

Staatsbibliothek
Regensburg

Ins. 667

MATTHIÆ STEPHANI, J^Cti,
& Antecessoris in Academia
Gryphisvaldensi,

COMMENTARIUS
IN
NOVELLAS
CONSTITUTIONES
JUSTINIANI
IMPERATORIS:

DEMONSTRANS PRIORIS ET VETERIS
JURIS MUTATIONEM SIVE DEROGATIONEM, COR-
rectionem & abrogationem: item, ejusdem juris neglecti & desuetudine inumbrati renova-
tionem & confirmationem: nec non etiam iuris novi constitutionem,
eiusque explicationem:

QVO ETIAM DIFFICILLIMÆ ET PRACTICA-
BILES JURIS QUÆSTIONES, QUOTIDIE IN FORO OCCUR-
rentes, enodantur, & ad præsentem Reipublicæ Romanæ
statum accommodantur.

Accessit Tractatio de arte juris, ejusque principiis.

Cum indice triplici: tum titulorum Novellarum: tum materiæ & quæ-
stionum, tam in ipsis Novellis, quam in hac explicatione contentarum,
tum etiam legum in Codice per Novellas
mutatarum.

HANOVIAE,
Sumptibus CLEMENTIS SCHLEICHI, & PETRI de ZETTER,
Anno M. DC. XXXIV.

In manibus DES mei, sortes mea.

*Fräulein Schickel
1645.*

MATTHEI STEPHANI, JCU
2. Auflage
C. G. Neumann, Neudamm

COMMENTARII

IN

NOVELLAS

CONSTITUTIONES

JUSTINIANI

IMPERATORIS

DEMONSTRANS PRIORIS ET POSTERIS

IN HIS LEGIBUS ET DELEGATIONIBUS

REPERIUNTUR: AUCTORITATE ET DISCIPLINA

REPERTA: AUCTORITATE ET DISCIPLINA

REPERTA: AUCTORITATE ET DISCIPLINA

DEO ETIAM DIFFICILIS ET PRACTICA

ALIAS VARIIS QUAESTIONIBUS ET DOCTRINA

REPERTA: AUCTORITATE ET DISCIPLINA

REPERTA: AUCTORITATE ET DISCIPLINA

REPERTA: AUCTORITATE ET DISCIPLINA

REPERTA: AUCTORITATE ET DISCIPLINA

REPERTA: AUCTORITATE ET DISCIPLINA

REPERTA: AUCTORITATE ET DISCIPLINA

REPERTA: AUCTORITATE ET DISCIPLINA

REPERTA: AUCTORITATE ET DISCIPLINA

REPERTA: AUCTORITATE ET DISCIPLINA

REPERTA: AUCTORITATE ET DISCIPLINA

REPERTA: AUCTORITATE ET DISCIPLINA

Staatl. Bibliothek
Regensburg

STRENUO, EQVESTRI, ET
VETUSTO GENERIS SPLENDORE, AMPLI-
tudine, ac virtute, tam togatâ, quam militari, Nobi-
lissimo & Magnifico Viro

Dn. JOANNI GEOR-
GIO ab Arnimb /

Imperatoris Romanî Consiliario bellico;
ejusdemque exercitus MARSCHALLO, he-
reditario in Bogenburg / &c.

Mæcenati & Patrono suo, omni observan-
tia colendo,

S. P. D.

Nnus jam agitur vigesimus
octavus, quo primum ex vicinâ Ro-
STOCHIENSI, ad hanc GRYPHISVAL-
DENSEM, docendi causâ, redii. Ab eo
tempore, id unicè, per Dei gratiam, o-
peram dedi, ut cupidam legum juven-
tutem, eâ quâ par est, sedulitate & fi-
de, operâ meâ juvarem. Legendo itaque & interpretando,
item disputando, universum jus Civile, Feudale & Cano-
nicum,

nicum, tùm publicè, tùm privatim, iteratò absolui; extant-
que adhuc tria volumina disputationum juris illius uni-
versi, publicis typis exscripta. Præterea, ex lucubra-
tionibus meis, in publicum exire passus sum, Libros tres
de jurisdictione, & qualem habeant omnes Magistra-
tus in Imperio Romano, tam Seculares, quàm Ecclesia-
stici, tertio Francofurti ad Moenum recusos: Item,
Tractatum novem librorum, de officio judicis, in o-
mnibus causarum generibus, tùm civilibus, criminali-
bus & feudalibus, tùm ecclesiasticis: Synopsin de iure
accrescendi: Tractationem de nobilitate civili & li-
terariâ: Dialecticam juris: Oeconomiam juris civilis,
Feudalis & Canonici: Centurias quatuor illustrium
quæstionum juris: Notas ad Constitutiones criminales
Caroli V. Imperatoris: Notas ad duos titulos Digesto-
rum, de verborum significatione; & de Regulis juris; jun-
ctis Institutionibus juris Civilis, Feudalis & Canonici:
Duo volumina discursuum ex jure publico: ut pleraque
alia omittam.

Quod ego non recenseo, quasi commemoratio-
ne hæc, cupiam me præ aliis efferre insolentius; aut alio-
rum præ me contemnere industriam: hoc longè à me
abest: sed ideò facio, tùm, ut Dei mei benignissimi be-
nignitas & gratia elucescat, quam devotâ mente me-
ritò semper deveneror & prædico; quandoquidem il-
le misericordiæ suæ memor, affatim mihi, tam in labo-
re suscipiendo alacrem animum, quàm in perferendo
vires impertiri dedignatus non sit: tum etiam ut mune-
ris & officii à me hætenus, per Dei gratiam, gesti, adeo-
que studiorum ac laborum meorum, aliquam rationem
reddam;

reddam; publicè contestatus, me professionis meæ tempore, non inerti otio deditum fuisse.

Accedit jam, cum bono Deo, NOVELLARUM Constitutionum Imperatoris Justiniani explicatio. Quæ brevi, Deo volente, insequetur tractatio methodica, DE JURE PATRONATUS ECCLESIASTICO.

Sanè in illustrandis & interpretandis illis Novellis, admirandam industriam contulit, optimè de jurisprudentiâ nostrâ meritus DN. JACOBUS CUTATIUS; quem postmodum insecutus est Vir quondam Clarissimus DN. JOACHIMUS STEPHANI, optimè de hac Academiâ meritus, frater meus, cum viveret, parentis loco charissimus: nec non vir itidem eruditissimus, DN. CONRADUS RITTERSHUSIUS: aliorum lucubrationes mihi videre usque ut non contigit. Quibus viris præcelsi ingenii, tantum abest, ut detrahî quicquam velim, ut potius ipsis palmam libenter & meritò tribuam; præsertim, quia, quod humili gratoque animo agnosco, eorum commentationes & tradita, hosce meos conatus quamplurimum juverint & auxerint. Interea hoc quidquid mei est studii & industriæ, nemo, ut opinor, improbabit. Et quidem collegi hunc Commentarium ex diversis locis juris, Interpretumque monumentis de his Novellis in lucem editis, sparsimque hinc inde adnotatis: & si quid alicubi obscurè vel difficile intellectu positum, id tentavi clarius & significantius in gratiam studiosæ juventutis explicare: quod ipsum an assecutus fuerim, & præstiterim, de eo aliorum judicia libenter subire malo.

Nullius verò ego famam unquam perstrinxi; quip-

pe quòd ab eo vitio naturâ sim alienissimus ; neque in al-
terius præiudicium quid scripsi, vel ut obessem; sed eò tan-
tùm vires intendi, ut studium & laborem meum ad glo-
riam Dei, & utilitatem Reipublicæ literariæ impende-
rem. Deploranda autem est seculi huius improbitas, quæ
nullum fermè beneficium agnoscit, sed omnia rapit ad
calumniam, & araneæ instar, vel ex rosâ & violâ vene-
num exugit. Et optandum esset, ne nonnulli, tam pro-
tervè in alios ferantur labores, & ne aliud sibi permittant
in alios, quàm quod vicissim ipsi ab aliis expectant atque
expetunt.

Tibi verò (ut eò veniam quo volebam) Vir verè
Nobilis, Strenue ac Magnifice, Mæcenâs colende, hanc
explicationem Novellarum Constitutionum, quæ ve-
rè sunt difficilima pars juris civilis, inscribere & dedica-
re volui. Neve Te fugiat, quæ res hoc in me desiderium
potissimùm accenderit, scias, me hoc ipso publicè testari
velle, quo Te cultu & observantiâ aliquâ reverear. Nam
quò primum tempore data mihi copia est propiùs Tui co-
gnoscenti & alloquendi, ex eo nunquam destiti cogita-
re, quâ ratione insigne meum atque ardens erga Te stu-
dium, animumque declararem. Commodissima autem
ratio & usitata literatis hominibus illa est, inscribere ali-
quid operum suorum, splendidissimo nomini ejus, cujus
sibi ad gratiam aditum facere aliquem cupiunt.

Quin & grato animo recordor Tui in Academiam no-
stram affectus verè singularis, quem verbis & facto decla-
rasti: idq; fecisti ultrò; quia ipse doctus es, & studia libera-
lia, quæ Nobilem exornant, in plerisq; Academiis celebra-
rimis, non sine perpetuâ laude masculè tractasti: quorum
uberri-

uberrimos fructus adhuc quotidie Te percipere, ego non
sum ambigere.

Et hinc nascitur præclarum illud, optimis auctoribus,
quantum per gravissimas occupationes licet, vacandi desi-
derium. Quam quidem in re imitaris Julium Cæsarem, atque
Octavium Augustum quorum alter, cum exercitu profici-
scens, plurimum legere, & si quo temporis momento in ca-
stris morabatur, seris Nepotibus consulturus, libros con-
scribere solebat: Alter in Mutinensi bello rem tantam ad-
ortus, semper aut legere, aut scribere; quotidie etiam de-
clamare, in more habebat.

Ceterum, quia ipse probe intelligis, militiam tam arma-
tam, quam togatam, in pari honore habendam esse: cum,
ut manus manum lavat, sic una militia, alterius indigeat
ope; nec arma sine legibus, nec leges sine armis magnas ha-
beant vires:

Idcirco Tu liberalibus artibus & studiis insuper satis fe-
liciter adjunxisti artem belligerandi; quæ etiam Te ad subli-
mem dignitatem militarem, Deo propitio ita dirigente, au-
thoritate supremâ Imperiali, proprio tuo merito evexit.

Quoniam etiam certum est, Te in promovendâ re lite-
rariâ, maximè verò eorum, quæ circa æquum & justum ver-
santur, totum esse; exindè nullus dubito, quin hæc mea opel-
la Tibi accepta & grata futura sit: & desuper diligenter ro-
go, ut patiaris hunc Commentarium apud alios qualecunque
testimonium summæ & singularis erga Te observatiæ meæ
dicere. Sed & ut importunas hæc merces, hoc est, labores
meos Scholasticos, benigno animo & manu suscipias, &
me, meaque studia, in hac temporis injuriâ, tibi commen-
datissima esse patiaris, obnixè Te oro.

Deus

Deus Optimus Maximus, Te regat semper sancto suo
Spiritu, suoq; honori & gloriæ, tùm Reipublicæ literariæ
utilitati & commodo, diutissimè incolumem & florentem
conservet.

Gryphisvaldi è Museo meo, 'Anno Christi 1630. die
20. Februarii; quo ipso die, singulari beneficio Dei Patris,
Filii & Spiritus Sancti, qui me hucusque in variis ærumnis
& periculis clementer & divinitùs protexit, & sustenta-
vit, finio annum ætatis meæ sexagesimum. Huic cle-
mentissimo protectori, deinceps meam vitam
& salutem animæ sincerâ fide
commendo.

MATTHIAS STEPHANI, JC.

PRO-

P R O O E M I U M

In

NOVELLAS CONSTI-
TUTIONES JUSTINIANI
IMPERATORIS.

S U M M A R I A.

1. *Jus civile Justinianum ab Imperatore Lotbario in usum revocatum est: idq. continetur quatuor libris.*
2. *Novellas Justinianus nominavit quasdam Constitutiones & leges, antequam suas Novellas promulgasset n. 3. & 4.*
5. *Justinianus juris componendi initium fecit à principalibus Constitutionibus, quæ continebantur in Codice Gregoriano, Hermogeniano & Theodosiano 6. & 7. Quos Codices in unum Codicem contulit, idq. propter certas rationes 8. 9. & 10.*
11. *Codice illo confecto, Justinianus mandavit componi Pandectas.*
12. *Pandectis absolutis curavit Justinianus fieri & promulgari Institutiones juris.*
13. *Digesta sive Pandectæ priores sunt Institutionibus, quoad confectiorem; at sunt posteriores quoad confirmationem.*
14. *Refertur sive allegatur aliquando quod nondum est publicatum, sive nondum extat, extitutum tamen est.*
15. *Justinianus diremit varias veterum Jurisconsultorum controversias per quinquaginta decisiones; quæ discernuntur ab aliis Constitutionibus 16. & recensentur 16. & 17.*

18. *Decisiones illa quinquaginta praeberunt causam iteratae editionis Codicis: earum distinctio à Constitutionibus 19. 20.*
21. *Codex alter Justiniani vocatur repetita praelectionis; eoq̃, abolito primo, hodie adhuc utimur.*
22. *Novellarum nomen propriè convenit illis Constitutionibus, quae supervenerunt post Codicem repetita praelectionis:*
23. *Justiniani Novellae Constitutiones nihil aliud sunt, quàm posteriores leges, quae prioribus superadditae sunt.*
24. *Novellas Imperator non simul & semel sed diversis temporibus, unam scilicet post alteram promulgavit.*
25. *Novellae Justiniani, mortuo demum ipso, ab aliquo collectae & editae.*
26. *Novellarum tituli non auctoritate Justiniani, sed pro arbitrio studiosorum confecti, neq̃ sunt authentici, ut ex iis controversiae decidi possint.*
27. *In una Novella saepe varia continentur: saepè quod unâ constituitur, id alterâ abrogatur.*
28. *Novellae pleraq̃ sunt graecè conscriptae, exceptis paucissimis latinè scriptis.*
29. *Novellae Justiniani vulgò inscribuntur Authenticorum collationes.*
30. *Authenticum quid dicatur.*
31. *Novellarum olim duo circumferebantur libri, primus continebat Epitomen Novellarum: alter verò versionem vulgarem graco textui à verbo ad verbum accommodatam.*
32. *Authenticum differt ab Authenticis: Et cur Novellae Justiniani vocentur Authenticae, ex Alciato.*
33. *Authenticas Irnerius inseruit oportunis locis Codicis, ad significandam emendationem legum Codicis.*

34. *Authenticis Irnerij nulla inest vis decisionis, nisi quatenus cum Authentico Novellarum corresponsdeant.*
35. *Balduini querela de Irnerij transpositione Novellarum.*
36. *Irnerius saepe lapsus est in concipiendis Authenticis.*
37. *In Authenticis illis Irnerij, quae erronea sunt, non solum communi DD. sententia, sed & primariarum & supremarum Curiarum decisionibus comprobata esse.*
38. *Novellae ipsae legantur, nec solis Authenticis fidatur; quia Authentica nihil aliud sunt quam Epitome.*
39. *In Codice Justiniano sunt quaedam Authentica Friderici Imperatoris, quae juris habent auctoritatem, quia ab ipso Imperatore proposita, & ipsius jussu Justiniano Codici inserta.*
40. *Novellarum opus distributum in novem Collationes sive libros vel capita.*
41. *Novellarum opus μὲν οὐκ ἔστιν.*
42. *Novella nihil aliud sunt quam posteriores leges, sive novissime promulgatae.*
43. *In Novellis digerendis temporis ratio plerumque observata.*
44. *Novellae Constitutiones sunt potiores illis quae praecesserunt.*
45. *Novellae non semper novum aliquod jus & veteris derogationem introducunt; sed quandoque jus prius confirmant, & quando veteres leges dicantur ex Novellis corrigi.*
46. *Novellarum laudes & utilitates ex Haloandro.*
47. *Novellis conjunguntur Edicta Justiniani.*
48. *Novellas etiam alij Impp. scripserunt praeter Justinianum, tum ante ipsum, tum etiam post illum.*
49. *Leonis Novellae non habent in Judiciis decisivam auctoritatem.*
50. *Pandectis, Codici, Institutionibus & Novellis, illis quatuor voluminibus solis auctoritas juris debetur.*

51. *Alia veterum scripta in Corpus Juris à Justiniano non redacta per se nullam auctoritatem habent; nisi ad legum declarationem.*
52. *Justiniani leges & Novellæ, quatenus à nostris non sunt approbatæ, non obligant nos; æquè ac Leonis Novellæ.*
53. *Judici in decisionibus causarum attendendum est quid de quoq; juris articulo in supremo Imperij Romani judicio observetur.*
54. *In unoquoq; loco Novellarum ad juris mutationem & abrogationem attendendum est.*
55. *Antonij Contij præfatio in librum Novellarum.*
56. *Post jus Justinianæum successit jus feudale; cujus libri longissimo tempore pro Authenticis observati*
57. *Ufus longissimi temporis habet vim privilegij.*
58. *Imperatores decisiones feudales confirmarunt.*
59. *Pontifices Romani sequuntur in Decretalibus consuetudines feudales.*
60. *Juris Canonici origo.*
61. *Jus Canonicum divisum in rescripta & decretales, servatur in Imperio Romano, quatenus non repugnat juri divino vel naturali, vel rectæ rationi: in eoq; creantur Doctores in Academiis.*
62. *Jure Pontificio utimur, non ut à Pontifice profecto, sed tanquam jure nostro, neq; coactè sed liberè.*
63. *Galli, Hispani, Angli aliq; populi utuntur legibus Romanis itidem liberè.*
64. *Turca utuntur Codice Justiniano in judiciis.*
65. *Ultimur jure feudali, non tamen eo ipso nos Lombardis subjectos esse dicimus.*
66. *Jure Justiniano Respublica Romana non diu est usa, sed illud inertia Imperatoris Pbocæ collapsum est.*

68. *Basi-*

68. *Basilius Macedo juris restaurandi cogitationem suscepit, & leges condidit.*
 69. *Leo Imp. leges principum in 60. libros coëgit, & libros βασιλικῶν inscripsit.*
 70. *Basilius Novellas edidit.*
 71. *Basilica & Eparchia quomodo differant.*
 72. *A Deo sunt ducenda exordia.*
 73. *Justinianus qua ratione sit Imperator.*
 74. *Principis proprium opus, Leges condere & tueri.*

MNE jus civile, quo utimur, est JUSTINIANEUM; quia auspiciis & auctoritate JUSTINIANI Imperatoris, per Tribonianum, ejusque Collegas, promulgatum & compositum: & post aliquot annorum desuetudinem, ab Imperatore LOTHARIO Saxone in usum revocatum † est: quod quatuor libris INSTITUTIONUM; quinquaginta PANDECTARUM; & duodecim CODICIS; itemque centum & aliquot NOVELLIS continetur †. Ad Novellarum appellationem quod attinet, non est dubium, ἐκλειπικῶς dici Novellas, ita ut oporteat subaudiri CONSTITUTIONES sive LEGES; vel etiam decisiones.

Sæpè autem Justinianus *Novellas* nominavit, etiam antequam has, de quibus hîc ex professo acturi, vel concepisset, vel promulgasset. †

Sic enim legimus *Novellas Constitutiones in Constitutione Justiniani de novo Cod. faciendo §. 2. & in Constitutione de Justiniani Cod. confirm. §. 3. item in l. quoniam*

- 3 *Novella Constitutio 29. & l. si quis filium 34. in fin. C. de inoffic. test. †* Sic Novellam legem vocat Imperator *in l. jubemus in fin. C. de testam. & Novellas decisiones in Constit. de emendat. Cod. Justin. d. §. 2. sed cum Novellæ & Novellas interpretationes l. 5. C. de legibus & Novellam Constitutionem §. 1. in fin. Institut. Quib. mod. toll. obligat.* ubi hoc Wesenbecius etiam tradit & explicat *his verbis*: Novellam vocat Imperator, ut quæ lata sit priore Codice jam edito, qui solus tunc, cum hæc scriberentur, pro Codice erat: Nam Constitutiones postea latæ, *Novellæ* dicebantur, donec secunda editio in Codice fuerunt insertæ *l. quoniam Novella Constitutio 29. C. de inoffic. testam.* quomodo nunc Constitutiones post hunc secundum Codicem editæ, Novellarum titulo circumferuntur, † *tot. libro Novellorum.*

- 4 Quod ut plenius intelligatur, sciendum est, quod Justinianus Imperator, postquam Anno Christi DXXVII. Mavortio Cos. ab avunculo Justino declaratus Imperator Cal. April. ipso die Paschæ *Novel. 47.* leges antiquas jam senio, ut ipse loquitur, prægravatas, in moderatum compendium redigere satagens, à principalibus Constitutionibus † initium fecerit, statim altero anno Imperij sui, Anno Christi DXXVIII. ut ipse testatur in Constitutione ea, quæ est *de novo Codice faciendo.* Collegerant enim antea Diocletiani tempore, Constitutiones Principum, duo Jureconsulti, GREGORIUS & HERMOGENES: sed sua sponte, nullo Principis mandato, non autoritate publica; eosq; in duos Codices, *Hermogenes* in suum, (*qui Hermogenianus*) Diocletiani tantum & Maximiani, (*qui duo Principes unâ præfuerunt orbi Romano*) & *Gregorius* † (à quo Codex Grego-

Gregorianus appellatur) in suum, tum priorum omnium, ab Hadriano exordio facto, Constitutiones summa arte & industria contulerunt.

Hos subsecutus doctissimus Princeps *Theodosius minor*, qui Constitutiones eorum Principum, qui Diocletianum & Maximianum ad suam usque ætatem sunt consecuti, Constantini & posteriorum, uno volumine est complexus, centum & viginti ferè post annis: à quo *Theodosianus* † Codex.

7

Et si autem hæc præclara fuerant opera quibus & leges à Decemviris latæ, & Edicta Prætorum & Constitutiones Principum comprehensæ atque descriptæ erant, maxima tamen pars juris in prudentum responsis & scripturis posita, & per innumerabiles libros, vulgo vix notos, sparsa, ad integrum Juris Corpus perficiendum deerat. † Præterea in tribus illis Codicibus, multa sæpe iterata, multa inter se pignantia, multa denique usu vel legibus posterioribus abrogata, continebantur. Deerant quoque Novellæ Constitutiones Theodosij minoris aliorumque subsequentium Principum. †

8

9

Quare Imperator Justinianus, statim initio sui Imperij dicto Anno Christi D X X V I I I, omnes priorum Constitutiones ab Hadriano usque repetitas, unà cum suis ad id tempus editis, in unum Codicem componendas suscepit: easque opera præstantissimorum aliquot virorum, ex tribus illis prioribus Codicibus magnam partem excerptas, in unum volumen contulit, rescatis tamen inutilibus & supervacaneis. † In quo Codice componendo annus tantum consumptus fuit.

10

Hunc Codicem ipse Justinianus suum Codicem, sive Justinianicum, appellat *l. 1. & 2. Cod. initio & Nov. 66.*

Quo

Qui jam compositus, promulgatur anno Christi DXXIX. Decio Cos. l. 2. initio Cod. de novo Cod. confir.

II Confecto hoc Codice, restabat opus de Prudentum responsis confusis, dissonantibus, & copia ac multitudine nimis componendis. Justinianus itaq; sequenti Anno DXXX. mandavit componi Pandectas. Cui tamen operi universo Quæstorem suum *Tribonianum*, virum acerrimi iudicii, præfecit, qui unà cum aliis adiutoribus magno studio in id incubuit, ut triennio (cum decennij spatium requirere labor ille videretur) id perficeretur, atq; ex bis mille Prudentum libris, quinquaginta tantum Pandectarum seu Digestorum libri enuclearentur. Et ita Anno DXXXIII. Pandectæ absolutæ, publicatæ sunt mense Decembri.

Pandectis compositis & absolutis, JUSTINIANUS
12 Institutiones Juris † tanquàm Catechesin tironum, eodem tempore faciendas mandavit, quas Tribonianus unà cum suis adiutoribus statim compilavit: quæ & eduntur sive promulgantur dicto anno DXXX. mense Novembri.

Et quidem rectè & verè dicitur, Pandectas prius quàm Institutiones confectas, sed posterius esse confirmatas, & publicas factas; sicut patet, † *ex tribus constitutionibus Pandectis præfixis, itemq; ex fine præmij Institutionum Justiniani Imperatoris*: Nam Institutiones Juris in publicum sunt editæ XI. Cal. Decemb. Anno à nato Christo DXXXIII. (alii ponunt annum DXXXV.) sed digesta postmodum sunt facta publica XVII. Cal. Jan. anni ejusdem.

Sanè referunt se quidem Institutiones interdum ad Digesta, ut in §. *equè Instit. de actionib. §. alioqui Instit. de except.*

except. §. fin. Instit. de publ. judic. ut exinde videantur Institutiones compositione esse posteriores. Sed ad id respondendum est, ex eo id necessariò non consequi, cum absurdum non sit, relationem etiam fieri ad id, quod nondum extat quidem, extiturum tamen est & speratur: † quod hinc fortasse quis non ineptè dixerit; 14 cum relationes illæ fiant in genere, quæ in specie fortè factæ si Digesta jam tum publicata fuissent.

Sed nec hisce omnibus contentus fuit Justinianus, verum cum in confectiōe Pandectarum, Triboniano ejusq; adjutoribus sive socijs & collegis, subinde se offerebant variæ veterum Jureconsultorum dissensiones & controversiæ, illas à compilatoribus ad se relatas Imperator diremit atq; composuit per quinquaginta decisiones, † quarum cum alibi plerisq; in locis juris, 15 tum §. 1. *Constit. de emendatione Codicis Justiniani* fit mentio. Quas ut priori juri derogantes, & scitu necessarias omnes itudiosè collegit Eguinarius Baro, in initio suorum *Commentariorum ad τὰ πρῶτα*, ubi ita scribit: Quinquaginta Justiniani decisiones ab alijs Constitutionibus per eum Codici adjectis, hoc judicio secernendas esse, † quòd veterum controversias de aliquo juris ar- 16 ticulo memorent, atq; eas mox decidebant *l. pen. C. Comm. de legat. l. ult. ff. de negot. gest.*

Ex his quinquaginta decisionibus, adhuc XXV. nomen suum retinent in Codice *l. ult. C. de negot. gest. l. ambiguitatem 12. l. cum antiquitas 13. l. antiquitas 14. l. inter antiquum 15. l. corruptionem 16. C. de usufr. l. pen. C. ad SC. Vellej. l. ult. C. de contrab. emt. l. ult. C. de condict. indeb. l. si furiosi 25. l. si libertam antepen. C. de nupt. l. pen. C. de curat. furios. l. ult. C. de furt. l. pen. l. ult. C. de necessar. serv. hered.*
C l. pen.

l. pen. l. ult. C. de postb. l. antepen. l. ult. C. de jure delib. l. cum questu C. de legat. l. cum inter C. de fideicomm. libert. l. 1. C. de comm. serv. manum. l. ult. C. ad SC. Orfit. l. 1. C. de prator. pig. l. veteris C. de contrab. stipulat. †.

17 *Aliaè verò XXV. decisiones, vel permutatæ vel emendatæ ita fuerunt, ante secundam Codicis editionem, ut sub generali constitutionum vel sanctionum,*
 18 *titulo ei insertæ sint. Eas probabiliter subjiciam. †*
l. ult. C. Qui & adv. quos l. ult. C. de petit. hered. l. ult. C. de servit. l. ult. C. de dotis promiss. l. ult. C. de autor. prest. l. pen. & ult. C. de impub. subst. l. pen. C. de verb. sign. l. pen. C. de fideicomm. l. ult. C. de legat. l. ult. C. de condit. insert. l. pen. ff. ad SC. Trebel. l. ult. C. ad L. Falcid. l. ult. C. de manum. testam. l. pen. C. de fideicomm. libert. l. 1. C. de novi oper. nunciat. l. 2. C. de comm. serv. manum. l. ult. C. de præscript. longi temp. l. 1. C. de eo quod interest. l. ult. C. de his, qui bon. ced. poss. l. ult. C. de bon. author. jud. poss. l. optimam. C. de contrab. stipulat. l. ult. C. de remiss. pign. l. pen. C. de adopt. l. ult. C. de donat. mort. causâ.

19 *Atq; hæc una fuit causa iteratæ editionis Codicis, † ne scilicet illæ quinquaginta decisiones extra juris corpus vagarentur, & tandem paulatim interciderent, sed corpori reliquo insertæ, non solum in plurium notitiam pervenirent, verum etiam ad posteros unâ transmissæ perpetuò durarent.*

Fuit adhuc alia repetitæ prælectionis sive iteratæ editionis Codicis causa; scilicet, quia præter illas *decisiones quinquaginta*, alias adhuc plurimas *Constitutiones* Imperator promulgaverat, quæ & ipsæ propter jam indicatas rationes sive causas, reliquis constitutionibus erant aggregandæ, & corpori inferendæ: quod
 satis

fatis indicat ipse Imperator in §. 1. *Constitutionis de emendatione Cod. Justin. Rittersb. ad Novellas in proœmio cap. 1. n. 4. & 5.*

Et hinc notanda est distinctio inter *decisiones* & *constitutiones*, † quod nimirum *decisiones* habeant vim definitivam, & jus controversum, in certum ac dubitabile, fecerint certum: at *Constitutiones* habeant vim correctivam, quia plerunq; jus vetus, quod erat certum, emendârunt, ut notat Cujatius in *præfat. præmissa paratt. Cod.* Ubi simul confutat opinionem eorum, qui *decisiones* illas quinquaginta ex consulatu Lampadij & Orestis, *decisionibus* istis subnotato censent: ideò quoad *Cod.* attinet, quia illa nota tam *constitutionibus* quàm *decisionibus* communis sit; non etiam *decisionum* propria. Item quòd & Decio Consule, quo anno exierat prior Codex, mense Aprili, possit esse aliqua *decisio* vel *constitutio*.

Fuerunt quidam in eâ opinione, Codici aucto, recognito & interpolato, solas quinquaginta *decisiones* insertas fuisse; verùm eos vehementer falli, scribit Balduinus in *Justiniano*, ubi refert, plus quàm ducentas novas *Constitutiones* post editionem prioris Codicis in secundo editum Codicem relatas esse. Idem scribit Baro *d. loc.* & post eum Albericus Gentilis *disputat. de libris juris civilis cap. 1.* Et notandum est hoc loco, Justinianum in *Constitutione 3. præfixa Codici*, Incipit, *Cordi nobis est.* §. 1. aperte fateri, se post Codicem priorem editum, quinquaginta *decisiones* fecisse, aliasq; plurimas *Constitutiones*, in posteriorem Codicem relatas, promulgasse, quibus maximus antiquarum Legum articulus emendatus & coarctatus fuerit.

Ubi per leges istas antiquas intelliguntur, quæ in Pandectis extant, eò quod illis, quæ Pandectis insertæ non fuerunt, aliàs per se nulla debeatur autoritas. Unde deducitur, quòd extantes in Codice prædictæ decisiones & Constitutiones emendent leges Pandectarum, ut maximè, quòd in fine *d. §. 1.* expressè Justinianus testetur, novis istis legibus ac decisionibus omne Jus antiquum supervacua prolixitate liberum, atq; enucleatum in Institutionibus atq; Digestis se reddidisse.

Coeterum Codex ille Justinianus Anno DXXXIV. emendatus est & denuò editus XVI. Cal. Decemb. priore abrogato, *d. Constit. de emendat. Cod.* Et hic novus & secundus Codex hodie solus superest: eoq; utimur. †

21

Ubi illud notandum est; tam decisiones quam Constitutiones huic secundo Codici insertas, vocari Novellas in dict. *Constitut. §. 2. de emendat. Cod.* Quia, nimirum recentiores sive posteriores erant illis, quas prior editio Codicis complectebatur. Sed postquam posteriori, sive repetitæ prælectionis, Codici Justiniani, (quem hodiè solùm habemus) insertæ ac reliquis Constitutionibus aggregatæ sunt, desierunt illæ jam esse Novellæ. Sed propriè Novellarum nomen illis Constitutionibus conveniet, quæ sunt posteriores, & supervenerunt post Codicem repetitæ prælectionis, † & tùm demùm promulgatæ sunt, ut paulò post dicetur.

22

Cùm enim Justinianus prævideret casuum emergentium varietatem, & quòd leges non possint ita scribi, ut omnes casus, qui quandocunq; inciderint, complectantur, teste Juliano, in *l. neq. leges 10. l. non possunt 12. ff. de*

ff. de legib. quem ipse quoq; Imperator ad hanc rem laudat auctorem *in l. 2. §. 18. vers. cum & ipse. C. de vet. jure enucl.* Ideò novis morbis nova quærere remedia, fatagens Imperator, ipse primo statim anno, post perfectum opus prioris Codicis, Pandectarum, Institutionum & alterius Codicis, anno nimirum DXXXV. alias Constitutiones adhuc sensim rerum usu exigente coepit condere, atq; illam operam usq; ad mortem continuavit, quæ *Novellæ* dicuntur, eò, quod essent editæ post Codicem reiterationis, sive repetitæ prælectionis *l. 1. & 3. initio Cod.*

Ut ità *Novellæ* Constitutiones non indè dicantur, quòd nova & alia à veteribus jura contineant, ut Cedrenus putat, sed quod nihil aliud sint, quàm posteriores aliquæ leges, † quæ prioribus & anterioribus superadditæ, & novissimè post Codicem Justiniani repetitæ prælectionis promulgatæ sunt *l. ult. ff. de const. princ.* 23
sive illis prioribus derogent, sive eas abrogent, sive, quid novi Juris constituent, sive etiam vetera & priora jura tantum confirment. Non autem simul & semel † 24
omnes *Novellas* Imperator condidit & promulgavit, sed diversis temporibus, unam scilicet post alteram. Nam Anno Christi DXXXV. variæ *Novellæ* leges à Justiniano sunt editæ; & statim Cal. Jan. emissæ est *Novella 1. de heredibus & falcidiâ*, & deinde Martio mense *Novella 2.*, & sequentibus diebus & mensibus *Novell. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. & seqq. usq; ad Nov. 17.* Anno Christi DXXXVII. editæ sunt *Novellæ 38. 39. & seqq. usq; ad Nov. 64.* Anno DXXXVIII. eduntur *Novellæ 64. & seqq. usq; ad Nov. 98.* Anno DXXXIX. eduntur *Novellæ 78. 79. & seqq. usq; ad Novell. 98.* Anno DXL. edun-

tur *Novell. 98. & seqq. usq; ad Nov. 107.* Anno DXLI. eduntur *Novell. 107. 108. usq; ad Nov. 116.* Anno DXLII. eduntur *Novella 116. & 117.* Anno DXLIII. editur *Novella 118.* Anno DXLVIII. editur *Novella 137.* Anno DLIII. editur *Novella 148.* Anno DLVII. editur *Novella 142.* referente Antonio Contio in *Chronologiâ annorum ac indictionum Imperij Justiniani, in quâ continetur, quas, quibus annis, leges, & quos Juris libros promulgârit, quæ extat in glossato corpore post novem libros Cod.*

Quin & Operi huic Novellarum nullum generale proœmium sive specialem Constitutionem confirmatoriam Imperator præmisit, quod aliàs fecit in reliquis libris; Sed ipsæ singulæ Novellæ eam sibi confirmationem habent, addito ferè singulis proœmio & sanctione ad eam rem comparata. Unde verisimile est, Novellas hæc dispersas, mortuo demùm Justiniano, ab aliquo esse † collectas & editas, sed confusè ac perturbatè ac absq; ullo ordine.

25 Titulos Novellarum etiam quodq; pro arbitrio Studioforum, non auctoritate Justiniani confectos, †
26 & idcirco tam varios esse, notat Cujatius *ad Novellam 69. & lib. 20. Obs. 33.* ubi etiam tradit, Novellarum Rubricas, non habendas pro jure, ita ut ex ijs controversiæ decidi possint. *Gentil. de libris Juris Civilis cap. 5. in fin.*

Sic etiam Novellæ nullum certum argumentum unū, aut plura cohærentia continent, sed ut quidq; inciderrat, ita sunt singulæ compositæ, & editæ ad prioris juris maximâ ex parte emendationem *Donell. lib. 1. Comment. cap. 11.* Et ita quodq; in unâ Novellâ sæpè varia videmus contineri, planèq; diversa capita, quæ nihil inter se habent commune; u. g. *Novellâ 115.* fit transitus ad ex-
here-

heredationes. Soepè quoq; diversis locis eadem rep-
runtur: Soepè deniq; quod unâ Novellâ constituitur,
id alterâ abrogatur. † 27

Cœterum extat in Reginæ bibliothecâ, novus &
brevis in has Novellas titulorum index, quem per Cu-
jatium ex Græco latinum, factum & exhibitum hoc lo-
co apposuimus.

NOVELLA I.

DE heredibus & Falcidiâ.

2. De electione secundò nubentium, & de successoribus earum, & de usufructu donationum propter nuptias, & de alijs capitulis.
3. De Clericis Constantinopoleos.
4. De fidejussoribus, & mandatoribus, & pecunia constituta reis.
5. De Monachis.
6. De Episcopis & Clericis.
7. De Ecclesiasticis bonis, & emphyteusibus.
8. De Præsidibus.
9. De Ecclesiâ Romanâ.
10. De Referendarijs.
11. De primâ Justinianâ.
12. De incestis nuptijs.
13. De Prætoribus.
14. De Lenonibus.
15. De Defensoribus civitatum.
16. De Clericis.
17. De Mandatis Principum, & præsidibus.
18. De hereditariâ portione, & de collatione dotis, & de di-
visionibus bonorum, & de inficiatoribus, & de his qui
alienas res tenere deprehenduntur, & de his qui ex
ancillâ nascuntur.

19. De

19. *De Filijs ante dotalia instrumenta natis.*
20. *De his, qui in causis appellationum apparitoris officio funguntur.*
21. *De Armenijs.*
22. *De Solutione nuptiarum, & de secundis nuptijs.*
23. *De Appellationibus.*
24. *De Prætoris Pisidiæ.*
25. *De Prætoris Licaoniae.*
26. *De Prætoris Thraciæ.*
27. *De Comite Isauriæ.*
28. *De Moderatore Helenoponti.*
29. *De Prætoris Paphlagoniæ.*
30. *De Proconsule Cappadociæ.*
31. *De Præsidibus Armeniæ.*
32. *De his, qui pecuniam credunt agricolis.*
33. *De his, qui pecuniam credunt agricolis.*
34. *De his, qui pecuniam credunt agricolis.*
35. *De Adjutoribus Quæstoris.*
36. *De Successoribus in Africâ.*
37. *De Ecclesiis Africae.*
38. *De Decurionibus.*
39. *De Fideicommissariâ hereditate, & de eâ quæ parit undecimo mense.*
40. *Ut Ecclesia Resurrectionis domos alienare possit.*
41. *De Appellationibus quinque provinciarum.*
42. *De Episcopis depositis sive regradatis.*
43. *De Officiis Ecclesiæ Constantinopoleos.*
44. *De Instrumentis, & ut protocolia instrumentis relinquuntur.*
45. *De Decurionibus hæreticis, qui adversus orthodoxos testimonium perhibere possunt.*

46. De alienatione rerum Ecclesiasticarum.
47. Ut Instrumentis preponatur nomen Imperatoris, & eorum tempus latinis literis adnotetur.
48. De eo, qui moriens juravit quantum haberet in bonis.
49. De Appellationibus, & de privatis scripturis, & jurejurando dilationis jurejurando calumnie coaptando, ut semel tantum pro omni probatione juretur.
50. De Appellationibus quinque provinciarum.
51. De mulieribus scenicis.
52. Ut ne quis pro alio pignoribus satisfacere cogatur, & ut in Principem collata donationes valeant sine actorum insinuatione.
53. De exhibitionibus reorum, & ut fiant post diem XX. & de iis, qui juratoriam cautionem præstant, & hypothecis casu militiae.
54. De Colonis natis ex liberis personis, & ut loca sacra prædia invicem commutare possint.
55. Ut cum solo Principe sacrorum locorum permutatio fiat, & ut loca sacra invicem perpetuam emphyteusin contrahere possint.
56. Ut in solâ Ecclesiâ Constantinopolitanâ præbeantur insinuationes.
57. De subrogatis Clericis, & ut qui ædificant ædem sacram, ordinent in eâ Clericos Patriarchæ auctoritate.
58. Ut ne domi fiat communio sacra.
59. De Sumptibus funerum.
60. Ne reliquæ debitorum à creditoribus injuria adsiciantur, & ne adseffores causarum cognitionem suscipiant.
61. Ut ne consentiente quidem muliere alienentur vel obligentur prædia donationis propter nuptias.
62. De Senatu.

63. De prospectu maris.
64. De Hortulanis.
65. De relictis Ecclesia Mysia.
66. De successione.
67. De his, qui templa aedificant, & ne Episcopi Ecclesiis suis aberrarent, & de alienatione Ecclesiasticorum praediorum.
68. De Constitutione Successionum in lucra nuptialia.
69. Ut omnes obediant praesidibus.
70. De liberationibus decurionum.
71. De litibus eorum, qui in dignitate positi sunt.
72. De Tutoribus.
73. De instrumentis.
74. De Suitate liberorum, & de nuptiis.
75. De Appellationibus Sicilia.
76. De Monachis.
77. De impudicis & juratoribus.
78. De dotalibus instrumentis, & manumissionibus.
79. De Monachis litigatoribus.
80. De Quaestore.
81. De solutione patriae potestatis.
82. De Judicibus.
83. De Clericis litigatoribus.
84. De fratribus.
85. De armis.
86. Ut praesidi suspecto in audiendis litibus adjungatur Episcopus.
87. De donationibus factis à decurionibus.
88. De deposito & denunciatione inquilinis facta, & de suspensione erogationis annonarum.
89. De filiis naturalibus.
90. De testibus.

91. De duarum dotium debito, & de eo qui dotem accipere non vult.
92. De immensis donationibus collatis in liberos.
93. De Appellationibus.
94. De tutelâ matrum.
95. De Præsidibus, ut deposito magistratu dies L. remaneant in provinciâ, siue militarem siue civilem gesserint administrationem.
96. De exactoribus, & mutuis petitionibus.
97. De jure dotis.
98. De Lucris nuptialibus.
99. De duobus reis.
100. De non numeratâ dote.
101. De Decurionibus.
102. De Moderatore Arabie.
103. De Proconsule Palestine.
104. De Pratore Sicilia.
105. De Consulibus.
106. De nautico fœnore.
107. De Testamentis factis inter liberos.
108. De Fideicommissarij's hereditatibus.
109. De Hæreticis.
110. De nautico fœnore.
111. De tempore actionum sacris locis competentium.
112. De Litigiosis.
113. Ne sacræ formæ fiant in medio litis.
114. De sacris jussionibus.
115. De Appellationibus, & de litigatoribus, & de falcidiâ, & de exheredatione, & de ijs qui lugent, & de constitutâ pecuniâ.
116. De Militibus.

117. De divortijs, & alijs capitulis.
118. De aequalitate agnatici & cognatici Juris.
119. De donatione propter nuptias, ut specialis sit contractus,
& alijs capitulis.
120. De Ecclesiasticis contractibus.
121. De Usuris.
122. De dispositione Artificum.
123. De Episcopis & Clericis.
124. De litigatoribus.
125. De iudicibus.
126. De Appellationibus.
127. De successione filiorum fratris, & de insinuatione dona-
tionum propter nuptias.
128. De exactione publicorum tributorum.
129. De Samaritis.
130. De transitu militum.
131. De Ecclesiasticis canonibus, & de fideicommissis, & Or-
phanotrophis.
132. De Hæreticis.
133. De vitâ Monachorum.
134. De Præsidibus, & de adulterijs & pœnis.
135. Ne quis cogatur cedere bonis.
136. De Argentariorum contractibus.
137. De Episcopis & Clericis.
138. Ne usura excedant duplum.
139. Indulgentia incestarum nuptiarum.
140. Ut consensu solvatur matrimonium.
141. De Stupro.
142. De his qui eunuchos faciunt.
143. De Samaritis.
144. De duce vis arcenda.
145. Ut

145. *Ut Hebræi legant scripturas Hebraicè.*
146. *De indulgentiâ reliquorum tributorum.*
147. *De reliquis.*
148. *De Præsidibus.*
149. *De eâ, quæ raptori nubit.*
150. *Ne decurio vel cobortalis in iudicium vocetur sine iussione Principis insinuatâ præfecto prætorio.*
151. *Ne sacra iussiones de publicis causis valeant sine approbatione præfectorum prætorio.*
152. *De Infantibus expositis.*
153. *De his, qui in Osrenâ incestas nuptias contrahunt.*
154. *Ne matres tutela rationibus obnoxie sint.*
155. *De Sobole cum colonis partienda.*
156. *De Colonis, qui in alienis prædijs nuptias contrahunt in Mesopotamiâ & Osrenâ.*
157. *Ut jus deliberandi etiam impuberes transmittant.*
158. *De Substitutione factâ in familiam morientis usq; ad quatum gradum valeat.*
159. *De pecunijs & usuris civitatum.*
160. *De Præsidibus.*
161. *De donationibus sacra forma, & de adscriptitijs.*
162. *De relevatione tributorum.*
163. *De heredibus.*
164. *Generalis forma de prospectu maris.*
165. *De prædiorum sterilium ad fertiles impositione.*
166. *Generalis forma de missione in possessionem.*
167. *Forma præfecti prætorio de his, qui eidem domino subiecta prædia possident.*

De eo constat, Novellas plerasq; fuisse Græcè conscriptas & compositas: (exceptis paucissimis, quæ originaliter Latino constant stylo † ut Nov. 9. Nov. 11.

Nov. 23. Nov. 62. Nov. 143. Nov. 150. teste Antonio Augustino *in paratt. ad Novellas* earumq; præcipuas editiones duas; una Haloandri, altera Scrimgeri. Quæ nunc extat latina interpretatio, veteris est ac incerti juris. Cujatius tamen existimat græcum hominem, & quidem eruditum fuisse *lib. 8. Observ. cap. ult.* At Molinæus eum Latinismi imperitum appellat *in tract. de usuris quest. 1. n. 67.* Sanè Constitutionum Codicis major pars Latinè est scripta; pauciores Græcè.

- Novellæ hæ inscribuntur vulgò *Authenticorum*,
 29 *Collationes.* † Authenticum verò dicitur, quod certæ ac indubitatæ exploratæq; fidei est, ab *αὐθεντικόν*, quod est, pro autoritate loqui. Hinc in jure dicimus authenticas rationes. *l. 8. ff. famil. eriscisc.* & authenticum
 30 testamentum † *l. fin. ff. Quemadm. testam. aper.*

Sed ut hoc ad institutum nostrum de authentico (quod authentici nomen est posthumum) accommodemus, ita se res habet.

- Tempore Bulgari duo circumferebantur libri Novellarum: quorum *primus* continebat Epitomen quandam Novellarum à *Juliano Antecessore Constantinopolitano* (qui ipsius ævo Justiniani jus in illâ regiâ urbe autoritate publicâ docuit) Latino sermone donatam.
 31 *Alter* continebat versionem vulgarem, Græco textui à verbo ad verbum accommodatam. † Hæc duo opera, Doctores, qui & Bulgaro fuerunt Coætanei, & qui postea secuti sunt, sic inter se opposuerunt, ut alterum librum, respectu Juliani Epitomes, appellarent *Authenticum*, quod tamen nomen ab initio neq; ipse Novellarum autor Justinianus, neq; Tribonianus unquam ipsis imposuerat.

Sed

Sed placet hic opponere Andreæ Alciati de Justiniani Novellis, & cur Authentica hodie vocentur, rationem *ex lib. 2. περὶ γῶν cap. 46.*

Quum interrogatus (*inquit*) quandoque essem, unde fieret, ut Constitutionum Justiniani volumen, *Authentici* nomine citaremus, quum tamen nusquam appareat hunc ei titulum ab ipso legislatore præfixum esse: Sic reponendum duxi, editum esse eum librum Græco sermone, & Constitutiones eas Græcè *ναεγὰς* appellatas fuisse: Verum cum Asiaticâ quâdam luxuriâ diffusus, prolixitateq; nimia scriptus liber esset, translatum latinè à *Juliano patricio* & exconfule fuisse: Sed compendiosius, & stylo, ut tùm tempora ferebant, non inelegante. Qui liber adhuc extat, & Novellæ titulo circumfertur, procul dubio legitimus Justiniani ipsius partus, quem tamen Doctores nostri ut spurium rejecerunt: maluitq; Accursius barbaram & Bulgari tempore factam translationem interpretari, quod uberior ei videretur: ideoq; *Authenticum* appellavit, quoniam ex ipso Græco originali ad litteram traducta esset. Sanè authenticum pro re certæ fidei poni constat, non solum apud Julianum, Paulumq; Ictum, sed etiam apud Ciceronem *Epist. ad Atticum lib. 9. & 10.* Tamen Gaza libello de mensibus hanc vocem apud veteres hoc sensu non reperiri scribat: sed eos qui citra annos mille scripsere, hanc dictione *αὐθεντίας* uti coepisse, ut eum exprimeret, quem Latini authorem dicunt. Olim enim idem significabat quod

αὐτόχειρ, id est, propriâ manu
aliquid patrans.

DICTION-

DICTIONIS AUTHENTICORUM ETYMOLOGIA ET INTERPRETATIO.

Authenticon Græcè, Latinè Authoratum possis interpretari, hoc est, id cui vel ipsi fides habeatur, quasi accersitis aliunde probationibus haudquaquam indigeat. Vel quod à seipso, non ab alio dependeat, quasi dicas *Originale*: quemadmodum & *Author* is dicitur, qui ipse facit, non ab alio accipit, & in quo jus est, potestas ac dignitas, nec ab alio pendet: ut hinc scilicet Justinianum intelligas Constitutiones has postremas (nempe totius juris civilis velut colophonem, aut si mavis corollarium) Authenticas ob id dixisse, quod jus earum ratum esse cuperet, nec ambiguum, nihilq; jam exoticum ad suam firmitatem desiderans, utpote, à se authore quoddam velut Apollinis oraculum profectum. Distinctæ autem sunt hæ Constitutiones in novem *Collationes*, hoc est, novem velut libellos, aut, (quod penè idem est) capita: quas ideò Collationes existimo nuncupatas, quòd ad jus Romanorum, ac illud jam nuper à se in Pandectis digestum, & ad æquitatem collatæ sint, ut in bono & æquo cuncta consisterent, nec quid injuriæ summi juris rigor adferret, aut, (quod magis fortè placeat) quòd symbolas multi contulerint, ut centones intelligas. Tu interim arbitrare, ac nos redama. *Hæc Alciatus d. loc.*

Quibus hoc addendum, semper Accursium, cum citat *Novellas*, intelligere Julianum Antecessorem, qui Novellas Justiniani Latinè & breviter exposuit; (quem Cujatius *ad l. 7. & 8. C. de secund. nupt.* nominat, veterem authorem & brevissimum, quo carere nos
non

non debere, si volumus intelligere jus novissimum. Ipsas autem Novellas Justiniani quæ sunt fusiores & copiosiores, Accursius nominat semper *Authenticas*, non Novellas. *Scipio Gentilis de Secund. nupt. cap. 13.* ubi addit, interpretationem Latinam Novellarum conscriptam à *Juliano*, quam docti viri laudant, non habere vim & auctoritatem legis, & referente Saliceto, illo libro Novellarum nos non uti, id est, jus ex illo non sumere.

Ab ea appellatione *authenticorum* distinxerunt Dd. *Authenticas*: † quas hodie vulgò appellant Novellarum 32
particulas. Ex Novellis namq; Constitutionibus Justiniani græcis, Irnerius Jctus, ut putatur, summulas breviter excerpfit, easdem oportunis locis † Codicis, 33
ad emendationem ejus indicandam, inseruit, singulisq; legibus Codicis, quæ per Novellas istas Justinianicas emendantur, subjecit: quæ etiamnum *Authenticæ* appellantur, cum tamen non nisi ex Authenticis sint partes quædam mutilatim transcriptæ. Ajunt quidam, hanc Novellarum transpositionem factam esse, auctoritate Imperatoris Friderici primi: Sed ut ut facta fuerit, non satis prudenter facta videtur Balduino in *Justiniano*. Et omnium ferè Interpp. hæc est constans sententia, quòd hisce Authenticis, sive Novellarum particulis, per se, quatenus ab Irnerio profectæ atq; conceptæ, nulla insit vis decisionis, nisi quatenus cum Authentico Novellarum cor respondeant. † Unde scribit 34
Zasius in singularibus intellectibus sæpè falli eos, qui ad illas Authenticas descriptas, & non ad verba ipsarum Constitutionum advertunt.

Graviter de hac Irnerij transpositione Novellarum
E rum

35 rum conqueritur Balduinus † *in prologomenis de jure civili, præmissis Commentario ad libros Institutionum Juris*, ubi scribit: Irnerium, sive quis alius ille fuit, hæc ~~recepit~~ a suo corpore avulsiſſe, & nescire se in quam Epitomen redegiſſe: id quod sanè utcunq; ferendum eſſet, niſi mancam plerunq; & mutilam epitomen non ſatis bonâ fide nobis ingeſſiſſet. Quæ res magnas ſœpè turbas inter nostros Juris Doctores, Andabatarum more in tenebris digladiantes, dedit: Cùm non rarò totum diſſidium, aſſenſu omnium facilè componi potuiſſet, ſi fontes ipſi fuiſſent excuſſi: quibus relictis, non potuit non eſſe temerarium hîc aliquid aſſerere, quando & Celfus noſter reſpondit, incivile eſſe de jure reſpondere, niſi totâ lege perſpectâ *l. incivile ff. de legib. Balduin. d. loc.*

36 Et quidem Irnerium ſœpè lapſum eſſe in concipiendis Authenticis, † *uti in Auth. Hodie C. de judic. & in Authen. inceſtas. C. de inceſt. nupt. & in Auth. bona damnatorum C. de bonis damnat. ſeu proſcript.* oſtendit Sixtinus *lib. 2. de regalib. cap. 15. n. 34. & ſeqq. & cap. 11. n. 75. & cap. 12. n. 28.* ubi addit, in varijs etiam alijs Authenticis Irnerium erraſſe, & eâ ratione ſœpè interpretes ſeduxiſſe: Imò eſſe inter tales Authenticas in quarum unâ plures quàm unus vel duo errores ab Irnerio commiſſos eſſe; cujuſmodi ſint *Auth. Caſſa. C. de SS. Eccl. Auth. ſunt alienatio. eod. Auth. generaliter. C. de Episc. & Cler. Auth. Hodie. C. de judic. Auth. noviſſimè C. de inoff. teſtam. Auth. Sed novo. C. ſi cert. pet. Auth. hoc amplius. C. de fidei-comm. Auth. in Teſtamento. C. ad SC. Tertull. Auth. idem eſt in his. C. de bon. quæ lib.*

Obſervandum tamen monet idem Sixtinus *d. loc.*

num. 40.

num. 40. multa esse in diversis Authenticis in Codicem ex libro Novellarum relatis, quæ licet erronea sint, & ab ipso Novellarum textu aliena, tamen ex communi errore tantam auctoritatem esse adepta, † ut non so- 37
lùm communi vel crebriori Dd. consensu sint recepta, sed & primariarum & summarum Curiarum decisionibus comprobata, ac quasi confirmata, eòq; rem devenisse, ut ex parte tanquam leges & Constitutiones in Jus Canonicum verbatenus translatae sint, & quod in *c. quia ingredientibus 19. quest. 2.* dicitur, apertâ lege decreta esse, à glossâ non referatur ad jus Novellarum, sed ad Authenticam *ingressi C. de SS. Eccl.* tanquam veram & apertam legem. Ex ejusmodi authenticis cum errore ab Irnerio in ijs commissio in jus Canonicum relatis, sunt etiam *Auth. hoc jus porrectum. Auth. sicut alienatio. Auth. quibuscunq; Auth. qui res. & Auth. perpetua. C. de SS. Eccles.*

Atq; ex his omnibus liquet, omninò consultum esse, ut ipsæ Novellæ diligentèr legantur, nec solis † au- 38
thenticis fidatur, cùm præsertim dulciores ex ipso fonte & aqua torrentis, quàm rivulis bibantur aquæ. *Innocent. in c. quapropter. n. 2. de elect. Afflict. decis. 265. num. 12.* & quòd Authenticæ (quæ nihil aliud sunt quàm Epitome) secundùm ipsas Novellas, ex quibus excerptæ, intelligendæ sint. Quin in discrepantia Originalis sive Authentici à transumpto vel exemplo, potior est adjungenda fides Originali, quàm copię. Originalia sola enim vim probandi habent, non exempla *l. 2. de fide instrument.* Et hinc pro regulâ tenendum est: Quotiescunq; discrepat Authentica aliqua in Codice, à Novellâ, ex quâ sumta est, toties magis standum esse Novellæ, quàm Authenticæ.

Coeterum illud hoc loco adnectendum est, ex-
 tare in Codice Justiniano Constitutiones non-
 nullas† *Friderici Imperatoris*, quæ & ipsæ vulgò *Authen-*
 39 *thentice* appellari solent: quales sunt *Authentica*
Sacramenta puberum. C. si advers. vendit. & *Authen-*
tica Habita C. ne filius pro patre. Quæ quia, ut cre-
 ditur, non solum ab Imperatore ipso conceptæ fue-
 rint ac propositæ, sed etiam ipsius jussu (qui equidem
 pro suâ potestate eas Constitutiones partes Codicis
 facere potuit) Codici Justiniano aggregatæ & inser-
 tæ, absq; omni dubio plenam habent juris authorita-
 tem: cum reliquarum Constitutionum insertio, ab Ir-
 nerio homine privato, propriâ authoritate procurata,
 fuerit. Sic etiam exstat *Authentica omnes peregrini C.*
Communia de successiõib. quæ arcet â successione hospi-
 tes sive caupones, apud quos fortè peregrini seu via-
 tores mortui fuerunt. Sed hæc itidem *Authentica*,
 sumpta est, non ut aliæ ex *Novellis nostris*; sed ex Consti-
 tutione *Friderici Secundi* (nepotis *Friderici illius I.*)
de Statutis & Consuetudinib. post duos libros feudorum.

Distributum fuit hoc opus *Novellarum Constitu-*
tionum, non â Græcis, sed â Latinis interpretibus in,
 40 novem *Collationes*,† (sive in novem quasi libros sive ca-
 pita) quarum singulis sui subjiciuntur tituli. Quæ par-
 titio tamen non â Justiniano, vel ejus Consiliarijs facta,
 sed â posterioribus *Jctis*, qui *Bulgariæ* vo, paulovè
 post, vixerunt: unde & non necesse est, de vocis *Colla-*
tionis origine vel occasione nos esse sollicitos. Quidam
 ramen inde dictas *Collationes* putant, quod huc sym-
 bolæ â multis sint collatæ, ut quasi collatitia coena esse
 videatur; vel etiam centones quidam: uti paulò ante
 etiam dictum est. Fue-

Fuerunt etiam, qui in duos libros dividerent hoc opus Novellarum, cujus secundum librum quidam post Novellam XXXIX. alij post Novellam LXIX. inchoant, teste Antonio Augustino *in paratitlis Novellarum*. Sed Harmenopulus *lib. 1. promptuarij juris civilis tit. 1.* unum duntaxat & peculiarem librum Novellarum à Justiniano compositum esse scribit: prout & totum opus hoc Novellarum *μονόβιβλον* † id est, unicum & 41 singularem librum esse, refert Cedrenus *in Annalibus*, quem ad hoc allegat Cujatius *in princip. Novell. Constit.*

Ex prædictis itaq; liquet, Novellas Constitutiones nihil aliud esse, † quàm posteriores leges, quæ 42 prioribus & anterioribus superadditæ sunt: adeoq; dicuntur Novellæ Constitutiones exinde, quòd novissimum jus continent, quodq; id quod legibus deest, adjiciunt, & quod superfluum est abscindunt, uti habet *Novell. 7. in pr.* vel quod novissimè promulgatæ sunt. Unde & extremum locum post Codicem repetitæ prælectionis, & cæteros omnes libros obtinent: In quibus sane digerendis nulla alia, quàm qualis in Codice, nempe temporis ratio, neq; tamen † hæc quoque perpetuò 43 deprehenditur observata.

Et hinc facile intelligitur, Constitutiones hæc, Novellas tempore posteriores, esse potiores illis quæ ipsas præcesserunt † *l. 4. ff. de constit. princip.* 44

Non tamen ad substantiam Novellarum harum, necesse est, ut eæ semper novum aliquod jus & veteris derogatorium sive abrogatorium introducant: cum, sæpè numero etiam saltem illud jus, quod antea fuit, vel in Pandectis, vel in Codice, & Institutionibus, vel etiam in alijs Novellis jam antè constitutum, renovent,

& ex defuetudine, in quam abire coeperat, repetant, ac in usum revocent & confirment, usu nimirum ac necessitatibus Reipubl. † hoc exigentibus, *Cujat. initio statim suæ expositionis Novellarum Nov. 1. Rittersb. p. 12. cap. 11. n. 6. & passim alibi.* Est enim & legibus suum senium quoddam, quod ipsis abstergi debet, ut renovatæ quasi rejuvenescant. *Gell. lib. 20. Noct. Attic. cap. 1.*

Illud autem probè tenendum; veteres leges nunquam corrigi ex Novellis, nisi exprimatur præfatione præmissa à Justiniano, aut necessariò ex verbis novæ Constitutionis eliciatur legum veterum correctio: quod exemplo militaris testamenti declarat Fachineus *lib. 6. controuv. cap. 74.* illud nec hodie querelæ testamenti inofficiosi subjacere: cum in *Novellâ Constitutione 115. cap. 3.* nullum verbum de militari testamento, nullum verbum, quod veteres leges sint sublatae, quibus constitutum erat, ut militis testamentum non subjaceret querelæ. *Vide inf. notata ad d. Nov. 115. sub num. 23.* Idem tradit Fachineus *lib. 4. controuv. cap. 9. vers. probatur igitur alio exemplo.*

Argumentum autem, itemq; laudes & utilitates Novellarum, nec expressius nec melius describi possunt, quàm doctissimus ille Haloander his verbis expressit. † *in præfatione Novellarum.* Quas meritò, inquit, aliquis civilium legum colophonem & columnam appellaverit, ut quæ solæ reliquo juri civili auctoritatem addant, solæ detrahant, solæ novam formam & normam attribuant. Siquidem pro varietate incidentium rerum, & novis ac melioribus æquitatis rationibus, multa in hoc opere abrogantur, quæ prius responsa, aut sancita fuerant: multa auctoritatem recipiunt quæ
in

in prioribus compositionibus vel temerè omiffa, vel de industriâ rejecta fuerant: multa in novum coacta, sunt ordinem: multa ad clariorem revocata intellectum: multa quæ pugnantiæ in alijs speciem præ se ferre videbantur, ad concordiam redacta. Ne interim dicamus, quàm multa, imò innumera novitèr & subtilitèr passim decidantur, quæ nullis antea comprehensa & determinata sunt legibus. Pretiosissimum utiq; thesaurum, quem ego semper pluris feci, & facio quàm omnes omnium regum & principum opes. *Hæc Haloander.*

Cum Novellis Justiniani commiscantur Novellæ Justiniani secundi, (qui filius fuit adoptivus Justiniani) item Tiberij, qui successit Justino secundo.

Novellis item conjunguntur *Edicta* † (quæ non ad 47 certum aliquem populum aut gentem, sed in genere promulgata) Justiniani tredecim, tum quia ea ex corpore Constitutionum exempta esse, notat Agilæus in *Epist. dedicatoriâ*, tum uti Cujatius notat, quia & pleraq; alia inter Novellas sunt edicta. *Cujat. in principio Novellarum Constitut.* Ubi etiam definit Edicta, quod sint generales leges, quæ omnes populos & provincias tenent, *per l. 3. C. de legib.* sive quæ Imperatores propter publicam & urgentem necessitatem suo proprio motu provincialibus promulgârunt, sive publicè proposuerunt in provincijs. Sed & alias duas Constitutiones Julianus Antecessor retulit, ab eodem Justiniano compositas: quarum prior est Sanctio pragmatica, *varia continens capitula*: posterior est *de adscriptitijs & colonis.* Et tantum de Novellis Justiniani.

Præter Justinianum adhuc alij quoq; Imperatores scripserunt Novellas. † Horum alij anteriores fuerunt 48 Justiniano Imperatore, alij posteriores. Ante

Ante Justinianum scripserunt Novellas Constitutiones, Theodosius & Valentinianus, Martianus, Leo & Majoranus, Severus & Anthemius: quæ Novellæ licet in foro authoritatem non amplius habent, neq; allegari ad causarum decisiones debent, nisi quatenus ex illis quippiam à Justiniano in Codicem, quo utimur, est relatum; tamen aliam habent utilitatem, quod pluribus explicat Rittershusius *d. proœmio c. 2. n. 23.*

Post Justinianum verò Novellas scripserunt isti Imperatores, Leo filius Basilij, cognomento dictus Philosophus, item Heraclius, Alexander, Constantinus Paphyrogenneta, Michaël, Romanus senior, Romanus minor, Isaacius, Alexius & Manuel Commeni, Isaacius Angelus, & alij, quarum Novellarum authoritas, ut ut illis temporibus, quibus fiebat, aliqua fuerit, hodie tamen in foro est nulla, in Scholis per exigua, ut earum cognitio non videatur tantoperè esse necessaria, *Vult. in prolegomenis, præmissis libris jurisprudentiæ Romanæ.* Et Leonis quidem *Novellæ 113.* hodie conjunctæ cum libris Juris Justiniani habentur, sed tamen ex communi propè omnium sententiâ nullam etiam habent in judicijs decisivam authoritatem, adeoq; nec allegari, nec Novellis Justiniani, licet illæ
 49 (Leonis) sint posteriores, derogare possunt. † Quin & nec vivo ipso Leone valuerunt, quia usu receptæ non erant, nisi in ijs, de quibus antea nihil constitutum fuerat, *ut Nov. 577. 1. 89. 102. 103. 104.* vel quæ jus vetus explicant, *ut Nov. 77.* aut suppleant, *ut Nov. 5. Cujat. 17. Obs. 31.* Albericus Gentilis *de libris juris civilis cap. 6. pag. 54.* ubi addit, Nec ipsius Justiniani Novellas nos tenere, quæ usu receptæ non sunt adhuc. Idem tradit, *lib. 1.*

lib. 1. disputat. de nuptijs cap. 6. negando Novellas Leonis authenticas: quia multa contineant absurda, impia, ridicula, & superstitiosa; cujusmodi est illud, quod *in Nov. 55. & 58.* Christiani jubentur vivere ritibus Judæorum, ab esu sanguinis abstinere, diemq; Sabbathi more Judæorum superstitiosè observare ac sanctificare.

Sed Novellas Leonis attendi, & auctoritatem illis tribui casibus, ubi vel nihil expressè jure Justiniano de proposito casu cautum est, sicq; juri constituto non adversantur; vel quando jus constitutum confirmant, non malè quis dixerit.

Certum itaque est, uti ex prædictis patet, quatuor hodie esse volumina juris civilis Justiniani, *Pandectas, Codicem, Institutiones, & Novellas Constitutiones Justiniani*, quibus solis † auctoritas juris debetur.

Nam quod attinet alia veterum Juris scripta, ut sunt *fragmenta Ulpiani, Institutiones Caji & Theophili, sententiæ receptæ Pauli, libri Harmenopoli, Codex Theodosij*, & si quæ sunt alia, in corpus nostrum Juris à Justiniano non redacta; hæc, inquam, per se nullam in judicijs auctoritatem obtinent, † ut nimirum probandi causa allegari queant: quia Justinianus omnem auctoritatem illis detraxit, ac sub gravissimâ poenâ eas in judicio obtineri prohibet *l. 2. §. hæc igitur 19. C. de veteri jure enucl.* Negari tamen non potest, librorum istorum, licet non authenticorum, lectionem, ad multorum locorum obscuriorum commodam interpretationem plurimum conferre, adeoque ad legum declarationem rectè ac utiliter allegari posse, nec eo ipso delinqui. Ut si fortè lex in Pandectis relata sit valde obscura, Ulpianus autem

eâdem de re vel quæstione in suis fragmentis fuerit, paulò clarius locutus, tunc obscura ista, vel ambigua, lex è fragmentis Ulpiani, declarationem accipiet. Idem de Theodosij quoq; legibus in Codice Justiniano extantibus dicendum, quòd nempe, si fortè eæ fuerint obscuræ, interpretationem ex ipso fonte, unde desumptæ sunt, ex Codice nimirùm Theodosiano, accipiant.

Quin & leges Justiniani etiam, quatenus à moribus nostris non sunt approbatæ, non magis nobis jus facere potuerunt, † aut nos obligare, quàm Leonis Philosophi, aliorumq; græcorum Imperatorum Novellæ, quæ receptæ non sunt; uti modò dictum ex Alberico Gentili *cap. 6.* Undè nemo non intelligit, nos altero oculo in jus scriptum Justiniani, altero autem in mores seculi intentos esse oportere, & præsertim quid de unoquoq; juris articulo in Camerâ Imperiali, tanquam supremo in Romano Imperio judicio observetur. †

Deniq; in Novellis hisce potissimùm attendendum est, unoquoq; loco, ad juris mutationem † sive correctionem & abrogationem; quippe quòd constet, postremæ Constitutioni tanquam potiori adhærendum esse *per l. ult. ff. de constit. princip.* idq; in hoc Commentario fidelitèr explicatum & adnotatum est. *Cæterùm placuit ut hoc loco subjiceretur*

ANTONII CONTII JCTi ET
IN BITURIGUM METROPOLI DOCTO-
RIS ORDINARII PRÆFATIO IN LI-
BRUM NOVELLARUM. †

55

I Nterdixerat Justinianus ullam legem Imperialem extra corpus Codicis Justiniani legi, *l. 1. C. de emendatione*

tione Codicis, sed non sine ullâ exceptione: adiecit enim, nisi postea varia rerum natura aliquid novum creâisset, quod Imperiali Constitutione indigeret: quod si evenisset, novam legum congregationem pollicitus est, quæ *Novellarum* nomine *Constitutionum* significaretur. Porro idipsum mox accidit: & vix novus Codex promulgatus erat, cùm interpellatus Imperator Constitutionem *de heredibus & Falcidiâ* edidit; vix altero mense post editum *Codicem*, ut qui editus sit XVI. Kalend. Decemb. ipso Imperatore IV. consule: novella, autem Constitutio de heredibus, data est Kalendis Jan. Belisario viro clarissimo consule. Scripsit subinde & sequentibus mensibus atq; annis alias Novellas ad extremum usq; Imperij sui annum, quæ omnes in unam congregationem relatæ, *Novellæ* appellatæ sunt Constitutiones. Sanè Gregorius Pontifex Romanus (qui vix triginta annis post Justinianum scripsit) Constitutionem *Novellarum* vocat XL. q. i. c. 37. Cæterùm paucae illarum Constitutionum latino sermone primum sunt editæ, quæ etiam hodie ab alijs ex Græco in Latinum factis styli integritate discerni possunt: Cæteræ omnes Græca primum linguâ compositæ, quod & Græcis jam hominibus & proceribus uteretur Justinianus, linguæ Latinæ ut plurimum ignaris, & firmum atq; stabile Imperium in Græciâ obtineret, in Latio verò jam illo tempore anceps atq; dubium. Ad Latinorum tamen hominum usum & ex Græcâ in Latinam linguam translatae eæ Constitutiones fuerunt, eodem vel certè non longo post tempore. Illa est injucunda, & salebrofa, atq; , ut ita dicam, barbara hæc translatio quæ hodie habetur. Verùm id non omninò veteris in-

terpretis culpâ accidisse arbitror, tametsi illum ab omni culpâ vindicare meum non sit. Paruit enim legi Justinianæ, quæ ita demùm in aliam linguam leges transformari permisit, si modò sub eodem ordine eademq; verborum consequentia, id est, eo genere, quod Græci *ἡ μὲν* dicunt, transferrentur. *l. tanta C. de veter. jur. enucl.* Metuebat enim, ne si vulgaris illa transferendi libertas passim permetteretur, novæ ex verbis legis suborirentur calumniæ, & occasiones illis legibus, ut varijs & ambiguis, non parendi. Itaque & veteres illi septuaginta Bibliorum interpretes, & qui novum Domini & Salvatoris nostri Testamentum transtulerunt, & veteres Aristotelis interpretes eandem convertendi religionem & formidinem præ oculis habuerunt. Verba enim potius quàm phrasas converterunt. Scribit Dionysius Exiguus (qui utiq; temporibus floruit Anastasij Imperatoris) in præfatione conciliorum Græcorum à se tralatorum, tantam fuisse priscae tralationis confusionem, ut regulas Ecclesiasticas de integro transferre coactus sit. Nihil igitur causæ est, cur hoc solo argumento, non esse hanc veterem tralationem Novellarum, dicamus, quòd confusa & spinosa sit. Quid si certis indicijs demonstro, esse veterem & à temporibus ferè Justiniani huc usq; transmissam? Gregorius primus, qui fuit illis ferè temporibus, ejus tralationis verbis utitur, eaq; prolixè recitat apud Gratianum *XI. q. 1. c. 35.* Item in Decretalibus *tit. de testibus c. 1.* ubi caput *ult. Novellæ 90. de testibus* recitat. In Concilio quoq; Parisiensi (quod constat esse antiquissimum & tempore S. Ludovici factum) recitatur ex eâ tralatione integer locus, ex Novellâ *scilicet 123.* ubi etiam *Con-*
stitu-

stitutio 123. appellatur. Locus extat apud Ivonem Episcopum Carnotensem *Pannomias sua parte quintâ*. Jam verò leges Caroli Magni, filiorumq; ejus & nepotum, hâc tralatione plenæ sunt. Sanctus deniq; Isidorus (qui fuit iisdem ferè temporibus, quibus Gregorius primus *in libro Canonum Ecclesiasticorum*, integram Novellam *XLII. de depositione Antibimi &c.* ex eadem veteri tralatione sumpsit: quam ex eodem Isidoro post vulgatas novem Collationes idcirco adscripsi. Prætermitto innumera veterum Pontificum scripta: mitto Ivonis, Burchardi, Gratiani, Johannis Salesbericensis scripta & rhapsodias, quæ multas paginas hujus tralationis continent. Unus post illos inventus est *Irnerius*, qui non solum tralationis, sed etiam totius sententiæ & libri fidem elevaret, & à quodam Monacho librum tam verbum & acephalum scriptum assereret: quem optimis rationibus ab Azone confutatum legimus. Iisdem autem temporibus quibus illa tralatio facta est, prodiit & harum Constitutionum Epitome, à Juliano quodam viro eloquentissimo, antecessore Constantinopolitanæ civitatis: sic enim appellatur in veteri quâdam ejus epitome manuscriptâ, quam mihi communicavit aliquando doctissimus antecessor Jacobus Cujatius. Quæ quidem Epitome longè purioribus verbis & elegantioribus conscripta est, quàm vetus illa tralatio: Utraq; tamen tralatio diligentè à veteribus Juris interpretibus, Joanne Pilio, Rogerio, Azone, Accursio, lectitata & comparata cum invicem, tum etiam cum coëteris Juris libris. Ut autem in his duabus citandis atq; allegandis vitaretur confusio, prolixiorem illam tralationem vocaverunt *Authenticum*, quasi dicerent,

verum & nullo modo detruncatum Justinianearum, Novellarum exemplum: breviorē verò hanc Juliani epitomen, simplici nomine nuncupaverunt *Novellas*. Utraq; etiam tralatio Constitutiones singulas habuit, proprijs capitibus distinctas, ita ut breve singulorum capitum argumentum literis miniatis descriptum esset: quod nos in hac editione perpetuò observari curavimus: & quæ ex manuscriptis libris interdum restituere non potuimus, proprio ingenio confingere conati sumus. Constat enim id à Justiniano factum & observatum fuisse, cum & ipse numerum capitum sæpè exprimat. Cur autem multæ deperierint, in causâ hæc sunt, Erant inter has leges permultæ Constitutiones *idngy* & locales, quarum nullus ferè usus esse visus est illis, præsertim Longobardis plus æquo Musas & humaniores literas abhorrentibus, nilq; quod non *πρὸς ἀλφειὰ* conduceret, magnifacientibus: Cujusmodi erant, *de Privilegijs archiepiscopi Justinianea prima*, ut *Ecclesia sanctæ resurrectionis &c.* *De Armenijs*, *de præside Pisidia*, *Lycaonia*, *Thracia*, *Isauria*, & hujusmodi propè innumeræ, quæ quia ab interpretibus in Scholâ non legebantur, desierunt paulatim describi, ut aliquæ omninò perierint. A diligentioribus tamen librarijs ad calcem libri describebantur, quemadmodum ex meis aliquot exemplaribus deprehendi, à quibusdam etiam ad antiquitatis memoriam asservabantur. Nam Jacobus de Bellovisu, qui Commentarios ad Novellas scripsit, testatur, se eas omnes Extravagantes Novellas (sic enim appellat) ad finem lecturæ suæ adscribi jussisse, sæpèq; idcirco perquisivi lecturam istiusmodi manuscriptam, ut verumnè sit quod scripsit, experirer. Nam in impressis

pressis ejus Commentarijs defunt. Porro sciendum est, nullis titulis, nullâq; arte, sed prout quæq; Constitutio facta est, ita omnes temerè & fortuitò in hanc congregationem congestas esse, sola temporum (ut mihi quidem videtur) ratione habitâ. Vulgata autem *in novem Collationes divisio*, à nobis retenta est, quia sicut nova est & non multùm ante Gratiani tempora excogitata, ita ad memoriam & allegandi promptitudinem apprimè utilis. Quas autem ille Jacobus *Extravagantes* appellabat, omnes partim ex Haloandro, partim ex Scrimgero, partim ex Juliano manuscripto, partim etiam ex meis manuscriptis in Decimam Collationem coacervavi, illasq; tantùm transtuli, quæ nec ab Haloandro, nec ab ullo, quod scirem, aut quem haberem, interprete tralatæ fuerant. Quod ad editionum varietatem attinet; illud diligens librorum inspector facile animadvertet, ex Græco exemplari longè fideliorè & integriorè vulgarem hanc translationem prodisse, quàm aut Haloandrinam (quæ à quodam privato homine propriâ authoritate contaminata est) aut Scrimgerianam, quæ suas lacunas habet, & nullam Latinarum continet. Sanè ut Haloandrinam editionem elegantiorè esse non inficior, ita & hanc plerunq; fideliorè in plerisq; locis adnotavi, nam dùm vitat barbariem, incidit plerunq; in pravam affectationem. In *Novellâ XCVI. cap. II.* ad criminalem accusationem refert, quod ad civiles causas pertinet, dùm vitat vulgarem translationem, ἐν αἰτίας ἐπιήσεται, in conventionem fecit. Coetera illius translationis vitia invidiosè nolo contra viri benèmeriti existimationem congerere, malimq; ob summos ejus, pro communi Studiorum utilitate, labores & conatus, gra-

gratias agere. Melius tamen (ut opinor) publicis studiis esset consultum, quando propter glossarum usum, quæ prima capitum seu paragraphorum verba semper usurpant, vulgatâ editione carere non possumus, si in illius translationis vitijs perpurgandis, quamvis permulta sint, elaborâssent. *Hucusq; Contius alleg. loc.*

Coeterum, ut de jure, quod post Pandectas, Codicem, Institutiones & Novellarum volumen successit, aliquid saltèm addam, jus quoddam peculiare consuetudine & moribus receptum, quod consuetudines † si-
 56 ve mores feudales appellamus: idq; initio varium & incertum fuit, sed procedente tempore regulis certioribus constare coepit; & à duobus Coss. Mediolanensibus *Oberto de Orto, & Gerardo Nigro* compilatum & in libros duos distinctum est: Cui postea per *Hugolinum*, *†Ctum*, aliquot Germanicorum Imperatorum Constitutiones insertæ & adjectæ sunt, quæ vocantur Extravagantes. *Odofred. in Autb. Cassa circa fin. princ. C. de S.S. Eccles.*

Et quidem quod attinet Constitutiones illas Imperatorum, puta, Conradi, Lotharij, Friderici & aliorum Impp. inter omnes constat, eas vim & auctoritatem juris habere. Nam quod Principi placuit, legis habet vigorem. §. *Sed & quod principi Inst. de jure natural. gent. & civ. l. i. ff. de constit. princ.*

De consuetudinibus verò coeteris, in iisdem libris contentis, idem statuendum est: eò quod feudorum libri longissimo tempore, cujus initij memoria non ex-
 57 tat, fuerint pro Authenticis † observati: cujusmodi
 58 usus tanti temporis habet vim privilegij † *l. hoc jure §. ductus aque ff. de aquâ quotidianâ c. super quibusdam §. præ-*

præterea, de verb. sign. Quis enim ignorat, quòd consuetudines illæ locales sint approbatæ, & in Imperium Romanum ab Imperatore Romano introductæ ac receptæ? Deinde constat, multos Imperatores habuisse, notitiam librorum feudalium & circa eos disposuisse; ut constat ex privilegijs concessis ad legitimandos spurios & naturales etiam ad feudi successionem, in quibus derogant expressè *titulo 26. §. naturales. lib. 2. feud.*

Quin etiam Imperatores, † quorum est leges generales condere, multis in locis illic detrahendo, hinc addendo; hinc rursus ratificando, decisiones illas feudales haud obscure confirmârunt, uti patet *ex cap. 13. lib. 1. feud. & 44. 53. 55. lib. 2. feud.* At disponens circa personam, vel actum invalidum, dicitur eundem approbare *l. quidam consulebant ff. de re judic. l. idem. ff. de excus. tut.*

Sic quoq; ipsi Pontifices Romani in multis decretalibus sequuntur consuetudines feudales *ut in c. cæterum de judic. c. verum. c. ex transmissâ. de foro compet. cum multis similibus. †*

60

Porro Longobardorum Regno per Carolum paulò post everso ac deletò, Pontifices in vacua illa Italiæ loca venerunt, & more veterum Regum & Imperatorum jus rescriptis & epistolis suis reddere cœperunt. † Quæ rescripta & Epistolas appellârunt *Decreta*, itemq; *Decretales*. Et hoc jus Canonicum sive Pontificium, quatenus bonis moribus, itemq; juri divino, vel naturali, vel rectæ rationi non repugnat, servatur in Imperio Romano, & secundum illud in foro & judicijs judicatur; † in eodemq; Doctores creantur in reformatis Academijs. Quo ipso tamen Imperium Romanum non agnoscit Pontificem ut Dominum, ac superiore,

61

62

G

riorem,

riorem. Neq; utimur jure Pontificio in Imperio Romano, ut Pontificio, & tanquam à Pontifice profecto, neq; coactè, sed liberè, tanquàm jure nostro, ut quod
 63 nostrum factum sit, approbatione principum, † aut jure, ut quidam volunt, consuetudinario, idq; in quantum rectæ rationi, æquitati naturali, ac divino juri convenit.

Eâdem ratione Galli, Hispani, Angli aliq; populi
 64 utuntur legibus Romanis, sed liberè, † & non coactè; verùm ideò Imperio Romano se subesse minimè concedunt. Quin & Turcæ utuntur Codice Justiniano, eoq;
 65 utuntur in judicijs †: qui tamen Imperatorem Romanum propterea Dominum & superiorem non agnoscunt. Sic licet hodie utamur jure feudali, quod maxima
 66 mâ ex parte ad Longobardos originem suam refert. † nemo tamen Longobardis Romanos subjectos esse dixerit.

Coeterùm enucleato Jure Justiniano Respublica Romana non diu est usa, sed quadraginta post annis
 67 jus illud inertiam Imperatoris *Phoce* sensim collapsum † est, & Gotti, Longobardi ac Franci patrias suas leges & mores unâ cum armis in Italiam intulerunt.

Longo post tempore Basilius Macedo, Imperator Constantinopolitanus juris restaurandi cogitationem
 68 suscepit, † & leges condidit, quarum filius ipsius Leo, cognomento Philosophus, meminit *Nov. 83. circ. pr.* Idem Leo procedente tempore leges Principum in
 69 sexaginta libros coëgit, & libros † βασιλικών, ex Basilij, ut putatur, nomine, inscripsit: Tandemq; Novel-
 70 las quasdam edidit, † quæ tamen minùs frequentatæ fuerint. *Cujat. 17. Obser. 31. Dn. Ernest. Codb. ad lib. 1. Cod. tit. 17.* Uti

Uti autem *Basilica* sunt libri complectentes leges promulgatas ab Imperatoribus: Sic *Eparchica* † sunt libri continententes formas, sive Edicta Præfectorum Prætorio, quæ constat vim legis habere *l. 2. C. de offic. præf. prator. l. 16. C. de judic. l. pen. C. de fidejuss. Cujat. in præfat. præmissa expositioni Novellarum pag. 2.* 71

His ita præmissis progredimur ad ipsam Novellarum explicationem, eo ordine, quo collocatæ sunt. Illas ad aliam quandam methodū, cujusmodi ipsis ab authoribus nulla sit adhibita, cogere velle, video quidem placere nonnullis, id operam dantibus, & commentantibus; sed id mei neq; consilij quidem est, nec instituti.

IN NOMINE DOMINI DEI
NOSTRI JESU CHRISTI, INCIPIT
LIBER CONSTITUTIONUM NOVEL-
larum D. N. Justiniani Sacratissimi Principis
perpetuò Augusti.

Imperator Novellis suis aliquando præfigit, hanc Epigraphen, *In nomine Domini nostri JESU CHRISTI*, ut in Novellis *Constitut. 42. 43. 134. & 139.* Præsertim autem, ubi rem ipsam aggreditur Justinianus, solet præfigere nomen Domini, ut in *Novellâ Constitut. 17.* & testatur in *Nov. 85.* frequentem sibi fuisse hunc morem, ut magnum Deum & Salvatorem nostrum JESUM CHRISTUM, & ejus auxilium, semper invocaret: sic quoq; in *Nov. 109.* admonet hinc ducenda esse legum exordia, † quippe quòd conveniat legislationes nostras inde pendere & eò respicere, & hoc eis principium esse, & medium & terminum. Et 72

in nomine Domini nostri JESU CHRISTI ad omnia consilia omnesq; actus semper progrediendum esse, monet *in l. 2. C. de offic. præfecti prætor. Africæ l. 2. C. de vet. jure enucl.*

Hic Justinianus, Princeps & Imperator, author est Novellarum Constitutionum. Quando se autem nominat Imperatorem, † non ea omninò est otiosa periphrasis: Nam indicat, hîc non agi de Imperatore, qui sit tantum Dux alicujus exercitus, (prout olim Imperatoris nomen erat castrense & militare, quo Dux exercitus post aliquam insignem victoriam donabatur à militibus) sed de Romano Principe & Monarchâ, qui sacrosanctâ nec impunè inviolabili majestate fulget: qui armis decoratus, & legibus armatus fuit. † *in proëm. Instit.* & Principem non modò *πλεμικόν*, verum etiam *νομοθετικόν* debere esse, qui scilicet salutare leges sciat condere & tueri, testatur Justinianus *Nov. 1.* ubi scribit, sibi curæ esse leges neglectas reparare. Quin & hoc proprium esse Principis opus, quod ei sit divinitus demandatum, elegantissimè scribit *in Nov. 73.*

COLLATIO PRIMA.

De heredibus & falcidiâ.

NOVELLA CONSTITUTIO I.

Summaria.

1. **N**on est una & eadem ratio hujus primæ, & postremæ Novellæ.
2. Heredum appellatione hoc loco continentur etiam legatarij &c. non etiam exheredati n. 5.
3. He-

3. *Heredes & quicunq; heredum nomine veniunt, debent voluntati defuncti satisfacere: ratio n. 3. & 4. Sin minus fiat, tunc veteri jure hereditas illa fisco debebatur n. 6. & 7. quod ius postea sublatum est n. 8. Sed Imperator ius illud vetus hac Novellâ quodammodo restituit, quod explicatur n. 9. & 13.*
11. *Hereditas aufertur vel tota, si extraneus, vel deducta falcidia, si liberi, parentes &c.*
10. *Extraneus quis hic dicatur.*
12. *Legitima ne quidem ex causâ non adimpletâ voluntatis defuncti amittitur: Ratio differentie inter filium & extraneum. n. 10.*
14. *Qui sint illi, quibus defertur hereditas, ob non adimpletam defuncti voluntatem ablata.*
15. *Adire volentes caveant se voluntati testatoris obtemperaturos: etiam fiscus.*
16. *Singularis casus, ut scilicet aliquis heredem habeat, de quo nunquam cogitavit.*
17. *Testatores ipsi hodie constituunt executores suarum voluntatum.*
18. *Ut voluntas defuncti executioni mandanda sit sub pœnâ amittendæ hereditatis, requiritur primò ut voluntas sit legitima. Ubi de questione: An Elector in testamento suo possit disponere de filij sui impuberis tutelâ, in præjudicium proximi agnati?*
19. *Secundò, ut quod testator injunxit heredi, non ipso jure remittatur.*
20. *Tertiò, ut quod testator heredem facere jussit, lex non repræsentet.*
21. *Quartò ut heres annum integrum à die admonitionis cesset.*

22. *Quintò ut testator heredi nullam aliam pœnam specialitèr indixerit; ubi etiam agitur de executoribus testamentarijs.*
23. *Pœna dupli ob legatum venerabilibus locis non præstitum, abrogata per Novellas.*
24. *Heres an hereditate privandus sit, si testator non fuit sepultus in Ecclesiâ, in quâ voluit sepeliri? d. num. 23. Ubi etiam: An Justinianus correxerit, edictum Prætoris, Si quis omiſſâ causâ?*
25. *Recensentur casus quibus detractio Falcidia sive ejus quadrantis cessat, nec heredi conceditur: primus est si testator detractiorem prohibuit expressè, cùm vires sui patrimonij novit. n. 25.*
26. *Quod valdè novum est: Nam olim locus erat Falcidia etiam invito testatore, qui neq; Falcidiam prohibere poterat.*
27. *Quin & testator equè videtur prohibuisse Falcidiam, si jubeat integra præstari legata: etiamsi non dicat expressim se prohibere ne heres falcidiâ utatur.*
28. *Prohibitio Falcidia non valet, cùm testator patrimonij sui vires ignoravit.*
29. *Heres qui contra voluntatem testatoris nolit integra legata præstare, sed Falcidiâ uti præsumat, facit se omni successione indignum.*
30. *Falcidia prohibitio ad legitimam prohibitionem non extenditur; Ubi an Trebellianica possit à testatore prohiberi?*
31. *Secundus casus cessantis falcidia est, cùm heres sciens quibusdam legata integra præstare cœperit.*
32. *Tertius casus; cùm heres Inventarium non confecerit, tunc enim tenetur præstare solida legata.*

33. *Sed hæc pœna omissionis Inventarij non porrigitur ad legitimam: ubi de alijs questionibus etiam.*
34. *Inventarij forma consistit in tempore, in personis, item in subscriptione.*
35. *Tempus est duplex, inchoationis & absolutionis inventarij.*
36. *Personæ quæ Inventario conficiendo interesse debent.*
37. *Subscribere debet heres: sed circa subscriptionem attendenda est consuetudo loci.*
38. *Præter subscriptionem etiam protestatio heredis exigitur.*
39. *Effectus Inventarij & num. 40.*
41. *Creditorum si fortè dubitent de fide Inventarij; duo remedia tunc adsunt; ea quando locum habent.*
42. *Per hanc Novellam cap. 2. non abrogari l. fin. C. de jure deliberandi, sed potius confirmari.*
43. *De adequatione legatorum.*
44. *Per hanc Novellam derogatur l. 6. §. ult. C. ad l. Falcid.*
45. *Falcidia cessat, cum heres sciens quibusdam legata integra præstare cœperit: nisi inopinatum quid emerferit.*
46. *Huic Novellæ Imperator jubet parère omnes Imperio subiectos.*
47. *Leges neminem in paupertate vivere, neq; in anxietate mori permittunt: Hæc verba non commendant leges ab utilitate; sed loquuntur in specie de lege Falcidiâ.*
48. *Jurisprudentia non est ars questuaria, sed nullo precio estimanda.*

Quibus Justinianus volumen suarum Novellarum auspicator, iisdem etiam claudit. Duæ enim sunt partes hujus Novellæ: Prima pars est de heredibus: & altera pars itidem est de heredibus; quia

quia pertinet quoq; ad heredes. Agit enim *de L. Falcidia*, quæ in gratiam heredum est lata. Postea in fine, subjungitur *Novella Constitutio CLXIV. de heredibus*. in quâ Imperator heredum jura in hereditatibus acquirendis confirmat, *Gotb. fred. ad dict. Nov. 146.* Unde patet, non esse unam & eandem rationem *Novellæ hujus 1.* & *Novellæ postremæ 164.*

Heredes græcè dicuntur κληρονόμοι à sortibus, quas appellant κλήρας, illis enim utebantur in familiâ, exerciscundâ; non incognitis quoq; juri nostro civili. *l. ult. §. sancimus. C. comm. de legat. l. 1. C. Quando & quib.*

- Licet autem *Constitutio* tantum inscripta sit *de heredibus*: ea tamen etiam pertinet ad legatarios† & fideicommissarios, & mortis causâ donatarios *Cujat. ad h. Nov.* Illud itaq; vult hæc *Novella de heredibus*, unde desumpta est *Authentica Hoc amplius C. de fideicommissis*. ut scilicet heredes, itemq; legatarij, fideicommissarij tam universales quàm singulares, & mortis causâ donatarij, voluntatem defuncti impleant, sive voluntati ejus
- 1 omninò obtemperent. † tum quia heres non tam in locum, quàm in jus defuncti succedere dicitur *l. quoties 9. §. heredes. ff. de hered. instit. l. si rem 6. de except. l. cum heres 11. de divers. temp. præscript.* itemq; una & eadem censetur persona cum defuncto *l. ult. C. de impub. & alijs substitut.* tum quia omnes qui heredum nomine veniunt, ex defuncto emolumentum habent; unde & meritò ex
 - 2 eodem onus sentire debent. † *l. secundum naturam & l. ex quâ personâ ff. de reg. jur.* & Justinianus *b. Nov.* ait, defunctos habere quandam consolationem ex heredum
 - 3 suorum successione, & si† eorum voluntati satisfiat.
 - 4

Omni-

Omniñò autem nomine heredum *hâc Nov.* non intelliguntur *exheredati*: † eò quod neq; vocentur inter legitimos, quia exheredatione amiserunt *suorum*, adeoq; etiam *legitimorum* nomen *l. 1. §. post. suos ff. de suis & legit. hered.* neq; inter extraneos: quia testator exheredatum nominatim penitus voluit exclusum ab omni emolumento hereditatis, ut exinde contra ejus voluntatem facere, & ridiculus esse censeatur, si studio voluntatis tuendæ aliquid conaretur exheredatus, eò quod defendendo voluntatem ejus, eandem offenderet. Atq; ita peior est exheredatorum, quàm extraneorum conditio. *Extranei* veniunt contra mentem testatoris, constitutionis beneficio. *Exheredati* veniunt contra verba testatoris. *Cujat. ad h. Nov. pag. 15.*

Heres itaq; necesse habet obtemperare ultimæ voluntati testatoris. Quod si verò eam non exequatur, sed potius contra voluntatem defuncti faciat, quia fortè † minus impendit in funus vel monumentum, quàm testator jussit, *l. cum in testamento ff. de verb. signif.* vel (ut hâc Novellâ definitur) quia legata aut fideicommissa, aut libertates præstare derectat: eo casu favore ultimarum voluntatum, veteri jure huic hereditatem fiscus auferebat, † quasi indigno, ut Paulus scribit *lib. 3. sentent. tit. 5. §. 13.* (cur enim non videatur indignus, ut, qui destituit supremas defuncti preces, consequatur aliquid ex voluntate? ut ait Papinianus *in l. si patroni. 55. §. quod ergò 3. ff. ad SC. Trebell.*) & Justinianus *l. ult. C. de fideicommiss. in fine.* Item *in h. Nov. cap. 1. in fin.* ubi ait: Et nullus hanc legem duram habeat tanquam relictis privatus; sed considerans, quia *omnibus hominibus terminus vitæ est mors*, & non solum ab alijs

ipse per se percipere contempletur, sed cogitet quia & ipse alijs moriens imperabit. *Hæc Justinianus.* Ex quibus patet, magnam esse æquitatis rationem, quæ conservat voluntatem defuncti.

- At hæc causa deferendæ hereditatis in fiscum postea Constitutionibus sublata † est *l. 5. C. de religios. & sumpt. fun.* dum Alexander ait: Ne ob neglectam defuncti voluntatem circa faciendum monumentum bona fisco deferantur, præteritis Constitutionibus cautum esse. Verum Justinianus Imperator *hæc Novellâ* restituit quodammodò jus vetus, quod aliorum Principum Constitutiones aboleverunt, de hereditaribus nimirum fisco interdum inferendis; quando scilicet heres contra voluntatem testatoris fecisset, vel id quod facere jussus erat, neglexisset sive omisisset. †
- 9 Nam heredi, qui voluntati defuncti non obtemperat, Imperator sancit auferendam quidem hereditatem esse, sed tamen ita, ne statim fisco vendicetur ablata hereditas *hæc Nov. 1.* Hæc tamen differentiâ inter extraneum & filium; ut si *filius* (vel alius cui legitima portio debetur) *heres* sit scriptus, qui parere noluit testatoris voluntati, non planè omni successione privetur, sed retineat sive consequatur legitimam portionem: Sin autem *extraneus* sit institutus, idemq; voluntatem defuncti complere nolit, in universum omni hereditate privetur, & perdat omnia sibi in eo testamento relicta *b. Nov. 1. cap. 1.* Ratio
- 10 differentiæ inter extraneum & filium evidens est: Quia legitima cum sit natura debita filio, non tam facile eam perdere potest. Neque enim tam ex judicio testatoris, quàm ex ipsius legis dispositione, unde nomen quoq;

quoq; accepit, illam consequitur. At extraneus heres totum ex iudicio & beneficio testatoris nanciscitur: erga quem cum videatur esse ingratus, non impleta ejus ultimâ voluntate, non mirum est, si ob hanc causam totum amittat, quod aliàs habiturus fuisset, si voluntati defuncti obtemperâssêt. Extraneus est, cui non debetur legitima, sive qui non habet querelam testamenti inofficiosi, quantumlibet aliàs cognatione defunctum attingat. Quibus autem debetur legitima, quique eâ sibi non relicta de inofficioso testamento queri possunt, ejusmodi sunt liberi, parentes, patroni.

Falcidia enim sive legitima portio † his personis nullâ ratione auferri potest, ne quidem ex eâ causâ, quod heres contra defuncti voluntatem fecerit. Quicquid autem ex tali causâ aufertur, sive sit tota hereditas, † sive quod superest deductâ legitimâ portione, illud non statim ut olim, sed octavo demùm & ultimo loco, transit ad fiscum *ex hac Nov. cap. 1. & dict. Auth. hoc amplius.*

Præcedunt enim Fiscum isti omnes qui sequuntur. † *Primò* contumacis sive non obtemperantis heredis substituti, (si substitutos habuerit heres) sive qui in eodem testamento, secundo gradu sunt instituti heredes: *Secundò* illis non existentibus, contumacis heredis coheredes non contumaces, ad euntes pro portione hereditaria; & hi etiam non jure accrescendi inviti, (quod est portionis vacantis non adquisitæ jus) sed non inviti, hujus Constitutionis beneficio, ac si in eam quoque portionem heredes scripti essent.

Præferuntur igitur substituti coheredibus, hoc quidem casu, quo non tam jure substitutionis venit.

substitutus, quàm beneficio hujus 'Constitutionis quasi primus *Cujat. ad b. Nov. pag. 11. in pr.* At in alijs coheredes primi gradus, id est, simul instituti priores sunt substitutis in hereditate.

Tertiò si coheredes non sint, venit generalis fideicommissarius, id est, cui heres in testamento rogatus est restituere totam hereditatem. Pòst hunc fideicommissarium heredem, *quartò* veniunt legatarij & fideicommissarij particulares sive specialium vel singularium rerum. Inter quos ille ordo datur, ut nimirum si unus sit, ille præferatur; si verò plures sint legatarij aut fideicommissarij, tunc ille præferatur cæteris, cui major pars, sive cui uberius legatum aut fideicommissum relictum: vel ut omnes simul admittantur, si par omnium sit causa.

Pòst legatarios & fideicommissarios *quintò* veniunt servi testamento manumissi, secundum ordinem scripturæ: *Sextò* vocantur heredes legitimi, sive ab intestato venientes. *Septimò* quilibet extraneus adire, volens libertatis conservandæ causâ. *l. ult. C. de testament. manumiss.* quod genus successores *anomalos* vocat Accursius *Nov. 1. §. Et hæc quidem.* ideò nimirum, quia neq; ex testamento propriè sint, utpote non instituti, neq; legitimi, quia fieri potest, ut extraneus ille, non sit cognatus *Joann. Dantb. de testamentis tit. Quotuplex testamentum num. 120. vers. quintum exemplum.* Tandem *octavo gradu*, si ne extraneus quidem ullus reperia-
tur, qui adire velit & integra legata præstare, tùm *postremò* illis omnibus deficientibus & negligentibus voluntatem defuncti adimplere, Fiscus petitionem seu vindicationem habet ablatae hereditatis ab indigno,

digno, ut ita voluntas defuncti ab heredibus tam suis, quam extraneis institutis, in omnibus modis seu formis conservetur.

Coeterum qui adire volunt, facient hoc cum onere cautionis, hoc est, ut adeuntes caveant, se voluntati Testatoris † obtemperaturos esse *d. Auth. hoc amplius.* 15 Adeo ut etiam Fiscus vocetur sub eodem onere cautionis; *Cautio*, inquam, non *satisfactio*: Nam in personâ fisci hæc cautio, non est satisfactio. *l. 1. §. si ad fiscum 18. ff. ut legat. nom. cav.* nam nec privati locupletiores, id est, prædiorum possessores satisfaciunt: & fiscus semper est locuples *Cujat. ad b. Nov. pag. 12.*

Et notandus est hoc loco casus valde singularis, † 16 ut scilicet aliquis heredem habeat planè extraneum, de quo nunquam cogitavit; quia extranei veniunt contra mentem testatoris, Constitutionis beneficio; unde summi studium Imperatoris Justiniani in conservandis testatorum voluntatibus colligitur *propter l. 1. C. de S. S. eccl. & l. 5. ff. Testam. quemadm. aperiant.* Danda itaq; est opera ne quis sine successore moriatur *b. Nov. 1. cap. 1. §. 1. in fin. Instit. de bon. possess.* Interest enim defunctorum, habere successores. *l. 6. ff. de interrog.*

Et sic hodie adhuc fieri videmus, ut voluntates defunctorum exitum suum habeant, eo fine nominari & constitui à testatoribus in suis testamentis † executo- 17 res (de quibus dicetur inferius *sub num. 22.*) unum & alterum: aliquando etiam Testatores implorare officium Magistratus loci: quin & pœnas etiam plerumq; irrogare Testatores ijs, quibus aliquid in testamento reliquerunt, si ullâ in re voluntati contravenerint, prout hoc quotidiana observantia in condendis testamentis docet.

Est itaq; hæc firma conclusio, defunctorum ultimas voluntates sub poenâ amittendæ hereditatis executioni mandandas sive implendas esse ab heredibus institutis *l. 27. in fin. C. de condit. & demonstrationib.*

Quod tamen non nisi subsequenter quinq; conditionibus sive limitationibus obtinet, primò, ut voluntas defuncti sit legitima, sive legibus conformis: nam illegitimæ & injustæ voluntati, heres impunè parere recusat† *arg. l. nemo potest 55. de legat. 1.*

Hinc Justinianus *b. Nov. 1. cap. 1. & Nov. 22. cap. 2.* jubet mandatis testatoris parère, nisi lex vetet: ita enim inquit: *Convenit morientium dispositiones eas quæ legibus non repugnant, omnibus impleri modis.* Quod ut maximè attendendum est in illâ controversiâ, *An Elector possit in testamento disponere de tutelâ impuberis sui filij, in præjudicium agnati proximi?* Quod rectè negatur. Quia enim tutela illa filij impuberis ex dispositione legis, puta, aureæ bullæ, pertinet ad proximum agnatum, certè hoc jus publicâ authoritate Imperij illi quæsitum, adimere ipse pater non potest. *d. l. nemo de legat. 1.* Licet igitur magna sit patris, præsertim inter liberos suos, testari cupientis authoritas *l. 1. C. de SS. Eccl. l. nemo C. de Judæis* hoc tamen ita intelligendum est, si modo pater jure fuerit testatus: Debet enim hominis dispositio & voluntas cum legis & juris dispositione convenire ac formari, ita, ut si ab eâ dissentiat, potiùs pereat *l. verbis legis 120. de verb. signif. d. l. nemo potest. de Legat. 1.* Dixi etiam de hac materiâ *lib. 2. de jurisdict. p. 1. cap. 5. n. 65.*

Secunda conditio est, ut quod testator injunxit heredi, hoc ipsi à jure non remittatur. Nam illud etiam† heres impunè omittit, quod jus remittit, ut loquitur

quitur Cujatius *ad b. Nov. 1.* Ubi etiam adducit exempla eorum, quæ jus remittit heredi, veluti I. conditio jurisjurandi: Nam si testator heredi quid reliquerit, sub hâc conditione *si juraverit*, ea conditio pro non adjectâ habetur, & heres nihilominus capit quod sibi relictum est. *l. quæ sub conditione 8. in pr. ff. de condit. instit.* 2. Conditio viduitatis *l. cum ita 63. & l. mulieri 74. ff. de condit. & demonstrat. l. 2. l. 3. C. de indict. viduit. toll.* 3. Conditio divortij *l. 5. C. de instit. & substit.* 4. & generalitèr quæcunq; testamento caventur in fraudem legum, ea rejiciuntur, & à jure ipso remittuntur. *l. Sejus 27. in fin. ff. ad l. falcid.* Quibus adduntur ineptæ voluntates defunctorum circa sepulturam suam: nam has quoque impunè heres negligit *l. servo 113. §. ult. ff. de legat. 1.*

Tertiò ut ea, quæ testator heredem facere jussit, lex non repræsentet: Nam in his † quæ lex nominatim 20 repræsentat, id est, non vult primum expectari quasi à manu heredis profecta, cessatio aut contumacia sua heredi non parenti nihil nocet.

Exemplum est in libertatibus, quæ repræsentantur SCto Rubriano *l. cum verò 26. §. subventum 7. & §. seqq. & l. si eum 28. in pr. ff. de fideicom. libert.* Sic similiter poena ex contractu non committitur, quando libertatem lex repræsentat. *l. ult. C. si mancip. ita fuerit alien.*

Quartò ut locum habeat poena hujus Novellæ, id est, privatio hereditatis, † hoc requiritur, ut heres per 21 annum integrum cessaverit in exequendâ voluntate defuncti *b. Nov. 1. cap. 4.* Cujus anni computatio incipit, non à tempore aditionis hereditatis, sed ab admonitione & conventionem sive comminatione Judicis per decretum judiciale; à quo tempore lis peragenda est intra

tra annum: quod ita hîc singulari favore legatorum constituitur, ne tempus fiat longum in talibus quæstionibus *b. Nov. in pr.* & est notabilis exceptio *ad l. prope-
randum 13. C. de judic.* Ubi aliàs triennium tributum est
causis pecuniarijs & civilibus. *Cujat. ad hanc Nov.* ubi si-
mul refert; Julianum & Theodorum annum numerare
à condemnatione Judicis; sed eos ibidem refellit, &
docet, à condemnatione non dari annum spacium, sed
tantum quatuor mensium *hanc Nov. cap. 4. & l. 2. & 3. C.
de usur. rei judic.* ubi vocantur *quadrimestres inducie*, quæ
humanitatis causâ dantur judicatis à lege, ad se recolli-
gendum & judicatum faciendum.

Quintò ut habeat locum poena omittendæ heredi-
tatis, oportet ut testator nullam aliam poenam sive
22 mulctam specialitèr indixerit † heredi contumaci sive
non parenti. Nam si testator poenam aliquam certam
apposuerit, tunc cessat poena legalis, & illa potius he-
redi infligitur, quam constituit testator, *ut in specie l. 6.
& l. in testamento 27. ff. de condit. & demonstr.*

Libet hoc loco quædam, quorum superiùs n. 17.
mentio facta est, commodâ occasione subjicere *de exe-
cutoribus testamentarijs*, qui itidem voluntates testato-
rum defunctorum exequuntur & adimplent, quippè
quos testatores ipsi deputant ad voluntatem suam exe-
quendam: quod quia in testamentis plerumq; fieri so-
let, inde *testamentarij* vocantur: de quibus quidem obi-
tèr meminit JC. *in l. alio herede ff. de aliment. & cibarij le-
gat. & ibi Bartol.* Præterea si ad alias rationes & simili-
tudines respiciamus, isti executores possunt etiam ap-
pellari *fideicommissarij*: quamvis aliàs longa sit differen-
tia inter fideicommissarios de quibus *in libris Digesto-
rum*, & hosce executores. Quem-

Quemadmodum autem in alijs muneribus tam publicis quàm privatis, ita nec in executionibus ultimarum voluntatum de jure omnes censentur idonei: Imprimis quæritur; An creditores vel debitores admittantur ad executionem? quod negatum est inferius *ad Novell. 72. sub num. 8.*

De potestate executorum in genere, Pontifex statuit, multos executores communiter exequendi potestatem habere; nisi aliter testatoris appareat expressa voluntas, quam pro lege servari æquum est §. *disponat in Novellâ de Nuptijs.* Si itaq; unus executorum moriatur, aut in remotis agat, vel id exequi nolit, tunc interim (ne voluntas testatoris nimium differatur) poterit interim alius exequi: non verò licet cuiquam privatim pro suo ingenio agere.

Quod si de potestate executorum specialiter quis quærit; tunc tenendum est, hos executores non uno modo fieri; quidam enim sunt *Universales* executores, exinde ita dicti, quoniam universam defuncti substantiam tractant: quorum potestas expedita est: quia heredum loco sunt, & vendunt, solvunt debita, intentant actiones defuncto competentes, ac alia hujuscemodi exercent *ut l. si quis ad declinandam C. de Episc. & Cler.* Sed horum rarius est usus.

Frequentius autem solet fieri, ut alio relicto herede vel ex testamento, vel ab intestato, testatores designent aliquos ad reliquam suam voluntatem implendam, qui ob hoc *particulares* dicuntur executores. Alius enim est heres defuncti, verum ipsi meram executionem habent eorum quæ testator disposuit. Horum usus adeò apud nostros invaluit, ut nemo jam testamen-

stamentum scribat, in quo non executores quoq; designet. Sperant enim homines dispositionem suam in multorum manibus tutiorem fore: quod utinam semper fieret. Ut autem de potestate executorum particularium constet; distinguendi sunt tres casus. *Primò*, si testator ipse concessit executoribus expressè alienandi licentiam, tunc alienare, vendere, permutare potest: quia ejus voluntas servanda est. Debet tamen, utcunq; liberā habeat potestatem executor, bonam fidem adhibere: *Secundò*, si expressa testatoris voluntas in hoc non appareat, tunc redeundum est ad legitimas conjecturas, nūm testator pro dispositione suā voluerit res quasdam alienari, non tamen, à quo, dixit. Hoc enim casu apparet testatorem voluisse, ut executor hujusmodi res venderet *arg. l. ad rem ff. de procurat.* Et debet venditio ista fieri arbitrio boni viri, & requisito herede, tūc, cū res vendenda eligitur ex hereditate, quā cū pretium rei cum emptore constituitur, nisi diversum testator expresserit *Bart. in l. alio herede ff. de aliment. & cibariis leg.* ubi adfert leges & gravissimas rationes, quas refert Oldendorpius *d. tract. cap. 8.* Deniq; *Tertius* casus constitui potest, cū neq; testator executoribus vendendi licentiam dedit, neq; de quibusvis rebus hereditariis alienandis mentionem fecit: Sed rerum necessitas exigit, ut fiat alienatio, ad exequendam voluntatem defuncti, nullā existente pecuniā. Nunc omnium maximum dubium esset, an executor vendere possit, nisi ex *l. alio herede ff. de aliment. & cibariis legat.* expressè constaret, non posse. Hoc itaque casu venditionem per heredem fieri oportet.

Coeterum imprimis & præcipuè ipsis executoribus obser-

observandum est, ut expressam testatoris voluntatem, veluti normam mathematicam sequantur omnibus modis; nec sibi persuadeant ullo pacto licere rem, quampiam à testatore incertum usum destinatum à se, posse vel tantillum immutari *Oldendordp. d. tract. cap. pen.*

Sed ut eò redeam unde digressus, illud notandum esse monet Balduinus in *Justiniano*, ex quo id refert *Rittersbusius p. 6. cap. 6. n. 15.* per Novellam hanc derogari juri Institutionum; Nam in §. *omnes 19. vers. item ex legato & §. ex maleficijs 17. Instit. de actionib.* in duplum agitur de legato venerabilibus locis, id est, ad pias causas, sive pietatis intuitu relicto, & heres, qui tamdiu donec in jus vocatur, recusat talia legata præstare, in duplum eaolvere cogitur:† Sed hodie ex *Novellâ 1.* 23 si heres jussus vel admonitus saltèm à Magistratu per annum integrum pia legataolvere distulerit, omni successionis emolumento privatur. *Auth. hoc amplius. C. de fideicom. ubi Dd. comm. Tiraq. de privileg. pie cause privilegio 84. & seq.* quem allegat Petrus Hegius ad §. *vi autem bonorum raptorum n. 16. Instit. de act.* An heres privandus sit hereditate, si testator non fuit sepultus in illâ Ecclesiâ, in quam voluit & mandavit sepeliri? tractat Mandellus *consil. 48.* ubi concludit negativè, & nitur fundamento inter alia ex *Authenticâ hoc amplius C. de fideicom.*

De eo etiam dubitet aliquis; An Justinianus Imperator hâc *Novellâ* suâ *Constitutione cap. 1.* mutaverit, & correxerit edictum Prætoris, *Si quis omisâ causâ testamenti &c.* ita ut illud hodie non inveniat locum?

Pro ratione dubitandi adduci potest, quod ex *dict.*

cap. 1. si heres institutus hodiè omittat causam testamentariam, nolitq; hereditatem adire, legata nihilominus debeantur ab intestato, eo ordine, qui præscribitur *h. Nov. 1. cap. 1.* Jam si ab intestato rectâ prorsus viâ debentur legata, tunc videtur mutata actionis Prætoris formula, quæ adversus heredem institutum exercetur.

Sed contrâ verius est, edictum Prætoris minimè gentium mutari per Justinianum: tum quia mutatio seu correctio legum Romanarum, nisi evidens sit, non debeat temere statui; tum quia Justinianus emendaturus, utique fecisset ejus mentionem: tum quia hujusmodi edictum per alios Impp. Severum & Antonium, Philippum, Diocletianum & Maximinianum confirmatur *tot. tit. C. si omissa sit causa test.*

Videndum itaq; est, quomodo edictum Prætoris ab hac *Novellâ 1.* distinguatur. Edictum Prætoris scilicet locum habet, quando quis per fraudem omiserit hereditatem, fraudandorum nimirum eorum causa, quibus in eo testamento legata relicta sunt, quæ etiam ex voluntate defuncti consequi potuissent, si non ab intestato possideretur hereditas. Ut itaq; Prætor voluntates defunctorum tueretur, & calliditati sive fraudi eorum, qui omissâ causâ testamenti hereditatem ab intestato possident, perindè voluit Prætor ex suo edicto deberi legata, ac si ex testamento heres hereditatem adijisset.

Unde patet, edictum Prætoris æquissimum esse, ut quod de callido tantum heredis consilio tractat, & fraudem coercet *Cujat. & Wesenb. in paratt. ff. si quis omissâ causâ.* At Novella hac 1. cap. 1. tum demum locum habet,

habet, ubi heres institutus nihil dolo facit, sed justam, habet repudiandi causam (forte quod testator noluerit detrahi falcidiam, & ob id heres nullum sensurus esset commodum) noluit planè hereditatem adire, nullius cogitans perniciem, sed suum secutus affectum: At profectò, cùm nec veteri jure poterat istâ actione, conveniri, constitutum est remedium ex *d. Nov. 1. cap. 1.* ut ordine quodam deferatur hereditas ab intestato, ad aliquem solvendi legati authorem; ac hâc ratione voluntati defuncti satisfiat: Utiq; enim non est irrueundum in bona sine certo capite, ut loquitur Oldendorpius *class. 5. Act. 15.*

In alterâ parte hujus Novellæ *1. cap. 2.* & Authenticâ *Sed cùm testator C. ad L. Falcid.* agitur ex professo de Falcidiâ. Ut autem in priori parte hujus Novellæ *cap. 1.* Justinianus quodammodò restituit jus vetus, quod aliorum Principum Constitutiones aboleverant, de hereditatibus Fisco interdum inferendis, *sicut ibidem dictum est*: Ità hâc secundâ parte Novellæ, Imperator quodammodò in usum revocavit priscam illam, legem XII. Tabb. de libertate testandi: non obstinate Falcidiâ; adeoq; ampliavit testatorum libertatem, ut ab eorum arbitrio pendeat legis Falcidiæ ratio *Cujat. b.*

Sanè fuerunt ante Novellas etiam quidam casus, quibus Falcidiam etiam non detrahere liceret, sed oporteret integra legata præstare; At Justinianus multò plures adinvenit, valdeq; imminuit legis falcidiæ potestatem, adeoq; omnes veluti rationes Falcidiæ submovendæ captavit *Cujat. ad h. Nov.*

Sed videamus aliquot casus, † quibus heredi non ²⁴ conceditur detrahere Falcidiam. Primus casus est, si testator, cùm non ignoraret vires patrimonij, sive,

quantum in bonis haberet, expressè vetuit, ne heres uteretur falcidiâ, sive ne quartam sibi detraheret. Nam tunc propter expressam voluntatem defuncti, qui de-
tractionem prohibuit, cogitur heres solida & integra
legata, etiam ultrâ dodrantem relicta, præstare *arg. l. pœnales 32. §. Si Titio ff. ad L. Falcid.* non enim heredis est, lucrum saltè[m] attendere quod ex testamento percipi possit, sed potius ut ex pietate voluntatem testatoris mortui impleat, *Joach. Steph. ad b. Nov. n. 18.*

- 25 Et quidem hoc valdè novum† est in *bâc Novellâ*: quod videlicet heres non detrahit Falcidiam tunc, quando testator ità expressè voluerit. Nam olim locus erat Falcidiæ, etiam invito testatore: nec poterat cavere testator, ne lex falcidia in suo testamento locum habeat *l. nemo potest. 55. de legat. 1.* paucis saltè[m] casibus exceptis.

Illud tamen testator facere poterat, ut in testamento suo caveret, ne ex uno legato heres falcidiam deduceret, puta, ex legato Titio relicto: quo casu ex aliorum legatis plena quarta hereditatis retinetur *l. si in testamento 64. l. qui quadringenta 88. de L. Falcid.* Atque ita voluntas testatoris oneri est cœteris legatarijs, non heredi: ac proinde non refragatur legi Falcidiæ *Cujat. ad b. Nov. pag. 22.*

Et hoc de expressâ prohibitione falcidiæ à testatore facta heredi V. G. Si sic dicat: Heres meus Falcidia ne utitor: Vel: Veto heredem meum quartam, vel quicquam deducere de legatis. *b. Nov. 1. cap. 2. §. Si verò Autb. Sed cùm testator C. ad L. Falcid.* Quin etiam idem videtur cavisse testator, cùm nominatim rem aliquam immobilem ità legavit, ne alienetur, sed ut permaneat,
apud

apud successorem legatarij, h. e. Si testator legato ad-
jecisset prohibitionem alienationis *Nov. 119. cap. ult.*
Auth. Sed in eâ re C. ad L. Falcid. pro parte enim alienare-
tur, si quarta apud heredem permaneret *d. cap. ult.*

Sic quoq; ex voluntate testatoris jus detrahendæ
falcidiæ denegatur heredi, si volente & curante testa-
tore, heres legatario promiserit, se falcidiam non de-
tracturum *argt. b. Nov. 1. cap. 2. Si verò non fecerit vers. Si*
verò expressim & Nov. 119. cap. ult. & facit l. ult. C. de pact.

At quæritur: An vivo testatore & ignorante, legi
falcidiæ privatâ conventionem inter heredes & legata-
rios derogari possit, ne scilicet heres falcidiâ utatur, &
ut certam pecuniam præstet si contrâ fecisset? Et *JCtus*
in l. quod bonis §. 1. ff. ad L. Falcid. docet, hujusmodi con-
ventionem, tanquàm legibus contrariam non valere.

Sic testator ipse olim in testamento Falcidiam pro-
hibere non potuit, uti paulò ante dictum: Hodie ta-
men potest ex *Nov. b. 1.* Inde Jacobus Cujatius *ad b. Nov.*
existimat, hodie etiam vivo testatore legi falcidiæ pri-
vatâ conventionem derogari posse, contra *d. l. quod bonis*
§. 1. ff. ad L. Falcid. quod plerisq; displicet; propterea,
quòd talis conventio futuram testatoris mortem con-
cernat, proindeq; ut plena tristissimi & periculosissimi
eventus, serio testatoris consensu facta, nullius sit
potestatis *l. 2. ult. C. de pact. l. in fin. ff. de his quæ ut indign.*
l. donari 29. §. fin. & l. seq. de donat. Nec tueri senten-
tiam Cujatij, quod dicitur, pacto fieri posse, quod te-
stamento fieri potest *l. pactum inter heredem 46. de pact.*
Nam, ut ex eâ lege patet, non dici ibi, quod legata-
rius vivo testatore, heredi legatorum satisfactionem
remiserit: sed hoc illâ lege cavetur; quod legata-
rius

rius satisfactionem legatorum, quàm ipse legatarius, mortuo scilicet jam testatore, ab herede exigere poterat, heredi non minùs remittere possit, quàm testator eam testamento remittere potest. *Borch. de pactis cap. 5. num. 83.*

Sanè post mortem testatoris facta conventio inter heredem & legatarios, ne heres Falcidiâ utatur, valet: eaq; Ulpiani sententia fuit, *l. qui quod per falcidiam ff. ad L. Falcid.* quam & Marcellus probavit *l. Si patronus §. 1. de donat.* itemq; Justinianus *in l. ult. C. ad L. Falcid.* ex quâ lege perspicuè apparet, ante Justinianum inter Jctos de eo controversiam fuisse; An dicta conventio valeret? quam controversiam sustulit Justinianus, Ulpiani sententiâ probatâ, & contrariâ explosâ.

Testatorem itaq; prohibere posse, ne heres Falcidiâ utatur; certum est. Sic quartam Trebellianicam, quoq; in fideicommissis universalibus hodie ex communi Dd. opinione à testatore licitè prohiberi posse, notat Gail 2. *Obs. 138. num. 15. & num. fin.* quam sententiam, uti veriore, approbat etiam Giphanius *ad l. 7. C. ad L. Falcid.* Quippè quod SCtum Trebellianum ad exemplum legis falcidiæ inductum sit §. *Sed quia heredes Instit. de lege Falcidiâ* quin & ipsa quarta Trebellianica in libris nostris Juris, Falcidia dicitur *l. si ut allegas 11. C. ad L. Falcid.* Sed contrariam sententiam tenet Fachineus *lib. 5. controvers. cap. 4.*

Existimârunt tamen Dd nostri, prohibitionem illam testatoris in liberis primi gradus cessare: quasi scilicet liberis primi gradus, gravatis de hereditate restituendâ alteri, non possit prohibere testator pater de tractionem Trebellianicæ *Gail. d. Obs. 138. num. 16. And.*

Fabineus d. lib. 5. controu. cap. 5. quam opinionem planè infringere conatur Duarenus *in l. nemo 55. de legat. 1.* Sed à communi opinione in praxi recedendum non est.

Intelligitur autem testator prohibuisse detractio-
nem quartæ, si hereditatem totam sive integram, † vel 27
sine aliquâ deminutione restitui iussit *Nov. 1. cap. 2.*

Sed ut tandem eò redeam, undè digressus: Si testa-
tor sciens vires sui patrimonij, prohibet falcidiam, he-
res eam deducere prohibetur. E contrario itaq; aliud
dicendum, si testator nesciverit quantum in bonis ha-
beret, (id quod sæpè contingit, præsertim ijs, qui in
longinquis regionibus negotiationes exercent; Sæpè
enim de facultatibus suis, amplius, quàm in his est, spe-
rant homines, ut elegantè & verè ait Imperator *in §. in
fraudem Instit. Quib. ex caus. manumitt. non licet.*) quod eo
casu prohibitio falcidiæ † non valeat *d. Auth. sed cum* 28
testator, ibi, non ignarus quis modus sit sui patrimonij.

Additur *in eâdem Authenticâ*: quid dicendum sit,
si heres in hoc non pareat defuncto; sive si nolit inte-
gra legata præstare, sed falcidiâ etiam contra prohibi-
tionem testatoris uti præsumat? Tunc nimirum hoc ser-
vabitur, ut hereditas, ipso herede excluso, alijs † per- 29
sonis deferatur. Undè simul intelligimus; si fortè talis
sit heres institutus, qui etiam ab intestato succedere,
potuisset, eum non posse omisâ causâ testamenti he-
reditatem ab intestato amplecti: quoniam omni suc-
cessionem se indignum fecit. Quænam verò illæ perso-
næ sint, quibus tunc hereditas deferatur, & quo ordine
alijs post alios deberi debeat, paulò ante *num. 14.* dictum
est *ex Authenticâ hoc amplius* quæ subjicitur *l. ult. C. de
fideicom.*

Superiora omnia pertinent ad primum casum, quo scilicet testator prohibet falcidiam: tunc enim heres eam non utetur; ne videatur luctari contra voluntatem defuncti: sed hæc tamen prohibitio † ad legitimam portionem se non extendit: quippe quod nemo cui legitima debetur, prohiberi potest à testatore, ne eam detrahat *Clar. in §. testamentum quest. 72.* nam ea integra & quidem libera, puraq; ab omni onere relinqui debet. *l. 30. l. 32. l. 36. §. cum autem C. de inoffic. testam.*

31 Secundus casus, quo falcidia cessat, hic est, si heres non ignorans vires patrimonij defuncti, coeperit quibusdam solida † legata præstare. Hic enim tenetur facere adæquationem, ita nimirum, ut non detracta falcidiâ, æquam sive parem & similem præstationem legatorum reliquis omnibus legatarijs faciat *d. Auth. sed cum testator & h. Nov. 1. cap. 3. quod est de legatorum adæquatione.*

Excipitur hic quoq; legitima. Eam enim potest quis, V. G. filius retinere, etiamsi aliquibus integra legata aut fideicommissa solvere coepit *Cujat. ad h. Nov.* Sed de hoc casu dicetur pluribus *infra.*

32 Tertius casus, quo cessante falcidiâ, cogitur heres solida præstare legata, est, si heres non confecerit † inventarium, vel non jure fecit *b. Nov. 1. cap. 2. & d. Auth. sed cum testator, vers. quo non observato C. ad L. Falcid.* ubi traditur, quod talis heres debeat præstare legata, etiamsi fines hereditarios excedant, hoc est, etiamsi legata plura sint relicta, quàm sit in hereditate, sive in bonis habeat testator: Cogitur ergò heres de suo præstare, etiam cum magno suo damno. Ratio cur heres adiens hereditatem absq; beneficio inventarij, cujus etiam fit mentio in *§. ult. Instit. de hered. qualit. & differ.*

cogatur præstare solida legata, posita est in repræsentatione personæ defuncti, quam sustinet heres: & hereditas est successio in universum jus quod defunctus habuit: Unde fit, ut in hereditate multa sint onera, quæ ipsam faciant damnosam *l. 32. ff. mandati arg. l. 1. ff. de bon. poss.* Inventarij autem beneficium indultum est ab Imperatore ex favore & commiseratione erga heredem, ne ei officium adeundi damnosum esset, eumq; gravaret solvendo ære alieno defuncti ultra quam ab eo accepit. Cum enim triste ac miserabile sit, nec ignominiâ quoq; careat, decedere sine herede, & bona alicujus distrahi sub ipsius nomine; intelligimus facile, quàm non vulgare beneficium & officium defuncto præstet heres, cum hereditatem alicujus adit: quòd iniquum & grave foret, ipsi damnosum esse. Itaq; inventarij hic est insignis effectus, quod præstet adeuntem heredem tutum ac securum, & salva ei conservet omnia sua jura, ut actiones non confundantur, & reddat eum sine damno *Paris. consil. 63. n. 25. vol. 1.* Quin & altera ratio hæc est, quòd negligens facere inventarium, & supprimens ac celans res hereditarias, fidem suam eo ipso suspectam reddit, contemnendo legis beneficium; & videtur expilasse hereditatem, & res aliquas subtraxisse: ut idcirco tanquam prædo aliquis meritò luat pœnam temeritatis & negligentiae, adeoq; privetur commodo legis falcidiae, subjiendusq; sit necessitati solvendi æris alieni in solidum, quamvis hereditas, quam adiit, solvendo non sit *l. si te bonis C. de jure deliber.* Eodem modo tutor, qui non facit repertorium, seu inventarium rerum pupillarium, dolo malo fecisse videtur *l. qui repertorium 7. de administr. tut.*

33 Sed hæc poena omissionis inventarij pertinet tantum ad extraneum, & non porrigitur ad † legitimam. Nam liberis & parentibus non adimitur legitima, propter non confectum inventarium: Non adimitur etiam à testatore, nisi ex justâ exheredationis causâ. Et legitimam non adimi ob non factum inventarium, receptum esse, testatur Cujatius *ad b. Nov. pag. 25.* Et legitimam juræ naturæ debitam, omissione inventarij non amitti, nisi de fraude & bonorum interceptione manifestè probetur, communem opinionem esse testatur And. Gail. *lib. 2. Obs. 38. num. 14.* quam sententiam probabiliorē esse, dicit And. Fachineus *lib. 4. controuv. cap. 34.* Pro cuius confirmatione est illud argumentum: quòd alia sit detractio ex lege Falcidiâ; alia verò legitima filijs debita: & quod nullâ lege cautum hoc sit de legitimâ, quod in falcidiâ, quæ locum habet cum ultrâ dodrantem legata relinquantur. Cur igitur argumentari liceat ex falcidiâ, ad legitimam? cum ad adfirmandum infirmum argumentum appareat à minori ad majus: ab eo, quod diversum est, quod differentem rationem habet. Sic etiam quamvis heres non conficiens inventarium, amittat beneficium legis falcidiæ; idem tamen non obtinet in Trebellianica, ut scilicet heres non conficiens inventarium amittat Trebellianicam. Quia de falcidiâ hoc expressâ lege cautum est, propter præsumtam videlicet fraudem & malitiam, quasi heres omisso inventario tantum subtraxerit, quantum valeat falcidiâ *b. Nov. 1. & Aut b. Sed cum testator C. ad L. Falcid. ubi communiter Dd.* At jure heredi gravato concessa est Trebellianica, quæ non reperitur expressè prohibita, propter omissionem inventarij; quocirca non debet induci correctio

rectio legum in casu non expresso *Gail. d. Obs. 38. num. 6. & 7. Myns. cent. 3. Obs. 6. Fachin. dict. lib. 4. controuv. cap. 38. Joach. Steph. ad h. Nov. 1.*

Utrum autem Ecclesia heres teneatur inventarium conficere, ut legis beneficijs frui possit, ne teneatur ultra vires hereditarias? quæstionis est: ad quam rectè respondetur, quod in eum finem teneatur inventarium conficere *per text. in Nov. 1. ubi Imperator statuit; eam Novellæ dispositionem obtinere, & in omni personâ, sive privatâ, sive militari, sive Imperiali, sive ulterius cujuslibet. Et hanc sententiam amplectitur etiam Fachineus lib. 6. controuv. cap. 20. ita tamen ut salvum maneat jus Ecclesiæ restitutionem petendi adversus omissam inventarij confectionem; Addit etiam; ideò lege hac civili etiam Ecclesiam obligari ad confectionem inventarij ut legis beneficijs fruatur; quia jure Canonico recepta est, aut certè non improbata arg. c. Raynutius, ibi, cumq; inventarium fecerit: de testam.*

Eodem modo rectè dicitur, Fiscum heredem etiam teneri inventarium conficere, sub poenis propositis à Justiniano *in b. Nov. 1. ubi disertè statuit, eam Constitutionem obtinere in omni personâ: Et ideò nec fiscum exclusisse videri potest. Unde non rectè in dubium revocatum esse, à Dd. nostris ad Rubr. ff. de acquir. hered. & à Rolando à Valle in tract. de confectione inventarij in 1. parte §. undecimo quæro scribit Fachineus d. lib. 6. controuv. cap. 21. Ubi tamen hoc addit: non malè, imò verò juri nostro convenientè respondisse, qui dixerunt, fiscum in bona succedentem, vel ex delicto, vel propterea quòd sint vacantia bona, & nullus heres reperiatur, non posse conveniri ultra vires hereditarias per*

sup. allegata & adducta. Respondet etiam Peregrino, qui in *tract. de jurib. fisci lib. 4. tit. 1. num. 3.* tradidit: fiscum etiam heredem institutum non teneri ad inventarij confectionem.

Milem heredem quod attinet: sunt qui *Novellam 1. cap. 2.* ita generaliter intelligunt, ut militem excipiant. Sed verius est dicere, militem uti beneficio legis falcidiae, licet non fecerit inventarium: quia miles oneri hereditario subjectus non est, quamvis omiserit inventarij confectionem §. *extraneis autem Instit. de hered. qual. & differ. l. ult. in pr. de jure deliber.*

Et pertinet huc quod Cujatius scribit ad *b. Nov. 1. ferè in fine* his verbis: *Priori* parte hujus Novellae tenetur miles, qui non obtemperat voluntati testatoris: & *posteriori* parte etiam, quatenus vetat falcidiam deducere heredem contra voluntatem testatoris: Sed non quatenus multat falcidiâ heredem, qui inventarium non fecit: Nam ut omissio inventarij non obligat militem solido æri alieno *l. ult. §. ult. C. de jure deliber.* ita nec solidis legatis; quippè quod ignoscendum sit militi heredi, qui ignoratione legis falcidiae quibusdam solverit integra legata; quia milites arma magis quam leges sciunt *l. ult. in pr. vers. arma C. de jure deliber. Cujat. d. loc.*

Aliud autem est in herede militis. Hic enim perinde ut cujusvis alterius heres, si inventarium non fecerit, periculum subit falcidiae amittendae *Baldum. ad b. Nov.*

Coeterum quia in testamento militis sola voluntas ejus militis inspicitur, ideò contra eum deductio falcidiae intra annum missionis non admittitur. Si itaq; miles legatum dederit, cessat jus detrahendae falcidiae

l. si post missionem 17. ff. ad L. Falcid. l. in testamento 7. C. cod. l. 1. §. denique ff. ad SC. Trebell. l. si certarum 17. §. ult. ff. de testam. milit.

In testamento autem veterani locum habet falcidia *l. 40. in pr. b. tit.* Neq; hoc mutavit vel correxit Justinianus *in b. Nov. 1. §. ult. ibi, & in omni ultimâ voluntate, & in omni personâ &c.* ut vulgò putant *gloss. ibid. verb. militari*, id est, ex eo paragrapho falcidiam non cessare in testamento militis. Ea enim verba non de toto cursu & sanctione ejus Novellæ accipienda sunt, sed de illis tantum, quæ fiunt contra jussu testatoris; de quibus & in primâ parte *b. Novellæ*. Imperator egit, & in fine repetijt. Concludendum itaq; est, jus illud singulare testamenti militaris etiam hodiè durare, nec per illa verba *d. Novellæ* sublatum esse.

Ex favore legati heres etiam detrahere falcidiam non potest à legatis ad pias causas *Nov. 131. cap. 12. Auth. similiter C. ad L. Falcid.* qualia sunt, quæ Deo, quæ Ecclesiæ, quæ in redemptionem captivorum, in alimoniam pauperum, & miserabilium personarum, quæq; ad ædificationem aut refectionem religiosorum locorum, relicta sunt *d. Nov. 131. cap. 9. 10. & 11.* quamvis olim ejusmodi legata falcidiæ rationem patiebantur *l. 1. §. ad municipum l. Divi 89. ff. ad L. Falcid.*

Sed pleriq; Dd. distinguunt inter heredem moram facientem in præstandis legatis talibus, & inter heredem non moratorem, sed qui in tempore, h. e. intra sex menses ea præstat; ut priore casu heres falcidiâ non utatur; posteriore autem utatur *Cujat. ad Nov. 131. pag. 311. Fachin. lib. 5. controuv. 17.* At vulgò ferè obtinuit, ut indistinctè cesset falcidia in legatis ad pias causas relictis:

prout

prout Innerius etiam indistinctè sic retulit *in d. Authentica similiter C. ad L. Falcid.* Falcidia, inquit, cessat, in ijs, quæ ad pias causas relicta sunt.

Quin etiam quartam Trebellianicam ex fideicom-
misso universali ad pias causas relicto non deduci, scri-
bit Tiraquellus *in tract. de privilegijs piarum causarum. pri-
vileg. 26. & 27.*

Sed nunc progredimur ad materiam de inventario;
circa quod dispiciendum de duobus: *Prius* est de ejus
formâ & confectiione: *Alterum* de inventarij vi & ef-
fectu, utilitateque.

34 Forma & solemnities hujus inventarij† sunt ferè
hæc tria. I. in tempore. II. in personis. III. in confir-
matione sive subscriptione heredis.

35 Tempus est duplex: *Inchoationis* & *Absolutionis*.†
Tempus *Inchoationis*, hoc est, intra quod Inventarium
debeat inchoari, est triginta dierum, non utilium, sed
continuorum, sive unius mensis. Quia Inventarium
non necesse est confici judicialitè, ut vulgò quidam
putant, sed potest etiam extrajudicialitè & in privatis
ædibus, nullo adhibito iudice, fieri. In talibus autem
actibus dies spectantur continui: sicut in Judicialibus
utiles. *Giphax. ad d. l. fin.* Tempus *Absolutionis* sunt duo
alij menses, ut ita intra tres menses & inchoari & absol-
vi Inventarium oporteat. Hoc autem tempus trium
mensium numeratur ab apertis tabulis, sive die apertu-
ræ testamenti, quam vulgò vocant *publicationem testa-
menti*; non verò à morte testatoris, vel ab aditione he-
reditatis. Hæc ita indistinctè obtinebant *ex l. fin. C. de ju-
re deliber.* quia hoc tempus trimestre conficiendo In-
ventario hic generalitèr datur omnibus tam præsentibus
quam absentibus.

Ve-

Verùm Justinianus postea addidit distinctionem inter præsentes & absentes; ut *præsentibus*, id est, in eadem civitate degentibus quidem detur hoc trimestre tempus, intra quod & inchoarent & absolverent inventarium; sicut etiam antea constitutum erat: Sed longè *absentibus* ab eo loco in quo est hereditas, detur annus, non à tempore aperturæ seu notitiæ numerandus, ut etiam voluit Giphanius *ad d. l. ult.* sed à morte testatoris, ut admonet Cujatius *ad b. Nov. 1.*

Hujus distinctionis ratio non est alia, quàm quòd id tempus videatur sufficere ad omnem hereditatem etiam latissimè patentem inquirendam & describendam *Giphan. ad d. l. fin.* ubi tamen addit: moribus nostris interdum prorogationem hujus temporis concedi solere, sed petitam à magistratu.

Personæ, † quæ huic inventario conficiendo & 36 conscribendo adesse debent, sunt hæ. I. Tabularius publicus seu Notarius, qui debet esse rogatus. Sanè pleriq; Dd. scribunt, requiri tabularios ad minimum duos, moti eo, quod *in l. ult. §. 2. C. de jure deliber. & in hac Nov. 1. cap. 2. §. 1.* in numero plurali fit mentio tabulariorum *Donell. lib. 7. Comment. cap. 3.* Sed rectè dicitur; sufficere unicum: etenim generale & regulare est, ut ad unum actum unus sufficiat Notarius: nec obstat dicta locutio in numero plurali: quoniam leges respiciunt quamplurimos in futurum casus: & facere videtur, quod ad subscriptionem pro herede literas ignorante alium tabularium vult adhiberi Justinianus: & quod numerus pluralis resolvatur in singularem, & sufficiat Notarius unus *gl. in d. l. ult. §. 2. C. de jure deliber. Cujat. ad b. Nov. & Rittersh. p. 6. cap. 8. n. 9.* II. adesse
L debent

debent alij, quorum interest, ut creditores hereditarij, quibus ex hereditate aliquid debetur: Item legatarij & fideicommissarij, eorumvè procuratores seu mandatarij ab ijs missi, si personæ ratio sit habenda, V. G. si sit illustris *Auth. sed cum testator C. ad L. Falcid.* Quod si verò illi, ad quos res pertinet, vel omnes, vel aliqui peregrè abint, eorum loco adhibendi sunt tres ejusdem civitatis testes locupletes, & viri boni; in quibus testibus quoq; requiritur, ut cognoscant heredem. Ità disertè distinguit Imperator *in Nov. 1.* Et pro hâc distinctione, sunt verba *d. l. fin.* alioqui generalia, *cæterorumq; qui ad hujusmodi confectiorem necessarij sunt, accipienda.* Ubi Giphanius & Rittershusius *d. p. 6. cap. 8. n. 8.* qui in fine, ibidem addit: observandum esse, testes non semper necessarios esse inventarij confectiioni: sed sufficere, si adsint præter Notarium illi quorum interest, si sint præsentés.

37 Tertium quod ad confirmationem inventarij ab herede faciendam, attinet, est, ut nimirum inventario heres ipse subscribat, † aut si literas nescit, alius, ejus nomine, tabularius, crucis tamen signo ab ipso herede præposito, religionis scilicet causâ, & ad excludendam omnem fraudem, vel occultationem aliquorum bonorum *Sichard. ad l. fin. §. sin autem n. 26. C. de jure delib.*

Sed hoc tertium non observari amplius moribus nostris, sed sufficere solius inventarij subnotationem, notat Giphanius *ad d. l. ult.* Quin & aliàs quoad solemniam inventarij attendendam esse consuetudinem loci & regionis, tradit Sichardus *ad d. §. sin autem. num. ult. in fin.* & Schneidwin. *ad §. extraneis num. 17. Instit. de hered. qualitat. & differ.* ubi scribit: de consuetudine non adhi-

adhiberi tot solennitates, & sufficere, si Notarius sequatur consuetudinem loci, in quo inventarium conficitur. Idque diligentè notandum monet in praxi utilissimum.

Cœterùm interpretes, præter subscriptionem heredis, etiam protestationem exigunt, † qua nimirum 38 heres testificetur, à se nullam fraudem in toto conficiendo inventario adhibitam esse, sed omnes & singulas res fidelitè jam indicatas & descriptas, quascunq; sciverit, fuisse defuncti, (Nam res suas ac proprias in inventarium referre nemo cogitur *Modest. Pistor. consil. 8. n. 29. vol. 2.*) & si quæ fortè res per ignorantiam vel imprudentiam fuerint omissæ, quas deinceps contigerit reperiri, paratùm se quovis tempore adjicere jam descriptis, quàmprimum ad suam pervenerint notitiam. *Schneidw. d. loc. n. 15.*

Effectus sive utilitas inventarij est, † quòd heres, 39 qui inventarium fecit, non tenetur ultrà vires hereditatis sive patrimonij defuncti *d. l. fin. §. sin autem dubius C. de jure deliber. & §. extraneis Instit. de hered. qualit. & differ.* Alioqui tenetur ad omne æs alienum, quod defunctus reliquit persolvendum, & legata præstanda, etiam si in hereditate non esset, quantum faciunt vel debita vel legata.

Alter effectus inventarij † ab herede confecti est, 40 quod potest heres deducere falcidiam ex legatis quibus gravatus est, *b. Nov. 1. §. pen.* Contrà si omiserit inventarij confectionem, amittit heres falcidiam, *Cujat. ad b. Nov. 1.* ut suprà dictum est.

Circa hoc argumentum, quæstio hæc movetur: Confecto per heredem inventario, quomodo credi-

tores hereditarij, vel legatarij possint inquirere de fide ejus, si fortè dubitent, an non plura fuerint bona defuncti, quàm in inventarium sint relata? Hoc dubium ipse Imperator decidit & dissolvit *in b. Nov. 1.* † eos scilicet qui peregrè abfuerint tempore confecti inventarij, duobus modis id facere posse: primò per quæstiones sive tormenta servorum hereditariorum, maximè eorum, qui notitiam rerum defuncti habent. Multus equidem apud veteres fuit usus quæstionis, ut nimirum à servis per quæstiones rei veritas erueretur, cùm non ità liceret liberos torquere *l. 3. C. ad L. Jul. de adult. l. si quis quæstione ff. de quæst.* & nemo illis certius aperuerit, quæ inter domesticos parietes perpetrantur. *l. consensu §. sin autem C. de repud.* Et sic adhuc extat Constitutio Justiniani; quâ in quæstione hereditatis permittit servos hereditarios torqueri; præstito prius juramento calumniæ ab eo, qui vult eos torqueri, se id non petere calumniæ sed juris sui causâ, sed quia aliter rerum hereditariarum veritatem exquirere aut declarare non possit *d. l. sin. C. de jure deliber. Balduin. ad b. Nov. 1.* Deinde id fieri potest per jusjurandum heredis ac testium, ut scilicet deficientibus alijs probationibus, tam ille, quàm hi jurent, nihil esse omissum in inventario, sed omnia fidelitè adnotata, quod & adhuc usu servatur; abolitâ inquisitione servorum per tormenta.

Sed notandum; hæc duo remedia inquirendi, nimirum facultates, per tormenta servorum, & per jusjurandum heredis ac testium, non dari nisi peregrè absentibus legatarijs & creditoribus tempore conficiendi inventarij. Nam præsentibus in eâdem civitate cùm conficiatur inventarium, qui tamen ejus confectiioni adesse noluerunt, neutrum horum remediorum competit

petit *d. l. fin. C. de jure deliber.* ubi Cujatius & Giphanius uterq; addit, ita quoq; Julianum in suâ Epitome verba *d. Nov. 1.* interpretari, ut nimirum absentibus dentur hæc beneficia sive auxilia ad perscrutandas res hereditarias: præsentibus non item.

Illud etiam quæstionis est, an dicta *l. fin. C. de jure deliber.* abrogetur per hanc *Novellam 1.* ? quod omninò † 44 negandum est. Quin potius ea *lex finalis* confirmatur per hanc *Nov. 1.* & tantum *b. Nov. cap. 2.* & *d. Authentica sed cum testator* adjiciuntur quædam, sive suppleantur ea saltè, quæ omiſsa sunt in *d. l. fin. §. licentiam.* adjicitur nempe aliquid de personis, quæ inventario conficiendo adesse debeant. Nam in *d. l. fin.* non distinguuntur absentes creditores & legatarij, à præsentibus; & utroq; casu ex *d. l. fin.* sufficit tabularius. Sed ex *Novellâ 1.* utroq; casu non sufficit tabularius absentibus creditoribus; præsentibus sufficit. Absentibus enim ijs præter tabularium etiam tres testes idonei sunt necessarij. Fides tabularij tamen interdum sola valet, nimirum in orborum inventarijs *l. Orphanotrophos C. de Episc. & Cler. Nov. 131. §. ult. Cujat. ad b. Nov. pag. 19.*

Quartus adhuc casus est, quo cessat falcidia; si quam rem heres ex hereditate amoverit vel surripuerit; item si hoc egerit, ut fideicommissum intercideret *l. rescriptum 6. de his quæ ut indign. l. beneficio 59. ff. ad L. falsid.* nec immeritò: quippe quod beneficio legis dignus non sit, qui in leges committit *l. auxilium 37. in fin. ff. de minorib.*

Quidam arbitrantur eum etiam amittere falcidiam, qui nihil subtraxit, sed rem legatam propriam esse contendit, non hereditariam; cum tamen postea mendacij convincatur. Sed hoc Ulpianus improbat in *l. be-*

reditarium 68. (ubi Cujatius rectè *ad h. Nov. 1.* monet, legendum *improbat*) §. *ult. ff. ad L. Falcid.* cò quod aliud sit furari, aliud inficiari *l. inficiando ff. de furt.* Et hanc sententiam etiam defendit Rittershusius *p. 6. cap. 5. n. 40.* (contra Giphanium Doctorem suum) ubi scribit; si quis palàm inficiatus sit rem esse hereditariam, & contendere suam esse, nec surripuerit vel amoverit eam, hunc non puto ob id amittere falcidiam: quamvis postea legatarius doceat rem hereditariam fuisse. Sed si unam tantum rem legatam heres subtraxerit, in eà jus falcidiæ amittere; in reliquis verò rebus legatis retinere, tradit Bocerus *ad tit. Instit. de L. Falcidiâ num. 46. per l. rescriptum. 6. de his que ut indign. l. falcidiæ 24. in pr. ad L. Falcid.*

Pro conclusione hujus secundæ partis, adjicienda est quæstio illa: Possitne testator inventarij confectiorem heredi remittere in præjudicium legatariorum & creditorum? Sanè pater testator potest remittere tutori, ne conficiat inventarium de bonis filiorum *l. ult. C. Arbit. tut.* Quo exemplo potest etiam testator heredi remittere confectiorem inventarij in præjudicium legatariorum, si nulli sint creditores: quia potuit ab initio eis non legare: ergò & limitare potest legatum *arg. l. videamus §. pen. Et l. seq. ff. de in lit. jur. Cujat. ad h. Nov. 1. pag. 25.* At heredi non potest remittere, ne conficiat inventarium in præjudicium creditorum hereditariorum: quia factò debitoris non potest conditio creditorum fieri deterior *l. debitorum C. de pact. h. Nov. 1. circ. fin. Facin. lib. 6. controuv. cap 25.*

In tertiâ parte hujus Novellæ, constituitur *de adæquatione legatorum*: ut si heres extraneus (nam in liberis & parentibus secus est) non ignorans vires patrimonij

monij defuncti, quibusdam† legatarijs integra legata, 45
quibusdam verò partem saltè solverit, teneatur heres
reliquis quoq; integra legataolvere, atq; facere ad-
æquationem legatorum, non detractâ quartâ, itâ nimi-
rùm, ut æquam sive parem & similem præstationem le-
gatorum ac debitorum reliquis omnibus legatarijs &
creditoribus faciat, poenitentiâ & inconstantiâ re-
pulsâ: quasi primâ solutione amplecti videatur in
omnibus iudicium defuncti, & heres honorare defun-
ctum obligetur, non etiam propter emolumentum ad-
ire hereditatem: quo ipso derogatur *l. 6. §. ult. C. ad L.
Falcid.* ubi legendum *ultrò*, non etiam *ultrâ*, docet Cujas-
tius *ad b. Nov. pag. 24.* Oportet enim ante actionem co-
gitare & agere, & non cogitantem rectè deinde trans-
ferri ad indevolutionem, ut loquitur Justinianus *cap. 3. in
fin.* Additur in *d. Authentica sed cum testator* (nisi quid
inopinatum quid emergat): quo ipso continetur *hec
exceptio pro herede*: nisi fortè iusta quædam causa hoc
introduxerit, inopinabili quodam ære alieno appa-
rente, quod minuat substantiam, & locum repetitioni
faciat. quasi dicat Imperator: Si præter opinionem
quoddam emergat debitum, vel actio crediti exigendi
à defuncto, quæ actio & quod debitum in inventario
non descriptum erat, adeoq; heredem latuit, idq; de-
bitum substantiam hereditatis minuit, ut heres nec le-
gata præstare, nec falcidiam detrahare possit, eo casu
poenitiæ locus est, adeoq; quia versatur error sive
ignorantia facti, non nocet heredi, nec impedit repe-
titionem, nempe ejus quod solvit tanquam indebiti
l. pen. §. 5. ff. de jur. & facti ignor. l. error. 9. C. ad L. Falcid.
Idem traditur de herede, cui itidem succurritur, si post-
quam

quàm adijisset hereditatem, grande æs alienum emer-
sisset, quod aditæ hereditatis tempore latebat §. *extra-*
neis 6. Instit. de hered. qualit. & differ.

Postremò claudit Imperator hanc Novellam con-
46 stitutionem, eiq; parere jubet † omnes Imperio Roma-
no subjectos: mandat quoq; ejus executionem metro-
politanis, & ut defunctorum voluntates plenè & exa-
ctè conserventur: adjectâ hâc sententiâ: *quod leges ne-*
minè in paupertate vivere, neq; mori in anxietate permittant.
Quæ verba non ità intelligenda & explicanda sunt,
quasi ea commendent in genere leges ab utilitate &
47 fructu earum, † ac si leges neminem sinant vivere in
paupertate, (quod quidem per se æquum est) sed lo-
quuntur de legibus testamentarijs, & in specie de lege
Falcidiâ, ejusq; utilitate: quia ea non finit testamento
honoratos vivos relictis in testamentis defraudari, nec
mortuos in anxietate mori, si voluntatibus testatorum
effectus tribuatur. Ubi & hoc notandum esse monet
Rittershusius, non rectè veterem interpretem vertisse
anxietate, cùm in græco textu sit *παύση*, quæ potius
est *solordia* sive *negligentia*, anxietati & sollicitudini pla-
nè contrarium *Rittersh. p. 2. cap. 1. num. 16.*

Falluntur itaq; qui sibi persuadent, cum, qui juri
civili operam dederit, in paupertate non victurum.
Quasi verò Jurisprudentia nostra sit ars quædam quæ-
48 stuararia: † cùm potius vera & sacrosancta illa philoso-
phia sit *l. 1. §. 1. de Justit. & Jure*, quæ precio nummario ne-
quaquàm æstimanda aut dehonestanda sit *l. 1. §. proinde*
ff. de var. & extraord. cognit. Et quis ignorat, viros scæ-
pè doctissimos tam Jctos quàm Philosophos, iniqui-
tate fortunæ, paupertate gravi pressos, vel etiam

con-

contemptu divitiarum indigentissimos fuisse? An non Massurius Sabinus, cujus mentionem facit Pomponius in l. 2. §. 42. ff. de orig. jur. ab auditoribus sustentatus?, ut reliqua exempla satis nota omittam.

NOVELLA II.

De non eligendo secundo nubentes mulieres: & alienatione & lucro nuptialis donationis: & de successionibus earum filijs suis.

SUMMARI A.

Mulieres matres secundo nubentes, hodie ex hac Novellâ non posse unum eligere ex liberis, eiq; uni largiri commoda donationis à marito acceptæ propter nuptias: sed ea omnia servanda esse liberis communibus primarum nuptiarum. § num. 14. & 15.

13. Olim verò id matri secundo nubenti permissum erat.

16. Sed non uxor saltèm, verùm etiam vir sive maritus, si mortuâ primâ uxore ducat secundam, dotem quam morte mulieris lucratus est, non potest in unum ex liberis conferre, sed debet servare liberis communibus primarum nuptiarum § num. 17.

18. Per banc Novellam & Nov. 22. non abrogatur l. in quibus 7. C. de sec. nupt. quia illa loquitur non de matre, sed filio prioris matrimonij, § num. 19.

2. Fœminarum nuptiæ secundæ, majori odio dignæ fuerunt quàm virorum.

3. Secundarum nuptiarum incommoda.

4. 5. *Secundæ nuptiæ nullis existentibus liberis non sunt obnoxia pœnis: at ubi liberi ex priori matrimonio extant, secus est.*
6. *Quando liberi extant; tunc distinguendum inter lucra nuptialia prioris matrimonij, & inter alia bona conjugis iterum nubentis.*
7. *Nuptiale lucrum quid.*
8. *Bona propria conjugis superstitis quæ.*
9. *Mulieris secundo nubentis pœna est, quod amittat proprietatem lucrorum dotalium, retento saltè eorum usufructu: quod ampliatur num. 10.*
11. *Mulier ex illis rebus, quarum usufructum habet, nihil alienare vel obligare quicquam potest: ejus ratio num. 12.*
20. 21. *Parens autem, si nihilominus illa lucra alienaverit, tunc liberi resarciunt illam jacturam ex bonis parentis; si inde suum possunt consequi; vel vindicant ea lucra à quovis possessore.*
22. *Parens si consumserit illa lucra, resarciunt damnum ex alijs bonis, vel ab heredibus parentis repetunt.*
23. *Mulier habens usumfructum lucrorum dotalium quomodo uti frui debeat? ubi distinguitur inter res immobiles, & res mobiles & num. 24. 25. 30.*
28. *Mulier secundo nubens usumfructum lucrorum nuptialium quem habet, alienare potest: sed is alienatus, mortuâ matre redit ad liberos num 29.*
26. *Mater non cogitur satisfacere de utendo fruendo boni viri arbitratu: quo ipso differt mater à cæteris fructuarijs. & n. 27. quod intellige eo casu, si lucra nuptialia consistunt in rebus immobilibus.*
30. *Mulier namq. mater, si lucra consistunt in rebus mobilibus, cogitur satisfacere filijs, de restituendo. ratio diversitatis inter*

- inter res mobiles & immobiles n. 26. vers. ratio est, quia res immobiles &c. & n. 31.*
32. *Quod si partim res sint mobiles, partim immobiles, tunc de mobilibus cavet mater, non etiam de immobilibus.*
33. *Mater si cavere nolit; eo casu cavebunt liberi, se quotannis ei soluturos usuras &c. & quid si mater cavere nolit, nec liberi. ibid.*
34. *Mater fructuaria tenetur liberis suis satisfacere: at secus est in patre fructuario ad secundas nuptias transeunte: idq; propter reverentiam patri debitam n. 35. & patriam potestatem n. 35.*
39. *Quod si pater & mater, abstineant à secundis nuptiis, tunc habent proprietatis portionem filialem in lucris nuptialibus.*
40. *Quod attinet propria bona conjugis superstitis transeuntis ad secundas nuptias, ex iis non potest mulier aut vir plus in novum conjugem transferre, quam dederit uni alicui ex liberis, Ratio est num. 41.*
42. *Hujus Novellæ caput secundum est, ut succedat mater filio in bonis liberorum.*
43. *Quâ in questione sunt separanda lucra nuptialia ab alijs filij defuncti bonis.*
44. *Mater vidua permanens succedit filio ex testamento; itemq; ab intestato, non sola: quod explicatur n. 45. 46.*
47. *Mater vero iterum nubens post mortem filij, bona ejus adventitia pro suâ parte lucratur pleno jure; bona autem profectitia, jure ususfructus tantum & num. 48.*
49. *Mater nubens ante mortem filij, tum in adventitijs & profectiis habebit partem, jure ususfructus tantum.*
50. *Sed hæc distinctio temporis, & separatio bonorum à Justiniano tollitur.*

51. *Et Imperator hanc Nov. 2. cap. 3. abrogavit l. mater ad SC. Tertull. & l. fœminæ C. de sec. nupt. novumq; jus constituit, sublatis differentiis.*
52. *At rursus Justinianus Nov. 22. tollit quidem distinctionem temporis; sed alias differentias revocavit: Et ita Novella 22. derogat Novellæ 2.*
53. *Atq; hæc de bonis filij. In lucris nuptialibus succedunt defuncti fratres & sorores, exclusâ matre.*
55. *Si tamen mulier pacta fuerit cum priori marito, illam partem pleno dominio, mortuo filio, deducet.*
56. *Mulier quæ dotem cavet, sed non numeravit, non lucratur donationem propter nuptias: si partem dotis dedit, partem etiam tantum lucratur.*
56. *Exceptio ejus est; nisi maritus vel prosocer oblatam dotem accipere recusavit: eo casu nihilominus mulier lucratur donationem propter nuptias.*
58. *Non tamen & dos repetitur, quæ promissa tantum fuit non data, nisi fuerit cautum instrumentis dotalibus, dotem datam esse &c.*

 Ulatiana inscriptio hæc est: De electione secundò nubentium (prohibita scilicet) & de successoribus earum; & de usufructu donationum propter nuptias, & alijs capitulis. Difficilior est hæc Novella, inquit Cujacius ad princip. hujus Novellæ, cæteris omnibus; & habet distincta capita. De quibus ordine videndum est.

Primum caput est, de electione secundò nubentes: vel, ne mulieres, quæ nuptias iterant, electionem habeant, in quem filiorum † donationem ante nuptias, quam de bonis viri prioris lucratae sunt, conferant, sed ea omnia liberis communibus servanda esse. Quod ut rectius intelligatur, repetendum est ex jure: Secundas nuptias magno odio labo-

laborare apud legislatores; & præsertim foeminarum
nuptias secundas majore etiam odio dignas fuisse, † 2
quàm virorum: eò quòd majorem à foeminis quàm
à viris castitatem & continentiam requirant leges: de
quibus coërcendis, multæ extant Christianorum Impe-
ratorum Constitutiones, *in Cod. sub tit. de secundis nuptiis.*

De incommodis, quæ ex secundis nuptiis ferè con-
sequuntur, † notabiliter Constantinus Magnus *in l. lex* 3
quæ tutores 22. C. de administ. tut. mulieres, ait, novis ma-
ritis non solum res filiorum, sed etiam vitam addicere.
Contrahuntur autem secundæ nuptiæ, aliæ cum non
adsunt liberi prioris matrimonij; aliæ cum adsunt li-
beri prioris matrimonij.

Sane secundæ nuptiæ, nullis existentibus liberis,
non sunt † ullis obnoxia pœnis, jure civili; quia nimi- 4
rùm tunc non fit injuria priori soboli, aut novercam in-
ducendo, aut vitricum accersens. At in primis autem
secundas nuptias illas, quæ liberis ex prioris matrimo-
nio extantibus † contrahuntur, magno odio laborare, 5
& pœnis coërceri, illud videre est *ex hac ipsâ Novellâ 2.*
Sed quando de coërcitione sive pœnis secundarum
nuptiarum extantibus liberis, de quibus horum jure quæri-
tur; tunc distinguere oportet † inter lucra prioris ma- 6
trimonij, & inter alia bona conjugis iterùm nubentis
propria. *videantur scripta ad Nov. 22. §. hucusq. de nuptiis*
immaturis.

Nuptiale lucrum est nihil aliud, quàm accessio, vel
augmentum, quod *viro* obtingit ex dote mulieris; vel
uxori propter nuptias viri: sive plenius: † quidquid 7
ex facultatibus priorum conjugum, aut jure sponsa-
lium, aut nuptiarum, aut mortis causâ donatione, aut

in testamento jure directo, aut fideicommissio, vel titulo legati, vel quolibet munificæ liberalitatis præmio, mulieres, vel mariti ex bonis priorum uxorum assecuti sunt & perceperunt *l. fœminæ 3. C. de secund. nupt. Nov. 22. §. si verò præstet.*

- His ita cognitis, facile sciri potest, quæ bona sint.
- 8 propria conjugis superstitis; † quæcunq; scilicet non à priore seu defuncto conjugē, sed aliunde accepit; adeoq; omnia illa quæ istis lucris non continentur.

- 9 Poena itaq; secundarum nuptiarum, quoad lucra dotalia, hæc est; quòd mulier secundò nubens amittat proprietatem lucrorum dotalium, † quæ lucrata est morte mariti, eamq; proprietatem cogitur servare liberis ex priori matrimonio. Ipsa verò mulier usufructu illarum rerum contenta esse necesse habet.

- 10 Idem juris est, † etiam in rebus, quas accepit mater ex successione alicujus ex liberis prioris matrimonij.

- Cui consequens est, ut mulier talis secundò nubens, neq; alienare, neq; obligare quicquam † ex illis rebus, quarum usufructum saltē habet, possit: nam usufructuarius, qui saltē habet jus utendi fruendi rebus alienis salva earum substantia §. 1. *Instit. de usufr.*
- 12 non potest proprietarij † causam deteriore reddere.

- Sanè hoc antea permissum erat matri uxori transcuntis ad secunda vota, ut possit res eas, sive ea lucra, vel æqualitè dividere inter liberos primi matrimonij, vel etiam unum ex illis eligere, † in quem totam substantiam conferret, exclusis cæteris, suo arbitratu *d. l. fœminæ 3. & l. generaliter 5. in pr. vers. dividendo C. de secund. nupt.* at hæc facultas eligendi sive dividendi in-
- æqua-

æqualitèr, vel etiam omnia in unum † ex liberis confe- 14
rendi, Justinianus Imperator matri ademit, ac penitus
sustulit *b. Nov. 2. cap. 1. & Nov. 22. cap. 23.* unde sumpta est
Authentica *lucrum C. de secund. nupt.* abrogata lege *fæ-*
minæ 3. & lege generalitèr §. vers. dividendi C. de secund. nupt.

Unde hodiè mater † uni filiorum quidem dare, 15
aliud verò honorare non potest; cum omnes sint ex-
honorati nuptijs, ut loquitur Justinianus *d. Nov. 22. cap. 25.*
sed id ex æquo omnibus liberis servandum est. *Cujat. ad*
l. fæminæ 3. C. de secund. nupt.

Quæ de muliere diximus, eadem etiam (licet con-
trarium teneat *Fachineus lib. 3. controuv. cap. 64.*) obtinere
dicendum est in viro transeunte ad secundas nuptias
d. l. generalitèr & b. Nov. 2. & d. Nov. 22. † cum & aliàs 16
plerunq; maritus & uxor ad paria judicentur *arg. l. ult.*
in pr. ubi Dd. C. de indict. viduit.

Et maritus itaque, † si, mortuâ primâ uxore, secun- 17
dam ducat, cogitur servare liberis primarum nuptia-
rum dotem, quam V. G. morte uxoris lucratus est ex
pacto, vel statuto: nec potest in eâ ne unum quidem,
ex liberis cæteris anteferre. Idem est in alijs lucris,
quæ ad ipsum ab uxore primâ pervenerunt; quorum
bonorum usufructuarius tantum est, quæ itidem exin-
de alienare vel obligare non potest. *Cujat. ad b. Nov. pag.*
27. & ad tit. C. de secundis nupt. in l. 3.

Et hoc est quod præcipuè primo capite hujus No-
vellæ continetur: non esse parenti jus eligendi unum
ex filijs, in quem lucrum nuptiale transferat in solidum,
sed id ex æquo esse servandum liberis omnibus, abro-
gata *d. l. fæminæ & d. l. generalitèr §. dividendi.*

At falsum est, inquit Cujatius *ad b. Nov.* post Ac-
cur-

18 cursium ad l. in quibus 7. C. de secund. nupt. abrogari per
 dd. Novellas 2. & 22. etiam † l. in quibus 7. C. de secund.
 nupt. ubi similiter fit mentio electionis liberæ.

19 Quoniam ea lex non agit de electione matris, vel
 etiam patris, (quia eadem est ratio in patre superstitē,
 quæ in matre l. in quibus l. si quis prioris C. de secund. nupt.)
 quâ possint uni ex liberis, cui voluerint, cedere lucra,
 nuptialia: sed tractat de filio prioris † matrimonij, cui
 dat electionem, ut possit partem suam lucrorum nu-
 ptialium per secundas nuptias matris acceptorum, in
 quem voluerit, sive quem elegerit ex suis liberis nepo-
 tibus matris, transferre.

Hæc electio ipsi per Novellas non adimitur (sicut
 matri adempta est) sed relinquitur integra electio filio
 prioris matrimonij, adeò ut possit non tantum suorum
 liberorum unum eligere & præferre cæteris, sed etiam
 unum anteferre ex fratribus suis, eumq; præferre filijs
Cujat. d. loc. Giphān. ad l. hæc edictali 6. C. de sec. nupt.

Et sanè correctiones legum non sunt ampliandæ.
 In parente autem id tantum est correctum; non etiam
 in filio. Deinde, ratio diversa est in filio, atq; in matre
 vel patre. Nam per secundum matrimonium, quod
 pater vel mater inivit, omnibus liberis prioris matri-
 monij æqualiter fit injuria; quod non idem dici potest
 de hoc filio, qui nullam injuriam suis liberis fecit, ob
 quam electione istâ privari debeat *Scipio Gentil. lib. de se-
 cund. nupt. cap. 13.*

20 Sed quid si parens illa lucra alienaverit? tunc illa
 jactura refarcitur † liberis ex bonis parentis, qui alic-
 navit, si ita malint.

21 At si ex bonis parentis non possint suum consequi,
 permixtum est ipsis † ea lucra à quovis possessore, in
 quem

quem ea mater vel pater contra leges alienando vel obligando (nam & hypotheca harum rerum interdicta est) transtulerit, vindicare, ne præscriptione quidem, nisi XXX. annorum, obstante *d. l. fæminæ* & *d. Nov. 22.*

Quid si parens ea lucra consumserit? tunc nullum aliud liberis est remedium, quàm ut ex alijs bonis damnum sarciant, † vel ab heredibus parentis repetant, 22
condictione ex l. generaliter §. 3. C. de sec. nupt.

Ex præcedentibus constat, donationem propter nuptias, aliaq; lucra, parentem, qui ad secundas nuptias transijt, alienare nullo modo posse, sed æqualitèr liberis prioris matrimonij conservare teneri: quia habet usufructum tantum.

Sed hinc quæritur, quomodo frui debeat, † & ad 23
quid teneatur? Ad cujus quæstionis explicationem,
præmittendum est, lucra nuptialia consistere, vel in bo-
nis immobilibus, † vel in mobilibus *Cujat. ad h. Nov.* 24

Nam si consistant in rebus immobilibus, † puta, 25
in fundis prædijsque, illis bonis fructur, ut cautum
postremò est à Justiniano *b. Nov. 2. cap. 4.* his verbis:
si omnes res immobiles sint, manet harum ususfructus
apud matrem, & ipsa eos fructus colligat, neq; respuat,
neq; exigat à filiis pro harum rerum æstimatione usu-
ras: sed & diligentiam earum rerum habeat, sicuti lex
juberet iis qui ususfructus domini sunt; & custodiat se-
cundum leges antiquas filijs superstitis. *Primò* igitur
cavet, ut ususfructus apud matrem maneat: *Secundò*
ut & ipsa mater eos fructus colligat: *Tertiò*, ne
appetat mater proprietatem sive dominium harum re-
rum, quod ex pactis matrimonialibus ei deberi vide-
tur: *Quartò*, neve exigat usuras, ut olim exigebantur

- usuræ trientes, præsertim in rebus mobilibus: *Quintò* ut diligentiam earum rerum habeat, sicuti lex jubet usufructus, existentibus dominis, id est, ut lex imperat ijs, qui sunt usufructuarij, & tanquam domini usufructus, ut sc. salva rerum substantia, nec deterior facta redeat, ea mortua, ad veros dominos, id est, liberos. Frui, inquam, debet, ut alij fructuarij boni viri arbitratu *l. i. in princ. ff. usufruct. quemadm. cav.* Deniq; & *Sextò* ut custodiat eas liberis superstitionibus secundum leges antiquas, id est, non solum ipsa utatur fruatur, boni viri arbitrio, sed etiam post mortem suam restituat liberis, ut proprietarijs ac dominis: quæ singula plenius explicat Scipio Gentilis *d. tract. de secundis nupt.*
- 26 *cap. 10. per tot.* Sed in eo differt mater † à cæteris fructuarijs, quod rerum immobilium causa satisdare vel cavere non cogitur de utendo fruendo, boni viri arbitratu, deq; restituenda re finito usufructu, ut cæteri usufructuarij faciunt; de quâ cautione sive satisfactione usufructuaria est *titulus ff. usufructuarius quemadmodum caveat.* Ratio est; quia res immobiles facile interverti vel consumi non possunt. Et hæc ratio sufficit in matre fructuaria, quæ non sufficit tamen in alijs fructuarijs, qui etiamsi rerum immobilium usumfructum habeant, cavere tamen tenentur *dict. tit. usufruct. quemadm. cav.* Matri itaq; hoc saltèm injungitur, ut boni viri arbitratu, hoc est, moderatè & civiliter fruatur, & proprietatem, id est, res ipsas liberis conservet, non etiam alienet eas, neq; oppignoret.
- 28 Sanè usumfructum † quidem suum alienare & obligare & locare potest, ut reliqui fructuarij, *l. si is qui bona §. usufructus ff. de pign. l. arboribus §. i. de usufr.*

usufr. Sed alienatus ita usufructus durat saltē, dūm
vivit mater usufructuaria: at eā mortuā redit ad libe-
ros, † & consolidatur cum proprietate; ut est natura. 29
omnis usufructus §. *finitur Instit. de usufr.* Atque re-
soluto jure matris siue fructuarij & venditoris, resolvi-
tur etiam jus emptoris, id est, oppignoratio *l. lege ff.*
de pign.

Quod si lucra consistant in rebus mobilibus, † tūm 30
mater cogitur satisdare, siue fidejussoriam idoneam,
cautionem præstare filijs debet, ut res, vel pretia, qui-
bus æstimata sunt, post mortem suam restituantur ipsis
filijs vel filiabus prioris matrimonij, vel nepotibus eo-
rum *d. l. hac edictali 6. §. hic illud versic. mobilium & seqq. C.*
de sec. nupt. & l. Nov. 2. cap. 4. & Nov. 22. cap. 45.

Ratio hujus præstandæ † cautionis est: quia res 31
mobiles, licet non consumantur, tamen interverti pos-
sunt & interire vel perire, imò earum usus sæpè nullus
est, nisi in abusu & consumptione, puta, vini, fru-
menti, olei, cujusmodi in rebus non potest verus &
propriè dictus usufructus constitui §. *constituitur 2. In-*
stit. de usufr.

Quod si res mixtæ sint, id est partim mobiles, par-
tim immobiles, in quibus lucra nuptialia consistunt,
tunc idem servabitur, quod obtineret, si utriusq; gene-
ris bona sola essent ac separata, videlicet, ut † de mo- 32
bilibus quidem caveat mater, vel satisdet; de immobi-
libus cavere non cogatur *d. Nov. 2. cap. 4.* Similiter ut
aliæ res mobiles penes matrem omninò remaneant ut
mater indè se alat: quæ causa ideò adjecta est, ut finis
ostendatur, in quem solet ut plurimum talis donatio
constitui, non autem quia necesse sit ad alimenta eam,

solùm infumi; vel si fortè locuples sit mater, ideò carere donationis istius usufructu debeat: similiter ut doarium sive dotarium moribus Gallorum & Germanorum hodiè constituitur viduis propter alimenta: unde provisionem vitæ id interpretatur autor Speculi Saxonici *lib. 3. artic. 64.* de quo dotario hanc Constitutionem Caroli Regis Siciliae convenientem cum jure civili, id est, cum *Nov. 98. & Nov. 123.* refert Cujatius *lib. 2. feud. tit. 9.* his verbis: *Mulier lucretur dotarij proprietatem si non habeat ullum filium ex illo marito: aliàs habeat solummodò usumfructum; & si non nupserit, ulterius vocetur cum filijs ejusdem matrimonij in lucro proprietatis dotarij in virilem partem, alioquin si nubat, habeat solùm usumfructum.*

33 Quid si mater nolit aut non possit cavere? tunc eas res æstimatas filij quasi domini possidebunt, sed tamen cavebunt† videlicet, se quotannis matri soluturos usuras trientes pecuniæ sive pretij, quo res illæ sunt æstimatæ: Item; se, si ante matrem moriantur, res illas, illarumvè pretia, matri restituturos *d. l. hæc edictali 6. C. de sec. nupt. & l. cum non solùm 6. §. ubi & §. procul dubio C. de bon. quæ liber.* Atq; hæc de satisfatione tam matris, quàm liberorum.

Quod si neq; mater satisfacere velit aut possit, neq; liberi? Leoni placet matrem præferre filijs in administratione & possessione earum rerum; sicuti & tunc præfertur, quando utraq; pars satisfacere parata est: sed hæc etiam in re hunc modum Justinianus adjicit, ut si in rebus immobilibus consistat donatio propter nuptias, valeat Constitutio Leonis: si in pecunijs, & pecuniarum satis sit in hereditate, ut valeat etiam Constitutio Leonis; id est, ut mater eligat quid malit, pecuniam præstitâ

fitâ satisfatione an usuras trientes: sed si non sit in hereditate præfens parataq; pecunia, quæ mulieri adnumeretur, ut tunc mater electionem non habeat, nec possit exigere ab heredibus vel pecuniam, vel usuras trientes, sed necessario esse debeat contenta usuris trientibus *Jacob. Cujat. ad h. Nov. pag. 34. Scipio Gentilis de sec. nupt. cap. 12.*

Sed hic quæritur: An quod diximus de matre fructuariâ, quæ ad secundas nuptias transit, ut satisfacere teneatur liberis suis, idem etiam locum habeat in patre fructuario ad secundas nuptias transeunte? Et verius est patrem non teneri ¶ satisfacere: soli enim matri nomi- 34
natim id injunxit, ita ut pater in hac re potiori jure sit, quam mater *d. l. hæc edictali § l. cum non solum 6. §. ubi §. procul dubio. C. de bon. quæ lib.* Ratio est de patre, quia exactio illa satisfationis contraria esset reverentiæ, quam liberi debent patri: est enim contumeliosum, cogi fidejussorem dare, quasi ipsi non satis credatur: unde contumelia satisfationis appellatur *l. testamento §. ult. ff. de testam. tut.* Accedit & illa ratio: quod hoc imprimis potestati patriæ tributum ¶ est, quam nullam habet, 35
mater *§. fœmina. Instit. de adopt.* Ideoq; pater, qui hodie beneficio Constitutionum in bonis filiorum adventitij solum usumfructum habet, cum jure veteri plenum dominium haberet, relevatur ab omnibus oneribus, quibus subjiciuntur cæteri fructuarij *d. l. cum non solum § l. cum oportet eod. tit.* At prætere ratio juris id non patitur, ut possit inter patrem & filium satisfatio consistere, propter vinculum patriæ potestatis, quo patri per filium obligatio acquiritur *l. Imperator ff. ad SC. Trebell. § Dd. ad l. frater à fratre ff. de condict. indeb.* Sicut,

etiam eandem ob causam iudicium inter patrem & filium familias consistere non potest *l. lis nulla ff. de iudic.*

Non solum autem cautione hac usufructuariâ quibusdam casibus, liberis prioris matrimonij prospectum est, *uti modò dictum*, verum etiam hypothecâ legitimâ, quam legislator ipsis dedit nomine illorum lucrorum nuptialium, in bonis cæteris utriusq; parentis *l. hac edictali 6. §. omnibus & l. si quis prioris 8. C. de sec. nupt.* Quin etiam in ipsis lucris, quorum proprietas ad liberos spectat, jus hypothecæ habent. Scipio Gentilis *lib. de secundis nuptijs cap. 14.*

Quid si liberi parentibus heredes non extiterint? tunc etiam servanda est ipsis proprietas illorum bonorum, quasi honore quodam præcipuo & privilegio *Nov. 22. cap. 23. & 26.* unde est desumpta Authentica *beres lucro C. de sec. nupt.* quæ idcirco inserta est *l. 5. post §. 1. in bis C. de sec. nupt.* quia illi juri per eam derogatur, ut monet Cujatius *ad d. Nov. 22.*

Quid si parens secundas nuptias non contrahat & in viduitate permanferit? tunc abstinentes à secundis nuptijs, tam pater quàm mater, cæteriq; ascendentes, 39 habent† proprietatis portionem pro numero liberorum, sive portionem filialem *Nov. 127. cap. 3.* unde sumpta est Authentica *si tamen abstineat C. de secund. nupt.* Antea enim quàm legislator noster aliud constitueret *in d. Nov. 127.* parens in viduitate perseverans in solidum obtinebat dominium earum rerum (non pro portione filiali) nempe ut posset liberè alienare, Cujat. *ad Nov. pag. 27.*

Quid juris sit in lucris nuptialibus, in quibus vir aut uxor ad secundas nuptias transeundo punitur; hucusq; dictum.

Deinceps

Deinceps de bonis proprijs videndum est, id est, quâ ratione vir aut mulier in suismet facultatibus proprijs coerceatur, ob secundas nuptias, extantibus liberis prioris matrimonij *ex d. l. hâc edictali 6. C. de secund. nupt. & Nov. 22. cap. 27.*

Summa hæc est: non posse mulierem aut virum, ad secundas nuptias transgressum, plus in novum conjugem ex suis bonis† uilo titulo, vel inter vivos, vel 40 mortis causâ transferre, quàm dederit vel reliquerit uni alicui ex liberis, cui minùs reliquerit dederit vè *d. l. hâc edictali 6. & d. Nov. 22. cap. 27. sive § Optimè*, ubi hanc quæstionem Leonis, Justinianus nominatim laudat & confirmat. Nam non semper in Novellis jus novum adfertur, sed sæpè priora jura ac leges stabiliuntur, repetuntur & confirmantur *ut in proœmio sup. dictum est* V. G. mater, cùm haberet liberos ex priorî matrimonio quatuor; primo dat CCC. secundo CCL. tertio CC. quarto CL. tantum: marito autem secundo vult relinquere etiam CCC. non valet ista donatio, vel quomodocunque appelles; quia non potest ei plus quàm CL. relinquere: tantum enim est quod uni ex liberis dedit, cui minimum reliquit.

Ratio hujus severæ sanctionis & restrictionis est, tum in pœnam secundarum nuptiarum, tum maxime ne liberi priores fraudentur his secundis nuptijs: † no- 41 tum enim est, foeminarum studium & penè furor erga secundos maritos, quibus plerunque non solum res priorum filiorum, sed etiam vitam addicunt, *ut ait Imp. in l. lex 22. ferè in fin. C. de administ. tut.* Hanc materiam pluribus tractat Rittershusius *p. 4. cap. 5.* post Giphanium *ad d. l. hâc edictali* Sichardum *ibidem* & Scipionem Genti-

Gentilem *dict. tract. de sec. nupt. cap. 16.* Faciunt etiam notata infra *ad Nov. 22.* Et huc usq; de primo capite *hujus Nov. 2. cap. 1.*

Altera pars hujus *Novellæ cap. 3.* undè sumpta est *Authentica ex testamento C. de sec. nupt.* agit de successione matris in bonis liberorum, † præcipuè circa nuptiarum lucra. Nam in quæstione, *ut succedat mater filio*, separanda sunt lucra nuptialia, † quorum proprietates pertinet ad filios, ab alijs filij defuncti bonis.

De lucris nuptialibus deinde dicemus. Quod itaq; attinet alia bona, sic distinguendum est: aut mater in viduitate permansit; aut iterùm nupsit secundo marito. Priori casu, quando in viduitate permansit, mater succedit quidem filio, pleno jure, † ex testamento, vel ab intestato: sed ab intestato non sola succedit, verùm unà cum filiabus suis, id est, sororibus defuncti; itemq; cum fratribus: sed variè, pro Constitutionum & temporum varietate.

45 Nam veteri jure, † fratres defuncti excludebant matrem suam §. 1. *Instit. de SC. Tertull.*

46 Jure autem novo, † succedit unà cum sororibus defuncti in semissem, id est, ut ipsa sola mater semissem unum habeat, alterum semissem sorores omnes. Cum fratribus verò succedit in virilem portionem, id est, æqualem, ut unusquisque ex fratribus *l. ult. C. ad SC. Tertull. Nov. 22.*

Posteriori casu, cum scilicet iterùm nubit mulier, 47 alia quoq; distinctio ahibenda est. † aut enim nupsit ante mortem ipsius filij, aut post mortem.

48 Si post mortem † filij nupsit, bona quidem ejus *adventitia*, hoc est, aliundè quæsitæ quàm à patre, capiet mater

mater pleno jure, & dominio, & usufructu, pro suâ scilicet parte, quâ succedit: neq; enim sola succedit, sed cum fratribus & sororibus defuncti. Bona autem *profectitia*, id est, quæ filius iste à patre habuit, capiet mater, non pleno jure, sed usufructus tantum: proprietatem verò habebunt cæteri filij superstites, fratres & sorores defuncti *l. mater C. ad SC. Tertull.*

Si ante mortem filij nupsit, nullam partem proprietatis in illis bonis filij capiet, sive adventitijs sive profectitijs; sed in omnibus habebit partem, † usufructus tantum jure, sive ab intestato succedat, in virilem partem, sive ex testamento, eam quam ipsi filius in testamento adscripsit. *l. fœminæ §. ult. C. de sec. nupt.* dum tamen non sit minor falcidiâ, sive legitimâ *Cujat. ad hanc Novell. pag. 30.*

Ex his, quæ diximus, apparet, distinguî primùm inter bona adventitia & profectitia: *Item* inter tempora, utrum scilicet mortuo filio, an eo vivo, mater secundo nupserit: *deniq;* inter viduitatem permanentem, & secundas nuptias, quibus solis poena injungitur.

Sed hæc distinctio temporis, & poena secundarum nuptiarum, & separatio bonorum profectitiorum † ab adventitijs, à Justiniano Imperatore postea tollitur.

Et primùm *hæc Nov. 2. cap. 3.* sustulit omnes illas tres jam expositas distinctiones, sive differentias; adeoq; etiam nominatim abrogavit dictam *l. mater* & dictam *l. fœminæ*. † & constituit ita, ut indistinctè mater filio ab intestato succedat filio defuncto, una cum fratribus & sororibus ejus, in virilem portionem omnium bonorum adventitiorum & profectitiorum, sive in viduitate permanferit, sive ad secundas nuptias transierit;

pòst mortem, vel ante mortem filij. Et meritò: nam & pater indistinctè filio succedit, sive duxerit secundam uxorem, sive non. *Cujat. ad b. Nov. pag. 30.*

Sed postea rursus ex *Novellâ 22.* tollit quidem distinctionem illam temporis, *ante vel pòst mortem filij*, & in eo servavit quod dictâ *Novellâ 2.* sancitum est: sed alias duas differentias restituit ac revocavit, atq; simul
 52 etiam dictam † *l. mater* & dictam *l. fœmina.* & ita cavit, ut mater quæ ad secundas nuptias transit, quocunque tempore id faciat, mortuo an vivo filio, in bonis quidem filij paternis sive profectitijs, ab intestato usumfructum duntaxat habeat: in adventitijs autem, sive in rebus extrinsecus quæsitis, habeat plenam proprietatem *d. Nov. 22. §. si enim expectet & §. qui non alia.* quæ *Novella 22.* ut posterior, derogat dictæ *Novellæ 2.*

Atque hæc de bonis filij omnibus, tam adventitijs, quàm profectitijs, id est, paternis, si mater superstes est, vel maternis, si pater.

In lucris autem nuptialibus † ita jus est; ut in ijs fratres & sorores defuncti sibi succedant, exclusâ matre, quæ ad secundas nuptias transijt: idq; verum est, sive ante mortem filij nupserit iterùm, sive postea *l. in quibus & l. si quis C. de sec. nupt.*
 53

Nam si pòst mortem filij nupsit, filij portio fratribus debetur jure accrescendi; quia nondum erat filio acquisita: Sin autem antè mortem filij, non jure accrescendi, quia filio jam acquisita erat, sed beneficio legis, id est, Constitutionis *d. l. in quibus.*

Quid igitur, dicat aliquis, nihilne mater habebit
 54 in his lucris? imò habebit, † si de lucrando pacta fuerit cum priori marito, in tabulis scilicet, ut solet, nuptialibus
 libus

libus in casum orbitatis, id est, in casum mortis filiorum *b. Nov. 2. & Nov. 22. Nov. 68. & Nov. 98.* Hanc ergo partem ex pacto coventio sibi mater deducet, † ita ut 55
 ea pars mortuo filio ad illam pleno dominio redeat,
Auth. sed et si quid C. de sec. nupt. Cujat. ad b. Nov. pag. 33. & Scipio Gentilis dict. lib. de sec. nupt. cap. 3.

Ultimi capituli Constitutio hæc est: ut morte mariti soluto matrimonio, mulier, quæ dotem cavit quidem seu promisit, non tamen numeravit, nec quicquam dedit, non lucretur donationem propter nuptias; † & 56
 ut si partem tantum dedit ex dote, partem etiam tantum lucretur ex donatione propter nuptias, pro rata parte scilicet dotis quam intulit: quod idem exprimitur in Authenticâ *sed quæ nihil C. de pact. convent.*

Cui hæc additur exceptio † ex *Nov. 91.* nisi muliere, 57
 vel alio pro eâ dotem solvere parato, maritus vel pro-
 focer, recusavit oblatam dotem accipere; atq; ita per
 hos stetit, quo minus dos reipsa numerata inferretur,
de quo etiam dictum est inf. ad Nov. 91. nam eo casu, mu-
 lier lucrari debet donationem propter nuptias: quia,
 propter moram mariti dos non data pro datâ habetur,
l. in jure Civili 161. de reg. jur. Cujat. ad b. Nov. p. 35. Joach. Steph. ibid, ubi addit; inde in legibus municipalibus
 emeruisse, ut si dos numerata non fuerit, quod & bene-
 ficio successionis ex statuto frui non permittatur.

Sed hic illud monendum; quamvis mulier possit,
 petere lucrum donationis propter nuptias, licet dotem
 reipsa non solverit, oblatione nimirum ritè facta, *ut di-*
ctum est infra ad Nov. 91. quod tamen dotem ipsam,
 quam non dedit, sed obtulit recusanti accipere marito,
 nequeat repetere; nisi dotalibus instrumentis compre-

58 hensus fuerit, dotem datam esse, † nec opposuerit maritus intra legitima tempora exceptionem non numeratæ pecuniæ *l. ult. C. de dote cautâ & non numer. & Nov. 100. Cujat. ad b. Novell. in fine.*

NOVELLA III.

Ut determinatus sit numerus Clericorum sanctissimæ majoris Ecclesiæ & cæterarum Ecclesiarum Constantinopolitanarum.

SUMMARIA.

1. **D**ifferentia inter hanc Nov. 3. & Novellam 6.
2. Patroni Ecclesiæ officium.
3. Clerici sumptibus Ecclesiarum sunt alendi.
4. Uniones Ecclesiarum quomodo & quare introductæ.
5. Parochia vel Ecclesiæ duæ, tres vel etiam plures diversorum patronorum uniuntur aliquando & curantur ab uno Pastore, ex causâ necessitatis, utilitatis & pietatis, quod explicatur num. 7. & 8.
9. Ad uniones introducendas requiritur consensus Episcopi vel superioris magistratus, item ipsorum patronorum num. 10. Item ut unionis contractus redigatur in scripturam n. 11.
12. Alimenta Clericorum, non vocantur salaria, neq. stipendia, sed abundantia fructuum.
13. Titulus est genus erogationis in Clericos.
14. Clerici definiuntur; ordinantur per Episcopum n. 15.
15. Plebeji qui sint.

16. *OEconomis sive actores & dispensatores Ecclesiarum qui sint.*

17. *Clerici non migrent ex unâ Ecclesiâ in aliam.*

 Ulatij inscriptio est: *De Clericis Constantinopolitanis.* Nam hæc Novella est specialis de Clericis Constantinopolitanis, uti titulus ipse indicat. At Novella 6. *de Episcopis & Clericis* est generalis, † I
quæ ubiq; gentium Clericos ad veterem numerum ab Ecclesiarum ædificatoribus institutum redigi jubet, nemine allecto in locum defunctorum, quoad is ordo suo numero restitutus fuerit.

Nam illi non solum ædificia construxerunt, verum etiam dotes amplissimas † eis assignarunt, ex quibus 2
& Clericis & alijs alimenta sufficienter ab œconomis annuatim præstabantur. Cum verò alimenta certo numero Clericorum fuerint deputata, eveniebat, ut Ecclesia Constantinopolitana propter necessitatem erogationis alimentorum, prædia Ecclesiæ magnæ in hypothecam vel pignus creditoribus dederit, & sic ære alieno exhausta fuerit; eâ de causâ Imperator ad preces multorum supplicum motus, numerum excedentem Clericorum amputavit, & antiquam quantitatem restituit *hæc Nov. 3.* & constituit, ut nemo reciperetur in locum defunctorum, quoad is ordo suo numero restitutus fuerit.

Et meritò: quia enim Ecclesiarum ministerijs Clerici adscribuntur, & earum sumptibus aluntur; † 3
æquum est, Clericorum allectionem non facere Episcopum, supra quam Ecclesiæ facere, & sumptibus sufficere possint; ne dum alimenta idonea Clericis Ecclesia

suppeditat, illi honestâ sive inhonestâ ratione victum
 quærere, & secularibus rei familiaris negotijs curam
 impendere cogatur, *contra tit. Ne Clericus secularibus ne-*
gotijs se immisceat, nevé Ecclesiæ nimium oneratae ad
 inopiam dilabantur: id quod postea ad alias Ecclesias
 extensum est *d. Novella 6.* Hinc jure Pontificio unio-
 4 nes Ecclesiarum introductæ sunt, † ut si una Ecclesia
 duos Clericos alere non possit, idcirco propter neces-
 sitatem duæ Ecclesiæ jungantur, ne quid in subsi-
 dijs vitæ Clerico desit *c. ut temporis 26. quest. 1. Joach.*
Steph. ad b. Nov. 3. num. 11.

Et sic hodiè adhuc videmus in Ecclesijs Evangeli-
 cæ religionis, parochias vel Ecclesias duas, tres vel
 etiam plures, tum unius, tum diversorum etiam patro-
 norum, ab uno pastore adinvicem curari; idq; ex cau-
 5 sâ necessitatis, utilitatis & pietatis † *c. 1. ubi Gemin. de*
reb. Eccl. in 6.

Necessitatis causa est, si Ecclesia non sit sufficiens
 in ædificandis aut reficiendis ædificijs collapsis, item
 6 in conservatione agrorum: † tunc scilicet ex hac ne-
 cessitate conceditur, ut Ecclesia Ecclesiæ in adjumen-
 tum uniatur *Boer. decis. 44. n. 27.*

7 Causæ necessitatis æquiparatur causa utilitatis †
c. fin. de Eccl. edific. Unde, si contingat, pastorem vel mi-
 nistrum verbi divini alimenta sufficientia ex unâ Ec-
 clesia habere non posse, tunc alia Ecclesia in meliorem
 sustentationem potest uniri & incorporari; licet hoc
 fiat cum incommodo subditorum. Publicè enim in-
 terest, ne Pastores vel curatores animarum egeant;
 cum negare alimenta sit necare *l. necare. de liber. agnosc.*
 Et publica utilitas privato commodo est anteferenda.
l. unic. §. fin. ubi Bart. C. de caduc. tollendis. Cum

Cum causâ utilitatis publicæ coincidit causa pietatis, † quæ summè interdum suadet, ut Ecclesiæ uniantur 8
arg. l. sancimus. C. de SS. Eccles. c. aurum c. sacrorum
C. sicuti 12. quest. 2. Id enim omne dicitur pium, quod ad religionem & sacra conservanda instituitur; cum summa sit ratio, quæ pro religione facit *l. sicut persona in fin. ff. de relig. & sumpt. fun.*

Deinde ad introducendas & consequendas uniones requiritur consensus Episcopi, † vel superioris Magistratus, à quo jus illud patronatus patronis conceditur *c. 1. cum ex injuncto in fin. de hered. in 6. c. 1. de capellis Monach.* idq; pro majori autoritate, cum unio & incorporatio sit quasi reservatum superioris magistratus *Panormit. in c. sicut unire n. 3. de excess. pralat.* item ad evitandas collusiones, vel alias dolosas & fraudulentas conventiones: fraudibus autem semper est obviandum *l. in fundo ff. de rei vendicat.*

Prætera requiritur etiam consensus ipsorum patronorum vel collatorum, † ne cuiquam invito res sua auferantur *l. rem alienam & ibi gl. de contrab. emt.* Quod si verò unus saltè sit patronus, qui jus patronatus in omnibus istis Ecclesijs vel parochijs habet, de modo curandi pro suo libitu, cum consensu tamen Episcopi vel superioris, uti modò dictum, disponere potest *Paul. de Citad. de jure patronatus p. 2. n. 4. per c. cum accessissent. & ibi Felin. n. 33. de except.*

Quin etiam debent omnes convocari, quorum interest *Böer. decis. 145. n. 4.* Et deniq; requiritur, ut unio vel contractus unionis redigatur in scripturam † *c. sine exceptione 12. q. 2. c. 1. de reb. Eccl. non alienand.* nam non sufficit unionem per testes probare *Cravet. consil. 258.*
 Scri-

Scripturam itaq; requirit unio, tùm ut tollatur dubium, an nimirum superioris consensus intervenerit, nec ne; tùm ut non opus sit probare per præscriptionem *Böer. decis. 345.*

Alimenta autem quæ Clericis ab Oeconomo Ecclesiæ distribuuntur, non appellantur salaria, quæ debentur Advocatis & Procuratoribus: nec stipendia, † quæ militibus dantur: sed abundantia fructuum, vel reddituum, vel pensionum civilium & naturalium, ex quibus Clericus seipsum cum familiâ sustentare & alere possit: quod genus erogationis *Titulus* † appellatur in Ecclesiâ. *c. statuimus 70. distin.* ubi inter cœtera caveatur, ne ulla fieret ordinatio sine titulo, id est, rebus quibusdam, undè Clericus se alat: cùm nihil penè sit turpius, quàm Clerum, laborantem in verbo, mendicare. Undè Hieronymus *in c. Diaconi dist. 93.* mendicat, infelix in plateâ Clericus, & servili operi mancipatus publicam à quolibet poscit eleemosynam, qui miser & desolatus putatur, quod ad hanc ignominiam devenit.

14 Porro, *Clerici* sic definiuntur, † qui divino cultui ministeria religionis impendunt *l. 2. C. Theodos. de Episc. & Cler.* hujusmodi sunt presbyteri, diaconi utriusque sexus, subdiaconi, archidiaconi, lectores divinæ scripturæ, exorcistæ, ostiarii, Psaltæ. A Clericis separantur juvenes *l. 10. C. de Episc. & Cler.* hi sunt, qui dicuntur acoluthi, qui corruptè Clericis adjunguntur *l. 6. C. de Episc. & Cler.* nam certè illo loco veteres libri non habent, & *Acoluthos*: hi solebant cereos & funalia deferre, ut *Nov. 59.* indicat, dùm vetat acoluthos cælarium exigere ab heredibus defunctorum *Cujat. ad hanc Nov. pag. 37. Gothofred. ad dict. l. 6. C. de Episc. & Cler.*

Ordi-

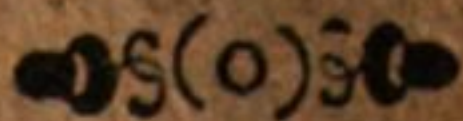
Ordinantur Clerici omnes per Episcopum in singulis Ecclesijs † certo numero. Copiatæ quoq; sive 15
Decani ab Episcopis ordinantur certo numero *l. non plures C. de SS. Eccl.* itemq; Parabolani *l. Parabolani C. de Episc. & Cler.* Hi sunt, qui ad curanda debiliū ægra corpora deputantur; sed & Acoluthi & copiatæ & parabolani quasi quodammodò sunt Clerici, ministeria nimirum Ecclesiæ. Propriè tamen cū Clericos dicimus, acoluthos, copiatas, parabolanos non dicimus.

Cæteri qui nullum Clericorum habent (ut loquuntur) *σχῆμα*, *plebeji* † appellantur, idiotæ, laici, 16
mundani: quæ distinctio Christianorum vetus est: licet, si generalitèr rem tractes, omnes sint Clerici, omnes Sacerdotes. *Cujat. ad b. Nov.*

Notandum etiam illud est, actores sive dispensatores Ecclesiæ † quos vocat Imp. œconomos, annonas 17
Clericis præbere, & si quid superfuerit, in pauperes, qui pro veritate egent, & non habent aliundè alimentorum occasionem, distribuere. Hoc enim Dominum Deum placat *b. Nov. cap. 3.*

Deniq; constituitur etiam hâc Novellâ, ne Clerici ex una Ecclesiâ in aliam migrent: † nam si super venerabilibus monasterijs prohibemus ex alio monasterio ad aliud transmigrare: multò magis neq; reverendissimis Clericis hoc permittemus, lucri & negotiationis habere demonstrationem,
inquit Justinianus *b. Nov. 3.*

cap. 2.

NOVELLA IV.

De fidejussoribus & mandatoribus, sponzoribus & solutionibus.

SUMMARIA.

1. **F**idejussor quis sit: & unde dictus n. 2.
3. Inter mandatorem & fidejussorem in effectu nihil interest & n. 4. at in modo constituendi est differentia nonnihil n. 5.
6. Omnis fidejussor est sponsor: & inter fidejussorem & sponsores nihil interest num. 7.
8. Hec Novella pertinet ad fidejussores & mandatores & sponsores: non etiam ad expromissores n. 9.
10. Expromissor differt à fidejussore.
11. Fidejussores differunt à duobus reis debendi & n. 12.
13. Novella hujus sunt tria capita.
14. Primum est de ordine conveniendi fidejussorem.
15. Jus vetus est; creditorem habere jus electionis, utrum prius reum, an verò fidejussorem velit convenire: Ratio juris ejus veteris n. 16.
17. Sed novo jure ex hac Novellâ 4. creditori ademptum est hoc jus electionis; ita ut hodiè prius convenire necesse habeat reum principalem: (Ratio novi juris num. 19.) dummodo reus principalis solvendo existat, itemq; presens sit n. 20.: nec huic beneficio renunciavit n. 21. quod facere potest n. 22. si absens sit reus, vocari in judicium potest fidejussor, sed non cogitur statim litem contestari & solvere. n. 23. De exceptione cedendarum actionum ibid. num. 24.

18. Excipitur à novo jure argentarius.
24. Alterum caput est, an creditor, cui fidejussorie & pignoratitiè quoque cautum est, possit pignus prius quam fidejussorem excutere? quæ questio discutitur per tres distinctos casus n. 25. 26. 27. 28. & 29.
30. Tertium caput est de solutionibus, sive datione in solutum.
31. Regula est: Aliud pro alio, invito creditori solvi non posse. Excipitur casus unus n. 32. ubi certæ conditiones sunt observandæ n. 33.
34. Si creditor non velit prædia in solutum accipere, debitor bona sua immobilia ad inveniendum emptorem debet in publica tabella præfigere: & tunc aut invenitur emptor, aut non invenitur n. 35. 36. Speciale est in Ecclesiâ debitricæ n. 37.
38. Creditor qui pro pecuniâ fundum accipit in solutum, si postea pluris eum vendiderit, id quod excedit summam debiti, non potest debitor jure ab eo repetere.
39. Creditores & debitores propriè sunt respectu pecuniæ mutuo datæ & acceptæ: sed tamen utrorumque appellatio porrigitur etiam ad alios contractus.
40. Novellæ huic locus est non tantum in mutuo, sed etiam in alijs contractibus.

Haloandri inscriptio talem sensum profert: Ut creditores primùm aggrediantur principales debitores: deinde, illis solvendo non existentibus, secundo loco mandatores etiam, aut constitutæ pecuniæ reos aut fidejussores. Non tantum autem hoc loco, sed etiam aliarum plerarumque Novellarum tituli sunt varij; alij Juliano, alij veteri interpreti, alij Haloandro, alij Scrimgero, alij Basilicis: eò quod non auctoritate Justiniani, sed

arbitrio Studioforum sunt confecti : de quo testatur Cujatius *ad Nov. 69. pag. 213.* Videamus primò de vocabulis.

- 1 Fidejussorem definire possumus, † ut sit, qui pro eo qui promittit, se obligat *ex princ. Instit. de fidejuss.* vel cum Cujatio: ut sit, non qui nomine debitoris, sed qui pro debitore suo nomine stipulanti promittit, citrà novationem *Cujat. in paratt. ff. de fidejuss.*
- 2 Dictos autem † esse *fidejussores* apparet ex eo, quod fide suâ, hoc est, periculo & præstatione obligationem esse jubeant, hoc est, mandent. *l. Lucius 24. ff. de fidejuss.* & hinc etiam mandatores dicuntur.
- 3 Et inter mandatorem & fidejussorem † nihil interest. Uterq; enim obligatur *Cujat. ad tit. C. de fidejuss.* Et hinc in hac Novellâ additur: *De mandatoribus.* Hi etiam in titulo *Digestorum* conjunguntur cum fidejussoribus, & in titulo *Cod. Ne fidejussores vel mandatores dotium dentur.*
- 4 In effectu itaq; nihil interest, † inter mandatorem & fidejussorem, quia, uti modò dictum, uterq; obligatur, & inter fidejussorem quoq; ac cum pro quo quis fidejussit, nascitur actio mandati *Cujat. ad dict. tit. Cod. de fidejuss.* licet in modo constituendi † nonnihil differant: Quippè quod fidejussor omnis constituatur per stipulationem *l. blanditus 12. C. de fidejuss.* at mandator is sit, qui interponit mandatum; quod est contractus nudo consensu constans, & inter absentes quoq; fieri potest: cùm fidejussio, quæ fit per stipulationem, requirat præsentiam eorū qui contrahunt §. 1. *Instit. de oblig. ex consensu.*
- 5 Quin etiam omnis fidejussor † est sponsor; & rectè ità dicitur ratione formæ. Nam quos nos hodiè appellamus fidejussores, illi antiquitus dicebantur sponsores,

fores, quibus spondentibus, pecuniæ credebantur alij
cuiquam, aut aliud quid promittebatur, *Pratejus in lexico,*
verb. sponsio & verb. sponsores. Quare & in jure nostro
omnis fidei promissor est, qui se sponsione coadstrin-
git *l. unic. in pr. C. de suffrag. Cujat. ad hanc Nov. 4.*

Sunt quidem pleriq; interpretes, qui sponso-
rem definiunt eum, qui non rogatus, sed ultrò pro alijs fideju-
bet *Accurs. ad hanc Nov. 4. Alciat. lib. 1. parerg. cap. 2. & alij.*
Sed hoc rectè refellit Cujatius *ad h. Nov. 4.* & docet, in-
ter sponso-rem & fidejussorem nihil interesse † apud 7
Ciceronem & Paulum *in sententijs*, aliosq; bonos au-
thores: & quemlibet fidejussorem esse etiam sponso-
rem, & quemlibet sponso-rem esse fidejussorem.

Pertinet itaq; hæc Novella † ad fidejussores & man- 8
datores & sponso-res (qui sponso-res idem sunt quod Rei
constitutæ pecuniæ) ut scilicet prius eorum principa-
les conveniantur, quàm creditori ad illos pateat adi-
tus. *Sichard. ad Rubric. C. de fidejuss. n. 10.*

Sed ad expromissores non pertinet † hæc Novel- 9
la; quia accessiones non sunt. Expromissore enim da-
to, reus liberatur. Licet itaq; expromissor quoq; si-
milis sit fidejussori; in eo tamen differt, † quòd ex- 10
promissor seipsum loco principalis debitoris consti-
tuat, factâ novatione, & proinde liberet atq; eximat
reum ab obligatione: cùm fidejussor reum principa-
lem non liberet, sed obligatum relinquat, & ad ejus ob-
ligationem accedat *Cujat. ad h. Nov. 4. in fine ferè. Cochm.*
resp. 77. n. 5. vol. 2.

Quomodo à fidejussoribus differant duo rei debendi
sivè *Correi* † explicat Cujatius *ad Novellam 99.* Fidejuf- 11
sor potest compensare, quod Reo principali debetur
l. verum est 4. cùm l. seq. de compensat. Correus verò, quod

correo debetur, compensare non potest, nisi socius sit *l. si duo 10. de duob. reis constit.* ubi Papinianus expressè scribit; si duo rei promittendi socij non sint, non proderit alteri, quod stipulator alteri reo pecuniam debet. Deinde inter correos par conditio est; singuli enim sunt debitores principales. *l. ult. in pr. Que in fraud. credit.* fidejussor autem debitor principalis non est, quia fidejussio, sequela & accessio principalis obligationis esse dicitur *l. cuicunq. 5. §. item fidejussori ff. de instit. act. l. si duo rei 39. vers. Et quasi generale ff. de solut.* Præterea fidejussor, qui pro reo principali debitum solvit, adversus eum actione mandati sive negotiorum gestorum experiri & solutum repetere potest *l. ex mandato 20. ff. mandati.* at correus, qui pro correo solvit, adversus eum actionem non habet, propterea quod suo nomine solvit *l. si pro parte 10. §. ult. ff. de in rem verso.*

- 12 Hisce postremo loco † hæc subjicienda est differentia ex hac *Nov. 4.* Quamvis enim in creditoris electione & arbitrio sit, ex duobus reis convenire utrum, velit: tamen creditor non potest, relicto principali reo, statim convenire fidejussorem, sed principalis prius est conveniendus & excutiendus, quam fidejussor *h. Nov. 4. cap. 1.* His præmissis, videamus quod res est, & de jure novissimo, quod Imperator constituit, de fidejussoribus alijsq; intercessoribus.

- 13 Hujus Novellæ tria sunt capita. † Primum est de jure electionis & beneficio ordinis, sive de ordine conveniendi vel Reum seu debitorem principalem, vel fidejussorem: sive, de fidejussore non antè conveniendo
14 quam excussus fuerit principalis † reus *h. Nov. 4. cap. 1.* undè desumpta est Authentica *presente C. de fidejussoribus.*

foribus. Alterum caput traditur *num. 24. & seqq.* Tertium caput explicatur *num. 30. & seqq.*

Verissimum est vulgare proverbium, *Bürge den thut man würgen;* adeò ut stultum vocet Salomon *cap. 17. vers. 18.* qui pro alio fidejubeat. Et de incommodis & miserijs fidejussorum, plura confert Antonius Heringius *in tract. de fidejuss. cap. 1. per tot.* post Cujatium *lib. 22. Obs. 5.* Quare ad eos sublevandos, multa auxilia & beneficia in jure sunt introducta: æquum enim est morbis laboranti, maximè alienis non proprijs, subvenire. *Fulgos. ad l. 2. §. in fidejussorem n. 3. ff. Qui satisd. cog. arg. l. & si post tres. ff. si quis cautionib.*

Uti autem remedium novum ex *hac Nov. 4.* intelligatur, breviter jus vetus est repetendum.

Jus igitur vetus hoc est: Creditorem habere jus electionis, id est, posse utrum velit prius convenire † 15 reum an fidejussorem, mandatorem &c. *l. Quintus Mutius 48. & l. qui mutuam 56. ff. mandati Paul. lib. 2. sentent. tit. 17. num. ult. ubi Cujat. l. 3. l. 5. l. 19. & ult. cum similib. C. de fidejuss.*

Ratio juris veteris est: † quia fidejussor est receptus 16 propter securitatem creditoris, ne creditor sit in damno, inquit Quintilianus *declamat. 237.* Securius autem est & tutior creditor per hoc jus electionis. Deinde, quia qui fidejubet, non ita promittit, si reus principalis prius non satisfecerit, ego satisfaciam; sed promittit simpliciter, si vè se obligat pro eo quod alter debet *Giphan. ad l. 3. C. de fidejuss.* Sed novo jure, † 17 id est, *ex h. Nov. 4.* creditori ademptum est hoc arbitrium, ita ut hodiè prius sit conveniendus reus principalis, quàm fidejussor; quod jus antiquissimum esse dicitur & re-

novatum *d. Nov. 4.* Et sanè in epistolis Ciceronis ad *Atticum*, juris hujus veteris, de reo principali prius conveniendo, aliquoties fit mentio.

Illud autem quæstionis est; an Reum principalem conveniri & excuti judicialitèr oporteat; an verò sufficiat, si is extra judicium conveniatur & excutiat? Sanè conventionem ac discussionem judicialem necessariam esse, arbitratur Donellus *lib. 13. comment. 84. per b. Nov. 4. cap. 1. ibi, & causa præsidens judex det tempus, & vers. si verò tempus & Auth. præsentē C. de fidejuss.* Sed Cujatius *ad b. Nov. 4. pag. 41. ferè in princ.* tradit, excuti & conveniri posse reum principalem etiam sine judicio; quæ sententia videtur confirmari *per l. liberum 16. ibi, si modo cæteros minus idoneos existimaret C. de fidejuss.*

- 18 Excipitur solus argentarius† sive nummularius *b. Nov. 4. §. ult. & Nov. 136.* contra quem relinquit Imperator jus vetus, hoc est, ut si argentarius aliquid constituerit pro alio, possit etiam antè illum conveniri à creditore, nisi alitèr conventum fuerit; hæc enim conventio sive pactum approbatur *d. Nov. 136. ubi dixi, num. 9.*

- 19 Ratio novi juris† quod est *in hac Nov. 4.* unde desumpta est Authentica *præsentē C. de fidejuss.* est hæc: quia reus est principalis; fidejussor autem est saltè accessio quædam: & proindè æquum & rationi consentaneum videtur, prius ire ad principalem, quàm ad accessionem. Quin & hac ratione magis consulitur cavereturq; fidejussoribus; cum nimis durum atq; inhumanum videretur, fidejussorem, qui gratis intercessit, istud suæ benevolentiae damnum ferre, ut prius hæc actionis molestias persentiscere cogatur, quam
reus

reus, & experiri illud Thaleti Milesio vulgò adscri-
ptum, quod repentinis illis fidejussoribus ut plurimum
superindici solet: *Sponde, noxa præstò est.*

Reus itaq; prius conveniendus est, quàm fidejuf-
sores; dummodò reus principalis solvendo existat,
ut creditori satisfacere possit; itemq; præsens sit, id est,
dummodò sit † in eo loco seu territorio & jurisdictio- 20
ne, ubi creditor agit, ut ibi conveniri vel excuti possit
b. Nov. 4. ubi Cujat. & Auth. Præsentia C. de fidejuss. ubi Bart.
nec huic beneficio ordinis sive excussionis † a fidejuf- 21
fore specialitèr renunciata sit *gl. ad §. si quis igitur, verb.*
accedat b. Nov. 4. Quin enim fidejussor huic beneficio
ordinis renunciare possit, † non dubitatur; per gene- 22
ralem regulam: quod unicuiq; integrum sit, his, quæ
ipsi à lege data & concessa sunt, renunciare *l. si quis in*
conscribendo C. de pact.

Sed quod beneficio excussionis renunciari non
posse, traditur *in Novellâ 136* illud in casu speciali ibidem
tradito locum habere, rectè docuit D. Cujatius *ibid.*
quod etiam à nobis traditum est *ad illam ipsam Novellam*
136. sub num. 8.

Quid verò juris, quando reus principalis absens
est in longinquis regionibus, ita ut sine magnâ difficul-
tate conveniri nequeat? hæc enim absentia creditori † 23
non debet esse nociva & fraudi. Tunc quidem fidejuf-
sor jure convenitur, at non cogitur statim litem conte-
stari, sed judex pro arbitrio suo, considerata persona-
rum qualitate, & loci distantia, sufficiens tempus ad
eundum & redeundum fidejussori desideranti & peten-
ti definire debet, intra quod reum principalem produ-
cat & sistat, primò conveniendum, ipso in subsidium re-
fer-

servando. Transacto autem præstituto eo tempore, sed reo non exhibito; tùm demùm iudicio accepto conveniri, & ad satisfaciendum compelli potest fidejussor: sed tamen cessis sibi prius à creditore actionibus *b. Nov. 4. cap. 1. in fin. & Auth. sequente C. de fidejuss.*

24 Inter cæteras namq; exceptiones, quæ fidejussori adversus creditorem competunt, una illa est † *cedendarum actionum exceptio*; quæ nimirum repellit creditorem, si non paratus sit ille cedere & præstare actiones suas fidejussori contra debitorem: quin etiam creditor cessionem eam facit, non tantùm adversus debitorem, sed etiam adversus fidejussorem *l. ut fidejussor 39. de fidejuss. l. Modestinus 76. de solut.* quippè quòd hoc omninò æquum sit eum facere *l. in creditore 38. l. rem hereditariam 65. de evict. Hering. de fidejuss. cap. 27. num. 9. p. 3.*

Sed fortè dubitet quis; quo tempore debeat fidejussor petere actiones sibi cedi? Sunt enim, qui vel antè, vel in ipso solutionis actu cessionem istam fieri debere existimant; postea autem non item, *per d. l. Modestinus 77. & d. l. ut fidejussor.* Nam quia solutione fidejussoris semel sublata sit obligatio, actio quoq; ipsa, quam creditor habuit, extincta simul censeri debet. *§. 1. Instit. Quib. mod. tollit. oblig. extinctam & emortuam actionem cedere creditor non potest l. decem 116. ff. de verb. oblig. Joach. Steph. ad b. Nov. num. 5. & alij relati ab Heringio d. tract. de fidejuss. d. loc. n. 5.*

Sed contrà sunt, qui existimant, cessionem hanc non solum pòst litis contestationem *Guido Pape singul. 977.* imò ante solutionem, vel in ipsâ solutione, sed etiam pòst solutionem, ne quidem adjecto eâ de re speciali pacto, ab invito creditore, peti ac fieri posse ac debe-

debere; quæ traditio videtur probari in *l. cum is 36. ff. de fidejuss.* atq; hanc sententiam uti veriore, ita quoq; æquiore esse, imò etiam communiter approbatam, refert Heringius *d. loc. num. 43.* ubi alios hujus sententiæ authores laudat: contra quos acriter disputat Schifordegerus *tract. 8. quest. 2.*

Tantum de primo capite Novellæ, nimirum de fidejussore non conveniendo, priusquam excussus fuerit reus principalis: quod si secus fiat, tunc pervertitur ordo unius causæ ad aliam, & habet locum exceptio sive beneficium ordinis sive excussionis.

Ubi hoc addendum est; quod glossa dicit, *ad hanc Nov. 4. §. 1.* fidejussorem obligantem se ut principalem, beneficio ordinis sive excussionis uti non posse; nisi fidejussor constituens se principalem debitorem, faciat hoc novandi animo *l. fin. C. de novat.* Et quidem cum hoc beneficium in favorem fidejussorum specialiter indultum, uti manifestum est ex *d. Nov. 4. §. 1.* idcirco recte latam accipit interpretationem *l. pen. ff. de constit. Princ.* & per consequens eousq; tenet, donec expresse ei renunciatur. Latè hanc sententiam propugnat D. Ernestus Cothman. *resp. 22. vol. 2.* ubi tandem post viginti quinque Dd. secum sentientes ibiq; allegatos, in fine subjicit; secundum hanc opinionem, Facultatem Juridicam in Academia respondisse. Quia verò ipsius traditio, per Heringium in *tract. de fidejussorib. cap. 27. num. 70. & seqq. parte,* oppugnata; idcirco D. Cothman illam controversiam reassumit *consil. 77. dict. vol. 2.* ubi Heringium refutatis contrariis doctè refutavit, & ad fundamenta allata à Gailio *lib. 2. obs. 28.* respondit.

Alterum caput hujus Novellæ *cap. 2.* consistit in

illâ quæstione: quia jam dictum est, reum principalem
 25 à creditore prius conveniendum esse; An creditor, †
 qui non solum fidejussoriè, sed etiam pignoribus pro
 majori securitate sibi caveri voluit *per l. 2. C. de fidejuss.*
 etiam pignus, vel hypothecam, prius quam fidejusso-
 rem excutere debeat? duplex enim est electio quæ
 competit creditori: Una quæ est inter personas, ut in-
 ter reum & fidejussores, & inter duos fidejussores vel
 mandatores &c. de qua modò dictum est; Altera est
 electio, non inter personas, sed inter cautiones, quæ
 sunt duæ, unâ in rem, ut pignus; altera in personam, ut
 fidejussor. Si itaq; creditor pro eodem debito accepe-
 rit & pignus & fidejussorem, quæritur an habeat ele-
 ctionem, utrum prius persequi velit, pignus, an fide-
 jussorem?

Hic distinguendi sunt tres casus: Nam aut debi-
 tor possidet pignus vel hypothecam; aut creditor
 possidet; aut deniq; tertius aliquis seu extraneus. *Rit-
 tersbusius p. 3. cap. 2. n. 27. & seqq. Cujat. ad b. Novell. pag. 40.*

26 Primo casu † quandò possidet pignus vel hypo-
 thecam debitor sive dominus pignoris, tunc creditor
 habet electionem, utrum prius persequi velit pignus an
 fidejussorem, sive, an velit personali vel hypothecariâ
 agere; nec urgeri potest, ut vel missâ actione perso-
 nali, pignus persequatur, vel missâ pignoris persecu-
 tione debitorem actione personali conveniat *per l. di-
 stractis 14. l. persecutione 24. C. de pign. l. adversus 10. C. de
 oblig. & act.* Quin imò utramq; actionem cumulatè in
 judicium deducere non prohibetur §. *sed neq. 2. in b. Nov.*
Myns. cent. 1. Obs. 58. Si tamen, non prius excussio prin-
 cipali debitore, hypothecariâ adversus tertium pigno-
 ris

ris possessorem, agere creditor voluerit, ante iudicium acceptum, exceptio præpostulationis ipsi objici potest. *d. cap. 2. Nov. 4. & quæ inde sumpta est Authentica hoc si debitor C. de pignorib.* Uti autem si pignus ipse debitor possideat, non est necessaria excussio, sed statim conveniri potest hypothecaria, ut & personali actione, *uti dictum*: ita etiam quia heres est ejusdem juris cum defuncto, si unus ex debitoris principalis heredibus pignus possideat, potest idem simul conveniri utraque actione, & principali sive personali, & hypothecaria, etiam antequam ejus coheredes discutiantur *d. Nov. 4. §. Sed equè. Giph. ad l. persecutione C. de pign.*

Altero casu, † quando creditor possidet pignus, 27 qui & fidejussorem accepit, quæritur; an non debeat prius distrahere pignus, & inde sibi satisfacere, quam ad fidejussorem pervenire possit? Jure veteri, *id est, antè Nov. 4.* recepto, libera fuit electio creditoris *l. inter §. creditor ff. de fidejuss. & l. 2. C. eod. tit.* at jure novissimo, fidejussor hodiè non potest conveniri, nisi prius creditor distraxerit pignus, & totum creditum inde consequi non poterit: quia Imperator voluit consulere & cavere fidejussori *Rittershus. d. cap. 2. n. 30.*

Tertio casu, † quando pignus neq; à debitore, 28 neq; à creditore possidetur, sed ab extraneo & tertio aliquo, tunc personali actione prius conveniendus est reus principalis, & post eum fidejussor: quod si verò à neutro suum consequi poterit, tunc demum jure hypothecæ actio hypothecaria dabitur creditori adversus extraneum pignoris possessorem *Auth. hoc si debitor & ibi Dd. C. de pignorib. Guido Pape quest. 432. per tot.*

Omniò itaq; hic ordo observandus est à Justiniano

præscriptus. 1. Conveniendus est ipse reus principalis actione personali, vel ipsa res oppignorata seu hypothecata, quam reus possidet: tunc enim in arbitrio est creditoris, vel in personam agere, vel in rem, hypothecaria scilicet, sive quasi Serviana. 2. Excussio jam reo principali presente, nec solvendo reperto, tunc demum conveniendus est fidejussor. 3. Post excussum etiam fidejussorem, si nec ab hoc suum consequi poterit creditor, tunc demum recte agit hypothecaria contra extraneos possessores rerum à debitore obligatarum. Atque ita hypothecaria actio magis est etiam subsidaria quam fidejussoria. Et eleganter scripsit Balduinus; si cui cautum sit prædibus prædiisque, is prædes excutere, antequam prædia impetiat, debet. 4. Post hæc omnia, conveniri poterunt à creditore possessores rerum fidejussoris, si quos hic etiam obligaverit præter personalem sui obligationem: nam sæpe fit, ut etiam fidejussor simul det pignora vel hypothecas pro debitore principali *Rittersb. d. p. 3. cap. 2. n. 32. ubi num. 33. simul subnectit pleraque loca juris antè recepti, quæ Justinianus per hanc Novellam correxit, aut certè restrinxit, verbi gratia, l. ult. C. de oblig. & act. l. persecutione 24. C. de pign. & hypoth. l. mulier 19. ff. Qui pot. in pign. l. 2. 3. 5. 17. 19. cum similib. C. de fidejuss.*

Sed quod superius de primo ordine dictum est, 29 creditorem adversus dominum sive debitorem† possidentem pignus, posse agere quacunque vult actione, vel etiam utraque, id est, personali simul & hypothecaria, ei objicitur Novella 112. §. *ad hæc.* in cuius specie creditor videtur agere hypothecaria prius quam personali. Sed hoc esse aperte falsum, dicit Cujatius *ad Nov.*

Nov. 4. pag. 4. & simul respondet, in specie dictæ *Novellæ 4.* creditorem egisse prius personali actione cum debitor: deinde cum debitor lite pendente pignus vendidisset, potuisse creditorem etiam cum emptore pignoris experiri hypothecaria *Facinus lib. 8. controu. cap. 105.* ubi laudat D. Cujatium rectè explicasse hanc rem. Sed tamen huic sententiæ Cujatianæ præfert Rittershusius *d. cap. 2. n. 34.* opinionem Donelli, qui amplectitur solutionem Johannis, nempe posteriorem *Novellam 112.* loqui de casu speciali, quando debitor vendidit rem lite contra se contestata, atq; ita rem litigiosam *Donell. ad l. distractis 14. C. de pignorib.*

Tertium & postremum caput *b. Novellæ 4. §. quod autem* undè desumpta est Authentica *Hoc nisi debitor C. de solut.* est de solutionibus, sive de datione in solutum † 30
 Quod ut eò rectius explicetur, repetendum est, regulam esse juris antiqui; aliud pro alio invito minimeq; consentienti creditori † (volenti enim pro auro res mo- 31
 biles accipere permittitur *tot. tit. Inst. Quib. mod. tollit. Oblig. l. manifesti § ff. de solut.*) solvi non posse, *l. 2. §. 1. ff. de reb. cred.* Ab hac regulâ excipitur unus casus, † 32
 quo Justinianus vult creditorem cogi prædia accipere in solutum pro pecuniâ numerata *in b. Nov. 4. d. §. Quod autem.* Si enim debitor quantitatis, puta, centum aureorum, non habeat in pecuniâ undè solvat, sed tantum res mobiles aut immobiles: (quod verò mentionem fecimus rerum mobilium, hoc eò pertinet, ut creditor illas si velit pro pecuniâ accipere possit *Cujat. ad h. Nov. pag. 43. in pr.*) eo casu necessitatis, (quæ legem non habere dicitur) admittitur solutio in realiâ (æstimatione prius à magistratu inita) sive in solutum datio. Neq; illud

illud iniquum videri debet, ut invitus creditor pro pecuniâ res immobiles in solutum accipiat, cum neq; ad extremum aliud fieri posset, & huc tandem perveniendum foret, si vel maximè urgeret creditor ad solvendum: quandoquidem liceat bonis cederet debitori; quâ cessione, (etiamsi ea quodammodò injuriola sit, ut *hoc loco* Imperator ait, *§ Nov. 3. § 135.*) liberationem à carcere consequitur ex lege Juliâ, *ut est in tit. ff. de cessione bonorum § tit. C. qui bonis cedere poss.* Undè patet differentia, inter cessionem bonorum, & dationem in solutum: plura videantur *ad Novell. 135.*

Hoc autem casu, quo creditor cogitur aliud pro alio accipere, illæ conditiones ab Imperatore † præscriptæ sunt observandæ: 1. ut debitor nummis destitutus imprimis det res mobiles; volenti enim licet accipere mobilia pro pecuniâ, *uti modo dictum.* 2. Si mobiles non habet, ut tunc dentur in solutum res immobiles sive prædia debitoris *Parlador. lib. 2. rerum quotidian. cap. fin. p. 5. §. 17. n. 22. § 23.* Sed si fortè creditor non velit illa in solutum accipere, † tunc necesse est, ut debitor in publica tabella in foro bona sua immobilia præfigat ad inveniendum emptorem: & tunc aut invenitur emptor immobilium sive prædiorum; aut non invenitur.

35 Priori casu † si invenitur emptor, sive ipse se obtulerit, sive creditor exhibuerit eum, tunc ei debitor vendere etiam non præcedente judicis æstimatione, & ex pretio fundi venditi creditori satisfacere compellitur; cavere autem debet debitor emptori de evictione. *b. Nov. 4. cap 3. ubi Cujat. pag. 43.*

36 Altero casu, † si non inveniatur emptor, tunc sanè cre-

creditor prædia pro quantitate debiti in solutum accipere cogitur, sed ita, ut præcedat iusta æstimatio à magistratu facta, habeatq; creditor electionem meliora prædia accipiendi: quod tamen Justinianus non obtinere voluit in Ecclesiâ debitricæ, cum eo in casu mediocria accipiantur in solutum, non meliora *Nov. 120. cap. 6. §. 2.* Præterea Justinianus observavit, ut nimirum creditori res immobiles accipienti caveatur evictionis nomine *b. Nov. 4.* nam hæc in solutum datio venditionis speciem habet *l. 4. C. de evict. l. eleganter in pr. ff. de pignorat. act. Cujat. b. pag. 45.* Estq; hic novum jus ab Imperatore constitutum, & quidem ideò, ut quantum possit satisfaciât creditoribus qui in solutum accipere coguntur. Cum igitur in hoc ita graventur, meritò fit, ut in altero subleventur, dum cautio ob evictionem ipsis præstatur *Balduinus in Justiniano ad h. Novellam.* Notat autem Cujatius, quod hæc cautio non sit repromissio, ut in emptionibus solet, sed ex arbitratu Judicis satisfactio: propterea quod quasi quodammodo invitatus creditor emat, dum invitatus prædia accipit, pro pecuniâ; ac per hoc æquum sit, ab evictione securiorem eum reddi. Nam & pro eodem incommodo hoc ei dat Justinianus, ut eligat prædia, quæ volet optima & præstantissima in solutum.

Speciale autem est (uti modò dictum) in Ecclesiâ debitricæ, cujus major† habetur ratio quàm privati 37 debitoris; ubi si quod prædium Ecclesiasticum dandum sit creditori Ecclesiæ in solutum, non debet ipsi dari optimum & præstantissimum, sed mediocre *Novellâ 120.* quod jus singulare non debet produci ad consequentiam *l. quod verò 14. ff. de legib. l. quod contra 41. de reg. juris.*

R

Deniq;

Deniq; debet hic etiam intervenire exacta æstimationis rei in solutum dandæ, à iudice fienda; idq; idèò ut consulatur utrique, tam debitori, ut recipiat superfluum, si pluri sit prædium quàm summa debiti; quàm creditori, ut si minoris sit prædium quàm creditum, salva sit petitio residui.

Et hoc ita obtinet, ubi agitur de creditore, qui invitatus rem in solutum accipit. *b. Nov. 4.* Non itaque obstat *l. à. Divo Pio 15. §. si pignora 3. ff. de re. judic.* ubi non habetur ratio hujus æstimationis, rebus in causam iudicati captis, neq; superest creditori petitio residui, si scilicet res minoris sit quàm creditum: quia ea lex non loquitur de eo qui invitatus rem accepit in solutum; sed qui eâ lege passus est sibi rem addici, eâq; velut conditione jus domini in eâ re petijt & impetravit *b. Nov. 4.* ibi, quia velut pacto translegisse de credito videtur *Rittersb. d. loc. num. 10. post Balduin.*

38 Hic de eo aliquis quærat fortè, si creditor, qui pro pecuniâ fundum accepit in solutum, postea pluri eum vendiderit, an id quod excedit summam debiti, possit debitor jure ab eo repetere; quod rectè negatur. † Quia industria & eventus melior debet prodesse creditori, utpote jam domino factò; non autem debitori, qui posteaquam in solutum rem dedit, nihil juris in eâ retinuit. Prætereà si creditor minori pretio rem vendidisset, aut si res penes ipsum remanens deteriorata esset, nullum de eo regressum haberet contra antiquum debitorem. *l. pen. C. de solut.*

Illud adhuc ultimo loco addendum est; propriè quidem creditores esse, qui pecuniam mutuam dederunt; & similiter, qui eis respondent, debitores esse, qui

qui ex causâ crediti debent. *l. incendium C. si cert. pet. sed*
 tamen porrigi utrorumq; appellationem ad alios con-
 tractus † *l. creditorum 11. de verb. sign. l. omnem. de judic.* Et 39
 ita Imperator *in b. Nov. 4.* non solum intelligit fidejuf-
 fores, mandatores, & sponsores eos, qui ex causâ mu-
 tui pro debitore principali se creditori obligârunt; ve-
 rùm etiam eos, qui ex quolibet contractu se indemni-
 tatis gratiâ, creditoribus pro reo obligant. Unde si
 venditor emptori de re tradendâ, emptor venditori de
 pretio numerando fidejussoribus caverit, vel de evi-
 ctione satisdederit, prius conveniendus est creditor,
 quàm is qui spondet pro venditore, evictionis nomine.
 Conclusivè itaque, toti huic Novellæ locus est, † non 40
 tantum in mutuo, verùm etiam in alijs contractibus,
 quibus fidejussores, mandatores &c. accesserunt, aut
 rei constitutæ pecuniæ. *Cujat. ad hanc Novell.*

NOVELLA V.

De Monachis.

SUMMARIÆ.

1. **M**onachi separantur à Clericis: possunt tamen monachi fieri Clerici n. 2.
3. Clericis inferiorum ordinum licet matrimonium contra-
 bere Monachis non item n. 4.
5. Clerici habent Ecclesiam; Monachi non item.
6. Clericorum pœna est degradatio; Monachorum exclusio.
7. Laudes Monachismi ex *b. Nov. 5.*
8. A Monachis diversi sunt Anachoretæ sive eremitæ.
9. Monachi sunt sub Episcoporum potestate.

10. *Abbates præsunt Monasterijs : ordinantur ab Episcopis & n. 13.*
11. *Monasterium constituitur auctoritate Episcopi loci , qui vocatur Diœcesanus.*
12. *In Abbatis electione attenditur quis alijs sit præstantior dotibus.*
14. *Servus Monachus factus liberatur potestate domini.*
15. *Monachismus non est capitis deminutio ; quia Monachus manet liber homo , manet etiam civis & particeps civilium munerum : retinet etiam jura familiae n. 16.*
17. *Monachi bona, ipso ingressu, transeunt ad monasterium : excepta legitima liberis debita num. 22.*
18. *Monachus quidquid acquirit , monasterio acquirit.*
19. *Monachus , cum bona non habeat , neq. potest testari : sed testamentum quod fecit ante monachismum illud non infirmatur n. 20. habet jus legitimarum hereditatum n. 21.*
23. *Monasterium institutum pro herede ab alio qui nullos habet filios , illud excludit substitutum.*
24. *Monachi uxori , quam in seculo ille reliquit , debetur dos & lucrum nuptiale ex casu mortis viri.*
25. *Monachus potest testari inter liberos.*
26. *Monachi desertoris & transfuga poena.*

Iustinianus sequentem Novellam VI. de Episcopis & Clericis edidit prius quam hanc de Monachis : & ideò in hac statim initio consequens esse ait , ut Episcopis & Clericis lege latâ Monachis etiam utriusq. sexus legem dicat Cujat. ad b. Nov. n. pr.

I. Monachi igitur separantur à Clericis. † Monachi non sunt Clerici l. generaliter C. de Episcopis & Cler. quâ ratione

tione & ipse Justinianus Clericos à Monachis separavit *b. Nov. 5. & Nov. 6.* ac Monachus opponitur Clerico *l. addictos C. de Episc. audient l. si quis presbyter C. de Episc. & Cler.*

Quin tamen Monachi fieri possint Clerici, † non 2
dubitatur *l. 32. C. Theod. de Episc. & Cler.* ubi dicitur; si quos fortè Episcopi deesse sibi Clericos arbitrantur, ex Monachorum numero rectius ordinabunt, non obnoxios publicis privatisq; rationibus, cum invidiâ teneant, sed habeant jam probatos. Quin & Justinianus noster hoc ipsum disertè jubet, ut non ex plebe assumatur Episcopus, sed ex Clero vel monasterio *b. Nov. 6.*

Clericis quibusdam, puta, inferiorum ordinum, veluti lectoribus & cantoribus licet matrimonium † 3
contrahere, reliquis fibula imponitur, sive perpetuus imperatur coelibatus.

Monachis non licet matrimonium contrahere, nec si Clerici facti sint, † veluti lectores aut cantores *ut* 4
b. Nov. constituitur.

Clerici certæ Ecclesiæ deputantur *Nov. 2.* Monachi autem jure Justiniano † non habent Ecclesiam 5
Nov. 3. & 133.

Differunt etiam in pœnis. Clericorum pœna est *κατάργεσις*, hoc est, degradatio sive depositio: Monachorum sicut Laicorum pœna est *ἀφορισμός*, † id est, 6
excommunicatio seu exclusio, quâ Laici etiam afficiuntur *Cujat. ad b. Nov. & ad tit. Decretal. Qui Clerici, vel voventes matrimonia contrahere possunt: Item ad c. 2. & c. 4. ext. de condit. appos.*

Huic vitæ generi magna elogia & amplæ laudes adscriptæ sunt. Videamus saltèm quid Imperator no-

- ster in laudem monachismi proferat. Conversationis
 7 Monachalis vita, † inquit, *b. Nov. 5.* sic honesta est, sic commendare novit Deo ad hoc venientem hominem, ut omnem humanam ejus maculam detergat, & purum ac rationabili naturæ decentem, & plurima secundum mentem operantem, & humanis cogitationibus celsiorem reddat. Deq; hoc genere monachorum agitur *in hac Nov. 5.* quorum est una domus, in qua sunt omnia communia, quos ut ait *l. 7. C. de Episc. audien.* Synoditas vocat, sive Cœnobitas: utroq; nomine vitæ societas significatur.

Et hic Synoditis sive Cœnobitis hanc Novellâ præcipitur, ut sit Monachis una domus, una cœnatio, unum cubiculum, in quo tamen sit suum cuiq; cubile, sua exedra *l. 1. §. interdum ff. de bis qui dejec. vel effud. l. quis sit §. apud Cœlium, ff. de edilic. edict.*

- A Monachis diversi sunt Anachoretæ sive Eremitæ, † de quibus hanc Novella mentio fit obiter: dicti à secernendo, quia in desertum, eremitarum more, olim confugiebant, & rigidiorē vivendi rationem sectabantur, quàm monachi, de quibus scitum est illud Aristotelis *1. Politic. 1.* referente Cujatio *ad b. Nov. 5.* Tales homines aut esse bestias, vel deteriores: id est, excedere vitæ humanæ modum, & naturam communem, vel in melius, vel deterius.

- Licet autem Monachi inter Clericos non referantur; tamen sunt sub Episcoporum potestate, † uti docet Justinianus *b. Nov. 5.* Et hinc Gerhardus Niger, Abbates inter Clericos numerat *in c. unic. de bis qui feud. dare poss. & in c. unic. Episc. vel Abb.* Abbates autem sunt, †
 10 qui præsunt monasterijs, in quibus sunt Monachi:
 dicti

dicti ex eo, quod sint quasi patres Monachorum *hac Nov. 5. & in Nov. 123. eos Archimandritas appellat.*

Modus constituendi monasterium præscribitur ab Imp. Justiniano in *b. Nov. 5. cap. 1. & Nov. 131. cap. 7. & Nov. 67. cap. 1.* ut nimirum fiat autoritate † Episcopi illius loci in quo situm est monasterium, quem *Diaeces-*
anum appellant (à *διοικησις*, hoc est, ab administratione) qui faciat fundamentum manibus ad coelum expansis, & orationibus ad Deum factis, & crucis signo ibi defixo: interveniente quoq; publicâ professione: alias pro speluncis habentur extructa monasteria, *Nov. 67. cap. 1. in fin.*

Cæterum *Crux* in quâ Christus pependit, & pretium æquivalens pro nobis exsolvit, dicitur sancta *l. Judæos C. de Judæis* & honoranda sive adoranda *b. Nov. 5. cap. 1. Nov. 123. cap. 32.* non quidem per se neq; propter se, sed propter Christum, qui in ea pependit, & solus sanctus atq; adorandus est. Verus usus crucis hic est, ut cogitemus, nos ad crucem & calamitatem natos & factos esse, idquæ subinde in memoriam nobis revocemus, crucem patienter ferre, in cruce gloriari discamus, ut nobis gloriam æternam adferat; quæ pia de cruce meditatio est *D. Cothmanni tit. 8. num. 2. lib. 1. Cod.*

In Abbatis electione & ordinatione non ubique senectutis præcipua habetur ratio; sed quis † cæteris
præstantior sit alijs dotibus. Et quidem ex *hac Nov. 5.* ordinabatur simul & eligebatur Abbas ab Episcopo, †
non attentâ electione monachorum. At ex *Nov. 123.* eligitur quidem ab ipsis Monachis, sed confirmatur ab Episcopo.

His cognitis, videndum est de effectu Monachismi.
consti-

Constituit Imperator *b. Nov. 5.* servum, qui per aliquot annos in monasterio vixerit, si velit monachus fieri, 14 potestate domini † liberari. Quod statuisse videtur Justinianus superstizioso illo suo augendorum monasteriorum studio: cum tamen id verbo Dei adversum; quia sic dominis honos & cultus debitus subtrahitur, contra præceptum Apostoli *ad Rom 13. 5* 1. *Corinth. 7. ad Epbes. 6. Tit. 2.*

At monachismum non esse capitis deminutionem † rectè statuit Cujatius *ad b. Nov. 5.* contra Accurfium: quia non omnis vitæ mutatio, est mutatio capitis: quin & Monachismus nec libertatem, nec civitatem, nec familiam adimit. Monachus enim manet liber homo; licet quoad acquisitionem servo comparetur. Manet etiam civis & particeps civilium munerum, si non omnium (v. g. testamenti factionis, quam amittit) saltè aliquorum, ut successionum legitimarum. Imò etiam aliquando testamenti factionem habuerunt Monachi post ingressum religionis *l. generali lege 13. C. de SS. Eccl.* quod tamen postea mutatum est, *b. Nov. 5. cap. 5.* undè sumpta est Authentica *Ingressi C. eod.* per quam facultas testandi Monachis est adempta.

16 Deniq; etiam familiæ jura retinet † Monachus, si-
vè sit paterfamilias, si-
vè filiusfamilias. Nam verius est,
per Monachismum non tolli patriam potestatem *Job. Faber ad tit. Instit. Quib. mod. jus patr. potest. solv.* quamvis
diversum sentiat Joannes Schneidwin *ad d. tit. Instit.*

Omnia autem bona, quæ propria fuere Monachi,
17 ipso ingressu, tacito jure, transcunt ad monasterium, †
ut ipse quasi Deo dedicatarum rerum dominium amit-
tat *b. Nov. 5. cap. 5. 5 d. Authentica Ingressi C. de SS. Eccl.*
ub: eor. Interpp. Item

Item, quidquid etiam † monachus post monachi- 18
smum acquirerit, id omne monasterio acquirit: ipse,
verò nihil habet proprii, *d. Autb. Ingressi c. Abbates. Ext.
de offic. ordin. Cujat. ad c. in presentiâ. Ext. de probat.*

Cum itaque bonorum suorum non amplius sit do-
minus; non poterit etiam de his testari, † cum nemo 19
possit testari de bonis alienis *l. conficiuntur 8. §. 3. in fin.
ff. de jure Codicill. & d. Autb. ingressi.* Quod si verò testa-
mentum quis fecit ante monachismum, illud non fit
irritum, neq; infirmatur † per subsequentem profesio- 20
nem sive monachationem, *b. Nov. 5. & Nov. 76. Fachin.
lib. 5. controvers. cap. 14.*

At testamentum factum antè professionem, mo-
nachus post factam professionem revocare non
potest, per *Novellam 76. in præfatione §. & quoniam nostra
pietatis lex &c. Fachin. lib. 6. controuv. cap. 15.* ubi ad con-
traria respondet *Reusner. de testament. p. 2. cap. 31. quod est
de testamento Monachi.*

Habent autem monachi & moniales jus legitima-
rum hereditatum † *l. ult. §. hoc etiam. C. de Episc. & Cler. 21*
undè ab intestato pariter & ex testamento, perindè ac
si non essent ingressi religionem, succedere possunt.
Schurff. cent. 3. consil. 41.

Sic quod dictum est, omnia quæ monachi fuerunt,
tacito jure transire ad monasterium, illud non obti-
net † in Falcidiâ sive legitimâ debitæ successionis, 22
quæ liberis, quos in seculo reliquit, detrahitur & ser-
vatur, & monasterio non acquiritur. Licet enim ma-
gnus sit favor religionis; ita tamen favendum est mo-
nasterijs, ne quid fiat in præjudicium liberorum, aut ne
hi portione sibi à natura debita defraudentur. In quam

rem est memorabilis textus *in c. quicumq; 43. causa 17. quest. 4.* Quicumq; vult exheredato filio heredem facere Ecclesiam (idem est in monasterio) quærat alterum quem suscipiat, non Augustinum &c. Hinc est, quod filius patre monasterium ingressus, & religionem professo, adhuc vivente, legitimam portionem petere possit §. *si autem vers. si verò filios in Auth. de monachis Facin. lib. 6. contrav. cap. 13.* Sanè quando is de cuius successione quæritur nullos habet filios propriè dictos, & ab eo institutum monasterium sit, tunc monasterium illud est loco filij, & excludit substitutum vel
 23 fideicomissarium: † quia non dicitur sine liberis decedere, cui monasterium succedit, quod dicitur esse loco filij, *Nov. 123. cap. 37. c. in præsentia 8. ubi Cujat. Ext. de probat. Johan. Sicbard. consil. testamentario 6.*

Quin & ab eo, qui monasterium ingressus, uxori quam ille in seculo reliquit, servanda est dos & lucrum nuptiale ex casu mortis, quod ex pactis dotalibus ei debetur, si vir prior esset mortuus *l. pen. C. de Episc. & Cler. †* Ex quo intelligitur, casum mortis trahi ad casum monachismi, ut loquitur Cujatius *ad b. Nov. 5.* sive, casum mortis verificari in monachismo: *monachus enim est mortuus mundo, ut vivat Deo.*

Deniq; quod modò dictum est, monachos non
 25 posse testari, id non obtinet quoad liberos. † Hodie enim vir vel mulier intrans monasterium, testamentum facere potest inter liberos; vel bona sua inter illos dividere; ità tamen, ut etiam sibi portionem filialem reservet, quæ remaneat penes monasterium *Nov. 123. cap. 38.* undè sumpta est Authentica *si qua mulier C. de SS. Eccl. Cujat. ad b. Nov. 5.*

Restat

Restat de pœna monachi desertoris & transfugæ. Justinianus monachum desertorem addicit cohorti præsidis provinciæ, ut & Clericum desertorem *Nov. 6.* At ex *Nov. 123. cap. 42.* is demùm addicitur cohorti præsidis, si vè curialis fieri jubetur, qui bis factus est desertor: nam qui semel tantùm, is monasterio suo redditur. Sed Leo Imp. voluit monachum talem semper restitui suo monasterio, si vè semel, si vè bis, vel etiam, sæpiùs suam deseruerit stationem: nunquam verò deputari cohorti *Nov. 8. Cujat. ad b. Novell.*

NOVELLA VI.

De Episcopis & Clericis.

SUMMARIA.

1. **A**rgumentum *Novellæ hujus sextæ.*
2. Episcopus assumi debet ex clero, vel ex monasterio, non ex laicis & n. 3.
4. Aliquando etiam laicus potest assumi in Episcopum, si priùs inter clericos conversetur tribus mensibus.
5. Episcopi etiam fieri non possunt Curiales.
6. At Curiales possunt fieri monachi.
7. Curiales quomodo curiâ liberentur & n. 8.
9. Episcopus eligendus jure *Novellarum*, non debet uxorem & liberos habere: neq; debet precibus aut precio ordinari num. 10. sub pœnâ ambitus num. 11.
12. Episcopus dans bona suæ Ecclesiæ non incidit in ambitum: ut nec solvens Cathedraticâ.
13. Episcopus ordinandus sisti debet publico populo ad contradicendum; qui verò contraxerit & calumniatus fuerit, ei sacris interdicitur, n. 14. Ratio n. 15.

16. *Episcopi officium est, in suâ Ecclesiâ residere; neq; ultra annum ab eâ abesse n. 17. nisi Episcopus à principe vocetur & retineatur ultra annum n. 18.*
19. *Episcopus non accedat ad comitatum Principis sine literis commendatitijs.*
20. *Clerici quoq; ad alienas urbes proficiscentes venire debent muniti literis suorum prælatorum.*
21. *Diaconissæ quæ fuerint: quæ debent ex hac Novellâ VI. esse quinquaginta annorum.*
22. *Diaconissam uxorem ducentis vel corrumpentis pœna.*
23. *De distinctione potestatis Ecclesiasticæ & politicæ.*

Gothofredi inscriptio talis est: *De eo, quomodo oporteat Episcopos & reliquos Clericos ad ordinationem adduci, & de expensis Ecclesiarum.* Undè facile argumentum hujus Novellæ sciri potest: agi nimirum hic † de electione & ordinatione Episcoporum & presbyterorum, Diaconorum & aliorum clericorum; quomodo scilicet Episcopos & cœteros clericos oporteat ad ordinationem perducere, qui sint convenientis doctrinæ atq; ætatis, sine ambitu & suffragijs, citraq; nundinationem, & alterius contradictoris vel possessoris injuriam, intra certum tamen definitumq; numerum (sicut Ecclesiæ earumq; ministri circumscripto numero esse ubivis debent) ne sumtus & impensæ & onera in immensum excrescant & cumulentur
b. Nov. cap. 8.

- 2 *Quin & Constitutio hæc vult, † ut Episcopus adsumatur non ex plebe, sive ex laicis, sed vel ex clero,*
3 *vel ex monasterio. † Ne tamen laici omninò ab omni*
4 *spe Episcopatus † consequendi excludantur, Impera-*
tor

tor addit hanc limitationem; ut si quis inter laicos tanto muneri par & idoneus esse videatur, is prius inter clericos & inter eos sex mensibus conversetur: quod tempus postea Imperator coarctavit, & trimestre fecit *Nov. 123.* Non repente ex plebejo clericus, & ex clerico Episcopus fiat, ne si heri laicus, hodie subito appareat Episcopus vel Sacerdos, ex eo vilescat Sacerdotalis vel Episcopalis dignitas ac veneratio, quam summam apud omnes esse, interest religionis; neve illud obiciatur quod *in l. 7. §. praterea ff. de injur.* heri servus, hodie liber: & illud Hieronymi *ad Oceanum*: Heri Catechumenus, hodie Pontifex, heri in amphiteatro, hodie in Ecclesia, vesperè in circo, manè in altario, dudum fautor histrionum, nunc virginum consecrator. Constituit etiam hæc Novella, ne ex curia vel cohorte Episcopus assumatur. Non poterunt itaq; Curiales† fieri Episcopi: imò ne clerici quidem inferiores Episcopo ex hoc hominum genere ordinari possunt *b. Nov. 6. & Nov. 123.* ne videlicet subtraherentur illis oneribus civilibus cum detrimento Reipublicæ, & gravamine aliorum, in quos illa onera recidissent. At curiales poterant monachi† fieri; quia monachorum nullus est honor, nullum ministerium, sive nulla dignitas: sed magna clericorum, & multò major Episcoporum *Cujat. ad b. Nov. 6.* Curiales autem liberantur† curia, si à teneris annis in monasterio permansissent, servatà videlicet curiæ bonorum parte quartà, tribus sibi retentis.

Sed hoc totum recantans & retractans Justinianus, postea quadrantem mutavit in dodrantem, ut scilicet curialis factus Monachus tùm dodrantem† relinquat.

Curia: & monachum definivit liberari curiâ post annos XV. à monachismo; atq; ita solutum curiâ, Episcopum posse creari *Cujat. ad b. Nov. pag. 52.* Sed verè scribit Rittershusius, hodiè curiarum & curialium usum moribus nostris esse nullum *p. 1. cap. 7. n. 21.*

Quin & Episcopus eligendus, debet ex jure Novellarum cælebs esse & orbus, ita ut neq; uxorem, neque liberos habeat, sub poenâ privationis Episcopatus, tam quoad ordinatum, cum esset maritus & pater, quam ordinantem. Idquè ideò constitutum est; ne cura rei familiaris impediât officium Ecclesiæ; & ne affectu uxoris† aut liberorum diripiat Episcopus Ecclesiæ facultates, adeoq; per Episcoporum & clericorum liberos bona Ecclesiastica perdantur ac dissipentur. Quam rationem impulsivam, quæ Justinianum movit, reprehendit Leo *Nov. 2. & 3.* & contrà voluit, nemini liberos legitimos debere esse impedimento, quo minùs ad sacerdotium & Episcopatum promoveatur, dummodò aliàs eo dignus inveniatur: eamquè sententiam cum Rittershusio *d. loc. n. 27.* multò saniores & tutiores judico, quàm aliorum, qui votum perpetui cœlibatus à sacerdotibus atq; Episcopis promiscuè omnibus exigunt. Præstat enim nubere quàm uri: quæ verba Pauli *1. Corintb, 7. v. 9.* sunt generalia.

Coërcetur hac Novellâ quoq; ambitus & largitio, sive, ne quis pretio† aut præcibus ordinetur *b. Nov. 6. cap. 1.* De quâ etiam est elegantissima & gravissima Constitutio Leonis & Anthemij *in l. si quemquam 31. verb.* nemo gradum sacerdotis pretij venalitate mercetur *C. de Episc. & Cler.*

Pœna ambitus (qui in magistratibus pretio aut lar-

largitione obtentis ita propriè dicitur *tot. tit. ff. & Cod. ad L. Juliam de ambitu*) sive Simonia, (quæ propriè committitur in officijs Ecclesiasticis sive sacris comparandis, *tot. tit. Decretal. lib. 5. de Simoniâ & ne aliquid pro spiritualibus exigatur vel promittatur*) hæc est, ex Novellis Justiniani, ut & ipse qui sic ordinatur, & qui ordinat, repellatur † ab Episcopatu, quamvis alias nihil in ipso possit desiderari: Deinde ut quod dederit, acquiratur Ecclesiæ. Laicus autem & dignitatem perdit, si quam habuit, & duplum Ecclesiæ restituere jubetur.

Veruntamen in ambitum sive Simoniam non incidit Episcopus, qui bona sua dedit Ecclesiæ, † puta, cum nemini quicquam promississet ordinationis causâ: ut nec is qui solvit Enthroniastica sive Cathedratia, *Nov. 123.* quæ scilicet dantur ab Episcopis pro introitu sive pro insinuatione ad thronum sive cathedram, sive sedem Episcopalem *c. Ecclesijs 9. Ext. de censib. Cujat. ad b. Nov.*

Et hoc primum est quod pertinet ad modum ordinandi Episcopi, ut, inquam, sit gratuitus. Alterum est, ut ordinandus publicè sistatur in Ecclesiâ populo fidelium; † si quis fortè sit, qui velit contradicere ordinationi ob legitimum aliquod impedimentum *b. Nov. 6. §. si quis autem & §. si tamen is. & §. si verò nemo.*

Si verò contradicens calumniari, id est, temerè accusasse, nec probasse crimen, † quod intenderit, deprehendatur, ei sacris interdicebatur, & quidem in perpetuum; & ordinatio procedebat. Rationem exponit † Imperator: quia sicut bonam gloriam (sive bonam opinionem vel existimationem) in eo qui ordinandus est, quærimus; ita etiam calumniam in eo qui frustra accusavit, punimus *b. Nov. 6. cap. 1. ferè in fine.*

Epi-

Episcopi, quâ Episcopus, officium est, ut in suâ
 16 Ecclesiâ resideat *Nov. 67. cap. 3.* † ut tantò rectius suo
 munere fungi possit. Deinde ne ultrâ annum à sua Ec-
 17 clesiâ † absit. *b. Nov. 6. cap. 3.* quia tamdiu absens non
 solum domi defereret officium, quod Ecclesiæ suæ de-
 bet; sed etiam foris absumeret bona ejusdem, cum suo
 comitatu. Utrumq; verò detrimentosum est Ecclesiæ.
 Si tamen Episcopus à Principe vocetur atq; retineatur
 18 ultrâ annum, † excusatur. Nam jussu principis etiam
 Reip. negotia Episcopi tractare jam olim cæperunt.

Præterea constituitur, ne Episcopus ad comitatum
 19 principis sine literis systaticis † commendatitijs sive
 dimissorijs, sive testimonialibus à suo metropolitano
 vel patriarchâ vel Archiepiscopo accedat *Nov. 6. cap. 3.*
& Nov. 123. cap. 9. Cujat. ad b. Nov. 6.

Sic quoq; clerici vel monachi de suis civitatibus ad
 alienas urbes proficiscentes, venire debent muniti lite-
 20 ris suorum prælatorum, sive ordinariorum, † alioquin
 pro fugitivis habentur *c. 1. in Extravag. de elect.*

Hucusq; de Episcopis. Sequuntur quædam de Dia-
 conissis, quæ in primitivâ Ecclesiâ, jam tum Apostolo-
 rum tempore, erant viduæ quædam anus honestæ quæ
 curam agebant pauperum & captivorum, & peregri-
 norum, aliaq; pietatis officia partim in Ecclesia partim
 extra eam administrabant, de quibus Apostolus Pau-
 lus *1. Timoth. 5. v. 9.* ubi disertè prohibet diaconissarum
 catalogo adscribi eam, quæ sit minor LX. annis: &
 hanc ætatem probârunt etiam Impp. Valentinianus,
 Arcadius, Theodosius *in l. nulla 9. C. de Episc. & Cler.*
 21 Sed Justinianus hic variavit. † Nam *b. Nov. 6.* requirit,
 ut diaconissa sit circiter annorum quinquaginta: ac

in

in Nov. 123. putavit sufficere annos quadraginta; ex
quâ Novellâ desumpta est Authentica *diaconissas C. de*
Episc. & Cler. De his diaconissis Imperator constituit;
si quis diaconissam† vel uxorem duxerit, vel corru- 22
perit, gladio animadvertendum esse & in virum & in
foeminam Nov. 6. cap. 6. versic. *qui verò earum Cujat. ad b.*
Nov. in fine.

Deniq; illud addendum est, ex principio bujus Novellæ,
de *comparatione Sacerdotij & Imperij* (sivè de distinctione
potestatis ecclesiasticæ & politicæ; quod & antiqui
Canones faciunt *c. cum veram c. duo sunt. dist. 96.*) Ibi
utrumque, ait, ex uno & eodem principio procedere;
sivè, à supremâ clementiâ in humanum genus collata,
duo maxima dona; quorum illud ministret rebus divi-
nis; hoc præsideat humanis: ut ità vitam humanam,
quasi collatis operis mutuis, certatim exornent, &
pulchram quandam consonantiam efficiant. † Quam 23
symphoniam ex concursu rerum divinarum & huma-
narum ortam, celebrat etiam Imperator initio *Novel-*
læ 42. Tibi Deus, (scribit Hosius Episcopus Cordu-
bensis *ad Imp. Constantinum Arianum lib. 2. de liber. Christ.*
cap. 2. cujus sententia in Athanasij Epistolâ ad solitariam vi-
tam agentes relata est) imperium commisit, nobis quæ
sunt Ecclesiæ concredidit. Et quemadmodum, qui
tuum Imperium malignis oculis carpit, contradicit or-
dinationi divinæ; ità & tu cave, ne quæ sunt Ecclesiæ
ad te trahens magno crimini obnoxius fias. Date,
scriptum est, quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ Dei, Deo.
Neque igitur fas est nobis in terris Imperium tenere.:
neque tu thymiamatum & sacrorum potestatem habes
Imperator. Duplex itaq; est potestas, Politica sivè secu-
T laris,

laris, & Ecclesiastica. Ipseq; Justinianus, Ecclesiasticæ potestatis sive jurisdictionis primus author, distinguit inter sacerdotium & Imperium; & quod illud divinarum & Ecclesiasticarum rerum administratio, hoc verò humanarum gubernatio moderatioq; sit *Nov. 16. in pr. Nov. 82. & 86.* Hæ jurisdictiones distinctæ sunt inter se, quoad materiam ipsam, quoad formam & modum procedendi, itemq; quoad pœnas & personas, uti tradidi *lib. 3. de jurisdict. Eccl. c. 1. per tot.* Hinc etiam judicium aliud *Ecclesiasticum*, aliud *Seculare*: pro ut causæ aliæ sunt Ecclesiasticæ, aliæ Seculares: quæ idcirco in uno eodemq; judicio tractari non debent, nec possunt; ne jurisdictiones confundantur. Et quomodo rectæ sententiæ ferri possunt, ubi divina & humana confunduntur? *Nov. 42. in pr.* Hinc etiam videmus, postquam jurisdictio Ecclesiastica, ex decreto Passaviensi ad status Imperij delata esset, ab iisdem instituta Consistoria sive judicia Ecclesiastica, (omninò separata à judicijs & curijs secularibus) in quibus à doctis & præclaris viris Ecclesiastica negotia tantum cognoscuntur & definiuntur; prout hoc etiam antehac ab Imperatoribus & Pontificibus Romanis factum, videre est in Codice & Novellis Justiniani, itemq; ex jure Canonico. *Plura dixi dict. cap. 1. per tot.* Sanè constat quidem ex historiarum monumentis, non rarò *Sacerdotium & Imperium* in unâ personâ convenisse. Sed fuerunt (scripsit Nicolaus Papa ad Imperatorem Michaellem) hæc ante adventum Christi, ut quidam typicè Reges simul & Sacerdotes existerent. Quod sanctum Melchisedech fuisse sancta prodit historia: quod in membris suis Diabolus imitatus (ut-
pote

pote qui semper, quæ divino cultui conveniunt, sibi-
 met tyrannico spiritu vindicare contendit) ut pagani
 Imperatores, iidem & maximi Pontifices dicerentur.
 Sed cum ad verum ventum est, ultra sibi nec Imperator
 jura Pontificis arripuit; nec Pontifex nomen Imperato-
 rium usurpavit: quoniam idem mediator Dei & homi-
 num homo Jesus Christus sic actibus proprijs & distin-
 ctis dignitatibus officia potestatis utriusq; discrevit,
 propria volens medicinali humilitate sursum efferri,
 non humanâ superbiâ rursùm in infernum demergi; ut
 & Christiani Imperatores pro æternâ vitâ Pontificibus
 indigerent; & Pontifices pro cursu temporalium tan-
 tummodò rerum Imperialibus legibus uterentur, qua-
 tenus spiritualis actio carnalibus distaret incurfibus, &
 ideò militans Deo minimè se negotijs secularibus im-
 plicaret, ac vicissim non ille rebus divinis præsidere
 videretur, qui esset negotijs secularibus implicatus.
cum ad verum 6. dist. 96. Piè D. Ambrosius: Ecclesiasti-
 cus officium impleat, quod spondit, in Dei rebus so-
 licitus, à seculari negotio alienus. Non enim conve-
 nit, unum duplicem habere possessionem. Bernhardus
lib. 2. consider. ad Eugen. Non monstrabunt, ubi quis-
 piam Apostolorum aliquando sederit iudex homi-
 num, aut divisor terminorum, aut distributor terra-
 rum: stantes quidem judicatos legimus Aposto-
 los; sedentes autem judicasse non
 legimus.

COLLATIO SECUNDA.

NOVELLA VII.

De non alienandis aut permutandis rebus Ecclesiasticis immobilibus, aut in specialem hypothecam dandis creditoribus, sed sufficere generales hypothecas.

SUMMARIA.

1. **H**ac Novellâ inbibetur alienatio rerum Ecclesiasticarum, tam mobilium, quàm immobilium; quia in nullius bonis sunt n. 2.
3. Alienationis verbo quæ contineantur & num. 4.
5. Divisio prædiorum Ecclesiasticorum non inbibetur.
6. Precaria (à quâ differt precarium) quoque in rebus Ecclesiasticis non prohibetur. Precaria quid num. 7.
8. Libellaria prohibita est fieri in bonis Ecclesiasticis; libellaria quid, & undè dicta.
9. Libellarius contractus definitur.
10. Emphyteusis quid: est tantum in prædio rustico.
11. Si prædium Ecclesiasticum in emphyteusin detur, necessaria est publica scriptura & publicum instrumentum.
12. Emphyteusis alia civilis, alia Ecclesiastica: quomodo utraq; transferatur ad heredes & num. 12. & n. 15.
14. Mutatio juris circa emphyteusin rerum Ecclesiasticarum ex hac Nov. 7. cap. 3. & Nov. 120. cap. 6. §. licentiam.
16. Emphyteusis quomodo finiatur.

17. *Pignorationes rerum Ecclesiasticarum quomodo permissæ; distinguendo inter hypothecam generalem, & inter specialem.*
18. *Ecclesiæ res specialitèr obligari nequeunt: Generalis hypotheca omnium bonorum non prohibetur n. 19.*
20. *Generalis hypotheca faciliùs conceditur quàm specialis: Ratio n. 21.*
22. *Anticbresis quid.*
23. *Ecclesiæ potest ob causam necessariam jure Justiniano prædia sua in anticbresin concedere.*
24. *Differentia inter anticbresin Ecclesiasticam & civilem.*
25. *Joannis Summistæ distinctio inter jus vetus & novum & medium refellitur.*
26. *Quid intersit inter Constitutionem Leonis in l. 14. C. de SS. Eccl. Anastasianam in l. 17. d. tit. & Justinianeam in Nov. 7. & 120.*
27. *Rerum Ecclesiasticarum alienatio regularitèr prohibita: Excipitur primò causa redemptionis captivorum ab hostibus n. 28. Secundò causa æris alieni n. 29. (ubi requiritur decretum præsidis Nov. 46. & 67. quod corrigitur Nov. 120. ex quâ satis est acta confici gratuitò apud Episcopos n. 30.) Tertiò excipitur causa necessitatis & famis n. 31. Quartò si Ecclesiæ permutet rem cum Imperatore n. 32. Ratio n. 33. Quintò si Ecclesiæ prædium suum cum Ecclesiâ permutaverit: Ratio n. 34.*
35. *Quibus casibus est permissa alienatio rerum Ecclesiasticarum, sunt certæ solennitates observandæ. Ratio n. 36.*
37. *Quædam res nullo casu possunt alienari, quæ recensentur n. 38. 39. & 40.*
41. *Pæna eorum qui fecerint contra hanc constitutionem de non alienandis rebus Ecclesiasticis.*

Iulianiana inscriptio ita habet: *De Ecclesiasticis bonis & emphyteusibus*. Argumentum hujus Novellæ, ex quâ, & partim ex *Nov. 120.* desumpta est Authentica *Hoc jus porrectum C. de SS. Eccl.* quæ canonizata est *in c. 2. §. hoc jus 10. quest. 2.* patet ex ipsâ inscriptione. Inhibetur nimirum alienatio rerum† sive bonorum Ecclesiasticorum immobilium. Quod latius explicandum est.

Et imprimis constat, bona sive res Ecclesiasticas esse bona sive res sacras, quæ Deo ritè sunt dedicatæ sive consecratæ; eaq; sunt vel mobiles, vel immobiles.

Mobiles sunt vasa vestimenta q; sacra, & alia donaria. Immobiles sunt primùm ipsæ Ecclesiæ seu ædes sacræ, alia q; pia & venerabilia loca, ut monasteria, xenodochia, ptochotrophia, nosocomia, orphanotrophia, brephotrophia, gerontocomia: deindè prædia, v. g. agri, prata, pascua, vineæ, piscinæ, quibus & coloni cum peculijs adnumerantur, & servi rustici, item annonæ & panes civiles.

Nam & aliàs redditus annui & alij, cum rebus immobilibus computari solent. Et nominatim Julianus latinus Novellarum Interpres ait, mancipia rustica esse. Mancipia hîc intelligere debemus, non omnes servos, verùm eos qui jure civili inter immobilia habentur *l. longè ff. de div. temp. prescript. l. 4. §. in servis ff. de censib. & b. Nov. 7.* ubi Cujatius rectè intelligit ea quæ agris & glebæ adscripta & velut affixa sunt, ita ut se indè movere non possint; undè & tanquam membra prædiorum dicuntur à Juliano Antecessore: quæ expositio juvatur expressè *l. jubemus in pr. C. de SS. Eccl. Scipio Gentilia de secund. nupt. cap. 11.*

Ejus.

Ejusmodi res Ecclesiasticæ sive sacre, tam mobiles
quàm immobiles, † nullius in bonis nec in commer- 2
tio sunt, adeoq; nec æstimationem *l. 1. in pr. l. 6. §. sacra*
2. & l. sacra §. ult. ff. de re divis. nec regularitèr alienatio-
nem recipiunt *l. ade sacra 37. ff. de contrab. emt. & tot. tit.*
decret. lib. 3. de reb. Eccl. alienandis vel non. Quod ita
constitutum est in favorem religionis, & piarum causa-
rum, & ne cultus divinus impediatur. Sed cum longè
maior sit favor rerum immobilium quàm mobilium,
exinde fit, ut multò difficilius etiam illarum quàm ha-
rum permittatur alienatio *b. Nov. 7. & Nov. 120. cap. 10. &*
Authent. præterea C. de SS. Eccl. ut infra ex modò præ-
dictis Novellarum locis docebitur.

Sciendum itaq; est † quid alienationis verbo con- 3
tineatur; nimirum venditio, permutatio, itemq; dona-
tio, etiam si ea fiat ad vicissitudinem beneficii colorati,
vel gratiæ referendæ, propter colorem scilicet quæsi-
tum donationi *l. jubemus 14. §. scientes C. de SS. Eccl.* (in
quâ pro *colocati* legendum *colorati*, monet Cujatius *ad b.*
Nov.) color enim hic plerumq; donationi quæritur, ut
donari dicatur remunerandi gratiâ, *ut Nov. 120.* Sed hæc
remuneratio generalitèr inhibetur, licet *ἀντίδωρον* natu-
ralitèr debeantur *vulg. l. sed et si 25. §. consului ff. de petit.*
hered. & mercedes sint ac precia potius quàm liberalita-
tes l. hoc jure utimur 19. §. 1. & l. Aquilius Regulus ff. de do-
nat. † Quin & alienationis species sunt, in solum da- 4
tio, divisio, in dotem datio, propter nuptias donatio,
emphyteusis, feudum, libellarius contractus sive jus
colonarium, precaria, transactio, nexus pignoris, vel
hypothecæ. *Et hæc sunt alienationis species inter vivos.* In
ultimâ voluntate sunt istæ species: testamenti condi-
tio,

tio, sive heredis institutio, legatum, fideicommissum, mortis causa donatio *l. ult. & ibi Da. C. de reb. alienis non alien. & c. nulli Ext. de reb. Eccl. non alien. vel non. & b. Nov. 7. c. 1. versic. alienationis autem nomen & cap. 5.* quarum alienationum quaedam sunt prohibita, quaedam permixta, certis tamen conditionibus observatis. De donatione rerum Ecclesiasticarum modò jam dictum est, eam omninò prohibitam esse *l. jubemus 14. vers. scienter C. de SS. Eccles. b. Nov. 7. & Nov. 120.*

Quod attinet divisionem, quamvis ea aliàs est species alienationis, non minùs quàm emptio, venditio, vel permutatio *tot. tit. de probib. feudi alienat. per Frider. lib. 2. feud.* Hoc tamen casu divisio prædiorum Ecclesiasticorum † non inhibetur *d. l. jubemus 14.* ut si prædia majoris Ecclesiæ Constantinopolitanæ dividere velit Episcopus, inter eam, & tres alias, quæ ei sunt adnexæ; hæc enim divisio non est alienatio, *Cujat. ad b. Nov.*

Precaria (à quâ differt precarium, quo alicui rei alicujus usus gratis conceditur, quamdiu libuerit concedere *l. 1. ff. de precar.*) quoque in bonis Ecclesiasticis † fieri non prohibetur *d. l. 14. vers. sanè ne omnis & b. Nov. §. si quis autem voluerit.* Leo precariam vocat usufructus † cessionem *d. l. 14.* Sed quale hoc genus conventionis sit, docuit Cujatius *lib. 1. feud. tit. 5.* ubi tradit: *precariam* esse cessionem rei immobilis, (sive contractum, quo Oeconomus alicujus Ecclesiæ, dat alicui rem Ecclesiæ) ut quis eam utatur fruatur, quoad libet, quoad vixerit, vel ad tempus aliquod certum, & ut utatur gratis, vel etiam constituta certâ mercede: eam tamen lege ac conditione, ut is vicissim rem aliam suam ejusdem pretij donec Ecclesiæ, retento ejusdem usufructu,

fructu, quoad vixerit ipse, vel ad certum tempus, quo finito, ususfructus cum proprietate consolidetur, & tunc res illa pleno jure sit Ecclesiæ *Cujat. d. loc.* unde patet, quam utilis & quæstuosus fuerit Ecclesijs hic contractus, Ecclesiasticorum avaritiâ inventus, honesto remunerationis titulo velatus. Solebat hoc negotium breviori temporis spacio constringi, ut loco unius prædij, quod à principio erat Ecclesiæ, & precariæ nomine concessum fuerat, ad Ecclesiam rediret duplex, & abscederet res utraq; heredibus accipientis. Videatur hæc de re *tit. 14. lib. 3. Decretal.* Item *c. precaria 10. quest. 11. Cujat. ad tit. 9. lib. 1. & ad tit. C. de jure Emphyt.*

Libellaria prohibita est fieri in bonis Ecclesiasticis *b. Nov. 7. §. lex itaq; vers. quidam enim dudum* † Libellaria 8
vocatur etiam libellarius contractus, & ab Imperatore jus colonarium. Quidam deducunt à libellâ, id est, parva libra æris: quod probat Wesenbecius *tract. feud. cap. 14.* Alij à libello, seu brevi chartâ, in qua describitur, quod magis placet Hotomanno & Cujatio *ad tit. Cod. de jure emphyteutico.*

Definitur contractus libellarius, † quo res in alium 9
transfertur venditionis jure, scripturâ interveniente, & certâ pecuniæ summâ initio datâ precij nomine; & hoc amplius, certâ pensione sive pecuniæ summâ in singulos annos, hæc plerunq; lege adjectâ, ut vel certo condicitoq; tempore contractus renovetur, rursus numerato pretio certo, vel arbitrario *Cujat. in c. unic. Quib. mod. feud. amitt.* Hoc contractus genere accipiens, exempli causâ, agrum, dominus & possessor ejus constituitur, quia traditur ipsi ex titulo emptionis, perpetuoq; rem tenet sub conditione renovationis, adeoque

ex contractu libellario rem possidens, potest eam vendere, inconsulto licet domino, à quo rem sub hac lege accepit. Undè simul intelligitur, quare bona Ecclesiastica prohibeantur in libellarium concedi; sed in precariam permittantur: nimium enim læderetur Ecclesia per istiusmodi negotium; sed per precariam melior ac pinguior ipsius conditio redditur: cum & datum prædium recuperet extincto usufructu, & insuper aliud æquivalens statim adipiscatur. *Rittersb. p. 1. c. 8. n. 51. § seq.*

De Emphyteusi latior est quæstio, inquit Cujatius *ad b. Nov. 7. pag. 57.* de illâ itaq; hoc præmittendum.

10 Emphyteusis nomen significat sationem, insitionem, † & omnem rationem agri colendi: undè facile colligitur, Emphyteusin esse tantum in prædio rustico, & illis rebus, quæ prædio eidem inhærent, ut sunt ædes, & illius membra, veluti mancipia rustica, & annonæ civiles *b. Nov. 7. in pr. § cap. 3.* Et quidem in prædijs suis alicui Emphyteusin concedere potest etiam Collegium Ecclesiasticum *Nov. 7. cap. 3. § Nov. 120. cap. 5. § 8.*

II Quòd si verò prædium Ecclesiasticum † in perpetuum in Emphyteusin detur, non sufficit privatum instrumentum, sed publica scriptura necessaria est ad hunc contractum *Nov. 7. in pr. §. ult. vers. Anastasius.* Quin & præter scripturam, & quidem publicum instrumentum, hic etiam de solennitate desideratur, ut prælatus Ecclesiæ, ex consensu capituli, & jurantibus coram œconomis & administratoribus, quod ex eâ Emphyteusi nullum damnum ipsi venerabili domui inferatur, prædium aliquod in Emphyteusin concedat, & ipsum etiam capitulum instrumento emphyteuticario subscribat *Nov. 7. in pr. §. 1. vers. ult. § cap. 3. §. scire autem vers. non enim in illis § Nov. 120. cap. 5. § 6. §. licentiam igitur.*

Consti-

Constituta emphyteusis † civilis simpliciter, nul- 12
 lā filiorum nec heredum factā mentione, tūm non mo-
 dō ad emphyteutæ filios filiasvè, nepotes neptesvè,
 reliquosq; descendentes, verūm etiam ad extraneos
 transit *Clar. §. Emphyteusis quest. 28.* Si verò in Ecclesiæ † 13
 vel alius venerabilis domus prædio sit constituta sim-
 pliciter, transfertur similiter quidem ad omnes descen-
 dentes; at non ad extraneos, nisi & pro his expressè sit
 concessa *b. Nov. 7.* & hanc sententiam communem esse
 & veram, attestatur *Borcholt de feud. cap. 3. n. 15.*

Sed hīc est observanda mutatio juris, quoad em-
 phyteusin rerum Ecclesiasticarum. † Hāc enim *Novel- 14*
lā 7. cap. Emphyteusin 3. prohibetur perpetua emphyteu-
 sis; sed tamen permittitur sive constringitur fieri certis
 personis, videlicet personæ accipientis sive primi ac-
 quirentis, & ejusdem duorum heredum filiis masculis
 aut fæminis, aut nepotibus: ad alium autem aliquem
 heredem Emphyteusis non transit, si filios vel nepo-
 tes non habeat. Imò si quis contra prædictum mo-
 dum emphyteusin acceperit, punitur *b. Nov. 7. cap. si*
verò & perpetuam 7. Sed postea ex *Novellā 120. cap. 6. §. li-*
centiam 1. indistinctè permittitur perpetuò Ecclesiasti-
 cam emphyteusin concedere, ut perpetuò sit apud ejus
 heredes, sine distinctione; quamdiu canonem solvit:
 undè post eam *Novellam* hodiè simpliciter data em-
 phyteusis transit perpetuò ad omnes descendentes:
 atq; ita sentit etiam *Jacobus Cujatius ad b. Nov. p. 61.* *Ju-*
lius Clarus in §. emphyteusis quest. 18. n. 1. & *Johan. Bor-*
cholt. de feud. cap. 3. n. 14. *Rittersh. p. 1. cap. 8. n. 56.* ubi
 addit, simpliciter tenendum esse, *per Nov. 120.* ut poste-
 riorem, hāc in re corrigi *Novellam 7.* tanquā priorē.

Aliter prædictos duarum Novellarum textus conciliantes, videri possunt apud Goddæum *ad l. in conventionibus 219. num. 3. de verb. signific.*

Pertinet autem emphyteusis simpliciter data, sive
 15 civilis sit sive ecclesiastica, ad heredes, † non modò
 masculos, sed etiam fæminas, ut arguit textus *in d. Nov.*
7. cap. 3. in pr. Covarr. lib. 2. var. resolut. cap. 18. n. 1.

16 Finitur Emphyteusis, † si Emphyteuta dolo, vel
 culpâ lata, vel levi, rem Emphyteuticariam insignitè
 deteriore fecerit *Nov. 120. cap. 8. & Auth. Qui rem C. de*
SS. Eccl. Mynsing. 6. obs. 86. Item si emphyteuta rei eccle-
 siasticæ intra biennium debitam pensionem non sol-
 vat *Nov. 7. cap. 3. §. scire autem & Nov. 120. cap. 8. & d.*
Auth. Qui rem. Borcb. de feud. d. cap. 3. n. 18.

Ab emphyteusi transeamus ad pignorationes re-
 rum Ecclesiasticarum (modò hoc prius attigero, In-
 terpretes cum emphyteusi vulgò ferè comparare loca-
 tionem ad longum tempus factam: de quo dictum *ad*
Nov. 120. sub num. 3.) quæ neq; simpliciter sunt prohibi-
 tæ, nec indistinctè permissæ. Nam distinguendum est
 17 inter hypothecam † generalem omnium bonorum,
 & specialem certæ rei nominatim obligatæ. Prædia,
 vasa, vestes ecclesiæ, pignori vel hypothecæ speciali-
 18 tè obligari non possunt, † *l. sancimus C. de SS. Eccl. Ge-*
 19 *neralis hypotheca omnium † bonorum non prohibe-*
tur b. Nov. 7. §. nos igitur. & quidem adeò, ut creditor
 qui res speciali pignore vel hypothecâ sibi obligari cu-
 raverit, vel passus fuerit, jus crediti amittat. *Auth. qui*
res. C. de SS. Eccl.

Faciliùs itaq; conceditur generalis hypotheca in
 20 rebus ecclesiasticis, quàm specialis; † quia hæc specia-
 lis

lis magis obstringit & afficit rem, quàm generalis † 21
arg. l. 1. in pr. ff. de pign. & hypoth. Undè etiam fit, ut qui
 specialem hypothecam habet, non possit antè perle-
 qui aliquas res ex generali, quàm excusserit vires spe-
 cialis hypothecæ, ut rescripserunt Impp. *in l. 2. C. eod. tit.*

Restat *Antichresis* † quæ nihil est aliud, quàm pa- 22
 ctum pignori adjectum, ut creditor illo utatur fruatur,
 in vicem seu loco usurarum: quasi dicas, *mutuus usus*
pignoris. Hoc genus pacti, sive negotij, jure quidem ci-
 vili approbatur *l. si is qui bona 11. §. si antichresis ff. de pigno-*
rib. l. si pecuniam 33. ff. de pignor. act. l. si eâ pactione 14. &
l. si eâ lege 17. C. de usur. Sed jure Canonico non minùs
 improbatur antichresis, quàm ipsum pactum usurarum
c. 1. & c. 8. Extr. de usuris. Verùm jure Justiniano, Eccle-
 sia † potest ob causam necessariam, puta, ut fisco tribu- 23
 ta debita solvat, vel ob similem vicinitatem, prædia,
 sua sub lege antichrescos pignorare; veruntamen ità,
 ut creditor, qui, verbi gratià, mutuam dat Ecclesiæ pe-
 cuniam, undè fisco tributa sua solvat, non omnes fru-
 ctus percipiat, ac lucretur pro usuris, sed duntaxat
 usq; ad quartam partem centesimæ, id est, quatuor pro
 centum, quod superest ex fructibus, hoc minuat sor-
 tem, *Nov. 120. cap. 4.* quæ differentia inter antichresin
 ecclesiasticam, † & civilem, introducta à legislatore, 24
 in favorem ecclesiæ & religionis, benè notanda est.

Et ex prædictis patet, quæ species alienationis re-
 rum ecclesiasticarum sint permixtæ ac licitæ; item quæ
 prohibitæ ac interdictæ. Sanè Johannes Summista † 25
ad b. Nov. 7. distinguit inter jus vetus, medium & no-
 vum: ac putat, jure veteri, hoc est, antequàm superve-
 niret *lex jubemus 14. C. de SS. Eccl.* (quam ipse vocat jus

medium) & *Nov. 7. ac 120.* (quam appellat jus novum) Ecclesiam potuisse res suas alienare, sicut quilibet privatus: quia hoc non inveniatur prohibitum. Sed ei rectè contradicit Rittershusius *d. cap. 8. n. 26.* manifestè enim obstant loca Pandectarum & Institutionum, quæ res sacras commercio exemptas esse voluerunt. Non igitur Leo Imperator *in d. l. jubemus 14.* hoc jus primum introduxit, aut alius post eum Imperator, ut Anastasius *in l. privilegia 17. C. eod. tit.* aut Justinianus *b. Nov. 7. vel 120.*

Quantum verò intersit inter horum trium Imperatorum Constitutiones de rebus ecclesiasticis non alienandis, breviter indicat Cujatius *ad b. Nov. 7. †* Hæc autem est summa:

Leonis quidem & Anthemij lex specialis fuit: quia tantum pertinuit ad majorem Ecclesiam, ejusque bonorum immobilium alienationem prohibuit. Sed lex Anastasiana porrexit illud jus etiam ad alias Ecclesias, quæ suberant Patriarchæ Constantinopolitano, vel in eadem urbe, vel intra ejus territorium. Deinde eadem lege cautum fuit, ut aliarum Ecclesiarum res immobiles alienari possint, interveniente decreto, si-
vè cum causæ cognitione, & monumentis actorum, apud magistratum census, vel magistratus, vel defensores civitatum. Tandem Justinianus *Nov. 7.* Anastasianam quidem constitutionem abrogavit, Leoninam verò legem & confirmavit & in multis capitibus supplevit, atque ad omnes omnino Ecclesias, in quibuscunque locis ac provincijs sitas, imò ad quævis loca pia & venerabilia produxit, ut ad monasteria, ad prochorotrophia, ad brephotrophia, & orphanotrophia, &
noso-

nosocomia, & gerontocomia, & xenodochia; eorum prohibens alienationem, quantumvis decreto & intervenientibus actis factam. Atq; ex *b. Nov. 7.* & partim ex *Nov. 120.* desumpta est Authentica *hoc jus porrectum*, *C. de SS. Eccl.* quæ etiam canonizatur in *c. 2. §. hoc jus 10. quest. 2.*

Cæterum quia superius dictum, rerum Ecclesiasticarum alienationem regulariter † prohibitam esse, vi- 27
dendum deinceps est, de exceptionibus, hoc est, casibus plerisque, quibus à jure permessa est rerum sacrarum & ecclesiasticarum alienatio.

Excipitur primum *d. l. sancimus 21. vers. excepta videlicet* & *b. Nov. 7.* causa redemptionis captivorum ab hostibus v.g. à Turcis aut Saracenis alijsq; infidelibus. † 28
Hoc itaq; casu licet vendere vasa, vel vestimenta, vel alia donaria sacra; imò etiam res immobiles sive ecclesiastica prædia. Et hanc causam adeò Imperator valere jussit, non solum in futuris negotijs, ut leges solent *l. 7. C. de legib.* sed etiam in illis quæ tunc in judicijs pendebant *d. l. sancimus versic. excepta videlicet. Item Nov. 7. cap. 8. vers. nisi tamen* & *Nov. 120. cap. 9. & 10.*

Ob eandem causam Socrates narrat Acacium, Amidenum Episcopum conflasse vasa omnia aurea & argentea, hoc Clericis edicto palam; *Deus noster, neq; discis eget, neq; poculis. Neq; enim vel comedit, vel bibit: quandoquidem nullius rei est indigus.* Et rectè hoc ita constitutum est; quoniam maxime congruum est rectæ rationi, sive, non est absurdum, ut loquitur Imperator in *d. l. sancimus 21. in fine.* animas hominum quibuscunq; vasis vel vestimentis præferri. Et pertinet huc illud Alexandri Imperatoris; *In sacris quid facit aurum.* ut ha-

habetur *in c. aurum 12. quest. 1.* Secundò excipitur causa
 29 æris † alieni, ut si Ecclesia, vel monasterium, vel alia
 venerabilis domus laboret ære alieno, nec habeat undè
 satisfaciat creditoribus, tunc itidem potest non tantum
 res mobiles sacras, sed etiam, his non sufficientibus,
 prædia sua vendere, atq; ex pretio indè redacta solvere
Nov. 46. & Nov. 67. §. quoniam contigit. ubi in tali aliena-
 tione necessariò requiritur decretum præsidis. At ex
 30 *Nov. 120.* † non est opus decreto præsidis, & satis est
 acta confici gratuitò apud Patriarchas, Metropolita-
 nos Episcopos, secundum suam jurisdictionem. Undè
 patet, quod *in dd. Nov. 46. & Nov. 76.* de decreto præ-
 sidis requiritur, id corrigi *per Nov. 120. Cujatius ad hanc*
Nov. 7. Et hoc jus ità constitutum est, ut suum cuique
 tribuatur; cum turpe futurum sit Ecclesiæ, æs alienum
 debere, nec solvere. Et peccator mutuabitur, sed non
 solvit *Psal. 37.*

31 Tertiò excipitur † causa necessitatis & famis, sive
 propter alimoniam pauperum *d. l. sancimus 21. C. de Sa-
 cro sanct. Eccles.*

Quartò excipitur, si Ecclesia rem permutet cum
 32 Imperatore † *b. Nov. 7. cap. 2. §. 1.* undè sumpta est Au-
 thentica *sed & permutare C. de SS. Eccl.* quia hoc quoque
 casu indemnitas Ecclesiæ servatur, utpotè cui res æqui-
 valens, vel etiam major, meliorq; ab Imperatore detur,
 quàm is acceperit. Deinde etiam communis utilitas
 sive commoditas tam Ecclesiæ quàm Imperij hic ver-
 satur *b. Nov. 2. cap. 2.* Potest itaque Ecclesia cum Impe-
 ratore facere permutationem prædiorum, dummodò
 prædia illa apud Imperatorem sint perpetuò remansu-
 ra. Nam olim quidem prædia illa quæ Imperator cum
 Eccle-

Ecclesia permutavit, in alium privatum hominem iterum transferre non poterat *Nov. 55. §. de cetero autem sancimus.* at hodiè non, per *Nov. 119. §. legem verò.* ubi dictæ *Novellæ 55.* in eo derogatur. *Cujat. ad hanc Nov. 7. pag. 62.*

Quintò excipitur; si ecclesia † prædium suum cum 33 ecclesia, vel alius locus religiosus cum alio item religioso permutaverit, causa cognita, & alijs debitis solennibus observatis *Novell. 54. cap. 2.* unde sumpta est Authentica *Item sibi invicem C. de SS. Eccl.* ideoque repetitur etiam *Nov. 120. cap. 7.* Ratio est: † quia in 34 tali permutatione nullum est metuendum Ecclesiæ damnum, quod ab alijs fortè impenderet. *Rittersh. d. cap. 8. n. 39.*

Notandum tamen est, illis casibus, quibus permiffa est alienatio rerum ecclesiasticarum & similium sacrarum, esse quasdam certas præscriptas solennitates jure civili, quas in alienando oporteat observare. † 35 Primùm ut prius initium fiat à mobilibus & vasis superfluis, minùsq; necessarijs; ijs autem non sufficientibus, tum demùm ad rerum immobilium alienationem procedendum esse *Nov. 120. cap. 10.* Deinde ut rerum sacrarum alienatio non fiat in personam oeconomi, vel orphanotrophi, vel similium; neq; in eorum cognatos; sive id fiat per ipsos, sive per interpositam aliquam personam in fraudem legis *Nov. 120. cap. 5. §. 1. & cap. 7. §. 1. versic. Oeconomus verò* unde sumpta est Authentica *Quibuscumq; C. de SS. Eccles.* † Idq; ita rectè provisum est, ne 36 affectu & studio utilitatum propriarum lædatur Ecclesia, cujus utilitates atque commoda etiam proprijs suis antepondere debent. Undè etiam est, quòd tutor non

admittatur ad emptionem rerum pupilli sui *l. si in emptione 34. §. ult. ff. de contrab. emt.*

- 37 Superest videre, quæ res nullo modo casu vè f alie-
 38 nari possint: talia sunt primò f prædia quæ ab Impe-
 ratore ad ecclesiam pervenerunt, hoc est, quæ Impe-
 rator ecclesiæ donavit, vel cum eâ permutavit, vel alio
 titulo ei concessit. Hæc enim nullo casu, & ne quidem
 in aliam ecclesiam, ullâ ex causâ transferri possunt.
 39 *d. Nov. 120.* Deindè f alienari non possunt prædia Ec-
 40 clesiæ relicta, ne alienentur. Et tertio, f non templa
 ipsa, vel monasteria illa, in quibus sacra fit liturgia,
 quam latini Missam, seu officium Missæ vocant. *Cujat.*
ad b. Nov. 7. pag. 64.

Extremo loco Justinianus explicat latiùs, quæ pœ-
 41 na irrogetur his f qui fecerint contrà hanc constitu-
 tionem, tùm illicitam alienationem facientium, tùm re-
 cipientium, tùm scribentium, de quibus *in d. l. jubemus §*
b. Nov. 7. in præfat. §. ad hoc autem § tabellionem § cap. 5.
cum 2. seqq. § cap. 10. ubi qui bona Ecclesiastica, sive
 Christi doctrinæ & tuendæ & propagandæ destinata,
 intervertit, aut eripit, verè sacrilegus esse censetur, sive
 is sit Princeps, sive ea sit Respublica. Id quod etiam,
 præclarè in hoc argumento respondit Leo III. ut est
in c. antiquis Ecclesie statutis 12. quest. 2. Et Pius primus
 Pontifex Roman. circa annum Domini CXLV. non-
 dum corruptis, aut avaris Episcoporum Romanorum
 moribus, respondet *Epist. 2.* nefandum esse planèque
 sacrilegum, si quispiam bona hujusmodi usurpet aut in-
 tervertat, aut in alios usus transducatur *c. prædia divi-*
nis usibus tradita 12. quest. 2. hoc Pij responsum postea
 confirmarunt Urbanus primus *Epist. 2.* anno Do-
 mini

mini CCXXX. Stephanus Pelagius, Symmachus, & alij pleriq; omnes *in c. non liceat ibid.* Hieronymus, pars sacrilegij est, ait, rem pauperum dare non pauperibus. Gregorius Magnus *lib. 5. Epist. 6.* ad Childebertum Regem Francorum scribens, eum laudat, & cœteris sui seculi Regibus Christianis ex eo præfert, quod, uti loquitur ipse, *patrimonium & res Ecclesia sub Christiana religionis intuitu concessa sub Childeberti culminis potestate fuissent rectè gubernata & conservata. Tunc enim excellentia vestra, ait, verè Regi Regum, id est, omnipotenti Domino amplius placebit, si potestatem suam restringens minùs sibi crediderit licere, quàm potest.* Leo Imperator & Anastasius quoque idem probant, & quoniam homines hujusmodi bonis in aulis plerumque inhiant, ac redditus Ecclesiasticos quantum possunt, corrodunt, intervertunt, & impetratâ à Principe pragmaticâ rescriptione seu diplomate partem istorum bonorum aut reddituum in se suaq; stipendia sæpè derivant, jubet Christianus Imperator Justinianus, ne ulla hujusmodi pragmaticæ rescriptionis ratio habeatur, ne vè illi pareatur *b. Nov. 7. c. 9.* Est enim hæc Principis largitio, ipsiusq; adeò conscientia & animæ prorsus exitiosa. Itaque qui hujusmodi Principum rescripta obtinebant, olim solitos fuisse excommunicari, apparet *ex c. de rebus que semel Deo tradite 22. quest. 11.*

NOVELLÆ VIII.

De Præfidibus, & Magistratibus, ut sine pecuniâ datâ, vel suffragio fiant.

1. **M**agistratum & honorum mercaturâ nihil est sordidius & detestabilius.
2. Quia hac negotiatione distrabuntur dignitates, cum multis incommodis.
3. Magistratus, ut ei omnis ansa malitiosè in suo munere versandi præcideretur, jurat, se nihil dedisse ad consequendum magistratum.
4. Non solum majores, sed & minores Magistratus possunt habere rationem equitatis & id attendere quod legibus est consentaneum.
5. Imperatores quidam acceperunt munera in constituendis magistratibus.
6. Imperatores autem quidam ab illorum moribus fuerunt abhorrentissimi, & magistratus venales non habuerunt, ut M. Antoninus, Alexander Severus, Theodosius junior, Justinianus, Tiberius secundus & n. 7. 8. 9.
10. Pro Magistratu accipere vel dare, omnis nequitia principium & finis est.
11. Hodie verò, nisi ambis, nihil agis.
12. Præsidum appellatio est generalis.
13. Suffragium quid: ejus nomine erat actio ex condictione, quæ dabatur contrà eum, qui officium per dationem suffragij adeptus & n. 14.
15. Suffragiorum genus sub pœnâ sublatum.
16. Novellæ hujus insignis commendatio, propter illustrissimum argumentum quod continet.
17. Magistratum juramentum continet horrendam formulam.
18. Præses finito magistratu quinquaginta dies in provinciâ subsistat, ut omnium accusationes excipiat.

19. *Judices ipsi in homines facinorosos inquirere debent ex b. Nov. 8. quod olim secus erat ante Justinianum, at hodie aliter fit.*

IMprobam tutelæ nundinationem meritò leges coërcent: habet enim ea non obscurum meditati sceleris argumentum, ne dicam spoliandi pupilli quandam necessitatem & prætextum: quis enim vereatur in suos usus convertere, quod suo emit impendio? Hinc profecta est illa saluberrima Justiniani Constitutio *Novella 8. Ut Judices sine ullâ pecuniâ vel suffragio, fiant*, ubi *cap. 1. in pr.* fatetur Justinianus se consilium sumxisse à reverendissimâ conjugē.

Omniū namq; sordidorum mercaturæ generum, quæ multa ac varia sunt, nullum sordidius, † nullum 1 turpius, nullum detestabilius magistratum & honorum mercaturâ; quæ nunquam tolerabilis esse potest, nisi extremis temporibus ut saluti Reipublicæ consulatur, *Bodin. lib. 6. de repub. cap. 1.* A creatione magistratus itaque alienissima esse debet omnis venditio magistratus, quia hac negotiatione, ut rectè ait Pet. Gregorius *lib. 9. de Republ. cap. 1. num. 34.* quâ officia & dignitates distrahuntur, & vendendo in alios transferuntur, † 2 nihil potest accidere pejus; cum pro uno aureo, quo officij redimunt officia & jurisdictionis potestatem, à Principe, infinitas revendendi carius justitiam subditis occasiones aucupentur, adeò ut etiam imprudenter audeant in subditos grassari, palamq; supra sportulas debitas petere, quod jam Principi pro mercaturâ officiorum dicunt se præbuisse: quod non tantum prohiberi interest Principis & Reipublicæ, sed & minatur subversionem legitimi status.

3 Ut autem huic malo occurreretur, & magistratibus
 tantò magis omnis causa malitiosè† in suo munere,
 versandi præcideretur, Justinianus *in hac Nov. 8.* sanctè
 constituit, ut solenni juramento obstringerentur, & se-
 cundum formulam juramenti eidem Novellæ subje-
 ctam jurarent, se nihil dedisse, vel daturos esse, vel
 etiam promississe, ad consequendum magistratum; sala-
 rijs suis contentos esse, & quemadmodum gratis ma-
 gistratum adepti essent, sic & gratis justitiam admini-
 strare velle: item paterna affectione & curâ subditos
 complexuros, odioq; vel gratiæ vel similibus locum
 nullum daturos, sed juxta æquitatem & leges judicatu-
 ros esse. Quod postremum, de æquitate & legibus
 à Magistratibus servandis, non ità interpretandum,
 ut distinguamus inter minores & majores magistratus;
 quasi hi soli possint æquitatis habere rationem, & eâ de
 re jurent, non minùs quàm de legibus; illi verò solis le-
 gibus astricti sint: nam in *Nov. 82.* sine ullâ exceptione
 4 de omnibus & majoribus & minoribus judicibus† ca-
 vetur, ut id quod legibus consentaneum, attendant.
 Censetur autem legibus & illud congruum esse, quod
 æquitatis ratio flagitat. Itidem *in Nov. 8. & l. jam non
 novum c. de judic.* Non attendendus itaq; est Irnerius in
 suâ *Authent. Hodie C. de judic.* qui in eâ concipiendâ lapsus
 est: & in *Nov. 15. §. jusjurandum* undè Irnerius desumfit
Authenticam Hodie ea distinctio inter magistratus non
 reperitur, sed simpliciter injungitur defensoribus civi-
 tatum ut secundum leges judicent *Sixtin. lib. 2. de rega-
 lib. cap. 15. n. 34. & seqq.*

Non defuerunt autem olim Imperatores, qui ità
 inhiarunt turpi quæstui, ut munera in Magistratibus
 con-

constituendis honoribusq; decernendis acceperint, † 5
& hujusmodi etiam magistratus vendiderint, quos Justinianus optimo jure notat *in præfat. Novella 8.*

Hujusmodi inter alios fuerunt Zeno, & Anastasius, qui licet multò post editam à Theodosio auream Constitutionem quæ extat in *l. ult. C. ad L. Jul. repetund.* rerum potiti sunt; tamen non memores hujus sanctæ dignitatis, omnes magistratus venales habuerunt.

Ab horum Imperatorum moribus abhorrentissimi fuerunt boni Imperatores, & inter eos M. Antoninus. Alexander etiam Severus, licet Imperium nunquam graviori inopiâ, quàm post mortem Heliogabali, cui ille successit, laborasse dicatur; tamen turpes illas nundinationes magistratuum † maximè detestatus est: & 6
refert Spartianus, eum aliquando in pleno senatu dixisse: *Non patiar mercatores potestatum: quos si patiar, damnare non possum: Erubesco enim punire illum hominem qui emit & vendit.*

Theodosius † junior, princeps religiosissimus, peculiarem in *d. l. ult. C. ad L. Jul. repetund.* promulgavit constitutionem, quâ gravissimè & cum poenæ adjunctione statuit, ne quisquam vel donationis, vel venditionis, vel alio titulo ad honores admitteretur. 7

Sed & Justinianus † turpe esse duxit, pro magistratu pecuniam numerari, ideoque hujusmodi mercaturam inhibere voluit *b. Nov. 8.* & hanc prohibitionem confirmavit *Nov. 17. §. 1. ibi, sine omni suffragio.* Et Tiberius secundus † Justiniani exemplum secutus hoc jus 9
comprobat & confirmat *Nov. 161. c. 1. generalitèr vetans suffragij nomine quidquam vel suffragatoribus dari, vel publicis rationibus inferri.* Justinianus verò in *hæc Nov.*

Nov. 8. ità de hâc prohibitione istarum nundinationum agit, ut in præfatione graves causas ejus prohibitionis exponat, & inter cœtera *in sine præfationis* asserat, pro magistratu accipere, vel dare, *omnis nequitia judicialis* † *principium & finem esse*, & quemadmodum pecunia pro honoribus expenditur; sic eos, qui in honoribus obtinendis eâ ratione voti compotes redduntur, postea pecuniæ & muneribus inihiaturos, dùm magistratu funguntur.

Sed ô leges inanes! hodiè nisi ambis, nisi ores, nisi dones, nihil agis, *non emitur solâ virtute potestas*, † exclamat Franciscus Balduinus *ad §. sunt præterea num. 3. Instit. de public. judic.*

Sed quia inscriptio *h. Novellæ 8.* est concepta *de præsidibus*; sciendum est, *Præsidum* † appellationem esse, generalem, & contineri sub hoc titulo Proconsules, Comites, & Vicarios, & Consulares & defensores civitatum; nam & illi in civitatibus præsidum vice funguntur *Nov. 15.*

Veteris interpretis codex hunc habet titulum, *ut Judices sine quoquo suffragio fiant.* Suffragium † est pecunia, quæ suffragatoribus aulicis datur promittiturvè honoris adipiscendi gratia, quo nomine erat actio ex conditione *sicertum petetur de suffragio*; quæ † dabatur contrà eum, qui officium civile vel militare, per dationem suffragij adeptus erat; qui deindè à suffragatore pecuniam, vel quod muneris causa dederat, condicebat, & quod inhonestè solverat vel donaverat illi-
citer repetebat *l. 1. 2. C. Theodos. sicert. pet.*

Sed hoc genus suffragiorum † sub poenâ quadrupli, itemq; amissionis cinguli, hoc est, administrationis hono-

honoris & dignitatis sustulit Justinianus *b. Nov. 8.* ut modò etiam dictum est. Cæterùm *de hac Novellâ*, quæ argumentum illustrissimum continet, prædicat *Henricus Agilæus*, eam dignam esse, quæ grandiusculis literis & quidem aureis describatur: eoq; loco affigatur, quasi ubi specialitèr sit in conspectu principum virorum: † 16 dignam quoq; ut Principes viri eam ab ineunte ætate in manus sumptam nunquam per omnem vitam de manibus deponant, sed perpetuò meditentur: quam deniq; solam ex omni philosophiâ assumant in exemplum gubernationis. Quin & ipse Imperator tanti illam *Novellam* fecit, ut eam in templis recondi voluerit inter sacra vasa, tanquam donarium, sive anathema quoddam.

Et quidem Imperator ordine *in b. Nov.* tradit partes officij præsidum, id est, in genere, quorumlibet magistratuum, qui rempublicam administrant: in quas etiam solennitèr jurare jubentur † conceptis verbis, 17 h. e. verbis dictatis præeuntibus à deferente ex arbitrio juramentum postulantis *l. 3. l. 5. de jurejur.* cujus juramenti formula refertur post epilogum *hujus Novellæ tit. 3.* ubi Imperator Justinianus jubet jurare *per sanctam gloriosam Dei genitricem, & semper virginem Mariam, itemq; per sanctos Archangelos, Michaelem, Gabrielem, nec non per quatuor Evangelia, æquè ac per Deum & Christum & Spiritum Sanctum.* Quod ipsum an moribus nostris locum habere queat, non immeritò quis quærat. Sanè nemo negabit, formulam illam juramenti continere impietatem, dùm vult jurari, non solum per Deum, sed etiam per gloriosam Dei genitricem, & per sanctos Archangelos; cùm tota scriptura clamet, hunc honorem soli Deo deberi ut per eum juretur *Jerem. 5. &*

T

Hebr. 6.

Hebr. 6. Deuter. 6. v. 13. & cap. 10. v. 20. Matth. 5. v. 33. quippè qui solus fit inspectior & scrutator cordium, ut scire possit, quâ fide, quâvè conscientia quisque juravit, solus sui nominis conterriti idoneus ultor & iudex. Coeterum apud Christianos jamdududum receptum est, ut juretur per Deum & sancta Evangelia, seu per verbum Dei tactis Evangelijs; quod etiam tempore Justiniani in rebus majoris momenti usurpatum fuisse, declarat prædicta formula jurisjurandi à Juniano præscripta *b. Nov. 9.* At tactum Evangeliorum ex ignoratione verbi Dei inductum, scribit Donellus *lib. 21. comment. cap. 13. in princ.* Et latè de hac solennitate tractat Tessaurus *decis. 47.* ubi scribit, controversiam esse, an de substantia juramenti sit, ut tangantur corporaliter scripturæ? Sed quia in jurandi formulâ multum valet consuetudo, modò ne juri divino juramenta sint contraria, non malè hodiè etiam juratur tactis sacrosanctis Evangelijs; quippè quòd cum sacra Evangelia manu tangens jurat, ex cæremoniâ major vis juramenti, magisq; id serium putatur: turpiorisq; perfidiæ, cum is controvertit, qui non tantum sermone, sed & actu corporali Deum restem vocavit *Robert. 1. rer. judic. 11.*

Deniq; in formulâ juramenti illius, hæc sunt ultima verba juramenti: *Si verò non hæc omnia ita serva vero: recipiam hinc & in futuro seculo in terribili judicio magni Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi: & habeam partem cum Judâ Iscariote, & leprâ Giezi, & tremore Cain, insuper & pœnis quæ lege eorum pietatis continentur, ero subiectus.* Horrendæ & horribiles diræ & imprecationes equidem sunt; ut neminem eas lecturum putem, qui & animo & corpore totus non cohorrescat.

No-

Notandus est ex *hâc Nov. 8.* locus elegans de tributis exigendis: de quorum necessitate sic ait Imperator *cap. 10. propè finem.* Militares expensæ & hostium incurfiones, multâ egent diligentia: & non possunt hæc citrà pecunias agi. Quò pertinet quod scribit Ulpianus *in l. 1. §. in causâ 20. ff. de quest.* In tributis esse Reipublicæ nervos, nemini dubium est. Et Imperatores Theodosius & Valentinianus similiter de necessitate tributi seu vectigalium ajunt, *in Novellis suis tit. 20.* sine tributis nihil in pace aut bello curari posse.

Illud etiam cavetur † *b. Nov. 8.* ut præses finito magistratu, quinquaginta dies (idem etiam repetit Imperator *in Nov. 95. cap. 1. Item in præfat.* ubi vide quæ dixi de Syndicatu) in provinciâ subsistat privatus: sui que copiam faciat omnibus: & quorumlibet accusationes sibi intentatas excipiat. Quod si verò antè elapsum tempus magistratus, aut priusquàm accusationibus responderit, provincia excesserit, seq; subduxerit, ubicunque inventus fuerit, ad locum, undè aufugit, debeat retrahi; ubi causa cognosci debeat, sed absq; scriptis, quod hodiè appellamus in foro summarie procedere, vel summarium processum) si qui se expilatos à præside probaverint, illis quadruplum adjudicatur & restituitur *Jacob. Cujat. ad b. Nov.*

Denique quia antè Justinianum & ejus Novellas usu receptum erat, ut in provincijs homines facinorosi non per ipsos iudices inquirerentur & ad supplicia raperentur, sed per alios latronum infecutores vel latrunculatores, item per *βιοκαλύπτας*, quos vetus interpres vertit, *violentia inbibitores* de quibus *Novella 145. de duce vis arcenda*, qui scilicet ad vim, impressionem, ac depredationem

dationes arcendas mittebantur: idcirco hunc morem, tanquam Reipublicæ perniciosum sustulit Justinianus *b. Nov. 8. cap. 13. & Nov. 128. cap. 21.* quod minùs graves essent hominibus provincialibus, dùm ab eis extorquent hospitia, & alia multa; ubi sancit, ut Judices ipsi per se requirant reos, & supplicijs afficiant legitimis: cùm ipsorummet religio ac diligentia omnibus istiusmodi curis sufficere possit: quorum etiam jurisdictionem in talibus causis nemo potest declinare *Cujat. ad b. Nov. 8. ferè in fin. pag. 71.* At hodiè persecutiones facinorosorum rarissimè per ipsos judices fieri solent, sed per ipsorum officiales & ministros, additis lictoribus, qui facinorosos comprehendant: Ut ità huic Novellæ per contrariam consuetudinem derogatum sit. Videantur de inquisitione, scripta *ad Novellam. 128. n. 12.*

NOVELLA IX.

Ut etiam Ecclesia Romana centum annorum gaudeat præscriptione.

1. **U** Supplicatio & præscriptio videtur juri nature & juri civili contraria: sed bono publico introducta est, ob certas rationes & n. 2. neq; est iniquum præsidium, quod explicatur; & respondetur ad Nov. 49. in pr. n. 3.
3. Præscriptionum varia tempora notantur; ut bidui n. 4. tridui 5. 6. & 7. novem dierum n. 8. decem dierum n. 9. dierum viginti n. 10. dierum triginta n. 11. dierum quinquaginta n. 12. dierum sexaginta n. 13. duorum mensium n. 14. trium mensium n. 15. & 16. quatuor mens-

*mensium n. 17. sex mensium n. 18. undecim mensium
n. 19. unius anni n. 20. biennij n. 21. triennij n. 22. quin-
quennij num. 23. decennij n. 24. annorum viginti n. 25.
annorum triginta n. 26. annorum quadraginta n. 27.
centum annorum n. 28.*

*31. Justinianus quoad præscriptionem centum annorum æqui-
paravit omnes Ecclesias, nec speciale jus tribuit Ecclesia
Romana.*

*29. Præscriptio centum annorum ecclesijs & locis religiosis
concessa sublata est, & in ejus locum substituta præscri-
ptio quadraginta annorum: Ratio sublata ejus cente-
nariæ præscriptionis n. 30.*

*32. An & quatenus l. ut inter divinum C. de SS. Eccl. abro-
getur per Nov. 3. & Nov. 131. disputatio inter Cujac-
tium & Giphanium & n. 33.*

*34. Academiæ res & bona possunt usq; ad quadraginta an-
nos à possessoribus vendicari.*

Sunt etiam Novellæ quædam de jure Usucapio-
num sive præscriptionum aliquid sancientes:
inter quas etiam hæc ipsa est.

Sanè usucapio & præscriptio videtur juri naturæ
imò & juri civili† repugnare; quippè quod æquum
naturâ sit, neminem cum alterius damno fieri locuple-
torem *l. 14. ff. de condict. indeb. l. 206. de reg. jur.* & id quod
nostrum est, non posse ad alium transferri, tradit regula
juris civilis in *l. id quod nostrum ff. de reg. jur.* Nec cui-
quam invito jus suum debet auferri *l. 2. de his qui sui vel
alieni jur.* Undè præsidium impium Usucapio nomina-
tur in *b. Nov. 9. ibi, nec iniquis hominibus impium remaneat
præsidium &c.*

- 2 Sed tamen bono publico est usucapio introducta,† ne quarundam rerum diu & ferè semper incerta, dominia essent *l. 1. de usucap.* & ut aliquando sit litium, finis *l. fin. ff. pro suo.* Neque cum injuria pristini domini usucapio tamen est conjuncta, cum ei sufficeret ad inquirendas res suas statuti temporis spacium *l. 1. de usucap. & pr. Inst. eod.* ut qui tanto tempore non persequitur, videatur eas alienare *l. alienationis 28. de V. S.* Et si quod damnum sentit dominus, suâ culpâ sentit, adeoq; nec sentire quidem videtur *l. quod quis 203. de reg. jur.* Et hinc nominatur pium remedium usucapio, *l. fin. ibi, pietati nostra placuit, C. de fundis patrimonialib. lib. 11.*

- 3 Nec obstat *hac Novella*, in quâ dicitur *iniquum remedium*; id enim accipiendum de malæ fidei possessoribus, ut innuunt verba præcedentia † *iniquis hominibus.* Deinde attendendum est, non dicere textum, quod sit impium præsidium, sed *ne*, inquit, *iniquis hominibus iniquum præsidium remaneat.* Si quis regerat, particulam *etiam, scientibus*, videri tacitè implicare etiam bonæ fidei possessorem: ei respondendum, particulam *etiam*, cum sumitur implicativè, exprimere casum magis dubium: ut is denotaret tacitè potius ignorantem: maxime cum ibi agatur de præscriptione contra Ecclesiam *Pinell. in Auth. Tricennale C. de bonis maternis n. 40.* Non etiam obstat *Novella 49. §. 1.* nam illa circumventionis & temporis non copulativè sed disjunctivè, ac præterea in terminis longè diversissimis meminit, ac proinde ad rem præsentem nihil facit.

Varia autem sunt in jure civili præscriptionum genera, & in specie etiam in Novellis Constitutionibus; quæ diligentè collegit D. Cujatius in *tract. de diversis*
tem-

temporum prescriptionibus & terminis. itemq; Joannes Oldendorpius eod. tract.

Primum ex Nov. 95. notandum est, præsidem bi-
duo † antequàm provinciam ingrediatur, debere de- 4
cessori suo amicè scribere, ut sibi officia mittat obviam,
qui & tùm annonas publicas desinet capere. Item
conditionem ità datam, *illud facito in diebus*, nullo
alio adjecto, in biduo impleri debere *l. inter illam §. ult.*
de verb. signif.

Interdictum de glande legendâ competit, ut ter-
tio † quoq; die glandem legere liceat, quæ ex meâ ar- 5
bore decidit in tuum fundum, *l. 1. de glande legendâ*
l. Julianus §. glans ff. ad exhibend.

Errorem Advocati reus potest † corrigere intrâ 6
triduum *l. ult. C. de errore advoc.* Et is qui recusavit ju-
dicem, intrâ triduum † arbitrum eligere debet *l. ult. C.* 7
de judic.

De novem diebus † hoc rectè notatur ex Nov. 133. 8
pòst mortem debitoris, novem diebus cessare exactio-
nem creditorum, nec nisi pòst novem dies à morte de-
bitoris experiri eos posse cum heredibus, quâ tamen ex
re temporalis eorum actio in periculum non cadet.
Novem illis diebus lugeri defunctum.

De diebus decem † constat, tria edicta proponi in 9
contumacem in singula intermisso spacio decem die-
rum *l. 69. ff. de judic. l. properandum §. & si quidem C. eod.*
At Nov. 112. cuique edicto tribuit spaciū 30. dierum.
Sic à sententia judicis appellandum est intrâ decem
dies, sive propria sit, sive aliena causa. Nov. 23. sublato
veteri jure de biduo & triduo. Et in Nov. 123. cavetur, ut
is qui coram Episcopo litigat cum clerico, monacho,
vel

vel ascetriâ, à sententia Episcopi appellet præsidem intra dies decem. Ex *Nov. 53.* si reus vocatus extra suum territorium jussu principis vel præfecti prætorio caveat iudicio fisci, & pareat cautioni, actor verò non compareat, tunc expectatur actor 10. diebus, postea reus absolvitur, & instantiâ consumitur; actor expensarum nomine condemnatur, & incidit in pœnam. Item à latâ sententiâ intra decem dies præfecto Prætorio offerendus est libellus retractandæ litis causa, quæ tamen res non remoratur executionem, si modò victor satisdatò caveat de restituenda re, sententiâ rescissâ *Nov. 119.*

IO De diebus viginti † est *Nov. 53. & Nov. 96.* ex quibus reus libello citatus, non decem, ut olim, sed viginti dies habet ad deliberandum, utrum cedere, aut contendere, vel iudicem datum recusare velit, nec antè dies viginti ille cogendus est contestari litem. Sic ex *Novell. 120.* si quando ob debita fiscalia necesse sit à domibus sacris prædia vendi, ut actor si vè œconomus, id per dies viginti proscriptum & propositum habeat, & ea plus offerenti abdicat.

II De diebus triginta † est, quod interpositâ appellatione intra dies triginta acta cum subscriptione iudicis litigatoribus eduntur *l. iudicibus C. de appellat. Nov. 126.* At in *Nov. 133.* vult Justinianus ea edi sine ullâ dilatione, frustratoriâ scilicet *ut in l. iudicibus C. de appellat.* Sic *Novell. 17.* cavetur, ne à præside *λόγος ἀουλίας* detur ultra dies triginta.

12 De diebus quinquaginta † est *Nov. 8. 95. 128. 161.* ubi cavetur, ut præsides finito magistratu, & adfessores & domestici eorum quinquaginta dies in provinciâ com-

commoventur, actiones provincialium excepturi. Sic tutores & curatores, ex quo sciverint se tutores datos, intrâ dies quinquaginta continuos se excusant *l. 3. ff. de excusat. tut. l. 6. C. eod.*

De diebus sexaginta † hoc est, quod ex die divortij intrâ 60. dies utiles vir jure mariti adulterij accusare uxorem possit *l. 6. C. ad L. Jul. de adult.* Hoc quidam putant abrogari *Nov. 117.* quæ exigit à marito inscriptionem. Sed Cujatius putat, etiam quoad inscriptionem jus vetus eâ Novellâ abrogari. Hodie igitur non probans maritus, incidet in talionem: hæc enim est inscriptionis conditio.

De duobus mensibus † sive diebus sexaginta (quia triginta dies habentur pro uno mense) est *Novell. 66.* ubi constituitur, ut Novellæ constitutiones post duos menses quàm insinuatæ fuerint, vim obtineant. Et ex *Nov. 82.* ut si à iudicibus datis appellentur qui dederant, causa appellationis exerceatur & peragatur intrâ duos menses, post quos tempora fatalia currant. Sic ex *Nov. 83.* criminalis causa, quæ movetur adversus clericos, apud præsidem provinciæ intrâ duos menses finiri debet. Sic ex *Nov. 96.* actor non potest libello reum convenire, prius quàm satisdederit intrâ menses duos litem à se contestatum, vel omne damnum reo in duplum præstitum iri usque ad quantitatem 36. aureorum.

De tribus mensibus † seu 90. diebus est *Nov. 110. cap. 2. Authentica quod locum C. de dote cautâ non numeratâ* quod tempus soluto matrimonio præscriptum est marito & heredi ejus, si cum ultra biennium quidem, sed tamen nec dum per triennium integrum in matrimonio fuisset, de non numeratâ dote excipere vult: hoc enim

- elapso, exceptio ejusmodi perit *inf. ad Nov. 110. n. 1. & seqq.* Sic ex *Nov. 115.* si unus ex litigatoribus post cognitio-
nalia certamina renunciaverit suis allegationibus,
quasi nullas prolaturus, alter nolit renunciare, sed cun-
ctetur & moras trahat, diffidens causæ suæ, & fingens
se alias quasdam habere allegationes, quas sit prolaturus,
eo nomine non plus quam tres menses ei proro-
gantur. Solenne enim erat in dilationibus dandis
trium mensium spatium. Sic ex *Nov. 123.* si quando ex
Laicis eligatur Episcopus, non antè ordinatur, quam
16 tres menses † clericus inter clericos fuerit, & ut accu-
satore ejus qui ad Episcopum electus est absente, nec
accusationem implente, intra tres menses, rem mox de-
finire debeat is, qui Episcopum ordinaturus est.
- 17 De quatuor mensibus † est *Nov. 123.* quā cavetur,
ut presbyteri & diaconi & hypodiaconi vocentur ad
legitimam tutelam vel curam, & gerant, si modò intra
menses quatuor, ex quo se vocatos cognoverint, eam
suā sponte suscipere se profiteantur: inviti nullam tute-
lam vel curam suscipiunt. *l. generalitèr. C. de Episc. &
cler.* Sic ex *Nov. 124.* si litigator, uti oportet, juraverit
se nihil dedisse, vel promisisse, & intra menses quatuor
à latà sententiā perjurij convincatur, coercetur poenis
tripli vel dupli eā constitutione comprehensis. Post
quatuor menses tuebitur se præscriptione.
- 18 De sex mensibus † est *Nov. 6.* quā cavetur, ne ex
monachis vel clericis ordinetur Episcopus, nisi sex
menses in clero permanferit: quod mutatur *Nov. 123.*
ubi pro sex mensibus tres præstituuntur etiam in Lai-
cis. Sic ex *Nov. 95.* si œconomi ecclesiæ non solvunt
decanis & ascetrijs consuetudines sive sportulas, quæ
illis

illis pro elatione funerum erogari solent, ex morâ sex mensium alligantur usuris trientibus. Sic ex *Nov. 131.* piorum legatorum fructus & usuræ & accessiones omnes à tempore mortis debentur, si in eis præstandis heres sex mensibus moratus sit. Sic ex *Nov. 123.* si intra sex menses non eligant Episcopum ij ad quos electio pertinet, jus eligendi devolvitur ad ordinatorem. Sic ex *Nov. 101.* si cognatus non curialis velit ab intestato cognato curiali ex asse succedere, intra sex menses apud acta se curiæ offerre debet, alioquin dodrans curiæ debetur.

De undecimo mense † est *Nov. 39.* ubi traditur, 19 undecimo mense à morte mariti genitum non esse legitimum: quod pugnat cum rescripto quodam Adriani, de quo *Gellius lib. 3.* quod ita potest defendi; si edatur sub initium mensis undecimi, non sub finem. Sic ex *Nov. 69.* procuratori, cui lis movetur, ad dominum evocandum ex proximâ provinciâ dantur quatuor menses, ex longiori sex, ex remotissimis octo vel novem.

De anno † est *Nov. 100.* Sic enim constat ex *l. ult. C. 20 de dote cautâ & non numer.* ut, soluto matrimonio, exceptio, vel querela non numeratæ dotis intra annum opponatur; quod ita procedere Justinianus constituit in *d. Nov. 100. ubi dixi* si biennio tantum duraverit matrimonium, alioquin vel nullo modo opponitur, vel intra tres menses tantum. Sic ex *Nov. 123.* si servus clericus fiat ignorante domino, jus habet dominus eum revocandi intra annum. Sic ex *Nov. 1.* si heres, monitus sententia judicis in exequendâ voluntate defuncti, annum moratus sit, hereditatem amittit deductâ portione le-

gitimâ, si ex eis sit quibus portio legitima debetur. Ad-
ditur ex *Nov. 131.* ut si iusserit testator *ξενώνα* fieri, intra
annum extruatur & perficiatur. Sic *Nov. 123. & Nov. 6.*
cavetur, ne Episcopi suprâ annum absint extrâ Episco-
pen suam. Sic ex *Nov. 112.* si pòst tria edicta intra an-
num non venerit contumax litigator, causa agitur
μονομερῶς.

21 De biennio † est *Nov. 134.* ex quâ uxorem ob adul-
terij crimen coniectam in monasterium maritus intra
biennium reducere potest si velit: Olim si reduxisset,
fiebat lenocinij reus. Sic ex *Nov. 15.* defensor civitatis
biennio id muneris administrat.

22 De triennio † est *Nov. 22.* ex quâ solvitur matrimo-
nium, si vir per triennium non fecerit *τὴν τῆς φύσεως.* An-
teâ biennium *l. in causis C. de repud.* Sic aleatori triennio
interdicitur sacro ministerio ex *Nov. 123.*

23 De quinquennio † hoc notandum: divortio facto
culpâ mulieris, ante quinquennium posse eam alij nu-
bere, & interim subici legi Julæ, ac si divortium fa-
ctum non esset *l. consensu. §. hac nisi C. de repud. Nov. 22.*
Quod secundum Novellas ita procedit, si culpa uxoris
factum sit, ut repudium maritus mitteret *Nov. 117.* nisi
adulterij causâ miserit; quo casu nec pòst quinquen-
nium mulier alij nubere potest, sed conjicitur in mona-
sterium. Quòd si mulier ipsa sine causâ repudium mise-
rit, ex eâdem *Nov.* etiam in monasterium conjicitur, nec
ullo tempore potest alij nubere. Itaq; abrogatur *§. hac*
nisi & Nov. 22. eâ in parte. At si ex causâ repudium mu-
lier miserit, anno duntaxat nuptijs abstinebit *d. Nov. 117.*

24 De decennio † est *Nov. 119.* ubi agitur de usuca-
pione rerum immobilium, quæ hodiè decennio inter
præ-

præsentes, vicennio inter absentes completur. Sic ex *Nov. 100.* tempus exceptionis non numeratæ dotis est decennium; nam post decennium soluto matrimonio non opponitur.

De annis viginti † notandum est ex lege Æliâ 25
Sentia, quâ cautum est, ut minor 20. annis non possit
servum manumittere, nisi vindictâ causâ probatâ apud
concilium *l. 4. de serv. export. l. 1. de manumiss.* Ei verò
derogatum est constitutionibus Justiniani: nam viget
quidem ea lex inter vivos: at ut testamento minor 20.
annis ex ephebis etiam posset manumittere, primùm
constituit Justinianus §. *ult. Inst. Qui & quib. ex causis.*
deinde ut etiam ephebus *Nov. 119.*

De annis triginta † primùm est ex *Nov. 122. cap. 23.* 26
ut bona liberorum materna vel adventitia à patre alic-
nata contra juris prohibitionem, ab emptore vel alio
quovis possessore non nisi triginta annis usucapiantur
Auth. Nisi tricennale. C. de bon. maternis. Incipit autem
tempus ejusmodi ex eo demùm currere die, quo liberi
suæ potestatis facti apparent *l. 1. in fin. C. de annali except.*
Ex *Nov. 120.* est ut locatores rerum ecclesiasticarum tri-
gesimum annum excedant. In presbytero exigitur
ætas annorum *Nov. 123.* sic & Episcopus debet esse ma-
jor annis triginta *Nov. 137.*

Quadraginta annorum præscriptione tolluntur
omnes actiones Ecclesiasticæ † ex *Nov. 131. & Nov. 111.* 27
sublata *l. ut inter divinum 23. C. de SS. Eccl.* itemq; *Nov. 6.*
quæ centum annorum præscriptionem introduxerant.

Inter alia itaque præscriptionum genera, est etiam
centenaria sive secularis † præscriptio, concessa à Ju- 28
stiniano Ecclesijs & locis religiosis & civitatibus *d. l. ut*

inter divinum 23. & Nov. 9. At antè illas constitutiones, Ecclesiæ utebantur eodem cum privatis jure: nam, sicut actiones privatis competentes omnes longissimi temporis, id est, triginta annorum præscriptione excludantur, paucis exceptis, quibus non nisi quadraginta annorum obstat præscriptio, *ut videre est sub tit. C. de præscript. 30. vel 40. ann.* ità & Ecclesiæ nullum hîc privilegium habebant: idquè sive ageretur de præscriptione privati adversus ecclesiam, sive de præscriptione ecclesiæ adversus aliam ecclesiam Cujat. *ad c. Sanctorum 3. Ext. de præscript.* ubi ad hanc rem allegat aliquot canones 16. q. 3. (*aliàs 4.*) Rationem introductæ centenariæ præscriptionis hanc reddit Imperator, nempe, ut esset aliqua competens discretio inter commoda privata, & inter divina & publica: quo ipso vult indicare Imperator, favorem Ecclesiarum & Rerum publicarum postulare, ut illis plura & majora quàm privatis tribuantur privilegia; quale hoc etiam est, ut non tam citò jus sibi competens per præscriptionem amittant, quàm privati solent suo jure excidere.

Speciosa fanè hæc ratio est. Sed hanc *πρόφασις* potius fuisse; veram autem causam impulsivam fuisse, longè aliam; ex sequenti commemoratione liquet, quam ex Saïdâ *in voce priscos Emesenos* desumpsit D. Rittershusius *parte 10. cap. 1. n. 12.*

Erat Emese (quæ civitas est Phoeniciæ Libaniciæ) vir quidam patricius Mammianus in re lautissima, qui heredem institueret Ecclesiam Emesenam. Ecclesiæ illius œconomi non contenti divitijs justè partisque relictis, ut avaritiam suam insatiabilem expleant, ad malas artes & falsi crimina confugerunt. Ità

Priscum

Priscum quendam civem ejus loci, qui aliorum scripturas scite imitari poterat, subornarunt, & spe participandæ prædæ induxerunt, ut manifesto crimine falsi multa conscriberet instrumenta obligationum, quasi ab alijs confecta, dataq; Mammiano, qui promitterent, se ei restituturos pecunias, quas in causâ depositi ab ipso accepissent, ac penes se haberent. Inprimis autem, cujusdam tabellionis pridem defuncti, qui ut vir fide virtuteq; præstans ac celebris civibus frequentem in foro operam dabat, eorum instrumenta suâ subnotatione, confirmans (ut hodièq; solent Notarij) hujus, inquam, fide digni, omniq; exceptione majoris viri autoritate ad eam rem abutebatur Priscus ille falsarius, manum ejus imitando, & subscriptiones plurimas confingendo. Ea instrumenta improbus scriptor œconomis improbis tradebat. Oeconomi pecunias petebant ab ijs, quorum nomina essent tabulis inserta, quasi cum Mammiano contraxissent, eiq; deberent, & jam ejus heredi Ecclesiæ; cum tamen reverà neq; cum illo contraxissent, neq; quicquam vel ipsi vel Ecclesiæ deberent. Sed ut scelera consilium habere non solent, & cœca ferè est improbitas; ita & hi falsarij non satis circumspecti cautiq; fuerunt. Nam in diebus & annis instrumentorum ponendis non attendebat Priscus iste, quòd dies actionum jam exissent, & ita Ecclesiæ Emesenæ ejusvè œconomis adversus prætensores debitores hereditarios agentibus nihil prodesse illa instrumenta, quippè quibus objici posset præscriptio vel 30. vel 40. annorum. Itaque sic suis artibus delusi, frustratâque spe prædæ, non hic quieverunt, sed scelus scelere cumulantes, ad jus novum per largitiones impetrandum confugiunt.

Pro-

Proficiscuntur Constantinopolim ad aulam Justiniani Imperatoris, ibiq; suis largitionibus & corruptelis hoc efficiunt apud bonum illum Principem (qui totus pendebat ab uxore sua Theodorâ imperiosâ, & à Triboniano avarissimo) ut jus novum concederet, quo sanciretur, Ecclesijs non triginta vel quadraginta annorum, sed centenariam præscriptionem obstare debere: sive Ecclesiæ, alijsquæ pijs locis aliqua res vendita sit, sive donata, sive relicta titulo institutionis, sive legati, sive fideicommissi; ut, inquam, ejus rei exactio petitioquæ salva sit Ecclesiæ ad centum annos, qui longissimus est vitæ humanæ terminus. Atq; hæc est constitutio illa *in d. l. ut inter divinum C. de SS. Eccl.* quam Imperator non tantum in futuris negotijs obtinere jussit (ut regularitèr solent leges in futurum ferri) sed etiam in ijs, quæ jam essent in judicium deducta & pendentia, ut habet ultima *ejus legis* clausula; procul dubio in gratiam impetrantium illud jus novum addita. Hæc enim si non fuisset addita, certum est, eam constitutionem ipsis parum vel potius nihil fuisse profuturam; quam tamen cupiebant sibi vel maxime ac primò omnium prodesse adversus eos, quos tanquam debitores Mammiani ex illis instrumentis conveniebant, ut Ecclesiæ Emesinæ solverent, non obstante præscriptione 30. vel 40. annorum, quam prius illi objecerunt, sed elisit novâ illâ constitutione Justiniani, continens jus satis iniquum: cum tamen aliàs traditum sit, rescripta, quæ contrâ jus scriptum impetrata fuerint, nisi talia sint, quæ illis quibus data fuerint, pro sint, & nulli ob sint, nullius esse censenda momenti *l. rescripta 7. C. de precib. Imp. offer.* quæ lex canonizatur in ijs quæ sub-

subjecta sunt *c. jubemus 16. quest. 3. & in c. rescripta 25. quest. 2.* Certum quoq; sit, ne Imperatorem quidem cuiquam jus suum auferre posse: quod tamen illis debitoribus Emesenis hâc ratione ademptum fuit; & quidem in gratiam istorum nebulonum & falsariorum. Non minùs enim committit crimen falsi, & in L. Corneliam incidit, qui instrumento falso sciens dolo malo utitur, quàm qui id confecit.

Hæc est historia *d. l. ut inter divinum*; quam legem postea Justinianus confirmavit ac declaravit in *Nov. 9.* cumq; dicta *l. ut inter divinum* generalitèr loqueretur de Ecclesijs, ad Ecclesias Occidentales produxit, aut certè ita declaravit, quod ad eas atq; ad Romanam non minùs pertineret quàm ad Constantinopolitanam, Emesenam aliasvè Orientales: eiq; Novellæ eandem addit clausulam, *ut etiam ad pendentia negotia pertineat.* Ex quibus apparet, Justinianum hâc in re, id est, quoad præscriptionem centum annorum æquiparâsse omnes Ecclesias, nec aliquid speciale tribuisse Ecclesiæ Romanæ, † ut vulgò putant, & polliceri videtur inscriptio 31 *d. Nov. 9. Ut Ecclesia Romana centum annorum gaudeat præscriptione.* Quapropter malè Irnerius in fine *Authenticæ Quas actiones C. de SS. Eccl.* à generali illâ constitutione, de tempore actionum, sive præscriptione 40. annorum Ecclesijs alijsquè locis sacris, competente, excepit Ecclesiam Romanam, his verbis: *Solâ Romanâ Ecclesiâ gaudente centum annorum spatio vel privilegio:* quæ verba cum neq; in fonte *Nov. 111.* neq; in *Nov. 131.* extent, non debuit ipse eam clausulam de suo insarcire. Et exinde verba illa delenda esse scribit Giphanius *ad d. l. ut inter divinum. ult. (aliàs 23.) C. de SS. Eccles.* Cujatius *lib. 5.*

Observat. cap. 5. Arius Pinellus *ad Auth. Nisi tricennalis n. 57. C. de bonis matern.* quos omnes etiam pro hac sententiâ allegat Dn. Rittershusius *p. 11. cap. 1. num. 10.* Quamvis Fachineus contrarium sentiat, & acriter propugnet pro Ecclesiâ Romanâ, eiq; centum annorum privilegium adhuc etiam ex Justiniani mente competere contendat, & Irnerium defendat. *lib. 8. controversiarum cap. 39.* Ubi hoc adhuc addendum; difficile imò penè impossibile esse probare centum annorum possessionem; vix enim ulli completis annis centum superesse possunt homines, qui de ejus possessionis justo initio producto ad centum annos testificari possint. Rumor id quidem & fama communis, vel de auditione testimonia, quæ dicant ij, qui se à majoribus suis id audisse & accepisse dicunt, proferri possunt, sed harum probationum levior est fides Cujat. *ad cap. 13. Ext. de præscriptionib.*

Sed illam centenariam præscriptionem pro ecclesiarum, ut & civitatum favore, sic introductam, post-
 29 rius idem Imperator sustulit † alijs Novellis, nempe
Nov. 111. & Nov. 131. cap. 2. quibus præscriptionem 40.
 30 annorum ei substituit. Ratio † mutati juris, id est, sublatae centum annorum præscriptionis ibidem adfertur: quia scilicet per illius sanctionis licentiam, multa negotia fuerint commota, & velut antiquorum vulnerum obductæ cicatrices iterum patuerint: sanitas autem provenire non potuerit, ob difficultatem probationum quæ tanto temporis spatio, vel potius seculo, inciderint. Ità quod conjectura profuturum crediderat, experimento cognitum est, inutile & damnosum; sicut sæpè benè cogitata malè eveniunt: & in medicamen-
 tis

eis quoq; morborum usu venit, ut quæ ægroto maximè profutura putabantur, ea ipsa maximè noceant: quâ eleganti comparatione Imperator ipse utitur initio *d. Nov. iii.* nam, ut ait, *quod medicamenta morbis, hoc jura exhibent negocijs.*

Cùm autem hoc privilegium centenariæ præscriptionis, dicta lex *ut inter divinum* non tantùm det Ecclesijs, & alijs pijs domibus, ut xenodochijs &c. sed etiam redemptionibus captivorum, itemquè civitatibus: constitutio autem Novellarum *iii. & 131.* quibus abrogatur dicta lex † *ut inter divinum* faciat tantùm 32 mentionem Ecclesiarum aliarumq; piarum domorum, exindè existimat D. Cujatius *d. tract. de divers. temp. præscript. cap. 34.* hujus constitutionis primam partem tantùm ijs Novellis sublatam esse, quæ est de Ecclesijs, non verò illam partem quæ est de redemptionibus captivorum: adeoq; putat D. Cujatius, † illam *dictæ legis* 33 partem quæ est de civitatibus, eâdem ratione non esse abrogatam. Cui contradicit Giphanius *ad d. l. ut inter divinum* quem sequitur Rittershusius *d. cap. 1. n. 17.* ubi ait: æquè civitates ac Ecclesias non ampliùs centenariâ præscriptione gaudere, sed quadragenariâ excludi: quam sententiam etiam amplectitur Fachineus *lib. 8. controuv. cap. 3.* Rationes hæ à Giphanio adducuntur: Primò quia dicta Novella simpliciter facit mentionem dictæ legis. Secundò, quia causa & origo illius legis principalis fuit in Ecclesijs, quarum major favor est, quàm vel captivorum vel civitatum. Tertiò, quia ratio dictæ Novellæ tam habet locum in captivis & civitatibus, quàm in Ecclesijs, nempè difficultas probationum & angustia Giphani. *d. loc. Fachin. d. cap. 3.* ubi

quoq; defendit, centum annorum præscriptionem non competere fisco, sed nec Principibus, in quo Fachineo assentior, cum Rittershusio *d. loc. n. 17. in fin.*

Et hætenus de varijs præscriptionum generibus (reliqua explicantur *infra ad Nov. 119.*) & in specie de præscriptione centenariâ sive seculari, itemq; quadraginta annorum præscriptione; ubi hoc adhuc addendum est: privilegium illud accipiendum de præscriptione quæ contra Ecclesiam opponitur, hoc est, ne quispiam quadraginta annorum spacio præscribere possit juri Ecclesiastico: quia ecclesia hoc privilegio saltèm utitur in amittendis rebus, ut non nisi 40. annis rerum suarum dominium amittat *Auth. Quas actiones C. de SS. Eccl.* si itaq; Ecclesia contra quemvis alium objiciat præscriptionem, non est expressum jure, eam ad hoc privilegiatam esse, sed jure communi præscribit *c. illud. de præscript. Oldendorp. de privilegio circa præscriptionem.*

Deniq; illud negligendum hoc loco non est; cùm
34 res & bona Academiæ + habeant naturam & qualitatem rerum sacrarum & Ecclesiasticarum, idcirco & Academiæ hoc uti privilegio, ut nimirum rerum suarum dominium non amittant, nisi quadraginta annorum spacio; sed quòd intra illud tempus actione in rem vindicari possint; per ea quæ latius tradidi *lib. 3. de jurisd. p. 2. cap. 3. per tit. Moller. ad Constit. Electorales cap. 5. parte 2.*

NOVELLA X.

De Referendarijs Palatij.

SUMMARIA.

1. **R**efere^{ndarij} undè sic dicti, & qui illi sint.
2. **R**efere^{ndariorum} officium in quibus consistat: quò ipso ab alijs causis excluduntur.
3. **R**efere^{ndarij} officium hodiè adhuc in aulâ Imperiali receptum.
4. **R**efere^{ndarios} nunc **Cancellarios** vocari, notat **Wesenbecius**.
5. **Palatia** & **Comites Palatini** quid sint & num. 6.

Refere^{ndarij}, sive pleniùs, **Referendarij** sacri **Palatij**, qui à referendo † nomen acceperunt, sunt, **I**
 qui referunt sive recitant principi desideria supplicum, & mandata Principis, sive sacras jussiones insinuant † **judicibus** *Nov. 113. Nov. 124. l. 2. C. de off. ejus qui* **2**
vice alic. jud.

His duabus partibus officij contenti esse & fungi debent **Referendarij**; non autem immiscere se causis, velprehendendo litigatores, vel exigendo satisfationem, vel adigendo eos ad aliquam pactionem, vel transactionem *arg. l. culpa est 36. de reg. jur.*

Et hoc officium **Referendarij** etiam hodiè † in aulâ Imperiali receptum, & **D. Andream Gailium**, itemq; **Hubertum Giphanium** eo functos fuisse, notat **Rittershusius** *p. 9. cap 7. in fin.* **3**

At hos **Referendarios** nunc **Cancellarios** † vocari, qui illorum exemplo singulorum desideria & supplices libellos cognoscunt, summatimq; ad Principem referunt, & ejusdem super his decreta proferunt, scribit **Matthæus Wesenbecius** in *Oeconomia Novellarum ad l. Nov.* ubi ad id allegat **Cassiodorum** *lib. 6. de rescr.* **4**

Cæterum de origine vocis *Palatij* agit Varro *de lingua latinâ lib. 4. §. 8.* Sunt verò Palatia† loca usibus Imperialis Majestatis destinata & velut consecrata, *l. quicumq. C. de operib. publ.* undè etiam sacra & sacratissima appellantur *l. nulli judicum C. de offic. Rect. provinc. &* ab omni privatorum usu, & communi habitatione excepta *l. unic. C. de palatijs & domib. dominicis lib. 11.* Similiter palatium nuncupatur aula Cæsaris *in l. ex aulâ C. de privileg. eor. qui in sac. palat. militant.* Ejusmodi domus habentur in civitatibus plerisq; Imperialibus, puta *Aquisgrani, item Goslarie, & Norinbergæ.* De palatijs Principum Chassanæus scriptum reliquit; illa importare, talem securitatem, ut offendentes aliquem in illis, capitaliter puniantur: & illud observari in omnibus palatijs, etiam Pontificis, qui tamen præ alijs misericordiâ uti debet, Chassan. *de gloriâ mundi part. 5. considerat. 24. n. 125. in §. videmus* Germanis dicitur *der Burgfrieden.* Ab hujusmodi Palatio Imperatorio habet is Comes suam appellationem, qui *sacri Palatij Comes†* in constitutionibus Principum appellari solet; & in *l. 1. C. de offic. Rect. Provinc.* Comes divinæ domus nuncupatur. Ab hoc palatio etiam *Palatini* dicuntur, qui in palatio Imperatoris militant, & ad aliquod Principis ministerium procurationem sibi commissam habent, de quorum privilegijs agitur in *C. tit. de privil. eor. qui in sac. palat. milit. lib. 12.* Palatij verò Comites tandem in Germaniâ ad eam dignitatem & eminentiam evecti sunt, ut qui ad *Rbenum* sunt, non solum sint Principes, sed & inter seculares Electores primas teneant, & sede vacante Imperij sint vicarii unâ cum Electore Saxonie *Auræ Bullæ Caroli IV. cap. 5.*

NOVELLA XI.

De privilegijs Archiepisco-
pi Justinianæ primæ, & sede PP. Illyri-
co in Pannoniam secundam, id est, Justinia-
nam primam transferenda,

SUMMARIA.

1. *Pannonia est patria Justiniani; sed Pannonia hodiè appel-
tur Bulgaria.*
2. *Justinianus appellavit eam urbem de suo nomine primam
Justinianam: eamq; donavit honore Archiepiscopatus.*

Constatiana inscriptio est *De Primâ Justinianâ*. Sunt
qui putârunt, Imperatorem Justinianum esse,
oriundum ex Dalmatiâ vel ex Thraciâ. Sed eos
refellit hæc Novella, in quâ Justinianus ipse inquit
Pannonia secunda nostra felicissima Patria. † quæ hodiè ap- **1**
pellatur Bulgaria. Justinianus eam simul ac urbem na-
talem *Acbrido*, de suo nomine *Primam Justinianam* † ap- **2**
pellavit; & præf. prætorio Illyrici & non solum me-
tropoleôs, sed etiam Archiepiscopatus dignitate & pri-
vilegijs donavit, subjectis ei omnibus provincialibus
Episcopis diœcescôs Daciæ & Mysiæ secundæ &c.
Nov. 131. cap. 3. Unde memorabile cernitur exemplum
pietatis erga patriam & grati animi. Jacob. Cujat. &
Joach. Steph. *b. l.*

NOVELLA XII.

De incestis nuptijs.

Sum

1. **I**ncestarum nuptiarum appellatio est generalis.
2. Incestæ nuptiæ quid sint.
3. Incestus committitur, alius inter consanguineos, alius inter adfines.
4. Incestæ nuptiæ aliæ nefariæ, aliæ incestæ in specie; utraq; definiuntur n. 5. 6. & inter quas personas fiant n. 8. 9. 10. Distinguitur tamen inter nuptias incestas inter parentes & liberos, & inter collaterales n. 11. 12. 13.
14. Incestus quoq; committitur inter adfines, qui sibi invicem sunt parentis loco.
15. Incestus jure civili à quibus personis committatur.
16. Differentia inter nuptias incestas jure gentium, & jure civili & n. 17. & inter clàm & palàm contractas n. 18. & inter incestum in matrimonio, & extrà matrimonium commissum n. 19.
20. Dos, jure veteri, sit caduca, in crimine incesti.
21. Liberi ex incestis nuptiis non sunt justi. Incestas nuptias contrabentium bona servantur liberis justis ad tertium gradum, quod explicatur n. 22. & 23. & 24.
25. Singularia quædam circa incestas nuptias, & incestuosos parentes eorumq; liberos n. 26.
27. Pater non tenetur alere liberos incestuosos ex jure Justiniano: ejus ratio n. 28. sed hoc correxit jus Canonicum n. 29.
30. Liberi legitimi & justipatris incestuosi consequuntur bona sui patris adhuc eo vivo; ijs non extantibus, bona deferuntur fisco: quo ipso excluduntur aliæ personæ quæ antea ab intestato admittebantur: quæ juris mutatio notanda est & n. 31. neq; absurdum est, quod ob alterius crimen repellatur alter à successione ejus n. 32.

33. *Heredem habere est honorabile : herede carere est ignominiosum.*
34. *Lex facere potest, ut alicui spes succedendi, quam aliàs habebat, præcidatur.*
35. *Incestuosi patris bona, non extantibus liberis, confiscantur; sed ei opponitur Novella 17. ad quam respondetur n. 36. Deinde opponitur Novella 137. ad quam itidem respondetur n. 38.*
38. *Novella 117. non abrogatur per Nov. 134.*
40. *De pœnâ incesti nostris moribus, remissivè.*
41. *Concubina quomodo differat ab uxore.*
42. *Naturalium nomine non veniunt liberi incestuosi.*
43. *Naturales liberi legitimantur primò legitimatione n. 44. mediantibus dotalibus instrumentis n. 45. & 46. quod quoad liberos alios etiam extenditur, in favorem matrimonij n. 47.*
48. *Secundò legitimantur per rescriptum Principis, vel Pontificis n. 49. vel Comitum Palatini, n. 50. qui modus differt à priori modo n. 51.*
52. *Tertiò legitimantur per oblationem Curie: quid sit curia municipiorum, explicatur n. 53. & ratio introductæ legitimationis hoc modo n. 54. sed hic modus non est in usu.*

Nuptiarum incestarum appellatio est generalis: † & sunt nuptiæ incestæ, factæ inter consanguineos & adfines, contrà jus naturæ sive gentium, † & civile; sive prohibente jure vel gentium, vel civili l. sororis 39. in fin. de rit. nupt. l. si adulterium 38. §. nonnunquam ff. ad L. Jul. de adult. Germanicè hoc crimen vocamus *Blutschande*.

Hanc definitionem incestarum nuptiarum confirmat juris divini & humani regula, quæ inter incestum
 3 in sanguine, sive inter consanguineos, & incestum in
 affinitate, sive inter affines distinguit; & illum gravius,
 hunc levius puniri jubet *d. l. si adulterium* §. 2. Et hinc in-
 cestarum nuptiarum aliæ sunt nefariæ, aliæ incestæ in
 specie: prout distribuit D. Cujatius in *parat. C. de incestis*
nupt. & lib. 21. Obs. 11. quamvis idem Cujatius in exposi-
 4 tione *Novellæ hujus 12.* facientes differentiam inter nu-
 ptias nefarias† & incestas reprehendat. Nuptiæ ne-
 fariæ, sunt incestæ jure gentium: nuptiæ incestæ in spe-
 5 cie, sunt† incestæ jure civili.

6 Nuptiæ incestæ de jure gentium† sunt, quæ con-
 tra naturam seu legem divinam, & jus naturale seu gen-
 tium (hoc loco enim, ut & alibi, jus gentium pro jure
 naturæ accipitur) contrahuntur. Hujus incestus men-
 tio fit in *l. fin. ff. de rit. nupt. l. fin. ff. de condict. sine caus. &*
d. l. si adulterium 38. §. 2. ff. ad *L. Jul. de adult.* & est idem
 incestus, qui dicitur esse prohibitus moribus *l. sororis* 39.
in fin. l. libertinam 8. de *ritu nupt.* ubi expressè jus mori-
 bus introductum, opponitur juri inducto legibus.

7 Hujusmodi nuptiæ nefariæ sunt inter parentes† &
 liberos, si nimirum pater vel avus cum filiâ, filius cum
 matre vel aviâ, aliâvè descendente, matrimonium con-
 traxerint & concubuerint *d. l. ult. de ritu. nupt. l. nemini*
17. C. de nupt. Inter parentes enim & liberos, adeoq; in-
 ter omnes ex lineâ rectâ ascendentes & descendentes
 nuptiæ sunt prohibitæ, tam jure divino *Gen. 2. v. 24. Lev.*
cap. 18. v. 7. & seqq. quam jure naturali: (dum bruta
 etiam nonnulla admirabili naturæ instinctu nuptias in-
 cestas detestantur *b. Nov. 12. ibi, qualia plurima etiam ir-*
 ratio-

rationabilia amovent animalia &c.) tacito omnium gentium consensu approbato, Plato *lib. 8. de legib.* & jure civili confirmato *d. l. nemini 17. & ibi Dd. C. de Nupt.* Nuptiæ itaque nefariæ contrahuntur inter ascendentes & descendentes.

Sed etiam inter collaterales† aliquando incestus 8
jure naturæ sive gentium committitur, in illis gradibus, in quibus nec jure civili inter illas personas nuptiæ permixtæ fuerunt, veluti inter fratres & sorores (quod adeo verum est, ut ne vulgò quidem quæsitam uxorem ducere liceat *l. nihil habet 54. & l. adoptivus 14. §. 2. de ritu nupt.*) per *d. l. libertinum 8. de rit. nupt.* ubi dicitur, moribus, hoc est, tacito consensu omnium gentium introductum esse, ne quis sororem uxorem ducat: non legibus, hoc est, non jure civili. Et quidem nihil hoc loco interest, sive sint fratres germani, vel consanguinei, vel uterini *Levit. 18. versic. 10. & cap. 20. v. 17.* ubi propter rem tam nefariam ita copulati, etiam morti adjudicantur.

Non tantum itaq; primò in lineâ rectâ inter ascendentes & descendentes: sed etiam secundò in lineâ transversâ inter transversales committitur† incestus 10
naturæ seu juris gentium, *uti dictum est.*

Ubi tamen inter illas nuptias incestas sive nefarias, quæ inter parentes & liberos† contrahuntur, & has, 11
quæ contrahuntur inter eos qui ex latere, † hoc est 12
discriminis, quod inter ascendentes & descendentes perpetua est prohibitio & in infinitum se extendit: at in lineâ transversali prohibitio non est perpetua, nec in infinitum se extendit. † quod confirmat Justinianus 13
in §. inter eas 4. Instit. de nupt. ubi ita ait: *Inter eas quoq;*

personas, quæ ex transverso gradu cognationis junguntur, est quædam similis observatio, sed non tanta.

Tertiò denique incestus committitur inter adfines, qui sibi invicem sunt loco parentum & liberorum, ut foror, nurus, socrus, gener, noverca, privignus, vitricus, privigna aut privignæ filia, *per text. in d. l. fin. de condict. sine causâ.* Ubi Julianus expresse dicit, inter novercam cum privigno, & nurum cum locero committi incestum jure gentium *l. nemini 17. C. de nupt.* adeò ut conjunctio illa propè nefaria dicatur, si filius eam foeminam in uxorem ducat, quæ patris sui fuit concubina *l. 1. §. pen. de concubin.*

Nuptiæ incestæ in specie, sunt incestæ jure civili, & dicuntur, non quæ fiunt contra jus divinum aut naturæ sive gentium (uti de nuptijs nefarijs modò dictum) sed quando quis non abstinet ab eâ, cujus conjunctio aliquâ lege, aut constitutione civili, aut aliâ parte juris politici prohibetur; sive, ut Papinianus ait, ubi sola juris nostri observatio intervenit *d. l. si adulterium 38. §. 2. ad L. Jul. de adult.* ubi, jus nostrum, pro jure civili usurpatur: sicut etiam à Pomponio *in l. 7. de reg. jur.*

Hinc incestum jure civili committitur ab illis personis, inter quas nuptiarum prohibitio ex jure civili pendet, veluti, cum sororis filia vel nepte, cum amitâ vel matertera magna; hodiè & cum filiâ fratris, vel nepte: & ex adfinibus cum uxore fratris, & cum sorore uxoris *§. duorum 6. ubi Interpp. Instit. de nupt. Cujat. in parat. C. de incest. & inutilib. nupt.*

Sed inter prædictas duas species nuptiarum incestarum, jure gentium, & jure civili, hæc notabilis est differentia, quòd à pœna incesti jure civili commissi, excu-

excusat quodammodò mulierem juris ignorantia: ut si amita nupserit filio fratris, vel filia fratris nupserit patruo, vir quidem punitur, sed mulier non punitur, si prætendat juris civilis ignorantiam *l. qui in provinciâ §. ult. ff. de ritu nupt. d. l. si adulterium §. 1.* quod & hæc Novellâ exprimitur: mulier enim jus civile ignorare potest.

At à poenâ incesti contra jus gentium admissi † jus 17 civile non excusat mulierem, sed eadem poenâ cum viro afficitur, quia jus gentium ignorare non potest. Undè si fortè nupserit filio, punietur omnimodò, quia natura probrum est *l. probrum de verb. signif.* at non punitur, si nupserit filio fratris, dum existimat cum eo jure civili esse permissas. Cujat. *ad h. Nov. 12. & lib. 21. Observ. 18.*

Multum item interest, utrùm incestæ nuptiæ clàm, an palàm sint contractæ. † In eo, quod sit palàm, ipsa 18 simplicitas digna favore est, & quodammodo innocentiae proxima. Si verò clàm, tum in studio occultandi manifestè se prodit dolus, & satis ostendit mulier eo ipso quod clàm facit, se non peccare ignorantia juris, sed scienter atq; ex proposito: quorum enim fugeret lucem, si non malè agendi propositum haberet, sciensq; doli mali? & hæc sententia est communis, attestante Beustio *lib. 2. de matrimonijs cap. 64. §. sciendum vers. ult.* contra quam tamen disputat Sixtinus *lib. 1. de regalib. cap. 11. num. 66. & aliquot seqq. usq; ad finem* ubi contendit, ignorantiam juris à poenâ incestus non excusare.

Distinguitur etiam à Dd. inter incestum commissum in matrimonio, sive, ut loquuntur, in figurâ matrimonij, ab incestu perpetrato extra matrimonium cum

specie fornicationis; & hoc ferè mitius, illud verò gra-
 19 vius† in honorem matrimonij puniri tradunt, ut vi-
 dere est in l. 4. § 6. cum Auth. incestas nuptias C. de incestis
 nupt. cujus distinctionis fundamentum sumitur in
 d. l. si adulterium 38. §. nonnunquam 3. ff. ad L. Jul. de adult.
 § l. si quis viduam 5. ff. de quest. Clar. lib. 5. sentent. §. in-
 cestus Thoming. decis. 42. Et quidem si incestus commit-
 tatur sub figurâ matrimonij, nuptiæ dicuntur, vel nefar-
 iæ, vel simpliciter incestæ: nefariæ quidem, si sit com-
 missus primi generis incestus, nempe contra prohibi-
 tionem juris naturæ seu gentium; incestæ simpliciter,
 si posterioris generis, nempe adversus interdictum ju-
 ris civilis; ut rectè distinguit Cujatius in parat. C. de in-
 cest. § inutilib. nupt.

Hucusq; de ipso incesti crimine. Nunc videamus
 de pœnâ ejusdem. Ubi imprimis notandum est, non
 tolli per Nov. 12. priores pœnas & alias. Idcirco prius
 monendum est de antiquioribus pœnis.

Et quidem jure antiquo, id est, antè Novellas re-
 20 cepto, dos fit caduca, † & fructus dotis l. incestæ 52. de
 ritu nupt. nulla enim dos esse intelligitur §. si adversus
 Instit. de nupt. & quia aliàs dos & donatio propter
 nuptias ferè ad paria judicantur arg. Nov. 97. § Auth.
 equalitas C. de donat. ante nupt. exindè idem obtinet in
 donatione propter nuptias, l. 4. C. de incest. nupt.

Liberos quod attinet ex tali damnato coitu susce-
 21 ptos, illi non sunt justi, † sed spurij dicuntur l. 1. C.
 Theod. de incest. nupt. neq; exindè videntur habere pa-
 trem, cujus debeatur successio, vel qui illis debeat ali-
 menta l. si quis incesti 6. C. de incest. nupt. undè sumpta est
 Authentica ex complexu C. de incest. nupt. cùm alioquin li-
 beris hereditas parentum ex naturali ratione debeatur

l. cùm

l. cum ratio 7. ff. de bon. damnat. & de super liberis etiam debeantur alimenta à parentibus tot. tit. ff. de agnosc. vel alend. liber.

De bonis contrahentium † incestas nuptias, ità jus 21
est; quòd illa ferventur eorum liberis justis ac legitimis
usq; ad tertium gradum; aut illis deficientibus, eorum
parentibus usq; ad secundum gradum; & his etiam non
extantibus, fratribus & sororibus, patruis & amitis;
nisi, (quod exceptionis loco notandum) quis fortè
fuerit ex illis nuptiarum incestarum † interpres & con- 22
ciliator *d. l. 6. C. de incestis nupt.* quia ille hoc ipso omni
successione se indignum reddidit. His autem omni-
bus deficientibus † fisco inferuntur *b. Nov. 12. cap. 1. & 23*
2. ubi Cujat. l. si quis incesti 6. junct. Auth. incestas C. de in-
cestis & inutilib. nupt. Nec tantum hanc bonorum pœ-
nam sustinent, sed etiam cinguli privatione & exilio
plectuntur: & si viles fuerint personæ, etiam corporis
verberatione *b. Nov. 12. cap. 1. & d. Auth. incestas.*

Olim quidem qui incestas contraxerunt nuptias,
quamdiu superstites erant, bonis suis (exceptà dote)
non exuebantur, † sed ipsis defunctis, ad prædictas 24
personas, aut fiscum, ea pertinebant *d. l. si quis incesti 6.*
Verum ex Justiniani constitutione ipsis mox rerum sua-
rum casus imminet: liberi tamen ad quos perveniunt
bona, alere eos jubentur *b. Nov. 12. cap. 1. & 2.*

Ubi notanda sunt hæc singularia; † quòd liberi, si 25
quos incestuosus habet, ex alijs nuptijs legitimis, libe-
rentur patriâ potestate: & quòd solvatur hic jus patriæ
potestatis, & filius familias efficiatur sui juris ob de-
lictum paternum.

Deindè quòd liberi nati ex alijs justis nuptijs con-
sequan-

26 sequantur † bona patris, illo etiam adhuc vivo, cum
 alioqui viventis nulla sit hereditas *l. 1. de hered. vendit.*
 sed tamen cum onere alimentorum præstandorum pa-
 tri quamvis incesto polluto: Rationem addit Impe-
 rator *b. Nov. 12.* quòd licet pater nuptijs incestuosis se
 conspurcârit, & ità contemptor legum sit, non tamen
 pater filij esse desinat.

Sed pater liberos incestuosos & ex damnato coitu
 27 natos alere non tenetur † *Nov. 89. cap. ult. & Auth. ex*
 28 *complexu C. de incest. nupt.* cujus ratio est, † ut parentes
 tantò magis in officio continerentur, & castitati stude-
 rent, qui pro affectu in liberorum persona magis etiam
 quàm in suâ terrentur *arg. l. isti quidem 8. §. liberis ult. ff.*
Quod met. caus. cum instituyente naturâ plus ferè filios
 quàm nosmetipsos diligamus.

29 Sed hoc correxit jus Canonicum † *inc. cum haberet*
ubi Dd. De eo qui duxit in matrimonium quam poll. per adult.
 videbatur enim inhumanum, ut fame periret illa ani-
 ma, quæ nihil peccavit, *de quo Gail. 2. Obs. 88.*

Quia autem, uti modò dictum, in crimine incesti,
 liberi incestuosi patris, liberi, inquam, nati ex alijs legi-
 timis nuptijs, consequuntur bona patris, illo etiam vi-
 vo, & liberis illis non extantibus bona deferuntur
 30 fisco; † exindè patet, per jus novissimum excludi ab
 intestati successione alias personas, quæ admitteban-
 tur antea *ex d. l. 6. C. de incest. nupt.* quæ juris mutatio
 probè notanda est: nam inclusio ipsorum liberorum
 31 in specie est exclusio cœterorum cognatorum. † & si
 liberis non extantibus statim locus est fisco; eo ipso ma-
 nifestum est, alios cognatos non admitti qui *in d. l. 6. C.*
de incest. nupt. nominantur, nimirum, liberi legitimi usq;
 ad

ad tertium gradum, aut illis deficientibus eorum parentes usque ad gradum secundum, & his non extantibus, fratres, sorores, patruī, amitæ.

Neq; hoc absurdum alicui videri debet, quasi ob alterius crimen repellatur alius à successione ejus, quam alioqui sperare poterat; † & quod alius peccet, 32 alius plectatur: quia non tam plectuntur ipsi cognati à successione exclusi, quàm plectitur ipse qui incestum admisit. Sicut enim honorabile est habere heredem; † 33 ità carere herede, & fiscum habere successorem, est ignominiosum, & poenam sapit. Deindè cùm lex sit domina rerum nostrarum, facile hoc efficere potuit, ut spes succedendi, † quam quis habebat, ei præcidatur. 24

Sed contrà id, quod modò diximus de publicatione bonorum seu confiscatione ob incestum non extantibus liberis justis ac legitimis, primò opponitur † 35 *Novella 17. cap. oportet 12.* quæ vult, ut damnatorum bona relinquantur generi & legi, & ordini, quo lex vocat eos, qui genere sunt proximi, id est, ut bona conserventur cognationi universæ: Undè consequitur, non statim dari pòst liberos fisco locum: quia fiscum debent præcedere alij cognati.

Cujatius † *ad b. Nov. 12.* respondet, id locum habere in illis criminibus, quibus nominatim non est irrogata per leges publicatio bonorum: non autem in illis, quæ specialiter bonorum publicatione seu confiscatione plectuntur.

Deinde opponitur etiam † *Novella 134. cap. ult. ex* 37 *quâ sumpta est Authentica bona damnatorum C. de bonis proscript.* quæ bona punitorum non tantum liberis conservat, sed & parentibus usque ad tertium gradum: &

his demum non extantibus, tum demum fisco sociantur: Unde itidem consequitur, non statim post liberos admittendum fisco; quod est contra *d. Nov. 12.* & contra Authenticam *incestas nuptias* Ad quod idem Cujatius respondet, ab illa generali constitutione excipiendum esse crimen incesti, ubi soli liberi succedunt, & illis non extantibus, fisco deferuntur bona incestuosi, de quo est *Nov. 12.* in toto autem jure, generi per speciem derogatur *per vulg.* neq; enim verisimile esse, voluisse Imperatorem per *d. Nov. 134. cap. ult.* abrogare alias suas Novellas, cum earum nullam ibi fecerit mentionem, sed potius veteribus legibus derogasse, quæ in multis varijsq; criminibus publicationem bonorum induxerant. Et eadem ratione non est credendum per *d. Nov. 134. cap. ult.* abrogari *Novellam 117. cap. 11.* unde sumpta est Authentica *Quod hodie C. de repud.* ubi constituit Imperator, ut si quis repudiaverit uxorem, vel diverterit ab uxore, studio castitatis, quam tamen postea non fervet, sed vel alias contrahat nuptias, vel luxuriose vivere incipiat, amittat omnia sua bona, quæ in liberos transferantur, & his non extantibus fisco applicentur, Cujat. *ad b. Nov. 12.* & post eum Rittershusius *d. p. 4. cap. 2. num. 235. & seqq.* late poenas incesti persequitur Sixtinus *lib. 2. de regalib. cap. 11. per tot.*

De poena incesti, Germanis *Blutschande* moribus nostris, tam in matrimonio, quam extra matrimonium commissi, agit constitutio criminalis Carolina *artic. 117.* ubi latius ea de re à me scriptum est.

Secunda pars hujus *Novellæ cap. 4.* est de concubinis; sive de liberis susceptis ex concubinâ id est, tali foeminâ, cum quâ quidem poterat esse matrimonium;

nium; sed tamen non fuit matrimonium: quia non accessit maritalis affectio: hos enim nothos appellant. Haloander *Spurios* vertit; quod reprehendit Cujatius *b. Nov. 12.*

A concubinâ itaque differt uxor, ratione affectus maritalis & honoris: alius enim est affectus alius item honor concubinæ, alius verò uxoris. Honor qui matrimonio inest, invicem haberi debet, ut Ulpianus scribit *in l. cum hic status 12. §. si mulier 13. de donat. inter vir. & uxor.* honor verò qui concubinatu inest, personam tantum viri concernit, qui concubinam suam honore & amore prosequitur; cum è contrario concubina virum nullo honore afficere possit, utpotè quæ minus honesta sit; quin & maritalis honor est plenior, concubinarius duntaxat *plenus*: idq; eleganter docemur ex Herodiano, qui *libro de Commodo Imperatore* scribens ait; ipsum quamvis Martiam concubinam ita amaret & honoraret, ut magis uxorem non possit, attamen ignem ei præferri noluisse: sicut observavit Scipio Gentilis *lib. 1. de donat. inter vir. & uxor. cap. 8.* Deniq; concubina in eo distinguitur ab uxore, honore & dignitate, quod concubina uxorem sequi dicatur, ut apud Julianum in *Nov. 18.* scriptum est; quomodo & in antiquis inscriptionibus *vice conjux* appellatur: ac proinde favorabilior debet esse uxor quàm concubina *l. ult. in fin. C. Comm. de manumiss.* Cujat. *ad Nov. 18. parte 2.*

Naturalium autem nomine, † non veniunt liberi 42
incestuosi, sive ex complexu nefario aut incesto seu damnato procreati *Nov. 89. cap. ult.* Undè nec ad illos legitimationis beneficium pertinet. Hi liberi, qui initio tantum essent naturâ cogniti, sive naturales & extra

patriam potestatem constituti, postea certis modis à le-
 43 ge inventis patriæ potestati sunt subiecti, † nimirum
 1. vel per subsequens matrimonium 2. vel per rescri-
 ptum Principis. 3. vel per oblationem curiæ.

Primus modus inventus est à Constantino Ma-
 gno; renovatus postea à Zenone, ut apparet *ex l. 5. C. de*
naturalib. lib. confirmatus deniq; & auctus ab AnaSta-
 sio & à Justiniano *l. 10. l. 11. C. eod.* Alter à Justiniano:
 Tertius à Theodosio magno.

Primus modus fit, concubinato in matrimonium
 44 converso: quando nimirum filius † ex concubinâ li-
 berâ, ad quam pater consuetudinem habuerat, sine con-
 nubio editus, in locum filij legitimi adsciscitur per ma-
 trimonium subsequens legitimè contractum; in quo
 45 de dote, vel numerandâ, vel cautâ † actum factumvè
 est, idquè propter maiorem cautionem ac diligentiam
§. fin. Instit. de nupt. Neq; satis est ut sequatur matrimo-
 nium, (quod aliàs sine dotalibus instrumentis con-
 sistit utpotè quod solo affectu contrahitur *Nov. 117.*
cap. 4.) sed oportet etiam, ut vim & affectum legitimum
 habeat, intervenire instrumenta dotalia, quæ sunt li-
 teræ publicæ, quibus matrimonium, & quæ super do-
 46 tem fiunt, obsignantur † *b. Nov. 12. cap. 4. Nov. 18. Nov. 117.*
cap. 2. & d. §. fin. Instit. de nupt.

Idq; obtinet, sive postea alij quoque liberi ex tali
 matrimonio nati sint, sive nulli, ijq; vivant, an sint mor-
 47 tui *b. Nov. 12. & d. Nov. 18.* Ratio est, favor matrimonij, †
 cujus honori ut multa alia, ita & hoc tributum est:
 deindè & favor liberorum *l. 11. C. de natural. liberis.*

Secundus modus ita contingit, quando ipse Impe-
 48 rator supplice libello rogatus, liberos naturales, † jubet
 esse legitimos *Nov. 74. cap. 2. & Nov. 89. cap. 9.*

Pon-

Pontifex † quoque Romanus jus legitimandi sibi 49
 vendicat in terris Ecclesiæ *c. 13. Ext. qui filij sunt legit.*
 Quin & hodiè illi, qui Comites Palatini vocantur, ab
 Imperatore jus legitimandi solent † consequi. Sed ut 50
 hic modus legitimandi procedat, requiritur, ut nulli
 extent liberi legitimi, sive justi: quo ipso differt hic
 modus † à priori: nam primus per subsequens matri- 51
 monium habet locum, sive extent alij liberi justi ac le-
 gitimi, sive nulli *Cujat. b.*

Tertius modus fit, quando pater filium suum natu-
 ralem dat vel offert curiæ, † hoc est, quando eum facit 52
 curialem seu decurionem, sive senatorem municipa-
 lem; quo ipso filium naturalem in potestatem suam redi-
 git, in quâ antea ipsum non habebat. Ratio est: ut mul-
 ti invitarentur ad curias, quarum onera plerique fu-
 giebant.

Erat enim curia † municipiorum, corpus eorum, 53
 qui in civitatibus & publico consilio cæterisque fun-
 ctionibus publicis gerendis operam dabant: qui omnes
 Curiales dicebantur *l. Curiales 39. l. Curiales 47. C. de de-
 curionib. lib. 10.*

Sed cum conditio Decurialium valdè dura erat &
 onerosa *d. l. curiales.* quippè quòd multum gravarentur
 collationibus tributorum, ut quod exactioni deesset,
 decuriones facultatibus suis supplerent; plurimum
 tamen consuleretur commoditatibus municipiorum,
 per ipsos decuriales *l. 3. in fin. C. de naturalib. liber.* idcir-
 cò privilegij † loco data est legitimatio; sive constitu- 54
 tum est, ut si quis pater naturalis liberos naturales cu-
 riæ offerret, pater hoc consequeretur, ut eos liberos in
 suâ haberet potestate, atq; ipsi efficerentur legitimi *l. 3.
 l. 4. l. 4. l. communium 9. C. de naturalib. lib.*

At uti primus modus, itemq; secundus, hodiè in usu est frequens; ità tertius modus per oblationem curiæ in defuetudinem abiit, & à curiâ, sive ab aulâ (ut Accursius loquitur) recessit. † Sed de his & alijs legitimisationis modis dictum etiam *inf. ad Nov. 74.*

NOVELLA XIII.

De Prætoribus Plebis.

SUMMARIA.

1. *Sapientia Romanorum in Magistratibus constituendis: qua fuit causa magnitudinis Imperij Romani n. 2.*
3. *Prætores plebis quale officium habuerint; merum imperium illis competebat.*
4. *Magistratum Romanorum varia genera hodiè non sunt in usu.*

1. **M** Eritò observatur sapientia Romanorum veterum in Magistratibus constituendis † atq; in provincias dimittendis, quam prædicat ipse Imperator *b. Nov. 13. & Nov. 105. in pr.* tanquam non minimam causam magnitudinis † Imperij Romani. Et hinc etiam pleræque Novellæ ad Magistratum officium pertinentes, ut sunt *Nov. 95. 128. 130. & 134. in pr.* Sunt itidem multa in Novellis quæ speciatim ad certa quædam genera pertinent, ut de Prætoribus, quorum origo antiquissima: & constituti sunt Quæstores qui in urbe jus redderent *l. 2. §. cumq; 27. de orig. jur.* eratq; alius urbanus, alius peregrinus *d. l. 2.* Coeterum progressu temporis, complures alij Prætores creati sunt, puta, prætor plebis, prætor Pisidiæ, Prætor Lycaoniæ, prætor
- 2

prætor Thraciæ, prætor Paphlagoniæ. Hæc Nov. 13. est
 de Prætoribus plebis, † quieti & disciplinæ populari, 3
 nocturnæ nimirum præpositis: quibus data est pote-
 stas & jus gladii in liberos homines *b. Nov. cap. 3. sed &*
de seditiosis & factionarijs cognoscitur b. Nov. cap. 3. sed
& crimina quæ res antea ad præfectum urbis pertinebat
l. 1. §. quies ff. de offic. præf. urb. Deinde est de prætore Pi-
 sidia in Nov. 24. de prætore Lycaoniæ in Nov. 25. de
 prætore Thraciæ in Nov. 26. de prætore Paphlagoniæ
 in Nov. 29. de prætore Siciliæ Nov. 104. Sed cum in de-
 suetudinem abierint isti † magistratus, ac jam olim mu- 4
 tati sint; non necesse est ijs explicandis inhærere, præ-
 fertim cum ad illas & alias Novellas de Magistratibus
 singulas doctissima habeatur expositio Cujatij, & Joa-
 chimi Stephani, *fratris mei.*

COLLATIO TERTIA.

NOVELLA XIV.

De Lenonibus.

SUMMARIÆ.

1. **H**ujus Novella occasio recensetur.
2. Lenones qui sint.
3. Lena qua sit.
4. Leno & Lena cum ipsis scortis infames sunt.
5. Justinianus non tam libidines permittit, quàm prohibet.
6. Stupra in scortum licet non probibeantur, non tamen
 proptererà probantur.
7. Scorta more veteri quæ fuerint.
8. A Lenonibus differunt productores & productrices.

Hæc

Hæc Novella non malè subnectitur superiori *Nov. 13.* Nam Imperator prætoribus, sive præfectis vigilum, dat per hanc Novellam cognitionem de lenonibus, & in universum tollit prostibula, & lenocinia omnia, adeòq; prohibet, ne in orbe Romano amplius ulli sint lenones, aut tolerantur; sed deprehensi, extrema sustineant supplicia, & in exilium pellantur: quæ summa & sanctio hujus Novellæ est.

I Occasio autem hujus † præclaræ & sanctæ constitutionis (quam Imp. ait, se Deo oblatam consecrasse in odorem bonæ fragrantiae) fuit: quod in abdito relatum est Imperatori de sceleratis fraudibus lenonum (quæ quidem fraudes etiam compertæ sunt nimis veræ à prætore plebis in inquisitione ab Imperatore ipsi demandata) circumire videlicet solitorum regiones & loca varia: & quasi œnaturam exercere miserarum puellarum, quas inescabant oblatis calceamentis, vestibus, & alijs ejusmodi munusculis, ad corrumpendos animos comparatis: eaq; ratione Constantinopolim pellicebant, ut quasi victimas publicæ libidini prostitutas alerent; atque ab ipsis vicissim alerentur, omni quæstu, quem corpore suo mulierculæ meruissent, ad ipsos lenones redeunte. Accipiebant quoque lenones eo nomine & syngraphas sive cautiones & fidejussores, ut meretrices illæ cogerentur, quamdiu lenonibus collibuisse, in potestate ipsorum etiam invitæ remanere: ac ne quidem matrimonio honesto copulari possent, sine lenonis consensu. Et quod erat omnium flagitiosissimum, ne quidem à puellis decennibus & adhuc immaturis nec viripotentibus abstinebant: quantumvis periculosissima illarum esset corruptio.

In

In summa; videbat Imperator, lenones esse fures & latrones pudicitiae, qui multò gravius delinquant quam qui pecunias furantur, aut per latrocinia hominibus eripiunt. Atq; hæc est occasio hujus *Novellæ 13.* ex quâ eandem refert Rittershusius *p. 12. cap. 7. n. 4.*

Et ex Pandectis liquet, quinam sint appellandi *Lenones* † videlicet ad quos scortorum captura, id est, 2
præda redit, sive qui alunt scorta, seu vulgares mulieres, ad hoc, ut quæstus, quem corpore suo faciunt, ad ipsos redeat. *Lena* † autem est, quæ mercede mulie- 3
rem corrumpit, ut cum eâ cocatur. Et ideò leno & lena simul cum ipsis scortis ipso jure † infames sunt. Estq; 4
notabile, quod Imperator Domitianus olim ademerit, scortis jus capiendi hereditates & legata: quod tamen non obtinuit; sed jus illud in desuetudinem abiit.

Sanè meritò reprehendendi sunt, qui putant, jure nostro Justiniano libidines permitti, & ideò juri nostro † detrahunt. Imò omnem scortationem hoc jure 5
prohibitam esse, omninò rectè dicitur.

Quod si quis regerat, in scorta stuprum commissum legibus non vindicari *l. si ea quæ stupro, l. quæ adulterium, ad L. Jul. de adult.* tunc respondeo; † licet non puniantur, nec prohibeantur quidem; non propterea probari. 6
Et notandum est hoc loco, quod more veteri Romæ † 7
scorta non censebantur, nisi quæ profitebantur impudicitiam & nomen suum apud Aediles. Satis enim poenarum adversus impudicas credebant veteres in ipsâ professione flagitij esse, ut loquitur Cornelius Tacitus *lib. 2. annal.* ubi de Fisteliâ. Sic etiam dicitur, furiosum satis puniri suo furore *l. 14. ff. de offic. præf.* Solebat etiam ex prostibulis seu lustris, sive ob exercitium libidinis

famosæ solvi fisco certum vectigal *l. ult. C. de spectac. & scenicis & lenonib. lib. 11.* quod lustralis præstatio, item aurum lustrale dicebatur Cujat. *ad b. Nov. ex Novellâ Theodosij de lenonibus.* Sed scelestos lenones, pestiferasque lenas & communes castitatis vastatores, extrâ urbem, præfertim ubi de contagione probabiliter dubitatur, ejiciendos, & poenis dignis afficiendos, tradit Ripa *de peste cap. 4. n. 162.*

- 8 A lenonibus differunt productores† & productrices, qui quævè illas mulieres etiam prostituunt, in quibus commissa stupra legibus vindicantur *l. si ea quæ stupro 22. & l. quæ adulterium 29. C. ad L. Jul. de adult.* Sed lenones scorta tantum prostituunt, in quibus commissum stuprum propter personarum vilitatem non vindicatur legibus, ut doctè adnotavit Cujatius *ad b. Nov. 85. ex Asconio Pediano.*

NOVELLA XV.

De Defensoribus Civitatum.

SUMMARIA.

1. **D**efensoribus civitatum hodiè equiparantur Consules & Senatores.
2. Defensores civitatum appellabantur Syndici.
3. Quinam eligantur defensores civitatum.
4. Defensorum civitatum officium, & jurisdictio in causis pecuniarijs usq; ad aureos trecentos num. 5. & 7. 8. 9.
6. Defensores in susceptione officij jurant: habent curiam n. 8. item archivum n. 10. possunt sententiam exequi num. 11.
12. A defensoribus bis appellatur; ergò illi habebunt jurisdictionem.

13. *Defensores civitatum, licet Magistratus propriè non sint, tamen iudices sunt in causis pecuniarijs, & levioribus criminibus: neq; obstat Novella hæc 15.: uti respondetur n. 14. constituuntur à præsilibus Provinciarum: antè mortem non remonentur n. 15.*
16. *Defensorum officium iure Codicis erat quinquennale; at plerq; civitates singulis annis Magistratus mutant: imitantes Prætorij prisci imperij auctoritatem n. 17.*

DUÆ superiores Novellæ sunt de Prætoribus plebis, uti etiam ibidem adnotatum est. Hæc Novella est de defensoribus civitatum, sic dictis, quòd iure ac titulo publico constituerentur, ut tenuiores à potentiorum injuriâ defenderent, † quo exemplo veterum municipalium magistratum, posteriores Cæsares curârunt peculiare magistratus constitui sive creari in singulis civitatibus (alii autem † fuerunt defensores civitatum, qui appellabantur Syndici, quorum Icti meminere *in l. ult. §. defensores ff. de muneribus & honorib.*) Idem ferè officium in civitatibus gerebant, quod olim in urbe Tribunis plebis erat demandatum. 1 2

Hisce defensoribus civitatum, uti & magistratibus municipalibus, hodierno tempore Consules & Senatores scitè æquiparat Oldendorpius *class. 1. act. 2.* Uti enim olim Defensores civitatum ex plebe cooptabantur; ita hodiè Senatores ex plebe eliguntur. Et uti olim Duumviri sive magistratus municipalis ex ordine Decurionum sumebatur; ita Consules sive Burgi Magistri ex ordine Senatorum creantur. Sed valeat in eo æquiparatio: alias quoad potestatem & juris-

ditionem, major est autoritas Consulum, præsertim in majoribus civitatibus : cum tamen Duumviri de quibusdam saltèm negotijs judicandi potestatem habuerunt *Nov. 15. §. & judicare. Scipio Gentilis lib. 1. de jurisdict. cap. 20.*

Promoveantur confirmanturq; defensores civitatum solâ autoritate præfectorum prætorio *b. Nov. 15. cap. 1. vers. jusjurandum verò.* Interim tamen verum manet, quod potestas creandorum magistratuum inter regalia refertur *in c. unic. Quæ sint regalia.* Quod verò dicitur in hac Novellâ, fieri posse à præfectis prætorio; ideò ita statuitur, quòd non solum summi pòst Imperatorem sint magistratus, sed ijs illud in specie in defensoribus civitatum concessum fuerit. Reverà autem potestas constituendi & creandi magistratus est de regalibus. *Sixtin. lib. 2. de regalib. cap. 15. n. 4 & 5.*

3 Eliguntur tales† non quivis, sed viri religionis orthodoxæ, sacrosanctis mysterijs imbuti *l. defensores C. de defensorib. civit.* Civitatum & nobiliores primarij *b. Nov. 15. cap. 1. & cap. 6. in fin.* bonæ opinionis homines *b. Nov. 15. circ. fin.* qui quidem inviti defensoris officium, sub poenâ quinq; librarum auri, suscipere tenentur *b. Nov. 15. circ. fin.* absq; ulla exceptione vel dignitatis illustris, vel militiæ, vel privilegij *b. Nov. 15. cap. 1.*

4 Officium eorum† occupatum est circa personas, puta, cives, sive urbanos, sive rusticos *l. 3. & l. 4. C. de defens. civit.* Item circa res tenuiores & minutas, atque causas pecuniarias etiam minores, quarum ratio quinquaginta solidorum quantitatem non excedit. *l. 1. l. 3. C. d. tit.* quæ quantitas pòst aucta est, ut defensores in
5 causis istis usque ad aureos trecentos cognoscere† & judi-

judicare possint, *b. Nov. 15. cap. 3.* Fiunt item apud ipsos testamentorum & donationum insinuationes & depositiones *b. Nov. 15. cap. 3.*

Et hæc procedunt quoad cognitionem & jurisdictionem, defensoribus civitatum competentem. Nam alioqui, extra hæc causas, defensores civitatum, oblatos facinorosos, qui in latrocinio vel alio crimine, deprehensi sunt, accipiunt & custodiunt, eosq; ad præsidem provinciæ remittunt *l. defensores 7. C. de defens. civit.* Sed & de his apud eos acta fieri possunt, quæ unâ cum facinorosis ad Principem vel præfectum prætorio remittunt *d. l. defensores 7. & b. Nov. 15. cap. 6. vers. audient quoq;.* quo modo prehensio ista habenda est, ac si ab ipso superiori facta sit jure proprio, ministerio alieno *l. & licet is. de pec. constit. l. 3. ff. de offic. ejus cui* quia ille gerere videtur, cujus contemplatione quid peragitur *l. si pupilli 6. §. item si ff. de negot. gestis* adeòq; parùm refert, an quis suâ manu faciat aliquid, an per aliam *l. 1 §. 6. vers. de jecisse ff. de vi & vi armatâ.* Idcirco Alexander in *l. imperium 3. de jurisd. n. 22* & Baldus *ibid. num. 8.* incarcerationem ex causâ criminali, sed eâ tamen conditione factam, ut carceratus alteri remittatur, negant esse actum imperij. Quod accommodari potest ad Academias in civitatibus; ubi Senatui quidem permittitur prehensio per civitatis apparitores ex pacto convento, quia Academiæ apparitoribus manuq; militari destituuntur, quâ fieri potest ut sit opus adversus resistentes forsan, aut potentiores gratiâ tectos, vel in civium ædibus latitantes: undè tamen inferre non licet civitatibus, sibi competere jus meri imperij in facinorosos, de quibus cognitio & jurisdictio criminalis

competit ipsi Academiae *d. l. defensores 7. Et b. Nov. 16.* Hinc Camerae Imperiali in Camerales delinquentes competit jurisdictio criminalis & merum imperium; licet Senatui Spirensi injungatur prehensio, ut notat Denaisius *de jure meri imperij in Camerales lit. C. 1. vers.* sequitur daß die Obrigkeit desselben Endes die alsbald annehmen lassen.

6 Quando officium suscipiunt defensores, tunc jurant, † se omnia secundum leges ac jus agere, & omnium communiter utilitatem, remoto omni privato commodo, publicae civitatis causa procurare, velle *b. Nov. 15. cap. 1.*

7 Officium ipsum † quod attinet, administrabunt id fideliter, conficiendo acta judicialia, quae casu quovis emergente edere de rebus ac negotijs coram se actis testimonium idoneum perhibere possint *l. 1. C. de defens. civ. t.*

8 Et quidem hi curiam habent † Cujat. *ad b. Nov. circ. princ.* & vice praesidum judicant *b. Nov. 15. cap. 1.* habentq; tam in gravioribus quam levioribus criminibus
9 jusprehendendi & in carceres † conjiciendi *b. Nov. 15. cap. 6.* cognoscunt de levioribus criminibus, & ea coercent *d. cap. 6.* habent itidem Archivum † sive scrinium publicum in civitate idoneum, itemq; scriniarios ad asservanda monumenta *b. Nov. cap. 5.* possunt itidem
10 sententiam in causis † ad se pertinentibus latam exequi, nisi forsan a sententia appellatum sit, quae provocatio ad praesidem fit *d. cap. 5.*

12 Cum itaq; a defensoribus † civitatum appelletur † utique eos jurisdictionem aliquam habuisse consequitur.
13 Et licet defensores proprie non sint magistratus, †
tamen

tamen iudices sunt, & de causis pecuniarijs, itemq; levioribus criminibus judicant; quod sine jurisdictione aliquâ expediri nequit: Ut ita non obftet Novella *hæc* 15. cap. 3. *versic. præter illa sola*. Undè quidam contrarium, quod scilicet defensores nullam jurisdictionem habeant, deducere conantur. Nam quod eo loco de jurisdictione dicitur, † id de jurisdictione, jure magistratus competente, accipiendum videtur. Atq; ita rectè sentit D. Cujatius *ad h. Nov. 15.*

Cæterum ita constituti & confirmati à præsidibus provinciarum, ab officio ante mortem † neque removeri, neque in officio suo impediri possunt *h. Nov. cap. 1. §. 1. in fin. & cap. 2.*

Aliàs jure Codicis hoc officium quinquennale † erat, intra quod tempus officium deponere non permittebatur, *l. 4. C. de defens. civit.* quod tempus postea factum est biennale, ut sc. defensorum officium biennio expiret *h. Nov. 15. cap. 1. §. 1. & in fin.* Pleraq; civitates singulis annis Magistratus mutant, imitantes Prætorij Imperij † priscam consuetudinem: & id quod in XII. tabulis est; *Reliqui Magistratus anni sunt*: & paulò infra: *Civitatem annali lege servant*.

NOVELLA XVI.

De mensurâ ordinandorum
Clericorum.

SUMMARIUM.

1. **A**rgumentum hujus Novellæ.
2. **Hæc Novella est accessio ad Novell. 3. quia utraq; est specialis: verum hæc Novella adjicit aliquid n. 3.**

I Ulatij inscriptio est *De Clericis*. Novella itaque hæc est de menturâ, hoc est, † de definito numero ordinandorum Clericorum liturgiam exercentium in Ecclesiâ Constantinopolitanâ, cui connexæ erant aliæ tres Ecclesiæ, ut neque augeatur nec imminuatur, ideoq; ex unâ Ecclesiâ ubi superabundant, in aliam, ad supplendum deficientis statutum numerum, clerici transferantur.

Et rectè Cujatius notat; hanc Novellam esse velut
 2 accessiorem ad *Nov. 3.* † utramque esse specialem, hoc est, pertinere utramque ad majorem Ecclesiam Constantinopolitanam, cui erant connexæ aliæ tres Ecclesiæ, quarum clericis major pars suppeditabat annonas. In his Ecclesijs ut restitueretur antiquus Clericorum numerus, vetuit Justinianus *d. Nov. 3.* in locum demortui alium ordinari, donec corpus Clericorum rediisset ad veterem numerum. Verùm hæc *Novellâ 16.* adjicit, †
 3 ut si fortè in unâ Ecclesiâ nondum redierit ad veterem numerum, in aliâ verò redierit, adeò ut in locum defuncti alium in eâ substitui sit necesse, ille ad supplendum deficientium numerum adsumatur ex his, qui in aliâ abundant, non novus ordinetur. *Cujat. b.* Et dictum est *suprà ad d. Nov. 3.* hinc uniones Ecclesiarum introductas esse, quò lectorem remitto.

NOVELLA XVII.

De mandatis Principum & Præsidibus.

S U M M A R I A.

1. **C**onstitutiones Principum habent familiaritatem cum
 mandatis. 2. Man-

2. *Mandata autem Principum habent specialem significationem: quæ robur non habent, nisi scripto constent, uno casu excepto num. 3.*
4. *Imperator hæc Novellâ præscribit præsidibus quædam præcepta, ad quæ dirigant officij sui rationes n. 5. 6. 7. 8. 9. 10. ubi de jure asylorum.*
11. *De jure clientela siue protectionis.*

 Onstitutiones Principum sunt species & pars
 juris scripti, & cum illis mandata † principum, 1
 familiaritatem & adfinitatem aliquam habent.
 Sed tamen mandata Principum specialem habent signi-
 ficationem † & ut plurimum sunt præcepta, quæ à Prin- 2
 cipe, Præsidibus, Judicibus, Comitibus, Consistorianis
 Tribunis, Procuratoribus, Referendarijs, Notarijs, si-
 milibusvè, de modo provinciam rectè gubernandi, vel
 de alijs negotijs Principum agendis & expediendis, dari
 solent *l. qui contra C. de incest. nupt. l. 1. C. de mandatis* 3
§ b. Nov. 17. Et hæc mandata inter cætera id speciale ha-
 bent, quod robur non habeant nisi † scripto constent.
l. 1. C. de mandatis. uno casu excepto, qui proponitur in
l. 2. C. de mandat. & dilucidè explicatur à D. Cujatio
lib. 12. Observat. cap. 31. Cæterùm mandata Principum
 etiam divinæ jussiones, & rescripta, & pragmaticæ for-
 mæ, & sacræ formæ, promiscuè in Novellis usurpan-
 tur, de quibus est hæc *Nov. 17. Nov. 113. Nov. 114. § Nov. 151.*
cum 3. seqq.

Et quidem hæc *Nov. 17.* Imperator præsidibus pro-
 vinciarum præcepta quædam præscribit † ad quæ 4
 velut ad normam dirigant officij sui rationes, & partes
 sibi concreditas expleant: adeoque hæc Novella est

veluti mandatorum, quæ præsidibus dantur, formula quædam & liber. Et sunt ex hoc libro mandatorum notanda potissimum capita, quæ sequuntur.

- I. Ut ne præsides λόγος dent in longius tempus, quàm triginta dierum. Intelligit λόγον ἀσυλίας ut *Novell. 128. & Edict. 2.* quibus verbis significatur securitas, quam
- 5 confugientes ad Ecclesiam, vel ædes † sacras, propter vim, injuriam, aut sævitiam potentiorum consequuntur ab Episcopis, vel Præsidibus provinciarum, consensu Episcopi, ut hæc Novella aperte demonstrat & *l. 4. & ult. C. Theodos. de ijs qui ad Eccl. confug.* Deducitur asylum ἀσυλῶν, quod significat rapio, spolio, aufero: inde vis asyli hæc est, ut inde inviti non extrahantur sub poenâ capitalis supplicij *l. ult. in pr. C. de his qui ad Eccl. confug.* Hoc tamen jus datur, non τοῖς ἀδικῶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀδικημένοις ut Justinianus loquitur in *b. Nov. 17. h. c.* non injuriam facientibus, sed injuriam passis. Ideoq;
- 6 jus asyli non habent † ficiarij, adulteri, raptores virginum, fures, & similes *b. Nov. 17. Fachin. lib. 9. controu. cap. 93.* qui tamen de jure Canonico Ecclesiarum immunitate gaudent. Covarr. *lib. 2. var. resol. cap. 20.* contra expressam verbi divini † prohibitionem *Exod. cap. 21. vers. 14.* ubi Deus dicit: *Si quis per industriam occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari meo evellas eum, ut moriatur.*
- 7

- Sed quia modò dictum, juris asyli hanc esse vim, ut nemo asylo isto sacro vi & injuriâ rapi debeat; exinde quærat aliquis, quid faciendum, si quis judicio experiri velit? Distinguendum est: an criminale sit judicium, an verò civile: ut, si quidem civile judicium contra confugas intentetur † rapere quidem & abstrahere
- COS

eos à loco sacro non liceat, sed in jus vocare sive citare permissum sit: & cogi tunc, vel ipsi comparere, vel procuratorem mittere. Quod si hoc fecerint, ut scilicet vel ipsi, vel per procuratorem sui copiam fecerint, tunc in condemnatum fieri executionem more judiciorum. Executio enim statim fit condemnato reo, ob realem actionem; & in personali actione post quatuor demum menses *l. 2. & 3. C. de usuris rei judic.* Quod si verò ad Ecclesiam vel Principis statum confugiens debitor citatus non compareat in judicio, neq; per se, neq; per procuratorem, tunc nec dum extrahi ex loco Asyli, sed frui illius jure, at nihilominus judiciorum ordinem solitum observari, & ob contumaciam debitoris fieri missionem in bonorum possessionem, secundum ea quæ constituit & definit Imperator *in l. ult. C. de his qui ad Eccl. confug.* Quod si bona nulla, in quæ missio fiat, habeat, judiciorum more recepto condemnatus, elapso tempore, quod asylo constitutum est (sive salvo jure asyli, ut Cujatius loquitur) ab asylo, auctoritate Episcopi extrahitur, & legitimis justisq; remedijs & pœnis compellitur & coercetur *Azo ad dict. tit. C. de his qui ad Eccl.* Et hæc in debitoribus privatis obtinent. Nam publici debitores, puta, tributorum publicorum, jus asyli non habent *b. Nov. 17. cap. 5. & seqq. Nov. 128. cap. 13. Cujat. ad b. Novell.*

Quod si verò causa sit † criminalis, jus asyli cessat: nam hominibus notorie sceleratis, flagitiosis & facinorosis ab Episcopis vel Ecclesiarum Rectoribus asyli jus omninò denegari debet *uti modo dictum ex Novell. b. Nov. 17. & Nov. 34. & Nov. 117.* propter allegatam rationem; *quod innocentes asyla tueantur, non nocentes.* Lo-

cus pietatis non debet impietati patrocinari ; locus
mansuetudinis non debet patere crudelitati ; fanum
non debet servire profanis : deniq; Ecclesia, læsi, non
lædenti partes tueri debet. *Exod. 21. vers. 14. Deuter. 19.*
v. 7. & 1. Reg. 1. v. 53. & cap. 2. v. 25. & 28. & 1. Reg. 1. vers. 52.
& 1. Reg. 2. vers. 29. & 30.

Cum Ecclesijs æquali jure sociantur Academiae,
religionis, pietatis & omnium virtutum studiorumque
officinae ; quocirca hinc rectè inferitur, Academias
eisquæ dicata & consecrata loca, instar Ecclesiarum, †
sacrosancta esse, adeoque jus asyloꝝ habere, & conse-
IO quenter, eò confugientes sine veniâ & permissu Recto-
ris in Academijs illinc abduci non posse. Horat. Lucius
de privileg. Schol. privilegio 51. Rebuff. de privileg. Schol.
privilegio 102. Decian. lib. 6. tractat. criminalis cap. 3. num. 11.
Clar. lib. 5. sentent. quest. 30. n. 25.

II. Ut ipsi administratores gratis creati, gratuitas
quoque manus servant erga Deum, Imperatorem & le-
gem : adeoque ut habeant puras manus, nec patiantur
se corrumpi muneribus à quopiam, sed æquali affectio-
ne provinciales audiant & de causis cognoscant *cap. 1.*

III. Ut pacem & quietem tueantur, seditiones
compescant, ne annona necessaria desit : ut muri civita-
tum & publica opera facta tecta sint : delicta, absq; pri-
vilegij ratione, neq; præter innocentiam, admittenda ex-
cusatione, inquirent atque vindicent, bonis clementes,
improbis verò asperi sint : fidem publicam securitatem
non passim nec justo longius indulgeant *cap. 2.*

IV. Ut patrocinia injusta omnibus modis corrigant.
Quæ v. in Novellis continentur de patrocinijs & Ad-
vocatis illâ ferè unicâ lege includi possunt : Jubet enim
Im.

Imperator, ut patrociniainjusta omnibus modis corrigat præses: neq; sinat, ut alius aliorum virus in se suscipiat, id est, ut fiant redemptiones litium, sive procurator sit, sive advocatus: ne vè quisquam sibi arroget prædia nullatenus ad se pertinentia; ne vè in aliorum læsionem promittat quis patrocinium: ne vè ad defraudandum fiscum vires suas objicere vel obtendere auset. *b. Nov. 17. cap. 12. l. ult. C. de his qui potent. nom.* ubi ajunt. Impp. Arcadius & Honorius; eos veluti famæ suæ prodigos, & calumniarum redemptores notari oportere, qui se spontè alienis litibus inseri patiuntur, cum nec possessio, nec proprietas ipsis competat. *Advocati dicuntur & togati*, nimirum à togâ, quâ induti causas orabant, & alias etiam incedebant. Hinc toga etiam ipsum officium & dignitatem advocationis denotat *in l. 2. C. de advocat.*

Advocati etiam dicuntur Scholastici. Cujat *ad Novell. 80. pag. 231.* Sanè primitus & propriè Scholastici nomen significat eos, qui adhuc in scholâ sunt: vel qui in literis vivunt, quamvis extrâ scholas. At illa significatio est hujus loci propria, quâ scholasticus dicitur Advocatus *ut in Nov. 80.* Atque ità etiam usus Augustinus *in dial.* cum præclare scripsit: *debere nos formulam precandi à coelesti illo jurisperito Christo discere: quemadmodum qui habent causam, & volunt supplicare Imperatori, quaerunt aliquem Scholasticum jurisperitum, à quo sibi preces componantur: ne fortè, si aliter petierint quàm oportet, non solum non impetrent, quod petunt, sed & pœnam pro beneficio consequantur.* De causâ si quis quærat, cūr Advocati dicerentur Scholastici, illam reddit Rittershusius *p. 9. cap. 7. num. 10.* Ubi scribit sibi verius nunc videri, inde sic

appellatos fuisse, quod prius solerent in scholis, fictis litibus & declamationibus, quas *meletas* & *meditationes* vocabant, sese exercere, atque ad lucem fori in illa umbra ingenium, vocem, & latera præparare.

V. Ne occasione religionis, hæresium, schismatum, provinciam ab aliquo commoveri sinant. Sed si quid Canonicum incidat, cum Episcopo ut cognoscant: ut causas cum omni æquitate & ordine conveniente cognoscant, adeoque jurisdictionem exercent sine gravioribus sportulis judiciarijs, ac præcipue ut causas leviores tractent sine scripto, &, quantum fieri possit, de plano in his procedant, *cum similibus*.

VI. Tandem hoc loco mandatum adjungit, ne damnatorum bona ex publico crimine fisco addicant, sed ea liberis vel heredibus (*vide infra scripta ad Novell. 134. num. 22.*) quibus debentur, assignent: ideò, quod non bona privatorum, sed possessores horum peccaverint. Item, ne permittant patrocinium vel assistentiam impertiri injusto modo, & ratione, ut vitæ, facultatibus, vel fisco insidietur *cap. 13.* nevé agricolas alienos à quopiam suscipi *cap. 14.* titulum alienis prædijs imponi; armis non militantem uti, permittant. Jacob. Cujat. & Joach. Steph. *ad b. Nov. & Conrad. Rittershusius p. 2. cap. 2. num. 17. 18. & 19.*

Sed hic circa *caput 13. & 14.* quæstio incidit, num. subditi protectioni alterius quàm ordinarij se submittere, aliq; status eos in protectionem recipere possint? Quidam affirmant; quidam verò negant *per b. Nov. d. cap. 13. & 14.* quidam distinguendum putant inter subditos mediatos & immediatos. Sed putarem cum nonnullis dicendum; tum demum permissum esse subdi-

tis se dare in protectionem alterius; si iusta & necessaria subfit causa; fortè, quod ordinarius Magistratus eos **II** contrà vim ob negligentiam defendere nolit, aut ob absentiam, vel quod potentia hostis non par sit, alias-
vè ob causas, non possit: item si præscriptione vel privilegio jus eligendi protectorem acquisiverunt. Et
sanè antiquam usurpationem circa hanc rem attendendam esse, non obscure ostendit Carolus V. *in Recessu August. de anno 1548. in princ.* ubi disertè constituit, daß
Fein Stand dem andern seine Unterthanen ohn ihrer Obrigkeit wissen vnd Willen anders dann wie es jeder Zeit etc. herkommen/in Schutz vnd Schirm annehmen sol.

NOVELLA XVIII.

De triente & semisse, & successione filiorum & nepotum naturalium, & collationibus, vel distributionibus, nec non & literarum aut numerationum atq; rerum ex quibus detinent, inficiationibus.

SUMMARIA.

1. **L**egitima duplex: quæ ab intestato capitur propriè legitima est n. 2.
3. Legitimam Justinianus auxit ad modum trientis vel semissis: & hinc inscribitur hac Novella, de triente & semisse n. 4.
5. Legitima magnus favor.
6. Legitimæ quantitas aucta est ex testamento patris & matris, ceterorumq; parentum; item in personâ parentum & fratrum, ut quidam volunt, & n. 7. & 8.

9. An

9. *An sicut legitima, ita etiam portio debita ex lege Falcidia aucta censeatur? distinguit Cujatius inter liberos vel parentes, & inter extraneos heredes institutos.*
10. *Liberis & parentibus portio legitima pleno jure, non deducto usufructu, relinquenda est: secus autem in usufructu uxori relicto n. 11.*
12. *Legitima non debet gravari aliquo onere legati vel eris alieni, Nisi id in favorem filij evidentè fiat n. 13. Ratio regula est n. 14.*
15. *Legitima relinquenda est liberis quovis titulo hanc Nov. 17. sed ex Nov. 115. relinquenda solo institutionis titulo.*
17. *Exheredatio est quædam macula & injuria.*
18. *Differentia inter exheredatum notæ causâ, & exheredatum bonâ mente.*
19. *Exheredationis causæ olim incertæ erant, at hodiè certæ sunt ex hanc Novellâ.*
20. *Exheredationis causa debet ab herede probari.*
21. *Naturales filij sive Concubinarum, an & quatenus capere possint ex bonis patris vel matris, testamenti, vel donationis jure, vel ab intestato? quod explicatur n. 22. 23. 24.*
28. *Spuri non succedunt patri, cum non habere patrem intelligentur: sed succedunt matri.*
29. *Pater aliquando est certus, aliquando incertus quodammodo.*
30. *De collatione bonorum, quid olim juris, adhibita distinctione inter causam testati & intestati & n. 31. sed illa differentia sublata est à Justiniano hanc Nov. 18. num 32. Ratio sublata veteris differentie num. 32.*
34. *Collationem testator expressè prohibere potest, & tunc collationi locus non est.*
35. *Novellæ hujus sunt duo capita.*

36. Dos & donatio propter nuptias, itemq; bona profectitia, conferuntur jure novo: non etiam adventitia neq; castrensia bona n. 37.
38. Sumtus Studiorum non veniunt in collationem, neq; impense in elocationem filia num. 39.
40. Donatio simplex an conferri debeat? quod adfirmatur n. 41. ratio n. 42. & præjudicium num 43.
44. Prælegata in collationem non veniunt.
45. Collatio inter quos locum habeat, vel non habeat n. 46.
47. De collationibus Imperator nihil novi constituit Nov. 18.
48. Patris dispositio ultima inter liberos, quocunq; modo facta, servanda est.
49. Patris descriptio & divisio bonorum inter liberos, quatenus valent.
50. Ex inficiatione lis crescit: si quis damnum à se datum n. 51. vel legatum ad pias causas relictum n. 52. vel depositum certis casibus abnegat n. 53. vel syngrapham se scripsisse inficiatur v. 54. & 55.
56. Judex iuramentum actoris sequi jubetur Nov. 82.
57. Propriam syngrapham negans, perdit beneficium juris communis, suâ inficiatione.
58. Regula: Bona fides non patitur, ut bis idem exigatur; non obtinet in inficiatione chyrographi.
59. Negantis apocham à se scriptam pœna: item negantis possessionem qui convenitur rei vindicatione, pœna num. 60.

DN. Cujatius ita habet: De hereditariâ portione, & de collatione dotis, & de divisionibus bonorum: & de inficiatoribus, & bis qui alienas res tenere deprehenduntur, & de bis qui ex ancillâ nascuntur: & distribuit hanc Novellam in sex capita.

Primum est de modo legitimæ portionis ex testamento debitæ liberis, ne testamentum per querelam
 1 quasi inofficiosum rescindant. Est enim duplex † legitima, vel ab intestato, vel ex testamento.

Legitima quæ capitur ab intestato, propriè legitima est: † at illa quæ ex testamento capitur, propriè legitimæ portionis portio est §. *sed hæc Instit. de inoff. testam.* dicitur & quarta legitimæ partis, quæ sc. est quarta ejus, quod quis ab intestato habiturus esset *l. cum queritur 6. §. l. parentibus 8. C. de inoffic. testam. l. Papinianus §. quoniam ff. eod. tit.* item quarta debitæ portionis; idq; ideò, quia liberis à parentibus debetur jure naturæ *d. l. parentibus 8.* item quarta ab intestato successionis *d. l. parentibus 8. l. quæ nuper C. eod. tit. §. Nov. 1.*

Cæterum jus civile eam portionem taxavit: Lex
 Glicia (referente Cujatio *ad b. Nov.*) primum ad modum quadrantis legitimæ portionis, non observato numero liberorum: deinde Justinianus *b. Nov. 18.* ad modum trientis, vel semissis (vel quadrantis, id est, novem unciarum, nempe tum, quando liberi masculi sunt quidem Curiales, foeminae verò Curialibus nuptæ. Undè videre est, plus relinquendum esse liberis curialibus quàm alijs: idq; ideò, quia curijs addicti magna sustinebant onera Cujat. *ad b. Nov.* sed hoc jure hodiè
 3 non amplius utimur) pro numero liberorum, † trientis h. e. quatuor unciarum, si non plures sint quàm quatuor; semissis verò sive sex unciarum, si plures sint quàm quatuor. Hinc versus in gl. *ad verba pro virili portione Instit. de inofficioso testamento* relati:

Quattuor aut infra dant natis jura trientem:

Semissem verò dant natis quinq; vel ultra.

Arbitrium sequitur substantia cætera patris.

Si

Si itaq; quis in bonis habeat duodecim millia florenorum, & duos liberos, tunc legitima eorum erit triens, id est, quatuor millia florenorum, quæ æqualitèr inter eos dividuntur, ut ità singuli duo millia consequantur. At si quis habeat duodecim millia flor. & quinque liberos: tunc legitima est semis, id est, sex millia florenorum, ex quâ summa inter liberos æqualitèr divisa, unicuique obvenient mille, ducenti floreni.

Atq; hæc causa est, † cur Novella *hec 18.* apud veteres interpretes inscribatur *De triente & semisse.* Et ità Justinianus auxit portionem debitam liberis in eorum favorem, ad excludendam querelam: cujus legitimæ tantus favor est, † ut quamvis liberi successioni parentum in universum renunciaverint, adhuc tamen, nihilominus possint legitimam, ejusq; supplementum petere: nisi fortè expressè & in specie ipsi quoq; legitimæ specialis renunciatio facta sit. Sichard. *consil. matrimoniali 10. num. 22. & trib. seqq.*

Quod itaque attinet liberorum legitimam, certum est, auctam esse legitimæ quantitatem: ubi illud addendum, Justinianum augere portionem liberis, non tantum ex testamento patris, sed etiam ex testamento matris & cœterorum parentum † utriusq; sexus Cujat. *ad b. Nov 95.*

Sic quoq; aucta est legitima in parentum personâ † ut sit hodiè triens, cum olim esset quadrans. Semis nunquam esse potest, quia plures quàm duos parentes quis habere nequit *Aut b. Novissima ubi Sichard. n. 12. & seq. C. de inoff. testam.*

Quin etiam fratribus & sororibus debetur legitima; sed his uno casu tantum, nempe turpibus personis

institutis à fratre vel sorore. Et hanc sororum & fratrum legitimam etiam auctam esse, turpibus personis heredibus institutis à fratre vel sorore, tenet Cujatius *ad b. Nov. 18. pag. 95.* eò quod Justinianus generalitèr dicat, se augere portionem debitam his omnibus, qui eam non relictam, de inofficioso testamento queri possunt: quam sententiam etiam tuetur Fachineus *lib. 4. controuv. 28.* Sed vulgarem opinionem esse, fratrum legitimam auctam non esse, sed remansisse quartam, † tenent allegati à Fachineo *d. loc. vers. Caterum.* quos sequuntur Joachimus Stephani *ad b. Nov.* & Rittershusius *p. 6. cap. 5. num. 11.*

Sed adhuc alia est controversia: Filius, condito testamento, matrem in legitima instituit heredem, duosq; fratres utrinq; conjunctos instituit heredes legitimos: quæritur, quanta sit matris legitima? Butrigarius censet, legitimam esse tertiam partem hereditatis: Bartolus contra, esse tertiam partem tertiæ partis hereditatis: cujus sententia est verior. Fundamentum est: quia legitima est jam tertia, sed olim quarta pars ejus partis, quam quis ab intestato habiturus esset. *l. Papinianus §. qui mortis causâ ff. de inoffic. testam.* sed hoc in casu mater ab intestato succedens, habuisset tertiam partem hereditatis; quia duo fratres extabant, inter quos & matrem hereditas dividenda erat in capita *ex Auth. defuncto C. ad Tertull.* ergò legitima matris erit tertia pars hujus tertiæ partis. Quod autem ex *Novellâ b. 18. §. 1.* inferatur, legitimam matris portionem esse integram tertiam partem substantiæ sive hereditatis filij, hoc tunc rectè obtinet, ac sibi locum vindicare potest, ubi mater est sola, cui debetur intestati successio;

fio; non autem ubi sunt alij legitimi heredes Fachin. *lib. 4. controu. cap. 29.* Teflaur. *decis. 172.* Sichard. *ad Auth. Novissima num. 12. & 15. C. de inoffic. testam.* Sic & legitimam ascendentibus itidem titulo institutionis relinquendam esse, vera & communis est Dd. sententia, quæ probatur ex §. *aliud quoq; capitulum juncto §. & hæc quidem de parentum ordinavimus testamentis in Nov. 115.*

Quæritur autem; an sicut legitima per Justinianum aucta est, ita etiam portio debita ex lege falcidiâ aucta censerî debeat? In quâ quæstione distinguit Cujatius † *ad b. Nov.* inter liberos vel parentes heredes institutos, oneratosq; præstatione legatorum vel fideicommissorum: & inter extraneos heredes. Quippè quòd liberis ac parentibus eo casu ex mente Justiniani videtur aucta Falcidia, æquè ut legitima: alioquin, nisi hoc dicamus, melior foret conditio exheredatorum quàm institutorum; & minùs ferrent instituti, quàm non instituti: quod planè esset absurdum.

In extraneis autem heredibus, à quibus legata vel fideicommissa suprâ dodrantem relicta sunt, verius est, & hodiè manere quadrantem, sicut ante hanc Novel- lam semper fuit: hic enim illud absurdum cessat; cùm heredes extranei necessariò non instituantur: & non institutis nihil debeatur, nec habeant querelam Cujat. *ad b. Nov. 18.*

Illud notandum quoq; esse monet Cujatius *ad hanc Nov.* liberis & parentibus portionem legitimam † pleno jure, non deducto usufructu, relinquendam esse. Sed si quis uxori suæ reliquerit usumfructum omnium bonorum, proprietatem liberis, quæritur, an in hoc usufructu contineantur etiam legitima; sive, an possit

uxor in eâ sibi fructum vindicare? quod negat Cujatius *ad b. Nov. 18. pag. 97.* per † hanc rationem, quia interim dum ususfructus esset penes uxorem, fieri posset, ut liberi cum nudâ suâ proprietate misere esurirent. *text. in hac Nov. cap. 3.*

De onere seu gravamine legitimæ, hæc regula est: legitimam debere puram † esse & planè liberam ab omni onere *l. 30. l. 32. l. 36. §. cum autem C. de inoffic. testam.* puram à die, à conditione, à loco, à modo, ab onere legati & fideicommissi, æris alieni, & similibus alijs speciebus onerum sive gravaminum; quorum si quod adjiciatur legitimæ, habetur pro non adjecto: nisi fortè † bonâ mente, id est, in favorem filij, id evidentè factum sit: quam exceptionem adnotat Cujatius *ad b. Nov. pag. 100.* Ratio hujus regulæ est: † quia hæc portio legitima, potius legis beneficio alicui obvenit, sive debetur, (undè & nomen ei factum) quàm beneficio testatoris: Jam regula est, cui nihil reliquerimus à nobis ipsis, eum quoq; gravare nos non posse; quem non honoraveris, eum nec ornare poteris *§. 1. Instit. de singul. reb. per fideicommiss. reliet. Gail. 2. obs. 119. & seq. Giphani. ad l. si quando C. de inoffic. testam.*

Si quis quærat, quo titulo sit relinquenda legitima portio? ei respondendum est; ex hac Novellâ † liberis, non tantum institutionis, sed & legati & fideicommissi titulo, relinqui posse legitimam. Ex quo efficitur, exheredatos non habere querelam, si legati aut fideicommissi, imò & si donationis mortis causâ jure eis sit relicta debita portio: id quod etiam probat *Novella 5. & Nov. 22.* & congruit antiquo juri.

Sed hoc mutatur *Novellâ 115. cap. 3. & cap. 5. secundum*

dum quam sola institutio querelam † excludit; non le- 16
 gatum, non fideicommissum: quod ita à Justiniano
 constituitur, ut scilicet institutionis titulo legitima libe-
 ris relinquatur, ne cui temerè inuratur exheredationis
 nota. Exheredatio enim † macula quædam est & in- 17
 iuria, & indè danda causa querelæ; quia filij injuria
 est, *l. 8. de inoffic. testam.* & indignatio *l. filius ff. eod.* Non
 id quidem agit principalitèr Justinianus, ut instituatur
 filius in legitimam, sed ut ne temerè exheredetur, eò
 quod hereditates non modò honesto titulo, sed & ple-
 more honore tribuuntur *l. 3. §. hoc autem l. filium 5. §. sed
 etsi de legat. prest.* Et qui institutionis titulo honoratus
 est, is gaudet jure accrescendi; nam coheredis deficien-
 tis portio ei accrescit *l. 1. §. si ex fundo ff. de hered. instit.*
 non legatario, aut donatorio *l. eam quam 14. C. de fideicom.*

Conclusio igitur hæc sit: exheredato notæ causâ
 querelam competere, etiamsi aliquo titulo singulari
 vel universali relicta ei sit debita portio: secus esse in,
 exheredato † bona mente, id est, in favorem filij, ut 18
 in specie *l. pen. de curatorib. furios.* Cujat. *b. pag. 104.* ubi
 addit, conclusionis exceptionem hanc unam esse; nisi
 exheredationi adscribatur elogium unum ex his, quæ
 enumerantur à Justiniano, & probetur elogium, hoc
 est, causa exheredationis ab herede. Certa sunt elo-
 gia, certæ ingratitude sive indignitatis causæ. Olim
 erant incertæ † & positæ in judicio centumviro- 19
 rum. Itaq; rectè Florentinus in *l. 7. de bonis damnat.* dicit, *me-
 ritis de causis*, malè vulgò, *certis de causis*: nam certæ
 causæ non fuerunt ante eam Novellam, sed expende-
 bantur merita filij exheredati *l. filius ff. de inoffic. test. l. 19.
 C. eod. l. 3. §. si emancipatus ff. de bon. poss. cont. tab.*

Cæterum hoc etiam novè Justinianus constituit,
 20 ut nisi una ex causis † exheredationi adscribatur, & ad-
 scripta probetur ab herede, exheredato detur querela,
 & ut per querelam (quod etiam novum est) infirmetur
 tantum institutio; cætera valeant, veluti legata, fidei-
 commissa, tutelæ, libertates, tabulæ pupillares Cujat. *b.*

Sequitur secundum caput *hujus Novellæ*, de succef-
 sione & capacitate filiorum naturalium & concubina-
 21 rum, an capere possint ex bonis patris vel matris † te-
 stamenti, vel donationis jure, vel ab intestato?

Elegantè & dilucidè hanc partem pertractat Cu-
 22 jatius † *ad hanc Nov.* olim nimirum concubinæ licuisse,
 donare in infinitum *l. donationes ff. de donat. l. 2. §. divus*
ff. de donat. inter vir. & uxor. potuisse & solidum capere
 ex testamento *l. cum tab. §. 1. ff. De ijs quæ ut indign. aufer.*
 potuisse etiam filium naturalem, & posse etiam hodiè
 à matre heredem institui ex assè: quin & exheredatum
 habere querelam, sicut spurius *l. si suspecta §. 1. de inoffic.*
testam. patri quoq; ex testamento olim heredem esse
 potuisse in assèm, sicut extraneus quilibet.

23 Hodiè verò neq; † concubinam; neq; filium natu-
 ralem in bonis contubernalis aut patris assis capacita-
 tem habere. Nam ex constitutione Imperatoris, pater
 existentibus justis liberis, eos in testamento heredes
 scribere tenetur: at naturales ex unâ tantum unciâ in-
 stituere potest *l. humanitatis C. de naturalib. liber.* sin verò
 nulli existunt liberi justis, tunc pater naturales liberos
 suos in semissem bonorum instituit *Auth. licet C. de*
naturalib. liber.

Quod attinet successionem ab intestato, videndum
 est, an agatur de successione paternâ, aut maternâ,
 sive

sivè quomodò naturales patri, & quomodò matri suæ succedant, † nam hæ successiones diverso jure censentur. 24

Quoad successionem paternam, ità disponit Imperator; ut siquidem pater naturalis alios quoque relinquat liberos ex justo matrimonio natos, & conjugem legitimam, illi liberi naturales tantum, ab hereditate paterna omninò excludantur: nam etsi justa illa uxor non veniat ad successionem mariti, obstat tamen filiis naturalibus: veruntamen liberi illi naturales debent ab heredibus sivè liberis legitimis ex bonis defuncti patris educari & ali, arbitrio boni viri. *h. Nov. 18. § 89. & Auth. licet C. de natural. liber.*

Si verò pater naturalis † nullos reliquerit liberos justos, vel uxorem justam, sed solos naturales, hi in sextantem, id est, in duas hereditatis uncias, sivè in sextam partem hereditatis vocantur, quam vel inter se dividunt, si soli sint, vel cum matre, in capita sivè pro numero personarum, si illa adhuc vivit *d. Auth. licet.* Quare si defunctus reliquerit 1200. aureos, hoc casu, naturales ex concubinâ nati, cum suâ matre, ex patris sui naturalis hereditate habebit ducentos aureos: mater autem succedit cum illis in capita; quia illum sextantem, sivè duas uncias, æqualitèr cum ipsis dividit pro numero personarum: in reliquas decem uncias succedunt proximiores agnati vel cognati defuncti *d. Auth. licet.*

Quamvis autem Justinianus ex concubinato susceptæ sobolis habet rationem † adimit tamen id, si quis parens habuerit plures concubinas: additquè pro ratione exemplum & collationem nuptiarum: quod quis legitimæ uxori conjunctus, aliam superinducere matri-

monio consistente, non possit: & concubina uxorem imitatur. Si plures itaq; sint concubinæ, scorta potius sunt quàm concubinæ: & liberi spurij, non naturales Cujat. *b. pag. 112.*

Sed quod dictum, liberos naturales patri suo succedere in duabus uncijs, illud non intelligendum est in infinitum, sed de liberis primi gradus h. e. de filijs & filiabus naturalibus: si itaque naturalis filius iterùm liberos habeat, illi patre demortuo ad successionem avi vel proavi paterni nullo modo admittuntur ab intestato *l. ult. C. de naturalib. lib. Nov. 89.*

Licet enim concubinatus per legem nomen assumfit *l. in concubinato ff. de concubinis*, vitium tamen aliquod in se habet, ut veri matrimonij effectus producere non possit *d. l. ult.* & ob ejusmodi vitium non judicantur nepotes ac pronepotes naturales digni, ut ab intestato ex bonis avi aut proavi paterni aliquid consequi debeant, cùm de domo & familiâ patris non sint, *d. l. ult.* sed neq; fratribus ex eodem patre, cæterisq; cognatis, per patrem consanguinitatis vel agnationis jure succedunt Cujat. *b.* Et hæc de successione paternâ.

27 Quoad maternam successionem, † in illâ melioris sunt conditionis liberi naturales, quàm in successione paternâ, vel aliorum per patrem ascendentium. Matri enim succedunt liberi naturales, perindè ac liberi legitimi, sive ex justo matrimonio nati: imò non solum matri, sed & ascendentibus per matrem heredes ab intestato succedunt *Dd. in l. si qua illustris C. ad SC. Orphit.* Et quidem sive soli sint, sive concurrant cum legitimè natis, succedunt matri: quod ità constitutum est SCto Orphitiano *l. pen. C. ad SC. Orphit.* quæ lex non est abrogata

gata per Novellas. Præterea nepotes aut pronepotes naturales quoque aviæ & proaviæ, & avo ac proavo materno succedunt Angel. *in §. pen. Instit. de SC. Orphit.*

Quæritur, cur spurij matri succedant ab intestato, non etiam patri? Ratio in spurijis est evidens; quia nullum patrem habere intelliguntur † §. *vulgò Instit. de 28 success. cogn.* Mater semper certa est; æquum igitur est, ut quod liberi justî utriq; parenti debent, id omne à liberis, qui sunt sine patre, transfundatur in matrem.

In nothis sive naturalibus, propterea quod concubina uxorem legitimam imitatur, non idem omninò dici potest, incertum esse patrem. Et hîc notandum, quod Cujatius eleganter scripsit *ad b. Nov. d. pag. 12. § seq.* Patrem aliquando esse certum; † aliquando incertum; aliquando incertum quodammodo. *Certus* est pater in jure nostro ille, quem justæ nuptiæ demonstrant: *Incertus*, qui vulgò quæsitivos liberos: deniq; *incertus quodammodo*, qui liberos ex concubinâ suscepit. Et ideò pater non omninò certus est; quasi tamen quodammodò certus est; quâ de causâ ei etiam omninò ab intestato non succeditur, & ex testamento ejus liberi non semper solidum accipiunt Cujat. *b.*

Tertium caput est de collatione bonorum *b. Nov. 18. cap. 6. § Autb. ex testamento C. de collat.* ubi in primis tenendum est, olim, quoad collationem, differentiam fuisse † inter causam testati & intestati. Nam fratres 30 vel sorores si ex testamento instituti heredes essent, non conferebant: quia veniunt ad successionem ex judicio sive voluntate defuncti, qui potest inter liberos sua bona etiam inæqualitèr dividere *l. parentibus 8. C. de inofficios. testam.* ideoq; aliud est, si testator hoc ipsum,

specialitèr voluisset & præcepisset: quia voluntas testatoris pro lege custodienda est, ut maximè inter liberos disponentis, modò ne fiat præjudicium legitimæ.

- 31 At verò si ab intestato † succedebant, conferebant. *l. 1. l. 4. & l. filiam 7. C. de collat. l. 3. de dotis collat. l. ult. C. comm. utriusq; judicij*, quia hoc casu non veniunt ad successionem ex judicio sive voluntate testatoris, sed vi & auctoritate legis: ea verò omnes inter se exæquat, & vult ut inter eos, qui ab intestato succedunt, servetur æqualitas.

- 32 Sed hæc differentia sublata est † à Justiniano *per b. Nov. 18. cap. 6.* ubi illud desuper sancit, ut omninò ab heredibus fiat collatio, & servetur inter eosdem æqualitas, sive quispiam testatus, sive intestatus moriatur: *nisi expressis verbis collationem testator probibeat.*

- Rationem regulæ, & sublatae veteris differentia, ipse indicat Imperator † *b. Nov. 18. cap. 6.* his verbis: quoniam incertum est, ne forsan oblitus datorum hujus non est memoratus. In ratione itaq; est præsumpta voluntas testatoris, quasi videlicet is voluerit conferri à liberis, quibus fortè quantum dederit, oblitus est. At omissa per oblivionem, plerunq; pro expressis in jure haberi solent. *l. ult. de liberat leg. l. Seja ff. de instruct. leg. §. sed fœmina Instit. de exheredat. liber.*

- 34 Quod si itaq; testator expressis verbis collationem prohibeat, tunc non est collationi locus: † quia in testamentis dominatur voluntas testatoris, dummodò non sit contraria legibus *Nov. 1.* quo facto, quisque liberorum habebit præcipuum, quod vel dotis, vel donationis propter nuptias nomine accepit. Quin & ab intestato non est collatio, nolente eo, de cujus successionem agitur, *l. ex parte 39. §. intestato ff. famil. hercisc.*

Undè

Undè patet, duo esse † hujus *Nov. 18. cap. 6.* (ubi mo- 35
 dum conferendi novum collationibus addidit) capita,
 ut nimirum, secus atq; jure veteri, non ab intestato sal-
 tèm, sed etiam ex testamento locum habeat collatio, &
 &, ut secus atq; jure veteri, collationi locus omninò sit,
 nisi expressè prohibeatur *Sichard. ad b. Nov. 18. n. 7.* re-
 liqua collationum jura illibata & incorrecta manse-
 runt. *d. b. Nov. 18. cap. 6. verb. omnibus, quæ prius de collatio-*
nibus à nobis sancita sunt, in suâ virtute manentibus.

Cæterum sententiam juris novissimi de collatio-
 nibus, refert *Rittersh. p. 5. cap. 6. n. 3. ex Juliano in Epit.*
Novell. his verbis: Si quis pro filiâ suâ dotem genero
 dederit, vel propter nuptias donationem pro filio suo
 nurui præstiterit, posteaq; ipse pater decesserit, testatus
 sivè intestatus, & non specialitèr expresse-rit, ut nulla
 collatio fiat dotis vel ante nuptialis donationis: si igi-
 tur hoc ita sit, is qui succedere jure patris voluerit, co-
 gatur conferre dotem, vel ante nuptialem donationem.
Hæc Julianus. Undè intelligitur, conferri debere jure no-
 vo dotem & donationem propter nuptias, † itemque 36
 bona profectitia, quæ succedens vel heres tempore
 mortis defuncti, cui succeditur, in bonis habuit. Secus
 autem est in bonis adventitijs, item castrensibus † & 37
 quasi castrensibus, ut & in ijs quæ heres tempore mor-
 tis defuncti, cui succedi debet, in bonis non habet, sed
 jam alienavit; item in ijs quæ ob causam data sunt: ea
 namq; regularitèr in collationem non veniunt.

Ejusdem generis sunt etiam sumptus † in studia 38
 filij à patre prærogati: nisi appareat contraria voluntas
 patris *l. quæ pater 50. ff. famil. eriscisc.* itemq; impen- 39
 in elocationem filia factæ *Coler. decis. 62. n. 29.*

39 De eo autem quæritur: an, sicut dos † & donatio
 propter nuptias conferenda est inter liberos, tam ex
 testamento quàm ab intestato, succedentes patri, nisi
 40 expresse vetuerit pater; ità etiam simplex † donatio?
 Quidam ajunt; quidam negant; quidam distinguunt,
 ut videre est apud Johannem Fabrum *in Breviario C. ad*
Auth. ex testamento C. de collat. & Jacobum Cujatium
lib. 3. obs. 30. sed verior æquior & juris quoq; textibus
 apertissimis suffulta est eorum sententia, qui docent,
 donationes simplices, tam suo quàm emancipato filio
 41 factas, in collationem venire, † *l. qui donatione l. illud §.*
 42 *fin. C. de collat. b. Nov. 18. cap. 6.* Ideò enim inventa est †
 & introducta collatio, ut inter descendentes servetur
 æqualitas, & unus tantùm consequatur de bonis pater-
 nis, quantum alius *l. ut liberis C. de collat. l. fin. C. comm.*
utriusq; Judic. b. Nov. 18. d. cap. 6.

Atquè ità in facultate Juridicâ Academiæ Rosto-
 43 chienfis aliquoties † pronunciatum; quin & ad eun-
 dem modum in causâ quâdam gravissimâ, super quâ
 diversorum collegiorum, diversa responsa reddita
 erant, omnium collegarum unanimi consensu in eam
 itum esse sententiam, simplices nimirum donationes
 conferendas esse, scribit D. Ernestus Cothman. *consil.*
44. n. 60. & seq. vol. 3. Idem quoq; statuit collegium Ju-
 ridicum in Academiâ Marpurgensi, ut videre est in
 Jctorum Marpurgensium consilijs *vol. 1. resp. 26. num. 185.*
& seqq. & Facultas Juridica in Academiâ Jenensi, refe-
 rente Dominico Arumæo *lib. 2. decis. 8.*

Cæterum prælegata quod attinet, ea in collatio-
 44 nem non venire † verius est: idque propter volunta-
 tem testatoris, qui videtur collationem prohibuisse
 præ-

prælegando. Deindè quia eo fine relicta intelliguntur esse prælegata, ut sint & habeantur præcipua: at verò præcipuum quid habere, & cogi conferre, sunt inter se, opposita *l. 12. § l. seq. C. de collat.* Quod itaq; quis potest habere præcipuum, utpotè sibi prælegatum à testatore, patre vel avo, id conferre non cogitur Rittersh. *d. cap. 6. num. 5.* post Balduinum in *Justin. pag. 552.*

De eo constat, collationem tantum habere locum, inter coheredes sive universales successores; neq; tamen inter hos omnes. Non enim inter † ascendentes, 45 non inter collaterales, sed tantum inter descendentes sive liberos locum habet, & inter hos tum demum, quando nemo eos gradu præcedit, & legitima eis debetur. Et quidem collationi inter ascendentes locus non est: quia illis non debetur hereditas, uti liberis, sed commiserationis saltè ratio illos turbato mortalitatis ordine admittit *l. scripto ff. unde liberi* cui etiam satisfit, licet unus eorum plus minusvè consequatur: liberis autem jure naturæ debetur, quod omnem inæqualitatem respuit: & uti inter dominos inæqualitas maxime reprobatur; sic etiam inter liberos, qui quasi domini dicuntur paternorum bonorum: quæ & ratio introductæ collationis præcipua est *l. 1. C. de collat. bon.*

Non itaq; collatio locum obtinebit † inter legata- 46 rios & fideicommissarios particulares sive rerum singularium. Porro jure novissimo fit collatio non tantum inter emancipatos, suosvè ut olim; sed propter qualitatem divisionis bonorum paternorum etiam sui conferunt suis, & sui emancipatis, nec filij tantum vel filia, sed etiam nepotes vel neptes, sive inter se soli sint, sive si cum filiabus concurrant *ex b. Nov. 18. cap. 6.*

Cætera

Cætera de collationibus, Imperator *in l. Nov. 18.* relinquit anteriorum legum dispositioni: nam quoad
 47 res, quæ in collationem veniunt, vel non, nihil novi ¶
 constituit.

Quartum caput est de divisione bonorum à patre
 facta inter liberos. Et quidem defuncti parentis dispo-
 sitio quælibet, sive sit testamentum cæptum tantum,
 nec dum impletum, sive codicillus sit, sive epistola, si-
 vè quæcunq; alia scriptura, quamvis non observatis
 48 juris civilis solennibus custodienda ¶ est, quoad libe-
 ros, non attentâ æqualitate, modò ne defraudentur in
 legitimâ *l. parentibus C. de inoffic. testam. hanc consultissimâ*
§. 21. l. ult. C. famil. ercisc. l. ex imperfecto C. de testam.

Sed si extrâ testamentum aut codicillum fiat de-
 scriptio & divisio bonorum, tùm ea ex hac *Novellâ 18.*
 49 *cap. 7.* ita demùm valet divisio illa bonorum ¶ per scri-
 pturam facta inter liberos, si ei schedæ paternæ, conti-
 nenti bonorum divisionem inter liberos, subscripserint
 liberi omnes, vel pater *Auth. si modò C. famil. ercisc.* Si-
 chard. *ad Authent. Quod sine C. de testam. num. 1. & n. 5.* ut
 excludantur fraudes, quibus alioquin testamenta pos-
 sunt esse obnoxia: sin minùs hoc factum, tunc ex
 æquo inter se hereditatem filij ab intestato partiuntur
Cujat. ad hanc Novell. pag. 114. Addantur scripta infra
ad Novell. 107.

Quintum caput est de inficiatorum & abjuratorum
 poenâ. Multæ sunt actiones, quæ aliàs in simplum
 50 dantur, sed ex inficiatione lis crescit ¶ & duplantur, ut
 legis Aquiliæ, &c.

51 Nam qui damnum à se datum ¶ inficiatur, etiam in
 duplum tenetur actione *L. Aquiliæ*, quæ adversus
 confi-

confitentem alioquin ferè esset simpli §. *vi autem bonorum versic. sed & L. aquilia §. in duplum & §. sed facti Instit. de actionib. §. ex quibusdam Instit. de oblig. quæ quasi ex contractu.*

Sic qui negat legatum † ad pias causas à se re- 52
lictum, is alterum tantum pro pœnâ solvere cogitur:
neq; solum ob inficiationem, sed ob dilationem quoq;
solutionis hîc crescit lis inficiando d. §. *quibusdam d. §. vi autem bonorum.*

Sic qui abnegat depositum certis quibusdam † ca- 53
sibus, ut incendij, ruinæ, naufragij, vel tumultus causâ,
factum, is pœnæ causâ in duplum condemnatur l. i. ff.
*depositi §. in duplum & §. sed facti Instit. de actionib. cum
similibus.*

His Imperator etiam adjungit conditionem, quâ
certum petitur ex syngraphâ. Si enim debitor in Judi-
cio neget se scripsisse † talem syngrapham; vel si ex- 54
ceptionem non numeratæ pecuniæ ei opponat; & post-
modum probetur & convincatur scripsisse vel accepisse
pecuniam, damnatur in duplum; si verò in processu † 55
litis hic debitor negationem revocârit, (datur enim ve-
nia poenitenti & bonam fidem agnoscenti) in simplum
tantum damnabitur; ita tamen ut expensas litis à cre-
ditore juratas, vel à Judice æstimatas sive moderatas
restituât l. *sancimus C. de judic.* Si enim actor ipse suo ar-
bitratu modum sumptuum definierit, hoc Judex potest
moderari d. l. *sancimus.* aliud est si Judex prius jusserit
ad certum modum jurari, & juratum sit, ut est in l. *si
quando C. unde vi.*

Et de hoc ultimo casu intelligenda est † *Novella 82.* 56
ubi Judex jusjurandum actoris omninò sequi jubetur.
Est & alia inficiantis propriam syngrapham pœna, ut

scilicet non possit pluribus uti defensionibus, sicut alias potuisset ex regulâ Juris: meritò enim hoc benefici-
 57 cium juris communis † perdit suâ inficiatione, & postea convictus mendacij non amplius auditur, si velit solutionem à se factam allegare illius pecuniæ, quæ continetur in syngraphâ, quam à se scriptam mendaciter negavit. Quia etsi verum sit solvisse eum, iterum tamenolvere cogitur, non obstante eo, quod alias dicitur in regulâ Juris, *Bona fides † non patitur, ut bis idem exigatur*. Et non posse aptiorem poni speciem ad verba illius legis 43. de reg. Jur. scribit Cujatius ad b. Nov. pag. 115. in fine. Licet enim bis idem repetere, quoties lex hoc permittit ad poenam alteri infligendam.

Præterea constituitur etiam dupli actio in actionem, qui falsò negat † à se scriptam apocham, id est, confessionem solutionis sibi factæ. Nam hic quoque meritò illam sustinet poenam, ut summam in apochâ comprehensam cogatur imputare debito, & alterum tantum præstare. Sed hic quoque poenitentia admittitur; sicut etiam in alijs plerisque causis *l. quamvis ff. de injus voc. l. de ætate §. ultim. de interrogat. in jure fact.* Cujat. ad b. Nov. pag. 116.

60 Sic in actione † in rem, possessori qui conventus rei vendicatione, inficiatur possessionem rei, aufertur illa & adjudicatur actori, qui rei vendicationem adversum eum instituit *ut est in l. fin. ff. de rei vendicatione*.

Sextum caput b. Novell. in cap. 11. tractat, quomodo concubinæ servilis conditionis, liberæ & uxores fiant: de quo Cujatius ad Nov. 12. & Joachimus Steph. ad hanc Nov. 18. in fin.

NOVELLA XIX.

De filiis ante dotalia instru-
menta natis.

S U M M A R I A.

1. **L**iberi naturales legitimati per subsequens matrimonium habentur legitimi; sive antè, sive post dotale instrumentum nati.
2. Novellam 12. §. ult. etiam ad præterita tempora pertinere; idq; favore liberorum.
3. Pro liberis honestate sanguinis pugnandum est.

Hæc Novella est de legitimatione per subsequens matrimonium liberorum naturalium, qui antè dotalia instrumenta nati sunt. Quia enim quæstio incidebat, an post, vel ante dotale confectum instrumentum liberi nati, vivente patre, legitimi sint; eâ de causâ, hæc Novella hoc dubium & hoc discrimen sustulit, ut scilicet non attento tempore, antè vel post dotale instrumentum nati, omnes legitimi liberi habeantur, & sint in patris potestate, modò nuptiæ insecutæ sint.

Præterea Imperator hic declarat *l. nuper* & *l. cum quis C. de naturalibus lib.* & *Nov. 12. §. ult.* non tantum ad futura, sed etiam ad præterita tempora pertinere, idq; favore liberorum, pro quibus honestate sanguinis & morum pugnandum est, ut in statum optimum vindicentur, deteresi omni pudore & maculâ Jacob. Cujat. & Joach. Steph. *ad b. Nov.*

NOVELLA XX.

De his qui in causis appellationum
apparitorum officio funguntur,

1. **A**pparitores qui.

2. **A**pparitorum officium quale esse debeat.

- I** **A**pparitores sunt † magistratuum ministri, vel potius adiutores, ad Jurisdictionem conficiendam *l. in sacris scrinijs 12. C. de prox. sac. scrin. lib. 12.* ubi & quantitatem sportularum Judicialium eis constituit. Horum apparitorum officium quale † esse debeat in causis appellationum, designat Imperator *b. Novellâ 20.* ubi per *Cujat. & Joach. Steph.* plenius quæ ad explicationem hujus Novellæ pertinent, explicantur. Cæterum vicarij vel vicem Judicis obtinentes, jus gladij non habent, hoc est, ultimum supplicium irrogare, vel membrum abscindere non possunt *b. Nov. 20.*

NOVELLA XXI.

De Armenijs.

SUMMARIA.

1. **J**ustinianus tulit discrimen sexus in successione.

2. **N**atura utrumq; sexum pariter finxit humani generis causâ.

3. **J**ustinianus damnat consuetudinem Armeniorum, qui repellabant fœminas à successione, & admittebat saltëm mares, admittit tamen illam differentiam in prædijs familiarum: Uti adhuc bodiè masculi tantum regulariter in feudis succedunt *n. 4.*

In multis Juris partibus deterior est fœminarum, quàm marium conditio *l. in multis ff. de stat. hom.* Sed Justinianus, magnus fautor & patronus sexus fœminini, non tulit unum in successione
bus

bus discrimen sexus, † clamans id pugnare cum natu- 1
 râ, † quæ utrumq; sexum pariter finxit humani gene- 2
 ris causâ *Nov. 18. l. maximum vitium C. de liber. prater.*
 Itaq; cum Armenij à bonorum successione repellerent
 fœminas, ut familiæ conservarentur, extrâ quas able-
 gantur fœminæ, dum nubunt; idcirco in hac constitu-
 tione *Nov. 21.* jubet servare æqualitatem utriusq; sexus;
 & contrâ damnat † veterem illam Armeniæ consuetu- 3
 dinem, de qua modò dictum, ut scilicet filij tantum
 succederent in bonis parentum & fratrum, exclusis so-
 roribus vel fœminis. Antè quam leges Romanorum
 à Lothario in Italiâ vicissim excitarentur, antiquum
 Armeniorum Jus apud Gallos quoq; & Germanos va-
 luit: antiqua enim lex est: *In terrâ Salicâ mulier ne suc-*
cedat. Quin etiam sorores absq; dote in ædes marito-
 rum commigrabant: cujusmodi mores fuisse etiam
 Germanorum, scribit *Cornelius Tacitus*, dum dotem non
 uxor marito, sed uxori maritus adferebat.

Admittit tamen Imperator vetus discrimen illud, si
 agatur de prædijs, quæ appellantur *γυναικωνισια*, quæ
 princeps & author generis adscripsit suæ familiæ: quo
 sanè exemplo nos hodiè poterimus tueri consuetudi-
 nem passim moribus receptam, quâ masculi exclu-
 dunt † fœminas, si agatur de successione feudalium 4
 prædiorum, quorum conditio maximè videtur conve-
 nire masculis, magis sanè quàm fœminis *Cujat. b.*

COLLATIO QUARTA.

NOVELLA XXII.

De Nuptijs.

Hb 3

Sum-

1. **L** Ex est de futuris.
2. Defuncti voluntas sit semper potior.
3. Testatoris voluntas est potior lege.
4. Nuptias facit consensus liber & honestus.
5. Solo affectu maritali honesto discernitur concubina ab uxore.
6. Uxor est nomen dignitatis.
7. Concubina est nomen voluptatis.
8. Matrimonium necessario non requirit dotalia instrumenta, neque celebritatem nuptiarum.
9. Dotalia instrumenta tamen requiruntur in nuptiis cum concubinâ: Item in nuptiis contractis inter personas imparis conditionis num. 10. item si illustris uxorem quamlibet ducat num. 11. exceptis illustribus barbaris num. 12. item si patronus velit ducere libertam n. 13.
14. Benedictio sacra est necessaria in nuptiis: quod institutum est antiquissimum n. 15.
16. Matrimonia consensu contrahuntur, sed contracta non nisi misso repudio dissolvuntur: Deus enim hanc dissolutionem sibi reservavit num. 17.
18. Divortia fiunt vel bonâ gratiâ, vel non bonâ gratiâ.
19. Bonâ gratiâ quomodo dicatur dirimi matrimonium.
20. Cause dissolvendi matrimonium bonâ gratiâ sunt quatuor. Primus est impotentia mariti num. 21. expectato tamen triennio in honorem matrimonij num. 22. sed quod similiter arcta sit, ut virum pati non possit: tunc inspicere debet ab obstetricibus, ij q̄ creditur n. 23. Dissolutio ex eâ causâ matrimonio, tum & dos & donatio propter nuptias restituenda est num. 24. quia nulla cujusquam culpa intervenit, ergo nec poena esse debet num.

- num 25. quod si sterilitas evidens sit, tunc triennio,
itemq; experimento opus non est num. 26.
27. Sterilitatis ex causâ olim licuit ab uxore divertere: sed
facile hoc non fit. num. 28.
29. Secunda causa est Monachismus: sed hic modus solvendi
matrimonij hodiè non obtinet num. 30. ejus ratio n. 31.
32. Tertia causa est superveniens servitus: sed & hoc amplius
non servatur num. 33.
34. Quarta causa est captivitas. at Justinianus constituit,
ne captivitate matrimonium dissolveretur num. 35.
sub pœnâ privationis dotis & donationis propter nu-
nuptias num. 36. quod si verò incertum sit, utrum
captus vivat, an obierit, tunc quinquennium expectan-
dum. num. 37.
38. Militiæ ex causâ quomodo dissolvatur matrimonium num.
39. 40. 41. & 42.
43. Modi dissolvendi matrimonium interveniente repudio.
44. Inter divortium & repudium propria differentia:
sed eam posterior ætas non observavit num. 45. nam
& divortia dicuntur repudia num. 46.
47. Repudium aliud est rationabile, aliud irrationabile:
utrumq; definitur.
48. Repudiorum causæ olim erant arbitrariæ; hodiè verò lege
definitæ sunt num. 49.
50. Repudium mittitur vel per nuncium, vel per libellum,
idq; conceptis verbis.
51. Repudiij instar causæ quoad maritum sunt quinque num. 52.
quoad uxorem verò sex num. 53. & 54. quæ causæ debent
allegari & probari num. 55.
56. Pœnæ causam repudiij justi præbeuntis: Mulier adultera
perdit dotem, quam maritus retinet num. 57. Maritus
verò

verò privatur suâ donatione propter nuptias num. 58. Uxor enim & maritus hoc in casu ad paria judicantur n. 59. & dos & donatio propter nuptias judicantur ad paria num. 60. Ultriusq. proprietas, si liberi adsint, illis reservatur: at si nulli liberi, tunc plena proprietas cedit conjugum. 61.

62. Dote & donatione propter nuptias mulctatur etiam quis ob aliam causam, quàm propter adulterium.
63. Sed quid si indotatum fuerit matrimonium?
64. Quid item si mulier nupserit viro, nullâ donatione propter nuptias constituta?
65. Quid si liberi sine consensu parentum velint repudium mittere?
66. Pœna divortij seu repudij injusti: mulier absq. causâ discedens à marito, amittit dotem & lucra nuptialia, quorum usumfructum pater consequitur, si liberi adsint, illis autem debetur proprietas num. 67. si nulli liberi adsint, ipse pleno jure ea capit num. 68. Deindè mulier intrâ quinquennium nubere cohibetur, quod explicatur ex hâc Novell. 22. & Nov. 117. Vir autem dans causam dissidij, amittit donationem propter nuptias. Ratio num. 69. Hodie ex Novellâ 117. & Nov. 134. pœna est communis viri & uxoris num. 70.
71. Conjux quatuor casibus non potest maritum adulterij accusare. Primus num. 72. Secundus num. 73. Tertius num. 74. Quartus num. 75.
76. Connubium non est cum liberâ muliere.
77. Nuptiae aliae primæ, aliae secundæ.
78. Primæ nuptiae sunt favorabiles: tantum benedicuntur num. 79.
80. Secundæ nuptiae sunt odiosæ & certis constrictæ pœnis: quia magna afferunt incommoda num. 81.

82. *Secunda nuptia alia sunt matura, alia immature; quæ definiuntur num. 83.*
84. *Mas non luget fœminam.*
85. *Nec sponsus lugere tenetur sponsam: utriusq. ratio n. 86.*
87. *Fœmina maritum defunctum lugere debet duodecim menses: Ratio num. 88. sin. secus subijcitur certis pœnis, quæ recensentur num. 89. 90. 92. 93. 94.*
95. *Pœnæ secundarum nuptiarum an sint sublatae.*
96. *Mulier si gravida, adhuc luctus tempus servabit: sed circa banc rem rectè spectatur, quid in quovis loco statutum & observetur. num. 97.*
98. *Maritus cur non teneatur servare annum luctus; ut nec sponsa sponsum num. 99. & 100.*
101. *Pœnæ nuptiarum non immaturarum num. 102.*
103. *Secundæ nuptiæ bodiè sunt extrâ pœnam.*
104. *Viduae transeuntes ad secunda vota amittunt dignitatem & privilegia prioris mariti, & sequuntur conditionem novi mariti.*
105. *Secundæ nuptiæ quæ fiunt extantibus liberis laborant majori odio, quàm quæ nullis liberis: & fœminarum plùs quàm virorum num. 106.*
107. *Secundæ nuptiæ quomodo puniantur extantibus liberis.*
108. *Legis Juliae Miscellæ emendatio.*
109. *Cautio Mutiana, & ejus forma.*
110. *De conditione viduitatis, emendatâ Novellâ 22. & alia de lege Juliâ Miscellâ n. 11. & seqq.*
113. *Pecuniam ad res mobiles pertinere: ejusq. praxis.*

Ulatiana inscriptio talis est: De solutione nuptiarum, & de secundis nuptiis. Hæc enim Novella præcipuè agit i. quomodo matrimonia dissolvantur.

vantur. 2. De secundis nuptijs, hoc est, de his, qui nuptias iterant intra annum luctus.

Hoc *primum* Justinianus ait; se legem ferre in futurum, non in præteritum. † *b. Nov. 22. cap. 1.* Lex enim est de futuris; quædam tamen leges ad præterita trahuntur. Deindè hâc lege potiolem præmonet † esse voluntatem defuncti: disponat itaque, inquit, unusquisq; super suis, ut dignum est, & sit lex, ejus voluntas *cap. 2.* Ut ecce, ususfructus bonorum legatus uxori, non amittitur propter secundas nuptias, nisi caverit testator: quia testatoris voluntas potior † est lege; imò testatoris voluntas est lex, *uti modò dictum.* Deindè Imperator declarat nuptias contrahi nudo & mutuo consensu *cap. 3.* de quo etiam est notissima juris regula: Nuptias non concubitus facit, sed mutuus consensus *l. nuptias 30 ff. de reg. jur.* isq; debet esse liber, honestus † sobrius ac prudens: nam & lex civilis averfatur in matrimonijs luxuriam & delicias, desideratq; justas & honestas affectiones *l. illud in causis ff. de manumiss. vind.*

Hinc ille consensus vocatur maritalis honor & affectus *l. donationis ff. de donat.* plenus honor *l. cum tabulis §. 1. ff. de his quib. ut indign.* quo solo secernitur † concubina ab uxore *l. item legato 49. §. pen. de legat. 3.* in ipsâ appellatione uxoris est honor *Nov. 74.* nam uxor, item materfamilias, & domina, sunt † nomina dignitatis: Concubina potiùs est nomen voluptatis † *Cujat. ad b. Nov. pag. 121.*

Quidam etiam exigebant instrumenta dotalia: quod meritò reprobatur: quia enim solus consensus nuptias facit; exindè satìs intelligitur, ad substantiam matrimonij non esse necessaria instrumenta dotalia. † &

& tabulas nuptiales; non dotem; non donationem propter nuptias; non celebritatem sive solennitatem nuptiarum *l. 31. in pr. ff. de donat. l. ult. in pr. C. de donat. ante nupt.* possunt quidem accedere ea ad nuptias, sed non tanquam substantialia: unde & abesse & amitti possunt.

Sunt tamen casus, quibus tabulæ nuptiales quoque exiguntur. Sic enim constat, non satis esse nuptias contrahi cum concubinâ, sed oportet† etiam dotalia instrumenta intervenire *Nov. 12. & Nov. 18. c. 2. & b. Nov. 22. cap. 1.* Deinde tabulæ nuptiales exigebantur etiam in nuptiis contractis inter personas† imparis conditionis sive dignitatis; ut si senator permissu Principis ducat mulierem scenicam, id est, vilis conditionis *l. si donationum 22. & l. Imperialis 23. C. de nupt.*

Præterea exiguntur nuptiales tabulæ, si illustres viri uxorem quamlibet ducant† *b. Nov. 22.* exceptis illustribus barbaris, Romano Imperio subjectis, † propter eorum simplicitatem, quæ non fuit visa adstringenda ad illam subtilitatem instrumentorum dotalium *Nov. 117.* unde sumpta est Authentica *maximis decoratis C. de nupt.*

Denique requiruntur dotalia instrumenta, si patronus ducere velit† libertam *Nov. 78. cap. 3.* unde sumpta est Authentica *sed novo jure C. de nupt.*

Regulariter ergo nuptiæ solo consensu contrahuntur; nec extrâ prædictos casus requiruntur dotalia instrumenta. Sanè ad omnia matrimonia necessariam esse sacram benedictionem† Imperator Leo constituit *Nov. 89. & Nov. 74.* Quod tamen institutum non sub Leone primum extitisse, sed in Ecclesiâ Christianâ

15 fuisse antiquissimum, observârunt† Hotomannus *illust. quest. 45.* ex Tertulliano *lib. 2. ad uxorem* & Cujatius *ad Rubr. § cap. 1. Ext. de sponsalibus & matrimonijs* itemq; Rittershusius *p. 4. cap. 2. num. 19.* ubi dicit, se observâsse hâc ipsâ de re vetustiore locum apud Ignatium Antiochenum *in Epist. 8. ad Polycarpum.*

Et sanè quis ignorat, Deum ipsum, Evam Adamo tradidisse, eisq; benè precatum esse? ut testatur Moyses *Gen. 2.* Et hunc morem semper Ecclesiâ retinuisse videtur. Hinc matrimonia absq; benedictione irrita esse, statuit Leo *d. Nov. 109.* Et ne matrimonia citrà sacram benedictionem confirmantur, cavit *d. Novellâ 89.* & ne antè legitimum tempus futuris conjugibus benedicatur *Nov. 74.* Leonem secutus est Commenus Imperator *Novell. de sponsalib. & de sponsaliorum dissolutione,* expressè sanciens, ea sponsalia matrimonij vim & effectum habere, quæ sacrâ benedictione confirmata sint: reliqua verò sponsalia, sponsaliorum tantum effectum habere Joach. Steph. *lib. 2. Instit. Juris Canonici cap. 1. n. 137.*

Cæterùm Hotomannus *d. loc.* putat *legem sancimus 34. C. de nupt.* etiam accipiendam esse, de hâc ipsâ benedictione sacerdotali; ubi Imperator constituit, non aliter intelligi debere nuptiarum conditionem impletam, nisi ipsa accedat nuptiarum festivitas, & vota nuptiarum reipsâ processerint. Quasi Imperator *festivitatis* vocabulo, aut *votorum* intelligi velit benedictionem Sacerdotis.

An verò, uti nuptiæ solo consensu fiunt, ità eadem contractæ etiam nudo dissensu distrahantur? videntum est. Eleganter hanc in rem responderunt Impp. Theo-

Theodosius & Valentinianus: consensu licita matrimonia posse contrahi, at contracta † non nisi misso repudio dissolvi, præcipimus: solutionem enim matrimonij difficiliorem debere esse, favor imperat liberorum *l. consensu 8. C. de repud.* favor liberorum, qui est favor publicus *l. 1. ff. solut. matrim.* & (inquiunt) *non, nisi misso repudio.* quod est, non nisi ex causâ; prout ibi attexuntur causæ *in d. l. consensu 8.* ut ita repudium mittere jure Romano, sit causam quoq; repudij explicare, *suas res sibi habere jussit: ex duodecim tabulis causam addit,* ut est apud Ciceronem *Philipp. 1.*

Neq; obtinet hic in matrimonio, quod spirituale est, regula illa naturæ, ut quidquid eo genere dissolvatur, quo colligatum est *l. nihil tam naturale 35. de reg. jur.* Quia enim Deus hanc matrimonij solutionem † sibi reservavit; ideò fieri solo hominum consensu nequit. Quia & nec solo hominum consensu, sed & Dei, contracta hæc obligatio intelligitur, ut est scriptum *Matt. 10.* quos Deus conjunxit, homo ne separet.

Divortia itaq; admitti, omni jure convenit. Sed quæritur valde de causis, & quousq; admitti possint? Neque enim temerè matrimonia dissolvi possunt, sed tantum ex legitimis causis *d. l. consensu 8. C. de repud.*

Distinguuntur verò de causis, ut sint divortia bonâ gratiâ, & non bonâ † gratiâ, sed misso repudio *b. Nov. 22.*

Bonâ gratiâ † matrimonium dirimere, est, dulciter sine querelâ partibus consentientibus inter se absque jurgio vel odio, & sine libello repudij transigere. Et sic quod Anastasius *communem consensum* vocat in *l. si contestante 9. C. de repud.* Justinianus appellat bonam gratiam *l. 1. §. ultim. C. de rei uxor. act. Nov. 98.* Atq; ita vel bonâ gratiâ dissolvitur matrimonium sine causâ &

ratione ullâ; vel ex certâ causâ, puta, per missum repudium, sive libellum repudij.

Etsi autem olim bonâ gratiâ dissolvi potuit matrimonium, etiam sine ullâ aliâ dissidij causâ, quæ divortia probat communi tantum consensu, seu potius dissensu utriusq; conjugum, ex constitutione Anastasij in *d. l. si constante 9. C. de repud.* tamen hoc prohibuit Justinianus fieri in *Nov. 117. cap. 10.* undè sumpta est Authentica *Quod hodiè C. de repud.* Quamvis Justinus secundus *Nov. suâ 2.* quæ inter Novellas Justiniani relata est, *Novellâ 140.* abrogavit patris sui constitutionem in *Novellâ 117.* de quo dictum est *ad d. Nov. 140.*

20 A Justiniano igitur, bonâ gratiâ † dissolvendi causæ approbatæ sunt hæ quatuor. 1. debilitas sive impotentia mariti. 2. monachismus, seu vitæ solitariae electio. 3. servitus & 4. captivitas. Cujat. *ad b. Nov.*

21 Primus modus bonâ gratiâ solvendi matrimonij est debilitas seu impotentia † mariti, quæ vulgò etiam frigiditas dicitur *tot. tit. de frigidis & maleficis.* quæ fuit antè Novellas legitima causa mittendi repudij, si maritus cum uxore ab initio matrimonij intrâ biennium continuum nunquam coire vel rem habere potuisset. *l. in causis 10. C. de repud.* Sed hodiè est causa bonæ gratiæ, etiam sine repudio: Justinianus enim biennium illud mutavit in triennium (ut interim appareat, utrum ex perpetuâ, an verò ex adventitiâ causâ sit impotentiae morbus) si nimirum intrâ triennium officio suo maritali fungi non potuit, fortè propterea, quoniam uxor reverà non fuit, quæ non consensit in virum impotentem §. *per occasionem, b. Nov. junct. l. nihil consensui ff. de reg. jur.* & hunc modum retulit inter eos, qui bonâ

bonâ gratiâ dicuntur matrimonium dissolvere *b. Nov. 22. cap. 6.* idq; probavit etiam Pontifex *in c. 5. Ext. de frigidis.*

Dissolvitur autem matrimonium ob impotentiam mariti; quia ad liberos quærendos, quorum causâ matrimonium contrahitur, non est aptus & habilis. Voluit tamen Imperator triennium expectari pro bien-
nio † in favorem matrimonij, ne id præmaturè dissol- 22
vatur, & ut intra illud sat longum temporis vires suas
& virilitatem maritus experiatur, vel etiam medica-
mentis debilitati succurrat.

Sed quid si vitium sit in muliere, & non in viro? ut
quod mulier adeò arcta sit, ut mulier fieri non possit,
ut loquitur Ulpianus *in l. queritur 14. §. mulierem 7. ff. de
edilit. edict.* D. Cujatius tractat hanc quæstionem *in c.
pen. de frigidis & malef.* & dicit: † quod obstetrices ex 23
aspectu *φύσεως* sive foeminalis facile dignoscere pos-
sint, an apta sit puella ad viriles amplexus, necne: ideò
& facile hac in re illas audiri: & ex hac causâ diremto
matrimonio, viro aliam uxore duci permitti *d. c. penult.*

Cum autem in præsentī casu ex tali impotentia &
inhabilitatis causâ dissolvitur matrimonium, tunc &
dos restituenda est uxori † sine ullâ denunciatione; 24
itemq; donatio propter nuptias penes maritum rema-
nere debet *d. l. 10. in fin. C. de repud.*

Quia enim nulla cujusquam culpa intervenit, idcir-
cò etiam non debet esse poena † *l. sancimus C. de poen.* 25
neque debet afflictio addi afflicto. Processum & sen-
tentia formam in hoc casu tradit Beust. *de matrimonijs
p. 2. cap. 14. & seqq.* Illud adhuc notandum, ea quæ de
definitione temporis sive præscriptione triennij *ex Nov.*
hac 22.

hâc 22. cap. §. & ult. sunt dicta, ita procedere, si frigiditas illa naturalis statim evidentè probari non possit: nam
 26 si statim evidentè probari posset, † tunc neque experimento, neque dilatione opus est *d. cap. pen.* Transacto triennio sine re, sine ullo efficaci congressu, divortium fit utroque consentiente bonâ gratiâ Cujat. *dict. c. penult.*

Huic vicina est illa quæstio de sterilitate; an propter illam maritus possit uxorem dimittere? Justinianus hoc quidem non definivit, sed tamen olim ob hanc
 27 causam licuisse † ab uxore divertere, patet ex *l. vitricus 60. §. 1. in fin. & l. at ideò bonâ gratiâ ff. de donat. inter vir. & uxor.*

28 At moribus nostris † non facilè ob sterilitatem hodiè fit separatio matrimonij: nisi fortè illa proficiatur ex impotentiâ totius triennij; quippè quod compertum sit, conjuges aliquandò post longum tempus tandem fœcundum habuisse matrimonium, quod antè per multos annos fuit sterile. Rittersh. *p. 4. cap. 7. num. 10.*

Alter modus bonâ gratiâ solvendi matrimonij est
 29 Monachismus † (quem Justinianus comparat morti) si nimirum alter conjugum, ambo vè in monasterium fuerint ingressi studio castitatis colendæ, & vitæ melioris seu perfectioris, ut putant, solitariam vitam sectantes *b. Nov. 22. cap. 5. & Nov. 117. cap. 10. Auth. Quod hodiè C. de repud.*

30 Sed quia hodiè † moribus nostris hic solvendi matrimonij modus non ampliùs obtinet; eò quòd castitas & continentia etiam in matrimonio † servari, &
 31 Deo serviri potest, ut necesse non sit, relictâ statione,

Vitæ

vitæ, ad quam quis à Deo vocatus sit, in monasterium se abdere, idcirco nihil hîc prætereà addimus.

Tertius modus solvendi matrimonium bonâ gratiâ, est superveniens servitus; † si nimirum alter conjugum ex libero homine fit servus: veluti, si libertus, aut filius liberti ob ingratitudinem adversus patronum ab eâ in servitutem revocetur *b. Nov. 22. cap. 9. si verò decretum.* Ratio est; quia superveniens servitus, non multum à morte differt *l. servitus ff. de reg. jur.* Sed & hic modus in defuetudinem abiit, † cùm servitus illa inter Christianos usu non sit recepta. 32 33

Quartus modus est captivitas. † Sanè olim bonâ gratiâ dirimebatur matrimonium captivitate alterutrius conjugis contingente *l. 1. de divort. & repudijs l. si quis 56. ff. solut. matrim. l. in bello 12. §. 4. de capt. & postlim. rev.* 34

At Justinianus prohibuit captivitate matrimonium † statim & simpliciter solvi, veritus fortassis, ne hac spe multi non inviti ab hostibus facile caperentur, vel etiam affectarent captivitatem. Sed distinguitur *b. Nov. 22.* nam aut constat, captivum conjugem apud hostes adhuc vivere, & tunc quamdiu hoc certum manserit, eum vivere, is qui quævè in civitate est, non potest ad secundum matrimonium pervenire: quod si verò contra attentaverit, mulctabitur mulier dote, vel maritus donatione propter nuptias, † imò & pro adultero vel adulterâ reputabitur & punietur. 35 36

Quòd si verò incertum sit, utrum conjux in captivitate vivat, an verò decesserit; tùm alter alteravè conjux expectare cogitur, donec integrum quinquennium à tempore captivitatis effluerit, ut interim veritas ex-

37 ploretur: & tunc † demùm, si tanto tempore nihil com-
pertum fuerit de vitâ & morte captivi, impunè transi-
tus fiet ad secundas nuptias; quasi priore matrimonio
bonâ gratiâ soluto, etiam absquè libello repudij *hâc*
Nov. 22. cap. 7. sed etiam captivitatis.

Eadem quidem distinctio habetur etiam apud Ju-
lianum *in l. uxores ff. de divort. & repud.* sed dictam legem
sic interpolatam esse à Triboniano, & accommodatam
potiùs ad mentem Justiniani, quàm Juliani, scribit Cu-
jatus *ad hanc Nov. 22.* ubi addit, stylum probare Tribon-
iani eam esse, non Juliani.

Dirimebatur olim quoquè bonâ gratiâ matrimo-
38 nium ob militiam, † teste Cajo *in l. vel senectutem 61. ff.*
de donat. inter vir. & uxor. quod adhibita duplici di-
stinctione Constantinus divisit, in hunc modum; ut
uxori, cujus maritus in militiam profectus est, ità de-
mùm impunè permittatur secundas nuptias inire,
39 *Primò* † si quadriennium integrum mulier expectave-
rit, intrâ quod nullum acceperit à viro, qui agit in mi-
40 litiâ, nuncium de ipsius sospitate: *Deindè*, † si deposue-
rit publicè contestationem emissam libello adducem
militiæ, sub cujus signis maritus ejus militavit. *l. uxor 7.*
C. de repud.

41 At Justinianus constituit † ut ne quidem si expe-
ctaverit mulier maritum in expeditione degentem, nu-
bat alteri, priùsquàm de morte illius fuerit certiorata,
jurejurando etiam deposito apud acta illius ducis, sub
quo vir militabat: & tunc certò compertâ morte, ad-
huc annum expectare jubetur: si verò adversus ea
fiat, tùm ipsa foemina, & secundus maritus, tanquàm
adulteri puniuntur (quod tamen de secundo marito
itâ

itâ limitandum videtur, si non ignarus fuerit conditionis illius mulieris, quam ducit) & deinde miles qui falsò juravit mortuum esse commilitonem suum, cujus uxor alteri nupsit, punitur exauetoracione, & mulctâ decem librarum auri solvendarum ei, cujus uxor alteri nupsit mendacio ac perjurio ejus decepta. Tandem etiam † facultas datur militi domum reverso uxorem suam, quamvis alteri nuptam, recipiendi, si velit, non enim cogitur *Nov. 117. cap. 11. & Auth. bodiè C. de repud.* Ex his itaque intelligitur: quatuor esse causas solvendi matrimonij bonâ causâ; ubi obiter etiam alia inserta sunt. Moribus nostris matrimonium bonâ gratiâ dirimi non potest: Sicut enim publicâ authoritatē coram Ecclesiâ, matrimonia confirmantur & benedicuntur, itâ non licet privatâ authoritate matrimonia divellere; sed cognoscenda est causa in ordinario judicio Ecclesiastico, ut publicâ voce judicis sententia feratur, & in executionem veniat. Nunc videamus de modis qui contingunt interveniente repudio, & quibus † ex causis possit conjugii repudium mitti. 42

Repudium dictum à pudore, eò quod hujusmodi tam arctum vinculum, sine pudoris rejectione vel jactura vix dissolvi possit *arg. l. inter stuprum 101. & l. inter divortium 191. de verb. significat.* Quamvis autem repudium propriè de sponsalibus dicitur *d. l. inter stuprum & divortium & d. l. inter divortium* & divortium ad nuptiarum † rescissionem refertur *l. si qua 12. in pr. ff. de ritu nuptiar.* hanc tamen differentiam posterior ætas non † observavit: nam & divortia dicuntur repudia † promiscuè *arg. tit. C. de repud.* ubi tamen de divortijs agitur, 43 44 45 46

ut ita rectè dicatur, repudium esse vocabulum generis & speciei, & pro omni dissolutione accipi, quàm sponsalia vel matrimonia dissolvuntur: Speciali verò significatione, repudium opponi divortio, ut *tit. ff. de divort. & repud.* ut repudium propriè sit diremtio sponsaliorum: sicut divortium est separatio conjugum iudicio Magistratus Ecclesiastici ex causâ sufficienter probatâ facta *c. porro Ext. de divort. c. veniens ad Apostolicam & c. in Apostolicâ Ext. de sponsalibus.* Idq; divortium est propriè sic dictum. At impropriè divortium est, quando mulier à marito propter nimiam scævitiā, quoad torum & mensam divertit *Beust. de matrimonijs cap. 9. vers. ad questionem.*

Distinctionem aliam repudij tradit Justinianus *in Nov. 22. cap. 15. cætera verò §. si verò altera & cap. 16. si verò in pr.* ubi legitur, repudium mitti irrationabiliter & rationabiliter. Undè repudium aliud est rationabile, aliud irrationabile. *Rationabile* est, quod fit ex legitimis & probabilibus causis. † *Irrationabile* contrà, quod non fit ex legitimis & probabilibus causis, sed sine illis *d. Nov. 22. & Nov. 117. cap. 8. Quia verò plurimas & cap. 13. quia verò quedam.*

48 Causæ repudiorum † olim erant arbitrariæ, hoc est, positæ in arbitrio & disquisitione iudicis. At hodie certæ & lege definitæ sunt † ex utrâq; parte, tam viri, quàm uxoris, ob quas à se invicem conjuges divertere licet *b. Nov. 22. cap. 15. & cap. 16. & Nov. 117. cap. 8. & 9. l. consensu 8. §. 1. & l. jubemus 11. C. de repud.*

50 Mittitur repudium conjugi à conjuge, vel per nuncium, vel per libellum † missum datumvè ad domum ejus *l. 6. C. de repud.* & concipitur certis quibusdam formalibus

malibusq; verbis, sive conceptis verbis ex XII. tab. quæ Cæjus recenset *in l. 2. §. 1. de divort. & repud.* veluti, conditione tuâ non utar: tuas res tibi habeto: item, tuas res tibi agito. Non mittitur autem repudium nisi meritis ex causis, cujusmodi causæ jure Justinianæo ex parte uxoris fuere tredecim *d. l. consensu 8. §. si quæ igitur 2. ubi Dd. comm. C. de repud. junctâ b. Nov. 22. cap. 15. §. 1. ex parte mariti sedecim d. l. 8. §. vir quoq; 3. & l. 11. §. 2. C. de repud. Nov. 22. cap. 15. §. 1. vers.* & rursus quæ tamen tandem ad breviorum numerum sunt contractæ à Justiniano *per d. Nov. 117. cap. quia verò 8. in verbis. ex his abscindere aliquas, quæ nobis indignæ ad solvendas nuptias visæ sunt.*

Uxor itaq; maritum ob quinq; † causas repudiare, 51 potest 1. Ob crimen læsæ Majestatis, quod etiam solâ contrahitur conscientia; si nimirum maritus aliquid contra Imperium machinatus fuerit, vel sciens aliorum machinationes adversus Imperium non revelaverit. 2. si quolibet modo vitæ uxoris insidiatus, vel alios eidem insidiantes non vindicaverit, sed dissimulaverit. 3. ob lenocinium (ubi notetur hæc nova repudiij causa à Justiniano primùm inventa) si castitati ejusdem insidiatus, eandem alteri adulterandam tradere machinatus fuerit. 4. ob calumniosam accusationem adulterij (hæc quoq; nova est à Justiniano primùm introducta, causa repudiij) hoc est, si maritus uxorem suam adulterij accusaverit, & tamen non probaverit: de quo latius dictum *ad Nov. 117. sub n. 13.* 5. si in suâ domo, vel in aliâ domo ejusdem civitatis, contemnens uxorem, cum alijs mulieribus consuecat sive conversatus fuerit, & aliquoties culpatus & admonitus à parentibus vel suis, vel uxoris suæ, ab ejusmodi luxuriâ non absti-

nuerit, tunc uxor de jure Novellarum à marito diverti potest *Nov. 117. cap. 9.*

52 Illud obiter addo: mulierem non posse petere divortium à marito, † qui morbum sibi hispanicum conscivit, dùm sese scortis publicis & impuris ac adulteris mulieribus commiscuit *Beust. de matrimonijs cap. 9. vers. quam desertio.* cum jure divino ob solum adulterium matrimonium dirimatur, & malitiosam separationem *Matth. 5. v. 32. & cap. 19. v. 9. 1. Corintb. 7. & 1. ad Timoth. 5.* quamvis Pruckmannus contrarium consuluerit *consil. 26. n. 4. & seqq. vol. 1.*

53 Maritus verò uxorem repudiare potest ob has sex causas. † 1. ob crimen læsæ majestatis, si nimirum uxor contrà imperium aliquid cogitantium conscia est, & viro suo non manifestaverit. 2. si adulterij suspecta, convinci poterit. 3. si quolibet modo vitæ viri insidias struxerit, aut alijs hoc facientibus consentiens, viro non manifestaverit. 4. si cum viris alienis sive extraneis, nolente vel inscio marito proprio convivetur, aut cum ijs lavet: quia præsumitur facile adulterium (*d. Nov. 117. cap. 8.* ubi notetur laus Romanorum, quod vix siverint mulieres in publico versari, nedùm in Imperijs & Magistratibus: adeoq; gynæcocratiam improbârint) 5. si nolente viro foris domo emanerit: quod tamen non obtinet, si mulier sit apud suos parentes: quia hoc casu cessare videtur omnis sinistra suspicio: Item nisi maritus sine causâ domo expulerit uxorem, eaq; parentes nullos habeat superstites, cum quibus pernoctare possit; ut necessariò cum alijs manere cogatur *d. Nov. 117. cap. 8. si verò contigerit.* Ratio est: quia ipse maritus hujus rei autor extitit, ut ait Imperator,

tor, quasi dicat, sibi igitur imputet, non uxori, quæ coacta potius quam volens abnoctat *d. Nov. 117. cap. 8. vers. si verò contigerit.* 6. si nolente seu prohibente viro, ludis circensibus aut theatris (his enim incentivis impuditiæ & libidinum facile quis corrumpitur) interfuerit *d. Nov. 117. & Nov. 111. cap. 8.*

Ex his patet *per d. Nov. 117.* maritum posse uxori repudium mittere propter sex causas: † ubi hoc adhuc 54 addo; repudium etiam concedi marito, eò quòd sponsa sua ex alio gravida sit facta, vel saltèm si stuprata, licet non imprægnata *per text. in c. 25. Ext. de jurejur.* item què etiam in sponsâ adulterium committi, ostenditur *ex l. 13. §. 3. & 8. ff. ad l. Jul. de adult. l. 7. C. eod.* quinetiam extat in terminis terminentibus decisio Imperatoris Leonis, quæ habetur *Nov. 13.* ubi sancitur, divortium omninò concedendum esse, si sponsa ex alio gravida deprehenditur: quæ Novella hoc casu rectè allegatur, quia jus antè constitutum confirmat. Uxor verò mittit marito repudium tantùm ex causis quinque: quæ tamen causæ repudiij debent judici allegari & probari, † 55 quodipsum in *d. l. 8. §. 2. & 3.* dicitur, causas dissidij legibus comprobare: in *Novell. b. 22. cap. 16.* dicitur in certaminibus vincere, id est, iudicio seu lite si quis probaverit suam intentionem: non enim licet propriâ auctoritate conjugem repudiare, etiamsi quis justas & idoneas ejus rei causas se habere existimet *Beust. tract. de matrim.* Sic marito non licet uxorem abjicere vel abdicare, dote quidem promissâ, sed non præstitâ *l. 11. §. 1. C. de repud. b. Nov. 22. c. 18.* Cæterùm dos tamen omnimodò ab illo, qui promisit, inferri debet, ne indotata mulier fiat *l. fin. C. ad SC. vellej.* cùm alioquin decipiatur maritus,

ritus, qui indotatam habere cogitur uxorem *l. si donaturus 9. §. 1. de condict. caus. datâ.* alias non ducturus uxorem, nisi dotem accepisset, vel saltêm ipsi promissa fuisset *l. purè 5. §. si eum 8. ff. de doli except.* Quod verò Imperator ait, mulierem indotatam à viro forsitan repelli *d. Nov. 22. cap. 18.* illud ità accipiendum est, hoc de facto fieri solere, ut mariti uxores malè tractent, propter non solutam dotem, adeoq; ipsas domo ejiciani; non quòd marito dote non præstitâ, uxorem repellere liceat: nec uspiam legitur constitutum, propter non solutam dotem licere matrimonium distrahere: sed causæ repudij traduntur *in l. consensu 8. & l. jubemus 11. §. 1. C. de repud.* & Imperator *in d. cap. 18.* uti & Pontifex *in c. per vestras de donat. ut vir. & uxor.* factum tantùm notârunt, non, etiam jus probârunt, quod liquidò docet *c. porro de divort.* ubi uxor expulsa, petere potest restitutionem, & judex ità officium suum ità interponere jubetur, ut & maritus dotem, si fieri potest, habeat, & uxor simul cum viro habitet.

Sequitur, ut ex Novellis dispiciamus de pœnis eorum earumvè, † qui quævè justam causam præbuit alteri repudij sive divortij faciendi. Et quidem mulier adultera dotem suam perdit, quam non solùm maritus unà cum donatione propter nuptias retinet, † sed etiam ex cæteris bonis uxoris tantum capit, quantum facit tertia pars dotis.

Maritus verò adulter privatur suâ donatione propter nuptias, quam lucratur mulier. † Uxor enim & maritus ratione commissi adulterij hoc in casu etiam ad paria judicantur; † adeò ut si maritus commiserit adulterium, uxor itidem dotem suam recuperet, & maritus

maritus privetur donatione propter nuptias *d. l. consensu*
§. si qua igitur & *§. si verò causam. ubi etiam gl. C. de repud.*
Novell. 117. cap. 10. Nov. 143. cap. 10. Et aliàs etiam dotem
 & donationem propter nuptias ambulare paribus † 60
 passibus constat, *Aut b. Æqualitas C. de pact. convent. tam*
super dote & *§. est* & aliud *Instit. de donat.*

Illud tamen hîc notandum, quòd eo casu quo ex
 illo matrimonio procreati liberi adsint, proprietas do-
 tis vel donationis propter nuptias † reservanda est li- 61
 beris; Usufructu tantùm concessò parenti innocenti:
 at si nulli sunt liberi, tunc plena proprietas cedit con-
 jugi, qui justâ ex causâ repudium alteri misit *d. Nov. 117.*
cap. 8. & 9.

Nequè ob adulterium duntaxat, sed etiam alias ob
 causas factò divortio is qui causam ei præbuit, mulcta-
 tur, vel dote, † vel donatione propter nuptias *dict. 62*
Nov. 117. cap. 8. & 9. quod etiam antè Novellas quadam-
 tenus obtinuisse constat *ex l. miles 11. §. socer. 3. ff. ad L.*
Jul. de adult. ubi gl. item ex d. l. consensu 8. C. de repud.

Sed, quid si indotatum fuerit † matrimonium? 63
 Itemq; si nulla intervenerit donatio propter nuptias?
 Hoc casu si uxorem maritus sine dote & sine dotalibus
 instrumentis acceperit, & vel ipse maritus eam domo,
 sine causâ probabili, expellat, vel causam præbeat ei-
 dem, ut à marito divertat, tum ex constitutione cogitur
 vir quartam partem suorum bonorum dare mulieri:
 sic tamen ut non det ultrà centum libras auri *l. ult. C. de*
repud. hunc enim Justinianus *b. Nov. 22.* ait esse modum
 maximæ dotis; quæ olim fuit decies centenorum mil-
 lium nummorum sive sestertiorum *l. cum de in rem verso*
ff. de usur. Cujat. ad b. Nov. 22.

64 Contrà autem si mulier nupserit † viro nullà donatione propter nuptias constituta, & culpà mulieris fiat divortium, ipsa mulier dabit itidem quartam partem de bonis, & insuper quinquennium à secundis nuptijs abstinere cogitur. *b. Nov. 22. cap. 18. & l. jubemus 11. in pr. & §. 1. C. de repud.*

Quod si liberi sine voluntate & consensu parentum
65 velint repudium † mittere in præjudicium parentum, nimirum, ut ex machinatione liberorum parentes amittant dotem vel donationem propter nuptias profectitiam, cujus repetitionem aliàs haberent, hoc eis facere non licet, sed est prohibitum à Justiniano *b. Nov. 22. c. 19.*

66 Videndum adhuc est de poenis † divortij seu repudij injusti, quod sine causâ legibus approbata est missum. Mulier ergò quæ absq; probabili causâ discedit, à marito, vel quæ à marito discedendi causam præbet, amittit dotem & lucra nuptialia, quæ maritus servare
67 cogitur liberis communibus, † si qui adsint, ipse verò usumfructum duntaxat habet: si nulli adsint liberi, ipse
68 pleno jure ea capit: † deindè ipsa intrà quinquennium alteri nubere prohibetur *d. l. consensu 8.* quod hæc *Novella 22. & Nov. 117.* uno tantum casu approbat, si culpa uxoris maritus repudium miserit: nam casu altero, si nimirum mulier viro repudium miserit sine causâ, per omnem vitam jubetur ab alijs nuptijs abstinere, & in monasterium detrudi *d. Nov. 22. & 117.*

Vir autem qui causam discidij dedit, veluti ob nimiam scævitiā mariti, amittit donationem propter
69 nuptias † & dotem, quæ uxori restituenda est *b. Nov. 22. cap. 15. §. 1.* vel si matrimonium fuerit sine dote, quartam partem bonorum suorum: & mulieri post annum

num cum alio licitum est conjugium inire. Annum vacat, propter incertum uteri: sed si pepererit, jure nubit etiam intra annum. Viro licet ducere statim aliam, quod tamen non licuit olim *l. 1. C. Theodos. de repud.* 70

Hodiè communis est poena viri & uxoris, † ut si sine causâ repudium miserint, in monasterium detrudantur. *Nov. 117. & 134. Cujat. ad b. Nov. 22.* 71

Sunt tamen casus, † quibus non potest conjux conjugem de adulterio accusare, nequè repudium illi mittere. Et primò † quidem, quandò is fortè accusat mulierem adulterij, in quem mulier idem crimen referre & retorquere possit *l. si uxor 13. §. judex ff. ad L. Jul. de adult.* 72 ubi dicitur: Judex adulteri antè oculos habere debet, & inquirere, an maritus pudicè vivens, mulieri quoq; bonos mores colendi author fuerit. Periniquum videtur esse, ut pudicitiam vir ab uxore exigat, quam ipse non exhibeat. Et pertinet huc præceptum Laurentij Firmiani: exemplo continentiae ducenda est uxor, ut se castè gerat, iniquum est enim, ut id exigas, quod præstare ipse non possis.

Et sic jure dispositum reperitur in criminalibus delictorum persecutionibus, dolum cum dolo, delictum etiam cum delicto compensari *l. ult. §. si & stipulator ff. de eo per quem: facit l. si duo 36. ff. de dolo malo l. si ambo 10. §. quoties ff. de compens. l. viro atq; uxore 39. ff. soluto matrim. l. 4. §. Marcellus ff. de doli mali except.*

Quod intelligendum est, quoad jus privatorum: non autem quoad vindictam publicam: & huc pertinet *d. l. si uxor 13. §. judex 5. ff. ad L. Jul. de adult.* in verbis: quæ res potest & virum damnare, non rem ob compensationem mutuum criminis inter utrosquè conjuges communicare.

Undè patet compensationem hîc non admitti; quia uterq; conjugum damnari dicitur. Et quia adulterium est crimen publicum, exindè, sicut transactio privatorum de crimine nihil præjudicare potest juri publico *l. transigere ubi Dd. C. de transact.* ita nec compensatio: adeòq; potest judex, non attentâ compensatione, nihilominus & virum & uxorem adulterij reos ad supplicium rapere & poenâ afficere *d. l. si uxor §. 5.*

73 Secundò † cessat accusatio adulterij inter conjuges, si vir uxorem suam volentem & consentientem (nam si invita prostituatur, tunc non fit obnoxia crimini adulterij ejusq; poenæ) prostituerit, sive lenocinium exercuerit: tunc enim maritus non potest repudiare, ob illud adulterium, cujus ipse autor fuit: cur enim improbet maritus mores, quos ipse aut antè corripuit, aut postea probavit, ut eleganter ait Scævola *in l. 2. §. si publico ff. ad L. Jul. de adult.* Et ideò meritò hîc compensatur lenocinium cum adulterio; prout paria delicta compensari, modò dictum. Non tamen ob id uxori adulterium, vel viro lenocinium manet impunitum; sed magistratui nihilominus adversus utrumquè sua poena manet integra *d. l. 2. §. si publici.*

74 Tertiò † non potest peti separatio propter adulterium, si mulier, quæ, viro suo in captivitate aut expeditione per plures annos commorante, contestationes de morte viri deposuerit, quas veras esse credebatur, quia scilicet testes fide digni juratò deposuerunt ipsum obijisse, atq; ita alteri nupsit. Nam si prior maritus domum revertatur, potest à consuetudine posterioris mariti abstinere, & ad priorem licitè reverti, neq; ob id adulterij infimulari *Nov. 117. cap. 8. & Auth. Hodie C. de:*

de repud. At si uxor à secundo marito non abstineat, sed ipsius consortium priori præferat; tùm demùm potest tanquam adultera privari communione Ecclesiastica *c. cum per bellicam 34. quest. 2.*

Deniq; † maritus non potest repudiare mulierem, 75 propter adulterium, si per vim fuerit compressa *l. vim passam 39. in pr. ff. ad L. Jul. de adult.* quia utrobiq; abest consensus, abest dolus malus, sine quo non committitur adulterium *c. 3. causa 32. quest. 5.*

Hucusquè de modis solvendi matrimonij, qui contingunt vivo adhuc ac superstitute utroq; conjugè; idq; vel bonâ gratiâ, vel per repudium.

Quin & matrimonium morte alterutrius conjugis dissolvitur: de quo modo agit Justinianus *in b. Nov. 22. cap. 20. Mors enim omnia solvit*; adeòq; etiam matrimonio finem adfert.

Cæterùm matrimonio soluto morte, eò casu vir ex dote, mulier ex donatione propter nuptias, quod pactis dotalibus in casum mortis conventum est, lucratur: de quo videatur Cujatius *ad b. Nov. pag. 131.* & addantur infra scripta *ad Novell. 97.*

Expositis causis poenisquè discidij, Justinianus *hâc Nov. 22. cap. 17.* docet non esse connubium † cum liberâ 76 muliere, etiamsi hoc sciat, consentiatquè dominus, & ideò dirimi connubium à domino posse, de quo est *Authentica Ad hoc C. de Latinâ libert. toll. & l. ult. C. de agric. & censit. lib. II.* Sed quia hæc usum hodiè non habent, talibus non est immorandum.

Sequitur in *hâc Novellâ 22. cap. 22. DE SECUNDIS NUPTIIS.* Sunt enim aliæ nuptiæ primæ, quas scilicet nullæ aliæ præcesserunt *arg. l. proximus 92. de verb. sign.*

- 77 alia verò secundæ : quâ appellatione non eæ† tantum quæ secundò incuntur, sed vel tertiæ, vel quartæ, vel quævis ulteriores, vel vigesimæ etiam, imò centesimæ, si possibile esset, propter eandem juris dispositionem intelliguntur *c. quomodò 18. c. aperiunt 11. & c. 13. causa 31. quæst. 1.*

Tractatur autem hîc totum argumentum nuptiarum; magis verò propter bona, quàm propter personas, quæ nuptias contrahere possint, vel non possint, vel propter ritus, & alia, de quibus tractatur in *Digestis & Codice.*

- 78 Primas nuptias esse favorabiles, † exindè patet, quod à primis nuptijs solum, non à secundis, conditio viduitatis rejicitur: & si adolescenti vel virgini legatum ità relictum sit, *ne nubat*, vel, *ne uxorem ducat*, istiusmodi testatoris præceptum, pro non scripto non habetur, & virgini & adolescenti nubenti, vel uxorem ducenti, nihilominus legatum defertur *l. cum ità legatum. 63. & l. sequi ff. de condit. & demonstrationib.* à viduis autem aufertur *Novell. 22. cap. 24. Auth. cui relictum C. de indict. viduitate.*

- 79 Sic etiam jure Canonico primæ tantum nuptiæ† benedicuntur, non item secundæ: imò presbyter qui eam adhibuit, mulctatur ab Episcopo, neq; ea mulcta remitti potest, nisi à Pontifice summo, *cap. 1. & c. vir autem 3. Ext. de secund. nupt.*

- 80 At secundæ nuptiæ, † quamvis à legibus permittuntur, tamen sunt odiosæ jure nostro, & proindè certis etiam modis & rationibus constrictæ poenis; idquè multò magis, si aliud etiam delictum ad eas accesserit, quale in primis est, si mulier non servato tempore
luctus

luctus iterum nupserit, de quibus *sub tit. C. de secund. nupt. Nov. 22. cap. 40. Nov. 39. cap. 2. §. fin.* Moverunt etiam christianos Imperatores incommoda† non 81
 exigua neq; pauca, quæ ex secundis nuptijs ferè consequuntur, de quibus notabiliter Constantinus Magnus in *l. lex quæ tutores 22. C. de administ. tut.* ait: mulieres novis maritis non solum res filiorum, sed etiam vitam addicere. Et hinc mulier ad secundas convolans nuptias, inimica primi mariti fieri, ejusq; animam contristari, nec etiam liberis prioris matrimonij superstitionibus injuriam inferre, eosdemq; odisse, & vitrico liberisque posterioris matrimonij adhærere censetur *hæc Nov. 22. & Nov. 30.*

Præterea distinguendum est inter secundas nuptias: harum enim aliæ sunt† immaturæ, ut loquitur Imperator *b. Nov. 22.* seu nimis festinatæ, aliæ non immaturæ, sive non festinatæ, sed maturæ Cujat. *ad b. Nov. 22.* Utriusq; suæ sunt poenæ legibus definitæ: sed immaturæ tantum sunt foeminarum; maturæ, & foeminarum, & virorum.

Immaturæ† seu nimis festinatæ nuptiæ secundæ sunt, 83
 quæ à foeminis viduis intrà annum luctus contrahuntur.

Mas non luget† foeminam, sed ille secundam uxorem ducere statim potest, sive morte, sive repudio justo aut injusto solutum sit matrimonium *l. consensu 8. C. de repud.*

Sed nec† sponsa cogitur elugere eum, qui sponsus 85
 ipsius fuit *l. uxores 9. ff. de his qui not. infam.* Utriusq; eadem ratio est; quia† hîc nullum periculum à turbatione sanguinis; neq; metuendum ne partus nascatur in-

incertus: quod secus est, si foemina intra annum luctus iterum nubat; quod facere prohibetur.

- 87 Foemina † itaq; defunctum maritum lugere debet. Olim praestituti erant luctui mulierum peragendo annum lunarem sive decem menses: quia scilicet annus quoque decem duntaxat mensibus constabat: & hoc erat legitimum pariendi tempus. Postea Justinianus duodecim menses constituit *l. 1. l. 2. C. de secund. nupt.* Ovidius *lib. 1. Fastorum*:

— — *Quod satis est utero dum prodijt infans*

Hoc anno statuit temporis esse satis.

Per totidem menses à funere conjugis uxor,

Sustinet in viduae tristia signa domo.

Sustinet autem ex necessitate, quia ita legibus sancitum est, ut tam diu lugeant: quod intelligendum est de signis viduitatis, puta, vestibus, &c. non autem de lachrymis & lamentationibus, quas leges potius imminuere voluerunt; & inprimis lex XII. tabul. quâ prohibitus est lessus in funere.

- 88 Rationes, ob quas annus lugubris constitutus, sunt duæ. Una est metusurbationis † sanguinis, qui metuitur, id est, confusio seminis ac sanguinis; quæ continetur in *l. liberorum §. 1. de his qui notant infam.* nam si ex priori marito concepit, & alteri statim nubat, sanguis utriusq; perturbatur; sæpèq; incertum est, cui partus postea editus attribuendus sit. Altera causa huius legitimi temporis est honestas publica, quòd valdè indecorum visum sit mulieribus statim à morte mariti iterum nubere: quin & suspicionis turpis vitandæ causâ mulier abstinere debet *Nov. 39. §. ult.* ne scilicet videatur jam vivo priori marito aliquid rei habuisse cum

cum hoc cui se jungere ita festinat, vel etiam cum eo conspirasse in necem prioris mariti *c. si quis vivente 21. quest. 1.* Huc etiam referuntur similes, veluti, ut reverentia ista memoriae prioris mariti servetur: item, quod mariti manes mœrore affici existimentur, ut *in Nov. 22. & Nov. 39.* sæpè ait. Quamvis igitur prior illa ratiourbationis sanguinis in aliquâ secundo nubente cessaret, quod videlicet certum sit de utero: tamen hæc altera ratio superest, quæ nuptias impediet: ubi enim duæ rationes prohibentis legis sunt, sufficit alteram extare *l. quod dictum. de pactis.*

Prima igitur est, quod ejusmodi mulier ignominiâ notetur, hoc est, ipso jure infamis reddatur; quæ poena est omnium gravissima, & quæ plurima detrimenta secum trahit *l. 1. l. 2. C. de sec. nupt. l. si qua mulier ff. ad SC. Tertull.* Infamis autem fit mulier ipso jure statim contractis nuptiis, ita ut sententiâ judicis opus non sit, quâ infamis efficiatur. Neq; mater tantum hanc poenâ afficitur, sed etiam pater ejus, qui eam in potestate habet; & maritus, qui eam scienter duxit, quamvis sit miles, cum tamen militibus jus ignorare permittatur *l. decreto C. Quib. excus.* Quin & pater mariti, qui passus est, cum posset filium prohibere, infamiâ notatur *l. 1. l. liberorum. de sec. nupt.* sed hæc infamia remittitur indulgentiâ Principis, uti dictum est *inf. num. 93.* sed excusatur pater, si filiam in matrimonium collocavit intra tempus, ignorans generum mortuum esse *l. genero ff. de his qui not. infam.* quod si verò sciens generum mortuum esse hoc fecerit, pater infamiâ notatur *l. 1. in pr. de his qui not. infam.* Mulieri verò prætextus ignorantiae prodesse non potest, si vè ea sit ignorantia juris, quia est ignorantia juris & pudoris

ris naturalis, in quâ nec mulieribus succurritur *l. regula ff. de juris & facti ignor.* sive ignorantia facti; quæ tamen hic non facile accidere potest, cum mulier iterum nubere non possit, nisi sciat certò, priorem maritum defunctum esse; sed debet expectare quatuor annos ex constitutione Constantini *l. uxor C. de repud.* hodiè verò ex constitutione Justiniani etiam post quartum annum expectare debet maritum, qui in militiâ, vel peregrè mortuus dicitur *Nov. 117. cap. 3. §. 3. Auth. hodiè C. de sec. nupt.* At ignorantia facti excusat novum maritum: is enim non aliter infamis fit, quàm si sciens talem uxorem duxit *d. l. 1. & d. l. decreto.* Excusatur etiam filius, si jussu & autoritate patris cum tali muliere intra annum luctus se conjunxerit. Quamvis enim filius non possit invitus cogi à patre ut uxorem ducat *l. non cogitur ff. de nupt.* Item quamvis filius in delictis parere patri non debeat *l. ad ea ff. de reg. jur.* tamen jussus patris & autoritas hâc in re excusare filium debet à poenâ infamiæ; nec filio imputandum est, quòd patri paruerit, cum hoc delictum non sit ex genere atrocium facinorum, de quibus loquitur disertè regula juris, ità ut jussus patris non excuset *l. qui jussu ff. de his qui sunt sui vel alieni jur. Gentilis d. loc. cap. 18.*

- 90 Secunda† est, quod ejusmodi mulier non nisi tertiam saltè partem suorum bonorum secundo marito in dotem dare possit *l. 1. C. de sec. nupt.* cum aliàs mulier possit omnia sua bona in dotem dare novo marito *l. mulier bona ff. de jure dot. l. nulla C. eod.* in quâ re poena est: nam & difficiliùs maritum reperiet, & non ità honestum *d. Nov. 22. de nuptijs §. poene quidem* sed nequè alio titulo plùs huic dare, donare, vel ultimâ voluntate relinquere potest *d. l. 1.*

Ter-

Tertia† est, quòd præter famam, etiam facultatum 91
 jacturam facit: nam mulier ista non potest ex testa-
 mentis, vel aliâ ultimâ voluntate extraneorum aliquid
 capere ullo titulo, veluti, heredis, legati, fideicommissi:
 nam illa omnia pro non scriptis habentur, & heredibus
 relinquentium acquiruntur *d. l. 1. §. 1. C. de sec. nupt.* Ex
 donationibus tamen capere potest, ut notat Accursius:
 quia poenæ legum per interpretationem potius mol-
 hendæ sunt, quàm exasperandæ *ut est in l. pen. de pœnis.*

Quarta† est, quòd illa mulier nihil etiam ex testa- 92
 mento prædefuncti mariti percipere possit, sed omnia
 illa amittat, adeò ut ne usumfructum quidem illorum
 retineat *d. l. 1. & l. 2. de sec. nupt.* eaq; bona ipsi quasi in-
 dignæ eripiantur, propterea quod injuriosa in priorem
 maritum fuerit, & fisco vindicantur: ità tamen ut fisco
 præponantur decem personæ, quæ edicto Prætoris
 comprehensæ fuerunt *§. 1. Instit. de bon. poss. & d. l. 1. C.*
de sec. nupt. Si itaq; prior maritus tali uxori quid reli-
 quit, vel donavit, id ei ereptum vindicatur ab heredi-
 bus mariti ab intestato venientibus; non omnibus ta-
 men & in infinitum; sed decem duntaxat personis
 edicto Prætoris connumeratis *in §. 1. Instit. de bon. possess.*
 quod edictum, licet quoad alia sit sublatum à Justinia-
 no, tamen hoc in proposito de quo agimus, id est, in
 enumeratione istarum decem personarum valet. Sci-
 pio Gentilis *lib. de secundis nuptiis cap. 18.*

Quinta† est, quòd talis mulier non possit succedere 93
 propinquis & cognatis suis, ultrà tertium gradum *d. l. 1.*
in fin. Nov. 22. §. & prima quidem quem mirabilem gra-
 dum succedendi vocat Accursius *in Nov. 22. §. & prima*
quidem nam aliàs ab intestato succeditur ad decimum.

vel septimum gradum §. *fin. Inst. de success. agnat. Nov. 134.*
 §. *ult.* Sed uti infamia, ita & hæ poenæ, speciali indulgen-
 tiâ principis remitti possunt *Nov. 22.* quam indulgen-
 tiam Principis suadent utilitas, & favor liberorum.
 Utilitas in eo est, quod de semissæ bonorum dicitur,
 quæ ad matrem non aliter redeunt, quam si liberi
 omnes & sine filiis, & sine testamento decesserint; quasi
 enim duræ fortunæ solatia ad eam revertuntur, ut ait,
l. si mulier C. ad SC. Tertull. Favor in eo est, quod ex in-
 famia matris, etiam liberi aliquid labis contrahunt.
 Quin & ab initio facere Princeps potest, ne mulier in-
 eas poenas incidat, puta, si veniam ei roganti conces-
 ferit, ut intra tempus luctus nuberet *l. solet ff. de his qui*
not. infam. l. ult. de Senat.

94 Deniq; † mulier, quæ non finitâ tutelâ liberorum,
 quam gerendam suscepit, secundo marito nubit, eis
 poenis alligatur, quibus illa quæ nubit intra annum
 luctus: nam & hoc modo nuptiæ censentur immaturæ
Cujat. ad h. Nov. pag. 134. cum seqq. & pag. 146. vers. at prætereâ.

95 Et hæc de poenis secundarum nuptiarum; quæ an
 sublatae sint quæritur? † Sanè canones intra tempus
 luctus, citrà poenam infamiæ, nubere permiserunt *c. ult.*
& pen. Ext. de sec. nupt. ubi Panorm. sed cœteras alias poe-
 nas civiles secundarum nuptiarum, non esse per jus Ca-
 nonicum sublatas, sed eas adhuc manere hodiè, præter
 illam infamiæ, communior & verior est sententia In-
 terpp. per allegatos à D. Ernesto Cothmanno *consil. 51.*
num. 253. & seqq. vol. 2. & Johanne Fichardo *consil. 33.*
num. 12. vol. 2.

Sed tamen hujusmodi luctus tempus, inter Christia-
 96 nos imprimis servatur, † si vidua ex prædefuncto ma-
 rito

rito adhuc gravida sit: tùm propter evitandam confusionem sanguinis, & successionum *l. 1. l. 2. C. de sec. nupt.* tùm quòd ratio ipsa etiam prohibeat, neminem alterius foetum sibi subicere *Nov. Leonis 39. in fin.*

At circa hanc rem, an nimirùm hodiè liceat mulieri ad secundas transire nuptias, rectè spectantur loci & regionis leges municipales, † sive statuta, sive consue- 97 tudines, honestati publicæ congruentes. Et plerisq; in locis Germaniæ, annum luctum *ind. l. 2. C. de sec. nupt.* præfixum viduis iterùm nubere volentibus, non amplius observari, duabus ordinationibus provincialibus Electoris Palatini, & Senatus Noribergensis, docet Conradus Rittershusius *p. 4. cap. 3. num. 19. & seqq.*

Maritus † autem de jure scripto uxorem suam, & 98 sponsa ejus sponsum, exemplo viduarum, lugere non tenentur, *uti modò dictum.* Ex parte enim mariti, † etsi 99 vel breviori tempore, pòst mortem defunctæ uxoris, cui ad reverentiam & obsequium constante matrimonio obligatus non fuit, uxorem ducat, nulla tamen turbatio sanguinis & successionum metuenda, & proinde de jure civili, luctus tempore non attento, vel statim, etiam & impunè matrimonium contrahere potest, nec uxorem lugere tenetur. Eodem modo ex parte sponsæ † nullum periculum est à turbatione sanguinis, neq; 100 metuendum, ne partus nascatur *d. l. uxores 9. de bis qui not. infam. d. l. consensu 9. in verb. uxorem si velit statim ducere C. de repud.* & cessante ratione legis, cessat etiam ipsa prohibitio *per vulg.*

Hucusq; de nuptiis immaturis sive nimiùm festinatis, earumq; poenis. Sequitur *de nuptiis non immaturis*, neq; 101 festinatis, sive maturis, sive de poenis earum † quæ ma-

turo tempore, id est, anno luctus peracto, vel quæ misso repudio secundas nuptias contrahunt; hæc mitius puniuntur; nam neq; infames fiunt, neq; incapaces. Puniuntur & mares ex hac causâ, licet non puniantur ex
 102 causâ immaturi matrimonij. † Sed neq; ex hac puniebantur olim *l. 2. §. ult. C. Theodos. de sec. nupt.* nam suadet tantum Theodosius Magnus, ut & mares abstineant secundis nuptijs, extantibus liberis, vel ut eadem subeant, quæ mulieres. Suasio legis non est conjuncta necessitati, ut in fine hujus *Novellæ 22. cap. 20. §. 1.*

Sed quia secundæ nuptiæ aliæ contrahuntur, nullis extantibus liberis, ex priore matrimonio; aliæ cum adsint liberi prioris matrimonij; de quæ illis diversum jus est constitutum; idcirco distinctè de ijs breviter videbimus.

Quod itaq; attinet secundas nuptias, nullis existentibus liberis, illæ nullis obnoxie sunt poenis jure civili: tum quia non peccatur à tali conjuge in memoriam, sive manes defuncti; tum quia non fit injuria priori soboli, aut novercam inducendo, aut vitricum accersendo.

Jus tamen Canonicum etiam hoc casu non existentium liberorum secundis nuptijs parum fuit favens; tum quia Pontifices secundis nuptijs denegarunt benedictionem sacerdotalem, quam primis nuptijs duntaxat adhiberi voluerunt. *c. 1. & 2. Ext. de sec. nupt. ubi*
 103 *Cujat.* quo jure tamen hodiè non utimur; quippè † quòd in reformatis Ecclesijs etiam secundæ nuptiæ non minùs quàm primæ, benedictione sacerdotali dignæ habeantur; tum quia bigamus non potest ordinari *c. 3. & tot. tit. Ext. de bigamis non ordin.* quæ poena
 etiam

etiam *b. Nov. 22.* continetur, quâ secundæ nuptiæ officiunt illis, qui ad clerum aspirant Cujat *ad banc Novell. 22. versic. nono loco.*

Ex jure civili secundæ nuptiæ in foeminis, quamvis liberos nullos ex priore matrimonio habeant, illud quoq; adferunt incommodum, quòd viduæ† digni- 104
tatem & privilegia, quæ ex priore marito habebant, & retinere poterant, si in viduitate mansissent, iterum nubendo amittunt *l. femina 8. & l. ult. in pr. ff. de Senat. & l. ult. C. de bonis mar.*

Sed rectè tradit Rittershusius, quòd mulier secundi viri conditionem sequitur, hoc non tam fieri ratione, illâ, quòd sint puniendæ nuptiæ secundæ, quàm inde, quia hoc fert natura justì matrimonij, ut mariti, tanquàm capitis, dignitatem sequatur uxor, ejusq; radijs coruschet Rittershus. *p. 4. cap. 4. n. 4.* quare si vidua, prius nupta inferioris dignitatis marito, postea ad altioris dignitatis virum se applicet, illius sequetur conditionem; ut scilicet dignitas ejus non minuatur, sed augeatur.

Restat de secundis nuptijs, quæ fiunt extantibus liberis ex priore matrimonio: Ubi observandum est initiò, tales nuptias majore odio laborare apud Legislatores, quàm quæ nullis extantibus liberis† iteran- 105
tur: qui enim jam susceptis antea liberis explevit naturale illud desiderium, & communis voti parentum compos factus est, videtur acquiescere potius debuisse in priori matrimonio, quàm affectare novum: Item foeminarum† secundas nuptias majore etiam odio 106
dignas fuisse visas, quàm virorum: majorem enim à foeminis quàm à viris castitatem atq; continentiam requirunt leges *Fr. Connanus lib. 5. Comment. cap. 10.*

Jam

Jam si de coercitione secundarum nuptiarum ex-
 107 tantibus liberis, deq; horum liberorum jure † quæra-
 tur; distinguendum est, inter lucra prioris matrimo-
 nij, & alia bona conjugis iterum nubentis propria; de
 quâ re satis dictum est *suprà ad Nov. 2. §. sed quando de*
coercitione. & tractat eadem Cujatius *ad b. Nov. 22.*
pag. 137. & seqq. Giphanius *ad l. hâc edictali C. de secund.*
nupt. itemq; Rittershusius *d. cap. 4. n. 7. & seqq.*

Ultimo loco hujus Novellæ *cap. 23. & seqq.* Justinia-
 nus proponit explicationem & emendationem legis
 108 Juliæ † Miscellæ, quæ exindè dicitur Miscella, quia
 pertinet tam ad mares quam foeminas, quibus viduitas
 injungitur *l. 3. C. de indict. viduit.* & quia certo eodemq;
 capite pleraq; alia continet miscellanea viro & uxori
 communia Cujat. *ad dict. tit. Cod. de indict. viduit. n. 3. &*
ad b. Nov. 22.

Cautum autem eâ fuit, ut hæc conditio viduitatis,
si intrâ annum nubat, conjugii remittatur, præviâ præsta-
 tione jurisjurandi, se liberorum quærendorum causâ
 nubere. Remittitur illa conditio, quia est contrâ utili-
 tatem Reipublicæ, cujus interest, ipsam multis homi-
 nibus legitimè progenitis repleri *l. 1. ff. soluto matrim.*

Mulier itaq; sive maritus, cui quid testamento re-
 lictum fuerit, sive hereditas, sive legatum aut fideicom-
 missum, sub hâc conditione, *si non nupserit, vel, si uxorem*
non duxerit, id est, sub conditione viduitatis, potest ni-
 hilominus id capere, *si intrâ annum nubat, vel uxorem*
ducat, modò juraverit id se liberorum quærendorum
 gratiâ facere; ut Sp. Carbilus jurâsse dicitur apud Cen-
 sores: Ut lege Juliâ Norbana testatio interponitur
 liberorum quærendorum causâ uxorem duci *apud*

Ulpia-

Ulpianum tit. iii. & vulgò solebat inferi tabulis nuptialibus, liberorum quærendorum causâ duci uxorem. Cujat. *ad b. Nov. 22.*

Si verò *pòst annum* † nubat, vel uxorem ducat; ex 109 eâdem lege, quasi conditione defectâ, non admittitur ad legatum. Quòd si non nubat, vel uxorem ducat, tunc non amittit legatum, sed statim illud capit, præstitâ tamen priùs cautione Mutianâ (quæ, dicta ab auctore Mutio, solet interponi in omnibus conditionibus, quæ morte legatorum finiuntur, sive quæ in non faciendo concipiuntur *l. Mutiana 7. de condit. & demonstrat.* vel quibus vetatur aliquid fieri *l. 76. in fin. de legat. 2.*) quâ caveat fidejussoribus *l. 1. ff. qui satisd. cog.* vel etiam pignoribus *l. promissor 21. in fin. ff. de constit. pecun. se non coiturum secundas nuptias; & si coierit, redditurum legatum cum omnibus fructibus medijs temporis d. l. Mutiana l. beres §. qui pòst l. Titio fundus ff. de condit. & demonstrat.* id est, perceptis & percipiendis & qui percipi potuerunt, ut probat Jason *in l. 1. per illum textum C. de his quib. ut indign.* quem sequitur Scipio Gentilis *in tract. de secund. nupt. cap. 20.*

Et hoc est jus primum ex L. Juliâ Miscellâ, quæ scilicet conditionem viduitatis conjugibus remittit: si tamen *intrâ annum* contrahant, & jurent se liberorum causâ nuptias contrahere. Cæterum *pòst annum* non poterant ex L. Juliâ Miscellâ: intereâ tamen legatum petebant ex aliâ cautione inventa a Q. Mutio *b. Novell. 22. cap. 43.*

Alterum † jus de conditione viduitatis exponitur 110 *in l. 2. C. de indict. viduit.* Jus enim L. Juliæ Miscellæ mansit usq; ad tempora Justiniani, qui primus eam legem

fustulit *d. l. 2.* remisitq; & cautionem & jusjurandum. Est enim ejus legis *Summa* hæc: Ut scilicet mulier, vel maritus, cui quid sub ea conditione est relictum, possit, non obstante illâ conditione, id quod relictum est capere, nec cogi præstare jusjurandum, liberorum quærendorum gratia se nubere, si nubat *intrâ annum*; nec cautionem Mutianam, si *post annum* nubat, præstare *d. l. 2.* sed additur *d. l. 2.* mulieri ita relictum à viro, quoad proprietatem rei legatæ servari liberis prioris matrimonij, ut & cæterarum omnium quas ex bonis prioris conjugis superstes conjux accepit *d. l. 2. & l. hac edictali C. de sec. nupt.*

Remisit autem cautionem & jusjurandum: tum quia utile est Reipublicæ matrimonia esse libera, ad eam multis civibus frequentandam; tum inprimis, ne via perjurijs, quæ ex neglectu jurisjurandi præstiti patrantur, aperiatur. Perjurij hæc in re exstat insigne exemplum apud Zonaram *lib. 3. Annalium* ubi de Imper. Eudociâ, quæ marito Constantino Ducæ jurejurando confirmaverat, se iterum non nupturam, syngraphamq; eâ de re conscriptam, & suo chirographo subscriptam, Patriarchæ Constantinopolitano traderat: à quo eam postea fraude & pollicitationibus recepit, Patriarcha colludente, Scipio Gentil. *d. cap. 20.*

Adjungitur autem in *l. 3. C. de indict. viduit.* ex Ulpiano differentia, inter conditionem viduitatis aut cælibatus, *si non nupserit*: & inter conditionem *si vidua erit*, vel, *cum vidua erit*, vel, *quotiens vidua erit*, nempe hæc, quod illa conditio viduitatis remittatur; hac verò non remittatur, eâq; existente relictum capiatur *d. l. 3.* Ratio differentiæ: quia illa conditio viduitatis aut cælibatus

libatus inducit viduitatem, & prohibet matrimonium; hæc verò, *si vidua erit, &c.* non item: cum hac condicione & legato id tantum agatur, ut si conditio evenerit, id est, vidua facta fuerit, legatum consequatur, quasi solatium tristitiæ, ut ait Imperator *in d. l. 3.*

Reliquum est † jus novum ex *Nov. 22. cap. 23.* quæ III continet poenas secundarum nuptiarum, ex quibus & hæc ibi poena constituitur, amissio legati si vè relictæ, si non servetur hæc conditio viduitatis. Summa ejus hæc est: *Primò* ut conditio viduitatis nullo modo remittatur, atq; adeò ut *intrà annum* legati aut hereditatis petitionem non habeat, nisi qui conditionem expleverit: expleri eam, si eò res sit redacta, ut nulla nuptiarum spes supersit; quod contingit morte, vel sacerdotio; si nimirum is cui sub hac conditione relictum est, vitam cum morte commutet, vel sacerdotium suscipiat: tunc enim in illo nulla spes nuptiarum; nam hic status vitæ secundum conjugium tollit *hæc Nov. 22. cap. 44.* Deindè *post annum* si velit legatum consequi, ut coheredibus vel heredibus testamentariis aut legitimis præstet prius cautionem Mutianam, quæ scilicet illis caveat, *l. is cui 18. ff. de condit & demonstrat.* Ut si res immobilis † sit quæ capitur, cum jurisjurandi religione, II2 & hypothecâ rerum suarum expressâ vel tacitâ promittatis, cui sub viduitatis conditione relictum est, ni conditioni pareatur, se restitutum rem integram cum fructibus mediæ temporis, vel, si pecuniâ, cum usuris trientibus, vel cum usuris ex eâ pecuniâ perceptis *hæc Nov. 22 §. quia verò* Quòd si res mobilis sit, & persona idonea, eadem forma in præstatione cautionis Mutianæ servatur: alioqui si persona inidonea sit, fidejussoria

cautio exigitur, nec juratoria sufficit *Auth. cui relictum C. de indict. viduitate* Cujat. *ad b. Nov. pag. 150.* Addit, autem Justinianus cautionem illam posse legatario à testatore remitti *b. Novell. cap. 44. ubi* Cujat.

Cæterum de hâc materiâ tractant Cujatius *ad hanc Nov. Giphanius ad tit. C. de indict. viduitate* Scipio Gentilis *de sec. nupt. cap. 20.* Oldendorpius *in tract. de usucapionibus & prescriptionibus tit. de nuptijs num. 7.* ubi tradit: matrimonij honestatem non satis percipere eos maritos, qui in ultimâ voluntate suâ relinquunt aliquid uxori, adjectâ conditione, si secundas non contraxerit nuptias. Quam conditionem, addit, Justinianus approbat *Nov. 22. §. sancimus* haud dubiè suâsu Triboniani, hominis ad omnem innovationem facilimi, propter avaritiam, ut Suidas & Procopius de eo scribunt. Melius ergò Terentius Ictus dixit; cum legato adscripta fuerit conditio, *si non nupserit*: eâ rejectâ, mulierem rectè nubere, & legatum capere *l. sed si hoc §. ult. & l. hoc modo ff. de condit. & demonstrat.* Porro, dotatas & nuptas esse fœminas, ad sobolem procreandam, replendamq; liberis civitatem, maximè necessarium esse, Ulpianus respondit *in l. 1. ff. soluto matrim.* Hoc deniq; divino & naturali juri consentaneum est: Apostolus de viduis loquens *1. Corinth. 7.* quod si se non continet, inquit, contrahat matrimonium: nam satiùs est nubere quàm uri. Et iterum *1. Timoth. 5.* volo igitur juniores, ait, nubere, liberos gignere, domum administrare &c. Item *Genes. 2.* non est bonum, hominem esse solum. Quare, si casus eveniat, concludit Oldendorpius, existimo secundum Romanum & antiquius jus respondendum ac judicandum esse: videlicet, quòd talis adjecta conditio

tio habeatur pro nullâ : quid enim interest mortui hominis , superstitem non contrahere matrimonium ?

Sic etiam de viduitatis conditione , quando ea legato injecta , scribit Dn. Cothmannus *consil. 65. vol. 2. num. 15.* eam pro non adjectâ haberi *l. quotiens 22. l. cum ita 63. in pr. l. cum tale 75. §. Mevia l. heres meus 79. §. fin. l. Titia 100. ff. de condit. & demonstrat.* cui juris decisioni, lex & vox divina consentit, permittens, ut vidua nubat in Domino. A quo tamen jure ex parte discessum, ut nisi viduitatis lex servetur, legatum eo modo relictum, non debeatur *Nov. 22. cap. cap. 43. & 44.* quod tamen ita demum verum sit & procedat, si testator legato conditionem & legem viduitatis disertè & nominatim injiciat, & viduæ viduitatem indicat, vel ad alias nuptias eam venire prohibeat, quemadmodum titulus *C. de indictâ viduitate & l. 2. verb. indicta d. tit. & Nov. 22. cap. 43. verb. prohiberet* clarissimè probant: adeòq; in tacitâ vel verisimili ac conjecturatâ testatoris prohibitione, dispositionem Novellæ verificari non posse; de quo latè & elegantèr Dn. Cothman. *d. n. 118. & aliquot insequentibus.*

Quæritur deniquè, an hæc *Novella 22.* ad virgines quoq; pertineat ? quod verius negatur, hâc ratione ; quia tota *Novella* agit de poenis secundarum nuptiarum, & non de primarum, id est, virginis, *Giphan. d. loc. in fin.* sed & de virginibus tractare, scribit *Scipio Gentilis d. cap. 20. in princ.*

Observandum est consilium sive suasio Imperatoris in *b. Nov. 22. cap. 20. §. 1.* ad perseverandum in viduitate, quæ his verbis continetur: *Felix quidem & beatum est utriq; contrahentium perdurare in priori conjugio* (id est, in viduitate persistere) *& non procreatam sobolem sequen-*

sibus matrimonijs forsitan contristare: quasi dicat, injuriam quandam fieri liberis primi matrimonij, superinductâ novercâ.

Hoc etiam ex hac *Nov. 22. cap. 45. vers. si verò diversa* observandum est, tradi illic certam regulam juris, *pecuniam nimirum ad res mobiles pertinere*, quæ decisio † usum habet, si quærat^{ur} de successione conjugis superstitis, cui debeantur ex statuto bona mobilia; an eo casu etiam ei debeatur pecunia, ad emptionem rei immobilis destinata, an verò ad heredes alios bonorum immobilium? Sanè non desunt rationes & fundamenta contra superstitem conjugem, & quòd illa pecunia pro immobili sit habenda; prout videre est ex traditis ab Henrico Nebelkrâ *decis. 11. pag. 129. & seqq.* sed rectè & juridicè ad illa ibidem respondit; & simul probavit, pecuniam illam in emptionem prædiorum à defuncto destinatam, rebus mobilibus adnumerandam; imò etiam viduæ adjudicatam, se recordari: præter alia adducit hunc textum *in d. cap. 45. vers. si verò universa* ubi expressis verbis dicitur, *pecuniam inter bona mobilia pertinere*, cui regulæ omninò standum est, nisi doceatur exceptio speciali lege *l. 5. de probat.* at verò exceptio, *nisi in emptionem rei immobilis sit destinata*, nullâ speciali lege introducta invenitur; ergò dubia exceptio adversus regulam admittenda non est. *vulg. l. de precio ff. de public. in rem act.* Et hujusmodi pecuniam ad prædiorum emptionem destinatam inter mobilia computandam, communem & veriore opinionem esse, testatur Gail. *2. Obs. 11. n. 3.* Quin & pecuniam transcriptam sive ad Cambium, ut vocant, collatam, inter mobilia referendam, putat Nebelkrâ *d. loc.* ex eodem jure quod ex hac *Nov.*

Nov. 22. cap. 45. pecunia sit res mobilis; nec pecunia in usum cambij collata ullibi excepta legatur: quamvis Gail. d. loc. num. 7. inter immobiliâ computandam scribat.

NOVELLA XXIII. De Appellationibus.

SUMMARY.

1. **F**atalia interponenda appellationis, quæ olim: & quæ ex constitutione Justiniani n. 2. nimirum decem dierum à tempore sententiæ computandarum. num. 3. qui dies currunt absentibus à tempore scientiæ. num. 4. quod ipsum adhuc hodiè observatur num. 5.
6. Fatalia introducenda appellationis in jure variant: moribus nostris est tempus semestris num. 7.
8. Fatalia proseguenda appellationis in jure hodiè non observantur.
9. Appellanti non nocet præscriptio, si mora descendat à Principe appellationis: ejus ratio n. 10. Idem etiam obtinet in alijs appellationibus, ut tempus non currat appellanti, si ipsi nihil queat imputari n. 11.
12. Appellandum est gradatim: non à pari ad par.
13. A quibusdam judicibus appellare non licet infra certam summam.

Alis est inscriptio Haloandri & Cujatij. At in veteri translatione, inscriptio hujus Novellæ est plenior, de Appellationibus, & intra quæ tempora debet appellari. apud Scrimgerum sic habet latinè red-dita: de appellationibus, ad quem dirigantur, si usq; ad decem auri libras ascendit causa, de quâ appellatum est.

Tria autem sunt capita hujus Novellæ. In *Primo* ex professo tractatur de temporibus appellationum, interponendarum. *Secundum* est de præscriptione seu fatali appellationis aliquandò ob justam causam cessante. *Tertium* de personis Judicum, quis, à quo appelletur.

Ad primum quod attinet, fatalia interponendæ appellationis anterioribus legibus † valdè erant arcta; nam jure Pandectarum & Codicis is qui proprio nomine litigabat, si à sententia sibi adversa appellare volebat, necesse habebat hoc facere intrà biduum: qui verò non proprio nomine, vel suo, sed alieno nomine appellare volebat, ut procurator, defensor, tutor, patronus, ille intrà triduum appellationem interponere poterat: postea provocare volens, non amplius audiebatur, sed sententia executioni mandabatur, utpotè quæ in rem judicatam transisset *l. 1. §. biduum 1. §. quod in sententijs 6. & §. in propriâ causâ & §. tutores 13. Item l. pen. ff. Quand. appelland. sit & intrà quæ temp. & l. eos 6. C. de appellat.*

Verùm Justinianus † illam acerbiteriam anteriorum legum correxit & mitigavit *initio hujus Novellæ* & concessit laxiùs spatium (ut scilicet homini plenissimè deliberare liceat, appellandum ne ei, an acquiescendum sit: quam rationem ipse Imperator exprimit *b. Nov.*) nimirum spatium decem dierum, sublata bidui & tridui antiqua illâ distinctione; sublato itidem discrimine illo, inter causas proprias & alienas; ut ita hodiè liceat intrà dies decem appellare à recitatione sententiæ, † sive à tempore latæ sententiæ: si nimirum litigatores præsentis fuere tempore sententiæ publicatæ:

catæ: quod si verò fuerint absentes, tunc currit decen-
dium à tempore scientiæ † *c. concertationi. de appellat.* 4
in 6. c. anteriorum 2. quest. 6. Ubi Pontifex de verbo ad
verbum integrè refert verba *Novella bujus 23.* ex quâ
sumpta est Authentica hodiè *C. de appellat.* quod jus ad-
huc hodiè in toto Imperio Romano observatur, ut sci-
licet quis intrâ decendium appellare necesse habeat,
si appellationis † illius remedio uti velit *Myns. 2. Ob-* 5
serv. 2. & cent. 3. Observ. 15.

Huic tempori interponendæ appellationis, oppo-
nitur tempus & fatale *introducendæ* appellationis: Item
fatale *prosequendæ* appellationis: hæc enim tria fatalia
Dd. distinxerunt, quæ Cujatius vocat legitima tem-
pora *ad Nov. 106.*

Tempus *introducendæ* † appellationis admodum 6
variat in jure: nam appellationi ad Principem, sex vel
tres menses sunt præscripti: ad magistratus ordina-
rios, à pedaneis vel delegatis iudicibus, duo duntaxat
menses *l. 2. §. sin autem C. de temporib. appell.* Sed hoc bi-
mestre, sive duorum mensium tempus, mutatum est in
semestre, ex provinciâ longinquâ; & trimestre ex eâ-
dem provinciâ aut proximâ *l. ult. C. d. tit.* Justinianus
enim hæc tempora produxit.

Sed moribus tempus *introducendæ* appellationis
in Imperio Romano est semestre, † ut videre est in Or- 7
dinatione *Camerae p. 2. tit. 30. §. 1. & 5.*

Tempus autem † peragendæ & finiendæ causæ ap- 8
pellationis est annum: nisi vel per Judicem ipsum, vel
per vim majorem lis protrahatur: hoc casu jure civili
biennium permittitur *d. l. ult. §. illud C. de tempor. appell.*
Sed moribus hoc tempus non est receptum in *Camera*

Imperiali: quemadmodum nec tempus triennij in primo judicio seu instantia *ex l. properandum C. de judic. de quo apud Andream Gail. 1. Obs. 141. n. 7. & seqq.*

In altero capite cavetur, ut si Princeps, ad cujus consistorium appellatum est, alijs distentus occupationibus senatum convocare nequiverit, † habendæ consultationis gratiâ, ex hac mora judicij, nulla temporalis præscriptio obstet appellanti *l. ult. §. si tamen C. de temp. appell.* quia † præscriptiones introductæ sunt in poenam negligentiae juris sui; ubi igitur nulla est negligentia seu culpa, ibi quoq; nulla locum habere debet præscriptio, tanquam poena *arg. l. sancimus 22. C. de pen. & præscriptiones non debent officere non cessantibus arg. l. contra 16. C. de inoffic. testamento.*

Neque solùm hoc obtinet in appellatione facta ad Principem; sed etiam si ad alios judices, † ut scilicet tempus non currat appellanti, si per judicem steterit, quo minus quis appellationem prosequatur: lis, inquam, hoc casu non perit, sed datur temporis reparatio *Cujat. ad b. Nov. per d. l. ult. §. illud etiam & Novell. 119. l. 2. C. Theodos. de reparatione appellationum.*

Tertium & ultimum caput est de personis; ubi demonstratur, quis à quo appelletur. Quæ pleraq; sunt specialia sive accommodata ad certum tempus ac formam Reipublicæ, sive statum Imperij, qui olim fuit: de quibus luculentè scripserunt Jacobus Cujatius & Joachimus Stephani *ad b. Nov. Tractantur etiam b. Novellâ. quædam generalia: appellandum nimirum esse gradatim † à minori judicio ad majus: non appellandum parem à pari: quia par non habet imperium in parem. Sic etiam in hac Nov. dicitur de quibusdam Judicibus,*
ad

ad quos olim appellare non licuit, nisi in causis quæ
superant quantitatem decem librarum auri. Quod ob-
ferveretur etiam nostris moribus passim receptum esse,
ut à quibusdam Judicibus † non liceat infra certam
summam appellare. Idq; ferè speciali privilegio Im-
peratoris concessum est Principibus quibusdam & ci-
vitatibus Imperij. 13

Deniq; notandum est, de delegatis Principis & de
appellationibus, quæ ab his fiunt, nonnihil hic dero-
gari *Leg. præcipimus C. de Appellat.* quæ indistinctè ab his
quos Princeps delegavit appellationes transmittit ad
præfectum Prætorio & quæstorem Cujat. *ad b. Nov.*
pag. 145.

NOVELLA XXIV.

De Præside sive Prætore Pisidiæ.

SUMMARIUM.

1. **R**ector provincie apud Romanos quis?
2. **R**egentium gradus, inter Præfectos prætorio, inter comi-
tes & inter Rectores num. 3. & 4.
5. Rectores provinciarum, hodiè vocantur Duces vel
Principes.
6. Provincia civilis & Ecclesiastica quid.

Pud Romanos inter Magistratus erat etiam
Rector Provinciæ, qui exactionibus † tribu-
torum & negotijs civilibus militaribusq; occu-
pabatur *de quo lib. 1. C. tit. 40.* Observandi autem sunt
gradus Regentium. Præfecto Prætorio † commissa
est aliqua orbis pars, & integer tractus plures diæce-
ses complectens, *l. 1. C. de offic. Præf. vig.* Comitibus †
traditur regenda una diœcesis, plures provincias ha-
bens & complectens. Rectores deniquè † uni alicui 4

provinciae praesunt. Dicuntur verò hi Rectores in D. & C. praesides provinciarum l. 1. & tot. tit. ff. de off. Praes. qui hodiè appellantur Duces † vel Principes. Et Provincia propriè † dicitur, cui praest Dux vel Princeps, Ducatu aliquo investitus c. unic. Quis dic. dux. Ecclesiastica provincia autem est, quæ habet decem vel undecim civitates, & unum Regem c. scitote 6. quest. 3. Huc pertinet hæc Novella 24. & Novell. seq. 25. Nov. 26. Nov. 27. Nov. 8. Nov. 29. Nov. 31. Nov. 104. Hæc Novella disponit de Præside Pisidiæ, ut Provinciam Pisidiam prætorio jure administret. De Pisidiarum Imperio scribit Imperator b. Nov. cap. 1. Pisidiarum gentem universæ illius terræ summum tenuisse Imperium. Plura ad hanc Novellam qui volet, consulat D. Cujatium & fratrem meum D. Joachimum Stephani.

NOVELLA XXV.

De Prætores Lycaoniæ.

SUMMARI A.

1. **I**N Lycaoniâ judex constitutus, justinianus dictus: ejus ratio num. 2. hic Prætor eadem insignia habebat, quæ Pisidia num. 3.

4. Prætoris Lycaoniæ officium.

5. Probatoria sacra quid.

6. Leges in ipsa arma Imperium voluit habere Imperator.

1 **V**T in Pisidiâ, sic in Lycaoniâ constituitur judex spectabilis, Prætor Justinianus † dictus, eâ ratione, quòd olim Lycaon, qui Rex fuit Arcadiæ in Hellade, Italiam seu Romanum † solum incoluerit: hic præter eadem insignia prætoria, quæ Pisidia † habebat, gestabat. Illud autem in hoc Prætores
2
3
4 requirit † Imperator, ut gratis sine muneribus officium ad-

administret, apparitores ex probatoriâ Magistri libellorum constituat: *Probatoria* enim *sacra* † dicitur 5
 scrinium epistolarum, libellorum & dispositionum, in
 quo officiales examinabantur; & si idonei reperie-
 bantur, codicilli ad præfides à Præfectis Prætorio eis
 communicabantur Joach. Steph. *ad b. Nov.* Illud no-
 tandum est; quod Imperator leges in ipsa arma impe-
 rium † habere voluerit *b. Nov. cap. 5. in fin.* 6

NOVELLA XXVI.

De Prætore Thraciæ.

SUMMARIA.

1. **T**hracia provincia Justinianus præfecit prætorem.
2. **T**hracia gens olim fera fuit.
3. **T**hracia Prætor quare constitutus.
4. **Q**uestio de legibus & legionibus proponitur ex Novellâ
 hac: Ubi agmina militaria non tantum, sed etiam pa-
 catos cœtus certis legibus circumscripsit Justinianus n. 5.

Ertius hac Novellâ constituitur † Prætor Justi- 1
 nianus provinciæ Thraciæ: cujus gentem olim 2
 feram fuisse, † Imperator ex notione nominis
 deducit *b. Nov. præf.* Armiferum Thracem qui negat,
 alter ait; *secundum Ovidium.* Hic prætor itidem dictus
 Justinianus *assumpto pietatis nostræ cognomine*, ut loquitur
 Justinianus *cap. 1. b. Nov.* qui ideò † constitutus, ut 3
 Thracensium mores mitiores redderet. Illud autem
hac Novellâ cap. 1. notandum est, de quæstione † anti- 4
 quissimâ, cujus disceptatio sæpè magnas peperit rixas
de legibus & legionibus: An arma literis præstent, to-
 gævè cedant? Ubi Imperator Justinianus similem
 litem quæ erat inter militares & civiles Magistratus
 ità dirimit; ut uni Prætori curam utriusq; rei commit-

tat; hoc gravi epiphonemate adjecto: Omnibus perspicuum sit, quod militaris quidem res, si sola & per se consistat, ultrà quam decet, efferatur, & in audaciam degeneret: civilis verò nisi admistum habeat robur militum, infrà mediocritatem aut boritate careat: utrumq; verò si in idem cum altero concurrat, omnium perfectissimum & absolutissimum sit; quodq; tam ad gerendum bellum, quàm ad tuendam pacem sufficiat. Ad abusum huiusmodi tollendum Justinianus † non tantum agmina militaria, sed & pacatos coetus certis legibus ceu cancellis circumscripsit *b. Nov. 26. cap. 1. per tot.*

NOVELLA XXVII.

De Comite Isauriæ.

SUMMARIA.

1. **L**atrones & piratae in Isauriâ non poterant facile coerceri: Imperator itaq; constituit ibi Comitem, alijs superioribus Prætoribus adæquatum num. 2.
3. Insignia prætoria quot fuerint.

I Isauria Provincia habuit multos latrones & piratas; quos præsides sine difficultate † coercere non potuerunt: ut igitur in officio eò meliùs retinerentur, Imperator quoq; eis dedit comitem, qui similiter Justinianus dictus est, atq; † superioribus Pisidiæ, Lycaoniæ & Thraciæ Prætoribus dignitate adæquatur, ut videlicet ei præferantur sex fasces, vehatur in argenteo curru † & cohortales Prætorianas habeat *Joach. Steph. b.*

NOVELLA XXVIII.

De Moderatore Helenoponti.

SUM-

SUMMARIÆ.

1. **P**ontus Polemoniæ & Helenopontus fuerunt distinctæ
 duæ provinciae: at ex duabus Justinianus unam fecit,
 eiq; moderatorem præfecit unum num. 2. cujus officium
 arctissimè circumscribitur num. 3.

Anteà fuere duo Præfides Helenoponti & Pon-
 ti Polemoniæ; itemq; duæ provinciae † Pon-
 tus Polemoniæ, & Helenopontus; sed no-
 mine abrogato, non pontum Polemoniæ, sed Hele-
 nopontum imposterum dici Imperator disponit;
 adeoq; ex uno Ponto Justinianus provinciam unam
 Helenopontum facit † eiq; moderatorem præficit
 unum; cujus officium arctissimum circumscribitur, ut †
 habeat audientiam vel prætorium, in quo jus dicat
 æquabiliter omnibus, sine sordibus munerum, favoris
 aut metus *Joach. Stepb. b.*

NOVELLA XXIX.

De Prætoze Paphlagoniæ.

SUMMARIÆ.

1. **H**onoria & Paphlagonia duæ erant distinctæ provinciae:
 sed Imperator eas in unam contraxit. n. 2. & ut unus
 præses illam regat n. 3.
 4. Venetorum vetusta gens & nobilis.

Gens Paphlagoniæ itidem multum negotij fecit
 Romanis: quæ tandem in eorum Imperium
 redacta est. Cum autem duæ essent provinciae
 antiquitus † Honoria & Paphlagonia, Imperator eas
 in unam contraxit † ut unus Præses sive Prætor du-
 plici

- 3 plici officio fungeretur, civili & militari, † qui prætor Paphlagoniæ itidem Justinianus dicitur, uti superiores Cujat. h. Illud notandum, quod Imperator in præf. hujus
- 4 Novellæ scribit, vetustam † VENETORUM gentem ac nobilem esse, unde deductæ coloniæ.

NOVELLA XXX.

De Proconsule Cappadociæ.

SUMMARI A.

1. **C**appadociæ Imperator proconsulem Justinianum præfecit.
2. **T**amiacus Magistratus quis fuerit.
3. Proconsuli Cappadociæ præscribit quomodo se gerere debeat circa militarem & civilem Jurisdictionem.
4. Tituli quid sint in hac Novellâ cap. 8.

- 1 Appadociam itidem Imperator coarctavit, & mutato nomine Præsidis, Proconsulem † Justinianus præfecit, qui non tantum civilis & militaris, ut superiores, sed etiam Tamiaci magistratus fungatur officio: & magistratus Tamiacus abrogatur:
- 2 is est, qui olim dicebatur Comes † domorum. Huic Proconsuli, spectabilitatis titulum assignat Imperator, eiq; assignat salaria, itemq; annonas in certâ quantitate. Præscribit quoq; ei, quomodo se in exercitio militaris
- 3 & civilis Jurisdictionis gerere debeat, † ne Justitiam in uno quopiam homine lædat; ac præcipuè ne extrapinis & malis titulis lucrum quærat. Tituli † hac Nov.
- 4 cap. 8. sunt signa, vel insignia Principis, puta, aquila, vexillum, gladius, quæ Princeps alicujus prædijs affigit, propter justissimam causam, & cum causæ cognitione: Joach. Steph. h. Latè hanc Novellam etiam expli-

explicat D. Cujatius. Cæterum initò Romæ, quæ Con-
sules uno anno fuissent, sequenti anno Proconsules
dicebantur, & Consulares, & Exconsules. Deindè qui
cum potestate consulari extrà ordinem ad aliquam
provinciam mittebantur administrandam, Proconsu-
les appellabantur, de quibus hæc Novella loquitur.

NOVELLA XXXI.

De Præsidibus Armeniæ.

SUMMARIA.

1. **A**rmenias quatuor facit Justinianus, Justinianeam pri-
mam Armeniam, secundam Armeniam, tertiam Arme-
niam. n. 2. 3. 4.
5. Metropolis in jure Ecclesiastico differt à Metropoli in jure
civili.

Imperator hæc Novella quatuor facit Arme-
nias† quas finibus & continentibus urbibus
distinguit; *Unam* Justinianeam,† cui dat Pro-
consulem: *secundam*, primam Armeniam† cui dat Cor-
rectorem: *tertiam*, secundam Armeniam, cui præfecit
Comitem: *quartam*, tertiam† Armeniam vocat, cui
præfecit Consularem. Corrector & Consularis ordi-
narij sunt: Proconsul & Comes spectabiles. Impera-
tor autem hæc Novellâ excipit, se his constitutionibus
nihil velle innovare in Sacerdotijs, utputa, sede Me-
tropolitanorum Episcoporum, & aliorum Clericorum:
nam in his provincijs, cum antea fuerint Metropoes,
civitates, quas licet Imperator mutavit, non tamen
Metropolitanorum Ecclesijs quidquam derogari vo-
luit, cum aliud sit *Metropolis* in jure Ecclesiastico, † ubi

Metropolitanus habet sedem, jurisdictionem & capitulum: aliud verò *Metropolis* in jure civili vel seculari, quæ est civitas antiqua, ex quâ Colonia ducta est in alias civitates provinciarum *Joacb. Stepb. b.*

NOVELLA XXXII. XXXIII. XXXIV.

De his qui pecuniam credunt
agricolis.

SUMMARI A.

1. **H** Arum Novellarum argumentum.
2. Creditores prohibentur capere ab agricolis fundos pignori: ejus ratio num. 3.
4. Agricola an & quatenus in mutuo usurasolvere possint: nimirum trientes; aliquando etiam centesimas, si datum sit mutuo frumentum. Quid siliqua: & num. 5. 6. ubi, qui dicantur fructus aridi, & qui liquidi.
7. Differentia ratio inter mutuum pecunie, & mutuum frugum.
8. Epitome hujus Novellæ.
9. Creditor contra hanc constitutionem faciens jus crediti amittit: si miles sit, privatur cingulo num. 10. Sed hodie hoc malè observatur num. 11.

I **H**æ tres Novellæ† 32. 33. & 34. agunt de agricolis, rusticis & colonis fundorum, qui nimirum agriculturam exercent sive colunt proprio jure l. bi plures §. sine quibus C. de agric. & censit. uti inscriptiones indicant: & quidem Novella 32. quæ pertinet ad provincias Thraciæ, duo constituit favore agriculturalum; Unum de *Anticbresi*; alterum de *usuris*. Quæ lex data provincijs Thraciæ, porrigitur etiam ad provincias

NOVELLÆ XXXII. XXXIII. & XXXIV. 285
eias Illyrici *Novella* 33. imò ad Illyricos, perindè ac ad
Thraces Cujat. *bic.*

De Antichresi statuit Justinianus hoc beneficium,
in rusticos debitores, ne ullatenus suorum agrorum
valeat *antichresis* (quæ est pignoratitia fundi possessio
creditori data à debitore) pacta creditori *b. Nov. Ne
quis mutuum dans agricolis terram &c.* Ac inter alios qui-
dem receptum fuisse antichresin, seu hypothecariam
possessionem, testator Martianus, ne minùs idoneis
nominibus creditam suam pecuniam conqueri possent
mutuantes *l. si pecuniam ff. de pignorat. act. l. si is qui Reip.
ff. de pign.* Verùm Justiniani privilegij causa hæc potif-
simùm fuit, quòd Thraciæ foeneratores Byzantij (ubi
frequens commerciorum usus) cùm viderent prære-
ptam sibi licentiam foenoris besibus exercendi, alijsvè
usuris ultrà semisses, novum inierunt consilium anti-
chresis constituendæ, Thracium commentum scilicet:
hâc enim arte creditores sibi pignoris loco mancipa-
bant debitorum arva, præsertimq; inopum villicorum,
ut fertilis agri fructus usurarum in speciem lucriface-
rent, quarum tamen statutum legibus modum proven-
tus hi annui excedebant. Justinianus itidem simul sub-
ventum voluit rustici hominis tenuitati, & foenerati-
tjis creditorum fraudibus itum obviam, lege latâ, ne
illius fundi in posterum pignoris nexu obstringi pos-
sint, & his si aliqua una pendatur quotannis pro solido
quolibet mutuo dato *Renat. Chopp. lib. 1. de privil. rustic. c. 8.*
Quin etiam idcò cavuit Imperator Justinianus, ne credi-
tores ab agricolis fundos pignori † capiant, eâ lege, 2
ut fructus omnes percipiant usurarum vice, quoad fors
oblata vel soluta sit, atq; ita ut fructus non imputent in

3 sortem; † ne si quispiam creditorum agricolis hoc pacto pecuniam credat, tandem aliæ possessiones agriculturalum in dominium potentiorum transferantur, & ita sedibus excutiantur. Unde patet, antichresin ab agricolis pacisci non licere *b. Nov. 32. & Nov. 33. Cujat. 3. Obs. 35.*

4 Usuras verò permisit Imperator agricolis in mutuo dato, ad certum tamen modum, † nimirum, ut agricolæ pro pecuniâ, quam mutuo acceperunt, in singulos solidos, singulas annuas siliquas solvant. Pro centum ergo solidis, usurarum nomine solvunt in annum, centum siliquas, hoc est, quatuor solidos, & quatuor siliquas: & hæc est triens usura. Est autem siliqua vicesima quarta pars solidi, seu puræ, mæ ac veræ fortis in usuras creditoribus hoc modo attributa: ut si solidus constat ex 24. solidis Lubecentibus, siliqua erit unus lubecanus; solidum enim hîc accipitur pro uno toto & integro instar assis consummato Budæus *lib. 5. de assè Ulp. in l. quâ vulgo ff. de edil. edict. Viginti igitur quatuor siliquæ, unum faciunt solidum.*

5 Si itaque quis credit † pecuniam agricolæ, non potest graviores usuras ab agricolâ petere quàm trientes, nimirum, annuatim quatuor pro centum; hæc enim est tertia pars assis: quod ita favore agriculturalum constitutum est, ne illi nimium graventur. Cujat. *ad tit. C. de usuris. Duarenus ad tit. C. de usur. cap. 3. vers. super illustres.*

Quòd si verò datum sit frumentum, vel aliud genus fructuum aut frugum, nullo discrimine attento, sint ne fructus aridi, (cujusmodi sunt, qui inter se commixti non confunduntur, veluti frumentum, hordeum, triticum,

cum, pisum, aliavè legumina) an verò liquidi (ut sunt, vinum, oleum, mel, acetum, &c.) quorum etiam mensuræ sunt diversæ; tunc potest creditor ab agricolâ stipulari usuram centesimam † h. e. in singulos modios frumenti octavam partem: idq; ideò constituit Justinianus, ne nimium prægraveretur debitor: cum olim frugibus mutuò datis liceret quatuor centesimas stipulari vel dimidiam partem frugum *l. 1. C. Theodos. de usur.* videatur reformation Güter Policen zu Augßburg Anno 1548. tit. von verfeuffung der Früchte im Feld pag. mihi 372. Item Policen Ordnung zu Franckfurt Anno 1577. gebessert tit. 19. von verkauffen der Frucht im Feld auch Korn vnd Weingulten pag. mihi 684.

Causa differentiae inter mutuum pecuniae, & mutuum fructuum vel frugum, † cur scilicet in hoc majores permittantur usuræ, quam in illo, posita est in fructuum incertitudine, & inconstanti frugum lucro & precio, pro varietate locorum & temporum *l. pretia §. ult. ff. ad L. Falcid. l. oleo 24. C. de usur. l. 17. eod. tit.* cum contra pecuniae certa & ferè eadem est æstimatio *l. 3. de eo quod certo loco l. 1. ff. de contrah. emt. Duar. ad dict. tit. C. de usuris cap. 3.*

Lubet hîc apponere elegantem epitomen † Novella 32. ipsius Juliani, qui talem titulum præposuit: *De pignoribus & usuris dandis propter res rusticis mutuatas:* Verba ejus hæc sunt: *Si quis rustico mutuaverit, terram ejus in pignus accipere non audeat, usuram autem sumere eum, æquum est: siquidem aridos fructus mutuabit, octavam: Sin autem solidos mutuaverit, siliquam annuam per singulos aureos capiat, donec scilicet totum quod debetur fuerit à debitore solutum.*

- Pœnam autem irrogavit Imperator harum suarum constitutionum violatoribus; nam quicumq; creditor contra hæc ausus fuerit, jus crediti amittit, adeoq; ab actione sive exactione suâ cadit, † non quidem ipso jure, sed opus est sententia *gl. ad aush. ad hæc C. de usuris.*
- 9
- 10 Quòd si verò miles sit, privatur cingulo, † hoc est, exautoratione sive ademptione dignitatis militaris *Novell. 33.*

Sed non immeritò Rittershusius conqueritur *parte 3. cap. 10. in fin.* hodiè moribus nostris, hæc saluberrimas & magnâ sapientiâ excogitatas Justiniani constitutiones sæpè malè observari, † cum insigni detrimento rei rusticæ, imò etiam boni publici: cum tamen Imperator has constitutiones ab humanitate & pietate commendet. Constat enim, hodiè à rusticis perindè ut & ab alijs exigì solere usuras quincunces, vel etiam semisses; quod est contra hanc Justiniani *Novellam & Authenticam ad hæc C. de usur.* ubi Donellus illam constitutionem per tria nova elegantèr explicat. Intelligitur itaq; ex prædictis, antichresin prædiorum agricolæ, legibus irritam, usuraramq; modum ejus favore temperatum esse.

NOVELLA XXXV.

De Adjutoribus Quæstoris.

SUMMARIA.

1. **A**djutores Quæstoris, qui & undè ità dicti: his licet alios
2. substituere *num. 2.*
3. Quæstor sacri Palatii nunc appellatur Cancellarius.

HÆc Novella est de viginti sex adjutoribus quæstoris sacri Palatii (qui ità dicebantur, † ut nunc vocantur Secretarii, quòd militiam literariam exercerent

ercerent in scrinio seu cancellariâ) quòd his liceat. † 2
 alios substituere idoneos , propositis sacrosanctis
 Evangelijs à Quæstore, quem nunc Cancellarium † 3
 appellamus Jacob. Cujatius & Joach. Steph. *ad b. Nov.*
Cujat. consultat. 38. Gail. lib. 1. de PP. cap. 5. num. 29.

NOVELLA XXXVI.

De Successoribus in Africâ.

SUMMARIA.

1. **S**uccessionis gradus frequentèr arctè concluduntur.
2. Incestuosis olim non succedebatur ultrà tertium gradum.
3. Militi non succedunt, qui ei intrà quartum gradum sunt
 conjuncti: nec liberto, qui suprà quartum gradum
 num. 4.
5. De successione Afrorum.

IN jure nostro † frequentèr propter singularem ali- 1
 quam causam arctiùs concluduntur gradus succes-
 sionis. Sic enim olim contrahentibus incestas nu-
 ptias † non succedebatur ultrà tertium gradum ex 2
 constitutione Arcadij & Honorij *l. si quis incesti C. de in-*
cest. nupt. Rursus militi criminis alicujus † militaris 3
 damnato non succedunt, qui intrà quintum gradum ei
 non conjunguntur *l. 2. de veter. & milit. success.* Sed † 4
 nec liberto succedunt agnati patroni suprà quintum
 gradum §. *multis Inst. de success. libert.* Postremò Justinia-
 nus in *b. Novellâ 36.* ultrà tertium gradum non admittit
 successores † eorum bonorum, quæ Afris in tumul- 5
 tibus Vandalorum fuerant erepta, ità tamen, ut Afri
 post liberatam à Vandalis Arianis Africam in suam
 patriam, & ad bona pristina jure postliminij revertan-
 tur.

tur intrâ quinquennium, salvâ tamen triginta annorum
præscriptione Jacob. Cujat. & Joach. Steph. *ad b. Nov.*

NOVELLA XXXVII.

De Ecclesijs Africae.

SUMMARIA.

1. **E**cclésiastica bona occupata à Vandalis ea licet Ecclesijs in
Africa recuperare: & possidere sub personâ publicâ n. 2.
3. Hereticis non concedenda templa, ut habeant immunita-
tem & privilegia num. 4.

IN hac Novellâ † constituit Imperator, ut Ecclesiæ
constitutæ in Africa, bona Ecclesiastica occupata
à Vandalis Arrianis, & hæreticis Donatistis, reci-
pian, & sub personâ publicâ † seu publico onere tribu-
torum possideant; nequè hæreticis illis templa † &
conventicula concedant, ut immunitatem & reliqua
Ecclesiastica privilegia † habeant Wesenbec. *in Oeco-
nomiâ ad b. Nov.* Tandem omnia jura & privilegia Ec-
clesiarum his Africis Ecclesijs tam in personalibus
quàm realibus restituit.

NOVELLA XXXVIII.

De Decurionibus.

SUMMARIA.

1. **R**ome in urbe erant Senatores, in provinciarum civitati-
bus Decuriones.
2. Decuriones habebant quidem multa privilegia; sed one-
ribus etiam premebantur propter tributa exigenda:
nam curialis quisq. partem suorum bonorum post mor-
tem cogeatur relinquere liberis curialibus num. 3.

*hodiè ex Constitutione hâc dodrantem n. 4. De jure
detractiōis decimæ von Abzug / Abschuß / n. 5. & seqq.*

In Aloandri inscriptio ita concepta est: *De decurionibus, ut filijs suis decurionibus dodrantem relinquunt.* Sicut Romæ Senatores, & Curia fuit; ita in Provinciarum civitatibus Decuriones ad Rempublicam electi sunt. Horum decurionum privilegia licet multa fuerint, nihilominus tamen etiam oneribus opprimebantur, præcipuè propter tributa exigenda; Undè pauci Curiales esse appetebant. Inter hæc onera id quoq; fuit, ex Constitutione Justiniani, quod Curialis quartam partem bonorum suorum post mortem, curiæ vel curialibus liberis, maribus ac foeminis curialibus nuptis, relinquere cogeatur *l. ult. C. Quando & quibus quarta pars.* Id quod Justinianus hâc Novellâ emendat: mutato quadrante in novem uncias sive dodrantem, qui in curialibus legitima filiorum esse dicitur *Nov. 18. cap. 2. Cujat. & Joach. Steph. ad h. Nov.*

Cœterum illud hoc loco adhuc monendum: Curiales illos in jure dici Curiae adscriptos, penes quos Reip. prima cura erat. Curialibus æquiparari possunt cives civitatum, qui eadem ratione, quâ olim Curiales, civitatibus juramenti præstatione adscribuntur: & hinc, uti ex Curialis vitæ functi bonis certa portio curiæ assignabatur; ita hodiè cives migrantes ex civitatibus, vel demortuorum civium bona extra civitatem, efferre volentes, coguntur solvere detractiōem in certâ pecuniæ summâ, vulgò *Abzug / oder Abschuß / oder Nachsteuer.* Consuetudo illa detractiōis, tempore Augusti, exhausto fisco propter bellorum continuationem, in hereditatibus, peregrinis relictis, usq; ad viciesimam

mam partem introducta fuit: cuius rei vestigia extant
 in libris nostris, puta, in l. 2. §. ab hoc ff. de orig. jur. & l. fin. C.
 de edict. Divi Adr. toll. & apud Paulum lib. 4. recept. tit. 6.
 ubi Cujat. & Zasius ad d. l. 2. §. ab hoc. de orig. jur. Ernest.
 Cothm. consil. Academico 19. n. 1. & 2. Hæc verò defal-
 catio postmodum Imperatorum constitutionibus ab-
 rogata, tempore Justiniani in usu esse desijt d. l. fin. de
 edict. D. Adr. toll. In Germania verò, in pluribus, ut No-
 6 ribergæ, Spiræ, † Augustæ, sicut & in Italiæ multis ci-
 vitatibus propè in utrum redacta: de quo testatur Scipio
 Gentilis lib. 1. de iurisdic. cap. 27. ferè in fin. post Andream
 Gailium lib. 2. Observ. cap. 36. num. 9. Sic quoq; probat.
 D. Cothmannus, d. consil. 19. n. 3. legem illam Juliam vi-
 7 cesimariam, in bonis † & hereditatibus, in Imperio re-
 ceptam esse. Quamvis autem hoc jus detractionis ra-
 tione originis sit de regalibus, & speciem vectigalis ha-
 beat Scipio Gentilis d. cap. 27. Rauchb. quest. 15. p. 1. expe-
 rientia tamen testatur, etiam municipia & municipales
 civitates merum mixtumq; imperium habentes id juris
 sibi vindicare. Clerici verò, & , qui eorum jure gau-
 8 dent, Academici † Professores, Magistri & Scholares,
 hoc tributo detractionis decimæ vel quindenæ ex bo-
 nis eorum gravari non debent per notata Cothmanni
 d. consil. 19. Præjudicium inter Academiam Witteber-
 9 gensem † & Senatum oppidanum ibidem adfert.
 Rauchbar. d. quest. 15. n. 28. Plura qui volet, consulat.
 Johannem Köppen decis. 5. Thomingium decis. 26. n. 28.
 Petrum Wesenbecium consil. 1. num. 27. Rauchbarum
 d. p. 1. quest. 16. Joachimum Stephani ad hanc Novel-
 lam 38. in fin.

NOVELLA XXXIX.

De Restitutionibus, & eâ, quæ parit
undecimo mense.

SUMMARIA.

1. **N**ovella hæc est de restitutione hereditatis.
2. **A**n rogatus hereditatem restituere, possit ex eâ diminuere aut obligare aliquid? Distinguitur, an simpliciter, an verò id quod superest, restituere rogatus sit n. 3. & 4. Primo casu potest nihil diminuere vel alienare ultra quadrantem sibi debitum n. 5. si contra factum, competit ei cui restituere debet persecutio ejus. n. 6. Sed hæc persecutio & revocatio non extenditur ad legitimam n. 7. quia eam potest alienare liberè n. 8. Neq; præterea illa prohibita alienatio extendit se ad liberos heredes institutos n. 9. & 10. ejus ratio num. 11. Sed altero casu heres potest interim diminuere & obligare n. 12. dum tamen hoc faciat ex justâ causâ, non etiam intervertendi fideicommissi gratiâ n. 13. & quidem usq; ad novem uncias n. 14. quod explicatur num. 15. 16. 17. 18. 19. 20.
21. Fideicommissarius cui res sub conditione restituenda est, petit ab herede sibi dari fidejussores, qui duo caveant num. 22. & 23.
24. Differentia inter filium, & inter extraneum heredem rogatum restituere. Filius non tenetur cavere num. 25. Ratio n. 26. nisi parens jusserit caveri n. 27. & nisi filius transierit ad secundas nuptias n. 28. at extraneus meritò cavet n. 29.
30. Novella 39. differt à Novellâ 108. & num. 31. 32. 33. 34.

35. *Partus mulieris, qui editur undecimo mense post mortem viri, mirabilis dicitur à Justiniano: ejus ratio num. 36. undè & tali mulieri imposita est pœna stupri num. 37. quod sanè satis durum statuere, propter incertitudinem temporis circa partum num. 38. Undè etiam ab hac constitutione recessum est moribus nostris num. 39. cum præjudicio num. 40.*

VN principio præfationis hujus Novellæ, Imperator tractat de varietate humanæ naturæ; quo ipso tradit causam privilegiorum: quia propter varietatem personarum & negotiorum, impossibile fuit leges ita ab initio constitui, ut in omnibus partibus omnibus æquè convenirent. Imperiti sanè Medici uno collyrio omnium oculos curare volunt: at prudentissimi legislatores plerasq; leges ex personâ, ex causâ, ex loco, ex tempore ferre solent c. 1. dist. 19. & h. Novell. in princ.

Quod attinet inscriptionem hujus Novellæ, ea non una & eadem est: Nam Haloandri talis est: *De restitutione dotalium rerum, & ad donationem ante nuptias pertinentium.* Sed Cujatius docet, hanc Novellam non esse *de restitutione dotis* † & *donationis propter nuptias*, sed *de restitutione hereditatis*, id est, de precariâ substitutione, quo genere substituitur cuilibet heredi, non directo: & secundam ejus Novellæ partem esse *de eâ quæ ex stupro parit* Cujat. ad h. Novell.

Circâ primam partem, repetendum est, rogari aliquem de restitutione, vel purè, vel ex die certo, vel ex incerto, vel sub conditione.

Purè quis rogatur de restitutione, quandò nec dies, nec conditio additur ad fideicommissum, hoc modo:

modo: *Rogo te mi heres, ut hereditatem, vel semissem ejus, vel fundum Tusculanum &c. restituas Titio: sub conditione, veluti, si hoc vel hoc factum fuerit, restituas illam rem Sempronio: ex die; quando dies additur ad fideicommissum, ut, post semestre, vel post biennium, ac die mortis meæ, rogo restituas illa Sempronio.*

In purè relicto fideicommissio, præsentis die, id est, statim à morte testatoris, & aditâ hereditate restitutio debetur. Quando ex die; tunc expectandum est donec venerit dies; nam antè tempus non rectè, sed præmaturè, & plus tempore petet, si quis fideicommissum illud petierit; si sub conditione; tunc antè eventum conditionis fideicommissum non debetur, sed tantum spes est debitum iri §. *omnis stipulatio* & §. *sub conditione* *Instit. de verb. oblig. ubi Interpp.*

Si fideicommissum purè relictum, itemque ex die certo; eo casu ità jus est, ut nullo modo valeat sive possit heres rogatus restituere, eas res vendere, vel permutare, vel donare, vel alio quocunq; modo alienare *l. ult. C. de reb. alienis non alien.* Ratio est, ne aliena spes decipiatur, hoc est, ne fideicommissum eludatur vel evacuetur; & ne voluntas testatoris irrita atq; inanis reddatur, quæ certè omnibus modis legitimum finem fortiri debet *Nov. 1.* Quin etiam absurdum esset, rerum alienarum alienandarum sibi usurpare licentiam *d. l. ult. C. de reb. alienis.*

Quod si fideicommissum sub conditione, vel etiam sub die incertâ relictum sit, ità cautum est; ut valeat quidem alienatio, quoad conditio pendet, vel dies incerta; (quæ ipsa quoque conditionem facit & conditioni æquiparatur *l. si post mortem 68. §. 1. de legat. 1. l.*

dies 75. ff. de condit. & demonstrat. sed postquam extiterit conditio, vel venerit dies incerta, sub quâ res erat relicta, alienatio rescinditur, omninòq; pro eo habetur, ac si nunquam alienatio facta fuisset *l. ult. §. 3. C. Comm. de legat.* Quocirca suadet Imperator in *d. l. ult.* in fideicommissis conditionalibus, & ijs quæ in diem incertum sunt relicta, melius facturum heredem, si abstineat à talium rerum alienatione, ne se gravioribus oneribus, evictionis nomine supponat Rittersh. *parte 6. cap. 9. num. 5. & 6.*

Deinde & altera notanda est distinctio circa questionem; An is qui rogatus est, restituere hereditatem, possit ex eâ diminuerè aliquid aut alienare † aut obligare? num quis rogatus sit restituere hereditatem † simpliciter; an verò † ut restituat quod ex eo superest: quam distinctionem attendendam esse, monet Cujatius *ad b. Nov.* ubi dicit eam esse veterem distinctionem; quæ etiam probatur *in Novell. 108.*

Primo casu, si simpliciter rogatus est restituere hereditatem, nihil ex eâ hereditate poterit diminuerè, vendere vel alienare ultrà quadrantem sibi debitum † ex *SC. Trebelliano.* Quod si verò quid inde alienaverit, competit fideicommissario, h. e. ei cui restituere debebat, persecutio † ejus fideicommissi, vel in personam actione, ex testamento scilicet adversus heredem alienantem, vel in rem actione, adversus emptorem, vel donatarium, vel quemlibet rei possessorem agere *l. si quando ff. de legat. 2. l. pater 72. §. 1. de legat. 3.* Nec interest quoad has actiones, sit ne purum fideicommissum, an conditionale, an ex die *l. ult. §. sin autem 3. vers. quod similiter C. commun. de legat.*

Illud

Illud etiam hoc loco sciendum; prohibitionem illam alienationis, non pertinere ad eam portionem, quam ante restitutionem deducere potest heres *l. 3. §. res ff. ad SC. Trebell.* adeòquè id tantùm revocatur, quod ultra debitam portionem † alienatum fuerit, sive ea 7
 appelletur Falcidia, sive Trebellianica, sive denique legitima, ut in liberis: ea autem portio in extraneis heredibus quidem indistinctè est quadrans sive quarta: in liberis autem nunc triens, nunc semis, pro numero scilicet liberorum. Quia itaq; hæc pars pleno jure pertinet ad heredem, eiq; debetur † vi legis, potest eam 8
 liberè alienare jure domini *vulg. l. in re mandatâ C. mandat. Cujat. b.*

Sic etiam prædicta prohibitio alienationis non habet locum in liberis heredibus institutis, & fideicommisso gravatis, sive rogatis restituere hereditatem: † 9
 illi enim non tantùm possunt deducere & alienare, quatenus facit legitima sua, quæ sine omni onere atque gravamine libera ipsis relinqui debet *l. quoniam 32. C. de inoffic. testamento.* sed etiam si fortè legitima non sufficiat dori vel donationi propter nuptias † constituendæ 10
 pro dignitate familiæ seu natalium vel personarum, possunt ulterius de bonis restitutioni subjectis aliquid alienare: Ratio est: † quia, respectu dotis & donatio- 11
 nis propter nuptias, liberi sunt creditores suorum parentum; & parentes contrà sunt debitores liberorum suorum, est enim officium paternum constituere pro suis liberis dotem & donationem propter nuptias: hæc exceptio traditur *in b. Nov. 39.* undè sumpta est authentica *res quæ C. de inoffic. testam. ubi Sichard. & Cujat. b.*
 Brevitèr; dos & donatio propter nuptias computatur
 inter

inter æs alienum: at legata & fideicommissa non debentur, nisi deducto ære alieno, atque proinde etiam dote & donatione propter nuptias.

Heredem itaq; posse ante restitutionem fideicommissi deducere dotem & donationem propter nuptias, certum est. Sed quæstionis est: an etiam de alijs sumptibus nuptialibus hoc intelligendum sit, v. g. cum sponsi vel novi mariti mittunt annulos pronubos, aliaq; hujusmodi munera sponsalitia; vel, quando pompas nuptiales & epulas instituunt? Negativam tenet Giphanius *ad l. ult. C. Comm. de legat.* tum quia *Novella 39.* tantum loquitur de dote & donatione propter nuptias; sub quâ appellatione non continentur sumptus illi nuptiales; & jus novum ac singulare non est producendum ad consequentias *l. 14. de legib.* tum quia non est idem favor illorum sumptuum, qui dotium & donationum antenuptialium. Et hanc sententiam negativam de jure veriore esse, licet non diffiteatur affirmativam sententiam Sichardi *ad Auth. res quæ n. 18. vers. præterea C. Comm. de legat.* favorabilior & probabilior dicit Giphanius *d. loc.*

Sed si ipse testator expressè prohibuerit alienationem fideicommissi; quæritur, an hoc quoq; casu possit heres filius vel filia, dotis vel donationis propter nuptias suæ causâ, deducere aliquid ultra quadrantem de bonis restitutioni obnoxiijs? affirmat Sichardus *ad dict. auth. Quæ res, ubi latè n. 24. & seq.* quem sequitur Giphanius *ibid.* hac ratione, quia beneficium legis competens liberis, non possit per testatorem patrem ipsis adimi *arg. l. nemo potest ff. de legat. 1. & l. quod bonis 15. §. ult. ff. ad L. falcid.*

Huic vicina est quæstio: an hæc *Novella* 39. itemq; ex eâ desumpta *Authentica res quæ* locum habeat, quando testator expressè voluit, bonâ fideicommissio subiecta, non posse alienari, ne quidem ex causâ dotis, vel donationis propter nuptias? Dissidentes opiniones refert Parisius *consil. 63. num. 38. vol. 2.* Sed negativa videtur verisimilior; cum paterni officij sit liberis constituere dotem; quam etiam tenet Rittershusius *p. 6. cap. 11. num. 2.*

Præterea cum *Novella* 39. tantum loquatur de filio, vel filiâ, herede gravato vel gravatâ; quæritur, an etiam illa intelligenda sit de horum liberis, id est, de testatoris nepotibus? hoc est, an etiam pro liberis heredis possit deduci dos vel donatio propter nuptias ante restitutionem fideicommissi? Adfirmat hoc Sichardus *ad d. Authent. res quæ num. 11.* ubi ait; circa masculos hoc non esse dubium, quia dotare & donationem propter nuptias dare liberis, parentum sit officium *l. ult. & ibi gl. C. de dotis promiss.* Sed de foeminis dubitatur: quia mater non cogitur dotare filiam, neq; donationem propter nuptias dare filio *l. neq; mater 14. C. de jure dot.* ad quam tamen *legem 14.* doctores tradunt aliquot exceptiones ab illâ regula: & in illis casibus exceptis putat Sichardus *ad d. Auth. quod res num. 16.* etiam filias posse pro suis liberis dotandis aliquid deducere. Sed Giphanio hæc sententia improbatur; quia leges novæ & correctoriæ sint strictè accipiendæ, nec producendæ ad consequentias: quam regulam latè patere, præsertim in praxi, notat Rittershus *d. loc. n. 3. in fin.* Et ob eandem rationem idem Giphanius negat filium vel filiam heredis gravati fideicommissi, posse

deducere aliquid, quod secum inferant ingredientibus in monasterium: quia jus singulare (quale est procul dubio in *b. Nov. 39.*) non debeat produci ad consequentiam *l. quod verò 14. cum 2. seqq. ff. de legib.*

Præterea quaeritur, an possit etiam heres gravatus fideicommissio deducere ante restitutionem, quod impendit pro se, vel aliquo ex liberis redimendo, non ex captivitate hostium (de eo non est dubium quin possit *Nov. 108. cap. 9.*) sed ex carcere, in quo ob delictum, sive crimen aliquod detinetur? Communis decisio Doctorum est in partem negativam; quæ & Giphano probatur: quia per delictum amittuntur jura & privilegia alicui competentia *l. si ex parte §. quanquam ff. Quod cum eo qui in alienâ potest. l. relegatorum 3. §. ult. ff. de interd. & releg.* Et hanc sententiam amplectitur etiam Rittershusius *d. cap. 11. num. 5.* contra Vaudum *lib. 1. quest. 20.* ubi pro affirmativâ quatuor adfert argumenta.

Quin & hoc quoque in quaestione est: an dictæ *Novellæ 39. & 108.* etiam pertineant ad augmentum dotis vel donationis propter nuptias constante matrimonio factum? quod negat Rittershusius *d. loc. num. 11.* Quamvis enim regulariter augeri potest dos & donatio propter nuptias constante matrimonio *Novell. 97.* idemq; jus est de augmento dotis, quod de dote ipsâ: item de augmento donationis propter nuptias, quod de ipsâ donatione ab initio constituta; tamen in fraudem fideicommissarij non potest augeri postea dos, neq; donatio propter nuptias: quæ responsio sumitur ex ipsâ Justiniani constitutione *hujus Novell. 29. cap. 1. §. 1.* Plerasq; alias adhuc quaestiones de hac materiâ adfert Rittershusius *d. loc. cap. 11.*

Altero casu, si heres rogatus sit restituere non totam hereditatem, vel totam ejus partem, ex quâ institutus est, & quam accepit, sed quod ex eâ superfuerit, si vè superfluum ac residuum erit, quod erit penes eum, cum morietur; eo, inquam, casu heres in alienatione harum rerum majorem habet potestatem, quippè quòd deminuere interim & obligare† potest ex perspicuâ 12 defuncti voluntate, qui superfluum tantum reddi jussit *l. deducta 58. §. pen. ff. ad SC. Trebell.* Et de hoc fideicommissi genere præter *Novellam 108.* sunt etiam aliæ leges *l. sed et si 25. §. quod autem ff. de petit. hered. l. pen. ff. d. tit. ad SC. Trebell. cum similibus.*

Ne tamen heres dissolutè omnia alienaret & consumeret, atq; ità prorsus eluderet spem alienam datâ operâ, ideò constitutum est, ut bonâ fide, † & arbitrio 13 boni viri heres in illâ alienatione versaretur, & sicut quilibet bonus paterfamilias facturus esset, non nisi ex justâ causâ (veluti dotis aut sponsalium aut redemptionis captivorum aut alimentorum) ad alienationem procederet, nequaquam verò fraudandi & intervertendi fideicommissi gratiâ. Nam arbitrium boni viri huic fideicommisso inesse censuit D. Marcus Imperator, cujus judicium non modò æquitatis ratione, sed etiam exemplo collationis confirmavit, & probavit Papinianus *l. Titius 54. ff. ad SC. Trebell. & l. 3. §. nonnunquam ff. de usur.* Coeterum hic deminuendi modus non est admodum certus, quia arbitrium boni viri est incertum; quippè quòd alias forte aliud arbitrabitur pro ratione circumstantiarum, vel pro suo captu; quæ incertitudo materiam litibus præbere posset; ideò ad præcidendas litium ansas eam incertitudinem Impera-

tor voluit redigere in hoc genere fideicommissi, ad certum modum sive quantitatem quandam.

Itaque tali heredi, qui rogatus est restituere quod supererit ex hereditate, permisit Imperator *Nov. 108.* alienare vel consumere ex qualibet alia causa usque ad
 14 dodrantem, id est, novem uncias, † ita ut solus quadrans (id est, tres unciae) salvus atque integer ad fidei-
 15 commissarium † pertineat. Deinde ex hoc ipso tamen quadrante permisit Imperator heredi ut possit deducere: primum, quod opus sit † ad dotem vel donationem propter nuptias: nam in dotibus & donationibus propter nuptias versatur publica utilitas, & publicus favor matrimoniorum *b. Nov. 39. §. Aut b. res quae C. communi de legat.* Ut videlicet foeminae non maneant indotatae: sed facilius inveniant, † quibus nubant *l. 2. ff. de jure dot. l. 1. ff. soluto matrim.* At in restitutionibus fideicommissariis, versatur tantum privata utilitas eorum, quibus fiunt vel facienda sunt. Filius itaque a patre institutus, & hereditatem restituere iussus, ex ea tantum alienare sive deducere potest, quantum ipsi ad donationem propter nuptias per se constituendam satis est. Itemque filia a patre instituta & hereditatem restituere iussa, ex ea dotem sibi convenientem recipere sive retinere potest: nisi legitima ad dotem aut donationem justam sufficiat.

18 Deinde heres deducit † quod opus fuerit ad redemptionem ex captivitate sui aut suorum liberorum: tum quia filius a successione excludatur, nisi redimat patrem captivum *Aut b. si captivi C. de Episc. & cler. Nov. 115. §. si unum* tum quia propter redemptionem captivorum etiam vasa Ecclesiae, id est, quae alioquin non tenen-

tenentur, possunt distrahi *l. sancimus C. de SS. Eccl.* Et hæ rationes satis apertæ & justæ videntur Giphanio *ad l. fin. C. Comm. de legat.* cum patrem non redimi à filio, sit, piaculum & nefas; & captivos bonis Ecclesiæ redimi, est pium.

Tertio † deducit heres, quantum ad alimenta re- 19
quireretur: quod Julianus *in Epitome Novell.* sic effert; si quis egentia laborans, ex ipsis tribus uncijs vivere speraverit &c.

Si quis autem alia habuerit bona undè vel dotem, dare vel donationem propter nuptias constituere posset, vel indè captivos redimeret, vel se aleret, quid tunc faciendum est de ijs, quæ de dodrante alienavit? † Im- 20
perator ad hoc respondet per distinctionem hoc modo: aut enim adhuc apparent ac supersunt illa bona; & tunc de his repleri debet, quod de quadrante est diminutum sive alienatum: aut nihil ampliùs de illis bonis, seu reliquo patrimonio heredis gravati superest penes ipsum; & hoc casu poterit fideicommissarius instituire vel rei vendicationem adversus possessorem, illorum bonorum, vel hypothecariam actionem, quâ res evincat pro rata quadrantis sui *Nov. 108. cap. 1. Gail 2. Obs. 137.*

Id etiam additur *d. Nov. 108.* quòd fideicommissarius, cui res sub conditione, vel die incertâ restituenda, potest petere † ab herede dare sibi fidejussores, qui 21
hæc duo promittunt: Primò † restitutionem existen- 22
te conditione, vel die veniente; & secundò † quòd ca- 23
veant dolum malum abfuturum. Et quidem cautio ea æquè exigitur à filio, atq; ab extraneo † herede gra- 24
vato *Nov. 108.* sed tamen filio rogato † restituere filijs 25

fuis sive nepotibus defuncti, remittitur onus cautionis sive satisfaciendi necessitas. *l. jubemus 6. C. ad SC. Trebell.*

26 Quia lex† majorem habet fiduciam de filio, quod liberis suis, id est, testatoris nepotibus non facile aliquid interversurus sit: cum paterna pietas optimum consilium capere soleat pro liberis *l. fin. C. de curat. furios.*

27 Quod ita obtinet, nisi parens jusserit† caveri: quia voluntas testatoris est pro lege constituenda, & maxime omnium in patris personam disponentis inter li-

28 beros: Deinde† nisi filius transeat ad secundas nuptias: quod ita constitutum est, odio secundarum nuptiarum, quibus parentes saepe erga prioris matrimonij sobolem depravari solent *d. l. jubemus.* Secus est de extraneo, in quo illa fiducia cessat, proindeque

29 merito extraneo jus cautionem non remittit† uti filio; sed ipsi succedit vinculum satisfactionis Cujat. *ad hanc Novell. pag. 169.*

Ex praecedentibus, ut opinor, constat, quae sit differentia inter *Novellam 39.* &† *Novellam 108.* Nam prior haec *Novella 39.* tractat de restitutione faciendam ab herede, qui simpliciter rogatus est eam restituere:† posterior autem *Novella 108.* agit de restitutione ejus tantum, quod residuum fuerit, sive quod supererit ex hereditate, sive quod penes heredem, cum morietur, inventum fuerit Conradus Rittershusius *p. 6. cap. 19. n. 14.*

32 ubi adhuc addit alias differentias.† quod nimirum prior *Novella 39.* minus, altera vero *Novella 108.* longe plus permittat heredi gravato in alienatione & deductione, prout dictum est, item† quod *Novella 39.* faciat discrimen inter heredes extraneos & liberos, & his tantum concedit potestatem ultra Falcidiam sive legi-

timam

timam suam aliquid diminuendi ex aliquo dodrante, ob dotem vel donationem propter nuptias: extraneos verò jubet esse contentos alterutro beneficio, nempe, si vel Falcidiam deduxerunt, vel dotem, aut donationem propter nuptias, cessante Falcidiâ. † Sed Nov. 108. 34 nullum constituit discrimen inter genera heredum: si vè enim sint liberi, si vè cognati, si vè penitus extranei, in omnibus promiscuè locum habet dicta constitutio.

Illud admonendum est: ad hanc *Novellam 39. cap. 2.* pertinere illam quæstionem celeberrimam; si filius qui patri suus & necessarius heres est, à patre rogatus sit, hereditatem alteri restituere; an is duas quartas detrahere possit, unam tanquam filius juræ naturæ sibi debitam, & suprâ illam adhuc etiam Trebellianicam, ut heres fiduciarius si vè fideicommissarius, id est, rogatus alteri restituere hereditatem (si sine liberis decedat, quæ conditio in fideicommissis frequentissima est) an verò unâ quartâ contentus esse debeat? Non desunt qui velint, filium posse detrahere tam legitimam, quàm Trebellianicam; constituendas nimirum esse ex toto asse duodecim uncias, (ex quibus regularitèr hereditas constare dicitur.) ex asse, atq; adeò ex duodecim uncijs detrahendas esse quatuor pro legitima filij, (est enim legitima hodiè triens:) & consequentèr octo uncias restitutioni ex fideicommissò obnoxias esse. Ex quibus quarta pars, nempe uncia duæ deducendæ sint à filio, pro authoritate SCri Trebelliani, qui proindè in totum sex uncias habebit, & sic dimidium totius hereditatis: quam sententiam veram esse, existimat Fachineus *lib. 5. controuv. cap. 2.* ubi pro hac sen-

sententiâ inter alia fundamenta adducit *Novellam 39. cap. quamobrem 2.*

Quidam verò contendunt, filium unicam tantum quadrantem, nimirum portionem legitimam detrahere posse jure civili *per l. jubemus C. ad SC. Trebell. Hotom. lib. illust. quest. cap. 43.*

Nonnulli autem Dd. distinguunt inter fideicommissum purè relictum, & fideicommissum in diem vel sub conditione datum. Purè relicto fideicommissio, unam tantum deduci quartam ajunt; at dato fideicommissio in diem vel sub conditione, statim quidem legitimæ deductioni locum esse, sed veniente die, aut conditione existente, etiam Trebellianicam rectè detrahi *gl. in l. Papinianus 2. meminisse verb. jure Falcidia de inoffic. testam. ubi Bart. Bald. Castr.*

Sed hanc distinctionem impugnârunt Gometz *ad leges Tauri in l. 3. num. 84.* Cujatius 8. *Observ. 3. & in Novell. 92.* Donellus in *l. quanquam C. ad L. Falcid.* Rittershusius *de differ. juris civilis & canonici lib. 4. cap. 9.* Probat tamen eadem distinctio communiter, & ubique servari dicitur Gail. 2. *Obs. 121. num. 6.*

Filius ergò sub conditione, vel in diem, gravatus fideicommissio, duas detrahit quartas, quæ ad remissam hereditatis ascendunt, & sic dimidium hereditatis retinet: in quibus bonis filius pro suo arbitrio disponere, legata relinquere, & heredes quos vult instituere poterit, nullâ prohibitione, nullo fideicommissio in contrarium facto obstante Gail. *d. loc. n. 7.* Ratio diversitatis illa redditur: quia diversis temporibus, seu successivè, ut loquuntur, duarum detractio benè locum habere possit; sed uno tempore non possit Trebellianica & legitima simul deduci Hegius *quest. 32. n. 4. & 5. parte 1.*

Et hanc opinionem ideò Dd. maximè sequuntur tam in Scholis quàm in Judicijs, quia apertè in Jure Canonico comprobatur *per c. Raynutius & c. Rainaldus Ext. de testam.* quod ex interpretum ejus ætatis præjudicijs, & conceptis de hac quæstione opinionibus profectum, putat Hegius *dict. loc. num. 8.* Ac receptum est aliàs, quoties quæstio in Jure civili dubia, Jure Canonico apertè definita est, ejus decisioni in utroque Jure standum esse *Dd. in c. 1. Ext. de oper. novi nunciat.* Latius hanc quæstionem tractat Conradus Rittershusius *lib. 4. differentiarum juris cap. 9. per tot.* & Henricus Bocerius *ad tit. Instit. de fideicommiss. heredit. n. 102. & seq.*

Sed quod in filio restitutione hereditatis gravato receptum est, an etiam exaudiri debeat de parente fideicommissò gravato? quæstionis est. Quidam enim negant idem esse in ascendentibus statuendum: quidam verò negant, ut videre est ex relatis à Fachineo *lib. 12. controuv. cap. 8.* ubi adfirmativam amplectitur: cum videatur eadem ratio in parentibus, quæ in liberis: quippè quòd etiam parentibus debeatur legitima in bonis filiorum *l. nam & si ff. de inoffic. testam. & Nov. 55. §. aliud* & hæc nullum recipit gravamen *l. quoniam in prioribus ff. de inoffic. testam.* Unde sicut filius, tanquam filius, deducit legitimam, & tanquam heres gravatus, Trebellianicam: sic & parens legitimam deducit, ut pater, & Trebellianicam ut heres gravatus Covarr. *in d. c. Raynutius §. ii. n. 6.* Fachin. *d. cap. 80.* Sed Sichardus *in l. filium 24. n. 8. C. famil. exscisc.* negat parentes posse detrahere duos quadrantes; quam sententiam de jure veriore scribit Bocerius *d. loc. num. 119.* per ibidem à se adducta.

Secunda pars hujus Novellæ est, de muliere, quæ
 parit XI. mense post mortem viri. Talem partum Im-
 35 perator † mirabilem vocat; imò & omnium *impossibi-*
 36 *lum*: idq; ideò, quia putat † non posse hunc partum
 dici conceptum ex defuncto, cum tempus concep-
 tionis tam diu non extendatur, quare etiam poenam stu-
 37 pri † infligit tali mulieri, iisdemq; poenis præterea ob-
 noxiam esse vult, quibus illa obstringitur, quæ intra
 annum luctus denuò nubit *de quibus Novella 22.* nam
 utraq; afficit injuriâ defunctum maritum, & altera qui-
 38 dem etiam graviore. Quod sanè satis durum † ac peri-
 culosum videtur statuere, propter maximam varietate-
 tem & incertitudinem, quæ est circa tempus partus.
 Undè etiam ab hac Justiniani Constitutione non im-
 39 meritò recessum est † moribus nostris, præsertim cum
 mulieres indubitatae probitatis & fidei extiterunt, &
 convinci de stupro non possint. Et Vitebergæ pro-
 viduâ honestâ, quæ undecimo mense post mariti obi-
 40 tum pepererat filiulam, pronunciatum † esse in Con-
 sistorio, suo tempore, refert Joachimus Beust. *tract. de*
matrimonij cap. 36. part. 1. Quod autem Justinianus pro
 manifesto & indubitato dicit, eam quæ undecimo
 mense parit, non parere ex marito, id Cujatius *ad hanc*
Novellam intelligit, si sub finem XI. mensis pariat,
 adeoq; partum justum non esse, si edatur sub finem
 mensis undecimi post mortem viri: contrà autem esse,
 si sub initium mensis undecimi, justum enim hunc par-
 tum esse, ex decreto quodam Adriani, quod refert
 Gellius *lib. 3.* Latè de hac materiâ tractat Dominicus
 Arumæus *lib. 2. decisionum & sententiarum decis. 14. tit.*
de pariendi tempore.

Hoc loco movetur illa quæstio: Si vidua stupro se polluat, an heredes mariti possint contrà eam agere, vel dote eam privare? Viduam amittere dotem ob stuprum, sicut amitteret ob adulterium constante matrimonio, quasi eadem & par sit offensio & injuria in maritum, respondit Paulus Castrensis *in l. sororem C. de his quib. ut indignis* & *l. fideicommissum C. de fideicomm.* quam sententiam plurimi sequuntur, relati à Pinello *in l. ult. num. 9. C. de bon. mat.* adeò quidem ut communis dicatur à Boërio *decis. 338.* Sed contrarium probare ait paucos, quos ibidem allegat, id est, ut vidua dotem ob hanc causam non amittat: quam sententiam esse verissimam scribit Scipio Gentilis *de secund. nupt. cap. 7.* probari quæ; *per Nov. 39. §. fin.* Cum enim ibi vidua ob stuprum puniatur tantum in amissione lucri, quod ex bonis viri erat habitura; nullo modo in dotis amissionem extendi debet, cum poenas legum potius molliri interpretatione, quam exasperari deceat *l. cum quidam ff. de lib. & postb. l. pen. ff. de pœnis.* Accedit etiam ratio: quia in viduam impunè stuprum committitur *l. si uxor 13. ff. ad L. Jul. de adult.* Et insania est, comparare adulterium ab uxore commissum, cum stupro viduæ. Non obstat, quòd vidua frui dicatur dignitate & privilegio, ut uxor fruebatur; hæc enim in favorem viduæ inducta, non debent contrà ipsam retorqueri *l. quod favore C. de legib.* Atque hanc sententiam de dote, amplectitur Scipio Gentilis *d. cap. 7.* ubi etiam proponit illam quæstionem: an mulcabitur talis vidua donatione propter nuptias alijsque lucris à marito perceptis? Adfirmant hoc plerique: quorum sententia videtur expressa *b. Nov. 39.* nec dubium in eà est, quæ post mortem mariti intra un-

decimam parit mensem: de hac enim solâ cavet dicta constitutio *Novella 39.* cîq; pœnas omnes injungit, quæ sunt propositæ ijs mulieribus, quæ nubunt intrâ tempus luctus. In suis igitur terminis ea constitutio accipi debet, non autem dilatari, cûm sit odiosa, & nova. Ex quo intelligendum est, si anno luctus exacto pariat, non debere eam puniri, vel privari lucris nuptialibus. Et ratio differentia est manifesta: quia intrâ luctus tempus peccans, intelligitur in matrimonio peccavisse: & quod intemperantissimæ libidinis sit, quæ tam citò peccat à morte viri, & quod majorem injuriam cineribus mariti faciat: videtur enim intrâ tale tempus luctus nupta esse ea, quæ ad alteras nuptias ire prohibetur Scipio Gentilis *d. tract. cap. 7.* ubi etiam de hereditatibus & legatis, & mortis causâ donationibus à viro relictis quædam tradit, an eadem obtineant.

NOVELLA XL.

Ut Ecclesia sanctæ resurrectionis alienare possit ædificia secundum sita civitatem.

SUMMARIA.

1. **N**ovella septima derogatur per Novellam 40. in quâ Imperator eximit domos Ecclesiæ S. resurrectionis: causa permixta alienationis earum domorum num. 2. & 3.

Ecclésiasticarum rerum alienatio interdicta est Nov. 7. Sed huic Novellæ septimæ† derogatur per hanc Novellam XL. in quâ Imperator eximit Ecclesiæ S. resurrectionis domos: quia permittit Ecclesiæ Hierosolymitanæ, alienare ex justis de causis lege expressis, ædificia, quæ in ipsâ & circâ ipsam habet

bet civitatem *l. jubemus 14. C. de SS. Eccl.* cum decreto,
ut Nov. 120. Causam permissæ alienationis† harum do- 2
 morum Imperator recenset; quòd nimirum ad hanc Ec-
 clesiam Hierosolymitanam multi Christiani accede-
 rent, sacrorum agendorum gratiâ, & præcipuè viden-
 di sepulchrum Salvatoris nostri & terram sanctam, ut
 ex his domibus† venditis, lucra acquirerentur, & alia 3
 plana habitacula Christianis inhabitandi committeren-
 tur Joach. Steph. *ad b. Nov.*

NOVELLA XLI.

De appellationibus quinque
 Provinciarum.

SUMMARIA.

1. **P**rovinciarum quinque appellationes.
3. *Novella hæc derogat Novellæ 50. scripta est ad Bonum
 nomine num. 2. lis pendere quando dicatur n. 4.*

Quitur hæc Novellâ de appellationibus quinque
 provinciarum, seu apud quem oporteat appel-
 lationes in quinque provinciis Cariâ, Cyprio,† 1
 Cycladibus insulis, Myfiâ & Schytiâ interpositas exa-
 minari; uti etiam est inscriptio concepta ex editione
 Haloandri. Scripta est ad Bonum† quæstorem exer- 2
 citus, ut *Nov. 50.* quæ tempore† prior, cuique hæc dero- 3
 gat Cujat. *hic.* Gothofredi inscriptio est: *De questioni-*
bus, id est, præfectis insularum. Habuit harum provincia-
 rum unaquæque suum præsidem; & ab his præsidibus
 appellabatur ad quæstorem exercitus *ex Nov. 50.* vel
 ejus vicarium, quem Constantinopoli habebat, qui lite
 introducta ibidem terminari sententiâ faciat: Ubi

enim iudicium coeptum, ibi & finem accipere debet.
l. ubi ff. de iudic. b. Nov. 41. ubi Cujat. Et huc pertinet illa
 quæstio, quando dicatur *lis pendens sive pendere?* quando
 4 nimirum † iudicium acceptum est, sive lis contestata.
 Sed & litem pendentem censemus, si citatio impetrata
 adversario sit insinuata vel præsentata. *gl. fin. Ext. ut
 lite pendente nihil innov.* Non enim sola citatio litem
 pendere facit, sed tùm in effectu juris demùm, quando
 citatio obtenta insinuata est: cùm ante aëtori, qui ci-
 tationem impetravit, poenitere liceat *l. fin. C. de in ius
 voc. c. proposuisti Ext. de foro compet. Cothm. ad tit. 21. lib. 1.
 Cod. num. 2. & 3.*

NOVELLA XLII.

De depositione Anthimij & Severi &
 Petri & Zoaræ & reliquorum.

SUMMARIA.

1. **H**æretici quidam in synodis condemnati & depositi: in-
 clusi in aliquâ solitudine.
2. Episcoporum & Clericorum poena est regradatio num 3.

Ac Novellâ Anthimius, Episcopus Constanti-
 nopolitanus, itemq; Severus, Episcopus Theo-
 politanus, Petrus Episcopus Apomæ, Zoa-
 1 ras † & reliqui hæretici, humanam Christi naturam
 cum divinâ confundentes, Ecclesiastico gradu depo-
 2 nuntur † sive regradantur. Regradatio enim sive or-
 3 dine motio est poena Episcoporum † & Clericorum
 propria Cujat. *ad b. Nov.* Quin & statuit Justinianus
b. loc. ut hæretici veluti inclusi desideant in aliquâ soli-
 tudine, sic ut ferventur si resipiscere velint, & tamen
 alijs interim contagione non possint obesse. No-

De officinis Ecclesiæ Constantinopoleos.

SUMMARI A.

1. **F**unerum sumptus, quos jure civili præstant heredes, Constantinus fecit publicos num. 2. quorum causa assignavit Ecclesiæ Constantinopolitanæ certas tabernas n. 3. quas ideò eximit muneribus publicis n. 4. Sumptuum eorum erat certa quantitas num. 5. De ratione optimâ distribuendorum vectigalium n. 6.

Hæc Novella agit de modo & formâ funerandi, qualis esse debeat: & de officinis seu tabernis Constantinopolitanæ urbis. Cum enim funerum sumptus † jure civili ad heredes spectent, quos præstare aditâ hereditate tenentur *l. i. ff. de relig. & sumpt. fun.* Constantinus Imperator primùm hos sumptus fecit publicos, † ut illi ab Ecclesiâ majore Constantinopolitanâ præberentur, quorum præstationum gratiâ, assignavit certas tabernas † dictæ Ecclesiæ, ut ex harum redditibus, quæ ad sepulturam spectant, conficerentur; & illas tabernas † eximit muneribus & honoribus publicis, ne tributa & vectigalia præstent: omnes verò reliquas tabernas, quæ funerum causâ Ecclesiæ destinatæ non sunt, sub onere illo munerum & contributionum relinquit, licet ad Ecclesiam vel alias domos pietati dedicatas, pertineant.

Et sic exequiæ funeris factæ sunt juris publici; ac funera, publicâ pecuniâ Ecclesiæ ducebantur, ex præscriptâ tamen sumptuum quantitate, quos Ecclesia.

Oeco-

Oeconomis elargiebatur. Sin verò quispiam magnificentiùs† ferias facere mortuo suo vellet, ei sumptus hi communes adimebantur.

Cæterùm plenior est inscriptio Haloandri, quæ talis est: *De officinis sive tabernis Constantinopolitane urbis, & ut mille tantum & centum officina sacrosancta majoris Ecclesie excusentur: Omnes reliquæ, ad quemcunq; dominum pertineant, consuetæ obeant munia.* Ubi ultimo loco notanda optima ratio distribuendorum vectigalium.

6. *b. Novell. 43. cap. 1. §. porro si minutatim & pariter† in omnes vectigalia distribuuntur: non solum paululum erit quod præstitum fuerit; sed etiam tantò moderatius, levius, tolerabilius faciliusvè quod confertur, existet, quantò à pluribus colligitur &c.*

NOVELLA XLIV.

De tabellionibus & ut Protocolla dimittant in chartis.

SUMMARIA.

1. **T**abelliones qui: Unde dicti n. 2. dicuntur quoq; Notarij n. 3. hi tenentur ipsi adire contrabentes, & seriem rerum excipere usq; ad finem num. 4. neq; licet illis aliquem substitutum mittere n. 5.
6. Instrumenta debent partibus communicari Notarijs presentibus: Ratio ejus num. 7.
8. Notarij bodiè possunt habere adjunctum, per quem contractum absolvant.
9. Notariorum falsitas & negligentia dedit causam huic Novellæ.
10. Notarij pœna, qui non per se instrumentum à partibus excipit n. 11. & 12.

13. *Statio quid sit à quâ Notarij dicuntur deijci.*
 14. *Notarius lecto affixus, potest contrabentes ad se vocare, & ita instrumentum conficere.*
 15. *Melius est pauca elaborare, quàm multis se immiscere.*
 16. *Notarij debent esse periti juris: separantur tamen à studiosis juris num. 17.*
 18. *Notarij ne conficiant instrumentum in aliâ formâ, quàm quæ habet protocolum.*
 19. *Protocolum quid sit & n. 20. prohibetur abscindi num. 21. Ratio num. 22.*
 23. *Charta adhuc hodiè in medio habent notam, ex quâ dignoscitur veritas temporis & instrumenti num. 24.*
 25. *Protocolli vocabulum quomodò hodiè usurpetur num. 26.*

Tabelliones publici † sunt contractuum & ultimarum voluntatum scriptores: ita dicti † à tabulis seu tabellis, in quibus instrumenta illadescribunt, de quibus in *l. contractus 17. & l. comparationes 20. C. de fide instrument.* Dicuntur iidem quoq; Notarij † à notis, id est, à compendijs scripturæ: nam celeritatis causâ notis & singulis literis sæpè utebantur, quo facilius assequi possent vivam vocem loquentium.

Hi tabellarij sive Notarij, jubentur hâc Novellâ ipsimet adire contrahentes (idem servabitur etiam in ultimis voluntatibus) totamq; rei seriem ab initio usq; ad finem percipere & excipere, † nec aliter complementum instrumenti facere. Quamvis autem Notarius vocatus comparere, & suo officio fungi tenetur, quia publica persona est; tamen propter multitudinem contractuum & negotiorum, aliorumq; impedimentorum legalium excusatur *b. Nov. 44. cap. 1. §. & non fingant.*

Non licebit igitur tabellioni sive Notario à contrahentibus rogato vel requisito aliquem ex suis discipulis, sive substitutis † & exceptoribus mittere; sicut antea mos pravus invaluerat.

Discipuli quoque & ministri & substituti tabellionum, non aliter absolvere debent instrumenta, nec partibus † edere, quam tabellionibus sive Notariis ipsis presentibus & scientibus; idque ideo, † ne postea tabelliones à iudice, ad quem controversia est delata, cogantur fateri ignorantiam rei gestae.

Sanè integrum quidem erat tabellionibus (ut est hodie quoque permixtum) habere aliquem adjunctum, sive substitutum, per quem contractus formare † & absolvere possent: at eundem mittere ad contrahentes suà vice, non erat integrum: nam relatio substituti fallax esse posset.

Occasionem itaque hujus Constitutionis dedit querela negligentiae † vel falsitatis Notarii in faciendis instrumentis.

Uti ergo eò certius hæc constitutio servaretur, Imperator statuit poenam in tabelliones, qui per discipulum exceptorem sive substitutum, non per se instrumenta formant & excipiunt, † ut tabellio transgressor omnino excidat suà statione, ei que surrogetur ille ipse substitutus, quem tabellio suo loco miserat ad contrahentes: contra verò ipse tabellio detrudatur † in locum substituti sive amanuensis.

Quod si verò substitutus ille, cujus operâ perperam usus fuit tabellio, non sit aptus ad provinciam hanc, tunc Notarius † quidem nihilominus de suà statione detrudetur; alius autem in ejus locum substituetur, qui scilicet magis sit idoneus. Dictum

Dictum est, Notarios de suâ statione dejici. Cum enim hi tabelliones solenni ritu potestatem hanc conficiendi instrumenta à præfecto urbis impetrarunt, eis pro ingenij dispositione locus & gradus certus inferior vel superior loco Notariorum adsignatur, ubi à contrahentibus sollicitari poterant; hunc locum sive gradum, Imperator appellat † *stationem*; si itaq; tabellio aliquis convincebatur falsitatis; vel magnæ negligentiae, ille ex statione suâ dejicebatur; ideò quod publicam fidem defraudasset *l. item is §. convitium 7. ubi Gothof. ff. de injur.* 13

Sane si Notarius fortè lecto affixus, aut aliàs alibi occupatus, non possit accersitus ipse contrahentes audire, tunc integrum est Notario † ipsos contrahentes ad se vocare in domum suam, & quatenus per morbum licebit, instrumentum conficiet. 14

Ne verò quis fortè dicat, hæc ratione & modo plurimum tabellionibus decedere, suosquè reditus deminui; Imperator occurrit huic objectioni *b. Nov. cap. 1. §. 3.* hæc insigni gnome: *melius est pauca elaborare † sive agere tutò, quàm multis se immiscere negotijs.* 15

Atq; hæc de priori parte Novellæ, quæ continet Jus generale, & non solum in urbe, sed etiam in provincijs observandum, ut cavet & vult Imperator *b. Nov.*

Quibus hoc adhuc addo: quòd à tabellionibus exigitur peritia Juris † *Nov. 66.* Separantur tamen à Juris Studiosis in *l. moris ff. de pæn.* nec idem omninò † Jurisperiti & Juris Studiosi: nam & tabelliones, & advocati, pragmatici, formularij, rabularij, Jurisperiti sunt, nec tamen Juris Studiosi: hæc enim appellatione, Juris interpretes, consultiquè significantur Cujat. *b.* 16 17

pag. 173. Sed quia adfessores jurisperitiam habere debent ex eo etiam juris studiosi *l. i. ff. de assessor. item jurisperiti appellantur l. Jurisperitos ff. de excusat. tutor.*

Secundâ parte hujus Novellæ constituitur ab Imperatore, ne tabelliones instrumenta in aliâ formâ conficiant sive in mundum redigant, quàm in eâ, quæ habet† *protocollum*, id est, signum appositum ejusmodi, quo & nomen exprimatur Comitiss† sacrarum largitionum (id est, certi cujusdam Magistratus, sub cujus curâ erant chartariæ officinæ, & qui dabat operam, ne quid hac in re detrimenti caperet Respublica)† & præterea tempus confectæ chartæ, sive quo anno, mense & die.

Prohibetur quoquè protocollum vel signum tale, quod in fronte chartæ, vel etiam in extremitate continebatur, abscindi:† quia hoc modo sæpè multæ falsitates ex ipsâ inspectione† chartæ coarguebantur.

Sicut autem olim chartæ habebant brevem adnotationem, quæ declarabat, quo tempore, & à quo præparatæ fuissent: ita & hodiè adhuc† chartæ habent notam aliquam in medio chartæ impressam, ex qua dignosci potest veritas temporis & Magistratus, in cuius territorio charta præparata est, Cujat. *ad b. Novell. pag. 175.* ubi addit se audivisse Lutetiæ accidisse, ut senatus† suspectum chirographum ex die in eo adscripto, quo nondum ejus notæ charta illa erat in rerum naturâ, certissimo argumento quasi falsum improbare.

Sed hæc constitutio Justiniani, præscribens tabellionibus, quibus uti chartis debeant, Constantinopoli tantum obtinebat, & ejus hodiè nulla est observatio.

Pro-

Protocolli etiam vocabulum nunc aliter usurpatur, pro indice, memoriali; tabellionis † sive Notarij, vel 25 scribæ vel actuarij scripturâ, in quam causæ & negotia, de quibus instrumentum aliquod conficiendum, vel quo ordine quicquam actum, vel productum sit, breviter adnotari consuevit *Vigl. ad §. nihil autem interest num. 5. Instit. de testam. †* vel pro scripturâ primâ, ex 26 aliorum ore exceptâ, undè postea ipsum instrumentum in mundum redigitur: Uti patres familias rationes suas primùm in anniversarijs, deinde in codice conscribunt. De Notariorum fide, industriâ & curâ circa protocollo- rum confectionem, conservationem & communicationem, videantur recessus Imperij Coloniae de Anno 1512. *pag. mihi 95. per tot.* De signi Notariatus necessariâ appositione, agitur Ordinatione Camerae *p. 1. tit. 39. §. vnd sollen.*

NOVELLA XLV.

Ut non liberentur curiali fortunâ Judæi, nec Samaritani, aut hæretici, occasione eorum religionis: sed curialibus quidem functionibus sub- jaceant, privilegijs verò Curialium non fruantur: posse verò eos contrâ orthodoxos, quod subiaceant curiali fortunæ, testimo- nium perhibere, ut, qui & pro orthodoxa politiâ rectè testimonium perhibeant.

SUMMARIA.

1. *Curiales à muneribus non liberantur.*
2. *Hæretici etiam ad Decurionatum admittuntur: sed bo- nore & privilegio Decurionum carent num. 3.*
4. *Hæretici possunt esse testes contrâ orthodoxos num. 5. Ex- ceptio num. 6.*

7. *Universitatis habenda ratio : quando ejus conditio melior sit num. 8.*

9. *Heretici omnes non sunt intestabiles, neq; infames.*

10. *Hæc Novellâ derogatur constitutioni l. quoniam 21. C. de heret. & num. 11.*

HÆc est inscriptio Haloandri & Gothofredi. At Cujatius habet *de Decurionibus hereticis, qui adversus orthodoxos testimonium perhibere possunt.* Duo sunt capita hujus Novellæ; priori capite cavetur, ut Judæi, Samaritani, hæretici, decuriones, propter diversitatem religionis muneribus non liberentur: & cum curialibus† muneribus subdantur, curialibus privilegijs non perfruantur. Undè patet: hæreticos† etiam ad Decurionatum admitti, idq; propter onera sustinenda *l. omnes qui 49. C. de Decurionib. lib. 10. Nov. 151.* honore tamen† & privilegio Decurionum carent, veluti in pœnis, vel in exhibitionibus, quod soli Christiani & orthodoxi habent *l. 35. & l. 33. C. d. tit.* Infames itaque etiam Reipublicæ præesse poterunt, exclusi tamen ab honoribus & dignitatibus *d. l. omnes qui 49.*

Altero capite constituitur, hæreticos posse esse testes, sive admitti in testimonium hæreticorum† aliquando contra Orthodoxos: secus autem si lis vertatur inter Orthodoxum &† hæreticum; tunc enim hæreticos nequaquam admitti; nisi† eo casu, cum pro curiâ vel curialibus muneribus quicquam vindicatur ab Orthodoxo; non attento eo, quòd hæresis explodenda sit; modò curia vel universitas fuerit orthodoxa; eo† quòd universitatis habenda sit ratio, & verò ejus conditio tunc fit† melior, quando aliquis ejus oneribus se subtrahere volens, ipsi vindicatur atq; addi.

addicitur. Hanc rationem breviter indicat Cujatius *ad banc Nov.* ubi & hoc rectè addit: non omnes hæreticos esse intestabiles, neq; omnes infames esse: † & 9
rursum, non omnes infames intestabiles esse *arg. l. 13. ff. de testib.*

Pater autem † *hæc Novellâ 45.* derogari Constitu- 10
tioni Imperatoris *in l. quoniam 21. C. de hæret.* ubi con-
stituitur, ut Judæorum vel hæreticorum judiciale testi-
monium non reciperetur contra Orthodoxos: at testa-
mentarium reciperetur; & inter se invicem quodlibet
testimonium tam judiciale quam testimonium permit-
teretur; exceptis quibusdam duntaxat improbioris
notæ hæreticis. † At *in hæc Novellâ 45.* admittitur testi- 11
monium hæreticorum aliquando contra orthodoxos,
nempè si Orthodoxi curiæ vindicentur, *uti modò
dictum est.*

COLLATIO QUINTA.

NOVELLA XLVI.

De alienatione rerum Ec-
clesiasticarum.

SUMMARIA.

1. **E**cclésiastica res non alienantur sine solennitatibus: nisi
propter æs alienum, quo casu possunt vendi, vel in solu-
tum dari privato creditori num 3. secus in fisco num. 4.
nam emptor prædiorum ex precio fisco tributa solvit
num 5.
6. In alienatione rerum Ecclesiasticarum propter æs alie-
num requiritur decretum præsidis Novell. 46. & 47.
id corrigitur per Nov. 120.

Res

- 1 **R**es immobiles Ecclesiasticæ sine certis solenni-
 tatibus non possunt alienari † *l. sancimus C. de*
SS. Eccl. & Nov. 7. si tamen Ecclesia, vel mona-
 sterium, vel alia venerabilis domus, gravetur fortè ære
 2 alieno, † nec habeat undè satisfaciatur creditoribus,
 tunc (quia religioni sic favendum est, ut tamen jus
 suum cuiq; tribuatur: & si privatis turpe est, æs alie-
 num debere, quando hoc ipsum turpius est Ecclesiæ.)
 potest non tantum res mobiles, sed etiam his non suffi-
 cientibus, prædia sua vendere, atq; ex pretio indè re-
 ducto solvere; vel *privato creditori* in solutum dare,
 3 *Nov. 46. & 47. cap. 4.* Dixi *Privato creditori* † Nam
 4 fiscus, † prædia in solutum non accipit, sed emptor
 5 prædiorum ex prædio fisco tributa † solvit, quæ debet
 Ecclesiæ: Undè patet, pleniorē esse inscriptionem
 Haloandri, quæ addit, & *solutione*, hoc est, cum mobi-
 lia non sufficiunt Cujat. & Joach. Steph. *b.* ubi hoc no-
 tandum; quod *in d. Nov. 46. & Nov. 67.* additur *de de-*
 6 *creto præsidis* in tali alienatione necessaria † id corrigi
per Nov. 120.

NOVELLA XLVII.

Ut instrumentis præponatur nomen
 Imperatoris: & eorum tempus latinis
 literis annotetur.

SUMMARY.

1. **S**umma bujus Novellæ, ejusq; divisio in duas partes, &
 num. 2. Notarij in instrumento debent præmittere no-
 men Imperatoris num. 3. invocationem divini nominis
 num. 4. itemq; annum Salvatoris num. 5. & indictio-
 nem RömerZahl / num. 6. ubi declaratur, quid sit
 indictio

*indictio Romana; quæ ejus nominis ratio num. 7. & 8.
Indictio quomodo computanda n. 9. in proposito exem-
plo num. 10. quare Imperator hoc ita constituit n. 11.
Notarij jubentur uti claris & perspicuis verbis, non
obscuris. num. 12.*

HÆc Novella, ut ipsa inscriptio indicat, pertinet
ad instrumentorum formulam† & fidem, sive
ad clausulas solennes cuilibet instrumento infi-
nuendas: & habet† duas partes. 1
2

In priori parte præcipit, ut omnes in universum
Tabeilionæ sive Notarij & scribæ instrumenta tam
contractuum & conventionum, quàm actorum judi-
cialium, imò & omnium negotiorum, in quibus fit
mentio temporis, ordiantur† à nomine Imperatoris, 3
ejusq; annum Imperij exprimant. Sanè hodiè præmit-
titur invocatio† nominis divini in instrumento No- 4
tarij; sed non tam jure civili, quàm moribus & consue-
tudine. Subjicitur itidem annus Salvatoris nostri Je-
su† Christi nati & incarnati; cujus anni tempus Justi- 5
nianus hæc Nov. 47. ei non videtur adnumerâsse; sed
ob legem novissimam Imperij præteriri nequit *in con-
stit. Maximiliani* §. vnd nach dem / ibi, vnd nemlich im an-
fang nach anruffung des Göttlichen Namens / von dem alle
Gutthat / & ibi, die Jahrzahl unsers HErrn. Et rectè:
quippe quòd omnia benè gerantur, si rei principium
fiat decens & amabile Deo Nov. 6. Deindè sequitur an-
nus Imperatoris regnantis, ut eò certius constet, quo
tempore confectum sit, quod scire sæpè maximoperè
refert Alciat. 9. parerg. 6. & quidem nomine Imperan-
tis, & indictione expressis *b. Nov. 47. d. §. Nach dem / ibi,*
der Name des obristen Fürsten / & ibi, darnach der† Römer 6

Zinszahl Indictio genandt. Olim Consulis Romani nomen exprimebatur, ut patet *ex legibus Codicis & b. Novella 47.* sed lege quæ de Consulatu agit abrogatâ *Novella Leonis 94. in fin.* ideò impunè & sine periculo omittitur.

- 7 Indictio Romana † est spacium XV. annorum; quod olim monstravit annum, quo Romanis tributa ferri solebant, & simul etiam indicavit, quotus esset annus post tributorum solutionem. Cum enim Romani dominarentur universo ferè orbi terrarum, terrasq; remotiores sibi fecissent tributarias; Octavius Augustus, tertio ante nativitatem Domini anno, præcepit, ut illi qui in remotioribus locis degerent, ob difficultatem itinerum, exacto demùm lustro seu quinquennio tributum solverent; ac in fine primi quinquennij, aurum, afferrent ad Imperium, ad dominationis typum, sive in symbolum dominationis; in fine secundi, argentum, ad stipendia militum; in fine tertij, æs & ferrum, ad armorum reparationem. Quatuor autem præcedentes anni cujusq; quinquennij seu lustri, destinati erant ad iter peragendum, & ad transvectiones propter longa, interstitia itineris inter Romam & provincias. Neve hæc ipsorum constitutio facilè ex hominum memoriâ laberetur, sanxerunt Imperatores, atq; etiam postea Pontifices Romani, nullum instrumentum à Notarijs publicis confectum, stabile & firmum habendum esse, nisi anno Indictionis determinatum esset; quod & hisce temporibus observari solet. Incipit autem Cycclus Indictionis ex Imperatorum sententiâ die XXIV. Septembris; quo tempore ob maturitatem frugum, optimè solvi possent tributa. At ex Pontificum decre-

to tunc demùm, quando & anni Nativitatis Christi mutari solent. Undè tabelliones Imperiales mutant Indictiones die XXIV. Septembris. Tabelliones verò Pontificiâ authoritate fungentes, pòst tres demùm menses, ut patet ex actis Concilij Constantiensis, in quibus mutatur annus Domini, & Indictio simul. David Origanus in *Ephemeridibus novis annorum* 36. p. 1. de *tempore* pag. 22. Pet. Gregor. Tholos. lib. 3. *Syntagm. cap. 7.* Ernest. Cothm. *ad constitutionem secundam de Justiniano Codice confirmando num. 54.* ubi etiam tradit: Indictionem ab indicendo† nomen accepisse, & origine suâ ad annonas & tributa, quæ indicuntur & solvi mandantur, respicere. Et initio quidem Indictiones illas factas, prout publica necessitas vel utilitas postularet, & inde Indictionem pro anno dici & usurpari cœpisse. Verùm quia certus numerus esset constitutus, nimirùm tria lustra, quæ Indictiones non excurrerent, sed decurso quindecim annorum spatio idem annorum numerus revolveretur, Indictionem pro tribus illis lustris, sive quindecim annis, dictam & acceptam esse.

Ut verò sciamus, anni singuli à Christo nato in quotam Indictionem incidant, observandum† est, Salvatorem & Redemptorem nostrum Indictione tertiâ natum esse: fuitq; primo Domini anno Indictio 4. & anno secundo, indictio 5. & anno tertio, Indictio 6. &c. ideoq; tres annos initio constituendos & supponendos; iisque deinde annos à Christo nato adnumerandos esse, ità ut quemadmodum annus unus alterum, sic Indictio una gignat Indictionem alteram, quæ per numerum XV. annorum tamdiu revolvenda & numeranda est, donec ad annum Christi præsentem

veniatur, & quota Indictio, seu quotus annus ex tribus illis lustris sive XV, annis sit, qui cum anno Christi nati incidit & concurrit, deprehendatur & cognoscatur.

- 10** Si itaq; sit quærenda† Indictio ad præsentem annum Domini 1628. addo annis Christi 3. & conflantur anni 1631. quos cum per XV. partior, emergunt in quotiente 108. revolutiones hujus Cycli: relinquuntur verò XI. quæ sunt numerus Indictionis præsentis anni. Si verò nihil relinquatur, (quod fiet, si quæras Indictionem ad annum Domini 1632.) tunc complementum totius Cycli Indictionalis erunt XV. qui pro Indictione assumuntur: de modo inveniendi Indictionem, habentur hi versus:

Si per quindenos Domini diviseris annos;

His tribus adjunctis Indictio certa patebit;

Si nihil excedit, quindena Indictio currit.

- 11** *b. Nov.* Quorum omnium hanc Imperator† addit rationem, quòd sic non modò Imperij memoria, & ordo consilium conservetur, sed etiam ipsa instrumenta ab omni falsitate incorrupta præstentur.

- 12** In alterâ Novellæ parte jubet Imperator, ut in instrumentis vel monumentis gestorum tempora† notentur clavis & vulgaribus literis, vel græcis, vel latinis, quæ omnibus sint notæ, & ab omnibus facile possint legi: non autem utantur literis antiquis & obscuris Cujat. *ad b. Nov. in fin.* nec admodum brevibus, quod cum periculo causæ & partium fieret *d. Constit. Maximil. §. vnd nach dem von gemeinen §. Item die Notarien sollen auch Gail. 1. Obs. 104. num. 5.*

NOVELLA XLVIII.

De eo qui moriens juravit, quantum haberet in bonis.

SUMMARIÆ.

1. **S**cripturæ privatae non faciunt fidem; ne defuncti quidem num. 2. nisi cum jurejurando summam & modum patrimonij definiverit num. 3. quem ipsius heredes sequi coguntur num. 4. sub pænâ privationis hereditatis num. 5. Ratio ejus num. 6. secus est itaq; in descriptione injuratò facta à testatore num. 8.
7. Jusjurandum est argumentum enixæ voluntatis & n. 9.
10. Defuncti jurata testificatione bonorum, non præjudicatur creditoribus: ejus ratio num. 11. & ideò creditores possunt alia bona defuncti perscrutari num. 12.
13. Debitori prodest jusjurandum defuncti, debitorem scilicet sibi debere centum, cum debeat ducentos.
14. At si defunctus jurasset, sibi à Titio debere centum, cum tamen hic nihil debeat, vel minus, illa jurata assertio Titio non nocet: ratio ejus num. 15.
16. Jurans ultrò, non consequitur actionem adversus eum, de quo juravit.
17. Jurans autem reo vel judice deferente, secus est.

IN jure nostro nullæ privatæ scripturæ fidem faciunt † ne defuncti quidem † adeò, ut etiamsi testamento quid sibi deberi significaverit, ad probationem debiti id non sufficiat l. 6. C. de probat. Cujus generis & aliæ declarationes defuncti non majorem

rem habent auctoritatem aut fidem: ut si testamento commemoret summam aut modum patrimonij: non enim standum est huic iudicio aut testimonio defuncti *l. scriptura 16. C. communia utriusq. iudicij.* Quod ita ve-

- 3 rum est, nisi testator † cum iurejurando modum hunc definierit, tūc enim fidem facit hæc definitio. Et ideò si moriens præstito iurejurando modum suæ substantiæ definivit, se nimirum nihil amplius in bonis habere, quàm ille descriptione bonorum suorum adjecit, sive quàm in illâ descriptione continetur; eam descriptionem defuncti testatoris heredes, sive sui, sive
- 4 extranei † omninò sequi coguntur: ijsq; bonis contenti esse debent: quod si verò insuper alia bona indagare velint, hoc ipso mulctantur hereditate † *l. Novell. 48. & inde sumpta Authentica quod obtinet C. de probat.*

- 6 Nec immeritò: quia † non est cuiquam permit-
tendum, ut sermonibus testatoris, cujus in locum successit, quasi alter idem reluctetur: quam rationem reddit Imperator *in initio bujus Novellæ*: & facit huc etiam religio iurisjurandi; & enixa voluntas testatoris, cujus argumentum est iusjurandum. Videtur enim is qui iusjurandum adjecit descriptioni bonorum suorum, hoc voluisse, ut illi ab heredibus suis staretur. Jusjurandum enixæ voluntatis argumentum est, † & iurisjurandi dati adseveratio, auget fidem scripturæ, & creditoribus prodest Cujat. *ad l. Nov.*
- 7

- 8 Quia itaq; hoc ita in specie constitutum est, de descriptione bonorum juratò facta; exindè facile intelligitur; aliud esse in descriptione injuratò facta † à testatore, *ut modò dictum est*: alioquin nihil veritati offi-

officit, quòd defunctus modum patrimonij sui declaravit *l. i. C. arbit. tut. d. l. scriptura & l. si fundam. §. si libertas ff. de legat. i. l. cum pater §. pater qui filio ff. de legat. i. l. is §. ult. ff. ad l. Falcid.* Nam alias non adeò exquisitè & accuratè modum sui patrimonij declarat, ut velit heredes suos cum strictè sequi, sed tantùm laxè illum definit. At cum iusjurandum † adjicit, enixius hoc velle videtur, ut bonorum descriptioni stetur *d. l. cum pater §. filius.* 9

Cæterùm additur *hæc Novellâ*, heredes solos adstringi iurejurando defuncti, ut ejus religioni sine ulteriori inquisitione stare cogantur sub poenâ amissionis bonorum: secus enim est quoad creditores: quia † 10 creditoribus hæc juratâ descriptione bonorum nihil præjudicatur *d. Auth. Quid obtinet C. de probat.* Ratio ejus redditur ab ipso Imperatore *b. Nov. 48.* quia † legibus declaratum est, quæcunq; quilibet pro se dixerit, aut scripserit, hæc nihili ei prodesse, neq; creditoribus præjudicare: facit huc, quod nemo potest esse testis in propriâ causâ *l. omnibus 10. C. de testib.* 11

Non obstante itaq; descriptione illa testatoris, etiam juratâ, possunt creditores † etiam alia defuncti bona perscrutari, sibi què nomine hypothecæ vindicare, aut alijs remedijs Juris adversus ea uti. 12

Dictum, descriptionem illam bonorum nocere heredi, non etiam creditori. Sed quid dixeris de debitore, an ei noceat jurata defuncti testatoris definitio modi patrimonij, an verò profit? Ut puta, si juraverit † testator, Titium sibi debere centum, cum debeat ducentos: hoc casu respondendum; heredes non nisi centum, in quantum scilicet juravit defunctus, à debitore 13

tore Titio exigere posse: atque ita jusjurandum defuncti prodest debitori: videatur autem Giphanius *ad l. instrumenta C. de probat.*

Sed si testator juravit sibi debere à Titio centum florenos, cum tamen is nihil debeat, vel certe longè minus: eo casu religiosa adfirmatio sive jusjurandum defuncti† nihil nocebit Titio; neq; illum constituet debitorem, si antea non fuit; aut in majorem summam, quàm reverà debebat, obligare poterit. Non enim
 14 jusjurandum† est modus obligandi alterum: sed si
 15 omninò obligatio aliqua ex jurejurando nascitur, ea obstringit ipsum jurantem, non alium, qui non juravit, neq; aliter contraxit cum eo qui juravit, nequè adversus eum qui deliquit. Cujat. *ad b. Nov. in fin.* ubi addit, ampliari hoc modo posse *l. 6. C. de probat.*

Conclusivè ergò, hoc casu, quo quis ultrò juravit, nemine sibi deferente jusjurandum, nequè reo, nequè
 16 iudice, ille non consequitur† actionem adversus eum, de quo juravit: aliud verò est, quando actor jurat, reo vel iudice deferente illi jusjurandum: quo
 17 ipso† actor quasi iudex fit in sui ipsius causâ, ut loquitur Ulpianus *in l. 1. ff. Quar. rer. actio non detur* De juramento defuncti, tractat etiam Andreas Gail. *lib. 1. Observ. 27.*

NOVELLA XLIX.

De appellationibus, & de privatis scripturis, & jurejurando dilationis, jurejurando calumniæ cooptando, ut semel tantum pro
 omni probatione juretur.

SUMMARIA.

1. **F**atalia appellationis persequenda & introducenda &c. differunt.
2. Appellationis cause differunt à causis prioris iudicij: quia illa introduci possunt, unâ parte tantum presente, quod secus est in his causis. Illa peragi debent intra annum, vel intra triennium num. 3. & 4.
5. Fatale tempus appellationis dicitur, quia causa moritur si justo tempore non interponatur appellatio: quod explicatur ex hac Novellâ num. 8.
9. Eremodicium quomodo contrabatur.
10. Victor aliquando refundit sumptus litis victo: contra regulam: quod victus victori condemnatur in expensas num. 11.
12. Fatale appellationis non currit, si per arbitros tractetur inter partes: & interea biennium fuerit præterlapsum: Item si per iudicem steterit, quo minus appellatio prosecuta num. 13.
14. Novella hæc corrigit constitutionem l. ult. §. ult. C. de temp. appellat. quod postea iterum mutatum n. 15.
16. Comparatio literarum fit triplici modo num. 17. & 18. de primo modo num. 19.
20. Cbirographum an probet? ubi notanda differentia juris veteris à jure novissimo.
21. Novella hæc 49. non tollit l. comparationes 20. C. de fide instrument. sed addit saltè duas exceptiones num. 22. & 23. Respondetur ad Novell. 49. num. 24.
25. Literarum similitudo probat cum subscriptione trium testium.
26. De secundo modo comparationis literarum.
27. De tertio modo.

28. *Comparationes literarum faciunt homines periti literarum: quorum relationi statur num. 29.*
30. *Comparisonem literarum petens fieri, prius jurare debet, quod fraudis sibi conscius non sit.*
31. *Juramentum dilationis quis præstet.*
32. *Calumniam jurare, aut propter calumniam, quid sit.*
33. *Jusjurandum calumnie est duplex: Generale & Speciale, utrumq; explicatur num. 34. & 35. Generale quare appelletur num. 36. de quo disputatio inter Cujatium & Obrechtum num. 37. Inter generale & speciale juramentum differentia num. 39. ex quibus causis detur num. 40. 41. 42.*

Æc inscriptio est Cujatij. At Haloandri talis est: *De reis, qui ingrediuntur ad expediendam appellationem, deq; instrumentis privatâ manu conscriptis, prolatis ab eo, quo cum agitur. Item de juramento dilationis, ut juramento calumnie connectatur, quod semel tantum pro omni probatione præstari solet.* D. Cujatius tria, constituit hujus Novellæ capita: *Primum* est de appellationibus: *Secundum* est de comparisonibus literarum: *Tertium* est de Jurejurando dilationis, & Jurejurando calumniæ.

Primum itaq; caput, pertinet ad appellationis persequendæ tempora: ubi notandum primò, differre
 I jure civili fatalia introducendæ † vel exercendæ appellationis, à fatalibus peragendæ, exequendæ vel finiendæ appellationis *l. fin. C. de temp. & reparat. appellat. & Nov. 126. §. in omnibus.*

Deinde differre causas appellationis, à causis prioris judicii sive † instantiæ. Nam certum est, causam appellationis introduci posse *μολομερώς*, id est, unâ tantum

tum parte præfente, alterâ verò parte abfente *l. illud §. illud C. de tempor. appellat. & l. ult. ff. ad SC. Trebell.* at prior litis fivè judicij† causa, utraq; parte præfente, 3
 auctore & reo, feu cognitionaliter introduci & agi debet: nifi quis fiat contumax & *eremodicium* contrahat, hoc eft, causam feu litem inchoatam deferat: nam adverfus hunc etiam procedi vel agi potest *μονομερῶς* fivè alterâ parte abfente Cujat. *b. pag. 181.*

Semel autem inchoata causa appellationis, fivè id fiat ex unâ parte fivè *μονομερῶς*, fivè cognitionaliter & utraq; parte abfente, peragi debet intrâ† annum: vel 4
 fi per judicem res protrahatur, aut per vim majorem & cafum fatalem, puta, ventorum motibus adverfis, intra biennium† *d. l. ult. §. ult. C. de temp. appellat.* 5

Hoc biennij tempus appellatur† *fatale*: fi enim 6
 is qui appellavit intrâ illud biennium causam appellationis non peragat, tunc ipfa causa moritur† *l. properandum C. de judic.* adeòq; prior fententia, tempore biennij, ipfo jure confirmatur, perindè quali deferta efferet, appellatio *d. l. ult. §. ult.* 7

Quod tamen ita explicat Justinianus *b. Nov. & Novell. 126.* nimirum, hoc cafu tutius effer, ut ceffante† eo 8
 qui appellavit, præfente autem eo, qui in priori instantia vicit, hic sub finem biennij, restante adhuc uno mense, fivè ad cujus complementum mensis fortè adhuc reflet, querelam interponat de appellatione interpositâ, & postulet causam judicari à judice, ad quem appellatum eft. Is judex fecundum eum judicabit, qui bonam habuerit causam, fivè præfens, fivè abfens fuerit, ut in *eremodicijs* fieri folet *l. & post edictum ff. de judic. d. l. properandum* ubi etiam in poenam contumaciæ

- μονομερῶς agitur. Et rectè notat D. Cujatius *ad b. Novell.*
 9 *pag. 180.* cremodicium † esse & contrahi in utroq; judi-
 cio, sive in utraq; instantia; sive quis apud priorem ju-
 dicem, sive apud judicem appellationis, causam seu li-
 tem inchoatam deferat.

- Non autem refert, utrum in priore instantia victus,
 an victor extiterit: quippè quòd fieri possit, ut qui
 prius vicit, postea succumbat; & contrà; quod in ju-
 dicijs quotidie usu venire videmus: sed si quis priore
 instantia victus, & in secundâ instantia victor evaserit,
 cum abesset, adversario suo præsentis sumptus sive ex-
 pensas litis refundere debet; quod etiam proditum est
in d. l. properandum §. si autem ex gestis C. de judic. Quem
 casum notabilem esse, scribit Rittershusius *p. 10. cap. 3.*
 10 *1. 3. in fin.* quo nimirum etiam victor † sumptus litis re-
 fundit victo: cum tamen alias regulariter victus victo-
 11 ri in expensas † condemnetur *Dd. ad l. 13. C. de judic.*

- Certum itaq; est, appellatorem præscriptione bien-
 nij submoveri, si intra illud tempus causam appellatio-
 nis non peregerit, & priorem sententiam redire in rem
 judicatam. Sanè unus est casus *b. Nov. 93.* quo præscri-
 12 ptio biennij locum non habet, puta, si interim † dum
 tractat appellator cum adversario suo, de re transigen-
 dâ vel componendâ per arbitrum compromissarium,
 elapsus fuerit biennium *Auth. si tamen in medio C. de tem-
 por. appellat.* Præscriptiones enim officere non cessanti-
 bus non possunt *l. contrà C. de inoffic. testam.* Cujat. *ad b.*
Nov. & ad Nov. 93. pag. 253.

- Deniq; hoc addendum; neq; tunc etiam currere
 13 fatalia appellationis, ubi † si per judicem steterit, quo
 minus causa appellationis peragi potuerit *Nov. 119. cap. 4.*
& Auth. si appellatione C. de tempor. appellat. Cæ-

Cæterum, quid hodiernis nostris observetur circa fatalia prosequendæ sive peragendæ appellationis, omnium optimè petitur ex practicis libris, & processuum scriptoribus.

Et tantum de primâ parte hujus *Novellæ 29.* undè patet, ex *d. l. ult. §. ult. C. de tempor. appellat.* si appellator litem suo tempore apud judicem appellationis inchoaverit, deindè destiterit silentio anni, vel ad summum biennij, tunc confirmari prioris judicis sententiam ipso jure: eam verò constitutionem *d. l. ult.* Imperatorem † 14 *per hanc Novell. 49.* ita corrigere, ut non solo temporis lapsu, sententia confirmetur; sed cognitâ causâ, & pronunciatione judicis ad quem appellatum est, sub finem biennij, instante eo, qui priore sententiâ victus extitit. Ita, inquam, Justinianus constituit *hanc Novell. 49.* quod postmodum illi displicuit † & per *Nov. 126.* 15 mutavit, ut *ibidem* notatum est. Deindè de appellatione finiendâ intrâ biennium, videatur *Ordinatio Cameræ p. 2. tit. 30. §. vnd so also & pag. 3. tit. 12. §. würde dann & p. 3 tit. 42. §. wo aber & p. 3. tit. 44. §. neben dem sol junct. §. doch sol.*

Secundum caput est de comparatione sive collatione literarum seu scripturarum, ex quâ scripturæ illius, de cujus fide dubitatur, certa aliqua probatio derivatur: ad hoc enim fuit comparationis usus introductus, ut cæteris deficientibus probationibus per hanc literarum collationem fidem negata scriptura in judicio aliquam sumeret: quæ materia pertinet *ad l. pen. C. de fide instrument.* & tractat eam *Tessaurus lib. singulari quest. forensium quest. 24. per tot.* Fit autem hæc comparatio duplici modo: *Primo* † cùm scriptura asseritur nostrâ manu 16

propria scripta, & cum ea comparatur alia scriptura nostræ manus, veluti, cum creditori scripturam sine
 17 testibus in vim obligationis dedimus. *Secundo* † cum de testatoris manu, quâ is testamentum scripsit, dubi-
 18 tatur, an sua vel aliena sit. *Tertio* cum † de scripturâ vel instrumento à Notario confecto, deq; ejus manu dubitatio exorta est.

19 Et *Primò* † quidem si de manu propria scribentis dubitatio sit, veluti, Actor utitur in judicio, chirographo; at Reus sive debitor negat se chirographum illud scripsisse; hoc casu chirographum per se non probat satis, quando scilicet reus sive debitor illud inficietur; nisi alijs adminiculis adjuvetur *l. instrumenta C. de probat.* Adminiculum igitur sumitur ex comparatione seu collatione aliarum literarum, quæ ab eodem debitor reo scriptæ perhibentur.

Si enim producat actor alias ejusdem Rei literas, eæq; comparentur cum chirographo rei, & deprehendatur ex eâ collatione, quod chirographum à reo scriptum sit, qui tamen illud negabat, hoc casu chirographum alijs adminiculis adjuvari dicitur, ut ei fides accedat. Chirographum est privata scriptura, & ad obligationem nihil facit, quia literis obligationis genus non mutatur *l. non figura. ff. de oblig. & act.* facit tamen chirographum ad probationem: nam si reus agnoscat chirographum, pro confesso & judicato habetur *l. i. de confessis* si reus chirographum neget, chirographum per se non probat, nisi alijs adminiculis adjuvetur *d. l. instrument.* hîc autem chirographo adminiculatur similitudo.
 20 Quæritur, an chirographum † probet? in quâ quæstione notanda est differentia Juris veteris, à Jure novissimo.

fimo. Olim enim antè Novellas chirographum ejusmodi suffultum adminiculis probabat, & ex solâ comparatione literarum fides fiebat ipsi *l. pen. C. de fide Instrum.* Sed Imperator noster experienciâ doctus, quòd multi sint sciti alienarum literarum imitatores (sic Monachum fuisse Augustæ in monasterio Udalrici, qui scripturam quamcunq; intuebatur, non tam imitari, quam ex pari effingere potuisse, testatur Zasius *lib. 2. singul. resp. cap. 25. in fin.*) hoc mutavit, constituens, ut chirographum etiam accedentibus alijs talibus adminiculis non aliter probaret, quàm si literæ, ex quibus comparationes, subscriptæ fuerint à tribus testibus, quorum duo ad minimum suam manum recognoscant, aut si illam inficientur, collatione propriæ manus convincantur *d. l. pen. C. de fide instrum.* Ubi addit Imperator, hæc etiam procedere, quamvis in semetipsum aliquis chartam conscriptam proferat, hoc est, etiam si instrumentum privatum, quod quis ad comparationem profert, contrà proferentem faciat. Nam ne ex eo quidem etiam instrumento privato, comparatio fiet aut valebit, nisi trium testium subscriptionem habuerit *d. l. pen.*

Et quamvis Interpretes nostri existiment *dictam l. comparationes 20. C. de fide instrum.* sublatam esse per constitutionem *Nov. hanc 49.* tamen id probandum non est: nec tamen enim *d. Novella 49.* tollit *d. l. pen.* sed ad *dictam 21 l. pen.* duas exceptiones addit.

Una tamen est, si ego agam, jussu meum tuear ex privata scripturâ subscriptionem trium testium non habente, & tu defendas ex ejusdem manus aliâ scripturâ: nam si eam, quâ uteris, insimulem quasi suspectam, fiet

fiet comparatio cum eâ, quâ quidem ego utor, licet non habeat subscriptionem trium testium. Ejus enim scripturæ fidem improbare non possum, quâ utor; sicut testes improbare non possum, quibus usus sum *l. si quis testibus C. de testib.*

- 23 Altera † exceptio hæc est, si privata scriptura, quæ non habet subscriptionem trium testium, proferatur ex archivis publicis, veluti apocha ex arcâ præfecti prætorio, vel ex publicis monumentis confectis apud magistrum census, aut defensores civitatum. Hæ enim scripturæ ad comparisonem valent, licet non habeant subscriptionem trium testium, nec sint à tabellione confectæ; quia publicum testimonium habent: quinimò publicæ sunt propriè Cujat. *ad b. Nov. pag. 182.*

Ultraq; exceptio proponitur *in d. Nov. 49.* Nec exceptionibus illis duabus tollitur *dicta lex pen. C. de fide instrum.* Nec obstat quod Justinianus *in Nov. 49.* adfirmat
24 se decrevisse *dictam l. pen.* corrigere: † quippè quòd corrigat, non tollendo legem, sed excipiendo & supplendo Cujat. *d. Nov. 49.* Sic prætor emendare dicitur jus vetus, non tollendo, sed supplendo *Instit. tit. de bonor. possess.*

- Similitudo igitur literarum, quæ sumitur ex com-
25 paratione scripturæ † trium testium subscriptionem habentis probat. Quod si scriptura, ex quâ comparatio sumitur, non sit subscripta à tribus testibus; chirographum autem, de quo controversitur, trium testium subscriptionem habeat, plenè probabit: eamquè esse sententiam §. *si quis igitur cautè in Novell. 73.* scribit Borcholt *de jurejurando cap. 8. num. 65.* ubi etiam allegat Menochium *lib. 2. arbit. judic. quest. casu 114.*

Et hucusq; si de meo chirographo agatur, ubi alia
26 scribere cogor, ut fiat comparatio. Si secundo modo †
aga-

agatur de scripturâ testatoris, cui testes non subscripserunt, similiter locum habet hæc comparatio literarum per scripturam aliâs à testatore factam.

Tertio † de tabellionis vel Notarij instrumento sic 27 constituitur, si ipse Notarius jurejurando testimonium dicat, instrumentum à se confectum esse, vel non esse, adfirmet, nec ab ejus ministris; ac itidem adjutores jurato deponant, scripta in instrumento coram eis gesta esse, quòd tunc comparatio literarum locum non habeat. Sin verò hic tabellio è vivis excesserit, & alia exaratio vel charta, in quâ primum negotium conceptum & exaratum est, extet, & hæc exaratio conveniat cum instrumento in mundum redactò, quòd tunc veritas consistat in instrumento, nec comparationi locus sit Jacob. Cujat. & Joach. Steph. *ad b. Nov.*

Comparationes autem scripturarum facere debent homines periti literarum † ut scilicet earum varias for- 28 mas & characteres scire & discernere possint; prout modò dictum de monacho, qui quamcunq; scripturam, quam intuebatur, non solum imitari, sed etiam ex pari affingere potuit, ex Zasio *lib. 2. singul. resp. cap. 25.*

Et comparatio facta horum instrumentorum parit semiplenam probationem, staturq; relationi † eorum, 29 qui comparationes literarum fecerunt *d. l. pen.*

Sed ut quoq; dolo & calumniâ careat hæc comparatio, jurare prius debet † is, qui petit comparationem 30 literarum fieri, se nullius in prolato à se instrumento fraudis esse sibi conscius, nec quicquam contrà hanc comparationem instituisse, vel moliturum esse, quod probabili modo veritatem occultare possit *Nov. 73. ubi dixi* Cujat. *ad b. Nov. pag. 183.*

31 Tertium caput est de jurejurando dilationis, & rejurando calumniæ: *Juramentum dilationis* præstat, & Actor & Reus se differendi negotij vel vexandi adversarij causâ, probationes, id est, instrumenta & rationes, ab adversario minimè petiturum *b. Nov. 49. cap. ult.* Qui enim hoc modo probationes exigit, is sanè non bonâ fide agere, nec agenti resistere, sed potius calumniari, vel calumniam committere, videtur. Adjicit insuper Imperator, ut duntaxat Jusjurandum dilationis semel detur in rem litis initio, non in singula quæq; momenta, quibus probationes ab adversario desiderantur, uti inscriptio etiam docet, *in verbis, ut semel tantum pro omni probatione juretur. d. Nov. 49.* Cujatius *b. pag. 148.*

Calumnia nihil aliud est, quàm ex certâ scientiâ & dolo injustè agere, sive actionem proponere, vel actioni resistere, & falsâ atq; iniquâ lite alterum vexare *l. 1. §. 1. ff. ad SC. Turpill. & tot. tit. de calumniat.*

32 Hinc *calumniam jurare*, aut jurare propter calumniam, è contrario sensu, & est solennitèr & religiosè promittere, se non calumniandi animo, sed juris sui opinionè & fiducia, bonâq; conscientiâ & bonitate suæ causæ fretum quid facere, hoc est, agere vel excipere *l. 2. in pr. C. de jurejur. propt. calum. & l. inter coheredes 44 §. qui familie ff. famil. ercisc.*

33 Frequentiùs jusjurandum de calumniâ, in generale & speciale sive particulare distinguitur & *Speciale* dicitur exindè, quod tam in judicio quàm extra, in singulis & specialibus judicij partibus, alijsq; in causis præstat. 34 tur. Nam quoties aliquis & putavit fraudem, vel calumniam subesse, toties ab adversario exigere potuit, ut

ut de calumniâ juraret *l. si quis 6. §. exigitur ff. de edendo l. thesaurus 15. ff. ad exhib. l. inter coheredes 44. §. qui familiae ff. famil. ercisc. l. 1. C. de jurejur. propt. calumn. l. iusjurandum 34. §. qui iusjurandum ff. de jurejur.* Generale iusjurandum † de calumnia est, quod ab initio litis contestatæ in genere de totâ causa sive lite præstatur, & ad omnes sequentes actus dirigitur Bartol. *in l. 2. n. 17. C. de jurejur. propt. calumn.* Hoc idcirco generale appellatur: † quia, ut speciale ad unum tantum iudicii actum, 35 vel ad rem in uno iudicii actu propositam refertur, ita hoc refertur ad totam causam, & ad omnes iudicii actus Obrecht. *in tract. de juramento calumnie cap. 2. num. 2. & 8.*

Iusjurandum calumniæ generale prius apud Romanos introduxit Justinianus *in l. 2. C. de jurejur. propt. calumn. & Novellâ hâc 49. cap. 3.* ubi Justinianus ipse gloriatur, à se hoc primum introductum & constitutum esse *Auth. hoc Sacramentum, inde desumpta C. eod.*

Quamvis autem generalis illius juramenti de calumnia mentio etiam fit in digestis, uti patet ex *l. inter coheredes §. qui familiae ff. famil. ercisc. & l. 34. ff. de jurejur.* exinde tamen argui non potest, hoc iusjurandum generale etiam ante Justiniani tempora in initio litis ab actore & reo præstari solitum fuisse: nam rectè ad id respondetur, leges illas à Triboniano interpolatas esse, qui verba quædam adjecit Jureconsultorum libris: id quod satis ostendit vel barbarismus ille *ad inficias ire.* Latini enim dicunt *ire inficias*, non *ad inficias*, de quo Cujacius *in notis posterioribus ibid. & Rittershusius p. 9. cap. 19. num. 6.*

Sanè quod attinet † speciale iusjurandum de ca- 37

lumniâ, illud antè Justinianum receptum fuit; cujus in jure multa occurrunt exempla *l. ii. §. i. ff. rer. amot. l. 34. §. qui jusjurandum 4. l. 37. de jurejur. l. ult. C. de fideicom. l. delata 9 C. de reb. cred. Cujat. ad banc Nov. pag. 184. Rittersh. d. cap. 19. n. 5.*

Sic in initio litis cujusq; utraq; pars jurat se bonâ fide, & non calumniandi animo, litem contestari, & ad litigandum procedere *§. i. Instit. de pœnâ temerè litig. l. 2. C. de jurejur. propt. cal. d. l. inter coheredes §. qui familie.* quod jusjurandum à Dd. appellatur generale; sed cum specialiter præstetur de litis contestatione, exindè Cujatius speciali calumniæ juramento adnumerat *ad b. Nov. 49. in fin. ferè.*

Posteà autem Imperator Justinianus, non tantùm speciale juramentum de calumniâ retinuit, *l. i. C. de jurejur. propt. calumn.* sed adhuc generale quoq; introduxit *l. 2. C. dict. tit. & hac Nov. 49. cap. 3. & simul constituit,* ut hoc jusjurandum omnibus in litibus, omniq; in causa sit præstandum *d. l. 2. & b. Nov. cap. 3.*

Cæterùm speciale illud juramentum etiam jure Pontificio approbatum dicitur. Si enim ab initio litis generale calumniæ juramentum non est præstitum, tum in qualibet litis parte specialiter præstari potest *c. i. in pr. de juram. calumnie lib. 6.*

In hoc tamen videtur inter jus civile & pontificium differentia; quia jure civili speciale juramentum calumniæ, non tantùm in singulis litis partibus, seu judicij actibus, sed etiam in alijs causis, tam in judicio quàm extrâ, præstari potest: at jure Pontificio hoc tantùm in quâlibet litis parte de aliâ quacunq; malitiâ præstari valet *d. c. i. in pr. Myns. ad §. i. Inst. de pœnâ temerè*

merè litigant. num. 11. Ex quo ultra speciale calumniæ juramentum, etiam *juramentum malitiæ* (jure civili incognitum) est introductum *c. 2. §. ult. d. tit.* ut præstetur, quotiescunq; res exigere videretur *d. c. ult. §. ult.* quia putarunt ejus juris authores, jusjurandum calumniæ semel tantum esse præstandum *c. 1. Ext. cod. tit.* At juramentum illud malitiæ ideò a jure Pontificio introductum, quod in omnibus causis, tam antè quàm post acceptum judicium, sive de veritate, sive generaliter de calumnia juratum sit, à judice exigì possit *d. c. 2. §. ult.* quoties enim judex suspicatur, tam ab actore, quàm à reo malitiosè aliquid fieri, toties hoc malitiæ juramentum deferre potest *d. c. 2. §. ult. & ibi gl. Obrecht. in tract. de juramento calumniæ cap. 2. num. 4. & seqq.*

Itaq; jure canonico & usu fori inspectis, jusjurandum calumniæ, & jusjurandum malitiæ differunt. † Pri- 38
mò, quia illud est generale de toto judicio; hoc speciale de aliquo articulo litis. Secundò, quia illud semel præstatur, hoc verò sæpius, ut antè etiam dictum *ex c. 1. & c. 2. Ext. de juram. calumniæ.* Tertiò usus fori distinguit ex jure canonico jusjurandum malitiæ à juramento calumniæ, tanquam speciem à genere: nam jusjurandum calumniæ est generale; sed jusjurandum malitiæ ajunt esse speciale *Auth. hoc Sacramentum & Auth. in isto Sacramento C. de jurejur. propt. calumn. dand.*

Exigere jusjurandum de calumniâ possunt, quibus in judicio agere & excipere licet: quia tam Actores à Reis, quàm Rei ab Actoribus hoc jusjurandum exigere possunt. Et sic quoque jusjurandum hoc exigì potest ab ijs qui in judicio agunt, vel excipiunt, nisi lege vel naturâ prohibeantur. Et sic clerici liberi sunt à juramento calumniæ, quia nullo modo, & in nullâ

causâ jurare tenentur: id quod primum ex Marciani Imperatoris constitutione in clerico Constantinopolitano obtinuit *l. cum clericis 25. C. de Episc. & cler.* sed id postea Henricus II. Imperator ad alios cujusvis civitatis clericos extendit *c. 1. Ext. de jurejur.* Cujat. *ad b. Novell. in fin.* Turpe enim videtur hos in falsitatis vel calumniæ suspicionem vocare: quia ob religionis & pietatis professionem ab utroq; longissime abesse putantur. Honorius tamen *in d. c. 1.* constituit, ut coram seculari iudice per se non possint jurare inviti: at volentes, cum veniâ superioris possint. † At tandem invaluit, ut a personis Ecclesiasticis, non minùs ac à Laicis juramentum calumniæ exigì possit *c. cæterum 5. & c. ult. d. tit.* ita tamen, ut hoc etiam per alios præstare possint *c. in pertractandis 3. d. tit.* Obrecht. *d. tract. cap. 5 n. 15.*

Sic etiam hoc juramentum remittitur patronis & parentibus in causis quas cum liberis ac libertis habent *l. iusjurandum 34. §. qui iusjurandum ff. de jurejur.* quia honor & reverentia, quàm liberti patronis, & liberi parentibus suis debent, non admittit, ut hi in calumniæ suspicionem vocentur *d. l. iusjurandum & l. si patronus 16. de jurejur.* Neq; obstat hæc Novella 49. cap. 3. in quâ generalitèr statuitur, ut omnis persona hoc juramentum præstare teneatur: quia hoc de illis accipiendum est, quibus nulla debetur reverentia; non autem de ijs, quos ob debitam reverentiam in calumniæ suspicionem vocare turpe & ignominiosum existit, non enim verisimile est, Imperatorem Justinianum naturalem reverentiam tollere voluisse *in d. Nov. 49 cap. 3.*

Non tamen jure civili legitur, filio & liberti iusjurandum de calumnia remitti, sicut legitur de patre atq; patrono *in d. l. iusjurandum §. qui iusjurandum.* Neq; in his
per-

personis reverentia est mutua vel reciproca. In jure quidem feudorum reperitur, tam Vasallum, quam Dominum juramentum calumniæ non præstare *lib. 4. feud. tit. 36. ubi* Cujat. quia inter has personas nulla suspicio sinistra, nulla fraus, locum habet, nullum malum ingenium intervenire debet, ut Feudista loquitur; at cum hoc jus singulare sit, non facile ad alias personas, contra expressa jura, est producendum *l. quod veri 14. cum l. seq. ff. de legib. Obrech. dict. tract. cap. 6. n. 6. & 7.*

In omnibus causis † juramentum calumniæ regulariter præstandum est *l. 1. in pr. & l. 2. propè fin. ubi gl. verb. in omnibus C. de jurejur. propt. cal. & b. Nov. 49. cap. 3.* Et hæc sententia indubitata est in causis civilibus; sed excipitur causa criminalis: quia in hac causâ non de opinione, (ut in juramento calumniæ *l. 2. post princ. C. b. tit.*) sed de veritate juratur: nempe totum illud quod in accusatione est positum, verum esse *l. Marcellus 11. de act. rer. amot. l. inter omnes 46. §. rectè ff. de furt. l. singuli 14. C. de accusat. & inscript. Cujat. ad b. 49. ferè in fin. & ad cap. 1. Ext. de juram. calumniæ* ubi hanc reddit rationem; quia in criminalibus sufficit inscriptio facta ab accusatore *l. ult. C. d. tit. de accusat.* hæc enim est loco juramenti calumniæ *d. l. ult.* Licet autem hæc inscriptio quoad solennitatem hodiè obsolevit; non tamen non cessat quoad effectum: nam etiamnum absq; inscriptione ex dispositione legis calumniosus accusator ad similitudinem poenæ obligatur *l. fin. C. de calumn. Wesenb. in pament. C. de jurejur. propt. cal.* Quin etiam hodiè in causâ criminali, accusator statim tempore institutæ accusationis jurare cogitur, omnia vera esse quæ in libello accusationis proposuit: nec aliud juramentum præstat *Mauser.*

Maufer. *in processu juris tit. de juramento calumnie §. in primo itaq; membro.* Et cum jure Canonico aliud non reperiatur constitutum, meritò dicendum, etiam hoc jure idem in causâ criminali esse observandum. Hoc autem jusjurandum à solo accusatore rectè præstari, non etiam à Reo, tenet Obrechtus *d. tract. cap. 8. n. 23.* contra Panormitanum & alios: quoties quisq; enim, scribit, est, qui se religione teneri putet, si de fortunis & capite agitur? vel quorsum Reus juraret, cum illius juramento non stetur, sed nihilominus peragatur Reus? Ac licet Imperator Fridericus *in constit. de pace tenenda & de incendiarijs* juramentum calumniæ etiam in causâ criminali exigat: tamen cum hoc est singulare, meritò non est in consequentiam trahendum *l. quod verò 14. cum duab. legib. seqq. ff. de legib.*

41 Generale juramentum† semel initio litis præstitum, postea amplius repeti non potest. Etsi enim de prohibita hujus juramenti repetitione nihil reperiatur in *d. l. 3. in pr. C. d. tit.* tamen hæc prohibitio specialiter introducta est *b. Nov. 49. cap. ult.*

Forma jurisjurandi in his consistit: Primum ut litigator juret tactis sacrosanctis Evangelijs *l. 2. in pr. C. b. tit.* Deinde, se non calumniandi animo litem movisse, sed existimando se bonam causam habere *b. Novell. 49. cap. 3.* & contra Reus; quod non calumniæ causa, sed putans se bonâ instantia uti ad reluctandum venisse *d. l. 2. post princ.* Tertiò, tam Actor quam Reus: se differendi negotij causâ probationes ab adversario minimè petiturum *b. Nov. 49. cap. ult.* A quo articulo differt ille qui jurat, se differendi negotij causa dilationes non petiturum: nam ille tantum ad dilationes pro-

probationum, *hic* verò ad omnes dilationes spectat. Et hæc præstiti juramenti utilitas est; ne litigatores injustis & non necessarijs probationibus onorentur *b. Novell. cap. 3.*

Effectus juramenti† petiti, & non præstiti est; ut 42 siquidem Actor hoc iusjurandum præstare noluerit, per sententiam judicis causâ cadat *Auth. principales & l. 2. §. pen. ubi Bart. C. eod. Reum verò tanquam confes- sum condemnatio excipiat d. Auth. Principales & d. l. 2. §. pen. Gail. 1. Obs. 86. n. 1. in fin. & n. 3.* Quæ autem pœna sit non jurantis de malitiâ? Dd. variant; cum nulla certa in jure expressa reperiat: undè videtur hanc esse arbitrariam *arg. l. 1. §. expilatores ubi Bart. de effractorib.* Alij putant, contumaci audientiam denegandam esse: quam sententiam dominos Camerales secutos esse testatur *Gail. lib. 1. Observ. cap. 87. num. 2.*

NOVELLA L.

De appellationibus quinque
provinciarum.

SUMMARIA.

1. **A**rgumentum hujus Novellæ.
2. **H**uic Novellæ derogatur ad aliquid quoad appellationes quinque provinciarum *Nov. 44.*

HAc Novellâ agitur† de appellationibus quinque 1
provinciarum, nimirum Cariae, Cypri, Mysiae,
Scythiae, & Cyclodum insularum. Et tradit Cu-
jatius, huic Novellæ derogari† ad aliquid, quod ad 2
appellationes prædictarum quinque provinciarum atti-
net *Nov. 41.*

De mulieribus scenicis.

SUMMARIA.

1. **M**ulieres scenicae quare & unde dictæ num. 2. cum illis nulla est obligatio honesta num. 3. neq; ab illis dantur fidejussores de perseverando in vitâ impudicâ num. 4. & si dati fuerint, non obligantur num. 5. neq; jurare illis licet, nunquam se ad bonam frugem redire velle n. 6. sed si præstitum nihilominus sit, nullius momenti hoc est num. 7. & absq; perjurio licet ad meliorem vitam redire num. 9.

8. Principes olim gratiam jurejurandi fecerunt.

10. Juramentum exigens à muliere scenicâ punitur mulctâ decem librarum.

11. Jusjurandum turpe & absurdum, non est servandum, & num. 12.

13. Mulier scenica resipiscens, non potest nubere sine rescripto ex hac Novellâ 51. at bodiè potest ex Novellâ 89. & 117. num. 14.

I **M**ulieres scenicae (dictæ † à scenâ, quæ est locus in quo ars ludicra exercetur, ex quâ parum commodi vel utilitatis oritur, sed quæstu spectatores spoliantur l. 2. §. 3. de his qui not. infam.) sunt, † quæ ludibrio corporis sui quæstum faciunt l. mime C. de Episc. & cler.

3 Cum his infamibus personis † nulla est obligatio, nisi turpis, adeoq; ex eâ nec quoq; dabitur actio, sive hæ personæ se principalitèr, sive fidejussorio nomine, obligarent lenoni productori, & alijs l. generalitèr 26. l. stipulatio 61. l. si flagitij 123. ff. de verb. oblig. l. 4. C. de inutilib. stipu-

stipulat. Quin etiam Imperator vetuit, ne lenonibus fidejussores darentur à mulieribus turpitudini addictis, de perseverando in vitâ impudicâ, ac nunquam revertendo ad bonam frugem † & honestam conversationem: atq; ut qui fortè dati essent fidejussores, nullatenus obligarentur: † quocirca alia obligationis ratio inventa est à lenonibus seu productoris, eaq; longè periculosior.

Nam pro fidejussoribus jusjurandum exegerunt à mulierculis, quarum pudicitiam quæstus causâ prostitutebant, ac formam venalem habebant, ut, inquam, promitterent juratò nunquam se ad bonam frugem redire velle. † Sed Imperator huic quoq; fraudi occurrens, tale jusjurandum in his scenicis mulieribus tollit, nulliusquè momenti esse jubet, & vult, eam quæ illud præstiterit, posse ac debere sine ullo metu perjurii † ad honestatem vitæ se recipere; adeò ut non sit necessarium petere absolutionem ab ipso juramento, sed ipso jure id nullius momenti sit, quamvis non accedat rescriptum speciale Principis. Principes sive Imperatores enim consueverunt olim gratiam facere jurisjurandi; † sive ab Imperatore absolutio à juramento peti debuit; quod eruditè D. Cujatius observat ad *b. Nov. si. ex l. ult. in pr. ff. ad municip.* & Suetonio in *Tiberio*: nam cum Eques quidam Romanus jurasset priùs, nunquam se repudiaturum uxorem, postea in adulterio generi deprehensam, ut posset sine metu perjurij dimittere, gratiam jurisjurandi petiit sibi fieri à Cæsare Tiberio. Cæterum illam absolutionem à jurejurando, postea Pontifex Romanus ad se pertraxit. Hodie tamen etiam Camera Imperialis absolvere solet à jureju

gratia, ad effectum agendi, ut vocant, de quo Mynfinger. 3. Obs. 99. Gail. 1. Obs. 25. Et quia pars parti iuramentum præstitum remittere potest *l. jurisjurandi C. de reb. cred.* Gail. 1. Obs. 24. n. 1. non malè dicitur, quod & Principis alterius, quàm Imperatoris, Consistorium absolvere, à juramento possit *arg. d. l. ult. ad municip.* Gail. d. Obs. 25. n. 2. Setser. *de juramentis lib. 1. cap. 24. n. 15.*

Poterit itaq; mulier scenicam illam vitæ turpitudinem, in quâ se perpetuò mansuram juravit, relinquere, & ad honestatem redire, † sine ullo perjurij metu. Exigenti autem jusjurandum improbum, irrogat vel indicit Imperator *b. Nov. cap. 1. mulctam decem librarum auri † adjudicandam ipsi infelici mulieri ad honestam vitam redire volenti: neq; enim, inquit, si quis jusjurandum ab aliquo acceperit, de cæde, verbi gratia, facienda, vel adulterio committendo, vel simili aliquo flagitio & scelere perpetrando, servandum est tale jusjurandum, turpe & † absurdum & in exitium perducens: quia ejusmodi jusjurandum est cautio legis l. non dubium §. in fin. C. de legib. l. si quis inquilinos 112. §. ult. de legat. 1.* Huc pertinet celeberrima regula juris Canonici: non est obligatorium † contrà bonos mores præstitum iuramentum *c. non est obligatorum de reg. jur. n. 6.*

De eo quæritur; an mulier scenica resipiscens, possit etiam sine rescripto † nubere ex hac Novellâ cui velit? Accursius quidem ita scribit, scenicam, quæ resipuit, cuilibet etiam illustri vel clarissimo nubere posse sine rescripto Principis, *contrà l. Imperialis C. de nupt.* quæ rescriptum speciale exigit: sed hunc errorem reprehendit Cujatius *ad b. Nov.* Nam ex hac Novellâ tantum remittitur scenicæ iuramentum inhonestum sine rescripto

scripto ac veniâ speciali: matrimonium verò ei non
permittitur sine rescripto, ut nubere possit † etiam il- 14
lustri & clarissimo.

Verum quidem est, mulierem scenicam hodiè nu-
bere posse sine rescripto speciali, cui libet, sed hoc non
est ex Nov. 51. sed ex Nov. 89. & Nov. 117. Cujat. ad b. Nov.
Quam differentiam hujus Novellæ 51. à Novellâ 89. &
17. tradit etiam ex Cujatio Conradus Rittershusius
p. 12. c. 8. n. 8.

NOVELLA LII.

Ut ne quis pro alio pignoribus satisfac-
tisfacere cogatur; & ut in Principem collatæ
donationes valeant sine omni insi-
nuatione.

SUMMARI A.

1. **R**epressalia sive pignorationes sunt prohibita: quid pigno-
ratio n. 2. quid repressalia n. 3. differunt à clarigatione
num. 4.
5. Imperatorum Constitutiones contra pignorationes n. 6. ad-
dit à pœnâ n. 7. & 8. hodiè moribus nostris quid obser-
vetur num. 9.
10. Donationes excedentes quingentos aureos requirunt insi-
nuationem: sed excipitur Imperatoris donatio num. 11.
Ratio ejus num. 12. sed ejusmodi donationes Imperiales
hodiè habent rarissimum usum n. 13.

Duo sunt capita hujus Novellæ. Primum est de
pignorationibus sive repressaliis: Secundum est
de insinuandis donationibus excedentibus
quingentos aureos.

Primo itaq; capite cavetur, ne fiant pignorationes neq; in mercatibus, neq; in agris, neq; civibus, neq; in vicinis, neq; in agricolis, neq; alio quocunq; modo, adeoq; ne alius pro alio teneatur ob id solum quod sit ejusdem† civitatis aut vici. Fuit olim plerisq; locis usurpatum, ut vicani ex contractu vel delicto vicini teneretur, & ut liceret creditori ob vicani debitum ejusdem vici hominem vel bona prehendere, quoad vetus debitor satisfecisset, quæ vocantur pignorationes; itemq; repressaliæ. *Pignoratio* autem est† quando unus pro alio debitore, vel res unius pro re alterius apprehenditur, atq; ita alius pro alio gravatur Germanis eine Pfandung. *Repressaliæ*† sunt species belli, sive ejus denunciatio, quando ob denegatam justitiam alij pro alijs apprehenduntur & attinentur, vel res aliorum pro rebus ac bonis aliorum Coler. lib. 2. de process. execut. cap. 2. num. 298. & seqq. ubi tradit, etsi jura vocabulo pignorationis & repressaliæ promiscue utantur h. Nov. 52. esse tamen inter illa vocabula diversitatem, & differre origine, causâ, processu & objectis: & repressalias dari ob denegatam justitiam: pignorationes Imperiales verò ob turbatam jurisdictionem vel possessionem: Arrestum quoq; aliud esse, cum ex obligatione aliqua antecedente, officio Magistratus, & petente actore, interdicitur Reo, ne loco excedat, scribit Andr. Gail. lib. singulari de pignorationibus Observ. 1. num. 4. & Obs. 2. quod genus Arresti municipale est summarium, ubi sine strepitu judicij, de plano, & simplici à dicaste illius judicij causæ dirimuntur & discutiuntur inter hospitem sive peregrinum extra provinciam habitantem, & civem, vulgò vocatur Gastrecht/Georg. Lo-chius in Enchiridio arrestorum & repressaliarum num. 904.

Modest. Pistor. *consil.* 58. *incipit*, auff die ladung num. 1. Cæterum Gailius *d. loc.* notat, pignorationes vocari à græcis *Androlepsiam* eam rem, quam postea barbari *repressalias* dixere, latini veteres *clarigationem* nominasse videntur: idem quoq; Gail. 1. *Obs.* 28. scribit, *repressalias* permissas esse ob denegatam justitiam. Quamvis autem argumento à *clarigatione* latinorum ducto, similitudinem cum eâ quandam habere credantur *repressalia*; non tamen † una utrobiq; ratio per omnia subest; 4
cùm *clarigatio* magis ad publicam belli denunciatio-
nem, quàm privatam vindictam, in *repressaliis* inter-
venientem, respiciat; & in his nulla talis *Fecialium* de-
nunciatio & clarâ voce repetitio rerum fiat, Pet. Heg.
quest. 12. num. 13. p. 1. Quin & ex prædictis apparet, *re-*
pressalias esse licitas, sicut etiam bellum justum ac legi-
timum: cùm è contrario pignorationes sint illicitæ,
omniq; jure prohibitæ Pet. Gregor. *lib.* 58. *Syntagm.* c. 8. 5

Quod & Imperator satis indicat † *initio b. Nov.* 52.
in verbis: *Plurima quidem & alie leges &c.* verbi gratiâ,
Imperator Zeno in *l. unic. C. ut nullus ex vicinis, pro alic-*
nis debitis vicinorum teneatur lib. 11. ubi ait: *grave est non*
solum legibus, verum etiam naturali equitati contrarium, pro
alienis debitis alios molestari. Idcirco bujusmodi iniquitates,
circa omnes vicinos perpetrari modis omnibus prohibemus.
Deindè Imperator Honorius & Theodosius constitue-
runt in *l. 4. C. de execut. & exactor. lib.* 12. ut ne quidem
pro publicis debitis alienis convenire liceat alterius
possessionem, id est, prædium; cùm tamen alioquin
publicorum debitorum, id est, fiscalium, magnus in jure
sit favor & privilegium quoddam pro privatis Cujat.
ad d. l. 4. & d. l. unic. C. ut null. vican. Idem *ad hanc Novel-*
lam 52. pag. 188. Sed

- Sed, ut fieri solet, mores mali bonis legibus prævaluerunt, easq; in potestatem suam pertraxerunt: quocirca earum legum renovatio subindè necessaria est. Hinc nata est hæc *Novella 52. cap. 1. & Nov. 134. cap. 4.* quæ duæ Novellæ in dictis capitibus, ex earum numero sunt, quibus non tam aliquod jus planè novum constituitur, quàm id, quod antea fuit, in usum revocatur, atq; adferitur adversus vim malorum morum, prævæq; consuetudinis, quibus oppressæ leges jacuerunt, quasi oppressæ sub zizanijs segetes, ut loquitur Rittershusius *p. 3. cap. 7. num. 11.* Constituit autem Imperator †
- 6 *primò*, ne posthac ulla omninò fiat pignoratio, per quam alius pro alieno debito quicquam exigatur; eò quòd absurdum sit prorsus alium quidem esse debitorem, alium verò exigi: neq; hic accommodari in contrarium potest, quod fidejussor exigi potest, qui tamen non est debitor: licet enim fidejussor & reus constitutæ pecuniæ non sint debitores principales; non tamen negari potest, quin ipsi quoq; sint obligati saltèm accessoriè, atq; ita secundarii debitores facti, rectè exigantur. *Secundò* constituit Imperator, ne quisquam præsidum sive Judicum ullam pignorationem fieri patiatur. *Cothm. vol. 2. resp. 50. n. 344. & seqq.* Utriq; parti sua adjungitur
- 7 sanctio: nam creditor quod exigit, tenetur † vim passo restituere in quadruplum; & insuper jus crediti amittit, sive cadit ab actione quam habuit contra verum debitorem: cum quâ posteriore poenâ quodammodo congruit quod est *in l. extat 13. ff. Quod met. caus. & l. si quis in tantam C. unde vi.* Hoc solùm interest, quod in *dd. legibus* agitur de eo creditore, qui non ab alio per vim extorsit quippiam, sed ab ipso debitore vel posses-

possessore, præfidi verò nulla quidem specialis poena imponitur in *hâc Novellâ 53. cap. 1. in fin.* sed tantum in genere comminatio indignationis Cæsareæ, quam incurere debeat, Rittershus. *d. cap. 7. num. 12.* In alterâ tamen † *Novellâ 134. cap. 4.* Judici provinciæ sive præfidi 8
exigenti debitum ab alio, qui non deliquit, hæc specialis poena irrogatur, ut supplicijs subjectis in exilium pel-
latur; unâ cum consiliarijs & officio suo sive apparito-
ribus: præterquàm quòd etiam cogitur resarcire
damna quæ alius dedit,

Moribus nostris † quid observetur circa pignora- 9
tiones & repressalias, videre est apud Andreæm Gail.
d. libro singulari, de pignorationibus Petrum Hegium *dict.*
quest. 12. Matthiam Colerum *de process. execut. p. 2. cap. 2.*
Et quid post Novellas jam dictas in Imperio Romano
fuerit observatum, facile colligitur ex Authenticâ *Ha-*
bitâ C. Ne filius pro patre & Decretali Gregorij decimi in
c. unit. de injuriâ & damno dato in 6. Causam sive culpam
pignorationum subindè usurpatarum etiam contra tot
legum interdicta, in multitudinem & confusionem Ju-
risdiCTIONUM, transfert Giphanius in *Comment. ad d.*
Auth. Habita C. Ne filius pro p. tre. De odio pignora-
tionum, & relaxatione pignorum, videantur recessus Im-
perij Augustæ Anno 1560. §. *als auch.* Alius recessus
Augustæ publicatus Anno 1560. §. *da auch.* Recessus de-
put. Spirent. Anno 1600. §. 78. & *seqq.*

Secundum caput pertinet ad Constitutionem *de*
insinuandis donationibus, † quæ excedunt quingentos 10
aureos. Constat ex §. *alix autem Instit. de donat.* regula-
riter donationes, quæ excedunt summam quingento-
rum aureorum, ad sui firmitatem indigere insinuatione,

sine quâ non valent: sed ab hâc necessitate infinuatio-
 nis sive intimationis excipiunt Imperiales† donatio-
 nes, id est, quas Imperator facit alteri cuiuspiam *l. sancti-*
mus 34. in pr. vers. exceptis C. de donat. l. illud 19. C. de SS. Eccl.
 12 *l. ult. in fin. C. de quadr. præscript.* Ratio esse† videtur,
 quia Princeps solutus sit legibus *l. princeps ff. de legib. l. 4.*
C. eod. Nam & has voluit valere sine infinuazione seu
 intimatione: hâc tamen conditione, ut instrumento
 publico à Notario confecto accedat subscriptio dona-
 toris & testium: quod *in l. donationibus 31. C. de donat.*
 remittebat: adeoq; in re quoad testes emendavit *d. l.*
in donationibus Cujat. b.

Hoc jus ante Novellas receptum produxit Impe-
 rator *in b. Nov. 52. cap. 2.* etiam ad illas donationes, quas
 privatus aliquis fecit principi, quod *in l. donationibus 31.*
C. de donat. remittebat Cujat. *ad b. Nov. Rittersh. p. 5.*
 13 *cap. 11. n. 4.* ubi verè scribit† usum ejus esse rarissimum,
 præsertim quoad donationes Imperatori factas à pri-
 vatis, quippè quòd vix se aliquis tam magnificum fa-
 ciat, ut Imperatori mundi domino donare præsumat:
 crebrius esse, ut Imperator donet privatis: quæ qui-
 dem donatio cujuscunq; summæ sit, valebit absq; in-
 sinuatione, quia contractus Principum vim legum
 habent.

NOVELLA LIII.

De exhibitionibus reorum, & ut fiant
 pòst diem vigesimum, & de ijs qui juratoriam
 cautionem præstant, & de hypothecâ ex casu
 militiæ, & de indotatis uxoribus.

SUMMARIA.

1. **R**EUS viâ quâdam extraordinariâ extrâ suum territorium in aliam provinciam evocatus, cavet iudicio sisti: at actor se adfuturum iudicio, adjectâ certâ summâ pœnæ nimirum n. 2. Reo comparente & actore emanente quid juris n. 3. contrâ, Reo non comparente quid juris n. 4. ubi de illâ questione; an Rector Academia possit jubere Studiosum relegatum etiam urbe exire?
5. Reis dantur dies XX. ad deliberandum, an iudices datos vel ordinarios habere, vel recusare velit.
6. Pœna ejus qui juravit iudicio sisti & pejeravit: si latitat, requiritur, & inventus ducitur ad iudicium: si non invenitur, prœstituitur ei dies certus, intrâ quem si non venerit, Judex actorem mittet in possessionem bonorum n. 7.
8. Ordo missionis in bonorum possessionem, quoad bona & num. 10.
9. Differentia inter pignus captum ex causâ judicati, & causâ contumacia.
11. Justinianus non sustulit missionem in universa bona; ut quidam volunt, quos refutat Cujatius n. 12.
13. Imperator nihil in hac Nov. 53. correxit aut mutavit.
14. Mitti in universa bona, & mitti pro modo debiti, non sunt pagnantia.
15. Missio in bonorum possessionem, & bonorum distractio, sunt distinguenda secundum Vultejum.
16. Militiæ an obligari possint; & quid militia sit n. 17. militiæ hypothecæ utilitas n. 18.
19. A militiâ descendit casus militiæ.
20. Militiæ casus quid sit num. 21.
22. Militiâ hypothecæ obligatâ, an comprobendatur casus militiæ: quod definit Imperator in b. Novellâ 53. n. 23.

24. *Mutuum datum ad comparandam militiam, requirit scripturam.*
25. *Militia casibus hodiè non amplius utimur: sed eodem jure censentur salaria & honoraria Doctorum, Professorum, Advocatorum num. 26. quæ debentur eorum viduis post mortem: Undè annus gratiæ n. 27.*
28. *Salaria nondum emerita an subjaceant ari alieno defuncti, exclusis viduis & liberis? ubi distinguitur inter salarium reliquum postremi anni, & salarium anni sequentis n. 29. 30. & n. 33.*
31. *Agnati ad quos defertur feudum ex pacto & providentiâ, rem teneantur agnoscere debitâ hereditariâ num. 32.*
34. *De indotatis conjugibus, quomodo succedant ex b. Nov. 53. & Nov. 117. num. 35. & 36. ejus successionis requisita num. 37.*

Ultatius hujus Novellæ constituit quinque capitula, seu partes: Prima pars est de reis: de quibus observanda est regula, Actor sequitur forum rei l. 2. & l. 5. C. de jurisd. quæ regula locum habet, tam in actione in rem, quàm in personam; & tam in criminali, quàm civili l. ult. C. ubi in rem act. d. l. 5.

- Verùm cum sæpè quidam rescripto principis, vel pragmaticâ sanctione hoc privilegium impetrarent, ut provinciales extrâ suum territorium in aliam provinciam; vel ex suâ provinciâ in suam urbem, juris experiundi causâ evocare, convenire & accusare possint,
- 1 eo casu actor † (quod in alijs causis fieri non solet) cavet se judicio adfuturum, & litem peracturum ex animi sententiâ, adjectâ quoquè certâ quantitate sive sum-
- 2 mâ loco poenæ, nisi faciat: at reus † (ut in alijs causis fieri solet) cavet judicio fisci; quæ cautio satis est vetus, & fit datis fidejussoribus tot. tit. ff. qui satis d. cog.

Si præstitâ hâc cautione mutuâ utrinquè, Reo com-
parente, actor emanferit. † Reus eum expectare debet 3
decem dierum spatio: quibus elapsis, absolvitur reus ab
observatione judicij, id est, instantiâ consumitur, non
lis, & pœna ab actore promissa committitur, quia &
actor non solum reo in expensas itineris, verum etiam
in ea, quæ sunt erogata in diversorijs vel hospitij, con-
demnandus est. Viatica autem illa sive sumptus itine-
ris, æstimabit reus jurejurando, qui tamen, ut moris
est, judicis taxatione moderari poterunt. Nec dabitur
actori alia dilatio *l. 1. C. de dilat. Cujat. ad b. Nov.*

Sed hodiè hâc specie cautionis ab actore præstan-
dæ amplius non utimur: sed moribus nostris in plerisq;
locis actor tantum hanc cautionem præstare cogitur,
se damna & litis sumptus, si causa cadat, restitutum.
Quid autem ex diverso statuendum sit Reo non com-
parente vocato † ad extraordinarium judicem, dicetur 4
ad Nov. 69. § 112.

Illud obiter hîc subnecto, ubi agitur de evocando
extra territorium; an etiam judex sive magistratus pos-
sit aliquem ultra jurisdictionis suæ territorium relega-
re? quod adfirmatur *arg. l. 1. §. 5. & urbe interdicare 13. de
offic. pref. urb. junct. §. initio 4. d. 1.* Ex quo rectè in-
fertur, quod Rector alicujus Academiæ, non solum ex-
cludere possit delinquentem Studiosum, sed etiam ita
relegare, ut cum etiam ex urbe discedere jubeat per *d.
l. 17. §. 13.* ubi respondet Ictus, præfectum urbi ab Italiâ
potuisse relegare; & etiam delinquentem à provinciâ
suâ removere: cum tamen præfecto urbi non nisi de
criminibus, intra centesimum miliarium perpetratis
cognoscere licebat *d. l. 1. §. 4.* Territorium præfecti

urbi, centesimo miliari circa urbem finiebatur; & tamen potuit totâ Italiâ remove: imò præcipere, ne delinquens in suâ provinciâ extrâ Italiam sitâ commoretur. Et ita etiam in hac Universitate Gryphiswaldensi Studiosus relegatus, cogitur etiam ex urbe discedere. Neq; obstat *l. fin. de jurisd.* non enim præfectus urbi, vel alij in propositâ hypothesi sententiam pronunciantes, extrâ territorium jus dicunt; cùm sententiam ferunt in urbe, vel in loco ordinario sibiq; deputato: licet pronuncient de aliquâ aliâ regione Anton. Faber. *ad d. l. 1. nec videtur l. 7. §. 10. de interd. & releg.* aliud velle: neq; jurisdictio Rectoris inhæret territorio: de quo dixi *lib. 1. de jurisdict. cap. 33.*

5 Secunda pars Novellæ est de tempore dando reis qui in iudicium vocati sunt ad deliberandum, utrum cedere an contendere debeant; & quidem dabantur olim decem dies: quos dies hic Imperator extendit, † ad dies XX. quibus diebus reus deliberare debet, an iudices datos, vel ordinarios habere, vel recusare velit, quæ recusatio si non fiat intrâ tempus legitimum prædictum, postea eos recusare non potest: si autem recusatio admissa fuerit intrâ triduum, alius iudex in ejus locum surrogatur Cujat. & Joach. Steph. *ad b. Novell. 53. Item Rittersh. parte 9. num. 9.* ubi tradit, hodiè non amplius posse obtorto collo in jus trahi aliquem repugnantem & tergiversantem, abrogato prisco more *per Novellam 53. cap. 3.*

6 Tertia pars est de eo qui juravit iudicio sisti, & perjuravit. Qui autem juravit † iudicio sisti, & contrâ fidem jurisjurandi latitat antè litem contestatam, requiritur, & inventus ducitur manu injectâ etiam in causâ civili

civili jussu magistratus, cujus jurisdictio est qui judicem dedit: † non invento, præstituitur dies certus, 7
 intrâ quem si non venerit, judex ordinarius summam de causâ cognoscit, & nisi evidens sit calumnia actoris, eum mittit in possessionem bonorum debiti servandi causâ *l. pen. C. de dignit.* & per eam missionem, ut Julianus inquit, jus pignoris constituitur, pro modo debiti Cujat. *b.* id enim est, quod dicitur *prætorium pignus*.
 Cum autem mittuntur creditores crediti servandi causâ in possessionem † bonorum debitoris, tùm ea missio 8
 universorum bonorum nomine fit *l. 1. ff. Quibus ex causis in possess. eat* nec tantùm fit missio in universa bona mobilia & immobilia, actiones † & jura *l. 1. C. de prætor. pign.* 9
 sed etiam venditio universorum: nec si quid superest, id redditur debitori. Illud enim ut reliquum debitori restituatur, certis tantùm personis datum est *l. Fulcinius 7. §. planè 11. ff. Quib. ex causis* nec porrò ullus observandus venit ordo, ut prius sit mittendus quis in bona mobilia, quæ si non sint, in immobilia, tùm in actiones & jura, ut rectè notat Cujatius *ad b. Nov. ad fin.* ubi addit hanc rationem his verbis: hic ordo servatur † in pignore capto extra ordinem ex causâ judicati: 10
 non in pignore prætorio, quod in universa jura constituitur *l. 1. C. de prætor. pign.*

Et hoc non correxit aut mutavit Justinianus in hac *Novellâ 53. cap. 4. in fin.* quasi sustulerit missionem in universâ † bona, & constituerit, ut saltèm in partem bonorum creditores mittantur, ut Interpp. communiter sentiunt, & Wesenbecius in *parat. ff. tit. Quibus in causis &c.* & Vanderanus in *tract. de privileg. credit. cap. 16. num. 18.* nam hoc falsum esse, rectè docet † Cujatius *ad b. Nov.* 12
 quo-

quoniam in Novellâ illâ generalitèr Imperator dicit, actorem in possessionem bonorum mitti, & bona habere, & reversum dominum bona recipere. Intelligitur igitur omnia bona, non res certas.

- Deindè cùm Justinianus primùm statuerit, ut missus in possessionem omnium bonorum etiam nomina occupet. Cujat. *in parat. C. de prator. pig.* nulla sanè causa est, cur existimemus, Imperatorem † præfatam legem iterùm mutasse: nec turbare quem debent illa verba; *Secundùm mensuram declarati debiti.* nam ut verè dicit Cujatius, non sunt hæc pignantia, *mitti in universa bona, & mitti pro modo debiti.* † id est, debiti servandi causa; quia venditione facta, portionem singuli creditores ferret pro rata debiti. Jubeat igitur Justinianus mitti in omnia bona; sed ita, ut quisq; pro modo debiti ijs distractis pecuniam recipiat Donell. *lib. 23. Comment. cap. 11.* Pet. Frider. *lib. 3. de continentia caus. cap. 15. num. 2.*

- Cæterum Hermannus Vultejus *lib. discept. cap. 10.* contendit, Justinianum *in d. Nov. 53. cap. 4. §. 1.* distinguere inter missionem in possessionem † bonorum, & eorum distractionem: adeòq; non mutasse quidem jus missionis in res universas, sed distractioni modum præfinivisse, ne si quarundam venditione satisfieri creditoribus possit, reliqua etiam, ceu olim jus fuerit, distraherentur: quæ sententia non omnio aspernanda est.

- Quarta pars † est de militijs, h. e. beneficio sive salario vacuo, an hypothecæ obligari militiæ possint? Quamvis autem hodiè militijs non amplius utamur, tradenda tamen sunt quædam ad intellectum hujus Novellæ; ubi hoc saltèm præmiserò, cum militijs de quibus agit hæc *Nov. 53.* feuda non esse eadem. Nota est

est distinctio militiæ armatæ & togatæ: illa propria, est militia, de quâ Novellæ non loquuntur: hæ verò nihil sunt aliud, nisi officia, puta, præfecturæ, advoca-
tiones, procurationes, & similia, quorum nonnulla in
hominum erant commertio, ut apparet *ex l. omnimodo*
C. de inoffic. test. Sed officia illa non sunt feuda, quæ in re
aliquâ, quæ feudi nomine detur, necesse est consistant,
aut certe ut in illis etiam officijs res aliqua interveniat,
nulla tamen talis fides, tale officium, quod inter Domi-
num & Vasallum esse solet, reperitur Vult. *lib. 1. feud.*
cap. ult. num. ult.

Militia itaq; in hâc quidem significatione (quam-
vis aliter definiat Alciatus *lib. 1. prætermisforum, in verbo*
militia, aliter Brissonus & Pratejus *in lexicis suis*) † est 17
officium eorum, qui in aliquâ schola inter statutos re-
lati sunt, ex quo præbendam sive salaria & commoda,
à principe consequuntur Cujat. *ad l. 3. §. si quid minori de*
minorib. Talis militia fuit silentiariorum *l. omnimodo §.*
ult. C. de offic. testam. qui in Consistorio vel palatio Prin-
cipis silentium imperabant, maximè Principe somnum
capiente: sive sunt excubitores in Consistorio vel pa-
latio Principis, stantes ferè ad limina Cujat. *ad l. 1. C. de*
silentarijs lib. 12. Talis etiam fuit militia adjutorum quæ-
storis Palatii, id est, Cancellarij Cujat. *ad Nov. 35. idem*
ad l. fin. C. de prox. sacr. scrip.

Hæ militiæ poterant legari alijs, & transmitti ad he-
redes, itemquæ vendi *d. l. 3. de minorib l. Lucius Titius 22.*
Et l. mortuo bove 49. §. 1. de legat. 2. l. fideicommissa 11. §. si
servo 6. de legat. 3. l. omnimodo 30. §. ult. C. de inoffic. testam.

Sic hodiè in aula Pontificis Romani, multa sunt of-
ficia, quæ emuntur & venduntur Borch. *de feud cap. 2. n. 6.*

Non tamen omnes militiae poterant emi vendi *d. l. fin. C. de pign.* quæ verò vendi poterant, eadem etiam poterant pignori vel hypothecæ obligari *l. sed & quod 9. §. 1. ff. de pign. & l. unic. C. rem alienam gerentibus non interdicti rerum suarum alienatione.*

18 Ejusq; hypothecæ utilitas † est; qui enim militiam habent, ferunt commoda & annonas ex fisco: eadem commoda sibi vendicant creditores jure hypothecæ: adeòq; creditor, cui aliqua militia est obligata, potest jure hypothecæ per actionem quasi servianam, sive hypothecariam sibi vendicare commoda & annonas sive stipendia, quæ ex fisco percipere solet is, qui militiam habet, & hypothecæ obligavit. Secus est in præmijs sive commodis illis ludorum sive certaminum, quæ quidem in causam judicati jure pignoris capi possunt *l. commodis 40. ff. de re judic.* at non possunt obligari conventionem sive jure hypothecæ, adeòquæ nec vendicari à creditore *l. 5. C. quæ res pign. oblig. poss.* Cujat. *ad b. Nov. 53. pag. 194.*

19 A militia descendit casus militiae † *b. Nov. 53.* Dicebatur verò *casus militiae* id vacuum salarium, quod mortuo milite heredes ejus † vel liberi, aut uxor, ex communi scholæ, id est, collegij militum in aula, placito, à Principe capiebant *d. l. omnimodò §. ult. C. de inoffic. testament.* Cujat. *ad d. l. 3. §. si quid ff. de minoribus* unde etiam casus militiae alibi vocatur commune placitum, in eadem scholâ militantium *d. l. ult. C. de pignorib.* nec enim ad heredes ipsa militia transit, eò quòd personæ cohæret, sive personale munus & officium est; sed sal-
21 tèm † casus militiae, hoc est, præbenda seu beneficium, vel salarium vacans demortui militis.

Igitur

Igitur & in *Novellâ 97.* casus militiæ dicitur fieri mortuo milite. Verba Juliani sunt hæc, sub titulo, de casu militis: *Si quis militaverit, & non solvendo decesserit, casus militiæ ejus, qui scholæ placitum à quibusdam vocatur, non temerè creditoribus concedatur. Ecce enim si quis ad hoc ipsum ut militet defuncto mutuaverit, ipse æquè scholæ placito fruatur inope debitore defuncto. Sin autem liberi & uxor à defuncto derelicti sunt, adeant Principem, & accipiant militiæ casum, quamvis heredes defuncto non extiterint. Sin autem neq; liberos neq; uxorem reliquerit, tunc etiam ceteris creditoribus casus militiæ subijciatur.* Hucusq; Julianus.

Sed quæritur: an, si militia hypothecæ obligata sit, etiam casus militiæ † comprehendatur hypothecâ? Im- 22
perator hoc definit in *b. Nov. 53. cap. 5.* constituens jus repetitum ex *l. si quis in sacris 11. C. de prox. sacr. scrip. lib. 12.* ut creditori, qui obligatam habet militiam, cedat etiam casus militiæ, siquidem miles discesserit sine liberis & uxore: quòd si defunctus debitor relinquat liberos vel uxorem, hi ut præferantur creditori, & capiant ista, non quidem hereditatis nomine (nam etiam non heredes in casum militiæ veniunt) sed titulo privilegij vel liberalitatis Imperialis. Quod ità obtinet; nisi militia ista fuerit comparata pecuniâ creditoris; tunc enim creditor uxori & liberis defuncti militis debitoris sui præfertur *b. Nov. 53. cap. 5.*

Quod attinet posteriorem † *Novellam 97. cap. 4.* 23
in illa confirmat Imperator quidem jus creditoris, ut si in militiam comparandam crediderit, præferatur in eâ omnibus creditoribus cæteris, atq; etiam mulieri dotem suam repetenti; sed addit, tum demùm hoc valere, si negotium gestum fuerit scripto, cui testes subscripse-

rint: nam antea præferebatur creditor, quamvis scriptura non accessisset, dummodo aliter probare posset, veritatem rei gestæ, sive jus suum Cujat. *ad d. Nov. 97. vers. excipitur is.*

Unde intelligitur, esse quædam negotia, quæ omnino requirunt scripturam, adeo ut ea omissa non valeant; quibus etiam adnumerari debet ex *dict. Nov. 97. 24 cap. 4.* istud mutuum † datum alicui ad comparandam militiam cum pacto specialis hypothecæ: nam nisi interveniat scriptura à testibus subscripta, specialis illa hypotheca eam vim non habebit, ut creditor in eâ mulieri præferatur Cujat. *ad d. Novell. 97. §. excipitur is cujus pecuniâ militiâ comparata est pag. 259.*

Dictum est hucusquæ de casibus militiæ, sive de commodo pecuniario, quod mortuo uno ex militantibus heredibus ejus, vel liberis, aut uxoribus, pro tenore communis militantium placiti, vel divinæ sanctionis, dari solet, ut dicitur in *l. fin. C. de pign.*

25 Hodie † autem sublati illis Romani Imperij officijs & muneribus, eodem jure censentur *salaria & honoraria annua Advocatorum l. 1. §. Divus 13. de var. & extraord. cognit. l. qui operas 38. in fin. ff. locati l. properandum 11. §. illo procul dubio 9. vers. honorarijs C. de judic. Gail. 1. 26 Obs. 44. Myns. 3. Obs. 8. † itemq; salaria Doctorum ac Professorum Bart. in d. §. Divus n. 8. & 10. Natta consil. 452. tom. 2. Ripa in tract. de peste in 2. parte n. 85. vers. venio ad conductionis operam, quæ itidem heredes eorum pro residuo tempore adipiscuntur Cujat. *ad l. ult. C. de domest. & protect. lib. 12.**

Quin & plerisq; in locis, liberis & viduis, tum ministrorum Ecclesiarum, tum etiam Professorum demor-

tuorum salaria totius etiam insequentis † anni concedi 27
solent: vulgo appellant *Annum gratie* das Gnaden Jahr/
prout in hac provinciâ ex clementissima concessione,
Ducum Pomeraniæ ritè servatur.

Nûm verò de his salarijs nondùm emeritis, æs alie-
num à defuncto relictum † à viduis, liberisvè dissolvi 28
debeat? quæritur: Distinguitur à plerisq; inter sala-
rium reliquum postremi anni, & salarium anni sequen-
tis: † Et de reliquo salario postremi anni, heredes cre- 29
ditoribus satisfacere teneri; cùm hoc additamentum
jure hereditatio, quibuscunq; heredibus, tam ab inte-
stato, quàm ex testamento venientibus deferatur. *l.*
post duos 15. C. de advoc. div. judic. l. si quis in sacris ii C. de
prox. sacr. scrip. l. matriculam C. de agentibus in rebus Sed
hereditaria onera ad heredes pertinere, & actiones
omnes, tam eas quæ ex personâ, quàm quæ in perso-
nam defuncti cœperunt, à defuncto transire in here-
des, certi juris est *l. fin. & tot. tit. C. de hered. vel act. vend.*

At salaria anni sequentis certis casibus liberos
duntaxat & viduas † ex Principis beneficio consequi: 30
& reliquos heredes nihil in illis juris habere, & multò
minùs creditores. *dict. jurib.*

Quam distinctionem optimè confirmant textus *in*
l. fin. cum aut b. sequente C. de pign. Nov. b. 53. cap. 5. Nov. 97.
cap. 4. ubi in casibus militiæ creditoribus nihil omninò
juris competit, nisi defuncti eorum pecunia militiam si-
bi comparaverint: quia hæc commoda liberi militan-
tium percipiunt, non hereditatis, sed privilegij nomine
l. si quis in sacris ii. C. de prox. sacr. scrip. lib. 12.

Hinc agnati & filij † ad quos feudorum ex pacto 31
& providentiâ successio defertur, debita hereditaria.

agnoscere non compelluntur: cum hæc feuda ex domini investientis, & primi acquirentis beneficio, non hereditario jure, vel ab ultimo defuncto adipiscantur *unic. an filius vel agnat. ubi Feudista.*

Et jure quoq; communi, liberi, ea, quæ non à patre, 32 sed aliundè accipiunt † retinere possunt, etiam si patris hereditate se abstineant *l. si arrogator 22. §. 1. vers.* quia hoc non judicio ejus ad quem pervenerit, sed principali providentiâ &c. *ff. de adopt. l. si maritus vers. 46.* mortuo patre quædam filios sequuntur etiam antequam fiunt heredes *ff. famil. ercisc.*

Deniq; eam quoquè ob causam creditoribus per- 33 mitti non debet, ut hæc † salaria, vel solatia, liberis & viduis ob æratorum auferant, cum nulli magis, quàm hi illis indigeant: & credibile sit, Principes hoc subsidio liberis & viduis defunctorum non tam solatium adhibere, quàm ipsorum egestatem & inopiam sublevare voluisse Rauchbar. *quest. 25. per tot. part. 1. & Joachimus Stephani ad h. Novell. 53. n. 10. & seqq.*

34 Quinta pars est de indotatis uxoribus: † ubi repetendum est ex *Nov. 118.* tres esse ordines succedentium, ab intestato, *descendentium, ascendentium & collateralium*: quoties verò deficit illa successio legitima vel naturalis, tunc maritus & uxor sibi invicem ab intestato succedunt, excluso fisco; dummodò tamen & justum fuerit, matrimonium, & usq; ad finem vitæ duraverit: quæ successionis species non est civilis, sed prætoriam, videlicet quæ per bonorum possessionem contingit *l. unic. C. unde vir & uxor l. unic. ff. eodem & §. sed eas versic. aliam vero Instit. de poss.* Sanè unico casu successio inter conjuges non est prætoriam, sed civilis ex *Auth. præterea C. unde vir &*

uxor

Nov. 53. § 117. § Nov. 127. item Nov. 74. quæ in casu inopiæ conjugii superviventi quartam partem assignat omnium bonorum defuncti ubicunq; sitorum Coler. *de process. execut. parte 1. cap. 3. num. 228. Scheffer. quest. 26. num. 11. parte 3.*

Quod igitur pro regulâ traditur, conjuges sibi invicem non succedere, quamdiu supersunt aliqui cognati defuncti conjugis, illud habet hanc notabilem exceptionem; nisi matrimonium fuerit indotatum, & conjux prædefunctus fuerit locuples, superstes autem laboret inopia:† hoc enim casu constituit Justinianus 35 per jus novissimum, ut superstiti conjugii quarta pars hereditatis debeatur, si tres vel pauciores liberi supersint; at si plures, portio virilis *d. Auth. prætereà* quæ desumpta est ex *Novellâ 53. § Nov. 74. § Nov. 117.* quibus tamen liberis, utroq; casu, integram ejus portionis proprietatem conservare debet, solo usufructu ad conjugem pertinente: qui usufructus, post mortem conjugis extinctus, redibit ad proprietatem, cum eâq; consolidabitur in personâ liberorum Scheff. *dict. quest. 26. num 4. § seqq.*

Si autem nulli extent liberi, tunc præfertur etiam conjux cognatis in illâ quartâ: cujus non tantum usufructum, sed plenam proprietatem consequitur; si quid etiam conjux fortè legaverit conjugii, quod minus sit quartâ, hoc in quartam imputabitur *d. Auth. prætereà § Nov. 53.*

Et quidem primò ex *Novell. 53. § 74.* conjux superstes defuncto conjugii † in quadrantem sive quartam 36 succedit indistinctè, sive extent liberi tres, sive pauciores, sive plures, sive nulli. Deindè semper pleno jure hanc

hanc portionem concedebant superstiti coniugi, non imposita ei necessitate servandi liberis proprietatem.

At in *Nov. 117.* distinguendum putavit Imperator Justinianus noster inter numerum liberorum, ita, uti suprà dictum, superstes defuncto succedat in quadrantem sive quartam, si tres super sint filij, vel pauciores; si plures, in virilem, ususfructus tantum jure, proprietate reservata liberis; idq; ita constituit Imperator in favorem liberorum, ut tantò plenius ipsis consulatur.

- 37 Notanda verò sunt duo requisita † istius successionis: Unum est, quòd matrimonium fuerit sine dote: etenim dote constitutà, & marito postea mortuo, dos tanquàm proprium mulieris patrimonium *l. deniq; §. ergò etiam in fin. de minorib. 25. annis* ad uxorem redit *l. 2. ff. solut. matrimonio.* Alterum est, quòd conjux superstes sit inops, sive inopià laboret; defunctus conjux verò fuerit locuples *d. Auth. præterea.* Superstes autem potest inopià laborare, si defuncti conjugis, aut liberi, aut parentes, aut cognati à latere auferant omnem hereditatem, excluso penitus superstite conjuge: nam quæ nihil intulit, nihil etiam recipit soluto matrimonio, ex constitutione juris civilis.

Cæterum quando quis inops, quando locuples sit dicendus, communiter placuit relinquendum esse arbitrio judicis, qui juxtà personarum qualitatem judicabit divitem ac pauperem Bartol. *ad d. Auth. præterea* & *ad l. si constante 26. ff. solut. matrimon.* Covarr. *lib. 2. var. resolut. cap. 6. n. 8.* ubi alios hanc sententiam tenentes refert.

- De marito quæritur, utrum *ex d. Authentica præterea*
38 *C. unde vir & uxor* lucretur † quadrantem bonorum,
fi

si uxor defuncta fuerit locuples, ipse verò inops? Sanè Balduinus *ad §. adhuc Instit. de bon. possess. num. 22.* tradit, Imperatorem hoc beneficium viris (quibus tùm fortè alia de causâ offensus erat) prorsus abstulisse *in Novell. 117.* Et Rittershusio *p. 7. cap. 17. n. 9.* videtur verior sententia negativa, nempè *dictam authenticam* ad maritum non pertinere. Interpretibus tamen placuit, dicere & statuere, *Nov. 53.* ad maritum quoq; pertinere, adeòq; post mortem mulieris, agnatis venientibus, & à marito omnia bona mulieris repetentibus, eum quadrantem bonorum retinere posse, ex dispositione *d. Auth. præterea* Gail. 2. *Obs. 98. num. 5. post Accurs. ad d. Auth. in verbo dote* & *ad l. licet C. de jure dot.* Neq; certè diversitatis ratio idonea & satis firma inter uxorem & virum reddi potest. Cui nec obstat *Nov. 117. cap. 5.* cujus finalia verba de quartâ, quæ conjugii iniquè repulso vel repudiato debetur, loquuntur.

Tam itaque maritus inops, uxori locupleti, quàm uxor inops, marito locupleti † in quadrantem succedit. 39 Et hunc quadrantem maritus uxori egenæ per testamentum auferre, vel etiam minuire non potest, sed uxori inopi nolens volens relinquere cogitur. Et vice versa, nec uxor quadrantem inopi marito debitum, per testamentum marito auferre vel minuire potest *Nov. 22. cap. 33. & Nov. 53. cap. 6. in pr. Rol. à valle in quest. super statuto de lucro dotis quest. 81.* Sanè conjugii hanc portionem, quæ ei debetur à lege, auferri & minui posse per testamentum, respondit Sixtinus *inter consil. Marpurg. consil. vol. 1. resp. 14. n. 8.* eo motus, quod nec in *Nov. 117.* neq; in *Auth. præterea* mentio aliqua testamenti fiat: sed ei respondet D. Cothmannus *consil. 44. num. 91. vol. 3. &*

hanc sententiam negativam etiam tenent Andreas Gail.
2. Obs. 86. & seq. Obs. 87. Hartmannus Pistoris *lib. 1. quest. 31.*
num. 7. Wesenbecius *in parat. ff. tit. unde vir & uxor &*
consil. 87. num. 7. Si ergo maritus aliquid reliquerit uxori,
 sed quod minus sit quarta, poterit hæc ad supplemen-
 tum agere: relictum tamen in quartam imputare co-
 getur *d. Autb. præterea* quod bene notandum monet
 Bartolus *ad Autb. præterea in princ.* Denique præter ex-
 ceptionem ex *d. Autb. præterea* desumptam, adhuc alia
 est: nisi scilicet pactis dotalibus aliud fuerit compre-
 hensum: Item nisi statutis seu legibus municipalibus
 aliud sit cautum. Nemo enim ignorat, pactis dotalibus,
 itemq; statutis effici posse, ut conjuges sibi invicem
 succedant, etiam extantibus liberis & alijs propinquis;
 quamvis idem neq; indotatum fuerit matrimonium,
 neque superstes conjux laboret egestate: quod latè ex-
 plicat Rittershusius *p. 1. cap. 18.*

NOVELLA LIV.

De Colonis natis ex liberis personis,
 & ut loca sacra prædia invicem
 commutare possint.

SUMMARIA.

1. Justinianus vult *l. ult. C. de agric. & censit. valere ab eo*
tempore, quo publicata est.
2. Permutatio rerum Ecclesiasticarum permittitur, cum cer-
tis requisitis.

DUæ sunt partes hujus Novellæ. Primâ parte de-
 clarat Imperator ex quo tempore valere velit
legem ult. C. de agricol. & censit. nimirum ex quo
publicata est l. leges 7. C. de legib. Cujatius 4. Obs. 28.

Alte-

Altera pars † agit de permutatione rerum Ecclesiasticarum & religiosorum domorum. Cum enim superius Nov. 7. alienatio sit prohibita, à quâ alienatione remota 2
est permutatio; illam hâc Novellâ permittit, decreto tamen interposito & jurejurando præstito, eam permutationem utriq; parti utilem esse: exceptâ majori Ecclesiâ, hoc est, Constantinopolitanâ Cujat. ad banc Novell. 54. & ad Nov. 7.

NOVELLA LV.

Ut cum solo principe sacrorum locorum permutatio fiat; & ut loca sacra invicem perpetuam Emphyteusin contrahere possint.

SUMMARI A.

1. **E**mphyteusis rerum Ecclesiasticarum permittitur, exceptâ Ecclesiâ S. Sophiae n. 2.
3. Permutationes inter Ecclesiam & Imperatorem fiant citrà fraudem.

Superiori Novellâ 54. permisit Imperator permutationem prædiorum Ecclesiæ; hâc Novellâ 55. permittit eisdem etiam perpetuam † emphyteusin. Excipitur quoquè, ut in superiori Novellâ 54. Ecclesia S. Sophiae, quæ † Ecclesiarum mater habitâ est Constantinopoli Nov. 46. & 120. Quin etiam illud cavet, ut quæ 2
sunt permissæ inter Ecclesiam † & Imperatorem permutationes, citrà fraudem fiant; ne fortè ab Imperatore 3
mox prædia Ecclesiastica ad privatum transeant, sed apud Principem perpetuò remaneant. At hoc correctum est Nov. 119. in fin. cap. ult.

Ut in solâ Ecclesiâ Constantinopolita-
nâ præbeantur insinuationes.

SUMMARIÆ.

1. **I**nsinuationes sive ἐμφαισιμα quid: ea dantur tantum in
Ecclesiâ Constantinopolitanâ num. 2. in alijs non item
num. 3.

1. **I**nsinuationes sive ἐμφαισιμα † sunt munera, quæ cle-
rici recens ordinati dant alijs Ecclesiæ collegis ve-
teribus *pro introitu*, antequàm recipiantur: quod Im-
2 perator in majori Ecclesiâ Constantinopolitana † tan-
3 tum concedit: In alijs autem, ut penitus non dentur †
Imperator constituit *Nov. 123*. Sic in plerisq; civitatibus
recens electi Senatores, ex statuto dant ejusmodi mu-
nera in auro reliquis qui sunt in Senatu.

NOVELLA LVII.

De subrogatis Clericis, & ut qui ædifi-
cant ædem lacram, ordinent in eâ Clericos
patriarchæ autoritate.

SUMMARIÆ.

1. **I**n locum Clericorum, qui à suis Ecclesiis destiterunt, alij de-
bent surrogari, unâ cum salariis & annonis num. 2.
3. Jus patronatus constituitur in hac *Nov. 57*. tribuens de-
nominationem & præsentationem Pastorum num. 4.
qui tamn prius exhiberi debent Episcopo ad exami-
nandum, an præficiendus Ecclesiæ sit idoneus n. 5. & ha-
bilis inventus, tum demum ordinetur & instituatur
num. 6. indignus verò arceatur, & alius præsentetur
num. 7.

8. *Juris patronatus constitutio debetur Justiniano: quod postmodum Pontifices secuti n. 9.*
10. *Jus patronatus nihil confert patrono juris vel jurisdictionis in clerum.*
11. *Ordinandi, instituendi, dimittendi, visitandi potestas pertinet ad Episcopum & num. 12.*
13. *Jus patronatus differt à jure Episcopali, quod statibus Imperij saltem competit num. 14.*
15. *Patroni Ecclesiarum, neq; de jure Canonico habent potestatem in Ecclesiâ.*
16. *Jus patronatus hodiè aliquantò fertilius est in reformatis Evangelicis Ecclesiis.*

DUÆ sunt partes Novellæ. *Prima* est de clericis, qui à suis destiterunt Ecclesijs, ut alij protinùs in eorum locum † surrogentur, qui eadem diaria h. e. erogationes annonarum sive salaria percipiant, quæ desertores illi solebant † accipere: & ut ne ea diaria œconomi in suum lucrum vertant, sed integra distribuunt bonâ fide clericis. 1

*Alter*a pars est de his qui Ecclesias vel Oratoria ædificârunt & dotârunt, vel de suo clericis præbent annonas; ut illi habeant jus instituendi & substituendi in eâ Ecclesiâ clericos, quos voluerint; quos nunc *Patronos*, & inde *jus Patronatus* appellamus. Id quod benè notandum est in hac Novellâ, ubi Imperator Justinianus constituit † privilegium Ecclesiæ, quod in eâ habeat, videlicet *jus Patronatus*; & imprimis contrà illos, qui jus patronatus Ecclesiasticum, impium commentum Pontificium audactèr asseverare non verentur: cùm tamen certum sit, jura patronatus Ecclesiarum, consilio patrum in veteri Ecclesiâ, antè primatum & do- 2

minatum Pontificis Romani approbata fuisse, donec
 à Justiniano circiter annum Christi quingentesimum
 quadragesimum editæ & publicatæ sunt constitutiones
 & leges, quæ patronis Ecclesiarum tribuunt *denomina-*
 4 *tionem* † & *præsentationem* *pastorum*, ita tamen, ut is qui
 sacris agendis præficiendus est, exhibeatur sive præ-
 sentetur prius Episcopo, qui examinet eum in scientiâ
 eloquij divini, an sit officio dignus, vel indignus: & si
 5 dignus vel sufficiens † inveniatur, eum ordinet & in-
 6 stituat ad sacrum † ministerium: sin verò indignus &
 insufficiens, arceatur, & alius à patrono exhibeatur sive
 7 præsentetur † *Nov. 123. cap. 8.* quod est de ædificatori-
 bus Ecclesiarum, & *hâc Novell. 57. cap. 2.* quod est de fun-
 datoribus Ecclesiarum, ut illis in eis facere clericos non
 liceat, sed tantum præsentent: quæ constitutiones Justi-
 niani amplius 600, annis publicatæ sunt, ante compila-
 tum Jus Canonicum sive Pontificium. Justiniano Impe-
 8 ratori itaq; constitutio Juris patronatus † debetur: ille
 namq; expressè constituit, ut qui Ecclesiam ædificat &
 constituit in suo fundo, cum assignatâ dote, idq; faciat
 authoritate Episcopi, consequatur jus patronatus illius
 Ecclesiæ *d. Nov. 123. cap. 18.* & *Nov. 57. cap. 2.* quam Juris
 civilis sanctionem ipsi deindè Canonistæ & Pontifi-
 9 ces † alijq; in Ecclesiâ secuti sunt. Nam cum religiosi
 homines viderent, hâc ratione ad fundandas & dotan-
 das Ecclesias incitari Laicos, ipsi institutum illud ap-
 probârunt *tot. tit. Ext. de jure patronatus* Fr. Duarenus
cap. 4. quod ipsum plenius tractavi in discursu *de jure*
patronatus. Sed illud hoc loco necessariò addendum
 est, nominationem & præsentationem illam jure patro-
 natus

natus competentem, ipsi patrono nihil conferre juris
 vel jurisdictionis † in clerici illius personam, neque 10
 exinde ordinandi † & instituendi & dimittendi pote- 11
 statem eò tribui: sed nec visitandi munus † à jure pa- 12
 tronatus dependere, sed ad Episcopi officium pertine-
 re, cui suprema inspectio & in res & in personas Eccle-
 siasticas, atque ita in patronos ipsos est demandata.
 Male itaq; faciunt, qui non distinguunt inter *jus patro-*
natus, quod ex gratia saltem ædificatoribus & fundato-
 ribus Ecclesiarum concessum, certisq; limitibus conti-
 netur, & *inter jus sublime Episcopale*, † quod statibus Im- 13
 perij per Passaviensem transactionem competit † & 14
 per dominos Superintendentes partim, partim etiam
 per Consistoria Ecclesiastica hodiè expeditur: quæ
 cum à plerisq; & plurimis malè accepta atq; intellecta,
 adeòque jura patronatus cum Episcopali jure & digni-
 tate pessimè confusa fuerunt, exinde quid contentio-
 num, dissidiorum, tumultuum deniq; excitatum sit, ne-
 mini ignotum esse arbitror.

Quin & ex jure Canonico clarum est; quòd Pa-
 troni Laici Ecclesiarum ratione juris patronatus † 15
 quantum ad temporalia prorsus nihil juris habeant,
 quàm honorem in processione; & si contingat eos ver-
 gere ad inopiam, quod eis cum moderamine ex rediti-
 bus Ecclesiæ alimenta concedantur *c. à nobis. de jure pa-*
tron. c. non placuit 16. quest. 6. ibi non placuit Laicum
 habere aliquam potestatem statuendi in Ecclesia & *c.*
Laici 16. quest. 7. ubi itidem hoc jus restrictum & limita-
 tum est, ne quis eo putet dominium aut potestatem in
 Ecclesia contineri & *c. praterea l. 1. de jure patron.* ubi
 patrono Laico nullum jus instituendi vel destituendi,
 sed

sed solum jus præsentandi accedit, idq; tantum ex gratiâ & permissione Ecclesiæ *c. quoniam in quibusdam, & ibi pulchrè Panorm. in 1. notab. de jure patron.*

Cæterum jus patronatus, quo hodiernis temporibus, in reformatis Evangelicis Ecclesijs utimur, aliquantò fertilius est; eò quòd per consuetudinem & observationem usumquè quotidianum, non tantum jus
16 præsentandi, verum† etiam jus vocandi & introducendi Pastores, atque pleraquè jura conferat: quod ipsum, uti notorium, probatione non indiget *c. fin. §. fin. ubi gl. De consuet.*

NOVELLA LVIII.

Ut ne domi fiat communio sacra.

SUMMARIA.

1. **C**æna Dominica non debet fieri in privatis ædibus, nisi auctoritate Episcopi sub pænâ *n. 2. exceptio num. 6.*
3. Baptismus itidem prohibetur fieri in privatis ædibus, sed ex constitutione Leonis *num. 3. & moribus nostris baptismus celebratur privatim certis casibus num. 5.*
9. Novella 58. conciliatur cum Nov. 131. & *num. 10. & 11.*

I Ac Novellâ† sancit Imperator, ne domi sive in privatis ædibus fiat communio, sive sacrosanctum epulum, quo exhibetur nobis verum corpus verusq; sanguis Jesu Christi, Domini & Salvatoris nostri: nisi scilicet auctoritate Episcopi, & clericis adhibitis. Secus si fiat, vult ædes illas publicari† & in sacrum ærarium principis deduci. Deindè Episcopo etiam gravissimam pœnam irrogat, nimirum privationem cinguli, & mulctam quinquaginta librarum auri, si
sciat

sciat talia, nec prohibeat, sed conniveat. Quin non solum prohibetur administratio Sacramentorum in privatis ædibus, usibus humanis destinatis & addictis, verum etiam in oratorijs, quæ domibus habitantibus infixæ, & in ijs collocata sunt: tum quod ab Episcopo hæc loca ad divinum cultum consecrata non sint, tum ut occasiones dissidiorum inter Christianos præciderentur: dissidia enim Christianorum huic prohibitioni ansam præbuisse, refert Cujatius *ad b. Novellam in fin.* tum quia magis facit ad venerationem sacrorum, si publicè in conventibus Ecclesiasticis, quàm si privatim in ædibus celebrentur: tametsi aliàs verum sit, in quovis loco Deum rectè coli & adorari, dicente Christo Salvatore nostro *Job. 4.*

Hanc prohibitionem Imperator repetit, magisque declarat *Nov. 131. cap. 8.* ubi vocat Ecclesiasticam liturgiam h. e. ministerium: in *Nov. 137. in pr.* vocat sacram oblationem.

Eodem modo prohibet etiam tinctionem sacram, sive Baptismum † (qui verè dicitur janua Christianismi) fieri in privatis ædibus Cujat. *b.* ubi tradit, similiter etiam sextam synodum, habitam Constantinopoli sub Justiniano, quæ vocatur synodus in Trullo, prohibuisse, ne Baptismus in privatis ædibus fieret *cap. 31. & 59.* 3

Verum Imperator Leo † abrogatis hisce Justiniani 4 Novellis, utrumquè fieri permisit etiam privatim à clericis familiaribus & domesticis *Nov. 4. & Nov. 15.* Ratio permissionis est: quia ipsius ætate benè conveniebat inter Christianos, nec metuenda videbantur illa dissidia, quæ erant causa prohibitionis, *ut modò dictum.*

D d d

Sed

5 Sed moribus nostris, aliquibus in locis, Baptismus etiam in privatis ædibus† celebratur, præsertim tunc, si infans sit debilis, ut propter imminens periculum mortis festinandum esse videatur: unde Germani etiam vocant *Noth Tauff*, quo casu etiam à laicis & obstetricibus, alijsq; foeminis, Baptismus administrari & conferri potest. Sic etiam tempore pestis, quo periculosum est ire ad Ecclesiam, poterit sacrum Baptisma in privatâ domo conferri *Clement. 1. de Baptism. ubi gl.* hoc exemplificat tempore hostilitatis: quod etiam de hostilitate Dei, id est, de peste intelligitur. *Ripa tract. de peste cap. 1. num. 200.* Hinc rectè Tertullianus *lib. de Baptismo* sufficiat, *inquit*, necessitatibus ut utaris laico, sicubi aut loci, aut temporis, aut personæ conditio compellit; tunc enim constantia succurrentis accipitur, cum urget circumstantia periclitantis. Idem etiam probatur *in c. super 30. quest. & in c. in necessitate, de consecrat. distinct. 4.* quin & Baptismus in privatis ædibus ab Apostolis administratus est *in actis Apostol. cap. 16. v. 33.*

6 Sic etiam non prohibetur sacra cœna in privatis ædibus, tempore necessitatis† si Ecclesiam ingrediendi facultas propter gravem morbum vel ætatem non datur *Joach. Steph. ad b. Nov.* Quin & ipse Christus non in templo vel synagogâ aliquâ, sed in loco privato cœnam primùm instituit & celebravit. Et in congregatione duorum vel trium præsens est Christus *Matthæi 18. vers. 20.*

7 Cæterum si in privatis† ædibus administretur Sacramentum, Imperator *b. Nov. 58.* constituit, illas ædes publicari & in sacrum ærarium deduci: Deindè ibidem etiam gravissimam poenam irrogat Episcopo scienti talia, nec prohibenti, sed conniventi. Pœ-

Pœna† est privatio cinguli, & mulcta quinquagin- 8
quaginta librarum auri: at *Novella 131. cap. 8.* ait, ædes
illas civitatis Ecclesiæ vindicari.

Quia autem prior *Novella hæc 58.* domum adjudicat 9
fisco, at posterior† *Novella 131. cap. 8.* vindicat domum
Ecclesiæ illius civitatis & loci: exindè patet, differen-
tiam esse inter utramq; Novellam.

Quæ ita conciliat Cujatius† *ad b. Nov. 58.* ut alter- 10
native accipiamus hæc facienda, vel fisci, inquam, vel
Ecclesiæ, ut vindicentur ædes in quibus sacra com-
munio contra interdictum fuerit celebrata: idq; pro-
bat comparatione *legis conventicula 15. C. de Episc. & Cler.*
quæ propter conventicula illicita, quæ habentur in
privatis ædibus, publicari ædes ait *cum lege 3. & 8. C.*
de heret. quæ ait, ædes eas rectè Ecclesiæ vindicari.

At Rittershusius hanc discrepantiam† hoc modo 11
putat posse dissolvi, ut dicamus *Novella huic 58.* per al-
teram *Novellam 131.* tanquam posteriorem derogari hæc
in parte; & Imperatorem postea majorem Ecclesiæ,
quam fisci sui, commodorum rationem habere voluisse
Rittershusius *p. 1. cap. 4. num. 6.*

Deniq; de divinâ oblatione & precatione in ba-
ptismate, palàm & eâ voce quæ à populo exaudiatur
facienda, notatum est ad *Nov. 137. ex cap. ult.*

NOVELLA LIX.

De sumptibus funerum.

SUMMARIA.

1. **N**ovella hæc est appendix *Novellæ 43.*
2. *Deductio funeris à quibus fiat.*
3. *Ascetrie, Decani, Canonici officium in deductione fune-*
rum: quibus certi sumptus eo nomine erogantur n. 4. ex publi-
co n. 5. sub pœnâ n. 6.

1 **H**æc Novella est appendicula† quædam *Novella* 43. & hæc confirmatur illa, ut sumptus funerum faciat, & feretra suppeditet major Ecclesia Constantinopolitana: cujus rei gratiâ donaverant Imperatores Christiani mille & centum officinas, atq; etiam ex fundis quibusdam redditus certos; & ut ne quid per causam funeris exigatur ab heredibus defunctorum Cujat. *b.*

2 Uti autem superiore *Novellâ* 43. modum & formam
3 funerandi, qualis esse debeat, designavit: ita hic præscribit, ut deductio† funeris fiat à Decanis, Ascetrijs, Canonicis & Acolutis. *Ascetrie*† sunt virgines sanctæ, quæ funus præcedunt cantionibus funebribus ex sacris literis. *Decani*, funus exportant & sepeliunt. *Canonici* subministrant operas singularibus nænijs. *Acoluthi* sequuntur: quidam verò lichnos præferunt: tandem quidam Decanorum, feretra seu lectos portant, ex purpurâ & linteis confectos, super quibus mortuum corpus collocabatur, antequàm terræ demandabatur.

4 Quin & sumptuum erogationem ab Oeconomo dandam in singulos menses† pro sepulturæ exequijs Imperator constituit, videlicet, ut singulis mensibus Oeconomus solvat Decanis, Ascetrijs, Canonicis & Acoluthis, quadraginta solidos, reliquis clericis 93. vel minùs, exceptis Acoluthis.

Præterea has expensas funeris taxat in urbe Constantinopolitanâ pro locorum spatio, quibus est pompa deducenda. Hinc minores sumptus solvuntur, si ducatur intrâ novos muros, id est, in ambitu Constantinopolis: si verò funus ducatur extrâ muros, vel alios projectus, plus impendij & sumptuum debebatur Joach. Steph. *ad b. Nov.* Quic-

Quicquid autem sumptuum ejusmodi erogabatur, ex publico præstabatur † tam divitibus quàm pauperibus. At si quis majore pompâ & nobilioribus pretiosioribusq; feretris sivè lectis defuncto funus ducere voluerit, id suis rebus & sumptibus compellebantur facere.

Pœna † hîc quoq; constituitur Oeconomo, si in singulos vel sex menses pecuniam hanc non solverit, quod teneatur ad usuras centesimas *b. Nov. 59. § 43.*

NOVELLA LX.

Ne defuncti seu reliquiæ debitorum à creditoribus injuriâ adficiantur; & ne assessores causarum cognitionem suscipiant.

SUMMARIÆ.

1. **C**reditor domum debitoris agrotantis vi invadens, excidit suâ actione num. 2. & insuper tertiâ parte bonorum mulctatur num. 3. & num. 4.
5. A morte debitoris in nonum diem heredibus ejus non debet fieri molestia à creditoribus.
6. Mortuus non debet relinqui insepultus.
7. Assessores non habent facultatem audiendi causas, sine ipsis iudicibus.

Quemadmodum legibus ab initio latis accuratè provisum est, ne quis injuriâ vivus adficeretur, conservatâ, quoad licet, in republicâ pace: ita multò magis vindicanda fuit defunctorum, qui ad creatorem nostrum jam redierunt, immunitas ab omni molestiâ. Rectissimè ergò Justinianus Imperator, post alios legislatores, hanc constitutionem edidit perpetuam Oldendorp. *ad b. Novell.*

Duæ autem sunt partes hujus Novellæ; *Primæ partis summa hæc est*: quod sancit, ut si quis creditor domum debitoris ægrotantis, vel etiam animam agentis, vi ꝑ invaserit; eiq; adhuc superstiti, vel ejus heredibus, familiaribusvè, insolentiori audaciâ ejusmodi aliquam injuriam fecerit, aut etiam ejus rebus signa propria authoritate imposuerit, suâ actione ꝑ excidat, si quam habuit, & præterea quantum sibi deberi causabatur, tantundem ijs, qui vim passi sunt, præstet: Postremò etiam publicatione tertiæ partis bonorum mulctetur. Olîm enim acerbi creditores omnes humanitatis expertes, non solebant parcere debitoribus etiam animam agentibus, imò nec à defunctis vim abstinebant; quasi de corio illorum sibi persolvi postulantes. Nam importunissimi exactores crediti, lethalitèr decumbentibus imminere solebant, ingredienti in debitorum domos sine authoritate judicis, & signacula bonis imponentes, quoad suum fuissent consecuti.

Huic immanitati, quam naturæ hominis turpitudinem esse, refert Imperator *b. Nov. cap. 1.* meritò se opposuerunt legumlatores, eamq; tollere studuerunt, propositis ad id poenis alijs atq; alijs.

Nam non tantum Severus generali edicto vetuit, ne corpora defunctorum detineantur aut vexentur *l. 3. §. non perpetua ff. de sepul. viol.* sed & Imperator Marcus decreto suo cavuit, ut qui per vim exegisset creditum, jus crediti amitteret, & insuper tertia ꝑ parte bonorum mulctatus fieret infamis *l. pen. ff. ad L. Jul. de vi priv. junct. l. ult. eod. & l. sed & partus 12. §. ult. & l. extat ff. Quod met. caus.*

Præterea Justinus pater adoptivus & avunculus
Justi-

Justiniani, leviozem poenam constituit *in l. ult. C. de sepul. viol.* ex quâ creditor, qui debitoris sepulturæ impedimento est, non amittit creditum: quod quodammodò pugnabat cum decreto Marci *d. l. pen.*

Veteres quoq; actionem dabant heredibus, de injurijs cadaveri defuncti illatis, ut est Ulpianus testis *in l. 1. §. Et si fortè ff. de injur. l. 3. §. non perpetua ff. de sepul. viol.*

Tandem supervenit Justinianus, existimans poenam pecuniariam à Justino *in d. l. ult. C. de sepul. violat.* constitutam, adversus impediētes sepulturam funeris non sufficere, propter rationem gravissimam, quam paulò ante reddidit: quem enim, inquiens, hominis natura pudore non suffundit; is profectò dignus, ut & in bonis, & existimatione, & omnibus alijs mulctetur. quasi dicat: non est homo censendus, nec potest satis puniri, qui videns proximum suam Deo reddidisse animam, inscius quâ horâ & ipse vocabitur: & interim tamen audet cadaver, vel nomen defuncti lacerare.

Constituit itaq; Justinianus *hâc Nov. 60.* ut non tantùm jus crediti amitterent tales creditores, & tertiâ bonorum parte mulctarentur, & infamiâ notarentur, sicut antea *d. l. pen. Et d. l. ult.* verùm etiam ut heredibus † defuncti injuriâ tali affectis, alterum tantundem præstare cogerentur.

Gravissima autem ratio est, secundum quam delicta Imperator *in b. Nov.* exigit ad jus naturæ. Sunt enim gravissima omnium, quæ naturam ipsam impugnant *l. Manichæos C. de heret.* Nevè quis fortè calumniatur, constitutionem hanc loco tantùm accommodari, ut non obtineat extrâ Constantinopolitanum Imperium; ideo porrigit eam quoquo versus, ad omnes
omnium

omnium locorum magistratus, quibus executionem committit, in delinquentes contra hanc constitutionem. Nullum enim est præsentius remedium retinendi juris & æquitatis disciplinæ in Republicâ, quàm ut ipsi quoquè magistratus negligentes latis legibus puniantur: utpote quibus imputanda sunt delicta, quæ dissimulantur: sicut hodiè fit frequentèr.

Deniq; idem Justinianus *Novellâ 115. cap. 5.* hoc amplius jubet, ut per novem † dies à morte debitoris sustineatur omnis exactio cognitioq; adversus ejus heredes (eò quod in nonum diem non solum pagani, sed etiam Christiani, qui hunc morem à paganis acceptum restituerunt, justa defunctis & *μνημόσυνα* persolvere so-
lerent *Nov. 133.*) nec ulla cuiquam hoc nomine adhibeatur molestia. Quicquid enim interea factum fuerit, hoc ipso jure nullum esse, vult *d. Nov. 115. cap. 5. § Aut b.*
Sed neq; ante novem dies C. de sepulc. violat. Cujat, *ad b. Nov.*
Dixi etiam infrâ ad Nov. 115. num. 24. § 2. seqq.

Undè patet, quanto odio barbarum illum morem habuerint legislatores. Et quidem noluit vetustas sapiens moribundum anxietate animi, in morbis aliàs compressum, creditorum interpellationibus molestari;
6 multò minùs mortuum insepultum detineri, † cùm is evocatus sit ex his terrenis ad superos, rationum reddendarum gratiâ; & sic duobus judicijs stare minùs fas habeatur. *Plato lib. 6. de legib.*

Secunda pars hujus *Novellæ* est, de Assessores judicij, eos non habere plenam facultatem audiendi causas sine ipsis magistratibus, vel iudicibus † à principe delegatis: sed & litem contestandam esse coram Magistratu urbano, & ultimam seu novissimam cognitionem
7

ut est in l. ult. C. de præscript. 30. ann. coram eodem peragendam, quod fit, cum litigatores allegationibus & probationibus finem imposuerunt: item sententiam definitivam ab eodem ferendam: & deniq; appellationem, si qua interposita fuerit, recipiendam: judicem ipsum, si vè à principe fuerit delegatus, si vè provincialis, debere causam universam ex integro audire & cognoscere per se, non per Assessores: adeòq; ne libellis quidem per hos subscribere Cujat. ad b. Nov. Rectissime etiam Justinianus constituit, ut magistratus non sine legitimâ causâ darent judices. Et datis ipsi quoq; adhiberent oculum. Valdè enim periculosas existimavit officiorum substitutiones: quia degenerare solent ad incuriositatem perniciosam b. Nov. 60. §. porro & illud. & Nov. 134. in pr. & §. 1.

NOVELLA LXI.

Ut ne consentiente quidem muliere alienentur vel obligentur prædia donationis propter nuptias.

SUMMARI A.

1. **D**Os alia estimata, alia inestimata: utriusq; definitio, num. 2. & 3. quæ in effectu juris valè differunt n. 4. quia dos estimata ferè loco venditionis habetur num. 5. at in dote inestimata secus num. 6.
7. Dos differt à donatione propter nuptias & num. 8. conveniunt illa duo num. 9.
10. Prædium dotale inestimatum maritus alienare nequit: Ratio num. 11.
12. Prædium donationis propter nuptias maritus itidem alienare non potest. Respondetur ad dubium num. 13. sed

si facta sit ea alienatio, est ipso jure nulla num. 15. quod verum est, quoad mulierem num. 16. secus quoad maritum num. 17.

18. Alienatio prædij donationis propter nuptias, etiamsi consentiente muliere à marito fiat, nihil tamen ei præjudicat: nisi mulier post biennium novo instrumento, priorem consensum confirmavit n. 19. quod tunc obtinet, si mulieri de donatione propter nuptias ex alijs mariti facultatibus satis fieri possit num. 20. Et 21. Idem etiam valet in dote n. 26. at ille mulierum consensus ad alienationem non est habendus pro intercessionem num. 23. Ratio num. 24.
25. Mulieris intercessio pro marito suo, differt ab intercessionem facta extraneo.
27. Dos Et donatio propter nuptias equiparantur quoad facultatem vendendi Et obligandi: sed in privilegio est differentia inter utrumq; num. 28.
29. Bonorum propter nuptias donatorum alia est ratio, quam cæterorum mariti bonorum, ut quæ liberè alienare potest Et num. 30.

 Tà Cujatius habet. At Haloandri inscriptio plenior est: Ut res immobiles donationis ante nuptias, à marito, ne consentiente quidem uxore, vel pignori obligare, vel omnino alienare liceat, nisi postea æquè illi satisfieri possit, eademq; ut in dote obtineant. Quæ inscriptio est summarij loco. Undè patet in hac Novella Imperatorem tractare illam quæstionem; An maritus possit alienare donationem propter nuptias?

Quæ ut rectius intelligatur, præmittendum est; dotes & donationem propter nuptias consistere, vel in rebus mobilibus, vel in rebus immobilibus sive soli, ut
in

in fundis, in prædijs, agris, vineis, pratis, ædibus, stagnis &c. Item dotem aliam esse æstimatam, aliam † in- 1
æstimatam *l. 1. C. de jur. dot.*

Inæstimata † dos est, quando res simpliciter, nullâ 2
factâ æstimatione, marito in dotem datur. Æstimata † 3
dos dicitur, quando res cum æstimatione seu definitio-
ne certi pretij in dotem datur, v. g. domus sexcentis
aureis, item fundus ducentis aureis.

Plurimum verò hæc, ratione juris † inter se diffe- 4
runt. Dos namq; æstimata ferè loco venditionis habe-
tur, omneq; & dominium † rei & periculum ad mari- 5
tum transfert *l. unic. §. cumq; stipulatu in fin. C. de rei uxor.*
act. l. plerumq; 10. in pr. ff. de jure dot.

At si res inæstimata sit, quæ propriè dicitur res do-
talis, tùm sive † res dotales fiant deteriores, periculum 6
est mulieris, sive res fiant meliores vel auctiores, com-
modum similiter ad mulierem redundat *per text. in l. 6.*
in pr. ff. de jure dot. quia ex mulieris sunt l. quamvis d. tit.
l. in rebus C. eod.

A dote differt donatio † propter nuptias; quæ est 7
contrà dos, sive antipherna. Nam sicut mulier, vel
alius pro eo, & maximè pater, dat dotem: sic maritus,
vel ejus pater, vel alius, dat donationem propter nu-
ptias, de quâ agit etiam Imperator *hæc Novellâ 61.*

Dos datur † marito propter onera matrimonij, & 8
ut fructus indè percipiat, suosq; faciat *l. 7. de jure dot.*
At donatio ista propter nuptias assignatur uxori, ad se-
curitatem dotis, & ut sit quasi hypotheca quædam
pro dote, adeòq; nec alio nomine prodest mulieri do-
natio propter nuptias, quàm quòd reddat securiorem
dotis causam, & uxori obligetur, sic, ut ne ea quidem

consentiente possit à viro alienari. Deindè fructus dotis maritus suos facit constante matrimonio, quia sustinet onera matrimonij: sed ex donatione propter nuptias percepti fructus non pertinent ad uxorem, quia hæc non sustinet onera matrimonij, sed utraq; & dos & donatio propter nuptias penes maritum est Schneidw. in §. est & aliud Instit. de donat. Hanc tamen utilitatem habet uxor, quòd deficientibus alijs mariti bonis possit res donatas propter nuptias vindicare, contrà omnes possessores *b. Nov. 61. cap. 1. & Authentica permissa*, inde desumpta, *C. de donat. int. vir. & uxor.* iuncta *Auth. si vè à me C. ad SC. Vellej.* Ex quo intelligimus, uti maritus fit dominus dotis, ità etiam uxorem fieri dominam donationis propter nuptias: nam alioquin non haberet rei vindicationem §. *omnium Instit. de actionib.* Prodest etiam ad hoc, ut maritus non possit eas res, si immobiles, alienare vel obligare, ne quidem consentiente uxore *b. Nov. 61. & d. Auth. si vè à me.* Potest enim uxor revocare alienata, non obstante suo consensu, nisi post biennium secundò iteravit suum consensum *inf. num. 12. 13. & seqq.*

- 9 Conveniunt verò hæc duo † præter alia in eo, quòd ea quæ in favorem donationis propter nuptias introducta sunt, multò magis etiam obtineant in dote: hoc tamen non procedit quoad privilegium donationis, quod quidem competit dori, sed non etiam donationi propter nuptias *Myns. 5. Obs. 4. & ad §. fuerat Instit. de actionib.*

10 His ità præmissis, certum est, maritum prædia dotalia inæstimata alienare vel pignori obligare † non posse, ne quidem consentiente muliere *d. l. unic. §. ult. C. de*

de rei uxor. act. & §. 1. Instit. Quibus alien. licet vel non. Ratio prohibitionis est: quòd † prædia dotalia sint & II
 mancant mulieris, ad quam etiam soluto matrimonio
 redeunt *l. quamvis 75. ff. de jure dot. l. in rebus 30. C. eod. &*
tot. tit. C. soluto matrim. & exindè liberum est mulieri,
 uti rei vendicatione ad reperendam dotem, quasi scili-
 cet ejus Domina *l. in rem actio 23. ff. de rei vendicat.* vel
 hypothecaria actione, sivè quasi servianâ, ratione ni-
 mirum tacitæ hypothecæ, quam lex ipsi tribuit, pro
 conservatione dotis *d. l. unic. §. 1. & §. fuerat Instit. de*
actionibus.

Sed quoniam diversa causa est prædiorum dona-
 tionis propter nuptias, quæ mulieris nondum sunt,
 quia non statim dantur mulieri, sicut datur dos viro
 à muliere, vel alio pro ea; sed assignantur tantum ei, &
 conscribuntur dotalibus instrumentis in causam dona-
 tionis: Indè quæritur: *An maritus † hæc prædia alienare* 12
aut pignori obligare constante matrimonio possit?

Quam quæstionem decidit hæc *Novella 61.* in quâ
 constituitur, idem esse juris in his prædijs, quod in do-
 talibus; ut nimirum † illa quoq; nec alienare nec obli- 13
 gare possit maritus: Ratio est: ne fraudetur mulier lu-
 cro nuptiali, quod sperat ex donatione propter nu-
 ptias, in casum mortis vel discidij: & consequenter,
 ne liberi communes defraudentur, quibus plerumq;
 lucra nuptialia servare parentes solent.

Sed dicat fortè aliquis † non fraudari; eò quod 14
 alienatio aut obligatio prædiorum donatorum propter
 nuptias, potest rescindi ac revocari per mulierem utili
 vendicatione: quod & quidam judices tentabant, ut
 Justinianus refert. Sed hic respondendum est, longè

consultius esse statuere, nullam esse alienationem, vel hypothecæ obligationem, quàm ut mulieri rescissoriam aliquam actionem demus: quippè quòd multa intervenire possint, quæ actionem faciant inanem, aut certè difficilem. Quid enim si vir prædia potentioribus alienaverit; qui ad conveniendum sunt difficiles? Et semper præstabilius est, intacta cujusq; jura servare, quàm post vulneratam causam remedium quærere. *l. ult. C. in quib. caus. in integ. restitut. necess. non est.*

- 15 Est igitur talis alienatio & obligatio ipso jure † nulla, adeò ut quicquid contrà hanc prohibitionem factum vel scriptum fuerit, hoc pro infecto sit, & pro non scripto habeatur *b. Nov. 61.*

Sed quod dictum est, alienationem & hypothecam esse ipso jure nullam, hoc verum est quantum ad mulierem attinet † quæ hoc intendere efficaciter potest: neq; enim hujus juri per eam præjudicari potuit.

- 17 At quod ad maritum † alienantem vel obligantem attinet, & illum qui cum eo contraxit, non planè est nulla alienatio & obligatio: quin potius rata est conventio, & alterum alteri obligat: & parit actionem pignoratitiam *l. si rem alienam §. pen. l. si pignore §. si prado ff. de pignor. act. l. si ab eo ff. de pignorib.*

Idem est in venditione rei alienæ: ubi etiamsi domino rei nihil præjudicet, nec dominium ei auferat, tamen inter venditorem & emptorem est efficax ad producendam obligationem *tot. tit. de act. empt. & tot. tit. de evict.* Sic etiamsi rei alienæ hypotheca quoad dominum rei sit nulla, valet tamen quoad contrahentes, & inter ipsos producit actionem pignoratitiam *l. si rem alienam §. pen. & l. si pignore 22. §. si prado 2. ff. de pignor. act. l. si ab eo 18. ff. de pign. & hypoth.*

Dictum autem est † etiamsi mulier consentiat in obligationem vel alienationem marito, hoc tamen mulieri nihil præjudicare: quod obtinet, nisi mulier post biennium priorem consensum, novo instrumento confirmarit † nam tunc valet obligatio vel alienatio. 18
Idq; exemplo SC. Vellejani de intercessionibus mulierum, circa quod Justinianus antea constituit *l. si mulier* 22. *C. ad SC. Vellej.* mulierem juvari SCto Vellejano, si perseverantia apparuerit eam iudicio animi intercessisse, non levitate quâdam, id est, si biennium, postquam intercessit, iterum pro eodem ejusdem rei nomine intercedat.

Sed hoc tamen exemplum *d. l. 22.* hic per omnia non sequimur; sed ita demum † si alienatio donatio- 20 nis propter nuptias sarciri ac refici possit mulieri ex alijs mariti facultatibus: † alioquin nec secundus nec 21 tertius consensus lædere mulierem poterit, ajente Juliano in *Epitome* quem refert Rittershusius *p. 5. cap. 9. n. 10.* & probat hoc etiam rubrica vel inscriptio hujus Novellæ, quæ ita concepta est: *ut immobilia antenuptialis donationis neq; hypotheca dentur, neq; omnino alienentur à viro, neq; consentiente uxore: nisi postea satisfieri possit uxori.* Hoc verò etiam † in dote valere; & ex §. *verum ta-* 22 *men verj.* & multò potius hæc in dote valebunt, si quid dotis aut alienetur aut supponatur &c. Cujat. *ad banc Nov. 61.* ubi ait, in privilegio quidem esse differentiam inter dotem & donationem propter nuptias, sed non in facultate vendendi vel obligandi.

Neutiquam autem iste consensus in alienationem vel obligationem mariti ab uxore præbitus est habendus † pro aliqua intercessione. Nam si esset interces- 23
sio

24 si o† pro marito, non valeret, neq; confirmaretur, ne-
quidem si pòst biennium denuò interpositus fuisset
Nov. 134. cap. 8. & Auth. si qua mulier C. ad SC. Vellej.

In eo enim notabiliter differt intercessio mulieris
pro suo marito, ab illâ, quam fecit pro extraneo: nam
hæc intercessio pro extraneo iteratione consensus pòst
25 biennium † confirmatur; intercessio pro marito non
valet neq; confirmatur, etiamsi pòst biennium eam mu-
lier iteravit Cujat *b. pag. 203.*

Et hæc quæ dicta sunt de donatione propter nuptias
in rebus immobilibus consistente, per maritum non
26 alienanda, ea etiam obtinent in dotibus † quæ confi-
stunt in rebus immobilibus inæstimatis, vel æstimatis
quidem, sed hæc adjectâ lege, ut mulieris esset electio,
utrum res dotales, an pretia earum repetere mallet Rit-
tersh. *p. 5. cap. 9. n. 10.* ubi simul exindè infert, erroneam
esse distinctionem Joannis, quasi hic esset differentia,
inter dotem & donationem propter nuptias, ut scilicet
prædij dotalis quidem alienatio vel obligatio planè
non valeat, quamvis consensum suum mulier sæpè ite-
raverit; donationis verò propter nuptias alienatio vel
hypotheca valeat consensu mulieris pòst biennium ite-
rato: quam distinctionem ipse contextus refellit, & re-
futatur etiam Cujatius *b. Nov. pag. 203.* receptiorem ta-
men esse Joannis sententiam, scribit Andreas Rauch-
bar. *p. 1. quest. 34. num. 22. vers. sed receptior tamen est* ubi
etiam allegat Thomingium *decis. 31. num. 9.*

27 Æquiparatur itaque dos donationi † propter nu-
ptias in superiori specie, in facultate vendendi vel obli-
gandi, consensu mulieris iterato pòst biennium, si ex
alijs bonis mulieri satisfieri possit: sed in privilegio
cer-

certè est differentia inter dotem & donationem † pro- 28
pter nuptias: nam dotis exactio privilegiata est: quod
secus est in causâ donationis propter nuptias *l. assiduis*
§. ult. C. Qui pot. in pign.

Justinianus autem *ad finem h. Novellæ 61.* addit, se pri-
vilegia sive prærogativas dotium integras conservare
mulieribus (quibus earum liberi addendi sunt) si ipsæ
agant, quia beneficium illud dotis personale esse ait;
non etiam extraneis heredibus; quia in heredem ex-
traneum non transit privilegium dotis, ut præferatur
omnibus creditoribus mariti *l. unic. C. de privil. dotis.*

Deniq; hoc addendum; non eodem jure esse alia
mariti bona, cum donatis † propter nuptias. Etsi enim 29
mulier in illis, tum dotis, tum donationis propter nu-
ptias nomine, tacitam habeat hypothecam; non ta-
men propterea denegatur marito facultas ea bona sua,
quæ habet extrâ donationem propter nuptias, alienan-
di † vel alijs obligandi. Quin & eorum bonorum alie- 30
natio & hypotheca valet ipso jure, nec revocari potest
à muliere, jure tacitæ hypothecæ, si semel hypothecam
remiserit: id quod potest facere *l. etiam 11. §. l. 21. C. ad*
SC. Vellej. l. quamvis in pr. ff. eod. nam remissio pignoris,
neq; donatio, neq; intercessio est: quæ duobus mulieri-
bus interdicta sunt *tot. tit. ff. §. C. de donat. inter vir. &*
uxor. §. tot. tit. ad SC. Vellej. Cujat. ad h. Novell. in fin.

NOVELLA LXII.

De Senatu.

SUMMARIA,

1. **H**Ac Novellâ agitur de ordine Senatorum.

2. **H**Item de sportulis quos senatores pro introitu solvunt.

Fff

Hujus

- H**ujus Novellæ duo capita constituit Cujatius:
Unum est de consultationibus, quæ scilicet fiunt
 ad appellationem factam ad principem, convo-
 catis amplissimis Magistratibus & Senatoribus omni-
 bus † *Alterum* caput est de ordine Senatorum; de quo
 hodiè magnoperè laborare non est necesse, commut. iâ
 Reipublicæ formâ: quæ omnia latius explicantur à Ja-
 cobo Cujatio & Joachimo Stephani *ad b. Nov.* Per hanc
Novellam 26. abrogatur *l. 3. C. de consul. Accurs. & Cujat.*
ad b. Nov. Quin etiam additur hic de sportulis, quas Se-
 natores dant † pro introitu: qui vetus mos est omnium
 promotionum: dant curiales, dant clerici, & sacerdo-
 tes, dant consules Cujat. *b.* ubi etiam observavit Tri-
 boniani interpolationem, quam fecit *in l. ult. §. 1. de Sena-*
torib. vide *infra ad Nov. 105. num. 12.*

NOVELLA LXIII.

De novi operis nunciatione
maritimi aspectus.

SUMMARIA.

1. **M**aris prospectum non licet impedire: aliàs quis punitur
 decem auri libris num. 2. sed eo ipso non mutat Impe-
 rator jus antiquum: quo licet alicui ædificando prospe-
 ctum adimere num. 3. & 4. An liceat ad æmulationem
 & lesionem vicini ædificare? n. 5. ubi hoc explicatur:
 aliquid mali propter vicinum malum num. 6.

- H**Ac Novellâ agitur de prospectu maris, sc. intrâ cen-
 tum pedes non impediendo: seu: de novis operibus,
 contrâ prospectum in mare factis, demolendis. Qui
 namq; ædificat, vicino directum prospectum maris au-
 ferre † non potest, nisi intermisso spacio centum pe-
 dum,

dum, obliquum intermisso spacio duodecim pedum, ex constitutione Zenonis græca *de edificijs privatis*: pertinebat ea constitutio ad urbem Constantinopolitanam, Justinianus autem eam porrexit ad provincias *l. pen. C. eod.* Quin etiam voluit in obliquo quoq; prospectu auferendo observari spacium centum pedum *Novellâ 165.* Et qui eripit gratissimum vicino prospectum, illum hominem raptori comparat; cum & is qui alij vel minimam rem rapuit, teneatur actione vi bonorum raptorum § *1. Inst. vi bon. rapt.* cur igitur & ille non coercebitur, qui prospectum maris eripit sine servitute, sine jure, & sine intermissione spacij legitimi? ideoq; mulctatur decem auri † libris, & jubetur deicere domum, præviâ 2 operis novi nunciatione: hic enim est eventus judiciorum hujus generis Cujat. & Joach. Steph. *ad b. Novell.*

Quando autem Imperator hoc loco constituit, ut non liceat prospectui officere, sed quod centum pedes ad minimum sint relinquendi ad prospectum *b. Nov. 63. & Nov. 165.* illud tantum de maris prospectu intrâ centum pedes non impediendo intelligitur: at illo ipso jus antiquum Imperator non † mutat neq; innovat. 3 *D. Cothm. resp. 93. num. 105. vol. 2.* Constat namque, certi & indubitati juris esse, quod cuilibet ædificare permiffum sit, etiamsi ex eo vicinus in lucri † perceptione, 4 lædatur *l. proculus ait ff. de damno infect. l. 1. §. sicut autem ff. de aquâ & pluv. act. act.* proinde possum vicinis lucrum intercipere, ædificium novum faciendo in arcâ meâ, in quâ antea nunquam ædificatum; prospectum, in fundum, domum, vel hortum vicini aperiendo, lumina vicini obscurando *l. fluminum §. fin. ff. de damn. infect.* solem auferendo *l. si arborem circ. princ. de servit. urb. præd.*

prospectum liberi coeli impediendo: quod latè deducit & probat D. Cothmannus *dict. consil. 93. n. 56. & seqq.*

5 Sanè illud proponit Justinianus *b. Nov. cap. 1. non*
licere ad æmulationem vicini, ejusq; læsionem† ædifi-
care; quod tamen ab aliquo factum non præsumitur, ni-
si id ita esse probetur, puta, si ostendatur, ædificantem,
ædificando aliquid inhonestum, vel lascivum, vel quod
similè moliri Cœpoll. *de servitut. cap. 62. num. 2.* sed si
 utilitas ædificantis concurrat, licere tunc ædes extrue-
 re, neq; solere attendi, si quæ forsan levis suspicio sit in
 vicini odium & æmulationem hoc fieri: ubicunq;
 enim aliqua ædificantis utilitas in ædificando vertitur,
 ibi æmulationis vel injuriæ quæstio cessat *l. in fundo*
circ. fin. de rei vendic. Gail. 2. *Obs. 69. n. 26.* Cothm. *d. resp.*
39. n. 25. & seqq.

6 Notandum deniq; est ex *b. Nov. in fin.* rectè dici in
 vulgato verbo: *Aliquid mali† propter vicinum malum*:
 de quo Plautus in *Rudente* & Terentius in *Heautont. act. 1.*
scenâ 1. undè colligunt, rem minoris valere, propter ma-
 lum vicinum, ideòq; teneri venditorem si confinem ce-
 laverit *l. 35. ff. de contrab. empt.* Plutarchus refert, Themis-
 tocleme prædium vendentem per præconem procla-
 clamari jussisse, quod prædium haberet bonum vici-
 num: cœterùm, quod de hujusmodi ædificijs ad æmu-
 lationem & invidiam vicinorum factis, dictum est, qui-
 dam referunt ad eos, qui jus molendini, inferiori citrà
 necessitatem minuunt Gothof. *ad b. Nov. lit. a. in fin.*

NOVELLA LXIV.

De hortulanis & hortorum conditio-
 ne atquè æstimatione.

1. **I**N faciendâ æstimatione olerum, pascuorum & aliorum, utendum est non solum hortulanis, sed ijs etiam alijs insuper adjungendi sunt: Ratio num. 3.

2. *Summarij qui.*

HÆc Novella est de hortulanis Constantinopolitanæ civitatis, & agit de specie quâdam contractuum, videlicet, conductione hortorum & æstimatione. Urbs enim Constantinopolitana ad partes continentis amplissimos & splendissimos hortos habuit, quos cives locabant certâ mercede conductoribus hortulanis. Hi hortulani in suburbijs ex certo corpore fuerunt, & hortos conductos excolebant, & ad frugem deducebant: quo casu pretium laboris debiti statuitur. Si verò fimatione, fatione aut plantatione hortulani hi hortos exornârant, ac præcipuè olera, seu alia pascuaria alimenta ædificârant, confecto tempore locationis, cum inter dominos hortorum & hortulanos propter æstimationem olerum controversia intercederet, olerores ex corpore suo æstimatores eligebant; illud Imp. *b. Novellâ* corrigit, & constituit, ut in faciendâ eorum æstimatione † non amplius utendum sit solis hortulanis, vel alijs, qui selecti æstimatores huic rei prius adhiberi solebant; sed alios non hortulanos etiam insuper adjungendos esse, qui vulgò vocantur † *Summarij*; ex-
indè dicti, quod faciendæ rationis summarum quarumcunque, tam laboris, quàm fructuum & proventuum periti sunt: & quidem sub religione jurisjurandi æstimationem fieri debere; quod est commune omnium æstimatorum *Nov. 49. l. hac edictali §. hic illud C. de secund. nupt.*

- 3 Idq; ideò novè constitutum† est à Justiniano *b̄t Novellā*, ut nimirum occurratur fraudibus hortulano-
rum: quippè quòd illi ad æstimationes adhibiti, sole-
bant colludere cum suæ fortis hominibus, ijsq; gratifi-
cari in necem eorum, qui hortos locarunt. In condu-
ctione enim hortorum, initiò omnia vili æstimabant:
in fine verò, sivè extinctâ locatione, omnia exquisitè
ac subtilitèr ad calculum revocabant, atq; ad vivum re-
secabant Jacob. Cujat. & Joach. Steph. *ad Nov. b.*

NOVELLA LXV.

De relictis Ecclesiæ Mysiæ.

SUMMARIA.

1. **P**rædia Ecclesiæ Mysiæ relictâ vel data, an & quatenus pos-
sint alienari? Distinguendo, an certum, an verò incer-
tum redditum habeant, an longo intervallo distent, an
verò non num. 2.

- H**Æc Novella agit de vineis, domibus & prædijs,
quæ relictâ sunt Ecclesiæ Mysiæ, vel in redem-
ptionem captivorum, vel pauperum sustentatio-
nem; ut illa, si certum statumq; redditum habeant, non
1 possint alienari; † at si incertum, & longo intervallo
distent ab Ecclesiâ, adeò ut barbarorum sint exposita,
2 vastationi, ut † vendi possint, ut fortè ex pretio pro-
pinquiora comparentur, vel redemptiones fiant capti-
vorum *l. si ad declinandum C. de Episcop. & Cler. Nov. 131.*
si non longè distent, ut non alitèr alienentur, quàm si
id itâ caverit testator. Et sic Julianum rectè scribere, re-
fert Cujatius *ad hanc Novell. 65.* Undè patet, extendi hîc,
quod superius constituit Imperator, de non alienandis
prædijs & rebus Ecclesiæ, nisi id fiat in casum redimen-
dorum

dorum captivorum ab hostibus barbaris, & alimentorum pauperum: hic enim permittitur alienatio extrâ illos casus etiam aliquando, & præsertim Ecclesiæ in Mysia Joach. Steph. *h. Nov.*

NOVELLA LXVI.

De Successionibus.

SUMMARIA.

1. **N**ovellæ constitutiones quando incipiant valere: nimirum post duos menses ab earum promulgatione num. 2.
3. Parcendum esse, non observantibus subtilitatem constitutionum in testamentis, non relinquendo quadrantem &c.
4. Leges trabuntur ad præterita, si hoc est expressum & num. 5. & num. 8.
6. *L. jubemus 29. C. de testam. emendatur per Nov. 119. quæ Novella abiit in desuetudinem.*

Inscriptio Haloandri talis est: *Uti novæ constitutiones post alios duos menses, quàm insinuatæ fuerint, obtineant; ut parcatur his qui subtilitatem constitutionum in testamentis non observant, non relinquendo quadrantem, hoc est, quartam falcidiæ; aut heredis nomen non inscribendo vel nuncupando.*

Agitur hic imprimis de Novellis constitutionibus, quando illæ incipiant valere? Et vult quidem hæc Novella, ut Constitutiones novæ post duos menses ab earum promulgatione homines primùm obligent; nam tantum temporis tribuitur cognitioni constitutionum sive legum Principum, ne quis ignarus circumveniat. Deinde ut ignoscatur illis qui subtilitatem constitutionum super testamentis (*puta in l. jubemus 29. C. de testam. & in Nov. 18.*) non observaverint, ut scilicet re-

1

2

lin-

- 3 linquerent liberis portionem legitimam, secundum, & modum, qui auctus est *in Nov. 18*. Item, quod ignorantes constitutionis, quia nondum publicata esset, in testamentis aut non scripserint heredum nomina, vel si scribere non potuerint, coram testibus nuncupaverint palam nomen heredis, & ipsum curaverint subscriptionibus testium exprimi, secundum dispositionem *d. l. jubemus*. neq; idcirco illos cogi invitos ob legem novam mutare testamentum, & aliud conficere secundum legem novam, nisi hoc lege & novam nominatim sit comprehensum: nam leges trahi & ad præterita, si hoc sit nominatim expressum, certissimi juris est *Nov. 12. l. ult. C. de pact. pign. Nov. 57. & Nov. 116*.
- 4
5

De eo constat, circa testamentum scriptum requiri, ut testator propriâ manu nomen heredis ascribat; vel si hoc non potest, sive morbo, sive imperitia literarum impeditus, ut coram testibus clarâ voce id exprimat; quod postreimum constituitur in *l. jubemus 29. C. de testam.* Sed rectè monet D. Cujatius, Justinianum postea emendasse & *d. l. jubemus 29. per Nov. 119. §. quia verè* undè est sumpta Authentica *Et non observata* quæ subjicitur dictæ *L. jubemus*: permisit enim in illa Justinianus, testatori, qui ipse scribere non potest, & testamentum alteri dictat, ut possit nomen heredis etiam per aliû scribere, remissâ necessitate palam nuncupandi testibus nomen heredis: ratio mutati juris est; quia alioquin testamenta scripta non forent secreta, si testes nomen heredis palam audivissent, ex quo testatori vel invidia, vel etiam insidiæ metuendæ essent: quas ut effugiant, plerique suprema elogia sua occultare student, ne ante mortem suam alijs innotescant. Deinde quia nihil relin-

relinqueretur discriminis inter scripta testamenta & nuncupativa, si testator scribere non valens, ad nominationem heredis præcisè astringeretur Cujat. *ad Nov. b. 66. in fin.*

Verùm moribus nostris etiam dispositionem illam *Novellæ 119. §. quia verò & dictæ Authentica & non observato C. de testamentis* in defuétudinem † abijisse (quippe 7 quòd plurima quotidie videamus fieri testamenta in scriptis, quibus tamen neq; testator, neq; alius pro ipso ex testibus nomen heredis inscribit, sed totum testamentum manu alicujus Notarij confici & ratum haberi, dummodò à testibus subscribatur & signetur) scribit Rittershusius *p. 6. cap. 1. num. 9. in fin.*

Coëterùm quod leges requirunt, tu in testamentis testatores etiam exprimant specialitèr nomina heredum *l. hanc consultissimâ 8. in princ. C. qui testam. fac. poss. & l. jubemus 29. ibi nomen heredis C. de testam. Nov. 119. cap. 9. ibi, nomen heredis inscripserit.* non ità exaudiri debet, quasi necessarium sit, ut ipsum nomen speciale exprimatur & testamento adscribatur; nam sufficit, si indubitato quodam signo heres demonstretur *l. certum 6. ff. de reb. cred. gl. in d. l. hanc consultissima in verb. & judicia.* Et sic etiam certi juris est, ex Constitutione Justiniani hodiè etiam in certas personas utilitèr institui *§. incertis juncto §. sed nec hujusmodi Instit. de legat.*

Quod autem hoc loco de novâ constitutione, quoad testamenta dicitur, idem etiam † ad alias omnes 8 constitutiones extendendum est, quòd nimirum post duos demùm menses à die publicationis perpetuum vigorem nanciscantur Cujat. *ad b. Nov. pag. 110. ferè in fine.*

Deniq; illud hoc loco adhuc notandum est, quod Imperator Justinianus *b. Nov. 66. in fine principij & cap. 1. & l. sancimus 22. in fin. ibi, recitata C. de SS. Eccl. sanxit, ne ullæ leges vel constitutiones in posterum valeant, nisi palam fuerint manifestatæ, palam insinuatæ, & palam propositæ. Et leges non nisi scripto fieri & publicari, arguunt textus juris in l. neq; leges 10. ibi, ita scribi possunt l. de quibus 32. ibi, scriptis legibus lege diuturnâ 33. ibi, ex scripto l. sed ea 35. ibi, quæ scripta sunt & l. seq. ibi, scripto id comprehendere ff. de legib. & §. singulorum, ibi, & leges scribi cœperunt Instit. de rer. divis. c. lex est, ibi, constitutio scripta dist. 1. Sic Impp. Valentinianus & Martianus jubent leges ita proponi, ut ex scripto manifestè cognosci possint l. leges 9. C. de legib. unde rectè quis dixerit, ad legis constitutionem scripturæ interventum requiri. Et quidem hanc sententiam expressè etiam probat, quod Imperator duas juris species adversas constituat, jus, nimirum, scriptum, & non scriptum: si jus scriptum est, quod constat scripturâ, hæc certè in condendo jure scripto necessaria est §. const. Inst. de jure natur. gent. & civil. ubi simul notandum, quod Justinus originem distributionis, quâ jus civium Romanorum deducitur in scriptum, & non scriptum, fluxisse, ait, ab institutis duarum civitatum, Athenarum & Lacedæmonis; Athenienses suas leges in scripturam redexisse; Lacedæmonios jus suum memoriæ mandasse. Ut ergò ritè procedat accommodatio ista, & imitatio instituti Atheniensium, statuendum est omninò, Romanos legislatores, jus suum omne scripto comprehendi voluisse: hancq; illationem & explicationem illustrat etiam in d. §. constat. textus græcus in vocibus ἡγεῖται, ἀγεῖται, D. Cothm. ad tit. 14. lib. 1. Cod. n. 116.*

De his qui templa ædificant, & ne Episcopi Ecclesijs suis aberrent, & de alienatione prædiorum Ecclesiasticorum.

SUMMARIA.

1. **T**emplorum & aliarum domorum religiosarum constituendarum modus & forma præscribitur.
2. *Dos Ecclesiæ quæ jure pontificio.*
3. *Patroni Ecclesiarum sunt collatores sive fundatores: an sint qui reedificant suo sumptu? num. 4.*
5. *Patroni duo possunt concurrere, prior & posterior reedificans.*
6. *Episcopi non debent ultra terminum abesse ab Ecclesiâ.*
7. *De alienatione rerum Ecclesiasticarum.*

HÆc Novella singularis est, ideò quòd modum & formam constituendorum templorum & aliarum domorum religiosarum præscribit: constituit, itaq; Imperator, ne quis Ecclesiam vel monasterium novum ædificet præter voluntatem Episcopi, & antequam, quo loco ædificaturus est, eum eamve dedicaverit Episcopus. Deindè, ut prius definiat, quæ ad curam & institutionem Ecclesiæ aut monasterij† ædificandi necessaria sunt; adeòq; constituat titulo donationis, sumptus idoneos, tum alendis clericis vel monachis, tum faciendo sacro ministerio & fartis tectis & cereis noctu accendendis; quæ erogationes jure Pontificio vocantur *dos Ecclesiæ* † ex qua hi sumptus omnes expenduntur; quos *collatores sive fundatores* jus commune appellat † *Patronos Ecclesiarum* vel domuum sacrarum; eò quòd Ecclesiæ, memor beneficij, illis fundatoribus

ribus sive patronis, defensionem seu tutelam permittit
tot. tit. Ext. de jure patron.

Deindè cum disputatio de Ecclesijs & domibus sacris seu religiosis ruinosis & ex parte lapsis, orta esset, an per reedificationem nomen fundatoris quis mereatur? † Imperator hac Novellâ nomen *fundatoris* assignat ei, qui suo sumptu reedificat, si videlicet illa reedificatio fiat autoritate Episcopi: quo tamen casu, primi fundatoris nomen non deletur: ut sic duo † quasi fundatores Ecclesiæ intelligantur, exemplo operis publici, in civitate *l. ult. ff. de operibus publ.*

Præterea subicitur *de Episcopis* evocatis ad Imperatorem, negotiorum expediendorum gratiâ, ne ultra † annum vel terminum, qui eis præfixus est in literis synstaticis à Metropolitano, absint ab Ecclesiâ *Nov. 6.* vel si diutius abfuerint, Ecclesiæ commodis seu redditibus carere debeant.

Postremò addit Imperator *de alienatione rerum Ecclesiasticarum* † *immobilium*, ut nimirum æris alieni dissolvendi gratia non possint etiam Metropolitani vendere prædia Ecclesiastica, nisi decreto interposito, præsentem clero & duobus Episcopis ex diœcesi sive synodo, cui ipse metropolitanus præest *Novell. 46. Cujat. ad banc Novellam in fin.*

NOVELLA LXVIII.

De constitutione successionum in lucra dotialia.

SUMMARI.

1. **D**E lucris nuptialibus, quomodo in ijs fiat successio ex pacto: distinguendo inter facti species, quæ post & ante eam constitutionem inciderunt n. 2. & n. 3

Hæc

HÆc Novella agit de constitutione successionum
in lucra nuptialia: sive quæ in successionebus
nuptialium lucrorum ex pacto, si liberi non exi-
stant, lucra introducit, in facti speciebus, quæ post con-
stitutionem inciderunt, obtineat: in illis verò quæ an-
tè eam incidissent, Leonis constitutio locum habeat: †
morte scilicet soluto matrimonio, & postea liberis præ-
mortuis, proprietas lucrorum nuptialium, quæ in eis
conservabatur, consolidatur usumfructui, id est, ad
parentem superstitem redit ex constitutione Leonis 4.
hac edictali §. his illud C. de sec. nupt.

Ex Justiniani constitutione græcâ, casus tantum
απαρχιας, id est, † non extantium liberorum, ad paren-
tem superstitem redit, nisi liberis parens heres extiterit.
Ex hac Novellâ qui casus contigerunt antè Justiniani
constitutionem græcam, deciduntur constitutione
Leonis. Et hoc de parente dicitur, qui contrahit se-
cundas nuptias: sed idem procedit hodiè etiam in eo
qui abstinet secundis nuptiis, exceptâ portione virili
ex Novellâ 127. Cujat. ad b. Nov.

NOVELLA LXIX.

Ut omnes obediant præsidibus sive ju-
dicibus provinciarum, & in criminalibus, & in pe-
cuniariis, & ibi negotia examinentur, nullo excepto per-
privilegium: nec huc conventi deducantur, nisi sa-
cra pragmatica forma exhiberi quem-
piam jusserit.

SUMMARIUM.

1. **N**ovella hæc 69. conjungenda est cum Novellâ 53. hæc enim
est de reis: illa vero 69. est de actoribus, qui rescripto

impetrabant, ut liceret reos ex suo foro evocare num. 2. hoc, quoad actorem, beneficium non improbatur num. 3. at reis concessa beneficia improbantur.

4. *Actoris itaq; conditio est melior, quam rei num. 5. per rationem num. 6. Ubi traditur exceptio à verbis Novellæ 69. ibi, non obstante privilegio, nimirum quando privilegium est inclusum in corpore juris.*

7. *Novella hæc locum habet tam in civilibus, quam in criminalibus num. 8. quod explicatur num. 9. 10. & 11.*

I **S**uperiori Novellâ 53. † actum est de actoribus, qui rescripto & beneficio Principis impetrabant, ut liceret reos ex suo foro ad extraordinarium judicem evocare.

2 Hæc Novellâ 69. † agitur de reis, qui æquè rescripto Principis, vel quo alio privilegio se alibi quam in foro competenti conveniri debere contendunt, veluti quando is, qui ex provinciâ, in quâ deliquit, vult conveniri in urbe, ex quâ oriundus est: cum tamen provinciâ, in quâ quis deliquit, sit pro foro competenti *l. 1. C. ubi de criminib. l. 7. §. pen. l. ult. ff. de accusat. l. 1. C. ubi senat. vel clariss.*

3 Sanè quoad actorum beneficia sive rescripta, quibus illis datur facultas, adversarium reum extra suum forum trahendi, non improbantur, si contra reum quovis loco agere voluerit, † idq; propter probationem, faciliorem contractus, vel commissi delicti: quæ probatio, quo in loco facilius fieri poterat, ab actore prævidebatur.

4 At contra, reis † concessa rescripta & beneficia, quibus illis permittitur jus mutandi fori, tanquam contra jus commune impetrata, improbantur *b. Nov. 69.*

Me-

Melior itaq; † hâc in re est conditio actoris, quam 5
 rei: atq; ita vitatur regula *legis: Non debet actori licere,*
quod reo non permittitur 41. de reg. jur. ratio hæc est, ut pau-
 lo antè dictum: quia actori † cui incumbit onus pro- 6
 bandi, facultas probandi præripitur, si alio loco agere
 compellatur, quam quo delictum commissum: ideòq;
 in alium locum trahere eum reus sine fraude non
 potest, ne ex rescripto quidem Principis. Durum quo-
 què esset, ex rescripto Principis actorem non sequi fo-
 rum rei.

Sed summam *hujus Novellæ* retulit Irnerius in Authen-
 ticâ *quâ in provinciâ C. ubi de criminib.* manifestum est
 enim, agi hîc de foro competenti; ut nimirum quis fo-
 rum sortiatur, ubi deliquit *l. 1. C. d. tit. omni cessante*
privilegio Nov. 69. cap. 4. Quæ tamen verba *Novellæ,*
Omni cessante privilegio, rectè Dd. negant pertinere ad
 privilegia jure publico concessa Cujat. *ad d. Nov. 96. in*
pr. sive, ut nunc loquimur, in corpore juris inclusa Bart.
in d. Auth. quâ in provinciâ. cujusmodi privilegium fori
 quod habent Studiosi, ut non nisi coram Præside Pro-
 vinciæ, vel coram Rectore Academiæ in criminalibus
 etiam possint conveniri, continetur sive inclusum
 est in corpore juris *in Auth. habitâ C. ne filius pro patre.*
 Notandum igitur, privilegia fori non prodesse in de-
 lictis, nisi sint inclusa corpori juris. Et exindè fallit illa
 Authentica *quâ in provinciâ,* si exemptus delinquat in lo-
 co exempto; nam is coram ordinario judice loci conve-
 niri non potest *gl. in d. Auth.* Adeòq; quamvis reatus
 excludat poenam, ut scilicet puniatur delinquens, non
 tamen excludit privilegium fori, quo minùs conveniri
 & puniri debeat à judice suo privilegiato. Paul. de
 Ca-

Castro *in d. Auth. Quâ in provinciâ.* Quamvis etiam Studiosi delinquendo privilegijs se indignos reddant, fori tamen privilegium ob id non amittunt: quia delictum non est modus amittendæ jurisdictionis *D. Cothm. in consil. Academicis passim.*

- Verum controversitur à nonnullis; Utrum hæc *Novella 69.* pertineat tantum ad causas criminales, an
 7 verò etiam ad civiles? † *D. Cujatius*, secutus sententiam *Johannis & Accursij*, statuit contra *Martinum*,
 8 huic *Novellæ* locum esse, tam in civilibus † quàm in criminalibus causis: quod etiam tituli latior inscriptio probat, quem huic *Novellæ* præmisimus.

- Et quidem in criminalibus certè ei locus est, si vè magnum sit crimen, veluti sacrilegium; si vè parvum, veluti abigeatus, quod quidem crimen vel unus equus,
 9 aut bos abactus facit. † *Furti* etiam crimen, quod extraordinarium est, vel una gallina facit. Quamvis enim res, de quâ agitur, minima videatur; tamen justitiæ ratio non ex quantitate, sed ex suis regulis dicitur æstimari: nam & quod alijs vilissimum videtur, hoc alijs pretiosissimum est, inquit *Julianus*. *Cujat. b. pag. 213.*

- 10 Idem obtinet in civilibus † causis, ut si agatur de rei vindicatione, cujus varia sunt genera: nam aut dominium vindicatur, aut servitus, aut hypotheca, aut possessio, aut fines. Hæ omnes vindicationes moventur in ea provinciâ in quâ prædia, propter quæ lis est, constituta sunt, & est ea provincia pro foro competentis *l. ult. C. ubi in rem act. l. 1. C. ubi de possess. agi oportet.* & frustra reus domum revocat.

- II Idem erit si agatur † in personam: nam generalitèr ait provinciæ præsidis obtemperandum esse, si vè de
 crimi-

criminibus, si vè de pecuniaria causa agatur: & nominatim memorat *συναλλάγματα*. Igitur qui ratione contractus sortitus est forum Uticæ, licet Romæ domicilium habeat, non potest revocare domum *l. heres §. 1. de judic.* ne ex rescripto quidem principis Cujat. *b. pag. 214.* ubi latius hæc explicat.

NOVELLA LXX.

De liberationibus Decurionum.

SUMMARIÆ.

1. **D**ecuriones tùm demùm acceptâ dignitate liberantur onere curialium, si sint in administratione: secus si sint honorarij num. 2.
3. Differunt ordinaria præfecturæ ab honorarijs, ratione cinguli.

HAc Novellâ agitur de Decurionibus, ut acceptâ dignitate præfectoriâ, tùm demùm † curiâ si vè onere curialium munerum liberentur, si fuerint ipso cingulo designati, vel sint in administratione: secus verò sit, si sint honorarij, † si vè qui titulo tenus codicillis Imperialibus saltèm impetraverunt honorativam dignitatem absq; administratione, sinè honore & cingulo. Ordinariæ præfecturæ † liberant curiâ; honorariæ non item: honorarij cingulum non habent, at ordinarij habent Cujat *ad b. Nov.* & sic est inscriptio Haloandrina: *De decurionibus, ut acceptâ dignitate præfectoriâ tùm demùm curiâ liberentur, cùm in actu positam acceperint.*

De litibus eorum qui in dignitate
positi sunt.

SUMMARI A.

1. **P**er Procuratorem quisq; agere potest civiliter: at secus si criminaliter agatur num. 2. nisi sint illustres personæ num. 3.
4. Casus ubi quis per procuratorem saltè litigare potest in civilibus.
5. Hodie omnes coguntur litigare per Procuratores: undè & certus numerus procuratorum in judicijs constitutus reperitur num. 6. sed in criminalibus hodie adhuc ipse reus in iudicio comparere debet num. 7.

Haloandrina inscriptio talis est; Ut illustres in pecuniarijs omnimodo per procuratores causas agant; cum verò de injuriâ criminaliter agitur, duntaxat secundùm privilegium ipsis ad hoc concessam. Clarissimis autem tam per se, quàm per procuratores licet pecuniarias causas agere. Ex hac Novellâ desumpta est Authentica hoc jus stabit C. de procuratorib. ubi agitur, qui & in quibus causis possint, vel etiam debeant per procuratorem litigare, vel possint per seipsos.

1. Sanè potest unusquisquè regularitè † vel per seipsum, vel per procuratorem, prout ipsi commodius est litigare in civilibus causis, quæ scilicet ex contractibus, sive ex delictis, vel quasi, descendunt. Et sic injuriarum quoquè per se, & per alium, puta, procuratorem agere, quis potest l. non solùm ii. §. agere ff. de injur.

2. Aliud est, si injuriarum criminaliter agatur: tunc enim per procuratorem regularitè † lis agitari non potest:

potest; nisi sint illustres & superillustres; his enim Imperator hoc privilegium indulgit† ut possint, si sint rei, criminalem actionem suscipere per procuratorem, vel intendere sive movere actionem, si actores sint. *l. ult. C. de injur. §. in summâ Instit. de injuriis.* In alijs verò causis criminalibus procurator non admittitur *l. pen. de publ. judic. l. ult. C. ubi Senat.* 3

Quin & in civilibus causis passim omnibus permittitur, ut per se ipsi litigent. Verùm sunt, quibus tantùm per procuratorem vel inferre jurgium, vel referre liceat† veluti præfectis prætorio, præfectis urbi, magistro militum & alijs, ex constitutione Impp. Valentiani, Theodosij & Arcadij *l. quicumq. 25. C. de procurat.* quam constitutionem partim confirmat Justinianus *per Nov. 71.* partim etiam restringit; nam recipit eam tantùm in illustribus, ut videlicet hi per procuratorem agant causas civiles, nempe præfectus prætorio, præfectus urbi, & magister militum: spectabiles autem & clarissimos vult agere posse per se, nequè compelli per procuratorem litigare; quod ita constituit Imperator, quia sæpè fit, ut etiam clarissimi sint tenuioris fortunæ: & idcirco permisit eis Imperator, ut ad comparcendos sumptus, qui in procuratores faciendi erant, nec ab ipsis fieri possint, per seipsos litigare queant, non obstante sua dignitate. 4

Soli itaq; illustres jure novissimo relinquuntur sub antiquâ illa prohibitione *legis quicumq. 25. C. de procurat.* Sed hodiè moribus nostris, non solum in dignitatibus constituti, verùm etiam† alij quivis coguntur ferè in omnibus judicijs litigare per procuratores; nec admittuntur ad litigandum per se, quamvis mallent: eoquè 5

- 6 fine videmus, certum numerum procuratorum in judi-
cijs, in matriculam relatorum constitutum esse: † qui
& rectius norunt stylum & formam judicij, cui sunt
jurati, quàm litigantes. Rittershusius p. 9. cap. 9. num. 15.
& seqq.

- 7 Illud remanet moribus nostris non mutatum, quod
in causis criminalibus † nemo procuratorem adhibere
potest, sed ipse in judicio comparere debet, cujusque
etiam sit dignitatis: nam reatus tollit omnem dignita-
tem l. 1. C. ubi Senat. vel clariss. ubi vult.

COLLATIO SEXTA.

NOVELLA LXXII.

De Tutoribus.

SUMMARIUM.

1. Imperator se patrem pupillorum constituit: & ideò ad secu-
ritatem eorum hanc constitutionem fecit num. 2.
3. Tutor pupilli an possit esse ejus creditor & debitor? antè
Novellas poterat esse num. 4. at jure Novellarum
non item num. 5. Ratio mutati juris n. 6. & 7. & 8.
exceptio est in matre & aviâ, quæ propter intercedens
debitum à tutelâ non arcentur num. 9. an idem obtineat
etiam in patre & avo? adfirmat Cujatius; negat Rit-
tershusius num. 10. & 11.
12. Creditor pupilli tutelam ejus suscipiens, amittit jus crediti
& num. 13. Quid si post susceptam administrationem
tutele tutor acquirat obligationem? num. 14.
15. Tutores confirmati jurare debent se omnia ad utilitatem
pupillorum facturos: quod ita à Justiniano primum
est introductum n. 16. ut sc. omnes tutores jurent n. 17.
sint

sint obnoxij rationibus reddendis num. 18. non possint suscipere cessiones actionum contra pupillos: idq; sub pœnâ num. 20. ratio ejus num. 21.

22. *Novella hæc 72. multas leges Pandectarum & Codicis tollit & num. 23.*

24. *Tutores intra sex menses debent pupillorum pecuniam fœnori dare n. 25. sed hoc mutatum est hæc Nov. 72. quia excusantur si pecuniam cautè reposuerint num. 26. si modò hoc non necessario exigit ratio tuendi vitam pupilli: tunc enim debent pecuniam in fœnus collocare num. 28. sed hodiè ad jus vetus reditum est, ut scilicet tutores necesse habeant pecuniam pupillorum fœnori, vel in emptionem prædiorum collocare num. 29.*

Hæc Aloandri inscriptio talis est: *Ille qui se res minorum obligatas habere perhibent, aut eis obligati sunt ad illorum gubernationem & tutelam penitus non accedant. Et ut curatores nullo modo cessiones suscipiant adversus eos, quorum curam gerunt gesserunt vè. Et ut hæc generalitèr in omni curatione valeant, in quibus casibus leges curatores dari præcipiunt, item de administratione pecuniarum illis competentium, & quando eas deponi oporteat, aut redditus ex eis comparari.*

Ex hæc rubricâ satis patet, magnæ curæ fuisse Imperatori, ut pupillis † & minoribus rectè consulatur; quibus etiam se patrem constituere ait *b. Nov. 72. cap. 8. in fin.*

Quin & ex epilogo ejusdem patet, se eam constitutionem fecisse ad securitatem, pupillorum nimirum & similium personarum † qui alieno indigent auxilio. Et certè pietatis & humanitatis plenum est illud Justiniani votum *in hæc Novell. 72. cap. 8. in fin.* ut per

omnia patres eorum, qui sibi auxiliari nequeunt, existamus.

- Hic autem primò occurrit quæstio: *An is qui debitor vel debitor pupilli sit † etiam ejusdem tutor esse possit?* Sanè antè Novellas, sive jure veteri, non dubium est, debitorem creditori, vel creditorem debitori, tutorem vel curatorem dari posse, neq; propterea impeditas fuisse actiones inter eum & pupillum, saltem † eas, quarum causa & origo fuit ante tutelam: nam aliæ, quæ post tutelam primum oriebantur, interim cessabant *l. sed non dantur ff. de tut. & rationib. distrab.* cum autem judicium erat inter tutorem & pupillum, si non erat alius tutor, cujus autoritate pupillus niteretur *l. si plures ff. de testam. tit.* unus aliquis in litem dabatur *l. i. C. de in litem dand. tut.*

- Sed hodiè *per Novellam hanc 72.* admodum immutata est tota † hujus juris ratio: nam prohibitum est, ne vel debitor, vel creditor fiat tutor; quid enim pro se, inquit Justinianus, ille non agat, qui potestatem & in se & in res adversarij acceperit?

Ratio itaque mutati † juris veteris hæc est: quia sæpè eveniebat, ut tutores vel curatores, in quorum potestate erant omnia, vel nomina sive debita (debita enim dicimus nomina; quoniam debitores proprijs nominibus in libris rationum designare solebant) itemq; apochas supprimerent, subtraherentvè, si ipsi fuissent creditores, quibus fortè semel solutum erat, quod debebatur: ut ità pupillus quasi exarmaretur suis defensionibus & exceptionibus, quibus intentionem denuò agentis exhibere potuisset, vel si tutores pu-

pupillo, vel curatores minori obligati essent, ut interci-
perent chirographa, aliasvè debiti probationes, quibus
destituto fraude sui tutoris, vulgatum illud Pauli *¶ Cti*
in l. duo sunt Titij 3. de testam. tut. dici posset: *Non tibi jus*
sed probatio deficit. meritò itaq; Justiniano visum est *† u-* 7
tilius, si debitor creditoris, vel creditor debitoris sui
tutelam vel curam prorsus non suscipiat, sed ab eâ pro-
hibeatur Cujat. *b.*

Si quis verò *†* cùm jam tutor esset, acquisierit obli- 8
gationem contrà pupillum, eo casu statuit Justinianus,
ut ei adjungatur alius tutor, qui curabit, ne quid inter-
vertatur ex rebus minoris *b. Nov. 72.*

Quanquam autem nonnulli præsumant asserere
pertinaciter, ab illâ constitutione excipi testamenta-
rios, propter approbationem patris: Accursius tamen,
inibi refellit illorum errorem; & rectè: dicit enim Im-
perator, *non omnino*: significans, omnes comprehendi
sub prohibitione. Item subdit: *Et hæc diximus in omni*
curatione &c. deindè ad futuras imaginationes prospi-
ciens, *Aut si quid,* ait, *inopinabile naturâ adinveniret &c.*
constat ergò nullum creditorem, aut debitorem ad tu-
telam, vel curam accedere posse Oldendorp. *in tractatu*
de executoribus ultimarum voluntatum cap. 5. ubi addit;
ita in factò quoq; consuluisse Dynum, quem nominat
hominem magnæ eruditionis.

Ex hoc autem fontè manat dubium; num creditor
vel debitor defuncti, aut eorum qui defuncto succe-
dunt, rectè detur executor ultimæ voluntatis? quod
negat Oldendorpius *d. loc.* quia enim eadem ratio est in
tutore & curatore; certissimum ergò idem jus erit *l. il-*
lud in princ. ff. ad L. Aquil. l. ult. C. ad L. Falcid. Ratio au-
tem

tem in tutelâ est, ne subvertantur rationes quæ debita, vel credita concernunt, propter facilem occasionem, quam tutor vel curator nanciscitur per administrationem bonorum. Quid enim homo ad maliciam semel deditus non adinveniat ut minorum res proprias faciat? dicit Imperator *d. loc.* Eadem ratio, ne dicam maior, est in executoribus, qui quàm licentè nonnunquam (salvâ bonorum æstimatione) tractant res defuncti, quis non videt? Possent sanè & illi rationes creditorum vel debitorum intervertere per domesticam usurpationem. Rectius ergò dicendum est; sicut non ad tutelam vel curam, ita nec ad executionem, quæ multarum rerum est, & in quâ usurpationi facilè locus fieri posset, creditores vel debitores admittendos esse. Quod si unum aliquod, & fortè modici momenti negotium proponeretur, diversam rem esse, concludit Oldendorpius *d. loc.*

Cæterum à regulâ juris novissimi excipit Imperator matrem & aviam *b. Nov. 72. & Nov. 94.* undè sumpta est Authentica *ad hac C. Quando mulier.* quæ scilicet
 9 propter intercedens debitum † à tutelâ non arcentur: neq; enim vult matres eas ullius obligationis nomine, arceri à filiorum suorum tutelâ: quæ, quia peculiari naturalis pietatis motu agantur, non sunt extraneis conferendæ. Matrem enim, inquit Justinianus, pius ille & à naturâ insitus circa liberos amor, ut plurimum suspicionem liberam reddit: qui verò nullam ergà liberos necessariam habent causam, cum his maternus animus meritò conferendus non est.

Quod autem Cujatius *ibidem* scribit, se eadem ratione excipere *patrem & avium*, † imò & parentes
 10 omnes

omnes virilis sexus: nempe, ut etiam si debeant liberis, vel ipsis debeatur à liberis, tamen ad tutelam admittantur, in dubium vocat Rittershusius † ob ipsiusmet Cujatii verba, quæ sequuntur: *addit enim*; nam id de matre & aviâ tantum cautum est, quod eæ solæ liberorum tutela fungi possint; at verò constare, jus novissimum strictè accipiendum esse, nec producendum ad consequentias Rittersh. *p. 8. cap. 3. num. 11.*

II

Pœna ejus qui se creditorem pupilli vel minoris esse ab initio dissimulans, tutelam suscipit, nec se excusat & abstinet à tutelâ, hæc est, † quod jus crediti amittat, si vè actionis contrâ pupillum vel minorem sustineat jacturam, ut inquit Irnerius *in d. Auth. minoris.*

12

Qui verò dissimulat se esse debitorem pupilli, non poterit tutelæ † tempore, ullo modo sese debito liberare, si vè non potest sibi ipsi solvere, nec à seipso exigere; quod tamen vetus prudentia admittit locis innumeris, ut loquitur Cujat. *ad hanc Nov. 72. pag. 220.* item, si debitor taceat, nec redhibitione, nec aliâ, tempore, curationis, solutione juvabitur, inquit Irnerius *in d. Auth. minoris.*

13

Si post † susceptam administrationem tutelæ acquirat tutor adversus pupillum obligationem, fortè aditâ hereditate creditoris pupilli; vel etiam si eodem modo incidat tutor in obligationem pupilli, adjungitur ei curator *b. Nov. 72. cap. 2.* quod & olim fiebat litis causâ *l. neq. C. de excusat.*

14

Officium tutoris illud est primum, ut dùm tutores confirmantur decreto magistratus, jurent corporaliter tactis sacrosanctis Evangelijs † omnia se ad utilitatem pupillorum acturos *b. Nov. 72. cap. 8.* nec quicquam sine

15

decreto magistratus alienaturos : ubi tamen hoc notandum est , nudum Principis indultum sive auctoritatem non sufficere tutoribus, ut licita sit alienatio bonorum pupillorum, quò minùs pòst finitam tutelam, à pupillis suis desuper tutores conveniri pòssint, ubi nullum, quod exsolvi debuisset, debitum subfuit ; nam ita demùm prætore liberum arbitrium datum est distrahendi res pupillares, si æs alienum immineat, ut inquit Ulpianus *in l. 5. §. 15. de reb. eor. cui concordat constitutio Impp. Diocletiani & Maximiniani in l. 12. C. de præd. minorum* ubi expressis verbis rescripserunt, ob æs alienum tantum, causa cognita præfidiali decreto minorum boni distrahi pòsse. *latè Henricus Nebelkra decis. 7. per tot. ubi contraria etiam dis. solvit.*

16 Illud ipsum de jurejurando omnium tutorum & curatorum a Justiniano primum † est introductum : cum enim olim in curatore furiosi tantum constitutum esset, ut ille juratò promitteret, se rectè & cum utilitate furiosi gerere velle, nequè prætermittere, quæ utilia furioso putaverit *l. de creationibus 27. in pr. C. de Episc. & Cler.*

17 Hoc postea Imperator generalitèr ad quoslibet tutores & curatores produxit, † ob hanc rationem, quam ipse Imperator indicat *bac Novell. 72. cap. 8.* quòd omnium una eademq; ratio esse visa sit, nempe, ut jurisjurandi relligio cautiores ipsos faciat ad rerum gubernationem, ut circa eam metu divini numinis timide ac sollicitè versentur. Id quod à Carolo V. in Comitij Augustanis Anno 48. & Rudolpho II. in Comitij Francofurtensibus Anno 77. est approbatum : & sic non ampliùs oneratur tutor vel curator necessitate dan-

dandi fidejussores, sed sufficit bona ipsorum jure hypothecæ obligata pupillo, & cautionem juramento confirmatam esse *b. Nov. 72. cap. 5.*

Et cum hic sit effectus & finis jurisjurandi, & non alius, exindè † rectè concluditur, tutorem vel curatorem, postquam juravit, exindè non reddi immunem & exceptum à ratiocinijs, ut expressè ipse Imperator hoc tradit *b. Nov. 72. cap. ult.* 18

Illud adhuc hoc loco notandum est: quamvis quilibet jus suum vel actionem sibi competentem alteri cedere potest, adeò ut ne id quidem in persona tutoris prohibitum esset *l. non fit 12. ff. de reb. cred.*

Imperator tamen tandem illam legem sustulit, & hoc prohibuit, constituens, ut tutores vel curatores nullas cessiones ullo modo suscipiant adversùs † pupillos vel minores suos *b. Nov. 72. cap. 5. & Autb. minoris vers. sed si actionis cessionem* & quidem sub hac poenâ, † ut actionem cessam & is amittat, qui cessiones fecit tutori; & ipse quoq; tutor eam exercere non possit, sed tota cedat lucro pupilli vel minoris, ut scilicet hic ab utraq; liberetur *ad. locis.* 19 20

Ratio, ob quam Imperator prohibuit † ut tutores nullas cessiones suscipiant, hæc est; quia sæpè fiebat, ut tutores vel curatores redimerent ab alijs inanes, infirmas & inutiles actiones, adversùs pupillos; vel ut ex causâ donationis eas sibi cedi procurarent, ac deindè supprimerent apochas, quibus pupilli se poterant defendere, & agentem repellere Cujat. *ad b. Nov. pag. 219.* ubi addit, multas leges Pandectarum & Codicis hanc Novellam † tollere, ut ex præcedentibus patet. 21 22

Secundo quoq; capite hujus Novellæ, in quo agitur

de administratione pecuniæ pupilli; itidem multæ Pan-
 23 dectarum & Codicis leges † emendantur, quibus cave-
 tur, tutorem teneri in usuras ejus pecuniæ, quam non
 deposuit ad comparationem idoneorum prædiorum,
 vel quam non idoneis hominibus fœnori occupavit.
l. 7. ff. de administ. tut. l. tutores 24. C. eod. Et quidem tu-
 toribus & curatoribus spatium vel laxamentum ali-
 quod temporis conceditur, ad exigenda & collocanda
 nomina, & interim à præstatione usurarum pupilla-
 rium sunt immunes.

Nam primo anno sex menses sunt ijs præstituti, in-
 24 trà quos pecuniam pupillorum † idoneis hominibus
 fœnori occupent *l. si tutor 16. & ibi gl. in verb. intra sex
 menses & c. ff. de administ. & peric. tut. & curat.* post susce-
 25 ptam verò administrationem, singulis annis duorum †
 mensium induciæ exigendæ, & rursus occupandæ pe-
 cuniæ pupillaris causâ *l. inter 7. §. usura 11. de administ. &
 peric. tut. & curat. l. tutores 24. Cod. eod. Nov. 72. cap. 6. in
 fin. Authent. ut hi qui oblig. se hab. per bib. res min. Cujat. in
 tract. de divers. & temp. præscript. cap. 13. d. Nov. 72. & lib. 5.
 Obs. cap. 12.*

26 Sed hoc mutavit † Justinianus Imperator per jus
 novissimum in *b. Nov. 72. & in Auth. novissime C. de admi-
 nist. tut. & curat.* quo jure tutoribus fœnori occupandi
 pecuniam, vel ex eâ prædia comparandi necessitas non
 ita, ut olim, imponitur, sed illi excusantur, si pecuniam,
 27 vel redditus pupillorum † cautè reposuerint & servave-
 rint Cujat. *ad b. Nov.*

Exceptionem unam addit Imperator *hâc Nov. 72.
 cap. 6.* nempe, si administratio negotiorum pupilli, &
 28 tuendi vitam ejusdem ratio † hoc necessario exigere,
 videat-

videatur: hoc enim casu etiam cogitur tutor pecuniam pupilli in foenus collocare, *ut est in dict. cap. 6. & Auth. Novissimè propè fin. in verb. nisi ex necessitate hoc fecerit C. de administ. tut.* Sic passim in jure nostro necessitas excusata esse debere dicitur, ut quod aliàs non permitteretur rebus integris, id permittatur necessitatis causâ.

Regularitèr itaq; tutor non cogitur pecuniam pupilli foenerari ex constitutione Justiniani *d. Nov. 73. & d. Auth. Novissimè C. de administ. tut. Hartm. Pistor. lib. 1. quest. 49. n. 20. & seqq.*

Sed id jus in usum non venisse, vel certè defuetudine observari desisse, & ad jus vetus consuetudine omnium locorum creditum esse † omnium Interpretum 29 communem & receptam sententiam esse, respondit D. Cothmann. *consil. 9. num. 69. vol. 4. & consil. 23. num. 18. vol. 5.* ubi utrobiq; quamplurimas authoritates Dd. allegat: quibus addo Andream Schefferum *p. 1. quest. 30. per tot.* ut ita abrogato propemodùm Novellarum jure, hodiè tutores licito lucro & foenori, secundùm † mo- 30 rem regionis, pecuniam pupillorum exponere, vel in emptionem prædiorum collocare, & si hoc neglexerint, usuras, vel id quod interest, pupillis refundere teneantur. And. Rauchb. *quest. 26. n. 6. per multos ibidem allegatos.*

Illud finitâ tutelâ vel curâ sæpissimè in controversiam vocari solet; periculum nominum, quatenus ad tutorem vel curatorem pertineat? Hanc quæstionem solidè tractat Hartmannus Pistoris *lib. 1. quest. 49.* ubi *num. 9.* tradit, si nomina culpâ tutoris malè contracta fuerint, utpotè si ejusmodi debitori mutuo dederit pecuniam, cui diligens & circumspectus paterfamilias

non credidisset, tùm horum nominum periculum ad ipsum pertinere *l. litis §. si pecuniam ff. de negot. gest.* sic etiam si nomina inde mala facta fuerint, quia in ijs exigendis debitam diligentiam adhibere prætermiserit, ad ipsius periculum pertinere *l. quicquid C. Arbit. tut.* Quod si verò tutor, omnem quam diligen paterfamilias adhibere potest, tam in contrahendo quàm in exigendo, præstiterit diligentiam, & cum debitorem, cui diligens paterfamilias crediturus fuisset, elegerit, tùm sanè tutorem extrà omnem periculi aleam positum esse, etiamsi nomen istud deinceps minùs idoneum factum fuerit. Et sic expeditum est, ut in alijs rebus, ita etiam in nominibus, casum fortuitum ad curatores vel tutores non pertinere. Ideòq; si casu fortuito nomen minùs idoneum factum fuerit, tutores sive curatores id præstare non tenebuntur *d. §. si pecunie & l. si res pupillares de administ. tut. & l. 3. & 4. C. de peric. tutor.* Hartm. Pistor. *d. quest. 49. per tot. b. Nov. 72. cap. 6. in fin.* ubi dicitur, quòd mutui periculum sustineat tutor.

NOVELLA LXXIII.

De instrumentorum cautelâ
& fide.

SUMMARI A.

1. **I**nstrumentum quid; ejus divisio num. 2. verè publicum quid num. 3. hoc alios testes non desiderat num 4. modo quodam publicum num. 5. appellatur etiam forense num. 7. requirit duos testes num. 8. at eorum subscriptio non est necessaria num. 9. nisi nominatim requiratur n. 10. privatum testimonium quid num. 11. & 12.

13. *Tabularius distinguitur à Tabellione ; privatum instrumentum quot testes requirat num. 14. 15. 16. 17. 18.*
19. *Instrumentum pertinere vel ad substantiam negotij, aut ad fidem rei gestæ num. 20.*
21. *Instrumenti verè publici vis.*
22. *Instrumenti quodammodo publica vis & auctoritas quod si in dubium vocetur, requirendus tabellio & testes num. 23.*
24. *Quid si testes negent, rem ità gestam esse ? quid si tabellio & testes mortui, aut eorum copia haberi non possit ? num. 25.*
26. *Literarum comparatio, quando locum habeat, eam petens jurare tenetur num. 27. quando fidem mereatur n. 28. presertim in privato instrumento num. 29.*
30. *Instrumenti privati quæ vis & auctoritas: literarum comparatio est fallax: quando ea cesset num. 31.*
32. *Casus septem, qui privatam scripturam concernunt, in quibus & literarum collatio, & testes sunt necessarij & num 33. 34. 35. 36. 37. 38. De testamentis rusticorum num 29.*

Imperator tractat hanc Novellâ de instrumentis: idq; eo fine, ut falsitatibus, quæ sæpe in instrumentis committuntur, occurreret. De his itaq; videndum erit ordine.

Ipsam vocabulum† *Instrumentum* quod attinet, I dicitur ab instruendo: nam generalitèr accepto vocabulo, instrumentum significat omne id, quo causâ instrui potest, sive sint testimonia, sive scripturæ, quibus res gesta comprehensa est l. i. de fide instrument. at specialitèr acceptum instrumenti nomen, significat scripturam de re gesta factam, ut illius fidem ac probationem præ-

præstet *l. cum te 5. in fin. C. de transact. l. 4. ff. de pig. Germani vocant Brieffliche oder Schriftliche Urkunde.*

- 2 Dividi solet † instrumentum, in publicum & privatum *l. scripturas 11. ubi Dd. C. Qui pot. in pign.*

Instrumentum publicum est, quod habet publicam auctoritatem: estquè duplex; vel verè sive absolute publicum, vel quodammodo publicum.

- 3 Instrumentum verè † sive absolute publicum, est scriptura, quæ facta est apud acta publica, puta, apud magistratum sive judicem ordinarium *l. in hac 30. § 1. seq. C. de donat. l. census 10. ff. de probat.* & sic propriè publica instrumenta ea dicit Cujatius *ad Nov. 44. in princ.* quæ insinuata sunt apud magistratū census, vel duumviros, vel defensores civitatum; cujusmodi instrumentum in archivo, dicitur esse in publico *Nov. 49. cap. 2. §. 2.*

- 4 hujusmodi instrumentum alios testes non † desiderat *l. in donationibus 31. C. de donat.* & firmitatem perpetuam & inconcussam habet, adeò ut nec audiatur probatio in contrarium *d. l. in hac 30. in fin. § l. ult. C. de donationibus.*

- 5 Instrumentum modo quodam publicum † est, quod per Tabellionem sive Notarium publicum ad hoc rogatum solennitè confectum est *l. contractus 17. ibi, & si per Tabellionem conscribantur C. de fide instrum. Nov. 73.*

- 6 *cap. 7. in pr. ibi* neq; tabellio † superest, qui complevit, siquidem publicè sit confectum *§ 1. ibi*, in his verò quæ conficiuntur publicè documentis, si tabellio venerit *§ ibi Cujat.*

- 7 Instrumenta itaq; à tabellione conscripta, dicuntur publicè confecta, *b. Nov. 73. cap. 5. § 7. ibi*, siquidem publicè sit confectum; appellantur quoq; *forensia* † instrumenta *in d. l. comparationes* ideò fortè quòd publicis

ta-

tabellionibus in loco forus erat, & esset parata eorum opera ijs qui tabulas desiderarent Cujat. *ad l. 15. C. de decurionib. lib. 10.* De solennitate conficiendorum hujus generis instrumentorum, traditur *b. Nov. 73. cap. si verò §. in his verò.* scilicet, ipsemet tabellio, aut substitutus ipsius à magistratu confirmatus, conficere debet instrumenta. Per ejus quidem ministrum amanuentem rectè etiam scribi instrumentum potest, verùm tabellionis approbationem ut capiat, oportet, quam suâ manu & subscriptione declarabit *b. Nov. 73.* videantur ea quæ dicta sunt superiùs *ad Nov. 44.*

Quod ad testium numerum attinet, non una est omnium sententia, quot intervenire debeant: nam Justiniani constitutionem *Novella 73.* requirere tres testes, putat Donellus *lib. 25. commentar. ad l. in exercendis 15. C. de fide instrum.*

At veriùs est, præter tabellionem, testes sufficere † 8 duos *per dict. Nov. 73. cap. 7. §. 1.* ubi in numero trium testium est etiam tabellio: quæ sententia probatur *per l. ubi numerus 12. ff. de testibus* & sentit ita Cujatius *ad hanc Nov. 73. pag. 222. in fine* ubi dicit: in forensi instrumento se putare sufficere duos testes, propterea quòd tertij vicem explet tabellio.

Subscriptio autem testium huic instrumento † 9 est necessaria; nihil enim de testium subscriptione agitur *in l. contractus 17. C. de fide instrument.* neq; etiam *in b. Nov. 73.* licet longo stylo ibi de hoc instrumento tractetur: & ita sentit quoq; D. Cujatius *ad b. Nov. 73. circa fin. vers. sed & majorem.* Aliud est, † si subscriptio nominatim requiratur *ut in l. antiqua 23. in pr. & §. ult. C. ad SC. Vellej.* 10

Testes autem instrumento inscribendos esse à Notario, cavetur Recessu Imperij Coloniae public. Anno 1512. §. Und nach dem verb. darnach dann die Zeugen. *De signo per Notarium pro formâ implendâ apponendo instrumento* est Recessus Imperij Colon. dict. Anno 1512. §. Und nach dem verb. Zuletzt daß signet. pag. mihi 95. & seqq.

II Privatum instrumentum est, quod solam personae privatae auctoritatem continet: † hujus species sunt, cujusq; privatae annotationes, rationes, chirographa debitorum, apochae creditorum, & debitorum antapochae *l. instrumentum §. 1. l. seq. l. exemplo 7. C. de probat. l. plures 9. l. seq. C. de fide instrument.*

Quod si tabularij manu confectum sit instrumentum, nihilominus privatum erit *per l. scripturas 11. C. Qui pot. in pig. Nov. 73. cap. 8.*

12 Est quoq; privatum † instrumentum, à tabellione confectum, & non adhibitis requisitis instrumenti publici, proindeq; contra tertium nihil probat *d. Nov. 73.*

13 Notandum autem hic, quòd *Tabularius* † à Tabellione distinguatur *in Nov. 44. in princ.* Tabellarij sunt, qui tabulario civitatum aut provinciarum praesunt, & earum chartas & rationes tractant, conficiunt atq; supputant *l. 1. l. missi C. de exact. tribut. l. 2. C. de munerib. l. 1. C. de immun. nemini. conced. l. 1. C. de censib. Cujat. ad hanc Nov. 44. l. 2. C. de jure fisci l. 15. C. de decurionibus* vulgo hodiè appellantur *Registratores*. Hi etiam in rebus privatorum plerumq; adhibebantur, vel ut pro imperitis literarum scriberent, aut subscriberent, ut arguit *Nov. 73. cap. 8. ubi Cujat. Tabularius etiam dicitur Notarius in d. l. scripturas 11. ibi vel Notarij, item, ibi, quos vulgo tabularios C. Qui pot. in pign.* Sanè

Sanè in testamento regularitèr requiruntur septem testes *l. hanc consultissimâ 21. C. de testam. §. sed cum prolato & §. ult. Instit. de testam. ordin.* In Codicilis & donatione, mortis causâ quinq; testes *l. ult. C. de Codicillis l. ult. C. de fideicomm. l. ult. C. de donat. caus. mort.*

At in plerisq; alijs privatis instrumentis † ad for- 14
mam ipsorum non requiruntur testes: ut autem contra
negantem adversarium probent, necesse est, testibus
confirmata esse, Johannes Sichard. *ad l. ult. num. 3. & 4.*
C. si cert. pet. & quidem duo testes † ad ejus fidem & 15
confirmationem desiderantur, si summa, de quâ agitur,
non excedat libram auri: aut res in agris agatur, ubi
minor est testium copia; licet summa, de quâ agitur, li-
bram auri non excedat *Nov. 73. cap. 8. in fin. & cap. ult.*

Tres † autem requiruntur testes, si res & libram 16
auri excedat, & negotium geratur in civitate; & qui-
dem inter eos, qui literarum periti sunt, id est, qui legere
& scribere possunt *d. Nov. 73. cap. 8. per tot. maximè verò*
in fin.

Quinq; † exiguntur testes proximè memorato ca- 17
su, si partes ignaræ sint literarum, quorum testium
unus tabularius esse debet, si in loco sit aliquis: vel de-
bet esse alius quispiam literarum peritus, qui instru-
mentum pro partibus illiteratis conficiat *d. Novell. 73.*
cap. 8. Auth. sed novo jure, ubi Sichard. n. 3. & 5. C. si cert. pet.

Sed ut privatum instrumentum parem habeat cum
instrumento publico à tabellione confecto firmitatem
(quo casu alias duo sufficiunt testes) † trium testium 18
præsentia necessaria est, & eorundem etiam subscriptio
d. l. scripturas 11. in fin. d. l. comparationes 20. & Nov. 73.
cap. 1. & 2.

19 Instrumentorum vis duplex † est: aut enim ad substantiam negotij pertinet instrumentum, aut ad fidem & probationem rei gestæ Sichard. *add. Aut bent. sed novo jure num. 6.*

20 Ad substantiam † negotij pertinet instrumentum, quando sine scripturâ nihil valet quod agitur: ad fidem & probationem rei gestæ pertinet instrumentum, quando quod geritur negotium, valet etiam sine scriptura; sed hæc adhibetur tantum quò facilius, quod actum, probari possit *l. 4. de fide instrum. l. 9. & l. seq. C. d. tit.*

21 Non autem cujusq; instrumenti vis eadem est probandi. Nam instrumentum verè † & absolutè publicum, fidem & vim probandi tantum habet, ut non desideret alios testes: quin &, ut antè dictum, inconcussam & perpetuam firmitatem habet, quæ contrarijs probationibus non potest labefactari *l. in donat. 31. C. de donat. l. omnium 19. C. de testam.* puta, neq; privatis instrumentis *l. in hac 30. in fin. C. de donat. & l. ult. C. de re judic.* neque etiam testibus, quibus instrumentum hujusmodi potius est *l. census 10. ff. de probat.*

22 Instrumenti quodammodò † publici, vel quod à tabellione est factum, hæc est autoritas, ut quamdiu contra nihil probatur, fides ei habeatur; quamvis is, adversus quem profertur, neget suo mandato scriptum *l. cum precibus 18. C. de probat. l. in exercendis 15. C. de fide instrum.*

23 Quod si in dubium vocetur hujusmodi instrumentum, requirendus est & consulendus tabellio, requirendi † & consulendi testes etiam, an ille confecerit testamentum, & an hi interfuerint negotio, nec ne.

Nov.

Nov. 73. cap. 1. quod si tabellio se scripsisse dicat, & testes etiam se interfuisse affirmant, certò constat ipsi instrumento fides. Et probè notanda est cautela Justiniani, quæ traditur expressis verbis *d. c. 1. ibi* professus est (ubi argumentum à contrario sensu ducendum est) & *ibi* advocet etiam testes; nimirum antequàm instrumento fides adhibeatur, necesse esse, ut is, qui instrumentum fieri curat, testes, ut possibile est, honestos, & non minùs tribus, fide dignos advocet, qui postea de fide instrumenti testimonium perhibeant: & si ejus, qui instrumentum scripsit, copia haberi possit, is quoq; ad judicem accersitus, coram eo de scripturâ deponat, & nùm ea sua sit, nec ne, profiteatur.

Quod si contractus per testes probari possit, licet instrumenti vis corruerit, secundùm assertionem testium erit judicandum *Novell. 73. cap. 3. si verò tale aliquid.*

Si testes fateantur quidem se interfuisse, verum dicant, rem ità gestam non esse, † ut in instrumento ²⁴ scriptum est, tùm instrumento statur, si testes non adjiciant, quomodò aliter res gesta sit. Negatio enim hæc vera, cùm per rerum naturam probari non possit *l. assertio 10. C. de non numerat. pecun.* fides non habetur testibus: maximè cùm se instrumento subscripserunt, & agnoverunt etiam subscriptionem; at verò si testes dicant, quomodò aliter res gesta sit, tunc testium assertioni standum erit *Nov. 73. cap. 3. Sichard. in l. in exercendis 15. num. ult. C. de fide instrument.*

Quòd si & tabellio, & testes omnes mortui sint, aut eorum copia † haberi non possit, advetsarius autem in- ²⁵

strumentum falsum & suspectum dicat, tunc comparationi literarum locus est, si alia ejusdem scriptoris, tabellionis, & subscriptarum partium, atq; etiam testium, qui se subscripserunt instrumento, proferatur scriptura indubitata, ex quâ subtilis collatio fiat *l. comparationes 20. C. de fide instrum. Nov. 73. cap. 7. in pr. & §. quod si tabellio & §. seq. Cujat. ad Nov. 49.*

- 26 Similiter literarum † fit comparatio, si tabellio mortuus sit, testes autem adhuc vivunt, qui interrogari debent, ut & amanuensis tabellionis *Nov. 73. cap. 7. quod si tabellio.*

- 27 Jurare autem tenetur, & qui comparationem literarum petit, & qui profert instrumentum: jurare, inquam, tenetur, † non de calumniâ tantum, sed & simul de dolo *Nov. 73. cap. 7. in pr. vers. etiam iusjurandum injicere proferenti, quia nihil maligni conscius in eo quod à se profertur, nec quandam artem circa collationem fieri preparans, sic utitur eo &c. & §. 3. vers. & ipse qui hoc petit fieri, juret, quia non aliam habens idoneam fidem ad collationem instrumentorum venit, nec quicquam circa causam egit aut machinatus est, quod possit fortè veritatem abscondere, quod & patet ex Novellâ Leonis 99. vers. quæ eum, qui aliquem ad jurandum adigit &c. Giphani. ad d. l. comparationes C. de fide instrument. pag. 264. Cujat. ad Novell. 49. cap. 2.*

- 28 Cæterum literarum collatio debet à partibus fieri ex publico instrumento, atq; eo quod à tabellione confectum est & subscriptum à partibus, † & tunc fidem facit. Ex privato instrumento non aliter, quàm si trium testium subscriptionem habeat *d. l. comparationes 20. ubi Sichard. num. 3.*

Fides itaq; non additur privato instrumento† ex 29
 comparatione literarum, nisi illud sit munitum tribus
 testibus: & si fortè aliud dicant testes, aliud suadeat
 comparatio, ferè semper vivæ & juratæ voci testium
 potius creditur: scripturæ nudæ, licet comparatione
 literarum confirmetur, plena fides non est; judex tamen
 eâ moveri potest ad deferendum jusjurandum Nov. 73.
cap. 2. & 3. Cujat. ad Nov. 49. cap. 2. pag. 182. ferè in fine.

Quod intelligendum est de jurejurando necessario,
 quod in causis ob probationum inopiam dubijs, judex
 causâ cognitâ, alterutri litigatorum defert *l. admonendi*
31. de jurejur. l. 3. C. de reb. cred. Quando autem ob pro-
 bationum inopiam dubia dicatur causa? non omnium
 est una sententia: communiter sentiunt, tunc esse cau-
 sam dubiam, cum actor semiplenè suam intentionem
 probavit, puta, per unum testem, omni exceptione ma-
 jorem, & qui verè & necessariò concludat, non præ-
 sumtivè; vel cum per privatam scripturam probavit.
Myns. 4. Obs. 4. Gail. 1. Obs. 108. num. 11. 12. & seqq. At Cu-
 jatius *ad b. Nov. 73.* uti dictum, existimat, judicis disqui-
 sitione & arbitrio contineri, quando ob probationum
 inopiam causa litigantium dubia sit, quæ sententia niti-
 tur textu *d. l. 3. C. de reb. cred. & c. ult. §. ult. Ext. de jurejur.*

Quòd si vivat tabellio, instrumentum ab eo confe-
 ctum non indiget comparatione; quia tabellionis ju-
 ratum testimonium, quod dicere debet, sufficit, si suâ
 manu scripserit testamentum, & compleverit, nec ullus
 intervenerit numerarius. Idemq; est, si instrumentum
 scripserit alter, qui modò non extat, compleverit au-
 tem tabellio Nov. 73. *cap. 7. §. in his verò.*

Nunc itidem videndum est, quæ vis & autoritas
 sit

30 fit instrumenti † privati, sive scripturæ privatæ: Sanè si is qui instrumentum scripsisse dicitur, fateatur se id scripsisse, generalitèr tenendum est, instrumentum illud idoneam fidem continere, & eum qui fatetur, confessioni suæ stare oportere *Nov. 73. cap. 1. vers. quia enim* & *cap. 4. dummodò instrumentum causam debendi aut liberandi contineat l. cum de 25. §. ult. de probat. l. generalitèr 73. C. de non numerat. pecuniâ.*

Si verò is, qui instrumentum scripsisse dicitur, negat se scripsisse, non potest instrumentum adversus eum facere, nisi ab eo scriptum probetur *d. l. comparationes 20. C. de fide instrum.* & quidem quia literarum comparatio fallax † admodum est argumentum, voluit 31 Justinianus non comparatione literarum, ut antea, sed testibus adhibitis probari instrumentum *l. ult. C. si cert. pet.*

Cæterum Novellâ constitutione Justinianus Imperator sanxit, ut si contractus non excedat libram auri, sed res geratur in agris, non in civitate, jus verus maneat *b. Nov. 73. cap. 9. vers. ut autem nihil* proindeq; si testes in conscribendo instrumento adhibiti sint duo, quibus probetur ab ipso negante adversario instrumentum esse scriptum *l. ubi numerus 12 ff. de test.* aut nullis testibus adhibitis, idem comparatione literarum probetur *d. l. comparationes 20. C. de fide instrum.*

Quòd si contractus excedat libram auri, & negotium geratur in civitate, cavit Justinianus Imperator, 32 ut cesset hîc literarum † comparatio: sed si instrumentum scriptum sit, aut ei subscriptum ab adversario literarum perito, ut tres adhibiti sint testes in conficiendo ipso instrumento, quibus solis convincatur. Si autem

autem scriptum sit instrumentum ab alio quàm ab adversario, quòd hic literarum imperitus sit, ut quinque adhibiti sint testes, quibus negatio contundatur: quorum tamen testium unus tabularius esse debeat, si modò sit aliquis eo loco, vel si desit, ut alius literarum peritus sit: qui tabularius, aut alius, vel scripserit instrumentum, vel ab alio scriptum nomine domini subsignavit *Nov. 73. cap. 8. & cap. seq. Cujat. ad d. l. ult. C. si cert. pet.* Sin quinquaginta excedat libras quantitas, de quâ agitur, subscriptio quinque testium ut intervenerit, necesse est *d. l. ult. C. si cert. pet.*

Instrumentum verò si nullum est interpositum, jus antiquum manet *Nov. 73. cap. 8. §. & hac dicimus* ut si controversia sit de re gestâ, ea testibus probetur duobus *d. l. ubi numerus 12. de testib.* aut transigatur jurejurando *l. 1. l. generaliter C. de injur.*

Ex prædictis, ut opinor, intelligi potest, quæ de instrumentis Imperator tradidit *hac Nov. 73.* quibus addi quoque possunt, quæ suprâ dicta sunt *ad Nov. 44 & 49.*

Sed placet ultimo loco addere septem casus, quos Justinianus in hac Novella, subjectis novem capitibus complexus est, qui privatam scripturam concernunt, in quibus & literarum collationem, & testes ad probationem credidit necessarios.

Primus † casus *in primo capite* proponitur in scripturâ continente depositum, & in eo docet Imperator, quâ cautela depositi facti, veritas memoriæ tradi possit; & subdit, esse adhibendos ad minus tres testes, qui casu adveniente possint de rei gestæ veritate deponere, ut soli scripturæ testimonio non stetur: vult, autem testes, non de credulitate deponere, sed dicere,

quòd illis præsentibus subscripsit, qui documentum fecit, & quòd illum noverunt; & hîc non de probatione, quæ per comparisonem fit, locutus fuit Justinianus, sed de probatione testibus confirmata; imò per hæc verba, comparisonem excludit, dùm non vult scriptæ comparatæ stari.

34 Secundus † casus *in secundo Novellæ constitutionis capite* proponitur; quando is qui deponit, vel mutuum dat, aut aliud agit negotium, non vult illud evulgare, sed recipit solam scripturam, quæ non est à testibus subscripta, qualis erat ea, de qua in primo casu, & illa negatur: tunc paritèr Justinianus noluit soli scripturæ credi, nisi testes adhibeantur, qui, licet subscripti non sint, testificentur ipsis præsentibus scripturam, de quâ contenditur, factam fuisse: hîc similiter Justinianus de comparisonem non loquitur, sed de probatione, quæ per testes non subscriptos, fit, quos junctos comparisoni voluit plenam fidem facere; quamvis & illi sine comparisonem de jure sufficerent, si tamen de veritate negotium deponerent.

35 Tertius casus † est, quando scriptura comparata non reperitur similis, sed tamen testes probant illam veram esse, prout erat ille casus ex Armenia transmissus; tunc remittit Justinianus rem arbitrio judicis; censens tamen in re dubiâ magis esse standum testibus, qui vivam vocem habent, quàm comparisoni, quæ fallax experimentum reperitur.

36 Quartus † est casus, quando is, qui deponit, vel mutuatur, aut aliter contrahit, non vult contractui, & scripturæ præsentes esse testes, qui licet non sint de rei veritate informati, viderint tamen scribere, sed sola con-
ten-

tentus est scriptura illius cum quo contrahit; & eo casu, inquit Justinianus, contrahentem sibiipso periculum parare; quia non vult scripturæ credi, nisi testibus sit confirmata, vel jurejurando debitoris terminata; non quia velit Justinianus infirmare rem gestam, sed ut suspicionem falsitatis e medio tollat: quibus verbis solam literarum comparisonem nihil efficere ad probationem contractus, manifestum est: quia si non creditur scripturæ, neq; comparationi illius credendum erit.

Quintus † casus proponitur, quando instrumen- 37
tum publicum scriptum à tabellione fuit, sed nulli testes fuerunt scripti: & tunc caput quintum *hujus Novellæ constitutionis* 73. noluit scripturam probare, nisi testes fuerint nominati.

In sexto capite *hujus Novellæ* 73. instruit iudices circa comparisonem faciendam, ut non attendant simplicem scripturam, sed notas & signa, ut sunt tabellionum signa, vel etiam scribentium sigilla; sic enim interpretatur verbum illud *signa* in Novellâ positum.

Septimus † casus est, cum quæritur, quid agendum 38
deficientibus testibus, & nullo facto instrumento publico; & eo casu longam digressionem facit Justinianus, & concludit, comparationi locum esse, juramento calumniæ præcedente; & iudicis arbitrio causam dirimendam; non autem ut comparationi stetur illius scripturæ, sed ut pluribus comparationibus & scripturæ principalis, & testium, res fidem & probationem legitimam suscipiat, servatâ tamen solennitate, de qua in *l. comparationes C. de fide instrum.* dictum fuerat.

In octavo & nono capite extrâ materiâ comparationis, qualiter inter imperitos literarum contractus

sint celebrandi, monet, & de contractibus sine scripto celebratis edixit.

- 39 Traditur itidem de testamento † rusticano sive rustici, ut siquidem ruri testetur, liceat isti testari, secundum antiquam rusticorum consuetudinem, quæ legis vicem obtinet, ut ait Imperator in *l. ult. vers. in illis verò locis C. de testam.* ut scilicet subtilitate legum remissa, valeat testimonium rustici, sive in scriptis, sive per nuncupationem factum sit, saltè coram quinque testibus præsentibus, si plures in villâ haberi non possint Bart. in *l. conficiantur §. Codicilli. n. 2. ff. de jure Codicilli.* idque tum propter idoneorum testium ruri habendorum magnam difficultatem & raritatem; tum propter simplicitatem rusticorum & literarum imperitiam, quibus jus ignorare licet *d. l. ult. & b. Nov. 73. cap. nono.* Quin etiam post Justinianum, Leo Imperator voluit totam signaculorum & subscriptionis testamentariæ necessitatem tollere *ut est in Novellis ejusdem 41. & 42.* Sed hæc constitutio Leonis in usum recepta non est Renatus Choppin. *de privileg. rusticorum lib. 1. cap. 2. de testamentis agricolarum.*

Et hæc sunt, quæ in summâ Justinianus in hac materiâ dicere voluit, ex quibus totam theoricam percipere licet hujus disputationis, & verum sensum Novel læ constitutionis Justiniani Anton. Thesaur. *lib. singulari quest. forensium quest. 24.*

NOVELLA LXXIV.

De Suitate liberorum, & de Nuptijs.

SUMMARIA.

1. **L**egitimatō quid: ejusq; species n. 2. primus modus per subsequens matrimonium est perfectissimus num. 3. requirit dotalia instrumenta num. 4. quando hic modus non procedat num. 5. Alter modus legitimandi quis sit n. 6. quomodo differat à priori num. 7. Tertius modus n. 8. abiit in desuetudinem num. 9. Quartus modus est nominatio filij num. 10. quam vim ea habeat n. 11. Quintus modus olim erat adoptio num. 12. sed eum modum sustulit Justinianus. num. 13. qui tamen non sustulit ipsam adoptionem & arrogationem num. 14.

Haloandri inscriptio hæc est: De liberis, quomodo eos oporteat vel legitimos vel naturales intelligi: & de indotatis nuptijs. Explicantur hæc Novellâ 74. ut & Nov. 89. modi, quibus filij naturales efficiantur sui: prout etiam à quibusdam conceptus est titulus: *Quibus modis naturales liberi, legitimi fiant*: eodemque pertinet titulus *Cod. de naturalibus liberis & matribus eorum*, & ex quibus causis justii efficiantur; item §. ult. *Instit. de nupt.*

Legitimatō est † actus jure civili inventus, quo liberi naturales extrâ matrimonium quæsitii, volentes efficiuntur legitimi Nov. 89. & Nov. 78. Species † legitimatōnis tres sunt: *Primus* fit per subsequens matrimonium, qui inventus est à Constantino Magno: *Secundus* modus fit per rescriptum Principis, qui à Justiniano: *Tertius* fit per oblationem Curiae, qui est inventus à Theodosio d. §. fin.

Primus modus, qui est omnium optimus † & perfectissimus, maximeq; favorabilis, ita fit, si quis in concubinato ex muliere suscepit liberos naturales, eosque

velit sibi suos & legitimos facere, ut ducat eam mulierem in uxorem, intervenientibus dotalibus instrumentis, vel scripturâ *Nov. 12. Nov. 18. Nov. 117. cap. 2.* quo ipso prior macula, quæ liberis ex concubinato adhærebat, quasi eluitur, & pro ijs deinceps habentur ac si in matrimonio legitimo iusti editi essent *l. Divi. C. de naturalibus lib. d. §. aliquando vers. nec non Instit. de nupt.* Et legitimantur liberi per subsequens matrimonium, licet pater ex præcedente matrimonio legitimos liberos procreavit *d. Nov. 12. cap. 4. & Nov. 89. cap. 8.* ubi utrobiquè de legitimationis speciebus dictum est.

- 4 Hæc legitimatio, uti modò dictum, necessariò requirit dotalia instrumenta † *d. §. aliquando Instit. de Nupt. d. Nov. 18. cap. ult. & Nov. 89. cap. 8.* Jus verò Canonicum ea non requirit *c. 1. c. tanta Ext. Qui filij sint legit.* undè in terris Imperij, quoad successionem, non etiam in terris Ecclesiæ, illa adhibenda erunt *Jason. consil. 168. num. 7. volum. 4.*

- 5 Hæc legitimatio non procedit, † si concubina jam sit mortua, vel si connubio sit indigna, id est, si uxor iusta haberi non possit ob nimiam disparitatem conditionis, item si sit absens, vel si pater cooptatus sit in clericum *Cujat. hic.*

- 6 Quando itaque primus modus legitimandi non potest locum habere, tunc succedit alter modus, videlicet, per rescriptum † Principis, si videlicet pater, qui ex concubinâ liberos naturales suscepit, Imperatori preces offerat, vel etiam si ipsi liberi naturales id faciant, prolato simul testamento patris sui, qui heredes ipsos instituerit; hisq; desideriis & precibus annuens Princeps, vel subscribat chartæ exhibitæ, vel seorsim de rescriptum legitimationis *b. Nov. 74. cap. 2. & Nov. 89. cap. 9.*

Differt hic modus † à priori; quòd primus, qui fit 7
per subsequens matrimonium, habet locum, si vè ex-
tent liberi iusti ac legitimi, si vè nulli: at hic alter mo-
dus tùm demùm obtinet, quando nulli extant liberi
Cujat. *ad Nov. 12. § ad Nov. hanc 74.* Deindè ut hæc legi-
timatio ritè procedat, requiritur etiam, ut pater liberos
illos naturales per subsequens matrimonium legitimos
efficere nequeat, eò quòd sit impeditus, vel præmaturâ
mulieris, matris illorum liberorum, morte, vel quòd
mulier se occultarit, aut postea cum alio se turpiter de-
derit *Nov. 89. cap. 9. Nov. 74. cap. 2.*

Tertius † modus procedit per oblationem curiæ, 8
si municipiorum curiæ, vel pater filios suos naturales
offerat etiam existentibus liberis; vel ipsi liberi natu-
rales sese offerant, etiam mortuo patre naturali, ex ejus
tamen voluntate, antè mortem declaratâ, nullâ legiti-
mâ prole existente *Nov. 89. cap. 2. l. commun. 9. §. fin. C. de
naturalib. liber.* Sed hic modus † in desuetudinem abiit: 9
prioribus autem duo adhuc sunt in usu.

His tribus legitimandi modis, accedit quartus mo-
dus, videlicet *nominatio filij † vel filia* à patre in instru- 10
mento facta *ex Nov. 117. cap. 2.* undè sumpta est Authen-
tica *Si quis liberos C. de naturalib. liber.* si videlicet pater
habens liberos naturales ex muliere liberâ, quæ iusta
uxor ei esse potuisset, nec tamen fuit, dicat vel in in-
strumento si vè publico, si vè privato, cui tamen tres
testes fide digni subscripserunt, vel in testamento, vel
apud acta dicat, hos vel has esse filios vel filias, suos
suas vè, nec addat vocabulum naturales; hæc nomina-
tio † eam vim habet, ut liberos suos ac legitimos si vè 11
justos patri efficiat, idq; propter præsumptum matri-
monium

monium, quod cum eorum liberorum matre pater habuerit; quam rationem ipse Imperator *in d. Nov. 117. c. 2.* indicat his verbis: Ex hoc enim, & cum eorum matre monstratur legitimum matrimonium habuisse &c.

Sed & olim erat alius & quintus modus legitimat-
 12 tionis, videlicet *Adoptio* † ex constitutione Anastasij
in l. jubemus 6. in fin. C. de naturalibus liber. quâ lege per-
 missum est, naturales nostros liberos adrogando suos
 & legitimos facere. Sed cum modum legitimandi sustu-
 13 lit Justinianus † *in l. legem 7. C. d. tit. 5. Nov. 89. cap. 7. §.*
adoptionis 2. & cap. 7. in fine. ubi Justinianus patris sui Ju-
 stini constitutionem *in d. l. legem 7.* approbat, quæ pro-
 hibuit adoptiones naturalium, multam absurditatem
 habentes. Idem tradit *in Nov. 74. cap. 3.* ut ita adoptio
 non amplius sit modus legitimandi liberos proprios
 naturales: uti etiam traditum est *infra ad Nov. 89.*

Non tamen Imperator ipsam adoptionem vel ar-
 14 rogationem sustulit † de quâ in libris Juris nostri toti
 exstant tituli: sed saltêm adoptioni hunc *effectum legiti-*
mationis ademit. Nec reducitur idem modus *per d. No-*
vell. 119. cap. 2. ut rectè scribit Cujatius *ad b. Nov. 74. & ad*
Nov. 117. §. secundo capite unus introducitur modus: non
 enim argumentando, aut per consequentias, debemus
 inducere jus novum, aut in usum revocare id quod se-
 mel est abrogatum; cùm correctio legum utpote odio-
 sa vitanda sit, nec per interpretationem juvanda, sed
 opus habet disertâ legislatoris voluntate, non quæ per
 conjecturas & subsequenter eliciatur Rittershusius
part. 4. cap. 12. num. 12.

Secunda pars Novellæ est de nuptiis, quæ dotis &
 donationis propter nuptias conventionem exigunt,
 & de

& de ijs quæ testatione, vel jurejurando, vel nudâ affectione contentæ sunt, cui aliquatenus derogatur *Novellâ 117.* quod expositum est *Nov. 12. & 22. utrobique* Cujat. Item de dodrante bonorum relinquendo mulieri indotatæ; quâ de re dictum *ad Nov. 35. part. 5. ubi etiam* Cujat.

NOVELLA LXXV.

De Appellationibus Siciliae.

SUMMARIÆ.

1. **Q**uæstor Palatii olim dicebatur Magister libellorum: ad eum referuntur appellationes num. 2. ejusq; decreto confirmantur patres civitatum num. 3.

HAc *Novellâ* traditur; ut sicut olim ad præfectum prætorio *l. 27. C. Theodos. de appellat.* ita etiam deinceps ad quæstorem palatii, qui eo tempore Magister † libellorum dicebatur, appellationes referantur † ejusdemq; decreto defensores plebis in Sicilia creati, & patres civitatum † confirmentur Cujat. *ad hanc Nov.*

I
2
3

NOVELLA LXXVI.

De Monachis.

SUMMARIÆ.

1. **N**ovella hæc interpretatur *Novellam quintam.*
2. **C**asus distinguitur de muliere, ingressa religionem, ante illam constitutionem, & post constitutionem num. 3. item inter bona Monachi num. 4.

HÆc constitutio interpretatur priorem constitutionem, in numero *quintam* † quæ de his lata est, qui ingrediuntur monasteria, & substantias suas consecrant,

M m m

- secrant, & ex quo ipsam tempore valere oporteat, videlicet, ut in tempus futurum, non præteritum, valeat. Unde & decidit casum præteritum, cum mulier ante hanc constitutionem ingressa sit religionem, quod bona ipsius non sint in proprietatem addicta monasterio, sed remansisse salva filio: secus autem si post constitutionem ingrederetur. Et sic de bonis suis ante ingressum testari potest, non autem post ingressum, cum constitutio lata esset Joach. Steph. *ad b. Nov.*

NOVELLA LXXVII.

De Impudicis & Juratoribus.

SUMMARIA.

1. **C**rimen blasphemiae gravissimum.
Blasphemi poena num. 2. Et quæ de jure Carolino.

Haloandri inscriptio talis est: *Ille qui contra naturam luxuriantur, & per Deum adjurant, item blasphemias in Deum ingerunt, afficiantur supplicio.* Sanè

1. omnium gravissimum crimen est blasphemia hoc est, convitium & maledictum adversus Deum. Sic blasphemiae quoque species est, jurare per capillum & caput Dei *b. Nov. 77.* Justinianus enim non voluit pati, sacrilegam linguam, quæ fraudis suæ testem Deum impiè adscivit, impunitam esse.

2. Poena autem blasphemus, qui etiam post admonitionem *per d. Nov. 77.* ab Imperatore sibi factam & insinuatam, adhuc in tali scelere perseverat, ultimum supplicium irrogari jubetur, uti interpretatur Accursius *ex l. ultimum supplicium 21. ff. de poen.* Qui verò semel iterum vel etiam tertio peccavit, eum lex capitali supplicio (ut quæ præcipitem & lubricum linguæ lapsum capi-

capite plectere nolit *l. famosi ff. ad L. Julian. Majest.*) non afficit, sed extraordinariâ poenâ in eum animadvertit, habitâ ipsius hominis, aliarumq; circumstantiarum ratione: quorum omnium arbitrium penes judicem est. Sed Imperator non tantum ipsos blasphemos ultimis supplicijs subdit; sed magistratibus quoque, qui in tale quippiam committentes, secundum leges non animadvertunt, & Dei, & suam indignationem minitatur *hâc Novellâ 77.* Moribus nostris quænam hodiè frequentetur poena, dixi ad constitutiones Carolinas capitales *artic. 106.* Ernestus Cothman. *ad tit. C. de hereticis* ubi refert, hominem quendam perditæ vitæ & dissolutæ, ex canponâ venientem, & nive copiosâ impeditum, quò minùs progredi posset, convitia in Deum blasphemè dicentem, & aliquoties repetentem, decollandum esse, pronunciâsse Facultatem Juridicam Rostochij Anno 1600. Sic in blasphemos capitis poenâ animadvertendum esse, Scabini Lipsenses aliquoties respondisse, testis est Daniel Mollerus *ad p. 4. consil. Elector. tit. 1. num. 8. & seqq.*

Cæterum de luxuriâ contrâ naturam, sive de peccato Sodomitico, tractat *tota Novella 141.* ubi de eo agitur. Videatur etiam reformatio Politica Caroli V. Augustæ Vindelicorum Anno 1548. tit. Von den Gottessidsterungen / Von den Gotteschweren vnd fluchen. Item de Anno 1577. Francofurti *tit. 1. 2. 3.* Constitutio Carolina criminalis *artic. 160.*

NOVELLA LXXVIII.

De dotalibus instrumentis, & manumissionibus: ne libertini de cœtero, jure aureorum annulorum opus habent.

1. **S**ervi manumissi fiunt ingenui, & consequuntur eo ipso jus aureorum annulorum.
2. Manumissio quatenus facit ingenuos; equiparatur restitutioni natalium num. 3. quæ tamen est plenior quàm manumissio num. 4.
5. Annulos non licet gestare clericis.
6. Manumissi hodiè omnes fiunt ingenui.
7. An liceat magnis viris, cum abjectis mulieribus matrimonium contrahere?
8. Romanum Imperium est Monarchicum, sed aristocratica ejus administratio.

I X hâc Novellâ, manumissi servi fiunt ingenui, & jus aureorum annulorum † simul à domino consequuntur, ut exindè de cœtero sive ulterius eonomine, pro consequendo jure gerendi annuli in digitis, adire Principem necesse non sit.

2 Facit tamen manumissio ingenuos † non quoad patronum, sed quoad cæteros, & jura alia ingenuitatis attinet: nam Jus patronatus integrum manet, nisi id patronus in manumissione remiserit nominatim *l. pen. & ult. C. de bonis quæ liberis.*

Quin etsi illud remiserit, honor tamen & obsequium debitum patrono non videtur remissum, uti nequè actio ingrati. Hæc manumissio æquiparatur **3** *b. Nov.* restitutioni † natalium, quæ fit à principe. Sed tamen sciendum est, pleniorē esse natalium restitutionem, quàm manumissionem † remissionem vè juris patronatus. **4**

Nam manumissus, etiamsi quantum ad cætera attinet, pro ingenuo habetur ex *b. Nov.* tamen juri patronatus

tus obstringitur; & eo etiam remisso, obsequijs & actioni ingrati, uti modò dictum, subjicitur; at natalibus restitutus, nec obsequium vel honorem debet, nec quasi ingratus accusari potest *l. pen. C. de bon. qua liber. l. 10. §. sed & si jus ff. de in jus voc.*

Sed nemo etiam facile à Principe restituitur natalibus, nisi consentiente patrono *l. 2. in fin. l. ult. ff. de natalib. restit. & filio patroni l. pen. ff. eod. Cujat. ad b. Nov.*

Deniq; Imperator *bac Novellâ cap. 2.* dat omnibus libertinis plenam & simplicem libertatem, qualis ab initio urbis fuit, adeòq; etiam ingenuitatem, & jus aureorum annulorum, & restitutionem natalium: undè patet, Justinianum Imperatorem omnem differentiam ingenuæ & libertinæ libertatis sustulisse; præter tamen jus patronatus & obsequendi, quod lædi non vult Cujat. *b.* per hoc tamen non sustulit, nec tollere potuit gradus & ordines inter liberos homines: quasi hodiè nulla sit differentia inter nobiles & plebejos Oldend. *ad l. in orbe 17. de jure person.* Ipse etiam Leo Imper. cum privatis interdixisset usum auri & gemmarum, tamen excepit ornamenta matronalia & muliebrum viriliumque, annulorum habitum *l. unic. C. Nulli licere in frenis lib. 11. & Novell. Leonis 81.* Solis clericis† nisi sint in dignitate, constituti, annulos gestare non licet, ex decreto concilij Lateranensis sub Innocentio III. & Basiliensis sub Sigismundo Imperatore habiti: *Nullus portet annulum, nisi cui competit ex officio dignitatis, & unum duntaxat.* Nam aliàs vulgò dici solet: *Clericus annulatus, aut est fatuus, aut prælatus.*

Postremò hîc agitur de libertate, quæ antiquitûs habebatur pro humili & abjectâ personâ *l. uxorem liber-*

tam 15. C. de nupt. l. humilem 17. C. de incestis nuptiis & con-
 sequenter erat impedimentum in contrahendo matri-
 monio; at jure novo, nulla dignitas prohibet cum li-
 bertâ matrimonium contrahi *b. Nov. cap. 3. Vult. con-*
fil. 17. num. 11. vol. 3. nam hodiè omnes manumissi in ge-
 6 nui† sunt, non libertini sive liberti *l. in orbe 17. de stat.*
bom. Sunt qui putant, novo jure permissum esse viris,
 magnâ licet dignitate præditis, cum cæteris etiam hu-
 7 milibus plebeis, & abjectis mulieribus matrimonium†
 contrahere, idq; *per Autb. Sed novo jure C. de natural. liber.*
 quæ desumpta est ex *Novel. 117. cap. 4.* quæ tamen No-
 vella id ne verbo quidem innuit; neq; ibi agitur in spe-
 cie de conjugio virorum maximis dignitatibus decora-
 torum, contrahendo cum humili & abjectâ aliquâ fœ-
 minâ; sed est generalitèr concepta de nuptiis ejusmodi
 virorum, quas ita celebrari præcipit, ut dotalia instru-
 menta adhibeantur. Et hinc indecorum censerî, si
 Princeps vir vel fœmina plebeis se misceat nuptiis;
 quamvis non prohibeatur, notavit Oldendorp. *ad l. fi-*
liam 9. de Senatorib.

Illud addo: Jus Imperij *Monarchici* penes Impera-
 8 torem† nostrum adhuc esse, probari ex *b. Nov. 78.*
cap. 5. undè deducitur, Romam dici communem
 omnium patriam, & omnes in orbe Romano cives Ro-
 manos effectos fuisse, qui jure Romano usi sunt *l. 1. in*
pr. C. de Summ. Trinit. l. in orbe ff. de stat. bom. ut non sit
 dubitandum, quin Romanum Imperium adhuc jus Mo-
 narchiæ habeat. Sic quoq; res ipsa loquitur, leges Ro-
 manas omnibus penè populis ab Imperio Romano vel
 vi, vel arte, vel precio, vel prece, exemptis, adhuc impe-
 rare. Illud negari quidem non potest, leges Romanas
 apud

apud populos peregrinos esse derogatas obrogatasvè, hoc est, ex parte illis aliquid vel ademptum, vel adjectū; non tamen exindè rectè quis concludet, leges Romanas legibus patrijs abrogatas, h. e. penitus sublatas esse. Quin & in ipso Imperio utimur jure Romano, nisi lex patria adversetur: sed interim verum manet, leges Romanas esse Monarchicas, sine quibus justitia benè rectè ac salubritèr administrari nequeat. Concludimus itaq; de Imperio Romano, illius jus Monarchicum adhuc esse, licet administratio Monarchiæ Romanæ in Aristocratiam commutata sit; Item jus Romanum, sive leges Romanas, esse Monarchicas; quod utrumq; latius deducit & probat D. Ernestus Cothman. *in Comment. ad lib. 1. Cod. tit. 1. quest. 1. & quest. 2. per tot.*

NOVELLA LXXIX.

De Monachis Litigatoribus.

SUMMARI A.

1. **M**onachorum & Monialium forum competens: & jure novo quod num. 2. ubi eorum causa debet celerrimè expediri num. 3. Ratio num. 4. Quod si criminalis causa sit, tunc judex est competens Magistratus secularis n. 5. & 6. Quod si crimen Ecclesiasticum, tùm clericus ante executionem debet prius degradari num. 7.
8. Pœna præsidum violantium hanc constitutionem.
9. Decanici quid sint.
10. Pœna aliæ Ecclesiastica, aliæ civiles.

HAc Novellâ agitur de Monachis litigantibus, apud quos nimirum oporteat litigare sive causas agere Monachos & Ascetrias: sive de competente

tente iudice Monachorum & clericorum constituitur
b. Nov. 79. & Nov. 83. & Nov. 123. in quibusdam locis.

1 Olīm Monachi & Moniales, sicut & clerici, agnoscebant competentes iudices civiles, puta, Rectores provinciarum, præfectos prætorio, coram quibus in
 ius vocati † comparere compellebantur *l. omnes C. de Episc. & cler.* quamvis volente actore etiam coram Episcopo diocesano conveniri possent *l. decernimus C. de Episc. audient. & l. cum clericis 25. C. de Episc. & cler.*

2 At ex hac † *Novellâ 79. & Nov. 83.* non possunt conveniri, neq; clerici, neq; Monachi, nisi coram Episcopo: ejusquē arbitrio vel ipsi Monachi respondere debent, per se, vel per Antistitem suum, vel per actorem sive Syndicum communem, qui etiam *Apocrisiarius* dicitur.

Deindē constituit Justinianus, ut non possint conveniri nisi coram Episcopo, & ut coram eodem Episcopo
 3 lis celerrimē expediatur, sine sumptu † & sine scripturâ
 4 sive libello solenni: idq; ideò, ne Monachi † aut clerici longis ambagibus & prolixâ telâ litis avocentur à cultu divino, cui unicē devoti esse debent atq; dedicati. Cæterum Episcopo nolente aut nequeunte judicare de causâ ad se delatâ, tūm demūm apud iudicem civilem lis agenda est, quasi in subsidium: idq; ita ob-
 5 tinet, si causa sit pecuniaria sive civilis.

6 Sin autem criminaliter agatur, † tunc si crimen à monacho vel clerico commissum, est *civile sive commune*, ut est homicidium, adulterium, furtum &c. tunc iudex competens erit civilis sive secularis, † qui causam disceptabit & finiet intrâ menses duos, & exequetur sententiam hoc ordine, ut prius curet clericum degradari ab Episcopo, id est exautorari, & ordine atque
 habi-

habitu Ecclesiastico spoliari (de quo videatur Duarenus *lib. 1. de beneficijs cap. 1.*) ne si absque regradatione puniretur , ipsa quodammodo religio violata existimaretur.

Si verò sit *crimen Ecclesiasticum*, quod contrà disciplinam Ecclesiæ committitur v. g. Sacrilegium , ambitus, id est, largitio, si Monachus aut Clericus ordinem suū ꝑ pecuniâ illicitè adeptus fuerit , ad quem gratis aspirare debuerat , quod crimen *Simonie* speciali nomine appellatur ; tunc disceptatio illius criminis pertinebit ad Episcopum , tanquàm ad Judicem competentem *Nov. 123. Cujat. ad Nov. 79.* Multum autem interest , à quo quis puniatur, tum propter jus & disciplinam publicam, ut nemo nisi à legitimo & competente iudice puniatur, tum quia longè alia est ratio cognitionis Ecclesiasticæ, alia politicæ e. g. Jure civili in criminalibus foeminae possunt esse testes , non etiam Jure Canonico: imò neq; masculi laici adversùs Clericos admittuntur, ut docet Grammaticus *consil. 42.* & coerciones Ecclesiasticæ sunt longè mitiores: præsertim cum à sanguine in universum abhorreat Ecclesia *c. bis 33. quest. 8.* Scipio Gentilis *lib. 3. de jurisdict. cap. 15.*

Subjicit etiam Imperator pœnam Præsidibus Provinciarum , violentibus hanc constitutionem ꝑ de pecuniarijs sive civilibus causis, & coercentur executores , qui quem ex his vocaverint ad Judicem civilem, non ad Episcopum ; nam & ab ipso Episcopo executores conjici possunt in *Decanica* sive Diaconica ut in *l. 3. C. de heret.* sive in custodiam vel Decuriam , quasi sacrum carcerem, quippè quòd in *Decanico seu Sacratio* vestimenta sacra sæpè recondantur, *Decanica* itaq; ꝑ non

sunt carceres, licet in ea quandoq; conjiciantur custodiae causâ; cum & in eis haberi conventus, & res pretiosae recondi soleant Cujat. *ad b. Nov. & Joach. Steph. ibid.* Ut autem criminum, sic etiam pœnarum, est differentia; 10 aliae enim ecclesiasticae sunt, aliae verò † civiles; *illae in Canonum, hae in legum sunt potestate: Criminibus civilibus canones non irrogant poenas, praeterquam poenitentiales; Criminibus Ecclesiasticis poenas statuunt eo jure, quo de rebus cœteris Ecclesiae Nov. 83. §. Si tamen ubi videantur etiam quaedam de iudiciis criminum Clericorum.*

Dixi etiam de foro clericorum *p. 2. discursuum Academicorum ex jure publico, discursu 1. per tot.* Quomodo differant causae Ecclesiasticae, à causis secularibus; & simul de causis merè Ecclesiasticis, itemq; communibus & mixtis, egi *discursu 12. parte 2.*

NOVELLA LXXX.

De Quæstore plebis: ubi de mendicantibus validis non tolerandis.

SUMMARIA.

1. **D**E validis mendicantibus, quibus depellendis constituuntur Bettelvoigt num. 2. ab his excipiuntur pauperes num. 3. sed circa depellendos validos mendicantes quae jure benè constituta sunt, non observantur num. 4. cum potius graviter puniendi sint num. 5.

IN hac Novellâ de Quæstore (qui ita dictus ab inquirendo sive investigando) Imperator hoc negotij dat Quæstori plebis, à se eo fine creato, (non enim agitur de Quæstore Palatij de quo Nov. 35. aut exercitus de

de quo Nov. 41. ut in urbe quærat & coerceat validos mendicos & inertes, otiosos, peregrinos, erroneos & vagos, cujuscunq; conditionis sint, sive Clerici sive Monachi, qui provincias suas deferunt, & ad urbem Romanam confugiunt: quâ in re imitatus videtur Solonis & Draconis leges, quibus ignaviæ accusatio constituta fuit apud Arcopagitas, non secus atque in asotos & luxuriosos. Tales sunt † quibusdam locis, ubi tamen constituta est Respublica, qui hodiè vocantur Bettelrichter oder Bettelvoigte. Huc etiam referri potest Titulus Codicis *de mendicantibus validis lib. 11. tit. 25.* cui abrogari per hanc Novellam 80. notat Cujatius *ad d. tit. Cod.* Neq; defunt nobis Germanis Imperij publicæ constitutiones, quibus mandatur, ne ferantur validi mendicantes, quæ ad finem enumerabuntur.

Imperator Valens *in l. 1. C. dict. tit.* jubet mendicantium robur & integritatem † corporum exquiri & explorari, & inertibus validis jubet poenam imponi, ut, si servi sint, dominis reddantur; si autem liberi sint, addicantur servitio ejus, qui imposturam & inertiam illorum prodiderit. Ex hac Novellâ ad quæstorem est hoc munus rejectum inquirendi de personarum mendicantium validitate; & quos invenerit segnes, agriculturæ vel alijs operibus aptos, ad ea remittendi, & in meliorem vitam mutandi *cap. 4. & 2. seqq. b. Nov.*

Utilius ijs esurientibus panis tollitur, si de cibo securi justitiam negligunt, quàm esurientibus frangatur *c. non omnes s. q. s.* & potius expediret, negatis alimentis hos delinquentes inertia famæ perire, quàm in delicto fovere *l. bona fides ff. depos.*

Valens ignaviæ sectatores, qui ad evitanda civilia

munera in solitudines & monasteria secedebant, retrahi ad labores statuit, neq; prætextu religionis ignaviam passus est *l. quidam ignavia 26. C. de decurionib. lib. 10.* quod & alijs Cæsaribus placuit *l. qui sub prætextu C. de SS. Eccl. l. si quis Curialis C. de Episc. & Cler.*

- 3 Cùm autem otium & inertia hîc potissimum ple-
tenda notetur; exindè rectè excipiuntur pauperes†
qui aliquâ acceptâ fortuitâ clade lapsi sunt facultati-
bus, & mendicare palàm erubescunt; ijs namq; subve-
niri æquum est: etenim isti artes & dolos mendican-
tium validorum non exercent, neq; inertia factovè suo
in id malum inciderunt Joann. de Plateâ *ad d. l. unicam*
C. de mendicantib. valid. Menoch. *de arbit. jud. quest. 532.*

- Verùm quid leges, sine moribus, vanæ proficiunt!
exclamat Petrus Hegius *p. 2. quest. 27. num. 16.* laudamus
veteres; sed nostris utimur annis. Certè optandum
esset, vel id quod *d. l. unic.* continetur, vel in *d. Nov. 80.*
substituitur, in usum revocari; sed non credo (pergit
4 Hegius *d. loc. num. 17.*) in tantâ morum corruptelâ†
meliora nobis speranda, ut qui graviora etiam invale-
scere quotidie videmus. Eccè enim, non tantùm validi
hinc indè vagantur mendicantes, sed & iidem morbos,
vulnera, defectus naturæ simulant, literis & sigillis ab-
utuntur, & hisce prætextibus immensam pecuniæ vim
colligunt, cùm interea membra habeant integra & sa-
na, & latrocinij furtiquè criminibus impensè dent
operam.

- Falsitatis imaginem habet, si quis pro fame ex-
plendâ & regendâ desidiâ, morbum simulans; stipem
quærat; in quem rectè fustigatione & relegatione ani-
5 madvertitur; cujusmodi poenam† & illi dictatam me-
minisse

minisse, refert Hegius, *d. loc. num. 25.* qui linguæ defectum mentitus, postea falsus fuisse ita deprehensus est, cum illi valdè esurienti panis in os immissus esset, quem statim is comminuit & deglutivit; ubi & iudicis minister statim, manu in os inserta, linguam antea abditam, rursùm protraxit: & ejusmodi, etiamsi non utantur literis & sigillis alienis, neq; falsi aut quasi falsi teneantur, tamen ut stelliones & impostores rectè puniri fustigatione & relegatione, & ita sæpiùs judicatum se scire, testatur Hegius *d. loc. num. 27.* De mendicantibus validis non ferendis cautum est etiam constitutionibus Novellis Imperij in *Policey Ordnung zu Francsfurt Anno 1577. tit. 27. constit. crimin. Carolina artic. 39. vers. desgleichen Reformation guter Policey de Anno 1548. pag. 374. tit. Von Bettlern vnd Müßiggengern.*

NOVELLA LXXXI.

De solutione patriæ potestatis.

SUMMARIÆ.

1. **E**pis copatus liberat à patriâ potestate, olim secus erat *n. 2.*
3. **P**atriciatu dignitas etiam liberat à patriâ potestate: ut & dignitas consularis *num. 4. itemq; militia num. 5. & 6. & ceteræ dignitates, quæ à curiali conditione liberant num. 7.*

Haloandri inscriptio hæc est: *Constitutio, quæ per dignitates & Episcopale munus, filios liberat à patriâ potestate.* Per Episcopatum filius familias liberatur **†** *nexu patriæ potestatis b. Nov. 81. in fin. quod repetitur Nov. 123. §. Si verò contigerit.* Atq; hæc quidem ratio dissolvendæ patriæ potestatis illud quoq; singularis be-

neficij habet, quod nihil imminuat legitimi juris, aut
commodi, quod haberet filiusfamilias Balduin. *ad §.*
pœna num. 19. Instit. Quib. modis jus patr. potest. solv.

- 2 Olīm hic non erat modus tollendæ patriæ potesta-
tis, sed etiam † Episcopus remanebat sub sacris pater-
nis *l. sacrosanctæ 34. C. de Episc. & Cler.* cui subiecta est
Authentica *Sed Episcopatus dignitas sumpta ex b. Nov. 81.*
Et quidam etiam filius potestate patriâ liberatur,
etiāsi invito vel ignorante patre filius ad Episcopa-
tum pervenerit, quia *in Nov. b. 81.* consensus patris non
exigitur.

- 3 Quin etiam patriciatus dignitas † liberat filium
à patriâ potestate: quia enim patricius, ex definitione
Constantini, pater sit Imperatoris, quem Imperator pa-
tris loco sibi elegit, ideò iniquum videbatur, patrem Im-
peratore inferiorem hunc jure potestatis sibi subiectum
habere *l. nemini C. de censib.*

- 4 Consularis dignitas † antè *Nov. 81.* non solvebat
5 patriam potestatem, ut nec militia † *§. filiusfamilias Inst.*
6 *Quib. mod. jus pat. potest. solv.* At ex *b. Nov. 81.* † solvit pa-
triam potestatem.

- Deniq; Justinianus addit *ad l. ult. C. de consulib.* non
tantum patritiatus dignitatem solvere patriam potesta-
7 tem, sed & cæteras dignitates † quæ curiali conditio-
ne liberant *de quibus Nov. 38. & 70.*

His dignitatibus liberi sui juris fiunt sine capitis
diminutione, sequiturq; eos peculium tacitè, sicut
emancipatos Cujat. *b.*

NOVELLA LXXXII.

De Judicibus.

1. **J**udices pedanei undè sic dicti: erant assessores num 2. differunt à magistratibus num. 3. cognoscunt de humilioribus negotijs n. 4. usq; ad summam trecentorum aureorum n. 5. disceptant causas non cognitionalitèr n. 6. sed saltèm per adnotationem num. 7. sententiam dicunt ex scripto solenni num. 8.
9. **J**udicum nomine veniunt etiam compromissarij; olim illi iurjurando se obstringebant num. 10. quod hodiè ex hac Novellâ secus est num. 11.
12. **A**ppellare non licet à sententiâ præfecti prætorio, sed tamen locum habet retractatio, quæ est loco appellationis num. 13.
14. **R**etractationis remedio tunc utimur, quando appellare non licet.
15. **R**evisio & supplicatio idem est quod retractatio: quæ & in Camerâ Imperiali obtinet num. 16.
17. **R**etractatio & appellatio differunt.
18. **D**e communibus opinionibus.

Judicum nomen generale est *b. Nov. cap. 13.* & continentur eo, tam magistratus, quàm judices pedanei, † qui ita dicti, quòd pedibus ibant in prætorium; vel quia quasi plano pede judicabant, non pro tribunali. Nam hi judices tribunal non habebant, quod soli magistratui compete-
 bat; sed erant Assessores † vel scho-
 lastici juris, vel Rhetores, qui ex scholis in forum evocati erant.

Et hìc notandum est, *Cognoscere de plano*, esse cognoscere sine plenâ solennitate judiciariâ, utpotè formularum, loci, temporis. Metaphorâ ex eo sumptâ quòd tribunalia loco ponebantur eminentiore. Quicquid
 igi-

igitur *de plano* fiebat, non *pro tribunali*, plenam solennitatem non censebatur exigere, sed cognoscebatur confestim, de plano, summarie, sine strepitu, sine figura iudicii. *Opposita itaq; sunt*, de plano procedere, & pro tribunali, sive cum plenâ solennitate judiciaria. vide scripta ad Nov. 195. in fin.

- 3 Differunt etiam magistratus à pedaneis iudicibus † *Pedaneis* dantur sportulæ sive salaria certa; *Magistratibus* non dantur, quia ampla salaria habent: *pedanei* per modica, & similiter sportulas per modicas. *Pedanei* non habent Assessores; at *Magistratus* habent Assessores: *Magistratus* plerumq; erant viri militares, legum ignari; at *pedanei* periti legum, sicut assessores, qui nihil à pedaneis distant Nov. 60. nam ex eodem corpore Studioforum Juris adsumuntur, tum pedanei iudices, tum etiam assessores, & hi debent præstare scientiam legum & morum, non magistratus l. 2. ff. *Quod quisq; jur.* Magistratus habent tribunal; at *pedanei* non habent, uti modò dictum; sedere tamen eos Justinianus vult à matutino ad occasum solis Cujat. ad b. Nov. pag. 233.

- His autem pedaneis iudicibus, committebat Magistratus humiliora † negotia l. ult. C. de pedan. iudicib.
 4 quæ negotia definit Justinianus, usq; ad summam † trecentorum aureorum. Sed hi pedanei iudices jurisdictionem non habent, nec solennem & plenam cognitionem; quia non *cognitionaliter* † (quod est actis accurate diligentèrq; confectis) sed saltè *per adnotationem tantum* † (h. e. sine solennitatibus juris civilis)
 6 causas humiliores disceptant, brevitatis & celeritatis causa; sententiam tamen dicere ex *periculo*, sive ex scripto † solenni omnimodò debent Cujat. b. ubi movet
 8 illam

illam quæstionem: An judicandi munere possint fungi, qui juris, legumq; prorsus sunt imperiti? Ad quam respondet per distinctionem: & magistratum quidem judicem esse posse imperitum existimat, sed vult, ut is adhibeat assessores peritos: Judicem verò pedaneum indistinctè omnem peritum esse debere legum & morum. Sic Joannes Robertus *lib. 3. sentent. cap. 5.* eadem distinctione rem temperat *ex b. Nov. 82.* ut si judices sint, quibus ex magistratus suscepti officio non tantum controversias & lites dirimere, verum etiam alia munia Reipublicæ administrationi conducentia exequi incumbit, ijs legum imperitis esse liceat, quod aliâ magis in re, quæ magistratui illi adnexa esset, utiles esse crederentur: sin autem sint judices, quibus hoc duntaxat oneris imponitur, ut controversias & lites dirimant, ijs imperitis esse non liceat Vult. *discept. 8.* Hotom. *illustr. quest. 28.* ubi in utramq; partem argumenta adfert; quod etiam fecit Rittershusius *p. 9. cap. 6. num. 68.* qui tandem concludit; probabilius esse, judices oportere, eruditos esse & juris peritos; si non in universum, saltem quoad illam causam ad quam dantur: idq; Justinianum indicare *in l. pen. C. de judic.* Quid enim obstaculi est, *inquit*, homines, qui alicujus rei peritiam habent, de eâ re judicare? Sic idem Justinianus *b. Nov. 82.* putat, non convenire, ut ulli gerant nomen judicum, qui legum sunt imperiti, & in rebus gerendis nullum habeant usum, nullam experientiam. Et quomodò ille judicare potest, prout legibus vel constitutionibus, vel moribus proditum est, uti scriptum est *in §. 1. Instit. de offic. judic.* qui juris, id est legum, & constitutionum, & morum sit imperitus? Et nemo non intelligit, quam

magnum detrimentum adferat Reip. si talibus iudicibus imperitis, lites disceptandæ tradantur, qui rectam judicandi rationem aliundè emendicaturi, & alios quæsituri, à quibus discant, quid in iudicando sequi oporteat. Quid aliud hoc esset, quàm alienis oculis videre, aut alienis auribus audire? *fac. l. 9. C. de iudic.*

Adhuc alia movetur quæstio circa hanc *Novell. 82.* An nimirum iudices dari possint ex corpore Advocatorum? Negat hoc Alciatus *lib. 12. parerg. cap. ult.* rectè fieri: sed Alciati sententiam refutat Tiberius Decianus in *Apologiâ adversus Alciatum cap. 19.* ubi in fine ait: Advocatum quidem eum, qui fuerit venalis, seu linguam habuerit venalem, non facillè futurum esse bonum iudicem: (metuendum enim est, ne etiam in hoc novo munere corruptelis munerum & sordibus sit obnoxius) sed eum, qui sit vir bonus, & integer, atq; innocens, qualis certè iudex esse debet, semper meliorem iudicem futurum, quàm alium aliquem, qui in foro non sit versatus; hunc enim non facillè obnoxium fore circumventioni ac deceptioni Advocatorum, quorum sæpè magna est calliditas. Sanè ejusmodi iudicem admitendum rectè quis dixerit: & pro eo facit autoritas Justiniani in *h. Nov. 82.* ubi nominat plures Advocatos, quos constituit iudices, sive quos transfert ex classe Advocatorum in collegium iudicum. Pro hac sententiâ etiam concludit Rittershusius *d. cap. 6. num. 75.*

- 9 Secunda pars est de iudicibus compromissarijs, (nam & illi iudicum nomine continentur) quæ confirmantur quæ de eis prodita sunt jure veteri: & hoc tantum adjicitur, ut mutua se obstringant stipulatione poenali, qui in eos consentiunt, quæ committatur in
cum,

cum, qui non paruerit arbitrio. Olim etiam se jurejurando obstringebant † compromissarij, & eo casu arbitrio stare compellebantur omnimodò actione in factum, vel conditione *ex lege 4. C. de recept. arbit.*

Sed corrigit Imperator illud *Novellâ hâc* † & ne datur occasio committendi perjuriam, prohibet arbitros sive compromissarios eligi cum juramento; vel si jura-
verint, ut tunc litigantes stent arbitrio Cujat. *b.*

Tertia pars est communis iudicibus omnibus, etiam magistratibus, ut ab omnibus appellari possit, excepto præfecto prætorio, † (Præfectus generaliter dicitur, ad quodlibet officium deputatus, *ein Obmann/Prætorium*, domus magnifica, honori aut voluptati deserviens *l. urbana prædia ff. de verb. sign. l. Titia cum testamento §. Cajus de legat. 2.* Ex his composita vox est *Præfectus Prætorio*; significans aliquem honorificè admodum functioni addictum: quales erant, quibus proximus post Principem locus dignitatis dabatur, qui illustrissimus dicebatur *Nov. 23. §. illo videlicet*) à cujus sententia non appellatur *l. 1. C. de sent. præf. prætor.* si tamen sententia ejus iniquitatem aliquam continere videatur, appellationis loco est remedium aliud, videlicet Retractatio, † Cujat. *ad b. Nov. propè fin. Et ad Nov. 113.* Retractationis remedio utimur, *inquit*, cum appellandi †
jus non est, vulgò *Revisionem* appellant † vel *supplicatio- nem*: quia non nisi supplicando Principi procedit: & quia non novâ opus sit actione, sed priora sive vetera tantum recenseantur, sive revideantur: sic in Camera Imperiali, quamvis appellatio non concedatur ei, qui victus est, & per sententiam se læsum dicit, tamen peti potest revisio † *de quâ integer tractatus Ludovici Bruderi.*

17 Differentiam inter † *retractionem* sive supplicationem & *appellationem* tradit Cujatius *ad b. Nov. & ad tit. C. de sententijs præfecti prætorio* quod interposita appellatione nihil innovari potest, nec ad executionem sententiæ perveniri, sed eam suspendi *tot. tit. ff. Nihil innovari pend. appell.* Sed retractione per libellum Imperatori porrectum impetratâ, ut causa retractetur executioni sententiæ præfecti prætorio nullum adfertur impedimentum; sed ea procedit; dum tamen prius satisfecerit victor, de re restituendâ, si fortè contingat priorem sententiam rescindi; quæ cautio tunc est necessaria, quando libellus didascalicus intra decem dies à tempore latæ sententiæ oblatus est: non est necessaria, si post decem dies offeratur *Aut b. Quæ supplicatio C. de precibus Imp. offer. Cujat. ad d. tit. C. de sententijs præfect. prætor. ubi tradit illud notandum ex Nov. 119. quod retractatio causæ aliquando permittitur eidem præfecto prætorio, puta, si intra decem dies eidem offeratur libellus, vel principi, ut rursus inspiciat causam attentius, qui dicitur *libellus didascalicus*. Et sic ille libellus impedit executionem, si eidem offeratur intra decem dies, nisi victor sit paratus satisfacere de restituendâ re, si rescissâ fortè sententia fuerit Cujat. *d. loc. & ad Nov. 119. cap. 5. & ad Novell. 82. propè fin.**

18 Ultimo loco *cap. 13.* additur, ut ne iudices † aliter judicent, quàm legibus prodictum est, nec pareant in medio litis, emissis rescriptis aut pragmaticis formis *Nov. 113.* Idem Imperator hoc jubet *in pr. Inst. de offic. Jud.* ubi illud, inquit, imprimis observare debet iudex, ne aliter judicet quàm legibus, aut constitutionibus, aut moribus prodictum est. Sic etiam Imperator dicit *in*

Novellâ 18. cap. 5. Erubescendum esse Jcto, loqui sine lege. Quin & in Ordinatione Camerae p. 1. tit. 13. judici præscriptum est, ne ex proprio nudoq; arbitrio, & privata sua conscientia, sed ex legibus, constitutionibus publicis, & probatis consuetudinibus jus dicant. Hinc quid de traditionibus & opinionibus Interpp. nostrorum sit habendum, facile erit judicare; de quo Henricus Nebelkra decis. 1. per tot. luculentè disserit.

Deniq; Principes Romanos semel atq; iterum in eadem causa fuisse consultos, patet ex b. Nov. §. atqui in omnibus, & ex l. 13. ibi, Consules nos ff. de offic. Præsidi.

NOVELLA LXXXIII.

De Clericis Litigatoribus.

SUMMARIA.

1. **C**lerici & Monachi apud quem judicem litigare debent & num. 2.
3. *Judices & pœnæ aliæ civiles, aliæ Ecclesiastica.*
4. *Crimina civilia & Ecclesiastica quæ: & qui judices de illis cognoscant.*

UTi Monachi, ita etiam Clerici litigantes eundem Episcopum primum judicem competentem habent, † qui Episcopus litem finiat celerrimè sine sumptu, & sine scripturâ solenni. Et post hoc si fortè illic non licet, vel propter causæ naturam, vel alias difficultates & impedimenta, tùm demùm in subsidium lis agenda est apud judicem civilem, † quòd in civilibus locum habet; at in criminalibus causis distinguitur, quod plenius explicatum est ad Nov. 79. de Monachis litigatoribus. Ex hac constitutione Justinianus † crimi-

num civilium & Ecclesiasticorum differentiam secutus, in eadem genera dividit poenas, in civiles scilicet & Ecclesiasticas Cujat. *ad c. cleric. 8. Ext. de judic. Crimi-*
 4 *na civilia* † civitatem vel Rempublicam lædunt, ut furtum, homicidium, quorum criminum executio Magistratibus Reipublicæ data est: *Ecclesiastica delicta* disciplinam Ecclesiæ lædunt, & eorum cognitio in clericos ac ministros Ecclesiæ pertinet, ut unusquisq; de re suâ cognoscat *b. Nov. §. si tamen. Ubi de civilibus* constituit Imperator, ut cognoscat potestas secularis: *de Ecclesiasticis* Episcopus. At placuit *Pontificibus*, ut de omnibus criminibus clericorum, generaliter & indistinctè soli Episcopi cognoscant, non potestates seculares; id quod tamen tandem etiam constituit Fridericus II. *in constitutione de statutis & consuetudinibus contra Ecclesiæ libertatem.*

NOVELLA LXXXIV.

De Fratribus.

SUMMARIA.

1. **F**ratres alij germani, alij consanguinei, alij uterini. De
 borum successione agitur hac Novellâ num. 2. adhibita
 distinctione bonorum paternorum & maternorum n. 3.
 Fratres germani præferuntur alijs fratribus ex uno latere saltem conjunctis num. 4. imò etiam patri in successione fratris premortui num. 5. sed hoc corrigitur per Nov. 118. num. 6.

1. **F**ratrum alij sunt germani, nimirum nati ex eodem patre eademq; matre, alij verò ex eodem † patre tantum; qui consanguinei dicuntur: alij ex eadem matre tantum, qui uterini vocantur.

Germani consanguinei sunt, nisi emancipatione soluta sit agnatio. Consanguinitas enim species agnationis est. Germani igitur agnati sunt, Uterini non sunt consanguinei, qui cognati sunt, non agnati. Uterini fratres, id est, diverso patre, sed eadem matre geniti, agnationis jus habere non queunt, sed cognationis tantum sibi titulo connexi sunt Cujat. *b.*

De his fratribus agitur hac Novellâ, † quomodo 2
nimirum possint fratres ex utroque parente germanos, succedant fratres consanguinei, & uterini. Justinianus *b. Nov.* constituit, si quando defunctus ab intestato nullos reliquit liberos, neque parentes superstites, sed fratres, quod tunc primo loco deferatur hereditas fratribus & sororibus germanis, tam naturæ, quam legis antiquæ intuitu: & ita illos præferri alijs fratribus ac sororibus ex uno tantum parente conjunctis, si vè illi sint consanguinei, si vè uterini *b. Nov. 84. cap. 1. §. Aut b. Itaq; mortuo C. Comm. de success. §. Nov. 118.*

Possint germanos autem demum vocantur uterini & consanguinei simul *l. ult. §. sed nec fratrem C. de legit. hered.* Ita tamen, ut in bonis profectis † à patre, si vè quæ 3
defunctus à patre acquisivit, soli consanguinei succedant; & in bonis profectis à matre, si vè quæ defunctus à matre habuit, soli uterini; in cæteris bonis aliunde quæsitis, utriusque pariter admittantur *l. de emancipatis 13. §. 2. C. de hered. legit.* Et hoc est quod vulgò dicitur:

Maternis cedant materna, paterna paternis.

Quæ sententia est communis, eamque tenet quoque Cujatius in *paras. C. d. tit. de legit. hered. §. in consultat. 23. §. ad Novellam 84.* à quâ tamen recedit Fachinæus *lib. 6. controuv. cap. 5.*

Præ-

4 Præferuntur itaq; ex *hâc Novellâ 84.* fratres ex utro-
 què parente, his, qui ex uno latere tantùm conjuncti †
 sunt, quo jure novissimò multa loca juris anterioris ex-
 purgantur per Justinianum. Nam antè ipsum fratres
 consanguinei non erant deterioris conditionis, quàm
 germani; quod & Balduinus rectè admonuit in Instit.
 ad Nov. 118.

5 Quin & fratres utrinq; conjuncti præferuntur pa-
 tri, in successione fratris † præmortui: quod improbat
 6 & corrigit Imperator Nov. 118. † quæ cum fratribus
 conjungit patrem Cujat. b.

NOVELLA LXXXV.

De Armis.

SUMMARI A.

1. **A**rmorum duo sunt genera: quænam armorum appella-
 2. tione *hâc Novellâ* veniant num. 2.
3. Fabricarum varia genera.
4. Privatis hominibus arma fabricare non est permissum;
 An rusticis arma ferre liceat num. 6.
5. Armorum usus hodiè variat.

I **A**rma duorum † sunt generum. Primum est eo-
 rum, quæ manu in præsentem imprimuntur, ut
 sunt gladij, hastæ, frameæ, scuta, galeæ, & c. *Alte-*
rum est, quæ bombardâ, arcu vel manu mittuntur, sive
 jaculando projiciuntur, ut sunt spherulæ, sagittæ, lapi-
 des, glebæ, fustes, & alia, l. armorum 41. ubi Godd. de V. S.
 & §. armorum autem appellatione Just. de interd. Sed
 2 armorum appellatione veniunt hoc loco arma † omnis
 generis, imprimis illæ machinæ fusiles, quæ privatis
 inter-

interdici debent, quales hodiè sunt bombardæ, salamandræ, basilici, sclopi majores, crocodili & arcus perforati, qui ad murorum demolitionem usui sunt, quorum possessio ejus est, qui in Republicâ summum imperium habet *b. Nov. 85. Aristot. 2. Pol. cap. 8.*

Erant autem varia† genera fabricarum, quibus 3
præfecti qui erant, vocabantur Fabricenses; qui quidem in certas scholas erant distributi. Solis Fabricensibus jus erat fabricandi arma, concessum ipsis ab Imperatoribus jus habendi fabricas armorum bellicorum & armamentaria publica, solus Imperator sibi vindicat, qui exindè interdicat hanc Novellâ privatis† ho- 4
minibus, ne arma fabricent, nec habeant ferrarias sive ferrifodinas *l. ult. §. magnus ff. de publican. & vectig.* Hinc quoq; rusticus arma, vel lanceam, vel gladium portare, prohibetur *2. feud. tit. 27.* Quin & Fabricenses privatis arma vendere prohibentur. Quòd si privati arma emissent, hæc emptoribus auferebantur, non reddito pretio. Tantùm cultelli minores privatis permittebantur, quippè qui non essent ex numero armorum bellicorum Cujat. *b.* Et sanè rectè huic rei provisum est, ne scilicet cuivis armorum usus concedatur; cùm aliàs promiscuè armorum usu concessio, aperietur fenestra seditionibus, tumultibus, conspirationibus, cædibus, & alijs gravissimis periculis & incommodis. Et huc pertinet illa diligentissima ordinatio fabricarum & fabricensium *de quibus passim in tribus posterioribus libris Codicis & l. unic. C. ut armorum usus,* sed placet hoc loco addere illam quæstionem: An & quando Rustici arma ferre possint? quam† D. Rutger Rulandus *in quæstionibus* 6
juxta modum in camerâ inter referendum usitatum, resolutis,

Et præjudicijs munitis, quæst. 2. proponit hisce verbis: Hæc quæstio expedita fuit in causa Pappenheimb contra Aelgam / ubi cum Pappenheimb accusasset rusticos ob portationem armorum, ita hæc de re actum. Quod, quia in constitutione Imperij Anno 1530. von der Poliseey Ordnung titul. das Büchsen zu Ross oder zu Fuß nicht sollen geführt werden / prohibitum, actum ex *L. Juliâ de vi publicâ per l. 1. ad L. Jul. de vi, ibi, quia arma, tela, domi sua* Et de jure communi armorum usus rusticis est interdictus *c. ut armorum usus in scio Principe Autb. de armis §. si quis rusticus arma, de pace tenendâ Socin. reg. 30. Bart. d. l. 1. num. 1. & 7. ad L. Jul. de vi publicâ.* Quæ licet ita se habeant, & hîc probaretur rusticos hos arma ferre; tamen ij per dominos Assessores hæc ratione excusabantur: quod quod non tantum in vicinis pagis ejusmodi Büchsen tragen in usu, ut testatur testis, sed & dicta constitutio Novella *de armis* ut Bartolus testatur *ad d. l. 1. in usu non sit.* Imò hi rustici propter bella, sui defendendi causâ, & jussu actoris domini sui, arma gestant, itaq; licitum ijs fuit. Non enim solum laicis, sed & clericis permissum est, ad sui defensionem arma habere, ut latè distinguendo tenet Abbas, & alij *in c. clerici arma portantes, de vitâ & honest. cler.* quia tunc videntur portare causâ salutis *l. 1. & pen. ad L. Jul. de vi.* Hippol. de Marsilijs *consil. 103. num. 36.* ubi dicit, proclamata, ne quis pro suâ defensione portet arma per territorium, posse dici invalida: nam non possunt prohibere domum, quo minùs die noctuq; transeant homines scelerati, qui rarò sunt sine armis *Hucusq; Rutger Ruland. dict. loc.*

5 Cæterum hodiernis † moribus, usus armorum pro
inge-

ingenijs populorum & regionum variat: nam alibi est liberior armorum usus, & plerisq; concessus: alibi verò gestatio & tractatio armorum aut planè interdicta, aut certè non quovis tempore, nec cuivis permissa, de quo testatur etiam Rittershusius *parte 14. cap. 4. in fin.* Deniq; ex hac Novellâ deducitur, solum Principem bella indicere & finire *l. 1. C. ut armorum usus b. Nov. 85.*

NOVELLA LXXXVI.

Ut præfidi suspecto in audiendis litibus adjungatur Episcopus.

SUMMARIA.

1. **P**eregrinorum lites à judicibus citò sunt expedienda & finiende instante questione, idem à præsidibus debet fieri in provincijs num. 2. suspecto præfidi adjungi Episcopum num. 3.
4. Lis dirimitur vel per adnotationem vel cognitionalitèr num. 5.

SI fortè exteri litis causâ in urbem venerant, tunc illas in urbe lites advenarum & peregrinorum à judicibus esse finiendos celeritèr, imminente & instante † quæstore, vult Justinianus *Nov. 80. ubi Cujat. vers. at si fortè exteri &c.* Idem à præsidibus in provincijs fieri jubet hæc † *Novella 86. imminente & urgente* 2
Episcopo; & de præfidum negligentia & tarditate, Episcopum ad Principem referre sine relatione Episcopi Principem à Provincialibus interpellandum non esse; suspecto † præfidi in causæ cognitione adjungi 3
Episcopum ut *Nov. 53.* Et ut lis dirimatur amicè quasi ab honorarijs arbitris, vel per adnotationem † *h. e. sine* 4

folennitatibus iudicii civilibus, & sine folenni & plenâ cognitione, idq; brevitatis & celeritatis causâ; *vel cognitionalitèr* † quod est actis diligentèr confectis, ut, *suprà ad Nov. 82.* traditum est.

NOVELLA LXXXVII.

De mortis causâ donatione Curialium.

SUMMARIA.

1. **D**onatio inter vivos rerum immobilium interdicta decurionibus: secus est in donatione causâ mortis num. 2. sed quia decuriones hanc donationem causâ mortis extenderent per fraudem num. 3. Justinianus postmodum introduxit Decurionibus donatione causâ mortis n. 4.
5. Donatio mortis causâ non est, si ita donetur, ut nullo casu revocetur.
6. Donatio mortis causâ, an verò donatio inter vivos in dubio presumatur? § num. 7.
8. Donationis inter vivos natura.

Rerum immobilium donatio inter vivos interdicta est decurionibus † *Novell. 38.* At donatio mortis causâ non est interdicta sed permissa † *Nov. 46.* nam & legatis comparatur *l. ult. C. de mort. caus. donat.* licet non ab intestato *l. si filius ff. de leg. prest.* Cum autem decuriones per fraudes & calumniam hanc donationem causâ mortis extenderent, additâ nimirum lege contrariâ naturæ † legati, ne scilicet eam donationem poenitentia revocarent: quo modo facta à decurione donatio, causâ mortis, effectum habebat quodammodo donationis inter vivos; Idcirco visum est Justiniano,

niano, interdicere decurionibus donatione causâ† 4
mortis; perindè ac donatione inter vivos, etiam cum
decreto, venditione sine decreto Jacob. Cujat. &
Joach. Steph. b.

Et patet ex prædictis, ob quam causam Curialibus
prohibita etiam sit donatio mortis causa, quia revoca-
tio donationis locum non habebat; neq; enim propriè
mortis causa donatio est, ubi ita donatur mortis causâ,
ut† nullo casu revocetur; sed quamdiu est donatio 5
causâ mortis, necesse est, ut retineat naturam ultimæ
voluntatis, ac proindè ut sit revocabilis *l. ubi ita dona-
tur 27. de donat. caus. mort. junct. l. illud 37. eod. l. ult. C. eod.
l. 4. de adimend. leg. l. cum hic status 37. §. pœnitentiam ff. de
donat. int. vir. & uxor.*

Si itaq; donationi causa mortis adjiciatur clausula,
quâ donator renunciat revocationi, & vult ut donatio
sit irrevocabilis, illa de jure non subsistit; sustinetur ni-
hilominus tamen donatio ejusmodi, si donator in eâ
non revocata decesserit, prout nuper in Facultate no-
strâ respondimus.

Sed quæstionis est; an in dubio censeatur mortis
causa, vel inter vivos donatio?† Quòd si fiat mentio 6
mortis, præsumitur donatio causa mortis *l. Seja. 42. in pr.
ff. de mort. caus. donat. ubi gl. & Bartol. imprimis verò si
mortis mentio sub conditione adjiciatur l. 1. ff. de donat.
Thoming. decis. 20. num. 12.* Et licet non fiat nominatim
mortis mentio, verba tamen donationis vim eam obti-
neant, ut videatur donans mortis causâ donare, ejus-
modi donatio est mortis causâ; ut si dicat donator; se
bona sua donare uxori, si eam sibi superstitem fore con-
tingeret Thoming. *dict. decis. 20. num. 8.*

7 Quandoq; † tamen, licet mortis mentio facta sit in donatione, attamen pro donatione inter vivos habenda est, Bald. *in l. si mortis. SC. ad L. Falcid.* Hart. Pistoris *lib. 3. quest. juris quest. 8. num. 1.*

8 Imprimis autem inter vivos, non etiam mortis causa donatio est, si effectus † & executio obligationis in eventum mortis efferatur, atq; adeò dilationis tantum gratiâ in verbis executivis mentio fiat mortis *per d. l. Scja. §. ult. de donat. caus. mort. l. 1. C. ut act. ab hered. & cont. hered. l. hereditatem ff. de bonis auctor. jud. possid. l. ult. C. de contrab. & committend. stipulat. l. nam etsi ubi Dd. ff. de condict. indeb. Thoming. dict. decis. 20. num. 12. Hartm. Pistor. de quest. 8. num. 2. & 3.*

9 Deindè etiam † quando alia subest, vel præcedit donationis causa, puta, causa meritorum, vel alia obligatoria causa, tùm enim licet mortis causa mentio facta fuerit, potius tamen ob causam illam antecedentem, donatio inter vivos censenda erit, ut voluit Bartolus *in l. nam si cum moriar 17. de condict. indeb.* Si igitur merita donatarij antecesserint, tùm

10 licet donatio in mortis eventum collata fuerit, † nihilominus tamen ex causâ meritorum antecedente, pro donatione inter vivos reputanda erit Hartm. Pistor. *d. quest. 8. num. 7.* Verùm hanc opinionem rejicit Thomingius *d. decis. 20. num. 12. vers. quibus ita positus num. 14. & aliquot. seqq.* quem sequi videtur Hartmannus Pistor. *d. quest. 8. num. 90. & seqq.*

NOVELLA LXXXVIII.

De deposito & denunciatione inquilinis facta, & de suspensione erogationis annonarum.

SUMMARIA.

1. **C**reditor regularitèr potest denunciari debitori ne is alteri itidem creditori solvat : cui debitor parère necesse habet num. 2. Exceptio est , in depositi restitutione , ubi denunciatio non attenditur num. 3. præviâ tamen cautione num. 4. & 5.

Altera exceptio est in denunciatione inquilinis factâ num. 6. Tertia exceptio est in præfecto annonæ publicæ num. 7. Ratio num. 8.

9. Alimentorum causa in jure valdè est favorabilis.

HÆc Novella (undè desumpta est Authentica, sed jam cautum est, quæ subjicitur l. pen. C. depositi) pertinet ad d. l. si quis vel pecunias pen. C. depositi quæ est de denunciatione tertij alicujus facta depositario. Quod ut melius intelligatur, admonendum est, quod regularitèr † potest creditor denunciare debitori, ne is alteri itidem creditori solvat; quo facto, necesse habet debitor ille parère † sui creditoris denunciationi, ne possit alteri solvere; etiamsi ille offerret cautionem de indemnitate & defensione præstanda debitori denunciato contrâ denunciantem; de quibus denunciationibus solutionem impredientibus aut morantibus est l. ult. ff. de L. commiss. l. heres. 21. ff. ad SC. Trebell. l. utrum 27. ff. de const. pec. l. 4. C. Quæ res pign. oblig. ubi Hotom.

Sed in hac Novellâ datur exceptio in depositi restitutione, ubi denunciatio † non attenditur; ut si creditor meus nunciet depositario, ne rem quam apud eum deposui, mihi restituat, antequàm sibi satisfactum sit: quæ denunciatio efficax est l. ult. de lege commiss. at tamen debitor, cui ita denunciatum est, non attentâ illâ denun-

denunciatione, rem nihilominus statim repetenti de-
 positori restituere cogitur; ita tamen ut dominus prius
 4 caveat † depositarium defensum iri adversus denun-
 ciationem creditoris; neutiquam enim per hanc *No-
 vellam 88.* penitus abrogatur posterior pars dictæ legis
Si quis pen. C. depositi neq; penitus tolluntur denunciatio-
 nes & cautiones sive satis dationes de depositario de-
 fendendo, uti putant glossographi; Valet igitur & su-
 stinetur denunciatio etiam in causâ depositi novo jure,
 sed valet cum poenâ denunciantis; quod novum jus
 est *in h. Nov. 88. Donell. addict. Auth. Sed jam cautum &c.*

Nam hæc Novella poenam irrogat denunciatori-
 5 bus, per quos fit † ut depositarius rem depositam de-
 tineat, ut scilicet à denunciationis tempore denunciatus
 rei, aut pecuniæ depositæ periculum sustineat, si fortè
 apud eum rem interire contingat, aut debitorem fieri
 non solvendo; & pecuniæ uturas trientes præstet de-
 ponenti: Ratio hujus exceptionis, est favor depositi,
 qui in jure est maximus; & ne occasio detur perfidiæ
 ob retentum depositum, sive denegatam ejus restitu-
 tionem *d. l. si quis pen. C. depositi.*

Idem, quod secundæ exceptionis loco est, consti-
 6 tuitur in denunciatione † inquilinis facta, veluti, si cre-
 ditor meus denunciaret inquilino meo, id est, cui ego do-
 mum meam locavi, ne pensionem mihi solvat; ubi de-
 nunciatio itidem non attenditur *h. Nov. 88.*

Tertia exceptio est in erogatore seu præfecto an-
 7 nonæ publicæ † ubi itidem non attenditur nunciatio,
 quo minus panes civiles aut tesseras frumentarias præ-
 beat: Adeoq; eodem modo utroq; casu poena hæc ir-
 rogatur denunciatori ut omne damnum, quod inde
 emer-

emerferit, locatori domus, vel cui annonæ debentur, ipsi refarcire cogatur.

Hujus tertiae & illius secundae † exceptionis ratio est: quia & in pensionibus, & in annonis versantur alimenta eorum quibus debentur; quæ ex illis fortè comparantur, præsertim ab hominibus tenuioribus. Est autem causa alimentorum in jure maximè favorabilis, † adeò ut neq; super illis possit transigi in futurum *l. cum bi 8. per tot. ff. de transact.* neq; compensatio objici alimentorum petitioni queat *l. 2. §. frumentaria ff. de admist. rer. ad civit. pertin.* Quin & verecundiam pulsat alimentorum causa *arg. l. pecunia sortem ff. de aliment legatis.* Hæc itaq; constitutio obtinet duntaxat in tribus casibus in ea expressis, depositi, pensionum & annonarum Cujat. *ad b. Nov. & Giph. ad d. l. si quis pen. C. depositi.*

COLLATIO SEPTIMA.

NOVELLA LXXXIX.

De Filijs Naturalibus.

SUMMARIA.

1. **N**aturales liberi qui hic intelligantur, & de eorum successione ex testamento.

Legitimati liberi per matrimonium subsequens, succedunt parentibus ab intestato, æquè ut alij liberi: Legitimati per rescriptum Principis, non item num. 2.

3. *Hæc Novella abrogat l. 1. C. de naturalibus lib. & l. humilem C. de incest. nupt.*

4. *Filius invitus non potest à patre emancipari.*

5. *Incestuosi liberi non merentur nomen naturalium liberorum: neq; succedunt parentibus num. 6. illis neq; debentur*

bentur alimenta de jure civili num. 7. quod tamen jure Canonico secus est, idq; ex naturali equitate num. 8.

9. *Adoptione non possunt liberi nostri naturales in jus nostrorum liberorum legitimorum legitimari, Ratio ibid.*

10. *Hac Nov. 89. abrogantur pleraq; leges.*

Nomen naturalium liberorum est æquivocum; aliquando ad eos tantum refertur, qui in servitute & ex contubernio nati sunt, sive ex patre servo & matre ancillâ, sive ex patre servo, & matre liberâ *l. fin. de his qui sunt sui vel alieni jur. l. Lucius 88. §. Dania 12. de legat. 2.* aliquando nomen hoc ad eos tantum pertinet, qui sanguine & naturâ sunt liberi, non adoptione *l. si pater naturalis 29. de adopt.* alia verò est naturalium liberorum significatio, cum nimirum eos denotamus, qui nati sunt ex cive Romano, & ex concubinâ; cujusmodi naturales liberi sub Constantini Imperio demum fuerunt cogniti, ut Justinianus Imperator disertè scribit *in Nov. 89.* & ad quos pertinet titulus *C. de naturalibus liberis.* Et de his solum hoc loco differitur; quibus illi succedant, & quibus modis naturales efficiantur sui. Quomodo ab intestato succedant, dictum est in *Epitome concl. 30. & seq.* Quin & hujusmodi liberi, existentibus justis & legitimis liberis à patre suo naturali in unciâ tantum, unâ cum matre suâ heredes institui possunt. Existentibus solum patre, aut matre concubinâ, deductâ portione eis debita, in reliquo hi liberi, & mater eorum heredes utiliter instituuntur *Nov. 89. cap. 12.* Non existentibus verò liberis legitimis, vel patre, aut matre; hodiè institui heredes ex assè possunt *d. cap. 12.* Olim tantum semissem unâ cum matre hi liberi ex testamento patris sui capere poterant *l. humanitatis 8. C. de naturalib. lib.* Quod

Quod attinet modos legitimandi liberos naturales, de ijs dictum est ad *Nov. 74.* Qui verò liberi naturales sunt, sed legitimati per matrimonium subsequens, succedunt parentibus iustis per omnia ab intestato, eodem † modo, quo liberi, qui ab initio ex iustis nuptijs nati sunt: quia in omnibus habentur pro veris iustis & legitimis liberis, nec ullâ in re ab his differentia *b. Novell. 89. cap. 3. & Nov. 74. cap. 2.* 1

Legitimatorum per rescriptum Principis alia ratio est: † nam hi non admittuntur cum liberis iustis, sive ut vocant, naturalibus & legitimis simul, uti priores legitimati per subsequens matrimonium, sed tùm demùm succedunt parentibus suis, si nulli ex iustis nuptijs procreati supersint *b. Nov. 89. cap. 9. Aut b. Prætereà in verb. qui legitimam non habet prolem C. de naturalib. liber. Nov. 74.* 2

Sunt quidem adhuc alij modi legitimandi, ut patet ex traditis ad *d. Nov. 74.* verùm quia hodiè illis non utimur, non est opus, de huiusmodi legitimatorum successionem plura addere.

Illud adhuc notandum est *legem 1. C. de naturalib. lib.* cuius pars est *lex humilem C. de incest. nupt.* abrogari † à Justiniano in fine hujus *Novellæ 89. & Nov. 117.* Ex illis constitutionibus, si senatores vel duumviri, vel perfectissimi, vel sacerdotes provinciarum, veluti Asiar-chæ, Syriarchæ, duxerunt humilem abjectamq; personam, non est matrimonium, nec liberi iusti; quod corrigitur *d. Nov. 117.* ubi certis modis præscribitur his conjugium: idq; ideò constitutum est à Senatu Romano, ut in conjugio pares paribus cooptarentur Jacob. Cujat. & Joach. Steph. ad *b. Novell.* 3

Deniq; licet servus quandoq; invitus possit manu-

mitti, filius tamen, ut non potest ab invito patre emancipationem extorquere; ita nec à volente patre invitatus potest emancipari: † nisi sit indignus familiâ. Rectè itaq; Justinianus *b. Nov. 89.* inquit: Solvere patriam potestatem inconsultis liberis non est permisi-
 4 tus parentibus, etsi parendum in omnibus patri, in eo non est parendum, quo efficitur, ne pater sit.

Agitur quoq; *b. No. 89. c. ult.* de liberis incestuosis, quòd
 5 ne † naturalium quidem liberorum nomen mereantur *d. cap. 15. & fin.* quòd non succedant parentibus † etiamsi
 6 sit mater vel alius ascendens per lineam maternam *l. si quis incesti C. de incest. nupt. Nov. 12. §. sancimus b. Nov. 89. c. fin.* quod itidem illis non debeantur † alimenta ex
 7 parentum bonis *b. Nov. 89. c. fin. Aut b. ex complexu C. de incest. nupt.* Quod tamen jure Pontificio aliud † obti-
 8 net *c. cum haberet, de eo qui dux. in matrim. quam per adult. poll.* Idq; ex naturali æquitate: & quod durissimum sit, liberos ob parentum delicta pœnam luere, atq; ita ne-
 cessarijs alimentis defraudari *l. crimen ff. de pœn. l. Spurij de decurionibus.* Quod ita etiam in praxi receptum esse, testatur Gail. 2. *Obs. 88. num. 4.* Beust. *de matrimonijs quæst. 60. vers. & licet jus civile Sixtin. lib. 2. de regalib. cap. 11. num. 19. & seqq.* Traditur etiam hîc *cap. 11. Novellæ de*
 9 Adoptione, quæ est, quando quis alienos liberos † in jus liberorum sibi adsciscit *l. arrogato 40. in fin. de adopt.* Dico alienos liberos, prohibetur enim pater ratione civili adoptione in jus nostrorum liberorum legitimo-
 rum sibi adsciscere *liberos suos* naturalitèr extrâ matrimonium quæsitos; ne scilicet adoptatio turpi libidinum desiderio patrocinari videatur *l. legem 7. §. in posteriori verò c. de naturalib. lib. d. Nov. 74. cap. 3. & b. Nov. 89. cap. 11. vers. adoptionis autem.* Quibus † locis abrogatur *l. ult. ff. de*
 10 *adopt.*

adopt. l. ult. ff. de his qui sui vel alieni iur. § l. jubemus 6. C. de naturalib. liber. Cujat. add. Nov. 74. in fine primæ partis pag. 225. vers. erat § olim § ad Novell. 117. pag. 280. vers. Secundo capite videantur scripta ad Nov. 74.

NOVELLA XC.

De Testibus.

SUMMARIA.

1. **T**estes classici quales esse debeant. Testes vilissimæ conditionis admittuntur tantum in subsidium num. 3. § si suspecti sint, possunt torqueri num. 4.
5. Debiti chyrographari solutio, debet probari scripto sive apochâ: non etiam testibus; nisi quinque testes jurati debitum solutum esse dicant num. 6. quod ulterius declaratur num. 7. § 8.
9. Confessio judicialis fidem facit etiam absq. testibus.
10. Per hanc Novellam non abrogatur l. ad fidem 11. ff. de testib.
11. De testibus qui contraria deposuerunt, vel sibi ipsi, vel alijs discrepant num. 12. § 13.
14. Discors enunciatio testium alia est circa substantiam negotij, alia circa minus principalia § num. 15. quod declaratur num. 16. § 17.
18. Pœna testis dolosè contrarietatem deponentis.
19. Testes quoties liceat producere.
20. Una productio testium undè cognoscatur.
21. Testes absentes à loco judicij possunt examinari à iudice loci § num. 22. quod ita obtinet in civilibus: secus est in criminalibus, ubi testes omninò in iudicium venire compelluntur num. 23. Ratio num. 24.
25. Qui testes esse non possint.

26. *De testibus cogendis.*

27. *Testium productio debet fieri alterâ parte presente: & quid hodie fiat num. 28.*

EX hac Novellâ, complures sunt desumptæ Authenticae in Codice Authentica. At qui semel C. de probat. & Auth. Si testis & Auth. Rogati Auth. Sed & si quis C. de testibus & Auth. apud eloquentissimum C. de fide instrum. D. Cujatius constituit hujus Novellæ octo partes, quas quidem & ipse ordo Novellæ nobis suppeditat.

1 Prima pars tractat de conditione & qualitate testium, quòd scilicet testes oporteat esse viros † non infames, sed bonæ opinionis, vel illæse existimationis, & inculpatae vitæ l. 2. & 3. de testib. l. testium 15. C. de testibus (quibus nulli magis contrarij sunt, quàm infames, id est, qui famam & existimationem jure amiserunt: proinde in hoc numero habebuntur, qui comprehensi sunt in l. 1. ff. de his qui not. infam. ubi Interpp. Donell. lib. 25. comment. ad l. testium 14. de testibus pag. 207. quos Latini *Classicos* vocarunt, sive omni exceptione majores, quibus per se debetur fides, nec quicquam eis contradici potest, idque tam in *Systaticis* h. e. instrumentis testamentorum, donationum, contractuum, quàm in *Apodicticis* h. e. testificationibus causarum.

2 Sin autem fuerint testes † humilioris & obscurioris vitæ, vilissimæq; conditionis, admittuntur quidem,
3 ad dicendum testimonium in subsidium † h. e. si aliter testes haberi non possint; veruntamen ob suspicionem † corrupendi veri, quâ laborant, subjici debent
4 torturæ, licet causa sit civilis; quod confirmatur etiam l. ob crimen 21. §. si ea ff. de test. ubi sine tormentis non est cre-

credendum testamento arenarij, qui sc. in arenam descendit, ut mercede vel lucri causâ cum bestiis ibi pugnet.

In alterâ parte Novellæ Imperator non quidem corrigit, sed innovat constitutionem suam, quæ est *in d. l. testium 18. C. de testibus* ex quâ si debitum ex chirographo petatur, dissolutio ejus etiam probari debet scripto, † id est, apochâ. Scriptum scripto plerumque refutatur *l. 3. C. si minor se major. dix. l. pen. C. de contrab. stipulat. l. generalitèr C. de non numerat. pec.* ut nimirum, quo modo quid ligatum est, eodem in contrarium actio etiam dissolvatur *l. nihil de reg. jur.*

Per testes itaq; non potest hoc casu probari solutio debiti in instrumentum redacti: cui tamen incommodo succurrit Imperator, ut & testibus probari possit solutio, contra instrumentum scriptum, si testes sint, quinq; idonei & locupletes, qui juratò deponunt, sub præsentia suâ † debitum esse solutum, id est, se vidisse solutionem, dum fieret.

Præterea Imperator duo addit legi suæ † *in hac Novell. 90. cap. 2.* undè sumpta est Authentica *Rogati C. de testibus.* Primò testes illos quinq; (æquè ut in testamentis testes adhibiti *l. heredes palam 21. §. 1. ff. Qui testam. fac. poss.*) rogatos esse debere specialitèr, ut solutioni adesse velint, non enim sufficere, si fortè fortunâ transientes interveniant: tales enim esse suspectos, nec fide dignos testes. Secundò etiam si testes non viderint fieri solutionem, tamen adhuc posse probari solutionem per testes, qui audiverunt creditorem confitentem se pecuniam accepisse. Quocirca à debitore, cujus interest instructum esse probationibus solutionis, & qui

- qui probare debet solutionem *l. 1. C. de solut. l. ult. ff. eod.* posse rogari testes post solutionem jam factam, ut ad-
sint audiendi confessionis ergò, quam creditor, cui so-
lutum est, editurus sit: quo casu utidem per testes probatur
8 solutio, † quia audiverunt creditorem confitentem se
pecuniam acceperisse, quamvis illi testes non viderint fie-
ri solutionem. Unde patet, aliquandò etiam testes de
auditu, ut vocant, alieno, deponentes admitti, quam-
vis aliàs ejusmodi testes non reputentur fide digni. Cu-
jat. *ad hanc Nov. 90. cap. 2.* Donell. *add. Authent. Rogati.*

- Quod autem de confessione dictum, illud intelligi
debet, de confessione extrà judicium facta: nam con-
fessio judicialis fidem facit, etiamsi non adsint † quin-
9 testes ijq; rogati; & ibi verum est, quod dicitur, con-
fessum haberi pro judicato *l. post rem judicatam ff. de re
jud. l. 1. § 3. l. 6. ff. de confess.* Cujat. *b.*

Sic quòd hanc *Novellâ* & *dictâ Authenticâ Rogati* re-
quiritur rogatio testium, puta, in conventionibus, illud
non pugnat cum *l. ad fidem 11. ff. de testib.* ubi ait Pompo-
nius, etiam non rogatum testem intelligi ad fidem rei
gestæ faciendam: nam *dicta lex 11.* agit de testibus, non
in conventionibus adhibendis, sed ijs qui fortè fortunâ
intervenerunt in negotijs ejusmodi, quæ accidunt, &
ad quæ non solemus testes convocare, ut si in transitu
animadverterim aliquem alteri facientem injuriam;
hæc res rectè probatur per testes fortuitos: at cum
conventiones fiunt, cum solutiones pecuniarum, cum
commiscentur contractus, cum testamenta fiunt, tunc
sanè testes rogare oportet, Cujat. *ad b. Nov. pag. 246. §
ad cap. 9. Ext. de Sponsalib.* Existimabant quidem aliqui
hodiè per jus novissimum omnes testes rogatos esse,
debere,

debere, atq; ita dictam *l. ad fidem 11.* esse † abrogatam 10
per *Nov. 90.* Sed hos Accursius refellit *ad d. Autb. Rogati.*

Tertiâ parte *b. Novellæ cap. 3. vers. si verò quidem.* agi-
tur *de testibus, qui contraria deposuerunt* † sive testificati 11
sunt: & quidem sibiipsi † contraria dicens, fidem non 12
meretur: at si ab alijs discrepet, † ijsq; sit contrarius, 13
tùm iudex considerabit, quid à pluribus & fide dignio-
ribus fuerit actum; & hoc potissimùm sequetur.

Attendendum porrò est, an sit discors enunciatio
testium circa substantiam † negotij, sive circa princi- 14
paliora vel potiora, & in quibus cardo causæ & nego-
tij versatur: an verò circa minùs principalia, † sive 15
circa circumstantias aliquas rei vel negotij leviores.

Si enim depositio sit contraria *circa substantiam cau-
sæ*, vel circa potiozem causæ partem, † tùm probatio 16
testium nulla habetur, sed rejicitur sive reprobatur: sin
verò *in accidentibus* † sive minùs principalibus testes 17
fuerunt singulares, eorum testimonia non sunt repu-
dianda, sed singulares eo casu admittuntur, quæ tamen
circumstantiæ esse debent de levioribus accidentibus
& qualitatibus. Et ita singularitas testium ea tantùm
reprobanda, quæ alterat subiectum, id est, causæ
statum.

Additur etiam *b. Nov.* aliquid de poenâ testis, † qui 18
astu, sive dolo malo, contrarietatem in testimonijs
commisit: in quem iudex gravitèr debet animadver-
tere, nec crimen hoc impunitum dimittere. Quòd si ve-
rò testis non dolo, sed per errorem ac stultitiam con-
traria dicat, vel sibiipsi, vel alijs testibus, eo casu stulto
veniam dabit *l. qui falsò 16. de testib.*

Quarta pars *b. Nov. 90. in cap. 4.* agit, quoties quis

Rrr

possit

19 possit testium productionem † facere? eòq; pertinet Authentica *At qui semel C. de probat.* Et quidem qui testes semel aut bis aut ter jam produxit, & renunciavit ulteriori allegationi & productioni, is non amplius ad aliam ulteriorem probationem admittitur; ac si non renunciaverit, tunc si jam didicit & comperta habuit testimonia seu depositiones priorum testium, fortè quia publicata sunt, vel aliter in notitiam ejus pervenerunt, eo casu quoq; non ulterior admittitur secunda productio *b. Nov. cap. 4. ubi ratio, ibi, suspicione habitâ &c.*

At si nondum ullo modo didicit & percepit priorum testium dicta, hoc casu admittitur ad secundam, tertiam & quartam productionem: sed notandum id hoc loco est, in omnibus causis, ei qui testes produxit, publicatis eorum testimonijs, & præscriptionibus eis oppositis vel objectis, non permitti quartam productionem testium facere; deniq; productionem quartam testium non permitti aliter; quàm si tres priores publicatæ, discussæ & dispunctæ nondum fuerint, & prætereà specialiter juraverit qui quartâ productione utitur, (non attento, quòd de calumniâ antea ab eo juratum sit) quòd testimonia testium non didicerit: item, quòd bonâ fide, absq; dolo malo & fraude productionem quartam postulet; eâq; sit usus ideò, quòd illos testes antea se habere ignoraverit. Quia hic cessat periculum, ne ad emendationem priorum testificatorum quid falsi excogitet Cujat. *b.*

Sed hic quærunt Interpretes; quâ ex re possit
20 cognosci, an una sit productio † testium, an plures? alij namq; vices spectant, quibus testes producti sunt; ut si aliquos produxero hac horâ; sit una productio; si

si horâ sequenti alios, sit altera: alij dilationes datas testium exhibendorum causâ; ut si intra dies decem iussus sim testes producere, quotquot producti sint intra eam dilationem, id pro unâ productione habeatur: alij deniq; productiones testium æstimant ex singulis diebus, unâquâq; productione occupante diem unum; quod verius esse, & probatum etiam Leoni & Constantino, docet Cujatius *ad b. Nov.* ubi etiam addit, malè Accursium putare corrigi *l. officium 9. de rei vindicat. & l. exceptiones 19. C. de probat.* per hanc Novellam 90. eò quòd non corrigatur, sed coerceatur hoc capite tantum multiplex productio testium: at illis legibus permittitur reo, exceptiones suas probare etiam pòst probationem impletam ab actore, cujus probationes reus jam cognovit. Non pugnare itaq; ea, quæ de rebus tam diversis agunt.

Quarta pars (quæ continetur *in b. Nov. cap. 5.* undè sumpta est Authentica *apud eloquentissimum C. de fide instrument.* quæ subicitur *l. 18. eod. tit.*) agit de testibus *absentibus* à loco judicij, quorum examen † vult extrâ 21 judicium committi posse judici loci, in quo testes degunt, missis eò partium procuratoribus ex sententiâ judicis, coram quo causa disceptatur *l. judices C. de testib.*

Idq; *b. Nov.* generalitèr fieri conceditur, sive extrâ urbem in provincias, † vel contrâ, extrâ provinciam, 22 in urbem, vel extrâ unam provinciam in aliam mittendi procuratores sint: Ratio redditur ab ipso Imperatore; nempe propter copiam & facultatem probationum, quæ per evocationes testium ex remotis locis, ad locum judicij videbantur nimis angustari: faciliùs autem procedant, si ad testes mittatur, ubi sunt. Quam-

vis autem testes alibi extrà judicium examinati fuerunt, uti modò dictum, non tamen idcirco judicium aliò transfertur: sed ubi lis coëpta est, ibi & terminari debet: quòd Imperator *ex l. ubi § l. si is qui Romae ff. de judic. sumfit.*

Et hæc in civilibus sivè pecuniarijs causis obtinent. Nam in criminalibus, testes omnimodò in judicium venire compelluntur, testimonij dicendi † causa; adeòq; ipsi Judici repræsentandi: Ratio est: quia † maximum ibi versatur periculum, ut proindè testibus potius credi oporteat, quàm testimonijs, quòd in criminalibus causis dixit D. Adrianus *in l. 3. de testib.*

Sexta pars *Nov. 90. cap. 6. § 7.* est, de quibusdam exceptionibus, contrà personas testium. † Excipiuntur namq; testes, qui dicuntur servi: recipiuntur tamen interim, si se liberos esse contendant *l. ii. C. de testib.* Excipiuntur etiam inimici capitales: nam si quis testis, capitales exerceat inimicitias cum aliquo, contrà quem nimirum producit, puta, quòd eum capitis accusaverit, vel lis de omnibus bonis, aut majore eorum parte sit, ut explicatur ad §. *inimicitia Instit. de excus. tit. § in l. si duas 6. §. dat remissionem 17. eod.* hic statim ab initio à testimonio repellitur, ut ne quidem recipiatur id, vel auditum literis consignetur sivè describatur.

At si alitè inimicus esse dicatur, qui fottè litem pecuniariam cum eo exerceat, vel aliàs odia & simultates fovet in aliquem, admittitur quidem ipsius testimonium, veruntamen exceptiones contrà ipsum, ut inimicum, reservantur ei, contrà quem producit, ad tempus disputationum, ut tunc ab eo prolata æstimentur vel ponderentur à judice, an satis sint graves ac
suffi-

sufficientes, ut propterea ipsius testimonij fides debeat elevari Rittershusius *p. 9. cap. 22. n. 23.* Excipiuntur etiam minores viginti quinque annis, utcunque sint puberes, qui in causis criminalibus testes esse non possunt *per text. expressum in l. 20. ff. de testib.* Ubi Venulejus Ictus viginti annis minorem in testimonium in causâ criminali citari posse negat; secundum quam sententiam collegium Ictorum in Academia Giessensi respondisse, refert Henricus Nebelkra *decis. 19. pag. 119. vers. At verò verius est.* Ubi simul contraria diluit. Pauperes etiam vix ad testimonij dictionem admittit Justinianus *b. Nov.* quoniam pauper facilius corrumpi posse, & contemnere, fulmina creditur.

Septima pars est *de testibus cogendis* † quæ continetur *b. Nov. in cap. quoniam 8.* Olim inviti testimonium dicebant in causis criminalibus tantum *l. 4. l. 20. & l. 21. de testib.* In civilibus causis testes erant voluntarij Cujat. *b.*

Sed ex constitutione Justiniani † tandem effectum 27 est, ut etiam in causis civilibus testimonium denunciaretur invitis *l. 16. & l. si quando 19. C. de testib.* Excipiebantur affines & cognati, & viri illustres Cujat. *8. Obs. 13.* Itemque mediatores sive arbitrarij iudices, qui lites inter partes placide transegerunt, quos *μεσότητες* hic Imperator appellat: nam & hi quoque testimonium dare non compellebantur: quod tamen mutavit Imperator *b. Nov. d. c. quoniam 8.* constituens, ut eo casu, quo utraque pars consentit in ipsum mediatorem, & is utriusque partis litigantis consensu citetur in testimonium, etiam nolens volens & invitus testimonium perhibere compellatur.

Octava parte hujus Novellæ, quæ est *in cap. 9.* unde sumpta est Authentica *Sed & si quis C. de testib.* constitui-

28 tur de testam. production: ut illa† non fiat absente parte alterâ: sed ut is contrâ quem fit productio, moneatur à iudice, sive citetur, atq; ita citatus præsens sit & audiat attestations; nisi per proterviam sive contumaciam absit, cum tamen ei non difficile esset venire, nullâ re necessariâ districtus vel occupatus: tunc enim in contumaciam productio illa poterit fieri *μονομερῶς*, sive ex unâ tantum parte. Ratio est; quia per contumaciam absens habetur loco præsentis, in ijs articulis, ubi agitur de ipsius præjudicio; non etiam in quibus versatur commodum ejus. Et notanda hoc loco est regula generalis, quam tradit Cujatius ad *b. Nov. in fin.* quod nullus actus judicialis debeat fieri *μονομερῶς*, sed utraq; parte præsente omnia ab omnibus fieri debere; nisi alterâ parte absente per contumaciam. Rittersh. *p. g. c. 22. num. 26.* Undè intelligitur, ex hac Novella Justiniani requiri, ut testes producantur & examinentur, utraq; parte præsente *b. Nov. 90. cap. ult.* ubi Imperator utitur verbo necessitatis, & dicit, *oportet, ut partes intersint & testationes audiant*: item ibi, audire depositiones: item, *cap. 2.* ibi, venire, & audire testes, item, ibi, testimonia ipso præsente facta fuissent. Probari etiam videtur hæc sententia in *l. si quando 19. ibi*, alterutrâ parte præsente, quæ eos introducit, testimonia eorum capere *C. de testibus*. Item in *l. iudices, 18. C. de fide instrument.* ubi sancitur, depositiones fieri debere sub utriusq; partis præsentiâ. Accedit quoq; textus in *c. imprimis versic. deinde causarum 2. quest. 1.* quod vult, ut testimonium dictum sit, deinde ut dictum sit sub jurejurando, utrinq; præsente reo, & *c. 2. Ext. de testib.* ubi Cujat.

Oportet itaq; partes interesse examini, & audire
testa-

testationes: idq; ex jure & more veteri. Olim enim ab Actore & Reo plerumque, coram iudicibus (in criminalibus maxime) testes examinabantur: uti apud Ciceronem, accusator interrogat testes *in Orat. pro Flacco*. Sic in postulatione occisi Clodij, Annium Milonem reum testes unà cum M. Cicerone & M. Marcello interrogasse, Asconius Pedianus scriptum reliquit. Item Quintilianus *lib. 5. de interrogandis testib.* Alia plura huc spectantia, tradit Rutger Ruland. *tract. de commiss. lib. 1. cap. 1. num. 5.*

Hæc insuper sententia manifestam habere videtur æquitatem: Ideò enim opus est, ut testes interrogentur & testimonium dicant præsentem actorem & reo, quia non poterunt testes de re respondere, nisi interrogati: non possunt autem interrogari nisi à partibus, quæ sciunt, de quibus rebus testes interrogari velint.

Nec ad rem pertinet, quòd actor potest libello complecti articulos interrogatorios, ut vulgo loquuntur, id est, capita de his rebus, de quibus testes velit interrogari: nam multa initio effugere possunt, quæ postea, dum interrogantur testes, in mentem venient, quæ iudici possit suggerere. Et si de reo quaeritur, injuste ab eo exigitur, ut prius complectatur ejusmodi articulos, quos det iudici: non enim potest reus statuere, de quibus rebus velit testes interrogari pro sua causâ & defensione, nisi prius intellexerit, quibus rebus & interrogatorijs ab adversario oppugnetur. Donell. *lib. 15. Comment. juris civ. ad l. si quando is C. de testib. pag. 216.*

Neq; huic sententiæ contrarium est, quod *in Auth. At qui semel C. de probat. & Nov. b. 90. cap. 4.* traditur; Si quis semel testes produxerit, & testificata cognoverit,
pla-

placere, cum amplius testes producere non posse. Nam prædicta sententia ut maximè obtinet, si litigator non vult alios producere testes, & ulteriori testium productioni renunciat; ut tùm sc. non nisi illo præsentē interrogatio fiat: at si pars alios adhuc testes producere cogitat, nec vult in continenti initiò renunciare ulteriori productioni; tùm ab auditione testimoniorum absteat oportet, & permittere iudici, ut se absente testes interroget; quoniam juxtà *d. Nov. didicitis* attestationibus nulla ulterior productio locum habet: & eo casu videbuntur testes ipso præsentē interrogati; quoniam ita voluit; & jus ejus causâ constitutum est, cui pro arbitrio renunciare potest *l. pen. C. de pact. Donel. d. loc.*

Quamvis autem hæc sententia de jure civili Justiniano, ut etiam de jure Canonico, sit verissimā, quam tueretur etiam Cujatius *ad d. c. 2. de testib. & ad b. Nov. 90. in fin.* quem sequitur Donellus *d. loc.*

29 Temporibus tamen citeriorum Jurisconsultorum ille mos examinandi testes in deuetudinem abiit; nam moribus nostris adhuc etiam productio testium fit præsentē eā parte, contrā quam testes producuntur; ut videat illa pars, quomodo testes jurent: sed in eo discessum est à scripto jure, quòd, postquam testes jurarunt, pars, contrā quam testes producuntur, jubeatur discedere, ne audiat examen & depositiones testium, quæ fiunt apud iudicem tantum, sive commissarium testibus examinandis deputatum, præsentē tantum scribā, qui testium dicta consignet: de quibus plenissimè tractavit Rutger Ruland. *d. tract. de commiss. & commiss.*

Neq; hæc consuetudo examinandi testes est improbanda, cum nitatur rationibus apertis & æquissimis: tum quia ipsæ partes captiosè in sui commodum poterunt testes examinare *Sign. de judic. cap. 15.* tum quia testis ex ipsius partis præsentia, & quæstione, facile ratione metus ac timoris, à veritate seduci poterat, ut aut non liberè & candidè deponeret, aut aliò flecteretur *Ferrar. Montan. in præexercitamentis judic. cap. 6. §. quia verò lib. 2.* tum quia ex affectu partes facile, cum plus vel minùs ex testibus quæreretur, ad manus deveniendi, & ita judicium turbandi, vel saltè longis altercationibus cum magnâ temporis jacturâ protrahendi occasionem habeant. Quare isto modo examinandi sublato, alius surrogatus est, quo judici munus recipiendarum probationum demandatum *Ruland d. cap. 1. num. 10. §. 3. seqq.*

Illud addendum est, quod refert frater meus Joach. Stephani *ad b. Nov. in fin.* non solum legibus Solonis apud Athenienses ita fuisse constitutum, ut testes utrâq; parte præsentè & audiente, publicè in judicio producti, examinarentur, & reus atq; actor cum illis disputarent: sed etiam apud Judæos idem fuisse receptum: id quod patet ex historiâ passionis Salvatoris nostri Jesu Christi; ubi Princeps Sacerdotum jubet, ut Christus testium dicta adversùs se prolata refutet, si possit *Mattb. 26. v. 63. Marc. 14. v. 61.*

Sed, ut antè dictum, praxis & notoria totius Germaniæ consuetudo, contrarium servat: Nam quamvis hodiè productio testium præsentè eâ parte, contrà quam testes producuntur, fiat, ut videat illa pars, quomodò testes jurent; tamen postquàm jurarunt testes,

pars, contrà quam producuntur, jubetur discedere, ne audiat examen & depositiones testium quæ fiunt, apud Judicem tantum, vel Commissarium, testibus examinandis deputatum, præsentem tamen Notario, qui dicta testium consignat.

Illud ultimò notandum, etiam unius testimonio fidem adhiberi *Nov. 7. cap. 3. §. 2. ibi aut etiam uno*, Sed hoc fit, quòd artis suæ sit peritus, nec plures alij reperiantur: & postremò, quia non nisi juratus admittitur *Gothof. ad d. §. 2.*

NOVELLA XCI.

De duarum dotium debito, & de eo qui dotem accipere non vult.

SUMMARIA.

1. **M**ulier præfertur in dote cæteris creditoribus mariti: Item ejus filij & cæteri descendentes num. 2. quòd si duæ mulieres concurrant, quæ de dote repetendâ agunt, eo casu antiquior causa dotis præfertur num. 3. & 4. declaratur hoc alio exemplo de duobus debitis publicis num. 5.

6. Maritus vel socer dotem accipere nolens, an lucretur donationem propter nuptias? quod affirmatur; si modò dos offeratur testatò, & consistat in rebus immobilibus num. 7. quòd si in alijs rebus mobilibus, tunc consignari & deponi debent illæ num. 8. Sed hic casus est de rarissimè contingentibus.

Hujus Novellæ duæ sunt partes: Prima est de privilegio dotis. Mulier in actione personali pro dote, & in actione hypothecaria dotis nomine habet

bet privilegium, ut præferatur omnibus creditoribus †
 mariti, non solum chirographarijs, sed etiam hypothe-
 carijs antiquioribus, siue illi expressam, siue tacitam
 habeant hypothecam *l. assiduis C. Qui pot. in pign.* Idem
 privilegium etiam habent filij † heredes matris *hâc No-*
vell. 91. adeòq; omnes liberi siue omnes descendentes
 personæ *l. liberorum 220. de verb. sign.* extraneis verò, ut-
 puta, heredibus vel creditoribus mariti & uxoris, hoc
 privilegium non competit *l. unic. C. de privileg. dotis.*

Sed quid si duæ mulieres † concurrant, quæ de
 dote suâ repetendâ agant, quod poterit fieri: ut si pri-
 mæ nuptiæ repudio siue divortio fuerint solutæ: vel
 si liberi prioris mulieris defunctæ, de dote suâ matris,
 & altera mulier agat de dote suâ? Hoc † casu antiquior
 causa dotis præfertur *per d. l. assiduis §. exceptis vers. duabus.*

Et ideò si maritus primam duxerit uxorem, ex quâ
 suscepit liberos; post secundam ducit, & moritur: po-
 sterior uxor in petitione dotis, non præfertur liberis
 primi matrimonij, sed hi dotem maternam præ omni-
 bus alijs præripiunt: quos postea demùm sequitur se-
 cunda uxor. Id Jus Imperator *in b. Nov. 91.* confirmat
 & declarat hoc modo: Si dos verè sit numerata (alio-
 quin enim lucra uxoria non debentur) *Auth. dos data*
C. de donat. antè nupt. Auth. Sed quæ nihil C. de pact. con-
vent. tam super dote Nov. 2. cap. ult. b. Nov. 91. cap. 2. Cothm.
vol. 2. consil. 92. num. 26. & res dotales appareant (id est, si
 extant) unaquæq; mulier vel ejus soboles eas vindicat
 (h. e. à possessore petit per in rem actionem) *l. in rebus*
30. C. de jure dot. si verò consumptæ sint, vel diminutæ
 (siue alienatæ) prior uxor ejusvè liberi in cæteris bo-
 nis sunt potiores secunda uxore, siue ejus liberis. Un-

dè patet *hâc Novellâ 91.* non introduci novum jus, sed vetus tantum, sive quod antea fuit, confirmari: cujusmodi multa in Novellis occurrunt Cujat. *b.*

- 5 Huic simile est, quod si duo sint publica † debita, id est, duobus fiscis, vel duabus stationibus fisci ab aliquo debeatur; antiquior præfertur, & sola prærogativa temporis hic quoq; locum habet *Nov. b.*

- 6 Altera pars hujus Novellæ est *de marito, vel socero, aut prosocero, qui eam dotem accipere noluit*; an nihilominus soluto † matrimonio lucretur donationem propter nuptias? Ad quod responderetur affirmativè: quia nimirum propter moram mariti vel soceri, non debet mulier, quæ in mora non fuit, damno affici, aut lucro suo, quod ex pacto vel statuto ei debetur, carere: cum mora cuiq; sua debeat esse nociva *l. in condemnatione 174. §. unicuiq; 2. de reg. jur.* & quia mariti mora in accipiendo commissa facit, ut dos, quamvis data non sit, tamen pro data habeatur *l. in jure civili 161. de reg. jur.* Cujat. *ad Novell. 2. cap. ult.*

- 7 Ubi tamen tenendum est, necesse esse, ut siquidem dos consistat in rebus immobilibus sive in prædijs, is qui dotem dare debet, offerat eam testatò † id est adhibitis testibus ad minimum duobus *arg. l. ubi numerus 12. de testib.* & dicat se paratum paratamvè esse præstare dotem.

- 8 Sin autem dos consistat in aliis rebus mobilibus, tunc requiritur, ut offerat, consignet † & deponat eas, extrâ judicium quidem in æde sacrâ, vel in archivo civitatis: vel ut offerat judicialtè marito non ignorante.

Quæ si non observentur, viri nulla mora videtur fuisse in accipiendo, sive per ipsum stetisse, quo minus ei dos

dos solveretur ; proindeq; mulieri nullum etiam lucrum obveniet ex donatione propter nuptias Cujat. *ad l. Nov. in fin. & ad Nov. 2. in fin.*

Sed verè dicit Rittershusius, videri admodùm rarò contingere, ut maritus † sit in morâ accipiendi : cùm multò crebriùs mulier ejusvè parentes soleant esse in morâ dandi : qui sæpè in elocandâ filiâ futuro genero aureos montes pollicentur : postea verò cùm ad rem ventum est, nihil aut parùm præstare possunt aut volunt Rittershus. *p. 5. cap. 7.*

NOVELLA XCII.

De immensis Donationibus
collatis in liberos.

S U M M A R I A.

1. **P**arentes quidem servare debent aequalitatem inter liberos : possunt tamen bona sua inæqualitèr inter liberos dividere num. 2. modò ne sit intolerabilis cateris legitimæ suæ portionis deminutio num. 3. Quod si itaq; liberi legitimam non habeant, revocent eam ex donationibus inter vivos num. 4. quod declaratur num. 5. ubi distinguitur inter liberos, & inter extraneos heredes num. 5. 6. & 7.

8. Immensam donationem factam inter liberos, possunt liberi rescindere pro modo falcidiæ, qui erant superstites tempore donationis : quòd si post donationem nascantur liberi donatori, & donatio facta sit extraneo, tunc rescinditur donatio in totum num. 9.

Sed quid si donatio facta alicui ex prioribus liberis qui tempore donationis inter vivos erant ? num. 10.

11. Exheredati non habent querelam inofficiosa donationis.

Imperator hâc Novella, undè sumpta est Authentica, undè & si parens C. de inoffic. testam. constituit, patrem quidem ex liberis, quem, quosvè voluerit, magisque dilexerit, præferre posse cæteris, donando illis; ita tamen & eatenus, ne cæteri defraudentur suâ legitimâ, quæ aliàs est triens sive quatuor uncia, aliàs semis pro numero scilicet liberorum. Idq; obtinere in liberis gratis, ingratos verò penitus excludi.

- Sanè non immeritò suavit legislator parentibus, ut
- 1 servent æqualitatem † inter liberos, ut est etiam in Novell. 22. cap. 48. sed tamen exindè parentibus, qui ferè unum aut alterum ex liberis ardentius amant, quam cæteros, non adimitur liberum arbitrium dividendi
 - 2 bona sua † inæqualitèr inter liberos, dummodò is, qui pietatis sibi conscius est (ut dicitur in l. 8. C. de inoffic. testam.) id est, qui non fuit ingratus erga parentes, non minùs quartâ parte obtineat ejus partis quæ ad ipsum ab intestato pertinere potuit l. parentibus 8. C. de inoffic. testam. sive, ne cæteris intolerabilis † sit suæ portionis
 - 3 vel legitimæ diminutio, ut Imperator dicit b. Nov. 92.

- Si itaq; liberi ex reliquis bonis legitimam sive falci-
diam habere & servare non possint, revocant eam ex
- 4 donationibus inter vivos † habitâ ratione, non tantum bonorum, quæ parens habuit tempore mortis, sed etiam quæ habuit donationis tempore; ut si habuerat 300. in bonis, & donaverat 250. quia hodiè legitima est triens, filius heres institutus, explendæ legitimæ causâ, revocat à donatario si extraneus sit, quinquaginta, si frater, & sint instituti ex æquis partibus, à fratre coherede, eodemq; donatario, revocat viginti quinque. Sin autem ducenta donaverit; quia ea quæ supersunt legi-
timæ

timæ sive falcidiæ sufficiunt, sive unus fuerit filius, sive duo, tres, quatuor, non est locus querelæ inofficiosæ donationis Cujat. *ad b. Nov.*

Ubi notanda est differentia inter liberos † & extraneos heredes: nam extraneus heres † non potest 5
6
detrahere falcidiam ex donationibus inter vivos à testatore factis *l. Seja. 42. §. ult. ff. de donat. caus. mort.* sed liberi heredes † instituti si non possint ex cæteris bonis 7
patris salvam habere legitimam suam, possunt eam revocare ex donationibus inter vivos, *uti modò dictum.*

Illud tamen addendum est: in totâ hac Novellâ nihil dici de donationibus factis vel collatis in extraneos, sed tantum in liberos, quod etiam ipsa inscriptio indicat: cæterum liberi qui erant superstitēs, sive jam in vivis, tempore factæ donationis inofficiosæ, possunt eam rescindere, † non totam, sed tantum pro 8
modo falcidiæ seu legitimæ, (Justinianus enim initio hujus Novellæ nominat *falcidiam*, quæ aliàs usitatiùs dicitur *legitima*, & legitima portio) ut scilicet eam salvam habeant, ut docet Cujat. *lib. 5. Obs. cap. 14.* ubi etiam hanc Novellam pulchrè explicat, ut etiam D. Cothmannus *resp. 99. num. 248. & num. 288. & seqq. vol. 2.*

Sed hæc quæ diximus locum habent, si donationis tempore superstitēs fuerint liberi. Nam si post donationem liberi nascantur donatori, & donatio facta sit extraneo, tunc in solidum, † & non tantum pro ratione 9
falcidiæ sive legitimæ rescindi potest, tam à liberis quam ab ipso patre donatore *l. si unquam 8. C. de revoc. donat.* quia verisimile est patrem non fuisse donaturum, si cogitasset se liberos suscepturum: nam unusquisq; suo potiùs sanguini, quàm extraneis prospicere velle præsumitur, *cum ordinata charitas incipiat à seipsâ.*

10 At si donatio facta sit alicui ex prioribus liberis, quæ tempore donationis † in vivis erant, eo casu liberi postea suscepti non revocant donationem in solidum, sed pro ratione legitimæ tantum, ac similiter etiam ipse pater donator *l. si totas 5. C. de inoffic. donat.* Cujat. *ad b. Nov. 8. lib. 20. Observ. 5.* Cæterum dispositionem *b. Novella* etiam in muliere locum habere, tenet Bartolus *b. n. 13. arg. l. 1. de V. S.* Item quod etiam frater contra donationem fratris habeat querelam inofficiosæ donationis, si immodica sive immensa fuerit *d. loc. n. 14.* quod tamen tum demum obtinet, quando etiam querela inofficiosi testamenti datur fratribus.

II Hæc de liberis institutis. Exheredati propter ingratitudinem, qui non habent querelam inofficiosi testamenti, nec querelam inofficiosæ donationis † habent: quia qui in leges delinquit, legum auxilium non meretur *l. auxilium 37. §. ult. in fin. de minorib.* Et malè meritis publicè etiam egestate laborare debet, ut alijs exemplo sit, ad deterrenda maleficia *l. bona fides 31. depos.* Egregia fanè est hæc constitutio adversus stulticiam vel crudelitatem parentum pro liberis, inquit Oldendorpius *classe 4. act. 19.* Observa enim (pergit) quod dicit; *donationes in crimen non vocari*: scilicet sentiens crimen, esse cum modus exceditur donandi.

NOVELLA XCIII.

De Appellationibus, ut si motâ apud appellationis Judicem causâ, litigatores ad arbitros deveniant, intereaq; temporis biennium decurrat, & contingat denuò causam ad appellationis redire judicem, ne biennij cursus objiciatur.

1. **A**ppellationum introductioni præstitutum erat biennium: *Pòst id tempus submovetur appellans præscriptione biennij: secus tamen est, si appellantis dolo nihil contigerit; sed biennium illud præterlapsum sit, dùm de causâ transigitur num. 2.*

Introductioni appellationum præstitum † erat biennium *l. ult. §. illud C. de temp. appellat.* quo elapso, sententia in suo robore durat, sive ab ita in rem judicatam: adeòq; appellator submovetur præscriptione, si intrâ id temporis causam appellationis non peregerit. Hæc verò *Nov. 93.* † addit exceptionem *d. l. ult.* ut scilicet præscriptio biennij nihil obstet appellatori, si non dolo, culpâ vel negligentia ejus id acciderit, sed interim, dùm de re † transigenda cum adversario tractat, vel componenda per arbitrum compromissarium, labatur biennium. *Auth. si tamen in medio C. de tempor. appellat.* quod & notatum suprâ *ad Nov. 49.* Et ita hodiè adhuc observari, refert *Cujatius b. Nov. & Joach. Steph. ibid.*

NOVELLA XCIV.

De tutelâ matrum.

SUMMARIA.

1. **T**utela officio mulier fungi non potest: excipitur mater *num. 2.* & avia *num. 3.* Ratio *num. 4.* & *num. 8.* quod obtinet, quando nullus est tutor testamentarius *num. 5.* & renunciatur ab utraq; secundis nuptijs *num. 6.* & *SCto Vellejano num. 7.*

Mulier regularitèr tutelæ officio fungi non potest; † quia *plerumq;* virile officium est, ut est *in l. 16. de tutelis.* Dicitur *plerumq;*, ad indicandam

- exceptionem, quæ additur *in l. fin. eod. tit. de matre*.
- 2 quæ ꝑ tutelam liberorum à Principe potuit impetrare: postea introductum Constitutionibus Imperatorum, ut non amplius habuerit opus impetratione, sed ipso jure potuit tutelæ munus subire, certis tamen conditionibus expressis *in l. 2. C. Quand. mulier tutela offic.* quod postmodum etiam est extensum ad aviam à Justiniano *in ꝑ Novell. 44. cap. 2. & Nov. 118. cap. 5. vers. Mulieribus* & utriq; matri & avia remisit necessitatem jurisjurandi, quòd ad secundas nuptias venire non velint, *b. Nov. 94.* unde sumpta est Authentica *Ad hac C. d. tit.*
- 4 Ratio redditur ab ipso ꝑ Imperatore *b. Nov. 94. cap. 2.* quia sæpissimè religio jurisjurandi contemnebatur à mulieribus, quæ nihilominus secundas ad nuptias transibant; adeòq; tot ferè perjuria committebantur, quot sacramenta præstabantur. Idcirco Imperator occasionem perjuriorum lascivis mulierculis præscindendam esse putavit: quin & desuper existimavit, renunciationem tum secundarum nuptiarum, tum S^Cti Velejani, quam ab illâ exigi voluit, in judicio, sive apud acta sufficere. Præterea cum antea mater à legitimis tutoribus excluderetur *d. l. 2.* voluit Justinianus illos deinceps à matre excludi: idq; ideò, quòd major est in matre & avia erga liberos affectio, quam esse possit in ullis cognatis erga cognatos pupillos *b. Nov. 94.*

His mutatis, reliqua priora jura omnia integra conservari jussit, nempe primò, ut mater & avia tum demum ad tutelam liberorum admitterentur ꝑ quando nullus est tutor testamento datus. Nam hic si quis est, matri & avia præfertur; idq; ideò, quia voluntas & electio tutoris à patre testatore facta, meritò custoditur: cum nemo rectius quam pater liberis suis, consule-

re &

re & posse & velle censeatur *l. ult. C. de curat. furios.* Secundò hoc quoq; reliquit & confirmavit Imperator, ut mater & avia renunciarent judicialitèr † secundis nuptijs: 6
 & quòd quamprimùm mater & avia alteri nupserint, hoc ipso tutelam amittant; quia concubitu mutato, præsumitur mater & avia simul etiam mutare priorem charitatem ergà liberos primi matrimonij *l. lex quæ tutores 22. C. de administ. tut.* tum etiam ut renunciant † S^Cti Vellejani beneficio *l. ult. C. Quando mulier tut. offic. fungi b. Nov. 94. c. 2. & Nov. 118. c. 5.* idq; ideò, quòd aliàs mater conventa posset opponere exceptionem S^Cti Vellejani, quòd de intercessionibus mulierum pro illis factum *l. 1. & tot. tit. ff. ad S^C. Vellej.* De conficiendo inventario, quod tutor & curator facere omninò teneatur *l. 7. de administ. tut. l. 24. C. eod. l. fin. C. arbit. tut.* Imperator in hac Nov. 94. nihil immutat, sed per omnia jus vetus approbat, & inventarium fieri decernit. Quamvis autem aliàs quispiam per se jus suum vel actionem sibi competentem alteri cedere possit, quatenus tamen est tutor & curator, id fieri Imperator maximè vetat. *Nov. 77. cap. 5. & Autb. minoris vers. sed si actionis cessionem C. Qui dare tut.*

Deniq; licet mater & avia sit liberis obligata ære alieno, non tamen † ideò à tutelâ removetur, idq; propter affectionem pietatis & amoris, quâ res pupillares conservare, non profundere præsumitur *de quo dictum superius ad Nov. 72.* 8

NOVELLA XCV.

De Præsidibus, ut deposito Magistratu, quinquagintâ dies maneant in provinciâ, sive militarem sive civilem gesserint administrationem.

1. **M**agistratus quare fuerint temporarij: Magistratu deposito, per dies quinquaginta in loco persistebant, ad probandam innocentiam num. 2. Si verò aliquis Magistratu deposito aufugiat, ille poterat capi à provincialibus num. 3. De Syndicatu & Revisione, in quibus differant & conveniant n. 4. De jurisdictionis voluntaria, & contentiosa differentiâ.

1. **S**apienter placuit, ut Magistratus sint temporarij, & quibus subindè alij atq; alij sufficiantur, ideò nimirum, ne constituti Magistratus à justitiâ deflectant, nevé imperio sibi commisso abutantur. Ac quamvis plerumq; ad certum tempus constituentur, tamen officium suum non antè deponunt, quam eorum successor adveniat *l. unic. §. 1. C. Ut omnes judices b. Nov. 59. cap. 1.* Deposito autem Magistratu, per dies quinquaginta in locis ubi Magistratus gesserunt, consistere, & antè ora, sive faciem omnium versari tenentur, ut ipsi eo facto de rebus à se rectè gestis palàm testentur, & innocentiam præsentia & suâ publicè probent, tum etiam ut subditis, quos rexerunt, facultas sit, eos super injurijs, furtis, residuis, peculatu, similibusvè criminibus, si quâ admissa sunt, arguendi & accusandi: quam tamen rem intrâ viginti dierum spatium expediri necesse est, *d. l. unic. §. fin.* Si verò aliquis magistratu deposito aufugiat, is à provincialibus capi & detineri potest, donec omne damnum refundat *Auth. si verò C. d. tit. Ut omnes judices.*

Hoc tempore in Comitijis Imperialibus Carolus V. reduxit veterem Syndicatum, & recognitionem adversus sententias suorum judicum *Constit. August. par-*

parte 3. tit. 35. ubi illud notandum est, quando à iudice,
 exigitur ratio exercitiæ administrationis justitiæ, si
 quid dolo vel fraude ab eo † commissum sit, illud bar- 4
 baro vocabulo dici *Syndicari*, vel *subire Syndicatum*, vel
in Syndicatum vocari: Rectius Latini; sui muneris ratio-
 nem reddere; sive causam dicere, & causæ faciendæ
 obnoxium esse *l. 1. C. ut omnes iudices Coras. in l. 3. §. pro-*
ficisci ff. de offic. Procons. Nov. 8. cap. 9. Est autem in Ordina-
 tione Camerae *p. 3. tit. 53.* Syndicatus nihil aliud, quàm
 illud iudicium, quo litigator qui iniquâ sententiâ se
 gravatum dicit, ipsos iudices de dolo, quòd prece vel
 precio conducti, favore aut odio injustam sententiam
 dixerint, accusat; adeòq; sententia per dolum, corru-
 ptionemvè aut affectum iudicum prævaricationemvè
 procuratorum lata, impugnatur *d. tit. 53. §.* Ob sich aber
 auß der Partheien &c. Differt itaq; Syndicatus à Revi-
 sione: nam in *Revisione* imperitia solum ac negligentia;
 at in *Syndicatu* dolus & malitia arguitur. Et sic eleganter
 inter iudicem imperitè, & iudicem dolosè, puta, per for-
 des venalesq; manus iudicantem, distinguit Bartolus
in l. 2. n. 2. C. de pœnâ iudicis qui malè judic. Sic Oldendor-
 pius etiam tradit; in iudice & assessoribus, qui senten-
 tiam iniquam & prorsus invalidam dixerunt, animad-
 vertendum esse, utrum dolo malo, an culpâ id factum;
 ut indè colligatur, quid facto opus sit Oldend. *in quoti-*
dianis, Incip. Gravatus iniquâ in fin. At in petendo insti-
 tuendoq; Syndicatu, eadem forma, eademq; proces-
 sus leges, quæ in Revisione, observantur *d. tit. §. fin. vers.*
 Auch den Proceß derhalben fürzunehmen. Iudices autem
 causæ dicendæ vel Syndicatui intrâ viginti dies aut
 absolvendi aut condemnandi sunt *d. l. 1. §. ult. uti modò*

etiam dictum. De Syndicatu integrum tractatum scripsit *Paris de Puteo*. Habentur etiam quædam apud *Benderum in tract. de Revisione*, ubi *cap. 20. num. 42.* scribit, Syndicatum æquè impedire executionem, uti *Revisio*. Exigitur autem hæc ratio à iudice, ut ille se ab omni specie iniquitatis immunem probet.

Non autem solum id quod titulus indicat, hæc *Novella* constituit, ut *Nov. 8.* sed etiam ut ne præses, antequàm fines provinciæ ingrediatur, nulla edicta mittat in provinciam, quod est *contra l. 4. §. antequàm ff. de offic. Procons.* (nam olim edicta antè adventum suum mittere Præsides solebant *d. l. 4.* quæ hac *Novellâ* abrogatur) & ut biduo tantum, antequàm provinciam ingrediatur, amicè scribat decessori suo, ut sibi officia mittat obviam, qui & ex eo tempore desinet esse magistratus & successor jurisdictionem exercere incipiet *Cujat. ad b. Nov. 95.* ubi alia huc pertinentia explicat; & inter alia, etiam tradit differentiam inter jurisdictionem *contentiosam*, quæ tribunal exigit, & † jurisdictionem *voluntariam*, quæ exercetur de plano. Illa legitimâ disceptationem pro tribunali exercendam flagitat: hæc sine strepitu judicij, vel in ædibus privatis, aut in viâ seu itinere vel ubivis locorum *l. 2. de offic. Procons. & legati*. Actus voluntariæ jurisdictionis expediuntur in ipsis feriis, quin etiam de nocte *l. actus 8. C. de feriis Wesenb. in paratt. de feriis num. 5.* at in actibus contentiosæ jurisdictionis jus non redditur diebus feriatis absq; manifestâ nullitate *l. 5. & tot. tit. de feriis*. *Scipio Gentilis lib. 1. de jurisdict. cap. 18.* ubi putat, *Cujatium* in describendâ jurisdictione voluntariâ, scripsisse, eam exerceri etiam de plano, aut sic intellexisse: nam certè, dicit *Gentilis*

ilis, non omnis jurisdictio voluntaria de plano exerceri potest, veluti alienatio prædiorum minoris &c. Sed in hoc latiùs disquirere, hoc tempore non est nostri instituti. Illud saltèm addo: Voluntariam jurisditionem volentibus tantùm & implorantibus sine disputatione & cognitione plenâ impartire magistratum per auctoritatem: quanquam aliquando contradictio interveniat & cognitio *l. nam ita Divus ff. de adopt. l. 1. de offic. Consul. Oldendorp. ad l. omnes 2. ff. de offic. procons. & legat.*

NOVELLA XCVI.

De exactoribus & mutuis
petitionibus.

S U M M A R I A.

1. **N**ovella hujus argumentum.
2. Novella 53. differt ab hac Novella 96.
3. Hodie circa cautionem quid observetur.
4. Reconventionis duplex jus num. 5. & 6.

Dictum est Nov. 53. Reum ab Actore extrâ forum suum ad incompetens tribunal non vocari, nisi stipulanti reo Actor promiserit certam poenam, datis fidejussoribus, si judicio defuerit constitutâ die, vel si non obtinuerit.

Hac autem Novellâ disponitur de Reo, qui ad comperens forum vocatur † ab Actore; ita tamen ut Actor Reo & executori promittat, nisi litem intrâ duos menses contestatus fuerit, se omne damnum Reo præstiturum, dummodò ea cautio non excedat quantitatem 36. solidorum.

Præ-

Præterea differt dicta *Novella* 53. ab hac *Nov.* 96. quòd in casu † *Novella*. 35. pœna definitur arbitrio judicis: at in casu hujus *Nov.* 69. pœna lege ipsa definitur, ut non sit amplior dimidia librâ auri. In casu *Nov.* 53. est satisfactio, hîc nuda cautio sive repromissio. Ibi de observatione judicij, usq; ad sententiam; hîc de lite contestandâ, & de damno sportularum pro conventionem solutarum reo restituendo in duplum Cujat. *b.*

3 Hodie † autem, etsi hæc præcise in judicijs non observentur, tamen pro constitutione regionum & more judiciorum cautio itidem præstanda est ab actore, ut reus indemnis servetur.

Deindè ut Imperator levitates litigantium abscindat, & ut lites minori partium sumptu & molestiâ, cum summo Reipubl. commodo citius fieri possint, constituit & confirmat hac *Novell.* 96. cap. 2. mutuas petitiones fieri posse ab actore & reo, coram † eodem judice: quia non debet actor dedignari eum, contra se pati judicem, cujus arbitrium in agendo semel secutus est *l. cum Papinianus in fin. C. de sent. & interlocut.*

5 Hoc itaq; primum † est de jure & vi reconventionis, quod unus idemq; debeat esse judex tam reconventionis quàm conventionis *l. 22. de judic.* Cujat. *b.*

6 Alterum † reconventionis justo tempore institutæ jus est, ut judex de utrâq; petitione simul cognoscere debeat: alternis vicibus videlicet utriusq; litigantium jura & rationes audiendo, & singulos actus utriusq; petitionis vicissim expediendo; quod vocant beneficium seu privilegium simultanei processus Cujat. hac *Nov.* 96.

Cæterum Actor eodem in iudicio in causâ reconventionis tenetur Reo respondere, adeò ut nullâ præscriptione fori, vel privilegio sibi ratione personæ competente, vel pœnitentiâ, aut renuntiatione litis sese tueri possit, uti scribit Obrecht. *lib. 3. de iurisd. cap. 16. num. 46. per allegat. Nov. 123. cap. 23.* cui consentit Rittershusius *p. 9. cap. 17. num. 10. § 11.* Sed contrarium verius esse in Studioso ratione privilegij personæ, probavi alibi *lib. 2. de iurisdic. p. 2. de Academijs cap. 12. n. 48. § seqq.*

NOVELLA XCVII.

De jure dotis: seu de æqualitate dotis;
& antè nuptias donationis: &
de alijs capitibus.

S U M M A R I A.

1. **D**os & donatio propter nuptias sese mutuò respiciunt.
2. Donatio propter nuptias, dicitur Antipberna, sive contraria dos num. 3.
4. Dos & donatio propter nuptias debent esse equalia: quæ equalitas accipitur quoad pacta, & quoad quantitatem num. 5. & 6. quod declaratur num. 7. 8. 9. 10. 11.
12. Sed hodiè aliter servatur num. 13. quia alibi major est donatio propter nuptias, quàm dos num. 14.
15. Dos ne augeatur in fraudem creditorum: quid si fingatur à muliere aucta in fraudem creditorum? Imperator distinguendo rem decidit num. 16. 17. 18. 19. 20.
21. De augmento donationis, non opus est querere, cùm in eâ mulier prælationem non habeat.
22. Dotis nomine præfertur mulier creditoribus omnibus: sed queritur de eo, cujus pecuniâ res comparata aut resecta est, an ille præferatur mulieri? Respondet Imperator
V V V num. 23.

num. 23. 24. & 27. Quid verò, quando mulier agit de donatione propter nuptias? num. 25. & 26. Sed quid de creditore, qui pecuniam credidit, unde militia comparatur? hic creditor praefertur mulieri num. 28. si ita nominatim pepigerit se in eo jura potiora habiturum num. 29. & 30.

31. Creditores, quorum pecunia merces comparata sunt, citra conventionem jus pignoris non consequuntur.

32. Pupilli, minores, milites & mulieres in rebus pecuniâ suâ comparatis, dominij jus habent: quæ sententia confirmatur Interp. auctoritate num. 33. Refutantur contraria sententiæ assertores num. 34. Respondetur ad hanc Nov. 79. num. 35. 36.

37. Facti species proponitur, & deciditur num. 38. 39. 40. 41.

42. Argentariæ mensæ habent præcipuum aliquod.

43. Filia iterum nubenti, an pater possit dotem minuere? quæ questio discutitur & dissolvitur negativè num. 44. 45. 46. 47. 48. 49. Ratio ejus num. 50. Exceptio traditur num. 51.

52. Dotem filia conferre tenetur: si modò dotem recuperare potuerit: Sed hoc explicatur num. 53. 54. 55.

56. Mora sua cuiq; nociva debet esse.

S Ex sunt capita hujus Novellæ, de quibus ordine videndum. Primum caput in cap. 1. est de æquatione dotis, & donationis propter nuptias:

1. quæ duo se ÷ mutuo respiciunt: quia dos mercetur donationem propter nuptias *Auth. dos data C. de donat. ante nupt.* quippè quòd donatio propter nuptias

2. nihil aliud sit, quàm contraria ÷ quædam dos, sive re-compensatio quædam & pignus dotis, ut mulieri de eâ tantò magis cautum sit. Hinc etiam dicitur antipher-

na

na † germanis *Gegenstewr oder Gegenvermachet l. cum multa 20. C. de donat. propt. nupt.* 3

De utrâq; constituitur, debere esse æqualia: † illa 4
autem æqualitas duobus modis accipi potest; *primò*
quoad pacta † quæ scilicet de lucrando in casum mor- 5
tis adjiciuntur: *Secundò* quoad quantitatem & † sum- 6
mam ipsam *Nov. 22. Et h. Nov. utrobiq; Cujat.*

Et quidem quod attinet quantitatem dotis & do-
nationis propter nuptias, illa inæqualis poterat esse,
per Nov. 22. sed pacta † illis apposita de lucrando oport- 7
tebat esse æqualia v. g. si maritus in casum mortis ux-
oris pactus esset quartam partem dotis; mulier in eun-
dem casum sibi plus ex donatione propter nuptias,
quam partem quartam, pacisci non poterat; & si quid
ultrâ pacisceretur, pactio restringebatur ad æqualita-
tem, id est, ad quartam partem redigenda erat *l. ex mor-
te 9. Et l. seqq. C. de pact. convent. l. ult. §. si igitur Et §. sin-
autem C. de donat. ant. nupt.*

Satis itaq; erat prospectum *per Novellam 22.* quoad
pacta utrinquè † æqualitatem servandam esse. At in 8
h. Nov. 97. constituit Imperator, æqualitatem dotis &
donationis propter nuptias etiam quoad quantitatem,
servari debere v. g. Si dos uxori fuit octingentorum
aureorum; idcirco donatio quoq; propter nuptias
non poterit esse minor quàm octingenti aurei *Auth.
æqualitas C. de donat. propt. nupt.*

Tenendum ergò est, inæqualem, antè hanc Novel-
lam, potuisse esse quantitatem dotis & donationis pro-
pter nuptias: æqualia tamen pacta esse † oportuisse 9
Nov. 22. sed hoc primo capite *Nov. 97.* non tantum
æqualia pacta, sed etiam æquales debere esse quanti-

tates; nam si aliter constitueretur, summa læsio sive captio consecutura esset Cujat. *hic in princ. ibi, nec enim aliter constitui potest, sine summâ captione* Fachinæus 8. *controv. 67.*

Eâdemq; ratione, si augeatur dos constante matrimonio, augenda etiam est donatio † propter nuptias, pari quantitate: & è contrario, si donatio propter nuptias fuerit aucta, tum etiam dos pari modo augenda est: & de augmento dotis idem jus est, quod de dote ipsâ *l. inter socerum §. cum inter ff. de pact. dotalib. l. etiam C. de jure dot. §. est & aliud 3. Instit. de donationib.*

Et sic etiam olim, cum dote auctâ à muliere augebatur donatio propter nuptias, non poterat † majori quantitate augeri, quàm dos: sed nec aliter donatio propter nuptias augeri à viro, quàm si & dos à patre mulieris augeretur *l. si constante 19. C. de donat. antè & propt. nupt.* Idq; ideò ne hac specie donaret vir uxori, quod moribus vetitum est *l. 1. l. 2. & tot. tit. ff. de donat. int. vir. & uxor.*

Dote tamen auctâ, non erat necesse etiam è contrario augeri donationem † propter nuptias *ut Nov. 22.* quod *hâc Novellâ 97.* tanquam posteriore tollitur, quæ omninò vult, congruere debere summas tam dotis quàm donationis propter nuptias, tam ab initio constitutæ, quàm posterius auctæ Cujat. *ad b. Nov.*

Quamvis autem Justinianus Imperator *b. Nov. cap. 1.* pacta ea ita demùm admittit, si æqualia sint: postmodum tamen pacta inæqualia temporis progressu admissa & recepta & defensa sunt, præsertim si antè facta sint, vel fiant, antequàm nuptiæ celebrentur, adeòq; jus illud æquissimum Justiniani insuper habitum D. Cothman.

man. resp. 50. num. 39. & 3. seqq. vol. 1. Sic quoq; scribit Rittershusius p. 5. cap. 1. num. 7. hodiè moribus nostris huic juri valdè derogatum, & consuetudine aliud receptum esse, † idq; pro diversitate regionum: quippè quòd alicubi major sit donatio propter nuptias, quàm dos, eamq; duplo excedat. In Pomeraniâ & Megapoli ita observatur, ut in compensationem dotis, viduis post mariti obitum ex feudo melioratio dotis exsolvatur, quæ dimidiam quantitatem dotis adæquat. Et in terris Saxoniciis hanc donationem respectu dotis esse duplicatam, testis est Joachimus Beust. in tractatu de dotibus cap. 7. Quin & pleriq; Jcti attestantur, universali consuetudine Imperij recessum esse à dispositione Authenticae *Æqualitas C. de pact. convent.* Beust. dict. cap. 7. Schurff. consil. gr. cent. 2. ubi disputat: an consuetudine induci possit inæqualitas dotis & donationis propter nuptias? † *Tubingenses Jcti in appendice 1. voluminis consiliorum Modestini Pistoris num. 89.* Sed quatenus adhuc pacta inæqualia fieri possint, tradit D. Cothmannus d. respons. 50. num. 96. & seqq.

13

14

Tenetur ergò maritus pro dotis securitate, donationem uxori suæ propter nuptias æqualem doti constituere: non enim aliter justiciæ & æquitatis servabitur ratio, si ἐμμελῶς h. e. negotiativè alterutros circumveniant, & videantur quidem æquas facere stipulationes, pro vero autem inæqualis maneat effectus non, prius datorum quantitate eadem consistente, ut loquitur Justinianus b. Nov. 97. cap. 1. Ex quo loco patet, permissum esse contrahentibus se invicem circumscribere naturalitèr, sive de naturâ contractuum emptionis & locationis, quod est ἐμμελῶς b. Nov. 97. cap. 1. Natura

ea est, quod pretium rei in emtione non est semper certum & uniusmodi, sed varium & instabile, pro regionibus, pro copiâ vel paucitate rerum, pro necessitate, vel indigentia cuiusq; rei vel parvâ, vel magnâ, vel nullâ. Sic in locatione & conductione, mensura mercedis sive locati est usus & utilitas rei, quæ mensura cum variet, nihil mirum, si & ipsa mercedis quantitas non sit uniusmodi, sed varia & inconstans quoad conventionem contrahentium definiatur ac determinata certa q; fiat. Sic aliàs etiam jure civili contrahentibus permisum est se invicem decipere *l. in causa §. idem ff. de minorib. l. item si pretio 22. §. ult. ff. locati*, quo ipso jus civile non permittit contrahentibus dolos & fraudes, quibus potius ubiquè maximè resistit & occurrit quantum potest *arg. totius tit. de dolo malo & tit. Quæ in fraud. credit. & §. si quis in fraudem Instit. de actionib.* sed hæc est illorum locorum sententia; quòd naturaliter liceat contrahentibus se invicem circumscribere in pretio emptionis venditionis, in mercede locationis conductionis, ut quis quod pluris sit emat vel conducat minoris, & quod minoris sit, pluris vendat vel locet; quæ conventio non est fraus vel deceptio, vel dolus, sed est industria ac solertia in rebus suis & commodis, absq; alterius incommodo ac detrimento augendis & amplificandis; quæ industria & solertia & vigilantia in rebus proprijs & suis commodis augendis, homini naturalis & laudabilis potius quàm vituperanda est. Excipitur tantum nimia defraudatio, id est, nisi quis deceptus & læsus sit ultrà dimidium justî pretij, ut est *in l. 2. C. de resc. vendit.* Quin & si dolus dederit causam contractui bonæ fidei, contractus ille ipso jure est nullus & dolo vitia-

riatur. Si verò dolus dederit causam contractui stricti juris, valet quidem contractus ipso jure, sed infirmatur ac rescinditur oppositâ exceptione doli mali *l. & eleganter ff. de dolo malo l. si quis cum aliter ff. de verb. obligat. l. dolo C. de inutilib. stipulat.* Ratio differentiae est: quia major & quasi exuberans bona fides requiritur in contractibus bonæ fidei, præ altero genere contractuum stricti juris Jason & Zasius & alij ad §. actionum Inst. de actionib.

Secundo capite *huius Novellæ 97.* Imperator cautè prospicit, ne in fraudem creditorum † dos augeatur. 15 Quandoquidem itaq; modò dictum est, augmentum dotis eodem jure censi, cum jure quod habet dos ipsa; illud hanc limitationem recipit *ex cap. 2. b. Novellæ* modò ne quid hic factum sit in fraudem creditorum mariti, sive ne quâ fiat collusio inter conjuges in præjudicium & necem creditorum.

Certum est mulierem præferri omnibus creditoribus in exactione aut persecutione dotis, atque adeò etiam in persecutione augmenti dotis. Quid igitur si dotem fingat † se mulier augere, ut hoc colore, soluto 16 matrimonio sibi vendicat omnia bona mariti, vel maximam eorum partem, exclusis creditoribus, quibus forsan hoc commento sublato bona mariti sufficerent, simul ac doti? Igitur hujus fraudis amovendæ causâ Imperator ita † distinguit *b. Nov. 97. & Auth. sed jam C. 17 de donat. antè vel propt. nupt.*

Si nimirum † eo tempore, quo dos augetur, maritus 18 non erat obrutus ære alieno, tunc licitè & sine fraudis suspitione potest fieri augmentum dotis, in eâq; habet mulier privilegium prælationis, æquè ac in dote primi-

19 tūs vel ab initio constituta: Sin autem eo tempore †
 quo dos aucta dicitur, maritus jam tūm erat gravatus
 ære alieno; eo casu, si augmentum dotis consistat in
 prædijs seu rebus immobilibus, tunc itidem valet au-
 gmentum, & mulier in eo præfertur alijs mariti credito-
 ribus: quia ibi augmentum est evidens, & idcirco non
 metuendæ sunt fraudes & collusiones. Si verò illud au-
 20 gmentum dotis consistat † in rebus mobilibus, tūm
 mulier non habet privilegium prælationis, nisi ex tem-
 pore; quia hīc augmentum est latens & occultum, ubi
 multa possent per fraudem effingi & adumbrari *arg. l.*
ult. vers. palam ff. de rit. nupt.

In augmento donationis propter nuptias nihil ho-
 21 rum spectamus: quia † in eā mulier privilegium præ-
 lationis non habet, ut proindē nihil necesse fuerit quæ-
 rere hīc de augmento dotis Cujat. *ad b. Nov. per Nov. 61.*
& Nov. 109. cap. 1. vers. in donationibus.

Tertium caput *b. Nov. cap. 3.* undē desumpta est Au-
 thentica *Quo jure C. qui pot. in pign.* quæ subicitur *l. assi-*
duis C. Qui potiores in pign. est de privilegio dotis, sive
 privilegio prælationis mulieri in dote repetendā com-
 22 petente. Mulier præfertur omnino † omnibus credito-
 ribus, non solūm tacitam, sed etiam expressā hypo-
 thecam habentibus *b. Nov. 97. cap. 3. & 5. ubi Cujat. &*
Nov. 109. cap. 1. d. l. assiduis C. qui pot. in pign. puta, ratione
 dotis: nam secus est in paraphernis & donatione
 propter nuptias *d. l. assiduis 12. in fin. & d. Nov. 109. num. 1.*
Myns. 5. Obs. 4.

Is etiam cujus pecuniā res mobilis vel immobilis
 23 comparata vel resecta † est, in eā re jure hypothecæ
 præfertur omnibus creditoribus etiam antiquioribus
l. licet 7. qui pot. in pign. l. interdum 5. ff. eod. In-

Indè quæritur; an hic præferatur mulieri? vel an-
 potiùs huic præferatur mulier? hanc controversiam,
 decidit Imperator *b. Nov. 97.* fanciens † ut alter alteri 24
 non nisi temporis ratione potior sit. Nam si mulier
 prior fuerit tempore, id est, dotem dederit marito, ante-
 quàm alius creditor eidem marito pecuniam mutuam
 daret ad emptionem vel refectionem domus &c. ipsa
 mulier tali creditori præferetur; contrà, si creditor mu-
 tuum eâ lege dederit, antequàm mulier dotem daret
 viro, tunc talis creditor mulieri præferetur.

Atq; hæc ita se habent, quando mulier agit de re-
 petendâ dote. Si verò agat de donatione † propter 25
 nuptias, tunc talis creditor præfertur mulieri, etiam an-
 tiquiorem causam habenti *d. l. ult. §. hac autem tantum*
C. Qui pot. in pign. quia in exactione seu repetitione,
 dotis mulier certat & sollicita est de damno vitando,
 videlicet, ne defraudetur rebus suis, & proprio patri-
 monio, quod est in dote: ideòq; meretur favorem &
 commiserationem: quæ causa est privilegij prælatio-
 nis: ut etiam si alij quoq; creditores suum repetentes
 de damno vitando, & de amissione rei suæ, vel sibi de-
 bitæ solliciti sint, tamen mulier illis potior habeatur.

At in exactione donationis propter nuptias, mu-
 lier non de damno vitando, † sed de lucro captando 26
 laborat; ideòq; hic non meretur tantum favorem &
 jus prælationis, tametsi interim non minùs habeat taci-
 tæ hypothecæ jus, tam ratione donationis propter
 nuptias, quàm ratione dotis *d. l. assiduis & l. ubi adhuc C.*
de jure dot. ubi Dd. hoc communiter notant. Rittershu-
 sius *p. 5. cap. 3. num. 2.*

In capite quarto *b. Novellæ 97. cap. 4.* traditur quæ-

dam exceptio ejus, quod diximus, in concursu credito-
 ris, qui mutuum dedit ad emtionem vel refectionem,
 rei, & mulieris dotem repetentis, spectandum esse,
 27 utrius creditum sit † antiquius: & priorem tempore,
 etiam potiozem esse: ejus, inquam, exceptio traditur in
 eo qui pecuniam credidit, unde militia comparetur:
 28 hic enim † creditor præfertur mulieri, quamvis anti-
 quiozem causam habenti, sed ita demum, si interve-
 niente scriptura & testium subscriptione casum militiae
 29 pignori coeperit & pepegerit *nominatim*, se in eo † po-
 tiora jura habiturum.

30 Dixi *nominatim*; idque per expressum † textum
Nov. 136. cap. 3. vers. duntaxat si in contractibus &c. ubi ar-
 gentariae mensae propositi, qui ad nonnullarum mobi-
 lium, aut immobilium rerum emptionem, pecuniam
 crediderunt, ita demum in his rebus potiora jura con-
 sequuntur, si conventio hypothecae intervenerit.

Quin & generaliter traditum est; creditores, quo-
 31 rum pecunia, domus, † ager, navis vel aliae merces
 comparatae sunt, hac pecuniae numeratione res emptas
 in causam pignoris non deducere, nisi specialiter vel
 generaliter eas sibi obligari curaverint *l. quamvis 17. C.*
de pign. l. licet 7. C. qui pot. in pign. l. si ex ea pecunia 6. C. de rei
vendicat. l. procuratoris §. plenè 17. de tribut. act. l. quidam
fundum 16. in fin. ff. de in rem vers.

Et haec sententia confirmatur etiam ex eo; quia spe-
 ciali vel singulari jure cautum est, quod pupilli, mino-
 32 res, mulieres † in rebus pecunia sua coemptis, pignoris
 vel potius dominij jus habeant *l. itemq. juris 7. C. Qui*
pot. in pign. l. 3. de rebus eorum qui sub tut. l. 2. C. Quando ex
facto tutor l. 3. C. arbit. tut. l. si ut proponis 8. C. de rei vendi-
cat.

cat. l. uxor. 55. de donat. int. vir & uxor l. res quæ 54. de jure dot. l. ex pecunia 12. C. cod. Atq; hæ & similes exceptiones confirmant regulam in casibus non exceptis Decius in l. 1. num. 12. ff. de reg. jur.

Et huic sententiæ † astipulatur Accursius in *l. quod quis 18. in verb. ob navem venditam in fin. de privil. cred.* ubi Bartolus num. 11. & Alexander num. 5. Negusantius de pignoribus in 2. memb. 5. part. num. 3. & 4. dicens hanc veram & communem. Sichardus in *l. licet num. 8. C. Qui pot. in pign.* Vanderanus de privileg. credit. cap. 8. Cujatius ad b. Nov. 97. & Nov. 136. Donellus in tract. de pignoribus cap. 4. in fin. 33

Sanè contrariam opinionem, quod nimirum creditori ad res emendas pecuniam mutuanti, res emptæ tacitæ hypothecæ jure obnoxia credantur, tenent Angelus & Baldus post glossam † in *Authenticâ, Quo jure C. Qui pot. in pign.* Jason in *l. creditor in fin. num. 5. si cert. pet.* Andreas Gail. lib. 2. Observ. 12. & nituntur textu Novellæ 97. cap. 3. §. *his consequens.* Ubi Imperator hypothecas eorum, quorum pecuniâ, domus, navis, ager, vel aliæ res comparatæ aut renovatæ sunt, creditoribus multò antiquioribus præferunt. 34

Sed ille textus † non de tacitis aut legalibus, sed de expressis & conventis pignoribus agit, quibus prælationis privilegium tribuitur, ut rectè tradidit Accursius ad d. Nov. 9. in verb. *agrum & in l. interdum in verb. creditori ff. & in l. licet in verbis convenit C. qui pot. in pign.* Cujat. ad Nov. 136. Donell. in tract. de pignoribus cap. 4. in fin. 35

Nec obstat † quod in Nov. 97. creditores, quorum pecuniâ navis comparata, fabricata, vel reparata, aut domus extructa, vel ager emptus est, æquiparentur; 36

cum tamen qui ad domum, vel navem emendam, vel ædificandam credidit, ex pacto tantum hypothecam consequatur; & de credente ad domum de novo ædificandam idem tradiderunt *pòst gl. Dd. in d. l. interdum, & in l. creditor ff. si cert. pet. Zas. in l. i. ff. de cessione bonorum.*

- 37 Quia † hæc comparatio vel æquiparatio admittuntaxat potest in prælationis privilegio, quod tam ei, qui ad reparandum ultrà tacitum pignus, quàm illi, qui ad emendam rem, pecuniam credidit, si videlicet is de pignore sibi prospexerit, à lege conceditur Andr. Rauch. *lib. p. i. quest. 5.* ubi latè tractat illam quæstionem, quam in aulâ Electoris Saxonie Anno 81. in disputationem vocatam fuisse scribit:

Utrum is, qui ad domus, agri, vel aliarum mercium emptionem, pecuniam mutuam dedit, tacitæ hypothecæ jus, vel privilegium duntaxat personale in rebus emptis ex legis concessione consequatur?

- 38 *Facti Speciem † banc addit:* Creditorem, qui expressè ad ædium emptionem alicui certam pecuniæ summam mutuò dedit, per hypothecariam vel quasi servianam, eandem pecuniam, eò quòd debitor ipsius solvendo non exstaret, exegisse à tertio ædium possessore, cui ædes istas debitor vendiderat, asserentem sibi has ædes pro pecuniâ tacitè obligatas esse. At possessorem contra excepisse, nullum jus pignoris in istis ædibus creditori, cui expressè hoc nomine obligatæ non erant, competere: & subjicit † Rauchbarus *d. quest. 5. num. 5.* Jenenses JCtos in prædicto casu, nullum tacitæ hypothecæ locum esse pronuntiâsse, & reum vel possessorem ædium absolvisse. At JCtos Francofurtenses eundem condemnâsse.

Cæterùm, sententiam hanc condemnatoriam in aulâ Electoris primò confirmatam † fuisse: Sed cùm ab eâ *Leuteratio*, ut vocant, interponeretur, re exactiùs & diligentius perpensâ, dominis absolutoriam magis placuisse: eamq; aperto jure & frequentiori Interpp. calculo comprobari: ubi simul ad alias objectiones respondet *num. 14. & seqq.*

Illud adhuc notandum, quod argentarij † hoc præcipuum habent *ex Nov. 136. §. porro* ut, si, quod plerumq; fit, egentibus non pecuniam mutuam dederunt, sed monilia vel ornamenta quædam pretiosa crediti vel venditionis nomine, fide habitâ de pretio, nec eis pretium exsolvitur, jus habeant vendicandorum monilium, licet de pignore sive hypothecâ nihil convenerit: quod non ita fit in cæteris creditoribus; adeòq; nec ad consequentias producendum *l. 14. l. 15. & l. 16. ff. de legib.* Cùm ubi personæ conditio, beneficio locum facit, deficiente eâ, beneficium quoq; deficiat *l. in omnibus 66. de reg. jur.* ac in toto jure, generi per speciem derogetur *l. in toto 60. d. tit. Cujat. ad b. Nov. 97. Covarri 1. var. resol. cap. 7. n. 3. Gail. 2. Obs. 15. Rauchb. quest. 6. n. 4. & seq. parte 1. Dixi quoq; ad Nov. 135. num. 11.*

Quintum caput *b. Novella cap. 5.* undè sumpta est *Authent. sed quamvis dos C. de rei uxor. act.* est de dote filiæ iterùm † nubenti per patrem non minuendâ.

Summa est: si dos à patre data pro filiâ, ad patrem reversa sit soluto matrimonio, & filia ad secundas nuptias transeat, non licet patri dotem filiæ iterùm nubenti minuere, si ejus substantia manserit in eâ figurâ, ut cum Imperatore loquar, in quâ priùs fuerit; sin verò fortuito casu quædam clades imminuerit ejus substan-

tiam, tūm non ampliùs cogi patrem dotare secundò filiam nubentem, nisi in quantum substantiæ virtus est, sive, pro modo facultatum patris, quæ illo tempore erant.

- 44 Quod ut intelligatur † sciendum est: soluto per mortem generi matrimonio, patrem, qui pro filia dotem dederat, habere jure civili actionem ex stipulatu ad repetendam dotem, sub hâc tamen distinctione,
- 45 quam tradit Cujatius *ad hanc Nov. 97.* aut † filia est in potestate, aut non est: si est in potestate, pater habet tacitam ex stipulatu actionem *l. 1. §. extraneum C. de rei uxor. act.* quam tamen intendere debet filiæ voluntate: quia communis res est *l. qui hominem 34. §. si gener 6. ff. de solut. l. unic. §. extraneum C. de rei uxor. act.*
- 46 Si est emancipata † filia, tunc ipsa agit sola sine patre, nisi hîc expressâ stipulatione actionem de dote sibi comparavit *l. si cum dotem 22. §. eo autem & l. Titio 34. ff. solut. matrim.*
- 47 Excipitur dos magna: † hanc enim filia invito etiam patre exigere potest *b. Nov. 97. cap. 6. & Auth. Quod locum C. de collat.*
- 48 Finge igitur: morte † generi soluto matrimonio, patrem egisse actione ex stipulatu expressâ vel tacitâ, & dotem repetivisse, filiæ etiam lucrum obvenisse ex donatione propter nuptias, quòd patri nec filia familias acquirit, nisi ususfructus jure: quæritur, filia secundas nuptias contrahente, an pater possit dotem minorem dare, quàm priùs dederat, maximè si ex primis nuptiis
- 49 lucrum fecerit filia? Et constituitur † quod non possit, sed quod debeat eandem quantitatem ipsi relinquere, etiamsi illa sit in potestate: nam quoad hanc rem

rem nihil interest, sit ne emancipata filia, an verò adhuc in patris potestate.

Lucrum autem primarum nuptiarum, sive quod filia ex donatione propter nuptias, vi pactorum dotarium, est lucrata, non pater, sed filia sibi habebit, non dotis, sed paraphernorum loco: ita tamen ut pater in eo lucro habeat usumfructum *b. Nov. 97. cap. 3. in fin. Cujat. ibid.*

Cur verò pater priorem dotis quantitatem minuere non possit, hæc est ratio: tum quia dos est proprium mulieris patrimonium, etiamsi sit in potestate patriæ *l. 3. §. ergo ff. de minorib. l. unic. §. Et hoc 14. C. de rei uxor. act.* tum quia dos à patre data filiæ, semel alienata est à patris ejus substantia, sive ab omnibus ejus bonis *l. ult. ff. de dotis collat.* at verò id quod nostrum est, nobis invitis non potest detrahi *l. si prædium 23. C. de jure dot. l. id quod nostrum ff. de reg. jur.*

Exceptionis autem loco notandum est; quod facultatibus patris fortuito aliquo casu diminutis, liceat ei minorem dare dotem quàm priore matrimonio fuerit illata: tum quia aliàs receptum est, ut dos constituatur pro modo facultatum *l. quero 60. l. cum post divortium 69. §. gener ff. de jur. dot.* tum quia qui lapsus est facultatibus iniquitate fortunæ (qui non vitio suo decoxit) etiamsi vellet, non posset tamen dotem dare majorem, quàm primis nuptiis dederat, dùm adhuc res ipsius meliore loco erant: ad impossibile autem nemo obligatur: & afflicto non est addenda afflictio *arg. l. Divus Marcus 14. de offic. præsidis, ubi glossa.*

Et indè inhumanum visum fuit Justiniano, ita restringere patris potestatem, ut etiam eo casu, quo delapsæ

lapsæ fuerint ejus facultates, tantum dotis nomine filia
 secundò nubenti cogatur dare, quantum primis nuptiis
 dederit: cum non ignoraverit Justinianus, novum à se
 hanc in re jus introductum esse, ut probant illa verba in
b. Nov. 97. cap. 5. in princ. ibi, quia verò eam legem scripsimus.
 Illa lex est in *l. unic. C. de rei uxor. act.* Faber lib. 13. con-
 ject. cap. 5.

Sextum & ultimum caput est de collatione dotis.
 Filia quæ se bonis paternis immiscet, conferre fratri-
 52 bus dotem debet, aut † tantum remittere de bonis pa-
 ternis, quantum conferre debet *l. 5. C. de collat.*

Quid verò si dotem filia recuperare nequiverit,
 53 marito non existente † solvendo? Respondet Ulpianus
 in *l. 11. §. quòd si jam factum* & Cajus in *l. 2. ff. de dotis collat.*
 hoc casu non integram dotem computare mulieri, sed
 id quod ad mulierem pervenire sive pertinere potuit,
 hoc est, quod maritus facere potest, id tantum eam
 conferre debere.

Sed eas leges, ut & *l. 5. C. de collat.* Imperator hanc
 54 *Nov. 97. cap. ult.* emendat, adhibita distinctione † hac:
 si mulier fuit sui juris, & major 25. annis, quæ potuit
 marito vergente ad inopiam, constante matrimonio
 dotem repetere aut vindicare, & tamen non repetivit,
 tunc si immisceat se bonis paternis, & in his succedere
 velit, unà cum cæteris fratribus & sororibus, cogitur
 eam dotem nihilominus conferre fratribus & sorori-
 bus; nec auditur conferendo inanem actionem pro
 dote.

Si verò mulier fuerit in potestate patriâ, nec am-
 plam habuerit dotem: eo casu pater agere debuit vo-
 55 luntate filia, & † filia liberabitur, conferens actionem
 pro

pro dote, quantumlibet illa actio fortè fuerit inanis seu nuda ob inopiam mariti: nam hoc periculum actionis, non ad ipsam solam, sed ad fratres quoq; ejus & sorores pro viribus portionibus ex æquo pertinebit: quia, nihil potest imputari filiae, quæ in potestate fuit; sed potius ejus patri, cujus culpa & cessatio non debet filiae nocere. Nam aliàs quoq; traditum est, quod mora † 56 sua cuiq; debeat esse nociva *c. mora de reg. jur. in 6. Jacob. Cujat. & Joach. Steph. ad b. Nov. ubi ex Novell. 22. definiunt dotem magnam sive amplam, quæ est 100. librarum auri: Sed Accursius ad banc Nov. putat, quod dos dicatur magna, secundum qualitatem personarum arg. l. sive generalis 61. ff. de jure dot. quod placet Rittershusio p. 5. cap. 5. num. 10.*

NOVELLA XCVIII.

De lucris Nuptialibus.

SUMMARIÆ.

1. **L**ucra nuptialia quid sint num. 2. eorum jus num. 3. & 4.
5. **C**odicis jus mutatum per Novellas: & Novella 98. corrigitur per Novell. 127. quod explicatur, quoad successionem in lucra nuptialia num. 6. 7. 8. 9.

Lucrum nuptiale est † omne id, quod ex pacto, vel I
statuto, vel consuetudine, tum ex dote obvenit,
tum ex donatione propter nuptias, cedit uxori pro
lucro, si matrimonium vel morte vel divortio fuerit
solutum; nec tantum si pars dotis vel donationis pro-
pter nuptias advenerit parenti; sed etiam si tota dos,
vel donatio propter nuptias: Ut idem sit juris in toto,
quoad totum, quod est partis, quoad partem *arg. l. que*

2 *de totâ 76. ff. de rei vendicat.* Aliàs lucra † nuptialia, à quibusdam etiam appellantur ea, quæ constante matrimonio conjuges communiter acquisiverunt: de quibus agit Petrus Peckius *in tractatu de testamentis conjugum.* Sed de his hoc loco non agitur.

3 Lucrorum horum nuptialium igitur hoc † est jus ex *b. Nov. 98. junct. Nov. 127. cap. 3. & Autb. si tamen C. de secund. nupt.* ut parens, cui illa obvenierunt, sive mater sive pater sit, seu avus sive avia, cogatur servare ea integra quoad proprietatem liberis ex eodem matrimonio procreatis, & usumfructum solum sibi habeat; idq; nullo discrimine, sive ad secundas nuptias transierit, sive in viduitate permanserit.

Hoc autem postea nonnihil mutatum est *per Nov. 127. cap. 3. †* quoad parentem à secundis nuptiis abstinentem. Is enim eavè quasi pro præmio viduitatis non solum habet usumfructum, verum etiam virilem portionem, pleno jure proprietatis, ex illis lucris nuptialibus consequitur, vulgò vocamus ein *Kindstheil.* Textus Novellæ inquit: habere proprietatis tantum quantum filiorum quantitas facit: ut secundum proprietatis rationem unius filij personam obtinere videatur. Ea portio variat pro numero liberorum: nam quò plures fuerint liberi, eò minor erit; quò pauciores, eò erit major.

5 Ex his apparet † primò, quantoperè mutatum sit jus Codicis per Novellas: deindè quatenus *Novellæ prior hæc 98.* corrigatur per posteriorem *Novell. 127. cap. 3.*

6 Nam jure Codicis † parens à secundis nuptiis abstinens, multò amplius habebat præmium viduitatis: quippè quòd plenam proprietatem eorum lucrorum in soli-

solidum consequeretur; adeò ut ea lucra etiam alienare vel consumere posset tanquam dominus vel domina *l. generaliter §. illud etiam 2. C. de secund. nupt. l. hanc edictali 6. §. ult. C. d. tit.* quasi diceret Imperator: hanc esse vim, hunc effectum dominij, ut quicumq; hoc in re habet, possit pro suo arbitrio de eâ disponere, possit eam consumere, alienare, obligare jure pignoris vel hypothecæ &c.

Deindè † quod attinet *ad Novell. 98.* ea per *Novellam 127.* non in totum abrogatur, sed tantum quoad illam clausulam, quæ erat de parentibus à secundis nuptijs abstinentibus: quos Imperator melioris conditionis esse debere censuit, quam eos, qui ad secundas nuptias transiverint, ideòquè, uti dictum, præter usumfructum cæterarum partium, quæ ex lucris nuptialibus jure proprietatis pertinent ad liberos, concessit ipsis etiam portionem virilem, quam pleno jure haberent, atq; ita quadantenus reditum est ad jus Codicis, quod habetur *in d. l. 5. & l. 6. C. de secund. nupt.*

Dico *quadantenus*, † non per omnia, nam non licet parenti plùs quam suam portionem consumere, vel alienare, vel obligare jure pignoris aut hypothecæ: quæ omnia licebant jure Codicis in totis lucris nuptialibus.

In portionibus autem † quæ ad liberos spectant jure proprietatis, debet parens sese gerere tanquam usufructuarius, ut scilicet ijs rebus utatur, fruatur salvâ earum substantiâ: non autem abutatur, vel alienet, vel oppignoret *Rittershusius p. 4. cap. 14. num. 4.*

Quis autem succedat liberis in proprietate dictorum lucrorum nuptialium, de eo videatur *Nov. 22. cap. 20.*

Et Auth. Nunc autem C. de secund. nupt. Cujat. ad Nov. 2. cap. 3. Et ad Nov. 68. Et Nov. 22.

NOVELLA XCIX.

De duobus Reis.

SUMMARIA.

1. **D**illo Rei qui sint, Et quomodo constituentur: ex ijs quilibet tenetur in solidum num. 2. Ratio num. 3. possunt duo rei debendi etiam fidejussores vice mutuâ accipi num. 4. ejus utilitas num. 5. quando non censentur invicem fidejussores num. 6. Jure Novellarum habent beneficium divisionis num. 7. quod per distinctionem explicatur num. 8. 9. 10. Hodie duo rei non constituuntur, nisi renuncient exceptioni divisionis. num. 11. De protestationibus num. 12.

1. **D**uos† vel plures Reos non tantum per stipulationem, sed etiam ex quolibet contractu, ut emptione, venditione, locatione, conductione, deposito, commodato, mutuo, &c. atq; etiam ex testamento constitui posse, Papinianus docet in *l. eandem rem 9. ff. de duob. reis.* puta, si eandem rem apud duos deposuerim, in solidum utriusq; fidem secutus; si duobus eandem rem commodaverim, vendiderim, locaverim, &c. Idem si testator pluribus heredibus institutis dixerit: *Titius Et Mervius Sempronio decem danto*: quo casu duo isti heredes singuli in solidum debent Sempronio tanquam legatario decem *l. si vè à certis 17. ff. de duob. reis.*

2. Et ex duobus† vel pluribus Correis debendi, singulos in solidum obligari, textus est in §. *duo pluresvè Instit. dict. tit.* nam in cuiusq;† personâ propriâ singulorum consistit obligatio *d. l. 9. si vè hoc respectu tot.*
qua-

quodammodo obligationes esse censentur, quot sunt personæ; tametsi interim una eademq; res in omnium obligatione versatur *d. §. duo vers. in utrâq; tamen v. g. & à me & à Titio stipulatus es decem: & ego tibi teneor in centum, & Titius in totidem obligatur: cui consequens est, ut possit creditor, à quo velit, exigere debitum integrum, nec eâ in re debeat prohiberi: hoc enim est jus duorum reorum l. 3. §. 1. de duob. reis & l. 2. C. eod.*

Possunt autem duo rei promittendi sive debendi, etiam fidejussores † vice mutuâ accipi, non inutiliter, 4
ut est *in l. reos ii. ff. de duob. reis*. Quæ res adhuc prodest, ut solidum solvens unus ex ipsis † partim suo nomine, 5
id est, ex obligatione principali, partim fidejussorio, id est, obligatione necessariâ habeat actionem mandati contra alterum correum §. *si quid autem Instit. de fidejussorib.*

Quod si non fidejusserunt invicem duo rei, non solum actio mandati non datur ei qui solvit, sed nec ulla alia: quia solvit, quod ipse debuit: tametsi ipsius solutio etiam correo profecerit ad liberationem: nam unius solutione, omnium correorum obligatio perimitur, & cæteri quoq; liberantur *d. §. duo Inst. de duob. reis & l. 3. §. 1. ff. eod.*

Sed duo rei † non sunt invicem fidejussores, nisi 6
hoc nominatim & expressè dictum fuerit inter contrahendum, eos vice mutuâ fidejubere *l. reos ff. de duob. reis* quemadmodum expressè stipulatione fidejussores constringi necesse est *l. blanditus C. de fidejuss.* non sunt, inquam, fidejussores inter sese quoad hoc, ut ipsis detur actio mandati *d. §. si quid autem Instit. de fidejuss.*

Quod igitur jure Digestorum & Codicis potuerit à duobus Reis singulis exigere solidum, (adeò ut hoc jure

solidam exactionem effugere non potuerint illo beneficio divisionis, quod ijs denegatum fuit) certum est, per d. l. 3. §. 1. ff. de duob. reis & l. 2. C. eod. & §. duo pluresvè Instit. d. tit.

Sed hoc per Justinianum jure novissimo mutatum est, quo beneficium divisionis illis indulgit *hæc Novell. 99.* unde sumpta est Authentica *Hoc ita C. de duob. reis stipul.* Cujus summa hæc est; Ut ex duobus pluribusvè Reis unus non in solidum, sed pro parte virili, sive pro ratâ portione tantum conveniri, condemnariq; possit; nec in unum redundet totius obligationis onus, ne id quod est commune, fiat privatum. † Quod ita obtinet *primò*, nisi nominatim † dictum expressumq; sit, ut singuli in solidum teneantur, vel proprio nomine, vel ex mutuâ fidejussione. *Deindè* etiam, ubi † alter Reorum abest extrâ provinciam, tum etiam in solidum convenitur, qui præsens est: nec ei, ut differat solidæ exactionis judicium, dantur tempora, quibus absentem accersat: quanquam ea dentur fidejussori, ut eum principalem absentem quærat. *Tertiò* cum † reus alter non est solvendo, tunc itidem in solidum alter convenitur; sed, eum solvendo non esse, probare debet creditor, qui alterum in solidum parat convenire: quod itidem aliter obtinet in fidejussore, cujus est probare, solvendo esse alterum fidejussorem, ut se juvare possit, beneficio divisionis. Sed hodiè nullus ferè usus est beneficii Justiniani, cum non soleant duo rei constitui, nisi pariter renuncient † exceptioni divisionis Balduin. *ad §. hujusmodi num. 5. Instit. de duob. reis Rittershus. p. 3. cap. 6. num. 7. & seqq.* Hodiè ergò plures Rei promittendi, etiamsi in solidum se expressè obligarint, postulare pos-

offunt, ut pro partè tantum conveniantur; dummodo omnes adsint, & solvendo sint: nam si solvendo non sint, illi onerant cæteros; idem est si alter Reorum est absens, *hæc Nov. 99. § d. Autb. hoc ita. Cujat. ad hæc Novell. pag. 264.*

Deniq; ex hæc *Nov. cap. 1. in pr. vers.* quod si & tale aliquid &c. *§ arg. l. 3. C. de fidejuss.* inducitur: quod, quemadmodum protestatio de ijs quæ insunt facta, nihil operatur, ita nec omissio protestationis præjudicet, in ijs quæ ipso jure competunt, vel aliàs nobis salva sunt; quod illustrat *Nebelkra decis. 12. pag. 148. § de decis. 5. pag. 83.*

NOVELLA C.

De non numeratâ dote.

SUMMARIA.

1. **D**otis non numeratæ exceptio, quando opponi possit; ubi distinguitur inter tempora durationis matrimonij n. 2. 3. 4. 5. 6. Excipitur maritus minor num. 7. item minor qui non sit maritus, sed heres mariti num. 8.
9. Dotis non numeratæ querela constituenda est, non nudis verbis, sed literis: quod potest fieri extrajudicialitèr & judicialitèr num. 10. 11. 12. quæ contestatio exceptionem aliàs temporalem facit perpetuam num. 13.
14. Dotis non numeratæ exceptio quando non habeat locum.

Non agitur hæc Novellâ de exceptione non numeratæ pecuniæ, quæ generalis est ad quamvis creditam pecuniam pertinens, & quæ biennio finitur *h. Nov. 100. cap. 2. l. in contractib. C. de non numerat. pec. & §. 1. Instit. de liter. obligat.* Sed de jure mariti, quod
habet

babet in dote promissâ, sed non numeratâ petendâ, à quâ petitione, lapsu decennij removeatur. Adeòq; tractatur hîc de exceptione speciali non numeratæ dotis à marito opponenda intrâ legitima† tempora; nam ea, pòst matrimonium vel morte vel repudio solutum, anno terminatur, ut si quis eam opponere velit, intrâ annum duntaxat audiendus sit: qui annus est continuus, & computari debet à die mortis unius conjugum, vel missi repudij l. ult. C. de dote cautâ non numeratâ.

Hoc autem jus exceptionis non numeratæ dotis, quod antè Novellas fuit receptum, cùm indistinctè per totum matrimonij tempus quantiscunq; annis constitisset, locum habebat illa exceptio & opponi poterat à marito vel cæteris intrâ annum *d. l. fin. C. dict. tit.* à matrimonio per mortem vel divortium dissoluto; Justinianus non nihil declaravit & limitavit *in Nov. 100.* undè sumpta est Authentica *Quod locum habet C. de dote caut. non numeratâ* distinguendo inter tempora durationis† matrimonij.

Ut nimirum si biennio vel intrâ biennium† tantum duravit matrimonium, exceptio non numeratæ dotis, opponenda sit, non tribus mensibus, ut censuit Oldendorpius *in tract. de usucap. & prescript. num. 3.* sed anno pòst† dissolutum matrimonium, eatenus enim confirmavit *dictam l. ult.* si verò ultrâ biennium† duravit, sed non ultrâ decennium, tunc opponenda sit exceptio intrâ tres menses à soluto matrimonio: quia tribus mensibus elapsis finitur & expirat: at si duravit matrimonium ultrâ decennium† tunc exceptioni non numeratæ dotis non amplius locus relinquitur, neque marito, neq; focero, neq; heredibus ejus: sed dos sim-

Simplicitè restituenda sit mulieri post divortium eam
 repetenti, vel heredibus ejus, si morte solutum sit matri-
 monium *b. Nov. 100. Covarr. lib. 1. var. resolut. cap. 7.*
num. 5. in fin. Coler. de process. execut. p. 3. cap. 1. num. 112. &
seqq. 113. Ubi tradit illam quæstionem: An exceptio
 non numeratæ dotis possit opponi post decennium,
 constante adhuc matrimonio inter virum & uxorem?
 Ubi negativam sententiam Saliceti amplectitur *per b.*
Nov. in pr. vers. quia enim. junct. §. si ergò annis, vers. si au-
tem intra decennium queratur Fachin. lib. 8. controuv. 82.

Excipitur hac eadem *Novellâ 100.* maritus † minor 25. 7
 annis, cui dantur duodecim anni ad contestandam
 querelam non numeratæ dotis: & heredi ejus intra
 duodecimum annum mortui, datur annus unus.

Excipitur etiam *b. Nov. 100. cap. 2. §. 1. si autem mino-*
res. undè sumpta est Authentica *si minor C. de temporib.*
in integr. restit. minor, qui non ipse sit maritus, sed heres
 mariti, † cui dos non erat numerata, ipsi indistinctè 8
 & semper datur quinquennium ad contestandam hanc
 querelam à morte mariti, sive maritus ipse quoq; fuerit
 minor, sive major 25. annis cum moreretur; nisi fortè
 marito adhuc vivente extincta fuerit querela sive ex-
 ceptio ista lapsu decennij, à tempore contracti matri-
 monij Cujat. *ad b. Nov. Andr. Rauchb. quest. 30. num. 7.*
& seq. part. 2.

Etiam illud adjecit Justinianus; querelam hanc esse
 contestandam, † non nudâ denunciatione, vel nudis 9
 verbis sive sermonibus, ut loquitur textus, sed literis † 10
 sive in scriptis: quod potest quidem † extrajudiciali- 11
 tère fieri, si nimirum illa scriptura insinuetur mulieri, vel
 alij cuiquam, qui dotem pollicitus, tamen non dedit:

- 12 Sin autem in † iudicio malit quis contestationem istam facere, omninò curare debet, ut innotescat mulieri, vel alijs dotis debitoribus *b. Nov. 100. c. 1. vers. Contestationem verò & Auth. Hanc autem querelam C. de non numer. pecuniâ.*

- 13 Contestatio hæc ritè facta, exceptionem ex temporali facit perpetuam: † itemq; transfert onus probandi in actorem *l. 3. C. eod.* hoc est, eum vel eam, qui quævè repetit soluto matrimonio dotem à se quasi datam: cogitur enim probare numerationem, de quâ instrumentum loquitur, reverà subsecutam esse Cujat. *ad banc Novellam.*

- 14 Id quoq; notandum est, huic exceptioni non numeratæ dotis planè locum non † esse (quocunq; etiam tempore matrimonium fuerit solutum, sive intra bien-
nium, sive intra decennium, vel post) si videlicet præter instrumentum dotale continens dotis promissionem vel dationem, adsit etiam apocha, quâ caverit maritus se dotem accepisse *l. in contractibus §. ideòq; C. eod.* quia non est verisimile, maritum etiam apocham datum fuisse, si eam non accepisset Cujat. *ad b. Nov. in fin. Valascus decis. 6. per tot. Rauchb. d. loc.*

COLLATIO OCTAVA.

NOVELLA CI.

De donationibus à Curialibus factis,
sive ab intestato, vel testamento &
eorum successoribus.

SUMMARIUM.

1. **C**uria curialis quomodo succedat.
3. **L**iberi etiam suscepti antequàm Curialis pater fieret, succedunt: quod olim secus fuit num. 2. Hæc

HÆc Novella tota est de dodrante debito curiæ
 vel successoribus Curialis † Curialibus, vel se ul-
 trò dantibus in curiam, *de quo dictum est suprà ad*
Nov. 38. Et hoc adjicit prætereà: cùm olim liberi antè †
 suscepti quàm pater fieret Curialis, sive Decurio, non
 fierent Curiales: sed tantùm postea suscepti *l. commu-*
nium 9. §. Sed siquidem C. de naturalib. lib. Contrà ex jure
 Novellarum, liberi etiam antè suscepti, tacito † jure se-
 quantur patrem, qui se dedit Curia Cujat. *ad b. Nov. & ad*
Nov. 34. & 74. Sed hoc hodiè non habet magnum usum.

NOVELLA CII.

De moderatore Arabiæ.

SUMMARIA.

1. **A**rabia olim habebat præsidem; cui surrogatur nomen,
 moderatoris num. 2. qui est spectabilis num. 3. cum
 jurisdictione exercendâ in provinciales num. 4.

Arabia † olim habuit præsidem civilem & ducem
 militarem, quem Imperator etiam præsidem Ara-
 biæ & minimæ potestatis vocat. Sed hæc No-
 vella mutat hoc nomen, & subrogat ei nomen † *mode-*
ratoris seu Rectoris provinciæ, ut sit in † ordine Spe-
 ctabilium, uti moderator Pontificum cum potestate,
 pari † exercendæ jurisdictionis in provinciales Joach.
 Steph. b.

NOVELLA CIII.

De Proconsule Palestinæ.

SUMMARIA.

1. **C**æsarea Palestinæ nomen accepit, non à Vespasiano, sed ab
 Herode Rege num. 2. In eâ Justinianus constituit pro-
 consulem cui dedit privilegia alijs præsidibus concessa
 num. 3.

ZZZ 2

Justi-

- 1** Justinianus scribit, Cæsaream Palestinæ nomen accepisse à Vespasiano † cùm Judæis bellum intulerat, mortuo Nerone: cui contradicunt historici, & im-
- 2** primis Josephus, qui Herodem † in honorem Cæsaris eam ædificasse cum impositione nomini Cæsarei refert: In eâ constituit Justinianus Proconsulem, Magi-
- 3** stratum civilem, deditq; ei omnia privilegia, quæ alijs † præsidibus Asiæ concessis aliquantò pinguiora & celsiora fuere Jacob. Cujat. & Joach. Steph. b.

NOVELLA CIV.

De Prætore Siciliae.

SUMMARIA.

- 1.** *A* Sententiâ Magistratus Siciliae appellatur quæstor Romæ.
- 2.** *J*ustinianus in Sicilia constituit Prætorem cum jurisdictionis civilis & militaris potestate: cui etiam incubuit exactio tributorum num. 2. & 3.

- 1** **D**E Magistratu Siciliae dictum etiam est sup. Nov. 75. à cujus sententiâ appellatur quæstor † Romæ. Constituit autem Imperator hanc Novellâ Prætorem in hac provinciâ, jurisdictionis exercendæ gratiâ, tam civilis quàm † militaris. Exactio tributorum,
- 2** quoque, quæ in provincijs imponebatur præsidibus † huic Prætori incubuit Joach. Steph. b.

NOVELLA CV.

De Consulibus.

SUMMARIA.

- 1.** *C*onsulum dignitas olim quanta apud Romanos: quæ ostenditur in missilium jactatione, & insignijs num. 2. Sed Impe-

Imperator Martianus hoc illis non ampliùs permisit num. 4. At Justinianus constituit, ut liceret illis missilia jacere in argento num. 5. (non etiam in auro, ut quod soli Principi concessum num. 6.) & quidem septies in anno, quod explicatur num. 7.

Consulis mater & uxor est utraq; consularis, sed cum discrimine num. 8.

Justinianus an benè consuluerit populo, quod missilia permiserit? ubi elegans dictum Ciceronis num. 9. & 10.

Justiniani Constitutio de spargendis missilibus abrogata à Leone: per rationem adductam num. 11.

Mos ille undè, quod electi in Senatum aliquid collegis persolvunt & donant num. 12.

Fœmina retinent dignitatem mariti, usq; dùm in viduitate permanent num. 13.

De insignibus & ornamentis consulum num. 14. ubi etiam de tribus ordinibus dignitatum.

OMnium dignitatum ac Magistratuum fons est ipse Imperator. Per Imperatorem, sive ejus beneficio, sunt reliqui Magistratus; quorum alij sunt urbani, alij provinciales. Deindè alij sunt majores, alij minores urbani; & quidem majores sunt Consules: de quibus est hæc Novella Justiniani Imperatoris 105. in cujus initio de Consulatus origine disserit. Fuit autem olim florentis Reipubl. Romanæ tempore, Consularis dignitas † ac potestas summa & maxima: id quod, præter historicos, patet ex Novellâ Leonis 94. nec non etiam ex eo, quod Imperatores ipsi, Reipublicæ formâ jam in Monarchiam commutatâ, tanti fecerint Consulatum, ut ipsi quoq; Consules fieri gauderent, quasi per hanc accessionem dignitatis suæ Majestas augeri posset. Hinc Impp. Theodosius &

Valentinianus Nov. 46. *quæ incipit studiosè niti*, inquiunt: Consulares titulos pro sui magnitudine ac reverentiâ vetustatis, etiam nobis libentèr adiscimus: *Et propè finem addunt*: Consulatum esse eam dignitatem, quæ novum quoq; Augusto quoddam decus adquirere videatur.

2 Dignitatem & amplitudinem Consulum Romanorum, ostendunt, tum prodiga missilium jactatio, † tum ornamenta sive insignia.

3 Quod missilia attinet; Consules Romani, qui divitijs abundabant, & auram popularem captabant, liberalitatis exercendæ gratiâ, missilia quædam in vulgus † spargere solebant populo colligenda, idq; in perpetuam rei memoriam §. *hoc amplius 46. Instit. de rer. divis.* Quemadmodum quoq; nostrâ ætate summos Pontifices spargere ajunt, in ipsorum creatione: idemq; in electione Cæsarum apud nos fieri, notum est.

4 Hanc profusam missilium liberalitatem Martianus † Imperator adimit Consulibus; sapientèr q; jubet, ejusmodi sumptus potiùs debere converti in usus publicos, & quidem in specie, ut centena pondo auri sub initium Consulatus ad refectiorem aquæ ductuum præstarent l. 2. C. de Consulib. *Et non spargendis ab his pecunijs &c.* cujus constitutionis etiam Justinianus meminit *hoc loco*, sed eam non probat: nolens tamen omnem prorsùs hanc munificentiam tolli, permittit Consulibus, ut si vellent, pecunias spargerent, argentum † tamen saltèm, non etiam aurum, & quidem in minutioribus argenteis nummis, veluti Miliarensis, Melis, Caveis, & quadrangulis h. Nov. 105. cap. 2. §. *quid autem oporteat spargere*, & §. *ipsis quoq; qui hoc accipere consueverunt.*

Ex.

Excipit autem Justinianus ab hac suâ Constitutione Imperatorem, vel Principem † Romanum, cui etiam aurum quocunq; tempore spargere liceret; additâ hac ratione; quod dùm Imperator sit, aurum contemnat. 6
b. Nov. 105. capite 2. §. 1.

At Consulibus permisit Imperator, non solùm ad certum modum, uti dictum, sed etiam per septem † processus, nimirùm septies, argenteos nummos in anno spargere, ac primùm quidem initio Magistratus Kal. Jan. quibus & Prætores & Consules inire Magistratum solebant *l. Publius ff. de condit. & demonstrat. l. pridie ff. de ferijs*. Deindè Circensibus ludis: Tertiò in venatione theatricâ: Quartò in spectaculo, quod *μουνιμείον* dicebatur: Quinta munificentiae exhibitio fit ludis scenicis, quos *πρόγας* vocari, refert Justinianus, à productione meretricum in scenam: Sextò, iterùm ludis Circensibus: Deniq; & septimò, tempore depositi Magistratus *b. Nov. 105. cap. 1.* ubi Cujatius & Joach. Stephani, *num. 2.* qui tamen clariùs hos septem processus exponit ex ipso textu: *Primò* Calend. Martij, quandò fit electio: *Secundò*, cùm certamen publicum equorum instituitur, quod certamen hîc *μάππιν* vocat, in quâ ludiequestres, concertationes, & torneamenta habebantur: *Tertiò* cùm fit certamen bestiarum; cum quibus pugnant homines in theatro: *Quartò*, voluptuarius ludus, qui dicitur totius diei: *Quintò* in theatro, cum scenici ludi fiebant: *Sextò* cùm exhibebantur spectacula singulari certamine equorum: *Septimò*, cùm deponit Imperium. 7

Non solùm autem Consuli permisit Justinianus missilium sparsionem; verùm etiam uxori & matri † 8
 Con-

Consulis; quarum utraq; est fœmina Consularis, & munificentiam Consularem populo exhibere potest: sub hoc tamen discrimine, quod uxor Consulis ipso jure est Consularis (nam uxores coruscant radijs maritorum, ut est *in b. Nov. 105. cap. 2. in pr. & l. mulieres 13. C. de dignit. lib. 12.*) sed mater Consulis non aliter, quàm si filius Consul voluerit, & honore isto eam dignatus fuerit: nec verò aliam, præter matrem, hoc honore afficere consul potest *dict. cap. 2. ubi Cujat.*

Coeterum, an hâc permissione Justinianus satis consuluerit ipsis Consulibus, aut populo? non absquè
 9 ratione quis addubitet; † præsertim cùm populus læpè admodum periculosè tumultuatur in direptione & apprehensione horum missilium. Et fatetur ipse Justinianus, se vidisse magna hujus rei incommoda; nempe verbera & vulnera in direptione; & deindè insanas commensationes eorum, qui aliquid erant naçti *bâc Novellâ 105. cap. 2. videamus enim eos contendentes.* Ut ut sit, vir sapiens non ambiet gloriam hujus superbiæ & stultæ prodigalitatis; nec laudabit has pecuniarum effusiones, quæ fiunt ad multitudinem deliniendam, ut in-
 10 quit Cicero † *lib. 2. offic.* Et refert Valerius Maximus *lib. 7. cap. 8.* olim Romæ quendam Tuditanum dedisse speciem notæ insanix, quòd populo nummos spargeret, togam veluti tragicam vestem in foro trahens. Alia exempla notat Balduinus *ad d. §. hoc amplius Instit. de rer. divis. num. 4. & 5.*

Sed satis de his, quæ in desuetudinem abierunt;
 11 imò etiam disertè sunt abrogata † per Leonem *Nov. 94.* Rationem abrogandi reddit hanc: quia olim quidem Consularis dignitas & magnificentia præstantes effi-

efficiebat eos, qui ipsam subibant: cursu verò temporis, qui omnia mutat, eò pristinâ gloriâ & amplitudine in abjectam speciem transformata sit, adeò ut qui ad illam procedunt, interdum sibiipsis sufficere non valeant; nedum alijs quicquam erogare possint *d. Novell. 94. ferè in fin.*

Sed absq; dubio dehinc ille mos adhuc relictus est, ut hi, qui cooptantur in civitatibus in Senatum, adhuc munus vel donativum† aureum vel argenteum collegis vel curiæ dare teneantur Joach. Steph. *ad. b. Nov. in fin. vide sup. ad Nov. 62.*

Cæterum cum Imperator dicat *b. Nov. cap. 2.* Uxores coruscare maritorum radijs; exindè deducitur, foeminas nuptas clarissimis personis, † clarissimarum foeminarum appellatione contineri: adeò, ut etiamsi foeminae populares, nubant viris nobilibus, efficiantur nobiles, & constituentur in familiâ viri; jusq; illud nobilitatis & familiæ retineant, etiam viduæ, donec in viduitate persistunt *l. 8. de Senat.* Quod si verò postea alij nupserint, tunc prioris mariti dignitatem amittunt, *d. l. 8. in fin. de Senat. l. cum te 10. C. de nupt. Nov. 22. cap. 36.* Idquè adeò obtinet, ut mortuo posteriore marito, prioris mariti dignitatem non reassumant, per notata Guidonis Papæ *quest. 380.*

Quod ad insignia & ornamenta † Consulis attinet, *14* ea sunt hæc, trabea, sive palmata, scipio, calcei aurati, fella curulis, fasces. Cassiodorus *in formulâ Consulatus*, quem refert Cujatius *ad d. l. C. de Consulibus & non spargendis ab ijs pecunijs.* Quin & ab historicis proditum est, Consules olim Romanos, coronis, sceptris, totâ Regiâ, auro, & purpurâ intextâ, usos fuisse. Data etiam fuit.

fella eburnea, in quâ jus dicerent, item prætexta candida, duodecim secures, cum duodecim lictoribus, qui eas per vias præferrent Ovid. lib. 1. *Fastorum*.

*Jamq; novi præeunt fasces, nova purpura fulget,
Et nova conspicuum pondera sentit ebur.*

Illud hac occasione repetendum est hoc loco; Romæ in ordine Senatorum Romanorum alios fuisse illustres, alios spectabiles, alios clarissimos; qui tamen omnes generali nomine, clarissimi, dicebantur Nov. 71. tot. tit. C. ubi Senatores vel clarissimi. Illustres autem alij fuerunt superillustres, alij illustres tantum §. in summâ vers. sin autem Instit. de injur. l. eos 26. §. super C. de usur. l. si quando 38. C. de appellat. Superillustres (cujusmodi erant præfectus prætorio, præfectus urbi, magister militum, item Quæstor, tum etiam patricij, consules & consulares) dicebantur quoq; illustrissimi, ut arguit textus in b. Nov. 104 l. 3. §. viros C. ubi Senatores vel clariss. & Nov. 23. dicebantur quoq; gloriosissimi & magnificentissimi d. Nov. 11. Illustres autem ita specialiter appellati, erant Comites sacrarum largitionum, rerum privatarum, item sacri patrimonij l. 2. C. ut dignit. ordo serv. Hisce illustribus, in specie ita dictis, proximi erant spectabiles Nov. 7. in fin. Cujat. ad l. neminem 64. in pr. C. de decurionib. lib. 10. & ad l. 1. C. de dignitatib. lib. 12. Clarissimi, ita specialiter vocati, erant provinciarum Præsides, Consulares Nov. 23. cap. 4. §. sed à Præsilibus l. unic. C. de offic. Comit. Orient. At hodiè, mutatâ formâ Reipublicæ Romanæ, hodiè alij similes tres sunt gradus dignitatum; quorum primum obtinent illustrissimi Principes; secundum illustres Comites; tertium generosi Barones.

NOVELLA CVI.

De nautico fœnore.

SUMMARIA.

1. **F**œnus sive pecunia alia terrestris alia nautica: hujus periculum spectat ad creditorem ex pacto n. 2. quod fit tripliciter n. 3.
4. Usura nautica sunt majores quam terrestres: ne tamen excedant usuram centesimam num. 5. 6. Si quid ultra expenditur, illud sorti imputandum est num. 7. & 8.
9. Nauticum jus à jure civili diversum.
10. Naucleorum & mercatorum testimonium circa maritimas consuetudines valet.

Fœnus aliud est terrestre, aliud † nauticum, quod 1
 vocatur etiam nautica pecunia *l. 1. & seqq. de nautico fœnore*. Ejusmodi nauticæ pecuniæ periculum ipso jure spectat ad debitorem: sed idem periculum spectat ad creditorem, ex pacto videlicet seu conventionione, quâ se obstrinxit, sive id † in se recepit creditor, 2
 id quod fit tribus potissimum modis, nimirum † vel in 3
 perpetuum h. e. quamdiu navis navigabit, vel ad certum tempus, vel sub conditione *l. 4. l. 6. d. tit.* Discussio autem periculo, non amplius debentur usuræ maritimæ, sed legitimæ *l. 4. & l. 6. ff. d. tit.*

Hoc autem singulare habent usuræ maritimæ sive nauticæ, quod multò majores esse possint † quam terrestres, idq; in quandam compensationem periculi pecuniæ creditæ, quod creditor in se recipit, quod *periculi pretium* eleganter vocat Scævola in *l. periculi pretium, 5. de nautic. fœn.* 4

Et olim quidem antè Justinianum hoc casu planè libera erat usura: licebat enim creditori, quantascunq; vellet, usuras pacisci, vel stipulari Paul. *lib. 2. sentent. tit. 14.*

Sed & Justinianus in *l. 26. C. de usur.* significat, veteribus legibus concessum fuisse, in trajectititijs sive nauticis contractibus † centesimam usuram excedere *fac. l. 4. ff. de nautic. fœn.*

Sed Justinianus fœnus nauticum ad quantitatem centesimæ usuræ revocavit, & prohibuit, ne hanc excederet † *l. eos 26. C. de usur.*

Tandem tamen Justinianus *b. Nov. 106.* approbat quasdam conventiones usu receptas in fœnore nautico, quibus contrahentes excedebant usuram centesimam; quod erat contrà constitutionem ipsius in *d. l. eos 26. C. de usur.* Cujat. *b.*

At Imperator postmodum abrogavit *banc Novellam 106.* per posteriorem *Novellam 110.* & revocavit dictam *l. eos 26. C. de usur.* nempe, ut nullo modo liceat usuram centesimam excedere † ne quidem in pecunijs nauticis: & si quid ultra centesimam † datum sit à debitore creditori, hoc sorti imputandum esse. Hinc Julianus de hac Novella scribit: *Ista Constitutio de nautico fœnore loquitur, & est pro non scripta, quia ab hac Constitutione (intellige 100.) penitus deleta est, quasi nec scripta nec promulgata fuisset.* Et hinc factum, quod ex *bac Nov. 106.* nulla Authentica sit inserta Codici sub titulo *de nautico fœnore* ab Irnerio, cum pro non scripta illam *Nov. 106.* habuerit.

Deniq; hinc intelligitur, jus nauticum à jure civili diversum † esse *Rubr. & l. 1. ff. de nautico fœnore & ibid. Dd.* quippe quod potissimum in consuetudine maritima consistit *b. Nov. in pr.* quæ non minùs quàm lex scripta attendenda est *gl. in b. Nov. 106. Bald. in l. observare §. antiqua de offic. procons.*

Deniq; mercatorum & naucleorum testimonium, cir-

circa nauticas consuetudines magnifacere Justinianum, patet† *ex b. Nov. 106. in princ.* Qui autem nauticis 10
controversijs præficiebantur, hos *ναυτοδίκας* vocat Lucianus *in ἐταρκοῖς*. Placet hoc loco apponere explicationem hujus *Novellæ 106. de usuris nauticis*, traditam à doctissimo Cujatio *lib. 27. Observ. 37. per tot.*

Quemadmodum justi dies, qui dantur judicatis (ij erant 30.) si antè rem judicatam in morà debitor non fuerit, immunes sunt à dependentibus fructibus & usuris *l. 3. D. de usur. l. 13. C. eod. l. ult. §. penult. C. de usur. rei judic.* quia cum humanitatis causâ indulgeantur *l. si cum militi §. ult. de compensat.* & *πᾶσι πᾶσι δαλ. v.* ut Græci ajunt, omnis inhumanitatis expertes eos esse par est. Ita verò Justinianus *Nov. 106.* Trajectitia pecunia mutuo data periculo creditoris & discusso periculo, utputa, reversâ nave salvâ, dies 20. quos debitori indulget conquirendæ & solvendæ pecuniæ causâ, meritò vult esse prorsus immunes à dependendis usuris. Pòst dies autem 20. non solux pecuniæ usuras currere, non quidem nauticas, quia periculum desijt esse creditoris *ut l. 4. in princ. & l. 6. D. de naut. fæn. l. 1. C. eod.* sed communes, id est, besse, quarum finem in alijs quàm trajectitijs pecunijs idem Justin. *l. pen. C. de usur.* negotiatores transcendere vetuit. In trajectitijs modo usurarum coarctato ad finem centesimæ usuræ, quem tamen finem quasi mutatâ sententiâ excessit suprâ dictâ *Nov. 106.* in quâ trajectitiæ pecuniæ permittit usuras longè majores centesimas usu receptas. Nec tamen in eâ sententia perseverat, sed quod attinet ad modum nauticæ usuræ *in Nov. 100.* derogat suprâ dictæ *Novellæ*, restituta definitione *d. l. pen.* non, ut opinor, quod attinet,

ad dies 20. debitori indultos humanitatis causâ: utraq; scripta est Joanni P. P. verum priori per posteriorem derogatur, non abrogatur; in interpretatione autem prioris veteri citrà culpam interpretis obrepserunt, duo gravissima errata, in ipso statim principio, duo isti erant, pro docuisti eum in §. penult. & mutuare & mox mutuum in terrenum transponere, pro & mutare mox mutuum & in terminum transponere; sic enim est sensus discusso periculo, transactôq; veluti justicio illo 20. dierum jam mutatiuæ pecuniæ non currere nauticas, sed mediterraneas tantum usuras; deniq; verti fœnus nauticum in mediterraneum, *Hucusq; Cujat. d. Obs. 37.*

NOVELLA CVII.

De testamentis factis inter liberos.

SUMMARIA.

Parentis dispositio inter liberos custodienda est, quocundq; modo illa facta num. 1.

Differentia inter liberos, & alios heredes num. 2.

In testamento inter liberos attenditur tantum jus gentium, n. 3. si persona extranea sit admixta, quid juris? n. 4. & 5.

Quid per Novellam 107. mutatum num. 6.

Testamenti inter liberos requisita num. 7. 8. 9. 10. 11. & 12.

Quid per Auth. Hoc inter mutatum? num. 13.

Testamentum inter liberos prius, non rumpitur per posterius: quod declaratur num. 14. 15. 16.

Mater quoq; testatur jure singulari inter liberos naturales num. 17. secus in patre num. 18.

Differentie inter genera testamentorum num. 21. 22. 23.

Solennitas apponendi diem & mensem est necessaria, etiam quoad liberos num. 24.

Testa-

Testamentum an subsistat, in quo de dote & alijs bonis mulieris dispositum? num. 25. An etiam valeat inter nepotes & neptes num. 27. item, si sit tantum unus heres num. 28.

An possit pater liberos in partibus inaequalibus instituere? n. 29.

Testamenta parentum inter liberos, differunt à testamentis liberorum inter parentes num. 30.

Testamentum non absolutum non valet num. 31.

Ertæ sunt regulæ juris communis, quæ testamenti solennitatem, omnibus ferè civibus Romanis communem, concernunt; de quibus non valdè multa Justinianus in Novellis immutavit, quæ antea erant recepta; tantum de testamento parentum inter liberos non nihil prioribus addidit.

Nam defuncti parentis voluntatis disposito quælibet, sive sit testamentum solenne vel imperfectum, sive codicillus, sive† epistola, sive conventio & pactum, I sive quæcunq; alia scriptura, quamvis omni legum solennitate destituta, valet & custodienda est, quoad liberos *l. ult. C. famil. ercisc. l. hac consultissimâ 21. §. ex imperfecto C. de testam. Cothm. resp. 99. num. 183. & seqq. vol. 2.* Ratio est: quia in liberis dominium paternorum bonorum tantum continuari dicitur, & post patris mortem, liberi hereditatem patris non percipere, sed magis liberam bonorum administrationem consequi videntur, hacq; ex causâ, licet† non sint heredes instituti, bonorum paternorum domini sint, non opus est hac in parte tam strictè, atq; si extranei instituuntur heredes, testatores ad observationem in jure præscriptorum solennium adstringi *l. in suis heredibus ff. de liber. & postb.* Et hinc tradunt Dd., quòd in testamento paterno inter liberos, tantum sit attendendum jus gentiū, † non 2 au-

autem jus civile, ex quo jure civili solennitates testamentorum introductæ sunt Sichard. *in Autb. Quod sine C. de testam.* Schurff. *consil.* 28. & *consil.* 39. *centur.* 3.

Imperfecta itaq; dispositio paterna servanda, sed cum hac restrictione, *quoad liberos*. Aliud enim est jure Codicis, si extranea aliqua persona (h. e. quæ in numero liberorum non est) sit admixta liberis, & eadem ultimâ voluntate simul comprehensa: nam, quoad illam, voluntas † ea habetur pro nulla, *d. l. hac consultissimâ §. ex imperfecto, & d. l. ult.*

Ratio † cur admixtâ personâ extraneâ liberis, quoad illam personam, dispositio testatoris pro nullâ habeatur, hæc esse videtur: quia privilegia certis personis concessa ad alias non sint extendenda, nec trahenda ad consequentias *c. privilegium de reg. jur. in 6.* cum autem illud privilegium testandi, favore liberorum introductum, saltè parentibus inter liberos, non etiam inter extraneos testamentum facientibus indultum sit *d. l. hac consultissimâ §. ex imperfecto, vers. si verò meritò cessat in eâ parte testamenti, in quâ extraneis aliquid relictum d. vers. si verò & d. l. ult. in fin. C. famil. erscisc.* & consequenter meritò non eodem privilegio gaudent extranei, quo liberi.

De hoc autem jure Justinianus quædam mutavit, vel correxit in Novellis suis. Et quidem in *b. Nov. 107.* † hæc ferè constituit: Primò, ut pater vel ipse dispositionem suæ voluntatis scripserit, vel ab alio scriptam saltè subscripserit; & ut constet, illam esse ipsius scripturam. Confirmatur & hac Novellâ, quod de divisione bonorum inter liberos cautum est *Nov. 18. §. 4.* ut scilicet † in hoc testamento patris imperfecto, divisio bo-

bonorum inter liberos quoque fieri possit à paren-
tibus; quod tamen ita procedit, si liberi, schedæ pa-
ternæ continenti divisionem bonorum inter liberos,
subscripserint, adeòquè eandem ratam habuerint.
Auth. si modò C. famil. erisc. Sichard. ad Auth. Quod sine
C. de testam. n. 5. & §. fin. num. 1. idq; ideò, ut excludan-
tur fraudes, quibus testamenta alioqui esse possent
obnoxia. Et cum hoc testamentum patris imperfe-
ctum, tantum valebat quoad liberos, jure Codicis, (*uti*
modò dictum) ut legata vel fideicommissa ex ejusmodi
testamento imperfecto extraneæ personæ relinqui
non possent, Imperator contrà *b. Nov.* constituit, dispo-
sitionem etiam quoad extraneam illam personam va-
lere, † cui fortè relicta fuerint à patre legata, fideicom- 8
missa, libertates &c. si modò illa testatoris voluntas
scripta fuerit coram testibus ad minimum duobus, qui,
si fortè negetur esse patris, probent, scripturam eam
esse patris: imò qui etiam viderint parentem ista scri-
bentem Sichard. *d. loc. n. 2.*

Deindè constituit, ut pater testari cupiens inter li-
beros, adscribat † tempus, puta, annum Christi, & 9
diem mensis, *hæc Novellâ cap. 1.* quia nisi hoc fieret, non
posset constare, duobus fortè repertis testamentis pa-
ternis, utrum esset altero prius, sive antiquius, vel po-
sterius, sive recentius, & proindè nesciretur quodnam
valere debeat Sichard. *ad d. Auth. Quod sine n. 5.*

Præterea circa scripturam testamenti inter liberos
constituit Imperator, ut voluntas parentis in chartâ
scribatur † non notis & signis literarum & figurarum, 10
sed integris dictionibus seu verbis: Ratio, quare Impe-
rator prohibuit notarum & signorum vel siglorum

usum in testamentis, hæc est: quod illud scribendi genus fallax & lubricum erat, dum videlicet alius aliud legebat, unde materia litium nascebatur *b. Nov. 107. & Auth. Quod sine & l. sed cum patrono §. ult. ff. de bonor. possess.* Hinc Cynus & Bartolus putarunt, non valere talem scripturam, si pater filio legaturus mille, vel quingenta, vel centum &c. non scribat eam summam integrâ dictione numerali; sed ponat, verbi gratiâ, 1000. 500. 100. cujus contrariû probavit Baldus, dummodò notæ,
 11 quibus testator usus est, sint † consuetæ; quia ut ubivis, ita etiam in testamentis consideratur consuetudo: idq; verius etiam censet Sichardus *ad d. Auth. Quod sine n. 4. in fin.* limitans tamen hanc sententiam, ut non procedat, si signa vel notæ testamento insertæ, essent vel obscure, vel inconsuetæ; pro quâ sententiâ etiam facere consuetudinem, notat Rittershusius *p. 6. cap. 6. num. 8.* addens tamen, consultius esse, ut summæ integrè, non per ziphras aut signa scribantur, propter errorem, qui facile admittitur in notis numerorum; vel etiam ad evitandas falsitates.

Quin etiam hoc constituit Imperator, ut claris literis perscribatur numerus sive quantitas unciarum, id
 12 est, ex quotâ parte † quisq; heres instituatur: & nomina liberorum à patre exprimantur *b. Nov. cap. 1. ubi Cujat. & Joach. Steph.*

Hæc ferè sunt capita *Authenticæ Quod sine* Quod attinet alteram Authenticam *Hoc inter liberos.* in illâ totâ
 13 agitur de testamento † inter liberos tollendo: ubi jus vetus itidem immutatum: testamentum inter liberos enim hoc peculiare habet sibi tributum, ob favorem li-
 14 berorum, ut prius testamentum non tollatur † per posterius

iterius, uti aliàs fieri solet, nisi huic solennitèr coram
 septem testibus confecto, testator inseruerit † clausu- 15
 lam derogatoriam in hanc sententiam: *derogare se omni-*
bus alijs testamentis, & imprimis illi, quod inter liberos antea
fecerit: cui Dd. hanc vim tribuunt, ut qualitercunque
 factum sit, semper in se contineat tacitam clausulam
 codicillarem, videlicet, quod pater velit testamentum
 suum valere, omni meliori modo, quo valere potest
 Gail. 2. Obs. 112. Clar. §. testamentum quest. 8. vers. unum Si-
 chard. d. loc. num. 4. & 5. Sic etiam testamentum † poste- 16
 rius imperfectum prævalere priori, si testamentum
 posterius sit favorabilius priori, & utilius liberis,
 tenet Sichardus *ad dict. Auth. Hoc inter num. 7.* post
 Baldum *in l. ut liberis C. de collat.* nam Authenticam,
 quæ requirit ut testamentum posterius etiam imperfe-
 ctum, quo abrogari debet prius, solenne sit, intelligen-
 dam esse de testamento posteriore facto inter extra-
 neos, non inter liberos. Atq; hæc ferè ex *dict. Novel-*
le 107. & duarum Authenticarum textibus deducta sunt
 hæctenus. Subjiciemus adhuc alia quædam non minùs
 utilia quàm necessaria scitu.

De eo quidem constat, testari inter liberos, posse
 parentes utriusq; sexus, & quidem inter liberos, tum † 17
 emancipatos §. *emancipatos liberos Instit. de exhered. liber.*
l. ult. C. famil. ercisc. tum etiam legitimatos; ideò quòd
 verè sint legitimi, & jura suæ tatis, & jus succedendi ha-
 beant Gail. 2. Obs. 112. num. 112. num. 21. & Hartm. Pistor.
lib. 1. quest. juris 1. num. 21.

Mater quoq; inter naturales † suos liberos jure 18
 singulari sine solennitate rectè testatur; ideò quòd re-
 spectu matris etiam naturales liberi habeantur pro legi-

timis §. *novissimè Instit. ad SC. Orphit.* nisi sit illustris Gail.
 19 *d. Observ. 112. num. 20.* Pater tamen † condere suum te-
 stamentum inter naturales & spurios non potest, nisi
 jure communi testetur: quoties enim lex mentionem
 20 facit filij, intelligitur † de naturali & legitimo *l. filium*.
Pistor. definimus ff. de his qui sunt sui vel alieni jur. Hartm.
eum d. quest. 1. n. 19. Fachin. 4. contrav. 4.

Testamenti autem inter liberos, perindè ut cu-
 jusq; alterius testamenti, duo sunt genera; aut enim fit
 21 per nuncupationem, † aut per scripturam. Per nuncu-
 pationem, quando parentes inter liberos testantur, suf-
 ficit, si voluntatem suam declarent coram duobus tan-
 tum testibus, etiam foeminis, licet specialitè non roga-
 tis *arg. d. l. hac consultissimà 21. §. ex imperfecto ubi Dd. C. de*
testam. Gail. *d. Obs. 112. num. 1. 4. 5. 6. & 13.* Hartm. *Pistor.*
d. quest. 1. n. 1. & seqq. & quest. 2. n. 9. 10. & 11. Per scriptu-
 ram testamentum ità demùm pater inter liberos fe-
 cisse, vel ultimam suam voluntatem condidisse dicen-
 dum est, si absq; ullis etiam testibus ipse ordinationem
 suam supremam manu propriâ scripserit, vel voluntate
 ipsius ab alio scriptam ipse subscripserit, atquè ità
 dilucidè id suum testamentum ipsâ subscriptione pro-
 fiteatur *b. Nov. 107. cap. 1.* Deindè si coram duobus aut
 tribus testibus, etiam non rogatis, simpliciter judicium
 suum ultimum scripto declaraverit.

Quin & si testamento hujusmodi à parente uxori, aut
 extraneis, aliquid per legatum vel fideicommissum re-
 linquatur, tunc illud de solennitate hujus inter liberos
 22 testamenti est † ut propriâ testatoris manu scribatur,
 & coram duobus ad minimum testibus hæc voluntas
 nuncupetur; alioqui vires nullas habet, quod relictum
 est,

est, non liberis, sed extraneis, licet ad pias causas sit relictum, veluti si relicta sit libertas *b. Nov. 107. capite 1. vers. si tamen*; & ibi Cujat. Thoming. *d. decis. 4. n. 4. & 6. Hartm. Pistor. d. quest. 2. num. 9.*

Undè patet, in scripto quoq; testamento inter liberos † esse differentiam: nam si solis liberis relictum 23 sit, valet omninò testamentum etiam absq; testibus conditum *l. ult. C. famil. ercisc. hac Nov. 107. & ex eâ sumpta Auth. Quod sine Gail. d. Obs. 112. n. 8. in princ. Fachin. lib. 1. controuv. cap. 1. sin verò extraneis paritèr in eo aliquid relictum sit, valet quidem hujusmodi testamentum quoad liberos, in quorum favorem hoc inductum est, ne scilicet utile per utile vitietur *c. utile de reg. jur. in 6.* sed quoad extraneos non alitèr valet ea dispositio, quàm si duo testes præsentes adfuerint, adeò ut ex eo nihil prorsùs debeatur extraneis, sed id omne, quod extraneis relictum est, liberis accrescat; si nimirum nullos in hoc testamento parens testes adhibuerit, *d. l. ult. §. ex imperfecto & b. Nov. 107. cap. 1. Reusner. de testamentis p. 4. cap. 4. num. 12.**

Requiritur etiam in ejusmodi testamento inter liberos, ut testator adscribat tempus, nimirum, annum, mensem & diem, *ut superius modò dictum*: quæ solennitas de anno & die non solum necessaria est, † cùm si- 24 mul extraneis aliquid relinquitur, sed & si inter solos liberos parens testetur; ut & si ipse parens propriâ manu testamentum scripserit *b. Nov. 107. cap. 1. Hartm. Pistor. d. quest. 2. num. 2.*

Sed de eo hoc loco videndum est: Num testamentum hujusmodi inter liberos, in quo dispositum quoq; fuerat de dote † uxoris, & alijs rebus ad uxorem spe- 25

stantibus, quomodo ea omnia uxori solvi deberent, coram duobus testibus factum, de jure subsistat? Rationem dubitandi suppeditat, quod uxor videatur pro extraneâ habenda esse *per hanc Nov. 107. cap. 1. vers. si tamen.* ubi extranea persona dicitur omnis illa, quæ non est de numero liberorum Gothof. *ad l. hanc consultissimâ §. ex imperfecto.* Sed testamentum hoc casu vitiari, rectè negatur, ideò, quòd hinc uxori nihil novi datum aut relictum, sed tantum declaratum videatur, quomodo ac qualiter ista uxori solvi aut restitui debent: at verò declaratio nihil novi superaddit, sed quod prius jam erat, saltè detegit, magisq; conspicuè exhibet per text. *in l. adeò 7. §. cum quis ex alienâ ff. de acquir. rer. domin.* Et ita Scabinos Lipsenses in propositâ facti specie respondisse, refert Andreas Schefferus *quest. 23. num. 12. p. 3.*

Cæterum, testamentum inter liberos non tantum fieri potest inter liberos primi gradus, sed parens etiam,
 26 superstitibus liberis, inter nepotes & neptes † absque
 27 communi solennitate testamentum suum ordinare potest, quippè cum extranei non sint; siquidem extranei dicantur qui nullo † propinquitatis gradu testatori junguntur, & quos testator pro suo arbitrio scribit heredes *§. ult. Inst. de exhered. liber.* Neq; obstat, *d. l. ult. C. famil. ercisc.* ubi hoc privilegium jure singulari testandi inter liberos, tribuitur parentibus, si inter paris tantum gradus liberos testamentum suum ordinent: quod enim illi legi deest, hoc suppletur aliâ posteriori lege, nimirum *d. l. hanc consultissimâ 21. §. ex imperfecto.* quo §. ampliatur & extenditur angustia prioris illius legis, uti arguit *liberorum* vox, ter ibidem posita; quæ dictio comprehendit etiam nepotes, non modo,
 cum

cum parentes sunt defuncti, sed & cum adhuc superstites sunt *l. liberorum. de verb. sign.* Quamvis etiam filiorum appellatio stricta sit, cujus appellationis meminit *b. Nov. cap. 1.* & nepotes propriè non contineat; ex iustâ tamen interpretatione quandoq; significat etiam nepotes *l. iustâ interpretatione 201. & d. l. liberorum 220. §. sed & papyrius ff. de verb. signif.* Justum autem est, ut per filios in *d. Nov. cap. 1.* intelligamus quoq; nepotes.

Sic quamvis testamentum patris dicatur inter liberos; nihilominus tamen etiam testamentum inter liberos de eo casu intelligitur, si testator parens unicum duntaxat filium † habeat; ut quamvis ubi unus heres 28 duntaxat est, cesset portionum illa divisio, de quâ loquitur dict. Authentica *Quod sine.* in cæteris tamen dispositio illius, præsertim quoad institutionem, omninò observanda sit; saltèm favore ipsius testamenti, & liberorum ceu heredum suorum & legitimorum *Reusner. d. tract. de testam. p. 4. cap. 7. n. 4.*

Illud est controversæ quæstionis; possitne pater, jure singulari testando, liberos suos ex partibus inæqualibus heredes scribere? Sanè pleriq; sunt, qui id simpliciter negant: at contrà quidam defendunt, parentem testamento ejusmodi hereditatem suam inæquali distributione ad liberos transferre posse, præsertim si legitima sit integrè relicta; quam sententiam veriorē esse, pronunciat *Andreas Gail. d. Obs. 112. n. 23. & seqq.* & acriter propugnat *Hartmannus Pistorius d. lib. 1. quæst. 11. num. 11.* Sed contrariam † sententiam esse re- 29 tiorē & veriorē, elegantèr probat *D. Cothmannus consil. 6. n. 19. & seqq. vol. 1.* addens hanc sententiam esse communem, & valdè æquam, atq; in jure naturali fundam-

datam: docet insuper, enormem æqualitatem non eam
 solum esse, si legitima sit diminuta, sed & si portio jure
 naturæ debita, usq; ad legitimam adimatur: & tandem
 refutatis adversæ opinionis argumentis concludit,
 Testamentum imperfectum, in quo liberi inæqualitèr
 instituti & enormitèr læsi sunt, etiamsi legitimam ha-
 beant, viribus non subsistere; & secundum hanc sen-
 tentiam etiam ab amplissimis aliquot Facultatibus re-
 sponsum esse *Idem resp. 45. vol. 4.*

Illud tenendum est; non ut parentum testamenta,
 30 inter liberos, ita etiam liberorum† inter parentes te-
 stamenta minùs solennia & imperfecta eodem jure ac
 privilegio censerentur: sed liberos de bonis suis inter pa-
 rentes disponere volentes jure communi testari oport-
 ere, id est, omni juris solennitate observata; quæ præ-
 termisâ, nullius est momenti eorum dispositio *d. §. ex
 imperfecto, ibi, inter solos liberos.* Nec est perpetuum, ut
 dispositio de uno correlativorum etiam de altero intel-
 ligenda sit, ut maximè cum alia ratio sit unius ex corre-
 lativis, *de quo in meâ Dialecticâ juris in loco à correlativis*
Reusner. de testam. d. part. 4. cap. 8.

Illud conclusivè addo: testamentum inter liberos
 31 fieri destinatum, & coeptum à patre, nec dum verò†
 absolutum, ut si quibusdam liberorum institutis here-
 redibus, antequàm de cæteris quicquam caverit, vel
 repentinâ extinguatur morte, vel in furorem sive
 amentiam incidat, non valeat; ideò quòd deficit so-
 lennitas, & desuper etiam ipsa testatoris voluntas,
 quocircà testamentum planè viribus destituitur *l. si is
 qui 25. ff. Qui testam. fac. poss. l. 9. C. dict. tit. Myns. 5. Obs. 28.
 Gail. d. Obs. 112. n. 14. Fachin. lib. 4. controuv. cap. 4.*

De Restitutionibus.

SUMMARIÆ.

1. **H**Æc Novella differt à Nov. 39. hæc agit de herede simplici-
tèr rogato restituere: at illa, de rogato restituere quod
supererit num. 2. Deindè Nov. 39. facit discrimen inter
heredes extraneos, & inter liberos num. 3.

CUjati inscriptio est: De fideicommissarijs hereditati-
bus. Hæc Novella 108. undè desumpta est Au-
thentica contrà C. b. tit. declarat, quantum ex bo-
nis diminuire possit heres, qui rogatus est pòst mor-
tem suam restituere, quod ex eis bonis superfuerit,
quod explicatum est *suprà ad Nov. 39. cap. 1.* quæ itidem
est de restitutionibus; videlicet, ut rogato restituere quod
pòst mortem supererit ex hereditate, liceat de dodrante
statuere ac consumere pro libitu: quadrantem autem
integrum fideicommissario servare cogatur; cujus no-
mine satisfactio à fiduciario exigì potest, nisi eam præ-
stari testator vetuerit. Quod si plus consumpserit de
suis bonis, sarciet; si non possit, ad ejus quartæ persecu-
tionem dantur vindicatio, & actio hypothecaria.

Est autem differentia † inter utramq; Novellam. 1
Nam Nov. 39. agit de restitutione faciendâ ab herede,
qui simplicitèr rogatus est restituere eam: at posterior
Novella hæc 108. agit de restitutione ejus tantùm quod
supererit de hereditate † cùm moritur. 2

Deindè Novella 39. facit discrimen inter heredes ex-
traneos, & liberos: † & liberis tantùm concedit pote- 3
statem ultrà legitimam suam aliquid diminuendi ex re-
liquo dodrante, ob dotem vel donationem propter

nuptias : extraneos verò jubet esse contentos alter-
utro beneficio, nempe, si vel falcidiam deduxerint, vel
dotem aut donationem propter nuptias, cessante falci-
dia : aliàs differentia adducit Rittersh. *p. 6. cap. 9. num. 8.*
Fachin. *lib. 5. controvers. cap. 23.*

NOVELLA CIX.

De privilegijs dotis, hæreticis mu-
lieribus non præstandis.

SUMMARIA.

Mulieres hæreticæ non habent privilegium in persecutione
dotis, num. 3. neq; tacitam hypothecam num. 2. nisi re-
sponderint numero 4.

1. Hæretici appellantur à pertinaci spiritu & opinione singu-
lari : Ubi, an orthodoxus pater filiam orthodoxam do-
tare teneatur ? num. 5.

Inscriptio secundum quosdam, est, *de hæreticis*, subin-
tellige, *mulieribus*. habent mulieres tacitam hypo-
thecam in bonis mariti, tam sponsalium, quam dotis
nomine : habent & privilegium in persecutione dotis,
non item sponsalium *Nov. 6. 91. 97. ubi Cujat. l. assiduis C.*
qui pot. in pign.

At hac Novellâ excipiuntur hæreticæ mulieres,
quæ nimirum non sunt cives & membra sanctæ catho-
licæ Apostolicæ Ecclesiæ ; sed quæ fidem catholicam
abnegarunt, & se segregarunt ab Apostolica Ecclesiâ, si
præsertim in his pertinaciter & obstinate perseverent
b. Nov. 109. & l. Manichei 12. C. de hæret. plane enim à per-
tinaci spiritu & opinione† singulari hæreticos appel-
lari, etiam Tertulliano placet, & Augustino *c. qui in Ec-*
clesiâ

NOVELLÆ CX. CXI.

§57

*Ecclesiâ 24. quest. 3. ejusmodi hæreticæ mulieres exci-
piuntur: ne nimirum illæ tacitam† hypothecam ha- 2
beant, neq; privilegium† dotis, ut scilicet viistius 3
tacitæ hypothecæ dos earum præferatur prioribus
creditoribus, nisi resipuerint; † nam si ad veram Ec- 4
clesiæ doctrinam iterum fuerint conversæ, tunc Impe-
rator omnia adempta privilegia, quibus se indignas fe-
cerunt, illis restituit Cujat. hic. Illud addo: patrem vel
avum orthodoxum, filiam, vel neptem hæreticam, † in- 5
dotatam licitè relinquere posse Nov. 115. cap. 3. §. si quis
de prædictis parentibus orthodoxus & Nov. 109. cap. 1. ibi, neq;
justum est, aequalibus cum orthodoxis hæreticos fieri privilegijs
& l. cognovimus 19. ubi Dd. C. de hæret.*

NOVELLA CX.

De nautico fœnore.

SUMMARIA.

1. **N**ovella hæc abrogat Nov. 106.
2. **U**lsuræ hodiè nullo modo debent excedere centesimas, ne
quidem in pecunijs nauticis.

DE nauticis usuris, sive de nautico fœnore, dictum
est ad Nov. 106. ubi traditum est, hanc Novellam
posteriores 110. † abrogare Novellam 106. ut ita ho- 1
diè nullo modo liceat centesimas† usuras excedere: 2
ne quidem in pecunijs nauticis sec. l. eos 26. C. de usur.

NOVELLA CXI.

De tempore actionum sacris locis competentium.

1. **P**rescriptio centum annorum data venerabilibus locis, sublata est, & in ejus locum substituta prescriptio 40. annorum: Ratio mutati juris num. 3. & 4.

5. **M**edicamenta, quæ agroto maxima profutura putantur, sæpè nocent: quod illa morbis; hoc jura exhibent negotijs num. 6.

HÆc Novella innovat constitutionem, quæ præscriptionem centum annorum venerabilibus & sacris locis, etiam quæ sunt Ecclesiæ Romanæ, dederat *l. ult. cum Auth. seq. C. de SS. Eccles. Nov. 9.* Nam
1 illam prærogativam centum † annorum prius concessam Ecclesijs, iterum adimit iisdem, substitutâ in ejus
2 locum præscriptione 40. annorum † *hæc Novell. III.* quæ
3 correctoria est *Novellæ 9.* Ratio mutati juris, † id est, sublatae centum annorum præscriptionis, adfertur ab Imperatore *h. ipsâ Nov. III.* quia per spatium tam longum, impediuntur probationes, tam in fide instrumentorum, quam in personis testium interea deficientium: quam rationem quidem etiam aliâ constitutione suâ tandem confirmat *in Nov. 130. cap. 6.*

4 Quia scilicet † per illius sanctionis licentiam, multa negotia fuerunt commota, & velut antiquorum vulnerum obductæ cicatrices iterum patuerint: sanitas autem provenire non potuerit ob difficultatem probationum, quæ tanto temporis spatio, vel potius seculo, inciderint. Ità quòd conjectura profuturum crediderat, experimento cognitum est inutile & damnosum, sicut sæpè benè cogitata malè eveniunt: & in medicamentis quoq; morborum usu venit, ut quæ agroto † maximè profutura putabantur, ea ipsa maximè noceant:

ceant: quâ eleganti comparatione Imperator ipse utitur *initio b. Nov. iii.* nam, ut ait, quòd medicamenta morbis, hoc jura exhibent† negotijs. Addantur 6 dicta *ad Novell. 9. num. 27. & seqq.* Alia de hac Novell. iii. tractat Fachineus *lib. 8. controuv. cap. 3. & cap. 103.*

NOVELLA CXII.

De Litigiosis.

SUMMARIA.

1. **L**itigiosa quæ sint.
2. Controversa res quid.
3. Litigiosa res quomodo constituatur.
4. De jure rei litigiosæ; quod non possit alienari; disponere tamen licet de re litigiosâ *num. 5.* Ratio *num. 6.* non tamen rei litigiosæ alienatio est ipso jure nulla, sed rescinditur *num. 7.*
8. Actor cavere tenetur, de judicio ad finem persequendo: quæ cautio hodiè non est usitata, sed aliter cavetur *n. 9.*
10. Contumacia quid, & quotuplex *num. 11.* committitur ab actore, vel reo *n. 12.* requirit accusationem contumaciæ *num. 13.*
14. Actor quando dicatur contumax: vel antè vel post litis contestationem *num. 15. 16.*
17. Reus quando committat contumaciam.
18. Contumaciæ effectus; hodiè lis consumitur *num. 19.*

TRes sunt partes hujus Novellæ. Prima est de litigiosis non alienandis *b. Nov. cap. 1. junctâ Authent. litigiosæ res & Auth. Nunc si beres C. de litigiosis.* Litigiosa† definit Imperator esse, de quorum dominio sive proprietate lis contestata, vel mota controversia est, I

in jus vocato adversario: unde deducitur, citationem facere, ut res fiat litigiosa, *Parlador. lib. 2. rer. quotidianarum cap. fin. quartâ parte §. 5. num. 8.* Aliàs dicitur res + controversa, de quâ controversia est; quæ duo pro eodem sumuntur *arg. l. ult. ff. de litigios. nec tantum res mobilis & immobilis, sed etiam nomen & chirographum ambiguum l. 3. C. de litig. Cujat. in parat. ibid.*

3 Constituitur res litigiosa + non per solam denunciationem, quæ scilicet fit impediendæ venditionis causâ, sed per litis contestationem, sive iudicium super eâ acceptum *l. 1. ff. de litig.* At denunciatio, quæ fit juris experiendi causâ, rem litigiosam facit. Antè litis contestationem igitur non dicitur res litigiosa, etiamsi in disceptationem venerit *Cujat. ad tit. Decretal. ut lite non contestatâ non procedatur ad testium receptionem Joach. Steph. ad hanc Novellam.*

4 De jure rei litigiosæ ita est: quòd res + litigiosæ non possint alienari: itaq; nec vendere & emere eas licet, nec permutare, nec donare, nec pignorare, nec in usumfructum vel in emphyteusim concedere, denique nec in sacrum dedicare, nec religiosam facere, mortuum scilicet eò inferendo. Sanè ultimæ + voluntatis dispositio per testamentum vel codicillos super rebus litigiosis, itemq; transactio & divisio talium rerum inter coheredes non est prohibita *l. 3. l. ult. C. de litig.* nam hujus alienationis occasio est mors litigatoris, non cupiditas vexandi adversarij: quia in testatore + cessat cupiditas vexandi adversarium: non est etiam prohibita in dotem datio, & donatio propter nuptias in rebus litigiosis: quia occasio hujus alienationis est affectio & favor nuptiarum, dum fortè non suppetit alia,
res,

res, quæ detur in dotem; non cupiditas divertendi ad-
versarij: hoc tamen non ita accipiendum est, quasi ipso
jure nulla sit † alienatio, sed ipso jure tenet *l. 17. §. 1. 7*
seq. ff. de rei vendicat. verum rescinditur sive ad irritum
deducitur, & quasi non intervenisset, lis per eosdem
peragitur, per quos coepta fuit, re eodem loco restituta,
quo fuit antea. Sed quod modò dixi de restitutione,
rei litigiosæ alienæ in pristinum locum, eatenus verum
est, quatenus natura rei, de quâ agitur, permittit: quia
si res per alienationem talis facta sit, quæ non possit re-
stitui, obstante videlicet favore religionis, ac sacrorum,
ac libertatis, aliud est. Nam si quis rem religiosam in sa-
crum dedicaverit, res sacra semel facta, resacrari, vel
profana denuò fieri, non debet, sed manet res sacra, quia
judices & Pontifices favent religioni. Sic si quis ser-
vum litigiosum manumiserit, nec libertas semel data re-
vocari potest: quia Imperatores favent libertatibus
l. 3. §. 1. ff. de alien. judic. mut. caus. Cujat. ad tit. C. de litigiosis.

Sanè res litigiosa rectè relinquitur in testamento, vel
codicillis, nec exceptio litigiosi pertinet ad hoc genus
alienationis: undè qui eam rem petit ex testamento,
vel codicillis, nullâ exceptione submovetur, sed ex sen-
sentiâ *l. 3. C. de litigios.* heredes ei præstant æstimatio-
nem, non rem ipsam, de quâ lis pendet; & litem per-
agunt heredes suo periculo. Legatum igitur rei litigio-
sæ magis in æstimatione, quàm in corpore consistit ex
d. l. 3. quæ tamen lex corrigitur in hac Nov. 112. ex quâ ta-
le legatum consistit in eventu litis, ita ut si vicerit heres
rem litigiosam iudicio, quod tunc tantum eam præstare
legatario debeatur: Sin verò non vicerit, ab ejus præ-
statione liberetur. Quâ de causâ & liti adesse legata-

rius potest, & jus defuncti tueri, ne quid per collusionem fiat inter heredem & adversarium ut in *l. si suspecta ff. de inoffic. testam.* Cujat. *ad dict. tit. C. de litig. & ad Novell. hujus 112.*

Constat etiam, rectè in alium transferri rem litigiosam, ex causâ alienationis, & divisionis rerum hereditarium factæ inter coheredes *l. ult. C. de litig.* & rationem reddit Justinianus in *b. Nov.* quòd divisio omnium rerum hereditariarum facta inter coheredes, non videtur esse alienatio, cum ad eos res litigiosa jure hereditario pervenit Cujat. *b.*

Ex his apparet, litigiosæ rei alienationem producere actionem, exceptionem & poenam. Actionem parit in duplum eo casu, quo non potest rescindi alienatio, ut modò in re sacrâ & libertate vidimus Cujat. *d. loc.* Exceptionem parit, si is cui alienatio facta est, jure agere velit ad rem litigiosam; nam qui rem litigiosam emit, repellitur exceptione litigiosi. Quoad poenas, ne impunita maneret licentiâ res litigiosas alienandi, sunt sequentes proditæ poenæ: Et primò, quia commune est crimen emtoris & venditoris; uterq; etiam tenetur fisco ad poenam *l. 1. de jure fisci l. 2. de litig. l. ult. C. eod.* ut nimirum partim ab emptore, partim à venditore duplum sibi vendicet sive conficiat fiscus poenæ nomine, exemplo domus venditæ demoliendi causâ *l. Senatus ff. de contrab. emt. & l. ult. de damn. infect.* ita videlicet, ut venditor pretium quod accepit, & tantundem adhuc de suo præstet: emptor verò æquè duplum præstet, simplum à se, & simplum à venditore *d. l. ult. C. de litigios.*

Quod tamen ita procedit, si emptor sciens rem esse
liti-

litigiosam, illam emit, vel ex causâ donationis accepit &c. nam ignorante emptore, verius est, venditorem fisco teneri in simplum tantum; emptori autem in simplum, & tertiam partem precij *ex d. l. ult. C. de litigios. h. e.* emptor ignorans à venditore integrum precium, quod solvit, repetit, & ultrâ illud poenæ nomine etiam tertiam partem consequitur, alienatione irritâ manente.

Quando verò res litigiosa in sacrum deducitur, eo casu, res illa sacra manet: sed is qui rem litigiosam in sacrum dedicavit, in duplum tenebitur adversario, non fisco; nec immeritò, ne liceat duriores adversarij conditionem facere: quod duplum adversarius veluti solatium habet, pro eo, quod potentiori traditus est *d. l. ult. Sichard. ad Authent. litigiosa C. de litigios. Cujat. ad dict. tit. C. de litigiosis & in paratit. C. eod. & b. ad Nov. 112. Rittersh. ad XII. Tabb. leges classe 3. p. 2. cap. 1. per tot.*

Tantum de primâ parte hujus Novellæ: ubi hoc addo, in judicijs hodiernis moribus observari, quod nimirum citatio à iudice non decernitur, nisi vel in supplicatione pro citatione decernendâ species futuræ litis summam demonstretur, vel unâ cum ipsâ libellus exhibeatur. Idem traditur in hac Novellâ 112. cap. 1. in pr. quâ iudici prius insinuandæ preces, & per eum adversario cognitæ, h. e. libellus conventionis prius iudici exhibitus, qui per viatorem illum transmisit Reo & unâ in jus vocavit, quo accepto reus exscripsit satisfactione iudicio sisti præstitâ *Nov. 53. cap. 3. §. susceptâ 2. Obrecht. de conceptione libelli cap. 5. num. 3.*

Secunda pars hujus Novellæ est, de cautione ab actore præstanda, de suâ personâ sive observatione iudicij apud acta. Actor enim tenetur promittere reo, coram iudice,

D d d d

dato

dato fidejussore, se usq; ad finem litis iudicium persequi + velle: &, si convictus fuerit, calumniose vel injuste movisse litem, tum decimam partem litis reo præstiturum *b. Nov. 112. cap. 3.* quæ certè vetus est cautio §. *hec autem Instit. de poenâ temerè litig.* Undè patet, quòd per hanc Novellam Imperator quodammodò revocavit in usum veterem poenam temerè litigantium, de quâ agitur in dicto §. *hec autem Instit. de poenâ temerè litig.* Cujat. *ad Nov. 96. pag. 157.*

Dixi cavendum esse *dato fidejussore*: Quod si verò fidejussorem invenire non potest, admittitur juratoria cautio *b. Nov. cap. 2.* Ubi Justinianus, quòd si dicat, ait, facultatem sibi ad fidejussorem dandum non adesse; tunc apud judicem, apud quem controversia exercenda est, propositis sanctis Evangelijs, jurejurando id ipsum adfirmet, atque ita juratoriam cautionem exponat *l. ult. ff. Qui satisd. cog.*

9 Moribus nostris hæc cautio non est usitata, + sed in ejus locum venit alia, *de sumptibus litis*, quos promittit, & cavet actor se præstiturum reo, si succumbat, sive in casum succumbentiæ *Autb. generalitèr ubi Dd. C. de Episc. & cler.* Hoc loco tangenda est illa quæstio: An qui aliàs satis dives & facultatibus idoneus est, si fidejussores dare jubeatur, possit hoc declinare obligatione sive hypothecâ suorum bonorum? Multi sunt qui hoc volunt, relati à Heringio in *tract. de fidejussorib. cap. 9. num. 10. & 11.* & plures in hanc sententiam citat Petrus Hegius *p. 1. quest. 36. num. 23. & seqq.* eamq; veriore ac probabiliorem vocat: sed contrariam sententiam defendit Heringius *dicto loc. num. 12. & seqq.* & dicit hanc sententiam in puncto juris veriore esse, & respon-

Spondet argumentis Hegij : diluit simul dubium ex *Novell. 22. cap. 4.* undè desumpta est Authentica *cui relitum C. de indict. viduit. toll.* ubi persona idoneam substantiam habens, hypothecæ tantum obligat bona sua; si verò non valdè locuples fuerit, tùm demùm dat fidejussores: Respondendo; casum illum esse verè specialem; nec posse proferri locum alium, ex quo probetur, eum, qui idoneam substantiam habet, fidejussionis datione non onerari, si id vel creditor, vel judex ab eo requirat. Rationes, opinione suâ, satis firmas adducit *d. loc.*

Tertia pars hujus *Novellæ 112. cap. ult. junct. Auth. Qui semel C. quomodo & quando judex sententiam proferre debeat, est de contumacibus.* Est autem contumacia † idem 10 quod inobœdientia *arg. l. contumacia 53. §. ult. ff. de re jud.* Germanis *der Ungehorsamb.* veluti, quando citatus personalitèr compellatus, non comparet, quam *veram contumaciam* Dd. nominant: est namq; adhuc alia † 11 *contumacia ficta seu præsumpta*, cùm quis non personalitèr citatur, sed, absente ipso, citatio fit ad domum ejus, ut verisimilitèr ad noticiam ejus pervenerit; & tamen emanet, sive non comparet.

Committitur contumacia vel ab Actore, † vel 12 à Reo: Utriq; hoc commune est, quod ad id, ut quis dicatur contumax, sive ut verè in contumaciâ constitutatur, necesse sit, ut altera pars obœdiens alterius contumaciam † accuset apud judicem, id est, de eâ conquere- 13 ratur; quod vocant *contumacieren / oder des Ungehorsams beschuldigen.* Marant. *p. 6. memb. 2. de contumaciâ num. 1. 2. & 3.*

Actor, dicitur tunc † contumax, si, postquàm 14 alium in jus citari curavit, ipse emanet, nec litem prosequitur,

quitur, aut certè diu trahit ac protelat. Hujus igitur contumaciam potest reus apud judicem accusare, & petere circumductionem litis & diei *l. properandum 13. C. de judic.* Cogitur autem talis actor primùm quidem Reo reddere viatica & sumptus litis *l. cum quem temerè 79. ff. de judic.* Deindè non antè ad agendum denuò admittitur, quam refuderit expensas, & sufficientem præstiterit cautionem de lite prosequenda.

- 15 Quod si Actor antè $\dagger$ litem contestatam cæperit esse contumax; Reus vel absolutionem petit à citatione, vel, si hoc maluerit, etiam absente Actore litem contestatur, ad id, ut sententiam absolutoriam obtineat, non solum à citatione, aut instantiâ, ut vocant, sed ab omni omninò lite, & in causâ principali Panorm. *in c. causam Ext. de dolo & contumac. Gail. 1. Obs. 59. n. 4. & 5.*

- 16 Sin autem Actor fiat contumax pòst litem $\dagger$ contestatam, tùm judex vel absolvet Reum ab observatione judicij, sive ab instantiâ, Actore in expensas litis condemnato *d. l. properandum 12. §. 1. vel receptis testibus Rei (item instrumentis ejus cæteris) ipsam causam cognoscere poterit, & per sententiam definitivam terminare hâc Nov. 112.*

- 17 Reus contumaciam $\dagger$ tunc committit, si in judicium vocatus non veniat, aut veniat quidem, sed jussus respondere ad articulos nolit, aut tergiversetur, vel obscure vel insufficienter respondeat *l. de etate 11. §. quod autem ff. de interrogat. in jure fac.*

Notanda autem hîc est differentia juris veteris & novissimi: nam jure veteri contumacia tantùm pòst litem contestatam dicitur *l. 53. de re judic. l. 68. cum quinq; seqq. & l. 75. de judic. & d. l. 13. §. siquidem C. eod. tit.*

Sed

Sed jure novissimo, nempe ex Nov. 69. & b. Nov. 112. etiam antè litem contestatam, contumaciæ locus est, quando quis vocatus tribus edictis, vel uno pro tribus, quod peremptorium vocant, non comparet: & utriusq; contumaciæ idem † est effectus ex b. Nov. 112. nempe, 18 ut totalis consumatur; cum antè eam Novellam lis manebat salva, sed contumax tantum in expensas condemnabatur l. 2. C. Ubi in rem actio & Nov. 53. cap. 3.

Hodiè verò † lis consumitur, & perit contumacia: 19 uno casu excepto in d. Nov. 53. cap. 1. nempe, quo actor non est secutus forum rei, sicut regularitèr facere debebat, Cujat. ad Nov. 69. pag. 216. in fin. ubi addit: ita multa innovare Novellam 112. Giphani. ad l. 2. C. Ubi in rem actio pag. 158. Rittersh. p. 9. c. 15. n. 14. & seqq. Illud adhuc addo: quod Justinianus §. sed hæc 32. Instit. de act. permittit mutationem libelli † eodem judicio: quod non, 20 est correctum per hanc Nov. 112. cap. 3. & quæ exindè decerpta est d. Authentica qui semel C. quomodo & quand. textus namq; Novellæ non loquitur de Actore intendente mutare libellum, sed tantum latagentem litem frustratoriè protrahere, qui casus sunt diversi. Verùm de emendatione libelli agit Gail. d. Obs. 51. num. 9.

NOVELLA CXIII.

Ne sacræ formæ fiant in medio litis, sed
secundum leges procedatur,

SUMMARIA.

1. Illi iudices judicent secundum leges & mores.
2. Pragmaticas formas Imperator hæc Novellâ abrogat in medio litis: Ratio num. 3.
4. Rescripta in medio litis impetrata videntur ambitiosa esse.

5. *Rescripta sunt duorum generum.*
6. *Princeps consuli potest in casibus dubijs.*
7. *Pœna non judicantium secundum leges, sed secundum rescripta ambitiosa.*

QUod cautum est *Novellâ 82. §. ult.* id hâc *Novellâ* cavetur explicatiùs, ut iudices† vel arbitri compromissarij judicent secundum generales leges & mores (prout etiam Imperator *Instit. tit. de officio iudicis in pr.* supremum officium iudicis præscribit) non autem secundum rescripta vel pragmaticas formas, sive iussiones Principis, quæ lite pendente impetrantur per unum ex litigantibus, & iudicibus insinuantur; non etiam secundum Referendariorum depositiones, qui iudicibus denunciant, quomodo Princeps litem velit dirimi; non deniq; secundum iussiones Magistratum Cujat. *ad b. Nov.*

- 2 Imperator itaq; h. *Novellâ* pragmaticas† formas, sacras formas, & divinas iussiones, in medio litis abrogat:
- 3 quia† nimirum ejusmodi iussiones indulgebantur quidem in favorem impetrantium, sed fuerunt odio & damno ejus contrà quem impetrabantur: nam *rescripta*
- 4 ejusmodi videntur *ambitiosa*† esse, & ad gratiam potius concessa (hodiè vocamus *Hoffproceß*) vel importunitati petentium indulta, quàm juri conformia. Lo-
- 5 quitur autem de rescriptis† quibus rei judicandæ forma præscribitur; non de alijs scriptis comminatorijs, quibus ad litem celerrimè secundum juris communis dispositionem finiendam iudices invitantur: vel ad acta edenda litigatoribus: his enim omninò parendum: quia non sunt contraria juri recepto, nec, ut illa, ambitiosa, nec iniqua.

Ipse Princeps etiam suo decreto litem finire, si velit, potest, non etiam judici formam rei judicandæ præscribere, satis legibus moribusq; præscriptam. Excipitur quoq; ab ejusmodi jussione, casus dubitabilis de jure, sive de legibus, quia in re † dubiâ principem judici de jure consulere licet, quem tunc divinâ jussione explicare potest: quod tamen postea etiam judici interdictum fuit *Nov. 155.* ubi dixi. 6

Deniq; Imperator addidit *b. Nov. cap. 1.* triplicem sanctionem sive poenam: *Prima*, ut si non secundum leges sive mores fuerit judicatum, sed secundum rescripta ambitiosa, † item secundum depositiones Referendariorum; tunc sententia non teneat, sed sit ipso jure nulla, etiam citrà beneficium appellationis. *Secunda*, ut ex compromisso non dentur poenæ: videlicet, quia, quod nullum est, nullum etiam producit effectum. *Tertia*, ut judex talis mulctetur denis libris auri, & prætereà incurrat in indignationem Imperatoris. 7

NOVELLA CXIV.

De sacris jussionibus.

SUMMARIÆ,

1. Jussiones sacra requirunt subscriptionem quæstoris Palatii: non habent locum in judicijs ut litem definiant num. 2. sed extrâ judicium valent num. 3.
4. Novella huic non obstat l. pen. C. de divers. rescriptis.
5. Quæstores hodiè dicuntur Cancellarij.

HÆc Novella, ex quâ sumpta est Authentica gloriosissimi C. de divers. rescript. hoc vult, ut in litibus emissæ sacra sive divinæ jussiones, non aliter à judicibus recipiantur, quàm si habeant subscriptionem

1 nem sive subnotationem † Quæstoris Palatii, quâ nominatim exprimantur, & judex, & litigatores, & is cui iussio perferenda data est, Cujat. *h.* Si quis contrâ fecerit, mulctatur poenâ 20. librarum auri: quæ etiam ei irrogatur, qui tales iussiones subnotatas transmitti curaverit, qui vulgò vocatur *Officialis*: qui verò tales iussiones pertulerit, is è vestigio ad Quæstorem missus, poenâ falsi plectitur.

Licet itaq; divinæ iussiones non habeant locum in
2 judicijs ad definiendam litem, † attamen extra judi-
3 cium inviolabiliter pro sacrâ constitutione † habendæ sunt: Si modò subscriptionem Quæstoris Palatii habuerint Joach. Stephani *ad banc Novell.* Quæstor enim leges dictabat, responsa reddebat, preces subnotabat, *Nov. 14. cap. 1.*

Nequè huic Novellæ obstat *l. pen. C. de divers. rescript.* † quæ exigit subnotationem Principis; nam, respondet Cujatius *hanc Novellâ*, in rescriptis fanè exigi etiam subnotationem Principis, nequè id hoc loco negari: videri tamen non exigi in iussionibus omnibus, & sufficere subnotationem Quæstoris, his verbis: *Quæstor legi: vel: Quæstor subscripsi:* additâ subscriptionis die *Nov. 22. & h. Nov. 114. cap. 1.* Hodie Quæstoris nomen in hac significatione in usu esse desijt, & Quæstores in aulis vulgato nomine appellamus *Cancellarios*, qui etiam † in aulâ Imperatoris rescriptis Imperialibus subscribere solent, verbis istis: *N. Cancellarius vidit And. Gail. lib. 1. de pace publ. cap. 5. num. 29. Cujat. in parat. C. de officio Quæstoris & in l. fin. C. de discussoribus & in l. 2. C. de bon. petit. sub l.*

NOVELLA CXV.

De appellationibus; & de litigatoribus; & de falcidiâ; & de exheredatione; & de ijs qui lugent; & de constitutâ pecuniâ.

SUMMARIA.

1. **I**N causâ appellationis judicandum secundum leges, quæ tempore prioris sententiæ obtinebant num. 2. etiamsi novæ leges porrigantur ad præterita negotia n. 3. idq; Princeps etiam vult deinceps servari n. 4. quod declaratur num. 5. Idem obtinet in retractationibus & relationibus judicum num. 6. & 7.
8. Relatio fit à iudice ad Principem: quæ potestas referendi cohibetur num. 9.
10. Iudex potest judicare ad consilium sapientum.
11. Sententiæ iniquitas corrigitur per appellationis, revisionis, supplicationis & Syndicatus remedia: quæ diversa sunt num. 12.
13. Modus, quomodo litigantes possint à lite discedere.
14. De dilationibus in causis pecuniarijs & criminalibus n. 15.
16. Exheredationis causæ, quoad liberos, olim erant arbitrariæ; hodiè sunt certæ & definitæ, ubi notanda est juris innovatio num. 17. notandæ itidem causæ exheredationis num. 18. Queritur, an etiam ex aliâ causâ ab Imperatore non expressa fieri possit exhereditatio? Negativa videtur verior num. 20.
21. Exheredationis causæ quoad parentes.
22. Exheredationis causæ quoad fratres & sorores.
23. Mater etiam necesse habet instituere, vel exheredare liberos, ubi de questione: An testamentum militare subiaceat querelæ?

24. *Creditor non debet pro debito molestare heredem defuncti, intra novem dies: ejus rationes num. 25. & 26.*
 27. *Constitutum quid: parit jure Prætorio actionem num. 28. distinguitur | quatuor certis casibus num. 29. 30. 31. 32. 33.*

- I **H**Æc Novella habet sex distincta capita. Primum caput tractat, *secundum quas leges † judicandum sit in causâ appellationis.* Cum enim inter quosdam lis agitata, ac per sententiam decisa esset, à quâ victus appellaverat: evenit fortè, ut Imperator post sententiam definitivam per appellationem suspensam, promulgaret novam legem, prioris illius correctoriam, secundum quam in priore instantia fuerat judicatum; quærebat ergò, utrum iudex appellationis, secundum novam legem, quæ pendente iudicio sive instantiâ, lata erat, an verò secundum eam, quæ prioris sententiæ tempore obtinebat, judicare deberet? Resp.
- 2 Imperator, justum esse, ut causa appellationis † examinetur ac finiatur secundum leges & statuta, quæ tempore definitivæ sententiæ obtinebant & valebant, non etiam secundum novas, quæ post sententiam, & à quâ appellatum est, promulgatæ invaluerint, & priorum correctoriæ sunt.
- 3 Idq; obtinet etiam † si novæ leges nominatim porrigantur ad præterita negotia: nam hæc clausula, *si novis legibus adiiciatur*, de præteritis negotiis nondum finitis, & adhuc pendentibus accipienda est; non de iudicatis sive ijs, quæ jam finita sunt sententiâ iudicis, vel transactione partium *l. leges & constitutiones 7. de legib. Nov. 73. l. fin. C. de contract. judic. l. pen. C. de SS. Eccl. Nov. III.* Pet Gregor. *de appellat. lib. 1. cap. 5. num. 10.*

Quin & Imperator hoc vult etiam deinceps in omnibus casibus similibus observari; ut iudex appellationis eas † sequatur leges, quæ erant in usu tempore prioris sententiæ definitivæ Cujat. b. 4

Appellationum itaq; causæ debent cognosci secundum illas leges, quæ erant tempore latæ sententiæ: Ut si † sententia sit lata de legitima liberorum, vel falci- cidiâ: antequam Imperator constitutionem *de triente & semisse* publicaret, sententia à quâ appellatum est, cognoscenda est ex legibus & superioribus constitutionibus antea latis, non verò ex novâ constitutione jam latâ. 5

Sed quod de appellationibus dictum, idem etiam obtinet in *Retractionibus & Relationibus* † *judicum*: 6
Veluti, si adversus sententiam præfecti prætorio, à quâ appellari non potest, *retractatio* postulata sit: nam in retractione, leges novas, quæ post sententiam præfecti prætorio obtinuerunt, non sequimur.

Idem etiam in *relationibus* † *judicum*, quibus post ultimam cognitionem, cum inibi res est, ut judicetur, Principem de jure consulunt: quæ tamen facultas referendi ad Principem cohibetur, † & simul jubentur iudices, nullâ obstante pragmaticâ formâ causam perfectè cognitam sententia terminare *Auth. Novo jure C. de relat. Novella 82. cap. 13. Nov. 113. cap. 1. Nov. 125.* Nam in his causis, jus, quod valuit relationis tempore, sequi debent senatores, qui in consilium Principis adhibentur, non jus novum, quòd post eam introductum est, Cujat. *ad b. Nov.* De differentiâ retractionis & appellationis dictum est *ad Nov. 82.* 7 8

Relatio autem propriè fieri dicitur à iudice ad Principem

- 9 cipem super aliquo dubio suborto, † in processu seu in lite *Nov. 113. cap. 1. §. 1. & Nov. 82. §. fin. & l. ei qui extraordinarium 5. C. de legationib. lib. 10.* quam potestatem referendi, jure novo ademptam, modò est dictum. Minùs etiam permittitur relatio vel remissio ad principem, causæ, ob metum potestatis litigantium, vel odij. Sufficere enim debet iudicibus omnibus ad perfectam fortitudinem, lex & Imperij favor, ut alicujus magnitudinem metuere non debeant *Nov. 17. cap. 13. §. patrociniæ.*

Sic inhibitum etiam olim præsidibus provinciarum de facto consulentibus, minoribus iudicibus consilium impartire, verum debere sententiam, prout religio suggereret, ferre. Hæc enim res, inquit, Cuius, nonnunquam infamat, & materiam gratiæ vel ambitionis tribuit *l. eum quem temerè 7. §. iudicibus ff. de iudic.*

- 10 Hoc tamen remanet etiam hodiè, ut † si per statutum iudex debeat judicare ad consilium sapientum, teneatur punctum formare, seu articulum dubium, consensu & communicatione litigantium, priùsquàm referat ad sapientes *Panorm. ad c. intimasti n. 4. de appellat.* atq; de illo consensu & communicatione debet constare apud acta iudicis: aliter non crederetur iudici ità asserenti per *c. quoniam contra. de probat. l. 1. §. quesitum ff. de appellat.*

- Cæterùm, ut hoc obiter addam, corrigitur & arguitur iniquitas sententiæ, non tantùm † per Appellationem; *l. 1. in pr. ff. de appellat. & l. 2. ff. A quib. appell. non licet.* sed etiam per Revisionis *Ordinat. Cam. p. 3. tit. 51. & 53. supplicationis d. Ordinat. Cam. d. tit. 51. l. si quis 5. junct. Auth. Quæ supplicatio C. de precib. Imp. offer. Nov. 119. cap. 5. & syndicatus Ordinat. Cam. d. tit. 51. tit. 53. §. ult.*

in fin. remedia. Sed & sententiam per errorem latam, postea veritate comperta, cognito errore judicij rescindi posse, vel à Principe, vel à summo Pontifice, vel Senatu textus est in *c. pen. de frigid. & malef. cap. 11. de sententiâ & rejudic.* Cujat. *ad c. lator 7. d. tit. de sent. & rejudic.* ubi addit; eo jure nos uti. Neq; enim tanti momenti aut ponderis est res judicata, ut vincat veritatem; quamvis ipsa sanè pro veritate habeatur, interim dùm nullus error detegitur, juxta regulam: Res judicata pro veritate habetur Cujat. *dict. loc.*

Appellationis beneficium, est juris remedium commune & ordinarium: at quando appellationi locus non est, tunc *Revisionis* superest remedium, vel *Supplicationis* vel *Syndicatus*: unde patet: † diversa hæc esse juris remedia. De revisionis beneficio, tractatum conscripsit Ludovicus Benderus *de revisione*. Andreas Gail. 1. *Obs. 153. & seqq.* De Syndicatu, egit Paris de Puteo *sing. tract.* Huc etiam pertinent *Leutationes* primæ & secundæ, quas nostro idiomate *Leuterung & Oberleuterung* dicere solemus: quæ remedia juris Saxonici sunt; & eò tendunt, ut quod obscurius in sententijs scriptum est, declaretur & explicetur D. Coth. *resp. 39. num. 479.* Möller. *ad Const. Sax. constit. 19. vers. 25. part. 1.*

Secundo capite Novellæ, præscribitur † modus, 13 quomodo litigatores possint à lite discedere, ac præsertim si alter litigantium causæ qualitatem intelligens, liti renunciaret post litem contestatam; videlicet, se nolle amplius in lite subsistere, alter verò, sciens se malam causam habere, nolit renunciare, sed moretur, & frustretur diffidentiâ causæ, ut tunc judex ei det unius, & item alterius, & tertij mensis dilationem, ad proferendas

das interea temporis allegationes tuas reliquas & probationes: quod si hoc tempus frustratorie elabi patiatur, ut tunc ulterius non expectetur vel audiatur, sed pro ea habeatur, ac si utraq; pars allegationibus suis renunciasset, sive, ut nunc loquimur, in causa conclusisset; ut jam possit iudex ad sententiam definitivam procedere, ne litigatoribus liceat causarum exitum protrahere, *hac Nov. c. 2. § l. 9. C. de judic.* Spatium hoc trium mensium datur extra ordinem, ad convincendam improbitatem & calumniam litigatoris post legitimas dilationes, ut Justinianus ipse ait *b. Nov. 115. cap. 2.*

- 14 Non itaq; obstat *l. ult. de ferijs.* quæ ait, in causis pecuniarijs dilationem singulis causis plus semel dari
 15 non posse; cum in criminalibus dentur reo quidem tres, accusatori verò duæ. Nam *d. l. ult.* loquitur tantum de legitimis & ordinarijs dilationibus: at illa trimestris ex *b. Nov. 115. cap. 2.* datur extra ordinem, ut modò dictum: quæ etiam imitatus est Pontifex *in c. prout nobis 4. Ext. de dolo & contumaciâ ubi Cujat.*

Tertium caput est de causis exheredationum, quæ rationabiliter filijs à parentibus, itemq; parentibus à filijs objici possint. Cum enim olim causæ exheredationis essent arbitrariæ, adeoq; non certæ numero & qualitate, sed ex iudicis cognitione & æstimatione pendebant *l. 7. in pr. ff. de bonis damnat.* (ubi in Florentinis pandectis legi, *meritis de causis submoveri à successione*, non, ut vulgò, *certis de causis*, scribit Cujatius *ad Nov. 18. pag. 105.* cum certum sit, antè hanc Novellam tempore Pauli, cuius est *dicta l. 7.* nondum fuisse causas exheredationis; sed expendebantur merita filij exheredati *l. filius ff. de inoffic. testam. l. testam. C. eod. l. 3. §. si emancipatus ff. de*

de bon. possess. contr. tabb.) Imperator commodius esse putavit, causas illas ex arbitrarijs † facere certas; adeoq; 16
 ei placuit numero definito illas includere in *Nov. hanc 115.*
 Et quidem per Justinianum insignis facta est per *Novellam b. 115.* juris innovatio. † *Primò* quidem, ut sit certus 17
 numerus causarum exheredationis, ob quas exheredatio fieri potest, quas testator exprimere debet nominatim in suo testamento. *Deinde*, ut heredi scripto incumbat probatio, ut doceat apud judicem, filium exheredatum esse ob legitimam causam, v. g. si pater dicat, quia filius me verberavit. *Tertiò* ut testamentum per querelam rescissum, quia nimirum filius iniquè in eo exheredatus, in totum (quod etiam novum est) non rescindatur, ut olim jure Pandectarum & Codicis *l. 8. §. ult. & l. qui repudiantis 17. §. cum contra l. cum mater 28. in fin. de inoffic. testam. l. liberi 28. C. eod. tit. l. filio 17. ff. de injust. rupt. l. 8. §. ult. de bon. poss. contr. tabb. l. 1. C. de postb. heredib.* sed tantum quoad institutionem: valet autem, quoad cætera capita, puta, quoad legata & fideicommissa, & tutelas, & libertates, tabulas pupillares. Cujat. *ad l. filio 17. de injust. nupt. irrito & ad d. Nov. 18. pag. 109.* ubi addit, simile decretum esse Adriani in certâ specie, de quâ in *l. cum mater 28. ff. de inoffic. testam.* Ubi hereditas matris, quæ, falso rumore de obitu filij accepto, alios instituerat heredes, ad filium pertinere dicitur: ita tamen ut is nihilominus legata & libertates in eodem testamento adscriptas præstaret. Et hoc est quod *Irnerius* ait: ex causâ exheredationis vel præteritionis irritum esse testamentum, quantum ad institutiones: cætera, firma manere: ubi *præteritionem* incunctantèr nos accipere debere pro præteritione maternâ, quæ loco exhereda-
 red-

redationis est, sive quæ pro exheredatione habetur, notat Cujatius *d. loc.* nam filio præterito à patre, nec libertates, nec legata valent.

Notandum est, quod dictum, matris, aviæ, & cæterorum per matrem ascendentium, præteritionem ac silentium pro exheredatione esse, & tantum facere, quantum exheredatio patris vel avi paterni §. *mater Instit. de exhered. lib.* Undè etiam liberi ita præteriti à matre habent querelam inofficiosi testamenti adversus institutos heredes *d. §. mater & l. 3. & l. filia familias 15. C. de inoffic. testam.* Neq; hoc emendatum est specialiter à Justiniano *in Nov. 115. cap. 3.* nunquam enim jus antiquum correctum esse dicendum est, nisi id lege specialiter sit expressum *l. præcipimus 32. §. ult. C. de appellat.* Ad hæc, si in exheredatione & præteritione observata non fuerint, quæ observari jubet Justinianus *in d. Nov. 115. cap. 3.* non statim ipso jure est nullum testamentum, sed ejusmodi, ut rescindi, everti & evacuari possit, ut dixerit scribit Imp. *d. cap. 3. §. sive igitur omnes, ibi testamenti evacuatio &c.* Quocirca rectè dicitur, præteritis sine causâ liberis à matre, avoq; materno, & cæteris, ex ea Novellâ testamentum ipso jure etiam hodiè minimè nullum esse, sed rescindi & evacuari ob id posse Duar. *ad l. 4. circ. fin. ff. de liber. & postb. cap. 3. & ad tit. de inoffic. testam. cap. 3.* Cujat. *ad d. Nov. 18. pag. 109. & 104.* Ut ita audiendi non sint, qui contendunt, emendatum jus continere *Novellam 115. cap. 3.* & volunt hodiè ejusmodi testamentum esse etiam ab initio nullum Clar. §. *testamentum quest. 47.* Myns. & Vult. *ad d. §. mater & pleriq; alij;* sed videamus nunc causas exheredationis.

Prima causa† est, si quis parentibus suis violentas 18
 manus intulerit; quod tamen non obtinet, si liberi per-
 cusserint parentes quòd ad delendam patriam venerint
per l. minimè 35. ff. de relig. & sumpt. fun. Item nisi paren-
 tes priùs liberis vim maiorem fecerint, quàm fas esse ju-
 ra volunt, ità ut justam se defendendi causam habue-
 rint; vim enim vi propellere, omnia jura permittunt.
l. 3. de just. & jure. Secunda, si quis liberorum atrocem
 & indecentem contumeliam parenti ingesserit. Tertia,
 si aliquis liberorum, parentem suum de crimine capita-
 li, quod non sit contrà Principem vel Rempublicam, ac-
 cusaverit. Quarta, si quisquam liberorum cum male-
 ficis, putà, veneficis, magis & damnabilibus ma-
 thematicis, ut maleficus versetur. Quinta, si quis li-
 berorum, vitæ suorum parentum, vel veneficio, vel
 alio modo, putà, magià, & damnabili arte magicà
 insidiari conatus fuerit. Sexta, si aliquis ex liberis
 novercæ suæ, aut concubinæ patris sui, aut filia,
 aut neptis, vitrico suo, sciens istius personæ qualita-
 tem, sese miscuerit. Septima, si liberorum aliquis con-
 trà parentem delator extiterit, & per eam delationem
 parens grave dispendium in bonis sustinuerit. Octa-
 va, si liberi masculi, parentes, quos ob æs alienum, vel
 aliam causam, carceri (aliud itaq; est, si pater detinea-
 tur sive custodiatur in curià: de quo apud Schefferum
quest. 2. num. 25. & 2. seqq. p. 2.) includi contigerit, fide-
 jussione suâ indè liberare, cum idonei sint, & rogati fue-
 rint, negasse probentur *h. Nov. 115. cap. 3.* Nona, si ali-
 quis liberorum, parentem suum testamentum facere,
 vel mutare prohibuerit *cap. 3. §. si convictus fuerit l. testa-
 menti 22. C. de inoffic. testam.* Decima, si filius arenarius
 aut mimus sit factus; nisi & pater ejusdem conditionis

fuerit *cap. 3. §. si præter voluntatem l. in arenam 11. C. de inoffic. testam.* Undecima, si filia aut neptis, patre aut avo nondum negligente eam marito tradere, luxuriosam vitam elegerit, aut infami nupserit *cap. 3. §. si alicui de prædictis & l. filiam 19. C. de inoffic. testam.* nimium tamen patre moram nectente in quærendâ matrimonij conditione, si post 25. annum ætatis patiatur stuprum puella, vel si nubat libero homini absq; consensu patris, exheredari non potest. *Nov. 115. cap. 3. §. si alicui ex prædictis Cujat. 3. Obs. 5. & ad Nov. 18. Gail. 2. Obs. 95. num. 17. Adde dicta num. seqq. 19. & 20.* Duodecima, si quis liberorum, parentem furiosum curare neglexerit *cap. 3. §. si quis de prædictis*, idem est, in ægroto patre, quem liberorum aliquis non curaverit: potest enim parens furiosus ad sanam mentem reversus, ut & ægrotus parens, hujusmodi prolem suam exheredem facere: quinimò indigni hi existimantur liberi successione & hereditate morientis *arg. l. 3. ff. de his quib. ut indign. & l. 1. §. sed sci- mus C. de latin. libert. toll. Cujat. ad Nov. 18. pag. 108. vers. de furioso Justinianus loquitur, &c.* Decima tertia, si liberi parentem ab hostibus captum non redimant, cum redimere possent *cap. 3. §. si unum ex prædictis.* nam parente postliminio reverso, exheredari justè ob eam causam possunt: Ut & si parens apud hostes decesserit, liberis hereditas quasi indignis auferitur, & Ecclesiæ applicatur *b. Nov. cap. 3.* Decima quarta & ultima causa exheredationis est, si liberi sint hæretici: parens verò catholicus *d. cap. 3. §. si quis de prædictis parentibus fuerit.* Ubi Justinianus hæreticum definit, qui quatuor illa œcumenica concilia, Nicenum, Constantinopolitanum, Ephesinum primum, & Chalcedonense, non amplecti-

tur,

tur. Quamvis autem hæreticus nullo modo testari potest, lege sc. ipsâ prohibente *l. manicheus 4. C. de heret. hoc tamen non obtinet, si pater hæreticus testetur inter orthodoxos liberos: quippè quos sibi heredes testamento instituere, vel liberis non existentibus, agnatos vel cognatos, qui scilicet orthodoxi & catholici sint, successores habere potest b. Nov. 115. cap. 3. §. si quis de predictis 14. vers. generalem autem & Nov. 118. cap. 6. & Nov. 144. cap. 1.*

Cæterum, ex hoc Novellarum jure, ubi dicitur, liberos hæreticos exheredari posse, arguunt Pontificij; patrem Pontificiæ religionis, posse filium reformatæ & orthodoxæ sive Lutheranæ religionis exheredare: sed negativa est verior; Religio namq; orthodoxa nullius adhuc hæreseos convicta est, & filium qui est religionis orthodoxæ, verè dici hæreticum, nullo jure, non, etiam libero aliquo & sincero concilio decretum est: quin potius de eo constat, in Imperio Romano, Ordinatione Camerae, ambas hasce religiones, Pontificiam & orthodoxam, liberè exerceri permitti: Ergò etiam eo nomine nullum alterutrius cultoribus damnum infligi debet. Quæ enim esset religionis libertas, si liberi ob eam exheredari possent? neq; huic assertioni adversatur *hec Nov. 115. cap. 3. §. 14.* quia ei derogatum est per novissimam pragmaticam constitutionem Religionis, tanquàm legi priori, per legem posteriorem, in quâ utramq; religionem permissam, cuivis patet: ut ità distinguendum sit, inter hæreticum ecclesiasticum, qui definitur in hac *Nov. 115.* & inter hæreticum politicum, sive politicè consideratum, *ex politicâ constitutione religionis.* Potest quis verè hæreticus esse quoad actus divi-

nos, sive articulos fidei, qui tamen quoad actus civiles & politicos pro hæretico non habetur; idq; propter novam illam pragmaticam constitutionem religionis. Verum Justinianus in hac *Novellâ 115.* tantum theologicè hæreticum consideravit, qui religionem quatuor synodis sive concilijs, Niceno, Constantinopolitano, Ephesino, & Chalcedonenfi consentaneam profitetur D. Henricus Andreas Cranius, *amicus meus, in dissertatione ad constitutionem religionis parte 2. problemate 6. connex. 3. & 4.*

- 19 Quæri solet, an possit etiam fieri exheredatio ex aliâ quâpiam causâ, quæ non sit ab Imperatore† expressâ in *h. Nov. 115.* cum tamen sit par vel major? Sanè adfirmativam quam plurimi tenent Clarus in *§. testamentum quest. 41.* Sichardus *ad Auth. Non licet C. de liber. præter. num. 4.* Schneidw. *ad tit. Instit. de exheredat. liber. in pr. n. 14. & 2. seqq.* Fachinæus *lib. 6. controuv. c. 78. & alij.*
- 20 Sed negativa† placet Viglio *ad §. ult. Instit. de exheredat liber.* & (ut alios præteream) Huberto Giphano *ad dict. Auth. non licet.* qui adfert has rationes: I. quia frustra Imperator numerum definiret lege, si eum liceret augere interpretatione. II. quia si id liceret in causis liberorum, liceret & in causis fratrum, cum nulla sit diversitatis ratio: at in causis fratrum ne ipsi quidem Dd. numerum augent. III. quia veniretur ad eandem infinitatem & incertitudinem, quæ fuit antè hanc *Novellam 115.* interpretatione namq; fieret, ut & innumerabiles causæ inducerentur, & denuò fieret incertum & ambiguum, quænam essent causæ idoneæ, an non. At qui suâ hanc *Novellâ* id potissimum agit, ut eam causarum infinitatem refecaret, & ambiguitatem declararet.

ret certo earum numero *cap. 3. ibi* nominatim & *ibi* ut, præter ipsas & *ibi* causæ autem ingratitudinis hæ sunt, quarum certè enumeratione opus non fuisset: quæ certæ solæ sunt veræ causæ; quod vel exindè intelligi potest, si conferas cum causis, quæ moverunt Imperatorem, ut deinceps non essent arbitrariæ, sed certo numero definitæ causæ exheredationis. Etsi plures admitti debeant, cur queritur Imperator, ab antiquis graviores causas fuisse prætermittas, si licita sit extensio? cur autem Imperator voluerit certum esse numerum illarum causarum, quæ ad exheredationem satis graves atq; idoneæ videri debeant, nec ampliùs ab arbitrio judicantium eas suspensas esse; ratio sumenda est ex principio politico Aristotelis *lib. 1. Rhetor. c. 1.* præstat enim, quantum omninò fieri potest, legibus omnia definire, quàm judicis arbitrio multum permittere: cùm lex sit immota justitiæ regula, unâq; & communi voce cum omnibus loquatur, ut Cicero scribit: sed judex sit homo affectibus sæpè obnoxius, qui rationem rectam in transversum arripiunt & obfuscant: Giphanius addit rationem IV. quia & alijs in juris articulis, cùm definiuntur causæ certâ lege, non licet earum numerum interpretatione augere: ut in causis divortij, quas item Imperator Justinianus suâ constitutione definivit *l. consensu C. de repud. ubi* Giphanius. facit huc quoq; *l. cum quidam 19. ff. de liber. præter. ubi* Iustus Paulus scribit; non esse adjuvandas exheredationes: adjuvare, autem exheredationes, est extendere exheredationes *l. hoc modo 64. ff. de condit. & demonst.*

Adhuc de liberis exheredandis ex justis causis. Sic & parentes, si non instituantur, exheredari debent, &

quidem itidem de meritis causis *Nov. 115. cap. 4.* Nam quod de liberorum exheredatione legibus cautum est, id quoq; exaudiri debet de parentum exheredatione. Ità enim Imperator *d. cap. 4.* scribit: Sancimus itaque, non licere liberis parentes suos præterire, aut quolibet modo à rebus proprijs alienare. Et cum durum sit, submotos esse parentes à liberorum successione, siquidem liberos ipsa jubeat pietas parentibus hereditatem relinquere *l. nam et si is in pr. ff. de inoffic. testam.* non aliter exheredati parentes dici debent, quàm si certo consilio, & judicio certo, liberi eos purè exheredaverint, non etiam sub conditione *per l. sed cum conditione 18. in pr. ff. de bon. poss. cont. tab.* Quin & parentes debent exheredari à tota hereditate, & ab omni totoq; gradu *Donell. 6. comment. 14.* Quod si tamen parentes ritè exheredati non sint, testamentum ipso jure non est nullum, sed ipsa exheredatio pro præteritione est, adeòq; testamentum querelæ inofficiosi testamenti, qua rescindi & everti potest, subjacet *l. pater filium 14. de inoffic. testam. l. cum filium 17. C. d. tit.* Neq; hoc mutatum videri debet *per Novellam 115. cap. 4.* ubi cavetur, non licere liberis parentes suos præterire: nam ea Novella non jubet nullum, esse testamentum, si forma, quæ ibi præscribitur, non sit servata, sed disponit, ut rescindi & everti possit testamentum, ut patet *ex d. cap. 4. §. ult. ibi, sed rescisso testamento.*

21 Causæ meritæ, ob quas parentes † exheredari possunt à liberis, numero sunt octo, eaq; itidem nominatim testamento adscribi debent *b. Nov. 115. cap. 4.* Prima causa est, si parens liberos suos de crimine capitali accusaverit; excepto crimine læsæ majestatis. II. si venenis aut maleficijs, aut alio modo parens vitæ libero-

rum

rum infidiatus probabitur. III. Si parens rem habuerit cum liberorum conjuge, vel concubinâ. I V. Si parens liberos suos de proprijs rebus, in quibus habent testandi licentiam, condere testamentum prohibuerit. V. Si parens conjugî, genitori scilicet vel genetrici liberorum, veneno, alio vè modo, vel vitæ, insidias, vel ut emotæ mentis fieret, molitus molitavè fuerit. VI. Si parens liberos furore correptos curare, & alere neglexerit. VII. Si pater captivos liberos non redemerit. VIII. Si parens sit hæreticus; liberi verò orthodoxi
b. Nov. 115. cap. 4.

Hæ, inquam, sunt meritæ causæ, ex quibus liberi parentes suos exheredatos facere possunt. Nec moveat quem, quod non ex totidem causis liberi parentes suos, ex quot parentes liberos exheredare valent: liberi enim naturâ simul & communi parentum voto ad successionem parentum vocantur: Parentes verò ad bona liberorum sola commiserationis ratione admittuntur *l. scripto 9. §. ult. ff. si tab. testam. l. nam et si is de inoffic. testam.*

Collateralium † Imperator nullam mentionem injecit, cum nulla eorum habeatur ratio, nisi uno casu, ubi videlicet de institutione personæ infamiâ notatæ agitur §. *non autem Instit. de inoffic. testam. l. fratris 21. l. fratres 27. C. de inoffic. testam.* Collateralibus enim non æquè debetur successio, atq; descendentes itemq; ascendentes *l. fin. C. de Codicill.* qui tamen casus limitationem admittit. Nam si frater, vel soror, contrâ fratrem vel sororem, mortem sive criminalem accusationem induxerit, aut ejus substantiæ jacturam inferre properaverit, tàm turpis persona ei præferri poterit.

Nov.

Nov. 22. c. § quoniam 47. in pr. Non tamen necesse est, ut frater vel soror has causas, vel unam earum, testamento suo nominatim adscribat; sed satis est, ab instituto herede eas allegari & probari *l. liberi 28. vers. nisi scripti heredes C. de inoffic. testam.*

Primò videndum est, cui probatio † ingratitude, ob quam exhereditatio facta, incumbat? Sic enim ait textus Authenticæ *non licet C. de liber. præter.* nisi is probetur ingratus, *Probetur*, scilicet, judici. Sanè jure Codicis probatio incumbit liberis, quâ docerent, se obsequium debitum parentibus jugiter adhibuisse, ut apparet *ex l. liberi 28. C. de inoffic. testam.* quod ita obtinet, si testator non expressisset causam, ut tùm scilicet liberis exhereditatis incumberet probatio, se obsequentes ac morigeros fuisse: si autem testator expressisset causam exheredationis, tùm cogeretur heres institutus probare ejus causæ veritatem *l. ult. C. de sec. nupt. l. si maritus 22. § l. omnino 30. vers. si tamen non ingrati C. de inoffic. testam.*

Jure verò novissimo, cùm semper debeat exprimi à testatore causa ingratitude, non est mirum, quòd etiam probatio specialitèr ab herede exigatur, non ab exhereditato; eò quòd præsumptio sit pro unoquoque, eum esse bonum, donec probetur contrarium, quæ præsumptio transfert onus probandi in adversarium, qui allegat & intendit aliquem esse malum.

Sed quid si testator plures causas exheredationis expresserit? Eo casu non est necesse ut heres probeat omnes esse veras, sed sufficit, si probeat unam illarum; atq; ita decidit ipse Imperator *in h. Nov. 115. cap. 3. §. si vè igitur omnes §. si tales* Sichard. *ad Auth. ex causâ n. 32. C. de liber. præter. per l. Seja. in fin. appellat.* Quod

Quòd si verò heres non possit docere causam ingratitudinis sive elogij veritatem; tunc perindè habetur, ac si non esset facta exheredatio; & vincet in iudicio is qui de inofficioso querelam instituit, eiq; hereditas adjudicabitur; hâc tamen limitatione, ut præter institutionem, cætera capita testamenti salva maneant, putà, legata, fideicommissa, &c. Quamvis enim jure veteri h. e. pandectarum & Codicis, rescisso testamento ex causâ exheredationis & præteritionis nihil omninò eorum, quæ in illo scripta essent, valebat *l. 8. §. ult. & l. qui repudiantis 17. §. cum contrà l. cum mater 28. in fin. ff. de inoffic. testam.* Jure tamen novissimo *b. Nov. §. aliud.* constitutum est, ut nimirum testamentum quoad institutionem solam heredis sit irritum; valeat autem quoad cætera, putà, legata, fideicommissa, tutorum dationem, manumissionem, libertorum assignationem &c. *Auth. prætereà C. de liber. præteritis*, uti paulò antè dictum.

Sicut ergò testamentum patris, in quo filius non adscriptâ justâ causâ ingratitudinis exheredatus est, tantum quoad institutionem corrui, legata autem præstanda sunt *b. Nov. 115. §. sive igitur eodem modo*, filio præterito in testamento paterno, legata conservanda sunt, quia exheredatio non ritè facta, nihil aliud est, quàm præteritio. Addo, quòd dicat Imperator in *bac Nov. §. hac autem ità se prædicta statuissè*, ut à liberis exheredationis & præteritionis contumeliam auferret. Donell. *ad dict. Auth. ex causâ num. 7. & 8. C. de lib. præter.* Fachin. *lib. 4. controuv. cap. 9. & 10.* Rittershusius *p. 6. cap. 3. n. 27.* Et sic Facultas Juridica Lipsensis respondit *d. l. filio præterito ff. de injust. rupt.* per dict. Authenticam ex causâ hodiè esse correctam; referente Scheffero *p. 1. quest. 44. num. 24.*

Non autem turbet aliquem, ut, eo quod caput est & fundamentum totius testamenti sublato, destructoque, nihilominus subsistant accessoria; & naturæ congruum fit, quòd, cum principalis causa non subsistit, plerumq; nec ea quidem quæ sequuntur, locum habeant *c. accessorium de reg. jur. in 6.* Undè dicendum, institutione, ut capite principali, irrita, id est, rescisso testamento, nihil in eo valere, neq; legata, neq; libertates *l. 8. §. ult. l. cum mater 28. de inoffic. testament.* Nam hujus novi & tam singularis juris constituendi illa est ratio, ut contumelia exheredationis & præteritionis minuatur, & quantum fieri possit, auferatur liberis: huic autem rationi & fini legis novæ fit satis, solâ institutionis rescissione; & proindè opus non est legata quoq; rescindi. Est igitur hic casus singularis, quo testamenti parte principali, ut institutione rescissâ, conservantur tamen legata, & aliæ testamenti partes sive capitula Giphani. *ad d. Auth. ex causâ pag. 72.* An verò hæc *Nov. 115.* & dict. Authentica *ex causâ* locum habeat in omni præteritione, tam paternâ, quàm ꝑ maternâ, hoc est, valeatne testamentum, in quo pater vel mater liberos suos præterierit, causâ legitimâ testamento insertâ, quæ quoq; vera esse probatur, an verò ipso jure sit nullum? de eo dictum est *sup. num. 17.* & explicat etiam Rittershusius *dict. cap. 3. n. 34.*

De militari testamento, an illud subjaceat querelæ inofficiosi? quæritur: De jure veteri res certa est, quòd miles, si liberos habet, & scit se habere, impunè eos prætereat, multòq; magis seu jure seu injuriâ exheredet: & quòd præteritio pro exheredatione sit, & exheredatio quævis pro justâ exheredatione, adeòq; testamentum militis inofficiosi querelæ non subjaceat *l. cum antiquis*

*tiquis 37. l. de inofficioso 9. l. testamentum 24. C. de inoffic. testam. l. si instituta §. de inofficioso & l. Papinianus 8. §. Papinianus ff. d. tit. Sed controversia est, an, hodierno jure, inspecto, idem respondendum? sunt enim qui putant, ex jure novissimo nullum esse testamentum militis præterito filio: Item querelæ inofficiosi subijci militis testamentum, si is ex non justâ causâ exheredaverit liberos: cui rei causam attulit hæc *Novella 115. cap. 3.* quæ generalis est, undè & militum testamenta ei includi Dd. communiter voluerunt Clarus §. *testamentum quest. 4.* Covarr. in c. *quia nos. de testam.* Sed contrarium defendit Viglius ad §. *sed si Instit. de exheredat. liber. num. 4.* quem sequitur Fachinæus lib. 6. *controv. cap. 74.* & Bocerius lib. 1. *de bello cap. 21. num. 6. & seq.* qui negant eam *Novellam* de militibus loqui, sive illâ generali constitutione contineri milites; ac proindè testamentum militis non rescindi, sicut aliorum, si parentes milites filios suos absq; legitimâ causâ exheredaverint vel præterierint: & e contrario, filij suos parentes simili modo præterierint vel exheredaverint absq; legitimâ causâ. Ratio est: quod militum singulare jus sit, id quod generali correctionis dispositioni de alijs parentibus non subiacet. Et si de militum testamentis Imperator suam *Novellam* intelligi voluisset, haud dubiè more suo id verbis expressisset; præsertim quia Justiniano id solenne est, ut in milium quoq; personis locum esse constitutionibus suis expressè decernat, cum eodem etiam milites continere intendit, ut patet ex *Nov. 1. ibi* in communem personâ, sive privatâ, sive militari, &c. & alibi sæpè. Quia & in totâ illa *Novella* nullum verbum est de militari testamento, nullum verbum, quòd veteres leges sint.*

sublatæ: quocircâ in vigore adhuc esse intelliguntur
arg. l. precipimus C. de appellat. l. sancimus C. de testam. vide
suprà in proœmio sub num. 45. Sic clericorum etiam testa-
 menta, de his rebus, quæ præter Ecclesiæ redditus acqui-
 runtur, ex causâ exheredationis vel præteritionis non
 rescindi, docet Baldus in *Authenticâ presbyteros C. de Episc.*
& cleric. & Abbas in c. quia nos. de testament. Sed contra-
 rium, quòd clericorum testamenta, si sint inofficiosa,
 subjaceant querelæ ac rescissioni, tenet Salycetus *add.*
Authenticam Presbyteros & in Autb. ex causâ num. 18. C. de li-
ber. præter. item Covarruvias in *d. c. quia nos* quos sequi-
 tur Fachinæus *lib. 6. controuv. cap. 75.* ubi testatur, hanc
 sententiam juri esse magis consentaneam, adducto soli-
 do fundamento & planè firmo in *b. Nov. 115. cap. 8. §. &*
he quidem. ubi generalitèr Justinianus idem de liberis
 testantibus, quod de parentibus constituit: ut eis
 non liceat parentes suos in rebus, de quibus possunt
 testari, exheredare vel præterire sine justâ causâ, &
 quod alioquin testamentum rescindatur. Hæc consti-
 tutio clericos non excipit, nec jure canonico illi exi-
 muntur: ergò eâdem constitutione continentur, quâ
 cæteri liberi, in rebus, de quibus testari possunt, ut-
 putâ, castrensibus vel quasi: constat enim, eos de ijs
 testari posse, non de alijs, si sint in potestate patris:
 quibus procul dubio Imperator æquè legem illam sta-
 tuit, atq; emancipatis. Ad contraria argumenta respon-
 det Fachinæus *d. loc.*

Illud quoq; in controversiâ est; ingratitude causâ
 si probetur, quæ testamento parentum expressa non
 sit, possintnè filij exheredati rescisso testamento ab in-
 testato hereditatem vindicare? Sanè non desunt, qui
 docue-

docuerunt, ingratitudinis causâ probatâ, licet testamento non insertâ, liberos ab hereditate excludendos esse: Sed argumenta eorum non stringere, docet Fachinæus *lib. 6. controu. cap. 76.* & contrarium demonstrat, ex hac *Novellâ 115. cap. 3.* ubi Imperator Justinianus *Sanctimus, non licere penitus patri vel matri &c. filium vel filiam, vel ceteros liberos præterire, aut exheredes in suo testamento facere &c. Nisi forsân probabuntur ingrati, & ipsas nominatim ingratitudinis causas parentes suo inseruerunt testamento.*

Hujus textus autoritate probatur, testamentum rescindi, & filium exheredatum vindicare posse hereditatem, licet ingratitudinis causâ ab herede probetur, si ea testamento nominatim inserta non fuerit: quia Justinianus duo conjunctim exigat: unum ut causa ingratitudinis probetur: alterum ut nominatim testamento inseratur: atquæ ita post alios docet Covarruvias *in c. Raynutius num. 7. de testam.*

Quartum caput cavet, ut lugentes, & qui genere illis proximi sunt, nullâ de causâ intrâ nonum diem præhendantur, vocenturq; in jus; vel ut non liceat creditori intrâ novem† dies heredem defuncti pro debito 24 molestare, aut bona defuncti quocunq; modo inquietare *b. Nov. 115. cap. 5.* tum† quia intrâ illud spatium lugere 25 videantur heredes, & ut eleganter Cujas *in l. si ex re communi 28. §. fin. ff. de stipul. serv.* heredis familia funesta fieri dicebatur, & intrâ nonum usq; diem iusta defunctis & *μνημόσυνα* persolvebantur Cujas. *ad b. Nov. 115. cap. 5.* Gothofred. *ibid.* tum† quia causa funeris publica est, *l. 26 sunt personæ ff. de relig. & sumptib. fun.* & ideò qui funus ducunt vel persequuntur, vel iusta mortuo faciunt in jus vocari non possunt *l. 2. & 3. ff. de in jus voc.* sed eo

nomine sustinetur omnis cognitio & exactio diebus novem: elapso autem novendio, actio ipsis est parata. *Nov. 123. Cujat. ad Nov. 60. ubi etiam dixi. Sed quod hoc loco constitutum de tempore justorum faciendorum, putà, novem dierum, non amplius observari, notat Rittershusius p. 9. cap. 21. num. 13.*

Illud adhuc ex *b. Nov. cap. 5. in fin.* notandum est, de jure revocandi domum, si nimirum quis debitor sive reus conventus domum revocavit, & inde dilatio ei concessa fuerit, quod ea dilatio non debeat nocere creditori agere volenti, si forte actio sit temporalis, quæ præscriptione temporis excludi poterat: tempus enim ei interim non curret: quia agere non valenti non currit præscriptio *b. Nov. cap. 5. in fin.*

Quintum caput est *de constituta pecunia* obligatione & sponsione; sive de constituto: non *de constituto possessorio*, quod vocarunt Interpp. de quo tractari solet. *27 ad l. quod meo 18. ff. de acq. poss.* sed *de constituto* † *quod est pactum quoddam prætorium*, sive à prætore confirmatum. Ut autem hoc rectius intelligatur, sciendum est, Romanis fuisse multa ac diversa verba, quibus quid alteri promitterent, nimirum, promittendi, spondendi, pollicendi, dicendi, constituendi & recipiendi. Sed omissis alijs, hoc loco dicendum de verbo *constituendi*.

Qui igitur alteri quid promittit, utitur verbo constituendi: quæ promissio jure civili nullam parit actionem, utpotè, nuda conventio *l. juris gentium 7. de pact. l. 1. de constit. pecun.* jure tamen prætorio parit actionem † quæ constitutoria, aut de constitutâ pecuniâ dicitur *dict. l. juris gentium 7. & §. in personam Instit. de actionib.* Neque tamen ad hanc actionem satis est, solum hoc

verbum *constituendi*, sed quoq; requiritur, ut quid debeat saltē naturā *d. l. i. §. i. & §. i. & §. debitum cum l. seq. de constit. pec.*

Ut autem sciatur, quid novi juris Justinianus in hac Nov. 115. cap. ult. constituerit, distinguendum est inter quatuor † casus & formulas constituti; qui quævē 29 quoad jus & effectum valdè differunt.

Primò † namquē, si ita quis constituat pro se aut 30 pro aliā personā, ut dicat, *satisfaciam tibi* (nempe, quod ego vel alius debemus) eo casu extrā dubitationem est, quod tales constituens tenetur pro eā quantitate quam promisit, inquit Imperator *b. Nov. cap. ult. Authent. si quando C. de constit. pecun.*

Secundò, † si quis ita constituat: *Satisfiet tibi à me*, 31 *& ab illo & illo* v. g. *à me & à Titio & Sempronio*: quo casu si non consentiant illi, quos secum conjunxit constituens, ipse solus obligatur, sed pro ratā portione v. g. si cū debiti constituendi summa esset trecentorum aureorum, dixerat quis creditori, *satisfiet tibi à me & Titio & Sempronio*, tantū in centum tenebitur: Titius autem & Sempronius nullatenus obligabuntur; quia non consenserunt, & consequenter nullatenus obligabuntur *l. in omnibus 55. & l. 57. de oblig. & act.*

Tertiò, † si quis ita constituat: *Satisfiet tibi*, sive, 32 *erit tibi satisfactum aut à me, aut à Titio*: tunc non consentiente Titio, ille solus tenebitur, qui promisit, & quidem in solidum tenebitur. Ratio est, quia hoc agitur, ut & constituens teneatur in solidum, & illa alternativa seu distinctio habeatur pro non adjecta, cū alter constituens suā promissione ipsum obligare non potuerit, quia in eo deest consensus, sine quo nulla contrahitur obli-

obligatio *d. l. in omnibus 55. & l. 57. ff. de oblig. & act.* Et quòd inutilis sit promissio, alium daturum vel facturum, id expressum est in §. *si quis alium Instit. de inutilib. stipulat.* Cujat. *ad hanc Novellam in fin.*

Animadvertendum autem est hoc loco ad differentiam hujus formulæ, à formulâ præcedente secundâ, & quantum intersit, utrum dicas: Ego tibi constituo, me, aut Titium de ducentis satisfacturum: an verò dicas: constituo me & Titium, tibi satisfacturum de ducentis. Nam altero casu, qui disjunctionem continet, in solidum teneberis: altero, qui habet copulativam, duntaxat pro ratâ portione: nam adjectio Titij, quæ est inutilis, non auget obligationem tuam Cujat. *ad b. Nov. in fin.*

33

Quartò † & ultimò constituitur impersonaliter ita: *Satisfiet:* quòd constitutum non obligat constituentem: quia impersonalitas illa, id est, quòd non exprimitur, neq; quis, neq; cui solvere aut dare debeat, vitiat id quod agit. Cui simile est, quòd nec hujusmodi stipulatio valet, *dabis centum?* dabitur. Nam hic quoq; est impersonalitas vitiosa Cujat. *b.* & Rittershusius *p. 3. cap. 5. num. 9. & seqq.* Ubi illud adhuc adjicit: quòd Justinianus in *l. ult. C. de constit. pecun.* beneficium divisionis ex Epistolâ D. Adriani, competens pluribus fidejussoribus, *de quo agitur in §. si plures vers. Sed ex Epistolâ Instit. de fidejuss.* produxerit etiam ad duos pluresvè reos constitutæ pecuniæ pro alieno debito. Sic enim solere jura & beneficia legum paulatim ampliari ac produci utilitatis causâ.

De Militibus.

SUMMARIA.

1. **M**ilitibus interdicta est privatorum negotiorum administratio: eorum officium: fœderati qui num. 2. militem facit relatio in numeros n. 4. milites & fœderati differunt n. 5. pœna irrogatio tam in habentes ac retinentes, quàm in ipsos milites num. 3.

IN editione Gothofredi talis est Rubrica: *Ut neq. miles, neq. fœderatus observetur domui privatae, aut possessioni alicujus.* Undè patet, alios esse milites, alios verò fœderatos. *Milites* sunt sub magistris militum, vel Ducibus, vel Tribunis: *Fœderati* sub Optionibus; Optiones sunt, qui annonam militibus dividunt, & pro salario accipiunt decimam quintam portionem copiarum; item, qui faciunt recauta *Nov. 130.* ubi dixi num. 3. & 4. l. 9. C. de exact. tribut. undè & græci lib. 54. basilicôn annonæ divisionem interpretantur Optionem militum. Nominis ratio hæc est; quòd duces sibi optent eos dividendæ annonæ causâ, quasi adjutores, quò faciliùs cætera munia militaria obeant: quâ ratione Optiones etiam auxilia fœderatorum dicuntur, quæ legionibus in acie junguntur, ut ijs præliandi magis adminiculum, quàm principale sint subsidium l. ult. C. de locat. b. Nov. 116. & seq. Duces illorum proprio nomine Phylarchi appellantur Cujat. ad tit. C. de exact. tributorum lib. 10.

Hæc Novella autem tractat de interdictâ† militibus privatorum negotiorum administratione. Et quidem vetus est constitutio, ne milites privatis negotijs occupentur l. milites C. de locat. l. milites C. de remilitar.

H h h h

Idem

- Idem & de fœderatis constituit hæc *Novella 116. Offi-*
 2 *cium* † enim militum & fœderatorum (qui exinde dicti,
 quòd per optionem ex fœderatis populis in numerum
 militum sunt cooptati) h. e. non ut otiosi delitescant,
 sed ut pro libertate & commodis Reipubl. contra ini-
 micos militent, & hujus commoda augeant, barbaro-
 rum autem potentiam refrenent & coerceant, adeò-
 què communibus rebus sint utiles: quocirca nullo mo-
 do debent privatis utilitatibus occupari *b. Nov. 116. in*
 3 *proœmio & cap. 1. in fin.* Et ideò fœderati † ad optiones
 suas, milites ad numeros suos, relictis privatorum ne-
 gotijs, redire jubentur: alioquin milites quidem & fœ-
 derati ex hac causâ subeunt ultimum supplicium, id est,
 poenam capitis, ut interpretatur D. Cujatius *ex l. ulti-*
imum supplicium ff. de pæn. qui verò eorum opera in suis
 possessionibus, prædijs, negotijs vè utuntur, nisi eos in-
 trà mensem, sive triginta dies, à die insinuatæ constitu-
 tionis hujus computandos, à privatis negotijs expule-
 rint, exautorationem sive militiæ privationem, itemq;
 publicationem bonorum patiuntur. Deniq; in iudices
 conniventes decernitur poena decem librarum auri, &
 exilium, si violatores non pertrahant ad legitimas
 poenas.

- Notandum hîc etiam, militem facere relationem
 4 in numeros, sive tunc demùm † aliquem verè militem
 esse incipere, posteaquàm in numeros relatus est. Mili-
 5 tes enim certos suos numeros habent: fœderati † erant
 sub optionibus Cujat. *b. & ad Nov. 22.*

Cæterum, ad milites pertinet tota res ratioq; mili-
 taris, quæ pro publicâ causâ habetur, quomodo scilicet ad
 militiam ordinentur, sacramento adigantur, in classes
 nu-

numerosq; referantur, deq; eorum usu & officio, *b. Nov. 216.* disciplinâ, judicijs, privilegijs; quibus accensentur etiam *solaria* ijs debita, puta, stipendia undè alantur. Super hæc, *Metata* seu jus hospitij, facientibus iter militibus debetur, & est præbendum *tot tit. C. de metatis & epidemeticis lib. 12.* & *epidemetica*, hoc est, precia, quibus se redimunt opulentiores ab hoc onere militum suscipiendorum; quæ post sunt abrogata *Nov. 130 & Nov. 134.* ne hoc prætextu, quasi concussione, à militaribus hominibus provinciales emungi pecunia possint *l. ult. C. de metatis.* Metatores vulgò dicuntur, qui præparandi & enotandi hospitij gratiâ procurrunt, & designant loca diversoriorum, quos vulgò *Fourrerios* dicimus. Nam & deputatas singulis domos manu sua denotasse, & postibus hospitaturi nomen adscripsisse, disertè tradit *l. 1. C. de metatis & Epidem.* Optatus Afer *lib. 3.* cum antè venturos milites metatores, ut fieri solet, mitterentur Cujat. *ad d. tit. C.* Ab illo onere metatorum excusantur Professores *l. Archiatros C. d. tit.* Illud etiam constituerunt Impp. Ne quis comitum aut militum nomine *Salgami gratiâ*, culcitrâs, oleum, à suis extorqueat hospitibus *l. unic. C. de Salgamo hospitibus non præbendo* Undè patet, Provinciales necesse habere præstare militibus *Salgama*.

Salgami nomine conditas herbas, veluti enulam, brassicam betam, quæ etiam à Turcis hodiè condiri soleant, significari, scribit Cujatius *ad l. unic. C. de Salgamo*: sed cum hujus *Salgami* nominis obtentu exigebant transeuntes milites à suis hospitibus etiam culcitrâs, ligna, oleum, Imperator hoc tollit & prohibet in *d. l. unica.* Alciatus *ad d. l. unic.* notavit, quod & *Salgami* appellatione veniat oleum, sal, butyrum, & hujusmodi

esculenta ad condiendum, atq; etiam alia indies necessaria, veluti ligna: allegans ad hoc *Ausonius*:

Salgama non hoc sunt quod balsama, cedite odores.

Wesenbecius in Oeconomia Codicis ad tit. 40. lib. 12.

Salgama, tradit, esse quælibet sale condita, putà, carnes, herbas, & similia, quæ ità condita durant in longum, neq; putrescunt, & necessitatem commeatus in exercitu sublevant. Et ità etiam *Pacius explicat in Oeconomia Codicis ad tit. 41. lib. 12.*

Deniq; militibus concedi solet jus commeatus, h. e. abeundi licentia, data militi hac lege, ut intra certum tempus revertatur, putà his verbis: *Si quis vestrum suos invisere vult, commeatum do: primò verè adsitis edico*, apud *Livium* 30. Difficile autem datur commeatus militum, nisi causis justissimis approbatis, teste *Vegetio*, quem refert *Cujatius ad tit. Codicis de commeatu*. Qui verò deserunt militiam, non impetratà venià, dicuntur *Desertores*, qui puniuntur, & eorum occultatores; præmio autem afficiuntur, qui eos producant *l. 1. C. de desertorib. & occultatorib. eorum*.

NOVELLA CXVII.

Ut liceat matri, & aviæ, & alijs parentibus, pòst legitimam partem liberis derelictam, quomodò voluerunt, residuam facultatem suam disponere, & alia capitula.

SUMMARIA.

1. **F**iliofamilias potest quid ità relinqui ne patri ususfructus quærat: Ratio ejus n. 2. Sed hoc casu patri debentur alimenta num 3. non est administrator rerum à filiofamilias relictarum num. 4. Sed filiusfamilias non potest de

*de ejusmodi bonis testari num. 5. respondetur contrarie
objectioni num. 6. at donare mortis causâ potest res ad-
ventitias num. 7.*

8. *Sola nominatio filij facit naturalem suum & legitimum.*

9. *Liberi primi & secundi matrimonij ad paternam heredi-
tatem equaliter admittendi num. 10.*

11. *Dotalia instrumenta requiruntur in nuptijs illustrium.*

12. *Liberi divortio facto, apud, quem & cujus expensis educari
debeant.*

13. *Divortij causa quæ.*

14. *Marito conceditur potestas occidendi adulterum: si ter sit
admonitus abstinere ab alloquio conjugis, nec dùm pa-
ruit num. 15. 16. & 17. ubi notandum, quod adulter verus
habetur, etiamsi non sit deprebensus vel convictus n. 18.
sed non ubiq; sed certis saltèm locis hæc potestas occiden-
di marito concessa n. 19. Hodie alia sunt remedia, qui-
bus utimur ad conservandam thori maritalis castita-
tem num. 20. & 21.*

22. *Maritus potest accusare uxorem adulterij constante ma-
trimonio.*

23. *Per hanc Novellam 117. abrogatur l. crimen 11. C. ad L.
Jul. de adult.*

24. *Mariti sevitia hodie non est justa causa repudij: sed ta-
men maritus aliâ ratione punitur num. 25.*

26. *Uxori non datur actio injuriarum contra maritum.*

27. *Maritus exercens sevitiam, cogitur cavere de non amplius
offendendo: nisi nimis formidabilis sit sevitia, num. 28.
de quo judicis est cognoscere num. 29.*

Reus læsæ majestatis non potest testari num. 30.

DEcem sunt capita hujus Novellæ. Antequàm
autem ad primum caput perveniam, illud præmit-

tendum duxi; donationem propriè sic dictam, ratam non esse, si quæ à patre in filium familias sit collata *l. cum de bonis 11. C. de donat. l. donationes 25. C. de donat. int. vir. & uxor. Gail. 2. Obs. 38. num. 1. & seqq.* ubi hujus prohibitiæ donationis rationem explicat: quod jus correctum non est per hanc *Nov. 117. cap. 1.* licet id existimet *Vaudus lib. 1. quest. 4. in fin.* nam locus illius *Novellæ* est de parentibus, qui in potestate sua liberos constitutos non habent; & de donatione, quam ejusmodi parentes in liberos suos conferunt, non etiam de parentibus, qui filijs & filiabus suis familias donant, *ibi, sub hac definitione atq; conditione, si voluerunt, ut pater, aut qui omnino eos habent in potestate, in his rebus neq; usumfructum, neq; quodlibet penitus habeant principium.*

Primo itaq; capite cavetur; si quis filio familias vel testamento reliquerit, vel donaverit res aliquas inter vivos, mortis vè causa, hac adjecta lege, si vè conditione, ut ne patri acquiratur ususfructus, quod tunc patri
 I ususfructus bonorum illorum non t acquiratur, sed ea pleno jure ad filium familias pertineant *hæc Nov. 117. unde sumpta est Authentica Excipitur C. de bon. quæ. liber.*

Undè patet, esse hanc notabilem exceptionem illius regulæ, qua traditur, bona adventitia quoad proprietatem esse quidem liberorum qui in potestate sunt, at quoad usumfructum pertinere ad patrem: cur autem proprietas manet liberorum, ratio est: quia si etiam hæc ad patrem transiret, & ab hoc ad alios, putà, fratres, vel extraneos, id nimis triste ac luctuosum foret liberis, qui videre cogerentur, vel sudores suos, vel etiam fortunæ indulgentiam ac liberalitatem in alios transferri. *Instit. tit. per quas pers. & l. cum oportet 6. C. de bonis quæ. lib. & quæ ibi notantur.*

Ratio † exceptionis, est voluntas testatoris, vel donatoris, cui liberum fuit ejusmodi legem sive modum certum rei suæ à se donatæ vel relictæ ab initio adjicere *tot. tit. C. de donat. quæ sub modo*: cum potuerit etiam nihil donare, vel non tantum, vel plus donare aut legare: unusquisq; enim est rei suæ moderator & arbiter *l. in re mandata 21. C. mandati*.

Neq; repugnat juri, talis conditio, ut cujus est proprietas, ejusdem etiam sit ususfructus, sive, ut qui est proprietarius, sit etiam fructuarius, id est, pleno jure, dominus Cujat. *ad b. Nov. 117. pag. 280. in pr.* Illa sane adjectio nunquam probata est, in bonis, quæ patri pleno jure acquirebantur, ne ipsius esset proprietas Cujat. *ad banc Novel. in pr.* Hoc autem rectè improbat Rittershufius *p. 5. cap. 15. num. 3.* quod Irnerius *in d. Aut b. excipitur* posuit: *ab aliquo parentum*: quasi scilicet aliud esset, si ab extraneo res essent relictæ filijs familias sub hac conditione. Imò verò idem est, etiamsi ejusmodi legem extraneus quispiam à se relictis vel donatis adjecerit: ut manifestum est ex contextu hujus *Novellæ 117.* Ac fortasse *parentum* appellatione intelligi voluit Irnerius, propinquos sive cognatos: sicut sæpè & in jure Canonico & feudali parentes pro cognatis usurpantur Cujat. *ad c. veniens 13. Ext. de Sponsalib. & matri. & ad c. cum in tuâ 27. eod. tit.* Et hanc quæstionem, An ususfructus parenti ex bonis filij adventitij debitus, ei tacitè auferri possit? elegantè tractat Petrus Hegius *quest. 12. per tot. parte 2.* ubi in fine etiam addit, quod eo casu, quo patri vel aviæ ususfructus interdictus, ei alimenta † ex bonis filij debeantur, quando eget & inops est *l. Imperator 50. ad SC. Trebell. Boer. decis. 61. num. 17.*

Quam-

Quamvis etiam aliàs pater solet esse legitimus administrator bonorum adventitiorum filijfamilias *l. 1. in verb. & personam gerant legitimam C. de bonis matern. ubi Dd.*

Hoc casu tamen idem non obtinet, propter expressam contrariam voluntatem, vel testatoris, vel donatoris. Nam cum is voluerit patrem exclusum ab usufructu earum rerum, utiq; etiam ab earundem administratione cum voluit remotum: idq; absq; dubio † ideo, quòd pater prodigus, vel inimicus testatori vel donatori fuerit: vel alià ratione ejusmodi conditioni adji-ciendæ occasionem præbuerit. Erit itaq; administra-
 4 tio aut penes ipsum filiumfamilias, si is perfectæ sit æta-
 tis, ut loquitur *Novella hæc 17.* hoc est, 25. annorum: aut penes matrem & aviam, quibus gubernationem com-miserit testator, vel donator: ità tamen ut mater & avia non cogantur administrationem suscipere: aut penes alium, quem testator vel donator voluerit esse admini-
 stratorem; aut deniq; si testator vel donator neminem constituerit curatorem seu gubernatorem, vel etiam si fortè constitutus quispiam ab eo, noluerit administra-re, vel mortuus fuerit; tùm judex competens idoneum aliquem curatorem ordinabit, cum legitimâ fidejussio-ne sive satisdatione; & is erit curator, donec filiusfa-milias ad perfectam ætatem pervenerit *b. Nov. 117. cap. 1. ubi Cujat. d. pag. 280.*

Sed hoc loco quæritur, an filiusfamilias de hujus-
 modi bonis, in quibus pater nullum jus & usufru-
 ctum habet, putà, si eà lege sint ei relicta, ut nullum
 5 usufructum pater habeat, testari † possit? Quod rectè
 negat D. Cujatius *ad b. Nov. d. loc. arg. l. Imperator 50. ff. ad Trebull.* Qui contrarium tuentur, nituntur textu hujus
 No.

Novellæ cap. 1. ubi Imperator filijs de bonis maternis eâ lege relictis, ne pater in ijs consequatur usumfructum, concedit licentiam, quo velint modo, disponendi. Sed Viglius † ex fontibus ostendit Imperatorem non usum esse verbo *ἀγαθὴν εὐδοκίαν*, quod denotat dispositionem, jure publico, qualis in testamentis cernitur; sed *διοκείν*, quod significat administrationem, dispensationem ac dispositionem liberam rei familiaris, jure privato; quod ipsum quoq; antecedentia & consequentia in d. hâc Nov. 117. cap. 1. vers. *res autem ita relictas* &c. Satis ostendunt Vigl. ad §. 1. n. 16. Inst. *Quib. non est permiff. fac. testam.* ubi addit, contrariam sententiam esse reprobata, cum Justiniani constitutio *l. pen. & ult. C. qui testam. fac. poss.* manifestè ei opinioni refragetur. Et negativam sententiam tanquàm veriore, amplectitur etiam Fachinæus *lib. 5. controvers. cap. 94.* At filiusfamilias mortis causâ absq; patris consensu rectè potest donare † res adventitias, in quibus parens nullum habet usumfructum ex hâc Nov. 117. §. *sancimus igitur* & §. *res autem ita relictæ* & *l. pen. C. de testam.* & pluribus tradit Fachinæus d. *lib. 5. cap. 25. & cap. seq. 26.* ubi probat, filiumfamilias donare posse ipsi patri consentienti causa mortis bona adventitia.

Secundo capite, unus introducitur modus, quo naturales fiunt sui: quando † scilicet constat aliquem legitimum filium non esse, sed nothum, & pater in publico instrumento, vel etiam in testamento, vel apud acta, vel etiam in privata trium testium subscriptione munitâ aliquâ scripturâ, simpliciter eum *nominet filium*; sanxit Justinianus *b. Nov. 117. cap. 2.* cum ex hâc appellatione fieri legitimum, non secus, atq; si cum ejus ma-

tre nuptias contraxisset Cujat. *b. Vult. inter Marpurg. consil. 17. num. 26. vol. 3.*

Tertium caput, est *de exæquandis liberis primarum & secundarum nuptiarum*, † licet non in utrisq; interverint dotalia instrumenta. Cum enim nuptias quis contraxisset, primum affectione maritali, sine dotalibus instrumentis confectis: deinde soluto matrimonio secundas nuptias contraheret solennitèr cum instrumentis dotalibus: dubitatur, an liberi primi & secundi matrimonij ad paternam hereditatem æqualitèr admittendi essent? Imperator itaq; hoc loco adæquationem liberorum constituit, quoad successionem, ut
 9 scilicet liberi ex nuptijs minùs solennibus nati, paritèr † succedant cum his, qui ex justo matrimonio procreati sunt *b. Nov. cap. 3. & 4.*

Quarto capite declaratur, quandò in nuptijs exi-
 11 gantur instrumenta nuptialia, nimirum, in nuptijs † illustrium, quæ nuptiæ solis dotalibus instrumentis conficiuntur, eò quod illustres sunt *b. Nov. cap. 4. & 6. Cujat. ad Nov. 18. & Nov. 22. ubi etiam de his dixi num. 12.*

Quintum caput est *de indotatis uxoribus*: de quibus dictum est suprà *ad Nov. 53. p. 5.*

Sexto capite confirmatur constitutio Leonis, id est, *lex ex morte C. de pact. convent. & abrogatur lex 1. C. de naturalib. liber. de quo actum ad Nov. 89. in fin.*

Septimo capite declaratur, apud quem, & cujus sumptibus liberi educari debeant, divortio factò: nimirum apud eum parentem, qui causam divortij non
 12 dedit, sumptibus † & expensis alterius, cujus culpâ separatio facta est, & ut nihilominùs ad parentis utriusq; hereditatem vocentur *b. Nov. cap. 7. quod pertinet ad tit. Cod. divortio factò apud quem filij lib. 5. tit. 24.* Octa-

Octavum caput est *de justis causis † divortij*, quæ quidem multæ sunt *ex l. consensu C. de repud. & Nov. 12.* ubi dictum est latè de causis divortij: sed ex hac Novellâ ad breviorum numerum contrahuntur; & pleræq; ex prioribus improbantur; quæ tamen & postea à Leone revocatæ sunt *Nov. 30. & 31.* ut si mulier vivo marito de contrahendis nuptijs cum alio egerit; vel si odio mariti partum abegerit Cujat *h. de quo etiam dictum ad Nov. 22.* ubi *n. 51.* traditum, ob quas causas uxor maritum repudiare potest; inter quas etiam calumniola accusatio adulterij refertur, hoc est, si maritus uxorem suam de adulterio accusaverit, nec probaverit crimen, quod intendit *h. Nov. 117. cap. 9.* undè patet, maritum falsò uxorem de adulterio accusare, & diffamare non posse. Nam uti hodiè ob adulterium maritus non tantum dotem & donationem propter nuptias retinet, sed etiam ex cæteris bonis uxoris tantum capit, quantum facit tertia pars dotis; ita etiam coercetur maritus ob calumniam, si falsò mulierem adulterij ream postulaverit *h. Nov. 117. cap. 9.* vel etiam ob adulterium, si cum aliena uxore probri quid fecerit *Nov. 134. Cujat. add. Nov. 117. pag. 129.* Joach. Steph. *ibid.* ubi *n. 9.* hoc etiam intelligendum docet, de nuda diffamatione mariti, quam in uxorem suam, præter culpam effundit.

Quia autem constitutio dictæ Novellæ *117. cap. 9.* loquitur saltè de maritatis & conjugibus; exindè quæri solet, si sponfus post contracta sponsalia diffamet sponsam, quasi cum eâ vel ipse sponfus, vel alter quispiam rem habuerit, sponsa verò hoc neget, neq; à sponso probatum sit, an tunc sponsa ita diffamata ob calumniam petere possit repudium? quod affirman-

dum putamus: nam si divortium in conjugibus lege est dispositum eo casu, quando maritus accusat, vel diffamat mulierem adulterij, & succumbit in probatione: certè multò magis diffamatio, quæ instar est accusationis impudicitiae vel stupri admissi in sponsa, quæ fit à sponso, causa erit repudij: quippè quòd dispositum in contracto seu consummato matrimonio, hoc magis disponitur & dispositum habetur in contrahendo: citius enim dissolvitur contrahendum, quàm contractum matrimonium: multaq; impediunt contrahendum, quæ non impediunt contractum, per notata Cujatij *ad c. quemadmodum 25. de jurejur.*

Ut maximè autem ex hâc constitutione *Nov. 117. cap. 8. versic. si de adulterio* intentata accusatio adulterij & non probata, justa divortij causa fuerit: attamen non immeritò dubitatur, an id in Ecclesijs reformatis sit permittendum, hodierno jure, quo causæ divortij ex solo jure divino æstimantur, putà, adulterio & malitiosâ desertione *arg. cap. 19. vers. 9. Matth. & cap. 7. vers. 15. Epist. prior. ad Corinth.* Sic Beza in tract. de divort. & repud. nullas agnoscit divortij causas, præter adulterium & desertionem: reliquas jure civili promulgatas causas nominatim reprobans: idem ante ipsum fecere Theologi alij, Pomeranus, Brentius, Bucerus. Sunt qui existimant, ob intentatam accusationem adulterij, à marito, adversùs uxorem, separationem thori permittendam, nec uxori ad maritum, tanquàm hostem capitalem, reditum injungi posse Thom. Trivis. *decis. 45. n. 10. lib. 1. Pruckman. consil. 18. n. 24. vol. 1.* Sed separationem ad thorum & mensam, tanquàm inventum Pontificium, & errorem quorundam Patrum, veluti laqueum con-

conscientiæ, & sacræ scripturæ contrarium Theologi improbant Beza *d. tract. de divort.* Chemnit. *in examine Concilij Tridentini tit. de matrimonio.* Diverso namq; respectu, matrimonium est, & non est: vir est maritus, & non est: quod authoritate sacræ scripturæ defendi non potest. Divus Paulus *1. Corintb. 7.* duplicem tantum statum hominum constituit, cœlibatum & matrimonium, in quo alter conjugum sit in alterius potestate, ut mutuò se fraudare non possint: tertium verò statum, qui inter cœlibatum & matrimonium intermedius sit, non agnoscit. Nec divortium, quo jus matrimonij manet, leges agnoscunt: nam *l. 2. in princ.* dicitur distrahere matrimonium *l. 13. ibid.* dicitur, divortium non esse, nisi verum, quod fit animo constituendi perpetuam dissensionem. Ulpianus *in l. quod ait in pr. eod.* inquit, constare matrimonium dicere non possumus, cum est separatum. Sic *Deuteron. 24.* per divortium fit omnimoda dissolutio matrimonij Schard. *in lexico verbo divortium.*

Ubi hoc adhuc notandum, quòd maritus uxorem adulterij accusans, suamq; intentionem non probans, injuriarum conveniri possit *arg. Deuter. 22. vers. 18. & 19. cap. Satis hoc apparet 14. causa 33. quest. 5. junct. l. qui crimen 3. in fin. C. de his qui accus. non poss. l. qui accusare C. de edendo, Constit. criminali Caroli V. artic. 12. artic. 99. & artic. 201.*

Nonum caput est *de matrimonio non solvendo nudo consensu:* quâ de re dictum *ad Nov. 22.* Simul ac de eo quod sequitur; de matrimonio ob militiam, vel ex alijs causis, dirimendo: & de poenis injusti repudij *d. Nov. 22.*

Decimo & ultimo capite continetur sanctio, quâ Imperator concedit marito potestatem † suis manibus 14.

- occidere adulterum, etiam non deprehensum in adulterio & *ἐπαυτοφόρῳ*, si nimirum quis suspicatus aliquem
 15 velle suæ uxoris illudere castitati; & ei ex scripto tres
 16 contestationes destinaverit, habentes testimonia trium virorum fide dignorum, ut scilicet abstineat à congressu & colloquijs suæ uxoris, ne tamen paruit illis denunciationibus, sed nihilominus invenerit eum cum conjugē suā, sive in suā, sive uxoris, sive adulteri domo, vel in popinis, aut suburbanis *b. Nov. 117. cap. 15.*
 17 Talis enim pro adultero habetur: quod adulterium Dd. vocant *presumptum* præsumptione juris.

Cæterum constitutionibus Imperatorum, si liberi non extent, mariti adulteri bona fisco vendicabantur, donatione propter nuptias uxori conservata: quas leges confirmat Justinianus *b. Nov. 117. cap. 8. De paraphernis* autem controversia est, an ea quoq; adultera mulier amittat? Communior est Doctorum opinio, quod amittat, teste Claro §. *adulterium* Sed alij ab eā sententia recesserunt *arg. d. Nov. 117. cap. 8.* cum etiam quod nullibi hoc de paraphernis bonis cautum sit; nec debeant legum poenæ interpretatione exasperari & augeri, sed potius leniri, si fieri potest *l. cum quidam de lib. & postb. l. pen. de poen.* Et hanc sententiam amplectitur Scipio Gentilis *tract. de secund. nupt. cap. 6.*

- Præterea notandum hic est jus valdè novum in
 18 utroque, ut scilicet pro vero adultero habeatur, qui non sit deprehensus in adulterio, neq; convictus (cum aliàs receptum sit, ut nemo ex suspicionibus aut præsumptionibus damnetur) & ut privatā auctoritate possit quis occidi, non à patre (cui licebat etiam ante Novellas occidere filium) sed à marito cujus calorem

&

& impetum lex Julia olim refrenandum duxit: ut præclare Papinianus *in l. nec in eo 22. §. ult. ff. ad L. Jul. de adult.* ubi rationem differentiae inter maritum & patrem exponit.

Sed circa cædem adulteri præsumpti notandum est, non quovis loco permissum esse marito, ut possit suis manibus adulterum occidere, sed tantum in his † 19 quatuor: vel domi suæ, vel domi uxoris, vel in popinis, vel in suburbanis, uti modò dictum: quòd si alijs fortè in locis maritus deprehendit eum, cui ter antea denunciaverat testatò, ut à colloquio & consuetudine uxoris suæ abstineret, non habet eandem potestatem occidendi eum, qui non abstinuit: sed tantum debet eum tradere judici competenti, qui rerum capitalium cognitioni præest Rittershus. *p. 12. cap. 5. num. 3. & 4.*

Sed moribus nostris † quoad ad ternam denuncia- 20 tionem, & jus occidendi privatâ authoritate eum qui illam spreverit, hujus Novellæ asperitas in Germaniâ non observatur; veruntamen † alia sunt remedia, qui- 21 bus potest uti maritus tali casu adversus uxoris adfectatorem, ad conservandam thori maritalis castitatem, locum enim habet hoc casu etiam injuriarum actio, quæ marito competit, querelâ ad Magistratum hâc de re prolata &c. Rittersh. *p. 4. cap. 8. n. 13. & d. cap. 5. n. 3. & 4.*

Hoc quoq; & valdè novum notat Cujatius *ad hanc Nov. in fin.* quod maritus ex jure novissimo possit adulterij accusare uxorem etiam constante matrimonio † 22 quod latius exponit *lib. de divers. temp. præscript. & terminis cap. 13.* Olim non poterat maritus uxorem simul & retinere in matrimonio, & accusare de adulterio; id enim si factum fuisset, maritus in crimen lenocinij incidisset

duisset *l. crimen lenociniij C. eod.* Abrogatur itaque per *hanc*
 23 *Nov. 117. cap. 8. † lex crimen 11. C. ad L. Jul. de adult. cui*
legi undecimæ rectè propterea subiecit Irnerius Au-
thenticam Sed novo jure d. tit. ex quâ est observandum,
si maritus in probatione adulterij succubuerit, debere
ipsum sustinere pœnam talionis, sive eam, cui mulier
subiecta fuisset, accusatione probata.

Est adhuc alia sanctio *in b. Nov. 117. cap. si quis au-*
tem 14. & cap. seq. de pœna sævitæ, sive malæ tractatio-
nis. Etsi enim sævitia mariti in uxorem, quam flagellis
 24 *fortè vel fustibus servilem in modum cæcidit, hodiè †*
ex hac Nov. 117. non amplius est justa causa repudij; sicut
olim erat ex constitutione Theodosij in l. consensu 8.
C. de nupt.

Non tamen impunè maritus ità indecentè sævit,
 in uxorem; sed pro pœna atrocis illius injuriæ maritus
 25 tantum dare uxori cogitur etiam † constante matri-
 monio ex proprijs suis, quantum facit tertia pars dona-
 tionis propter nuptias, sive antenuptialis largitatis dict.
cap. 14. ad quam petendam dabitur uxori (nam secus
est in uxoris heredibus, cui hæc condictio ex lege non
competit ad repetendam dotem, & antenuptialem do-
nationem Gilman. tom. 4. Symphor. p. 1. voto 26. num. 16.
17. & 18.) condictio ex Novella lege Justiniani 117. §.
causas autem & §. si quis autem propriam.

At actio injuriarum uxori contrà maritum non da-
 26 tur; nam ea, cum non minùs † famosa sit quàm furti
 actio *l. 1. de his qui not. infam.* inter conjuges locum ha-
 bere non potest *arg. l. 1. ff. rer. amot.*

Illud autem hic observandum, si propter sævitiam
 mariti, uxor ei tutò cohabitare non possit, mulieri licere

à viro aufugere & secedere, & separationem thori petere, imò etiam alimenta sibi præberi extrà domum mariti, aut etiam dotem restitui *c. ex transmissâ 8. & c. literæ 13. ubi Panormis Ext. de restit. spoliat.* Quin etiam constat, maritum ad instantiam ejus cogi præstare *cautionem*, quæ dici solet † *de non offendendo*. Non solum autem fidejussoribus datis cavere potest, sed etiam aliquandò relinquitur juratoriae cautioni: at si adeò magna ac formidabilis tyrannis ac sævitia sit, ut parùm † præsidij in cautione fragili (quæ malignum propositum consilium non mutat) mulieri esse videatur: non cogitur mulier marito sævienti, ne quidem ad ipsius cautionem, se committere: Judicis autem arbitrio † hoc relinquendum esse, an & quando tanta viri sævitia sit, ut nullo remedio cautionis possit sufficiens securitas mulieri procurari, tradit Rittershusius *p. 4. cap. 10. num. 11.* & agunt hæc de re Canonistæ *in c. transmissa & c. literas in fin. Ext. de restit. spoliat.* Utranius *consil. 66. tom. 2.* Joan. Borcholt, *consil. 16.* Schurffius *consil. 42. cent. 1.* Borcholt *consil. 16.* & quomodo tripliciter probari possit sævitia, tradit Mascardus *de probationibus concl. 1020.*

Deniq; † reum læsæ majestatis, sive perduellionis, intestabilem esse sive testari non posse, ob publicationem bonorum, sive quia bona non habet, & si quid fecerit, nullo modo ratum aut validum esse, textus est *in hac Novellâ §. pen. ibi, Quòd si neminem l. 5. in princ. cum l. seq. C. ad L. Jul. majest.*

Reusner *p. 2. de testam. c. 42.*

n. 5. & 6.

COLLATIO NONA.

NOVELLA CXVIII.

De hereditatibus ab intestato venientibus, & de agnatorum jure sublato.

SUMMARIA.

1. **H**ereditas legitima quæ dicatur.
2. **S**uccedendi ordines tres, descendentium, ascendentium & transversalium num. 3. & 4. Reliquos ordines omisit Imperator: Ratio num. 6. Liberi in potestate, vocantur jure civili: sed emancipati, jure prætorio n. 7. Pater & mater succedunt defuncto filio, unâ cum fratribus & sororibus ejusdem num. 8. quod olim secus erat num. 9.
10. Representationi est locus saltè usq; ad fratrum liberos.
11. Fratrum filij si soli sint, succedunt defuncto equalitèr.
12. Agnationis & cognationis differentia, quæ non à naturâ, sed à jure civili, est sublata.
13. Cognati hodiè ultra septimum gradum admittuntur.

Hereditas ad nos pertinet, vel ex testamento vel ab intestato l. 1. & 3. ff. de hered. petit. In hereditate testamentaria, lex quasi decedit suis partibus, easq; transcribit testatori, constituens hunc legislatoris cujusdam loco: at in hereditate † ab intestato, ipsa lex dominatur, nullâ habitâ ratione voluntatis defuncti: & tunc hereditas ab intestato dicitur *legitima*: quia in hac, sola lex & solum jus operatur: at in successione testamentariâ, dominatur voluntas testatoris, lege confirmante & quasi cooperante Nov. 22. de nupt. §. disponat.

De

De jure succedendi ab intestato, inter alias quàm plures Novellas tractat hæc *Nov. 118.* ex quâ etiam multæ Authenticæ sunt decriptæ, & in Codicem relatæ, ut videre est *sub tit. C. de suis & legit. & tit. C. de legit. hered. & tit. C. de legit. tut. & tit. C. Quando mulier tutela officio fungi possit.*

Agit Imperator hæc Novellâ etiam de tutoribus. Nam jubet omnes, tam agnatos, quàm cognatos, qui proximi sunt, & idonei ad tutelam, ut heredes, ita & tutores esse: Sed ne administratio in plures divisa, negligentius procuretur, vult unum è multis deligi, cui tota res curæ sit, periculo tamen omnium §. *cum autem Instit. de capitis deminut.* Nominatim autem Imperator Justinianus excepit minores 25. annis, & mulieres, quibus non permittit tutelam, nisi sint matres vel avia. Nam, has, etiam postpositis omnibus cognatis agnatisq; , admittit, modò renuncient secundis nuptijs & SC. Vellejano *hac Nov. 118.*

De hæc *Novellâ 118.* memorabilis admodum & luculenta est censura Francisci Balduini *in extremo Justiniani*: si qua est, *inquit*, nova constitutio, quæ multas priores leges abroget, quæ subtilissima juris antiqui mysteria pessundet, perturbet, evertat: quæ juris prudentiam multis ambagibus, inanibus circuitionibus liberet, quæ multos ejus modos non tam dissolvat, quàm faciat: deniq; quæ unâ veluti liturâ multas Pandectarum paginas deleat: hanc certè agnosco & apertè profiteor. *Hæc Balduin.*

Ordines succedentium alij sunt ex jure Pandectarum & Codicis, & Institutionum: alij verò ex jure Novellarum. Nam ex jure veteri † tres isti erant or-

2

dines: I. Suorum, & illorum, qui inter suos vocantur. II. Legitimorum, in quo sunt consanguinei, agnati & cæteri, qui ex SCtis & constitutionibus Principum ad hereditatem vocantur. III. Est cognatorum, quos admisit prætor, cum essent jure civili incogniti *de quo Inst. lib. 3. in princ. per aliquot titulos.*

- 3 Sed ea subtilitate hodiè amplius non est opus, posteaquam Imperator† in Novellis tres potissimum ordines esse voluit succedentium ab intestato: nempe I. Ordinem descendentium sive liberorum. II. Ordinem ascendentium & III. Collateralium sive ex transversa† cognatione junctorum *b. Nov. 118. in fin.*

4 Addit Imperator *d. loco* eos, qui ex latere, sive ex obliquo veniunt, dividi in agnatos & cognatos: quæ tamen divisio non hujus tertij generis propria est, sed communis illi cum prioribus duobus ordinibus: nam pater filiofamilias est agnatus, filio emancipato autem cognatus: & vice versa, nepos ex filiofamilias, avo est agnatus, nepos ex filiafamilias est avo cognatus Cujat. *ad princ. hujus Novellæ pag. mibi 282.*

Qui sint agnati, & qui cognati; quæq; inter hos differentia fuerint, repetendum est ex jure veteri *Instit. de legit. agnat. success. & de legit. agnat. tutelâ junct. l. non facile 4. §. cognationis & l. jurisconsultus 10. ff. de grad. l. pen. ff. unde legit.*

Sed Justinianus totum illud vetus discrimen, quod erat inter agnaticam & cognaticam, sustulit, tam quoad tutelâs, quam quoad successiones *b. Nov. 118. cap. 4. & 5. unde sumpta est Authentica sicut hereditas C. de legit. tutorib.* Cæterum ratio quare Imperator in *b. Nov. 118. in princ.* primum nominet ascendentium ordinem; cui ta-
men

men præferri descendentes, constat, hæc fortè est: quia sine ascendentibus non essent descendentes: Itaqué illi naturæ ætatisqué ordine sunt priores: quod & indicat Imperator in §. *minorem Instit. de adopt.* licet ratione juris succedendi sint posteriores. Et sic, antè Imperatorem, Cajus etiam ipse prius nominat superiorem ordinem, quam inferiorem *l. 1. ff. de gradib.*

Deinde Imperator prædictos tres ordines recensuit: quia illis jure sanguinis sive naturalis necessitudinis hereditas debetur ac defertur: tales autem nulli reperiuntur extra hos ordines.

Sanè præter descendentes, ascendentes & collaterales, etiam alij sunt † qui succedunt, non quidem jure sanguinis, sed ratione aliquâ civili; uti succedunt sibi invicem vir & uxor: patronus succedit liberto: succedit fiscus: succedit aliquando Ecclesia. At hos omisit Imperator, † quia in his nihil ferè constituit novum, sed eorum successionem reliquit talem, qualis erat antea; nisi quod de Ecclesiæ successionem quædam constituit alijs Novellarum locis.

Primus itaque ordo succedendi est *descendentium sive liberorum defuncti*: his enim existentibus, alij propinqui omnes, & ascendentes, & collaterales, à defuncti hereditate excluduntur *b. Nov. 118. cap. 1.* quod etiam obtinet in dote mulieris, ut nimirum mortuâ illâ in matrimonio, dos, quæ est patrimonium filia, quæraturs illius heredibus *l. unic. §. illa procul dubio C. de rei uxor act.* cujusmodi proximiores liberos esse constat *ex b. Nov. 118. cap. 1.* undè concludendum, si filia superstitibus liberis in conjugio moriatur, quòd dos à patre profecta, penes maritum non maneat. Et quidem si unus tantum sit in

ordine descendendum, tunc hic solus succedit defuncto, cujuslibet naturæ sive sexus aut gradus fuerit. Si plures descendentes omnes sint primi gradus liberi, id est, filij & filiae, tunc illi succedunt omnes æqualiter, id est, in capita *b. Novell. cap. 1. § Auth. in successione C. de suis & legit.*

Si ex descendentibus alij sint primi gradus, alij ulterioris, veluti, quando cum filiis & filiabus defuncti concurrunt nepotes & neptes ex filio vel filiâ prædefuncto vel prædefunctâ, &c. tunc filij filiae vè non excludunt nepotes neptes vè; neq; pronepotes vel proneptes; sed hi, quamvis remotiores, cum illis, licet proximioribus, defuncto, ad successionem simul admittuntur: & fit successio sive divisio in stirpes: quia posteriores per repræsentationem in priorem locum intrant *b. Nov. 118. cap. 1. junct. Auth. in successione C. de suis & legit.* Quod jus repræsentationis in lineâ rectâ ascendendum & descendendum extendit se in infinitum, sive liberi sint in pari vel dispari gradu Borcholt *de gradib. pag. 180. § seq.*

Succedunt autem parentibus non tantum liberi sui, id est, qui sunt in potestate patriâ, sed æquè etiam emancipati, qui nimirum ex patris potestate exiverunt: Omnino enim Justinianus *in b. Nov. 118.* agens de successione ab intestato, sustulit discrimen emancipationis & patriæ potestatis; adeoq; inter liberos suos & emancipatos.

Veruntamen manet etiam nunc duplex inter hos differentia: nam liberi in potestate † vocantur ad successionem, scilicet, jure civili; sed emancipati, jure prætorio, videlicet, per bonorum possessionem. Et Imperator *in b. Novellâ de civili successione tantummodò agit,*

agit, ideòq; bonorum successionem non sustulit, nec
 ius prætorium abrogavit: Unde filius emancipatus ad-
 huc hodiè, vel jure civili, vel jure prætorio ad succe-
 sionem hereditatis paternæ venire potest; uti commu-
 niter Interpretes nostri tradunt, referente Pacio *in l. si
 à patre 6. C. de condict. indeb.* Hinc Cujatius *ad h. Nov. in
 pr.* Ne dixeris, *inquit*, filium emancipatum ex hac No-
 vella jure civili succedere: quod si dixeris, & hoc dixe-
 ris, filium emancipatum excludere nepotem ex eo re-
 tentum in potestate; & sublatum esse edictum novum
de coniungendis cum emancipato liberis: quod falsum est.

Liberi legitimati *per subsequens matrimonium*, succe-
 dunt parentibus suis ab intestato, per omnia, eodem
 modo quo liberi, qui ab initio ex justis nuptijs sunt na-
 ti; quia nullâ in re ab his differunt §. 1. *vers. nec non Instit.
 de heredit. que ab intest. defer.* Nov. 74. §. *sit igitur licentia* &
 Nov. 89. §. & *quoniam variè* quod adeò verum est, ut
 etiam procedat, statuto excludente fœminas, quamdiu
 extant masculi legitimè nati; idq; in favorem matri-
 monij Gail. 2. Obs. 141. Grass. *in* §. *successio ab intestato*
quest. 19. num. 6.

Alia ratio est legitimatorum *per rescriptum Principis*:
 nam hi non admittuntur cum liberis naturalibus & le-
 gitimis simul, ut priores illi, sed tùm demùm succedunt
 parentibus suis, si nulli ex justis nuptijs procreati su-
 persint Nov. 74. & Nov. 89. cap. 9. Neq; hi comprehen-
 duntur statuto excludente fœminas extantibus mascu-
 lis Nov. 89. cap. 4. Andr. Gail. 2. Obs. 140. num. 6. Grass. *d.*
quest. 18. num. 12. Aliter sentit Fachinæus 2. *controv. cap. 1.*

Secundus ordo succedentium, *est ascendentium sive
 parentum.* Et hi itidem si soli sunt primi gradus, id est,
 pater

pater & mater defuncti; tunc illi filio filiaevè æqualiter succedunt *b. Nov. cap. 2.* neq; hodiè pater amplius excludit matrem; ut fiebat antè Novellas *l. 2. §. obijcitur ff. ad SC. Tertull. l. 2. C. eod. l. si ad patrem 10. ff. de suis & legit. §. pater verò Inst. de SCto Tertull.* qui textus omnes, & si qui fortè sunt similes, in corpore juris correcti sunt per *b. Nov. 118. cap. 2.* Nec sanè debebat sublato agnationis & cognationis discrimine manere discrimen inter patrem & matrem.

Similiter quoq; correctum & sublatum est SCtum Tertullianum, in eo, quod mater cum sororibus defuncti succedebat in semissem, non in capita Cujat. *ad Nov. 2. & hic.*

8 Quòd si ascendentes primi gradus non sunt soli, sed concurrunt cum fratribus defuncti germanis, tunc pater & mater jure civili unà cum illis succedunt æqualiter in capita pro numero personarum *b. Nov. 118. §. si cum ascendentibus & Nov. 127. Auth. defunct. ad SC. Tertull.*

Si ascendentes primi gradus concurrant cum liberis præmortuorum fratrum utrinq; conjunctorum; hos quoq; coguntur pater & mater ad successionem defuncti; ità ut quoad parentes divisio fiat in capita; quoad fratrum verò liberos in stirpes; quia repræsentant fratrum filij parentum suorum personas *Nov. 127. cap. 1.*

Si itaq; filia sive filius moriatur, qui quævè fratrem unum & matrem reliquit, tunc petit mater partem alteram hereditatis à filio vel filiâ istâ relictæ *hæc Novellâ 118. cap. 2. vers. si verò cum ascendentibus Auth. defuncto C. ad SC. Tertull.* Sed quærat forsitan aliquis, an mater semissem istum non tantum quoad usumfructum, sed etiam quoad

quoad proprietatem consequatur? Cui respondetur, matrem transeuntem ad secundas nuptias, eorum quæ à patre ad filios provenerunt, filio uno vel altero mortuo, pro suâ portione, non nisi usumfructum percipere *l. mater §. C. ad SC. Tertull. Nov. 22. cap. 46. & Nov. 2. cap. 3. Auth. ex testamento C. de secund. nupt. idq; sive antè filij, sive filia mortem, hereditate nondum delatâ, sive post filij vel filia obitum, hereditate jam delatâ & acquisitâ, secundas conciliaverit nuptias d. l. mater d. Nov. 22. cap. 46. vers. si autem intestatus d. Auth. ex testamento* quam sententiam communioribus placitis probatam esse interpretibus *in d. Auth. ex testamento*, respondit D. Cothmannus *resp. 71. n. 40. vol. 2.* Neq; obstat, quod hereditas filij, matri viduæ delata, in ipsius patrimonium sit, conversa & confusa *l. debitori C. de pact. l. frater à fratre ff. de condict. indeb.* nam id factum est hac lege, & hac modificatione legali, si scilicet nuptias non repetiverit *d. l. mater. versic. si autem intestatus.*

Mater autem, quæ defuncto filio filia vè, sive liberis, ex testamento vel ab intestato succedit, si secundum matrimonium post mortem filij filia vè non contraxerit, omnia filij seu filia morte delata pleno jure quoad usumfructum & proprietatem acquirit *dict. l. mater §. in pr. Coth. d. resp. 71. n. 42. vid. sup. Nov. 2. n. 10. & seqq.*

Hic notanda est mutatio † juris prioris. Nam antè 9 Novellas, fratres & sorores defuncti in successione, ejus præferebantur ejusdem parentibus, & hos excludabant *l. ult. C. comm. de success. Cujat. ad banc Nov. 118.*

Tertius ordo succedentium est collateralium: Si quis itaq; moriatur nullis relictis descendentibus, aut ascendentibus; tunc primo loco hereditas defuncti

defertur fratribus ac sororibus germanis; exclusis consanguineis ac uterinis *Nov. 84. cap. 1. & Auth. itaq. mutuo C. de comm. de success.* At antè Justinianum, fratres consanguinei non erant deterioris conditionis, quàm germani Balduin. *ad Novellam banc 118.*

Quin & fratrum utrinq; conjunctorum præmortuorum filij, unà cum germanis admittuntur ad successionem in stirpes, jure repræsentationis; quia intrant in locum suorum parentum prædefunctorum *b. Nov. cap. 3. & Auth. cessante C. de legit. hered.* Licet autem in allodialibus præferatur frater utrinque conjunctus *d. Auth. cessante.* hoc tamen non obtinet in successione bonorum feudalium: quia in feudis jus agnationis, & non cognationis, spectatur: & hanc limitationem *ad d. Auth. cessante* tradit Andr. Gail. 2. *Obs. 151. num. 3.*

Sed hic illud notandum; repræsentationem in linea collateralis, non produci ultra filios† sive liberos fratrum & sororum: quod Imperator satis emphaticis verbis testatur *b. Nov. cap. 3. vers. hujusmodi verò privilegium & vers. nulli enim alijs.*

II Si filij fratrum soli sunt; tunc omnes† defuncto patruo suo succedunt æqualitèr, sive in capita *per constitut. Carolinam Anno 1529. im Reichs Abscheide.*

Cùm verò in successione, quoad bona allodialia, per Novellas sublata sit differentia agnationis & cognationis, uti modò dictum (quæ differentia non
12 est à naturâ, † sed à jure civili) ut ità non attendatur, an per mares, an verò per foeminas conjuncti sint: hinc consequens est, ut dicamus, etiam cognatos hodiè
13 trà sextum vel septimum gradum† admittendos: tametsi olim ultra sextum vel septimum gradum non
ad-

admitterentur: cum agnati admitterentur, etiam si decimo gradu constituti essent §. ult. *Instit. de success. cognat.*

Et hæc de tribus illis ordinibus succedentium ab intestato, quos constituit Imperator Nov. 118. Quia verò ultrà eos alij quoq; dantur ordines succedentium; omniaq; alia ad utilissimam hanc materiam successio- nis pertinentia, plenius ex eodem novissimo jure, Novellarum constitutionum Justiniani Imperatoris, publicâ disputatione aliquâ, in hac Academiâ antehac à me habitâ, pertractata sint, illam ipsam placuit hoc loco propter ejus utilitatem subjicere.

SUMMARIÆ.

1. **H**ereditas sine ullo corpore juris intellectum habet; unde etiam testari potest, qui nulla bona habet, sed oneratus insuper est: hereditas alia testamentaria, alia legitima; utriusq; nominis ratio.
2. Intestatus respectu hereditatis quis decedat.
4. Ex Novellâ 118. multe sunt decerptæ Authentica: in illâ continentur tres ordines succedentium.
5. Descendentes hoc loco metaphoricè dicuntur liberi: ratio, quare illis primus locus succedendi deferatur.
6. Liberorum varia genera: naturalium & legitimorum optima conditio est num. 7.
9. Si plures descendentes omnes sint primi gradus, sit successio in capita.
10. Hereditas dividitur in capita, & in stirpes: quomodo hoc intelligendum num. 13.
11. Discrimen inter tria genera fratrum.
12. Si ex descendantibus alij sint primi, alij ulterioris gradus, quid juris.
14. Si descendentes omnes sint ulterioris gradus, quàm primi: quid juris.

15. *Jus representationis in lineâ descendentî habet locum in infinitum, contrâ Bartolum, secus in successione collateralium, ubi ultrâ fratrum filios non extenditur num. 72.*
16. *Inter descendentes non distinguitur, si vè masculi sint, si vè fœminæ: neq; an sint sui, vel emancipati num. 17.*
18. *Sublato discrimine agnationis & cognationis, cognaticum agnatis, & emancipati cum suis admittuntur.*
19. *Postumi quoad commoda habentur pro jam natis: censentur etiam sui heredes num. 20.*
21. *Quomodo succedant legitimati per subsequens matrimonium: quomodo per rescriptum Principis num. 22. quomodo per oblationem curiæ legitimati num. 23.*
24. *Adoptivi liberi quomodo succedant, itemq; arrogati n. 25. 26. 27. 28.*
29. *Liberi naturales quomodo succedant, qui scilicet ex concubinâ nati sunt num. 30. 31.*
32. *De successione spuriorum: & incestuosorum num. 33.*
34. *Descendentes quomodo præferantur ascendentibus quoad successionem in bonis defuncti parentis.*
35. *De successione ascendentium: qui sunt vel primi gradus num. 36. Si soli sint, quomodo succedant num. 37. Si verò ascendentes primi gradus concurrant cum alijs ascendentibus ulterioribus, quid juris; ubi non distinguitur inter bona, undè pervenerint num. 38. Si ascendentes concurrant cum collateralibus, quid juris num. 39. Si concurrant cum liberis prædefunctorum fratrum utring; conjunctorum num. 40. Si simul etiam concurrant cum defuncti ex fratre nepotibus utring; conjunctis num. 41. Si cum parentibus veniant uterini vel consanguinei num. 42. Si ascendentes plures secundi vel tertij gradus extent soli num. 43. Si ascendentes plu-*
res

res secundi vel tertij gradus extent soli num. 43. Si ascendentes illi concurrant cum fratribus vel sororibus defuncti num. 44. Si cum liberis premortuorum fratrum num. 45. Si cum fratribus & simul prædefunctorum fratrum filijs num. 46. Si cum ascendentibus illis soli fratrum filij concurrant num. 47.

48. Peculij adventitij ususfructus acquiritur patri vi potestatis patriæ: exceptio ejus regula traditur ibid.

49. De successione parentum legitimorum tantum sive adoptantium.

50. De successione parentum naturalium tantum: quomodo succedant illi liberis naturalibus, sed legitimatis n. 51.

52. Spurio pater non succedit; at mater ei succedit.

53. Parentes non succedunt liberis incestuosis, uti nec liberi incestuosi succedunt parentibus ejusmodi.

54. Successiones debent esse reciproca, sive vicissitudinaria & num. 49.

55. De successione transversalium; nimirum fratrum & sororum ex utroque latere num. 56. Quid juris si fratres soli concurrant cum utrinque conjunctorum premortuorum liberis num. 57. de successione consanguineorum & uterinorum num. 58. 59. 60. 61. 62. Si fratrum filij soli sint, fit successio in capita num. 63. Si filij fratrum concurrant cum patruis num. 64. Si cum nepotibus fratrum num. 65.

66. De successione fratrum adoptivorum.

67. De successione fratrum naturalium & per subsequens matrimonium legitimatorum num. 68.

69. De successione fratrum spuriorum: & fratrum ex nefario & damnato coitu natorum num. 70.

71. Defuncto, si nulli sint fratres aut sorores, neque eorum liberi,

- tunc ex ceteris propinquis succedunt gradu proximiores; ubi non attenditur, an mares sint, an fœmina n. 72.
73. De successione viri & uxoris, quando illa pratoria, & quando illa civilis & num. 74.
75. De pactis dotalibus, itemq; statutis, quibus effici potest, ut conjuges sibi invicem succedant.
76. De successione conjugum secundum statuta Lubecensia.
77. Conjugi an possit portio legitima & statutaria per testamentum conjugis minui? Quod negatur, contra Sixtinum.
78. De successione collegij liciti, cujus membrum defunctus fuit: Doctorem vel Scholarem, qui sine herede decedit, habere successorem Academiam: ubi etiam de bonis peregrinantium, non habentium certos heredes.
79. De successione fisci in bona vacantia: ubi, quod fiscus heres non sit; unde & pro viribus hereditarijs tantum teneatur, non ultra easdem. Fiscus aliquando præfertur quibusdam cognatis.
80. An tutor, quæ tutor, sit successor legitimus, & fiscum excludat? quod negatur.
81. De actione, quæ quis possit hereditatem sibi delatam, consequi? Hereditatem qui petere volet, quæ debeat probare.
82. Civitas recognoscens superiorem, quæ tamen habet merum & mixtum imperium, an possit sibi exinde jus bonorum vacantium vindicare? quod negatur; quia civitates sunt privatorum loco.

Hereditas nobis obvenit, aut ex testamento, aut ab intestato. Ubi hoc est præmittendum; quod hereditas sit jus universale; nam hereditas nomen servat, etiamsi nullum sit corpus hereditarium; & de-

& defunctus penitus nihil reliquerit: quia solius juris nomen est *l. hereditatis appellatio l. pecunie §. hereditas de verb. sign.* Hereditas enim † sine ullo corpore juris intellectum habet; est enim nihil aliud, quàm successio in universum jus, quod defunctus habuit tempore mortis *l. hereditas de reg. jur. l. nihil aliud est. de verb. sign.* Non obstat *l. lex Cornelia in fin. de vulg. & pup. substit.* ubi qui nulla bona in civitate reliquit, heredem habere non potest: intelligitur enim de eo, qui nulla bona habet, per abnegationem potentiae domini, ut ibi est; secus est de illo, qui nulla bona habet ex facti contingentia: etsi enim de facto nihil habeat, tamen nihilominus potest habere heredem; & sic testari potest: quia heredis institutio etiam sine ullo corpore habet juris intellectum. Et hinc Baldus tradit *in Authentica ingressi n. 3. C. de SS. Eccl.* quod ille qui bona non habet, nec habere potest, non possit testari: secus, si non habet, sed habere potest: Subjicit de eo, qui nihil habet in mundo, sed tamen alijs debet, si testamentum condar, & heres adeat sine inventario, teneatur in solidum Vaudus *lib. 1. quest. 31. num. 10. Wesenb. in parat. ff. de petit. heredit. num. 2. Niellius disput. feudali s. tb. 8.*

Sed, ut ex jam dictis patet, hereditas duplex est, alia testamentaria, alia legitima *l. 3. §. de illo quaeritur ff. pro socio l. 6. §. 2. ff. quæ in fraud cred. l. lege obvenire 130. de verb. sign.* Testamentaria hereditas est, quæ ex testamento deferatur: Legitima quæ deferatur ab intestato *§. fin. Inst. per quas pers. nob. acq.*

Intestatus † autem respectu hereditatis (secus 2 quoad tutelam *§. quod autem Inst. de legitt. agnat. tut. l. intestato 6. ff. de legit. tut.*) decedit, qui aut omninò testa-
men-

mentum non fecit, cùm potuisset jure testari, aut non jure fecit: aut id quod fecerat, ruptum irritumvè factum est: aut nemo ex eo heres extitit §. 1. *Inst. de hered. quæ ab intest. defer.*

- 3 De legitimâ hereditate nunc dispiciamus, tanquàm de materiâ unâ ex nobilioribus in jure civili, & frequentioribus in vitâ communi. Cùm verò ejus doctrina diffusa sit, proposituri sumus aliquot certa præcepta, & veras casuum decisiones, secundùm quas, ut plurimum, pronunciari solet.

- 4 Est autem potissima hujus utilissimæ materiæ cognitio petenda ex Novellâ Justiniani 118. ex quâ multæ† Authenticæ sunt decerptæ, & in Codicem relatæ: in quâ Imperator tres successionum ordines constituit, nimirum, descendendum, ascendendum, & collateralium *in pr. d. Nov. 118.* prout & | Ctus *in l. 1. de grad. & affin.* Pertinent aliàs huc maximè istæ Novellæ etiam *Nov. 18. cap. 4. Nov. 21. Nov. 22. cap. 8. 9. 10. 25. & seqq. Nov. 53. cap. ult. Nov. 84. Nov. 117. cap. 5. Nov. 127.*

- 5 Descendentes hic metaphoricè dicuntur† liberi; eò quòd sunt in lineâ descendentem, respectu ejus, de cujus successione quæritur. Hic ordo descendendum meritò primum sibi locum vendicat, cùm veniant quasi ad propria sua bona, quorum quodammodò erant domini, etiam vivis adhuc parentibus § *sui Instit. b. t. l. in suis 11. de lib. & post.* & vocentur ad bona parentum suorum communi naturæ & parentum voto *l. scripto 7. §. 1. si tabb. test. null. extab. l. cùm ratio ff. de bon. damn.* idq; ex debitâ ergà filios charitate, ut loquitur Papinianus *l. nam et si 15. ff. de inoff testam.* Hinc liberis existentibus, alij propinqui omnes & ascendentes & collaterales
à de-

à defuncti hereditate excluduntur *Novell. 118. c. 1. Auth. in successione C. de suis & legit. hered. §. 2. Inst. de hered. qual. & differ.*

Non autem omnes liberi uno eodemq; † modo li- 6
beri sunt & dicuntur. Sunt enim alij naturales & legi-
timi, vel sui, vel emancipati, alij legitimati, alij adopti-
vi, alij naturales tantum, alij spurij, alij ex nefario, in-
cestuoso, adulterino & damnato coitu sive complexu
nati *Forst. lib. 6. de success. ab intest. c. 1. & seqq.*

Omniū optimo jure, sunt liberi naturales & † le- 7
gitimi, sive ex justis nuptijs tum nati, tum nascituri &
posthumi, hoc est, post obitum patris nati. Quia verò li-
berorum appellatio sub se etiam nepotes & pronepotes
& ulteriores complectitur, idcirco pro diversitate, tri-
plex casus in successione descendendum, sive libero-
rum naturalium & legitimorum, observandus est.

Primus est, quomodo filij naturales & legitimi,
itemq; filiae, primi † gradus, si soli sint, parentibus suc- 8
cedant. Alter est, quomodo liberi primi gradus, si soli
non sint, sed, ex filio uno mortuo, nepotes, vel etiam
pronepotes, cum illis concurrant, ad hereditatem vo-
centur. Tertius est, quomodo descendentes, si omnes
sint ulterioris gradus, quam primi, ad hereditatem avi-
tam veniant *Forst. d. tract. lib. 4. cap. 13.*

Priori casu, † si plures descendentes omnes sunt, 9
primi gradus liberi, id est, filij & filiae, tunc omnes æqua-
liter sive in capita succedunt *d. Nov. 118. c. 1. Auth. in suc-
cessionem C. de suis & legit. hered.*

Dicitur hereditas in † capita dividi, quando inter 10
plures ejusdem gradus heredes, dividitur hereditas in
tot partes, quot sunt capita, sive quot sunt personæ,

quibus hereditas debetur: Sive, quando hereditas dividitur secundum numerum personarum, ut loquitur Imperator *in d. Novell. 118. c. 3. in fin.* nullâ habitâ ratione stirpis, undè illæ personæ descendant: Germani vocant, *in die Häupter theilen*: Item, *so viel Mund / so viel Pfund*: quasi dicatur; quot ora seu capita sunt, tot fiant libræ seu partes: Sive, quot sunt personæ, tot portiones fiant, ut loquitur Cajus *lib. 3. Instit.* sive denique, quando unus tantundem accipit, quantum alter vel reliqui ejusdem gradus.

Et hoc omninò obtinet, si omnes primi gradus liberi ex utroq; † parente conjuncti sint, id est, germani fratres & sorores: Germani dicunt, *geschwister von völler Geburt / oder von beyden Banden*: hi scilicet utriq; parenti æqualitèr succedunt. At liberi diversarum nuptiarum succedunt parentibus suis, præ omnibus alijs, in bonis dotalibus illius matrimonij, ex quo nati sunt. Ut si mater contracto matrimonio suscipiat liberos; deindè mortuo marito nubat iterùm, & ex eo quoque conjugio nascantur liberi: tùm matri demùm mortuæ succedunt liberi, in sui matrimonij dotibus & lucris nuptialibus. Idem autem est de patre, iterùm, vel tertium, vel quartum contrahente nuptias. In alijs bonis, quàm dotalibus, liberi multarum nuptiarum succedunt parentibus æqualitèr *Nov. 84. c. 2. §. si verò non talis arg. l. 13. C. de legit. hered.* Accurs. *in d. Auth. post fratres & in Auth. itaq; C. Comm. de success. & in Nov. 84. ubi etiam Cujac. l. 4. ff. ad Senat. Tertyll. l. 3. & 2. seqq. C. de secund. nupt.*

Altero casu, nempe, si ex descendantibus alij sint primi gradus, † ut filij & filia; alij sint ulterioris gradus, ut sunt nepotes & neptes ex filijs & filiabus; atq;

hi

hi in successione concurrant, ita jus est; ut filij filiarum
non excludant nepotes neptesve, neq; pronepotes vel
proneptes, sed hi, quamvis remotiores, cum illis, licet
proximioribus defuncto, ad successionem simul ad-
mittantur, subintrando, nimirum, in locum mortui pa-
tris sui, & ut fiat successio sive divisio in stirpes; quia
posteriores per repræsentationem in priorem locum
intrant §. *cum filius Inst. b. t. & Nov. 118. c. 1. junct. dict. Auth.
in successione.*

Dicitur hereditas † in stirpes dividi, cum non ha- 13
betur ratio multitudinis, vel paucitatis personarum
succeedentium, ut scilicet hereditas inter eas æqualiter
distribuantur; sed ratio habetur stirpis, unde nimirum
unaquæq; persona descendit: Omnibusq; illis, qui ex
eadem stirpe orti sunt, sua assignatur portio, inter ipsos
deinde dividenda, sive multi, sive pauci sint d. §. *cum fi-
lius & §. ult. Instit. b. t.* Germani vocant, den *Stammens-
theil nehmen / oder in die Stämme succedieren.*

Tertio casu, si descendentes † omnes sint ulterio- 14
ris gradus, quam primi, ita jus est; ut illi etiam omnes
succeedant in stirpes: non enim attenditur gradus præ-
rogativa, ubi locum habet jus repræsentationis §. *1. vers.
in hoc enim Auth. de hered. quæ ab intest. defer.* Johan. Köp-
pen decis. 7. num. 4. p. 2.

Et quidem illud † jus repræsentationis, in lineâ 15
descendenti locum habet in infinitum arg. §. *fin. ibi, &
aliàs deinceps Instit. b. t.* ubi Justinianus, postquam tra-
didit, nepotes & neptes, pronepotes & proneptes, in
locum parentum suorum succedere, tandem adjicit,
idem locum habere in alijs deinceps personis l. *libero-
rum 220. ubi Alciat. & Godd. de verb. sign.* Sic in d. *Auth. in*

successione C. de suis & legit. dicuntur ulteriores descendentes in locum demortuorum parentum succedere, sine termini præfinitione. Existimavit quidem Bartolus in *l. 1. §. sed si quis ff. de suis & legit.* id jus ad pronepotes usq; durare, ultrà verò non extendi; motus eo, quòd pronepotum ferè tantum fiat in legibus mentio *d. §. cum filius 6. Instit. b. t.* Sed rectè respondetur illi, exempla, quæ ibi Imperator de nepotibus & pronepotibus adducit, regulam non restringere *l. damni infecti stipulatio 30. ff. de damn. infect. l. regula 9. §. fin. de jur. & fact. ignor. Gometz. 1. var. resol. 1. num. 15. Forst. lib. 3. cap. 8. num. 2.*

Prætereà, quoad successionem in bona allodialia,
 16 sicut descendentes † succedunt parentibus, nullà sexus habità ratione, sive masculi sint, sive foeminae *Nov. 118. cap. 4. Aut b. Cessante C. de legit. hered. l. maximum vitium C. de liber. præter. §. item vetustas 15. Inst. b. t.*

Ità hodiè quoq; non habetur ratio suitatis: sed
 17 descendentes † sive liberi, etiam jure civili, putà, ex constitutionibus, quæ sunt pars juris civilis, succedunt parentibus, sive tempore, quo moritur pater, filij adhuc in patriâ potestate existant, sive emancipati sint, qui olim ex æquitate Prætoriâ tantum admittebantur. Differentia enim suitatis, & emancipationis, in successionem ab intestato sublata est per Justinianum Imp. *Novell. 118. c. 1. ibi, sive sue potestatis, sive sub potestate sint constituti.* ubi simpliciter statuit, patrem esse heredem, filij, qui sine liberis mortuus est. Et sic emancipatus, ad similitudinem sui heredis, succedere dicitur in *l. meminimus §. 1. C. de legit. hered.* Assentimur exindè Matthæo Wesenbecio in *parat. ff. de conjung. cum emancip. lib.* ubi inquit;

quit; hoc edictum, *de conjungendis cum emancipato liberis*, hodie locum non habere, sublata fuitatis & emancipationis differentiâ. Itaq; pater, quamvis emancipatus, præfertur suis liberis, tanquam gradu posterioribus §. 1. in *Autb. de hered. ab intest.* Wesenbec. d. loc. Sic quoq; Sebastianus Brant in *parat. d. loc.* scribit: hoc edictum hodiè locum non habere, quia est sublata differentia patriæ potestatis. Undè solus filius hodiè succedit, si vè suus si vè emancipatus, & non nepos.

Hinc ergò concluditur, † nepotes in potestate re- 18
tentos & suos, non conjungi hodiè cum emancipato patre, sed ab eo excludi Viglius ad §. *sed hæc quidem vetustas Instit. de exhered. l. b. num. 8.* Neq; hæc sententia à naturali æquitate est aliena; quin potius hoc naturalis ordo suadet, ut patres submoveant filios; si vè, ut in ascendente hereditate filius præferatur nepoti *Autb. in successione C. de suis & legit. lib.* Nam emancipatio Romanarum legum commentum est, quas in hoc cessare voluit Justinianus, dùm, sublato discrimine agnatorum & cognatorum, constituit, ut cognati cum agnatis, & emancipati cum suis admittantur *Nov. 118.* Est enim fuitas species quædam agnationis: & emancipatum esse cognatum, satis ostendit *l. capitis ff. de suis & legit.* cum per minimam capitis diminutionem desinat agnatus esse, & retineat jus cognationis §. *quod autem 6. Inst. de cap. dimin.* Atq; ab hac opinione, omnium ferè calculis, & ipso usu probatâ, minimè esse recedendum, notat Viglius d. loco n. 8. Tamen Alciatus diversum disputet *lib. 3. parerg. cap. 10.* cum alijs, quos etiam sequitur doctissimus Cujatius in d. *Novell. 118. & in l. fin. ff. de lib. & postb.*

19 Posthumi quoque, quoad commodum, † pro natis habentur. Et ideo si uxor defuncti prægnans sit, quamdiu posthumus heres futurus creditur, tamdiu consanguineus, vel alius legitimus heres non admittitur: sed locum habebunt, quæ traduntur *in tit. de ventre inspiciendo, & de ventre in possessionem mittendo*, sive vivâ matre nascatur, vel cæso ventre extrahatur *l. quod dicitur 12. de lib. & postb. Alciat. in l. anniculus 132. §. fin. de verb. sign. dummodò & vivus partus natus fuerit d. l. quod dicitur Grass. §. successio ab intestato. quest. 2. num. 4. & tunc succedit ab intestato, æquè ac si natus esset in vitâ patris d. l. 12. ff. de lib. & postb. Grass. d. loc.*

20 Posthumi itaq; etiam † sui heredes censentur, modò scilicet vivo parente, de cujus hereditate quæritur, concepti fuerint *§. cum autem 7. Instit. b. t.* Post mortem autem avi, nepos conceptus, & mortuo patre suo natus, avo quidem tanquam suus heres non succedit *l. si quis filio 6. in princ. ff. de injust. rupt. l. 1. §. si quis 8. ff. und. cognat.* (Ut enim quis suus heres sit & dicatur, attenditur potissimum tempus mortis ejus, de cujus hereditate quæritur *d. l. 1. §. sciendum est. de suis & legit. §. sui 2. Instit. de hered. qual. & differ. §. cum autem Instit. b. t.*) ex personâ tamen defuncti patris, ex jure transmissionis, vel repræsentationis, nihilominus ad hereditatem avi admittitur *l. si quis filium 34. C. de inoff. testam. Nov. 118. c. 1. ibi licet l. unic. C. de his qui ant. apert. tabb. l. cum in antiquioribus C. de jur. deliber. Grass. §. successio ab intestato quest. 2. num. 4.*

21 Nunc videndum †, quomodo legitimati succedant: Et primùm quidem, qui per matrimonium subsequens legitimantur, quia illi per omnia & in omnibus habentur pro veris, justis & legitimis liberis *§. sit igitur licen-*

licentia Nov. 47. Et §. quoniam varie Nov. 89. parentibus suis indistinctè, ad instar justorum & legitimorum liberorum, succedunt, ità, ut non tantùm patri, matrivè succedant, sed & ascendentibus majoribus, & collateralibus, cum filiis naturalibus & legitimis simul §. quibus connumerari Inst. b. t. l. cum quis 10. Et l. nuper 11. C. de natur. lib. c. tanta. Extr. qui filij sint legit. Cujat. ad Nov. 74. quod adeò verum est, ut hæc conclusio etiam procedat, statuto fœminas excludente, quamdiu extent masculi legitime nati; quamvis statuta strictæ alioquin sunt interpretationis Gail. 2. Obs. 141. Covarr. de caus. matrim. parte 2. cap. 8. §. 2. num. 25. Tiraq. de retract. proxim. §. 1. gl. 8. num. 18. quamvis Rolandus consulendo contrarium, voluit consil. 100. vol. 2.

Sequuntur hos, legitimati per rescriptum Principis, seu natalibus restituti, quos & ad parentum hereditatem aspirare, constat *Novell. 74. †* In eo tamen differunt à legitimatis per subsequens matrimonium, quod legitimati à Principe, non unà cum liberis ex justo matrimonio natis, uti legitimati per matrimonium, sed tùm demùm parentibus suis succedant, si nulli liberi justive naturales & legitimi supersint *d. Nov. 74. vers. si quis sine non habens filios legitimos Et Nov. 89. c. illud 9. Et c. 11. §. 1. Auth. item sine C. de naturalib. lib. Gail. 2. Obs. 142. Fachin. 6. contr. 1. Moribus tamen est receptum, ut legitimati per rescriptum Principis, quoq; cum filiis postea legitime natis ad successionem admittantur Gail. 2. Observ. 140. num. 5. Grass. in §. successio ab intestato. quest. 19. num. 10. Non tamen comprehendantur statuto excludente fœminas, extantibus masculis Grass. d. quest. 19. num. 12. Gail. d. Observ. 140. n. 6. Myns. 3. Obs. 26.*

- 23 Postremus legitimandi † modus, est per oblationem curiæ, de quo *in d. Nov. 74. §. fin. Inst. d. nupt. §. quibus connumerari Inst. b.t.* Ejusmodi liberi naturales, curijs oblatis à patre, succedunt patri suo mortuo, ab intestato, cum filiis legitimis & naturalibus. At si quis semetipsum curiæ offert, tunc non, nisi filiis legitimis & naturalibus deficientibus, patri suo intestato mortuo succedit *Nov. 89. cap. 2. §. 1. §. fin. Inst. de nupt. §. quibus connumerari Inst. b.t. l. 3. §. 4. C. de natur. lib. Forst. lib. 6. cap. 41. §. 44. §. lib. 8. c. 10. num. 3.*

24 Sequitur de liberis legitimis tantum, qui appellantur liberi adoptivi: † qui neq; ex justo matrimonio, neq; ex concubinâ procreati, & legitimati postmodum, sed legis autoritate & potestate sunt facti. Adoptio enim legis est, quæ naturam imitatur §. *minorem Instit. de adopt.* & facit, ut quis filium habere possit, quem non genuit *Cajus lib. 1. Inst. tit. 5.* Sunt autem tales in duplici differentia; nam vel adoptati in specie dicuntur, vel arrogati, ut docet Justinianus *Instit. tit. de adopt.* Rursum, adoptio in specie sic dicta, vel fit ab extraneo, vel à quovis ascendente, puta, avo vel proavo paterno, vel materno §. *sed hodiè Inst. d. tit.* Commune hoc est utriq; speciei, ut adoptivi, suo patri, sive extraneus ille sit, sive ex ascendentibus, succedant *d. §. sed hodiè l. cum in adoptivis C. de adopt.* Sed hoc aliquantò dilucidius explicandum est.

- 25 Liberi namq; adoptati ab extraneo, † considerantur, vel quatenus in adoptione permanent, vel quatenus emancipantur à patre adoptivo. Liberi permanentes in tali adoptione usq; ad mortem adoptantis, licet in ejus potestatem non transeant, quia patris natu-

naturalis jura minimè dissolvuntur, eo casu, si pater adoptivus relinquat pòst se liberos ex justo matrimonio natos, succedunt cum illis adoptivi æqualitèr, ut tantam partem capiant adoptivi, quantum liberi illi naturales & legitimi, antè vel pòst adoptionem procreati *l. 5. C. de suis & legit.* Si verò nulli liberi naturales & legitimi tunc extent, eo casu, legitimi liberi ab intestato soli succedunt patri adoptivo in omnibus bonis, exclusis etiam defuncti parentibus: quia habent rationem suorum heredum, qui extantes parentes excludunt *d. §. sed bodiè 2. l. cùm in adoptivis §. sed ne articulum C. eod. junct. l. si te C. de suis & legit. lib. Forst. lib. 5. c. 3. n. 6. & seqq.* At liberi adoptivi, si à patre adoptivo emancipati fuerint, adeòq; ex ejus potestate exierint, eo casu, patri adoptivo mortuo non succedunt: Perindè enim habetur, ac si nunquam intervenisset adoptio: succedunt itaq; tùm saltèm naturali parenti *d. l. cùm in adoptivis §. si autem per emancipationem C. de adopt.*

Liberi verò adoptati† ab aliquo ascendentium, 26 hoc est, ab avo, vel paterno, vel materno, quia hoc casu concurrunt in unam eandemq; personam, & naturalia, & adoptionis jura, illi à patris naturalis potestate eximuntur, & in adoptivi avi patriam potestatem transcunt, omniaq; jura filiorum naturalium & legitimorum consequuntur, adeòq; patri adoptivo ab intestato non alitèr succedunt, quàm naturales & legitimi *§. sed bodiè vers. si verò Instit. d. tit. d. l. cùm in adoptivis 10. §. si verò pater C. de adopt.* Quod itidem ità obtinet, si filius adoptatus in potestate patris adoptivi manserit, neq; emancipatus fuerit. Emancipatione namq; talis adoptio dis-

solvitur, & filius in jus patris naturalis revertitur *d. §. si vero in fin. l. in omni ferè 13. de adopt.* idq; ex generali regulâ: Adoptione cessante, cessat effectus adoptionis Forster. *de success. ab intest. lib. 5. cap. 3. num. 5.*

27 Arrogati item liberi, non solum in familiam, sed etiam in potestatem † arrogatoris patris, licet extranei, transeuntes, succedunt arrogatori parenti suo ab intestato, si videlicet in arrogatione usq; ad diem mortis permanferint: secus est, si emancipatio jus liberorum solverit *l. pen. §. fin. C. de adopt.* Est autem illud in arrogato singulare, quod impubes post arrogationem iterum emancipatus, patri arrogatori ad minimum in quartâ parte bonorum ejus succedat, acceptis insuper bonis, quæ ad patrem adoptivum transtulit, & quorum commodum ei postea acquisivit *§. si quis impubes §. item non aliter Inst. de adopt. l. si arrogator 22. eod. Forst. lib. 8. cap. 14. in fin.*

28 Quamvis autem adoptivi, uti modò dictum est, ad adoptivi patris † hereditatem vocentur: non tamen illi, quamdiu in adoptivâ familiâ sunt, à successione patris naturalis hodiè excluduntur, sed omninò ad illius naturalis & legitimi parentis successionem ab intestato admittuntur, si fortè, dum in adoptivâ familiâ sunt, moriatur naturalis pater. In successione namq; ab intestato, non attenditur patria potestas, sed sola cognatio naturalis, sive jus naturalis cognationis, quod jus sanguinis, non potest tollere adoptio, quæ juris civilis est: cum jura cognationis & sanguinis nullo jure tollantur *l. jura sanguinis ff. de R. I. & civilis ratio; civilia jura tollat, naturalia non utiq; §. fin. Inst. de legit. agnat. tut. §. minus ergò Inst. b. t. Dixi, hodiè; Jure veteri namq; eos*

eos admissos non fuisse, constat §. *ac hi qui emancipati, & §. eadem hæc observantur Inst. eod. d. l. cum in adoptivis. §. si vero pater naturalis C. de adopt. Borch. de gradib. pag. mibi 385. Forst. lib. 5. c. 3. num. 6. & seqq.*

Hucusq; de successione liberorum, † qui & natu- 29
râ, & lege, vel hujus solius beneficio ad successionem
parentum vocantur: superest, ut de his dicamus, qui
naturæ saltè beneficio sese sustinent. Generalitèr na-
turales appellari possunt, omnes, ex quâvis sive licitâ
sive illicitâ conjunctione progenerati: necesse enim est, ut
sanguinem & naturam ab aliquo participant; at propriè
illi in jure nostro sunt naturales liberi, qui ex naturali
foeminæ usu, extrâ conjugium ex concubinâ nati sunt;
(ad differentiam liberorum ex justo matrimonio pro-
creatorum) de quibus loquitur textus in §. *fin. Inst. de
nupt. ubi gl. l. 3. ff. de concub.* Et hi aut patri naturali suc-
cedere volunt, aut matri: diverso namq; jure censentur
hæ successiones.

Ad successionem paternam quod attinet, ita jus
est; † ut siquidem pater eorum alios quoq; relinquat 30
liberos, ex justo matrimonio natos, & conjugem legiti-
mam, illi liberi naturales tantum, ab hereditate paternâ
omninò excludantur: nisi quod tamen debeant ab he-
redibus, sive liberis legitimis, ex bonis defuncti patris
educari, & ali arbitrio boni viri *Nov. 18. & 89. Aut b. licet
C. de natur. lib.* Ratio, cur naturales liberi non succedant
patri, si defuncto supersit conjux legitima, hæc est; ut
parcatur pudori honestæ & legitimæ uxoris, sive, ut
occurratur justo dolori ejus, quam verisimile est justè
offensum iri, si quos videat, se vivâ, in numero & jure
liberorum defuncti haberi aliundè susceptos, quàm ex

honesto & legitimo matrimonio Donell. *lib. 9. comm. juris cap. 2.* Si verò pater naturalis nullos reliquerit liberos justos, vel uxorem justam, sed solos naturales; tunc hi ad duas hereditatis uncias, hoc est, in sextâ parte hereditatis vocantur, quam vel inter se dividunt, si soli sunt, vel, cum matre, si illa adhuc vivit *d. Autb. licet Covarr. de sponsal. parte 2. cap. 8. §. 4. n. 9.* Quamvis enim ex concubina nati propriè patrem non habent, ut est text. *in l. 5. C. qui manumitt. non poss.* quodammodò tamen illum patrem vocant, qui matre ipsorum, ut concubina utitur, ut elegantèr explicat Cujat. *in Nov. 18. p. 2. per l. legem C. de natur. lib.* Pater est, sed non justus pater, non talis quem nuptiæ demonstrant, vel adoptio. Quare si defunctus reliquerit 1200. aureos, hoc casu, naturales ex concubina nati, cum suâ matre, ex patris sui naturalis hereditate habebunt 200. aureos: mater autem succedit cum illis in capita, quia illum sextantem, sive duas uncias, æqualiter cum ipsis dividit, pro numero personarum. In reliquas decem uncias succedunt proximiores cognati vel agnati defuncti *d. Autb. licet* Quod autem dictum, liberos naturales patri suo succedere in duabus uncijs; id non intelligendum est in infinitum, sed de liberis primi gradus, hoc est, de filijs & filiabus naturalibus. Si itaq; naturalis filius iterùm liberos habeat, illi, patre defuncto, ad successionem avi paterni non admittuntur *l. fin. vers. sed hoc & seq. C. de natur. lib. Nov. 89. cap. 12.* Licet enim concubinatus per legem nomen assumsit *l. in concubinato ff. de concub.* vitium tamen aliquod in se habet, ut veri matrimonij effectus producere non possit. *l. ult. C. de natural. lib.* & ob hujusmodi vitium, non judicantur digni nepotes ac pronepotes naturales, ut ab intesta-

testato ex bonis avi aut proavi paterni aliquid consequi debeant, cum de domo ac familia patris non sint. *Bart. in l. tutelas in pr. ff. de capit. dimin. Forst. lib. 6. c. 10.*

Quoad maternam successionem, in illâ melioris sunt conditionis liberi† naturales, quàm in successione 31 paternâ, vel aliorum per patrem ascendentium. Matri enim succedunt liberi naturales, perindè atq; illi succedunt, qui sunt ex justo matrimonio. Imò non solum matri, sed & ascendentibus per matrem heredes ab intestato existunt *Dd. in l. si quâ illustris C. ad SC. Orphit.* Et quidem sive soli sint, sive concurrant cum legitimè natis, succedunt matri: quod ita constitutum SCto Orphitiano *l. pen. C. ad SCt. Orphit.* neq; à Justiniano per Novellas constitutiones mutatum est. Præterea nepotes aut pronepotes naturales, quoq; aviæ & proaviæ, & avo ac proavo materno succedunt *Ang. in §. pen. Inst. de SCt. Orpb.* Et si filio naturali mortuo nepotes ex eo extent, illi cum naturalibus & legitimis liberis, jure repræsentationis, admittuntur, secundum ea, quæ superius de liberis naturalibus dicta sunt *Borch. de gradib. Rubr. de successione liberorum naturalium pag. mihi, 188.*

A liberis naturalibus ex concubinâ natis, separamus spurios† & incestuosos, nec non alios ex damna- 32 to coitu prognatos, qui omnium pessimâ conditione sunt: de quibus, quid jus statuatur, videndum est. Spurios quod attinet, illos vocamus, qui aliàs vulgò quæsi, ex meretricio concubitu prognati, sive ex vulgari muliere, quæ scilicet vulgò se prostituerit & quæstum corpore fecerit *l. si uxor 12. §. sed & in eâ ff. ad L. Jul. de adult.* Cum autem spurij certum patrem non habent, vel utut ex natura patrem aliquem habeant, eo tamen ipso,

quòd mater vulgò corpus suum prostituit, patrem certum honestè demonstrare non possunt; eum enim habent, quem habere non licet *l. vulgò concepti 23. de stat. hom.* idcirco patri intestato non succedunt §. *si adversus ea Inst. de nupt. c. vidua dist. 34. arg. l. si spurius 4. ff. und. cogn. Forst. lib. 6. cap. 47.* Quia verò mater semper certa est *l. quia 5. ff. de in jus vocand.* spurij matri suæ & ascendentibus per matrem, succedunt, æquè ac legitimi, sive soli sint, sive cum legitimis concurrant, & tunc unà cum istis legitimis liberis hereditatem ex æquo capiunt §. *novissimè Inst. ad SCt. Orphit. l. 1. §. sed si vulgò ff. ad SCt. Tertyll. l. si spurius l. hac parte §. l. Modestinus ff. und. cogn.* Sanè tamen, si mater sit foemina illustris, quæ decedat, relictis, præter spurium, etiam liberis legitimè natis; tunc spurius ille matri non succedit, sed à legitimis ac justis liberis excluditur *d. l. si quæ illustris 5. C. ad SCt. Orphit.* Mulieribus namq; ingenuis & illustribus, castitatis observationem sive curam, præcipuum debitum esse, & in ipsis nominari spurios, satis esse injuriosum, satisq; acerbum, ac suis temporibus indignum, ait Imperator *in d. l. si quæ illustris 5.* Cæterum cum vigore juris divini hodiè omnis extrà conjugium concubitus in nostris Ecclesijs damnatus sit *Novellâ Leonis 91.* frustra inter naturales & spurios distingui, nullos deniq; naturales, nullos nothos esse, adeoq; nullum etiam, utpotè deficiente objecto in quod operetur, legitimationis usum fore, scribit Cujat. *lib. 5. Obs. 6. in fin.* Accidit tamen hodiè, ut quis ex foeminâ, quæ cum ipso solo consuevit, extrà conjugium prolem suscipiat, licet veræ concubinæ jure frui nequeat, quoad effectum legitimationis tamen, vice concubine, ad rationem juris veteris, habenda videatur;

tur: sicut etiam spurios quoslibet, consuetudine tamen magis & usu, quam ullo jure legitimari, tradit Bursatus 2. consil. 1. num. 9. & 10.

Liberi incestuosi, ex cognatis, nefarii, ex descendibus, adulterini ex adulterio, nati, præ spuris sortem habent omnium deterrimam. † Spuri namq; habent jura cognationum: sed incestuosi & cæteri non habent. Imò ne quidem liberorum nomine digni sunt And. Gail. 2. Obs. 115. num. 10. & 11. Et hinc hi liberi, neq; patri, neq; matri ab intestato succedunt *l. si adulterium in pr. ff. ad L. Jul. de adult. l. quin etiam 55. ff. de rit. nupt. & § non omnes Inst. eod.* imò ne alimenta ijs debentur, jure civili Novell. 74. & Novell. 89. junct. Aut b. ex complexu C. de incest. nupt. quorum tamen causa aliàs maximè favorabilis est, ut docetur *ad l. 8. ff. de transact.* Tantum scilicet est odium libidinum; & contrà, tantum est studium atq; amor castitatis: adeòq; denegantur alimenta ejusmodi liberis, ut tantò magis in hominibus reprimeretur carnis luxuria. Jus autem Canonicum, hanc duritiem summi juris mitigavit, non quidem in hoc, ut succederent, sed ut liberi incestuosi à parentibus alerentur, nempe, quod iniquum sit infantem à Deo creatum fame necari *c. cum haberet Ext. de eo qui dux. in matrim. quam poll. Covarr. in c. quamvis p. 2. §. num. 7.* Cui dispositioni propter naturalem æquitatem standum esse, affirmant communiter Dd. Et in genere, per consuetudinem, & in Camera Imperiali observari, ut ex bonis, ipsis loco alimentorum ex commiseratione aliquid concedatur, testatur Gail. 2. Obs. 88. num. 4. Idem quoq; in Consistorijs reformatis servari, notat Joachimus Beust. *de matrim. c. 60.* At si adulteri, & incestus Rei, poenâ promerita

ritâ afficerentur, huic quæstioni locus non daretur. Hucusque de successione descendendum sive liberorum.

- 34 Et hinc patet, quomodo † descendentes præferantur ascendentibus in lineâ rectâ, quoad successionem, in bonis defuncti parentis; quod restringitur ad bona, quæ defunctorum propria fuerunt. Nam parentibus semper manet saluum jus peculij in bonis adventitijs vel profectitijs: Idcirco liberi in adventitio peculio succedunt in proprietate tantum, non etiam usufructu, quem pater filio mortuo præcipit. In profectitio peculio autem liberi defuncti non succedunt, utpote, quod pleno jure pater tanquam à se profectum retinet *Nov. 118. c. 1. ibi Cujat.* In peculio castrensi, vel quasi castrensi parentum, succedunt liberi, tam quoad usufructum, quam quoad proprietatem *dd. jurib. Vide infra Conclus. 48.*

- 35 Nunc subsequitur secundus ordo, videlicet ascendentium sive parentum. † Quandoquidem enim non semper contingat, ut liberi sepeliant parentes, sed, turbato ordine mortalitatis, superstites maneat ex se progenitis *l. nam etsi 15. in princ. ff. de inoff. testam.* hinc fit, ut ad bona liberorum, commiserationis ratio hos admittat, quos secundum commune parentum votum sibi potius superstites esse optavissent *l. scripto 7. ff. und. lib.* Videamus itaque, sicuti in liberorum successione explicandâ fecimus, quid in ascendentibus sive parentibus, ijsq; tum justis sive naturalibus & legitimis, tum naturalibus tantum, tum incestuosis, jus nostrum constituerit. Et quidem naturales & legitimi parentes, succedunt liberis ex justo matrimonio natis, & sine
libe-

liberis defunctis, ab intestato. Quod tamen distinctè tractandum est. Parentes namq; sive ascendentes, aut sunt primi gradus, ut pater, & mater defuncti, cujus de hereditate quæritur: aut sunt secundi, vel tertij gradus, ut avus, avia, paternus vel maternus, & paterna vel materna; ut proavus paternus vel maternus, & proavia paterna vel materna &c.

Primò sunt ascendentes † primi gradus, veluti pa- 36
ter & mater. Non enim hodiè pater præfertur matri, ut olim *l. 2. §. obijcitur ff. ad SCt. Tertyll.* Et hi, aut soli sunt, aut concurrunt cum alijs, ijsq; vel ascendentibus, vel collateralibus; & his, vel fratribus, & sororibus, vel defunctorum fratrum sororumvè liberis. Nam inter masculos & foeminas, sive inter fratres & sorores, hodiè, quoad successionem in bona allodialia, nullum est discrimen *Aut b. defuncto C. ad SCt. Tertyll.* adeòq; turbare neminem debet, quod *Imp. in Nov. 127.* nominat tantùm filios fratrum, quasi aliud esset juris, in filiis vel filiabus sororum.

Si ascendentes primi gradus, id est, pater † aut ma- 37
ter defuncti, soli supersint, illi, quia in eodem gradu sunt, succedunt filio filiævè pariter *Nov. 118. c. 2. d. Aut b. defuncto.*

Si verò ascendentes primi gradus concurrant † 38
cum alijs ascendentibus ulterioribus, putà, avo paterno vel materno, item avia & proavia &c. tunc, quia hæc successio datur salvâ gradus prærogativâ, pater & mater, in successione defuncti illos ultiores excludunt. Estq; insignis hæc differentia inter ordinem ascendentium, & descendentium. In hoc ordine, filius jure representationis ingreditur in locum patris: at in ordine

ascendentium, avus non succedit in locum filij: inter ascendentes enim non est locus repræsentationi, uti inter descendentes *d. Auth. defuncto. in verb. salva gradus prerogativa C. ad SCt. Tertyll.* Cujus ratio hæc esse videtur; tum quia filij trahunt sanguinem ex ascendentibus: at ascendentes non item ex descendentibus: tum quia hereditas magis debetur descendentibus, quam ascendentibus. Descendentibus namq; debetur, propter naturalem rationem, quæ, tanquam lex tacita, liberis parentum hereditatem adjicit *l. cum ratio 7. de bon. damn.* At naturæ ordini contrarium est, quod parentes in filij locum succedant, juxta illud: *Ordine turbato succedis Bulgare nato:* hoc est, ordine turbato pervenit hereditas liberorum ad parentes. Nam ordini naturæ conveniens est, quod filij superstitibus maneat parentibus, & per liberos paterna memoria conservetur *l. liberorum 220. §. 3. in fin. de verb. sign.* Et ascendentibus debetur hereditas saltè propter commiserationem *l. scripto. Unde lib.* & propter solatium pro amissis liberis *l. jure succursum est patri ff. de jur. dot.* Cum itaq; repræsentatio non admittitur, nisi per successionem; rectè dicitur, in lineâ ascendenti non esse locum repræsentationi, adeoque contrà rationem, imò pro monstro esse, ut avus repræsentet patrem, suum filium, & in ejus locum succedat. Admittitur itaq; pater & mater pariter ad successionem filij filiæve *Nov. 118. c. 2. nec illa per hunc excluditur, ut olim l. 2. §. objicitur ff. ad SCt. Tertyll. l. 2. C. eod. l. si ad patrem ff. de suis & legit. §. pater verò Inst. de SCt. Tertyll.* Nec hic in successionem lineæ ascendentis distinguitur (uti in successionem transversalium est receptum *infra concl. 61.* quia hæc successionum genera habent suos singula-

gulares & planè differentes tractatus) undè bona pervenerint ad defunctum, sint ne ea paterna, vel materna, sed succedunt æqualiter in omnia bona æquà lance *Novell. 118. c. 2. arg. l. sed si 10. §. filio 2. de vulg. & pupill. substit. Grass. §. successio ab intestato quæst. 22. n. 5. ubi dicit, hanc esse communem, & hodiè tenendam Myns. 6. Obs. 55. n. 3. Quamvis enim olim peculij jure pater profectitia occuparet; tamen hodiè filio ut heres succedit, adeòq; bona hereditario titulo, non etiam patriæ potestatis, vel peculij, jure occupat. Nam quia patriæ potestatis discrimen sublatum est, tanquam causa, certè etiam effectus ejus circa successiones diversus tollitur, & pari jure omnes parentes censentur *Nov. 118. c. 1. §. si igitur Vigl. in §. 1. n. 11. & 12. Inst. quib. non est permiss. fac. test. Heig. Inst. eod. in 2. ordine n. 5. & 2. seqq. Dissentit Oldendorp. in Epitome successionis th. 3. per §. 1. Inst. quas pers. nob. acquir. ubi Justin. quæ invidia est, quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eum reverti? Sed hæc ratio valet in profectitijs, quæ sunt patris: at hic agitur de ijs quæ omni jure sunt filij, in quorum successione uterq; parens æqualiter admittendus, cum par jus habeant, & æqualis illis pietas debeatur. Adeòq; Justinianus dicto loco non agit de successione, sed de acquisitione, quæ nihil commune habet cum successione; ac proindè à Justiniano sancitum est, ut si quid ex re patris filio obveniat, hoc totum parenti acquiratur: quæ enim invidia est, quod ex patris occasione profectum est, hoc ad eum reverti? ut loquitur Justinianus *d. §. 1. Non igitur hæc ratio latius producenda. Et notandum est; falsò dici, morte filij bona à substantijs parentum separata remansisse: nam hereditas paterna ac materna, post-***

quàm adita est à filio, definit esse hereditas, fitq; patrimonium filij; undè non frustrà bonorum jam conjunctorum separatio inducenda est *contra l. si plures 10. §. filio 2. de vulg. & pupill. substit.* cùm videlicet unius, duo patrimonia non videantur *l. jurisperitos 30. §. 1. de excusat. tut. & personæ mutatione, bonorum quoq; conditio mutetur l. per curatorem 90. §. 1. de acquir. hered. l. ult. C. de inoffic. testam. l. 2. §. illud potest quæri ff. de hered. vel act. vend.* Concludendum itaq; est, patrem & matrem, cæterosq; ascendentes in pari gradu existentes, æqualitèr filio succedere, nullà habità bonorum separatione; Aliud verò obtinet in filijs diversorum matrimoniorum matri vel patri succedentibus: Ubi circa successiorem fratrum consanguineorum & uterinorum, inter bona materna & paterna distinguitur: hi enim non habent æquale jus, ut parentes Wesenb. ad Schneidw. *de secund. ord. succedent. n. 13. lit. a & b. in fin. infra concl. 61.*

39 Si ascendentes† primi gradus concurrunt cum collateralibus, putà, fratribus sive sororibus defuncti germanis, tunc pater & mater jure civili unà cum illis succedunt æqualitèr, sive in capita, pro numero personarum *d. Auth. defuncto & Nov. 118. c. 2. vers. si verò in verb. ascendentium & fratrum singuli æqualem habent portionem, ubi Cujat.* At si extent fratres vel sorores ex uno tantum parente conjuncti defuncto, hoc est, consanguinei vel uterini, hi ab ascendentibus primi gradus excluduntur *d. Auth. defuncto Grass. quest. 24.*

40 Si ascendentes† primi gradus, concurrunt cum liberis prædefunctorum fratrum utrinq; conjunctorum, tunc illi itidem admittuntur unà cum parentibus ad successiorem defuncti; & quidem quoad parentes in capi-

capita, quoad fratrum verò liberos, in stirpes, ità, ut jure repræsentationis patris sui partem solummodò consequantur *Novell. 127. c. 1. Grass. quest. 23. n. 3.* Undè patet, hanc successionem cum parentibus, quæ fratribus indulta est, etiam filiis eorundem communicari per repræsentationem; quod tamen jus repræsentationis in lineâ hâc collateralî, nullo modo ad nepotes, pronepotesvè eorum extenditur. Quocircà si ascendentes concurrant cum fratribus utrinq; conjunctorum nepotibus, aut alijs ulterioribus, tunc pater & mater hos excludunt *gl. & Dd. in Auth. post fratres C. de leg. hered. Forst. lib. 7. c. 6. n. 2. Grass. quest. 23. n. 4.*

Si ascendentes primi† gradus concurrant cum defuncti filij fratribus, & simul ex altero fratre defuncto nepotibus utrinque conjunctis; eo casu nepotes illi olim excluderentur, etiam tempore *Novell. 118.* sed hodiè unà cum patris & parentibus succedunt in stirpes, idq; ex speciali constitutione *Nov. 127. c. 1. Cujat. in dict. Nov. 118. ibi, excipiuntur.*

Quod si cum parentibus† veniant sorores fratresvè uterini, vel consanguinei, vel horum liberi, tunc hi à parentibus omninò excluduntur *d. Nov. 118. cap. 2. Novell. 127. c. 1. Auth. cessante C. de legit. hered. non obstante, l. si quis C. ad SCt. Tertyll. cui derogatur per d. Nov. 118. §. si igitur* Quòd si verò ascendentes extent, & saltèm prædefuncti fratris liberi, non etiam simul fratres aut sorores ex utroq; parente defuncto conjuncti conjunctævè adsint, eo casu, præmortui fratris liberos cum ascendentibus, hoc est, cum patre & matre defuncti, ad hereditatem non vocari, sed excludi, statuit *Cujat. in d. Nov. 118. quem sequitur Borch. de gradib. pag. mibi 218. Sed Dd.*

communiter aliud visum est, ut scilicet ejusmodi defunctorum fratrum liberi succedant cum ascendentibus in stirpes, & eam partem accipiant, quam defunctus illorum pater percepturus fuisset §. 1. Nov. 127. ut fratrum filij. Et tantum de ascendentibus primi gradus.

- 43 Si ascendentes † plures secundi vel tertij gradus extent soli, siquidem gradu dispari, velut, avus & proavus, tunc prærogativa locum habet, ut scilicet gradu proximior avus, excludat remotiorem proavum d. *Auth. defuncto vers. salva gradus prærogativa* & *ibi Castr.* Si autem gradu sint pares, at numero dispare, veluti, si ex unâ parte sit avus paternus, ex alterâ, sit avus, itemq; avia materna, tunc omnes quidem pariter succedunt, sed ita, quasi in stirpes, non in capita, ut scilicet hereditas defuncti in duas æquales partes dividatur, & unum semissem accipiat avus paternus, alterum verò avus & avia materna, quem inter se partiuntur d. *Auth. defuncto.* & *ibi Dd.* Avus itaque paternus solus, tantum consequitur, quantum isti duo ex altero latere Grass. *quest. 22. n. 4.* Ne tamen dixeris, hic reverà esse repræsentationem; cum hæc succedendi ratio saltèm fiat ad modum repræsentationis, sive quodammodò sit similis successioni in stirpes, cujus radix & fundamentum est jus repræsentationis; superius namque dictum est; inter ascendentes jus repræsentationis locum non habere *Concl. 38.* Fortè itaq; aptius hæc successio in genera, quam in stirpes diceretur.

- 44 Si ascendentes secundi vel tertij gradus, nempe avus, proavus, concurrant † cum fratribus vel sororibus defuncti utrinque conjunctis, tunc hi simul cum ascendentibus vocantur ad successionem in capita, pro

pro personarum numero. Si itaq; defunctus reliquit superstites avum, aviamq; paternos, & solam aviam maternam, itemq; fratrem aut sororem; tunc hereditas in quatuor æquales partes dividitur, secundum numerum personarum; adeòq; avus paternus, unam partem, avia paterna, secundam consequitur; in tertiam partem vocabitur avia materna; in quartam postremo frater succedet. Et sic avus aviaq; paterni, ob interventum fratris, in capita succedunt, non in stirpes: cum aliàs, si frater non adesset, in stirpes vocarentur *d. Auth. defuncto Forster. lib. 7. c. 6. n. 6. & seqq. Grass. d. quest. 23. num. 5.* Quòd si non sint fratres utrinque, sed saltèm ex alterutro parente, conjuncti, tunc illos excludunt ascendentes, & hi illis præferuntur *supr. concl. 42.*

Si ascendentes secundi † vel tertij gradus, concurrant cum liberis præmortuorum fratrum & sororum, ascendentes quidem in capita, sed fratrum filij in stirpes succedunt *supr. concl. 41.* 45

Si ascendentes secundi † vel tertij gradus concurrant cum fratribus, & simul prædefunctorum fratrum aut sororum filiis; tunc ascendentes quidem, & fratres, in capita, sed fratrum filij in stirpes succedunt, & ideo quotquot fratrum filij existunt, pro uno capite computantur, & patris sui solummodò portionem consequuntur. Undè si defunctus reliquit patrem, fratrem, & tres præmortui fratris filios, hereditas in tres portiones distribuitur, unamq; habebit pater, secundam, frater, tertia portio erit trium filiorum ex defuncto fratre progenitorum *Novell. 127. c. 1. Forst. lib. 7. cap. 7. in princ. sup. concl. 42.* 46

Si cum ascendentibus † illis soli filij fratrum concurrant 47

currant, neq; aliquis defuncto frater superfit; hoc casu filij fratrum, etiam si soli sint, concurrunt cum ascendentibus, & succedunt unà cum illis in stirpes, adeòq; tantum illi consequuntur, quantum ipsorum pater habiturus fuisset §. 1. *Nov. 127. ut fratrum filij. Forst. lib. 7. c. 7. n. 2. & 3. sup. concl. 43.*

- 48 Quamvis autem patri, ex bonis adventitijs, † liberorum ususfructus debeatur *Instit. tit. per quas pers. nob. acquir.* Pater tamen & avus paternus, succedens filio suo, & concurrens cum ejusdem fratribus, & fratrum prædefunctorum liberis, non consequitur usumfructum in illà parte bonorum, quæ obvenit defuncti fratribus, & fratrum liberis: sed ea portio pleno jure pertinet ad fratres, itemq; ad fratrum filios *Nov. 118. c. 2. vers. nullum in hoc casu*, per quam correctà est *l. fin. ad SC. Tertyll.* Atq; ità hic constituitur exceptio illius regulæ, quæ dicitur, peculij adventitij usumfructum vi potestatis patriæ acquiri patri *Joh. Köppen decis. 7. n. 3. p. 2.* Neq; fit injuria patri, qui simul cū proprio filio ad successionem vocatur *Covarr. in Epit. success. n. 2.* Elegantem ejus juris rationem reddit *Cujat. in d. Nov. 118. c. 2.* his verbis: *Olim filius bona fraterna acquirebat patri, in cujus erat potestate, ususfructus jure: hodiè, bona fraterna, quæ ab intestato obvenerunt, pro parte virili, ne ususfructus quidem jure, acquirit patri; quia pro usufructu hodiè in hereditate filij defuncti pleno jure concurrunt, quem filius superstes, id est, frater defuncti excludebat jure veteri Nov. 118. cap. 2. § nullum usum Borch. de gradib. Rubr. de success. ascend. Forst. lib. 7. c. 27. n. 5.* Quod attinet autem peculium profectitium, cū ejus peculij nunquam filius fuit dominus, exindè nec dominium ad suos

suos heredes transferre potuit *c. nemo de R. I. in 6.* unde consequi videtur, id totum, mortuo filio familias, cedere patri in cuius potestate fuit, præsertim cum in *Novellâ 118. c. 2.* de profectitio peculio nihil expresse disponatur *arg. c. 1. d. Nov. sup. concl. 34.* Et tantum de parentibus, qui ex justis nuptiis liberos, quibus succedere volunt, procreaverint.

Parentes† legitimi tantum, si vè adoptantes, si sint 49 extranei, filijs adoptivis non succedunt §. 2. *Inst. de adopt. §. sed & ea 14. ibi, hoc solita Inst. b. tit. l. pen. C. de adopt.* Hæc enim adoptio, qua quis alterius potestati non subjicitur, hunc solum operatur & præstat effectum, quod filius adoptatus patri adoptanti succedere possit ab intestato; non autem econtrà, quod pater possit succedere filio adoptivo: quia pater naturalis & legitimus integra jura omnia in filium sibi reservat *d. §. sed bodiè 2. & §. sed ea omnia Inst. b. tit.* Idem etiam obtinet in matre adoptante, ut scilicet ad similitudinem patris adoptivi non succedat, in ijs casibus, quibus matri adoptare permittitur, nempe, ob solatium liberorum amissorum §. *fæminæ Inst. de adopt.* Quæ conclusio æquitate innitur: quamvis enim verum sit, quod successiones debeant esse reciprocae sive vicissitudinariæ, & ideò, pro ut quis succedit, vel à successione removeretur, ita & ei succedatur *l. si ab eo 11. C. de legit. hered. l. communium 9. C. de natural. lib.* æquitas tamen vicissim exigit, ne pater naturalis, per simplicem actum civilem, puta, adoptionem, privetur successione, quæ ipsi commiserationis causa debetur: quod eveniret si adoptivus pater extraneus succederet adoptato filio *Forst. lib. 7. cap. 16. num. 1. & 2.* At si adoptivus pater sit aliquis ascenden-

tium, siue ex lineâ ascendenti naturali, putâ, avus maternus vel proavus, tunc ille filio adoptato, sine liberis vita functo, succedit *l. pen. §. si vero pater naturalis C. de adopt.* quia, ut Justinianus ait, in unam personam concurrunt duo vincula, naturale & civile: Unde huic patri jus succedendi competit *Forst. lib. 7. cap. 118. n. 3.* Patri itidem arrogatori conceditur successio in bona filij puberis arrogati, quemadmodum patri legitimo & naturali *§. cum autem vers. Et cum quibusdam inst. de adopt. l. pen. C. d. tit. Forst. d. c. 18. n. 4.*

50 Parentes naturales† tantum, quod attinet, de ijs ita jusest: Uti naturales liberi tantum, in sextantem patri succedunt, si non extent justis & legitimis liberis: matri verò succedunt unâ cum justis & legitimis liberis *ut dictum est supr. concl. 30. Et 31.* Itâ quoq; pater naturalis, filio suo naturales & legitimos liberos habenti, vel etiam uxorem post se relinquenti, non succedit: sed illis deficientibus, duas uncias, siue sextam partem hereditatis consequitur *Auth. licet C. d. natur. lib.* At mater si sola sit, liberis naturalibus sine liberis decedentibus, perindè ut justis liberis, in totum siue in assem succedit *l. hac parte l. si spurius ff. und. cogn. §. fin. Inst. de SC. Tertull.* Pater & mater naturalis si concurrant, pater in duabus uncijs siue in sextante; sed mater in decem uncijs, siue in dextante, filio sine liberis obeunti succedit *d. l. hac parte Et d. si spurius.* Pater & mater, itemq; fratres naturales, dextantem de hereditate filij non habentis liberos acquirunt *Nov. 89. c. in quibus 13. Dd. in Auth. defuncto C. ad SC. Tertull.*

51 Liberis naturalibus, sed legitimatis† per subsequens matrimonium, & rescriptum Principis, parentes natu-

naturales æque succedunt, sicut naturales & legitimi
§. quibus connumerari Instit. b. t. d. Auth. licet Ab his verò
 differunt legitimati, per oblationem curiæ in eo, quòd
 hisce soli pariter succedant in quadrantem, alij verò
 agnati & cognati non item *Nov. 89. c. 6. vers. si verò etiam*
generaliter.

Spurio pater non succedit *l. 4. unde cognati. †* Ma- 52
 ter verò indistinctè filio spurio succedit, non aliter, ac si
 ex legitimo matrimonio eum procreasset *§. fin. Inst. de*
SC. Tertyll. §. vulgò quasitos Inst. de success. cognat. nisi ta-
 men spurij filij liberos ex se reliquerint, nam illi matrem
 excludunt *l. 2. §. itaq; etiam vulgò ff. unde cognat. l. 2. §. li-*
beri ff. ad SC. Tertyll. Verùm uti spurij non succedunt
 matri illustri, quæ justos liberos habet *l. pen. C. ad SC.*
Orbit. Ità è contrario etiam mater illustris, putà, quan-
 do ea habet justos liberos, eo casu non succedit spurio
Accurs. in l. 2. §. 1. ff. ad SC. Tertyll.

Deniq; parentes † non succedunt liberis incestuo- 53
 sis, & ex damnato coitu natis: quia liberi ejusmodi
 parentibus non succedunt; cum nec parentes, nec filij
 nominandi sint *Auth. ex complexu C. de incest. nupt. Nov. 89.*
c. fin. Eadem etiam inter eos est relatio juris *l. nam et si pa-*
rentibus ff. de inoff. test.

Et ex prædictis † constare potest, jura successio- 54
 num (excepta successione liberorum ab extraneo
 adoptatorum *supr. concl. 49.*) reciproca esse sive vicissi-
 tudinaria & correlativa *Castr. ad l. si ab eo ii. §. pen. per il-*
los text. C. de legit. hered. Cujat. ad Nov. 118. hoc est, qui
 mihi succederet, si prius mortuus essem, quàm ipse, ei-
 dem & ego succedere debeo antè me defuncto: & con-
 trà, cui ego non succederem, is nec mihi succedere de-

bet. Et sanè contrà æquitatis rationem, valdèq; inju-
stum esset, ut tu mihi succederes, ego tibi non item *juxt.*
text. in l. non tantum. in fin. ff. de re judicat. Ubi sicut ma-
ritus ex suis contractibus cum uxore initis, non potest
conveniri, ultrà quam possit facere; ità nec uxor ex
contractibus cum marito initis *Cephal. consil. 28. num. 18.*
& seq. Et hoc de secundo ordine succedendi, nimirum
ascendentium.

55 Tertius successionis ordo † ad transversales per-
tinet: in quo primum de successione collateralium,
qui ex justis nuptijs progeniti, dicendum; sicut & in
ascendentium & descendendum ordine factum. Si
quis itaq; moriatur, nullis relictis descendentibus vel
ascendentibus, sed alijs tantum à latere conjunctis, tum
aut fratres, vel sorores extant; aut fratrum, vel soro-
rum liberi; aut ulteriores cognati.

56 Primo autem loco † defertur hereditas fratribus
ac sororibus ex utroque latere conjunctis, germanis
dictis, absque distinctione bonorum, sive ea paterna,
sive materna, sive alio modo quæsitæ, exclusis fratri-
bus & sororibus per alterum tantum parentem con-
junctis, h. e. consanguineis, vel uterinis *Nov. 84. c. 1. Auth.*
itaq; mortuo C. comm. de success. quoniam in conjunctis
utrinq; duplex vinculum, nempe paternum & mater-
num, quod ligat fortiùs, quàm simplex conjunctio, quæ
est in conjunctis ab alterutra parte tantum. Et quidem
si fratres & sorores sint soli, tunc illi defuncti fratris vel
sororis hereditatem dividunt in capita, quia omnes
suo jure veniunt, & ejusdem sunt gradus *Nov. 118. c. 3.*

57 Si verò fratres non † sint soli, sed concurrant cum
utrinq; conjunctorum præmortuorum fratrum liberis,
tunc

tunc hi unà cum germanis in stirpes succedunt, jure repræsentationis, quo intrant in locum suorum parentum prædefunctorum *Novell. 118. cap. 3. & Auth. cessante C. de leg. hered.* Neq; novum est, nec in jure nostro infrequens, ut ex alicujus accessione & societate mutetur accessionis ratio, sive nihil est absurdi, si, pro varietate casuum, unius ejusdemq; hereditas alio atq; alio modo dividatur *fac. §. pen. Inst. ad SC. Tertyll.* ut in simili Hottoman. respondet *illust. quest. 14.* Et hi utrinq; conjunctorum demortuorum fratrum filij, præferuntur etiam fratribus, defuncto per alterum tantum parentem conjunctis, h. e. consanguineis vel uterinis, eosq; excludunt. Duplex enim vinculum, quod est in fratrum utrinque conjunctorum liberis, firmitus est uno ac simplici, quod fratres per alterum tantum parentem connectit. Adeoque non hic tam attenditur proximitas gradus, quod scilicet fratres sint proximiores defuncto, præ fratrum filiis, quorum illi in secundo, hi in tertio sunt gradu *d. Auth. cessante, vers. & quidem prædicti*, quàm & repræsentatio, & firmitas vinculi. Repræsentatio autem illa ultrà fratrum vel sororum liberos non extenditur ad fratrum nepotes vel ulteriores, quod Imperator semel atq; iterum testatur *in d. Nov. 118. c. 3. vers. hujusmodi verò & vers. nulli enim alijs Forst. lib. 8. c. 7.*

Si defunctus nec fratres vel sorores, † nec liberos 58
sororum vel fratrum utrinq; conjunctorum habeat, sed saltèm consanguineos, vel uterinos, tunc hi in lineâ collateraliali locum successionis obtinent secundum: descendit enim potius successio, quàm ascendit. At videndum est, an soli sint fratres consanguinei, an uterini soli, an verò uterini cum consanguineis concurrant; de quibus ordine dicendum.

- 59 Si defunctus reliquit consanguineos † fratres tantum, tunc hi, si soli sint, vocantur ad hereditatem fratris consanguinei in capita *Nov. 118. §. si defunctus igitur vers. bis vero non subsistentibus*. At si concurrant defuncti fratris consanguinei filij vel filia, illi una admittuntur in stirpes. Nulla enim ratio est, cur idem jus repræsentationis obtinere non debeat *d. Novell. 118. Forst. lib. 8. cap. 8. num. 6.*
- 60 Idem juris est, si defunctus † relinquat fratres uterinos tantum; quia illi itidem, si soli sint, dividunt hereditatem defuncti fratris uterini inter se simul in capita: at si concurrunt cum liberis fratrum uterinorum antè defunctorum, in stirpes *d. Novell. 118.*
- 61 Si verò defunctus relinquat fratres † consanguineos, & simul uterinos, ut ita consanguinei concurrant cum uterinis, eo casu consanguinei succedunt in bona, quæ defuncto a patre communi obvenerunt, exclusis uterinis: Et contra, uterini in bonis, quæ obvenerunt defuncto à matre, succedunt soli, exclusis ab eorum participatione consanguineis. Sed in bonis aliundè quæsitis, consanguinei & uterini simul admittuntur: undè vulgatum illud: *Maternis cedunt materna, paternis paternis*. Quæ sententia est communis *Forst. lib. 8. cap. 8. concl. 2. n. 2. Grass. quest. 32. num. 1. Cujat. in parat. C. de legit. hered. § ad Nov. 84. § consult. 23. A quâ tamen recessit Fachin. lib. 6. contr. 5.*
- 62 Et hæc procedunt, non solum † cùm defunctus reliquit fratrem consanguineum, & fratrem uterinum; verum etiam, cùm reliquit liberos ex fratre uterino, & itidem liberos ex fratre consanguineo; ut scilicet consanguineorum fratrum liberi in bonis paternis; Uterinorum

norum verò liberi in bonis maternis, & utriq; in bonis à collateralibus vel quocunq; alio modo acquisitis succedant. Cæterum ultra fratrum filios, distinctio bonorum paternorum & maternorum non attenditur, eâ ratione, quòd *Novell. 84. c. 1. §. hæc igitur lex.* expressim statuit, illam constitutionem esse servandam in illo casu, nempe cum agitur de successione fratris *Covarr. in Epitome success. num. 14. Dd. in Auth. post fratres & in Auth. itaq; C. comm. de success. Forst. & Grass. dd. loc. Heig. Inst. b. tit. in ordine tertio num. 33.*

Si fratrum filij sint soli, succedunt† defuncto in 63
capita per *text. in l. 2. §. hæc hereditas 2. ff. de suis & legit. l. 1. §. fin. ff. si pars hered. pet. l. pen. in fin. C. de legit. hered. §. hoc etiam. Instit. de legit. agnat. success.* Et quidem cum fratrum filij soli sunt, succedunt jure proprio, propter gradum paritatem, quod jus omnibus æquale est, & exinde etiam æquales portiones faciendæ: at si cum patruis concurrunt, jam propter graduum disparitatem, non jure proprio, sed jure repræsentationis, succedunt, ac proinde in stirpes. Atque hinc est, quod fratrum filij avo succedant in stirpes. Eo siquidem casu, avi hereditatem alieno nomine consequuntur, quasi à suo patre transmissam, qui etiam vivo avo quodammodò dominus fuit bonorum paternorum §. 2. *Instit. de hered. qual. & differ.* Diversum est, cum soli fratrum filij succedunt patruo, tùm enim hi patruo suo, vel avunculo, non in stirpes, sed in capita succedunt *l. 2. §. hæc hereditas ff. de suis & legit. Nov. 118. cap. 3. vers. hujusmodi verò junct. §. si verò neq; fratres §. hoc etiam addendum vers. bis etenim personis Instit. de legit. agnat. succ. §. Zaf. in intellect. singul. cap. incip. filij duorum fratrum Borcholt. de feud. cap. 7. num. 32.*
quod

quod jus Caroli V. Imperat. constitutione comprobatum est. in Comitibus Spirenlibus Anno 1529. Cujat. *consult. 4. Et in Nov. 118. ibi, quod si soli.*

- 64 Si fratrum filij concurrant † cum patruis, vel avunculis defuncti, tunc filij fratrum præferuntur patruis & avunculis, quamvis utriq; parentes tertio gradu conjuncti sint defuncto. Et hoc eò etiam pertinet, ut patruus defuncti excludatur à fratre etiam ab uno latere defuncto conjuncti *d. Auth. post fratres §. hi autem.* Idq; constitutum est ratione repræsentationis, quia filius fratris succedit in locum patris sui, ejusq; personam repræsentat & sustinet. Hic igitur, jure repræsentationis itemq; vinculi sanguinis propioris, patruo est proximior Forst. *d. c. 9. concl. 1. §. quod patruus defuncti.*
- 65 Si filij fratrum concurrant † cum nepotibus fratrum defunctorum, tunc hi ab illis excluduntur *Auth. post fratres Et Nov. 118. §. si verò* etiam si hi ex utroque, & illi ex uno tantum latere conjuncti sint *d. Auth. post fratres Et Nov. 118. §. si verò.* Filius fratris itaq; ex una solum parte defuncto conjunctus, excludit pronepotem fratris utrinque conjuncti: quia jus repræsentationis tertio gradu collateralium expirat, nec ulterius progreditur, ut supra dictum Forst. *lib. 8. c. 9. n. 1. §. ex eo.* Hucusq; de naturalibus & legitimis fratribus sororibusve.
- 66 Fratres legitimi † tantum, sunt fratres adoptivi, non ideò dicti, quòd frater in fratris locum, sive quòd aliquis loco fratris adoptetur; id enim cum naturâ pugnaret, quoniam nemo ex se gignit fratrem; sed ita sunt accipiendi fratres, si ab uno eodemque avo adoptentur loco filiorum *l. nec apud C. de hered. Instit. §. minorem §. Et cum filius Instit. de adopt. hi, si à personâ*
ex.

extraneâ adoptati, & legitimi effecti sunt, quanquàm parentis adoptivi successione habent, ipsi tamen inter se non habent mutuum jus succedendi *d. l. cum in adoptivis §. sed ne articulum C. de adopt.* At si adoptati sint à personâ non extraneâ, veluti ab avo, tunc succedunt sibi quoq; mutuò *l. fin. §. Et ideo sancimus C. de adopt. §. sed hodie Instit. d. tit.* Arrogati itidem sibi invicem succedunt, sicut adoptivi, qui in potestatem adoptantis transeunt *l. pen. §. fin. C. d. tit. l. 2. §. 3. de suis & legit. l. 7. ad SC. Tertyll. Forst. lib. 8. c. 14. n. 6.*

De naturalibus tantum, certa † est regula in successione collateralium; si illegitimus concurrat cum legitimo, hunc illi propter duplex vinculum præferri Angel. *in §. fin. Nov. 74.* Sed & ipsi fratres naturales tantum, siquidem ex patris latere tantum juncti fuerint, sibi invicem planè non succedunt, cum nec proximitatis, nec agnationis jure gaudeant: at tunc demum liberi patrem & ejus agnationem sequuntur, cum legitimæ nuptiæ intercesserunt *§. vulgò 4. Inst. de success. cognat. l. si spurius 4. ff. und. cognat. l. cum legitimæ ff. de stat. hom. Novell. 74. §. si quis sanè Covarr. de sponsal. p. 2. c. 8. §. 5. n. 19.* Fratres autem naturales uterini, sive ex eadem matre editi, præponuntur cognationis jure; ut in eo quod à matre proficiscitur, illi perinde sibi invicem, & alijs ex eadem lineâ venientibus, succedant; Idq; sive soli sint, sive cum alijs fratribus naturalibus & legitimis ex eadem matre natis concurrant *d. §. vulgò 4. Et ibi Myns. n. 1. Forst. lib. 8. c. 11. Covarr. in Epitome success. concl. 8. n. 19.*

Fratres naturales, sed per subsequens † matrimonium legitimati, sive legitimi effecti, æquè, ac legitimi & naturales, sibi invicem succedunt *d. Auth. cessante C.*

de legit. hered. Nov. 118. §. si igitur defunctus. Legitimati per rescriptum Principis, extantibus naturalibus & legitimis simul, non succedunt *Novell. 74.* Per oblationem curiæ legitimati, parentibus duntaxat succedunt, non etiam fratribus legitimè natis *Novell. 89. de natur. lib. Borch. de gradib. pag. 93.*

69 Fratres spurij, sive vulgò † quæsitij, si ex eadem sunt matre, sibi invicem succedunt, uti de naturalibus liberis dictum est *concl. 67.* sicut & matri, quamvis meretrici. Secus de his, qui ex eodem patre sunt, puta, si quis ex duabus vel tribus meretricibus liberos suscepit, illi namq; sibi invicem non succedunt §. *vulgò Institut. de success. cognat. l. 2. & l. si spurij ff. und. cogn.* Ratio diversitatis: nam omnem successionem oportet esse legibus adjutam, alias non recipitur; sed spurij, quatenus ad patrem attinet, prorsus rejiciuntur §. *si adversus ea Inst. de nupt. Nov. 74. §. si verò est effusa.*

70 Fratres ex incestuoso sive nefario † & damnato coitu nati, cum nec liberorum, nec fratrum loco habeantur, illi ab omni successionem penitus arcentur; adeoque nec inter sese habent successionem *Auth. ex complexu C. de incest. nupt. Forst. lib. 8. c. 13.* Fiscus igitur eorum bona occupat *Myns. 3. Obs. 91.*

71 Si defuncto nulli sint † neq; fratres aut sorores, ex utroq; parente, neque ex altero tantum; sed neque fratrum aut sororum liberi; tunc ex cæteris propinquis proximiores gradu succedunt; adeoque si plures cognati sint ejusdem vel paris gradus, pariter ad successionem admittuntur, & fit divisio, non in stirpes, sed in capita *d. Auth. post fratres.* Quamvis autem rarius eveniat, ut nempe ultra decimum gradum conjuncti superstites de-

defuncto reperiantur, adeòq; successionis ordo illum gradum superet; si tamen in ulteriori gradu quis reperiat, de cuius cognatione constet, ille non planè excludendus videtur. Cur enim propinqui etiam remotioris gradus, non admittantur potius, quàm fiscus aliqui successurus? prout in regnis ac regalibus dignitatibus absque dubio receptum est Johan Köppen | Cius Marchiæ decis. 7. num. 67. pag. 2. arg. l. 2. §. 1. de suis & legat. §. fin. ibi, etiamsi longissimo gradu Inst. de legit. agnat. success. Nov. 118. c. 3. §. si verò 1. ubi Cujat. circ. fin. Wesenb. in addit. ad Schneidw lib. 3. tit. de success. fisc. n. 14. vers. tertio ampliatur & in §. fin. num. 4. Instit. de success. cognat. ubi testatur de consuetudine, quòd hodie collaterales, licet sint ultrà gradum decimum, admittantur. Sanè cognati militis à latere venientes, succedunt militi tantùm ad quintum gradum l. 2. de veter. & milit. success. Sic & collaterales eorum, qui vetitas & incestas nuptias contrahunt, succedunt tantùm ad tertium gradum l. 6. C. de incest. nupt.

Non attenditur autem in ulterioribus† cognatis, 72 an mares sint, an foeminæ, item an per mares, an per foeminas defuncto conjuncti sint d. Auth. post fratres. Non attenditur quoq; duplicitas vinculi, an scilicet uno, an duplici vinculo sint defuncto conjuncti: duplicitas enim vinculi ultrà fratres fratrumq; filios non ampliùs consideratur; prout nec jus repræsentationis ultrà prædictos fratrum filios locum habet d. Auth. post fratres. Deniq; non attenditur etiam differentia bonorum, unde scilicet bona pervenerint ad defunctum, sed proximiores cognati succedunt in omnibus bonis transverfalibus defuncti, undecunq; ea quæ sita fuerint d. Auth.

pòst fratres §. si verò neq. fratres Nov. 118. Forst. lib. 8. cap. 9. num. 9. supr. concl. 62. in fin.

73

Haftenus de tribus illis ordinibus † succedentium ab intestato, quos constituit Imperator *Nov. 118.* Verum legitima successione descendentium, ascendentium, & transversalium deficiente, tunc maritus & uxor jure Prætorio per bonorum possessionem *tunc vir & uxor* ad successionem admittuntur, dummodò tamen & justum fuerit matrimonium (nam concubinatui aut cohabitationi meretriciæ idem concessum non est) & usque ad finem vitæ duraverit *l. unic. C. unde vir & uxor.* quæ lex licet sit Imperatoria, est tamen juris Prætorij saltè confirmatoria Ernest. Cothman. *resp. si l. unic. ff. d. tit. & §. sed eas Inst. de bon. poss.* Movit autem prætorem ad proponendam conjugibus hanc bonorum possessionem, sive, ut vocaret virum & uxorem ad successionem, illa ratio: quia inter conjuges sit quædam societas & communio omnis vitæ *l. 1. de rit. nupt. l. adversus C. de crimine expil. hered.* & ob id æquum esse, ut alter alteri succedat, & fisco præferatur: cum & aliàs consors conforti aliquandò succedat *l. unic. C. si liberal. socius lib. 10.*

74

Sanè unico casu successio † inter conjuges non est prætoria, sed civilis *ex Auth. Præterea C. unde vir & uxor* Si namq; matrimonium sit sine dote, vel donatione propter nuptias, & conjux prædefunctus locuples, sed superstes (sive ille sit maritus, sive uxor *Nov. 53. c. fin. Gail. 2. Obs. 89. n. 5. Borch. de grad. pag. 248.*) labores inopiâ, eo casu constituit Justinianus, ut superstes in honorem matrimonij benè transacti, & ne afflicto addatur afflictio, succedat conjugi defuncto, non saltè quando liberi non extant, verum etiam tunc, quando extant li-
beri,

berī, vel ejusdem vel diversi matrimonij: & quidem si liberi sint numero tres, vel pauciores, *in quartam partem omnium* bonorum defuncti, aut *in virilem portionem*, si plures quàm tres sunt liberi. Successio verò fit tantum in usumfructum, quem habet conjux usq; dum vivit, sed proprietatem liberis ejusdem matrimonij, si extiterint, reservat. Verum si nulli sint liberi, tum superstes conjux præfertur etiam alijs cognatis in illâ quartâ, & quidem itâ, ut ejus quartæ non tantum usufructu, sed plenâ proprietate potiatur. Si quid etiam conjux fortè legaverit conjugī, quòd minus sit quartâ, hoc in quartam imputabitur, itâ ut eo computato ad id solum agi possit, quod quartæ deest *Nov. 53. 74. 117. 127.* undè descripta est *Autb. Præterea C. und. vir & ux. ubi* Sichard. *num. 9.* Forst. *lib. 9. c. 4.* Grass. *§. bonorum quest. 3. num. 8.* Hæc dispositio non tantum locum habet in viduâ, sed etiam in viduo *Nov. 53. c. fin. Gail. 2. Obs. 98. num. 5.* Kopp. *decis. 7. n. 69. & seqq. p. 2.* Si quærat aliquis, quid intersit, utrum dicamus successionem viri & uxoris esse prætoriam, an verò civilem? Respondeo, ad effectum quidem parum interesse, utrum quis heres sit, an bonorum possessor: Verum quoad tempus adeundi hereditatem, vel agnoscendi bonorum possessionem, non parum interesse: quippè quòd vir & uxor intrâ centesimum diem, ex die scientiæ computandum, agnoscere, ac petere debeant, bonorum possessionem: quod si facere neglexerint, non amplius admittentur Borch. *de gradib. pag. 253. versic. undè sequitur.*

Quin etiam pactis dotalibus, itemq; † statutis effici potest, ut conjuges sibi invicem succedant, etiam extantibus liberis, & alijs propinquis; quamvis neq; in-

dotatum fuerit matrimonium, neque superstes conjux egestate laboret: quæ erant duo requisita successioneis ex d. prætereà. arg. tot. tit. de pact. dotal. l. exigere ubi Bartol. de judic. Rittersh. ad Novell. parte 7. cap. 18. Schneidw. de success. int. vir. & uxor.

- 76 Conjux itaq; conjugi † succedit ex pactis dotalibus: quod ita receptum est. At non æquè sic receptum est, ut alia pacta futuram hereditatem respicientia, instrumentis dotalibus inserta valeant. Pactum dotalis valet, quia non est pactum futuræ successioneis, sed obligatio descendens ex contractu de præsentis, inter vivos celebrata; licet effectum post mortem sortiatur: & ideò valet etiam irrevocabilitèr Gail. 2. Obs. 126. num. 6. Deindè valet hoc pactum; quia mutuum & reciprocum est, tollens sinistram illam suspicionem desiderandi mortem alterius. Imò mutua illa conventio, non est pactum futuræ successioneis, quia bona non promittuntur, ut futura successio, sed est obligatio conditionalis per stipulationem, si quis alteruter præmoriatur: quæ obligatio eveniente conditione ad tempus conventionis retrahitur, & pro purâ habetur l. necessario §. 1. de peric. & comm. rei vend. Borcholt. de gradibus pag. 251.

Sic quemadmodum in alijs rebus plurimis, per statutum corrigitur & immutatur jus commune; ita etiam in successioneis legitimis. Et hinc ex statuto Lubecensi, mortuâ uxore, nullis superstitibus liberis, maritus dimidiam lucratur dotem: mortuo marito, uxor, præter dotem, dimidium omnium bonorum percipit, vel potius sibi retinet lib. 2. tit. 2. artic. 12. Uxori autem maritus, vel, contra, marito uxor non succedit titulo universali, sive in universum jus defuncti, sed dun-

duntaxat communio bonorum sic instituitur, ut bona inter conjuges tempore matrimonij quidem communia sint, sed mortuo maritorum altero, conjux superstes jure communionis & societatis alteram bonorum partem sibi retineat, & partem alteram restituat ijs, ad quos jure successionis ab intestato pertinet: unde consequitur, conjugem partem illam bonorum consequi titulo singulari. Et hinc est, quod conjux ad æs alienum defunctæ conjugis exsolvendum non tenetur: prout expressè scribit Hartmannus Pistoris *lib. 1. quest. 21. num. 8.* his verbis: maritus autem, qui ex peculiari statuti dispositione certam portionem ex bonis uxoris defunctæ lucratur, heredis utiq; instar non obtinet, neq; lucrum illud dicitur esse de hereditate uxoris, *ut docet Alexander in l. si vir ff. ad L. Falcid.* Et D. Cothmannus *resp. 51. num. 167. vol. 2.* sic opinor, inquit, maritos superstites, etsi jure Lubecensi partem dimidiam ex defunctorum maritorum bonis percipiant, vel potius retineant, tamen certæ tantum partis successores statutarios, non heredes hereditatis esse, & successionem solum in bonorum partem ex statuto, non per universitatem, successionem in universum jus, portionem suam capere, atque adeò successionem illam propriè successionem non esse, nec etiam legibus successionis in universum jus censi & regulari debere: quod ipsum ibidem elegantè & nervosè confirmat *num. 170. & seqq. & passim.*

Sed quærat aliquis, an conjugis ejusmodi † portio 77
statutaria auferri & minui possit per testamentum conjugis? Resp. D. Cothmannus *d. resp. 51. num. 154.* quod mariti sibi invicem portionem jure Lubecensi debitam testamento adimere nequeant, licet decies millies id fieri

fieri jubeant, uti Justinianus ait *Novell. 22. cap. 33.* quia nimirum pars ea velut æs alienum est, & constante matrimonio pro acquisita habetur, per *ibidem alleg. Dd.* quam sententiam latius probat *resp. 74. per tot.* Et hinc illud quoq; consequitur, maritum, neq; in dispositione facta inter liberos, portioni statuto conjugii debitæ quacumq; ratione præjudicare posse. Facit huc manifesta juris decisio, quæ prohibet, partem conjugii pauperi ex divitis conjugis patrimonio debitam, testamento alienari vel minui *Nov. 118. c. 5. Auth. Prætereà C. Undè vir & uxor, & ibi Accurs. D. Cothman. resp. 44. n. 91. vol. 3. num. 91.* ubi pro hac decisione quamplurimas adducit authoritates: quibus addo Conradum Rittershusium in *Comment. ad Novell. p. 7. cap. 17. n. 15.* Quamvis autem Regnerus Sixtinus *consil. 14. n. 58. inter consilia Marpurgensia vol. i.* inter cætera scribit, hanc sententiam esse erroneam, eo potissimum subnixus fundamento, quod neq; in *Nov. 117.* neq; in *Authenticâ Prætereà C. undè vir & uxor* mentio aliqua testamenti fiat: quia tamen recepta & communis Interpretum sententia, non tantum huic suæ singulari opinioni contradicit; sed & textus *Novellæ 63.* satis apertè probat, quartam conjugii omnino deberi, etiam tunc, quando testamentum factum est, cum legati relictæ nec quartam eam exæquantis supplementum efficaciter petat *d. Nov. 53.* exindè astipulandum ei non est; prout rectè animadvertit D. Cothman, *d. resp. 44. num. 92.* Facit *suprà tb. 74.*

- 78 Si neque cognati, neq; conjux† supersit, & defunctus collegij liciti & à jure approbati collega fuerit, collegium illud, excluso fisco, illi succedit *l. 1. & 2. ubi gl. C. de hered. decur.* Undè consequitur, Doctorem vel Scho-

Scholarem, qui sine herede decedit, habere successorem, non fiscum Principis, sed Academiam *l. 2. ubi Angel. C. de bon. vacant. lib. 10.* Portius in §. *tam autem Inst. de legat.* Simon Pistoris *consil. 1. post Modest. Pist. consilia. vol. 2.* Sed hoc hodiè, exceptis monasterijs, servari, vix se credere, scribit Johan. Koppen *decis. 7. num. 83. p. 2.* Cæterum clerico defuncto, nullis heredibus relictis, fiscum non succedere, sed reliquos clericos *text. est in l. si quis presbyter C. de Episc. & cleric.* De bonis peregrinantium, non habentium heredes certos, si illi moriantur, ita jus est; quod illa bona debeant per Episcopum servari per aliquod tempus, & si nullus heres venit, Episcopus illa postea distribuatur pauperibus, sive ad pias causas, & ita fisco non cedant *text. est in Auth. omnes peregrini C. comm. de success.* Undè quod vulgus dicit, *verlauffen oder frembd Gut / welches keinen Herren hat / gehört der Herrschafft* / falsum esse, infert Koppen *d. decis. 7. n. 84.* ubi addit, id propter exempla quotidie contingentia, benè notandum esse.

Pòst omnes deniq; suprà scriptos, jure publico, ad bona defuncti fiscus † admittitur, tanquam in bona 79 vacantia *l. 1. & tot. tit. C. de bonis vacantib. lib. 10.* Sed hæc propriè hereditas aut successio appellari non debet. Dd. in *l. 3. §. cum ex causâ ff. de jure fisci & in l. si finita §. si de vectigalibus ff. de damn. infect.* Quamvis enim fiscus hereditatem remedijs juris vindicare posse videatur Menoch. *remed. adipisc. 4. n. 229. & seqq.* heres tamen idcirco non est, nec ipsa hereditas, sed magis bona ab eodem vindicari dicuntur Boss. in *pract. crim. tit. de bon. publ. num. 13. & 21.* Hinc est, quod, cum heres ad omne æs alienum defuncti obligetur, etiam ultrà vires hereditarias,

nisi prospexerit sibi per beneficium inventarij; Fiscus saltē pro viribus hereditatis, sive pro modo facultatum defuncti, cujus bona occupavit, teneatur respondere ejusdem creditoribus de ære alieno Borch. *de gradib. pag. 261. per l. 1. §. an bona & l. non possunt ff. de jure fisci l. mulier bona ff. de jure dot. l. que dotis ff. solut. matrim. l. si de bonis C. de jure deliber. l. 3. ff. de bon. poss.* Quod si bona vacantia immobilia in diversis territorijs sita fuerint, proindeq; à diversis dominis jure fisci habentibus occupata, tunc domini territoriorū, qui jure fisci ea bona occuparunt, satisfaciunt creditoribus defuncti pro quantitate bonorum in ipsorum territorio sitorum Zasius *lib. 2. consil. 17.* Borch. *de gradib. pag. 61.* Sane aliquandō præfertur fiscus quibusdam etiam cognatis: nam si defunctus capite sit damnatus, tūc ipsius defuncti ascendentes & descendentes usque ad tertium gradum ei succedunt; cæteris verò cognatis fiscus præfertur *Nov. 134. cap. ult. l. 2. & tot. tit. C. de bon. proscript. ubi Cujat. in parat.* qui etiam ipsis liberis & parentibus antepositur, si condemnatus sit eorum parens perduellionis crimine *Novell. 134. cap. ult. in fin.*

80 De eo solet quæri: An tutor, † quā tutor, sit successor pupilli sui legitimus, & fiscum excludat? Venior est sententia negativa; quam tuetur Bartolus *ad l. 73. in princ. & ibi Cagnolus de reg. jur.* Quippē quod nulla lex inveniatur, quæ tutoribus hoc tribuat: sine lege autem loqui erubescendum est *Nov. 18. cap. 5.* Deindē probatur hæc sententia *arg. l. nutritoribus 10. C. Comm. de success.* ubi dicitur, quod nutritoribus hoc nomine, nec civili, nec honorario jure deferatur hereditas; ergo multò minus tutoribus. Non itaque audienda glossa *ad l. quo*

tute-

tutela 73. de reg. jur. quæ putat, non tantum legitimum tutorem, sed etiam testamentarium & dativum, succedere pupillo, exclusis cognatis & agnatis, si nullam excusationem iidem cognati scilicet vel agnati habuerint in recusandâ tutelâ.

Superest videamus, quâ actione† quis consequi 81 possit hereditatem ab intestato sibi delatam. Et certum est, petitione sive vendicatione hereditatis agendum esse *tot. tit. ff. C. de petit. hered.* Ac quia succeditur defuncto, vel in totum, vel pro parte; inde vel tota hereditas petitur, vel pars ejus *tot. tit. ff. si pars hereditatis petatur.* Qui itaq; hereditatem petere velit, ille necesse habet probare, quod sit proximus heres ejus qui intestatus decessit *l. 3. de petit. hered.* Deinde ut petitioni hereditatis locus sit, requiritur, reum conventum hâc actione, possidere hereditatem, vel partem hereditatis, si ea petatur *l. 4. l. 5. l. 9. l. 10. l. 13. d. tit. de petit. hered. l. fin. §. postquam C. eod.* Et quidem petitio hereditatis tantum datur in eum, qui possidet pro herede, aut pro possessore *l. regulariter ff. de hered. petit.* Pro herede possidere dicitur, qui putat se heredem esse, cum tamen heres non sit *l. pro herede possidet de petit. hered.* Pro possessore possidet fur & prædo, qui nullam causam possessionis potest dicere *l. nec ullam. de petit. hered.* sed interrogatus cur possideat, respondet, quia possideo; atque ita interrogationem vertit in responsionem, quasi petito principio, nec contendit se heredem vel per mendacium *l. qui interrogatus. de petit. hered.* Porro aliud quoq; remedium legibus nostris proditum est, quo quis ad hereditatem ab intestato sibi delatam, venire potest: intendere enim potest interdictum quorum bonorum *tot. tit. ff. & C.*

quorum bonorum. Prætor, cuilibet petenti, nulla ab eo probatione exactâ, bonorum possessionem dare solet; sed ea bonorum possessio jus tantum tribuit persequendi retinendiq; patrimonij, quod cujusq; cum moritur fuit *l. 3. de bon. poss.* non tribuit etiam corporalem rerum possessionem. Hoc interdictum quorum bonorum datur quoq; ei, qui jure civili heres est, & esse potest *gl. Bart. & alij Dd. in l. 1. ff. quorum bonorum* eaque sententia communiter est recepta Menoch. *remed. adipisc. poss. l. num. 33. & seqq.*

- 82 Postremò hoc † loco illam quæstionem addimus: An civitati, quæ merum & mixtum Imperium habet, competat exindè etiam jus bonorum vacantium, quamvis ea superiorem recognoscat? Sed ejusmodi civitatibus jus fisci non competere, rescripserunt Diocletianus & Maximianus *in l. C. de bonis vacantib.* ubi tradunt, non esse audiendas civitates, quæ sibi intestatarum rerum vindicandarum jus, velut ex permissu, vindicare nituntur. Et hinc quoq; interpretes nostri concorditer scribunt, civitatem, quæ superiorem recognoscit, in bonis civis sui sine herede defuncti, jus confiscandi non habere Bart. *in d. l. 1. n. 2. & seqq.* Schurff. *consil. 83. n. 2. & 3. centur. 2.* Gail. 2. *Obs. 130. n. 15.* Ratio est in promptu: quia scilicet civitates istiusmodi loco privatorum sunt *l. eum qui l. inter publica ff. de verb. sign.* Si itaque quæras, cui illud jus tribuamus? respondemus, pro Principe juris communis dispositionem stare. Certi namque juris est, non tantum Imperatori, sed & Principibus jura regaliorum habentibus, jus fisci in suis provincijs competere, ijsq; solis, velut præcipuam atque eminentem superioritatis notam, reservari D. Ernest. Coth-

Cothman. *resp.* 55. n. 24. & *seqq.* vol. 1. ubi pro hac sententiâ plures Dd. allegat; & hanc decisionem, refutatis contrarijs, juridicè deducit & defendit.

NOVELLA CXIX.

De donatione propter nuptias, ut specialis sit contractus, & de alijs capitulis.

SUMMARIA.

1. **D**onationes excedentes quingentos aureos requirunt insinuationem. Ratio ejus num. 2. Donatio propter nuptias non indiget insinuatione num. 3. Sed hoc emendat Justinianus ex parte mariti num. 4. non etiam ex parte uxoris num. 5.
6. Dos nunquam indiguit insinuatione: quia est contractus num. 7. & 8.
9. De L. *Æliâ sentiâ*.
10. Commemoratio in uno chirographo facta, non habet vim obligationis de altero chirographo.
11. Appellandum intra decendium.
12. De restitutione in integrum danda minori 25. annis abstinendi vel repudiandi causâ: ubi de adhibendâ cautione ne noceatur heredibus num. 13.
14. De longi temporis præscriptione: ubi notanda mutatio Justiniani num. 15. 16.
17. De testamentis & herede ibidem consignando.
18. De L. *Falcidiâ*.

HÆc Novella à Gothofredo inscribitur, *Uti Sponsalitia largitas &c.* Sed rectè de donatione propter nuptias &c. prout etiam inscriptionem concepit Cujatius. Et sic Duarenus testatur, hanc Novellam, vul-

garem interpretem è græco in latinum malè conver-
tisse, cum ἡ ἀπὸ τῆς γάμου δώρεα, non sponsalitiā largi-
tatem, sed potius donationem propter nuptias signifi-
cet, & rectè Haloandrum intellexisse Duarenus *ad tit.
de donatione propter nuptias in fin.*

- Sunt autem varia capita hujus Novellæ: de quibus
ordine videbimus. Primum est de donatione propter
nuptias: Donationes quæ excedunt quingentos soli-
dos sive aureos debere insinuari actis, sive gestis mo-
I numentorum publicorum vel Magistratus † (apud
quem à donatore, præsentē donatario, quantitas do-
nationis exprimenda & designanda est, quæ deinceps
archivo inscribitur) & si non fuerint insinuatæ, non,
valere ultrà summam aureorum quingentorum, notum
est ex §. *aliæ autem vers. Et cum retrò principium Instit. de
2 donat. Et l. pen. §. ult. C. eod.* Ratio est: ne † prodigalita-
tis impendio, donatoris bona absumantur, sed nimis
effusæ donationes coerceantur, per illam insinuandi
necessitatem: itemq; ut etiam fraudibus occurratur.

- Sed quærebat, an etiam dos & donatio propter
3 nuptias requirant insinuationem † ad sui firmitatem?
Quod attinet donationem propter nuptias, illa olim
erat indistinctè insinuanda, nisi collata fuisset in ma-
trem familias minorem 25. annis *l. minoribus 17. C. de do-
nat. ant. nupt. l. sancimus 34. §. aliàs verò C. de donat. l. ult.
§. simili quoq; C. de jure dot.*

At Justinianus constituit, ut donatio propter nu-
ptias, quantacunque sit, non egeat insinuatione, nec ex
parte viri, nec ex parte mulieris *hæc Novellâ 119.* Huic si-
mile est, quod etiam donationes causâ mortis non in-
digeant insinuatione actorum *l. ult. C. de donat. caus. mort.*

Verùm quod Imperator *dict. b. Nov. 119.* constituit, id iterùm emendat *Nov. 127.* ut donatio propter nuptias ad sui validitatem requirat insinuationem, non ex parte mulieris, sed tantùm ex parte mariti, † id est, 4 quatenus pro rata donationis propter nuptias vir ex dote lucrum captat; ejus enim lucri non aliter compos fiet, quàm si insinuari donationem curet; mulieri † au- 5 tem omisso insinuationis nihil nocet, quo minùs scilicet ipsa donationem propter nuptias lucretur. Cujat. *ad b. Nov.* Videantur scripta *ad Nov. 127. num. 2.*

Atq; hoc jure solo uti debemus, tanquàm postremo *arg. l. ult. ff. de constit. princ.* ubi Modestinus; posteriores, inquit, constitutiones firmiores sunt prioribus, quæ antecesserunt.

Nihil autem interest, quis donationem propter nuptias conscripserit, ipse nè maritus, an alius pro eo: Item an in personam mariti, an in personam mulieris conscripta fuerit ista donatio *bac Nov. 119.* quæ pars ejus Novellæ manet, neq; corrigitur per *Novellam 127.* posteriorem.

De dote hoc tenendum, quòd dos † nunquàm indiguerit insinuatione *l. ult. C. de jure dot.* licet enim veteres eam connumerarint inter donationes *l. ult. §. 1. C. de donat. antè nupt.* tamen non est donatio simplex, sed potius † contractus *l. contractus 23. de reg. jur.* datur enim 6 dos ob causam, sive ob negotium, nempe propter nuptias, & ut maritus ex fructibus dotis ferat onera matrimonij *l. pro oneribus 20. C. de jure dot.* 7

Jam verò contractibus † nunquam fuit imposita 8 lex sive necessitas insinuandi, sed valent illi contractus etiam absque insinuatione: quod ita receptum est, ut

tantò esset major libertas commerciorum, quæ per insinuationem, cujus non semper copia haberi potest, non parùm impediretur Rittersh. p. 5. cap. 10. 1. 4. & 5. Cujat. *ad hanc Nov.*

- 9 Secundum caput hujus Novellæ derogat legi Æliæ Sentia† de manumissionibus; nam ea minorem 20. annis testamento servum manumittere vetabat: at id permiserat Justinianus primum majori 17. annis §. *fin. Inst. Qui & quib. manumitt.* Hoc capite autem, masculo 14. & foeminæ 12. anno completo, id est, ab ipsa statim ætate, quâ testamentum facere potest, permittit libertates relinquere, antiquâ lege cessante *b. Nov. cap. 2. & Auth. Sed bodie C. Qui manumitt. non poss.* Cujat. *b. & addit Cod. Qui manumittere non possunt.*

- 10 Tertium caput est de instrumentis sive chirographis, nempe ut commemoratio† sive mentio in uno chirographo facta, de altero chirographo non habeat vim obligationis, aut justæ petitionis sive actionis, nisi illud ipsum originale quoque chirographum proferatur, aut aliâ ratione, debitum, quod est in instrumento, probetur secundum leges, idq; secundum quantitatem, quæ probatio quantitatis, pro veritate habenda est *b. Nov. 119. & Auth. Si quis C. de edendo* ut autem commemoratio nihil prodest, ita nec omissio quicquam nocet *l. Lucio ff. de oblig. & act.* Cujat. *hic.*

- 11 Quartum caput agit de appellatione & retractione *cap. 5.* & repetit ea, quæ superius *Nov. 23.* sunt explicata, videlicet, quòd appellandum fit† intra decendium à recitatione sententiæ, sublatâ bidui & tridui antiquâ distinctione *l. 1. §. biduum ff. Quand. appell. tit.* Retractionis remedio utimur, cum appellandi jus non est Cujat.

ad Nov. 113. & Nov. b. 119. Auth. Quæ supplicatio C. de precib. Imp. offer. Pet. Hegius quest. 10. num. 45. & seqq. p. 1. Dixi sup. Nov. 72. num. 14.

Quintum caput disponit de restitutione in integrum, quæ datur heredi minori 25. annis, abstinendi vel repudiandi causâ, si hereditatem † minus lucrosam 12
adierit & acquisierit, ita ut creditoribus credita cum suo damno solvere teneatur *l. ait prætor. §. Sed & si hereditatem ff. de minorib. l. necessarijs ff. de acquir. hered. tot. tit. C. si minor se hered. abstin. cum eadem subjecta Authentica Si omnes.*

Ne tamen hoc casu beneficium minoris noceret heredibus, constituit † hæc Nov. Justinianus, ut minore 13
postulante restitutionem abstinendi gratiâ, omnes creditores hereditarij citentur solennibus edictis, ut intra tres menses compareant crediti petendi gratiâ: Judex verò bona hæc omnia in inventario conscribi curet, ex quibus creditoribus solutio fieri possit. Quòd si tunc creditores non venerint intra præfixos menses tres, sine periculo minori dabitur restitutio, idoneo loco depositis rebus hereditarijs; quod valdè pertinet ad interpretationem *l. etiamsi §. ult. ff. de minorib. Cujat. b.*

Sextum caput est, de longi temporis præscriptione. † 14
Notum est, res immobiles usucapi inter præsentis decennio, inter absentes vicennio, si quis tanto tempore eas possederit, cum quidem ex justo titulo & bonâ fide possessionem adeptus esset *Instit. tit. de usucap. transform. tot. tit. C. de præscript. long. temp.* Huic consequens est, quòd prior dominus, cujus res est usucapta, actiones in rem, quas antea adversus possessorem habebat, cum is usucapionem nondum implevisset, amittat; & si adhuc

agere vellet, submoveri possit præscriptione, quæ competit novo domino, qui rem ulucepit. Hoc jus ita est in bonæ fidei possessione.

Adversus malæ fidei possessorem actiones in rem tolluntur 30. annorum præscriptione *l. sicut 3. C. de præscript. 30. vel 40. ann.*

Hæc antè Novellas obtinuerunt, quo tempore, non distinguebatur inter eum, qui domino sciente, & illum qui domino ignorante, rem possedisset atque usucepisset.

Justinianus autem nonnihil hoc jus immutavit *per*
 15 *Nov. 119. cap. 7.* † quo constituit, ut bonæ fidei possessor, qui rem alienam à malæ fidei possessore accepit, ignorante ejus rei domino, non nisi 30. annorum præscriptione tutus sit: in eo autem qui domino sciente rem emit, vel alio titulo accepit, sufficiat longi temporis possessio, ad implendam usucapionem, & producendam præscriptionem, si dominus sciens non fuerit litem adversus eum contestatus. Hoc primum à Justiniano *in b. Nov.* est constitutum: de quo etiam videatur Authentica *malæ fidei possessore C. de præscript. long. temp.* Cujat. *ad banc Nov. cap. 7.*

Est & adhuc aliud caput juris novi circa præscri-
 16 ptiones. Nam si initio decennij† vel aliquot annis bonæ fidei possessor præsens fuerit, postea verò per aliquot annos abfuerit; constituit Imperator, ut quot annos abfuerit, tot anni adjiciantur exacto jam decennio, ad implendam jam usucapionem v. g. Præsens quis fuit octo annis, deindè per biennium abfuit: tandem revertitur domum, decurso decem annorum curriculo vel spatio: hoc casu, ut usucapio completa dici possit, ad-

adhuc biennium in possessione esse debet *b. Nov. 119. cap. 8. & Auth. Quod si quis quibusdam C. de præscript. long. temp.* Ex his itaq; constare potest, quantum novi juris Imperator circa præscriptiones induxerit.

Septimum caput, pertinet ad testamenta; quod scilicet valeat testamentum, si vè per testatorem, si vè per alium, nomen † heredis consignetur: *contrà legem jubemus C. de testam.* quod explicatum est suprà *ad Nov. 66.* ubi additum: dispositionem hujus Novellæ in defuetudinem abiisse: eò quòd hodiè sufficiat, totum testamentum alicujus Notarij, aut scribæ judicij, confici, & ratum haberi; dummodò à testibus subscribatur & signetur.

Octavum caput est de prædijs Ecclesiasticis: quod, *contrà superiorem Novellam 55.*, liceat Principi ab Ecclesijs per commutationem quæsitæ, in alium transferre *b. Nov. cap. pen.* per quam abrogatur *dicta Nov. 55.* uti etiam dictum est *ad Novell. 7.*

Nonum & ultimum caput est, de L. Falcidiâ † ubi 18 disponitur, ne ea locum habeat in rebus alienari à testatore prohibitis. Cum enim ex quibusdam causis testator prohibere possit in testamento, ne heres à rebus legatis detrahat Falcidiam *Nov. 1.* hæc etiam causa est alienationis prohibitiæ, si nimirum testator legat alicui fundum, ne legatarius eum alienet, vel vendat extrà familiam *b. Nov. 119. cap. ult.* de quo dictum est *ad d. Nov. 1.*

NOVELLA CXX.

De alienatione & emphyteusi; & locatione & hypothecis, & alijs diversis contractibus in universis locis rerum sacrarum.

1. **E**mpbyteusis Ecclesiastica potest concedi in perpetuum.
2. Per hanc Novellam abrogatur Novella 7.
3. Empbyteusis si ex causâ ad extraneos transeat, an bona illâ Empbyteutica ad publicationem bonorum transeant in fiscum?
4. Ecclesia an ex mutuo Ecclesiastica personæ obligetur.
5. Civitatum administratores accipientes mutuam pecuniam, ipsi tenentur, non etiam civitates.

DN. Cujatius habet: *De Ecclesiasticis contractibus.*
 Nam Imperator hic contractus Ecclesiasticos ab alijs contractibus civilibus distinxit: de quorum jure satis dictum est *ad Nov. 7.* ubi etiam traditur de emphyteusi Ecclesiasticâ, quod *ex hac Novellâ 120. cap. 6.*
 1 possit ꝑ concedi in perpetuum, & per hanc abrogari
 2 ꝑ Novellam 7. cap. 4. ex qua transivit non tantum ad filios & nepotes, verum etiam ad extraneos. Quæstionis autem est, si Empbyteusis Ecclesiastica talis sit, ut ex pacto expresso, vel consuetudine, vel aliâ ex causâ, ad extraneos heredes transire possit, an tunc bona illa Empbyteutica ob publicationem bonorum in ꝑ fiscum transeant? Negativam communio-rem esse, dicit Clarus §. *Empbyteusis*, quæst. 29. versic. breviter si Empbyteusis e contra verò, affirmativam communio-rem esse, asserit Farinacius *de delictis & pœnis lib. 1. tit. 3. quæst. 25. num. 56. in fin.* quam etiam verio-rem dicit Sixtinus *lib. 2. de regalibus cap. 12. n. 50.* per regulam, quòd quæ ad extraneos transitoria, eadem etiam ad fiscum transeant Gail. *lib. 2. de pace publicâ cap. 14. num. 3.* Propter quam regulam, emphyteutica etiam bona, quæ quis ab Ecclesiâ ex contractu emphyteuticario habet, non veniunt in publicationem bono-

bonorum, quia ad extraneos non transeunt *Nov. 7. cap. 3. Gail. d. cap. 14. num. 16.* Non obstat *b. Nov. 120. cap. 1.* nam licet hujusmodi Emphyteusin per pœnitentiam intra biennium revocari posse ibi statuatur; rectius tamen illi sentiunt, qui eum textum ad Constantinopolitanam Ecclesiam restringunt; inter quos etiam est Cujatius *ad b. Nov. 120. pag. 290.*

Id etiam singulare est, ut locationes rerum majoris Ecclesiæ Constantinopolitanæ non excedant annos 30. cum privatarum & publicarum fiant etiam in centenos, ut Higenus scribit *lib. de limitibus* in plures annos *l. si in lege §. ult. l. qui fundū l. cum plures ff. locat.* id est, in plures quàm quinque. Et notandum est, quod tradit Cujatius *ad b. Novellam*: hoc esse singulare in Ecclesiâ majore Constantinopolitanâ, & alijs religiosis ædibus, ut locationes earum non excedant annos 30. cum privatorum & publicorum fiant etiam in centum: quo ipso docet, locationem, cum illa ultrâ quinquennium sive longum tempus extenditur, non transire in aliud genus contractuum, veluti, emphyteusin; quam sententiam rectè etiam probant alij Dd. Connanus *lib. 6. comm. juris civil. cap. 12.* Wesenbecius *in paratt. de locatione conductione n. 8. arg. l. 2. C. de præscript. 30. vel 40. annorum* Non enim tempus facit Emphyteusin, sed conventio: non temporis adjectione, sed propria conventionis formâ, contractus ab invicem distinguuntur *l. si procuratorem 8. ff. mandati l. obligationum ferè 44. de obligat. & act.* Sed tamen communem Dd. Scholam dissentire, non ignoramus *in Clement. 1. de reb. Eccl. non alien. Donell. lib. 9. comm. cap. 13.* Quin etiam Cujatius *in notis Inst. tit. de locat. conduct.* expressè scribit his verbis: Locationes ferè, ut

à Censoribus, ità & à privatis in lustrum sive quinque annos fiebant: ut non frustra Justinianus in *b. Nov. 120.* nominatim Ecclesiæ Constantinopolitanæ permiserit locationes ultra lustrum, atque eò fit, ut putem, eas locationes, quæ lustrum egrediuntur, jus superficiarium vel emphyteuticarium constituere. *Hucusq; Cujatius.* Sed verius est, locationem fundi in longum tempus non degenerare in emphyteusin; sed videndum, quid concessum sit conductori, quid negatum, ut ex eo jus emphyteuticum colligatur.

Illud omittendum non est ex *b. Nov. cap. 5. vers. æconomis* & Authentica *Quibuscunq; C. de SS. Eccl.* quòd æconomi, vel alij administratores, vel cognati, aut adfines eorum, ad locationem vel emphyteusin rerum Ecclesiasticarum accedere prohibentur. Undè quærat aliquis; sit ne integrum Imperatori, feudum Imperio apertum, alicui etiam ex cognatis suis tribuere? Quod verius adfirmatur *per text. in c. dilecto filio 25. Ext. de præbend.* ubi casus, quo prælatus suo nepoti præbendam concessit; & faciunt notata *Mynsigeri cent. 5. Obs. 47.* item *Duareni ad consuet. feud. cap. 6. n. 5.* modò tamen cognatus vel adfines Imperio Romano sublit, ut arguit etiam formula jurisjurandi apud *Schleidanum lib. 1.* Nec infringit hanc sententiam textus ex *b. Nov. & Authentica Quibuscunq;* adductus, tum quia ille non loquitur de prælatis, sed saltèm de cognatis & adfinibus ministrorum Ecclesiarum; tum quia agit de illis Ecclesiarum rebus, quæ non sunt solitæ per emphyteusin aut feudum alijs concedi, tum etiam quia textus de emphyteusi tantum loquitur, non etiam de feudo: undè tanquàm à separatis nihil infertur, præsertim cum aliud in feudo

feudo est dispositum *arg. text. in l. pen. vers. neq. enim sicut illud ff. de reb. cred. Bocer. de regalib. cap. 4. num. 17.*

De eo hoc loco adhuc quæri potest: An Ecclesia, ex mutuo Prælati, Clerici, Monachi, vel alterius Ecclesiasticæ personæ † obligetur? Et quidem Ecclesiam non obligari, nisi consensus vel mandatum capituli intervenierit, vel pecunia à Prælato mutuo accepta, in rem Ecclesiæ conversa probetur, generalitèr colligitur ex hac Nov. 120. cap. 6. in fin. undè sumpta est Authentica hoc jus porrectum vers. *Et is creditor hinc intelligatur qui, quod credidit, probat in utilitatem divine domus processisse Et c. C. de SS. Eccl. Nov. 131. cap. 13. vers. aut pro utilitate propria Ecclesiæ Auth. licentiam C. de Episc. Et Cleric. Rauchbar. p. 1. quest. 26. num. 19. 20. 22. Et seqq.* Ubi addit, hanc sententiam, aperto jure, solidis rationibus ac interpretationibus, & Interpretum autoritate confirmari, & secundum eam pronunciatum esse.

Sic etiam civitatum administratores, si mutuam accipiant pecuniam, ipsimet tenentur † non civitates, nisi in harum utilitatem accepta & versa sit ea pecunia *l. civitas 27. de reb. cred. Et b. Nov. 120. cap. 6. in fin. Hartman. Pistor. lib. 1. quest. juris 37. num. 12. Et seqq.*

NOVELLA CXXI.

De Usuris, ut particulares Usurarum solutiones in duplum computentur.

SUMMARIÆ,

1. **U**suræ desinunt deberi cum sortem aquant; sed si non semper suo die fuerint solutæ, proficiunt Reo ad computationem num. 2. Et 3.

4. *Novella hæc abrogat l. usura 10. C. de usur.*

5. *Novella hujus species.*

Usuræ suprà duplum non debentur, id est, usuræ desinunt, cum sortem æquarunt *l. si non sortem §. 1. de condict. indeb.* ubi jubentur usuræ suprà sortem solutæ in sortem imputari, id est, ut ejus quantitatem terminant.

2 At si non semper suo die, sive debito tempore, usuræ fuerint solutæ, sed particulatim sive diversis temporibus; quæritur, an illæ quoque computandæ ad duplum; sive an proficiant † Reo ad computationem dupli? Sanè jure Codicis non profecerunt, quia per *l. usura 10. C. de usur.* usuræ particulatim per diversa tempora solutæ poterant excedere duplum.

3 Sed jure Novellarum † aliud cautum est, nempe ut proficere debeant *b. Nov. 121.* Dicta itaq; *lex usura 10.* abrogatur per hanc *Novellam 121. † & Nov. 138.* ubi Imperator disponit, usurarum solutiones, quæ fiunt per partes diversis temporibus, coacervari & in duplum computari: Et hinc inscriptio hujus Novellæ alibi ita completa est, *Ut particulares usurarum solutiones in duplum computentur.*

5 Excipiuntur ab usuris annui redditus pecuniarii, vel civiles, qui duplum sortis excedere possunt *de quo ad Nov. 160.* Speciem hujus Novellæ † ponit Cujatius hic talem esse: Sors erat 500. aureorum: usurarum nomine soluti sunt primùm 867. deindè 72. tum 10. in summâ 949. Debitor adhuc paratus estolvere 51. ut perficiat 1000. aureos, quæ summa duplum efficit, liberatur ergò & sorte & usuris.

De dispositione artificum.

SUMMARIA.

1. **A**rtifices prohibentur pretij mercedisve nomine plus more veteri exigere: & ne pluris emant, conducantvè n. 2. sub certâ constitutâ poenâ num. 3.

4. Operarum æstimatio pendet à magistratus cognitione. Sed hoc hodie malè observatur num. 5.

HÆc est inscriptio Cujatij, ex Codice regio: Alij titulum faciunt, *Edictum pientissimi Domini nostri Justiniani, de formulâ artificum*, quod reperitur inter edicta Justiniani *Edicto 6.* Hac Novellâ, non de ludis literarijs, neque de magistris eorum, ut voluit Agilæus, quem idcirco rectè reprehendit Cujatius *ad b. Novell.* sed de mercatoribus & opificibus varijs, constituit Imperator, ut agricolæ, nautæ, artifices, negotiatores (qui omnes impulsî avaritiâ, & lucri cupiditate inexplebili, pretia rerum & mercedes in immensum auxerant, adeo ut jam duplicia, tripliciaq; exigèrent) pretij † mercedisvè nomine plus more veteri non exigant. Præcipit ad hæc etiam architectis, mentoribus, alijsq; operarum æstimatoribus, ne pluris operas æstiment, quàm vetus mos ferat; & ne etiam quisquam pluris emat, conducatvè, quàm antiquitus fuerit receptum: & † huic rei indicit poenam tripli in transgressores, ut scilicet † quod illicite ex talibus causis acceperant, hoc in triplo cogantur restituere, & fisco inferre.

Ex his itaq; patet, æstimationem operarum artificum à magistratus † cognitione pendere Cujat. *ad banc Novellam*, ubi hanc constitutionem vocat æquissimam.

Sed equidem dolendum est, eam nostris moribus
 5 tam malè observari † cum videamus, proh dolor, ho-
 diè fere impune pretia rerum subinde augeri & cresce-
 re, cum maximo Reipubl. damno, & hominum tenuio-
 rum oppretione; de quo non immeritò conqueritur
 Rittershusius p. 3. cap. 13. num. 9. ubi tamen addit: no-
 tandam esse hanc Novellam, ad illum locum commu-
 nem, de observandâ veteri consuetudine, quantum
 fieri potest.

NOVELLA CXVIII.

De sanctissimis Episcopis, & Deo ama-
 bilibus, & reverendissimis Clericis,
 & Monachis.

S U M M A R I A.

1. **E**piscope quales eligi debeant num. 2. liberantur patriâ po-
 testate num. 3. debent quotannis habere Synodum n. 4.
 nullam mulierem habebunt num. 5.
6. Novella hæc corrigit l. eum qui 19. de Episc. & Cler.
7. Episcopus non potest esse tutor & num. 7. quod explicatur
 num. 8. 9.
10. De competente judice Clericorum agitur b. Nov. cap. 6.
11. Episcopus non est fidejussor pro alio; non ferat sententiam,
 antè causæ cognitionem num. 12.
13. Excommunicatione nemo afficiendus, nisi ex gravi ali-
 quâ causâ.
14. Excommunicatio quid: & quotuplex num. 15.
16. Accusatus, ad defensionem admittendus: Baptismi ab of-
 ficio, vel à cœnâ Dominicâ, nemo arceri debet in dubio,
 sub pœnâ num. 17. 18.

19. Ex-

19. Excommunicationem debent præcedere gradus admonitionis.
20. Episcopus jurabit, ut pia legata exsolvantur.
21. Clerici non coguntur litigare coram iudice seculari.
22. Juris mutatio circa Clericos.
23. Episcopus invitus non dicit testimonium in iudicio.
24. Jusjurandum corporaliter præstitum, differre à juramento nudis literis præstito: Item aliter jusjurandum fidelitatis præstare seculares, aliter Ecclesiasticos.
25. Clericorum varij ordines & gradus.
26. Clerici separantur ab Episcopis, in quibusdam & n. 27.
28. De litijs: quæ sunt preces publicæ, distinctæ à precibus privatis num. 29. & 30.
31. De crucibus & processionibus; quæ in reformatis Ecclesijs omittuntur.
32. Adiaphora, quæ non sunt contrà fidem, neq; contrà bonos mores, pro varietate Ecclesiarum toleranda sunt.
34. Episcopo non licet Ecclesiam suam deserere: neq; aleâ ludere num. 35. 36. Turbans sacra ministeria in Ecclesiâ, capite plectendus num. 33.
37. De depositionis novitiorum Studiosorum ritu.
38. De detestando Penalismo in plerisq; Academijs, prob dolor, usitato, qui solet tragicum habere exitum.

 Uæ hæc Novellæ continentur, pleraq; jam exposita sunt suprâ, varijs locis, ut ad Nov. 5. dictum est, de Monachis: & de Episcopis & Clericis, actum est Novellâ 6. & alibi: quales sint Episcopi eligendi, † qui nimium divinas sciunt literas, & in fide Christianâ, ac moribus honestis, benè instituti, adeòquæ Ecclesiæ utiles sunt cap. 1. non autem assumi debet. Episcopus ex plebe, sive ex † laicis, sed vel ex clero,

vel ex monasterio, ne evilescat sacerdotalis vel Episcopalis dignitas ac veneratio. Potest tamen laicus eligi Episcopus, si modò priùs in numerum clericorum referatur, & inter clericos per tres menses versetur *Nov. 6.* quod tempus postea commutavit Imperator, & trimestre fecit in *b. Nov. 123.*

- 3 Episcopus electus & ordinatus, si adhuc filiusfamilias est, hoc ipso liberatur † nexu patriæ potestatis *Novellâ 81. & Nov. 123. § si verò contigerit* Consequitur itidem Episcopus ordinatus, jurisdictionem in clericos & monachos, commorantes in monasterijs intra suam diœcesin sitis *l. monasteria 4. C. de Episc. & clericis.*

- 4 Ad officium Episcopi pertinet, quòd quotannis Episcopus debeat habere Synodum † sive conventum solennem; idq; propter conservationem disciplinæ Ecclesiasticæ: cognoscere quoq; debet controversias, inter clericos & monachos provinciæ sive diœcesis ipsius, forsitan exortas; easq; decideret, & delinquentes corrigeret *b. Nov. 123. cap. 10.* Id institutum ecclesiasticum fuit saluberrimum; ex quo manârunt visitationes annuæ pastorum, quæ à Superintendentibus, jussu Principum, instituuntur.

- 5 Episcopus etiam nullam secum † mulierem habere debet *b. Nov. 123. cap. 29. vers. Episcopum verò* Et notandum est, per *hanc Novellam 123. corrigi l. eum qui probabilem 19. C. de Episc. & Cler.* nam in eâ lege, Impp. Honorius & Theodosius permittunt, non tantùm cæteris clericis, sed etiam Episcopo, habere secum quasdam mulieres proximè sibi cognatas v. g. matres & sorores; quasi in quibus nihil scævi criminis existimari permittit foedus naturale, id est, in quas non cadit ulla sinistra suspicio propter

propter jus sanguinis: poena autem contrà facientis
Episcopi, est dejectio ab Episcopatu *b. Nov. 123. & Auth.
Episcopo C. de Episc. & cler.*

Ne etiam per tutelas & curationes† Episcopi & 6
monachi impedirentur in cultu divino; qui aliàs, omni-
bus alijs derelictis, Dei omnipotentis ministerijs de-
bent inhærere, ut loquitur Imperator *in l. generalitèr 52.
in fin. C. de Episc. & cler.* exindè Episcopus† nullam 7
cujuscunq; personæ tutelam aut curam suscipere debet
b. Nov. 123. cap. 5. & Auth. Presbyteros §. 1. C. de Episc. & cler.

Ubi notandum est, quomodo suam illam legem
correxerit per hanc Novellam: nam per† *l. generalitèr 52.* 8
non interdixerat Episcopis, presbyteris, diaconis, sub-
diaconis, & monachis, ne omninò fierent tutores vel cu-
ratores: sed tantum concesserat eis immunitatem, sive
hoc indulserat eis beneficium, uti loquitur, ut si nollent
esse tutores curatoresvè, ab illis officijs, quæ sunt in alijs
necessaria, essent immunes: & quidem ipso jure, id est,
etiamsi non excusarent sese: sicut alij debent excusa-
tiones suas, si quas habent, certo loco & tempore pro-
ponere. Huic tamen immunitati sive beneficio suo,
quo minùs possint renunciare Episcopi, monachi &
cæteri, seq; immiscere tutelæ vel curæ, nequaquam ibi
prohibuit Imperator, imò verò hoc permisit: cùm re-
gula sit juris antiqui: omnes habere licentiam his, quæ
pro se indulta sunt, renunciandi *ut est in l. 51. C. de Episc.
& cler. l. pen. C. de pact.*

Sed per dict.† *hanc Novell. 123. cap. 5.* undè desumpta 9
est Authentica *Presbyteros C. de Episc. & cler.* dupliciter
id jus mutavit. Nam primò Episcopis & monachis
planè interdixit omni administratione tutelæ & curæ;

adeò, ut ne quidem, si velint, eam possint suscipere. Deindè alijs clericis, ut presbyteris, diaconis & subdiaconis, ad tutelam vel curam jure cognationis forte vocatis, permisit eam suscipere: ita tamen, ut intra quatuor menses à tempore delatæ tutelæ vel curæ apud competentem judicem in scriptis declarent, velle se tutores vel curatores esse. Quia verò textus *Novellæ 123.* clarè tantum legitimæ tutelæ mentionem facit, quæ scilicet jure cognationis alicui defertur; exindè rectè Accursius *ad b. Nov. 123. cap. 5. in gl. verbo permittimus* negat, presbyterum vel diaconum, posse fieri tutorem testamentarium Rittersh. *p. 1. cap. 2. n. 70. & seqq.* ubi exindè infert, malè Johannem Summistam scribere, alios clericos, præter Episcopum, posse tutores esse testamentarios, non dativos, vel legitimos, cum potius dicere debuisset, eos posse tantum legitimos esse tutores, non testamentarios, non etiam dativos Rittershus. *parte 8. cap. 1. per tot.*

Omniò autem Episcopus clericis suis, & contra
 IO eos, alijs jus reddere debet † *b. Nov. 123. cap. 1.* ubi latè & distinctè de competente judice clericorum, in causis tam civilibus seu pecuniarijs, quàm criminalibus, tractatur. At Episcopus † pro alio fidejussor, itemq; procurator alienarum litium esse nequit *b. Nov. 123. cap. 6.* Ratio eadem est, quæ de prohibita tutelâ: quia hac ratione impediretur in cultu divino.

Quia etiam, ne quidem in civilibus causis, sententia priùs ferri debet, quàm judex omnia diligentissime fuerit rimatus, & ordinem rerum plenâ inquisitione discussit ac ponderavit *l. 2. C. de sentent. ex peric. recit.* id-
 12 circò nec Episcopus antè legitimam † & plenariam causæ

causæ cognitionem, neminem debet excommunicare. *b. Nov. 123. cap. 11.* ut maxime, cum majore circumspeditione opus sit in causis spiritualibus sive Ecclesiasticis: at ubi majus periculum, ibi cautius est agendum *per vulg.*

Excommunicatione etiam nemo plectendus est, nisi ex gravi aliqua causa, † propter quam canones id 13
jubent *Nov. 123. cap. 11.* Nam is qui excommunicatus & anathema factus est, non solum ab ecclesiæ Sacramentis summovetur, (quæ vocatur *excommunicatio † minor*) 14
verum etiam ab hominum consortio, & ab ingressu Ecclesiæ (quæ vocatur *excommunicatio † major*) separatur 15
c. à nobis de sentent. excommunicat. quin & illud crimen, sive delictum grave, probatum esse debet. Et hinc, Justinianus Imperator, omnibus Episcopis & presbyteris, *inquit*, interdiciamus aliquem segregare à sacra communione, antequàm causa monstretur, propter quam sanctæ regulæ hoc jubeant fieri, hoc est, monstrari debet, grave delictum esse perpetratum *d. cap. 11.* Persona, itaq; accusata, non tantum suspecta, sed etiam idoneis & omni exceptione majoribus testibus, vel apertissimis documentis, aut indicijs ad plenam probationem sufficientibus, hacq; luce meridianâ clarioribus, convicta, esse debet *l. fin. C. de probat.*

Quòd si accusatus † defensionem coràm judice, 16
prætendat, tunc judex ipsum ad defensionem admittet *c. cum inter Ext. de except. ubi Cujat. Constit. Carolin. criminal. artic. 47. ubi dixi.*

Interea in dubijs † casibus, & quandò res moram, 17
ferre non potest, nemo à baptisimi officio, vel à *cena Dominica* sumptione, rejici debet, utut suspiciones susceptæ
de

de eo sint. Et huc pertinet illud Justiniani *d. cap. ii.* Ubi
 ait: si quis præter hoc, à sancta communione quem-
 18 piam separaverit, ille ꝑ quidem qui injustè à commu-
 nione segregatus est, solutus excommunicatione, à ma-
 jore sacerdote, sanctam mereatur communionem: qui
 verò aliquem à sancta communione segregare præsum-
 ferit; modis omnibus à sacerdote, sub quo constitutus
 est, separabitur à communione, quanto tempore ille
 perspexerit, *ut quod injustè fecit, justè sustineat.*

Antè fibrationem fulminis hujus execrabilis, præ-
 cedere etiam necesse est, iteratos ꝑ gradus admonitio-
 19 num ab ipso Salvatore præscriptos *Mattb. 18. v. 15. & seqq.*
 qui verò hoc gradus admonitionū contemserit, is tūc
 demum huic publico Ecclesiæ judicio tradendus est.

Omniñò etiam Episcopus curabit, ut pia legata,
 20 putà, ad redemptionem ꝑ captivorum &c. executioni
 mandentur *b. Nov. 123.* unde sumpta est Authentica *licet*
testator C. de Episc. & Cler. per quam Auth. declaratur
 præcedens *l. nulli 28. C. eod.* *Myns. ressp. 35. n. 23.*

Episcopus etiam ad judicem civilem sive secula-
 rem, vel etiam ad militarem, invitatus non debet pertrahi
 sine jussione Principis; quæcunq; sit causa, quā de agi-
 tur, civilis vel criminalis *b. Nov. 123. cap. 8. & Auth. nullus*
Episcopus C. de Episc. vel cler. quæ etiam reperitur apud
 Gratianum *in c. nullus 11. quæst. 1.* atq; hæc Authenticā cor-
 rigitur *l. si quā per calumniam 22. C. d. tit.* per quam legem
 poterant Episcopi, & multò magis alij clerici inferio-
 res, etiam invitati, ad judicem secularem trahi, & cogi
 apud eum causam dicere. Sed hoc magis ad privilegium
 ordinis Episcopalis & clericalis pertinet, quàm ad
 21 officia eorum. Et quidem magnum est privilegium ꝑ
 cleri-

clericorum, quòd non cogantur stare coram iudice seculari; sed forum habeant competens apud Episcopum: Episcopus apud Metropolitanum, aut Archiepiscopum, *de quo alibi dictum.*

Sed saltèm notentur † hîc aliquot mutati juris, circa forum clericorum, tempora: *Primò*, cogeantur clerici etiam inviti causam dicere apud iudicem civilem, *d. l. si quâ per calumniam 22. C. de Episc. & cler. l. omnes qui ubiq; 33. C. d. tit.* Ubi sacerdotum & clericorum iudices ordinarij, dicuntur esse iudices provinciarum, id est, Præsides. *Secundò*, poterant quidem conveniri apud iudicem civilem, sed volentes tantùm atq; consentientes *l. si quis 51. (aliàs est l. 39.) C. de Episc. & cler.* quod ità Justinianus constituit in favorem religionis. *Tertiò*, Fridericus II. Imperator, in gratiam Honorij III. Pontificis Romani, prohibuit, ne quisquam ullam Ecclesiasticam personam auderet trahere ad iudiciumulare, si-
ve quæstio esset criminalis, si-
vè civilis; hac insuper ad-
ditâ poenâ, ut aëtor litem perderet; sententia verò ipso
jure nulla esset; iudex deniq; potestate iudicandi pri-
varetur *Constitut. Friderici II. in fine librorum feudalium,*
quæ incipit; In die quâ &c. §. item statuimus tit. de statutis
& consuetudinib. contrâ libertatem Ecclesie &c. & Auth. sta-
tuimus C. de Episc. & cler. Auth. Gazaros C. de heret. &
Manich. Et tandem *quartò* illuc ventum est, ut ne qui-
dem volentes & consentientes clerici possint in foro ci-
vili litigare, aut privilegio fori Ecclesiastici renunciare
c. si diligenti 12. Ext. de foro compet. de quo tamen videri
potest Cujatius ad l. 38. ff. de pact. & in decretalib. ad d. c. 12.

Sic ex privilegio, pro ratione dignitatis Episcopalis, Episcopus quoq; ad dicendum testimonium invitus

- 23 in iudicium † pertrahi non debet *b. Nov. 123. cap. 7.* unde sumpta est Authentica *Sed iudex post l. nec honore C. de Episc. & cler.* (quæ lex per *d. Novell.* nonnihil corrigitur) Et tunc neq; corporaliter tactis SS. Evangelijs jurare cogitur, sed tantum, in conspectu ejus propositis Evangelijs, dicere, quæ norit; idq; pro corporali juramento habetur *b. Nov. 123. cap. nulli vers. 7.* unde patet, differre.
- 24 iusjurandum † corporaliter præstitum, ab eo, quod nudis verbis aut literis sive instrumentis, ut indicat *l. 3. C. si minor se majorem dixerit l. 1. C. de jurejur. propt. calum. l. rem non novam §. pactioni C. de judic.*

Hic addere placuit, quæ Sixtinus *lib. 1. de regalib. cap. 5. n. 32.* tradit, circa differentiam juramenti fidelitatis, præstandi à secularibus & Ecclesiasticis: quod nimirum seculares, tactis Evangelijs, & manu ijs impositâ jurent; at Ecclesiastici, manum dextram pectori imponent; idq; comprobari per auream bullam Caroli IV. *cap. 2.* ubi statuitur, quod Electores *seculares*, tactis Evangelijs; *Ecclesiastici*, dextram pectori imponentes jurare debeant. Atque hoc quidem in secularibus, de tactis Evangelijs, cum veterum Imperatorum constitutionibus congruere *l. de creationibus C. de Episc. aud. l. rem non novam 14. §. patroni C. de judic. Nov. 8.* In Ecclesiasticis verò, in ijs constitutionibus, non requiri tactum Evangeliorum, ut apparet ex *d. l. de creationibus 17. Nov. b. 123. cap. 1.* eòq; minùs mirum esse, quod in *d. aureâ bullâ* de ijs statuatur, quod non tactis Evangelijs, sed dextrâ impositâ jurare debeant. Et sic Archiepiscopum Coloniensem, cum anno 1594. ab Imperatore investiretur, hoc modo juramentum fidelitatis præstitisse. *Addantur de hac materiâ quæ dixi ad Nov. 8. sub. num. 17.*

Et hæc de Episcopis; quibus addi possunt, quæ dicta sunt *ad Nov. 6.* Altera pars est *de clericis*: qui cum Episcopis multa habent communia. Et quidem eadem ferè servantur in clericis, quæ in Episcopis. Hoc loco illud subjiciendum, quod traditur, quomodo servus ordinari possit, aut adscriptitius *b. Nov. 123. cap. 17.* unde tamen colligendum non est, tertium genus hominum, ut nimirum non tantum sint *liberi & servi*, sed etiam adscriptitij: certè namq; & hi servi sunt: Et quæ differentia inter servos & adscriptitios intelligetur, cum uterq; in domini sui positus sit potestate, & possit servum cum peculio manumittere, adscriptitium cum terrâ dominio suo expellere? *l. ne diutiùs 21. in fin. l. ult. ibi, si- vè ignorantibus dominis C. de agric. & censit. lib. 11. junct. l. libertas 4. §. 1. de stat. hom. & l. manumissiones 4. de Justit. & jur.*

Itaq; adscriptitij, sunt servi, certis locis velut glebæ adscripti & destinati ac veluti addicti, ad opus illuc faciendum: & in eo à cæteris servis differunt, quòd hi nullo loco destinati, ubiq; domino servitium debent: non mutat hanc conditionem adscriptitiorum, quòd placuit, adscriptitios clericos fieri posse, etiam præter domini voluntatem: servos verò reliquos non posse. *b. Nov. cap. 17.* nam id in adscriptitijs, publicæ utilitatis causâ, contrâ strictam juris rationem, præsertim cum domini jus hoc casu illibatum maneat, receptum est: quia licet facere sine domini injuriâ: Non idem reliquis servis conceditur, quia idem sine injuriâ dominorum non licet: non enim uno aliquo loco inservire possunt Ecclesiæ, quin & alijs in locis & rebus domino exigenti subtrahatur ea opera, quam ubiq; & in alijs re-

bus, quàm in opere rustico faciendo debuerunt. Nec moveor, quòd in eâdem *Nov. cap. 17.* adscriptitijs, servi opponuntur: Ibi enim servi nomen, aliàs generale, ad speciem restringitur, quod in jure rarum non est, & vocula *autem*, illa est excipientis, non adversativa, sed eximens speciem à genere, ut generis nomen tantùm ad speciem non expressam pertineat *Donell. 2. comment. juris cap. 9.*

25 Cæterùm varij sunt gradus † & ordines clericorum, qui infrà Episcopum sunt, ut presbyteri, diaconi, subdiaconi, lectores, cantores sive psalmistæ, item exorcistæ & ostiarij, qui ferè iidem cum ædituis: de quibus eorumq; officijs, tractatur apud Isidorum *lib. 7. Etymolog. cap. 12.*

26 In illo sepe rantur clerici † ab Episcopis: quòd clerici bona in clericatu acquisita habent præcipua, quasi castrense peculium, & de illis liberè possunt disponere pro arbitrio suo, tam inter vivos, quàm in ultimâ voluntate, quantumvis adhuc in patriâ potestate sint. *l. sacrosanctæ 33. C. de Episc. & cler.* quod per Novellâ non est abrogatum quoad clericos *hæc Novell. 123. cap. 17.* sed tantùm quoad Episcopos.

27 In eo differunt † quoad ætatem: nam in Episcopo ad minimum requiruntur 35. anni (sed *ex Nov. 123. cap. 3.* sufficit, si eligendus Episcopus excessit annum trigessimæ ætatis: ut ita hæc *Novella 123.* abrogetur per *Novellam 137. cap. 1.* ut ibidem notatum est) at in cæteris clericis minor ætas sufficere visa est *b. Nov. 123. cap. 13. Aut b. presbyter C. de Episc. & cler.*

Prætereà in *hæc Novellâ 123. cap. 31. & 32.* hæc ferè sancti
28 cit Imperator de † *Litanijs*, h. e. rogationibus sive precibus
bus

bus publicis & solennibus, ne scilicet eas faciant Laici
sine Episcopis & clericis: Deindè ne sanctæ cruces,
quæ ibi præportantur, alibi reponantur quàm in *Sacri-*
stia sive in loco sacro: & deniquè, ut illi soli accipiant
sanctas cruces, qui eas portare consueverunt; idque
ideò, ut omnia fiant ordine & decentè, & ut religioni
major accedat veneratio.

Loquitur autem hîc Imperator de *publicis* † *preci-* 29
bus, quæ majori cum solennitate concipi & peragi de-
bent: non itaq; prohibentur hîc *preces privatae* † *ac do-* 30
mesticae, quas vel ipse quis facit solus, vel cum familiâ,
sine ullo sacerdote. Sanè Romanæ Ecclesiæ & religio-
ni addicti, adhuc retinent suas cruces † & processiones: 31
sed reformatam religionem qui profitentur, illas cere-
monias otiosas omittunt & damnant.

Et quidem rectè dicebat Augustinus *Epist. 118. ad*
Januariū. Quæ per loca terrarum regionesq; variantur,
totum hoc genus liberas habet observationes. Nec
disciplina ulla est in his gravi prudentiquè Christiano
melior, quàm ut eo modo agat, quo agere viderit Ec-
clesiam, ad quamcunque fortè devenerit. Quod enim
neq; contrà † fidem, neq; contrà bonos mores injun- 32
gitur, indifferentè est habendum: & pro eorum, inter
quos vivitur, societate servandum † est *c. 11. dist. 12.* 33
Eodemquè pertinet insignis sententia Leonis IX. *in*
Epist. 1. ad Michael. Constantinopolitanum cap. 29. Nihil ob-
sunt salutis credentium, diversæ pro loco & tempore
consuetudines: quandò una fides per dilectionem
operans bona quæ potest, uni Deo commendat omnes
c. 3. dist. 12. Hæc pia & prudens moderatio veterum
Ecclesiæ antistitum circa diversitatem Ecclesiarum in

rebus adiaphoris, benè notanda est. Qui volet plura legere, de processionibus & supplicationibus publicis sive Litanij, consulat Joannem Stephanum Durantum *in tract. de ritib. Ecclesie Catholicae lib. 2. cap. 10.*

Cavetur etiam hac *Novellâ cap. 37.* unde sumpta est Authentica *Nisi C. ad SC. Trebell.* conditionem legati, vel institutionis, vel donationis sub hac conditione, *si sine liberis discesserit, vel, si nuptias non contraxerit,* sacerdotio vel clericatu impleri, aut potius remitti hujusmodi conditionem Cujat. Gothofred. & Joach. Steph. *ad b. Nov.* Et hinc Titius, jussus, *si sine liberis mortuus fuerit,* hereditatem Cajo restituere, si postea monasterium ingreditur, non restituit: quia monasterium filij loco illi esse videtur *d. Aut b. nisi C. ad SC. Trebell.*

Illud nequaquam omittendum est, quòd Imperator committit curam omnimodam religionis exercendæ *b. Nov. 123. cap. 31.* unde sumpta est Authentica *Sed novo jure C. de Episc. & cler.* ubi constituit, scelera in Ecclesiâ commissa severius & gravius punienda, adeoque capite plectendum esse, qui sacra ministeria, tumultu excitato, vel injuriæ illatione turbat: Sacer enim ille, locus est, in quo Ecclesia ædificata est, quia Deo dicatus & sacratus est §. *sacra res Instit. de rer. divis. l. 2. §. 2. ff. de rer. divis.* Deinde idem locus dicitur *sanctus*, quia sanctionibus Imperatorum ab injurijs hominum eximitur & defenditur *l. sanctum cum l. seq. ff. de rer. divis. l. 1. & seq. ff. ne quid in loco publ.*

Et hinc, divinum officium in præsentia populi, qui ad audiendum Dei verbum convenerat, cuidam perturbanti, poenam capitalem infligendam esse, respondit Petrus Anchoranus *consil. 15.* quem refert Ernestus Coth-

Cothman. *ad tit. 2. lib. 1. Cod. n. 29.* ubi addit: ex adductis locis, itemq; ex rescripto Imperatoris *in l. denunciamus de his qui ad Eccles. confug.* hominem quendam, qui convicijs pastorem Ecclesiæ prosciderat, & ministerium cænæ Dominicæ impediverat, decapitandum esse, Facultatem Juridicam Rostochij Anno 1595. respondisse.

Denique, ut de monasterijs & monachis aliquid etiam ex hac Novella subjiciamus; illam quæstionem apponemus: Possitne testator expressè monasterium vel Ecclesiam excludere ab hereditate, si heres factus fuerit monachus, & proximiores vocare ac substituere? Testator n. mirum ita disposuit: Si filius meus, vel alius, heres institutus, factus fuerit monachus, nolo ut monasterium sive Ecclesia succedat, sed proximiores agnatos substituo? Controversia est, an jure consistat ea conditio, quæ monasterium sive Ecclesiam excludit? Fachineus existimat, eam conditionem, quæ monasterium sive Ecclesiam excludit, non valere, & pro non scripto habendam esse Fachin. *lib. 4. contr. cap. 56.* & fundamentum statuit *in b. Nov. 123. §. sed & hoc* (in versione Haloandrinâ) undè deducit & probat, monasterium, in præsentis facti specie, succedere, & nequaquam excludi, licet contraria sit voluntas testatoris: quia Justinianus infirmat, & pro non scripto habendam esse decernit testantis dispositionem. Eandem quæstionem tractat etiam Menochius *lib. 4. præsumpt. 83.* ubi utriusq; sententiam affirmantis & negantis argumenta recenset.

Cavetur etiam hac Novellâ, de Episcopis vagantibus, & deserentibus Ecclesias suas & *cap. 42.* ubi de monacho

nacho monasterium deferente; & *Nov. 3. cap. 2.* ubi de clericis, de minori Ecclesia in maiorem transeuntibus: Et quidem illud olim in Ecclesia obtinuisse constat, ut
 34 quisquis, vel sacerdos ordinatus, vel Episcopus consecratus † fuerit, non idcirco ei liceret onus sive honorem injectum liberè, quodocunq; veller, deferere, munusquè semel susceptum resignare & permutare: quod latius explicat Annæus Robertus *lib. 1. rerum judicat. cap. 7. & lib. 3. cap. 2.*

35 Est etiam locus † quo Imperator Episcopis & clericis interdicit aleæ lusu *b. Nov. cap. 10.* ubi Episcopis, presbyteris, diaconis, & subdiaconis, & lectoribus, & omnibus alijs cujuslibet ordinis venerabilis, interdicitur calculis in tabulâ vel aleâ ludere Cujat. 6. *Obs. 13.* aut alijs ludentibus participes esse, aut inspectores fieri: & si clerici aleæ dediti, ad biennium ab officio suspendantur, & in monasterium relegentur, poenitentiae agenda causa *d. Nov. 123. cap. 10.* ex quâ desumpta est Authentica interdiciamus *C. de Episc. & cler. Canonib. Apostol. cap. 41. & Novella Leonis 78. de Ecclesiasticorum aleâ ludentium poenâ.* Sed ne quis forsitan hæc solis personis Ecclesiasticis scripta dictaq; esse existimet, audiamus generalissimè
 36 loquentem Imp. † Justinianum *in l. 3. C. de aleat.* Commodis igitur, *inquit*, subjectorum prospicientes, hæc generali lege decernimus; ut NULLI (etiam clerico *d. Novellâ Leonis 87.*) liceat in publicis vel privatis domibus vel locis ludere, neq; in genere, neq; in specie: & si contrà factum fuerit, nulla sequatur condemnatio, sed solum reddatur & c. *ibid. in fin.* similiter & iudices prohibeant, ut à blasphemis & perjurijs homines penitus conquiescant. Non solum enim bella benè
 ordi-

ordinamus, sed & res ludicras. Hæc Justinianus *d. l. 3.*
Unde patet, res etiam ludicras à magistratu curari
Rauchbar *lib. 2. quest. 28. per tot. Pet. Greg. lib. 39. Syn-*
tagm. cap. 1.

Quin & Justinianus in secundâ constitutione *incip.*
omnem præmissa Digestis §. *illud 9.* interdicit, non solum
juris auditoribus, ludis quibusdam certis, quos exer-
ceri mos erat in Antecessores & discipulos, præsertim
novitios; sed & eorundem coercionem magistratui
committit. Quibus non sunt absimiles ludi Studiofo-
rum Philosophiæ Atheniensium, & quæ apud nos ho-
diè usitatæ sunt, Studioforum ad Academias venien-
tium † initiationes, quem actum *Depositionis* vulgò vo- 37
cant Cujat. 6. *Obs. 13.*

Et quia Justin. *in d. constit. omnem §. 9.* severè statuit,
ut nemo audeat ex his qui legitima peragunt studia, in-
dignos & pessimos, imò magis serviles, & quorum ef-
fectus injuria est, ludos exercere, & alia crimina, vel in
iplos Professores, vel in socios suos, & maximè in eos,
qui rudes ad recitationem legum perveniunt, perpe-
trare: exindè improbatur ludus ille, qui in plerisque
Academijs Germaniæ cum tyronibus exerceri solet, &
vulgò † *Penalisimus* dicitur: & quis ludos appellet eos, ex 38
quibus crimina oriuntur, quando sunt maleferiati
pleriq; , qui juvenes probos, bonos, doctos, excoriant,
emungunt, expilant? hoc enim fieri nullo modo pati-
mur, ait *Legislator Justin. d. loc.* Et gravitèr ferendum
est, si in hujusmodi ludis, studiosi, amore scientiæ exu-
les, sæpè à vilissimis hominibus, non verbales, sed &
corporales injurias sine causâ perferunt *Auth. habità C.*
Ne filius pro patre: & illos ludos injuriosos plerumq; tra-
gicum sortiri exitum, experientia testis est.

EXPLICATIO
NOVELLA CXXIV.
De Litigatoribus.

SUMMARIA.

1. **Q**lli in judicijs sunt, judex, actor, reus, advocati, jurare debent, se nihil fraudis commissuros & num. 2. jurant etiam tutores & curatores num. 3. ratio num. 4.

5. De Sportulis apparitorum.

6. De Referendarijs sacri palatii, eorumq; officio.

TRes sunt partes hujus Novellæ, quas clariùs expressit Haloander in suâ inscriptione, quæ ita est: *Ut litigantes jurent in exordio litis, quod neq; promiserunt dare iudicibus: & de sportulis: & ut quæ jubentur referendarij compleant, & non misceant semetipsos causa, & per se exequantur.*

Quod attinet ad primam partem, hanc Novellâ nominatim statuit Justinianus, de jurejurando non corrupti largitionibus judicij, præstando à litigatoribus, nimirum, tam ab actore, quàm reo *b. Nov. 124.* junctâ Authenticâ *Hoc Sacramentum* & Authenticâ *In isto juramento* & Authenticâ *Principales C. de jurejur. propter calumn. dando.* Jurant itaq; ne quid fraudis aut falsitatis committant illi, qui in judicio sunt † non solum judex *l. 14. C. de judic.* itemq; testis *l. 9. l. 18. C. de testib.* nec non etiam Advocati sive patroni causarum *d. l. 14. C. de judic.* sed etiam litigantes, tam actor, quàm reus, de calumniâ *dd. jurib.* se nimirum calumniandi causâ litem non movere, vel excipere, sed quòd credant & existimant, se bonam causam habere *l. 44. §. qui familia ff. fam. ercisc. & l. 2. in pr. C. de jurejur. propt. calumn. Nov. 49. & b. Nov. 124.* Deindè † jurat uterq;, se veritatem dicturum, quotiescunq; in iure inter-

interrogatus fuerit: & insuper, utrinq; juratur, se nihil prorsus in præsentî causâ cuiquam, nisi illis tantum quibus jura permittunt, dedisse, promississe, aut daturos promissurosve esse, neq; per interpositam personam.

d. Aut b. Principales & b. Nov. 124. cap. 2.

Quòd si quis ex litigatoribus fatetur, se pecuniam dedisse, vel promississe alicui; ipse quidem in eventu litis veniam meretur: qui verò accepit, aut promissionem suscepit, & id probetur, siquidem pecuniaria sit causa, datæ pecuniæ, triplum, quæ verò promittitur, ejus duplum à Comite rerum privatarum exigitur, & dignitate ac potestate suâ privatur: ex causâ autem criminali si quid acceperit, ipse deportatur, ejusque bona omnia publicantur. Sin verò datum aut promissum esse, litigator non probaverit, coercetur, si modò & ea persona, cui dixerat se dedisse, purgaverit se jurejurando, quod neq; per se, neq; per aliam personam aut accepit, aut promissionem habuit Pet. Faber. *ad leg. 2. de orig. juris pag. mibi 82. Cujat. b.*

Hæc itaq; Novella quasdam poenas statuit in eum, qui falsò juravit, se nihil cuiquam dedisse, aut promississe. Qui pejerant, tenentur poenis eâ Novellâ comprehensis, id est, si convincantur dedisse quid, aut promississe: sed non tam ob perjurium tenentur, quàm ex corruptelâ: Et hinc malè Accursium in *b. Nov. 124.* putasse, perjurio poenam præscribi, scribit Cujatius *ad l. 1. & 2. C. de reb. cred. & jurejur. in recitationib. solennib.*

Additur etiam, hoc jusjurandum præstari à tuto-
ribus & curatoribus, qui pupillorum vel adolescen-
tium nomine litigant, sine periculo tamen minorum:
quod & de juramento calumniæ proditum est *l. 2. §.*

4 *quod observavit C. de jurejur. propt. cal. eosdem eo jurejurando officii: Ratio † utriusq; est evidens: quod tutores & curatores, de calumnia, & de pecunia datâ, id est, de conscientia suâ liquidò jurare possint, ex animi sui sententia; quæ cessat in jurejurando in litem l. 4. ff. de in litem jur. Cujat. b.*

5 Secundum caput, est de † *sportulis apparitorum* sive executorum, ne scilicet apparitores vel executores ultra constitutam quantitatem exigant à litigantibus: additâ poena, non solum executori seu apparitori, verum etiam judici, qui sciens vindictam injustæ exactionis omiserit, irroganda *b. Nov. 124. cap. 2. Cujat. ad Nov. 8. 17. & 80.*

6 Tertium caput, est de *Referendarijs* † sacri palatii, de quibus constituitur, illis tantum esse jus & facultatem referendi desideria supplicum ad Principem, & insinuandi sacras jussiones, seu mandata Principum. His partibus debent esse contenti & fungi, non autem se immiscere causis, & ita limites officij excedere *b. Novell. 124. & sup. Nov. 10. & Cujat. ad b. Nov. 124.*

NOVELLA CXXV.

De Judicibus, ut illi non expectent sacras jussiones, sed quæ videntur eis, decernant.

SUMMARIA.

1. **R**elatio quid: ejusmodi relationes ipse Justinianus præcepit judicibus num. 2. Sed postmodum sublatae sunt n. 3. Ratio num. 4. exceptis tamen ambiguitatibus, quæ ex jure oriuntur num. 5. eonamq; casu, adhuc relationes permittuntur num. 6. In

IN hâc Novella agitur *de Relationibus judicum*, aliquan-
dò permisis, tandem verò prohibitis: Judices nimi-
rùm ad evitandum odium, cum morâ & dilatione,
partium, cognitionem & sententiam, per relationem ad
Consistorium Principis, non suspendere debere. Di-
cuntur Relationes, à referendo. Est namq; relatio † 1
(*quæ alio nomine dicitur consultatio*) nihil aliud, quàm scri-
ptum judicis ad Principem, quo judex de jure dubitans
quid sibi in causâ pronuntiandum sit, in quâ partes co-
ram se litigantes concluderunt, refert ad Principem de
totâ causâ, de qua apud se actum fuit, & quid sibi pro-
nuntiandum videatur, consulit *l. eum quem 79. §. 1. ff.*
de judic.

Et ejusmodi relationes ipse Justinianus † præce- 2
pit judicibus *in l. 2. §. hoc autem 21. C. de veteri jure enucl.*
& confirmatæ sunt *Nov. 113. & 115. l. eum quem 79. §. 1. ff.*
de judic. §. planè Instit. de milit. testam. l. Divus ff. de testam.
milit. Et si autem hoc referendi institutum, aliquandiu
valdè utile visum est Reipublicæ: tamen eò tandem de-
ventum est, ut planè sublata ac prohibitæ † sint relatio- 3
nes *b. Nov. 125.* Idq; ideò, quia ex relationibus judicum † 4
ad Principem, nimix dilationes & remoræ negotijs ad-
ferebantur, sive lites nimium protrahebantur. Nam
causæ rursus aliud Principium examinationis acci-
piebant, ut loquitur Justinianus, quod facilè cuivis est
intellectu, quanto cum dispendio litigantium fuerit
conjunctum: quare compendiosius visum est Impe-
ratori, amputare relationum facultatem, ac ut ipsi judi-
ces pro suo captu perfectè causam examinent, secun-
dumq; leges & consuetudines locorum, salvo tamen
parti gravatæ appellationis beneficio, decernant, ac vel

exequantur sententiam, si partes ei acquieverint, vel admittant appellationem, si quæ est interpolita *Auth. nove jure ubi Dd. C. de relat.*

Et hinc adhuc observatur, quod à judice prioris instantiæ, per simplicem querelam, ad superiorem causa non transferatur, sed solummodò per viam appellationis Joach. Steph. b.

Non tamen omninò sublatae sunt illæ species relationum *de ambiguitatibus*, quæ sæpè † ex legibus nascuntur, quia eorum interpretationem Imperator sibi soli reservavit l. 2. §. 21. C. de vet. jur. enucl. l. ult. C. de legib.

Undè D. Matthæus Wesenbecius scribit; ubi dignus vindice nodus inciderit, adhuc relationes † permitti *in Oeconomîa ad b. Nov. & adducit cap. ult. sup. de judicib. ut nullatenus cum jurejur. elig. Nov. 113. & 115.* quas tamen per hanc Novellam corrigi vult Cujatius *ad hanc Novellam 125.* ubi dicit, hanc *Novellam 125.* tolli relationes judicum, quæ comprobatae sunt superioribus *Nov. 113. & 115.* Quomodo differat & conveniat relatio ab appellatione Cujatius *in parat. de relat. tradit.*

NOVELLA CXXVI.

De Appellationibus.

SUMMARIA.

1. **S**acra forma de appellationum ordine & progressu.
2. Appellatio quomodo confirmetur num. 3. Hodie expectantur fatalia appellationis num. 4.
5. Acta prioris instantiæ edi debent à judice primo.

HÆc Novella proponit sacram, de appellationum ordine & progressu, † formam: Idq; tribus capitibus. Primum caput pertinet ad l. precipimus 32. C. de

de appellat. ex quâ lege, appellationum causæ adversus sententiam judicum spectabilium non disceptabantur, sicut solebant, ab ipso Principe in sacro Consistorio, præsentente Senatu; sed à præfecto prætorio, & quæstore palatii, eo ordine, & eâ observatione, & iisdem temporibus, quibus etiam in sacro Consistorio lites finiuntur. Sed hoc hodiè non magni est usus Cujat. *b.*

Secundum caput pertinet *ad l. ult. §. illud C. de tempor. appellat.* ex eâ lege appellans, si litem suo tempore, apud judicem appellationis inchoaverit, deindè destitit, silentio anni, vel ad summum biennij, confirmabatur † prioris judicis sententia, ipso jure. Eam constitutionem *legis ultimæ* Imperator primum *per Nov. 49.* ità corrigi, ut non solo temporis lapsu sententia confirmetur; sed causâ † cognita & pronunciatione judicis ad quem appellatum est, sub finem bienij, instante eo, qui priore sententia victor extitit Cujat. *b.*

Sed cum Justiniano hoc jus postea displiceret, mutat id rursus per hanc *Novell. 126.* ità ut appellatore, qui causam appellationis intrâ legitima tempora (quæ † fatalia vocantur) inchoaverat, destitente litem (vel causam appellationis) expectetur tantum is, donec exierit tempus petendæ reparationis, videlicet, trium mensium *l. 2. C. de tempor. appellat.* tum deindè causâ cognita rectè & ordine, non præcipitanter, de lite pronuncietur, idq; non expectato, neq; observato fine, biennij, sicut antea. Ex parte quoq; victoris, si absit, appellator autem præfens sit, elapsis fatalibus temporibus, lis procul dubio definienda est, causa cognita, & quidem remota omni dilatione Cujat. *ad b. Nov.*

Tertio capite jubetur judex, à quo appellatum est, intrâ

5 intrà dies triginta, acta † prioris instantiæ, ut loquuntur, edere litigatoribus petentibus; quod est *ex l. sancimus 24. C. de appellat.*

NOVELLA CXXVII.

De successione filiorum fratris, & de
insinuatione donationum propter nuptias.

SUMMARI A.

1. **F**ilij conjunctorum utring, præferuntur fratribus per alterum parentem conjunctis: *ratio num. 2.*
3. *Conjux superstes abstinens à secundis nuptiis, consequitur virilem portionem ex lucris nuptialibus extantibus liberis: olim obtinebat in solidum dominium earum rerum num. 4.*

HAc Novellâ constituitur, ut filij utrinq; conjunctorum præmortuorum fratrum, succedant ab intestato cum parentibus, fratribusq; & sororibus defuncti, ita ut hi ex utroq; latere, præferantur † fratribus defuncto per alterum tantum parentem conjunctis, h. e. consanguineis & uterinis, eosq; excludant: non obstante eo, quod fratres defuncto sunt proximiores, quam fratrum filij, quorum illi sunt in secundo, hi in tertio gradu *Auth. Cessante vers. Et quidem predictis C. de legit. hered. quæ Authentica partim ex Nov. 118. partim ex Nov. hâc 127. decerpta est.*

- 2 Sed non hic tam attenditur proximitas † gradus, quam repræsentatio, & firmitas vinculi. Cæterum hic illud repetendum est, repræsentationem in lineâ collateralis non produci ultra fratrum & sororum liberos *d. Nov. 118. cap. 3.*

Alte-

Altera pars Novellæ, agit de *insinuatione donationum propter nuptias*, de quâ satis dictum ad Nov. 119. ubi circa donationem propter nuptias, tradidimus triplex jus observandum esse, I. ex *l. minoribus 17. C. de donat. antè nupt. l. pen. §. aliàs verò C. de donationib. l. ult. §. simili quog. C. de jure dot.* II. ex Novellâ 119. & III. ex hac Nov. 127. Quæ omnia dilucidiora fiunt ex Epitome Juliani, his verbis: *Sin autem non insinuatur; sit quidem ex parte mulieris propter nuptias donatio (scilicet quæ excedit quantitatem quingentorum solidorum) valida: ex parte autem mariti irrita* (Notetur hoc loco, falsum esse brocadicum, *contractus non debere claudicare*: nam hîc habemus exemplum, ubi ex parte est valida donatio, ex parte irrita) & *ideò matrimonio soluto, mulieri quidem antè nuptias donatio, sive ex toto, sive ex parte, secundùm quod casus tulerit, sine ullo obstaculo competat: marito autem dotis retentio, sive ex parte, sive in totum, secundùm eventus qualitatem, nullo modo concedatur.* Addit etiam rationem: *quia in potestate ejus mariti fuerat, propter nuptias donationem ultrâ quingentos solidos constitutam actis insinuare.* Et *ideò periculum non intimat & sive insinuata & propter nuptias donationis ad ipsum, non ad mulierem respiciet.* Hactenùs Julianus, quo nemo melius istud jus interpretari poterit. Atquè hoc jure solo uti debemus, tanquàm postremo *arg. l. ult. ff. de constit. princ.*

Tertiâ parte constituitur, ut conjux superstes, qui abstinet secundis nuptiis † extantibus liberis, in lucris nuptialibus, veluti, pro castitatis præmio, habeat virilem portionem pleno jure. Monendum itaq; est *l. hac edictali 6. §. ult. C. de secund. nupt.* ubi parentibus, qui à secundis nuptiis abstinent, permittitur libera administra-

tio bonorum, quæ à priori conjugē acceperunt, uti etiam in *l. 5. §. ult. C. dict. tit.* id jus hodiè non obtinere, nisi quoad portionem filialem, quæ pleno jure ad conjugem pertinet *per hanc Nov. 127.* Itaq; Authentica *Si tamen abstineat* quæ *d. l. 5.* est subjecta, debebat etiam repeti post *l. 5. §. ult.* ut lector intelligeret, per *d. Authenticam Si tamen*, abrogari etiam *legem generalitèr §. ult. §. l. si quis 8. §. 1. C. de secund. nupt.* Antea enim quàm Imperator aliud constitueret in *b. Nov. 127.* parens in viduitate perseverans, in solidum obtinebat dominium & earum rerum (non pro portione filiali) nempe, ut possit eas pro arbitrio suo alienare vel administrare Rittersh. *p. 4. cap. 4. num. 14. & cap. 5. num. 17.*

NOVELLA CXXVIII.

De collatoribus, & alijs capitulis.

SUMMARIA.

1. **A**nnonarum & reddituum modus & forma hac Novellâ prescribitur: & ideò duos collatores instituit Imperator num. 2. hi iterùm habebant susceptores tributorum num. 3.
4. Adaratio probibetur. Adaratio est ære sive pecuniâ estimare & taxare.
5. Mensuræ & pondera ad contractus necessaria: Ideòq; justæ debent esse num. 6. asservanda in Ecclesiâ num. 7.
8. De collatoribus tributorum, si in ponderibus se gravari putent.
9. Venditor aut emptor, corrumpens mensuras & pondera punitur num. 10.
11. Merum Imperium, an ex justâ causâ absentia possit demandari quoad cognitionem, an verò quoad executionem?
12. De

82. *De inquisitione, & ut magistratus per se crimina inquirat.*

Cum omnibus civibus in Romano Imperio, & possessoribus rerum privatarum, ac fiscalium, & patrimonialium, census seu annua indictio indicta esset, ratione possessionum suarum: Illæ inductiones, hoc est, annonæ & tributa, ut in singulis provinciis rectè colligerentur, & in arcam præfecti contraherentur, indeq; Romam ferrentur, Imperator hæc Novella modum & formam† præscribit, quomodo collatio fieri debeat: constituit itaque in singulis provinciis duos† *Collatores*: hi collatores in omnibus provinciis habebant *susceptores*† tributorum, h. e. qui annonam (id est, certam speciem vini, frumenti, olei, butyri, & aliorum liquidorum) & tributa (quo nomine corpora intelliguntur, veluti aurum, argentum, æs, vestimenta, &c.) in civitatibus & alijs in locis provinciæ colligebant. Et hinc titulus alibi conceptus est, *de exactione publicorum tributorum*. Item *de publicis tributis exigendis & solvendis* &c. Prohibetur autem *Adæratio*† hoc est, ære vel pecuniâ facta æstimatio & taxatio, ne scilicet pro speciebus tributi nomine dandis ex fundo, utputà, frumento, vino, oleo, collatoribus eorum, factâ æstimatione, pecunia detur: sed ut tam annona, quàm tributa, uti suscepta sunt à collatoribus, in arcam præfecti prætorio, non in horreum Principis, transmittantur; exceptâ collatione æris, cupri, vel alterius metalli, in quo adæratio ità locum habet, ut pro his detur aurum, vel argentum *l. unic. C. de collat. æris* Jacob. Cujat. & Joach. Steph. *ad h. Nov.*

Constituitur hîc etiam de iniquis mensuris & pon-

T y y y 2

de-

- deribus, quâ de re est *l. 9. § ult. C. de suscept. l. pen. C. de*
 5 *debit. civit.* Mensuræ enim † & pondera, adeò sunt ne-
 cessaria ad contractus & commercia rerum, ut sine illis
 6 vix possint expediri: quam ob rem, ut hæc iusta † &
 æqua sint, legislatoribus semper curæ fuit. Sed Justinia-
 nus hanc suam constitutionem saltem restrinxit ad ex-
 actores publicorum tributorum, quibus præcipit, ut
 justis ponderibus & mensuris utantur. Item, ut injustæ
 mensuræ & pondera publicè adserventur, sive in æde
 7 sacrâ, sive Ecclesiâ cujusq; † civitatis *l. 9. l. ult. C. de*
execut. § exact. l. 16. C. de omni agro dejer. Nov. 52.

- Idq; majoris procul dubio religionis ergò, & ut
 tantò magis avertatur omnis suspicio & metus corrup-
 telæ aut falsitatis. Deniq; permittit collatoribus tribu-
 8 torum, ut, si vel in mensuris, vel in ponderibus † se gra-
 vari putent ab exactoribus vel fiscalibus, recurrant ad
 magistratus, penes quos est custodia justarum mensu-
 rarum & ponderum, atq; ab his ea petant utenda in col-
 latione tributorum & expensarum militarium, atq; alia-
 rum. Etiam si autem in specie de ponderibus & mensu-
 ris, ut iusta sint, & ut custodiantur in publico, ita hæc ab
 Imperatore constituantur; tamen rectè etiam latius ex-
 tenduntur ad quævis commercia. Neq; enim Impera-
 tor uspiam sustulit priora jura in falsarios mensurarum,
 ac ponderum constituta *arg. l. precipimus 32. C. de appellat.*
§ l. sancimus C. de test. Quòd si verò venditor aut em-
 9 ptor mensuras publicè probatas, vel pondera, corrupe-
 rit, alio vè modo fraudem fecerit † quanti ea res est, in
 duplum condemnari potest, judicio publico legis Cor-
 nelie de falsis accusatus, & insuper relegari *l. pen. ff. ad*
L. Cornet. de falsc.

Nostris

Nostri moribus, in falsarios ponderum & mensurarum, nonnunquam† fustigatio, vel certè gravissima 10
multa pecuniaria, tanquàm in fures publicos, decerni
solet.

Circà hujus Novellæ *caput 20. ad hæc prohibemus*
quæstio movetur; Quoties ex causâ justæ absentia
merum imperium demandatum fuerit, an illud quoad
cognitionem tantum, an verò quoad executionem in-
telligatur† datum? Scipio Gentilis *lib. 3. de jurisdict.* 11
cap. 28. putat, ipsum imperium plenè delegatum fuisse:
quia aliàs contrà utilitatem publicam supplicia, præ-
sertim jam damnatorum, differentur: quare vel debet
jus exequendi etiam ei datum esse intelligi, vel ipsum
etiam jus pronunciandi ad reditum mandantis suspen-
di. Sed verius est, ex hac causâ solam cognitionem
mandari; id quod probatur apertissimè *per h. Nov. 128.*
cap. 28. in fin. in quâ Justinianus sancit *antequàm verò in*
provincias veniant iudices, damus eis licentiam vices agentes
suos instituere, qui debent omnia, usq; ad sui præsentiam agere,
quæ possint ipsi iudices facere: citrà tamen novissimum suppli-
cium, aut membri incisionem, si quis ex iudicibus secundum ius-
sionem nostram in aliam regionem mittatur, liceat ei per simi-
lem modum loci servatorem suum facere: Quæ Novella,
licet loquatur de vicarijs præsidum institutis, prius-
quàm in provinciam venerint (undè suæ sententiæ
eam nihil obstare dicit Gentilis *d. loc.*) tamen in fin.
d. Nov. cap. 20. disertè cavetur, idem servandum, si quis
magistratus provincialis iussione Principali in aliam
regionem mittatur: qui certè casus est absentia maxi-
mè necessaria; cui textui accedit *l. 1. de offic. ejus cui ex*
quâ deducitur, executionem, ab animadversione &

executionem aliam esse. Dixi quoq; *lib. 1. de iurisdic. cap. 18. num. 66.*

12 Illud etiam *b. Novellâ cap. jubemus 21.* constitutum est, ut magistratus quorumcunque criminum † reos per se inquirant. *Videantur scripta ad Nov. 17. n. 19.* Et hæc est admodum insignis controversia; jure ne judices faciant, quod ex officio in delinquentes inquirunt, eosq; puniunt? Et quidem communius traditum est, inquisitionem esse regularitèr prohibitam: & hinc tritum sermone invaluit proverbium; Neminem sine accusatore, damnandum esse, *wo kein Kläger ist/da ist auch kein Richter l. 4. §. hoc autem ff. de damn. infect. Johan. 8. v. 10. Clar. §. fin. quest. 5. n. 2.* ad quod utuntur quidam *l. rescripto 6. §. si quis accusatorem 2. de munerib. & honorib.* Sed contra, quòd inquisitio de quovis crimine regularitèr sit permissa, tradiderunt Gometz 3. *var. resolut. cap. 1. num. 49. vers. nono* Salicetus in *l. ea quidem C. de accusat.* cui sententiæ quoque, ut à consuetudine approbatæ, hodiè meritò stamus Alphon. Villigut. in *præct. Canonica tit. de inquisit. cap. 16. concl. 18.* ubi dicit; Remedium inquisitionis, esse hodiè ordinarium in utroq; foro. Si etiam quis petat fundamentum hujus opinionis, extat in *b. Novellâ 128. §. jubemus* novissimè constitutum, ut magistratus quorumcunq; criminum reos per se inquirant, neque amplius eâ in re Irenarchorum aut latrunculatorum, stationariorum, aliorumvè, quibus arma provincialibus detrahere liceret, operâ uterentur & *Nov. 17. §. homicida autem cap. 5.* Idem etiam probat *l. congruit. de offic. pres. l. ea quidem C. de accusat.* Quin & jure Canonico, legitimâ diffamatione præcedente, ac legitimis judicijs & argumentis, procedi posse per inquisitionem, probatur

in c. 1. de officio ordinarij c. 1. Qualiter & quando, & per totum ferè illum titulum Fachin. lib. 1. controuv. cap. 34. & Petrus Hegius p. 1. quest. 39. ubi de judicis officio, non solum in inquirendo, tractat, verum etiam religionem judicis instruit, ut sciat, quàm rectè ad inquirendum procedat: de quo etiam dixi in tractatu de officio judicis, ubi actum, de officio judicis in criminalibus lib. 9.

NOVELLA CXXIX.

De Samaritis.

SUMMARIA.

1. **S**amaritarum dogma: eos Justinianus fecit intestabiles num. 2. ademit eis jura legitimarum hereditatum, & rerum suarum administrationem num. 3. Sed postea illam acerbitem legum mitigavit num. 4.

Samaritæ † missionem Spiritus Sancti, Apostolis factam, negant; Sacramentum sacrae Eucharistiae explodunt: cujus vice, sanguinem infantuli aculea-
tis vulneribus extorquent, eumq; cum farre commi-
fcent; quam massam loco corporis & sanguinis Salva-
toris exhibent, teste Augustino lib. de hereticis cap. 26.
Eos Justinianus facit † intestabiles, & jura legitimarum
hereditatum, & rerum suarum administrationem, quasi
dementibus, ademerat. At Justinianus, motus precibus
Episcopi Sergij, hanc Novellâ illam acerbitem legum
mitigavit, † eosq; testabiles, capacesq; contractus ci-
vilis ac legum fecit, adeoq; illis restituit administratio-
nem rerum, & testamenti factionem, & hereditates legi-
timas: sed certis modis: de quibus Cujatius & Joach.
Steph. ad banc Nov. Verum postmodum hæc Novella
rur-

rursus à Justino, Justiniani successore, abrogata est *Novellâ 144.*

NOVELLA CXXX.

Quomodo oporteat milites transitum
in civitatibus facere, & de introitu.

SUMMARIA.

1. **N**ovellâ hâc Imperator præscribit leges in transitu militum observandas.
2. *Hospitaliones olim fuere temperatiores, quàm nunc.*
3. *Hujus Novellæ summa: ut militibus de annonâ prospiciatur: ut milites contenti sint speciebus annonæ cujuslibet provinciae num. 6. & ut transitus fiat per loca consuetâ, ne milites quid exigant occasione transitus num. 7.*
4. *Cauta & Recauta quid.*
8. *Introitus vocabulum sublatum.*
9. *Metata quid.*
10. *De modo transitus militum, ex constitutione Imperij.*
11. *Sed hodiè jura militaria Imperatorum non amplius servantur.*

Cujatij inscriptio est, de transitu militum, scilicet, in provincias. Mittebantur enim legiones militares vel ex urbe Româ, vel alijs provincijs, ad alias provincias defendendas. Ne itaq; in hoc transitu militari, provinciales injuriâ afficerentur, Imperator in h. **1** *Novellâ* cavet, & modum legesq; præscribit † in transitu observandas, ut omninò consulatur provincialium indemnitati. Ubi hoc præmittendum est, hospitaliones antiquitus militibus tribui solitas modestè † & temperantèr, non (ut nunc fit) tradendo omnes sumptus, & ciba-

cibaria, equis, & famulis, & etiam illorum meretricibus: sed in expeditione euntibus, vel hybernantibus, dabatur sola hospitatio: undè prohibita est hospitibus Salgami præstatio, quia ipsi de suo omnia solvebant pro suis expensis *tot. tit. C. de Salgam. hospitib. non præst. lib. 12.* imò nec à volentibus hospitibus milites capere poterant *l. unic. C. d. tit. l. devotum C. de erogat. militari annonâ Rol. à Valle consil. 66. n. 9. & 10. lib. 1.* Non contemnenda ergò est Justiniani constitutio in *b. Nov. 130.* ubi agitur de re militari, veluti, de transitu militum, & de annonâ militibus providendâ, & de ijs qui annonam erogant: nec non de metatis, id est, de hospitij militi præbendis: nec non de præsidibus provinciarum, ne cum ducibus paciscantur & colludant, ut exercitus per diversas civitates evagetur, à viâ regiâ deflectens.

Primò itaq; vult, † ut militibus de annonâ, com- 3
 meatu seu alimentis prospiciatur in singulis provincijs, cujus gratiâ optiones sive erogatores & divisores his præfuerunt, qui species annonarum, frumenti, vini & olei acceptas, æqualitèr inter eos diviserunt, quiq; pro salario, sive solatio, acceperunt decimam quintam portionem copiarum. Item ut optiones faciant recauta, hoc est, ut dent apochas collatoribus annonæ militaris, eorum nomine quæ expenderunt: idq; eo fine, ut ex illis apochis seu recautis constare possit, quantum contulerunt possessores prædiorum in annonam militarem; ejusq; ratio deindè haberi possit in pensione tributorum, quæ fisco debent, ipsisq; deducatur: ut tantò minùs præstent fisco, quantò plus in annonam militarem prærogarunt.

Notandum est hic, *Recantum*, esse quandam speciem

Zzzz

apo-

4 apochæ, & inter se opponi, *cauta* † & *recauta*: sicut opponuntur inter se, *pignorare* & *repignorare*, id est, pignus dissolvere seu luere. *Cautio* est obligatio; *Recautio* obligationis dissolutio Cujat. *hic* uti chirographo debitor cavet creditori: ita creditor debitori recavet apocham.

5 Deindè † mandatur, ut milites contenti sint speciebus annonæ cujuslibet provinciæ, sive fructibus ibi natis: & si quædam species in provinciis non natæ sint, eas ne petant.

6 Præterea, ut parodos seu transitus fiat à magistris militum, per loca consueta † & non per vias peregrinas, deflectendo à viâ regia.

7 Postremò prohibet Imperator, ne quid omninò præfecti, sive qui exercitum deducunt, vel milites, exigant à provincialibus vel civitatibus occasione † transitus: cumq; usitatum esset, ut milites à subditis seu provincialibus aliquid exigèrent nomine *introitus*: Justinianus hoc correxit, adeò ut etiam ipsum vocabulum † *introituum* sublatum esse voluerit, tanquam scilicet rei iniquissimæ: exacta verò vel accepta hoc nomine induplum restitui iussit: cæterùm pretia, quibus se redimunt ab onere hospitum suscipiendorum, dicuntur *Epidemetica*, quæ abrogantur hac *Novellâ* 130. & 134. & *l. ult. C. de metat. & epidemet. ubi* Cujat.

9 Metatis autem, h. e. hospitij † quæ militibus destinata sunt, Imperator hic præfigit modum, ut non audent milites occupare principales ædium partes, quas vult reservari dominis, vel inquilinis; sed ut occupent tantum posteriores partes domus, non priores, ne noceant civibus in commercijs & artificijs *l. 1. C. de metatis. De fructibus conferendis ob transitum exercitus est, l. 27.*

ff. de

J. de usufr. Jacob. Cujat. & Joach. Steph. ad b. Nov. Rittersh. p. 14. cap. 6. per tot.

De modo † transitus militum per Imperium Romanum, ut civitatibus & membris Imperij, & singulis Imperij inhabitatoribus non sit nocivus & molestus, videatur Ordinatio equestris Spiræ public. Anno 1570. Et in Recessu Spirensi Anno 1570. Recessus Imperij Ratisbornæ de anno 1576. Recessus Imperij August. Anno 1582. Recessus Imperij Ratisbornæ Anno 1594. Sed hæc jura, proh dolor, malè observantur, in maximam populorum perniciem. Nam milites susq; deq; omnia habentes, laudi ducunt, agros † vastare, agricolas spoliare, nedum trucidare, vicos incendere, urbes obsidere, obsessas expugnare, expugnatas diripere, direptas inflammare, stupra cædibus, cædes stupris cumulare, omnia deniq; humana divinis miscere: hæ sunt utilitates, hi militiæ sunt fructus, bonis omnibus detestabiles, militibus tamen suaves & jucundi. Et quid exemplis in re tam perspicuâ & plus quàm manifestâ opus? aut quis ea recordari sine horrore, vel audire sine gemitu potest? quis nam agricolarum vulnera nescit? quis non videt calamitates? quis querimonias non audit? Certè omnes omnium agros, pecora, fruges, quibus spiritum ducimus, hæc, inquam, omnia sunt in potestate militum, id est, ut pleriq; omnes interpretantur, prædonum. *Sunt verba Johannis Bodini lib. 5. de Republ. cap. 5. Ergò*

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?

Barbarus has segetes? en quò discordia cives

Perduxit miseros! en quæis consecvimus agros!

Milites antiquitùs, præter hospitalitatem, ab hospi-

Zzzz 2

te ni-

te nihil, quod vel hominum vel animalium pascuis necessarium creditur, postulare audebant *l. devotum* §. *C. de metatis lib. 12.* suis enim eos oportuit stipendijs contentos esse *c. militare 23. q. 1. Nov. 53. cap. 5. in fin.* & Cujas. *ad Nov. 130.* cujus rei est elegans textus *Luca 3. v. 14.* ubi Johannes militibus interrogantibus, quid faciendum esset? respondit, neminem conculcatis, neq; calumniam faciatis, neq; dolo opprimatis, sed contenti sitis stipendijs vestris: quod canonisatum videmus *in d. cap. militare 23. quest. 1.* Sed licet hospitibus recipiendi necessitas Reipublicæ causâ, colonis tûm non usquequaq; remittebatur; milites tamen, aliqvè jussu Principis commeantes, vetantur bis pernoctare in villâ rusticâ, interimvè hospitio, ad cogendos agricolas ut se alerent, abuti: hospitibusvè interdictum, ne rusticas operas omninò interpellent, seu aliud quicquam ab illis exigant imperiosè, ut sanxit Theodosius Imper. *in l. devotum possessorem ab omni inquietudine liberamus C. de metatis* & Constantinus Cæsar *l. ne quis comitum C. de Salgamo hospitibus non prestando,* tûm Anastasius *in l. ult. §. sui etiam C. de re militari lib. 12.* Zeno Augustinus *l. comperimus C. de cursu publ. d. lib. 12.* Sed infelices coloni eò hisce temporibus tristissimis redacti sunt, ut nolentes volentes militibus lectos, culcitras, esculenta, poculenta, non communis generis, ut in pagis & villis receptum, sed optimi & generosi, ex vicinis civitatibus in magnâ copîâ adferre, foenum, avenam, & alia sexcenta, ad facieta-tem præstare hodiè cogantur; non solùm contrâ allegatum textum *Luca 3. vers. 14.* sed etiam contrâ juris civilis dispositionem *in d. l. 5. & seqq. C. de metatis d. l. unic. C. de Salgamo l. 1. & 2. C. de pascuis publ. lib. 11. l. 2. C. de erog.*

gat. milit. lib. 12. quæ jura notanda, tradidit Lucas de Pennâ in l. hoc prospectum 6. C. de metat. contrâ milites sui temporis: quibus melius contrâ rapacitatem militum hodierni temporis uteremur.

NOVELLA CXXXI.

De ecclesiasticis titulis & privilegijs,
alijsquè capitulis.

S U M M A R I A.

1. *C*anonum quatuor Synodorum dogmata, quomodo observanda.
2. *Ecclesiæ regularitèr sunt immunes à muneribus.*
3. *Adversus Ecclesiam quadragenaria saltèm currit præscriptio.*
4. *Deo vel Salvatore instituto herede, cui debeat hereditas?*
5. *Sanctus aliquis si scriptus heres, cui debeat hereditas, & quidem si non sit facta mentio loci? num. 6. 7. 8.*
9. *Si ad alimoniam pauperum quid sit relictum, Episcopus curabit, ut voluntati defuncti satisfiat.*
10. *Legata ad pias causas relictæ, sunt præstanda intra sex menses: an patiantur falcidiam? num. 11.*
12. *De Orphanotrophis.*

HAc Novellâ confirmantur Canones sacri, quatuor Synodorum Oecumenicarum, Nicenæ, Constantinopolitanæ, Ephesinæ & Chalcedonensis: quæ quatuor Concilia, non semel Justinianus nominat, & in ijs constituta confirmat, ac per omnia sequitur: sicut & alios Christianos sequi jubet *ut Nov. 115. cap. 3. §. 14. si quis de prædictis & b. Nov. 131. cap. 1.* Cæterùm, post quatuor illa Concilia, adhuc alia tria Oecumenica Concilia

sunt consecuta, ut (V) Constantinopolitanum secundum (VI) Constantinopolitanum tertium (VII) Nicaenum secundum; ut ita in universum septem sint in Ecclesia Græcorum habita Concilia Oecumenica. Quando autem *in b. Nov. 131.* dicit Imperator, se illorum quatuor Conciliorum Canonum dogmata ac regulas accipere & observare, sicut sanctas scripturas, illud eatenus† credendum est, quatenus illa decreta confirmantur testimonijs sacrarum literarum non depravatarum. Nam Concilijs, & horum canonibus, credimus, propter scripturam sacram; sed scripturæ sacræ, propter se ipsam, quia divinitus est inspirata. Alia omnia, id est, humana dicta, argumentis ac testibus egent. Dei autem sermo ipse sibi testis est: quia necesse est, quicquid interrupta veritas loquitur, interruptum sit testimonium veritatis, dixit Salvianus *lib. 3. de gubernatione Dei.*

- Deinde constituitur *cap. 5.* ut Ecclesiæ habeant immunitatem ab omnibus muneribus† excepta refectio-
 2 ne viarum sive itinerum & pontium, dummodò possessiones habeant istic loci, ubi tales reparationes refectioesq; requiruntur *l. ult. C. de privil. domus Augusta l. ad refectioem C. de SS. Eccl.* Item, quòd contrà Ecclesiam, pia loca, atq; ijs etiam relictà, tantum quadragenaria† currat præscriptio, ut scilicet illà solà tollantur
 3 Ecclesiasticæ actiones ut *Nov. III. & b. Nov. 131. cap. 2.* quo ipso abrogatur *Novella 9.* ubi dictum. Inseritur quoq; de ijs, quæ legati aut institutionis titulo relinquuntur *ex l. ult. C. de SS. Eccl.*

- Quod autem *in d. l. ult.* disposuit, aliquantò clariùs
 4 hic repetit, ut scilicet si Deus† vel Salvator noster scriptus sit heres in testamento, vel ei legatum relictum, quòd

quòd hereditas & legatum debeat Ecclesiæ ejus loci
ubi testator domicilium habet *b. Nov. 131. cap. 9.* Domi-
cilium æstimatur ex destinatione animi *l. ejus qui 27. §.*
Celsus 2. ff. ad municip. Quòd si quis duobus in locis desti-
nato sit animo, tunc etiam duobus illis locis habebit
domicilium *l. 5. ff. d. tit.*

Sin autem quis Sanctum † aliquem scripserit here- 5
dem, vel honoraverit, sine mentione loci, † in quo ejus 6
nomini templum sit dicatum, & plura sint eodem in lo-
co Oratoria illius sancti; quod tunc relictum sit potius
illi domui sacræ, quæ est pauperior, sive quæ tali subsi-
dio magis indiget.

Quòd si in civitate † illâ non sit ulli tali Sancto di- 7
cata sacra domus, quòd tunc debeat ei, quæ in distri-
ctu ejusdem civitatis sita. Si nec in territorio quidem
adsit talis sancti domus sacra, sive Ecclesia, quòd tunc
debeat relictum Ecclesiæ, ejus civitati, ubi testator
domicilium habuit *b. Nov. 131. cap. 9. & l. ult. C. de SS. Eccl.*

Quòd si testator † duobus locis domicilium ha- 8
buerit, uti habere posse, jam dictum, tunc debebuntur il-
la legata Ecclesiæ pauperiori.

Si ad alimoniam pauperum, vel ad redemptionem
captivorum, legata relictæ sint: tunc voluntas testato-
ris implenda est ab ijs quibus id injunxerit: idq; ut fiat,
procurabit † Episcopus loci, adhibito Ecclesiæ œco- 9
nomo, ut scilicet satisfiat defuncti voluntati: idq; sive
testator nominatim ac in specie dixerit, per quem velit
fieri redemptionem, sive nihil nominatim dixerit *b. No-
vell. 131. cap. 11.*

Si quærat aliquis, intrà quod tempus præstanda
sint legata ejusmodi ad pias causas? ei responderi Im-
pera-

10 perator; quòd intrà † sex menses, pòst insinuationem testamenti, illa præstare debeat. Quòd si verò cesset, spretâ admonitione Episcopi, heres; quòd tunc possit Episcopus omnes res ità pijs causis distributas vindicare, cum fructibus & augmentis medijs temporis, unâ cum omni lucro, quod moratori huic relictum erat inde usq; à tempore mortis testatoris. Quod ità favore religionis maximèq; piæ causæ, itemq; in odium istius moratoris seu frustratoris, qui tali pœnâ dignissimus, constitutum est. Nam alioqui fructus & usuræ vulgarium legatorum à tempore litis contestatæ debentur, ut est in l. 1. l. 2. & l. ult. C. de usuris & fructib. legat. seu fideicommiss. Cujat. ad b. Nov. pag. iii.

Ultimo capite confirmat l. Orphanotrophos C. de Episc. & cler. Quod ut intelligatur, tenendum est; si pupilli pauperes sint, & multò minùs habeant, quàm quingentos aureos, illis non rectè tutorem dari §. nos Instit. de Attil. tutore (ubi tamen rectè dicit Hegius num. 14. hodiè absq; quantitatis respectu tutores à magistratibus dari) Quamvis enim tutor principalitèr & propriè detur personæ, non rebus; ut curator datur rebus, non personæ l. quia personæ ff. de testam. tut. tamen receptum esse, scribit Scipio Gentilis ad Orationem Divi Marci cap. 2. ut potius Orphanotrophis, quàm tutores, dicantur, qui tales alendos & tuendos suscipiunt, & quasi tutores, quasiq; curatores sunt: quâ de causâ, ad reddendas rationes vel tutelæ sive negotiorum gestorum actione, orphanis pupillis non tenentur, quia sunt patrum loco l. cum solum §. sin autem C. de bon. que lib Si quas res illi pauperes pupilli habeant, eæ debent tradi orphanotrophis, coram magistratu, putâ præfecto urbis, vel defen-

defensoribus cujusq; civitatis *d. l. orphanotrophos* & *b. Nov. 131.* ubi Cujatius *in fin.* qui & illud rectè *ad Nov. 80.* adnotavit, imbecillis hujusmodi personis, tutores dandi jus à Justiniano tributum videri Quæstori specialiter: quod convenit definitioni *legis muto* §. *tutoris datio ff. de tutel.* Dixi autem Orphanotrophos non teneri ad reddendas rationes, *Orphanis*, nimirum. Nam Episcopo administrationis rationem reddere debent: & ideò necesse habent conficere inventarium *d. l. Orphanotrophos ubi Gothofred. h. Nov. 131. ubi Cujat. & Joach. Steph. in fin.* ubi tradunt, Orphanotrophos neq; in judicijs satisfacere de rato vel de judicato, si pupillorum nomine agant, vel conveniantur; sicut nec tutores aut curatores *l. ult. §. defensionem C. de administ. tut. l. 1. §. sufficit ff. eod.* quia dominorum loco sunt Cujat. *hic.* Deniq; Accursius existimat *d. l. Orphanotrophos* abrogari *per Nov. 23.* quod malè Accursium scribere, notat Cujatius *ad b. Nov.*

NOVELLA CXXXII.

De interdictis collegijs hæreticorum.

SUMMARIÆ.

1. **C**hristiane fidei illustre encomium.

Hereticorum conventicula damnantur num. 2.

Hereticorum conventus quomodo indigentur num. 3.

Hereticorum domus adjudicantur fisco num. 4.

Amortizatio & manus mortua quid num. 5.

An subditis liceat collegia habere pro privato religionis exercitio? num. 6.

Aaaaa

Ad

- A**D exemplum eorum, qui fidei suæ confessionem ediderunt, Princeps noster religiosissimus, etiam voluit extare fidei suæ confessionem; quam non solum Codici suo inseruit *l. cum recta 5. & seqq. C. de summa Trinit.* sed etiam eandem iteravit atq; exposuit *hæc Nov. 132.* quæ apud Haloandrum inscribitur, *Edictum de fide Constantinopolitanis*: apud Cujat, *de hæreticis*. In illâ, tradit illustre † encomium Christianæ fidei; cuius veræ & immaculatæ fidei confessionem, ait, primum & maximum esse bonum hominibus. Condemnat quoq; conventiculas hæreticorum, † ut & *Nov. 73.* ubi damnat Arianorum parabaptismata, & parasynaxeis, & conventicula. Non enim dignatur ipsorum conventus hoc nomine, ut appellet *συναγῆς*, † sed *ᾠδασυναγῆς* profanos conventus. Vetus Interpres in *hæc Nov.* transtulit, *adulteras collectas*: quod commune est nomen, etiam precum, quæ in conventibus illis habentur Cujat. & Joach. Steph. *ad b. Nov.* qui *collectas* interpretatur eleemosynas, quas hæretici in exercitio liturgiæ colligebant. Nec solum.
- 1** tradit illustre † encomium Christianæ fidei; cuius veræ & immaculatæ fidei confessionem, ait, primum & maximum esse bonum hominibus. Condemnat quoq; conventiculas hæreticorum, † ut & *Nov. 73.* ubi damnat Arianorum parabaptismata, & parasynaxeis, & conventicula. Non enim dignatur ipsorum conventus hoc nomine, ut appellet *συναγῆς*, † sed *ᾠδασυναγῆς* profanos conventus. Vetus Interpres in *hæc Nov.* transtulit, *adulteras collectas*: quod commune est nomen, etiam precum, quæ in conventibus illis habentur Cujat. & Joach. Steph. *ad b. Nov.* qui *collectas* interpretatur eleemosynas, quas hæretici in exercitio liturgiæ colligebant. Nec solum.
- 2** venticulas hæreticorum, † ut & *Nov. 73.* ubi damnat Arianorum parabaptismata, & parasynaxeis, & conventicula. Non enim dignatur ipsorum conventus hoc nomine, ut appellet *συναγῆς*, † sed *ᾠδασυναγῆς* profanos conventus. Vetus Interpres in *hæc Nov.* transtulit, *adulteras collectas*: quod commune est nomen, etiam precum, quæ in conventibus illis habentur Cujat. & Joach. Steph. *ad b. Nov.* qui *collectas* interpretatur eleemosynas, quas hæretici in exercitio liturgiæ colligebant. Nec solum.
- 3** mine, ut appellet *συναγῆς*, † sed *ᾠδασυναγῆς* profanos conventus. Vetus Interpres in *hæc Nov.* transtulit, *adulteras collectas*: quod commune est nomen, etiam precum, quæ in conventibus illis habentur Cujat. & Joach. Steph. *ad b. Nov.* qui *collectas* interpretatur eleemosynas, quas hæretici in exercitio liturgiæ colligebant. Nec solum.
- 4** Imperator conventicula hæreticos habere prohibet, † sed & domos, in quibus convenerint, suis dominis (si modò illi conscij fuerint) ademptas Ecclesiæ addicit. *l. conventicula 15. C. de Episc. & cler.*

Sic etiam jure constitutum, collegium aliquod, si nullo speciali privilegio subnixum sit, ut nec hæreticum, non posse scribi heredem *l. collegium 8. C. de hered. instit.* Nam alioquin fieri posset, ut universa penè bona collegijs acquirerentur. Nec enim mori dicuntur collegia *l. 76. ff. de judic.* hinc † *jus amortizationis* introductum. Dicitur, amortizatio, itemq; manus mortua: sicut namque semel mortuus denuò non moritur, ita quoq;

quoque corpus ejusmodi, etiamsi omnes personæ, ex quibus constat, rebus humanis eximantur, & mutentur, immutatum permanet *d. l. proponebatur 67. l. sicut §. in decurionibus ff. Quod cujusq; univers. nom.* Vel, dicitur manus mortua; quòd, quemadmodum morientis hominis manus, id quod comprehendit, firmissimè conclusum tenet, neq; facilè remittit; sic etiam, quicquid Ecclesia seu corpus ejusmodi semel acquirit, & in manum, hoc est, in potestatem suam acquirit, non nisi magnâ cum solennitate & difficultate in commune hominum commercium pòst deindè remittit, sed accumulando conservat *c. sine exceptione 2. quest. 2. & tot. tit. de reb. Eccl. non alienand. Peck. in tract. de amortizatione bonorum cap. 2.*

Illud hoc loco, non abs ratione, quæritur: An subditis liceat collegia aliqua & conventicula† pro privato quodam Religionis exercitio colendo habere in domibus privatis, ubi & conciones audiant, & sacramentorum, reliquorumq; sacrorum rituum solennia, obeant? Movetur hæc quæstio à Petro Fridero Mindano *lib. 1. de processibus & c. cap. 30. in fin.* & D. Henrico Andrea Cranio *in dissertationibus suis, de pace religionis. parte 2. problemate 2.* qui in utramq; partem adducit rationes: sed tamen adfirmativam sententiam constitutioni Religionis esse magis consentaneam, putat; tum quòd religionis causâ coire prohibitum non sit *l. 1. §. sed religionis 1. ff. de colleg. & corp.* tum quia, ut unicuiq; libera, sana & salva sua debet esse conscientia, ità nemini quoque privatum exercitium religionis, salutari constitutione permissum, debeat denegari, modò id reliquos in suâ fide & vitâ, publicoq; religionis exercitu non tur-

bet *arg. d. l. conventicula 15. junct. l. si quis 30. de pæn.* Tùm quia, ut loquitur Imperator noster *b. Nov. 123.* primum & maximum bonum est, immaculatæ fidei confessionem habere: quæ, privato isto exercitio sublato, vix poterit salva incolumisq; subsistere. Tùm deniq; , quia Deus nusquam & nunquam privandus est honore suo, sed quæcunque in eum instituuntur, & impenduntur, concessa & permissa sint censenda. Sed ego hujus quæstionis decisionem alijs committo.

NOVELLA CXXXIII.

De vitâ Monachorum.

SUMMARIA.

1. **M**onachi Deum colant & invocent num. 2. Conveniant in unâ habitatione num. 3. dormiant in uno dormitorio num. 4. ne mores eorum corrumpantur num. 5.

1 **D**E Monachis agitur etiam *Nov. 5. 79. 123. & b. 133.* ubi in specie tractat Imperator de vitâ Monachorum, sive quomodo oporteat † monachos vivere & 2 conversari: sunt enim illi assignati ad vitam speculativam, ut Deum † colant, orent, invocent & divina per- 3 scrutentur, ut conveniant omnes monachi in unâ habi- 4 tatione † discant scientias & literas sacras, comedant 5 & in uno dormitorio † dormiant, ne speculatione vitæ & consuetudinis, mores eorum † corrumpantur Joach. Steph. *ad b. Nov.* De sacris Biblijs, constituit etiam Imperator in *b. Nov. cap. 2.* ubi utilitatem lectionis sacræ scripturæ his demonstrat verbis: *Sacris scripturis incum- bant. Plurimus namq; est horum librorum chorus sacer, & 6 possibile est unicuiq; † animum corrigere atq; rigare sacris oracu-*

oraculis, quas si frequentèr legent, nunquàm decipientur, nec ad humanas descendunt sollicitudines. Quibus verbis Imperator absq; dubio respexit ad verba Apostoli Pauli 2. *Ti-moth. 3. vers. 15. & seqq.*

Notandum etiam est, quòd Imperator *lectioni* im-mediatè conjungit † *orationem*: quæ duo ab alijs quo- 7
que sanctis patribus sæpè jubemur copulare, qui di-cunt: *Deum nos alloqui, cùm oramus: & Deum audire, sive Deum loqui nobiscum, quoties divina legimus oracula.* Quo fi-ne legendæ † *sacræ scripturæ*: itemq; de modo legen- 8
di sacras literas, dicetur inferiùs ad *Novell. 146. ex eadem Novellâ num. 7.*

NOVELLA CXXXIV.

De præsidibus, & de adulte-
rijs & poenis.

SUMMARI A.

1. **P**rovinciales non sunt onerandi.
2. Criminali ex causâ ne quis pro alio teneatur.
3. Mulier, quatenùs juvetur SCto Vellejano, quæ pro marito intercessit, vel pro extraneo num. 4. Ratio differentia num. 5. & 6. quid Imperator hac in re novi constitue-rit num. 7.
8. Novellâ hac derogatur l. si mulier C. ad SC. Vell.
9. Mulieres ne conjiciantur in carcerem ex causâ debiti.
10. De pœnarum mitigatione.
11. Manus utraq; vel utriq; pedes in pœnam ne abscindantur.
12. Pœnæ quæ hominem non tollunt, sed debilitant, impro-bantur.
13. Adulterij pœna gladij in viris & num. 14. & 15.

16. *Fœminæ adulteræ quomodo puniantur.*

17. *Adulter & adultera nuptias contrahentes puniuntur.*

18. *Bona damnatorum prohibet Imperator occupari à magistratibus: quibus bodiè relinquuntur, nimirum descendentibus & parentibus num. 19. excepto crimine læsæ majestatis num. 20. Quid in bonis damnatorum qui incestas nuptias contraxerunt, quoad pœnam observetur num. 21.*

22. *Novella hæc non abrogat Nov. 12. & 17.*

23. *Damnatorum bona, an etiam sint reservanda fratribus, & ceteris transversalibus? quod negatur num. 24.*

25. *Novellæ hujus verus intellectus.*

26. *In moneta falsæ crimine, publicatio bonorum est abrogata: undè tamen in nonnullis casibus est recessum.*

27. *Remittendorum reorum jura vetera & nova.*

Consuetudo mala non confirmatur longâ consuetudine sub num. 27.

28. *De clausulâ motu proprio.*

Aria sunt capita hujus Novellæ: Primum est de magistratibus seu præsidibus, quibus Imperator onus provinciale sustinendum imponit; ne ipsas provincias pertranseant, nisi necessitatis gratiâ, expediundi jura aut debita fiscalia: quo casu viatica ipsis debentur libera: sin verò necessitas † minùs urgeret ad transitum, ne annonâ & exactionibus onerarent provinciales.

2 Cavet etiam hâc Novellâ, ne ex causâ criminali alius pro alio † teneatur, licet sit concivis: quippè quòd idem sit in causâ civili Nov. 52. & Nov. 128. Deindè significat Justinianus hâc Nov. 134. cap. 7. suo tempore iniquitatem obtinuisse, quam in posterum exerceri distin-

distinctè vetat, ut liberi parentum debitorum incarcerationentur, pro debitis paternis, aut pro ejus delicto tenerentur. Quod & dudum antea Diocletianus & Maximianus generatim vetuerant *in l. ob æs 12. C. de oblig. & act.* ne liberi homines (sic enim voculam *liberos* exponunt *in d. l. 12.* nec de solis filiis filiabusvè accipit Cujatius *ad b. Nov.*) ob æs alienum creditoribus servire compellantur: quod favore pietatis & libertatis Justinianus hîc interdicit.

Observandum autem est, posse eum, qui aliquo in loco contraxit, ibidem conveniri, nempe, si id velit actor: Est namq; in arbitrio Actoris, utrum malit reum in loco domicilij, quàm contractus convenire *l. heres 19. §. 1. & §. ult. de judic.* Sed quid si reus in loco, ubi contraxit, non inveniatur, & tamen actor malit ibi eum convenire, quàm in loco domicilij? Hoc casu Johannis & Azonis hæc fuit opinio, teste Accursio *ad d. l. heres §. 1.* postulare posse actorem, ut reus à judice vel magistratu loci, in quo domicilium habet, transmittatur, vel venire jubeatur, ad locum contractus, ut ita ibi se defendat *arg. Nov. 134. cap. si verò quis §. ubi jubentur rei crimina transmitti ad locum perpetrati criminis.* Sed hæc sententia ab alijs repudiata est, sicut etiam jure Canonico improbatur *c. 1. §. contrahentes de foro compet. lib. 6.*

Nam sicuti omne simile non est idem: sic quoque contractus & delicta, quoad forum sortiendum, non sunt ejusdem naturæ & conditionis: adeòq; in debitoribus distinguitur, utrum in loco contractus vel quasi, ut advenæ inveniuntur, vel non *d. l. heres* ut ita in contractibus non sit locus remissioni Hartman. *tit. 50. de accusat. Obs. 6. vers. in contractibus.*

At

At quoad delinquentes, ita constitutum est de jure, quod criminis reus, ad locum ubi deliquit, remittendus sit *l. si cui 7. §. ult. ff. de accusat. l. solent 7. de custod. & exhibit. reor. l. 1. C. de exhib. & transmitt. reis ubi Cujatius in parat. & dict. Nov. 134. cap. 5. ubi idem Cujat. junct. Nov. 69. cap. 5. & Authent. si verò criminis C. ad L. Jul. de adult. Auth. si quā in provinciā C. ult. de criminibus* Unde patet, jure scripto olim remittendum fuisse criminis reum, ad locum delicti commissi, cum præsides provinciæ, ubi commissum erat delictum, remissionem illam desiderabat, à collegâ suo, alterius provinciæ præfide *d. l. solent 7.* Interdum etiam ultrò præsidem illius provinciæ remississe criminofum ad præsidem alterius provinciæ in quâ crimen admissum erat *d. l. si cui 7. §. ult. & l. non est dubium 11. §. 1. de custod. & exhibit. reor.* quando verò remissio illa non desiderabatur, puniri poterat reus, ubi deprehendebatur *text. in l. 1. C. ubi de crimine agi oport.* Sed remissiones illæ criminoforum hominum, ex consuetudine, maximè Germaniæ, amplius in usu non sunt *And. Gail. lib. 1. de pp. cap. 16. num. 30.* unde judex alicujus loci, requisitus à judice loci alterius, non cogitur criminofum remittere; ast quod olim erat necessitatis, id hodiè est arbitrij, ut contrario usu à constitutione hâc Justiniani *Nov. 134.* hodiè recessum sit *Vult. add. l. 1. C. ubi de criminib. agi oport. num. 42.* Ratio enim quæ olim exigebat remissiones illas, hæc erat, quòd antiquitùs Romani Imperij provinciæ omnes absolute erant sub uno Imperatore, ita ut unus provinciæ præses requisitus, cogeretur remittere ad judicem provinciæ alterius, quòd utriq; mandandi Imperator habeat potestatem, nec huic vel illi ad quicquam esset obstrictus, ut

scribit

scribit Castrensis *ad d. l. 1. n. 3. vers. in glossâ secundâ C. ubi de criminibus* Atqui ea res hodiè ita amplius se non habet, Statu uno ad id alteri non devincto, ac ne Imperatore quidem ullum ad remissionem faciendam cogere valente Vult. *d. loc. num. 42.* de quo latius à me dictum *lib. 1. de jurisd. cap. 30.* Quando autem remissio fit, maxime in delictis atrocioribus, idq; propter exemplum in loco delicti statuendum, quod precario, amicitiae & civitatis atque benevolentiae jure, fieri videmus; tum prius à iudice requirente dantur iudici remittenti literæ reversales: *ein Revers oder Gegenbesentnuß* / quod videlicet hujusmodi remissio, jurisdictioni remittentis non debeat præjudicio esse And. Gail. *dict. Obs. 16. n. 31.* Thoming. *decis. 5.* Covarr. *pract. quest. cap. 11.* Fachin. *lib. 9. controuv. cap. 19. 20. 21. 22.*

Octavo capite hujus *Novellæ*, junctis duabus Authenticis *sub tit. C. ad SC. Vellej.* agitur de SCto † Vellejano, quo ostenditur, mulierem, quæ pro marito intercessit, seq; in eodem instrumento obligavit, unâ cum marito, non teneri ipso jure; quia nullatenus valet aut tenet quod actum est: sed ita est, ac si neq; factum neq; scriptum quidquam esset; adeò ut non opus sit aliquâ exceptione *b. Nov. 134. cap. 8. & Auth. si quâ mulier C. ad SC. Vellej.* idq; propter fragilitatem & imbecillitatem muliebris sexus.

Si verò pro alio extraneo, forense instrumento, quod trium testium subscriptionem habeat, intercesserit mulier, tunc ipso jure quidem † tenetur mulier, sed 4
habet exceptionem SCti Vellejani, quâ adjuvatur *l. si decipiendi in fin. ad Vellej.* Cujat. *in recitationibus solennib. ad tit. de SCto Vellejano* nisi intercessionem suam post bien-

nium iteraverit ac confirmaverit: tunc enim omni
 modò tenetur, neq; amplius juvatur exceptione SCri
 Vellejani Coth. *consil. 48. num. 6. vol. 5.* Undè patet dif-
 ferentia, inter mulierem intercedentem pro marito; &
 5 mulierem intercedentem † pro alio. Ratio differentia
 6 est, † quia facilius intercedit mulier pro marito suo, &
 in illius obligationem consentit, quàm quòd pro extra-
 neo se obliget. Quò facilius igitur intercedit mulier
 pro marito suo, eò magis ipsi succurrendum putarat Ju-
 stinianus *b. Nov. 134. & Nov. 61.* Legislatores namquè
 illis malis se maximè opponunt, in quæ homines pro-
 cliviores sunt.

Sic per legem Furiam, totam familiam inter vivos
 liberare licet; non etiam in testamento: facilius enim
 quis in testamento totam familiam manumittit, quàm
 inter vivos. Et eadem ratione, senatus obligatæ mu-
 lieri succurrit, non donanti. Lex Julia hypothecam
 prædij dotalis inhibet, non alienationem. Constitutio
 Theodosij Decurionibus venditionem, non donatio-
 nem, aut permutationem Cujat. *in notis ad Ulpiani fra-*
gmenta tit. 1. in fine.

Sed dixerit fortè aliquis, Imperatorem nihil novi
 videri constituisse *in b. Nov. 134. cap. 8.* cùm idem etiam
 jure Codicis obtinuerit, videlicet, quòd si uxor inter-
 cefsisset, pro marito, non potuerit ab eà quicquam exi-
 7 gi, propter SC. Vellejanum *l. 1. C. Ne uxor pro marito.*

Verùm huic respondendum, imò Imperatorem † hoc
 novi juris constituisse, quòd ipso jure nullam obligatio-
 nem ex tali intercessione oriri voluit, sed quòd factum
 est, pro non scripto, vel non facto haberi: cùm jure Co-
 dicis antea ipso jure valuisset obligatio, sed tamen ope
 exceptionis infirmari potuerit Cujat. *ad b. Nov.*

Quin hoc etiam ideò obtinet, ut quidquid factum

vel

vel dictum sit, ipso jure nihil valeat, etiamsi mulier suam pro marito intercessionem sæpius & multoties iteraverit, & geminando confirmare voluerit: quia scilicet obstat ei diserta legis prohibitio *b. Nov. 134. cap. 8. & d. Auth. si quæ mulier C. ad SC. Vellej.*

Ex quibus apparet, quomodo † Imperator per *b. Novellam* derogaverit priori suæ constitutioni, quæ est *in l. si mulier 22. C. ad SC. Vellej.* ubi mulier, si post biennium, à priore cautione numerandū, denuò intercesserit, efficaciter obligatur, ita ut nullā exceptione amplius juvetur: quia scilicet ex hac perseverantiâ, post tanti temporis lapsum, apparet, eam non levitate quâdam, sed judicio animi intercessisse. Sanè si mulier post biennium iterum profiteatur, se consentire in donationem propter nuptias factam à viro suo, hic iteratus consensus præjudicat ipsi *Nov. 61. Auth. si vè à me C. ad SC. Vellej.* Sed quod de illo contractu singulariter constitutum est, ubi agitur de consensu marito rem alienanti vel obliganti præstito, illud non debet produci ad aliud negotium, ubi agitur de intercessione mulieris sive obligatione pro marito: quia ea duo inter se differunt *Rittershus. p. 3. cap. 4. num. 16.*

Præterea quamvis publica seu fiscalia debita sint privilegiata; hoc tamen casu, pari jure cum privatis censentur, ut nimirum mulier pro marito intercedens in publico debito, perindè non obligetur ipso jure, atq; in privato non obligatur, sive ut obligatio ipsius utroq; casu æquè sit ipso jure, atq; in privato, nulla *d. Auth. si vè à me & Nov. b.*

Quamvis autem hæc ita se habeant; sunt tamen quædam exceptionis loco notanda. Sic namq; Imperator illo casu, quo pecunia in rem uxoris versa est, mu-

liebrem obligationem pro marito factam approbat: Ratio est: quia hoc casu perinde est, ac si ipsa mulier principaliter esset obligata: tunc enim cessat SC. Vellejanum jure Digestorum & Codicis Cothm. *resp. 48. num. 5. vol. 5.*

Deindè etiam mulier efficaciter obligatur, si SCto Vellejano, & omni legum auxilio, quo ab obligatione ea liberari possit, disertè renunciavit: quamvis enim dispositioni & auxilio *d. Auth. si quæ mulier &c.* renunciari non posse, communissimis Interpretum placitis receptum esse, fateatur D. Cothmannus *resp. 48. num. 3. vol. 5.* addit tamen *ibid. num. 4.* alijs adminiculis & rationibus probabilibus concurrentibus, ipsam quoq; renunciationem aliquid operari, & causam obligandi mulierem esse posse: ut maximè, si fuerit admonita & certiorata de vi & efficacità hujus juris sibi competentis; item, si sub fidei promissione se mulier obligarit, quæ obligatio, de consuetudine Germaniæ, instar jurisjurandi est, inter illustres & nobiles personas, *per multos allegatos à D. Cothmanno d. consil. 48. num. 7. ubi num. 8.* addit: certi juris esse, promissione & obligatione juratà, beneficium *Authenticæ si quæ mulier* tolli & enervari: quæ sententia firmatur generali illà regulà Canonistarum: Omne jusjurandum servandum esse, quod possit servari sine dispendio salutis æternæ *c. cum contingat Ext. de jurejur. &c. quamvis de pact. lib. 6. Eberhard. in Topic. in loco à vi juramenti.*

Illo etiam casu locum habet renunciatio SCti Vellejani, quando mater & avia tutelam liberorum suorum suscipiunt eâ lege, si apud acta seu judicialiter renunciarint secundis nuptijs, & SC. Vellejano *Nov. 118. cap. 5. & Nov. 94. c. 2. junct. Auth. matri & avie C. Quand. mulier.*

Deniq; , mulierem, quæ pro vivo marito fidejussit, & post sexennium, mortui mariti obligationem sub promissione fidei in se suscepit, efficaciter obligari, consuluit D. Cothmannus *d. resp. 48. per tot.* & concludit, *in fin.* non obstare *dict. Authent. si quæ mulier* eò, quòd illa loquatur de muliere, quæ pro viro vivo intercedit, quæquæ post jurejurando se non obstrinxit: De hac quæstione etiam videatur Rauchbar. *p. 1. quest. 34.* Schefferus *p. 1. quest. 36.* Rittershus, *d. cap. 4. ubi num. 23.* illud subjicit, moribus nostris, sive multarum civitatum statutis, maximèq; illarum, in quibus vigent mercaturæ & negotiationes, & per fœminas quoq; adjuvantur & exercentur, hoc jus de intercessionibus mulierum, tam pro suis maritis, quàm pro alijs, maximo-perè immutatum, adeòq; auxilium Senatusconsulti Vellejani ferè abolitum, etiamsi mulier ei renuncia-verit.

Aliud caput est de mulieribus, † ne ex debiti cau-
sâ carcerem patiantur, custodiæ vè tradantur, propter
verecundiam sexus, sed cautionibus & fidejussionibus
à carcere, liberentur; vel in causis criminalibus, si gra-
ve crimen intentetur, custodiæ mulierum tradantur,
vel juratoriæ cautioni committantur *l. 1. C. Qui bon. ced.*
l. 1. C. de offic. divers. judic. b. Nov. cap. 9. vers. si verò crimen.

His addit generalitèr de pœnis; & deniq; de adul-
terij pœnâ. Cæterùm Justiniani benignitas in pœnis † 10
indè elucet, quòd pœnas mitigandas, & in mediocritate
consistere debere, censet *b. Nov. 134. cap. ult.* ubi additur
ratio: quia nimirum oportet humani generis infirmita-
tem protegere, sive rationem habere infirmitatis huma-
næ. Et hinc generi pœnarum hoc adnectit, ne propter

- II crimen vel delictum commissum à reo, † utraq; manus, vel utriq; pedes abscindantur, sed unum tantum membrum in poenam deduci, constituit; cum ex lege talionis hæc amputatio & abscissio membrorum ita introducta sit, ne totum corpus mutilaretur. Quin & Imperator
- 12 rectè improbat † ejusmodi poenas, quæ hominem non tollunt, sed debilitant, redduntq; ad omnes deindè melioris vitæ functiones obeundas ineptum, & ita longâ tabe conficiunt, ut non nisi vitæ abrumpendæ cupiditate irritetur ad pejus aliquod scelus. Itaq; Justinianus voluit, vel morte crimen plecti, vel si morte dignum non sit, aliâ quam inutili membrorum mutilatione. Balduin. *ad leges rusticas* titulo 2.

Deo eo constat; malefico quandoq; remitti solere pro parte poenam, favore liberorum malefici, si nimirum illi parvuli pro parente delinquente dispensationem à judice petant *l. qui in provinciâ* 57. §. *fin. vers. movemur numero liberorum vestrorum ff. de rit. nupt. c. intelleximus* 2. *de his qui liberos occid.* Idemq; fieri favore conjugis intercedentis: cum pro matrimonio, ejusq; conservatione, multa, aliàs illicita, condonentur & concedantur *c. fin. vers. nisi in causâ favorabili, putà, matrimonij de sent. & re judic. c. 3. in fin. vers. quia favorabilis res est. Qui matrim. accus. poss.* nam per matrimonium æternitas seu immortalitas hominum conciliatur *l. liberorum* 220. §. *fin. de verb. sign. l. 1. ff. solut. matrimonio* Moller. *ad constit. Elector. 19.* ubi de remissione in adulterio, ad intercessionem uxoris, quatenus obtineat.

Illud etiam subjiciendum est de poenâ furum & grassatorum ex *b. Nov. 134. cap. ult.* ex quâ desumpta est Authentica *Sed novo jure C. de servis fugit.* Distinguendum

dum autem prius est, inter furem & grassatorem. Fur est, qui occultè sive clàm aliena bona aufert, & sine armis *d. cap. ult. versic. Fures autem vocamus.* Grassator vel aggressor est, qui violentè aggreditur & spoliatur alium, aut cum armis, aut sine armis, sive in domibus, aut itineribus, sive terrâ, sive mari *d. cap. fin. versic. eos vero qui violentè &c.* Furibus prohibet Imperator ullum abscindi membrum, aut poenam mortis inferri, sed aliter illos castigandos, statuit *d. cap. fin. vers. pro furto autem* Undè apparet, irrepsisse antea hunc morem, ut fures vel membro aliquo mutilarentur, vel etiam capite plecterentur. Et sic constat *ex l. ult. ff. de furt.* jam tum Ulpiani tempore, adeoque diu ante Justinianum obtinuisse, ut furti plerumque criminaliter ageretur: ea poena, uti credibile est, fuit coercitio corporalis: quæ tandem ad manus vel manuum amputationem processit; ut nimirum, quâ parte corporis peccatum esset, eâ etiam maximè sustineret poenam. Est enim hoc veluti principium tenendum; ut plerumque, quâ parte quis peccavit, in eadem etiam plectatur Cujat. 7. Obs. cap. 13. Borch. de feud. cap. 8. num. 31. Sic Constantinus voluit pedem amputari servo fugitivo ad barbaros fugienti, si deprehensus esset *in l. 3. C. de servis fugit.* Et Fridericus Imperator, Notario scribenti prohibitum instrumentum, manum præscindi iussit *in suâ constitutione de prohibitâ feudi alienatione.* Quâ in re secutus est Justinianum Imperatorem, qui falsario similiter manum amputari voluit *Nov. 17. & 42.* Sic perjuris, plerumque duo priores digiti; & blasphemis, lingua ejusvè pars præcidi solet; quia nimirum eâ parte corporis peccarunt: quam consuetudinem Germaniæ, approbat etiam Carolus V. in

constit. criminali cap. 10. & seq. Plura de furibus, eorumq; poenis, adferuntur ab Antonio Tessauro *lib. Singulari, questionum. forensium quest. 80. per tot.* Et constitutio criminalis Carolina *artic. 157. cum 7. seqq.* accurate distinguit, inter fures & furta; ubi hæc à nobis itidem explicata sunt. Deniq; quia obtinuit fures laqueo puniri, quæ consuetudo est notoria: exindè constat, Novel-
lam *banc 134. cap. ult.* quoad prohibitionem poena mortis in furibus, generali consuetudine sublatam esse. Furi itaq; Imperator vetat amputari manum, vel pedem, aut vitam adimi: Furi, inquam, non latroni. Nam grassatores & latrones Imperator relinquit poenis anteriorum legum: Latroni vita adimitur *l. 1. ff. ad L. Cornel. de Sicar. c. significasti 2. Ext. de homicid. constit. Carolinâ criminali 137. ubi dixi.*

Quod in specie poenam adulteri attinet, confirmat, capitalem poenam introductam à Constantino, quæ est capitalis sive poena gladij *l. quamvis 30. §. sancimus C. ad L. Julian. de adult. & Constantino tribuit, quod erat Constantij & Constantis l. 4. C. Theodos. Quar. appell. non recip.* in quâ lege, adulteri, gravissimo vocabulo appellantur sacrilegi nuptiarum, & jubentur puniri tanquàm manifesti parricidæ *de quâ in §. item lex Julia Instit. de publ. judic.* Sed hanc poenam Justinianus convertit † in poenam gladij *d. §. sancimus.*

Præter capitis poenam, vir qui adulterium commisit, si uxorem habuerit dotatam, amittit † dotem (quam alioqui lucrari potuisset morte uxoris, ex pacto vel statuto loci) & donationem propter nuptias, quæ alioquin ipsius propria mansisset. Amittit idem quoq; portionem, quæ alioqui ex Justiniani constitutione,

ipsi

ipsi debebatur, de quâ est *Authentica Præterea C. unde vir & uxor.*

Quod ad reliqua† adulteri bona attinet, præter 15
dotem & donationem propter nuptias, ea Imperator
servari vult integra successioni liberorum & paren-
tum ipsius, usq; ad tertium gradum: Sin autem vel nul-
los habeat liberos parentesve, vel remotiores ultra
tertium gradum habeat, tum bona fisco vult & jubet
applicari: Hæc de adulterij poenâ in maribus.

Fœminas quod† attinet; illæ, quasi infirmiores, 16
mortis naturalis poenâ non puniuntur, sed verberibus
cæsæ in monasterium detruduntur, datâ marito pote-
state, eam intra bienniū revocandi. Quod si verò bien-
nium fuerit transactum, aut vir præmortuus, adultera,
raso capite, habitu monastico amicitur, & illic omni vi-
ræ tempore manere jubetur *Auth. Sed bodiè C. ad L. Jul. de
adult. b. Nov. 124. cap. 10.* Undè patet, ex constitutione
Justiniani, adulteræ mitiorem, videlicet, detrusionem
in carcerem, quam viro, poenam esse impositam. Mi-
ratur autem Wesenbecius, quare à Justiniano poena
adulterij in mulieribus sit mitigata, cum in hoc sexu,
eò severior esse debuerit, quò hoc delictum in fœminâ
turpius est Wesenb. *in paratt. ff. de adult. num. 19. vers.
quâ in parte mirari* Et Julius Clarus §. *adulterium num. 7.
vers. in Senatu ego nunquam vidi &c.* testatur, hanc poenam
detrusionis adulterarum in monasteria (præsertim
cum hoc nostro tempore hæc pluribus in locis desolata
sint) in desuetudinem abiisse, & se nunquam in Senatu
eam servari, vidisse. Et sic videmus, constitutioni Ju-
stiniani per leges posteriores penitus esse derogatum,
quibus tam viro quàm mulieri adulteris poena irroga-

tur, Constit. Carolinâ *cap. 120. per tot.* ubi dixi, foeminas adulteras etiam hodiè gladio puniri.

Quod attinet ipsius bona, si heredes habet descendentes sive liberos, tunc hi duas uncias bonorum ejus accipiunt: tertia pars cedit monasterio: si verò adultera solos habet ascendentes, sive parentes: tunc hi quatuor uncias bonorum ejus capient, & inter se divident, secundum leges: reliquas octo uncias, accipiet monasterium, in quod mulier talis includitur. Quòd si deniq; nullos vel descendentes vel ascendentes habet adultera, tunc hoc casu monasterium omnem ipsius substantiam capiet Cujat. *b.*

Cæterum licet mulier adultera mitius puniatur quàm vir, uti modò dictum; exæquantur tamen inter se vir & mulier, in pœnis, ob causam injusti repudiij *Nov. 127.* Coercentur & hâc Novellâ gravissimè adulter & adultera, † si fortè pœnam capitalem evaserint, per gratiam judicis, sive alio quoque modo, & postea inter se nuptias contraxerint *b. Nov. 134. cap. 12.* nec immeritò: quid enim hoc aliud est, quàm fateri adulterium? quod etiam comprehensum fuit lege Juliâ *l. miles 11. §. licet 11. ff. ad L. Jul. de adult. l. commissum 27. C. eod.* Cujat. *hic.*

Cæterum ad mitigationem & moderationem pœnarum, de quâ *ex b. Nov.* paucis diximus, hoc quoque
 18 pertinet, quòd bona † damnatorum prohibet Imperator invadi & occupari à judicibus vel magistratibus, ut eorum lucro cedant; sed jubet ea relinqui propinquis damnatorum Damhud. *in praxi rerum criminal. cap. 112. num. 92. & seq.* ubi gravi invecturâ demonstrat, quàm iniquè & absurdè agant, qui ea bona sibi vendicant, & in suos usus convertunt. Deinde

Deindè cùm olim varij essent casus, quibus bona damnatorum ob aliquod crimen confiscarentur, adeò ut non tantùm ultimum supplicium, sed etiam deportatio quælibet, secum traheret bonorum publicationem: Imperator Justinianus hocj us mutavit, & constituit, ut bona deinceps non confiscentur, sed relinquantur † 19 descendentibus sive liberis, aut parentibus sive ascendentibus, primi, secundi vel tertij gradus, solo excepto crimine perduellionis sive læsæ majestatis. Nam † illo 20 gravissimo crimine, secundùm veteres leges, confiscationem voluit habere locum, etiamsi adsint liberi, aut parentes, intrà tertium gradum *b. Nov. 194. cap. ult. Godd. de contrab. stipul. cap. 7. num. 15.* Cæterùm de vero intellectu *d. Nov. cap. ult.* tractat etiam Bocerus *lib. de crimine læsæ majestatis cap. 3. num. 116.* Sed quia non solùm in Pandectarum & Codicis legibus plurimis mentio fit publicationis bonorum (quæ leges omnes per hanc Novellam sint abrogatæ à Justiniano) sed in ipsis quoque Novellis ea poena confiscationis quibusdam reis irrogatur, ut illis qui incestas nuptias contraxerunt *Nov. 12.* Item ei, qui posteaquàm studio & voto castitatis à primâ uxore divertit, deindè aut stupro se polluerit, aut aliam duxerit uxorem *Nov. 17.* exindè nata est quæstio inter Dd. Annon ab eo, quòd, quoad contrahentes incestas † nuptias, de publicatione bonorum *in dictâ No-* 21 *vellâ 12. & Nov. 17. cap. 17.* constitutum est, recessum sit per *Novellam 134. cap. ult.* ubi de ijs criminibus, in quibus ex antiquo jure publicatio bonorum locum habere potest, constituitur, ne huic poenæ locus sit, donec existerunt delinquentium liberi, vel etiam usque ad tertium gradum parentes; excipiturq; solum læsæ majestatis

statis crimen: sive, an dicta *Novella* 12. & dicta *Nov.* 17. *cap.* 12. per *Novellam* 134. æquè abrogetur, atq; alias leges Pandectarum & Codicis abrogatas esse constat?

Ratio dubitandi est: quia *Novella* 134. procul dubio duabus illis *Novellis* 12. & 17. est posterior: at verò leges posteriores derogant prioribus *l. ult. de constit. Princip.*

22 Sed communiter est interpretum sententia, dictas *Novellas* 12. & 17. per hanc *Novellam* 134. non esse abrogatas: neq; enim Imperator generali illa constitutione *Novellâ* 134. *cap. ult.* derogare voluit *Novellis* suis; sed tantum veteribus legibus, quæ bonorum publicationem in multis & varijs criminibus, uti modò dictum, inducebant.

Et sic Cujatius *ad Nov. banc* 134. *in fin.* scribit, hujus *Novellæ capite ultimo*, non contineri casus dictæ *Novellæ* 12. nec dictæ *Novellæ* 17. Idem dicit *ad d. Nov.* 12. Imperatorem generali constitutione dictæ *Novellæ* 134. *cap. ult.* non voluisse derogare *Novellis*, sed saltè veteribus legibus, quæ in multis varijsque criminibus bonorum publicationem inducebant. Plures pro hac sententiâ adducit Regnerus Sixtinus *lib. 2. de regalibus cap. 12. n. 32.* ubi dicit, hanc sententiam saniozem esse, quàm eorum qui contrà sentiunt: & quòd hæc communis sit, probatur per Boerium *decis. 264. n. 15. vers. Sed contrarium*, Rosenthal *de feudis cap. 5. conclus. l. 59. n. 4.* Farinacium *de delictis & pœnis lib. 1. tit. 3. quæst. 35. num. 7.* & verior videtur hæc sententia Rittershusio *p. 13. cap. 4. num. 5.* Dixi etiam *sup. ad Nov. 12.*

De eo etiam quæritur: Utrum bona damnatorum, sicut reservanda sunt ascendentibus & descendenti-
bus, usque ad tertium gradum, uti modò dictum, ita
etiam

etiam reservanda sint † fratribus, & cæteris ex latere 23
 junctis, usq; ad tertium gradum? Ratio dubitandi su-
 mitur ex *d. Nov. 12. in §. oportet* ubi Imperator vult, ut
 bona damnatorum reserventur universæ eorum co-
 gnationi, id est, quamvis remotiores sint cognati, ul-
 trà tertium gradum. Sed eo non obstante, verior † est 24
 negativa; Ratio decidendi est, quòd Imperator in *No-
 vell. 134.* tantum reservet bona propinquis, usq; ad ter-
 tium gradum, & quidem non omnibus propinquis, sed
 tantum his qui sunt in lineâ descendendum & ascen-
 dentium, id est, liberis & parentibus: Ulteriores verò
 excludat; & locum faciat fisco.

Et hunc esse sensum † *d. Novellæ 134.* tradit Cujatius 25
ad dict. Nov. 12. (cui tamen contradicit Fachineus *lib. 1.
 contr. cap. 35.* ubi præfert sententiam Aretini) & simul
 respondet *ad d. Nov. 17. oportet cap. 17.* (quæ vult, ut
 damnatorum bona serventur cognationi (eam habere
 locum in illis criminibus, quibus nominatim non est ir-
 rogata bonorum publicatio: in alijs, quæ specialiter
 publicatione plectuntur, eam non obtinere: quam sen-
 tentiam etiam probat Rittershusius *d. cap. 4. num. 6.*

Concludendum itaque est, descendentes & ascen-
 dentes, qui sunt intrâ tertium gradum, præferri fisco in
 successione (excepto crimine læsæ majestatis, ubi li-
 beri & parentes excluduntur à fisco) Et licet Authen-
 tica *bona damnatorum C. de bonis proscript.* etiam collate-
 rales, ad tertium gradum usque, in bonis damnatorum,
 fisco præferat; non tamen ei credendum esse: quia in
Novellâ 134. cap. ult. ne ullo etiam vel minimo verbulo,
 agnati & collaterales ad successionem damnati vocan-
 tur, & fisco præferuntur, sed ascendentes duntaxat &

descendentes. Aberravit itaq; à sententiâ Imperatoris Irnerius in eo, quod & agnatos sivè transversales ad tertium usq; gradum fisco prætulerit; verbaq; illa *& ex latere* quæ in *d. Nov.* desiderantur, addiderit Sixtin. *de regalib. dict. loc. num. 24. & seq.* Fachin. *9. controuv. 82.* Godd. *d. loc.*

- 26 Illud addo: In monetæ † falsæ crimine, publicationem bonorum esse abrogatam per hanc *Nov. 134. §. fin.* & Authenticam *bona damnatorum C. de bonis damnat.* quæ ex *d. Nov. 134.* desumpta est. Undè tamen ex edicto monetali, & alijs constitutionibus Imperij, in nonnullis
- 27 casibus recessum † de quibus Carolus V. in constit. criminali *artic. 218. ibi, oder sonsten in anderen Fällen:* notat Sixtinus *lib. 2. de regalib. cap. 2. num. 121.*

Quod in fine hujus Novellæ *capitis primi* Imperator statuit; *malè adinventæ, malasq; consuetudines, neq; ex longo tempore, neq; ex longâ consuetudine confirmari;* exinde deducunt Dd., Consuetudine vel præscriptione induci non posse, ut subditi prohibeantur feras bestias ex proprijs agris, stantibus & pendentibus adhuc fructibus abigere, & latratores molossos ad eam rem habere: quia nimirum ejusmodi consuetudo vel præscriptio irrationabilis est, & propterea non admittenda *b. Nov. cap. 1. & arg. l. quod non ratione 39. ff. de legib. c. fin. ubi gl. de consuet. Paris. consil. 27. num. 52. lib. 1.* tum etiam quia interest publicè, ne fata & frumenta, ad sustentationem hominis comparata, à feris devastentur *§. in pecudum 37. Inst. de rer. divis. & acquir. ear. domin. l. in pecudum 28. in fin. de usur.* at publicæ utilitati adversa ac damnosa, non sunt toleranda, vel recipienda *arg. l. fin. C. si contra jus vel util. publ.* Quin ampliùs, non posse talem consuetudinem

nem

nem, vel præscriptionem, induci, quâ agricolæ & rustici prohibentur agros suos frumentis confitos, sepibus munire, quibus feris festijs ingressus intercludatur, atq; frumenta illic sata conserventur, hinc etiam plerique inferunt Interpretes, cum ea consuetudo ceu irrationabilis, & publicæ utilitati contraria, quòd exindè recipienda non sit *arg. d. l. fin. C. si contra jus vel util. publ.*

Illud etiam ex hâc *Nov. 134. cap. ult. in pr.* deducitur; si judex in causâ criminali delinquentem propterea torquet & quæstionibus subjicit, ut ob commissum delictum, dolores & cruciatus torturæ, loco pœnæ, patiatur; hanc pœnam ad illum meri imperij gradum pertinere, ad quem illud spectat supplicium, propter quod à judice quæstionibus seu tormentis est subjectus, quia hujusmodi quæstio est causæ criminalis accessio *l. edictum 8. ff. de testib.* Ut ergò causa criminalis est meri imperij *l. imperium 3. ff. de jurisd.* ita & hæc quæstio; cum accessio suum sequatur principale *l. cum principalis 138. de reg. jur.* Cui ergo judici competit potestas animadvertendi in facinorosos, sive, qui habet merum imperium *das hohe Gericht* / idem quoq; judex criminis reos torquere potest. Et quòd tortura meri sit imperij, sentit etiam Andreas Gail. *lib. 2. de PP. cap. 2. num. 16.* post Bartolum in *l. cum servus 15. num. 6. ff. de condict. caus. datâ caus. non seq.* At si magistratus delinquentem torturæ subjicit, ad cognitionem criminis, sive causæ pecuniariæ, sive, ut per eam investigare possit veritatem in causâ criminali, vel civili; utroq; casu, torturam, non ad merum, sed ad mixtum imperium pertinere, defendit Obrecht in *tract. de jurisdic. lib. 2. cap. 8. num. 15. & seq. & num. 19. & seqq.* quia ea omnia sunt mixti imperij, sine quibus

quibus, vel in causâ civili, vel criminali, jurisdictio explicari nequit *arg. l. 2. de jurisd. l. 1. l. ult. ff. de offic. ejus cui* atqui eo casu, quo reus non plenè, sed solummodò verisimilibus præsumptionibus est convictus, carcer & tortura propterea adhibentur, ut judex de veritate cognoscere *arg. l. milites 8. C. de quest. cognitamq; sententiam definire, & ita jurisditionem criminalem, sive civilem, exercere possit Boer. decis. 163. num. 1. Gometz 3. var. resolut. cap. 19. num. 6. & 13.* Et propterea non immeritò, tam in civili, quàm criminali, eo casu quo tortura, (vel carcer) ad cognitionem causæ adhibetur, eam mixto imperio adscribi, concludit Obrecht *d. cap. 8. n. 19.*

Deniq; illud negligendum non est, de clausulâ illâ,
 28 *motu proprio* † quo Principes uti solent in concessionibus. Hic motus proprius ex scripto probandus est *c. si motu proprio. de præb. in 6.* neque enim testibus doceri potest animus Principis. Possè autem *motum proprium* Principis aliquo modo colligi ex repetitâ Principis concessione, probatur *arg. b. Nov. cap. 6.* ubi Justinianus, loquens de jussione Imperatoriâ ad magistratum destinata, Si autem, inquit, publico damnum minetur, nihil prorsus ex eâ agatur, sed prius per suggestionem ad nos referat, ut altera in eo negotio à nobis depromatur jussio. Quia autem multi imprudentèr abutuntur hac clausulâ, ut, quanquàm ipsi unam aut alteram supplicem schedam exhibuerint, tamen non vereantur hoc quoque postulare, ut Princeps scribat, *Concessimus motu proprio*, exigentes scilicet à sacrosancto magistratu apertum mendacium; ideò necessarium esse, ut oculatus sit judex, apud quem talis exceptio proponitur, ne fortè obreptitium sit privilegium motus proprii, notat.

Olden.

Oldendorpius *classe 1. act. 1. in fin.* ubi etiam allegat Baldum dicentem: quòd hujusmodi voces, *motu proprio, ex certâ scientiâ*, omnibus modis relegandæ sint ex curijs Principis: & addit, Baldum nihil unquam rectius dixisse, quàm hoc.

NOVELLA CXXXV.

Ne quis cogatur bonis cedere.

SUMMARIÆ.

1. **D**ebitores duobus modis excedunt facultatibus: quomodo olim puniti qui *as alienum* solvere non potuerunt num.

2. 3. & 4.

Beneficium cessionis quare sic dicitur num. 5. competit illis saltem qui *fortune injuriâ bonis lapsi sunt* num. 6. non etiam illis, qui *datâ operâ bona decoxerunt* n. 7. Ratio *discriminis* num. 8.

Beneficio cessionis qui utuntur, jurare debent, quòd *nihil patrimonij sui, vel argenti, vel auri, apud se retinuerint*, unde *creditum solvere possint* num. 9.

Creditoribus permissum est *bona eorum qui cesserunt*, inquirere, imò & *debitoris debitores convenire* num. 10.

Cessionis beneficium etiam habet, qui omnino *nihil in bonis habet* num. 11. Sed non qui *ex delicto vel quasi debet* n. 12.

Circâ cessionis remedium, attendenda sunt *statuta locorum*, num. 13.

Datio in solutum, & *cessio bonorum*, in quibus conveniant num. 14. & in quibus differant num. 15. & 16.

Bauci ruptores differunt ab ijs qui *bonis cedunt* num. 17.

Idem nullam esse, nisi sit necessaria solutio rerum creditarum, scribit Cicero *lib. 2. offic.* Et æquissimum esse, & *jus gentium præ se ferre hanc vocem*;

D d d d

Red-

Redde quod debes, notat Seneca *lib. 3. de beneficijs*. Verùm extiterunt omni tempore, qui in eam calamitatem venerunt, ut non solvendo fierent, partim † quia præter opinionem & culpam, vimquè, ut Gratianus Imperator *in l. 1. C. Theodos. qui bon. ex lege Juliæ ced.* ait, majorem, bonis everfi fuerunt; vel culpâ suâ, datâq; operâ decoxerunt: ideòq; in hanc rem variè legislatores jus dixisse animadvertimus.

2 Olim debitores † obærat, vel vivi in partes secabantur Gell. *lib. 20. Noct. Attic. cap. 1.* vel in servitutum creditoribus addicebantur, vel in carcerem detrudebantur. Neq; enim in Republicâ Populi Dei defunt † exempla, quibus docetur, obæratos debitores, & horum liberos, in vincula conjectos à duris creditoribus fuisse *Levit. 25. v. 39. Reg. 4. cap. 4. vers. 1. Esdrae lib. 2. cap. 5. vers. 5. Matth. 5. vers. 25. 26. cap. 18.*

4 Postmodum autem lamentabile & miserabile ipsis indultum est privilegium † sive beneficium cessionis *l. cum & filij familias 7. & l. seq. 8. C. qui bon. ced. poss. §. ult. Instit. de actionib.*

5 Beneficium † est: quia, etiamsi qui cedunt bonis, venditionem bonorum patiantur *l. debitores C. Ex quib. caus. infam. irrog. l. 3. & 5. de cessione bon. l. 2. & 4. C. Qui bon. ced. poss.* tamen infames ex eâ causâ non fiunt: quia non invitis illis venditio fit Cujat. *ad b. Nov.* Est prætereà beneficium: quia beneficio cessionis legitimè adhibito, debitores ad ultimum usq; teruncium, & peram, ut dicitur, excussi, carceris poenam effugiunt *l. in omni 6. C. d. tit. b. Nov. 135. l. ob es 12. C. de oblig. & act.*

Non tamen indistinctè omnibus debitoribus, decoctoribus, prodigis, fraudatoribus hoc beneficium

competit, sed tantum ijs qui fortunæ † sinistra injuriâ, 6
 bonis lapsi, adeòq; fortuito casu in paupertatem inci-
 derunt. Inter utrumq; enim casum, magnam existere,
 differentiam, ipsa naturalis ratio monet: & ideò non
 ad illos, sed hos potius, cessionis beneficium judica-
 tum fuit pertinere. Itaq; de illis, qui per vim majorem,
 bonis everfi sunt, loquitur Imperator Gratianus *d. l. i. C.*
Thcodos. qui bon. ced. & Justinianus *b. Nov. 135.* de his, qui
 per accidens facti sunt non solvendo. Eos verò, qui
 datâ operâ rationes conturbant, à cessione † ad carce- 7
 rem remittunt *arg. l. pen. de jure dot. l. fin. §. fin. Quæ in*
fraud. credit. l. ob fœnus 49. de administ. & peric. tut. Zas. ad
§. fin. Inst. de act. Bart. in l. i. §. i. Si quis testam. lib. Quod
 & novissimis Imperij Constitutionibus confirmatur
 in der Policen Ordnung anno 77. tit. 23.

Ratio discriminis † in aperto est: cum jura dolosis 8
 patrocinari non soleant; & potius his, qui ex necessi-
 tate, quàm voluntate, in calamitatem incidunt, subve-
 niant *l. Senatoris 47. de rit. nupt. l. si dictum §. i. de evict.*
Pet. Heg. quest. 35. num. 50. & seqq. p. i. Imò Interpp. eos
 quoque, qui partim suâ culpâ, partim fortunæ vitio de-
 coxerunt, ad cessionis bonorum beneficium non ad-
 mittendos censent; hos enim admista culpa humiles
 & deploratos, ac miseratione indignos, reddere puta-
 tur *l. fin. §. fin. Quæ in fraud. cred. Heg. d. quest. 35. n. 49.*

Ex prædictis patet, Imperatorem nostrum Justinia-
 num, jus cedendi bonis valdè imminuisse, imò ferè in
 totum sustulisse *per b. Nov. 135.* qua constituit, ut debi-
 tor, qui non suâ culpâ, sed fortunæ novercantis vitio
 decoxerit, liberetur ab omnibus molestijs carceris &
 cruciatibus corporis, etiam sine beneficij cessionis

auxilio, si vè, quamvis bonis non cesserit: dummodò
 9 juret, se parem non esse solvendo, † id est, si ejuret,
 bonam copiam *b. Nov. 135.* ubi Cujat. Quo tamen casu
 creditoribus permittitur, *in eâdem Novellâ*, ut ipsi conqui-
 10 rant † ac vindicent bona debitoris, quæcunq; possint;
 imò etiam debitores sui debitoris conveniant. *Elegan-
 tèt Oldendorp. class. 1. act. 12. in defens. rei num. 2.*

Quòd si debitor nihil omninò in bonis habeat,
 11 quærat aliquis, an eî nihilominùs † beneficium ceden-
 di bonis tribuatur? Et dicendum est, propter futura
 bona, quæ ei obvenire possunt, eum gaudere hoc bene-
 ficio *per l. cum & filij familias 7. ubi gl. Castr. & Bald. C.
 Qui bon. ced. poss. Bald ad l. ult. num. 6. C. d. tit.*

Cæterùm hoc beneficium illis tantùm datur debi-
 toribus, qui ex contractu, vel quasi contractu tenentur;
 12 non etiam his, qui ex delicto † quid debent: quia enim
 cessio bonorum est juris quoddam beneficium *l. 4. l. pen.
 & ult. C. Qui bon. ced.* idcirco delinquentibus minimè
 tribuendum erit, quippè quòd nemini dolus suus pa-
 trocinari debeat *c. insinuat. 50. in fin. Ext. de appellat. c. 2.
 & c. 9. Ext. de dolo & contumat. Faber & Jason ad d. §. ult.
 Inst. de actionib. Clar. §. fin. quest. 95. num. 5. Hartm. ab
 Epping lib. pract. observ. tit. 18. de sententijs Obs. 2. in fin.*

Observanda autem esse quorundam locorum sta-
 13 tuta, quibus † debitores non possunt hodiè bonis ce-
 dendo effugere carcerem, vel additionem in servitu-
 tem creditorum ad operas serviles ipsis præstandas, do-
 nec debitum fuerit persolutum, monet Rittershusius
p. 9. cap. 30. num. 5. Et de jure Saxonico, præter alios te-
 statur Schneidw. *ad d. §. ult. Inst. de act.* Mollerus *ad
 constit. Elect. p. 2. constit. 22. & in semestrib. lib. 1. cap. 36.*

Sub-

Subjiciam ultimo loco, in quibus datio in solutum, itemq; cessio bonorum, conveniant, & in quibus differunt. Conveniunt in eo hæc † duo, quòd tam ille de- 14
bitor, qui res in solutum dedit suo creditori, quàm qui bonis cessit, liberatur à carcere, in quem alioqui duci poterat. Cujatius addit hanc exceptionem, nisi debitor specialitèr nexuerit se carceri *ad Nov. 4. pag. 44.* de quo dubitat Rittershusius *d. p. 3. cap. 3. num. 21.* an nimirum quis (præterquàm ex delicto suo) se ad vincula & carceres obligare possit? Cùm nemo sit dominus suorum membrorum: & quòd quisq; Reip. nascatur *l. liber homo 13. in pr. ad L. Aquil.* Quam ob causam etiam tandem obstagia prohibita constitutionibus Imperij Romani Gail. 2. *Obs. 45. num. 6. §. 5. quia.*

Differentia prima est: quòd datio † in solutum 15
nullam in se continet ignominiam: sed cessio bonorum est quodammodo ignominiosa, ut ait Imperator *b. Nov. licet ipso jure quidem nullam irroget infamiam, l. 11. C. in quib. caus. infam. irrog. l. ult. C. Qui bon. ced.* Altera differentia est: quòd datio in solutum, dominium rerum † in solutum datarum transfert in creditorem, 16
qui non cogitur eas vendere, sed si vult, sibi retinere, potest: sed cessione bonorum à debitore factâ, non licet creditoribus jus domini rei debitoris occupare ac detinere: quòd si attentarent, contrà juris rationem, facerent: quin potiùs eas vendere coguntur, atq; ex pretio, quatenus possunt, suæ indemnitati consulere debent *l. Julia 4. C. Qui bon. ced. poss.*

Ab ijs qui bonis cesserunt, differunt *banci ruptores sive conturbatores rationum.* Hi enim bona sua retinent, & cùm fallere volunt, & conturbare, conferunt se ad

17 asylum aliquod, ut Noribergenses, Rotham^f aut
 Francofurtenses, Saxenhausen; indè literas emittunt
 ad creditores, ut velint parte esse contenti & transigere
 Rittersh. d. loco num. 24. & ad dict. §. 5. Instit. de actionib.

NOVELLA CXXXVI.

De Argentariorum contractibus.

SUMMARIA.

1. **A**rgentarij Romæ & in provincijs qui fuerint: quibus
 prætereà nominibus appellentur, & quare sic num. 2.
3. Nominum appellatio quomodo contrabebatur: quæratio
 contrahendi in desuetudinem abiit, quando syngraphis
 homines uti cœperunt num. 4.
5. Nomina quomodo in jure vocentur & num. 6.
7. Argentariorum officium habet publicam utilitatem, &
 necessarium usum num. 8.
9. Argentariorum privilegium est, si mutuam alicui dede-
 rint pecuniam, & acceperint fidejussorem, quod possint
 aut principalem, aut fidejussorem sive accessionem con-
 venire; nisi pacto fuerit huic juri renunciatum.
10. Argentarij quid juris habeant in militiâ, vel alia re, emptâ
 venditâ pecuniâ: & num. 11. Item si loco pecunie mu-
 tuo petita dent ornamenta pretiosa, certâ estimatione,
 & postmodum pretium rei æstimata non persolvatur,
 an possint res illas iterum repetere num. 12.
13. Venditor in re venditâ, si pretium consequi non possit, an
 præferatur alijs creditoribus?
14. De usuris argentariorum, quod illis besse debeantur: Item
 ex pacto num. 15. num. 16. quod explicatur num. 17.
18. Argentarijs agentibus contra debitores nequit obijci ex-
 ceptio non numerata pecunie: Sed potest ipsis intra
 biennium deferri jusjurandum num. 19.

Argentarij† erant Romæ, & in provincijs, qui tractabant pecuniam publicam, eamq; expendebant his, qui pecunijs opus habebant, sub certo modo, certâq; conditione, quibus, quòd in tabulas suas redegissent, sine omni exceptione solvendum erat, idq; propter publicam personarum illarum fidem. Dicuntur illi argentarij, quasi argenti distractores† *l. ult. C. de pign. l. pen. de constit. pec. vel argenti venditores l. 12. C. de cohort. princ. lib. 12.* vocantur etiam nummularij, mensularij, Trapezetæ *l. emptor §. Lucius ff. de pact. à mensis videlicet & tabernis*, quas cum ære sive pecunijs in foro positas habebant *l. qui tabernas ff. de contrab. empt. apud tabernas ac mensas enim pecuniæ deponebantur permutabantur, emebantur, vendebantur, & per argentarios pleriq; pecunias credebant, & fœnori occupabant, emebant, vendebant, auctiorem & omnia negotia exercebant l. si hominem §. quoties ff. de pos. l. cum pater §. mense. de legat. 2. deq; his omnibus rationes conferebant l. 4. de edendo* Et pecunia mutua sumpta ab argentario, sive ex scripturâ mensæ, ex illâ scripturâ† nascebatur obligatio, quæ dicebatur obligatio nominum, ex eo quòd Calendarijs, hoc est, libris argentariorum sive fœneratorum eorum quibus pecuniæ credebantur, nomina præscribebantur, quæ indè *tituli* dicebantur *Hotom. ad tit. Inst. de liter. oblig. & Cujat. 22. Obs. 4.* Hæc ratio contrahendi postea in desuetudinem abiit, & syngraphis† homines uti cœperunt, ut apparet ex *l. plures 18. de fide instrument. & de apochis C. lib. 10.* Etsi enim nomina passim in jure nostro dicuntur,† alia tamen hæc sunt, à priscis illis nominibus, quibus obligatio contrahebatur, & quodlibet debitum significant *authore Asconio*

6 Pediano in 3. verrinâ ubi testatur, nomina vocata esse titulos † debitorum in his debitis, in quibus hominum nomina scripta sunt, quibus pecuniæ accommodatae sunt.

7 Horum argentariorum † itaq; officium & ministerium, per consequentiam habet publicam utilitatem & causam; ut ait Imperator *b. Nov. cap. 2. in fin. l. argentarius 10. ff. de edendo* & necessarium † usum arg. *l. quod privilegium ff. de pos.* quod singulorum rationes conficiant *l. pretor ff. de edendo* & pro alijs vulgò intercedant: intercedunt enim pro alijs, suo quodam modo, recipiendo sc. ut cœteri constituendo *ut edict. 9. & l. pen. C. de constit. pecun.* adeòq; multis periculis se immiscent, ut ingruentibus aliorum necessitatibus medeantur *d. l. argentarius 10.*

De his Argentarijs hoc loco repetendum, quod aliàs etiam suprâ *ad Nov. 4. n. 18.* traditum est, quod illi ex causâ accessionis, sive quandò intercesserunt pro alijs, conveniri priùs possint, (si hoc malit creditor) quàm reus principalis, sive, in excusso reo, contrâ regulam *Novellæ 4.* ubi cœteri qui intercesserunt sive fidejusserunt pro alijs, habent beneficium excussionis, adeòq; in excusso reo non possunt conveniri *d. Nov. 4. & Aut b. Præsentæ C. de fidejuss.* nisi aliter conventum sit *d. num. 18.* vide dicta *ad Nov. 4. sub num. 22.*

At contrâ si argentarijs quid quis constituerit, non possunt ipsi (si vellent) priùs convenire accessiones sive fidejussores suos in excusso reo. Itaq; quod alij habent in argentarium constituentem, idem non datur argentario in alios: quod erat inæquabile, atque adeò contrâ jus: par enim species est juris, certâ
con-

consuetudine recepti, & ut ait Paulus *in l. 2. ff. mandat* iniquum est, non esse mihi cum illo actionem, si nolit; illi verò, si velit, mecum esse; quâ de causâ Justinianus hâc Novellâ *cap. 2.* hoc illis indulget, ut aut principalis, aut fidejussores conveniendi sit æqua potestas: nisi pactis conventis renunciatio fiat hujus ordinis & gradus: quo casu ex pacto argentarijs quoq; si velint, licet prius accessionem sive fidejussorem, quàm reum principalem convenire. Illa pactio non est contrà jus publicum, sive contrà *Nov. 8.* quia ea ipsa Novella favore accessionum promulgata est: licet autem suo favore suoq; jure cuilibet non uti *l. si quis in conscribendo 29. C. de pact.* Et pactio illa hodiè recepta est, in omnibus creditoribus, & appellatur vulgò renunciatio beneficij excussionis, prout hoc explicat D. Cujat. *ad b. Nov. 136. cap. 1.* 9

An verò, quod de argentarijs dictum est, etiam pertineat ad mercatores? in quæstionem venit. Sanè inter mercatores beneficium excussionis locum non habere, quamplurimi tradunt, allegati à Franco *in tract. de fidejussoribus cap. 5. num. 369.* & Heringio *tract. eod. cap. 27. n. 282.* Sed de jure contrarium verius esse; obtinere scilicet inter illos beneficium divisionis, exindè patet, quòd d. Novella 45. *fin.* disertè saltèm excipiat argentarios sive distractores; undè in alijs mercatoribus firma manebit constitutio. Et hanc sententiam tenet Fachineus *lib. 8. controuv. cap. 53.* distinguendo inter mercatores, & inter argentarios: Item Heringius *d. cap. 26. num. 285. & 2. seqq.* ubi plura adducit.

Secundum caput hujus Novellæ tractat, quid nimirum juris habeant argentarij in militiâ venditâ? & pertinet *ad l. ult. C. de pignorib.* ex quâ lege, si argentarij

10 rogaverint aliquam mutuam † pecuniam, & pōst eum contractum, militiam aliquam ex genere eorum quæ vendi possunt, sibi, vel liberis, vel cognatis suis comparaverunt, ea militia creditori hypotheca jure obligata est; quia præsumitur comparata ex pecuniâ creditâ, Et idem vicissim hâc Novellâ *cap. 2.* datur argentarijs, ut si pecuniam alicui crediderint, & ijs postea sibi, vel liberis suis, vel cognatis, militiam comparent, sit ea militia argentarijs pignori obligata Cujat. *b.*

II Tertio capite subjicitur, † argentarium, cujus pecuniâ res comparata est, si specialis vel generalis conventio hypothecæ intervenierit, in eâ re præferri omnibus creditoribus etiam antiquioribus; quod & in alio quolibet locum habet *l. licet C. Qui pot. in pign. & Nov. 97.* sed probare debere argentarium, eam rem pecuniâ suâ comparatam; nec locum esse præsumptioni, ut in militiâ. Hoc tamen argentarij præcipuum habent, ut si (quod plerumq; fit) egentibus, non pecuniam mutuam dederint, sed loco pecuniæ mutuae petitæ, dent monilia, vel ornamenta quædam pretiosa, crediti vel venditionis nomine, certo pretio æstimata, fide habitâ de pretio; at verò pretium rei æstimatæ non persolvatur à debitoribus, possint argentarij res datas vindicare, & ut suas recuperare, † licet de hypothecâ nihil convenerit *b. Nov. 136. cap. 2. vers. si tamen.* Quod in alijs venditoribus secus se habet; quippè quibus jux tantum retinendi, quasi pignoris, non verò vindicandi competit *l. 13. §. 8. de adilit. edict. l. 22. de hered. vendit. l. 1. §. 1. de fart.* Dixi etiam supra *ad Nov. 97. num. 36.*

Cùm itaq; singulari ratione circa argentarios, eorumq; contractus, hoc ita constitutum sit, non debet ad
 alios

alios casus transferri: Undè rectè respondetur ad illam
 quæstionem; *An venditor in re venditâ quam & tradiderat*
& fidem de pretio, usuras accipiendo, habuerat, alijs obarati de-
bitoris creditoribus præferatur, si emptor solvendo non sit, ut ab
eo venditor sive actor pretium consequi non possit? negati-
 vè† per l. 5. §. sed si 18. ff. de tribut. act. l. quidam fundum 16. 13
 ff. de in rem verso Cujac. tract. ad Afric. 8. ad l. 9. ff. Qui pot.
 in pign. And. Gail. lib. 2. Obs. 15. Nebelk. decis. 4. ubi ad
 contraria respondet.

Præterea quinto capite b. Novellæ agitur de usuris† 14
 argentariorum: ubi argentarij hoc etiam singulare &
 præcipuum habent, quòd illis besses† usuræ, sive de 15
 singulis centenis octo debeantur, etiamsi argentarij
 usuras paciscentes istam quantitatem non expresserint:
 quod in alijs secus est, l. quod in stipulatione ff. de usuris. Et
 quidem hoc tacitè actum videtur, ut præstentur usuræ
 besses, ex præsumptione; quippè quòd usuræ besses so-
 leant negotiatoribus deberi l. 26. C. de usur.

Quòd si verò argentarij certas usuras paciscuntur,
 tùm illæ pactæ & conventæ præstabuntur, dummodò
 non excefferint paciscendo legitimum modum Rit-
 tersh. p. 3. cap. 12. num. 4.

Præterea argentarijs ex hâc eâdem Novellâ deben-
 tur usuræ ex nudo pacto† sive solâ conventionem: Id- 16
 què propter eorum benè merita, itemq; utilitatem isto-
 rum contractuum Nov. 4. vel propter communem isto-
 rum utilitatem, quam in contractibus exhibent, dùm
 multis se periculis immiscent, ut ingruentibus aliorum
 necessitatibus medeantur b. Nov. 36. cap. 5. cùm aliàs in
 mutuo, ut usuræ debeantur & peti possint, opus sit sti-
 pulatione l. 3. C. de usur. Neq; tamen† hoc novum & 17

perpetuò verum est, usuras scilicet non deberi citrà stipulationem: quippè quòd usuræ interdum debeantur sine stipulatione, interdum etiam ex solo pacto Cujat. *ad b. Nov. pag. 322.*

Postremò *b. Nov. cap. 6.* hoc privilegium datur argentarijs, ut eis agentibus, debitores, qui se debere caverunt publico instrumento, vel chirographo, non possint †
 18 sint † opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ, etiam si causa debendi non sit expressa; quia præsumitur debitor mutuum accepisse, ductâ præsumptione à statu & officio creditoris seu argentarij: quo tamen casu Justinianus loco exceptionis non numeratæ pecuniæ
 19 dat debitori facultatem auctori deferendi jurisjurandi † intrâ biennium, contrà *l. in contractib. §. illo videlicet C. de numer. pec.* quo juramento præstito, ab argentarijs numeratio probata est Cujat. *ad tit. Cod. de non numer. pec. in fin.*

NOVELLA CXXXVII.

De ordinatione Episcoporum & Clericorum.

S U M M A R I A.

1. **E**piscopi potestatem suam accipiunt ab ordinatione: quales esse debeant num. 2. non debent indigni ordinari num. 3. nec laborantes vitio vel crimine num. 4.
5. Episcopi & clerici possunt ab unoquoque accusari intrâ tres menses.
7. Episcopus & clericus sine scientiâ, dicitur fabrica humana gratiæ.
8. Synodus bis in anno celebrari debet & num. 9.
10. Sacra mysteria palàm fiant; & quidem eâ voce, quæ à populo intelligitur num. 11.

Epi-

E piscopi & clericorum liturgia, potestatem acquirit
 ab ordinatione † Episcopi & clericorum: de quâ **I**
 tractat Imperator *b. Nov. 137.* ubi repetit simul quæ-
 dam ex ijs quæ dicta sunt *Nov. 6. & Nov. 123.* de creatio-
 ne Episcoporum & clericorum: & utitur in eam rem au-
 thoritate Gregorij Nazianzeni *in magno Apologetico de*
fugâ suâ in Pontum Ubi quis autem, inquit, secundum
 Pauli canones & definitiones seipsum dirigens, quas de
 Episcopis & presbyteris constituit † ut sicci sive so- **2**
 brij sint, modesti, non vinolenti, non percussores, ad
 docendum idonei, irreprehensibiles in omnibus, non
 conversantes malis: non multum aberrare se inveniet
 ab illâ Canonum rectitudine? Idemq; rursum loquitur
in Oratione funebri Athanasij Alexandria Episcopi in hæc
 verba: mundari (inquit) oportet plurimum, ac deindè
 mundare: † sapere, ac deindè sapientiam docere: lucem **3**
 fieri, & postea illuminare: propinquari Deo, tum alios
 adducere: Sanctificari, tum sanctificare: manu ducere
 cum manibus; consultare cum consilio. Et per hæc
 quidem indicat ille Theologus, qualesnam oporteat
 ad sacerdotium promoveri. De his autem qui ordinan-
 tur † indigni, idem hæc dicit *in eadem oratione.* Qui cum **4**
 nihil (inquit) ad sacrum Dei altari attulerint, nec in
 virtute & pulchro prius insudârint & elaborârint, si-
 mul discipuli, & præceptores pietatis ostenduntur, &
 priusquam purgati sunt, purgant, *heri sacrilegi, hodiè sa-*
cerdotes, heri extrâ sacra, hodiè præsules mysteriorum: vetera-
tores malitiâ, novitij pietate: qui sunt opus atq; fabrica huma-
ne gratia, non Spiritus Sancti hæc *Nov. 137. cap. 1. circa me-*
dium: heri servus, hodiè libertus l. 7. §. 1. in fin. ff. de injur.
modò taxæota, & bulcuta & sacerdos l. sancimus 53. C.

de Episc. & cler. heri catechumenus, hodiè pontifex, heri in amphiteatro, hodiè in Ecclesiâ, vesperi in circo, manè in altario *Hieronym. ad Oceanum.*

- Quin & eligi & ordinari debent, tam Episcopum
 4 quàm clerici, qui sunt sine vitio vel crimine: † & idcir-
 5 cò Imperator permittit unicuique potestatem accu-
 6 sandi eligendum † in Episcopum & clericum, intra tres
 menses, intra quod tempus si crimen adversus Episco-
 pum vel clericum intentetur, interdicitur † omninò
 consecratio sub poenâ, ut ordinator ab officio remo-
 veatur: Sin verò crimen non fuerit probatum, eligendi
 hi, ordinandi vel consecrandi sunt: quem modum in-
 quisitionis seu accusationis & ordinationis pontificij
 appellârunt SCRUTINIUM. Rationem reddit Impe-
 rator hanc: quia in Episcopo requiritur recta & catho-
 lica fides, & honesta vita; itemq; perfecta literarum
 scientia *b. Nov. cap. 2. & Nov. 123. cap. 1.* Nam qui sine
 scientiâ ordinatus est clericus, fabrica humanæ gratiæ
 & non † Sancti Spiritus dicitur *d. cap. 1.* Debet etiam
 Episcopus excessisse annum trigesimum ætatis *b. No-
 vell. 137. cap. 2.* quo ipso abrogatur *Novella 123. cap. 1. §. 1.*
 quâ vetatur Episcopus eligi nisi 35. annum excesserit.

- Justinianus etiam repetit ex *Novellâ 123.* de Synodis
 7 quotannis habendis † finitimorum Episcoporum in
 provinciis singulis, disciplinæ Ecclesiasticæ tuendæ &
 corrigendæ causâ *b. Nov. 137. cap. 4. & §.* quod est ex Ca-
 nonibus SS. Apostolorum *canone 36.* ubi dicitur: Bis in
 8 anno † celebrator Synodus, & pietatis inter se dogma-
 ta in disquisitionem vocanto, &c. Et hujus rei curam
 Imperator injungit præsidibus provinciarum *d. cap. 9.*

Deniq; illud circa sacra mysteria constituit Impe-
 rator

rator *b. Nov. 137. cap. ult.* non in secreto, sed palàm debere pronunciarì † divinam oblationem & precatio-
nem, quæ fit in sancto baptismo; & eâ quidem voce,
quæ à populo exaudiatur & † intelligatur: ut nimirum
indè animi auditorum ad maiorem devotionem & Dei
laudationem ac benedictionem efferantur sive exci-
tentur *inf. ad Nov. 146. num. 3,*

NOVELLA CXXXVIII.

Ne usuræ excedant duplum.

SUMMARIÆ.

1. **U**surarum duplum quomodo hic debeat intelligi.
2. **U**suræ solutæ licet diversis creditoribus per partes, non debentur suprâ duplum.

Duplum usurarum † hîc intelligit Imperator Justi-
nianus, non quòd unâ vice, sed quòd particulatim
sive diversis temporibus creditori solvitur: & ita
usuræ solutæ † per partes, suprâ duplum non debentur,
de quo dictum est *ad Nov. 121. ubi traditum legem usuræ 10.*
C. de usur. abrogatam esse per Nov. 121. & 138.]

NOVELLA CXXXIX.

De indulgentiâ incestarum
nuptiarum.

SUMMARIÆ.

1. **P**oenæ incestarum nuptiarum gratiam facit Imperator n. 2.
certis conditionibus num. 3.
4. *Novella hac est ad certum locum restricta, sive topica & specialis.*
5. *Summa Novella 154.*

Pœna

- 1 **P**œna incestarum † nuptiarum definitur ab Impe-
 2 ratore *Nov. 12.* ubi de ea dictum. Ejus poenæ gra-
 3 tiam † sive indulgentiam specialiter facit hæc No-
 4 vella habitantibus in Tyro & Syndios pago, ne scilicet
 cogerentur dirimere matrimonia contracta per ince-
 5 stum, ita tamen, ut singuli † qui contraxerunt tales nu-
 ptias, poenam pecuniariam solvant, nimirum, denas au-
 ri libras, quibus graviores poenas redimant; Deinde †
 hæc lege sive conditione, ne specialis illa indulgentia,
 sive gratia ab alijs in exemplum trahatur: unde alij
 damnati similem indulgentiam vel impunitatem sibi
 non promittant §. *sed & quod Principi placuit Instit. de jure*
nat. gent. & civ. Hinc patet, hanc Novellam esse ad cer-
 tum locum restrictam, adeoque topicam & specialem.
 Quod verò hic à quibusdam additum, *de appellationibus*
recipiendis, hoc loco malè locatum, scribit Cujatius *ad*
hanc Novell. Addantur notata † *ad Novell. 154.* ubi Imp.
 habitatoribus Osdroënæ & Mesopotamiæ, qui etiam
 incestas nuptias contraxerunt, similiter poenarum jam
 commissarum gratiam facit.

NOVELLA CXL.

Ut consensu matrimonium
solvi possit.

SUMMARI A.

1. **J**ustinus Imperator permittit divortium bonâ gratiâ, sive
 communi consensu: & tollit Novellam Justiniani ante-
 cessoris sui, qui noluit nudo consensu utriusq; matrimo-
 nia dissolvi num. 3.

Hæc

HÆc Novella non est Justiniani: hic enim noluit nudo utriusq; consensu matrimonia dissolvi *Novella 117.* unde sumpta est Authentica *Quod bodiè C. de repud.* sed Justinii successoris, qui permittit, † bonâ gratiâ ut dissolvantur matrimonia, etiamsi nulla subsit causa, idq; propter interpositas apud querelas multorum, qui malè in conjugio convenerant. Communis consensus, est bonâ gratia. Itaq; abrogavit Justiniani patris sui adoptivi constitutionem *in Novellâ 117.* comprehensam, † quia certas causas disposuit, ex quibus dissolutio matrimonij fieri debeat *l. repudiij C. de repud.* Dicuntur tamen & matrimonia justâ ex causâ dissolvi, bonâ gratiâ *ut Nov. 22. ubi Cujat. item ad b. Nov. 140.*

NOVELLA CXL I.

De stupro & Sodomia.

SUMMARIA.

1. **S**odomiam exaggerat Justinianus: sed tamen satis asperè non punit num. 2. dat enim spatium reis hujus criminis ad pœnitendum num. 3. Quod si verò in scelere perrexerint, tùm demùm puniuntur num. 4. & num. 5. & 6.

HÆc Novella est de stupro, quod committitur per inordinatam commixtionem corporum, vel in alterum sexum, ut in virginem, vel viduam, à mare; vel in eundem & congenerem sexum; ut à mare, in marem, à muliere, in mulierem *l. stuprum 34. ff. ad L. Jul. de adult. l. inter stuprum 101. in pr. ff. de verb. sign. §. item lex Julia Instit. de publ. judic. ubi Dd.* Stuprum autem in mares à maribus perpetratum, appellamus Sodomiam, seu crimen Sodomiticum, ex historiâ sacrâ *Gen. 19.* ad quam Imperator respexit in hac Novellâ (quæ etiam

inscribitur, *Edictum de his, qui luxuriantur contra naturam*) in qua admonet nos sententiæ Pauli Apostoli, qui *ad Romanos cap. 2.* scribens, hujus nefandæ turpitudinis gravissimam condemnationem edidit. Justinia-

- 1 nus sanè hujus criminis atrocitatem † multis verbis exaggerat, vocans id diabolicam & absurdam sive monstrosam libidinem; item furorem & insaniam, quam ne quidem bruta & bestiae perpetrent; sed tamen
- 2 asperitate quadam in coercendo isto crimine non est † usus, verum reipsa lenis in eos, qui tempore promulgationis Novellæ huic crimini erant obnoxij. Nam concionatorem potius quendam agit & hortatorem ad poenitentiam, quàm legislatorem & punitorem: dat enim spacium reis hujus criminis, qui tunc temporis
- 3 erant, ad poenitendum; † eosq; hortatur ad confessionem Patriarchæ faciendam, ac veniam petendam intra certum spatium temporis. Jure civili alioqui, poenitentia suâ nemo nocens esse desinit, nec pœnam effugit, *per vulg.* Coeterùm si qui neglexerint occasionem illam veniæ impetrandæ, & in isto scelere perrexerint, in quo jam semel, ut loquitur, computrescere cœperunt, illis
- 4 præscisâ † omni spe veniæ, pœnas acerbissimas comminatur. De *Sodomia*, quomodo illa puniatur à Carolo V. traditur in ejus constitutione criminali *artic. 116.* ubi constituitur, si quis foedissimum cum bruto concubitus iniverit: si vir in virum, aut foemina egerit in foeminam, ut mortis pœnam sustineant, & consuetudine diu receptâ igni † exurantur. Imperator pœnam ignis consuetudine antea receptam confirmat: quæ pœna, vel ideò delicti hujus atrocitati convenit, quod Sodomam & Gomorrhæ, & alias urbes, hoc scelere præ alijs pollu-

pollutas ignis cœlitus delapsus deleverit. Quin & nec improbanda consuetudo, quâ ad abolendam facti memoriam† pecus Sodomiticum occidi jubetur *Levit. 5 cap. 20. c. mulier 15. cap. 1. uti & propter cædem hominis Exod. 21. v. 28.* De Sodomîâ, plura tractat Clarus *lib. 5. sentent. §. Sodomia & Damhuderius in praxi criminali cap. 96.* Deniq; Sodomitæ testamentum nullo modo valere, patet ex *hâc Nov. 141. & Nov. 77. Reusner de testamen- tis p. 2. cap. 59.*

NOVELLA CXLII.

De his qui Eunuchos faciunt.

SUMMARIA.

1. **E**unuchi qui sint: Eunuchos qui faciunt, puniuntur n. 2.
3. **M**utatio juris in hâc Novellâ.
4. **E**unuchisantium pœna quæ, ratione mariti & mulieris num. 5. ejus exceptio num. 6. Talionis pœnâ non amplius utimur num. 7.

Occasio hujus Novellæ hæc est: quia relatum fuit Imperatori de maximo numero castratorum, qui exsectis testiculis sive exsectione† virilitatis, quâ fiebant eunuchi seu spadones, mortui fuerint: adeò ut de nonaginta vix tres salvi evaserint. Est autem regula, quòd multiss peccatis grassantibus, exacerbanda sunt maleficiorum supplicia: quia exemplo sit opus; ut elegantè ait Claudius Saturninus *in l. aut facta 16. §. ult. de pœn.* Quin & cum adeò frequens fuerit hoc crimen, pleriq; etiam Principes antè Justinianum illud suis constitutionibus coercuerunt. De Hadriano testimonium extat *in l. 4. §. 2. & l. 5. ff. ad L. Cornel. de sicar.* Et Constantinus Imperator *in l. 1. C. de Eunuchis*

- 2 constituit, ut capite puniretur † qui eunuchos in orbe Romano fecerit. Ea poena capitalis per Justinianum
 3 mutata *hæc Novellâ 142.* (quæ juris mutatio † hoc loco
 4 notanda est) ex quâ, poena eunuchifantium † est talio, id est, ut qui alium castravit, vel castrari curavit, vel mandavit, ipse quoq; castretur, & idem subeat vitæ periculum, in quod alterum coniecit: quod si evaserit, ut bona ejus fisco vindicentur. Sed hæc poena in mari-
 5 bus duntaxat locum habet. Quòd si mulier † talis criminis rea sit, in eam poena est publicationis bonorum, & exilij sive deportationis. Quòd si volens & consentiens castratus fuerit, sive amiserit virilitatem, ille capitaliter punitur, ut retulit Ulpianus ex rescripto D. Hadriani *in l. 4. in fin. ff. ad L. Cornel. de Sicar.* quia nemo videtur esse dominus membrorum suorum *l. liber homo 13. ff. ad L. Aquil.* sed unusquisq; nascitur Reipublicæ *l. 1. §. & generaliter 15. de vent. in poss. mitt.* cui hæc exceptio applicatur: † nisi morbus in genitalia irrum-
 6 pens, sectionem seu castrationem postulaverit; ea namq; castratio, ipso permittente ægro, extra poenam est; præterquam enim quòd necessitas, quæ legem non habet, hoc suadeat & jubeat, nihil fit hic dolo; quippè quòd non libidinis vel avaritiæ causâ fit exsectio virilitatis, sed potius sanitatis recuperandæ. Sed hæc *Novella 142.* continens poenam talionis, hoc est, ut castrans rursus castretur, sublata sive correctâ est per Leonis *Novellam 60.* ubi constituit, ut castrans, decem auri libris in fiscum deferendis mulctetur, & decennium relegetur. Itaq; apud Christianos, & castrandi mos, & talionis prorsus in desuetudinem abiit.

NOVELLÆ CXLIII.
NOVELLA CXLIII.
De raptu mulieris.

767

SUMMARIA.

1. **R**aptus quis.

2. **R**aptus crimen vicinum est adulterio: ejus pœna num. 3.

4. **R**apta nuptias contrahens cum raptore, non vindicat sibi bona raptoris, præsertim parentibus non consentientibus num. 5. & 6. & 7.

8. **R**aptus quomodo vindicetur constitutione Carolinâ.

HÆc Novella pertinet ad interpretationem *l. unica C. de rapt. mulier.* Raptor † est, qui vel violentiâ, 1
volentem aut nolentem virginem, mulierem aut
viduam abducit. Ejusmodi raptus crimen vicinum est † 2
adulterio; imò interdum conjunctum habet [adulterium, quando videlicet nupta alteri vel desponsata
rapitur. Huic criminis Imperator † pœnam mortis, & 3
amissionis bonorum, raptæ mulieri attribuendorum
proposuit in *d. l. unicâ C. de raptu virginum.*

Cùm autem raptu commisso, sæpè inter raptorem
& raptam conjugium interveniret; disputatio orieba-
tur; *An in casum conjugij contrâ legis interdictum iniiti bona*
raptoris, † rapta mulier consequi debeat? Quod hâc Novel- 4
lâ decidit Imperator, ut scilicet rapta, nullo modo neq;
ex testamento raptoris sibi possit vindicare bona, sive
† substantiam raptoris, cujus nuptias elegerit, præser- 5
tim parentibus † non consentientibus; sed bona rapto- 6
ris ipso jure pertineant & transferantur ad parentes nu-
ptæ, qui in crimen non consenserunt: idq; statim à tem-
pore raptus. Quod si parentes consenserint † vel non, 7
amplius sint in vivis, bona tam raptoris, quàm cœtero-

rum criminis sociorum & participum, fisci juribus applicari, & patrem talem deportari jubet. Rationem addit: quia nefarios hujusmodi coitus, poenis corrigi, non præmijs honorari convenit: & certè indignus est auxilio legum & præmio, qui in leges est ausus committere, *arg. l. auxilium 37. ff. de minoribus Cujat. ad b. Nov.* Idem cavetur *Novellâ 150.* Ea enim nihil novi continetur: sed tantum confirmantur illa ipsa, quæ *Novellâ 143.* fuerant constituta. Ac fortasse potuisset ac debuisset Irnerius *ex d. Nov. 143.* & confirmatoriâ ejus *150.* sumere aliquam Authenticam, & subjicere *d. l. unica C. de rapt. virg.* quippe quæ per *Novellam* declaretur.

Cæterum de moribus nostris quoad hoc crimen, 8 videnda est constitutio criminalis† *Caroli V. artic. 118.* Ubi si quis alicujus uxorem, aut virginem honestam bonæq; famæ contrà mariti vel patris voluntatem dolo malo rapuerit & abduxerit, licet rapta etiam consenserit, potest à marito vel patre criminali judicio conveniri, ac legitimè convictus ex constitutionibus majorum, quæsito prudentum consilio, poenâ affici *Fac. l. unic. C. de rapt. fœmin. l. item lex Julia de vi in fin. ff. ad L. Jul. de vi pub. l. raptores 41. in pr. C. de Episc. & cler. Dixi pluribus ad d. constit. Carol. 18.*

NOVELLA CXLIV.

De Samaritanis.

SUMMARIA.

1. Samaritanis Imp. multum indulgit: sed postea aliud constitutum num. 2. ut omnium jurium civilium sint incapaces num. 3. additâ distinctione inter juniores & inter eos qui sunt provectioris ætatis num. 4.

5. Bapti-

5. *Baptismus & Catechismus quomodo distinguantur invicem num. 6. 7. 8.*
10. *Catechumeni qui,*
11. *Catechismus & baptismus conjungi cœperunt.*
12. *Exorcismus prodijt ex Catechismo.*
13. *Cognatio spiritualis ex baptismo, differt à cognatione ex Catechismo.*
14. *Catechismi in locum hodiè introducta est confirmatio.*
15. *Baptismus reiterari non debet : ejus ratio num. 16. & 17.*
Secus est in Sacramento cœna dominica num. 18. Ratio ejus num. 19.

HÆc Novella est Justiniani, de quâ ad *Nov. 129.* Ubi dictum est de hæresi Samaritanorum. Eos autem Julianus Apostata, odio Christianorū fovit, ut & tandem Regem in Samariæ regno elegerint, quem Justinianus Imperator armato exercitu oppressit, & gladio submovit teste *Nicephoro lib. 17.* Quæ turba hæreticorum, cum tandem diffusa esset, multi ex his ad fidem catholicam redierunt; idcirco Justinianus Samaritanis multum † indul-
 ferat, propter spem resipiscentiæ, ut quasi cives Romani, certo modo & formâ succedere possint ab intestato, vel ex testamento *d. Nov. 129.* Sed hoc beneficium eis rursus hæc Novellâ † tollit, & statuit, ut omnium jurium civilium
 sint incapaces, † idq; tamen sub conditione, si ad fidem
 Christianam conversi non fuerint. Distinguit autem Imperator, inter juniores, & inter eos qui sunt provectioris ætatis † & ad fidem Christianam melius converti possunt, quibus hic spatium definit, ut antequam † baptisma
 suscipiant, præcedat in his Catechismus, † & co per-
 cepto, tum demum solenni die baptismus eis impertiatur. Undè notandum est, quòd antiqua Ecclesia observave-
 rit

- rit circa illos, qui fieri Christiani primò cupiebant, certa temporum intervalla, quæ prius & quidem per certos exercitationum actus decurrere oportuit: adeòq; distinxerit Catechismum à Baptismo, qui actus diverso tempore in Ecclesiâ fiebant: solebant enim aliquot ante baptismum dies institui quondam adুক্তiores rudiores in religionis christianæ capitibus, quem *Catechismum* vocamus c. per *Catechismum* 2. de cognat. spirituali in 6. ubi expressè dicitur: Catechismus † præcedere baptismum. Et est *Catechismus* nihil aliud, quàm actus informationis, quo imbuebantur Ethnici vel infideles. Per quem Catechismus † dicitur contrahi compaternitas sive cognatio spiritualis, id est, si quis catechumeno assistat, tanquam sponsor, & pro infante respondeat, cumquè offerat sacerdoti c. contracto. Ext. de cognat. spirituali Et hi
- 9 *Catechumeni* † dicebantur nondum perfecti, sed tantùm inchoati Christiani, quasi nondum baptisati & Ecclesiæ infiti: quocirca etiam, quoties sacræ cœnæ Domini mysterium celebrabatur, exire jubebantur publica hac præconis voce, *Exite catechumeni, Missa est.*
- 10 Baptismus verò sequitur † Catechismus, qui *Baptismus*, est actus Ecclesiæ solennis, quo Catechumenus adultior, Symbolo aquæ baptizatur, & Ecclesiæ tanquàm membrum, sub præstatione juramenti, incorporatur & inseritur.
- Posteaquàm verò & parvuli recens nati ad sacrum
- 11 fontem admissi sunt, uno eodem † actu conjungi cæperunt & Catechismi & baptismi solennia, quæ antea distincta erant b. Nov. 144. remanente formula & solennitate
- 12 *Exorcismi*, qui non ex baptismo, sed ex Catechismo † prodijt: cum successu annorum, qui fuerunt ætate pro-

profectiores, maximâ ex parte ad fidem Christianam
conversi fuerunt; ut ideò separato actu opus non fue-
rit Joach. Steph. *lib. 2. Inst. juris canon. cap. 1. n. 39. & seq.*

Est tamen inter cognationem spirituales ex ba-
ptismo, & eam quæ ex Catechismo, † differentia quæ- 13
dam: nempe, quòd cognatio ex baptismo majorem
quàm cognatio ex Catechismo descendens, vim ha-
bet in matrimonio impediendo *c. contracto & c. ubi Cu-
jat. de cognat. spirit. l. qui alumnam 26. C. de nupt. Co-
varr. in Epitome in 4. lib. Decretal. p. 2. cap. 6. §. 4.* Sed in re-
formatis Ecclesijs Augustanæ Confessionis, conjugium
inter hujusmodi cognatos & agnatos non impeditur
Philipp. Melanch. *in Ethicis, capite de arbore consanguinita-
tis & affinitatis.*

Hodiè autem in locum illius Catechismi antece-
dentis baptismum, usurpatur in quibusdam Ecclesijs
Confirmatio † uti patet ex Ordinationibus Ecclesiarum 14
Augustanæ Confessionis addictarum.

Deniq; Imperator etiam constitutionem edidit
lib. 1. Cod. Ne sanctum baptismum iteretur. † Et quidem ge- 15
minatio sive iteratio baptismi, præter alia, ideò non ad-
mittitur: quia † baptismi gratiâ, fit Catechismus in 16
adultis; vel Catechismus & baptismus unico actu in in-
fantibus expeditur; quòd sacramentum vel juramen-
tum ligat hominem, ut Trinitati sit mancipium *teste Ter-
tulliano in Apologet.* Ut itaq; † in temporalibus nemo te- 17
netur jusjurandum semel domino territorij jure subje-
ctionis præstitum repetere, imò ne quidem sine perju-
rij suspitione iterare potest: Sic quoq; firmamentum
sacramenti vel juramenti, quo quis in baptismo creatio-
ni suo fidem addixit, sigilloq; regenerationis obsigna-

- vit, iterare nequit, nisi in foederis fracti suspicionem
 18 & periculum incidere velit. Secus est in *Sacramento* †
Cæne dominice, quod sæpè reiterandum est: quia ex-
 pressum ejus repetitionis mandatum extat *1. Corinb. ii.*
v. 25. At de reiterando baptismo nullum extat manda-
 19 tum Christi, vel † lex: ergò nec iterandum est. Latius
 videatur Jacobus Cujatius & Joachimus Stephani *ad b.*
Nov. 145. § 129.

NOVELLA CXLV.

De duce vis arcendæ.

SUMMARIA.

1. **Β**ιοκωλύτης *quale nomen.*
2. **D**uces in Phrygiâ constituti ut impressiones investigarent
num. 2. quorum potestas postmodum suspecta visa est, &
ideò sublata num. 3.
1. **Β**ιοκωλύτης † (vetus interpres βιοκωλύτας vertit, vio-
 lentia iuhibitores) speciale fuit nomen Ducis, qui
 Imperium habuit in Phrygiâ, & alijs plerisq; locis,
 2. constitutus eo fine, † ut vim, impressionem, depræda-
 tiones, & grassationes in provincijs investigaret & ar-
 ceret: cùm verò ejusmodi ducum potestas suspecta ef-
 3. fet Imperatori, sustulit † eos, officiumquè eorum assi-
 gnat præsidibus provinciarum, ut quisq; in ea, quam re-
 git, pacem publicam tueretur, & grassatores & latrones
 compescat *b. Nov. 145.* cui aliàs titulus est: *lit de cætero*
nullam licentiam habeat dux aut biococolysa Lydia & Lycaonia
in Phrygiam utramq; & Pisidiam advenire. ubi Gothofre-
duſ lit. b. Cujat. ad Nov 8. pag. 71. & ad hanc Novellam 145.
Adde scripta ad Nov. 8. num. 19.

NOVELLA CXLVI.

Ut liceat Hebræis seu Judæis secundum traditam legem sacras Scripturas latinè, vel græcè, vel aliâ linguâ legere.

SUMMARIA.

1. *Sacra literæ sunt legendæ quâcunq; linguâ: Ratio num. 2.*
3. *Amen, quid denotet.*
4. *Bibliorum græcæ linguæ variæ versiones: sed Imp. patet versionem septuaginta Interpretum esse optimam.*
5. *Bibliorum latina versio probatur ea quæ est Aquila.*
6. *Sacra literæ non solum debent legi, sed etiam res ipsæ degustari: Sunt legendæ eo fine, ut secundum earum præscriptum vivamus & num. 7.*
8. *Judæi in Imperio Romano semel recepti, tolerari, nec à quovis in corpore vel bonis offendi debent num. 8.*

Historia Interpretum græcorum septuaginta Testamenti veteris num. 9. & quis fuerit Aquila, Latina versionis author num. 10.

IN hâc Novellâ tradit Imperator, quâ linguâ legere oporteat sacras literas, † videlicet, quâcunq; linguâ (nec probat versutiam Judæorum, qui, quò facilius linguæ Hebraicæ ignaros imponderent, non aliam quàm Hebraicam linguam recipiebant) adeòq; non solum Hebraicâ linguâ utendum esse in lectione sacrorum librorum; sed græcam etiam assumendam: neq; hanc tantum, sed etiam omnem aliam linguam, quæ sit nota & familiaris auditoribus, pro ratione cujuscunq; loci, sive, quæ à populo intelligi possit † Ratio addi-
tur in ipsâ Novellâ: quia scilicet auditores, cùm recitationes sacrarum literarum in Ecclesiâ audiunt, debent

- 3 dicere AMEN, † id est, approbare suo sensu ea, quæ legi audiverint. Hoc autem in lectione vel auscultatione linguæ exoticæ peregrinæ atq; ignotæ fieri nequit: quæ ratio confirmari potest autoritate Pauli in 1. Epist. ad Corintb. & Romanos.

Sic circa mysteria sacra, constituit Imperator Novellâ 137. cap. ult. divinam precationem, non in secreto, sed palàm debere pronunciari, quando sanctum baptismus confertur: & eâ quidem voce quâ à populo exaudiatur & intelligatur; *Ut nimirum inde animi auditorum ad maiorem devotionem & Dei laudationem ac benedictionem efferantur sive excitentur*: quasi dicat; quòd fieri non potest, si nihil eorum, quæ dicuntur in sacris, intelligant, nihil exaudiant. *sup. ad dict. Nov. 137. num. 10. & 11.*

- 4 Quoniam autem græcæ linguæ seu versionis bibliorum facta est mentio; sciendum est, diversas fuisse † interpretationes græcas. Sed Imperator, præ cæteris, probat versionem *septuaginta* (quod ita brevitatis causâ dicitur cum 72. fuerint) Interpretum, tanquam exactiorem omnibus alijs, in Ecclesijs servandam. In latinâ verò † versione, discrimen facit hoc, ut non omnes admittantur translationes, sed præcipuè admittendam esse *Aquila* versionem latinam: reliquas verò excludit Cujat. & Joach. Steph. *ad h. Nov.*

- 9 Quia autem de septuaginta Interpretum græcâ versione diximus, & res est memoratu digna; addam adhuc paucis historiam de septuaginta Interpretum translatione; *Res ita se habet*: Cum Ægyptius † Rex Ptolomæus, cognomento Philadelphus, qui fuit unus ex Alexandri Magni successoribus, insignem Alexandriæ instituisset bibliothecam, eamq; omnis generis libris

bris optimis refertam esse cuperet, audivissetq; etiam Hebræorum sacras literas celebrari, sed quæ ad illum usq; diem non nisi ipsorum vernaculâ & Chaldaicâ lingua continebantur; cogitationem laudatissimam, planèq; Regiam suscepit, quânam viâ ac ratione illos quoque libros adipisceretur, & in linguam græcam transferri curaret. Ejus enim linguæ noticia & usus tum latius patebat, quàm vel Romana, vel ulla alia, ut ex Oratione Ciceronis *pro Archiâ Poetâ*, constat. Itaque hoc studio flagrans Rex, Hierosolymam misit legationem, ad summum sacerdotem, qui tunc rebus præerat, cum amplissimis donarijs, petens, & librorum illorum sibi copiam fieri, & delectos aliquot viros unâ mitti, qui utriusq; linguæ gnari, ex Hebræis, Græcos facerent. Rem æquam cum oraret Rex, facile obtinuit, ut ex XII. tribubus Judaici populi eligerentur seni, qui utriusque linguæ benè gnari essent; ac unâ cum libris divinæ legis futuri interpretes eorundem mitterentur. Eos 72. delectos viros (licet vulgò brevitatis, &, ut ajunt, rotundandi numeri causâ septuaginta appellari soleant) Rex perbenignè accepit, varijsq; quæstionibus eorum dexteritatem tentavit: sicut tam Regis quæsitâ, quàm ipsorum responsa sive apopthegmata libello brevè descripsit Aristéas. Deindè post convivium ipsis præbita, dimisit eos, ut ad laborem versionis accingerentur: sed quò liberiores essent à strepitu urbano, & sine impedimento huic operi quàm attentissimè incumberent, secessum ipsos quærere jussit quietissimum in Pharo insulâ, & singulis domunculas sive cellulas assignavit, vel, ut Imperator noster hic, alijq; volunt, binos ac binos conjunxit, jussitquè, ut tandem quod elaborâssent

singuli vel bini in commune conferrent. Ibitum apparuit tanta horum Interpretum inter se consensio & concordia, ut omnes non solum eadem sententiam uterentur in translatione, verum etiam iisdem verbis, nullo discrepante. Unde facile erat unicuique intelligere, hanc tam admirandam rem, non sine divino Spiritu gestam esse, à quo etiam scriptura divinitus allata & inspirata fuerat. Nec dubitat Irenæus *lib. 3. adversus hæreses Valentini & aliorum cap. 5.* pronunciare: *Unum & eundem Spiritum Dei esse, qui in Prophetis primum præconaverit, quis & qualis esset futurus adventus Christi; Deinde in senioribus illis 72. interpretatus sit bene, quæ bene prophetata fuerunt: Tandem & in Apostolis annuntiaverit, venisse plenitudinem temporum adoptionis, & proximasse regnum cælorum, & inter homines inhabitare Emmanuel.* Hanc insignem historiam ex Philone *lib. de vitâ Moysis.* Josepho *lib. 12. antiq. Judaic. cap. 2.* Irenæo, in *d. alleg. loc.* Justino Martyre, in *parænetico ad Græcos* refert D. Rittershusius *p. 1. cap. 1. num. 19.* ubi addit; hanc pulcherrimam harmoniam atque consensionem inservire nobis debere ad *ωληροφειαν* fidei nostræ Christianæ, eamque confirmare. Ad datur Gothofredus *ad Nov. 146. lit. t.*

- 10 Idem etiam tradit, quis fuerit ille † *Aquila*, cujus versionem latinam Bibliorum permittit legi Imperator *b. Nov.* Fuisse scilicet ipsum natione Ponticum, Sinopæ natum, in religione Græcâ seu Ethnicâ, ac Adriano imperante floruisse; deinde Christo nomen dedisse, & Hierosolymis baptisatum. Tandem Christianismo reprobato, Judaicam religionem amplexum, & 330. annis post 70. Interpretes, versionem fecisse novam, quæ multis in locis à 70. discrepat, attestante Imperatore in *b. Nov.* Gothofr. *ad b. Nov.* No-

Nominat præterea Imperator, sed damnat *ἡγεμονίαν*, quo vocabulo, non intelligit translationum prædictarum aliquam, sed traditiones humanas, & observationes Pharisaicas, & fabulas Judaicas, uti interpretatur Cujatius *ad b. Nov.* ex Hieronymi varijs locis.

Tradit etiam Imperator hanc Novellâ, quo fine legendæ sint sacræ scripturæ; scilicet, ut secundum *†* earum præscriptum vitam & studia nostra instituamus, sive, *ut idem alijs verbis repetit*, dum scientiam sacrorum librorum amplectimur, ad meliora perdiscenda reddamur aptiores *b. Novellâ cap. 3.*

Præterea ex hâc *Nov. 146. & Nov. 45.* intelligitur, Judæos semel receptos in Imperio, & pacificè viventes tolerari, nec *†* promiscuè à quovis in corpore vel bonis offendi, sed unâ cum Christianis jure gentium & societatis humanæ frui debere *arg. tot. tit. C. de Judæis & Nov. Leonis 55. & tot. tit. Ext. de Judæis & Sarrac. Aurea bulla tit. 9. Policen Ordnung de anno 1530. von Juden & de Anno 1548 cod. tit. & de anno 1577. tit. 20.* Et ita respondit Oldradus *consil. 87. Incip. quæritur an Princeps: & post eum Natta consil. 620. num. 22. Sixtinus de regalibus lib. 1. cap. 5. num. 16. 19.* Coeterum recepti, ad fidem Christianam non possunt cogi: quia fides non jubetur, sed suadetur. Ad legendas tamen sacri canonis interpretationes, de jure Justinianæo adiguntur *b. Nov. 146. & ut secundum leges vivant, & tenuioris fortunæ homines suis non divexent usuris arg. d. Policen Ordnung de anno 1530. tit. von den Juden in fine.* Deniq; religionis falsæ sectatoribus, quibus in provincia vel civitate collegium aut domicilium est concessum, violentiam non esse inferendam, probant textus *in l. nullus l. die Sabbati*

C. de Judæis l. Christianis C. Ne christianum mancipium. Ex quibus textibus, pacificatio religionis cum Pontificijs facta defendi potest D. Cothm. *ad tit. C. de Judæis in 2. notabili.* Ubi addit; eodem textu, alia quoq; fœdera, cum diversæ religionis sectatoribus, salvâ pietate, conscientia bonâ, & sincerâ fide, propter utilitatem publicam, vel pro communi defensione facta, probari & iusta censerî.

Prout etiam collegium confœderatum societatis Hansaticæ, quod propter necessariam defensionem, & mutuum commerciorum usum cum exteris & vicinis, initum, bono publico, ac superioris autoritate nititur, adeoq; legitimum est, in tantum, ut etiam jus indicendorum conventuum, & emittendarum legationum habeat. Videantur Recessus Imperij de anno 1566. §. *die an vnd Sehe Städte belangend* / itemque, intitulierte der vereinigten Teutschen Hanse Städte furke nothwendige versantwortung wider ehliche Schrifte / darin Hansisch Bund vor eine verbotne liga, faction vnd conpiration &c. übel angezogen vnd außgeruffen wird.

NOVELLA CXLVII.

De indulgentia reliquorum tributorum.

S U M M A R I A.

Reliqua quid num. 1. Differt indulgentia à relevatione sive relevia num. 2. beneficium indulgentiæ ad quos non referatur num. 3. Arcarij qui sint num. 4.

EX indice Reginæ, Cujatius ponit ita hujus Novellæ titulum, *de indulgentiâ reliquorum tributorum*, seu, ut ea quæ præfectis, aut largitionibus, aut rebus Cæsa-

Cæsaris privatis, in quâcunq; specie, auro, argento, frumento, &c. debentur in *reliquis*, † hoc est, residuis post subductas rationes sive calculum, vel pensitationem tributorum, seu, ut nunc loquuntur, *Restis*, à primo anno indictionis sui Imperij, usque ad septimam indictionem & sic per 22. annos indulgeantur, hoc est, remittantur: per quam liberalitatem, Imperator, ut & ipse legem à se commendat, ad subditorum utilitatem respexit, ne eorum fortunæ tributorum collationibus nimium prægraventur: Sed verè scribit D. Wefenbecius in *Oeconomîâ suâ ad b. Nov.* hoc genus liberalitatis & munificentiae nunc rariùs esse, postquam in mores abiit, non dare, subditis, nec remittere, sed auferre, neq; tondere tantum pecus, verum & deglubere. Differt itaque indulgentia à relevatione † *Indulgentia* dicitur, quoties præterita tributa remittuntur: *Relevatio* sive relevia, quoties futura: *Illâ* præteritum, *hac* futurum tempus respicit.

Coeterum Imperator provincialibus collatoribus indulget reliqua, & quidem sub hac conditione, ut à Fisco vicissim hujus causâ ex præterito tempore nihil exigatur, præcipuè sportularum nomine. Non itaque indulget † ea quæ tractatores provinciarum, vel scri- niarij, id est, canonicarij, vel arcarij fisco jam confessi sunt, vel constituerunt se soluturos. Et *arcarios* † eos vocat, qui his pecunijs exigendis recipiendisq; præpositi sunt, quæ in arcam præfecti Prætorio (quæ eadem & mensa dicitur) inferuntur *ut in tit. C. de susceptorib. & arcarijs* Excipit etiam Justinianus ab hac indulgentiâ discussores pecuniarum civilium & operum Cujat. & Joach. Steph. *ad b. Nov.*

EXPLICATIO
NOVELLA CXLVIII.
De reliquis.

SUMMARIA.

1. **D**istinctio inter hanc & præcedentem Novellam & numero 2.

1 **C**onjunctius *ad b. Nov.* distinguit inter hanc, & præcedentem Novellam; quod, quæ præcedit, indulgentia † sit Justiniani, hæc verò indulgentia, Justiniani Curpalatæ. At Gothofredus scribit, eam constitutionem † non esse Justiniani Curpalatæ, sed Justiniani, indicare verba subjecta Novellæ huic *Dat. Constantinop. DN. N. Justiniani.*

NOVELLA CXLIX.

De Præsidibus.

SUMMARIA.

1. **N**ovella hæc est Justiniani: vult ut creentur præsides sine ullâ cautione num. 2. & qui industrij sint ad gubernandum num. 3.

1 **H**æc Novella, uti & præcedens, est Justiniani, † & vult, ut creentur præsides sine ullo impendio,
2 cautione † fisco præstita, tributorum nomine, ut *Nov. 8. & Nov. 134.* & assignat Episcopis nominationem præsidum, ut si decesserit ex provincijs præses, ad nominationem Episcopi, alius præses in eas mittatur. Hac tamen adjunctâ formulâ, ut talis nominetur, qui
3 industriâ † & lege gubernet Joach. Steph. *ad b. Nov.*

NOVELLA CL.

De eâ quæ raptori nubit.

SUMMARIÆ.

1. **H**Ac Novellâ confirmantur ea ipsa, quæ antè fuerunt constituta num. 2.

IN hâc Novellâ nihil† novi continetur: sed tantum
confirmantur illa ipsa† quæ fuerunt constituta No-
vellâ 143. ubi dixi, quòd raptus crimen sit gravissi-
mum, cum videlicet raptor vi abducit mulierem, vi-
duam, vel virginem sanctimonialem *tor. tit. de rapt. virg.*

NOVELLA CLI.

Ne decurio vel cohortalis in judicium
vocetur sine jussione Principis, insinuatâ
præfecto prætorio.

SUMMARIÆ.

1. **D**Ecurionum privilegium: quod extenditur ad cohortales
num. 2.

3. Cohortales qui.

7. Cohors, non Judæorum sed militum fuit.

Sententia Rubricæ est; Ne decurio aut cohortalis perdu-
scatur in jus, sistaturvè judicio, citrà jussionem Principis,
quæ insinuetur præfectis. Inter alia namq; privilegia
decurionum, hoc† unum est, ne ex unâ provinciâ litis
causâ trahantur in urbem, vel aliam provinciam Nov. 48.
Idem hæc Novella dat† cohortalibus publici negotij
gerendi causâ, utrisq; sub hâc conditione, nisi evo-
centur jussione sacrâ, simul ac præfecti prætorio: idq;
ideò, quòd uterq; non temporale, sed perpetuum gere-
bat officium in provincijs *l. præsidis C. reb. de credit.* Co-
hortales erant† officiales præsidum ut *in tit. C. de cohor-*
talib. Cohors, non Judæorum, sed militum† fuit Jacob.
Cujat. & Joach. Steph. *add. Nov.*

Ne sacræ formæ seu iussiones de publicis causis valeant sine approbatione præfectorum prætorio.

SUMMARIUM.

1. **S**acræ formæ quid? non aliter robur accipiunt, quàm si præfectis prætoriorum insinuata sint.
2. *Sacrum sæpè ponitur substantive, pro rescripto Imperatoris. Sacra iussiones quid ibid.*

ET hanc, & præcedentem Novellam, Justinianus promulgavit ad suggestionem Johannis præfecti prætorio orientis: Summam hujus & illius *ibidem* adnotavit. Hoc nimirum constituit Imperator hoc loco, ne sacræ formæ de causis publicis, veluti, de operibus publicis, aliter robur accipiant, quàm si gloriosissimis prætoriorum præfectis insinuata sint † vel fuerint, atq; ità ab insinuatione robur acquirant, idquè tantum in publicis causis, non etiam privatis: quippè quòd hæ iussiones sacræ Imperatoris, juris ordinem in processu vel ipsum jus ferendi in sententijs quicquam mutare, non possint Jacob. Cujat. & Joach. Steph. *ad b. Nov.*

Nominavi modò *formas sacras*: quod nomen Imperialibus rescriptis tribui solebat, itemq; & illi juri, quod præfectus prætorio condebat, ut videre licet in *l. 2. C. de præfect. prætorio orient.* Cujat. *in parat. ibid.*

- 2 De sacris iussionibus & formis, hoc quoquè notandum; sæpè substantive sive absolute poni *sacram* † sive *sacrum*, pro rescripto vel Epistolâ Imperatoris: quomodò aliquoties hoc vocabulum reperiri in actis Synodi Ephesinæ, & aliorum conciliorum ab Impp. convocatorum, notat Rittersh. *p. 2. cap. 1. n. 13. & seqq.*

De infantibus expositis.

SUMMARIÆ.

1. **I**nfantes expositi, si dominus eos exposuit, liberi fiunt.
Infantum expositionis crimen est à sensu humano alienum num. 2.
3. Poena hujus criminis ex hac Novellâ, & constitutione Carolinâ, ubi distinguitur, an infans expositus vivus manserit, an verò mortuus num. 4. & 5.
6. Infantium expositorum alimentatio ad quem pertineat? discutitur.

Rubrîca est, de *infantibus expositis*: ut qui exponunt, legitimis poenis subjiciantur. Infantes autem expositi liberi fiunt, † videlicet, si eos dominus exposuerit: quin etsi servitutis conditio demonstretur l. 3. & tot. tit. C. de infant. expos. postmodum tamen in servitutem non possunt repeti à quovis cont. l. 1. & 2. C. de infantib. expos. Cæterum expositionem infantum multis verbis exaggerat Justinianus hac Nov. 153. dùm appellat crimen à sensu humano † alienum, & quod ne à barbaris quidem ullis credibile sit admitti. Pro poenâ † Imperator in hac Novellâ irrogat mulctam quinq; librarum auri, non solum ipsi exponenti, verum etiam Magistratui non vindicanti crimen, sed conniventi. Moribus nostris observatur discrimen, quod introduxit sive confirmavit † Imp. Carolus V. in constit. criminali artic. 132. an nimirum infans à matre expositus, mortuus, an verò in vitâ remansit: Priore casu, mater † quæ infantem suum exposuit, capitali supplicio affici jubetur; quippè quæ suâ expositione causam mortis præbuit,

Posteriori casu, jubentur consuli collegia *Jctorum*, quæ pro ratione circumstantiarum arbitrariam pœnam constituent: dixi hâc de re *ad dict. constit. Carol. artic. 142.* Imp. Valentinianus, Valens & Gratianus judicant, exponentes debere subiacere animadversioni, quæ constituta sit *l. 2. C. de infantib. expos.* sed quæ & qualis illa sit animadversio, non exprimunt.

Hoc crimen olim frequentissimum fuisse, satis apparet ex constitutionibus Imperatorum *sub tit. C. de infantib. expos.* cui obviandum meritò esse, censuit sua hâc constitutione: cum quâ conferri debet *l. ult. C. de infantib. expos.* Giphani. *ad l. 1. C. dict. tit.* Quæstionis hoc loco est; Ad quem spectet alimentatio† infantum expositorum, quorum parentes & cognati ignorantur? Antonius Tessaureus *decis. 118.* aliquot opiniones recenset: quosdam nimirum velle hoc onus incumbere Ecclesiæ: quosdam dicere, illud incumbere Principi, vel Vasallo, qui est dominus loci, ubi infans exponitur; quosdam sentire, hoc spectare ad communitatem: At Tessaureus tenet, quod tale onus spectare debeat uniformitèr ad Ecclesiam, Vasallum & communitatem: & pro hâc suâ sententiâ allegat Novellam *constit. banc 153. cap. 1. §. quia sancimus.* ubi Justinianus vult, istis subveniendum ab Archiepiscopo, & à totâ illi suppositâ Ecclesiâ: quod Tessaureus interpretatur, pro omni fidelium congregatione, tam Laicorum, quàm Clericorum, & etiam à magistratu laico, cum etiam præfecto præcipiat, ut illis opem ferat *d. decis. 118. num. 4.* Sed & Martinus Colerus *in tract. de alimentis lib. 1. cap. 17. num. 42.* concludit, expositorum infantum nutritionem incumbere magistratui loci, in quo inveniuntur *alleg. l. sancimus 19. C. de*

de SS. Eccl. l. orphanotrophos 31. C. de Episc. & cler. Nov. 131. cap. ult. ubi addit, ita pronunciatum esse, se scire. Ratio est: quia quando quis moritur, qui nullum reliquit agnatum vel cognatum, tunc ejus bona, utpotè vacantia, tandem pertinent ad fiscum l. vacantia 4. C. de bonis vacantib. si igitur hoc casu commodum hereditatis ad fiscum magistratus pertinet; ratio exposcit, ut eodem casu etiam onus alimentorum ad eundem spectet l. secundum naturam 10. de reg. jur. l. 1. ff. de legitt. tut. §. unic. vers. quia plerumq. Instit. de legitt. patron. tut. l. quo tutela. de reg. jur.

NOVELLA CLIV.

De his qui in Osdroënâ incestas
nuptias contrahunt.

SUMMARIA.

1. **N**ovella hac, uti & Novella 139. Topica est: Illa continet speciale indultum concessum incolis Syndios & Hebræis Tyrijs: hac verò Novella, indulget habitatoribus Osdroënæ & Mesopotamiæ in præteritum incestas nuptias, contra generalem definitionem Novellæ 12. num. 2. In futurum autem graviter punit incestum num. 3. ejus ratio num. 4.

Utraq; Novella, tunc 139. tunc etiam 154. est topica; Utraque item ad præterita incesta refertur. Illa namq; indulget† incolis Syndios & Hebræis Tyrijs, quibus gratiam fecit Imperator diremptionis matrimonij, & aliarum quoq; poenarum incesti: Hâc autem gratiam facit habitatoribus Osdroënæ & Mesopotamiæ poenarum jam commissarum, propter nuptias incestas

- cestas contractas: His, *inquam*, provincijs, hæc *Novella Justiniani 154.* & *Justiniani Novella 3.* in præteritum incestas nuptias indulgent, contra generalem definitionem† *Novellæ 12.* qui quidem vel ideò majori veniâ digni visi sunt Justiniano, pariter & ejus successori Justiniano I I. quia ex vicinitate & consuetudine Persarum, partim ignorantia legis ducti, partim amoris impatentia superati, partim pravis exemplis corrupti, talibus assuefecerant. Sed in posterum, & Justinianus, & Justinus, tali matrimonio omnibus indistinctè vetuerunt, adeò etiam ut duriores voluerit esse poenam ejusmodi nuptiarum incestarum in† futurum *b. Nov. 154. 1.* ubi sine ullâ distinctione personarum capitis poenâ plectuntur, qui in illis provincijs incestas contrahunt nuptias: idq; ob frequentiam delictorum, quòd nimirum† multi se hoc crimine polluerent: nam apud Persas adeò consue- ta fuisse incesti crimina, docent historiæ, ut pro criminibus non haberentur: Nam ne à matribus quidem absti- bant: *undè Catullus;*

Nam Magus ex matre & nato nascatur oportet;

Si vera est Persarum impia religio.

NOVELLA CLV.

Ut matres tutelæ rationibus
obnoxia sint.

SUMMARI A.

Omnis tutor tenetur rationes administrationis reddere, etiam si ille sit pater num. 1. Sed quid si tutori redditio rationum remissa à patre pupilli? num. 2. & quid si pupillus jam pubes factus suo tutori liberationem reliquis- set? n. 3. *Novella hæc rectius inscribitur adfirmativè num. 4.*

num. 4. ejus occasio num. 5. decisio questionis propositæ, sive ipsa pragmatica sanctio, quæ undè sic dicatur n. 6. & 8. Per banc Novellam derogatur l. ult. C. Qui & adversus quos num. 7.

Tutela pupillorum naturali ratione nititur §. *impubes* Instit. de Attil. tut. l. 1. de minorib. Sed ut minoris ætatis lubricum alterius tutelæ & fidei committimus: ita par est, eum, qui tutor delectus est, verè tutorem esse, non prædonem: & justam suæ administrationis rationem reddere. Et hinc Justinianus voluit quodammodò statim admonere unumquemque sui officij, & ne adeò fidat suæ authoritati, ut speret sese impunè fallere fidem posse d. §. *impubes*. Ac ne ullo nomine confidat sese eximere necessitate † rationum reddendarum, in universum traditur, omnes tutores cogi reddere rationes: quod etiam disertè scribit Ulpianus l. 2. §. *rationibus*. de tut. & rat. distr. Nec parentes quidem hoc jure liberantur; quia & matres tutelæ rationibus obnoxia sunt b. Nov. 155. Sed nec illud tutorem juverit, quod ei pater pupilli testamento remiserit † necessitatem reddendæ rationis, jussertq; eum esse ἀνεκλόγητον a quo tutelæ ratio non reposcatur. Quamvis enim eo nomine fiat, ut non ita scrupulosè excutiatur, nec tam morosa fiat indagatio quarumcunque rerum etiam minutissimarum, levi fortassis culpa aliqua deperditarum: non tamen liberabitur ab omni ratione reddendâ l. ita tamen §. *quidā decedens* ff. de administ. tut. Nam & eâ remissâ, nihil aliud remissum intelligitur, quàm ne scrupulosa inquisitio: non autem ut id remittatur, quod dolo vel fiat fraude factum fuerit l. si servus vetitus de legat. 1. l. non solum debitorem §. pen. ff. de liberat. leg. Idem etsi pupillus

- 3 jam pubes factus, suo tutori liberationem † reliquisset, aut adolescens curatoribus, testatus etiam sese omnem rem suam gessisse: nihilominus enim & reliquorum & fraudis ratio reddenda est *l. Aurelio §. Cajus ff. de liberat. legat.* quanquam si id tutori parenti legatum esset, præsumtio sit, propter naturalem affectum omnia videri concessa, nisi aliud sensisse testatorem, ab heredibus ejus approbetur *l. Aurelius §. Titius d. tit. l. tutor decedens eod. tit.* Adeò leges noluerunt de vitari necessitatem rationum reddendarum. Quin & Magistratum jussuerunt esse ὁπὲρ θυγῶν, qui ex administratione rerum teneatur *Baldum. ad d. §. impuberes.*

- 4 Ex præcedentibus itaq; videre est, rectè hanc *Nov. 155.* concipi adfirmativè, in hunc modum, *oportere matres † subjacere tutelaribus rationibus, Vel: Ut matres tutela rationibus obnoxie sint.* Et quamvis D. Cujatius negativè *Novellam* inscribat hoc modo: *Ne matres tutela rationibus obnoxie sint;* ipsa tamen expositio Cujatij planè est contraria inscriptioni: Nam in ea similiter affirmativè concipitur, & traditur regula: matres, quæ tutelam aut curationem filiorum gesserint, rationibus reddendis obnoxie sunt, præsertim si iterùm nubant *Nov. 22.* Et ad dictam *Novellam 22 pag. 146.* idem scribit: matrem, deficientibus testamentarijs & legitimis, tutelam filiorum gerere posse, si modò juraverit, se iterùm non nupturam, & renunciaverit *SCto Vellejano:* sed si contrà fidem jurisjurandi iterùm nubat, non redditis rationibus, nec perito alio tutore, filij habent tacitam hypothecam tam in vitrici quàm in matris bonis, quia fraudem cum eo participasse mater videtur *l. 2. C. Quando mul. tut. offic. Cujat. d. loc.*

Hæc

Hæc autem Novella vocatur ab Imperatore *pragmatica forma*, sive, *pragmaticus typus*. Occasionem ejus præmittit etiam hanc, quod Sergius moriens reliquerit 5
 filiam unicam *Martham* adhuc juvenculam; cum matre *Auxentiâ*, quæ mater, ut tutelam filiæ suæ *Marthæ* gereret, jurejurando apud acta præstita promisit, se non transituram ad secundas nuptias, ut est in *Constit. Valentiniani, Theodosij & Arcadij in l. 2. C. Quand. mul. tut.* (quæ tùm temporis adhuc obtinebat & in ulu erat, ut scilicet mater tutelam liberorum suscipiens jusjurandum illud præstaret; nam Justinianus primùm *Nov. 49. cap. 2.* deindè *Nov. 118. cap. 3. vers. mulieribus* tùm utrique remisit necessitatem jurandi, uti traditum est *ad d. Novellam 94. num. 2. & seqq.*) Mater ea in inventarium pauca admodùm contulerat bona, quasi scilicet substantia defuncti fuisset exigua. Tandem neglecta jurisjurandi religione, transitum fecit ad secundas nuptias, quas tamen priùs ejuraverat; filiæ verò Petrum quendam tutorem suo loco nominavit. Cùmq; puella *Martha* vix tredecim annos nata esset, Petrus ille tutelam deposuit: & puellæ jam puberi persuasum est, non solum, ut peteret curatorem, qui minoribus dari solet; sed etiam, ut conscriberet apochas, quibus matrem ab obligatione tutelæ, renunciâns omnibus juribus & actionibus, quæcunque ipsi competere possent, occasione ratiociniorum tutelarium: quas apochas etiam illa fecit, cùm esset sola in quodam cubiculo, nec per ætatem satis intelligeret quicquam illorum quæ agerentur. Tandem procedente tempore cùm jam sensisset, quid adversus se actum fuisset, petijt bona paterna sibi à matre restitui, prout leges volunt ac jubent. Illa verò nul-

las rationes volebat admittere: sed, ne sine prætextu juris injustè agere videretur, objecit filia *l. ult. C. qui & advers. quos in integ. restit.* quâ constitutione Justinianus denegaverat liberis restitutionem in integrum adversus parentes, quasi ab illis in administratione rerum fuissent circumscripti. Replicabat Martha filia, istam legem non loqui de matribus quæ, posteaquàm liberorum suorum curam suscepissent, ad secundas nuptias migrarunt; sed agere de casibus & modis longè diversissimis. Hæc omnia libello supplici complexa, Martha proposuit Imperatori nostro, petens dicta *l. ultime* interpretationem claram & perspicuam. Ad hanc supplicationem rescripsit Imperator: decidens hanc

6 controversiam per formam † pragmaticam, & quidem secundum Martham filiam, contra matrem Auxentiam. Ait enim, *d. l. ult.* nihil facere ad rem, neque pro Auxentiâ, quæ filia suæ fuerat tutrix, sed potius ipsam dictâ lege abuti. Quocircâ non prohiberi Martham petere restitutionem in integrum adversus matrem; cum proponatur, nondum attigisse 20. ætatis annum; ut ita tempora restitutionum, quæ dantur minoribus, nondum exierint, quorum terminus est demum vicesimus annus *l. ult. C. de temp. in integ. restit.* Quod autem *ad l. ult. C. Qui & advers. quos* pertineret, eam ad præsentem casum nihil facere; quod idem etiam jam antè objecerat matri suæ replicando. Quin potius aliam legem Imperator laudat postea à se latam, quâ constituerit tutores non antè posse suscipere tutelâs pupillorum, quàm tempore constitutionis sive confirmationis suæ deposuerint, se pupillos non indefensos relinquere velle: Cujatius (quem sequitur Gothofredus) putat

tat intelligendam *l. ult. §. personis 2. C. de administ. tut.* cui contradicit Rittershusius, existimans intelligi *Novellam 72.* quâ tutor jubetur iusjurandum præstare, & fatisdare, quod velit omnia ad utilitatem pupilli agere. Idemq; matri tutelam liberorum suscipere volenti incumbit: quæ si alium liberis suis tutorem nominare, velit, suo periculo, & cum discrimine rerum suarum, id est, hypothecâ tacitâ, hoc fecerit. Concludit igitur Imperator, posse Martham etiam adversus matrem uti restitutione in integrum, cœterisq; omnibus juribus ac remedijs, quæcunque leges minoribus indulserunt, ut itâ contrâ matrem actio tutelæ & distrahendarum actionum competat.

Summa itaq; hujus Novellæ † est; matrem, quæ liberorum tutelam administravit, postquam ad secundas nuptias transierit, non esse immunem à reddendis rationibus; & si liberi suâ apochâ & liberatione datâ matri vel aviæ docere possint, se læsos esse, & adhuc in minori ætate, vel intra tempora restitutionis in integrum constitutos, posse eos adversus apocham integri restitutionem petere. Undè bene monet Rittershusius *parte 8. c. 7. n. 9.* debuisse Authenticam quandam sumi ex hac *Nov. 155.* ac subjici dictæ *legi ult. C. Qui & adversus quos &c.* utpote cui derogatur per *d. Nov. 155.* Cur autem hoc factum non sit, hanc reddit rationem: quia Irnerius dictam *Novellam* non habuit. Neq; eam extare, etiam in veteri translatione: imò ne quidem apud Julianum in *Epitome Novellarum*.

Deniq; cum superius dictum fuerit, de *pragmatica sanctione*: tenendum est, eam esse † pragmaticum rescriptum, non solum Principis, sed ex sententia publici con-

filiij, adeoque de consilio Procerum, ad preces *Universitatum*, puta, *Civitatum*, *Collegiorum*, *Ecclesiarum*, *corporum* &c. emissum; inde deducto verbo, quod *pragmaticis* sive *viris rerum forensium peritis* in consilium adhibitis, *publicatum*. Cujusmodi *pragmaticæ* sanctiones hodie sunt constitutiones, quæ in Imperio Romano per Cæsarem de consilio Electorum, Ducum, cæterorumque statuum Imperij promulgantur *D. Cothm. ad Rubricam Codicis Justiniani num. 46.* Talis *pragmatica* sanctio etiam est *Constitutio Caroli V. Ut fratrum filij si soli sint, succedant patruo in capita.* Et dicitur ejusmodi *Constitutio Principis* sive *Imperatoris* in Comitibus vel auditorio Principis super negotio aliquo controvertito cum causæ cognitione de consilio Procerum & sapientum facta & publicata, *Sanctio pragmatica*, ad differentiam aliarum sanctionum, quibus controversiæ & causæ privatorum per rescripta & subnotationes à Principe dirimuntur *l. fin. & in Rubric. C. de divers. rescript. & pragmat. sanct. l. lege pragmatica C. de domestic. & protect. lib. 12.* Quin & alias sanctio largissimè accipitur de toto juris corpore *l. 1. §. omni C. de vet. jure enucl.* aliquando strictè de una aliqua lege *l. sanctio ff. de pœnis.*

NOVELLA CXLVI.

De sobole cum colonis partienda.

SUMMARIA.

1. *Adscriptitij quando matrimonium contrahabant cum aliis adscriptitiis & liberos procreabant, utrum liberi patrem, an verò matrem sequantur? quod ex hac Novellâ traditur num. 2.*

Hæc

HÆc Novella est de sobole partiendâ inter rusticos & ser-
 vos, qui se cum adscriptitijs (id est, glebæ allegatis,
 qui ita adhærebant fundis excolendis, ut ab eis separari
 non possent, sed simul cum fundis mancipabantur)
 conjunxerunt: quando scilicet adscriptitij† matrimo- I
 nium contrahebant cum alia adscriptitiâ diverforum
 dominorum, & liberos procrearunt: Quæstionis nam-
 què est; Utrum patrem liberi, an matrem sequantur, id
 est, adscriptitij, an adscriptitiæ dominio subjecti sint? Et
 ex Novellâ 62. quæ hanc tempore præcessit, soboles di-
 viditur in æquales partes, si pari numero constat: vide-
 licet, si duo sint filij, unus sequitur matris adscriptitiæ 2
 dominium, alter patris adscriptitij: sed si duo nascan-
 tur simul, quis eliget? tunc sorte res definietur: ut & in
 alijs plerisq; causis fit §. *optionis Instit. de legat. l. sed cum.*
ambo ff. de judic. Si unus tantum nascatur filius, tunc ma-
 trem sive ventrem (ut qui plus laboraverit) ejusque
 dominium sequitur *b. Nov. ibi, si unus quidem sit &c.* Et
 generalitèr, si impar fuerit numerus, qui superat, ma-
 trem sequitur; nam impar numerus semper conditio-
 nem matris sequitur; idq; hæc Novella confirmat, quæ
 tempore posterior est dictâ Novel. 162. Addantur notata
Nov. 162. num. 12.

NOVELLA CLVII.

De rusticis sive colonis, qui in alienis
 prædijs nuptias contrahant in Mesopota-
 miâ & Osroënâ.

SUMMARI A.

1. Consuetudo quadam in Mesopotamiâ circa nuptias invaluit:
undè

undè eveniebat, quod agri inculti manerent, hoc ipsum corrigit Imperator b. Nov. num. 2. & 3.

4. *Differentia inter colonos & adscriptitios num 5.*

- I**N Mesopotamiâ & Osroënâ provincijs invaluit consuetudo, ut coloni, qui prædia aliena inhabitabant, & agros eorum colebant, si sine eorum consensu nuptias contraherent † eas, jure quasi dominij, non solum dissolverent, verum etiam liberos, si quos suscepissent, à parentibus abstraherent; idq; tunc maximè, si ex diversis prædijs dominorum hi rusticani & agricolæ essent: indè id evenit, ut fugatis colonis, agri deserti & inculti † cum magno incommodo relinquerentur. Hoc ipsum corrigit Imper. *hâc Novellâ* † prohibetq; dissolutionem nuptiarum fieri à prædiorum dominis: Præterea constituit, ut liberi cohabitent parentibus, nec ullo modo ab his segregentur; idq; ut hâc ratione cultura agrorum tantò frugaliùs expediri possit. Et notandum est, hanc Novellam intelligi *de † colonis*; ideòquè nati sequuntur conditionem patris non matris. Quod secùs est † in *adscriptitijs*, in quibus partus matrem sequitur; cùm adscriptitiorum conditio sit omnium abjectissima *b. Nov. in pr. & cap. 1.*

NOVELLA CLVIII.

Ut jus deliberandi etiam impubes transmittant.

SUMMARIA.

1. *Infans si, antequàm adiret hereditatem matris defunctæ per tutorem, decesserit, transmittit jus deliberandi in heredem & n. 3.*
2. *Facti species proponitur.*

4. Ex-

4. *Explicatur l. si infanti C. de jure deliber. quæ distinguitur à l. cum in antiquioribus d. tit. num. 5.*

6. *Differentia inter Nov. 118. & Novellam 117. & n. 7. & 8.*

HÆc Novella agit, de transmissione juris deliberandi, ex quo oritur jus transmissionis hereditatis. Constat de eo, suos heredes quidem ipso jure existere; at extraneos heredes necesse habere adire hereditatem: adeò, ut si adita non est, perindè sit, ac si delata non fuisset.

Aditio illa fit, vel ex jure deliberandi, vel cum beneficio inventarij. Hic jam quæritur: An impubes sive infans † qui est septem annorum, si, antequam hereditatem matris defunctæ sibi delatam adiret per tutorem decesserit (infans enim per se adire non potest) transmittat jus deliberandi sibi competens in heredem? & proponitur in hac Novellâ † talis facti species.

Decessit ex hac vitâ mater Thecla, relicta filiâ, Sergiâ, quæ impubes, imò infans mortua est. Porro fuit etiam altera Thecla, quæ erat Sergiæ puellæ amita, id est, patris ejus soror, atquè ita agnata, quia per patrem cognatione illi juncta. Quin & eadem Sergia avunculum habuit superstitem, nomine Cosmam, qui cognatus defunctæ fuit, quippè per matrem ei conjunctus, & matris frater. Inter hos itaque duos, amitam videlicet atq; avunculum Sergiæ, controversia orta est de ipsius hereditate. Cosma quidem se ad illam admitti petente: Thecla verò contradicente.

Controversiâ hac delatâ ad Imperatorem, respondet ille, pro Theclâ amitâ, contra Cosmam avunculum † illam scilicet Theclâ amitam (excluso penitus Cosmâ nihil juris habente) succedere solam alteri Theclæ matri Sergiæ: Ratio est: quia filia impubes intrâ

K k k k k

annum

annum, imò statim decimo sexto die post mortem matris decessit; salvo & integro jure deliberandi, quod in annuam suam transmisit, per constitutionem Justiniani in *l. cum antiquioribus 19. C. de jure deliber.* quæ vult, eum qui delata sibi hereditate ad deliberandum habebat annum, sed intra eum annum mortuus est, priusquam vel agnovit eam, vel repudiavit, posse jus deliberandi sibi competens, ad heredes transmittere.

Nec obstat his Theodosij Imp. constitutio in *l. si infanti C. de jure deliber.* † quæ transmissionem juris deliberandi ad heredes denegat. Quia ea obtinet ac servatur in illis casibus, quibus jam elapso anno & tempore, juri deliberandi præfixo decessit impubes, non aditâ hereditate sibi delatâ.

5 Secus est † in *d. l. cum in antiquioribus*, quæ lex valet in illis speciebus, ubi intra annum mortuus est heres, qui delata sibi hereditate jus deliberandi habebat, adeòq; hereditatem matris sibi delatam, & non agnitam intra annum, transmittit ad heredes: sed hi qui matri sunt heredes, illi succedunt ab intestato, quasi nunquam infans hereditatem adisset.

6 Notandum autem est, hanc speciem incidisse antè † *Novellam 118.* adeòq; jure veteri, nimirum ex *d. l. cum antiquioribus* decidendam esse, quo jure, huic filia ab intestato heres est sola amita, excluso avunculo: quia agnatus præfertur cognato; & in eam filia transmisisse censetur hereditatem matris, quia decessit intra annum deliberationis.

7 At postmodum infecuta est *Novella constitutio 118.* quo † jure novo, huic filia ab intestato heredes sunt: (non amita sola, sed) amita & avunculus ex æquis partibus.

tibus, confuso agnationis & cognationis jure; & in eos filia censetur transmississe hereditatem matris; quia decessit intra annum deliberationis Cujat. *ad b. Nov.* ubi in fine addit, *ad d. l. si infanti* respondendum esse, eam locum habere, infante decedente post annum, *uti etiam, modò dictum*: quo casu, jus deliberandi non transmittitur in heredem infantis: Sed quia id factum est, postquam jus Theclæ jam quæsitum erat, illud certè per posteriorem dictam *Nov. 118.* ei nullo modo adimi potuit.

Quod si verò hic casus contigisset post *dict. Nov. 118.* & † tùm primùm Sergia fuisset mortua, Colma simul cum Teclâ, avunculus scilicet cum amitâ, defunctæ ad hereditatem admittenda fuisset; ut qui essent in pari gradu, & sublato jam discrimine juris agnatici & cognatici. 8

At species ista, ut dixi, contigit antè *Nov. 118.* quæ demùm ex die promulgationis expresso valere coepit; & ad futuros casus tantùm, de quibus scilicet tempore promulgationis ejus nondùm lis mota fuerat, pertinet, Leges quippe futuris negotijs formam dant, non etiam ad præterita vim suam extendunt, nisi in ipsis hoc expressè dicatur *l. leges 7. C. de legib.*

Et hoc est, quod Imperator in hac Novellâ ait, hanc speciem esse antiquiorem eo die, ex quo *Novella 118.* valere jussa est. Debuit ergò facti species decidi secundùm jus vetus Jacob. Cujat. & Joach. Steph. *ad b. Nov. Rittersh. p. 7. cap. 21. num. 1. & seqq. p. 2.* Sichard. & Giphon. *ad d. l. si infanti C. de jure deliber.*

NOVELLÆ CLIX.

Ut restitutiones fideicommissi usquè ad quartum gradum consistant.

1. *Testator in testamento, prohibet alienationem bonorum, quaritur ergò, quousq; se illa prohibitio extendat? quæ questio explicatur ex b. Novellâ duobus distinctis casibus num. 2.*

3. *Alienationis prohibitio an extendatur ultra quartum gradum? An fideicommissarius nihilominus persequi possit ipsum fideicommissum, si nullum sit testamentum ex causâ præteritionis? num. 4.*

Pater & mater an & quatenus possint exheredare vel præterire liberos, ibid. vers. non enim &c.

Sunt adhuc aliæ hujus Novellæ inscriptiones: Sic enim habet vetus translatio latina: *De restitutione fideicommissi nomine familiae, quod usq; ad quartum gradum locum habet: & quod familiae nomine etiam unus contitur.* Cujatij talis est: *De substitutione facta in familiam morientis usq; ad quatum gradum valeat.* Hoc certum est, agi hîc de *prohibita alienatione à testatore*, quousq; se extendat prohibitio: solent enim testatores plerumq; studio conservandæ familiæ suæ prohibere alienationem; ut bona in familia sua permaneant: neve de illa, & de nomine suo exeant. Quæritur itaq; , quousq; extendatur alienationis † interdictum à testatore factum? Eares in *b. Nov. 159.* hoc modo deciditur: I. si quis testamento vel codicillis interdixerit filiis suis alienatione bonorum, & jusserit, eum, qui sine liberis decesserit, restituere suam partem coheredibus: prohibitio illa & restitutio fidei commissi usq; ad unum gradum consistit, si ve primo filiorum gradu coercetur, adeoq; natis liberis extinguitur & cessat, & nepotes testatoris possunt bona illa avita extra familiam in extraneos alienare: si ve,

quod

quod idem est, prohibitionis onus non porrigitur ad liberos eorum, quibus interdicta fuit alienatio, quiq; fideicommisso gravati sunt. II. † Si testator *in infinitum* prohibuerit alienationem *extra familiam*, five jussit bona perpetuò conservari *in familia sua*, adjuncta substitutione precaria, five fideicommissaria restitutione: illa prohibitio non debet extendi ultra *quartum gradum*, & poterit post quartum gradum res alienari; si extraneus heres extiterit per medium, impuberem in ætate pupillari mortuum. Facti speciem ex hac Novella ponit Gothofredus *in notis ad hanc Nov. lit. N.* post Cujatium *in expositione hujus Novellæ*. Sed illam quæstionem, utrum fideicommissa & alienationis prohibitio extendantur † ultra quartum vel decimum gradum? de qua extat hæc Novella, late tractat Fachineus *lib. 4. controvers. cap. 100. per tot.* Sed notandum, quod Jacob. Cujatius dicit, Novellæ hujus summam non esse temerè extendendam ad omnes species. Nam jus ita est, *ut liceat in infinitum substituere*. Existimat idem Cujatius, hanc Novellam ex earum esse numero, quas Harmenopulus Tribonianum composuisse narrat obscure & ambigüe, pecuniaq; corruptum *ut & Novell. 22. Nov. 106. ut & alias plerasq; recantatas.* Et loqui hanc Novellam in casu proprio, extra quem produci non debet, docet etiam D. Cothman. *resp. n. 169. vol. 4. pag. mibi 623.* Idem videri etiam potest *vol. 2. resp. 80. num. 107.* ubi scribit, hanc Novellam procedere in fideicommisso, quod ex nuda alienationis prohibitionem inductum est, & secus se habere in fideicommisso, inter descendentes, vel in familia perpetuò & in infinitum facto & relicto *l. peto 69. §. frater de leg. 2.* Rittershusius *p. 6. cap. 12. per tot.*

Illam quæstionem hoc loco subijcere placet,
 An fideicommissarius nihilominus persequi possit
 ipsum fideicommissum, si nullum sit testamentum,
 4 puta, ex causa † præteritionis, licet testamento clau-
 sula codicillaris adjecta non sit? Sane Interpretes
 nostri communiter tenent adfirmativam, etiam ex te-
 stamento nullo ob causam præteritionis, peti fideicom-
 missum posse: quam sententiam etiam sequi Cameram
 Imperialem, testis est Gail. 2. *observ.* 134. eamq; ruetur
 Dauth. *de testamentis* n. 381. ubi dicit hanc esse receptam
 sententiam, & Donellus *in Authentica ex causa* n. 8. C. *de*
liber. præter. & lib. 6. *comment. cap.* 13. per Novellam 115.
cap. 3. *in fine* quâ putant correctam l. *filio* 17. ff. *de injusto*
rupt. irrit. Sed hoc negat Alciatus 4. *parerg.* cap. 9. &
 Cujatius *in l.* 4. *prope fin.* ff. *de liber. & postb.* & *in Nov.* 18.
 ideo quod illa novissima constitutio loquatur de te-
 stamentis, quæ ipso quidem jure valent, sed rescindun-
 tur, evacuantur & enervantur aliquo judiciali remedio,
 veluti, querela inofficiosi testamenti, vel bonorum pos-
 sessione contra tabulas. Non itaq; Novella illa Justi-
 niani corrigit d. l. *filio* 17. sed tantum corrigit l. *Papinianus*
 8. §. *si ex causa* ff. *de inoffic. testament.* quod enim nova lege
 specialiter non est mutatum, id veterum legum, Con-
 stitutionumq; regulis relictum censi debet l. *precipi-*
mus 32. *in fin.* C. *de appellat.* Et hinc verior videtur senten-
 tia negativa. Nam fideicommissum expirat, si moria-
 tur heres, antequam adeat hereditatem l. *ille à quo* 13. §.
quod ergo vers. dicendum erit ff. *ad SC. Trebell.* idq; ea ex
 causa, quod testamentum nullum efficitur, & ad causam
 intestati pervenit, si heres non adeat hereditatem §. *po-*
steriore Instit. Quib. mod. testam. infirm. Cum ergo nullum
 quoq;

quoq; sit testamentum ipso jure, quo suus heres præteritus est *in princ. Instit. de exhered. liber. nec fideicommissum in eo relictum peti posse debebit d. l. filio 17.*

Non enim parenti licet unum ex liberis exheredare aut præterire in suo testamento sine causa ingratitude-
nis Authent. Non licet C. de lib. præter. Idem est in liberis, Auth. in testamento C. ad SC. Tertull. Dixi, non patri, sed parenti, ut complecterer etiam matrem, imò etiam avum maternum, & cœteros per matrem ascendentes: nam matris & cœterorum præteritio ac silentium pro exheredatione est, & tantum facit quantum exheredatio patris vel avi paterni §. ult. Instit. de exhered. lib. Unde etiam liberi ita præteriti querelam inofficiosi testamenti adversus institutos heredes movere possunt d. §. mater ult. l. 3. & l. filios familias 15. C. de inoffic. testam. Quamvis autem quidam Interpretes existiment, hoc jus emendatum esse à Justiniano in Nov. 115. cap. aliud quoq; capitulum 3. & velint, ipso jure hodie nullum esse tale testamentum, etiam ab initio Clar. §. testamentum quest. 47. Myns. ad d. §. mater. verius tamen est dicere, præteritionem matris, & cœterorum per matrem ascendentium etiam hodie pro exheredatione esse, neq; eam ipso jure confestim nullum reddere testamentum. Cujat. in l. 4. circ. fin. ff. de lib. & postb. & ad Novell. 18. pag. 104. Duar. ad tit. de inoffic. testam. cap. 3. & ad tit. Digest. de liberis & posthum. cap. 3. Nominatim enim & specialiter hoc jus non mutatur ab Imperatore in d. Nov. 115. cap. 3. Nunquam autem jus antiquum correctum esse dicendum est, nisi id nova lege specialiter sit expressum, l. præcipimus 32. §. ult. C. de appellat. Præterea si in exheredatione & præteritione observata non fuerint, quæ observari jubet Imperator

perator *d. Nov. 113. cap. 3.* non statim ipso jure nullum est testamentum, sed ejusmodi, ut rescindi, everti & evacuari possit, diserte scribit Justinianus *in d. cap. 3. §. siue igitur.* Quocirca idem quoq; dicendum, quando liberi à matre præteriti, sine causa in testamento: vide scripta *ad Nov. 115. pag. 578. vers. notandum est.*

NOVELLA CLX.

Exemplum Sacræ pragmaticæ formæ,
de pecuniis & usuris civitatum.

SUMMARIUM.

1. *Differentia inter privatos & publicos creditores, illis usura sortem non exuperant; at hi usuras ultra duplum sortis possunt exigere: quo privilegio non utitur privilegiatus adversus privilegiatum n. 2.*

Differentia inter annuos redditus, & inter usuras: item inter contractum mutui, & emptionem reddituum n. 3. & 4. quatenus ejusmodi emptiones reddituum approbentur n. 5.

Redditus annui excedunt duplū, quod secus est in usuris n. 6. & 7.

Redditus an idem sit, quod usura n. 8. & 9.

Imperator Justinianus in hac *Nov. 160.* declarat, Constitutionem de nihil exigendo supra duplum sortis in *Nov. 158. & seqq.* non pertinere ad redditus & operas civitatibus pro pecuniâ mutuo datâ, quotannis debitas; & aliam esse rationem reddituum annuorum, quam usurarum: facitq; Imperator differentiam inter creditores † privatos & publicos *b. Nov.* in illis verbis: *Nos autem ex æquo civitatum curam gerere oportet &c.* quod nimirum illis usuræ, quamprimum lapsu temporis sortem æquaverunt, siue solutæ illæ fuerunt, siue non, statim ipso

ipso jure currere desinant *Novel. 121. & Nov. 138. l. pen. & ult. C. de usur.* hi verò contrà, usuras ultra duplum fortis exigere possint. Sub publicis creditoribus, intelliguntur civitates, itemq; Ecclesiæ, ut his nimirum propter utilitatem publicam, favore hujus Constitutionis semper currant usuræ, & ita supra duplum debeantur; quo tamen privilegio civitates & usuræ contra† æquè 2 privilegiatas civitates & Ecclesias, uti non possunt: uti nec contra fiscum: nam idem jus fisco, & per fiscum Principi tribuitur *b. Nov. 160. ibi, nos artem ex æquo civitatum curam gerere oportet, ut rerum fiscalium.* Quin & certi juris est, privilegiatum adversus æquè privilegiatum, suo privilegio non uti Bartol. *in Autb. Quas actiones n. 3. & ibi Jason. n. 13. C. de SS. Eccl.*

Occasionem huic Novellæ dederunt quidam debitores Reipublicæ Aphrodiensis, qui cum certam quantitatem auri vel pecuniæ, quam curatores Reipublicæ ex legatis ei relictis redegerunt, accepissent, eâ lege, ut quamdiu id aurum penes se esset, annuatim aliquid pro eo dependerent civitati; Hi, inquam, voluerunt in abusum trahere superiorem *Nov. 121.* aliaq; anteriora jura de usuris ultra duplum non solvendis: proindeq; etiam ipsi putabant, se nihil amplius debere, postquam usuræ fortem æquassent. Quocirca, hac disceptatione ad Consistorium delatâ, Imperator in *b. Nov. 160.* promulgavit pragmaticam sanctionem sive formam, qua declarat, differentiam esse magnam† inter *annuos redditus* 3 *& usuras.* Nam *usuras* finiri duplo, adeoq; fisci usurarum cursum, quando usuræ solutæ summam fortis adæquant: *annuos redditus* autem non finiri duplo, sive non desistere debere, cum ultra duplum ascenderint.

Quod itaq; de usuris constitutum est, id non esse etiam ad redditus annuos producendum *arg. l. Papinianus 20. ff. de minorib. & l. ult. ff. de calumn.*

Deinde inter contractum mutui, & emptiones reddituum, multum † interest quoad sortem: nam *in mutuo*, pecunia mutuo data salva manet creditori, & repeti potest, secundum conventionis legem: verum celebrata *emptione & venditione reddituum*, fors tanquam pretium, in venditorem ilicò transfertur, adeò ut emtor sortem, quamdiu redditus solvitur, revocare, & repetere nequeat *Gail. 2. obs. 7. num. 7.* Sed Constitutiones Imperij † approbant tantum emptiones reddituum ad rationem quincuncium, puta, viginti, pro uno floreno factas, ut videre est, in *Constit. Caroli V. sub tit. vom Bucherlichen contracten §. ult. de anno 1548. Gail. 2. obs. 5. num. 6. & 11. Rittersh. p. 3. cap. 9.*

Firma itaq; conclusio est, ex Constitutione Imperatoris, redditus † non desinere debere, cum ultra duplum ascenderint, sicut usurarum † cursus sistitur: Quod ita tributum favori Reipublicæ; ne illi legata sua deperiant, nullive sint usui, quod facile contingeret, si hic etiam, quemadmodum in usuris, duplo finerentur ac sisterentur annorum reddituum præstationes. Nec novum est in jure, ut plus tribuatur civitatibus, communitatibus, corporibus, collegiis & ecclesiis, quam privatis. Sic namq; constat, obligari quem ex pollicitatione civitati ad præstandam pecuniam, vel ad opus faciendum, quod ipse promisit, ut est in *tit. de pollicitationib.* cum alias nemo, exceptâ causâ dotis, obligetur homini privato ex nudo pacto, vel pollicitatione, ut est in *tit. C. de dotis promiss. vel pollicitat* Joach. Stephani & Contr. Rittersh. *ad h. Nov.* Sed.

Sed Cujatius ad *b. Nov. 160.* reprehendit Imperatorem, quod non rectè habuerit usuram pro redditu annuo, qui tamen verè judicantibus, nihil aliud sit † quam usura. *l. filius 29. ff. de præscript. verb. & l. alumna 30. in verb. interim tamen usuras & c. ff. de adimend. legat. Duar. ad tit. C. de usuris cap. 1. vers. alia questio.*

Quod si itaq; cum Cujatio redditus pecuniæ etiam usuris adnumeraverimus, dicendum erit, in *b. Nov. 160.* adferri exceptionem à regula, quam tradit Imperator *Novell. 121. & confirmavit Novell. 138.* quod nimirum favore hujus Constitutionis, propter publicam utilitatem, in pecuniis civitatum † communitatum, Ecclesiarum, semper etiam currant usuræ, non attenta quantitate dupli fortis Rittersh. *d. cap. 9.*

NOVELLA CLXI.

De provinciarum Præsidibus.

SUMMARIA.

1. *Novella hæc est Tiberij.*
2. *Bono principi pluris est subditorum opulentia, quam redditus qui inde inferuntur.*
3. *Subditis parcendum est, in quantum fieri potest.*

Hic titulus est generalis; & primarius de magistratibus, uti etiam *Novel. 8.* Et est hæc Novella † Tiberij Imperatoris, qui post Justinianum secundum, rerum potitus est: qua Novella confirmantur pleraq; à Justiniano constituta *de præsidibus*, imprimis *Novell. 8.* de quo ibidem dixi. Notanda autem est notabilis sententia Imperatoris in *hæc Nov. 161. cap. 2.* ubi dicit:

- 2 Bono Principi† plures esse subditorum opulentiam & medellam, quam reditus, qui inde inferuntur imperio: unde parcendum est subditis † quantum potest: quando ab exactione omnino sibi Princeps temperare non potest, eò quod, dicente, Imp. sacris tributis non illatis, Respublica conservari non possit: modò citra querelam inferantur Novel-
là 149. capite 2.

NOVELLA CLXII.

De donationibus sacra forma, & de
adscriptitiis.

S U M M A R I A.

1. Donatio inter virum & uxorem regulariter est prohibita: sed tamen morte confirmatur, non tantum quæ traditione, sed etiam quæ stipulatione contracta n. 2.
3. Vir donarat res certas uxori; sed ante traditionem decessit maritus, nulla facta ejus donationis ab ipso mentione; queritur, an mulier eas res à mariti heredibus petere possit? ad quam questionem Imp. respondet, quod sic n. 4. Ratio n. 5. Potest petere vel actione ex stipulatu n. 6. vel conditione ex lege num. 7. Quin & donatio illa à marito facta non censetur revocata, etiam si rem donatam pignori dederit n. 8. quo ipso correctum jus Digestorum & Codicis n. 9. Donata res an revocari vel obligari possit? ibid. vers. de eo.
10. Donatio in conjugem facta, si excedat quingentos aureos requirit insinuationem, sin non insinuata, valet quoad usq. quingentos aureos n. 11.
11. De adscriptitiis.

Mori-

MOribus apud nos receptum, Ulpianus refert, ne inter virum & uxorem donationes valerent: ut ne, 1
 mutuo amore & tam honesto, se invicem spoliarent, donationibus non temperantes, sed profusa erga se facilitate abutentes *l. 1. 2. & 3. ff. de donat. int. vir. & uxor.*
 Extat tamen Oratio Antonini Imperatoris de confirmandis donationibus *l. cū hic status. in pr. ff. d. tit.* qua donationes conjugales vult ratas fieri, per mortem silentiumq; donatoris, 2
 Si tamen usq; ad quantitatem præscriptam à *l. Sancimus C. de donat.* factæ fuissent, vel eam excedentes, in actis fuissent insinuatæ *l. donationes C. de donat. int. vir. & uxor.* Illud tamen pleriq; Dd. censuerunt, liberalitates sive donationes hujusmodi conjugales, non aliter ex Oratione illa Antonini confirmari, quam si ad rei donatæ traditionem processum esset Covarr. *de testament. parte 3. rub. n. 3.* Clar. *§. donatio quest. 9. n. 6.* Myns. *2. obs. 33. n. 3.* Scipio Gentilis *in tract. de donat. int. vir. & uxor. lib. 3. cap. 38. juncto cap. 18. tit. 4.* Sed verius est, donationem inter virum & uxorem non tantum traditione, sed & stipulatione perfectam, ex Oratione Divi Antonini confirmari, prout hoc docemur omnibus ferè juris partibus, puta, ex Digestis, Codice & Novellis *l. Papinianus 23. de donat. int. vir. & uxor. d. l. cum hic status 32. §. 1. & l. seqq. in pr. d. tit. b. Nov. 162. cap. 1. ubi Cujat. Duaren. ad tit. soluto matrimonio cap. de donat. int. vir. & uxor.* Quippè cum Imperatori in *d. Nov. 162. cap. 1.* maritum res certas uxori donasse, nec tradidisse, silentiumq; super hujusmodi donatione egisse, proponeretur; tūc sancit ille, etsi traditio non intervenerit, actione ex stipulatu, si facta sit per stipulationem donatio, peti posse eandem; Sin veri nudā tantum voluntatis

testificatione donatio facta esset, per conditionem ex lege Justiniani in *l. si quis argentum 35. C. de donationib. & b. Novell. 162. cap. 1.* Constat itaque, donationem inter conjuges hodie silentio confirmari, etiam si per stipulationem, aut nudam voluntatis testificationem facta sit: quod certe, ut olim, sic hodie verum esse probatur: hac solum diversa ratione, quod jure novissimo, ad hoc ut donatio inter conjuges, sive per stipulationem, sive per traditionem facta, confirmetur, requiratur insinuatio, si ea summam D. aureorum excesserit. Atque unam hanc insinuationem desiderare Justinianum in *b. Nov. 162. cap. 1.* scriptura insuper habita, verissimum est. Hoc enim sciendum est in *d. Nov. 162. cap. 1.* quaestionem Imp. propositam definiri ex duabus latis jam pridem ab ipso Constitutionibus: Una est ex *l. si quis argentum 35. C. de donat.* cujus fit mentio in *d. Nov. 162. cap. 1. in prin. ibi, Nos vero recordati sumus constitutionis nostrae.* Altera verò est *l. donationes 25. C. de donat. int. vir. & uxor.*, cujus fit mentio in *d. Nov. 162. cap. 1. §. 1. ibi, secundum nostram Constitutionem.* In quibus legibus, cum nihil de conscribendis donationibus fanciatur, neque temere ea est inducenda. Quod autem in *d. l. donationes* de eo tempore dicitur, quo donatio conscripta sit, id non eò pertinet, quasi donationem in scripturam redigi necesse sit, sed tantum refertur ad insinuationem, quæ nihil aliud est, quam coram judice in scripturam facta redactio *d. l. donationes.* Illud itaque conclusivè ex *d. Nov. 162. cap. 1.* satis probatur, donationem viri & uxoris stipulatione factam valere, modò insinuetur, legitimam quantitatem excedens, etiam si in scripturam non fuerit reducta Faber. *lib. 2. conjectur. cap. 8. & lib. 19. cap. 3.* Duaren. *ad tit. de donationib. int. vir. & uxor. Coras. lib. 5. Miscell. cap. 1.*

Coete-

Coeterum ex facto † nata est quæstio, tempore Ju- 3
stiniani, de qua Imperatorem consulit Dominicus præ-
fectus Prætorio; & hæc occasio generalis constitutio-
nis faciendæ extitit. Vir donabat res certas uxori, ac
non tradiderat; deindè postea decessit, nulla in supre-
mis suis facta mentione illius donationis: exindè quæ-
rebatur, an mulier eas post mortem mariti ab ejus here-
dibus ac detentoribus petere seu vindicare possit? vi-
debatur dicendum non posse; quia donatio non fuisset
perfecta. Nam lex Cincia, quæ erat de donationibus,
non aliter donationem valere voluit, quam si re, id est,
traditione esset perfecta.

Attamen Imperator hunc † casum pragmatica san- 4
ctione diremit, rescribendo, ut scilicet donatio morte
mariti silentioq; confirmata ab initio statim valeat ex
jure, & Oratione Antonini *d. l. 1. & l. si unciam ff. de mu-
nerib. & bon. motusq;* etiam † illa ratione, quia lex Cin- 5
cia, quæ requirebat traditionem rei donatæ, in desue-
tudinem abierit: & contra, priore sua Constitutione
effectum sit, ut donatio nudo consensu perficiatur, si-
cut emptio *l. si quis argentum 35. §. ult. C. de donat.* adeò ut
donatori incumbat necessitas tradendi rem donatam
donatario, eam petenti: non minus, quam venditor co-
gitur rem venditam tradere emptori *d. l. si quis argentum
& §. alie, ibi, ad exemplum venditionis Inst. de donat.*

Petit autem mulier donata sibi à marito, actione ex
stipulatu † si nimirum uxor à marito sibi eas res dari sti- 6
pulata sit, & maritus stipulanti promiserit: at si nulla in-
tervenit stipulatio, petit donata, conditione ex lege,
sivè, ut dicitur *in b. Nov. condictitia*, † id est, ex nova illa 7
constitutione Justiniani *d. l. si quis argentum*, uti modò
dictum.

Hoc etiam novè adjicitur: si maritus, rem, quam
 8 uxori donaverat, postea, vel pignori † apposuerit, vel
 hypothecæ supposuerit, nec dum tamen videri mari-
 tum mutasse voluntatem, & donata revocare voluisse,
 quasi per poenitentiam *h. Novell. 162. cap. 1. in verb. ita ut*
 9 *quamvis postea vir in hypothecam dederit rem, vel in pignus*
tradiderit, quo ipso Justinianus correxit † jus Digesto-
 rum & Codicis in *l. cum hic status 32. §. si maritus 5. ff. de do-*
nat. int. vir. & uxor. & l. si maritus 12. C. eod. ex quibus le-
 gibus dicendum videbatur, maritum poenituisse prio-
 ris donationis, eamq; revocatam voluisse. Ratio hujus
 juris novissimi est: quia hoc ipsum consequens erat
 priori Constitutioni *d. l. si quis argentum §. ult.* quæ do-
 nationem solo consensu perfici voluit, etiam absq; tra-
 ditione. Quæ autem nudo consensu constant, ea non
 videntur adimi obligatione pignoris vel hypothecæ,
 ut ait Cujatius ad *h. Nov. pag. 337.* ut & de legatis consti-
 tutum est, quod nimirum, si prædia quæ testator semel
 legaverat, postea pignori dederit, per hoc non videatur
 legatum ademisse: & idcirco legatarius potest cum he-
 rede agere, ut is prædia sua à creditore luat, seu liberet
 ab onere pignoris § *si rem suam vers. iidem rescripserunt*
Instit. de legat. De eo adhuc videndum est; An res do-
 nata revocari vel obligari possit? Sanè donationes
 non posse revocari temerè, hoc est, sine justa causa, tra-
 dit Imperator in §. *alia autem Instit. de donat.* & notum est
 verum illud vetus proverbium puerorum, quod etiam
 probat Plato in *Philebo*, inquiens, Nos equidem dicimus
 ut pueri; *quod recte datorum revocatio sit nulla.* Id quod
 adeo placuit Romanis Principibus, ut professi etiam
 sint, ne suo quidem rescripto infringi posse donationes
 rite

ritè factas *l. si donationes C. de revocand. donat.* Potuit tamen olim res donata, & obligari, & pignoris nexu onerari, si nondum secuta esset traditio, ut Scaevola respondit *l. ult. §. pen. de donat.* sed illam Scaevolæ sententiam rejecisse sive reprobasse videtur Justinianus, qui in *Nov. 162. cap. 1.* statuit, hypothecam illam sive pignoris obligationem nullius esse momenti, quâ res donata, nec dum tradita, esset à donatore onerata *Baldwin. ad d. §. alia Instit. de donationib. n. 3. & 6.*

Illud etiam additur, quod donatio in conjugem, & in alium quemlibet collata, si excedat legitimum modum, id est, quingentos aureos † requirat insinuationem: si verò insinuata non fuerit, quod nihilominus donatio illa valeat, quoad summam legitimam & congruam, videlicet usq; ad quingentos aureos: non valeat autem † quoad summam excedentem, sive quod IO
superest *b. Nov. cap. 1. §. & illud etiam* ne utile per inutile vitietur. Quod ad *insinuandi* verbum attinet, propriè significat publicare, & apud acta coram iudice testari. Fuitq; insinuationis usus introductus, ne quis facile circumveniretur, in prodiga majoris alicujus donatione, cujus temerè profusæ statim comites esse solent pœnitentia & egestas *Baldwin. d. loc. n. 8.*

Alia capitula hujus Novellæ sunt, *de natis ex libera*, & *adscriptitio*, ut † quamvis ingenuitatem matris sequantur coloni, tamen & agrorum incolæ maneanť. 12
Item, *de natis ex adscriptitio*, & *adscriptitia* diversorum dominorum, inter hos dividendis; sic ut in unitate, & eo quod in dispari numero abundat, prærogativam habeat dominus ventris sive matris: majore studio prosequenda, quæ partus doloribus distenta fuit, quæ
M m m m m peperit,

peperit, quæ nutrit, quàm is, qui successivam tantummodò libidini operam accommodans, filij generationem procuravit *ut sup. Nov. 156.*

NOVELLA CLXIII.

De relevatione tributorum
publicorum.

SUMMARIUM.

1. *Relevatio tributorum quid: à Tiberio concessa num. 2. procedit ex justitia Principis num. 3. moderanda est benignitate n. 4. 5. Embola quid.*

Tributa æqualiter præstabantur ex fundis à colonis, secundum eorum qualitatem & quantitatem: Postea autem à Tiberio Imperatore indicta est
I horum tributorum, hoc est, pensionum † præteritarum quædam remissio, vel donatio; quia quarta pars pensionum, quæ in quatuor indictionibus sit persolvenda remittebatur: ut hac ratione Imperator necessitati faceret satis, & subditorum egestati adferret remedium, ut loquitur *b. Nov. 163. in fin. principij* ubi simul *cap. 3.* addit: se ad hanc benignitatem motum esse, occasione passionis Domini nostri JESU CHRISTI, ejusq; resurrectionis, ad instar liberationis ex servitute Ægyptiaca. Hanc tributorum relevationem à † Tiberio concessam (non enim est Justiniani hæc Novella, sed Justiniani) similem esse ei, quam dedisse Constantinum, Eusebius narrat *4. de vita Constantini.* relevatis possessionibus quarta parte tributorum in quadriennium, notat. Cujatius *ad b. Novell.* Præterea, Imperator non tantum concedit relevationem præteritorum debitorum, sed
 etiam

etiam indulgentiam in solutione futurorum debitorum. In eo enim differt *indulgentia à relevatione*: hæc tempus futurum: illa respicit præteritum. Unde constat, relaxationem tributorum procedere ex justitia Principis † eaq; temperari debere benignitate, quæ ad misericordiam † decurrit, & debitorum incommoditate egentes liberat, ut loquitur Imperator *b. Nov. in prin.* 3
Sed hæc indulgentia non pertinet ad publicos tributorum exactores: Nullo modo † *Embola* (hoc est annua specierum transmissio sive transvectio, ut in condito 4
& ad militares sumtus habeantur) diminuenda dicit Imp. *b. Nov. cap. 2. §. nam ut collatores &c.* Cujat. *ad b. Nov.* 5
Videantur etiam scripta ad *Novellam 147.*

NOVELLA CLXIV.

De Heredibus.

NOVELLA CLXV. CLXVI. CLXVII. CLXVIII.

SUMMARIA.

1. *Occasio bujus Novelle.*
2. *Differentia inter titulos & signacula & num. 4.*
3. *Imperator hac Novella confirmat jura heredum: quod explicatur num. 5.*
6. *De ultimis quatuor Novellis, quid illis contineatur.*
7. *Differentia inter Basilica & Eparchica.*
8. *Index Chronologicus de promulgatis Novellis.*
9. *Gratiarum actio Deo facta, pro fideli fine bujus laboris.*

HÆc Novella (quæ Tiberio itidem adscribitur) est de heredibus, & eorum jure confirmando. Quod ut intelligatur, sciendum est, ex *b. Novella*, quosdam † 1
aberrantes, defunctorum perturbasse patrimonia; sed

neq; testamenta valere sive, neq; item ab intestato
 successiones locum capere *Novell. 134. cap. 3.* mobilibus
 quidem rebus immittentes *signacula*, † immobilibus ve-
 2 rò imponentes *titulos*, ut hac ratione ipsis illorum suc-
 cessio accrescat *Nov. 17. c. 15. l. 1. 2. C. ut nemini liceat*, quâ
 re sæpè heredes absterrebantur ab hereditate adeundâ,
 eorumq; jura perturbabantur; undè evenit, quod te-
 3 stamenta multa, nec aperta, nec successiones ex his fie-
 rent. Confirmat itaq; Imperator *b. Novellâ* jura † here-
 dum, & fancit, ut universi, citra invidiam, & rebus juri-
 busq; suis perfruantur, adeoq; heredes, non attenta,
 4 impositione ulla signorum † à privatis facta, adeant
 hereditatem, vel ei sese immisceant. Eoq; fine Impe-
 rator etiam mandat, ne quis aliorum invadat patrimo-
 nia, aut horum successores damnis implicet, aut titulos
 5 immobilibus, sive *signacula* † rebus mobilibus, præter
 placitum legum suarum imperialium, imponat. Hinc
 jam liquet, quod ea impositio titulorum, omnibus pri-
 vatis interdicitur & aboletur. Quin & nec potentiori-
 bus & principibus terrarum licet, nisi ex justis causis,
 alienis prædiis quicquam imprimere, domini acqui-
 rendi gratia: uti & aliàs pro executione justiciæ,
 ea impositio testibus præsentibus fieri solet & debet.
Joach. Steph. ad b. Nov.

Restant adhuc quatuor *Novellæ*, quarum *prima* est
 6 generalis forma *de prospectu maris* † seu in mare, qui intra
 centū pedes esse solet: non solū per directum, sed etiam
 transversum, neve opere impediatur *Novell. 63. ubi Cu-
 jat. & lib. 6. observ. cap. 20. & tit. C. de operibus publicis.* De-
 indè *Secunda* est, *de prædiorum steriliū ad fertiles imposi-
 tione.* de qua *Dd. ad tit. C. de jure emphyt. & Cujat. ad can-*
deu.

dem Nov. Præterea tertia, quæ est generalis forma de missione in possessionem. Et deniq; quarta, quæ est forma præfectorum prætorio, de his qui eidem dominio subiecta, prædia possident: ut deserta desertave aliis accrescant. Dixi in Novell. 168. contineri formam præfectorum: ubi hoc repetendum: sicut basilica † sunt libri complectentes leges promulgatas ab Imperatoribus; sic Eparchica sunt libri continentes formas sive edicta præfectorum prætorio, quæ constat vim legis habere l. 2. C. de offic. præf. prætor. l. 16. C. de judic. l. pen. C. de fidejuss. supra in proæm num. 70. Ergo centum sexaginta octo Justiniani Novellas, nec plures nec pauciores numerari, consentiunt omnes. Sed Matthæus Monachus in præfatione collectionis constitutionum Ecclesiarum Græcarum (quem refert Gothofredus post indicem Novellarum titulorum) scripsit, Justinianum centum & septuaginta constitutiones condidisse: undè dicendum esset, adhuc duas desiderari: ut omittam, plerasquæ superius relatas, non esse ipsius Justiniani.

Deniq; pro conclusione: quia superius in proæmio num. 43. dictum, in digerendis Novellis, nullam aliam, quam temporis, rationem observatam, & exindè valde utile sit scire quibus annis illæ sint promulgatæ aut compositæ; idcirco non abs re me facturum puto, si Chronologiam subjecero.

Chronologia annorum & Consulium;
in qua continetur, quas, & quibus annis † Novellas &
itemq; leges, & quos juris libros promulgarit aut
composuerit Justinianus Imperator:
ex Huberto Giphanio.

CHRONOLOGIA.

ANNO I. Imperij Justiniani.

Mavortio Consule:

ANNO CHRISTI 527.

Justinianus ab avunculo patre adoptivo Imp. Justino Kalend.
April. designatur Imperator.

Imp. Justinus vitæ functus. Kal. Aug.

ANNO II.

Justiniano II. Consule.

ANNO CHRISTI 528.

Idib. Februarij datum XVI. viris mandatum, de Codice Justiniano componendo l. i. C. de novo Cod. fac.

Hoc anno editæ aliquot leges; & abrogata lex Fusia Caninia.

ANNO III.

Decio Consule.

ANNO CHRISTI 529.

VII. Idus April. Codex Justinianus editus; sed valere jussus à die XVI. Kal. Maji l. i. C. de Justiniano Cod. confirmando.

Hoc anno est lata l. ult. C. de legib. & aliæ multæ.

ANNO IV.

Lampadio & Oreste.

ANNO CHRISTI 530.

Kal. Novemb. edita nobilis lex l. i. C. de rei uxor. act.

XVIII. Kal. Januarij editum mandatum de Pandectis componendis, ac datum Triboniano & Collegis XV. l. i. C. de vet. jure enuch.

ANNO V.

Post Consulatum Lampadij & Orestis I.

ANNO CHRISTI 531.

Componuntur Pandectæ sive Digesta.

Actio receptitia sublata l. 2. C. de constit. pecunia.

Differentia legati & fideicommissi singularis sublata l. 2. C. comm. de legat.

Lex Julia miscella sublata l. 2. C. de indict. viduit. toll.

Edictum D. Adriani ob vicesimam hereditatum sublatum l. 3. C. de edict. D. Adriani tollendo.

Hoc anno & hæ nobiles constitutiones editæ l. si quis argentum 35. C. de donat. XV. Kal. Nov. l. ult. C. de jure deliber. l. ult. C.

Qui pot. in pign. V. Kal. Decemb.

Post

ANNO VI.

Post Consulatum Lampadij & Orestis II.

Anno CHRISTI 532.

Componuntur etiam Pandectæ sive Digesta l. 1. & 2. C. de vet. jure enucl.

ANNO VII.

Justiniano III. Consule.

Anno CHRISTI 533.

Institutiones juris editæ XI. Kal. Decemb. in procem. Inst.

Digesta sive Pandectæ juris enucleati editæ XVII. Kal. Jan. l. 2. C. de vet. jure enucl.

ANNO VIII.

Justiniano IV. & Paulino CC.

Anno CHRISTI 534.

Codex Justiniani iterum editus XVII. Kal. Decemb. priore abrogato l. 1. C. de emendatione Codicis, & secunda ejus editione.

ANNO IX.

Belisario Consule.

Anno CHRISTI 535.

Edictum Justiniani 3. & 12.

Novellæ editæ 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 32. 42. 51. 102. 103. 107. 110. 116. 118. 137.

ANNO X.

Post Consulatum Belisarij.

Anno CHRISTI 536.

Aliquot Novellæ editæ 19. 20. 21. 22. 31. 38. 39. 40. 43. 45. 122.

ANNO XI.

Post Consulatum Belisarij 2.

Anno CHRISTI 537.

Editæ Novellæ 41. 52. 53. 54. 55. 56. 58. 59. 60. 61. Et plures aliæ, non expresse anni certi numero.

ANNO XII.

Johanne Consule.

Anno CHRISTI 538.

Editæ Novellæ 63. 64. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 76.

ANNO XIII.

Apinione Consule.

Anno CHRISTI 539.

Editæ Nov. 78. 79. 80. 81. 83. 97. 99. 101. 133. 162.

ANNO

CHRONOLOGIA.

ANNO XIV.

Justino Consule.

ANNO CHRISTI 540.

Edita Novella 98.

ANNO XV.

Basilio Consule.

ANNO CHRISTI 541.

Editæ Novellæ 108. 309. 111. 113. 115. 117. 119. 120. 121. 123. 124. 125. 128. 129.
130. 131. 132. 134. 135. 136. 137. 142. 145. 146. 147. 153.

ANNO XXII.

Post Basilium 7.

ANNO CHRISTI 548.

Theodora Justiniani mortua VI. Id. Jul.

ANNO XXV.

Post Basilium 10.

ANNO CHRISTI 550.

Edictum Justiniani 5. & 8.

ANNO XXXII.

Post Consul. Basilij 17.

ANNO CHRISTI 557.

Edictum Justiniani XI. Novella 141.

ANNO XXXVIII.

Post Consulatum Basilij 24.

ANNO CHRISTI 564.

Justinianus, jam antea mente captus, moritur, cum 38. annos, & octo mense, regnasset: post quem, Imperium tenuit Justinus II, Justiniani ex Sorore nepos.

Post hæc captum est numerari tempus per Annos Christi, deficientibus Consulibus, in veteri præsertim Roma.

Hic est finis explicationis Novellarum. Laus sit
 9 DEO † patri nostro, & unigenito ejus filio Domino & Salvatori nostro JESU CHRISTO, unà cum Sancto Spiritu, qui pro suâ divinâ clementiâ fecit, ut hunc finem, etiam medio in turbine rerum, adsequeretur. Tibi sancte DEUS gratias ago: & insuper supplex te rogo, ut quamdiu voles me in hac æumnarum valle deinceps esse, studia mea fortunare & dirigere digneris, ad divini nominis tui gloriam,
 Amen.

INDEX

~~WIKIPEDEIA~~

I. Index titulorum Novellarum Constitutionum Justiniani Imperatoris, cum concordantiis titulorum in Instit. Digest. & Codice.

1. *De heredibus* ^a *& Falcidia* ^b *& si heres legata solvere nolit.*
^a Nov. 164. ^b Instit. lib. 2. tit. 22. Digest. lib. 35. tit. 2. Nov. 115.
2. *De non eligendo secundò nubentes mulieres, & de alienatione, & lucro antenuptialis donationis, & de successionibus earum filiis suis.*
3. *Ut determinatus sit numerus clericorum sanctissima majoris Ecclesie, & cæterarum ecclesiarum.*
4. *De fidejussoribus & mandatoribus, & sponsoribus, & solutionibus.*
Inst. lib. 3. tit. 20. Digest. lib. 46. tit. 1. Cod. lib. 8. tit. 40.
5. *De Monachis.*
Cod. lib. 1. tit. 3. Nov. 76.
6. *De Episcopis & Clericis: quomodo oporteat Episcopos, & reliquos clericos ad ordinationes perducere, & de expensis ecclesiarum.*
Cod. lib. 1. tit. 3. Nov. 76.
7. *De non alienandis aut permutandis rebus ecclesiasticis immobilibus, aut in specialem hypothecam dandis creditoribus sed sufficere generales hypothecas.*
8. *De Praesidibus & Magistratibus, ut sine pecuniâ datâ, vel quoquo suffragio fiant. Jusjurandum, quod præstatur ab iis, qui administrationem accipiunt.*
Nov. 17. 134. 149. 161.
9. *Ut ecclesia Romana centū annorum gaudeat prescriptione.*

I. I N D E X

10. *De referendariis sacri palatii.*
11. *De privilegiis Archiepiscopi Justinianæ primæ, & sede P. P. Illyrico in pannoniam secundam, id est, Justinianam primam transferendâ.*
12. *De incestis nuptiis.*
Cod. lib. 5. tit. 5.
13. *De prætoribus plebis.*
Digest. lib. 1. tit. 15. Cod. lib. 1. tit. 42.
14. *De lenonibus.*
15. *De defensoribus civitatum.*
Cod. lib. 1. tit. 55.
16. *De mensurâ ordinandorum clericorum.*
Cod. lib. 1. tit. 3.
17. *De mandatis Principum a & præsidibus. b*
a Cod. lib. 1. tit. 15. b Nov. 8. 134. 149. 161.
18. *De triente & semisse, a & successionibus filiorum & nepotum naturalium, & collationibus, b vel distributionibus, nec non & literarum, aut numerationum, atque rerum ex quibus detinent, inficiationibus.*
a Nov. 66. b Digest. lib. 37. tit. 7.
19. *De filiis ante dotalia instrumenta natis.*
20. *De his qui in causis appellationum apparitorum officio funguntur.*
21. *De armeniis.*
22. *De nuptiis, earum solutione a & b de secundis nuptiis.*
a Digest. lib. 24. tit. 2. Nov. 117. b Cod. lib. 5. tit. 9.
23. *De appellationibus, & intra quæ tempora debeat appellari.*
Digest. lib. 49. tit. 1. Cod. lib. 7. tit. 62.
24. *De Pratore Pisidiæ.*
25. *De Pratore Lycaonia.*
26. *De Pratore Thraciæ.*

27. De

TITULORUM NOVELLARUM.

27. *De Comite Isauria.*
28. *De moderatore Helenoponti.*
29. *De Pratore Paphlagonia.*
30. *De Proconsule Cappadocia.*
31. *De Præsidibus Armenia.*
32. *De his qui pecuniam credunt agricolis.*
33. *Ut nullus mutuans agricola, teneat ejus terram.*
34. *Nullum credentem agricola tenere illius terram, & quam-
tam debeat usuram dare.*
35. *De adiutoribus questoris.*
36. *De successoribus in Africa.*
37. *De ecclesiis Africa.*
38. *De decurionibus.*

Digest. lib. 38. tit. 2. Cod. lib. 10. tit. 31. Nov. 101.

39. *De a fideicommissaria hereditate, Sive, de restitutionibus,
& de eâ quæ parit undecimo mense.*

a Instit. lib. 2. tit. 23. Digest. lib. 36. tit. 1. Cod. lib. 6.
tit. 49. Nov. 108.

40. *Ut ecclesia Sanctæ resurrectionis alienare possit ædificia se-
cundum sita civitatem.*
41. *De appellationibus quinque provinciarum.*
42. *De episcopis depositis sive regradatis: sive, de depositione
Antbimi & Severi & Petri, & Zoära, & reliquorum.*
43. *De officiis ecclesiæ Constantinopolitana.*
44. *De tabellionibus, & ut protocolla dimittant in chartis, sive
instrumentis.*

Digest. lib. 22. tit. 4. Cod. lib. 4. tit. 21.

45. *Ut non liberentur curiali fortunâ Judæi, nec Samaritani,
aut heretici, occasione eorum religionis: sed curiali-
bus quidem functionibus subjaceant, privilegiis verò
Curialium non fruantur: posse vero eos contra Or-*

I. I N D E X

orthodoxos, quod subiaceant curiali fortuna, testimonium perhibere, ut qui & pro Orthodoxâ politiâ rectè testimonium perhibeant.

46. De ecclesiasticarum rerum immobilium alienatione, & solutione.

Novell. 67.

47. Ut instrumentis preponatur nomen Imperatoris, & eorum tempus latinis literis adnotetur.

48. De eo qui moriens juravit, quantum haberet in bonis: sive de jurejurando à moriente prestito propter mensuram suæ substantiæ.

49. De appellationibus a & de privatis scripturis, & jurejurando dilationis jurijurando calumnie coaptando, ut semel tantum pro omni probatione juretur.

* Digest. lib. 49. tit. 1. Cod. lib. 7. tit. 62. Nov. 93.

50. De appellationibus quinq; Provinciarum.

51. De mulieribus scenicis, illas, non solū si fidejussores præstent, sed etiam si jusjurandum dent, sine periculo discedere.

52. Ut ne quisq; pro alio pignoribus satisfacere cogatur; sive, ut non fiant pignorationes pro aliis personis: & ut sicut Principum donationes non egent gestis monumentorum, sic nec à privatis donationes Imperatoribus factæ indigeant, sed ejusmodi in Principem collatæ donationes valeant sine actorum insinuatione.

53. De exhibitionibus reorum, & ut fiant post diem vicesimum; sive, ut hi, qui conveniuntur, post vicesimum diem presententur judicibus: & de his, qui juratoriam cautionem præstant, & ante litis contestationem absentes fiunt: & de hypothecis, quæ appellantur ex casu militiæ: quæ personæ, & quando hoc jus habent: & de indotatis uxoribus, ut habeant quartam partem in substantiâ

TITULORUM NOVELLARUM.

stantiâ viri, & ipse vir in substantiâ uxoris, quando inops est, qui relinquitur.

Digest. lib. 48. tit. 3. Cod. lib. 9. tit. 3.

54. *De colonis natis ex liberis personis, & ut loca sacra pradia invicem commutare possint.*

55. *Utl cum solo Principe sacrorum locorum commutatio fiat, & ut loca sacra invicem perpetuam emphyteusim contrahere possint.*

56. *Utl in sola ecclesia Constantinopolitana prabeantur insinuationes: in aliis autem ecclesiis penitus non dentur.*

57. *De subrogatis Clericis: & ut qui edificant edem sacram, ordinent in eâ clericos Patriarchæ auctoritate.*

58. *Utl ne domi, sive in privatis adibus, fiat communio sacra.*

59. *De sumptibus funerum.*

Digest. lib. 11. tit. 7. Cod. lib. 3. tit. 44.

60. *Ne defuncti, seu reliquia debitorum, à creditoribus injuriâ afficiantur; & ne assessores causarum cognitionem suscipiant.*

61. *Utl ne consentiente quidem muliere alienentur vel obligentur pradia donationis propter nuptias à viro.*

62. *De Senatu.*

Digest. lib. 1. tit. 9.

93. *De novi operis nunciatione maritimi aspectus: Sive de prospectu maris.*

64. *De hortulanis, & hortorum conditione atq; æstimatione.*

65. *De relictis ecclesiæ Mysiæ.*

66. *De successione. Hæc Novella sexagesima sexta refertur partim ad Novell. 18. partim ad tit. de testamentis Institut. lib. 2. tit. 10. Digest. lib. 28. tit. 1. Cod. lib. 6. tit. 23. præsertim l. jubemus 29. Novell. 119. cap. 9.*

I. I N D E X

67. *De his qui templa aedificant, & ne episcopi ecclesiis suis aberrarent, & de^a alienatione ecclesiasticorum pradiorum.*
^a Novell. 46.
68. *De Constitutione successionum in lucra nuptialia.*
69. *Ut omnes obediant praesidibus sive judicibus provinciarum, & in criminalibus, & in pecuniariis, & ibi negotia examinentur, nullo excepto per privilegium: nec huc conventi deducantur, nisi sacrâ pragmaticâ formâ exhiberi quempiam jusserit.*
70. *De liberationibus decurionum.*
Cod. lib. 10. tit. 31.
71. *De litibus eorum qui in dignitate positi sunt: ut ab illustribus, & qui super eam dignitatem sunt, omnimodò super pecuniariis causis, sed & injuriarum criminaliter per procuratorem dicantur: clarissimis autem in pecuniariis licere eis & per procuratorem, & per se litigare.*
72. *De tutoribus.*
Instit. lib. 1. tit. 13. Digest. lib. 26. tit. 1.
73. *De instrumentorum cautela & fide.*
Digest. lib. 22. tit. 4. Cod. lib. 4. tit. 21. Nov. 44.
74. *De suite liberorum, & de nuptiis.*
^a Inst. lib. 1. tit. 10. Digest. lib. 23. tit. 2. Cod. lib. 5. tit. 4.
73. *De appellationibus Sicilia.*
76. *De Monachis.*
Cod. lib. 1. tit. 3. Nov. 5. Nov. 132.
77. *De impudicis & juratoribus, ut non luxurientur contra naturam, nec jurent per capillos (Dei) aut aliquid hujusmodi: neq; blasphemetur in Deum.*
78. *De dotalibus instrumentis, & a manumissionibus: ne liberti de cætero indigeant aureo annulo.*
^a Digest. lib. 40. tit. 1. Cod. lib. 7. tit. 15.

TITULORUM NOVELLARUM.

79. De Monachis litigatoribus, apud quos oporteat causas dicere monachos & ascetrias.

80. De quaestore, a ubi de b mendicantibus validis nō tolerandis.

a Digest. lib. 1. tit. 13. Cod. lib. 1. tit. 30.

b Cod. lib. 12. tit. 25.

81. De solutione patrie potestatis.

Instit. lib. 1. tit. 12. Digest. lib. 1. tit. 7.

82. De iudicibus, & ut nullatenus cum iurejurando eligantur.

Nov. 127.

83. De clericis litigatoribus, ut clerici apud proprios episcopos primū conveniantur, & post hoc apud civiles iudices.

84. De fratribus.

85. De armis.

86. Ut præsidi suspecto in audiendis litibus adjungatur episcopus.

87. De donationibus factis à decurionibus sive curialibus.

88. De deposito a & denunciatione inquilinis facta, & de suspensione erogationis annonarum, sive de suspendenda administratione panum.

a Digest. lib. 16. tit. 3. Cod. lib. 4. tit. 34.

89. De filiis naturalibus, quibus modis naturales efficiantur sui, & de eorū, ex testamento, sive ab intestato successione.

90. De testibus.

Digest. lib. 22. tit. 5. Cod. lib. 4. tit. 40.

91. De duarum dotium debito, ut instante exactione dotis primæ, & secundæ, viro ad secunda vota migranti prapponatur uxor prima, vel ejus liberi: & de eo qui dotem accipere non vult, si scilicet voluerit uxor, aut is qui pro eâ dotem scripserit, dare viro quæ scripta sunt, distulerit autem vir suscipere; soluto matrimonio exigere ab ea etiam conscriptam ante nuptialem donationē.

92. De

I. I N D E X

92. De immensis donationibus collatis in liberos.

Cod. lib. 3. tit. 29.

93. De appellationibus, ut si mota apud appellationis judicem causa, litigatores ad arbitros deveniant, intereaque temporis biennium decurrat, & contingat denuo causam ad appellationis redire judicem, ne biennij cursus objiciatur.

Digest. lib. 49. tit. 1. Cod. lib. 7. tit. 62. Nov. 49. 115.

94. De tutela matrum, aut sine prohibitione matres debitrices & creditrices tutelam gerant minorum, neque jusjurandum praestent, quod non venient ad secunda vota.

Cod. lib. 5. tit. 35.

95. De presidibus, ut deposito magistratu dies quinquaginta remaneant in provincia, sive militarem, sive civilem gesserint administrationem.

96. De exactoribus sive executoribus, a & mutuis petitionibus, sive de his qui conveniunt & reconveniuntur. b

a Cod. lib. 12. tit. 16. b Cod. lib. 7. tit. 45. l. cum papinianus 14. ibid.

97. De jure dotis: seu de aequalitate dotis & donationis propter nuptias; & de augmento dotis, & propter nuptias donationis: & de privilegio dotis, quod aliis preponitur privilegiis: & ut excipiantur hoc privilegio creditores in emptione militia: & de dote remeante ad patrem, & rursus data pro eadem filia secundo viro: & de dotis collatione, inope marito moriente.

98. De lucris nuptialibus: neque virum quod ex dote est, neque mulierem ex sponsalitia largitate lucrum proprium habere, sed servare dominium suis filiis, vel si ad secundas nuptias non veniant, usu solo in lucro consistente: & ut repudio transigentes nuptias, lucrantes aut dotem,

aut

TITULORUM NOVELLARUM.

aut ante nuptias donationem, & ipsis similiter dominium servant filiis; usum habente personam cogendam filios alere. Si vero bona gratia solvantur nuptie, & videantur occasione damni detineri quædam, & hac arte perimenda, quæ detinentur, & filiis servantur.

99. *De duobus reis.*

Instit. lib. 3. tit. 16. Digest. lib. 45. tit. 2. Cod. lib. 8. tit. 39.

100. *De non numeratâ dote, seu, de tempore non soluta pecunia super dote.*

Cod. lib. 5. tit. 15.

101. *De decurionibus, a sive donationibus à Curialibus factis, sive ab intestato, vel testamento, & eorum successoribus.*

a Digest. lib. 50. tit. 2. Cod. lib. 10. tit. 31. Nov. 38.

102. *De moderatore Arabia.*

103. *De Proconsule Palestina.*

104. *De Proconsule Sicilia.*

105. *De Consulibus.*

Digest. lib. 1. tit. 10. Cod. lib. 12. tit. 3.

106. *De nautico fœnore, sive, de usuris nauticis.*

Digest. lib. 22. tit. 2. Cod. lib. 4. tit. 33. Nov. 110.

107. *De testamentis imperfectis factis inter liberos à parentibus; & de divisione rerum à filiis coram parente, & de ejus facultatibus facta, & subscripta.*

108. *De restitutionibus; seu de fideicommissariis hereditatibus.*

Instit. lib. 2. tit. 23. Digest. lib. 36. tit. 1. Cod. lib. 6. tit. 49. Nov. 39.

109. *De privilegiis dotis, hereticis mulieribus non præstandis.*

Cod. lib. 1. tit. 5. Nov. 132.

110. *De nautico fœnore.*

Digest. lib. 22. tit. 2. Cod. lib. 4. tit. 33. Nov. 106.

I. I N D E X

111. *De tempore actionum sacris locis competentium.*
112. *De litigiosis, & de decimâ parte litis ab actore cautelâ præstandâ.*
Digest. lib. 46. tit. 6. Cod. lib. 8. tit. 36.
113. *Ne sacra formæ fiant in medio litis, sed secundum antiquas leges generales procedatur, & lites decidentur.*
114. *De sacris iussionibus.*
115. *De appellationibus, aut cum de appellatione cognoscitur, secundum illas leges judicetur, quæ tempore lata sententiæ obtinebant, non secundum eas, quæ postea promulgatæ sunt: & de litigatoribus: & de falcidiâ,^b & de exheredatione, ^c & de his qui lugent, & de ^d constitutâ pecuniâ.*
^a Digest. lib. 49. tit. 1. Cod. lib. 7. tit. 62. Nov. 49. 93. 126. ^b Instit. lib. 2. tit. 22. Digest. lib. 35. tit. 2. Cod. lib. 6. tit. 50. Nov. 1. ^c Instit. lib. 2. tit. 13. Digest. lib. 28. tit. 2. Cod. lib. 6. tit. 28. & 29. ^d Digest. lib. 13. tit. 5. Cod. lib. 4. tit. 18. Nov. 4. 117.
116. *De militibus.*
117. *Ut liceat matri & avia, & alijs parentibus, post legitimam partem liberis derelictam, quomodo voluerunt, residuam facultatem suam disponere.*
Digest. lib. 24. tit. 2. Nov. 22.
118. *De hereditibus ab intestato venientibus, & de agnatorum jure sublato.*
Instit. lib. 3. tit. 1. & seqq.
119. *De donatione propter nuptias, ut specialis sit contractus, & de alijs capitulis.*
120. *De alienatione & emphyteusi, & locatione & hypothecis, & alijs diversis contractibus in universis locis rerum sacrarum.*

121. De

TITULORUM NOVELLARUM.

121. *De usuris, ut particulares usurarum solutiones in duplum computentur.*

Digest. lib. 21. tit. 1. Cod. lib. 4. tit. 32.

122. *De dispositione artificum.*

123. *De sanctissimis Episcopis, & Deo amabilibus, & reverendissimis Clericis, & Monachis.*

Cod. lib. 1. tit. 3. Nov. 6. 137.

124. *De litigatoribus, ut jurent in exordio litis, quod neq; promiserunt dare iudicibus, neq; dabunt, & de sportulis, & ut quæ jubentur, referendarij compleant, & non misceant semetipsos causæ, & per se exequantur.*

125. *De iudicibus, ut illi non expectent sacras iussiones, sed, quæ videntur eis, decernant.* Nov. 82.

126. *De appellationibus.*

Digest. lib. 49. tit. 1. Cod. lib. 7. tit. 62. Nov. 49. 93. 115.

127. *De successione filiorum fratris, & de insinuatione donationum propter nuptias.*

128. *De collatoribus, & alijs capitulis.*

129. *De Samaritis.*

Cod. lib. 1. tit. 5. Nov. 144.

130. *De transitu militum, quomodo oporteat milites transitum in civitatibus facere; & de introitu.*

131. *De ecclesiasticis titulis & privilegijs, alijsq; capitulis, & de a orphanotrophis.*

^a Cod. lib. 1. tit. 3.

132. *De interdictis collegijs hereticorum.*

Cod. lib. 1. tit. 5. Nov. 109.

133. *De vitâ monachorum.*

134. ^aDe presidibus, & ^b de adulterijs, & ^c pœnis.

^a Nov. 8. 17. 149. 161. ^b Digest. lib. 48. tit. 5. Cod. lib. 9. tit. 9. ^c Digest. lib. 48. tit. 19.

I. I N D E X

135. *Ne quis cogatur cedere bonis.*
Cod. lib. 7. tit. 71. Digest. lib. 42. tit. 3.
136. *De argentariorum contractibus.*
Nov. 4. & 97.
137. *De episcopis & clericis eorumq; ordinatione.*
Cod. lib. 1. tit. 3. Nov. 6. 123.
138. *Ne usura excedant duplum.*
Nov. 121.
139. *Indulgentia incestarum nuptiarum.*
140. *Utl consensu matrimonium solvi possit.*
141. *De stupro & sodomiâ.*
Digest. lib. 48. tit. 5. Cod. lib. 9. tit. 9.
142. *De bis qui Eunuchos faciunt.*
143. *De raptu mulieris.*
Cod. lib. 9. tit. 3.
144. *De Samaritis.*
Cod. lib. 1. tit. 5. Nov. 129.
145. *De duce vis arcenda.*
146. *Utl liceat Hebrais seu Judæis secundum traditam legem sacras scripturas latinè, vel græcè, vel aliâ linguâ legere.*
147. *De indulgentiâ reliquorum tributorum.*
148. *De reliquis.*
149. *De præsidibus.*
Nov. 8. 17. 134. 161.
150. *De eâ quæ raptori nubit.*
151. *Ne decurio vel cohortalis in judicium vocetur sine jussione Principis insinuatâ præfecto prætorio.*
152. *Ne sacra jussiones de publicis causis valeant sine approbatione præfectorum prætorio.*
153. *De infantibus expositis.*
Cod. lib. 8. tit. 52.

TITULORUM NOVELLARUM.

- 154. De his qui in Osroënâ incestas nuptias contrahunt.
- 155. Ut matres tutela rationibus obnoxia sint.
- 156. De sobole cum colonis partiendâ.
- 157. De rusticis sive colonis, qui in alienis prædijs nuptias contrahunt in Mesopotamiâ & Osroënâ.
- 158. Ut jus deliberandi etiam impuberes transmittant.
- 159. Restitutiones fideicommissi usq; ad quodum gradum consistant? sive, substitutio facta in familiam morientis usque ad quodum gradum valeat?
- 160. De pecunijs & usuris civitatum.
- 161. De provinciarum præsidibus.
Nov. 8. 17. 134. 149. 362.
- 162. De donationibus sacrâ formâ ^a & de b adscriptitijs.
^a Instit. lib. 2. tit. 7. Cod. lib. 8. tit. 53. ^b Cod. lib. II. tit. 48.
- 163. De relevatione tributorum publicorum.
- 164. De hereditibus.
Nov. I.
- 165. Generalis forma de prospectu maris.
- 166. De prædiorum sterilium ad fertiles impositione.
- 167. Generalis forma de missione in possessionem.
- 168. Forma præfecti prætorio, de his, qui eidem subjecta prædia possident.

Alter index verborum, itemq; præci-
puarum materiarum & rerum, tam in Novellis
ipsis, quam in hoc commentario contentarum;
per locos communes.

Abbas.

Abbas non tam antiquitate
quàm bonà æstimatione censen-
dus & eligendus *Nov. 123. cap. 34.*
De abbatis electione & ordina-
tione, qui à quibus, & quemad-
modum eligendi, *ad Nov. 5. n. 10.*
12. & 13. ubi traditur. Abbates
præesse monasteriis: ordinari ab
Episcopis: in Abbatis electione
attendi, quis aliis sit præstantior
dotibus.

Abigeatus.

Abigeatum committit, qui
saltem unum equum aut unum
bovem abigit *ad Nov. 69. n. 9.*

Abjurator.

Abjuratorum & inficiatorum
pœna *ad nov. 18. n. 50. & seqq.*

Ablatum.

Ablatum heredi proximo non
instituto, cui & quo ordine defe-
ratur *ad Nov. 1. n. 14. & seqq.*

Abzug/Abshof/Nachsteuer.

De jure detractionis decimæ,
von Abzug/Abshof *ad Nov. 33. n. 5.*
ubi de origine: an etiam illud ci-
vitatibus municipalibus compe-

tat; Clericos verò & Academi-
cos, eo onere gravari non debere
n. 6. 7. 8. & 9.

Absolutio à jurejurando.

Absolutio à juramento olim
ab Imperatore peti debuit: ho-
diè etiam Camera Imperialis ab-
solvit à juramento, v. g. ad effe-
ctum agendi imò etiam inferior
Princeps *ad Nov. 51. n. 8. per tot.*

Absens, præsens.

De absentibus & præsentibus
in decennij præscriptione *ad No-
vell. 119. n. 15.*

Absente actore, quid reo faci-
endum *ad Nov. 112. n. 15. & 16.*

Ablens maritus quatenus præ-
beat causam solvendi matri-
monij *Nov. 117. cap. 11. & ad Nov.*
Nov. 22. n. 15. & 16.

Accrescere.

Accrescendi jus, est portionis
vacantis non acquisitæ jus *ad*
Nov. 1. n. 14. Decrescens heredi
contumaci, accrescit heredibus
non contumacibus *Nov. 1. c. 1. §. 1.*

Academia.

Academia succedit ab intesta-
to mor-

II. INDEX MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

to mortuis Professoribus & Studiosis *ad Nov. 118. pag. 66. n. 78.*

Academiæ membra quando discedunt, non debent gravari onere detractiōis *des Abschoffes ad Nov. 38. n. 5. & seqq.*

Academiæ eisq; dicata loca, instar ecclesiarum sunt sancta, & consequenter jus asyli habent *ad Nov. 17. n. 10.*

Academiarum res & bona illicitè alienata, ad instar ecclesiasticarum & sacrarum, possunt iterum vindicari usq; ad quadraginta annos *ad Nov. 9. n. 34.*

Academiæ Rector potest studiosum propter delictum etiam ex urbe exire jubere *ad Novel. 53. sub n. 4. vers. illud obiter pag. 359.*

Acoluthi.

Acoluthi dicuntur juvenes, qui deferunt cereos defunctis *ad Nov. n. 14. corrupti adjunguntur clericis ibid.*

Accusatio, Accusare, Accusator.

Accusare vel agere nemo cogitur: exceptio traditur ab Imperatore *Novel. 112. cap. 3. quod explicatum ibidem n. 11. & seqq.*

Accusatio adulterij falsa, præbet causam divortij *ad Novel. 117. n. 13 per tot.*

Accusandi adulterum ordo *Nov. 117. cap. 8. vers. si de adulterio maritus.*

Accusans injustè, falsum committit *Nov 6. cap. 1. §. si quis autem 10. quomodo puniatur ad d. Nov. 6. num. 14.*

Accusatione pendente, Episcopus eligi & ordinari non potest *d. Nov. 6. cap. 1. §. 10. & Nov. 123. cap. 1. Item ad Nov. 6. n. 13.*

De accusationibus episcoporum *Nov. 123. cap. 2.*

Accusatus ad defensionem admittendus *ad Nov. 123. n. 16.*

Accusatio adulterij instituta à marito contra conjugem, sed non probata, an præbeat justam causam divortij? *ad Nov. 117 n. 13. & quid juris sit, si sponsus sponsam diffamet, ibid.*

Actio, Agere, Actor.

De actionum sacris locis competentium tempore *Nov. 111. ubi de præscriptione centenaria locis venerabilibus datâ, sublata, & in ejus locum substituta præscriptione quadraginta annorum: ratio sublatae centum annorum præscriptionis traditur d. Nov. 111. in præfat. princ. & ad Nov. 131. n. 3.*

Agere nemo cogitur *Nov. 112. cap. 3.*

Actor non debet dedignari eū contra se pati judicem, cujus arbitrium in agendo semel secutus est *ad Nov. 69. n. 4.*

Actoris conditio quandoque melior

II. I N D E X

melior est, quam rei *ad Novell. 69. num. 5.* quoipso vitatur regula juris: Actori non debere licere, quod reo non permittitur *d. loc. num. 6.* ubi adducitur ratio.

Actor quando cavere teneatur *ad Nov. 53. n. 1. & seqq. & ad Nov. 112. n. 8.* quando dicatur contumax *ibid. n. 14. & seqq.*

Actio suscipienda, voluntatis, suscepta necessitatis est; nam, aliàs habet locum poena contumaciae *ad Nov. 112. n. 10. & seqq.*

Actio si certum petatur de suffragio *ad Nov. 8. n. 13. & 14.*

Actor sequitur forum rei *ad Nov. 53. in pr.*

Actio injuriarum.

Actio injuriarum (itemq; actio furti) quia est famosa, non habet locum inter conjuges *ad Nov. 117. num. 26.*

Actio injuriarum datur marito contra adfectatorem suæ conjugis *ad d. Novell. 117. n. 21.* datur etiam adversus maritum accusantem adulterij mulierem, sed non probantem *ibid. n. 13. vers. ubi adhuc notandum.*

Administrator.

Administrator, qui rem ecclesiæ alienat, quomodo puniatur *ad Nov. 7. num. 41.*

Administratores venerabilium locorū, ubi conveniendi *Nov. 123. cap. 23.*

Administratorum officium *Nov. 17. in præfat.*

Adgnati.

Adgnati cognatos quandoquē excludunt, & de agnatorum jure sublato *Nov. 118. cap. 4. & ad eam num. 4. & 12.*

Adoptio, Adoptivus.

Adoptione non possunt liberi nostri naturales in jus nostrorum liberorum legitimorum legitimari *ad Nov. 89. num. 9. & ad Nov. 74. n. 12. & seqq.*

De adoptivorum parentum liberorum & fratrum successione *ad Nov. 118. pag. 634. n. 24. & seqq.*

Adæratio.

Prohibetur adæratio, hoc est, ne pro speciebus tributi nomine dandis ex fundo, puta, frumento, vino &c. detur pecunia: nam, adærare, est ære sive pecunia æstimare & taxare *ad Nov. 128. n. 4.*

Ædes.

Ædium privatarum distantia *Nov. 63.*

Ædificatio Ecclesiæ.

De ædificatione ecclesiarum *Nov. 131. cap. 7. & Nov. 57. cap. 2. Oratorij Nov. 67. cap. 2.*

Ædificare.

Ædificare castra, turre, vel alia munimenta, quatenus liceat circa alias urbes Gothofred. *ad Nov. 63. lit. A.*

Ædifi.

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

Ædificare an & quatenus licet ad æmulationem & læsionem vicini *ad Nov. 63. n. 3. 4. & 5.*

Ædificare licet cuilibet in suo, etiam si ex eo vicinus in lucri perceptione lædatur *ad d. Nov. 63. n. 4.*

Ædificia illicita possunt deponi *Novell. 133. cap. cap. 1. ibi, hæc omnibus modis depones &c.*

Aeneas & Aeneadæ.

Videatur Novella 47. in præfatione.

Arrogatio.

De arrogatione & arrogatis liberis *ad Nov. 118. p. 636. n. 25. & seqq.*

Adscriptitij.

Adscriptitij sunt servi, licet in quibusdam ab aliis differant *Nov. 123. sub n. 24. pag. 693. & ad Nov. 162. num. 11.*

Adscriptitij differunt à Colonis *ad Nov. 157. num. 4.* quomodo contrahant matrimonium cum aliis adscriptitijs diversorum dominorum *ad Nov. 156.*

Adscriptitijs non licet à glebis discedere *ad d. Nov. 123. pag. 695. & Nov. 152. cap. 2. ibi, non permittit relinquere terram &c. & paulo post, non egredientur ex eo prædio, sed illud colent &c.* Scilicet, hic est effectus adscriptitij juris.

Adscriptitia non nascitur ex ventre libero *Novell. 162. cap. 2. ibi, quia nunquam nos liberum &c.*

Adseffores.

Adseffores judicij non habent facultatem audiendi causas sine ipsis magistratibus *ad Novell. 60. num. 7. nihil differunt à pedaneis d. Nov. 60.*

In assessoribus, legum peritia requiritur *Nov. 82. ibi, assessores ea quæ legū sunt explicantes. Assesores à præside assumuntur Nov. 17.*

Adiaphora.

Adiaphora, quæ non sunt contra fidem, neque contra bonos mores, pro varietate ecclesiarum toleranda sunt *ad Nov. 123. n. 32. & 33.*

Advocati.

Advocati ne præstent injusta patrocinia, præsidis est præcavere *ad Novel. 17. sub num. 10. vers. ut patrocinia.*

Advocati dicuntur & togati, à toga, quâ induti causas orabant *d. num. 10.*

Advocationis officium denotat toga *d. loc.*

Advocati etiam dicuntur scholastici, ideò quod prius solerent in scholis fictis litibus & declamationibus se exercere, quàm ad lucem fori properare *d. loc. vers. Advocati etiam pag. 207.*

De advocatorum salariis nondum promeritis *ad Nov. 53. n. 25. & seqq.*

P P P P P

An

II. INDEX

An advocatorum ex corpore possint iudices dari? *ad Nov. 82. sub. num. 8. vers. adhuc alia movetur questio pag. 460.*

Ægrotantes.

De pœna eorum, qui ægrotantibus & animam agentibus injuriam faciunt *ad Nov. 60. num. 1. & seqq. & ad Nov. 115. n. 24. & seqq.*

Æqualitas.

Æqualitas inter liberos *Nov. 22. cap. 28. ad Nov. 117. num. 9. & 10.*

Æqualitas etiam debet esse in dote & donatione propter nuptias *ad Nov. 97. n. 4. & seqq.*

Æquali gradu positi, æqualiter succedunt *Nov. 118. cap. 2. ibi, ex æquo inter eos hereditas dividitur.*

Æstimatio.

Æstimatio rei sumitur ex redditu *Novel. 120. cap. 6. §. in fin. ibi, in redditu.*

Æstimatio horti locati quemadmodum facienda, & per quos nimirum, per Summarios *ad Nov. 64. n. 1. & 2.*

Adulter, Adulterium, Adultera.

De adulterio suspectum maritus potest occidere *ad Novell. 117. num. 14.*

Adulterij accusare maritus potest uxorem etiam constante matrimonio *ad d. Novell. n. 22. quod olim secus erat.*

De adulterio conjux conjugem

quatuor casibus non potest accusare *ad Nov. 22. num. 71. & seqq.*

Adulteræ mulieris pœna *Nov. 134. cap. 10.*

Adulter præsumitur, qui ter & solenniter monitus non desinit cum uxore alterius colloqui *ad d. Nov. 117. n. 17.*

Adulter maritus si accuset mulierem de adulterio, potest mulier idem crimen in eum referre & retorquere *ad dict. Nov. 22. n. 72.* Sed tamen citra præjudicium vindictæ & pœnæ publicæ *d. loc. n. 72. vers. quod intelligendum.*

Adultera an amittat non solum dorem, sed & parapherna *ad d. Nov. 117. vers. cæterum.*

Adulterum maritum in templo non occidere, sed apprehendere licet *Nov. 117. cap. 15. §. 1. ibi, aut alius clericis tradere.*

Adultera non potest in uxorem duci *Novel. 134. cap. 12. ibi, vivente marito, aut post ejus mortem.*

Adulterij pœna in marito *ad Nov. 117. n. 13.* accusatio intentata à marito adversus conjugem, sed non probata, an sit causa divortij, *ibid. n. 13. per tot. ubi quid juris, si sponsus sponsam diffamaverit.*

Ætas.

Ætas presbyterorum & clericorum qualis esse debeat *Nov. 123. cap. 13.*

Agrico-

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

Agricolæ.

De his qui agricolis pecuniam credunt: deq; agriculturalum usuris ab illis solvendis *Nov. 32. 33. & 34.*

Agricolæ præsentia in urbe superflua, in agro necessaria *Nov. 80. cap. 2. in fin.*

Agricolas alienos nemo suscipere, vel occultare debet, sed remittendi ad suas provincias *Nov. 17. cap. 14.*

Africa.

De successione Afrorum *Nov. 36.*

De ecclesiis Africæ *Nov. 37.*

Alimenta.

Alimentorum causa est favorabilis, adeò ut neq; super illis transigi, neq; compensatio objici possit *ad Nov. 88. n. 8. & 9.*

Alimenta filiorum soluto matrimonio *Nov. 117. cap. 7.*

Alimentorum causa pulsat verecundiam *ad d. Nov. 88. n. 9.*

Alimenta incestuosis liberis pater non tenetur suppeditare *ad Nov. 12. n. 27. cum seqq.*

Alendi liberi à parentibus *Nov. 98. cap. 2.*

Alienatio.

De alienationis speciebus *ad Nov. 7. n. 3.* ubi de precaria, libellaria, emphyteusi, pignorationibus, antichresi.

Alienatio prohibita, facta à testatore, quousq; se extendat,

sive ad quem gradum *Novell. 159.*

Alienari quatenus possint res immobiles ecclesiæ *ad Novell. 46. n. 1. & seqq. Nov. 7. n. 27. & seqq. & Nov. 65 n. 2.*

Alienantes res ecclesiasticas alienari prohibitas quibus pœnis subjaceant *Nov. 7. cap. 5.*

Alienatio dotis, aut propter nuptias donationis extraneo facta à secundo nubente, quando valeat, vel non *Nov. 2. c. 2.*

Alienatio rerum ecclesiasticarum, captivorum redimendorum causa fieri potest *Novell. 120. cap. 9.* quâ formâ fieri debeat *Nov. 7. in epigraphæ.*

Alienatione prohibita, si quis alienat, vel alienat, quid iuris *Nov. 159. cap. 3.*

De alienatione rerum sacrarum *Nov. 120. c. 1.* rei legatæ prohibita à testatore *Nov. 119. c. 11.*

Aleæ lusus.

De aleæ lusu interdicto Episcopis *ad Nov. 123. n. 35.*

Amortizatio.

Amortizationis quare jus introductum, & undè sic dicatur *ad Nov. 132. n. 5.*

Amor.

Amoris furore, nihil vehementius quem retinere, philosophiæ est perfectæ *Nov. 74. cap. 4. in princ. vers. sed nihil.*

II. INDEX

Ambitus.

De poena ambitus sive Simonie *ad Nov. 6. n. 10. 11. 12.*

Amen.

Amen qui dicit, censetur agnoscere quæ ipse dixit, vel ab aliis audivit *ad Nov. 146. n. 3.*

Angeli.

Angeli causæ substantiæ divinæ dicebantur à Judæis *Nov. 146. c. 2.*

Animæ, Animi.

Animæ ut redimantur, æquum est, vendi inanimata *Nov. 7. c. 8.*

Animorum major quam corporum ratio habenda est *Nov. 115. cap. 3. §. 14. vers. si enim pro corporalibus causis cogitamus, quanto magis pro animarum salute.*

Antichresis.

De antichresi tum ecclesiastica, tum civili *ad Nov. 7. n. 22. & seqq.*

Antichresin agrorum suorum non licet rusticis constituere *ad Nov. 32. sub n. 4.*

Anachoretæ.

Anachoretæ diversi sunt à Monachis *ad Nov. 5. n. 8.*

Anni.

Anni numerantur à condita urbe *Nov. 47. in præfat.*

Annus luctus.

Fœminæ nubentis intra annum luctus poena quæ *ad Nov. 22. num. 98. & seqq.* at maritus non servat annum luctus *ibid. num. 98.*

Annus gratiæ.

De anno gratiæ, quem habent liberi & viduæ ecclesiasticorum & Professorum *ad Nov. 53. n. 27. cum 3. seqq.*

Annui redditus.

Annui redditus possunt excedere duplum *ad Nov. 121. n. 4.*

Annulorum aureorum jus.

Annulorum aureorum usus privatis interdictus: item clericis: sed concessus libertinis *ad Nov. 78. n. 5. & 6.*

Annona civilis & militaris.

De suspensione erogationis annonæ *Nov. 88.* Annonæ civiles immobilium appellatione veniunt *Nov. 7. in præfat. ibi, aut civiles annonas &c.*

Annonæ duplices conjunguntur, si duæ dignitates conjungantur *Nov. 24. c. 1. ibi, cum utriusq. officij annonas haberet.*

Annona militiæ defuncti ad quos perveniat *Nov. 53. c. 5. §. 1.*

De annona *ad Nov. 128. n. 3. & 4.*

Apocha.

Apochas ex publicâ arcâ depromptas valere ad comparationem, licet non habent subscriptionem trium testium *ad Nov. 49. num. 23.*

De apochis *ad Nov. 72. n. 6.*

Apprehensio.

Apprehensio criminis facta

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

facta ab aliquo ex causa criminali, eo fine, ut prehensus superiori remittatur, non arguit actum meri Imperij *ad Nov. 15. sub n. 5. vers. & hæc procedunt pag. 199.*

Apparitores.

De apparitoribus & de eorum officio *ad Nov. 20. per tot.*

Appellare, Appellatio.

Appellans, si appellatione introducta, arbitrium compromissarium elegerit, cum adversario suo non excluditur venire iterum ad appellatorium iudicium, quamvis biennium fuerit transactum *ad Nov. 93. n. 2. & 3. & ad Nov. 49. n. 12.*

Appellari non potest à sententiâ Principis *Nov. 113. c. 1. ibi, non egebunt aliorum examinatione aut iudicio.*

A delegato appellatur ad ipsum principem *Nov. 123. cap. 21. ibi, si tamen ex imperiali iussione.*

A defensoribus appellatur ad præsides *Nov. 15. cap. 5. in pr. à spectabilibus ad illustres Nov. 23. c. 4. à minori ad majus ibid. vers. a minore iudicio in majus tribunal descendere à Synodo provinciali ad Patriarcham Novell. 123. cap. 22. à Metropolitano ad Patriarcham d. cap. 22 & cap. 23.*

Appellandum à sententiâ iudicis intra decem dies, sive propria

causa sit, sive aliena *ad Nov. 23. num. 1. 2. 3.*

Appellatio extinguit iudicatum *Nov. 93. in præfat.*

Appellatione interpositâ nihil innovandum vel movendû *Nov. 134. cap. 3. in fine, ibi, appellatione porrecta neq. exactionem fieri &c.*

Appellabatur olim à sententiâ episcopi ad iudicem civilem *Novell. 123. cap. 21. in pr. vers. si quis autem, ibi, tunc locorum iudex causam examinet.*

Appellatione oppositâ, non iudicandum secundum tempus appellationis, sed sententiæ latæ *ad Nov. 115. num. 1. & seqq.*

De appellationibus quinque Provinciarum *Nov. 50.*

De appellationibus à pedaneis iudicibus *Nov. 82. cap. 4. & quandiu cursum habeant cap. 5. recipiendæ & non repellendæ cap. 12.*

De appellationibus *Novell. 93. Nov. 119. cap. 4. ad quem remittantur, si res, ob quam appellatio instituitur, non suprâ auri libras decem valeat Novell. 23. in subjectâ epitome.*

De appellationibus, & intra quæ tempora debeat appellari *Nov. 23.*

De appellationibus, earumq. administratoribus *Nov. 20.*

De appellationibus exemplum sacre formæ *Nov. 126.*

II. I N D E X

Appellationis causa pertra-
ctanda imminente biennij fine
* *Nov. 49. cap. 1.*

De appellationibus Siciliae No-
vell. 75.

De appellationum tempori-
bus *Nov. 49. & 93.*

De appellationum ordine &
progressu *Nov. 126.*

Appellanti non nocet præ-
scriptio, si mora descendat à
Principe appellationis *ad Nov. 23.*
num. 9. vel si appellanti nihil pos-
sit imputari *ibid. num. 10. 11.*

Appellandū est gradatim; non
à pari ad parem *ad d. Nov. 22. n. 13.*

Appellationis causæ differunt
à causis prioris judicij *ad Nov. 49.*
num. 2. & trib. seqq.

Appellationis fatalia tria *ad*
Nov. 23. num. 1. & seqq. & ad Nov.
39. num. 1. interponendæ, intro-
ducendæ, persequendæ, quomo-
dò differant *ad Nov. 49. n. 1. & seqq.*

Appellationis tempus non
currit, cum litigatores compro-
miserunt in arbitrum *Nov. 93.*

Aquila.

Aquila ex Græco Christianus
factus: de ejus versione biblio-
rum latinā, quam Imperator legi
permittit *ad Nov. 146. num. 10.*

Arbitri.

De arbitris sive compromissa-
rijs *ad Nov. 82. num. 9. & seqq.*

Arcarij.

Arcarij qui sint, *ad Novell. 147.*
in fin.

Arma.

De armis, eorumq; jure & usu
ad Nov. 85. num. 1. ubi de duobus
armorum generibus; & quod
armorum usus privatus prohibi-
tus *Novell. 85.*

Arma fabricare non est permis-
sum privatis *ad d. Nov. 85. num. 4.*

Arma an rusticis ferre liceat?
ibid. num. 6.

Arma an literis præstent? *ibid.*
num. 4.

Armenij.

Armenij damnati, quod repel-
lebant feminas a successione pa-
rentum liberorum *ad Nov. 21. n. 3.*

De Armeniæ Pæsidibus *Nov. 31.*
num. 1. & 2. de quatuor Armenijs.

Arrestum.

De genere arresti municipalis,
quod vocatur *Gast Recht*, *ad No-*
vell. 52. num. 3.

Argentarij.

De Argentariorum nomini-
bus, contractibus, usuris, privile-
gijs *ad Nov. 4. num. 18. & seqq. &*
Nov. 136. per tot. præsertim in re-
petendis rebus oppignoratis *ad*
Nov. 94. num. 42.

Artifices diversi.

Artificum operarum æstima-
tio dependet à magistratus co-
gnitio-

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

gnitione, ne plus pretij mercedisve nomine exigant, quàm est æquum, sub poenâ *ad Novell. 122. num. 1. & seqq.*

Argumentari licet,

A contrario *Nov. 22. cap. 18.* ferè in fine, ibi. Ratio quoq; ex ipsis causis è contrario procedat.

A curatore minoris, ad curatorem prodigi, furiosi &c *Novell. 72. cap. 5. vers. & hæc dicimus in omni curatore &c.*

A domino exponente servum, ad patrem, qui filium exposuit. *Nov. 153. cap. 1. vers. Nam si nostris præcipitur legibus &c.*

A donatione pecuniariâ, ad donationem libertatis illa propter ingratitudinem revocari potest; & hæc potest *Nov. 78. cap. 2. vers. Nam si nullum penitus ingrati &c.*

A donatione propter nuptias, & dote, à minori ad majus *Novell. 61. cap. 1. §. 3. vers. Et multò potius hæc in jure valebunt &c.*

Ab hypothecâ non favorabili, ad favorabilem *Novell. 39. cap. 1. vers. si enim & nos ex generalibus hypothecis &c.*

A jure aureorum annulorum, concessio libertis, ad legitimatiorem liberorum naturalium *Nov. 74. cap. 1. vers. sicut enim quidam à præcedentibus nos adinventus modus est &c.*

A legibus humanis, ad leges divinas *Nov. 137. cap. 1. in princ. ibi, si enim illa quæ a laicis peccantur, generales leges non concedunt &c.*

A milite aliquid legante, ad eum qui suorum naturalium liberorum matrem ducere velit. *Novell. 78. cap. 4. vers. si enim miles relinquens legatum alicui suorum servorum &c.*

A minori ad majus *Novell. 6. cap. 6. vers. si enim in antiquis legibus &c.*

A minore de majus; de asyli jure non competente adultero ad Ecclesiam confugienti. Non fruitur jure asyli, qui adulter in Ecclesiam confugit: multò minùs qui in ipsâ Ecclesiâ de adulterio tractat *Novell. 117. cap. 15. quomodo illi qui in ipsâ Ecclesiâ tale scelus studuerint perpetrare &c.*

A minori ad majus: seu à poenis delictorum in homines commissorum, ad ea quæ committuntur in Deum *Novell. 77. cap. 1. §. 1.*

A minori ad majus; ab emancipatione, ad redactionem in potestatem. Invitus nemo emancipatur; multò igitur quis invitatus in potestatem redigetur. Nam cui licet plus, eidem minus permissum est: cui minus non.

II. INDEX

non licet, ei majus quoq; dene-
gatur Nov. 89. cap. 11. vers. Nam si
solvere jus patriæ potestatis invitis fi-
lius non permissum &c.

A more diu recepto Nov. 106.
cap. 1. ibi, quod enim longis ita ser-
vatum temporibus &c.

Ab ordine succedendi, ad or-
dinem suscipiendæ tutelæ Novell.
118. cap. 5. in princ.

A perturbatione ministerij sa-
cri, ad eum qui litanias pertur-
bat Nov. 123. cap. 31. ibi, hoc ipso in
litanis custodiendo &c.

A rebus urbanis ad provincia-
les. Ergo quo jure accipitur res
urbana Ecclesiastici usus nomi-
ne, eodem & provincialis Novell.
120. cap. 9. §. 1.

A rebus Principis, ad rem Ec-
clesiæ: Res principis immobiles
cum Ecclesia possunt permutari,
Ergo & ipsius Ecclesiæ: quia Ec-
clesiæ omnes summi Principis,
nempe Dei, sunt Nov. 54. c. 2.

A testamento faciendo, ad le-
gandum & donandum. Qui
enim testari potest, idem & do-
nare aut legare Nov. 129. cap. 1. in
fin. ibi, qui enim testari &c.

Ab ultimâ voluntate ad actum
inter vivos Nov. 119. c. 2.

At argumentum à consuetu-
do prava non subsistit Novell. 134.
cap. 1. ibi, male enim adinventum &c.

ut nec à quorundam observan-
tia, ad necessitatem & coactio-
nem omnium Nov. 94. c. 2.

Asyla.

Asyli jus non habent adulteri,
& quibus præterea denegatur ad
Nov. 17. n. 4. & aliquot seqq.

Asylorum loca pro banciru-
ptis ad Nov. 135. n. 17.

Asceterium, Ascetria.

Asceterium quot personis
constet Novell. 59. cap. 4. §. nimi-
rum octo monialibus, & tribus
acolythis.

Ascetriae apud quem causam
dicant Nov. 79.

Avaritia.

Avaritia omnium vitiorum
mater, præsertim in iudice Nov. 3.
in præfat. §. 1. est omnis nequitia
judicialis principium & finis ad
d. Nov. num. 10.

Assessores.

Vide *Ad assessores*: à præside assu-
muntur Nov. 17. nihil à pedaneis
penè differunt Nov. 60. cap. 2.

Aureus annulus, aurum.

Vide, *annulorum aureorum jus*.
Aurum spargere solius est Prin-
cipis Nov. 105.

Avia.

De avia tutelâ ad Novell. 94.
num. 3. & seqq.

Authenticum, Authentica.

Authenticorum nomine, quare

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

vocentur Novellæ *in præm. n. 29.*
 & 31. *vers. sed placet pag. 23.*

Authenticum distinguitur ab
 authenticis *ibid. n. 32.*

In Authenticis concipiendis
 sæpe lapsus est Irnerius *d. loc. n. 36.*
 qui Authenticas inseruit oportu-
 nis locis Codicis, ad significan-
 dam emendationem legum Co-
 dicis *ibid. n. 33.* quatenus illis vis
 insit *ibid. n. 34. & 39.*

Authenticæ Codici insertæ in-
 telligendæ sunt secundum ipsas
 Novellas, ex quibus excerptæ
 sunt *d. loc. n. 38.*

Augmentum.

De augmento dotis & dona-
 tionis propter nuptias *ad Nov. 97.*

Auctor secundus.

Auctor secundus, est confirma-
 tor venditionis, qui spondet pro
 venditore, evictionis nomine
Nov. 4. c. 2. vers. & non solum, ubi
Cujat. & Gothof.

B.

Baptismus.

In baptismo, divina oblatio
 & precatio debet fieri palam &
 eâ voce, quæ à populo exaudia-
 tur & intelligatur *ad Novell. 137.*
n. 10. & ad Nov. 146. sub. n. 3. vers.
sic circa mysteria.

Baptismus in privatis ædibus
 fieri non potest, ex decreto syno-

di in Trullo; at nihilominus cer-
 tis casibus hoc fieri solet: quin
 & à laicis & fœminis in casu ne-
 cessitatis administrati potest *ad*
Nov. 58. n. 3. & 4.

Baptismus & Catechismus di-
 stinguuntur, sed postmodum
 confundi cæperunt *ad Novel. 144.*
n. 5. & 6. seqq.

Ex baptismo oritur spiritualis
 cognatio *d. loc. n. 13.*

Baptismus reiterari non debet:
 secus est in Sacramento cœnæ
 dominicæ *d. loc. n. 5. & seqq.*

A baptismi officio nemo arce-
 ri debet in dubio, sub poenâ *ad*
Nov. 123. n. 17. & seq.

Bancruptores.

Bancrupti Bancrotterer/dif-
 ferunt ab iis qui bonis cedunt *ad*
Novell. 135. num. 17. de eorum asyis
ibidem.

Basilus.

Basilus Macedo edidit Novel-
 las *in præm. n. 70.*

Basilica.

Basilica & Eparchica quomo-
 dō differant *ad Nov. 146. n. 7. &*
in præmio n. 71.

Βασιλικῶν libros, sive Prin-
 cipum leges, Leo Imperator coë-
 git in ordinem *in præm. n. 69.*

Benedictio.

Benedictio Sacerdotalis an re-
 quiratur ad matrimonium? *ad*

II. INDEX.

Nov. 22. n. 14. ejus institutum in
Ecclesia antiquissimum *ibid.*

Beatum.

Nihil est ab omni parte bea-
tum Nov. 133. cap. 5. *ibi*, nullus po-
test naturam sic retinere, ut non pec-
cet nihil.

Βιοκυλότης.

Βιοκυλότης fuit quondam spe-
cialis dux, qui vim, impressionem
& depredationes arcebat Nov. 145.
cujus inscriptio exinde etiam est,
de Duce vs arcendæ. Ejus impe-
rium minuitur ex d. Nov. 145. &
Nov. 8. n. 18.

Biblia sacra.

De Bibliorum Sacrorum uti-
litate ad Nov. 133. sub n. 6.

Bibliorum lectioni adjungen-
da oratio *ibid.* n. 7. finis est, non
sola cognitio, sed etiam actio seu
vitæ confirmatio Nov. 146.

De modo legendi Biblia d. Nov.
146. num. 6.

Biblia à quibus translata,
quem ad modum; & Bibliorum
græcæ versiones variae, quarum
optima est septuaginta Interpre-
tum: de quibus recensetur histo-
ria d. Nov. 146. sub n. 5.

Beneficiarij.

Beneficiarij linguarum periti
esse debent Nov. 123. cap. 1. *ibi*, *lite-
ras nosse*.

Beneficium.

Beneficium epistolæ divi A-
driani, sive divisionis, quatenus
extendatur ad Nov. 99 n. 7. & seqq.

De beneficio ordinis fidejus-
soribus competente ad Novell. 4.
n. 13. & seqq.

Binubus, binuba.

Binubus non potest promove-
ri ad sacerdotium quia promotus
eo cadit Nov. 22. cap. 42.

Binuba in diaconissam eligi
non potest Nov. 123. c. 13.

Blasphemia in Deum.

Blasphemiae exercitæ atrocitas,
itemq; poena blasphemæ ex Con-
stitutionibus Imperialibus ad
Nov. 77. n. 1. & 2.

Bonæ fidei possessor

Bonæ fidei possessor, qui rem à
bonæ fidei possessore accepit,
quanto tempore usucapiat Nov.
119. n. 4. & seqq.

Bona.

Bona aliena, alienosve agri-
colas defendendos suscipere
mercede certa, vetitum Novell. 17.
cap. 14 in pr.

De bonis adventitiis, in quibus
usumfructum pater non habet,
an possit filius familias testari? ad
Nov. 117. n. 5. & seqq.

Bona adventitia, in quibus pa-
rens nullum usumfructum ha-
bet, an possit filius familias absq;
patris.

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

patris consensu rectè donare? *ibid. num. 7.*

De bonis adventitiis & profectitiis *ad Nov. 2. n. 48. & seqq.*

De bonis liberorum, an hi de illis testari, vel illa donare possint? *ad Nov. 117. n. 5. & seqq.*

Bona damnatorum quibus cedant *ad Nov. 134. n. 18. & 23.*

De bonorum collatione *ad Nov. 18. n. 30. & seqq.*

De bonis ecclesiasticis non alienandis *ad Nov. 7. n. 1 & seqq.* distribuendis, non locupletibus, sed pauperibus *Nov. 3. c. 3.*

De bonorum cessione, vide, cessione bonorum.

Bona civium non possunt in alia loca vel aliud territorium sive civitatem transferri, nisi pars aliqua curiæ solvatur *ad Nov. 38. num. 5.*

Bonorum possessio.

Bonorum possessio, quam prætor dat, jus tantum tribuit persequendi, retinendiq; patrimonij quod cujusq; cum moreretur fuit *ad Nov. 118. n. 81. pag. 569.*

Bonum.

Bono melius inveniri potest *Nov. 89. in præfat. vers. diffugiendum quod malum est, inventiendum verò undiq; quod melius est.*

Bulgaria.

Bulgaria est patria Justiniani

Imperatoris, qui eam vocat Justinianeam primam *ad Nov. 11. n. 1.*

C.

Canonicum jus.

Canonicum jus quid: ejus origo, & divisio: & quatenus illud in scholis observetur *in præmio num. 61. & seqq. pag. 35.*

Canones.

Canonum conciliorum sive synodorum œcumenicarum dogmata, quatenus observanda *ad Nov. 131. num. 1.*

Canones sacri pro legibus observandi *Nov. 6. cap. 1. §. 8.*

Calumniæ.

Calumniæ punitur *Nov. 6. cap. 10. vers.* sicut enim bonam gloriam in eo qui ordinandus est, quærimus: ita etiam calumniæ in eo qui frustra accusavit, punimus. Calumniæ indè non sumenda, undè sinceritas promat *Novell. 160. in præfat.*

Calumniæ jurare quid sit *ad Nov. 49. num. 32.* undè juramentum calumniæ *d. loc. num. 33.*

Cancellarius.

Cancellarij qui olim, & qui hodie *ad Nov. 10. num. 4.* Olim dicebantur quæstores *ad Nov. 114. num. 5.* ubi, quod Cancellarius debet subscribere divinis jussionibus, alioquin non valere.

II. I N D E X

Captivitas, Captivi.

Captivitas an dissolvat matrimonium? *Nov. 22. num. 34.*

Captivorum redemptio *Novell. 115. cap. 3. §. 13.*

Carcer.

Carcere includi non debet mulier *Nov. 134. cap. 9.*

Cauta.

Cauta, recauta, sunt opposita: uti pignorare, & repignorare *ad Nov. 130. num. 4.*

Cautio.

De cautione Murianâ ad quæ pertineat *ad Nov. 22. num. 109.* ei non satisfaciens, & rem, & fructus reddit *Nov. 22. cap. 44. in fin.*

Cautio de non offendendo, præstanda à marito uxori suæ *ad Nov. 117. num. 27.*

Cautio de sumptibus litis refundendis *ad Nov. 112.* ubi de cautione fidejussoria, itemq; juratoria. Juratoria & hypothecaria, rerum propriarum subsidia fidejussionis, *Novell. 22. cap. 44.* Juratoria subsidium fidejussionis *Nov. 112. cap. 2.* Nec non etiam de illa quæstione: An qui aliàs dives, si fidejussores dare jubeatur, possit hoc declinare hypothecâ suorum bonorum *n. 9.*

De cautionibus, quod hodiè pro more judiciorum constituantur *ad Nov. 96. num. 3. & ad*

Nov. 112. n. 8. & 9. De cautione legatorum nomine *Nov. 22. cap. 4.* De cautione ulufructuaria, a quo remitti possit *Nov. 22. c. 44. in fin.*

Cœna dominica.

Cœna dominica ne fiat in privatis ædibus, nisi auctoritate Episcopi, sub pœna *ad Novell. 58. n. 1. & 2.* excepto tempore necessitatis *ibid. n. 5.*

Cœnæ dominicæ sacramentum sæpè est reiterandum: secus in baptismo, qui tantum semel fit *ad Nov. 144. n. 18.*

Castitas.

Castitatem majorem leges requirunt à fœminis, quam viris *ad Nov. 2. n. 2.* Castitè vivendum *Nov. 12. c. 1.* Castitatis laus *Nov. 14. in præfat. §. 1.*

Castratio.

De pœna ejus qui castravit, vel qui castrari mandavit *ad Nov. 142. n. 3.* nisi morbus castrationem postulaverit *ibidem.* Castrans servum, liberum facit *d. Nov. 142. c. 1.* Castrandi in quod periculum vitæ conjiciantur *d. Nov. 142. in præfat. ubi traditur, è nonaginta, ægrè tres servatos esse.*

Cathedraticum.

Cathedratici quantitas ad quid redigatur *Nov. 123. c. 3. vers. si verò ecclesiæ reditus.*

Casus

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

Casus militiae.

Vide, *militiae casus.*

Centesimum.

Centesimæ usuræ, vide, *usuræ.*

Centenaria præscriptio, vide,
præscriptio

Cessio bonorum.

De cessione bonorum *ad Nov.*
135. n. 5 & seqq. quomodo differat à datione in solutum *ibidem*
n. 14. & seqq. Cessionis beneficium rei, non prodest ejus fidejussori
Nov. 135. c. 1. Cedit bonis ecclesia
Nov. 3. & 19.

Cessio actionum.

De actionum cedendarum beneficio, competente fidejussori
ad Nov. 4. n. 24.

Cessas actiones an tutores possunt suscipere adversus pupillos & minores *ad Nov. 72. n. 19. & 20.*
Cessiones actionum quemadmodum fidejussori à creditore faciendæ *Nov. 4. c. 1.*

Citatio.

De citatione sive vocatione in jus *ad Novell. 53. n. 5.* ubi traditur, hodiè abrogato prisco more non amplius quem posse obtorto collo in jus vocari *per hanc Nov. 53. cap. 3.* sed concedi ipsi spatium viginti dierum, quod ante erat decem dierum *d. n. 5.*

Citatio impetrata & insinuata facit rem litigiosam *ad Novell. 41.*

num. 4. & ad Novell. 12. num. 1.

De modo & formâ citationis *Nov. 53. Nov. 96. & Nov. 112.* Citatio absentium, quemadmodum fiat *Nov. 112. cap. 3. in pr.*

Civitas.

Civitates sive communitates possunt capere usuras excedentes sortem *ad Nov. 160. n. 7.*

Civitatum administratores accipientes mutuam pecuniam, ipsi tenentur, non etiam ipsæ civitates *ad Nov. 120. n. 5.*

Civitates recognoscentes superiorem, habentes tamen merum & mixtum imperium, an possint habere jus bonorum vacantium? *ad Nov. 118. n. 82. p. 670.*

Civitates municipales sunt loco privatorum *d. loc. n. 82.*

Civitatum defensoribus hodiè æquiparantur Consules & Senatores *ad Novell. 15. n. 2. & seqq.* ubi traditur, quinam eligantur defensores civitatum: quod sit eorum officium, & jurisdictio quod jurent in susceptione officij: an habeant curiam; item archivum: an possint sententiam exequi &c. & quæ præterea huc pertinent.

Clausula, motu proprio.

De illa clausula, motu proprio, *ad Nov. 134. n. 28.* ubi, quomodo motus proprius Principis colligatur: quomodo probetur;

Qqqqq 3

Prin-

II. INDEX

Princeps debet esse oculatus, ne forte obrebtitium sit privilegium motus proprii.

Clarissimi.

Clarissimorum appellatione qui veniant *ad Nov. 105. sub n. 14 vers. illud hac occasione repetendum est*: in quibus causis vel per se vel per procuratorem agere possint *ad Nov. 71. n. 4.*

Clientelæ jus.

Clientelæ alterius, præterquam ordinarij, an possint se subditi subicere *ad Nov. 17. sub n. 10.*

Clementia

Clementia Imperatoris valde commendat *Nov. 147. c. 2.* Clementia miscenda severitati *Nov. 13. in præfat.*

Clericus.

De clericis *Nov. 6. 16. 123. 137.*

De clericorum foro competente *ad Novell. 79. n. 1. & seqq. ad Novell. 83. n. 1. & seqq. ad Nov. 123. num. 10.*

De clericorum testamentis, an ea subjaceant querelæ *ad Nov. 115. n. 23. vers. de militari testamento.*

Clericus in criminalibus condemnatus, ante executionem prius degradari debet *Novell. 123. c. 21. §. 1. ibi, ab honore & gradu &c.*

Clerici sumptibus Ecclesiarum alendi sunt *ad Nov. 3. n. 3.*

Clerici qui sint *ad d. Novell. 3.*

n. 14. ordinantur per Episcopum ibid. n. 15. non debent migrare ex una Ecclesia in aliam ad Novell. 3. num. 18.

Clericum mendicare, turpe est *ad Nov. 3. n. 13.*

Clerici habent Ecclesiam: Monachi non item *Nov. 5. n. 5.*

Clericorum poena est degradatio *ad Nov. 42. n. 2.* Monachorum verò excommunicatio *ad Nov. 5. n. 6.* Differunt itaq; Clerici à Monachis *d. Nov. 5. n. 1.* Clerici tamen possunt fieri Monachi *d. Nov. 5. n. 2.*

Clerici ad alienas urbes proficiscentes venire debent cum literis suorum Prælatorum *ad Novell. 6. n. 20.*

De Clericorum ordinandorū definito numero *ad Nov. 16. n. 1.*

Clericis an liceat gerere annulos *ad Nov. 78. n. 8.*

Clericorum alimenta, non appellantur salaria vel stipendia, sed abundantia fructuum vel reddituum *ad Nov. 3. n. 12. & seqq.*

Clerici non sunt gravandi onere des Abschosses *ad Novell. 38. n. 8. & 9.*

Clerici debent conveniri apud proprium Episcopum *Novell. 123. cap. 21.* Corruptis moribus non promovebantur olim *Nov. 56. in præfat. debent literas scire, &*

rectam

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

rectam fidem, vitamq; honestam
Nov. 123. c. 12. Mulieres superin-
 dictas in domibus habere non li-
 cet *d. Nov. 123. cap. 29.* à muneribus
 personalibus & negotiis se-
 cularibus abstinere debent *d. No-
 vell. 123. c. 6.* transire non debent
 de minori ecclesia in maiorem,
 per patrocinium *Nov. 4. c. 2.*

Ordinandi quales esse debe-
 ant *Nov. 123. cap. 12. & Nov. 137.*
 quales eligendi *Nov. 6. cap. 4.* qua-
 tenus ad tutelam vel curam vo-
 cari possint *Nov. 123. c. 5.* aliquan-
 do certos redditus non habuerunt
Nov. 6. cap. 8. qui nuptias contra-
 here possint *Nov. 22. c. 42.* Clerici
 res suas in potestate habere de-
 bent *Nov. 123. c. 19.*

De Clericis qui à suâ destite-
 runt Ecclesia *Novell. 57.* reveren-
 dissimis *Nov. 123.*

Clericorum multitudo non est
 facienda, sed numerus debet esse
 determinatus secundum faculta-
 tem cujusq; Ecclesiæ *Nov. 3. in pr.*

De clericorum uxoribus *Nov. 123. cap. 14. & ad Nov. ibid. num. 5. & seqq.*

Clerici non coguntur litigare
 coram iudice seculari *ad d. Novel. 123. n. 1.* Separantur in quibusdam
 ab Episcopis *ibid. n. 26. & 27.*

Clericorum varij ordines &
 gradus *ad dict. Nov. 123. n. 25.*

Chirographum.

De Chirographis, quatenus
 probent *ad Nov. 49. n. 20.*

An commemoratio in uno
 Chirographo facta, habeat vim
 obligationis de altero chirogra-
 pho *ad Nov. 119. n. 20.*

Si quis chirographum vel syn-
 grapham se scripsisse inficietur,
 quæ poena *ad Nov. 18. n. 56.*

Chirographo deposito acce-
 ptæ rei, non opponitur exceptio
 non numeratæ pecuniæ *Nov. 88. cap. 1. ubi Gothof.*

Christiani.

Christiani oratoria in propriis
 ædibus habere possunt, & in iis
 orare *Nov. 58. in præfat.*

Christus.

Christus instituto herede ab
 aliquo in testamento, vel si ei re-
 lictum sit legatum, quid juris *ad
 Nov. 131. n. 4.*

In Christi nomine ad omnia
 consilia omnesq; actus progredi-
 mur *ad proëm. n. 37.*

Christi aut Dei nomine aliquid
 legans, domicilij sui ecclesiæ vi-
 detur legasse *Nov. 131. cap. 9.*

Codex.

De Codice triplici in proëmio
num. 6.

Codice Justiniano quatenus
 utantur Turcæ, Galli, Hispani
ibid. n. 64.

Colla-

II. INDEX

Cognatio.

De cognatione spiritali, quæ
oritur ex baptismo *ad Novell. 144.*
num. 13.

Cœlibatus Sacerdotum.

De cœlibatu Sacerdotum *Nov.*
123. cap. 14.

Collatio bonorum.

De collatione bonorum *ad*
Nov. 18. num. 30. & seqq. Collatio
competit tam ex testamento
quàm ab intestato *ibid.*

Collatores.

De collatoribus tributorum pu-
blicorum, quibus adjungebantur
susceptores *ad Nov. 128. n. 1. & seqq.*

Commeatus militum.

Commeatus jus quid sit, &
quod difficile concedatur *ad Nov.*
116 in fine. vers. Deniq; militibus con-
cedi solet jus commeatus &c.

Collegia.

De Collegiis hæreticorum *ad*
Nov. 132.

Collegia Academiæ hã-
bent jus Atylorum *ad Novell. 17.*
num. 10 succedunt Professoribus
& Doctoribus morientibus absq;
heredibus *ad Nov. 118. n. 78 p. 666.*

Collegia ecclesiæ capiunt
licitè usuras excedentes sortem
ad Nov. 160. n. 7.

Collegium an scribi possit he-
res *ad Nov. 132 n. 7.*

Collegia an possint habere

subditi pro privato religionis
exercitio habendo *ad Nov. 132. n. 6.*

Coloni.

De Colonis & adscriptitijs *ad*
Nov. 156. Colonorum nomine
quando dominus conveniri po-
test *Nov. 128. c. 14.*

Collatio.

Collatio à testatore expresse
prohiberi potest *Nov. 18. cap. 6.*

De Collatione dotis *Novell. 37.*
n. 12. & donationis simplicis, &
propter nuptias *Novell. 18. cap. 6.*
itemq; bonorum profectitiorum
bonorum *d. Nov. n. 30* An sum-
ptus studiorum conferantur *ibid.*
num. 38.

Comites Palatini.

De Comitibus Palatinis, unde
illi dicantur, & qui sint *ad Nov. 10.*
num. 5.

De Comite Isauriæ *Nov. 27.*

De Comite Orientis & Præsidi-
dis Antiochiæ *Nov. 8 cap. 5.*

Communes opiniones.

De traditionibus & commu-
nibus Interpretum opinionibus,
quid statuendum *ad Nov. 82. in fin.*

Comparatio literarum.

De comparatione sive colla-
tione literarum, quod ea fiat
triplici modo quomodo probet:
qui eam faciant *ad Nov. 49. n. 16.*
& seqq. & ad Novell. 73. num. 25.
& seqq.

Compa-

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

Comparationem postulans, de calumnia jurare debet *Novell. 73. cap. 7. in pr.*

Comparationes fieri debent ex solis documentis publicè celebratis *Nov. 49. cap. 2.*

Comparandarum literarum onus, hominibus peritis & juratis imponendum *Nov. 49. cap. 2. §. 2.*

Comparationes manus propriæ scripturæ quomodo fiant *Nov. 73. in epigraphæ & cap. 6. 7.*

Comparatio literarum quomodo fiat testibus vel tabellione absentibus *Nov. 73. cap. 7. in pr.* & ex quibus instrumentis fieri possit *Nov. 49. cap. 2.*

Collatio notarum quemadmodum fiat, *Nov. 73. cap. 6. & literarum etiam cap. 9.*

Compensatio.

Compensari non potest in deposito *Nov. 88. c. 1.*

Concilia.

De septem Conciliis oecumenicis in ecclesia græcorum, & quatuor Conciliorum, Canonum, ac regularum autoritate & observatione *ad Nov. 131. num. 1.* Concilia sæpius celebranda *Nov. 123. cap. 10.*

Concubina.

Concubina est nomen voluptatis *ad Novell. 22. n. 7.* differt ab

honestâ uxore *ad Nov. 12. n. 41. & Nov. 22. n. 5. & 6.*

Concubinatus vitium in se habet, undè veri matrimonij effectus non producit *ad Nov. 18. n. 26. vers. licet enim concubinatus.*

Concubinæ quomodo in bonis per mortem viri relictis ab intestato succedant *d. Nov. 18. c. 5.*

Concubinas plures Romanis habere licuit *Nov. 89. c. 12. §. 5.*

Confiscatio.

De confiscatione sive publicatione bonorum in quibusdam criminibus sublata *per Novell. 134.* ac proindè multæ leges *ff. & C. abrogatæ ad d. Novel. 134. num. 19. & seqq.*

Condemnatio.

Condemnari potest præsens absenti, quoties scilicet jure destituitur *Novell. 49. cap. 1. vers. non observante causam suscipiet ubi Gothofred.*

Condemnandus non est continuo, qui inter maleficos reperitur in itinere aut hospitio: cū, nisi sit societas latrocinij, talis non puniatur *Nov. 15. c. 3. §. 4. ibi, si cum maleficis hominibus, ut maleficus versatur Nov. 22. c. 15.*

Conditio.

Conditiones viduitatis *Novell. 22. cap. 23.*

De conditione, ne alienetur

R r r r r

sive

II. I N D E X

*Aut legatum de familia unquam
exeat Nov. 159 in præfat. circa fin.
ibi, ne unquam de familia mea meoq;
nomine abalienentur.*

*Conditioni prohibitæ heres
impune non paret Nov. 1. c. 1. in pr.
ibi, si non illud aliqua lex prohibeat.*

*Conditio, si secundas nuptias
non contraxerit Nov. 22. cap. 32.
ibi, nisi expressim ille &c.*

*Conditio, si sine liberis decesserit,
sacerdotio vel monachatu im-
pletur Nov. 123. cap. 27.*

*De conditione viduitatis ad
Nov. 22. n. 103.*

Convenire, reconvenire.

*De iis qui conveniunt, & re-
conveniuntur Nov. 96. cap. 2.*

Confirmatio.

*Confirmatio post biennium
facta, præsumitur certa animi
scientiâ & perseverantia facta
Nov. 61. c. 1. §. 1. in fin.*

*Confirmator venditionis est,
qui spondet pro venditore evi-
ctionis nomine Novell. 4. cap. 1. ubi
Gothof. & Cujat.*

Consensus parentum.

*Consensus parentum in nu-
ptiis liberorum requiritur Nov.
22. cap. 19. ibi, expectamus patrum
consensum. & in repudiis etiam d.
cap. 19. ibi, neq; transigere matrimo-
nia sinimus, in parentum læsionem
extra illorum voluntatem.*

Consiliarij, Consilia.

*Consiliarij vel Assessores non
debent suscipere cognitiones
absq; magistratu Nov. 60. c. 2.*

Conjux.

*De conjugum mutuâ successio-
ne ad Novel. 118 n. 73. & seqq. pag.
662. & ad Nov. 53. n. 24. & seqq.*

*De bonis conjugis iterum nu-
bentis distinguendis ad Nov. 2. n. 6.
& seqq.*

*Conjux an conjugis suæ possit
portionem statutariam a ferre
vel minuere? ad d. Nov. 53. n. 39.*

*Conjuges indotatæ quomodo
succeedant ad d. Nov. 53. n. 34.*

Constitutiones.

*Constitutiones noviter factæ,
quando valeant, & obligent, vel
non ad Nov. 66. n. 1. & seqq. tra-
huntur ad præterita ibid. num. 4.
non referuntur ad ea quæ sopita
sunt Nov. 19. in præfat. ibi, exceptis
illis causis, quas aut judicialis sen-
tentia, aut transactio terminavit.*

Consul, Consularis.

*De consulibus, eorum digni-
tate apud Romanos n. 1. & seqq.
ubi de missilium jactatione.*

*Consularis dignitas solvit pa-
triam potestatem ad Nov. 81. n. 4.*

*Consulis mater & uxor, utraq;
est Consularis, sed cum discrimi-
ne ibid. n. 8.*

*Consules Romani olim ute-
bantur.*

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

Bantur coronis, sceptris totis regibus, auro & purpura *ad Nov. 105. num. 14.*

Consulatus, olim magistratus annuus *d. Nov. 106. c. 1. in pr. ibi, a nobis eligitur per annum consul.*

Consulatus Imperatoriam dignitatem subsequitur *d. Nov. 105. in fin. ubi Gothof.*

Contractus.

De contractibus ad unam libram, vel qui in agris fiunt *ad Nov. 73. n. 31. & seqq.*

In contractibus quibusdam quatenus liceat se invicem circumscribere *ad Nov. 97. n. 14.*

Contractus quemadmodum sine scripto componendi *Nov. 73. cap. 9.*

Contractus ex non scripto per testes aut iusjurandum probari potest *Nov. 73. cap. 8. vers. & hæc dicimus super instrumentis &c.*

Contestatio.

Contestatio perpetuat exceptionem, & transfert onus probandi in actorem *Nov. 100. cap. 1. vers. contestationem ubi Gothof.*

Contestatio moram purgat *Nov. 97. cap. 6. §. 1. vers. sin autem illa quidem hæc contestata est patrem, ubi Gothof.*

Consuetudo.

Consuetudo prava non est servanda *Nov. 134. c. 1.*

De consuetudine Armeniorum *Nov. 21.*

Consuetudines diversæ pro loco & tempore, quando non obfint *ad Nov. 123. n. 33.*

Contumacia.

De contumacia ejusque pœna *ad Nov. 53. n. 3. & ad Nov. 112 n. 10. & seq. ubi quomodo committatur contumacia ab actore, vel à reo.*

Contumax ut quis constituitur, necesse est, ut pars obediens alterius contumaciam accuset *ad d. Nov. 112. n. 13.*

Contumaciæ etiam locus est jure novissimo ante litem contestatam *ad d. Nov. 112. n. 18.*

Constitutum, pecunia constituta.

Constitutum apud tertium non potest vindicari, antequam personalis actio exerceatur *Novell. 4. cap. 2.*

De constituta pecunia, quibus casibus & formulis constituatur, & quid novi juris ibidem constituerit Justinianus *ad Novell. 115. n. 27. & seqq.*

Correi.

De correis, quomodo differant à fidejussoribus *ad Novell. 4. n. 11. & seqq. & ad Nov. 99. per tot.*

Rei debendi possunt etiam fidejussores vice mutua accipi *ibid. n. 4. habent beneficium divisionis, quod explicatur ibid. n. 7. & seqq.*

II. INDEX

Creditor.

Creditor domum debitoris vi invadens quomodo puniatur *ad Nov. 60. n. 1. & seqq.*

Creditor neq; debet molestare heredem defuncti pro debito *ibidem n. 4. & 5.*

Creditor regulariter potest denunciare debitori, ne is alteri itidem creditori solvat *ad Nov. 88 n. 1. & seqq.* exceptio est in depositi restitutione *ibid. n. 3.*

Creditor an teneatur aliud pro alio in solutum accipere *ad Nov. 4. n. 31. & leg.*

Creditor debitoris pupilli excusatur à tutelâ, nisi sit mater vel avia *ad Nov. 71. n. 3. & 9.*

Creditor prohibetur capere ab agricolis fundos pignori *ad Nov. 32 n. 2. & 3. sub pœna n. 9 & 10.*

Creditor si nolit prædia in solutum accipere, quid juris *ad Novell. 4. num. 34. & seqq.*

Creditor qui pro pecuniâ fundum accipit in solutum, si postea eum pluris vendiderit, an id quod excedit summam debiti, possit debitor ab eo recipere *d. Novell. 4. num. 38.*

Creditoris & debitoris appellatio extenditur etiam ad alios contractus, quàm mutuum *ad Nov. 4. num. 39.*

Creditoribus non præjudica-

tur per juratam confessionem bonorum defuncti, & idcò possunt alia bona defuncti perscrutari *ad Nov. 48. num. 10. & seqq.*

Creditor cujus beneficio res est, in eâ re potior, licet posterior *Nov. 79. cap. 3. & 4.*

Creditor, ecclesiasticus teneatur probare mutuum in rem ecclesiæ versum *Nov. 120. cap. 3. vers. nisi primitus ostenderit, quod in utilitates profecerunt.*

Crimina.

De criminibus civilibus ecclesiasticis, itemq; de iudiciis criminum clericorum *ad Nov. 79. num. 6. & ad Nov. 83. num. 4.* crimina civilia & ecclesiastica quæ, & quis de ijs iudicet *ad d. Nov. 83. num. 4.*

Crimen est, majestatis reos non indicare *Nov. 117. cap. 8. ibi, non indicet, ubi Gothof.*

Criminis nomine, alius pro alio teneri non potest *Nov. 134. cap. 4. ibi, & non alios pro alijs, item, alium pro alio.*

De criminibus puniendis sine exceptione *Nov. 17. cap. 5.*

Curator.

Curator non potest suscipere cessiones adversus minores *Nov. 72. cap. 5.*

Curatores qui esse non possunt *Nov. 72. in epigraphæ & cap. 6.*

Cura-

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

Curator se debitorem pupilli
tacens, *Nov. 72. cap. 4.*

De curatoribus operum *Novell. 17. cap. 4.*

De curatoribus *Nov. 72. in epigrapho.*

Curialis curia.

Curia municipiorum quid sit,
& ratio introducendæ legitimat-
tionis per oblationem curiæ *ad*
Nov. 12. num. 52 & seqq. Curia ob-
lati liberi, fiunt legitimi *Nov. 83.*
num. 52. & seqq.

Curialibus æquiparari possunt
cives civitatum, quod explicatur
ad Nov. 38. num. 5.

De curialium donatione cau-
sâ mortis *Nov. 87. ubi dixi.*

Curiales à muneribus non ex-
cusantur vel liberantur *ad No-*
vell. 45. num. 1.

Custodia reorum.

Custodia reorum Episcopis ex
causâ permittitur *Novell. 117. cap. 15.*
§. 3.

Cursus publici.

Cursus publici cura ad præsi-
des etiam petinet *Novel. 30. cap. 7.*
§. 3.

Crux.

Crucis Christi pia & vera con-
sideratio *ad Nov. 5. num. 11.*

Cruces & processiones in re-
formatis Ecclesijs omittuntur *ad*
Nov. 123. num. 31.

D.

Damnatorum bona.

De capitali crimine damnatis,
ut bona eorum non publicentur,
sed propinquis relinquantur *No-*
vell. 17. cap. 12.

Datio in solutum.

De datione in solutum, sive de
solutionibus *ad Nov. 4. num. 30. &*
seqq. quomodo differat à cessione
bonorum *ad Nov. 135. n. 14. & seqq.*

Debitor.

Debitor debitoris quomodo
conveniri potest *Nov. 128. cap. 12.*

Debitor minoris, ejus tutor vel
curator esse non potest *Nov. 72.*
cap. 1. ibid. num. 3.

Debitorum fidejussorum con-
veniri debent, discussio ipso fide-
jussore *Nov. 4. c. 2. ubi Gothof. lit. m.*

Debitori prodest iuramentum
defuncti *ad Nov. 48. n. 13.*

Decanica.

Decanica quid *ad Nov. 79. n. 9.*
non sunt carceres, licet in eâ
quandoque custodiæ causâ qui-
dam conjiciantur.

Decisiones.

De decisionibus quinquaginta
Justiniani, quomodo ab alijs con-
stitutionibus Codici insertis se-
cernendæ sint *in procem. num. 20.*
quænam illæ sint *ibid. num. 15. 16.*
17 18 præbuere unam causam ite-
ratæ editionis *ibid. num. 19.*

II. INDEX

Decuriones.

Decuriones qui; quæ privilegia, itemq; quæ onera habuerint *ad Nov. 83. num. 2. & seqq.* Quomodo accepta dignitate præfectoriâ liberentur curiâ five onere curialium *ad Nov. 70. num. 1.*

Decuriones senatus minorum civitatum *Nov. 38. in præfat.* In urbibus regijs Senatores sunt *ibid. in pr. ubi Gothof.*

Defensores civitatum.

De defensoribus civitatum *Novell. 15.* qui illi sint, quod eorum officium; & an habeant jurisdictionem *ad dict. Nov. 15.* æquiparantur hodie consulibus & senatoribus *ibid. num. 1.*

Defunctus.

Defunctus habet quandam consolationem, si ejus voluntati satisfiat ab heredibus *ad Nov. 1. n. 1.*

Defuncti interest habere successores *ad d. Nov. num. 16.* Defunctorum voluntates, ut exitum sortiantur, solent constitui executores *ad d. Novell. 1. num. 17. & num. 22.*

Defuncti, seu funera eorum, non injuriandi à creditoribus *ad Nov. 60. num. 1. & seqq.*

Deliberandi jus.

De jure deliberandi, an illud infans transmittat ad heredes *ad Novell. 158. in pr. & seqq.*

Delicta.

Delicta clericorum *ad Nov. 79. num. 6. & ad Nov. 83. num. 4.*

Delicta ecclesiastica puniuntur sacris canonibus *Nov. 83. c. 1. Nov. 23* etiam in privilegiatis punienda *Nov. 17. cap. 5.*

Delictorum monachorum gradus *Nov. 133. cap. 5.*

Degradatio.

Degradatio est poena episcoporum & clericorum *ad Nov. 42. num. 2.*

Deportatio.

Deportatio matrimonia non dissolvit *Nov. 22. cap. 13.*

Depositum.

In deposito quid novi juris constituerit Justinianus *ad Nov. 88. num. 2. & 4.*

Deponenti cautio observanda *Nov. 62. cap. 1.*

Depositario neganti, jusjurandum deferri potest *Nov. 73. cap. 4.*

Depositionis ritus.

De initiationibus Studiosorum novellorum ad Academias venientium, sive de ritu depositionis *ad Nov. 123. sub num. 36.*

Descriptio bonorum.

Descriptio bonorum à defuncto facta & jurata, non præjudicat creditoribus *ad Nov. 48. n. 10. & seqq.* per alios facta, à testatore subsignanda est *Nov. 48. cap. 1.*

Detra-

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

Detractio decimæ.

De detractioe decimæ ex bonis, vide abzug &c.

Διτίρωσις.

Διτίρωσιν h. e. traditiones humanas, damnat justinianus *ad Nov. 146. in fin.*

Deus.

Deo gratiæ agenda propter constitutionem ei dicatam *Novell. 8. cap. 11.*

Deus sit nobis principium, medium, & finis *Nov. 109. in præfat. communis omnium pater Nov. 98. cap. 1 §. 2. fere in fine non vult mortem peccatoris Novell. 141. in præfat. ibi, qui nolit mortem nostrorum peccatorum.*

A Deo sunt ducenda exordia *in procem. num. 72. solius Dei est, non peccare Nov. 133. in medio, ibi, hoc enim proprium esse solius Dei.*

Diaconi, Diaconissa.

Diaconi non possunt uxorem ducere *Nov. 6. cap. 5.*

De Diaconissis, quales eæ fuerint, & quot annorum esse debeant *ad Nov. 6. num. 21. & seqq.*

De Diaconissis *Nov. 130. cap. 30.*

Dignitas.

Dignitas Episcopatus, patrieiatus, consularis, & cæteræ dignitates quæ curiali conditione liberant, à patriâ potestate liberant *ad Nov. 81. num. 1. & seqq.*

De dignitatum tribus ordinibus *ad Nov. 105. num. 14.*

Triplicem dignitatem obtinens, peccando triplices adversarios forritur, jus, principem & leges *Nov. 30. cap. 19. in pr. ibi, tripliciter quoq; illi resistetur, ubi Gothof.*

Dignitates prioris mariti amittuntur, si mulier ad secunda vota transeat *Nov. 22. cap. 36.*

Dignitates erant venales ante Justiniani tempora *Nov. 8. cap. 12. ibi, qui ante nos imperaverunt, qui pecunijs ordinabant administratores &c. sed tamen venales esse non convenit Nov. 24. cap. 2. in pr. ibi, semper autem gratis eum & absq; ulla datione pecuniæ ipsi conferimus.*

Dilatio.

De dilationibus in causis tum pecuniarijs, tum criminalibus dandis probationum & instrumentorum proferendorum gratiâ *ad Nov. 115. num. 14. & seqq. De decem dierum dilatione ad Novell. 53. num. 5. & seqq.*

Dilationibus nimij rei conventi, actor non est opprimendus *Nov. 53. cap. 4. in pr. vers. sicut enim ejus curam habemus.*

Divisio.

Divisio à parente inter liberos facta, confirmari debet, vel suâ, vel liberorum subscriptione *ad Nov. 18. num. 48. & seqq. & cap. 7.*

Divor-

II. I N D E X.

Divortium.

De divortijs & repudijs *ad Novell. 22. num. 18. cum seqq. & n. 43.*
& de divortijs quæ fiunt bonâ gratiâ, vel non bonâ gratiâ *n. 18. & seqq.*

Divortium an hodiè fiat propter intentatam accusationem adulterij sed non probatam *ad Nov. 117. sub num. 13. per tot.*

Divortium hodiè fit solo jure divino, ex causâ adulterij & malitiôsæ desertionis *ad dict. Nov. 117. sub num. 13. vers. ut maritus.*

Divortij & repudij causam dantes quomodo puniantur *ad d. Novell. 117. num. 13.*

Divortij justæ causæ marito permissæ *Nov. 117. cap. 8.*

Divortium fit impotentiâ viri & mulieris *Nov. 22. cap. 6. captivitate, jure veteri, novo autem, si per quinquennium captus, de vitâ non constet cap. 7. ex detectione servilis conditionis cap. 9. de desertione cap. 14.*

Divortium non fit, ob non acceptam uxoris dotem *Novell. 22. c. 18. ibi, non tamen secuta dote &c.*

Diœcesanus.

Diœcesanus quis *ad Nov. 5. n. 11.*

Digesta.

De Digestis vide Pandectas.

Domicilium.

Domicilium unde æstimetur :

& num etiam duobus in locis quis domicilium habere possit ? *ad Nov. 134. num. 4.*

Donatio.

De donationis propter nuptias æqualitate *ad Nov. 97.* & insinuatione *ad Nov. 119.* & alienatione obligationeq; prohibitâ *ad d. Novell. 97.* Donatio propter nuptias à quo administranda, & quemadmodum *Nov. 22. cap. 45.* In primo vel secundo matrimonio, quando augeri potest, vel non *Nov. 22. cap. 31.* quando insinuationi subjacet, vel non *Nov. 127. cap. 2.*

Donationem propter nuptias, an maritus possit alienare, aut pignori obligare, constante matrimonio *ad Nov. 61.*

Donatio excedens summam 500. aureorum, privato fieri potest à principe sine insinuatione *ad Nov. 52. num. 10.* quod produxit Imperator etiam ad illas donationes, quas privatus aliquis fecit principi *d. loc. num. 13.*

De donatione mortis causâ curialiū *Nov. 87.* an donatio mortis causâ, an verò donatio inter vivos præsumatur *ad d. Nov. 87. n. 6.*

Donatio mortis causâ non est, si ita detur, ut nullo calu revoce-
tur *ibid. num. 5.*

Donationis inter vivos natura *ibid. num. 8.*

De do-

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

De donatione ante contractū
matrimonium *Nov. 22. cap. 32.*

De donationibus à curialibus
factis *Nov. 101.*

De donatione inter virum &
uxorem, quæ, si vè traditione si vè
stipulatione tantum contracta,
confirmatur morte *ad Nov. 162.*
num. 1. & seqq. Donata mulieri
à marito, quâ actione mulier pe-
tat *d. Nov. 62. n. 6.*

De donationibus immensis in-
ter liberos factis à parentibus *ad*
Novell. 92.

Donationis propter nuptias
res, quemadmodum administren-
tur, si mulier secundò nubat *No-*
vell. 2. cap. 4.

Donata res an revocari vel ob-
ligari possit? *ad Nov. 162. sub n. 9.*
Dos.

Dos magna quæ dicatur *ad*
Nov. 97. n. 56. & ad Nov. 22. n. 63.

Dos fit caduca ex crimine in-
cesti *ad Nov. 12. num. 20.*

Dotem non debent mulieres
viris in Armeniâ *Nov. 21. n. 3.*

De dote in fraudem credito-
rum non augenda *ad Novell. 97.*
num. 15. & seqq.

De dote æstimatò & inæstimatò
datà, quid juris *ad Nov. 61. num. 1.*
& seqq.

Dos & Donatio propter nu-
ptias quomodo differant, & in-

quibus convenient *ad d. Novell. 61.*
num. 7. 9. 26. & seqq.

De dotis collatione *ad Nov. 18.*
num. 36. & ad Nov. 97. n. 52. & seqq.

De dotis privilegio, quod com-
petit mulieribus & earum libe-
ris, non verò extraneis *ad Nov. 61.*
n. 27. ad Nov. 91. n. 27. ad Nov. 91.
n. 1. & seqq. & ad Nov. 97. num. 22.

De dotis privilegijs, hæreticis
mulieribus non præstandis *ad*
Nov. 109.

Dotem accipere nolens mari-
tus, an nihilominus lucretur do-
nationem propter nuptias *ad*
Nov. 91. num. 6. & seqq.

De duarum dotium debito *d.*
Nov. 91.

De dote filix iterum nubentis
non minuendâ *ad Nov. 79. n. 43.*
& seqq.

De dote cautâ & non nume-
ratâ *ad Nov. 100.*

Dotis non numeratæ exceptio
quando non habeat locum *ad d.*
Nov. 100. num. 14. querela potest
feri extrâ & judicialitèr ibid. n. 9.
& seqq.

De dotis & donationis antè
nuptias æqualitate *ad Nov. 97.*

Dos non connumeratur inter
titulos lucrativos *Nov. 22. cap. 33.*
ubi Gothof.

Dotem mulier interdum pe-
tit, quam nunquam reverà nu-

II. I N D E X

meravit, sufficitq; eo casu, quod dos saltè legitimè est oblata *Nov. 91. cap. 2. in fin. ibi, licet propter viri causam dotem non intulerit.*

Dos quando augeri possit in primo vel secundo matrimonio *Nov. 22. cap. 31.*

Dotis aut donationis antè nuptias lucrum filijs servari debet. *Nov. 98.*

Dotem maritus sibi ab uxore relictam inter vivos, non autem testamento alienare potest, liberis extantibus *Nov. 22. cap. 20. §. 2. ubi Gothof. lit. O.*

De dote scripta, & non numerata vel præstita *Nov. 2. cap. 5.*

De dote remanente apud patrem, & rursus data pro eadem filiâ secundo viro *Nov. 97. cap. 5.*

Dotis ecclesiasticæ modus & quantitas quando constituenda *Nov. 67. cap. 2.*

Dotes constante matrimonio reddi non debent, aliàs donationis instar obtinent *Nov. 22. cap. 39.*

Dotale.

Dotalis pecuniæ numeranda tempus *Nov. 100.*

De dotalibus instrumentis *Novell. 78.*

Dotalia instrumenta requiruntur in nuptijs illustrium personarum *ad Nov. 117. num. 11. & ad Novell. 22. num. 12. & seqq.*

De dotalibus lucris *ad Nov. 2. num. 12.*

De filijs ante dotalia instrumenta natis *Nov. 19.*

Dotale prædium inæstimatum maritus alienare nequit *ad Novell. 61. num. 10.*

Dux.

Dux & præses differunt: ille est magistratus militaris; hic vero civilis *Nov. 102. in pr. ibi, præstidem civilem, & ducem militarem.*

De duce vis arcendæ *Nov. 145.*

Dubium.

In dubio princeps consulendus à iudicibus *Novell. 82. cap. 14. testes præsumuntur rogati Nov. 90. cap. 2. ubi Gothof. lit. a. decrescens heredibus non adeuntibus, accrescit adeuntibus Nov. 38. c. 1. ferè in fine.*

In dubio, nemo à Sacramento arcendus *ad Nov. 123. num. 17.*

E.

Ecclesia.

De ecclesiarum emphyteusi *ad Nov. 55. num. 1. & seqq. ad Nov. 7. num. 10. & seqq.*

Ecclesiæ debitoris habetur major ratio, quàm privati debitoris *ad Nov. 4. num. 37.*

De ecclesiarum rerum immobilium alienatione *ad Nov. 7. n. 1. & seqq. & Nov. 46. & ad Nov. 67. num. 7.*

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

num. 7. & permutatione ad Novell. 54. & 55.

Ecclesiarum commoda non minus curæ sint Principi quàm ipsa vita Nov. 3.

De ecclesiarum plurium unione, si vè incorporatione, ejusdemquè requisitis ad Nov. 3. num. 4. & seqq. ubi traditur, quomodo plures ecclesiæ possint uniri & ab uno pastore curari.

In ecclesijs optima mensura est donatarum eis rerum immensitas Nov. 7. cap. 2. §. 1.

Ecclesia heres instituta, an teneatur conficere inventarium, ne teneatur ultrà vires hereditarias ad Nov. 1. sub num. 33. vers. utrum autem ecclesia pag. 63.

Ecclesia an teneatur ex mutuo Prælati, vel alterius ecclesiasticæ personæ ad Nov. 120. num. 4.

In ecclesiâ tumultum excitans, & sacra ministeria turbans, capite puniendus est ad Nov. 123. n. 33.

Adversus ecclesiam currit tantum quadragenaria præscriptio ad Nov. 131. num. 3.

Ecclesia potest prædia sua privato creditori in solutum dare ad Nov. 46. num. 3. & seqq.

Ecclesia excludit fiscum in bonis clerici hæretici Nov. 115. cap. 3. §. 14. ubi Gothof.

Ecclesia sanctæ resurrectionis

alienare potest ædificia, secundum ipsam sita civitatem Nov. 40.

Ecclesiæ non fuerunt immunes à publicis collationibus Novell. 73.

Ecclesiæ res pro redemptione captivorum licet alienare Novell. 120. cap. 9.

Ecclesiam præstat redditibus abundare, quàm egerè Novella 3. cap. 2. §. 1. in fin.

Ecclesiastica.

De ecclesiasticis pœnis ad Nov. 142. num. 13. & seqq. & privilegijs ad Nov. 131. num. 2.

De ecclesiasticarum rerum alienatione Nov. 46. & permutatione Nov. 55.

De ecclesiasticorum prædiorum alienatione Nov. 67.

De ecclesiasticis bonis & emphyteusibus Nov. 7. cap. 3. contractibus Nov. 120. cap. 5.

Electio.

Eligitur Episcopus per scrutinium ad Nov. 137. num. 4. & seqq. Electio sublata matri volenti nubere, si huic aut illi donare velit Nov. 2. cap. 1.

Electus illegitimè, non fruitur electione Nov. 123. cap. 1. in fine.

Electior.

Electior an possit in testamento suo disponere de impuberis sui filij tutelâ in præjudicium,

II. I N D E X

proximi agnati *ad Novellam* 1. sub
num. 18.

Embola.

Embola est publica & annua
specierum transmissio *Nov.* 163.
cap. 2. *circ. fin.*

Emancipatio.

Emancipari filius invitus à pa-
tre non potest *ad Nov.* 89 num. 4.

Emancipationis & suitatis dif-
ferentia in successione ab intesta-
to est sublata *ad Nov.* 118. n. 17. & 18.
ubi etiam traditur, quod emanci-
patio sit Romanarum legum
commentum.

Emancipati accepta olim à pa-
rentibus inter vivos non confe-
rebant *Nov.* 18. *cap.* 6.

Emancipationis actus *Nov.* 81.
in præfat.

Emphyteusis.

De emphyteusi ecclesiasticâ, &
an ea possit in perpetuum conce-
di *ad Nov.* 7. num. 10. & 11. & *ad*
Nov. 120. num. 1. & *seqq.*

Ut loca sacra invicem perpe-
tuam emphyteusin contrahere
possint *Nov.* 55.

Emphanistica.

De emphanisticis quæ à cleri-
cis exiguntur *Nov.* 56. sunt mu-
nera, quæ clerici recens ordinati
dant pro introitu *ad d. Nov.* num. 1.

Eparchica.

Eparchica & basilica quomo-
do differant *ad Nov.* 164. num. 7.

Epidemetica.

Epidemetica sunt pretia hospi-
tum, quibus se redimunt ab onere
suscipiendorum *ad Nov.* 130 n. 4.
& *seqq.* & *ad Nov.* 116. sub. num. 5.

Episcopale jus.

Vide jus episcopale.

Episcopale munus.

Episcopale munus liberat
à patriâ potestate *Nov.* 81. num. 1.

Episcopus.

De episcopi electione, ordina-
tione & officio *Nov.* 6. *Nov.* 123.
& *Nov.* 137. num. 4. & *seqq.*

Episcopus an possit esse tutor
ad dict. *Nov.* 123. num. 7 8. 9. non
dicit testimonium invitus in ju-
dicio *ibid.* num. 23. non debet ab-
esse ab Ecclesiâ diutius quàm
hoc ei permissum *ad Nov.* 67. n. 6.
neque ecclesiam deferere *ad dict.*
Nov. 123. num. 34. curabit, ut pia
legata exsolvantur *ibid.* num. 20.

Filius factus Episcopus, libera-
tur patriâ potestate *ad Nov.* 81. n. 1.

Ut præfidi suspecto adjunga-
tur Episcopus *Nov.* 86.

Episcopi non debent ad comi-
tatum Principis accedere absque
systaticis literis *Nov.* 6. *cap.* 3.
nullas mulieres habere debent.
Nov. 123. *cap.* 19. ordinandi, post
mores, vitam, honestatem, & for-
tunam inquisitam *Nov.* 6. *cap.* 1.
sub sunt metropolitanis *Nov.* 79.
cap. 2. testari non possunt de ac-
quisitis

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

quisitis post episcopatum *Novell. 131. cap. 13.* ubi conveniendi, & quemadmodum caveant *Nov. 123. cap. 22. 24.* quomodo conveniendi *cap. 26.*

De episcopis non residentibus in proprijs ecclesijs *Nov. 67. cap. 3.*

Episcopus ad judicem secularem trahi non debet, propter quamlibet causam *Nov. 123. cap. 8.*

De episcopis depositis, sive regradatis *Nov. 42.*

De episcopo Carthaginensi *Nov. 131. cap. 4.*

Erogatio

De suspensione erogationis annuarum *Nov. 88.*

Eremodicium.

De eremodicio, quomodo contrahatur *ad Nov. 49. num. 4. & 9.*

Eunuchus.

De his qui Eunuchos faciunt *Nov. 142.*

Eunuchi qui sunt; Eunuchifantium poena tum ratione mulieris, tum viri *ad d. Nov. 142. n. 1. & seqq.*

Exceptio.

De exceptione non muneratae dotis *ad Nov. 100.* & cedendarum actionum *ad Nov. 4. n. 24.*

Excommunicatio.

Excommunicatio quid & quotuplex; illam debent præcedere gradus admonitionis *ad Novell.*

123. n. 13. & seqq. ea nemo afficiendus, nisi ex gravissima causa *ibid. n. 13.*

Evocatio.

Evocationum privilegia quando hodiè utilia *Nov. 69. c. 4. §. 2.*

Evocari an possit reus ad forum actoris *Nov. 53. c. 2.*

Exactores.

De exactoribus tributorum publicorum *Nov. 128.*

Exactores Canonici *Nov. 30. cap. 3.*

Exactoris tributorum officium *Nov. 128. cap. 16.*

Executor.

De executoribus *Nov. 96.*

Executores nihil formarum, vel portuum causa exigere debent *Nov. 17. cap. 4.*

Executor ultimarum voluntatum.

Executor ultimarum voluntatum, an esse possit ultimæ voluntatis creditor vel debitor defuncti *ad Nov. 72. post. n. 8.* de executorum generibus, eorumque officiis *ad Nov. 1. sub n. 22.*

Exhereditatio, exhereditatus.

Exhereditatio est quædam macula *ad Nov. 18. n. 17.* De exheredationis causis, an ea ad alias causas extendi possint *ad Nov. 118. n. 19. ad Nov. 115. n. 16. & seqq.*

Exheredationis causæ quoad parentes, fratres & sorores *ibid. n. 21. & seqq.*

II. I N D E X

Differentia inter exheredatum
notæ causâ , & bona mente *ad*
Nov. 18. n. 18.

Exheredati non habent que-
relam inofficiosa donationis *ad*
Nov. 92. n. 1.

Exheredari & præteriri liberi,
an possint *ad No. 144. vers. nō enim.*

Exheredatorum peior est con-
ditio, quam extraneorum *ad Nov.*
1. num. 5.

Exheredatione amittunt libe-
ri nomen suorum & legitimo-
rum *ad d. Nov. 1. n. 5.*

Exheredari non possunt filij
ut ingrati, qui monasterium in-
grediuntur *Nov. 123. c. 41.*

Exheredatio injusta testamen-
tum non vitiat *Nov. 115. cap. 3. §. 14.*
in fin.

Exheredate an possit pater
Pontificiæ religionis filium or-
thodoxæ vel Lutheranae religio-
nis *ad Nov. 115. n. 15.*

Exorcismus.

Exorcismus prodiit ex Cate-
chismo, non ex baptismo *ad Nov.*
144. num. 12.

Expositio infantum.

Expositio infantum quomodo
puniat: & ad quem pertineat
expositorum alimentatio *ad Nov.*
153. in pr. & n. 6.

Extraneus.

Extraneus in testamento inter

liberos est, qui non est in nume-
ro liberorum *ad Nov. 107. num. 4.*

Extraneus opponitur filio ratio-
ne legitimæ, quæ illi non debetur
ad Nov. 1. n. 10. & seqq.

F.

Factum.

Factum quod est, infectum ma-
nere, impossibile est *Nov. 79. cap. 1.*

Falcidia.

De legis falcidiæ beneficio, &
plerisq; inde dependentibus que-
stionibus *ad Nov. 1. Nov. 119. n. 18.*
& Nov. 131. n. 20.

Falcidiam quibus casibus he-
redi non licet detrahere *ad d.*
Nov. 1. n. 24.

Falcidiam an testator possit
prohibere *d. loc. n. 25.*

Falcidiæ legi an vivo testato-
re & ignorante, privata conven-
tione derogari possit *ad d. Nov. 1.*
n. 25. vers. at quæritur, & quid ju-
ris, si post mortem testatoris fiat
talis conventio d. loc. vers. post
mortem.

Falcidia cessat in pijs legatis
Nov. 131. cap. 12.

Falcidia quando, à quo, &
quemadmodum detrahatur *Nov.*
vell. 1. cap. 2. in pr. cessat in eâ re,
quæ ita relicta est, ne alienetur
sed permaneat apud successores
ejus cui relicta est Nov. 119. cap. 1.

Fatalia

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

Fatalia appellationis.

De fatalibus appellationis introducendæ *ad Nov. 49. in pr. & n. 1.*

Fœnus nauticum.

De fœnore nautico, sive de usuris nauticis *ad Nov. 110. & Nov. 106.*

Fœminæ.

Fœminæ retinent dignitatem maritorum suorum usque dum in viduitate permanent *ad Nov. 105. num. 13. in Armeniâ excluderentur ab omni possessione Novell. 21. num. 3.*

Fœderati.

Fœderati quomodo differant à militibus *ad Novell. 116. in pr. & num. 5.*

Feudum.

Feudum ex pacto & providentiâ, cujus naturæ sit quoad debita *ad Nov. 53. num. 31. In feudis masculi tantum regulariter succedunt ad Nov. 21. n. 4. feuda à fœminis regulariter possideri non possunt Nov. 18. c. 4. ubi Gothof.*

Feudale jus.

Feudale jus post Justinianum successit, cujus libri longissimi temporis usu habentur pro authenticis *in præmio n. 56 & seqq. confirmârunt Imperatores ibid. n. 59. sequuntur Pontifices ibid. num. 60.*

Fides instrumentorum.

De ordinandis instrumentis,

ut fidem mereantur *ad Nov. 47. & Nov. 44. & Nov. 73.*

Fides Christiana.

De fide christianâ; & de confessione fidei Imperatoris Justiniani. Fidei christianæ confessio præcipuum summumq; bonum est *ad Nov. 132. n. 1. & ad Nov. 117. n. 33.*

Fideicommissum, fideicommissaria hereditas.

Fideicommissarius an ipsum fideicommissum nihilominus persequi possit, si nullum sit testamentum *ad Nov. 159. in fin.*

Fideicommissariæ hereditatis quæstio proponitur *ad Novell. 39. num. 1. usq; ad n. 34 & ad Nov. 108. ubi docetur, quomodo Nov. 108. differat à Novella 39.*

Fideicommissi restitutiones ad quatum gradum consistant *ad Nov. 159.*

De fideicommissariis hereditatibus *Nov. 108.*

Fideicommisso gravatus filius, an duas quartas detrahere possit? *ad Nov. 39. post num. 34. pag. 305. vers. illud admonendum &c.*

Fiscus.

Fiscus tenetur conficere inventarium sub certis pœnis *ad Nov. 1. n. 33. vers. eodem modo.*

Fiscus quomodo vocetur ad hereditatem, si heres indignus sit *ad Nov. 1. n. 7. & 14. prædia in solu-*

II. INDEX.

solutum non accipit *ad Nov. 46. n. 3.* Semper est locuples *ad Novell. 1. num. 15.*

De successione fisci in bona vacante *ad Nov. 118. n. 79. pag. 667.*

Fisci causa sub bono principe pessima *Nov. 82. cap. 9. vers. propterea, ubi Gothof.*

Filius.

Nominatione filij, fit filius legitimus, qui alias legitimus non est *ad Nov. 117. n. 8.*

Filius debitoris pro debito retineri non debet à creditore *Nov. 134. cap. 7.*

Filiusfamilias.

Filiofamilias potest quid ita relinqui, ne patri ususfructus quaratur: ratio ejus *ad Nov. 117. n. 1. & seqq.* an verò possit de ejusmodi bonis testari quaritur, de quo *ibid. num. 5. & seqq.*

Filia.

Filiæ iterum nubenti, an pater possit dotem minuere *ad Nov. 97. n. 53. & seqq.* an dotem conferre teneantur *ibid. num. 52. & seqq.*

Forum competens.

Actor reum plerumq; ex suo foro evocat *ad Nov. 53.*

Forum competens rei est, ubi deliquit, omni cessante privilegio: nisi delinquens habeat singulare privilegium corpori juris inclusum *ad Nov. 69. num. 6.*

Ubi actor agit, ibi reconventio sive mutua petitio institui potest *Nov. 96.*

Ubi Episcopi conveniantur in causâ civili & criminali *Nov. 123.* ubi clerici conveniendi *Nov. 83.* ubi monachi *Nov. 76* ubi œconomi *Novell. 123.* ubi apocrisiarii *Novell. 123.*

Fidejussor.

De fidejussoribus *Nov. 4.* Fidejussor quis sit: unde dictus; an differat à mandatore, & sponso-
re, & expromissore *ad d. Nov. 4. num. 1. & seqq.* De ordine conveniendi fidejussorem *ibid. n. 14. & seqq.* prius conveniendus & excutiendus est reus principalis *ibid. n. 17.* nisi reus sit argentarius *ibid. num. 18.* ratio novi juris traditur *n. 19.* sed huic beneficio sive novo juri potest fidejussor renunciare *num. 22.* Fidejussori quoq; competit exceptio cedendarum actionum *ibid. num. 24.*

Fidejussor obligans se ut principalem, an possit uti beneficio excussionis seu ordinis? *ibid. n. 24. vers. ubi hoc addendum.*

Fidejussores vice mutuâ accipi *Nov. 99. num. 4.*

Non valde locuples etiam fidejussorem dare tenetur, si minus, tunc jurat *Nov. 23. cap. 44. vers. si verò non valde locuples &c.*

Non

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

Non est omnibus facile, fide-
jussorem invenire Nov. 88. cap. 2.
ibi, non enim omnibus.

Finita.

Negotia finita per rescriptum,
non sunt revocanda Novel. 113. c. 3.
*vers. si enim semel item finita per
sententiam vel transactionem, re-
scripto Principis non tolluntur
Nov. 19. cap. 1. ibi, aut decreto trans-
actione.*

Forma.

Formæ sacrae non aliter valent,
quam si insinuatae sint Praefecto
praetorio ad Nov. 152. num. 1. & ad
Nov. 114. num. 1.

Formas novas quotidie pro-
creat natura Nov. 69 cap. 4. §. 1.
*ibi, nihil penè in seipso manet, sed
currit natura &c.*

Frater.

De fratribus consanguineis &
uterinis, & quomodo invicem
succedant ad Novell. 84. & ad No-
vell. 118.

Fratrum filij quemadmodum
succedant etiam ascendentibus
primi gradus extantibus ad Nov.
127. cap. 1.

Funera defunctorum.

De modo & forma funerandi,
qualis esse debeat ad Nov. 43. n. 1.
& seqq.

Funerum elationes sumptibus
ecclesiae, non defunctorum, fieri

solebant ad d. Nov. 43. num. 2. & 3.
& ad Nov. 59. num. 1.

Funera defunctorum ne in-
quietentur Nov. 60.

Furtum, fures.

Furum & grassatorum poena
ad Nov. 134. sub num. 12.

Furti crimen vel una gallina
facit: ratio ejus ad Nov. 69. num. 9.

G.

Germani fratres.

Germani fratres remonent fœ-
minas à successione in feudis ad
Nov. 21. num. 4.

Gradus.

Gradus succedentium ex testa-
mento ad Nov. 1. num. 14.

Græca lingua.

Græca lingua communis Nov. 7.

Gladius.

Gladium in aliquem distringe-
re nemo impunè potest Nov. 142.
*in præfat. vers. Nam si leges nostræ
eos etiam &c.*

Gastrecht.

Gastrecht est genus arresti mu-
nicipale seu summarium, quod
conceditur hospiti contra hospi-
tem, h. e. civi contra peregrinum;
& contra, advenæ peregrino,
contra civem, incolam, foren-
sem, & sic indifferenter & pro-
miscuè contra & pro omnibus,
quos mœnia urbis concludunt
ad Nov. 52 num. 3.

II. INDEX

H.

Hæretici.

De interdictis hæreticorum collegijs Nov. 132.

Hæreticorum conventus Imperator vocat *ἡρετικῶν* h.e. profanos conventus ad Nov. 132. num. 6.

Hæreticis mulieribus privilegia dotis non præstanda ad Nov. 109. ubi quæ dicantur hæreticæ mulieres.

Hæretici admittuntur ad decurionatum, sed privilegio & honore eorum carent ad Novell. 45. num. 2. quatenus possint esse testes *ibid.* n. 4. & *seqq.* Immobiles res acquirere non possunt Nov. 131. cap. 14.

Hebræi.

Hebræi sacras literas secundum traditam legem quâacumq; linguâ legere possunt Nov. 146.

Heres, hereditas.

Heredes undè dicantur *κληρονόμοι* ad Nov. 1. in pr.

Heredem defunctus aliquandò habet planè extraneum, de quo nunquam cogitavit ad Nov. 1. n. 16.

Heres si non conficiat inventarium, cessat falcidia, sed tenetur solida præstare legata ad Nov. 1. num. 32. tenetur aliquando ad adæquationem legatorum *ibid.* n. 31. & 45.

De heredû jure confirmatorio, & quod eorum jura non debent turbari per titulos ad Nov. 163.

Heres si institutus Deus vel Salvator noster, quid juris ad Novell. 135. num. 4. & 5.

Heres an privandus sit hereditate, si testator non fuit sepultus in Ecclesiâ, in quam voluit sepeliri ad Nov. 1. num. 23.

Heredum appellatione quæ personæ contineantur ad d. Novell. 1. num. 14. non veniunt exheredati num. 5.

Heredi quibus casibus non conceditur detrudere falcidiam ad d. Nov. 1. num. 24. 31. 32.

Heredem habere, est honorabile: contra, herede carere, est ignominiosum ad Nov. 12. num. 23.

De heredibus ab intestato venientibus Nov. 118.

Heredes, damnati ædificare ædes sacras, intra quod tempus teneantur Nov. 131. cap. 10.

Heredes defuncti, debiti nomine ante nonum diem molestari non debent Nov. 115. cap. 5.

Heres institui potest, ut patri usufructum habere non liceat Nov. 117. cap. 1.

Heres legitimus, scriptis omissis, voluntatè defuncti adimplere tenetur, si se immisceat Nov. 1. cap. 1. §. 1. circ. med.

Heres.

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

Heres sciens vires hereditatis
eam adiens, omnibus æqualiter
legata solvere tenetur *Nov. 1. c. 3.*
si voluntatem defuncti complere
noluerit, admittuntur, quibus
aliqua in testamento relinquitur,
si nec ij voluerint, tunc legi-
timi, si nec ij, tunc fiscus, si volue-
rit *Nov. 1. cap. 1. §. 1.* tenetur im-
plere voluntatem defuncti, alias
omni gaudio hereditario priva-
tur *Nov. 1. cap. 1. in pr.*

Hereditas.

Hereditas aufertur vel tota,
vel deductâ falcidiâ, *ad Nov. 1.*
num. 11. 12.

Hereditas quibus deferatur ob
non adimpletam defuncti vo-
luntatem *ad d. Nov. 1. num. 14.*

Hereditas ab intestato delata,
quâ actione petatur *ad Nov. 113.*
num. 81. pag. 669.

De hereditate fideicommissa-
riâ *Nov. 39. & 108.*

Hereditas, & quod ex heredi-
tate superest, multum differunt
Nov. 39. in præfat. vers. utrum de-
functus præcepisset res &c.

Hereditas est jus universale,
nam hereditas nomen servat,
etiamsi nullum sit corpus heredi-
tarium, & defunctus penitus nihil
reliquerit *ad Nov. 118. n. 1. pag. 265.*

Hypotheca.

De hypothecâ generali & spe-

ciali *ad Nov. 7. num. 17. & 3. seqq.*

Ex hypothecâ generali, quædam
excipiuntur tacito intellectu,
Nov. 39. cap. 1. vers. si enim & antè.

De hypothecis militiarum ex
casu, quæ personæ & quando hoc
jus habeant *Novell. 53. cap. 5. ibid.*
num. 22. & seqq.

Hoff Process.

Rescripta ambitiosa ad gra-
tiam potius, concessa, quam juri
conformia, hodiè vocamus Hoff
Process *ad Nov. 113. num. 4.*

Horti & hortulani.

De conductione hortorum, &
de hortulanis ad quæ teneantur
ad Nov. 64.

Hospitatio.

Hospitationes militum olim
erant temperatiores: hodie vix
ferri & excusari possunt *ad Ne-*
vell. 130. num. 2. & per tot.

I.

Ignavia.

Contrà ignaviam constituta
olim fuit actio *Nov. 80.*

Illustres.

Illustres si sint rei, possunt
suscipere criminalem actionem
per procuratorem; itemque si
actores sunt, actionem movere
ad Nov. 71. num. 3.

Imperium Romanum.

De Romano Imperio, utrum
sit Monarchicum *ad Nov. 78. n. 8.*

II. INDEX

Imperij robur in quo consistat.
Nov. 28. in præfatione.

Imperator.

Imperator est fons omnium
dignitatum & magistratuum *ad*
Nov. 105. in pr. quis olim ita dictus,
& quis hodiè *in proem. num. 73.*

Imperator solus indicit bella
ad Nov. 85. num. 5. restituit nata-
libus ad Nov. 78. num. 3.

Imperator Justinianus est au-
thor juris patronatus ecclesiasti-
ci *ad Nov. 53. num. 3. seqq.* non
tàm libidines permittit, quàm
prohibet *ad Nov. 14. num. 5.*

Imperator Martianus adimit
consulibus potestatem spargendi
missilia *ad Nov. 105. n. 4. at Impe-*
rator Justinianus permisit illis
missilia jacere, sed in argento
ibid. num. 5.

Imperator Justinianus sumit
consilium à conjuge *Nov. 8. in pr.*

Imperatoris Justiniani confes-
sio fidei suæ *ad Nov. 132. num. 1.*

De Imperatoris donatione *ad*
Nov. 52. num. 10. & seqq.

Imperatori pulchrum est, non
imitari scelera antecessorum *No-*
vell. 8. cap. 11.

Imperatoris munus, subditis
consulere *Nov. 105. cap. 2. §. 4. jus*
circa leges ibid.

Inter Imperatorem & eccle-
siam debent permutationes fieri
citra fraudem *ad Nov. 55. v. 3.*

Imperium merum.

Imperium merum an ex justâ
absentiæ causâ, & quomodo pos-
sit demandari *ad Nov. 128. num. 11.*
An incarceration facta ex causâ
criminali inducat actum imperij
meri, *vide, incarceration.*

Imperium merum habebant
prætores plebis *ad Nov. 13. n. 3.*

Tortura an & quando sit meri
imperij *ad Nov. 134. sub num. 27.*
vers. illud etiam.

Imperium mixtum.

Mixti imperij an & quando
sit tortura *ad Nov. 134. sub num. 27.*
vers. illud ibi, at si magistratus.

Incestus, incestæ nuptiæ.

Incestarum nuptiarum poenæ
Imperator gratiam facit habi-
tantibus in Tyro *ad Nov. 139.*

De incestis nuptiis commissis
inter parentes & liberos, & inter
collaterales *ad Nov. 12. num. 3. &*
seqq. De incesto jure gentium, &
jure civili *ibid. num. 17. & seqq.* cir-
câ incestas nuptias singularia
quædam *ibid. num. 28.*

De incestuosis liberis, quod
eos pater non teneatur alere
ibid. num. 27. & seqq. & ad Novell.
88. num. 5.

Incestarum nuptias contrahens,
punitur confiscatione bonorum,
tàm cœterorum, quàm dotis exi-
lio etiam, & cinguli (si quo po-
tius)

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

titus) spoliatione, verberatione quoq; & infamiâ *Nov. 12. cap. 1.*

Cùm pater contraxerit incestas nuprias, liberi ex prior imatrimonio supplicio patris, sui juris fiunt *ad Nov. 12. num. 25.*

Incarceratio.

Incarceratio ex causâ criminali, sed eâ tamen conditione facta, ut carceratus alteri remittatur, non inducit actum imperij meri *ad Novell. 15. num. 5. vers. & hæc procedunt.*

Indictio.

De indictmentibus *ad Nov. 128. num. 1. & ad Nov. 47. num. 6.* quæ ejus nominis ratio: pro anno dici & usurpari cœpit: quomodo inquiratur sive investigetur *ad d. Nov. 47. num. 6. & seqq.*

Indulgentia.

Indulgentia debitorum, differt à relevatione *ad Nov. 163. num. 3. & ad Nov. 147. num. 2.*

De indulgentiâ illicitè contractarum nuptiarum *ad Nov. 139.*

Infantum expositio.

Infantes expositi fiunt liberi, si dominus nos exposuerit *ad Novell. 143.*

Infantum expositorum alimentatio ad quem pertineat *d. loc. n. 6.*

Inquisitio.

De inquisitione, ut judex ipse per se inquirat: quod hodie se-

cus *ad Novellam 128. num. 12.*

Inficiatio.

De inficiatione chirographi *Nov. 18. num. 54.*

Ingenuus.

Ingenuos facit manumissio: quia hæc æquiparatur restitutioni natalium: hodiè omnes manumissi fiunt ingenui *ad Novellam 78. num. 6.*

Injuriarum actio.

Vide *lit. A. verbo Actio injuriarum.*

Insinuationes.

De insinuatione donationis inter virum & uxorem, si excedat quingentos aureos *ad Novell. 162. num. 10. & 11. donationem propter nuptias ad Nov. 127. n. 3. & ad Nov. 119. num. 3. & dotis ad Nov. 119. num. 6.*

De insinuationibus, sive emphanisticis *ad Nov. 56.*

Insinuare quid, & cur insinuationis usus introductus *ad d. Novell. 162. num. 9.*

Institutiones juris.

Institutiones juris, licet post Pandectas compositz, tamen prius confirmatz & publicatz sunt *in proœm. num. 12. & 14. sunt tanquam catechesis tyronum ibid. num. 12.*

Inventarium.

De inventarij formâ & confectio-

II. I N D E X.

fectione: item de ejus vi & effectu *ad Nov. 1. num. 64. & seqq.*

Forma inventarij in quibus consistat *ibidem num. 35. & seqq.*

Pœna heredis non conficientis inventarium *ibid. num. 34.*

Inventarij confectionem an testator possit heredi remittere *ad Nov. 1. num. 44. vers. pro conclusionem pag. 72.*

Inventarium quemadmodum ab orphanotrophis conficiendū *Nov. 131. cap. 15.*

Instrumentum.

De instrumenti confectione *ad Nov. 44. num. 6. & 7.* ut præponatur nomen Imperatoris: ejus ratio *ad Nov. 47. n. 1. & seqq.*

De instrumentorum cautela & fide *ad Nov. 73.* ubi de instrumentis privatis, & quid instrumenta forensia.

Instrumenta cautè componenda *Nov. 73. cap. 5.*

Instrumento de altero instrumento facienti mentionem, quatenus credendum *Nov. 119. cap. 2.*

Judex.

Judex judicium esse potest: quanto enim quilibet præest melioribus, tanto major ipse & honestior est *Nov. 15. in præfat. in fin.*

Judices an possint esse imperiti literarum *ad Nov. 82. num. 3.* debent judicare secundum leges &

mores *ad Nov. 113. num. 1.* debent ipsi inquirere in facinorosos *ad Nov. 8. num. 8.* Conveniuntur in Syndicatu, si dolosè malè judicaverint *ad Nov. 95. num. 4.* debent in decidendis causis attendere, quid de quovis juris articulo in supremo judicio Imperij Romani observetur *in præm. n. 53.*

Index imperite judicans, differt à judice dolosè judicante *ad Nov. 95. n. 4.*

Judex potest judicare ad consilium sapientum *ad Nov. 115. n. 10.* in causa appellationis judicet secundum legesque tempore prioris sententiæ obtinebant *ad Nov. 115. n. 1. & seqq.* non debet metuere alicujus magnitudinem & potentiam, sed debet illi sufficere lex & imperij favor *ad Nov. 115. n. 9.*

Judices prohibentur bona damnatorum occupare: sed jubentur ea relinquere propinquis damnatorum *ad Nov. 134. num. 18.* non expectent sacras jussiones, sed quæ eis videantur, decernant *ad Nov. 125.*

Index an possit aliquem relegare extra suum territorium *ad Nov. 53. n. 4.*

Judiciū nomine veniunt etiam Compromissarii *ad Nov. 82. n. 9.*

Judices pedanei undè sic dicti *ad d. Nov. 82. n. 1. & 2.* quomodo differ-

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

differant à magistratibus *ibid.* n. 3.
de quibus causis cognoscant *ibid.*
num. 4. & seqq.

Judices an dari possint ex cor-
pore Advocatorum *ad Novell.* 82.
n. 4. *vers.* *adhuc alia quæstio.*

Judæus.

De Judæis, an tolerandi sint in
Imperio Romano *ad Nov.* 146. n. 5.
an cogi possint ad fidem Chri-
stianam *ibid.*

Judæi non crediderunt resur-
rectionem, & dixerunt angelos
subsistere creaturam Dei *Nov.* 146.

Judæi Samaritani occasione
religionis non liberantur Curia-
li fortunâ *Nov.* 45.

Iurisprudentia.

Jurisprudentia non est ars
quæstuaris, sed nulla pretio æsti-
manda *ad Nov.* 1. n. 48.

Iurisperiti.

Jurisperiti & juris studiosi dif-
ferunt *ad Nov.* 44. n. 7.

Jurisdictio.

De jurisdictionis distinctis
speciebus, nimirum, de ecclesia-
stica cum seculari jurisdictione
non confundenda *ad Nov.* 6. n. 23.

Inter jurisdictionem volunta-
riam & contentiosam differen-
tia *ad Nov.* 95. n. 5.

Jussiones sacræ.

Jussiones sacræ quid sint, *ad*
Nov. 152. n. 2. requirunt subscri-

ptionem Quæstoris Palatii *ad*
Nov. 114. n. 1. non habent locum
in judiciis *ibid.* n. 2. & 3.

Justinianus, Justiniana.

Vide *sup.* *verb.* Imperator.

De prima Justiniana *Nov.* 11.

Ius episcopale.

Ius episcopale competit saltem
statibus Imperij: differt à jure
patronatus *ad Nov.* 57. num. 11. &
2. *seqq.*

Ius patronatus.

De jure patronatus civili *ad*
Nov. 78. n. 2. & 3.

De jure patronatus ecclesiasti-
co, quot modis id constituatur:
quid juris constituat *ad Nov.* 57.
num. 3. & *seqq.* Differt à jure epi-
scopali n. 13. & *ad Nov.* 67. num. 3.
& *seqq.* ejus constitutio debetur
Justiniano *ad Nov.* 57. n. 8.

Ius patronatus Ecclesiasticum
hodiè in reformatis Ecclesiis est
fertilius *ibid.* num. 11. *ad Nov.* 57.
nihil confert jurisdictionis pa-
trono *ad Nov.* 57. n. 10.

Ius civile.

Ius civile quibus libris conti-
neatur, & quotuplex in *proem.*
num. 1. & *ad Nov.* 66. num. 8. *vers.*
Deniq; illud.

Ius deliberandi.

Ius deliberandi etiam impube-
ribus permissum, an illud etiam
transmittat ad heredes *ad No.* 158.

Jus

II. INDEX

Ius postliminiij.

Quomodo Afri post liberatam à Vandalis Africam, ad bona pristina amissa, item in suam politiam jure postliminiij revertantur *ad Nov. 36. n. 5.*

Ius repræsentationis.

Jus repræsentationis in linea rectâ extendit se in infinitum: at in lineâ collateralis, non ultra fratrum & suorum liberos *ad Novell. 118. num. 15. pag. 629. & n. 72. pag. 661.*

Iusjurandum.

Jusjurandum fit per evangelia & scripturas *ad Nov. 8. num. 17.* ubi etiam de formulâ juramenti *in d. Nov. 8.*

De jurejurando præstando à matre & aviâ, quod velint esse tutrices liberorum, quando illud remittatur *ad Nov. 155. num. 3.*

Jusjurandum est argumentum enixæ voluntatis *ad Novellam 48. num. 7. & 8.*

Jurans ultrò non consequitur actionem adversus eum de quo juravit *ibid. num. 16.*

Jusjurandum non est modus obligandi alterum *ibid. num. 15.*

De jurejurando à moriente præstito *ad d. Nov. 48.*

De jurejurando mulierum scenicarum sublato *ad Nov. 51.*

De juramento calumniæ du-

plici, tùm generali, tùm speciali *ad Nov. 49. num. 32. & seqq. & ad Nov. 124. num. 1. & seqq.*

De juramento dilationis *ad Nov. 49. n. 1.*

De jurejurando magistratuum ac præsidum *ad Nov. 8. n. 3. tutoris ad Nov. 72. num. 15. heredis ad Nov. 1.*

De abjuratorum & inficiatorum poena *ad Nov. 49. & Nov. 18. num. 15. & seqq.*

Jusjurandū corporaliter præstitum, opponitur juramento præstito nudis verbis & literis *ad Nov. 123. num. 24.*

K.

Kalendæ.

Kalendis Januarijs magistratum incunt Consules *Nov. 105. c. 1. in fin.*

L.

Legatum.

De legatorum adæquatione *ad Nov. 1. num. 43.*

De legatis divino numini relictis, & alijs ad pias causas datis, intra quod tempus sint præstanda *ad Nov. 131. num. 11.*

Legata intra annum modis omnibus præstanda *Nov. 1. cap. 4. omnibus æqualiter solvenda Novell. 1. cap. 3. pro redemptione relictæ, ab episcopo præstanda Novell. 131. cap. 11.*

In le.

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

In legatis pijs cesset falcidia
Nov. 131. cap. 12.

Legatum Deo, debetur Eccle-
siæ domicilij testatoris Nov. 131.
cap. 9. uxori relictum si ad secun-
das nuptias non transierit, an va-
leat Nov. 22. cap. 43. ad d. Nov. 22.
num. 108. & seqq.

Legiones.

De legionibus & legibus, pro-
ponitur quæstio ad Nov. 26. n. 4.

Legitima.

Legitima liberorum, ne qui-
dem ex causâ non adimpletæ vo-
luntatis defuncti amittitur ad
Nov. 1. num. 12.

Legitima cui debetur, non
potest prohiberi à testatore ne-
eam detrahat *ibid.* num. 30.

De legitimâ liberorum auctâ:
itemq; legitima parentum & fra-
trum: relinquenda liberis hono-
rabili institutionis titulo ad Nov.
18. num. 1. & seqq.

Legitimatip.

De legitimatipone, & quatuor
modis legitimandi ad Novell. 12.
num. 43. cum seqq. & ad Nov. 74.
num. 1. & seqq. ubi etiam de no-
minatione filij.

De legitimatorum successione
ad Nov. 118. n. 21. & seqq. pag. 632.

Legitimatipio non fit adoptio-
ne ad Nov. 89. num. 9. & ad No-
vell. 74. num. 12. & seqq.

Leno, lenocinium.

Lenones qui: quomodo pu-
niantur ad Nov. 14. num. 1.

Leno & lena sunt infames *ibid.*
num. 2. & seqq.

A lenonibus differunt pro-
ductores & productrices *ibid.* n. 8.

Lenocinij scelus augetur, quo
junior est quæ decipitur Nov. 14.
in præfat. ibi, ut puellas nec decimum
agentes annum.

Lex.

Leges neminem sinunt in pau-
pertate vivere: quod quomodo
intelligendum, traditur ad Nov. 1.
num. 47.

Leges sunt de futuris ad Nov. 22.
num. 1. non trahuntur ad præte-
rita, nisi hoc expressum *ibid.* n. 4.
& seqq. post duos demum menses
à die publicationis vigorem suum
consequuntur *ibid.* in fin.

Legi posteriori tanquàm po-
teriori adhaerendum est *in præm.*
num. 54.

Legum correctiones non sunt
ampliandæ ad Nov. 1. num. 19.

Legibus Romanis quâ ratione
utantur Galli, Hispani, Angli &c.
in præm. num. 64. & seqq.

Lex facere potest, ut alicui spes
succedendi, quam quis habet,
præcidatur ad Nov. 12. num. 34.

Leges habent imperium in ipsa
arma ad Nov. 25. num. 6.

V v v v v

Leges

II. I N D E X

Leges in transitu militum observandæ *ad Nov. 130.*

Leges non dedignantur imitari sacros canones, qui habent vim legum *Nov. 83. cap. 1. & Nov. 131. cap. 1.*

Leges non valent, nisi palàm fuerint scriptæ, intimatæ & publicatæ *ad Nov. 66. num. 8. vers. deniq; illud.*

L. hac edictali C. de sec. nupt. explicata *ad Nov. 22.*

Leges universales.

Legibus universalibus non pariunt impedimentum ea, quæ raro accidunt, quando nihil in rebus humanis sit adeò ab omni controversia semotum, tametsi maximam cum justiciâ communionem habeat, quod dubitationem & controversiam non habeat, si subtilitèr animi curas intendas *Nov. 44. cap. 1.*

Lex Falcidia.

De lege Falcidiâ *Nov. 1. cap. 2.*

Casus quibus detractio falcidiæ cessat *ad d. Nov. 1. n. 24. & seqq.*

An heres possit prohibere falcidiam *ibid. num. 25. & seqq.* In quibus falcidia non habeat locum *ad Nov. 119. num. 118.*

Lex Ælia Sentia.

Lex Ælia Sentia agit de manumissionibus *ad Nov. 119. num. 9.*

Lex Cincia.

De lege Cincia *ad Nov. 162. n. 5.*

Libellus.

De libelli mutatione & emendatione *ad Nov. 12. num. 20.*

Libellus didascalicus quid *ad Nov. 82. num. 7.*

De libello conventionis qui reo ab actore dari solet *Nov. 53. cap. 3. §. 2.*

Libellaria.

Libellaria sive libellarius contractus quemadmodum fiat *ad Nov. 7. num. 8.*

Liberti, libertini.

Liberta antiquitas habebatur pro humili & abjectâ personâ, & consequenter erat impedimentum in contrahendo matrimonio: sed hodiè secus est *ad Nov. 78. num. 5. vers. postremò hic agitur.*

Libertini an jus aureorum anulorum habeant *ad Nov. 78. n. 4. vers. Deniq; Imperator.*

Liberi.

Liberorum contrahendorum gratiâ contrahuntur matrimonia *ad Nov. 22. num. 8.*

Liberi apud quem & cujus sumtibus alendi sint, facto divorcio *ad Nov. 117. num. 12.*

Liberi naturales quibus modis efficiantur sui, & de eorum successione ab intestato *Nov. 89. liberi legitimati per subsequens matri-*

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

matrimonium, succedunt parentibus ab intestato *ibid. num. 1. & 2. & ad Nov. 74.*

Liberi ante suscepti quàm pater fieret curialis sive decurio, non fiebant curiales, sed tantùm postea suscepti; at jure Novellarum secus est *Nov. 101.*

Liberi an possint immensam donationem inter liberos rescindere *ad Nov. 92. num. 8.*

Liberorum bona alienata à patre, non nisi 30. annis usucapiuntur *ad Nov. 9. num. 26.*

De liberorum bonis, ubi ita quod illis relinquitur, ne patri ususfructus acquiratur *ad Novell. 117. num. 1. & seqq.*

De liberorum testamentis *ad Nov. 107. num. 30.*

Liberi legitimati per rescriptum Principis quomodo succedant *ad d. Nov. 89. num. 2.*

Liberi incestuosi an succedant parentibus *ibid. num. 5.*

Liberi naturales & concubinarum quomodo succedant *ad Nov. 18. n. 21 cum seqq. & Nov. 89.*

De diversorum liberorum adæquatione *ad Nov. 117. num. 9.*

De inter liberos factis testamentis *Nov. 107.*

Lis.

Lis quomodo crescat ex inficiatione *ad Nov. 18. num. 50. quan-*

do dicatur pendere, an per solam citationem *ad Nov. 41. num. 4.*

Lis dirimitur vel per adnotationem, vel cognitionaliter *ad Nov. 86. num. 4 & 5.*

A lite quomodo discedant litigatores *ad Nov. 115. num. 13.*

Litis contestatio.

De litis contestatione intra duos menses faciendâ *ad Nov. 96. num. 1. & ad Nov. 53. cap. 3.*

Litigiosum.

Litigiosa sunt, de quorum dominio lis contestata, vel controversia mota est *ad Nov. 112. num. 1. & seqq.*

Litigiosam rem vendens, ad quid teneatur *ad d. Nov. 112. num. 1. & seqq.*

Litigiosam rem vendens, ad quid teneatur *ad d. Nov. 112. n. 7. vers. ex his apparet.*

Litigatores.

De litigatoribus puta, actore & reo, quid illi jurare teneantur *Nov. 124. quod scilicet neq. promiserint dare iudicibus, neque dabunt.*

Litaniæ.

De litanijis sive publicis & solennibus precibus, *ad Novell. 123. num. 28 & seqq.* à quibus differunt preces privatae, quæ possunt fieri privatim à quolibet christiano *ibid.*

II. I N D E X.

Litaniæ non faciendæ à laicis, sine Episcopo, & clericis, & crucibus *d. Nov. 123. cap. 32.*

Literæ.

Literarum fides si à voce testiū discrepat *Nov. 13. cap. 3.* literarum imperiti quemadmodum cautè contrahant *Nov. 73. cap. 8.* & instrumenta componant *Novell. 73. cap. 8.*

Locatio.

De locatione operarum secundum veterem morem *Novell. 122. rerum ecclesiasticarum ad Nov. 120. num. 3.* ubi, an locatio fundi in longum tempus facta, transeat in aliud genus contractuum. De locatione hortulanorum *Nov. 64.*

Lucra nuptialia.

De lucris nuptialibus *Nov. 98. Nov. 68. & ad Nov. 2. num. 6. cum seqq. & num. 53.*

Lucrum dotis &c.

De lucro dotis *Nov. 22. c. 23. 24.*

De lucro dotis & antenuptialis donationis, ex pacto non existentium liberorum *Nov. 22. c. 26.*

Luxuria.

De luxuriantibus contrà naturam *Nov. 141.*

Luxuria contrà naturam prohibita *Nov. 77.*

M.

Magistratus.

Magistratus quare fuerint

temporarij: eo deposito *persistebant 50. dies in loco ad probandam innocentiam ad Nov. 95. n. 1. & seqq.* per se latrones perquirere debent *Nov. 128. num. 12.*

Magistratus cavere debet ne seditiones excitentur, sed ut quies publica conservetur *Novell. 17. cap. 2.* eo honoratior est, quo titulum habet digniorem *Nov. 28. cap. 4. §. 1.* gratis creatus, gratuitas manus præstare] debet ergà Deum, Imperatorem & legem *Nov. 17. cap. 1.* honorandus à subditis *Nov. 8. cap. 10.*

Magistri.

Magistri, onere *des Abschosses* non sunt gravandi *ad Novell. 38. num. 8.*

Mandatum Principis.

Mandata Principum non habent robur, nisi scripto consent *ad Novell. 17. num. 3.* uno casu excepto *ibid. num. 3.*

Mandata Principum etiam divinæ iussiones, & rescripta, & pragmaticæ formæ, & sacrae formæ vocantur *Novell. 17. Nov. 113. Nov. 114. Nov. 151. cum 3. seqq.*

Majestas læsa.

Majestatis læsæ reus, non potest testari *ad Nov. 117. num. 30.*

Manumissio.

Manumissi servi fiunt ingenui, & consequuntur jus aureorum an-

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

rum annulorum *ad Novell. 78. num. 1 & 2.*

Manumissione plenior est natalium restitutio *ibid. num. 4.*

Manumissi hodiè fiunt omnes ingenui *ad Nov. 78. num. 6.*

Malum.

Aliquid mali, propter vicinum malum *ad Nov. 63. num. 6.*

Mare.

De maris prospectu, an & quatenus alicui auferre quis possit *ad Nov. 164.*

Manus.

Manus abscissionis poena. Utraq; manus aut pes uterque amputari non debet *Nov. 134. n. 11.*

Manus puras oportet esse judici *Nov. 8. in præfat. § 1.*

Malæ fidei possessor.

Malæ fidei possessore, alienante cessat longi temporis præscriptio, si verus dominus ignoret jus suum & alienationem factam: spectatur ergò 30. annorum defensio *Nov. 119. cap. 7.*

Mater.

De matrum tutelâ *Novell. 94.* Mater & avia possunt esse tutrices liberorum, licet illis sint obligatæ ære alieno *ad d. Nov. 94. n. 8.* ubi additur ratio, & *ad Novell. 72. num. 9.*

Matres tutelæ rationibus etiam obnoxia sunt *ad Nov. 155. num. 7.*

necesse habent instituere vel exheredare liberos *ad Nov. 115. n. 23.* quomodo succedant in bonis liberorum *ad Nov. 2. num. 42.* ubi distinguitur inter matrem permanentem viduam, & iterum nubentem.

Mater fructuaria transiens ad secundas nuptias, differt à cœteris fructuarijs *ad Nov. 2. num. 26.*

Matris præteritio liberorum est pro exheredatione *ad Nov. 115. num. 17.*

Mater etiam jure singulari testatur inter liberos naturales *ad Nov. 107. num. 18. ratio ibid.*

Mater, ipsâ naturâ liberos amat *Nov. 94. cap. 1. ibi, naturæ amor &c.* secundò nubens non potest uni ex liberis largiri commoda antenuptialis donationis, sed ea communibus liberis servare debet *Nov. 2. in epigraphe.*

Mater semper certa est *ad Novell. 118. num. 32. pag. 640.*

Mater transiens ad secunda vota, ex quibus causis ingratitude possit revocare donata filijs *Nov. 32. cap. 25.*

Matribus cum proprijs commiscebant se Persæ *ad Novell. 149. num. 40.*

Matrimonium.

Matrimonium non requirit necessario dotale instrumentum *ad*

II. I N D E X

tum *ad Nov. 22 num. 8.* consensu contrahitur, sed non nisi jure dissolvitur, idq; vel bonâ gratiâ; vel non bonâ gratiâ; quod explicatur *ibid num. 17. & seqq.*

Matrimonium an liceat contrahere magnis viris cum abjectis mulieribus? *ad Nov. 78. n. 7.*

Matrimonium quomodo consensu sive bonâ gratiâ dissolvatur *ad Nov. 140.* cum adulterâ reintegrari potest *Novell. 134. cap. 10.* ex quibus causis sine poenâ solvantur *Novell. 117. cap. 12.* non potest dissolvi consensu nisi ex probabili causâ *Nov. 117. c. 10.*

Maritus.

Maritus accusans uxorem adulterij innocenter, conveniri potest injuriarum *ad Novell. 117. sub num. 13. vers. ubi hoc adhuc notandum pag. 607.*

Maritus (itumq; mulier) ad secundas nuptias transiens, non potest in novum conjugem plus ex bonis suis transferre, quam dederit uni alicui ex liberis *ad Nov. 2 num. 40* non potest prædium dotale, neq; donationis propter nuptias, alienare *ad Nov. 61. n. 10. & 12.* potest uxorem adulterij accusare constante matrimonio *ad Nov. 117. num. 22.* potest occidere adulterum, si admonitus non abstineat ab alloquio con-

jugis *ibidem numero 14. & seqq.*

Maritus exercens sævitiam in uxorem, cogitur cavere de non amplius offendendo *ad d. Nov. 117. num. 27.*

Mariti sævitia hodiè non est justa causa divortij *ibid num. 24.*

Maritus an propter dotem promissam, sed non exsolutam possit expellere uxorem *ad Nov. 22. n. 55. & 63.* dotem accipere nolens an lucretur donationem propter nuptias *Nov. 91. num. 3 & 4.*

Maritus & uxor pari jure sunt *Nov. 22. cap. 44 in pr.* ideòq; in paribus delictis pari poenâ adficiuntur *Nov. 127. cap. 4.* miles in expeditione existens, quo tempore ab uxore expectari debeat *Novell. 117. cap. 11.*

Mendici.

De mendicis validis non tolerandis, sed depellendis *ad Nov. 80.* à quibus excluduntur pauperes qui palam mendicare erubescunt *ibid. num. 3.*

Mendicando homines ad delicta proniores fiunt *d. Nov. 80. cap. 5. §. 1.*

Mensis.

De muliere, quæ parit mense undecimo *ad Nov. 39. num. 35. & seqq.*

Mensura.

Mensuræ & pondera debent esse

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

esse iusta, & reservari in ecclesia *mililibus concedi solet paginâ 598.*
ad Nov. 128. num. 5. & 6.

De mensura ordinandorum
clericorum *Nov. 16.*

Metata, metatores.

Metata sunt hospitia, quæ mi-
litibus sunt destinata, in quibus
habitationibus sumere liceat *ad*
Nov. 130. num. 9. & Nov. 115. num. 5.
ubi, qui dicantur metatores, &
quod ab onere metatorum excu-
sentur Professores.

Metropolis.

Metropolis in jure Ecclesiasti-
co, differt à metropoli in jure ci-
vili *ad Nov. 31. num. 5.*

Metropolitani subsunt Patriar-
chæ; Metropolitanano subsunt
Episcopi *Nov. 6. cap. 2. vers. si verò,*
metropolitana.

Mercator.

Mercatores an habeant bene-
ficio ordinis sive excussionis *ad*
Nov. 136. num. 9. prohibentur pre-
cij nomine plus accipere, quam
æquum est *ad Nov. 122.*

Miles.

De militibus & ijs interdicta
privatorum negotiorum admi-
nistratione *ad Nov. 116. num. 1.*

Milem facit relatio inter nu-
meros *ibid. num. 2.*

Milites & foederati differunt
ibid. n. 5. De militum comneatu
ibidem sub numero 5. vers. Denique

De transitu militum ad Nov.
130. per tot.

De milite herede, an non con-
ficiens inventarium obligetur ad
æs alienum solvendum *ad Nov. 1.*
sub num. 33. ubi etiam traditur,
quid juris sit in herede militis
pag. 64.

De militum officio *ad Nov. 116.*
num. 2. & 3.

Militia.

Militia quid; poterant militiae
legari, vendi &c. *ad Nov. 53. n. 16.*
à militia descendit casus militiae,
qui est vacans salarium *ibid. n. 19.*
eodem jure censentur salaria
Doctorum, Professorum *ad d.*
Nov. n. 25. & viduarum ibid. n. 26.

Minor.

De restitutionibus in integrum
minorum adversus aditionem
hereditatis *ad Nov. 119. num. 12.*

Minores in rebus suâ pecuniâ
comparatis, dominiij jus habent
ad Nov. 97. num. 32 & seqq.

Minor in testamento servos
manumittere potest *Nov. 119. c. 2.*

Missilia.

Missilia argentea & aurea qui-
bus spargere liceat *ad Novell. 105.*
num. 1. & seqq. jactabantur à con-
sulibus *ibid. num. 2.*

Missio in bonorum possessionem.

De missione in bonorum pos-
sessionem.

II. INDEX

sessionem ex causâ judicati, vel contumaciæ *ad Novell. 53. num. 9.* ubi traditur differentia inter pignus captum ex causâ judicati, & causâ contumaciæ.

Ordo missionis in bonorum possessionem *ibid. num. 8. & 10.*

Mitti in universa bona, & mitti pro modo debiti, non sunt pugnancia *ibid. num. 14.*

Missio in bonorum possessionem, & distractio bonorum, sunt distinguenda *ibid. num. 15.*

Ministeria.

Ministeria sacra in privatis locis fieri non debent *Nov. 131. cap. 8.*

Ministerij triennalis privatio, est poena Ecclesiastica *Novell. 123. cap. 10.*

Monachus.

Monachi separantur à clericis *ad Nov. 5. num. 2. & seqq.* & Anachoretis *ibid. num. 8.*

Monachi an & quatenus testentur *ad Nov. 76. num. 2. & 3. & ad Nov. n. 5. 17. cum seqq.* & *Nov. 76.* habent jura legitimarum hereditatum *ad Nov. 5. num. 21.*

De monachis litigatoribus, eorumq; foro *Nov. 79. & Nov. 123.*

De vitâ monachorum *Nov. 123.*

Monachi an possint exheredari *Nov. 123. cap. 41.* Debent communiter habitare & dormire *Nov. 5. cap. 3.* in uno conclavi habitare

debent *Nov. 123. cap. 30.* non statim vestiendi *Nov. 123. cap. 35.* per procuratorem se defendere debent *Nov. 123. cap. 27.* uxorem ducere, aut concubinam habere, non debent *Nov. 5. cap. 8.* schemate monachi laicis & scenicis uti non licet *Nov. 123. cap. 44.*

Monachismus.

Monachismus non est capitis diminutio: quia monachus manet liber homo, manet civis, retinet etiam jura familiæ *ad Nov. 5. num. 15.*

Monasterium.

Monasterium constituitur auctoritate Episcopi *ad Nov. 5. n. 11.* institutum pro herede, excludit substitutum *ibid. num. 23.*

Monasteria alienari non debent *Nov. 7. cap. 11.*

Monasteria duplicia, tum foeminarum, tum masculorum esse non debent *Nov. 123. cap. 36.*

Monasteria ingredienties seu suâque monasterio dedicare debent *Nov. 123. cap. 38.*

De monasterij ingressu viri vel uxoris *Nov. 123. cap. 1.*

Monasterium constituere volens quid observare debeat *Novell. 5. cap. 1.*

Monasterium dimittens quo jure utatur *Nov. 5. cap. 6.*

Monasterium non succedit, non

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

non dicitur decedere sine liberis
ad Nov. 5. num. 23.

Monasterium hodiè intrans vir
vel mulier, potest testamentum
facere inter liberos *ad Nov. 5. n. 25.*

Mora.

Mora sua cuiq; nociva *ad No-
vell. 97. num. 56.*

Mors.

Mors est omnibus hominibus
vitæ terminus *ad Nov. 1. num. 7.*
omnia solvit *Nov. 22 cap. 20. in pr.*

Moriens, mortuus.

De eo qui moriens juravit
quantum haberet in bonis *ad
Nov. 48. morientis testificatione
jurata præjudicatur defuncti he-
redibus, sed non creditoribus ib.
num. 10. & 11.*

Mortuus non debet relinqui
insepultus *ad Nov. 60. num. 6.*

Morientium voluntates ser-
vandæ *Nov. 22. cap. 46. §. 1.*

Mulier.

Mulier quæ dotem promisit
sed non numeravit, an & quate-
nus lucretur donationem pro-
pter nuptias *ad Nov. 2 num. 56.*

Mulier præfertur in dote cœ-
teris creditoribus mariti *ad Nov.
91. num. 1. & seqq. sed quid si duæ
mulieres concurrant ibid. num. 3.
& 4.*

Mulier an & quatenus habet
prælationem quando agit de do-

natione propter nuptias *ad Nov.
97. num. 25 & seqq.*

De muliere raptum passa *ad
Nov. 143.*

De eâ muliere, quæ raptori nu-
bit *Nov. 150.*

De mulieris intercessione pro
marito, vel pro extraneo, quæ in-
ter se differunt *ad Nov. 61 num. 25.*

De mulieribus scenicis *ad Nov.
51. per tot.*

Mulier inops quemadmodum
cum liberis defuncti succedat
Nov. 53. cap. 6.

Mulier intrâ annum luctus nu-
bere non potest *Nov. 22. cap. 22.
ibi, ut non ante annale tempus. non
potest marito sine justâ causâ re-
pudium mittere Nov. 117. cap. 13.
quo tempore debeat expectare
maritum in expeditione existen-
tem Nov. 117. cap. 11. secundò nu-
bens, amittit proprietatem ante-
nuprialis donationis, & quemad-
modum res ejus administrentur
Nov. 2. cap. 4.*

De mulierum incarceratione
prohibitâ *ad Nov. 134 num. 9*

De muliere, mente undecimo
pariente *ad Nov. 39. num. 35.*

Mulieris poena nubentis intrâ
annū luctus *ad Nov. 22 n. 87. & seq.*

Mulier potest ignorare jus ci-
vile, sed non jus gentium *ad Nov.
12. num. 16.*

X x x x x

Mulie-

II. I N D E X

Mulieres in rebus suâ pecuniâ comparatis habent jus dominiij *ad Nov. 97. num. 32. & seqq.*

Mutuum.

Inter mutuum frugum, & mutuum pecuniæ differentia *ad Novell. 96. num. 4. & seqq.*

Mutuum datum ad comparandam militiam, requirit scripturam *ad Nov. 53. num. 24.*

Mutuum dans agricolæ, terram ejus tenere non debet *ad Nov. 32. 33. & 34.*

Mutuum ab administratore ecclesiæ acceptum, quatenus ecclesiæ imputetur *Nov. 120. cap. 6. §. 3.*

Mutue petitiones.

De mutuis petitionibus sive re-conventionibus *ad Nov. 96. num. 4. & seqq.*

Mutiana cautio.

De Mutianâ cautione *ad Nov. 22. n. 109. & ad Nov. 22. c. 44 in fin.*

N.

Natalium restitutio.

Natalium restitutio olim à Principe fiebat *Novell. 78. plenior est quàm manumissio ad d. Nov. 78. num. 4.*

Naturales liberi.

Naturales liberi sunt carnalis concupiscentiæ *Nov. 14. cap. 1. legitimati, ex testamento vel ab intestato quemadmodum succedant Nov. 89. cap. 12. §. 4.*

Naturalium nomine, triplices liberi veniunt *ad Nov. 89. in pr. non autem incestuosi ad Nov. 12. n. 42. an & quatenus capere possint ex bonis naturalis patris vel matris ad Nov. 18. num. 21. & seqq.*

Inter naturales & spurios hodiè in ecclesijs non distinguitur *ad Nov. 118 num. 22. in fin. pag. 639.*

Naturalibus liberis debentur alimenta ab intestato *Novell. 89. cap. 12. §. 6. & contra, parentibus ipsis, à liberis cap. 13.*

Naturalis, oblatus curiæ, quemadmodum succedat *Nov. 89. cap. 3.*

Nauticum scœnus.

De nautico scœnore *ad Nov. 110. & Nov. 106.*

Nauticum jus diversum à jure civili *ad d. Nov. 106. num. 9.*

Nauticæ usuræ quædam singularia habent *ad d. Nov. 106. num. 4.*

Nauclerus.

Nauclerorum & mercatorum testimonia circa consuetudines maritimas *ad d. Nov. 106. num. 10.*

Nomina.

Nomina dicuntur debita; ratio *ad Nov. 72. num. 6.*

Nomina vana sine effectu *Novell. 15. in præfat. pulchra rebus imponenda Nov. 28. cap. 1.*

Nominatio.

Nominatio Episcoporum quemadmodum fiat *Nov. 123. cap. 1.*

Nomi-

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

Nominatione filij à patre facta, filius naturalis fit legitimus *ad Nov. 117. num. 8. & ad Nov. 74. n. 10.*

Notarius.

De Notarijs seu tabellionibus, eorumque officio & qualitatibus *ad Novell. 44. per tot. & ad Nov. 73.*

Notarij debent esse juris periti *ad d. Nov. 44. num. 17.*

Notarius potest se à functione officij excusare propter multitudinem *ibid. num. 4.* deiciuntur à statione *ibid. num. 13.*

Notarius per substitutum potest subscribere *Nov. 73. cap. 3. §. 1.*

Novellæ.

De Novellarum nomine *in proœm. num. 2. & 3.*

Novellarum opus distributum in novem collationes *in proœm. num. 40.* in illis ratio temporis plerumque observata habetur *ibid. num. 24. 43.*

Novellæ non semper novum aliquod jus introducunt, sed vetus saltèm confirmant *ibid. n. 45.*

Novellæ Leonis non habent in judicijs authoritatem decisivam *ibid. num. 49.*

Novellarum duo libri erant tempore Bulgari, & qui illi *in proœm. num. 31.* opus *μνοβοβιβλιον* *ibid. num. 41.*

Novellarum operi non est præmissa specialis confirmatio *ibid.*

opus illud mortuo demùm Justiniano collectum & editum est *ib. n. 25.*

Novellarum tituli non sunt, auctoritate Justiniani confecti, undè nec eorum Rubricæ habendæ pro jure *ibid. n. 26.*

Novellæ singulæ sint compositæ prout quodque inciderat *in proœm. d. num. 26. vers. sic etiam*

Novellarum index ex Reginæ bibliothecâ *ibid. post num. 27.*

Novellæ pleræque græcè compositæ & conscriptæ: earumque editiones duæ Haloandri & Scrimgeri *ibid. in fin.* illis conjunguntur edicta *ibid. num. 27.*

Novellæ cur dicantur authenticæ *ibid. num. 29. & num. 31. vers. sed placet.*

Novellæ quando incipiant valere *ad Nov. 66. num. 1.* quædam etiam pertinent ad præterita *ad Nov. 19. num. 2. Nov. 147. & Nov. 49. & Nov. 163.*

Novellæ derogatoriæ videantur suis locis in ipsâ explicatione

Novi operis nuntiatio.

De novi operis nuntiatione, maritimi aspectus *ad Nov. 63.* ubi etiam traditur, non licere ædificare ad vicini læsionem *num. 5.*

Nubere.

Nubere si non licet intrà annum luctus, multò minus scortari *Nov. 39. cap. 2.*

II. INDEX

Nubens intrà annum luctus, succedit ab intestato usque ad tertium gradum *Nov. 2. c. 22. §. 1.*

Nubens sine dotalibus instrumentis, non officit liberis ex senatis *Nov. 117. cap. 3.*

Nuptiæ.

Nuptiæ à parentibus invitæ filiæ offerri non possunt *Nov. 115. cap. 3. §. 11. an contrahi possint à filiâ sine consensu parentum. Nov. 115. cap. 3. §. 11. an & quemadmodum privatè contrahi possint Nov. 74. cap. 5. contrahi possunt cum vilibus mulieribus sine dotali instrumento Nov. 117. cap. 6. dissolvuntur morte alterius Nov. 22. cap. 20. Illustrium ut cum dotalibus instrumentis fiant Novell. 117. cap. 4. Incestæ statim dissolvendæ Nov. 12. cap. 3. earum poenæ ad Nov. 12. num. 16. & seqq. illicitæ indulgentur Osdroenis ad Nov. 154.*

De nuptijs quas Rustici contrahunt in alienis prædijs in Mesopotamiâ *ad Nov. 157.*

De nuptijs immaturis & non immaturis *Nov. 22. num. 82.*

Nuptiæ secundæ.

De secundis nuptijs, earumquè incommodis *ad Nov. 2. n. 3. & seq.*

Nuptias secundas contrahens post annum luctus quid perdat, vel retineat *Nov. 22. cap. 23. uxo-*

ri non potest amplius donare, quàm portionem unius filij Nov. 22. cap. 27.

Nuptialia lucra.

De nuptialibus lucris *ad Nov. 2. num. 7. & seqq. n. 20. cum seqq. & num. 30. & Nov. 98.*

Nuptialia instrumenta.

Nuptialia instrumenta in quorum nuptijs requirantur *Nov. 117. cap. 4. add. Novell. num. 11. & ad Novell. 22. num. 12.*

O.

Obligatio.

Obligatio sine causâ valet, si cû Argentario sit facta *Nov. 136. c. 6.*

Obligare nemo potest alium ex propriâ confessione vel subnotatione *Nov. 48. cap. 2. §. 1.*

Oeconomus.

De Oeconomis *ad Nov. 3. n. 17. & ad Nov. 43. num. 5.*

Orphanotrophi.

De orphanotrophis, qui dantur liberis, destitutis parentibus atq; substantijs, quod sint tutorum, vel curatorum vice, & an, & cui rationes reddant *ad Nov. 131. n. 12.*

Opiniones communes.

De communibus opinionibus *ad Nov. 82. num. 18.*

Orthodoxus.

Orthodoxus pater vel avus, an filiam vel neptem dotare cogatur *ad Nov. 169. num. 5.*

Ortho-

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

Orthodoxis accrescit, quod hæreticis aufertur *Nov. 115. c. 3. § 14.*

Officiorum substitutiones.

Officiorum substitutiones valde periculosa existimantur *ad Nov. 60. in fin.*

P.

Pactum.

Pactum dat legem contractui *Nov. 136. cap. 1.*

Pactum de lucranda dote aut donatione propter nuptias valet *Nov. 22. cap. 10. de lucranda dote inter virum & uxorem quatenus procedat, dote cautâ & non numeratâ Nov. 2. cap. 5.*

Palatia, Palatini comites.

Palatia, & Palatini comites, quid sint *ad Nov. 10. num. 5.*

Palestina.

De Proconsule Palestinæ *ad Nov. 103.*

Papyrus.

Papyrus habet in medio signum, undè cognosci potest, sub quo magistratu facta est *ad Nov. 44. num. 23.*

Pandectæ.

De pandectis *in proœm. num. 11.* Illæ sunt prius confectæ, quam institutiones, sed posterius confirmatæ & publicæ factæ *ibidem n. 13. & 14.*

Parabolani.

Parabolani sunt, qui ad curan-

da debiliū corpora ægra deputantur *ad Nov. 3. n. 15.*

Paraphernalia.

Paraphernalia bona an amittat mulier adultera *ad Novell. 117. sub num. 17. vers. cæterum.*

Parentes.

Parentes sive Pater & Mater, an & quatenus liberos possint exheredare vel præterire *ad Novell. 159. num. 4.*

Pater.

Pater aliquandò est certus, aliquando incertus, aliquando incertus quodammodò *ad Nov. 18. num. 29.*

De patris dispositione inter liberos *ib. n. 48. & ad Nov. 07. n. 29.*

Pater & mater pariter admittuntur ad successionem filij filiaevè, nec distinguitur inter bona, ut in successione transversalium *ad Nov. 118. n. 38. pag. 643.*

Pater an possit inæqualiter dividere bona inter liberos *ad Nov. 92. n. 1. & seqq. & ad Nov. 107. n. 29.* an possit immensam donationem facere inter liberos *ad dict. Nov. 92. n. 8. & 9.*

Pater an & quando sit legitimus administrator bonorum filijfamilias adventitiorum *ad Novell. 117. n. 1. & seqq.*

Patria potestas.

Patria potestas non attenditur
X x x x x 3 in

II. I N D E X.

in successione ab intestato *ad Novell. 118. n. 28. & n. 38. pag. 636. & 644. quomodo solvatur ad Novell. 81. & Nov. 117. n. 8. non solvitur per monachismum ibid. n. 16. sed per dignitatem episcopatus ad Novell. 123. n. 3. & patriciatus Nov. 81. n. 3.*

Patricius.

Patricius est pater Imperatoris, ex Constantini definitione *ad Nov. 81. n. 3. eam dignitatem consecutus, liberatur à patria potestate ibid. n. 3.*

Patroni ecclesiarum.

Patronorum ecclesiarum officium *ad Nov. 3. n. 2. an sint patroni, qui reedificant suo sumptu ad Nov. 67. n. 3. & 4. an duo possint concurrere ibid. num. 5. Vide jus patronatus.*

Pauper.

Pauperes vix ad testimonij dictionem admittit Justinianus *ad Nov. 90. in fin.*

Inter pauperes qui distribuit, placat Deum dominum *ad Nov. 3. num. 17.*

Pecunia.

Pecunia an sit res mobilis? ejusq; quæstionis utilitas in praxi *ad Nov. 22. in fin. vers. ex hac de eo quod propria pecuniâ emptum ad Nov. 97. n. 93.*

De pecunia constituta *ad Nov.*

115. n. 27. cum seqq. Vide Constituta pecunia.

Peculium.

De peculio adventitio & profectitio, quid juris in eo pater habeat *ad Nov. 118. n. 48. p. 650.*

Pedanei judices.

De pedaneis judicibus undè sic dicti, & de quibus rebus cognoscant *ad Nov. 82. n. 1. & seqq.*

De pœnis.

De pœnis, earum distinctione & moderatione *ad Nov. 134. num. 11. cum seqq. & ad Nov. 79. n. 10. adulterorum ad Nov. 134. num. 13. cum seqq. eorum, qui animâ agentibus injuriam faciunt ad Novell. 60. & Novell. 115. Talionis hodiè non amplius usitata ad Nov. 142. num. 3. & 4. sævitix ad Nov. 117. num. 24. & seqq. ejus qui juravit, judicio sisti, & pejeravit ad Nov. 53. num. 6. & seqq. ejus quæ nubit intra annum luctus ad Novell. 22. num. 89. cum seqq. furum ad Nov. 134. sub num. 12. abjuratorum ad Nov. 18. num. 50. & seqq. testis, qui dolo malo contraria deposuit, ad Nov. 90. n. 18. non judicantium secundum leges, sed secundum rescripta ambitiosa ad Novell. 113. num. 6. & 7. regradationis ad Nov. 42. num. 3. blasphemorum Nov. 77. cap. 1.*

De pœnis ecclesiasticis & civilibus

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

libus *ad Nov. 123. & Nov. 79. n. 10.*

Posthumus.

Pœna aliquando ex parte remittitur delinquenti favore liberorum, & conjugis intercedentium *ad Nov. 134. num. 12. vers. illud addo* Multum interest, à quo quis pœnâ afficiatur *ad Novell. 79. num. 7.*

Posthumi quoad commodam habentur pro jam natis: quando censeantur sui heredes *ad Nov. 118. n. 19. & 20. pag. 632.*

Potestas.

De discrimine potestatis ecclesiasticæ & secularis *ad Nov. 6. n. 23.*

Penalissimus.

Plebei.

De detestando penalissimo in plerisque; Academiis prohi dolor ufitato, qui solet tragicum habere exitum *ad Nov. 123. n. 38.*

De plebeis, hoc est, idiotis, laicis & mundanis, qui opponuntur clericis *ad Nov. 3. n. 16.*

Perse.

Planum.

Perfarum impia religio, qui etiam ne à matribus abstinebant *Nov. 154. in fin.*

De plano cognoscere; & cognoscere pro tribunali, quid sit *ad Nov. 82. num. 2. & ad Nov. 195. in fin.*

Pignora.

Pragmatica sanctio.

De pignorationibus rerum ecclesiasticarum *ad Nov. 7. n. 17.* De pignorationibus sive repressaliis *ad Nov. 52.*

Quid sit pragmatica sanctio *ad Nov. 155. num. 5.*

De creditore, cui fidejussoriè & pignoriatiè quoque cautum est, an ille possit pignus prius quam fidejussorem excutere *ad Novel. 4. n. 24. & seqq.*

Pragmaticæ formæ.

Pragmaticæ formæ, sunt rescripta sive jussiones Principis gratiosæ *ad Nov. 113. n. 1. & 2.*

Pollicitatio.

Precaria.

Ex pollicitatione quando quis obligetur *ad Nov. 160. sub n. 7.*

Precaria quid sit, & quomodo differat à precario *ad Nov. 7. n. 6.*

Pontifex.

Præfectus prætorio.

Pontifices & Canonistæ imitati sunt civiles sanctiones Justiniani Imperatoris de jure patronatus Ecclesiastico *ad No. 57. n. 8. & 9.*

Præfectus prætorio unde dictus *ad Nov. 82. n. 12.*

Pretium.

Pretium periculi in usuris nauticis *ad Nov. 160. n. 4.*

Præses.

Præses differt à Duce, quod ille fit.

II. I N D E X

Magistratus civilis, hic vero dux militaris *ad Nov. 102. in princ.* Præsidis appellatio est generalis *ad Nov. 8. n. 12.*

De præsidibus, ut sine pecunia fiant *Novel. 8.* ut præsidi suspecto in audiendis litibus adjungatur episcopus *Nov. 86.*

Præterito liberorum.

De præteritione liberorum *ad Nov. 115. n. 16. & 17. & Nov. 149. sub n. 4. vers. Non enim.*

Prætor.

De Præatore Siciliae *Novel. 104.* Lycaoniae *Nov. 25.* Paphlagoniae *Novell. 29.* Thraciae *Nov. 26.* De Prætoribus populi *Nov. 13.* Prætoris insignia quæ *ad Novell. 28. num. 3.* Prætor concedit bonorum possessionem petentibus *ad Nov. 118. num. 73. pag. 662.*

Præscriptio.

Præscriptionum varia tempora *ad Nov. 9. num. 3. & seqq.*

Præscriptio quando appellanti in prosequenda appellatione non noceat *ad Nov. 23. n. 9. & 10.*

Præscriptio centum annorum ecclesijs concessa, sublata est, substituta in ejus locum præscriptione 40. annorum *ad d. Nov. 9. num. 27. & seq. & ad Nov. 111. num. 3. & seqq.* ubi etiam ratio mutati juris.

De longi temporis præscriptio-

ne *ad Nov. 119. num. 14. & seqq.*

Liberorum bona alienata a patre non nisi 30. annis ulucapiuntur *ad Nov. 9. num. 26.*

Præscriptio biennij non nocet appellatori, si interim dum de re transigenda cum adversario tractatur, vel componenda per arbitrum compromissarium, labatur biennium *ad Nov. 93.*

De præscriptione decennij, inter abentes, vel præsentis *ad Novell. 119 n. 14. & n. 16.*

Prædium dotale.

Prædium dotale æstimatum, maritus alienare non potest *ad Nov. 61. n. 10. & 11.* ut nec prædiū donationis propter nuptias *ibid. n. 12.* licet mulier consentiat *ibid. num. 18.*

Præfecturæ.

Præfecturæ ordinariæ, differunt ab honorarijs ratione cinguli *ad Nov. 70. num. 3.*

Præsumptio.

Præsumitur ad ecclesiam confugiens innocens *Nov. 17. cap. 5.* adulter, qui ter & solenniter monitus non desijt cum uxore alterius loqui *No. 117. c. 15 in pr.* alienatio non facta in utilitatem ecclesiæ, si conjunctis administrantiū personis facta sit *Nov. 120. cap. 15. § 1.* contra mulierem habitantem, cum viro *Nov. 74. cap. 5. in princ.*

gratis

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

gratis judicaturus, qui gratuito administrationem suscipit *Nov. 25. cap. 2.* invita peccare, à lenonibus detenta *Nov. 14. in præfat. §. 1.* relictum à patre, relictum titulo institutionis *Nov. 18. cap. 1.* vicinus quandoq; scire factum vicini *Nov. 133. cap. 4.* vidua scortata ex ferotino partu *Nov. 39. c. 1.*

Non præsumitur emphyteusis ecclesiastica in perpetuum data *Nov. 7. cap. 3. in pr.* res ex argentarij pecuniâ empta *Nov. 136. c. 3.*

Præsumptio juris quid operetur *Novell. 22. cap. 20. §. 2.* ei stare oportet *Nov. 22. cap. 20. §. 2.*

Princeps.

Princeps ecclesiæ bona minuire non debet *Nov. 3. cap. 1.* pupillorum pater, & ejus pro illis patrocinium *Nov. 72. cap. 6.* quatenus possit permutare cum ecclesiâ res mobiles vel immobiles *Nov. 7. cap. 2. §. 1.* solus aurum potest spargere *Nov. 105. cap. 2. §. 1.* sua commoda postponit commodis subditorum *ad Novell. 161. cap. 1.*

Princeps potest consuli in casibus dubijs *ad Novell. 113. num. 6.* potest suo decreto litem finire, non etiam judici formam rei judicandæ præscribere *ibid* Principis est, subditorum utilitatem respicere, & ne collationibus tri-

butorum nimum prægraventur *ad Nov. 147. & Nov. 163. sub num. 1. & num. 4.* Bono Principi pluris est subditorum opulentia & medela, quàm reditus qui inde inferuntur *ad Nov. 161. num. 2.*

Privilegium.

Privilegium dotis datur mulieri & ejus liberis *ad Novell. 91. num. 1. & 2.*

Privilegia consanguineorum *Nov. 118. cap. 3.* creditorum, vel in generali, vel speciali hypothecâ *Nov. 122. cap. 1.* dotis tacitæ & expressæ hypothecæ *Nov. 109. cap. 1.* prioris mariti nomine competentia amittuntur, si mulier ad secunda vota transeat *Novell. 22. cap. 36.* rusticorum *Nov. 73. cap. 9.* dotis & donationis propter nuptias *Nov. 97. in epigraphe & c. 3.* à quo excipiuntur creditores in emptione militiæ *cap. 4.*

Privilegium argentariorum *Nov. 136. cap. 2. & cap. 3.* credentis in reparatione navis *Nov. 197. cap. 3.* in emptione militiæ *cap. 4.* dotis ab initio constitutum, porrigitur ad augmentum postea factum *Nov. 97. cap. 3.* dotis, hæreticis non est concedendum *Nov. 109.* dotis personale *Nov. 61. cap. 1. §. 4.* Ecclesiæ potentius est, quàm Principis *Nov. 69. cap. 4. §. 1.*

De privilegio ordinis sive excussio-

Y y y y y

II. I N D E X.

cussionis, divisionis & cedendarum actionum *ad Nov. 4. num. 14. & seqq.* Archiepiscopi Justinianæ primæ *Nov. 11. ecclesiarum in præscriptionibus ad No. 9. n. 27. & seqq.*

De privilegiorum causâ *ad Novell. 39. in pr.*

Privilegia fori non prosunt in delictis, nisi sint inclusa corpori juris *ad Nov. 69. num. 6.*

Probatio.

Probatio incumbit agenti *Novell. 18. cap. 8.*

Rationes patris juratæ probant inter liberos *Nov. 48.*

Probatoria sacra.

Probatoria sacra quid sit *ad Nov. 25. num. 5.*

Processiones.

Processiones & cruces in reformatis ecclesijs omittuntur *ad Nov. 123. num. 31.*

Proconsul.

Proconsules qui dicantur *Novell. 30. in fin.*

De Proconsule Cappadociæ *d. Nov. 30* & Palestinæ *Nov. 103.*

Procurator.

De procuratore & Advocato, ne injusta patrocinia præstent *ad Nov. 17. num. 7.*

Quinam & quibus casibus per procuratores possunt agere *Nov. 71. hodiè omnes possunt litigare per procuratores ibid. num. 6.*

Productiones.

Productores differunt à lenonibus *ad Nov. 14. num. 8.*

Professores.

Professores opere detractionis de Abichoness gravandi non sunt *Nov. 38. num. 8.*

Protectio.

An subditi, protectioni alterius, quam ordinarij se submittere possunt? *ad Nov. 17. n. 10. vers. sed hic circa &c.*

Protestatio.

De protestationibus sive denunciationibus *ad Nov. 99. n. 12. & Nov. 80.*

Protestatio fieri potest in ecclesia *Nov. 117. cap. 15. §. 1.*

Protocolum.

De protocollo *ad Nov. 44. n. 19. cum seq. & num. 25. ubi agitur, quomodo hodiè protocolum usurpatur.*

Provincia.

Provinciarum Rectores hodiè vocantur Duces & Principes. Provincia alia est civilis, alia ecclesiastica *ad Nov. 24. n. 5. & 6. alia ecclesiasticis, alia Præsidibus Nov. 31. cap. 2. §. 1.*

Publicatio bonorum.

Publicatio bonorum est abrogata *Nov. 134. num. 26.*

Pupilli.

Pupilli in rebus suâ pecuniâ compa-

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

comparatis, dominij jus habent *ad Nov. 97. n. 32. & seqq.* in bonis tutorum tacitam hypothecam habent *Nov. 118. cap. 5. in fin.* ex quibus alendi *Nov. 72. cap. 8.* pupillorum res mobiles vel immobiles quando & quibus ex causis alienari possint *Nov. 72. cap. 3.*

Q.

Quarta.

Quarta liberis relinquenda est titulo institutionis *Nov. 115. c. 3. in pr.* mulieris inopis in bonis viri locupletis *Nov. 53. cap. 6. in pr.* & contrà, viri inopis in bonis mulieris locupletis *d. loc. §. 1.*

Quartæ deductio an à testatore prohiberi possit *Nov. 1. c. 2. §. 2.*

Querela.

Querela inofficiosa donationis datur liberis *ad Nov. 92.* sed non exheredatis *ibid. num. 11.*

Quæstor.

De quæstore *Nov. 80.* De quæstore Palatii *Nov. 35. & Nov. 75. n. 1.*

Quæstoris subscriptio in rescripto vel jussione Principis requiritur *ad Nov. 114. n. 9.* Quæstor olim qui fuit, ille hodie appellatur Cancellarius *ad Nov. 114. n. 5.*

Raptus.

De raptu mulieris *ad Nov. 143. & Nov. 150.*

Reatus.

Reatus excludit poenam, ut sc.

puniatur delinquens, non tamen excludit privilegium fori *ad Nov. 69. num. 6.*

Recautum.

Recautum & recavere, est species apochæ: & opponitur cavere & cautum *ad Nov. 130. n. 4.*

Reconventio.

De reconventionem, & duplici jure, ejusq; simultaneo processu *ad Nov. 96. n. 4. & seqq.* ubi etiam de ratione, quare permissum sit reo actorem reconvenire *num. 4.*

Rector.

Rector Academiæ an possit relegare Studiosos ob delictum, extra urbem *ad Nov. 53. num. 4.*

Rector Provinciæ apud Romanos quis *ad Nov. 42. n. 1.*

Rectores provinciarum hodiè vocantur Duces vel Principes &c. *ibid. n. 5.*

Reditus.

Reditus annui differunt ab usuris *ad Nov. 160. num. 1. & seqq.*

Redituum emptiones quatenus approbentur in Imperio Romano *ibid. num. 3.*

Referendarij.

De referendarijs *ad Novell. 10. n. 1. & seqq. & ad Nov. 124. n. 6.*

Referendariorum officium, *Nov. 113. c. 1. & munus Nov. 124. c. 4.*

Regradatio.

Regradatio est poena episcoporum

II. I N D E X

dorum & clericorum propria ad
Nov. 42. num. 2.

Relationes.

De relationibus judicum ad
Nov. 82. cap. 14 & Nov. 115. num. 7.
& seqq. Relatio aliàs dicitur con-
sultatio *ibidem*.

Relevatio, relevia.

Relevatio tributorum sive re-
levia, quomodo differat ab in-
dulgentià ad Nov. 163. num. 3.

Religio.

Religioni sic favendum, ne
jus suum cuiq; auferatur ad Nov.
46. num. 2.

Religionis falsæ sectatoribus
collegium concessum non est
inquiendum ad Nov. 146. n. 8.

Religionis pacificationes cum
diversæ religionis sectatoribus
initæ, servandæ sunt ad dict. Nov.
146. n. 8. Religionis diversitas pa-
rit seditiones Nov. 103. cap. 2.

Reliqua.

Reliqua sive Resta dicuntur,
quæ post subductum calculum
restant ad Nov. 147. num. 1.

Reliquorum tributorum re-
missio *ibid.* n. 2. indulgentia Nov.
148. relevatio Nov. 163.

Remissio.

De remissionibus sive transmis-
sione criminolorum ad No. 134. n. 2.

Repressaliæ.

De repressalijs prohibitis: &

quomodo eæ differant à clariga-
tione ad Nov. 52. num. 1. & seqq.

Repudia.

Repudium aliud rationabile,
aliud irrationabile: Repudio-
rum causæ olim erant arbitra-
riæ, hodiè sunt certæ ad Nov. 22.
num. 47. & seqq.

Rescripta.

De rescriptis ambiosis ad
Nov. 113. num. 4. quæ sc. ad gra-
tiam composita. Sunt etiam re-
scripta ad litem ad Nov. 113. n. 5.
ubi diversa rescripta, & duorum
generum.

Rescripta Principis, quibus
actori datur facultas extra suum
forum trahendi adversarium,
non improbantur; at quibus reo
conceditur jus mutandi fori, eæ,
rescripta improbantur ad Novell.
69. num. 3. & 3.

Restitutio in integrum.

De restitutione in integrum,
dandâ minori 25. annis, adversus
hereditatis aditionem ad Nov. 119,
num. 12.

Restitutio hereditatis fideicom- missariæ.

De restitutionibus heredita-
tum Nov. 108.

Restituere gravatus, potest ex
eo legitimam servare filiis ad No-
vell. 3. n. 1. & seqq. Quatenus super-
erit ex hereditate, potest ultra

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

novem uncias diminueret ex causâ *ad d. Nov. 108. num. 2.* quatenus supererit, potest diminueret novem uncias *ad d. Nov. 108. cap. 1.*

Restitutiones fideicommissi usque ad unum gradum consistunt *ad No. 159.*

Restitutioni obnoxia non possunt alienari nisi in causâ dotis, vel donationis propter nuptias *ad d. Nov. 39.*

Retractatio.

Retractatione quomodo utendum *ad Nov. 82. n. 13. 14. & 17. & ad Nov. 115.* De retractatione sententiarum *Nov. 119. cap. 5.*

Reus.

Ratione contractus & delicti ubi reus conveniendus sit *ad Novell. 134. n. 2.* potest via extraordinaria extra territorium suum vocari *ad Nov. 53. n. 1. & seqq.*

Reis dantur 20. dies ad deliberandum *ad Nov. 53. n. 5.*

Reus sortitur forum ubi deliquit, nullo obstante privilegio, nisi illud jure publico sit concessum *ad Nov. 69. n. 6. vers. sed summa.*

Rei vindicatio.

Res vindicatione vindicatur aut dominium, aut servitus, aut hypotheca, aut possessio, aut fines *ad Nov. 69. num. 10.*

Rei debendi.

Rei duo vel plures debendi quando constituentur: quilibet

eorum tenetur in solidum: atque jure Novellarum habent beneficium divisionis *ad Nov. 99. per tot.*

Revisio.

Revisionis sive retractationis remedio utimur, cum appellandi jus non est *ad Nov. 82. num. 13. & ad Nov. 115. n. 6.* Revisio quomodo differat à Syndicatu *ad Nov. 95. num. 4.*

Romani.

Romanorum sapientia in constituendis magistratibus, fuit causâ magnitudinis Imperij Romani *ad Nov. 13. n. 1.* Romanorum magistratuum genera hodie non sunt in usu *ibidem num. 4.*

Rustici.

Rusticis remittitur poena *Novell. 144.*

Rusticorum antichresis non valet *ad Nov. 32. sub num. 2.* Vita, patrocinio præsidium indiget *Nov. 30. cap. 9.*

De rusticis, qui in alienis prædijs nuptias contrahunt *ad Novell. 157.*

Rustici an & quatenus arma ferre possint *ad Nov. 85. n. 6.*

De rustici testamento *ad Nov. 73. num. 39.*

S.

Sacerdotes, Sacerdotium.

Sacerdotum munus *Nov. 6. in præfat.*

Y y y y 3

Sacer-

II. INDEX

Sacerdotium & imperium, maxima dona Dei Nov. 6 in præfat.

Sacra mysteria.

Sacra mysteria in domibus privatis fieri non debent, sed publice & palam habenda & pronuntianda ad Nov. 137. num. 10. & 11. & ad Nov. 58.

Sacrum, Sacra.

Sacrum five sacra poni sæpè substantivè sive absolute, & tribui solere rescriptis Imperialibus: & illi juri, quod Præfectus Prætorio condebat ad Novell. 152. num. 1. & 2.

Sacramenta.

Sacramentum cœnæ dominicæ, itemq; baptismi non debet regulariter administrari in privatis ædibus ad Nov. 58 n. 1. & seqq.

Sacræ formæ.

Vide formas sacras & Novel. 152. num. 1. & seqq.

Sacræ jussiones.

Sacræ jussiones tribuuntur rescriptis Imperialibus ad Nov. 152. num. 1.

Sacra scriptura.

Sacra scriptura quomodò legenda ad Nov. 146 n. 1. & seqq.

Scriptura privata.

Scriptura privata quatenus faciat fidem, vel non ad Nov. 48. num. 1. & seqq.

De comparatione scripturæ

privatæ ad Nov. 49. n. 14. & seqq. & ad Nov. 73. n. 26.

Scriptura.

Scriptura an requiratur ad legum sanctionem ad Nov. 66. n. 8. vers. deniq; illud.

Sacræ res.

De sacris rebus Nov. 7. 40. 46. 54. 55. & 65.

Salaria.

Salaria licita accipienda Nov. 17. cap. 13. De salariis nondum emeritis in personis honoratorum, quid juris ad Nov. 53. n. 25. & seqq.

Salgama.

Salgamorum appellatione quæ veniant ad Nov. 116. n. 5.

Samaritani.

De Samaritanorum hæresi, & quomodò Imperator eos puniat ad Nov. 129.

Satisfactio.

De satisfactionibus & cautionibus ad Nov. 53. n. 6.

Sævitia mariti.

Sævitia mariti hodiè non est justa causa repudiij; sed maritus alia ratione punitur ad Nov. 117. n. 24. & seqq.

Senator, Senatus.

In senatum cooptati & electi Senatores exsolvunt Curia & curialibus sive senatoribus pro introitu donaria ad Nov. 105. num. 12.

& No-

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

Novell. 62. num. 2. & Novell. 16. num. 2.

Senatores Romani.

Senatorum Romanorum quidam illustres, quidam spectabiles, quidam clarissimi ad Nov. 106. post. n. 14. vers. illud hac occasione.

SCtum Vellejanum.

SCto Vellejano quatenus juventur mulieres ad Nov. 134. n. 3. & seqq.

Sententia.

Sententiæ iniquitas impugnetur per appellationem, revisionem, supplicationem & syndicatum ad Nov. 115. n. 11. & seqq.

Servus.

Servus si velit Monachus fieri, liberatur domini potestate, contra præceptum Apostoli ad Novell. 5. n. 14.

Scholastici juris.

Scholastici juris, dicuntur Advocati; cujus ratio redditur ad Nov. 17. num. 7. horum etiam fit mentio ad Nov. 82. n. 2. & 3.

Studiofi.

Studiofi non nisi coram Rectore suo conveniuntur, etiam si in territorio civitatis delinquant: idq; propter privilegium corpori juris inclusum ad Novell. 69. num. 6. vers. sed summam hujus Novellæ non sunt gravandi onere des Abscheyß. 8 ad Nov. 38. n. 8.

Studiofi juris, & periti juris, differunt ad Nov. 44. n. 17. De studioforum sumptibus non conferendis ad Nov. 18. n. 38.

Singularitas testium.

Quatenus singularitas testium attendatur ad Nov. 90. n. 17.

Syndicatus.

Judex convenitur in Syndicatu, qui dolosè malè judicavit: à Syndicatu quomodo differat revisio ad Nov. 95. n. 4. Syndicatus impedit executionem ibid. n. 4.

Synodus.

De Synodis habendis, & conciliis universalibus ad Novell. 137. num. 8. Canonibus Synodorum quatenus fides danda & credendum sit ad Nov. 131.

Scorta.

Scorta more veteri Romæ quæ fuerint Nov. 14. n. 7. In scortum stupra non probantur ibid. n. 16.

Siliqua.

Siliqua quid sit ad Nov. 32. n. 4.

Socer.

Socer dotem accipere nolens, an lucretur donationem propter nuptias? ad Nov. 91. n. 6. & seqq.

Sodomia.

De Sodomix crimine & poenâ ad Nov. 77. num. 2. vers. ceterum de luxuria & Nov. 141.

Stuprum.

Stuprum differt à Sodomia ad

II. I N D E X

ad Nov. 141. in pr. in scortum licet non prohibeatur, non tamen probatur ad Nov. 14. n. 6.

Statutum.

Ex statuto non debetur successio foeminae, si dos non fuerit numerata *ad Nov. 2. n. 57.*

Sponsus, Sponsa.

Si sponsus sponfam diffamet, an tunc sponsa ob calumniam possit petere divortium *ad Nov. 117. n. 13. vers. quia autem.*

Sponsor.

Sponsor, quomodo differat à fidejussore, *ad Nov. 4. n. 6. & seqq.*

Solutio.

De solutionibus, & an & quatenus aliud pro alio solvi potest *ad Nov. 4. n. 30. & seqq.*

Substitutus.

Substitutus aliquando praefertur coheredibus *ad Nov. 1. n. 14.*

Suffragium.

De suffragio *ad Nov. 8. n. 13. & seqq.* suffragij nomine nihil dari debet *ibidem.*

Summarij.

Summarij qui sint, & undè sic dicuntur *ad Nov. 64. n. 2.*

Substitutiones officiorum.

Substitutiones officiorum odiosae sunt *ad Nov. 61. in fin.*

Successio.

Successio non debetur foeminae ex statuto, si dos non fuerit.

non fuerit numerata *ad Novell. 2. num. 57.*

Successiones debent esse reciprocae sive vicissitudinae *ad Nov. 118. n. 49. & 54 pag. 653.*

Successio collateralium etiam ultra decimum gradum admittitur *ad Nov. 118. n. 71. pag. 660.*

De successione viri & uxoris, quid intersit, utrum dicamus, eam successione esse praetoriam, vel civilem *d. loc. num. 74. pag. 262.*

De successione filiorum fratris *ad Nov. 127. n. 1. in lucra dotalia Nov. 68.*

Successionis tres ordines *ad Nov. 118. n. 2. & seqq. pag. 612.*

De successione secundò nubentium in bonis filiorum intestato mortuorum *Nov. 2. cap. 3. A forum Nov. 36. num. 5.*

Supplicatio.

De supplicatione sive revisione *ad Nov. 83. n. 13. & seqq.*

Sportulae.

De illicitis sportulis executorum *ad Nov. 124. num. 4.*

De sportulis quas solvunt Senatores pro accessu & introitu *ad Nov. 62. n. 2. & ad Nov. 105. n. 12. ut sportularum modus servetur Nov. 17. 53. 82. De sportulis monachorum Nov. 36. num. 5.*

Sportularum modus servandus

Novella 17.

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

Novellâ 17. cap. 3. & qualis est Justinianæus Nov. 82. cap. 7.

Sexus.

Sexum utrumq; natura pariter finxit, humani generis causâ: & ideo Armeniorum consuetudo reprobatur, quâ fœminæ repellébantur à successione *ad Nov. 21. num. 1. & seqq.*

Sicilia.

De Prætore Siciliæ *Nov. 104.*

De appellationibus Siciliæ *Novell. 75.*

Statio.

Statio quid sit, à quâ in pœnam dejici dicuntur Notarij *ad Novell. 22. num. 12.*

Signacula.

De signaculis vel titulis, alienis rebus non imponendis *ad Novell. 164. signacula & tituli differunt ibid. num. 2.*

Syngrapha.

Syngrapham propriam negantis pœna *ad Nov. 18. num. 16.*

Subditus.

Subditis an liceat habere collegia & conventicula pro privato religionis exercitio? *ad Nov. 132. num. 6.*

Sumptus funerum.

De sumptibus funerum *ad Nov. 43. & Nov. 92. vide, funerum sumptus.*

Spurius.

Spurij certum patrem non ha-

bent, vel ut ut ex naturâ aliquem habeant, honestè tamen ipsum demonstrare non possunt *ad Novell. 118. n. 32. pag. 693. succedunt matri & ascendentibus per matrem, nisi mater sit illustris fœmina, quæ decedat relictis liberis legitimè natis: at non succedunt patri, quem certò non habent d. loc. & ad Nov. 8. num. 28.*

Spuri fratres, si ex eadem sunt matre, sibi invicem succedunt *d. loc. num. 69.*

Suspicio.

Solâ suspicione potest adulter apprehendi *Nov. 117. c. 15. §. 1. in fin. T.*

Tabellio, tabularius.

Tabularius distinguitur à tabellione *ad Nov. 73. n. 13. tabellarij duo non sufficiunt sine testibus ad plenam fidem Novell. 90. cap. 2. & 3.*

Tabellario soli in inventarij confectioe non creditur, nisi ex causâ *Nov. 1. cap. 2. §. 1.*

Tabellio debet esse petitus juris *Nov. 66. cap. 1. & ad Nov. 44. n. 16. etiam ægrotus per discipulum instrumentum formare non potest ad Nov. 44. num. 10. & seqq. Tabellionis testimonium quantum valeat Nov. 75. cap. 1. §. 1.*

Talio.

Talionis pœna non ampliùs

Zzzzz

uti-

II. I N D E X

utimur *ad Nov. 142. n. 2. Nov. 134. num. 12. & Nov. 117. num. 23.*

Templum.

Templorum & aliarum domorum religiosarum constituendarum modus quis sit *ad Nov. 67. n. 1.*

Testimonium.

De testimonio nauclerorum & mercatorum *ad Nov. 106. num. 110.* Testimonia in scriptis redigenda, & quorsum *Nov. 90. cap. 3.* nulla sunt, quæ absente parte fiunt *Nov. 90. ca. 9.*

Testimonijs cognitis, non est locus quartæ testium productioni *Nov. 90. cap. 4.* testamento testis unius etiam aliquando creditur *ad Nov. 106. num. 110.*

Testes.

Testes an possint esse hæretici *ad Nov. 45. n. 4.* classici quales esse debeant: testes discordes, sibi contrarij *ad Nov. 90. per tot.* quatenus rogati, & quatenus non rogati adhiberi possint *ibid. num. 9.* testes singulares an & quatenus probent *ibid. n. 17. & seqq.* testium productio quoties fieri possit *ib. num. 19.* testes absentes quomodo examinandi *ibid. n. 21.* an utrâq; parte præsentem, & audientem, publicè in iudicio examinari debeant *ibid. n. 28. & 29. per tot.*

Testes esse non possunt mediatores, nisi partium consensu *Nov.*

vell. 90. cap. 8. examinandi in propria provincia *Nov. 90. c. 5.* ex provincia in urbem quemadmodum producendi *Nov. 90. c. 5.* in criminalibus an inviti esse possint *Nov. 9. c. 8. & ubi interrogandi Nov. 90. c. 5.* rogati an in quibusdam causis esse debeant, vel non *Nov. 90. c. 2.*

Testibus dignioribus creditur, cum alij alijs contrarij sunt *Novell. 90. cap. 3.*

Testamentum.

Testamentum condere an possit is qui nulla bona habet *ad Novell. 118. num. 1. pag. 625.*

Testamentum militare an subiaceat querelæ *ad Nov. 115. n. 23.* in quo mater & avia materna præterijt liberos, sit statim nullum, an verò possit impugnari querela inofficiosa? *ad Nov. 115. num. 17.*

Testamentum valet sive per testatorem, sive per alium nomen heredis consignetur *Novell. 119. num. 17.*

De testamento & divisione bonorum patris inter liberos, quatenus illud de jure valeat? *ad Novell. 18. n. 48. & Nov. 107.*

In testamentis non observantibus subtilitatem constitutionum parcendum esse *ad Nov. 66. num. 3.*

Testamenta clericorum an subiaceant querelæ *ad Nov. 115. n. 23. vers. sic clericorum.*

De

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

De testamento rustici *ad Nov. 73. n. 39*. hæretici *ad Nov. 115. n. 18*. Sodomitæ *ad Nov. 141. in fin.* Monachi *ad Nov. 5. n. 19. & seqq.* rei perduellionis *Nov. 117. n. 30.* inter liberos, an valeat in quo de dote & alijs bonis mulieris dispositum *ad Nov. 107. n. 25.* item an valeat inter nepotes & neptes *ibid. n. 27.* Item, an valeat, si sit tantum unus heres *ibid. n. 28.* sed quid si extranea persona testamento inter liberos admixta sit? *ibid. num. 4. & 5.*

Mater an possit testari inter liberos jure singulari *ibid. num. 30.* Testamenta paterna inter liberos, differunt à testamentis liberorum inter parentes *ibid. n. 30.*

Testamento scripto testator debebat propriâ manu nomen heredis adscribere *Nov. 66. n. 6.* at ex Justiniani constitutione, si ipse scribere non possit, per alium nomen heredis scribere potest, *ibid. n. 6.* quin & hodiè id per notarium fieri potest *ibid. num. 7.*

Testator.

Testator an prohibere possit falcidiam *ad Nov. 1. n. 25.* an quartam Trebellanicam *d. loc. vers. testatorem itaq;* an inventarij confessionem *ad Nov. 1. n. 44. vers. pro conclusionè.*

Testatoris prohibitio aliena-

tionis, quouque se extendat *ad Nov. 159.*

Transigere.

Ad transigendû judex neminem compellere debet *Nov. 124. cap. 4.*

Transitus militum.

De transitu militum in civitatibus *Novell. 130.* In transitu quid fieri possit *Nov. 90. cap. 2.*

Transmissio.

De transmissione juris delibrandi *ad Nov. 158. criminorum ad Nov. 134.*

Tribunal.

Pro tribunali cognoscere, opponitur cognoscere de plano *ad Nov. 80. num. 2.*

Tributum.

De tributis publicis exigendis & solvendis *Nov. 128.*

Tributi ecclesiastici jus singulare *Nov. 120. cap. 1.*

Titulus.

Titulos affigere alijs prædijs nemò debet *Nov. 17. c. 15. & Novell. 164.* Titulus est genus erogationis in clericos *ad Nov. 3. n. 13.* formæ titulorum ejusmodi nominantur *Tittel Briefe.*

Tituli quid sint *in Nov. 30 ib. n. 4.*

Tortura.

De torturâ servorum hereditariorum *ad Nov. 1. n. 41.*

Turcæ.

Turcæ quatenus utantur legibus

II. I N D E X

gibus Romanis in proœm. num. 26.

Thracia.

Thraciæ gens olim fera fuit *ad Nov. 26. n. 2.* Prætor ibidem constitutus *ibid. n. 1.* frequens ibidem commerciorum usus *ad Novell. 32. num. 2.*

Tutela.

Tutela non ambitur à bonis *Nov. 72. cap. 6.* De tutelâ clericorum *ad Nov. 123. n. 6. & seqq.* De tutelâ matris & aviæ *ad Nov. 94. per tot. & Nov. 155.* à tutelâ vel curâ qui excusentur, vel non *Novell. 72. cap. 3.*

Tutores.

De tutoribus eorumq; officio *ad Nov. 72. per tot.* Tutores qui dari nequeant *Novell. 123. cap. 5.* Tutor vel curator quemadmodum redditus pupillorum expendere possit *Nov. 72. cap. 7.*

Tutores dandi jus dabatur lege speciali *ad Novell. 131. num. 12.*

Tutor an possit esse, qui est debitor vel creditor pupilli: & an & quatenus pecuniam pupilli debeat & possit fœnori collocare *ad Nov. 72. num. 3. & seqq.*

Tutores an suscipiant in se actionum cessiones *ibid. num. 19.*

An tutor, quâ tutor, sit successor pupilli sui legitimus *ad Novell. 118. pag. 668.*

Tutores parentes tenentur etiam rationes reddere *ad Novellam 150.*

Tutori si pater pupilli testamento remiserit necessitatem rationum, quid juris *d. Nov. 150.*

V.

Veneti.

Venetorum gens vetusta, & nobilis *ad Nov. 29. num. 4.*

Vidua, viduitas.

Vidua si stupro se polluat, an heredes mariti possint contra eam agere ad dotem privandam *ad Nov. 39. num. 40. vers. hoc loco.*

transiens ad secunda vota, amittit privilegia prioris mariti *ad Nov. 22. n. 104.* Vidua nubens intra annum luctus *num. 87. & seq.*

De viduitatis conditione *ad Nov. 22. n. 109.* ea vel implenda, aut relictum ejus nomine amittitur *d. Nov. 22. cap. 44.*

Visitationes.

Visitationes annuæ pastorum quæ à Superintendentibus fiunt *ad Nov. 123. num. 4.*

Vectigalia.

De vectigalium distribuendorum in optimâ ratione *ad Nov. 43. num. 6.*

Vectigal olim à lenonibus exactum *Nov. 14. in præfat. §. 1.*

Vita.

MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

Vita.

Vitæ liberorum in causâ majestatis insidiari permissum *Nov. 15. cap. 4. §. 1. vita hominum 120. annorum Nov. 5. cap. 1. §. 1.*

Ultima voluntas.

De ultimis voluntatibus defuncti ab heredibus & successoribus servandis, sub poenâ *ad Nov. 1. num. 18. & seqq.*

Vnio.

De unione ecclesiarum *ad Novell. 3. num. 4.*

Versio Bibliorum..

Vide *Biblia*, ubi, versiones Bibliorum, à quibus, & quando factæ *Nov. 146. cap. 1.*

Vicini.

Vicini boni vel mali, commodum vel incommodum *Nov. 63. cap. 1. ibidem num. 6.*

Vilis.

Vilis durius punitur, quàm nobilis *Nov. 12. cap. 1. Vilium rerum causâ rarò certatur Novell. 105. cap. 2. §. 3.*

Vsura.

De usuris nauticis *ad Nov. 106. & Novellam 110. agricolarum ad Novellam 136. civitatum ad Novellam 160. centesimis & quid usuræ centesimæ sint ad Novell. 32. num. 6.*

Usuræ ne excedant duplum *ad Nov. 138. De usurarum solutionibus particularibus, an illæ in duplum computentur ad Nov. 121.*

Usuræ majores permittuntur in mutuo frugum, quàm in mutuo pecuniæ: ratio *ad Novell. 32. n. 7. quomodo debeantur ad Novell. 136. n. 15. quomodo desinere debeant ad Nov. 121. num. 1.*

Vsufuctus.

De usufructu uxori à marito relicto *ad Nov. 22. cap. 32. Usufuctus parentibus non acquiritur, si eo modo liberis relicta proprietas ad Nov. 117. cap. 1. rerum ad loca sancta pertinentium quemadmodum constituitur Nov. 7. cap. 4. Donari testamento, inter vivos & mortis causâ potest Nov. 22. cap. 32.*

Vir & uxor.

De successione viri & uxoris *ad Nov. 118. n. 74. pag. 662. Vir an possit uxorem expellere ob non solutam dotem ad Nov. 22. n. 55. De uxoribus indotatis ad Nov. 53. n. 34. uxor est nomen dignitatis Nov. 22. n. 6. radiat maritalibus dignitatibus quoad manet vidua ad Nov. 105. num. 13. non datur ei actio injuriarum contra maritum ad Nov. 117. num. 26.*

Vsucapio

De usucapione *ad Nov. 9. n. 1. & Zzzzz 3 seqq.*

III. INDEX MATERIARUM & QUÆSTIONUM.

seqq. & ad Nov. 119. n. 14. & seqq.

Z.

Virgo.

Zona.

An Nov. 22. etiam pertineat ad
virgines *ad d. Novell. 22. num. 112.*

Zona solvitur decoctori No-
vell. 42. cap. 3.

Vidua.

Zosimus.

De viduâ pollente se stupro,
ejusq; poenâ *ad Nov. 39. sub n. 39.*
& *seqq.*

Zosimus Monachus superavit
& vixit annos centum & viginti
Nov. 5. cap. 2. §. 1. vers. *si vero &c.*

In hoc II. Indice attendendum est; quandò sen-
tentia vel dictio aliqua apposita, adjectam habet parti-
culam, *ad*, itemq; numerum unum atque alterum, illam
in hoc ipso commentario sive explicatione Novella-
rum Constitutionum exstare, E. G. De abbatis ele-
ctione & ordinatione, qui, à quibus, & quemadmo-
dum eligendi *ad Novell. 5. num. 10. 12. & 13.* Ubi verò
particula, *ad*, abest, sed tantum Novella allegatur,
cum cap. ejusdem, tunc hoc vel illud in ipsis Novellis
Constitutionibus haberi & inveniri, E. G. Abbas
non tam antiquitate, quàm bonâ æstimatione cen-
sendus & eligendus *Novell. 123. cap. 34.* Præterea, ex
materiâ successionis ab intestato, quandoque in hoc
ipso indice adnotatum aliquid est, adjecto numero
paginae; quod ibidem quærendum erit. De
quibus benignum lectorem mo-
nendum duxi.

Sequi-

III. I N D E X

Collectus à JOHANNES OLDENDORPIO JC.

Continens leges in Codice, quæ per
Novellas Constitutiones Justiniani
mutatæ sunt.

Liber Codicis	Titu- lus	Lex mu- tata	Constit. mutans	Paragra- phus.
I	2	13	5	<i>Illud quoq; decernimus</i>
I	2	13	123	<i>Si mulier aut vir</i>
I	2	14	7	<i>Quia vero didicimus</i>
I	2	14	120	<i>Sed & hoc de venerabilibus</i>
I	2	14	120	<i>Hoc quoque jubemus</i>
I	2	14	7	<i>Sicut autem damnosas</i>
I	2	14	7	<i>Quia vero cognovimus</i>
I	2	14	120	<i>Quia vero cognovimus</i>
I	2	14	120	<i>Atqui æconomis</i>
I	2	14	7	<i>Quia vero leonis</i>
I	2	14	120	<i>Si vero præter hæc</i>
I	2	14	120	<i>Si vero quædam sunt</i>
I	2	14	7	<i>Quia vero leonis</i>
I	2	14	120	<i>Atque hæc quidem</i>
I	2	14	7	<i>Sinimus ergò</i>
I	2	14	54	<i>Quia igitur nuper</i>
I	2	14	120	<i>Porro si qua prædictarum.</i>
I	2	14	120	<i>Si quis verò colonus</i>
I	2	14	7	<i>Scire autem</i>
I	2	14	120	<i>Insuper si quis rem</i>

Sane

III. INDEX LEGUM IN COD.

Liber Codicis	Titu- lus	Lex mu- tata	Constit. mutans.	Paragra- phus.
I	2	17	120	<i>Sane si plura vasa</i>
I	2	19	131	<i>Item pro temporalibus</i>
I	3	4	123	<i>Sed neque cohortales</i>
I	3	7	123	<i>Præterea nulli magistratum</i>
I	3	8	123	<i>Reverendiss. presbyteris</i>
I	3	8	123	<i>Presbyterum vero minorem</i>
I	3	9	123	<i>Diaconissa autem</i>
I	3	10	123	<i>Si quis cum divinâ</i>
I	3	13	<i>Constit. Frider. II. de statut. & consuet. contra libertatem Eccl. edit.</i>	
I	3	14	123	<i>Certè si quis Episcopus</i>
I	3	17	123	<i>Insuper interdicimus</i>
I	3	19	22	<i>Sed & si quis inter</i>
I	3	19	6	<i>Hæc autem de Deo</i>
I	3	20	5	<i>Illud quoque decernimus</i>
I	3	22	123	<i>Præterea nulli magistratum</i>
I	3	25	123	<i>Sportularum autem nomine</i>
I	3	25	112	<i>Cæterum ad intentiones</i>
I	3	28	131	<i>Sed & si quis pro redem- ptione</i>
I	3	29	123	<i>Præ omnibus autem illud</i>
I	3	31	79	<i>Propterea igitur</i>
I	3	31	83	<i>In principio</i>
I	3	31	<i>Constit. Friderici II. superius allegata.</i>	
I	3	32	81	<i>Palam vero</i>
I	3	32	131	<i>Interdicimus item</i>
I	3	32	123	<i>Presbyteri autem & diaconi</i>
I	3	34	123	<i>Adscriptitios vero in his</i>
I	3	34	123	<i>Si servus sciente</i>

PER NOVELLAS MUTATARUM.

Liber Codicis	Titu- lus	Lex mu- tata	Consti. mutans	Paragra- phus.
I	3	35	123	<i>Post ordinationem verò</i>
I	3	35	5	<i>Sancimus ergò sacras</i>
I	3	37	115	<i>Si unū aliquem de prædictis.</i>
I	3	40	123	<i>Porro Dei amantissimos</i>
I	4	8	123	<i>Si quis contrà aliquem</i>
I	4	17	15	<i>Interea igitur illud</i>
I	4	17		<i>Constitutio Friderici II. superius alle- gata</i>
I	4	21	115	<i>Si quis ex memoratis</i>
I	5	1	109	<i>Ex quo enim prærogativam</i>
I	5	4		<i>Constit. ejusdem Friderici II.</i>
I	5	11	115	<i>Enim verò generalem</i>
I	19	4	119	<i>Aliud adhuc Capitulum</i>
I	44	1	134	<i>Necessarium autem putamus</i>
I	45	1	8	<i>Secundum veteres constitu- tiones</i>
2	1	7	119	<i>Insuper & hoc præcipimus</i>
2	12	25	72	<i>Sancimus igitur, ut inter</i>
2	38	1	119	<i>Ad hæc sancimus</i>
2	52	5	100	<i>Ut igitur summam</i>
2	55	4	82	<i>Quoniam verò benè multa</i>
2	58	1	50	<i>Sancimus igitur</i>
2	58	2	50	<i>Eodem loco</i>
2	58	2	123	<i>Jubemus igitur</i>
3	1	5	60	<i>Porro & illud</i>
3	1	9	115	<i>Sed & hoc præsentem</i>
3	1	12	9	<i>Ac præ omnibus</i>
3	1	12	15	<i>Adsumet verò</i>
3	1	13	82	<i>Ut autem omni modo Judices</i>
				<i>A a a a a a Porro</i>

III. INDEX LEGUM IN COD.

Liber Codicis	Titu- lus	Lex mu- tata	Consti. mutans	Paragra- phus.
3	1	14	87	<i>Porro si contingat</i>
3	9	1	52	<i>Sancimus igitur, ut cum</i>
3	9	1	96	<i>Didicimus enim, quod</i>
3	11	2	53	<i>Quam rem miserantes</i>
3	15	2	68	<i>Hac nos omnia revolvantes</i>
3	28	6	18	<i>Ac sepe numero alias</i>
3	28	6	92	<i>Lata igitur à nobis</i>
3	28	19	115	<i>Sed si filia legitimum,</i>
3	36	27	18	<i>Et quidem sepe numero nobis</i>
4	2	17	73	<i>Oportet verò in his</i>
4	10	12	134	<i>Quoniam & hoc impietatis</i>
4	10	14	4	<i>Enim verò neq. ad res</i>
4	12	4	52	<i>Propterea sancimus</i>
4	13	5		<i>Hoc loco proponitur insignis illa Friderici Constitutio de Studio- sis bonarum literarum.</i>
4	18	1	115	<i>Adhuc & aliud Capitulum</i>
4	19	6	48	<i>Sancimus igitur</i>
4	19	19	90	<i>Quia verò multi sepe numero</i>
4	20	10	90	<i>Enim verò si servilis</i>
4	20	14	90	<i>Et quamvis antea quoque</i>
4	20	15	90	<i>Scimus denique & hoc mul- toties</i>
4	21	7	90	<i>Porro quoniam scimus</i>
4	21	17	90	<i>Hic omnibus intelligendis</i>
4	21	19	50	<i>Porro & illud putavimus</i>
4	21	19	73	<i>Oportet verò iudices.</i>
4	29	21	61	<i>Et sancimus, si quis donationē</i>
4	29	22	134	<i>Illud quoq. ad collatorum Studium</i>

PER NOVELLAS MUTATARUM.

Liber Codicis	Titu- lus	Lex mu- tata	Constit. mutans	Paragra- phus.
4	30	4	18	<i>Studium verò, quo</i>
4	30	14	100	<i>Si intrà decem annos</i>
4	32	16	32	<i>Sancimus igitur</i>
4	34	11	88	<i>Si quis enim ab aliquo</i>
4	47	2	17	<i>Neg. item committes</i>
5	3	19	97	<i>Sed & aliud quiddam</i>
5	3	20	61	<i>Et sancimus, si quis</i>
5	3	20	91	<i>Sed & illud, quod</i>
5	3	20	119	<i>In princi.</i>
5	3	20	127	<i>Illud quoq. dignum</i>
5	4	15	78	<i>Ceterum si quis libertinam</i>
5	4	23	51	<i>Undè facultas esto</i>
5	4	23	117	<i>Ex quo verò pridem legem</i>
5	5	6	12	<i>Proindè sancimus</i>
5	5	6	89	<i>Postremo ultima jam</i>
5	9	1	22	<i>Ad hæc si tutelam mulier</i>
5	9	1	95	<i>Quia verò magna in hoc</i>
5	9	3	22	<i>Quòd si mulier simul</i>
5	9	3	22	<i>Ex hoc alius nos evocat</i>
5	9	3	2	<i>Cum igitur reliquum sit</i>
5	9	3	2	<i>Hoc autem quod</i>
5	9	3	22	<i>Quoniam verò alienationes</i>
5	9	3	22	<i>Quòd si mulier simul</i>
5	9	5	22	<i>Quoniam verò alienationes</i>
5	9	5	22	<i>Solutò ergò per quascunq.</i>
5	9	5	98	<i>Nuptialibus namque lucris</i>
5	9	5	127	<i>Quia verò & mulieres</i>
5	9	6	2	<i>Aliud verò quiddam</i>
5	9	6	22	<i>Quoniam verò paulò antea</i>

III. INDEX LEGUM IN COD.

Liber Codicis	Titu lus	Lex mu- tata	Constit. mutans	Paragra- phus.
5	9	8	22	<i>Quod autem superest</i>
5	9	8	22	<i>Solutio ergo per quascunq;</i>
5	9	9	22	<i>Duo igitur huic</i>
5	9	9	22	<i>Commodissime autem</i>
5	9	9	22	<i>Sed neque illud nobis</i>
5	10	1	22	<i>Item, si rerum tantummodo</i>
5	12	29	97	<i>Sed & illud lege includere</i>
5	13	1	97	<i>Præterea quia legem</i>
5	13	9	97	<i>Ante omnia alia igitur</i>
5	13	9	2	<i>Illud quoq; dudum</i>
5	15	3	100	<i>Ut igitur summatim dicamus</i>
5	16	24	22	<i>Illud etiam quod (dam</i>
5	17	5	22	<i>Præterea verò & aliud quid-</i>
5	17	7	117	<i>Ceterum & id quod</i>
5	17	8	117	<i>Quia verò quedam</i>
5	17	9	117	<i>Quia verò & ex consensu</i>
5	17	10	22	<i>Per causam verò necessariam</i>
5	24	1	117	<i>Sed & illud ad certam</i>
5	27	1	117	<i>Ex quo verò pridem</i>
5	27	2	89	<i>Ne igitur perpetuò</i>
5	27	8	89	<i>Sanciendum autem</i>
5	27	11	12	<i>Ac cum inter plerasq; gentes</i>
5	27	11	18	<i>Porro autem quod improbè</i>
5	27	11	78	<i>Ceterum si quis libertam</i>
5	27	11	74	<i>Sed & aliud (modò</i>
5	27	11	89	<i>Sanè si naturalium tantum-</i>
5	27	11	89	<i>Sanciendum autem</i>
5	27	11	117	<i>Adhuc verò</i>
5	30	1	118	<i>Enim verò ex his</i>

Atqui

PER NOVELLAS MUTATARUM.

Liber Codicis	Titu- lus	Lex mu- tata	Constit. mutans	Paragra- phus.
5	34	8	72	<i>Atqui omnino</i>
5	35	2	18	<i>Enim vero ex his</i>
5	35	2	95	<i>Quapropter sancimus</i>
5	37	1	72	<i>Quia vero gravate</i>
5	70	7	72	<i>Ceterum si aurum,</i>
6	1	3	134	<i>Quoniam vero & hoc</i>
6	8	2	78	<i>Quia vero semper (tiam</i>
6	18	1	53	<i>Quoniam vero ad Clemen-</i>
6	18	1	117	<i>Quia vero pridem,</i>
6	20	1	18	<i>Illud quoque hac complecti</i>
6	20	5	18	<i>Neg, illo quidem,</i>
6	23	21	107	<i>Nos autem omnia,</i>
6	23	21	107	<i>Et si quidem ea forma,</i>
6	23	29	119	<i>Quia vero ante hac</i>
6	28	4	115	<i>Adhuc aliud Capitulum,</i>
6	28	4	115	<i>Sive igitur omnes</i>
6	40	2	22	<i>Enim vero quem deinceps</i>
6	42	32	1	<i>Si quis autem quod</i>
6	43	3	39	<i>Ea itaque de re,</i>
6	48	6	123	<i>Si quis sub conditione,</i>
6	48	6	108	<i>Nobis autem recte</i>
6	49	7	1	<i>Hinc nos cura,</i>
6	49	7	119	<i>Si quis unquam testatus</i>
6	49	7	131	<i>Si vero heres ea,</i>
6	49	11	118	<i>Si igitur cum defunctus</i>
6	55	7	22	<i>Item quia mater</i>
6	55	7	115	<i>Sancimus igitur</i>
6	55	7	115	<i>Si hac ita observata,</i>
6	55	7	118	<i>Consequens autem nobis</i>

III. INDEX LEGUM IN COD.

Liber Codicis	Titu- lus	Lex mu- tata	Constit. mutans	Paragra- phus.
6	57	3	118	<i>Restat, ut & tertium</i>
6	57	3	117	<i>In princip.</i>
6	57	3	118	<i>His verò non subsistentibus.</i>
6	57	3	118	<i>Quandoquidè igitur fratris</i>
6	57	3	118	<i>Ceterum si neq; fratres</i>
6	58	11	64	<i>Quia igitur considerantes</i>
6	59	1	22	<i>Quòd si mulier simul ex-</i>
6	60	6	117	<i>In princip. (peccet</i>
6	60	6	118	<i>Si cum ascendentibus</i>
6	60	6	134	<i>Quia verò & hoc impietatis</i>
7	6	1	22	<i>Si verò cum quis jam inde</i>
7	6	1	22	<i>Neq; item alieno adscriptio</i>
7	11	4	119	<i>Sed & hoc per presentem</i>
7	31	1	119	<i>Rursus sancimus</i>
7	31	1	119	<i>Quantum verò ad prescri- ptionem</i>
7	43	8	112	<i>Omne quoque dispendium</i>
7	44	3	17	<i>Tertiò, studio tibi sit</i>
7	44	3	83	<i>In principio</i>
7	45	14	96	<i>Sancimus igitur</i>
7	49	1	124	<i>Si quis litigantium dixerit</i>
7	61	1	125	<i>Jubemus igitur</i>
7	62	6	93	<i>Sancimus igitur</i>
7	63	2	23	<i>Ad hæc sancimus</i>
7	63	2	93	<i>Sancimus igitur</i>
7	63	2	119	<i>Quin & hoc sancimus</i>
7	72	11	53	<i>Ubi verò semel recusato</i>
8	14	14	112	<i>Ab hac verò litigiosi</i>
8	14	24	4	<i>Enim verò neque ad res</i>

Quia

PER NOVELLAS MUTATARUM.

Liber Codicis	Titu- lus	Lex mu- tata	Constit. mutans	Paragra- phus.
8	14	27	53	<i>Quia verò compertum</i>
8	18	7	18	<i>Illud quoq; hac</i>
8	18	11	73	<i>Si quis igitur</i>
8	18	11	73	<i>Sed & si quis</i>
8	18	12	97	<i>His consequens est</i>
8	18	12	91	<i>His itaque in controversiam</i>
8	73	1	112	<i>Atq; eâ igitur de re</i>
8	37	4	112	<i>Illud quoq; per præsentem</i>
8	40	1	99	<i>In princi.</i>
8	21	3	4	<i>Si quis igitur</i>
8	21	3	4	<i>Neg; hoc tantum</i>
8	43	16	4	<i>Quod autem consequitur</i>
8	52	3	54	<i>In princi.</i>
8	54	34	52	<i>Enim verò & illud (nem</i>
8	56	7	22	<i>Mater sanè, quæ per donatio-</i>
9	4	3	134	<i>Necessarium autem putamus</i>
9	9	11	117	<i>Quoniam verò multas</i>
9	9	15	134	<i>Ceterum si quis eorum</i>
9	9	30	134	<i>Si quando adulterij crimen</i>
9	9	30	134	<i>Ad hæc verò etiam illud</i>
9	19	6	60	<i>Sancimus igitur</i>
9	19	6	115	<i>Memoria in super tenemus</i>
9	49	10	134	<i>Ut autem non solum corpo- rales</i>

Laus & perennis gloria, Deo Patri & Filio, Sancto si-
mul Paracletō, in seculorum secula:

Amen, Amen, Amen.

Errata & omiffa corrigenda & fupplenda.

Pag. 14. lin. 6. à fine, lege, fed prout. Pag. 55. lin. 12. pro obftuare, lege, obftante. Pag. 156. lin. 10. pro 9. lege 8. Pag. 161. lin. 18. pro 133. lege 115. Pag. 167. lin. 5. à fine pro 6. lege 9. P. 199. lin. 9. à fin. lege, imperij meri. P. 204. à fine lin. 13. & 16. lege Nov. 17. cap. 7. P. 216. lin. 12. à fine, pro ornare, lege onerare. P. 217. lin. 15. pro, donatorio, lege, donatorio. P. 226. lin. 12. lege, l. parentibus C. de inoffic. testam. l. ult. C. famil. ercisc. l. hac confultiffima 21. §. ex imperfecto C. de testam. P. 245. lin. 3. à fine, lege, qui contingunt non bonà gratià, fed interveniente & c. P. 250. lin. 14. pro ut, lege, inter. P. 258. lin. 15. pro, lugeant, lege, lugeat. P. 296. lin. 1. poft verb. de demonstrat, refat fignum) P. 303. lin. 6. à fin. pro dare, lege, dari. P. 311. lin. 6. à fine, pro quæftionibus, lege, quæftoribus. P. 330. lin. 2 & 3. à fin. lege, iurijurando calumniæ coaptando. P. 358. lin. 12. pro rem, lege, an. P. 403. lin. 14. pro, tu, lege, ut. P. 406. lin. 5. à fin. pro, dotalia, lege, nuptialia. P. 418. in fin. pro, avium, lege, avum. P. 423. lin. 13. dele, effe. P. 447. lin. pen. pro libertate, lege, liberta. P. 461. lin. 16. pro honorificè, lege, honorificæ. in fin. pro Bruderi, lege, Benderi. Pag. 464. lin. 8. pro, at, lege, ad. P. 465. lin. 4. pro, qui, lege, quia. P. 467. lin. 10. lege, Imperatoribus: P. 466. lin. 24. lege, alterum eft eorum quæ & c. P. 468. lin. 1. pro 2, lege 20. & lin. 15. pro, quodquod, lege, quod. & lin. 4. à fin. pro, domum, lege, domini. P. 469. lin. 10. à fin. pro finiendos, lege, finiendas. Pag. 480. lin. 13. à fine, poft, paginam 207 fac) P. 491. lin. 11. lege, producti. P. 494. lin. pen. lege, non obferventur. P. 503. lin. 2. à fin. lege, Syndicatui fubjecti. P. 514. lin. 16. pro, agumento, lege, augmento. P. 550. lin. 6. lege, Piftorus. lin. 7. dele, cum. P. 564. lin. 18. lege, hæc cautio de folvenda parte decima litis. P. 593. lin. 11. pro tales, lege, talis. P. 679. lin. 10. lege, privatorum & publicorum. P. 690. lin. 13. pro, hoc, lege, hos. P. 712. lin. 19. lege Vil- lagut. Pag. 722. lin. 13. Adde II. Præterea legem Falcidiam ceflare in piis caufis, five, quæ ad pias caufas relicta funt, conftitutum eft h. Nov. cap. 12. Pag. 746. lin. 10. dele, eo. P. 763. lin. 6. dele, apud. P. 776. lin. 12. lege, confirmare. P. 816. lin. 14. pro, mense, lege, menses.

Hæc inter relegendum occurrerunt. Cætera æquus lector ipfe corrigit; nam ne oculatiffimus quidem omnia & fingula errata poffet animadvertere.

SOLI DEO Laus & Gloria

Amen.

MATTHIÆ STEPHANI

JCti,

Tractatio methodica,

De

ARTE JURIS, ET
EJUS PRINCIPIIS:

Cui insertæ sunt difficilimæ &
utilissimæ quæstiones,

De

JURE ET FACTO;

De

JURE SCRIPTO,

AC ÆQUO BONO,

utrum plus valeat;

Itemq; & alia nonnulla theòlogico juridica
lectu jucunda & utilia.

Cum Indice & Summarijs.

GRYPHISWALDIÆ,

Exscripta typis heredum Johannis Albini, Impensis

Mibaëlis Roep/ Anno M DC XXXI.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

1215 1ST AVE

NEW YORK

1912

LIBRARY

1215 1ST AVE

NEW YORK

1912

LIBRARY

1215 1ST AVE

NEW YORK

1912

LIBRARY

1215 1ST AVE

NEW YORK

1912

Nobili, Strenuo & forti viro,

DN. CASPARO
ZEITZMANN,

Imperatorij exercitus Capitaneo, &
pro tempore Commendatori in Wismar/
Fautori suo colendo.

Uris civilis doctri-
na, post sacram Theolo-
giam, principem locum
sibi vendicat & obtinet.
Est namque legis divinæ pars, præci-
piens de externis actionibus, & assue-
faciens flectensq; homines ad normam
justitiæ, bonitatis & æqualitatis, alia-
rumquè pulcherrimarum virtutum, à
mente Dei relucientium; itemq; coer-
cens & refrenans mentis nostræ depra-

vatae contumaciam, ac aberrantes cupiditates, ne turbent sapientissimè à Deo sancitam & constitutam societatem.

Deinde non est acervus tantum sententiarum, quæ sine omni iudicio propriæ tyrannidis, aut cujusque potentiae stabiliendæ causâ collectæ sint; sed vera & firma scientia est, ex primis principiis & noticiis, adeoque Dei præceptis, propriis digitis tabulæ lapideæ inscriptis, & omnium hominum mentibus divinitus insitis, desumpta, & in rectum convenientemque ordinem, voce Magistratus, & industriâ prudentissimorum hominum collecta, quorum & auctoritatem fulcit, & operam juvat Deus, qui & res penitus desperatas donare, & consummare virtutum magnitudine potest.

Quod

Quod cum ita sit, exinde in animis
omnium major reverentia & amor
hujus professionis sacratissimæ qui-
dem, & omni precio nummario lon-
gissimè anteferendæ, esse deberet.

Quoties etiam de justiciâ in Jure-
consultorum libris differitur, quòd sit
æqualitas, hæc cogitatio semper oc-
currat, cum auctor sit & fons justiciæ
Deus, eum quoque verè æqualem esse
omnibus hominibus, hoc est, omnes
ex æquo ad filium suum, Salvatorem
nostrum, confugientes recipere.

Quamvis autem de principijs ju-
ris alij antehac scripserunt, qui & ad
decem præcepta totam jurispruden-
tiam retulerunt, adeòq; leges nostras
circa decalogum versari, & decalogi
executionem esse, demonstrârunt; vo-
lui tamen ego quoq; ostendere, quibus
prîncipijs jus civile constet; & quomo-

dò leges Romanæ, cum divinis sæpè congruant.

Hoc quidquid est studij, Vir Nobilis, Strenue & fortis, Tibi tanquam literato & militi, consecrare volui, qui mihi humanitatis passim exhibuisti officia, quam humanitatem & favorem postponere, boni viri non esset. Accipe itaque hanc tractationem, quæ tibi fuerit vice Symboli alicujus, & tanquam arrhabonis meæ in te observantiæ, cujus fructum locupletissimum videbor percepisse, si tibi grata omnia esse sensero. Sed omninò totum sic habeas, nihil mihi futurum prius ijs rebus, quæ ad dignitatem tuam & præstantiam pertinere arbitrabor, ut mihi tuâ voluntate nihil esse cognoscas antiquius. Vale optimè. Gryphiswaldi è Musæo meo 1630. die 20. Februarij.

MATTHIAS STEPHANI ꝯ.

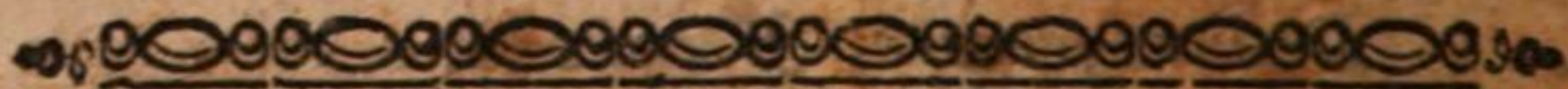
IN-

Index Capitem.

Caput

- I. *De significatione vocabuli, juris, quatenus opponitur facto: ubi tota materia, de jure & facto, breviter explicatur.*
- II. *De alijs juris significationibus.*
- III. *De jure scripto, & equo bono.*
- IV. *De tribus præceptis juris.*
- V. *Quæ sint consideranda in arte juris.*
- VI. *De fine juris; ubi simul quoq; de justiciâ, ejusq; speciebus.*
- VII. *De subjecto juris; ubi de divisione juris in publicum & privatum.*
- VIII. *De principijs juris.*
- IX. *De jure naturali.*
- X. *De jure gentium.*
- XI. *De jure civili.*
- XII. *De legibus.*
- XIII. *De plebiscitis.*
- XIV. *De Senatusconsultis.*
- XV. *De constitutionibus Principum, ubi simul de privilegijs.*
- XVI. *De magistratum edictis.*
- XVII. *De responsis prudentum.*
- XVIII. *De jure non scripto, sive de consuetudine.*

- XIX. Continens leges divine tabule decem preceptorum; collatas cum jure Romano.*
- XX. De reliquo jure sacro, comprehenso in libris nostris juris.*
- XXI. Continens collationem vasalli & militis christiani, cum vasallo & milite politico; ex jure divino, & jure feudali.*

Errata corrigenda.

- Pag. 12. lin. 9. à fine, pro hereditas, lege, hereditatis.
- Pag. 30. lin. 10. à fine, lege, de ventre mittendo.
- Pag. 76. lin. 9. à fine, lege, disceptarent, introduxerunt.
- Pag. 78. lin. 12. post originem, adde, *authoritas prudentum d. l. 2.*
§. post originem.
- Pag. 81. lin. 15. pro benignis, lege, benignius.
- Pag. 105. lin. 7. à fin. pro, &, lege, est.
- Pag. 128. lin. 9. pro, ligna, lege, lingua.
- Pag. 136. lin. 13. lege, litanias h. e. rogationes sive preces publicas.
- Pag. 148. lin. 11. pro, tantum, lege, tandem.

*Reliqua æquus lector ipse baud in-
vitus corriget.*

TRACTA-

TRACTATIONIS
De
ARTE ET PRINCIPIIS
JURIS,

CAPUT I.

De significatione Vocabuli JURIS,
quatenus opponitur FACTO; ubi tota materia
DE JURE ET FACTO, breviter
explicatur.

SUMMARIUM.

1. Jus quomodo à veteribus JCtis accipiatur, & opponatur facto vel corpori.
2. Quando opponatur facto.
3. Quando opponatur corpori.
4. Quando opponatur voluntati & conventioni seu consensui.
5. Facti notio quotuplex.
6. Factum quandoq; opponitur dationi.
7. Quandoq; opponitur patientiæ.
8. Quandoq; opponitur dicto vel verbis.
9. Quomodo in hac oppositione JCti loquantur.
10. Quandoq; opponitur animo.
11. Quandoq; natura.
12. Quandoq; juri.

13. Factum juri opponitur dupliciter.
14. Aliquid esse juris, & in jure consistere, idem est.
15. Esse facti, & in facto consistere, idem est.
16. In facto consistere, interdum significat in circumstantiis positum esse.
17. Quomodo differant: esse jus, & esse juris.
18. Jus, & esse juris, interdum confunduntur.
19. Factum vel est repentinum, vel tractum temporis habens.
20. Facta vel sunt nuda, vel non nuda.
21. Facta non nuda qua.
22. Quenam sint illa facta, qua differunt ab iis que sunt facti.
23. Quaedam sunt partim facti, partim juris.
24. Omnes contractus, partim sunt juris, partim facti.
25. Quomodo contractus dicantur esse juris.
26. Quomodo iidem dicantur esse facti.
27. Solutio, partim facti, partim juris.
28. Delicta, partim facti, partim juris.
29. Ususfructus est ipsum jus.
30. Si quis temperitur in usu servitatis; datur interdictum, si vero de servitute ipsa movetur controversia, competit actio confessoria.
31. Quare quid sit juris, quid facti.
22. Quae juris & facti proprietates, & quis ejus effectus.
33. Ea quae juris, civilia, quae facti, naturalia dicuntur.
34. Quanam naturalia hic intelligantur.
35. Primus effectus eorum, quae juris sunt.
36. Dominium rei legata ipso jure transit ad legatarium.
37. In suis heredibus admissa est continuatio domini, non etiam possessionis.
38. Secundus effectus eorum quae juris sunt.

39. *Servi, civilium sunt expertes.*
40. *Tertius effectus eorum quæ juris sunt.*
41. *Factum non recipit divisionem.*
42. *Clausula, IPSO JURE, quomodo intelligenda.*
43. *Exempla, ubi dicitur, aliquid fieri ipso jure.*
44. *Exemplum, ubi dicitur; aliquid prohiberi ipso jure.*
45. *Quenam ipso jure venire dicantur.*
46. *Ipsa jure quomodo aliquid veniat.*
47. *Alia horum verborum significatio.*
48. *Quomodo aliquid ipso jure inesse dicatur.*
49. *Clausula ipso jure ubi fiat mentio.*
50. *Quod de facto fit, de facto potest prohiberi.*
51. *Ipsa facto procedi debere, quomodo intelligatur.*
52. *Clausula Ipsa facto, & Clausula Ipsa jure, quomodo se habeant.*

Scriptum DE ARTE ET PRINCIPIS JURIS, omnium primò tradere oportet, varias vocabulo JURIS attribui significationes *l. i. ff. de just. & jure*. Sed cum pleræq; parum ad hoc institutum nostrum facere videantur, illud saltem hoc loco imprimis arripiemus, quod observatum est, jus à veteribus Juris peritis, nonnunquam FACTO, aliquando CORPORI, interdum VOLUNTATI seu conventioni & consensui hominum contrahentium opponi. I

Facto quidem opponitur, cum Paulus ait: In stipulationibus *jus* contineri; in pactis *factum* versari *l. si unus 27. §. pactus ne peteret ff. de pact.* Item, cum Julianus asseverat, solutionem, venditionem, traditionem, facti magis esse, quam juris *l. consilio 7. §. fin. ff. de curatorib.* 2

13. Factum juri opponitur dupliciter.
14. Aliquid esse juris, & in jure consistere, idem est.
15. Esse facti, & in facto consistere, idem est.
16. In facto consistere, interdum significat in circumstantiis positum esse.
17. Quomodo differant: esse jus, & esse juris.
18. Jus, & esse juris, interdum confunduntur.
19. Factum vel est repentinum, vel tractum temporis habens.
20. Facta vel sunt nuda, vel non nuda.
21. Facta non nuda quæ.
22. Quenam sint illa facta, quæ differunt ab iis quæ sunt facti.
23. Quædam sunt partim facti, partim juris.
24. Omnes contractus, partim sunt juris, partim facti.
25. Quomodo contractus dicantur esse juris.
26. Quomodo iidem dicantur esse facti.
27. Solutio, partim facti, partim juris.
28. Delicta, partim facti, partim juris.
29. Ususfructus est ipsum jus.
30. Si quis impeditur in usu servitatis; datur interdictum, si verò de servitute ipsa movetur controversia, competit actio confessoria.
31. Quare quid sit juris, quid facti.
22. Quæ juris & facti proprietas, & quis ejus effectus.
33. Ea quæ juris, civilia, quæ facti, naturalia dicuntur.
34. Quanam naturalia hic intelligantur.
35. Primus effectus eorum, quæ juris sunt.
36. Dominium rei legata ipso jure transit ad legatarium.
37. In suis heredibus admissa est continuatio domini, non etiam possessionis.
38. Secundus effectus eorum quæ juris sunt.

39. *Servi, civilium sunt expertes.*
40. *Tertius effectus eorum quæ juris sunt.*
41. *Factum non recipit divisionem.*
42. *Clausula, IPSO JURE, quomodo intelligenda.*
43. *Exempla, ubi dicitur, aliquid fieri ipso jure.*
44. *Exemplum, ubi dicitur; aliquid prohiberi ipso jure.*
45. *Quanam ipso jure venire dicantur.*
46. *Ipsa jure quomodo aliquid veniat.*
47. *Alia horum verborum significatio.*
48. *Quomodo aliquid ipso jure inesse dicatur.*
49. *Clausula ipso jure ubi fiat mentio.*
50. *Quod de facto fit, de facto potest prohiberi.*
51. *Ipsa facto procedi debere, quomodo intelligatur.*
52. *Clausula Ipsa facto, & Clausula Ipsa jure, quomodo se habeant.*

Scriptum DE ARTE ET PRINCIPIS JURIS, omnium primò tradere oportet, varias vocabulo JURIS attribui significationes *l. i. ff. de just. & jure*. Sed cum pleræq; parum ad hoc institutum nostrum facere videantur, illud saltem hoc loco imprimis arripiemus, quod observatum est, jus à veteribus Juris peritis, nonnunquam FACTO, aliquando CORPORI, interdum VOLUNTATI seu conventioni & consensui hominum contrahentium opponi.

Facto quidem opponitur, cum Paulus ait: In stipulationibus *jus* contineri; in pactis *factum* versari *l. si unus 27. §. pactus ne peteret ff. de pact.* Item, cum Julianus asseverat, solutionem, venditionem, traditionem, facti magis esse, quam juris *l. consilio 7. §. fin. ff. de curatorib.*

furios. Similiter, cum Marcellus quærit de illa stipulatione; *Triticum dare oportere?* & confirmat, facti quæstionem esse, non juris *l. triticum 94. ff. de verb. oblig.*

3. Corpori opponitur in ea rerum divisione, qua res quædam corporales sunt, quæ sui naturâ tangi possunt, quædâ incorporales, quæ in jure consistere dicuntur *in pr. Inst. de reb. corpor. & incorporalib.* quæ res incorporales, & jura interdum appellantur *ut in l. 1. ff. de condict. triticaria*, quare & jura prædiorum servitutes appellantur *l. 1. de rer. divis.* & hereditas, obligatio, & alia, jura sæpe nominari solent *l. 1. §. quedam ff. de rer. divis. d. pr. Inst. de reb. corp. & incorp.* Atq; huc non incommode refertur id, quod rescripsit Constantinus Imperator; Neminem ambigere, possessionis duplicem esse rationem, aliam quæ jure consistat, aliam quæ corpore *l. nemo 10. C. de acquir. poss.*

4. Voluntati deniq; & conventioni sive consensui opponitur à Paulo, de pactis dotalibus agente, quæ vel ante, vel post nuptias celebratas interponi solent, quorum alia pertineant ad voluntatem, alia ad jus *l. si pater dotem 12. §. ex pactis ff. de pactis dotalib.* Illa generaliter & omninò sunt servanda; hæc verò ita demum, si causam dotis reddant meliorem; non, si deteriores *d. l. si pater 12. l. Attilicinus 17. d. tit. Hubert. Giph. in tractatu de, de jure & facto cap. 3.*

5. Coeterum, quemadmodum JURIS, ita quoque FACTI, multiplex & varia est notio. In jure civili enim potissimum opponitur DATIONI, PATIENTIÆ, DICTO vel VERBIS, ANIMO, NATURÆ, & JURI *Giph. d. cap. 3.*

6. Dationi; cum Venulejus, ad differentiam stipulationum

tionum respiciens, qua aliæ dicuntur in dando, aliæ in faciendo consistere *l. 2. ff. de verb. oblig.* asserit, uni ex hecibus rectè nos stipulari factum; rem sive dationem, non item *l. continuus 137. §. fin. ff. eod.*

Patienti; æcum Pomponius scribit, servitutum non eam naturam esse, ut aliquid faciat quis, sed ut aliquid patiatur, aut non faciat aliquid *l. quoties 15. §. servitutum ff. d. servit.* 7

Dicto vel verbis; cum Claudius Saturninus adfirmat; Aut facta puniri, aut dicta, aut scripta *l. aut facta 16. de pœnis.* Item, cum Modestinus innuit, milites ob ferociam multa per lubricum linguæ dicere; qui tamen, si facto & facinore in crimen majestatis incidant, severius puniantur &c. *l. famosi 7. §. fin. ff. ad l. Jul. majest.* 8

Atq; in hac oppositione vulgò ita Facti verbo utuntur, pro quo elegantius RE Jurisconsulti nostri dicunt, v.g., solutio vel fit re, hoc est, numeratione pecuniæ; vel fit verbis *l. sub conditione 16. l. pen. ff. de solut.* Sic societas coit & re, & verbis *l. societatem coire 4. ff. pro socio.* Ita & collatio aut re facienda est, aut cautione sive verbis *l. 1. §. quamvis ff. de collat. bon.* Injuria item aut re fit, aut verbis *l. 1. §. 1. de injur.* Domicilium quoq; dicitur transferri re & facto, non nuda contestatione *l. domicilium ff. ad municip.* Et de hereditate dicitur, recusari eam non tantum verbis, sed etiam re ipsa *l. recusari 95. ff. de acquir. vel amit. hered.* Et huc pertinet titulus Institutionum XV. lib. III. *Quib. modis re contrah. obligatio &c.*, Re, hoc est, facto interveniente, veluti, in mutui datione. Nam si quis promittat se daturum mutuo, nondum est mutuum; quia ut mutuum sit, necesse est ut det, ut factum interveniat *l. potior 11. in prin. & §. si colonus ff. Qui pot. in pign.* 9

- 10 Animo; in eo quod quis pro herede se gerit, de qua gestione sic Ulpianus: Pro herede gerere, non tam facti est, quam animi *l. pro herede 20. ff. de acq. vel omitt. hered.*
- 11 Naturæ interdum quoq; opponitur factum, ut cum fructus alij suâ naturâ, hoc est, sponte suâ, alij facto, hoc est, operâ & curâ hominis provenire dicuntur *l. fructus 45. de usur.*
- 12 Postremò, juri opponi solet factum, ut de jure jam ante demonstratum. Atq; hæc quidem ultima facti, ut prima juris notio, maxime ad hoc argumentum pertinet. Sed ea notio juris & facti; † qua hæc duo inter se opponuntur, videtur & ipsa non esse simplex, sed duplex. Nam alia harum notionum est vis in ignorantia juris & facti; alia in his quæ sunt juris & facti; de quibus hic breviter tractabitur, cum Huberto Giphanio in dict. tract. de jure & facto. Prior notio alius alibi tractanda relinquitur.
- 14 Coeterum, de verbo juris quandò agitur, nihil interest, siue dicatur aliquid esse juris *l. quod dicitur 130. de verb. oblig.* siue in jure consistere *l. legatum 10. ff. de capite minut.* siue jus in aliquo contineri *l. si unus 27. §. pactus ff. de pact.* siue jus in aliquo verti *l. stipulatio ista 38. §. bi qui ff. de verb. oblig.*
- 15 Sic & de facto hæc idem valent; aliquid consistere in facto *d. l. legatum 10.* aliquid esse facti *l. 1. §. si usufructus ff. ad L. Falcid.* factum in aliquo contineri *d. l. si unus 27. §. pactus & §. sed cum factum Instit. de stipulat. serv.* vel in aliquo verti *l. stipulatio ista 38. §. bi qui de verb. oblig.* idemq; cum dicitur res facti *l. 1. §. furiosus de verb. sign. l. filius ff. de acq. vel omitt. poss. & in causa facti l. in bella 11. §. facti ff. de capt.*

capt. & postlim. revers. Adeo in illis nihil est differentiae; sed eadem horum verborum & phrasium est vis & potestas *Giphan. d. tract. cap. 3.*

Illud hoc loco omittendum non videtur, quod his 16
verbis, *in facto quid consistere*, interdum idem significetur, in varijs circumstantijs esse positum, ut est, id quod interest *l. quatenus 24. de reg. juris.* Quomodo & mora dicitur magis esse facti, quam juris *in d. l. mora 32. de usur.* id est: an mora commissa sit, ex varijs attributionibus & circumstantijs, ut temporis, loci, personae, aestimandum *d. l. mora* verum haec nostra tractatio eò non pertinet, quamvis iisdem verbis efferatur. *Giphan. d. loc. in fin.* Et hujusq; de verbis juris & facti.

Nunc videndum est de jure, & de his quæ sunt ju- 17
ris: itemq; de facto, & de his quæ sunt facti. Quamvis enim videri possit, non differre hæc duo, *jus & juris esse*, item *factum & facti esse*, sed eadem esse: Rectè tamen *Giphanus d. tract. 4.* contrarium docet, ea differre, si subtiliter considerentur. *Jura* dicuntur res ipsæ incorporales, ut servitutes, obligationes, hereditas, bonorum possessio, &c. *Juris*, non ipsa jura, sed aliæ res & causæ, ut usucapio, stipulatio, & alij contractus. Sic *facta* dicuntur propriè, quæ verbis infinitivi modi enunciantur; *Facti* autem dicuntur, non tantum nomina actionem declarantia, ut est, solutio, emptio, stipulatio, donatio &c. sed etiam rem declarantia, ut est ætas, tempus, fides bona vel mala, dolus &c. V. G. Ire, agere, agrum colere, fossam fodere, sunt facta *l. stipulationes non dividuntur 72. de verb. oblig.* stipulatio verò de iis constituta, dicitur facti *l. quod dicitur 130. ff. d. tit. d. §. sed cum factum Instit. de stipul. serv.* Ita fructus percipere, & domum
CONVE-

convehere, est factum; sed ususfructus, quo & ipso fructuum percipiendorum jus continetur, eatenus in facto consistere dicitur *l. unic. ff. Quand. dies legat. ced.* sed tamen hanc distinctionem, inter *jus*, & *esse juris*, negligi, eaq; omnia interdum dici esse juris, vel jus continere, testatur Giphanius *d. cap. 4. in fin.*

19 Facta autem sunt innumerabilia, de quibus Eguinarius Baro in *tract. de dividuo & individ.* ubi & factorum genera ac divisiones explicantur, v. g. Factum aliud est repetentium, aliud temporis tractum habens, barbari vocant momentaneum, & successivum: ut manumittere, tradere, uno perficitur momento: sed fodere, ædificare, pingere, scribere, tractum & moram postulant. Quæ divisio facto confirmari potest *arg. l. quotiens ff. de operis libert.* Ejusq; divisionis usus videatur apud Hotoman. in *disputat. de mora.*

20 Est & alia factorum divisio, qua dicuntur alia esse nuda, alia non nuda. Nuda sive mera, sunt omnis juris expertia, ut pacta dicuntur nuda, quæ præter conventionem nudam nihil continent; nihil scilicet aut solennium verborum, ut est stipulatio; aut nihil causæ sive dationis seu facti. Hujus generis, sive facta nuda sunt, fundum tradere, fossam fodere, opus facere, ire, agere, rem tenere, aquam haurire, ducere, tignum aut lumina immittere, fructus percipere, & similia alia *l. 4. §. Cato l. stipulationes non dividuntur ff. de verb. oblig.* † Facta autem non nuda sunt, quæ aliquid juris præter factum in se habent, veluti, amplius non agere, ratum habere, dare, uti, frui, agere in judicio, emere, vendere, stipulari, possidere, vacuam possessionem tradere, donare, usucapere, heredem instituere *l. in conventionalibus §2. §. ult.*

de verb. oblig. ubi JC. ait; stipulatione, vacuum possessionem tradi, non nudum factum contineri *l. si stipulatus 4. de usur.* De qua divisione factorum, ejusq; uñ, agit plene Baro *d. tract. de dividuo & individ. lib. 2. c. 4. & 5.*

Hæc igitur sunt facta, à quibus differunt ea quæ 22 sunt facti, uti dictum, veluti possessio, *l. 1. §. 1. de acquir. possess.* pactum nudum *l. consilio 27. §. quesitum ff. de curat. furios.* operæ sive legatum operarum *l. 1. §. si legatum ff. ad l. Falcid.* legatum habitationis *l. legatum 10. de capite minut.* Item, probatio *Paul. 5. sentent. tit. 11.* aditio hereditatis *l. 20. pro herede.* Sed hanc subtilem distinctionem sæpè negligi, & factum, cum eo quod facti est, confundi, testatur Giphanius *d. tract. cap. 5. ferè in fine.* Adhuc dictum est, de his quæ merè, vel sunt juris, vel facti.

Nunc breviter de his quæ partim facti, partim ju- 23 ris, esse videntur, videamus. Quorum in numero est possessio, hæc obtinet mixtam causam, quia in se considerata, pro usu & rerum insistentia, dicitur esse facti; juris verò, quoad effectum & virtutem possessioni tributam *arg. l. nemo 10. C. de acq. vel retin. poss. l. 1. §. 1. ff. d. tit.* Sic & stipulatio dicitur jus continere *l. si unus 27. §. pactus ff. de pact.* Et rursus stipulatio est contractus: sed contractus sunt facti *d. l. consilio 7. §. ult. ibi, quia solutio, venditio, traditio, facti magis quam juris ff. de curat. furios.*

Quo stipulationis exemplo rectè dicere possumus, 24 omnes contractus, partim esse juris, partim esse facti: quia nulla diversitatis ratio adferri potest, cur alij contractus essent tantum facti, & sola stipulatio juris. † Et 25 dicuntur contractus *partim juris*, respectu videlicet obligationis, quæ est juris vinculum, & nascitur ex contractu; *partim facti*, respectu scilicet ipsius actus, sive

27 tractatus habitu inter duos Giphani. *d. tract. cap. 6.* † Solutio quoque mixta est, hoc est, partim facti, partim juris. Quod juris sit, probatur hac ratione: quia tollit obligationem, quæ est juris. Ea autem quæ juris sunt, tolli non possunt per ea quæ sunt facti *l. patre ff. de stat. hom.* Quod facti sit, probatur *d. §. ult. de curat. furios.*

28 Ut autem contractus, ita & delicta fortassè non male inter mixta numerantur, ut sint partim facti, considerando ipsam perpetrationem, partim juris, considerando obligationem Giphani. *d. loc.* Ususfructus quoque, etsi est juris, sive ipsum jus potius, tamen ex facto aliquo constare dicitur *l. 1. ff. Quand. dies ususf. vel di-*

29 cendum † usumfructum ipsum esse jus: sed præceptionem fructuum esse facti. Ut & servitus, puta, itineris, &c. est jus *l. 2. §. Pomponius ff. si serv. vind.* sed ire, id est, usus servitutis sive itineris, non male dicitur facti:

30 & † proinde si quis impediatur in usu, id est, in eundo, habet *remedium interdicti de itinere*: quia interdicta competunt de facto, hoc est, de usu & possessione. Sed si de servitute sive itinere ipso, v. g. mihi nullum iter per tuum fundum competere, controversia moveatur, aliud mihi remedium datur, nempe, *actio confessoria*, quæ est de jure, & non interdictum, quod est de facto *d. l. 2. §. Pomponius Hotom. illust. quest. 41. vers. Quartum exemplum*. Sic manumissio juris est, ratione libertatis, facti, respectu ipsius actus *l. manumissiones 4. de Just. & jure.*

31 His ita propositis, agendum est de eo, *Quare quid sit juris & facti?* & unde cognosci possit? Varias hac de re sententias recenset Giphanius *d. tract. cap. 8.* sed tandem de suo addit, *juris dici alia, à jure, quod in se contineant; alia facti, quæ nullum jus contineant.* Solent

lent enim hæc duo, *jus & factum*, inter se opponi, *ut supra dictum est*. Usucapio igitur dicitur juris, quia jus & quiddam civile in se continet, puta, dominium, quod à possessione, quæ est facti, distinguitur *l. bonæ fidei 48. §. 1. ff. de acquir. rer. dom. l. si prædium 16. C. de præd. & aliis reb. min.* Sic stipulatio, *habere licere*, dicitur esse juris, quia *habere*, proprium jus domini denotat, nec pertinet ad nudam detentationem *l. stipulatio ista 38. §. bi qui ff. de verb. oblig. l. possessio 49. §. 1. ff. de acquir. vel amit. poss.*

Restat ut videamus de *proprietate juris & facti* & effectibus inde resultantibus, ex quibus non solum *juris & facti* natura magis magisque intelligetur, sed & insignis insuper hujus argumenti utilitas. Proprietas maxime in hoc versatur, † quod ea *quæ juris*, sint civilia; *quæ facti*, 33 naturalia *arg. l. si unus §. pactus ff. de pact.* ubi pacta facti, stipulationes vero juris esse dicuntur. Jam notum est, pacta esse naturalia. † Intelligenda autem naturalia, 34 sunt, quorum in jure sit usus (ut tussire, est naturale, non tamen pertinet ad jus.) Ea igitur quæ facti, sunt naturalia, ut tenere, ire, agere,olvere, tradere, emere, vendere, habitare, pacisci, & similia. Hæc enim naturaliter in jure fieri dicuntur; quod vulgò de facto, *mit der That*/reipsa sive realiter. Ex hac proprietate hi sequuntur effectus.

Primò, quod ea, quæ juris sunt, per acquisitionem 35 transeant ad patrem, ad dominum, ad heredem *pr. Inst. per quas pers. nobis oblig. acquir. & §. 1. Instit. per quas pers. cuiq. acquir. l. 1. ff. si à parente quis manum.* ea verò quæ facti, non transeant, sed in ipsa primi acquirentis persona hæreant, & cum ea perimantur *l. si usufructus 14. §. si ita ff. Quand. dies legat. l. qui heredi 44. ff. de condit. & demon-*

strat. l. 1. §. Scævola ait ff. si is qui testam. l. quod dicitur 130. ff. de verb. oblig. l. si statim libera 6. §. ult. ff. de stat. liber. Exenpli causa; si stipuler: *Mibi aut Titio dabis?* certum est valere stipulationem: de me quidem, quod unusquisq; sibi rectè stipuletur *l. stipulatio ista 38. §. alteri ff. de verb. oblig. & §. si quis alij vers. planè Instit. de inutilib. stipulat.* sic nec quoad Titium, adjectio est inutilis: neq; enim alteri facta videri potest, cum non obligationem ita stipulemur Titio, sed tantum solutionem in eum conferamus *d. §. si quis alij vers. planè l. cum quis 55. de verb. oblig.* Quoad Titium itaq;, stipulatio valet tantum in facto, id est, solutione, non in jure, id est, obligatione. Promissor itaq; Titio non est obligatus, sed solvere potest, eique solvendo liberari. Jus igitur alij stipulari non possumus, factum possumus; solutio autem consistit in facto *d. l. consilio 7. §. quesitum ff. de curat. furios. sive est facti, & proinde personalis, atq; ideò non transit ad alium, neq; ad heredem, neq; patrem §. sed cum factum Instit. de stipul. serv. l. qui heredi 44. ff. de condit. & demonstrat. l. privilegia 196. de reg. jur.* Si itaq; Titius moriatur, promissor non potest ejus heredi solvere *l. cum quis. de verb. oblig.* Atq; huc non incommode refertur regula Q. Mutij, quâ docemur: nihil aliud in heredem posse transfundi, quam id quod hereditas sit; illa verò quæ meri facti sunt, hereditatis esse ineptè dicuntur *l. 1. §. Scævola ff. si quis test. lib.* Ita si servus stipuletur, ut sibi ire, agere liceat, ipse tantum prohiberi non debet, non etiam dominus *d. §. sed non factum Instit. de stipul. serv.* hæret enim factum illud in persona stipulantis, sive servi, qui & ipse naturalium, sive eorum, quæ sunt facti, capax est *l. quod attinet 32. de reg. jur.* Quia itaq; ire est facti, idcirco non dominus, sed solus servus ire poterit. Sic

Sic dominium rei legatae ipso jure post aditionem & 36
agnitionem transit ad legatarium *l. à Titio 64. ff. de furt.*
l. legatum 80. de legat. 2. Possessio verò non transit sine
naturalis compræhensione *l. 1. §. quod ait prætor l. voluntate*
ejus 11. ff. Quod legat. Enimverò dominium in jure confi-
stit: omnia autem jura in heredum persona continuari
censentur: cum & hereditas ipsa sit juris successio, non
corporum *l. omnis hereditas 138. l. omnia ferè jura 193. de reg.*
juris l. hereditas 50. ff. de petit. hered. At possessio est facti
& animi, neq; jura permittunt, ut in hereditatem cadat
l. cum heredes 23. ff. de acq. vel amit. poss. † Et hinc est, quod 37
in suis heredibus quidem admissa sit continuatio domi-
nij §. *sui autem. Inst. de hered. quæ ab intest. defer. l. 3. C. de*
jure delib. non etiam possessionis. Neque enim va-
let conclusio à dominio ad possessionem: Fingitur fi-
lius esse dominus vivo patre: Ergò & possessor. Malè.
Dominum enim est juris; possessio facti. Fictio autem
in his quæ sunt juris locum habet, non in iis, quæ sunt
facti *l. si is qui pro emptore 15. ff. de usucap.*

Secundo, quod ea quæ facti sunt, etiam in servos 38
cadant; ea verò quæ juris, non cadant in servos, v. g.
servus tenere potest, & si stipuletur sibi tenere licere,
valet stipulatio. Sic & servus contrahere potest, trade-
re potest, ire, agere potest: sed obligari non potest:
Illa enim sunt facti, & naturalia, quorum particeps est
servus; hoc verò juris, cujus expertus est servus. Sed hoc
de obligatione civili intelligendum, quod dictum: Na-
turaliter enim servi obligantur, & obligant, *ut dicitur in*
l. servi 14. de oblig. & act. Sic & servo potest solvi: quia
solutio est facti *d. l. 7. de curat. furios.* Nota est regula ju-
ris; † Civilium quidem servos esse expertes; natura 39

lium non item *l. quod attinet 32. de reg. jur.* Sic arbitrium & arbitratus non cadit in servum, quia juris est *l. illa verba 68. de verb. sign.* Sic & servus, velle, ac nolle, potest, quia voluntas est facti. Idem de consensu dicendum est *l. 3. C. de hered. Instit.*

40 Tertiò, quod ea quæ juris sunt, pereant capitis diminutione: ea quæ facti sunt, non pereant *l. pen. ff. de capite minut.* Est enim capitis diminutio, civile quiddam; ut & ea quæ juris. Sed ea quæ facti, sunt naturalia. Jam civilia tolluntur per civilia: naturalia non item *§. ult. Instit. de legit. agnat. tut.* Sic legatum rei, est juris: & obligatio est juris: ac proinde tollitur capitis diminutione: sed legatum annuum, puta, in alimenta, aut habitationis, est facti, *d. l. pen.* & proinde non tollitur capitis diminutione Giphani *dicto tract. de jure & facto cap. fin.*

41 Illud hoc loco etiam addendum; Factum factiq; stipulationem, non recipere divisionem *l. stipulationes non dividuntur l. in executione ff. de verb. oblig. l. 1. §. si ususfructus ff. ad L. Falcid.* Cujus dicti tres rationes reddunt Interpretes, Bart. in *d. l. stipulationes quest. 3.* Anton Gomez. 2. *var. resolut. cap. 10. n. 24.* quæ tamen displicent Johanni Parladorio *lib. 1. rer. quotid. cap. 6. n. 3.* eò quod hujus rei rationem à civilibus causis mutuuntur, cum tamen certissimè ratio à naturalibus causis pendeat. Quare itaq; factum divisionem non recipiat, rationem reddit *d. loc. n. 5. & seqq.* quoniam secundum naturam factum nequaquam divisionem recipere potest: Impossibile est enim secundum naturam, ut quispiam pro parte facere possit: quoniam natura non patitur, ut motus in partes dividatur, v. g. ambulare facti est; innitere ergò totis nervis, ut pro parte ambules, & ne moveberis quidem. Item,

Item, lapidem, jacere, facti est; da operam, ut pro parte jacias, & lapis quidem manu non cadet. Similiter scribere facti est; finge igitur, velle te pro parte scribere, & profectò ne unam quidem literam exarabis. Ratio verò quare ita comparatum sit naturâ, illa est sanè, quia factum, neq; antequam fiat, neq; quando fit, neq; postquam est factum, in rerum natura est; quod autem in rerum natura non est, id divisionem recipere non posse, palam est: quomodò enim quod non videmus, neque tangimus, dividere poterimus? Quod autem factum in rerum natura non sit, tum scribit *Justus in l. opera ff. de operis libert.* tum rationem membratim explicat Pontifex Joannes XXII. *in extravag. ad conditorem, de verb. signific.* Et plane quod factum secundum naturam individuum sit, & ipsi Jureconsulti satis significasse videntur, ut in *l. 1. §. si ususfructus ff. ad L. Falcid. l. in executione §. 2. & l. stipulationes ff. de verb. oblig. l. stipulatio §. quesitum ff. de novi oper. nunciat. l. si is quadringenta 79. ad L. Falcid.* Parladorius *d. cap. 6.* ubi ex hoc infert; constare rationem, quare testamentum sit individuum *l. si quis & ibi Bald. de testam.* quia nempe voluntas res facti sit *l. bona fidei ff. de acquir. rer. dom.* Item, quare sacra missarum mysteria individua sint *c. nihil 7. quest. 1.* nam, ut ibi textus, inquit, neq; perfecta videri poterunt, nisi perfectionis ordine compleantur. Hac etiam de causa magistratum officium individuum dicitur *l. Imperator ff. ad municip.* quia scilicet in faciendo consistit. Et servitutes individua sunt *l. 2. §. & harum & l. stipulationes ff. de verb. oblig.* quia in facto consistunt. Quid enim aliud est servitus itineris, quam eundi, agendi? quid item aquæ ductus servitus, nisi jus aquæ ducendæ per fundum alienum

num §. 1. *Instit. de servit. l. via ff. de servit.* Cum igitur factum divisionem non recipiat, consequitur, neq; servitutes, quia in faciendo earum usus consistit, divisionem non recipere *Parlad. d. cap. 6. §. 1.*

- 42 Deniq; ne quid omittamus, quod ad hanc difficilimam & intricatam *juris & facti* materiam pertinet; adjicere, quædam libet de vulgata & frequentissima illa clausula, *Ipso jure, & ipso facto*, quæ *ipso jure*, aut *ipso facto*, quid annullari, aut aliàs quid fieri dicitur: cum utraq; clausula summā inpraxi utilitatē habeat. Clausulæ, *ipso jure*, sæpissimè fit mentio in Digestis Codice, & Institutionibus Juris, item, in jure Canonico; quæ nihil aliud significat, quam quod legis dispositione immediate absq; ullo intervallo venit aut corrumpit *Anton. Natta consil. 353. Incip. viso & examinato diligenter processu num. 9. Felin. in c. nonnulli §. sunt alij num. 48. de rescript. sect. 6. num. 7. lib. 1.*

- 43 Sic omnes obligationes activæ filio arrogato competentes, *ipso jure* inducuntur aut transferuntur in patrem arrogatorem §. *fin. Instit. de acquisit. per arrogat.* Sic quando duo eandem pecuniam aut promiserunt, aut stipulati fuerunt, *ipso jure*, & singuli in solidum tenentur, & singuli debent, atq; adeò *ipso jure* quisq; tenetur, ne habeat quo se excuset, *l. 2. de duob. reis constit.* Sic si quis receptator, defensor & fautor hæreticorum, fuerit excommunicatione notatus, & satisfacere contemserit, ex tunc protinus *ipso jure* ille fit infamis *Autb. credentes C. de hæret. & Manich.* Sic clericus *ipso jure* privatur beneficiis *c. 1. in fin. de homicid. in 6.* Et ad eundem modum diffidationis delictum facit aliquem *ipso jure* incidere in bannum Imperiale, quod privat aliquem bonis *Constit. Carolin. 5. de public. judic.* quia diffidatio est contra pacem

pacem publicam Modest. Pistor. *illust. quest. 13. num. 3.* Sic dispositione legis aut juris, *ipso jure*, dicuntur res fieri ejus cui donatæ sunt *l. 32. §. 1. de donat. int. vir. & uxor.* Et legitimæ supplementum inducitur ipso jure *l. scimus in princ. verb. ipso jure, & §. repletionem C. de testam. inoffic.* Sic fundum illius vassalli, qui sine masculino herede discedit, *ipso jure*, aperitur domino feudi Schrad. *consil. 21. n. 21.* Et pedagium ubi defraudatur, bona *ipso jure* confiscantur Cravet. *consil. 115. num. 1.* Et compensatio fit ipso jure *l. fin. C. de compensat.* quod habet æquitatem: nempe, quatenus interest non solvere, quam solutum repetere. *l. 3. ff. de compensat.*

Sic si dolus accedit contractui, tunc is *ipso jure* an-44 nullatur Coras. *in l. si quis 36. ff. de verb. oblig.* Et per solutionem, itemq; per acceptilationem contingit ipso jure liberatio *l. 95. §. 4. ff. de solut. l. 23. ff. de minorib.* Per confectionem testamenti secundi, *ipso jure* tollitur prius *l. 27. C. de testam.* per dissensum, *ipso jure*, tollitur obligatio *§. fin. Instit. Quib. modis toll. oblig.* Item, pactum de non petendo *l. stichum §. naturalis ff. de solut.* Et falcidia ipso jure minuit legitimam *l. pen. C. ad L. Falcid.*

Sic ipso jure quid prohibetur fieri: veluti, servitu-45 tes, *ipso jure*, neq; ex tempore, neq; ad certam conditionem, constitui possunt *l. 4. de servit.* ut etiam certæ personæ, *ipso jure*, neq; tutores dari possunt *l. 8. de reb. eorum qui sub. tut. vel cura.*

Cæterum quæ ipso jure veniunt, immediatè veniunt, id est, nullo facto extrinsecus accedente: quemadmodum hereditatis aditio, in suis heredibus non est necessaria, quia *ipso jure* heredes existunt *l. 14. de suis & legit. hered.* quasi diceret, etiamsi aditio, quæ facti est, non

interveniat. Directæ quoq; libertates eæ demum sunt, quæ ipso jure competunt *l. fin. §. 1. C. de hered. petit.*

- 46 Ex hisce & similibus, talem Dd. extruunt regulam: Ipso jure quod venit, ita venire, ut non sit opus ministerio judicis Bart. in *l. 1. de compensat.* Felin. in *c. Rudolphus vers. ultimo de rescript. sententia c. fin. de præscript. in 6. c. sciant. de elect. in 6. Gail. tract. de pace publ. lib. 1. cap. 3. num. 2.* aut ulla magistratus opera *l. sed & socius 17. §. fin. ff. pro socio l. is cui lege ff. de testam.* seu, pro ut uno etiam, verbo ponit Ulpianus in *l. in causa cognitione §. 1. de minorib.* quod mero jure venit, sine altero medio Bart. in *l. uxori ff. de auro & arg. leg. & in l. ambitiosa ff. de decret. ab ord. fac.*

- 47 Quin & ipso jure dicitur venire aut fieri, quod nullo interposito intervâllo venit per *l. 27. C. de testam.* ubi statim post secundi testamenti erectionem, primum testamentum tollitur, corrui, annullatur. Ex hoc rectè huic clausulæ assimulantur hæ particulæ, sive adverbia temporis, mox, confestim, in continenti, illico, continuò, statim, protinus, penitus, omnimodò, nullatenus *l. placet. 79. de acquir. hered. l. amissi 51. §. 2. de fidejuss. l. idem q. 10. §. si cui mandavero 6. ff. mand. l. qui uxorem 15. ff. de injust. testam. l. 1. in fin. ff. de solut. §. illud proprium Inst. de adopt. §. 1. Inst. de hered. qualitat. cum similib.*

- 48 Verùm contra id quod docetur, ea quæ ipso jure insunt, aut fiunt, non indigere aliqua exceptione, sententiâ, aut alio quopiam ministerio, facto aut adminiculo hominis extrinseco, videtur opponi posse §. in bonæ fidei Instit. de act. & *l. 4. C. de compensat.* compensationem nimirum opponendam esse in judicio. Sed ad hoc respondetur; illas actiones & exceptiones, quæ ipso jure obtinent, propriè non dici actiones aut excep-
prio-

ptiones, sed saltem simplices allegationes Zanger. *in tract. de except. p. 3. in proœm. num. 11.* ac si quæ sequitur sententia, illa declaratoria potius denominanda est Menoch. *de A. J. Q. lib. 2. casu 416. num. 64.* Mynsing. *cent. 2. observ. 43.* etenim licet super facto, in quo ipso jure imponitur poena, non requiratur condemnatio; priusquam tamen ad executionem venit, opus erit declaratione, ne scilicet fortassis sibi ipsi quis videatur jus dicere, quod per abusum frequentius fieret. Sichard. *consil. quod extat inter consilia Laurentij Kirchovij, tomo 4. Incip. Queritur nunc Wesenb. consil. 61. num. 3. & 18.* Accedit itaq; factum hominis, sed longè alio sensu, ac in cœteris. Sic namq; constat, ex facto demum oriri jus, eaq; duo se invicem habere, tanquam antecedens & consequens, nec unquam existere jus, nisi factum præcedat, v. g. Novatio fit quidem ipso jure, si tamen disertis verbis voluntas novandi ante declarata fuerit, vel aliàs de mente novitatem facere volentium, ex facto aliquo præcedente constet Vincent. *de Franch. decis Neapol. 15. p. 1.* Deinde factum hominis accedit, ut constet, alterum vel actorem vel reum eo jure uti velle; allegatione igitur opus est, ac consequenter declaratione judicis. Veluti, si tu petas à me centum, atq; tu mihi totidem debeas; judex sane divinare non potest, te mihi totidem debere, nisi ego id allegem ac doceam; sin minus ego objiciam compensationem, tunc aut compensatio nulla creditur, aut certe me eam tacitè repudiassè, & ex novo capite debitum iri existimatur. Si quidem opponendo semel omissa, non propterea perimitur jus agendi, Bald. *in l. quod in diem §. si rationem ff. de compensat.* Evidentius id exinde patet. Quod ad do-

minum actorem, propter delictum vasalli ipso jure revertitur feudum; si tamen dominus voluerit *Speculat. in tit. de feud. §. quoniam vers. 27.* Sic falcidia quidem refecat ipso jure, si tamen heredes voluerint *l. linea ff. ad L. Falcid.* Et licet legitimæ supplementum inducatur ipso jure, *l. scimus in prin. §. repletionem C. de inoffic. testam.* id tamen intelligitur, filio sive parte petente *l. universa ubi gl. & Bart. C. de precib. Imp. offer.*

49 Alterius clausulæ, quæ nuncupatur, *ipso facto*, fit mentio *in l. fugitivus 225. de verb. sign. c. clericis vers. prelati de immunit. Eccl. in 6.* Ubi illud admonere ratio subjectæ materiæ suadet. Factum nonnunquam opponi juri *l. mora 32. ff. de usur.* quoties non attento legis remedio, dispositione aut ordine juris, contra jus ac æquitatem quid committitur, sine causæ cognitione, omissa citatione, manu regiâ, via facti. † Hinc vulgare; quod
50 de facto fit, de facto prohiberi potest *Menoch. de remed. possess. num. 4.* Quæ facto, non jure, sunt, facto compescere fas est *l. 1. C. ut nemini liceat.*

Nonnunquam propius factum cum jure derivatur, quoties nimirum sumitur, pro via summaria, amplectens justiciam, & excludens strepitum ac ordinem judicij: ut si rescribatur, † ipso facto procedi debere; idem est, ac si dictum fuisset, sine solennitate civili: dummodò uterq; actor & reus suis allegationibus & defensionibus sufficienter audiatur. *Aretin. in l. stipulatio ista ff. de verb. oblig.* Deniq; eandem recipit significationem cum jure, quam etiam retinet utraq; clausula, *ipso jure*, & *ipso facto*, ut nimirum, tam hæc, quam illa, excludat ministerium judicis, æquè ac de clausula, *ipso jure*, id fuit prohibitum, uti modò dictum. *Grammat. decis. 15. & 19.*
quod

quod tamen intellige, quoad juris effectum: quo respectu; nullum omninò inter præfatas duas clausulas esse differentiam, exponit Archidiaconus *in c. 1. de homicid. in 6.* & Dd. *in l. si quis in tantam C. unde vi*, quos refert & sequitur Joannes Schneidwinus *in §. recuperanda Inst. de interdict. num. 15.* ita, ut censi possit, clausulam, *ipso facto*, idem importare, ac si *ipso jure* dictum fuisset. Bart. *in l. 1. de his qui not. infam. Rol. à Valle consil. 62. Incip. Factum sic se habet num. 22. & 23. Moller. lib. 5. semestr. differ. 29. num. 1.*

Coeterum, utramq; clausulam, scilicet, *ipso facto*, 52 cum clausula, *ipso jure*, in effectum convenire, ita tamen quod se habeant tanquam antecedens & consequens, innuit *d. l. fugitivus 225. ff. de verb. sign.* ubi quaeritur, quis vere fugitivus sit? Et respondet JC. Tryphoninus; Fugitivum esse, non eum, qui solum consilium fugiendi à domino suscepit, licet se id facturum jactaverit, sed qui ipso facto fugæ initium mente duxerit. Et in fine ejusdem legis concluditur; ideò fugitivum quoq; & erronem, non secundum propositionem solum, sed cum aliquo actu intelligi. Ex qua lege, quam principaliter inducitur, solam maleficij cogitationem & consilium, delictum non contrahere, nec poenam mereri: ea ipsa tamen conspicuum utiq; redditur, ipso facto fugitivum esse, quando factum illud in actum pertensum est; propterea tum demum lex eum fugitivum esse statuit; qua ratione idem est, ac si dicam, eum ipso jure esse fugitivum, quatenus nimirum jus ita disponit. *c. clericis de immunit. Eccl. in 6.* Quoties ergò perhibetur, clausulam *ipso jure* & *ipso facto*, denotare id quod immediatè, in continenti, omni mora inter-

rupta, nullo facto alio accedente vel adhibito, fit, illud intelligi debet, de facto præcedente, super quo statim sequitur & fundatur jus, neq; opus est illud jus per sententiam expiscari, cum super eo casu existente lex jam disposuerit, quid juris sit, vel non sit *d. l. fugitivus.*

CAPUT II.

De aliis JURIS significationibus.

SUMMARI A.

1. *Alie adhuc juris Significationes.*
2. *Jus denotat locum in quo jus redditur.*
3. *Jus denotat artem juris.*

I. **P**Ræterquam quod *jus* aliquando opponitur *facto*, ut præcedenti capite traditum; *Jus* adhuc alias habet significationes. Et quidem primò propriè *jus* significat constitutionem, quæ recta pro imperio jubet *l. penult. de just. & jure*, eaq; acceptione, *jus* à jubendo dicitur, quasi *jussum*. Antiqui enim, authore Festo, *jura* dixerunt *jussa*, idq; propter excellentiam jubentis, & ipsius *jussio*nis auctoritatem Donell. *lib. 1. comment. cap. 4.* qua re à dominicis & patriis *jussibus* differt Wesenb. *in parat. ff. de just. & jure num. 14.* Et in hoc significato dicitur *jus* constitutum, Naturale, Civile, Prætorium. *tot. tit. instit. de jure nat. gent. & civ.* Præterea *jus* impropriè accipitur, non pro eo, quod legislator constituit; sed quod cuiq; privatim *jure* quodam debetur; per metonymiam continentis pro contento: ut cum dicimus, *jus* suum cuiq; tribuendum *l. justitia 10. in princ. & §. 1. de just. & jure & §. juris præcepta 3. Instit. d. tit.* Item, homi-

homines alios esse sui juris, alios alieno juri subiectos *l. 2. & tot. tit. ff. & Instit. de his qui sui vel alieni juris*. Sic jus sanguinis, adoptionis, agnationis, id est, beneficia, sanguini, adoptioni, agnationi, jure competentia: sic jus sui *l. 1. §. ult. ff. de agnosc. liber. l. fin. de just. & jure l. jus autem agnationis 35. de pact. l. jura sanguinis 8. de reg. jur.* Sic juris nomen adjungitur usufructui *l. 1. de usuf. §. 1. Instit. eod. servitutibus l. 1. de servit. rust. præd. §. 1. Inst. eod. obligationibus §. 1. Instit. de obligat. actionibus §. 1. Instit. de act. & similibus.*

Præterea improprie jus refertur ad locum in quo 2
jus redditur: appellatione collata ab eo, quod fit, in eo ubi fit; quem locum determinare possumus hoc modo; ubicunq; prætor salva majestate imperij sui, salvoque more majorum, jus dicere constituit: is locus rectè jus appellatur *l. jus pluribus modis dicitur 11. de just. & jure*. Hinc in jus vocare & ducere. Hinc vetus formula: Quando te in jure conspicio &c. *l. voluit prætor 4 §. 1. de interrogat. in jure faciend. Cujat. 14. obs. 2. Duar. lib. 1. anniv. disputationum cap. 1.*

Deniq; in improprio significatu, jus per metonymiam contenti, significat artem juris, ut valeat idem, quod præceptorum juris comprehensio: quo respectu sive significatu, accipitur jus apud Ulpianum *in l. 1. in princ. de just. & jure*, ubi jus à justitia descendere affirmat Oldend. *in d. l. 1. Wesenb. in parat. eod. n. 14.*

CAPUT III.

De jure scripto, & æquo bono.

SUMMARIA.

1. *Singulis legibus constat sua æquitas.*

2. *Æqui-*

2. *Æquitas aliquando opponitur juri scripto.*
3. *Æquitas est naturalis vel civilis.*
4. *Æquitas circa quid versatur.*
5. *Æquitas naturalis quid sit.*
6. *Quare omnes articali singulatim legibus comprehendendi non potuerunt.*
7. *Æquitas non potest duplex statui, scripta & non scripta.*
8. *Æquitas pro ipsa arte boni & equi.*
9. *Æquitas quæ defectum legis supplet, in scripturam redigi non potest.*
10. *An equitate, an verò jure scripto sit judicandum.*
11. *Jus Romanum ad rationem propius accedit.*
12. *Judicis decretum: Undè habeat suam auctoritatem.*
13. *Judici non licet judicare de legibus.*
14. *Judex non judicans secundum leges, incurrit crimen lese majestatis.*
15. *Interpretatio de equitate, soli Imperatori reservata.*
16. *Judex quando equitatis rationem habere potest.*
17. *An etiam hoc tempore usus equitatis inveniat locum.*
18. *Æquitatis usus hodie magnus.*
19. *Æquitatis judicium quomodo formandum.*
20. *Omne jus per se est æquum & bonum.*
21. *In dubio benigniora sunt sequenda.*
22. *Ex verbis legis inducitur jus strictum.*
23. *Æquitatis usus in tribus potissimum lucet.*

I **Q**uatenus jus significat artem juris; Ulpianus ex Celso definit jus, quod sit ars boni & æqui d. l. 1. §. 1. Et quidem rectè: singulis enim legibus sua constat æquitas l. si duo 13. §. pen. ff. jurejur. adeoq; omne jus civile est æquitas, sive æquum & bonum l. in omnibus 90. de reg. jur. l. 1. §. 1. ff. si is qui testam. liber esse juss.

Aliquandò autem ipsa *æquitas*, sive æquum & bonum, specialitèr accipitur, & opponitur *juri scripto*; & definitur, animi judicium, ex verâ ratione peti-
tum, de rerum ad honestatem vitæ pertinentium cir-
cumstantijs, manifesto jure non decisus, rectè discer-
nens, quid fieri, aut non fieri, justum, bonum & æquum
sit Johan. Oldendorp. *in tract. de jure & æquitate*.

Hæc porro æquitas naturalis (Est etiam æquitas
civilis *d. l. 1. §. 1. ibi, naturalem potius in se quam civilem ha-*
bet æquitatem ff. si is qui testam. liber jussus est, quæ nimirum
per totum jus civile, vel, *uti in l. unic. C. de rei uxor. act.*
per juris nostri corpus, omnesq; ipsius partes fusa,
adeoq; ipsum jus scriptum, hoc est, ars boni & æqui est
d. l. 1. de just. & jure, quæ scilicet jure civili prodita, vel
auctoritate prætoris, qui semper æquitatem ob oculos
habere debet, temperata *l. quod si Ephesi 4. ff. de eo quod cer-*
to loco, quam exindè quidam æquitatem scriptam appel-
lant: verum cum illa eò quò tendimus non pertineat,
de ea dicere hîc locus non est) *l. 1. in pr. ff. de pact.* vocatur
naturalis justitia *l. scire oportet §. sufficit ff. de excusat. tut.*
humana interpretatio *l. 1. §. qui operas ff. ad Tertull. bona*
fides l. 26. §. 4. ff. mandati benignitas *l. benignius ff. de legib.*
Faber *ad l. in omnibus 90. de reg. jur.*

Rectè autem dicitur in definitione æquitatis modò
traditæ; æquitatis regimen versari in rebus jure non
decisus: nam si lex scripta sit perspicua, clara, & evi-
dens, præcisè illa in judicando tenenda & observanda
est, ut inferius dicetur, *text. in l. prospexit ff. Qui & à quib.*
manumissi, & passim alibi.

Sic æquitatem naturalem definivit Aristoteles,
quod sit scriptæ legis defectio: Item, jus, quod lex

E scripta

scripta prætermisit *lib. 1. Rhetor. cap. 83.* Sicut consuetudo propriè nihil aliud est, quam jus, quod lex scripta prætermisit. Sed *æquitas*, jus natum & naturale; at *consuetudo*, jus constitutum & receptum.

Sunt enim in juris arte summa notata genera, & factorum, & juris, de factis constituti: quæ genera, ut semper & ubiq; præcisè sibi conveniant, sive verba, sive etiam mentem legis spectes, fieri nequit. Et verò, ut de singulis factis singula jura constituerentur, id erat olim, atq; etiamnum est impossibile: quod adnotavit JCtus cum dicit: Neq; enim leges, neq; SCta, ita scribi potuerunt, ut omnes casus, qui quandòq; inciderint, comprehenderent: sed sufficebat, ea, quæ plerumq; accidunt, contineri *l. neq; leges ff. de legib.*

- 6 Quod itaq; omnes articuli singulatim legibus comprehendi non potuerunt, culpa non est in lege, neq; legislatore, sed in rei natura. Quæ enim ratione fieri potuit, ut ea quæ in facto consistunt, quæq; in perpetuo sunt fluxu, & jam hoc, jam alio modo contingunt, commodè lege definiri possent? Scilicet, jus non nisi finitum esse potest *l. 2. de juris & facti ignor.* Facta autem ex circumstantiis, quæ sunt infinitæ, & ipsa infinita sunt. At res singulæ sub artem, nec sub præceptionem ullam cadunt *Aristot. lib. 5. Ethic. cap. 10. & lib. 1. Rhetoric. cap. 83.* Cum itaq; casus, qui lege comprehensus non est, quandoq; inciderit, in eo dijudicando æquitatem adhibere, mentem legislatoris attendere, ac ea quæ defunt, iudicem supplere oportet. Quocirca JCtus Paulus, hæc, inquit, æquitas suggerit, etsi jure deficiamus *l. 2. §. item varus ff. de aq. & aq. pluvi. arcenda* Jus ergò hoc neq; definitum, neq; certum, nec scriptum esse potest. † Undè patet,
- 7

patet, æquitatem non posse constitui duplicem, scriptam, & non scriptam: quia manifestè æquum & bonum à scripti juris ratione distinguitur *in l. in his ff. de condit. & demonstrat.* Nulla enim æquitas continetur scripto & verbis: sed quæ scribitur, æquitatis nomine, amissio, transit in nomen juris: quin etiam hoc rationi consentaneum est. Jus enim scriptum habet verba quæ scribi possunt: Æquitas mentem habet & sensum verborum, qui scribi non potest, *Duar. lib. 2. annivers. disputat. cap. 18. Faber in d. l. in omnibus ff. de reg. jur.*

Sanè si quis æquitatem scriptam intelligat pro ipsa 8
arte boni & æqui, quæ ipso jure civili prodita, vel auctoritate prætoris, qui semper æquitatem ob oculos habere debet, temperata *d. l. quod si Epbesi* non refragabor *per text. in l. omnium & seqq. ff. de legib.* Et jus illud scriptum, sive æquitas scripta, semper certa est: at secus est de æquitate, quæ defectum legis supplet, & non scripta, adeoque semper incerta est, de qua hoc loco sermo est. *Oldendorp. d. tract. tit. Quid sit æquitas, quid strictum jus.* † Æquitas itaque in scripturam redigi non potest: 9
quanquam jus aliquod de casu speciali ad æquitatem redactum, possit scripto comprehendi, *uti modo dictum Oldendorp. d. loc.* Certum itaque est *in l. placuit C. de judiciis*, contra optimorum & vetustissimorum exemplarium fidem ineptè legi, Æquitatisque scriptæ, *Pet. Faber in d. l. in omnibus & Fr. Duaren. lib. 2. disp. cap. 18.*

Hic libet inquirere & indagare: *Utrum jure scripto, 10
an æquitate judicandum sit?* Nam facilè quis incautior hic impingat, præsertim qui argutis disputationibus materiam hanc tractare voluerit, sicut faciunt plerique *in l. placuit C. de judic.*

Proindè sic statuendum est. In his casibus sive factis, de quibus lex principaliter scripta, est perspicua & manifesta, etiamsi prædura videatur, simpliciter & præcisè ex scripto illo jure sive lege pronunciandum est, nec licet judici à scripto recedere Cujat *lib. 2. consuet. feudal. cap. 1.* Ubi hoc primò præmittendum est, Deum in politia Mosaica jus scriptum extare voluisse, & omnibus ferè seculis præcipua & honestiora imperia jure scripta gubernata fuisse. Et legi obtemperare convenit, quòd vox divina magistratui obedire præcipiat, *Rom. 13.* ac lex sit vox superiorum magistratuum; ut & ideò Demosthenes Orator, legem, inventum ac munus Dei, decretum verò prudentum hominum definierit, *in Orat. contra Aristoginotem lib. 2. de legib.* Sic sacra scriptura, homicidia aliaq; delicta secundum legis præscriptum sine ullâ commiseratione & æquitatis temperamento puniri jubet *Num. 35. v. 31. Deuter. 19. v. 13.* Si igitur in criminalibus lex scripta præcisè servanda est; utiq; etiam, imò multò magis, in civilibus. Et hinc quoque Theologi legem scriptam æquitatis arbitrio emolliendam negant Pet. Martyr. *in locis communib. cap. 14. n. 28. pag. mibi 923.*

Deindè etsi non omnium quæ à majoribus constituta sunt, ratio reddi possit; & ideò rationes eorum quæ constituuntur ad amussim inquirere non oporteat; plus tamen quàm manifestum est, leges, plebiscita, SCta, edicta prætorum, principum constitutiones, responsa prudentum, summam in se habere æquitatem *d. l. omnium cum seq. de legib. sup. §. Sanè si quis æquitatem scriptam &c.* Ratio est manifesta. Frustra enim leges scriptæ erunt, nec opus deinceps scribi leges, si judici lice-

ret

ret ex capite suo, vel de communi hominum opinione, contra leges scriptas, æquitatem fingere, & à scriptis legibus discedere: cum eâ ratione, homines præsumtuosi & temerarij, optimas quasq; leges prætextu æquitatis, cujus tamen vim & potestatem ipsi ignorant, sint abolituri Paul. Castr. *in l. 1. num. 3. C. de legib. & in l. placuit num. 3. C. de judic.* Ne dicam, leges cum in finem scribi, ut secundum præscriptum earum vivatur & judicetur; non ut secundum æquitatis imaginariæ rationem efformentur. Finis autem rei cujusvis semper inspiciendus est *per vulg.*

Et quidem quod attinet leges, de ijs constat, eo tempore, quo penes Consules, viros prudentissimos, summa rerum potestas erat, eas esse latas: qui eas non præposterâ festinatione ferebant, sed ad considerandas res, & tempus, & diligentiam adhibebant; quò plus potuerunt ingenio, eò magis sibi subsidio diligentiam comparaverunt *l. 2. §. postea ff. de legib.* De quo latè Paulus Manutius *de antiquis legibus Romanis.*

Idem de plebiscitis, & reliquis partibus juris rectè dicitur. Nam à magistratu, tam usu rerum, quàm doctrina præstantissimo, illa omnia sunt profecta; In quibus constituendis, procul dubio, viri, non tantum juris, sed etiam reliquarum artium peritiâ excellerunt: rem in utramque partem disputârunt, ac ipsâ disputationum cote quasi omnia perpoli-
verunt & iliustrârunt. Declarat illud Jctus *in l. quasitum 78. §. illud fortasse ff. de legat. 3. l. adeò 7. §. cum quis l. 25. l. 27. ff. de acquir. rer. dom. §. cum ex alienâ Instit. de rer. divis.* præter infinitos alios locos, quibus Jctorum scientia exquisitissima, & consilium in jure

constituendo prudentissimum confirmari posset; quos hic recensere superfedeo.

Quin amplius, ne tantum auctoritate & solâ legumlatorum prudentiâ nitar, edoceri etiam potest rerum testimonijs, legumlatores in legibus ferendis æquitatem antè oculos semper habuisse, & singulis legibus suam æquitatem tribuisse, ut patet *ex l. in omnibus 90. de reg. jur. l. Paulus 27. §. Pompejus ff. de legat. 3. l. hac lege 8. C. de pact. convent. super dote l. 1. C. ad SC. Vellej. l. 2. §. liberi & l. 5. ad SC. Tertyll.*

Sic jus prætorium itidem æquitatis est plenissimum, tam in interdictis *l. 1. in princ. ff. de vi & vi arm. quàm edictis §. adbuc autem Instit. de bon. poss. l. sed cum patrono §. ult. ff. de bon. possess.* Ut in interdicto quod legatorum, Ulpianus inquit: Æquissimum prætori visum est, unumquemq; non sibi jus dicere occupatis legatis, sed ab herede petere *l. 1. §. 1. Quod legat.* Sic interdictum de precario, naturalem in se habere æquitatem, Ulpianus inquit *l. 2. §. 1. l. habet ff. de precario.* Ejusdem æquitatis plenum est edictum, de legatis præstandis, & de collatione bonorum *l. 1. de legat. prest. l. 1. de collat. bon.* Et de mittendo in possessionem *l. 1. §. est enim ff. de vent. in poss. mit.* Sic & in alijs edictis omninò æquitatem spectavit prætor *l. 1. ff. Quod quisq; juris l. 1. de minorib. l. 1. de instit. act. l. 1. Quod falso tut. l. 1. de constit. pecunia, cum similib.*

II Undè constat, jus civile Romanum ex omnibus partibus ad humanitatem & rationem naturalem propius accedere, quam ullum aliud jus constitutum. Undè & Cicero, jus ipsum, æquitatem definire, non dubitavit: Cum jus, ait, esse æquitatem constitutam his, qui
ejus-

ejusdem sunt civitatis ad res suas obeundas *in Topicis. in princ.* Nihil igitur tam diligenter in civitate, quam jus civile retinendum est: etenim hoc sublato, nihil est, quare cuiquam exploratum esse possit, quid suum, aut quid alienum sit *Cicero in Orat. pro Cecinna.*

Et quis credat, quempiam hoc seculo, graviore deliberatione boni & æqui judicaturum esse, quam à Romanis legumlatoribus justiciæ consultissimis factum est, in illis speciebus, de quibus nominatim ac principaliter scripserunt? Ut ita jam descriptæ leges formam habeant optimam, de negocijs nominatim comprehensis *Oldend. d. loc.*

Porro judicis decretum seu pronuntiatio, habet au- 12
thoritatem, non quod sit privata auctoritas (neq; enim hoc judici expediret, propter implacabilia condemnatorum odia) sed quia viva vox juris scripti est, ut dicit *Martianus l. nam & ipsum ff. de just. & jure, & Ulpianus l. 1. §. 1. de feriis.* † Idcirco judici non licet judicare de legi- 13
bus, earumq; veritate, justitia & æquitate, sed debet secundum leges judicare *c. in istis. dist. 4.* & secus si fecerit, crimen læsæ majestatis incurrit *l. 1. l. 3. C. de crimine sacrilegij l. fin. C. de legib.* Quin etiam constat, sententias contra jus scriptum latas, non valere *text. in l. si expressim ff. de appellat.* Hinc Ulpianus de facto consultus, cum in proposita facti specie æquitatem cum jure scripto concurrere & configere animadverteret, secundum jus scriptum nihilominus pronuntiavit, & scripti juris majorem ac potio-
rem, quam æquitatis, rationem haberi oportere, respondit *l. prospexit ff. Qui & à quib. manum.* Et si quis juri scripto mordicus non adhæreat, sed auctoritate juris scientiæ, quæstionem boni & æqui suo
arbi-

arbitrio adjungat, & ex æquo & bono scriptum jus interpretari conetur, cum perniciosè plerunq; errare, Celsus scribit *in l. si servum §. 1. de verb. obligat.*

- 15 Deniq; Imperator Constantinus interpretationem de æquitate & jure sibi soli nominatim reservat *l. 1. l. ult. §. 1. C. de legib.* Ut ostendat, legem scriptam semper esse sequendam, donec Imperiali auctoritate aboleatur, vel alteretur, si quam duritiem legi scriptæ inesse appareat, vel si lex sit ambigua & obscura, quæ exinde interpretationem Imperialem desideret. Ea namq; solius Imperatoris, vel similem potestatem habentis, auctoritate & interpretatione mitiganda & temperanda est, prout *Icti legem prospexit ff. Qui & à quib. manum.* (quam Ulpianus perquam duram esse scribit) in pronunciando & respondendo tamdiu præcisè servarunt, quoad duritiem illam Imperatores moderarentur ac temperarent *in l. in adulterij ff. ad L. Jul. de adult.*

- 16 Et hæc in ijs obtinent, *quæ scripto palam comprehensa sunt.* Quod si verò casus inciderit, qui scripto palam comprehensus non sit, (Neque enim possunt omnes casus singulatim aut legibus, aut SCtis comprehendi *l. non possunt ff. de legib.*) tunc æquitatis ratio habenda est; & judex æquitatem potius, quam jus scriptum, mentem, non verba legis, legis conditorem, non legem spectare debet *d. l. 2. §. item Varus ff. de aq. & aqua plu. arc. l. in omnibus 90. de reg. jur. l. placuit C. de judic. sup. §. quod itaq; vers. cum itaq; casus &c.* Sicut enim peritus medicus, non omnium oculis uno collyrio solet mederi *c. ult. dist. 29.* Ità eruditi magistratus, qualitatem rerum, personarum, & temporum perpendere debent, quid in hujusmodi factorum speciebus ex bono & æquo pronunciandum sit *l. jusjurandum §. pen. ff. de jurejur.*

Huc pertinet quod J.C. Paulus ait: In contractibus quidem, maximè tamen in jure, æquitatem spectandam esse *l. in omnibus 90. de reg. jur.* Et Impp. Constantinus & Licinius rescripserunt: In omnibus rebus præcipuam esse justitiæ æquitatisquè, quam stricti juris, rationem *d. l. placuit C. de judic.*

Postremò, quemadmodum Cajus J.Crus, in illis, inquit, quæ extra testamentum incurrerent, possunt res ex bono & æquo interpretationem capere, ea verò quæ ex ipso testamento oriuntur, necesse est, secundum juris scripti rationem expediri *l. in his ff. de condit. & demonstrat.* ita illa, quæ extra juris scripti dispositionem, incurrunt, ex bono & æquo interpretationem capiunt *d. l. placuit* quæ verò ex ipso jure oriuntur, & jure decisa sunt, necesse est, secundum juris rationem expediri *d. l. prospexit.*

Sed dubitet forte aliquis, an etiam hoc tempore 17
usus æquitatis inveniat locum? quippè, quod non videatur quicquam nunc recens accidere, quod per tanta seculorum intervalla non sæpius evenerit: si evenit, haud dubiè redactum esse in jus scriptum, per Imperatores & J.Cros Oldendorp. *tit. Quatenus hoc tempore locum inveniat usus æquitatis.*

At respondendum est; æquitatis usum, & in legis- 18
lationibus, & in judicijs, etiam nunc esse maximum, ac modis omnibus necessarium. Tùm quia impossibile est, omnes casus scriptis legibus complecti, etiam si totidem promulgentur, quot nunc extant, multòq; minus omnes circumstantias casuum posse describi *l. non possunt ff. de legib.* Tùm quia plurima eveniunt, quæ nullo modo describi, aut in certam legislationem redigi possunt, quoniam

niam ex circumstantijs planè mutabilibus, non ex re aliqua constante nascitur. Exemplo sit; quod, quæ argumenta ad quem modum probandæ cuiq; rei sufficiant, nullo modo definiri possunt *l. 3. §. ejusdem quoq. ff. de test.* Item; si tempus nec minimum, nec maximum à iudice statui oporteat, non est, quod ex scripto aliquo petat formam: quia magis intellectu percipi, quam elocutione exprimi potest, ut loquitur Ulpianus *in l. quo enim §. 2. ff. rem. rat. hab.* In his igitur consulenda est æquitas incorrupto animi iudicio, exigenda tamen ad præceptiones seu regulas, saltem generaliter secundum naturæ rationem à peritioribus descriptas, ne à veritatis scopo aberremus: quam Justinianus sapientiam gubernativam appellat, *Nov. 98. Oldend. d. loc.*

19 Coëterum in æquitatis iudicio formando, primum locum tenet religio: alterum, respublica; tertium, privata utilitas. Et hi gradus sic considerandi, expendendi & dijudicandi sunt, ut quovis tempore & casu, inferior & minor æquitas, cedat superiori & majori *l. si servus §. quod verò ff. de furt. itemq; publico, privatum l. 1. de usurpat. honesto, minus honestum l. & si quis §. 1. vers. satius ff. de relig.* Et deniq; circumstantiarum singularum; circa personas, ætatem, conditionem, sexum; circa res earumq; qualitates, circa locum & tempus, diligens instituatur examinatio, & exquisita habeatur ratio *l. sacrilegij ff. ad L. Jul. pecul. l. aut facta ff. de pœnis d. l. in omnibus de reg. jur. Oldendorp. ad l. 1. de just. & jure. verb. jus est ars equi & boni §. sortitur enim æquitas, quod* Cicero multoties fecisse, exemplis ostendit Faber *in d. l. in omnibus.*

20 Quamvis enim omne jus per se est æquum & bonum, uti superius dictum, & extra omnem justam reprehensio-

hensionem vel indignationem; tamen tunc jus commune in genere scriptum, revera fit summum & rigidum, quando in summâ severitate, non attentis circumstantiis, ad hypothesein sive praxin nimis rigidâ interpretatione transfertur & accommodatur: nam tunc incipit à justitia adeoq; à jure deviare, & ex summo isto jure, plerumq; summa fit injuria *l. nulla 25. de legib.* Unde proverbium illud, *summum jus, summa injuria.*

Atq; hæc sunt benigniora illa, quæ in dubijs semper esse sequenda, admonuit Cajus *in l. semper 56. de reg. jur.* & Ulpianus *in l. si fuerit 10. de reb. dub.* Unde est, quod Juri dicunt, si quid contra strictam juris rationem receptum est, id benigna aut humana interpretatione benignius aut humanius fieri *l. 1. §. 6. ff. de SC. Tertull. l. 1. §. furiosi ff. de oblig. & act. l. Barbarius 3. de offic. prætor. l. quidam 21. de reb. cred.* † Non malè itaq; quis dixerit; ex verbis legis, induci jus strictum: ex sensu autem sive mente legis, æquitatem. Et hoc est quod Celsus dixit: scire leges, non esse verba earum tenere, sed vim ac potestatem *l. scire 17. de legib.* Wesenb. *in parat. ff. de just. & jure num. 18.* ubi tradit: † æquitatis usum elucere in tribus præcipuè articulis: *Primus*, in legibus, ex æquo & bono ad sanam rationem & rectam sententiam accommodandis & interpretandis *l. nulla 24. l. in ambigua 19. de legib. l. si servam 91. §. sequitur de verb. oblig.* *Secundus*, in legibus ampliandis, & probabili æquitatis ratione ad similes species, quæ lege comprehensæ non sunt, ex paritate æquitatis extendendis *l. neq; l. 10. cum seqq. de legib. l. ult. ubi gl. C. de constit. pec.* *Tertius*, ut in his, quæ nec ex verbis, nec de sententiâ legis, nec ratiocinationis argumento definiri possunt, pro regula judicij atq; juris va-

leat: hic enim quod æquitas suggerit, ait Ictus, sequendum erit *d. l. 2. §. item varius de aq. plu. arc. c. fin. ubi gl. & Panorm. num. 6. & 7. Ext. de transact. Eberhard. consil. 78. in fin.*

CAPUT IV.

De tribus præceptis juris.

SUMMARIA.

1. *Præcepta juris tria sunt.*
2. *Præceptum generaliter sumitur.*
3. *Quæ permittuntur, propriè non sunt legis.*
4. *Quædam sunt de genere permissorum, quædam præceptorum, quædam prohibitorum.*
5. *Concubinatus, est de genere permissorum.*
6. *Testamenti factio, est etiam de genere permissorum.*
7. *Ex genere prohibitorum est præceptum: Neminem ledere.*
8. *Ex genere præceptorum: Honestè vivere.*
9. *Præcepta juris sunt connexa, sed specie differunt.*
10. *Differentia præceptorum juris.*
11. *Concubinatus, primo præcepto non est contrarius.*
12. *Non aliud quàm quod honestum est, præcipitur.*
13. *Explicatio secundi præcepti.*
14. *Non solum alium, sed & nos ipsos ledere prohibemur.*
15. *Qui se ipsum ledit, capite punitur.*
16. *Explicatio tertij præcepti.*
17. *Usucapio, tertio præcepto juris non repugnat.*

Iuris illius, sive artis boni & æqui, præcepta tria sunt: honestè vivere; alterum non ledere; suum cuique tribuere *l. justicia 10. ff. de iust. & jure & §. 3. Instit. eod.* Sunt, inquam, hæc præcepta juris. Sic quoq; lex definitur commune præceptum *in d. l. 1. de legib.*

Non

Non tamen exindè dicendum, quasi jus duntaxat sit, quod semper præcipiat. Sic enim tradit Modestinus in *l. legis virtus ff. dict. tit.* quod legis virtus sit, imperare, permittere, punire.

Sciendum itaque, præceptum generaliter sumi in *d. 2 l. 1. & d. §. 3.* ut complectatur, tam ea quæ fieri, quam ea, quæ non fieri, jubentur. Omnino namq; Ulpianus & Justinianus, in dictis locis, videntur usi nomine præcepti, pro jussu sive mandato: nam quæ in *d. l. justitia 10. §. 1. & in §. 3. Instit. eod.* adferuntur, ea jure & legibus jubentur: adeoque, quidquid jure cavetur, præceptum est, non tantum si jus quid jubeat, sed etiam si vetet, permittat, aut puniat. Qui enim vetat, is præcipit, & imperat ne fiat: qui præcipit, hoc præcipit, ut permissum concedatur: idemq; adimi vetat: & quæ lex puni- nit ideò punit factum, quia prius vetuit, ne fieret: imò qui vetat sive imperat, ne fiat, is tacitè punire intelligitur. Bald. in *l. 3. C. de SS. Eccl.*

Sanè quæ permittuntur, ea propriè non sunt legis. 3 Proprium namq; legis est, imperare & præcipere, teste Ulpiano *tit. 24. in princ.* Et aliàs notum est, permissionem propriè non esse præceptionem *l. non quicquid ff. de judic.* Hinc Imperator non permittit, sed præcipit, honeste vivere, neminem lædere, suum cuique tribuere in *d. §. 3.*

Distinguiamus tamen secundum diversas virtutes 4 legis: quod quædam sint de genere permissorum; quædam de genere constitutorum sive præceptorum; quædam deniq; de genere prohibitorum ex *d. l. legis virtus 7. de legib.*

Ex genere permissorum est concubinatus. Jus enim 5

civile non præcipit, vel prohibet concubinatum: sed duntaxat permittit sub quadam dissimulatione, majoris nimirum mali, puta, scortationum, adulteriorum, raptus, incestus evitandi gratia: & ita permittit, ut sit extra legis poenam *tot. tit. ff. de concubinis*. Sic usucapio permittitur, ne scilicet rerum dominia semper sint incerta §. 1. *Instit. de usucap.* Sic permittitur inter contra-hentes circumventio, quæ ex ipsa re oritur; non etiam fraus ex proposito *l. 2. C. de rescind. vendit.* ubi hoc tractant Interpretes.

6 Ex genere permissorum, etiam est testamenti factio. Quibus enim jus testandi non invenitur interdictum, ijs censetur permissum *l. cum prætor 12. de judic.* Sic parentibus & magistratibus permissum duntaxat est, ut dent tutores §. *permissum est Instit. de tutelis.* Sic quoq; permessa est defensio sui ipsius: dicitur enim, vim vi repellere licere, hoc est, permissum esse *l. 1. §. vim vi 27. ff. de vi & vi arm.* Sic deniq; Moses permisit divortium propter causam probabilem, quam monstrat ipse contextus apud Evangelistam Matthæum *cap. 19. vers. 8.*

7 Ex genere prohibitorum, est præceptum juris, Neminem lædere *d. §. juris præcepta.* Sic nuptiæ inter fratrem & sororem prohibitæ sunt §. *inter eas Institut. de nupt.* Itemq; edictum de procuratoribus est prohibitorium, ut ait Paulus in *l. mutus 43. §. 1. de procurat.*

8 Ex genere constitutorum sive præceptorum est, quod jubemur honestè vivere, neminem lædere, & suum cuiq; tribuere *d. §. juris 3.* Sic juris constituti & præcepti est, quod domini, si intolerabilis videatur sævitia, cogantur servos suos bonis conditionibus vendere §. 2. *Instit. de his qui sui vel alieni jur.*

Sed

Sed ut ad proposita juris præcepta revertamur, illa ipsa videtur Apostolus Paulus ad vivum expressisse, his verbis; Neminem læsimus; neminem corripimus; neminem defraudavimus 2. *Corinth. 7. vers. 2.*

Coëterum, præcepta illa tria, ad quæ omnia jura, 9
reducuntur, ita conjunguntur, sive conjunctione, quâdam connexa sunt, ut in usu quidem convenient, præceptis autem ipsis distinguantur, adeoq; specie differant. Constat enim casus esse, in quibus jus quidem suum cuiq; tribuitur, neq; alter eò ipso læditur, contra honestatem tamen peccatur. Exemplum est in nuptiis, ubi solo honestè vivendi præcepto à nuptiis quarundam personarum abstinendum est. Sic namq; adoptione dissoluta, illi qui parentum liberorumve loco fuerunt, non possunt inter se matrimonio jungi §. *ergò non omnes Instit. de nupt.* scilicet, propter singularem honestatem, quæ in matrimonijs attenditur *l. semper 158. de reg. jur. l. semper 44. de rit. nupt.* Sic si alicujus uxor post divortium ex alio filium procreaverit, licet illa non sit privigna, attamen Julianus ab hujusmodi nuptiis abstinere debere, ait *l. si qua mihi 12. §. si uxor ff. de rit. nupt. §. si uxor 9. Inst. de nupt.* nimirum, propter honestatem. Sic vocatio in jus patris vel patroni prohibita est propter singularem honestatem *l. 1. de in jus voc.* Sic depositarius, qui depositum furi deponenti reddit, verum dominum quidem non lædit, secundum alterum præceptum: peccat tamen contra tertium præceptum; eò quod vero domino suum non tribuit *l. bona fides ff. de pos.* Sic deniq; inter parentes & liberos testimonij dictio prohibita est *l. 9. de testib. l. 5. & l. 11. C. eod.* non quidem ex secundo vel tertio, sed magis ex primo juris præcepto.

Diffe-

- IO Differunt hæc tria præcepta. Quia *primum* præceptum respicit seipsum, & ad bonos mores potissimum pertinet. *Alterum* verò ad injurias & delicta. *Tertium* ad res & facultates cujusque, ne vel in permutando, contrahendo, vel quocunq; actu, alter alterum decipiat *Interp. ad d. §. juris præcepta 3.*
- II Sanè quamvis *primum* præceptum jubeat honestè vivere; non tamen ei præcepto contrarius est concubinatus. Non enim leges rem tam turpem, tædam & honestam approbarunt *c. hac ratione 31. quest. 1.* Idq; ex eo liquet, quod natos ex concubina, naturales duntaxat dixerit lex civilis; honorifico legitimorum titulo eos nequaquam exornans §. *aliquando Instit. de nupt.* Sed saltem permisit concubinatum, majoris mali vitandi gratia, uti modo dictum *per l. 3. & tot. tit. ff. & C. de concubinus Nov. 18. cap. 5.* melius enim est in hac infirmitate, cum unâ rem habere, quam cum pluribus, etiam conjugibus. Respectu itaq; alterius & majoris mali, honestus & permixtus habetur concubinatus: at habito respectu ad justas nuptias, improbatur, & ut illegitima conjunctio & congressio habetur §. *1. Instit. de patria potest. & in pr. Instit. de nupt. arg. c. hac ratione 8. causa 31. quest. 1. Coral. 1. Miscell. cap. 3. n. 5.* Hinc probanda est sententia Johannis
- 12 Roberti, existimantis; † Omne quod honestum est, nec aliud quam quod honestum est, jure civili præcipi. Licet enim lex civilis non semper ijs, quæ cum honestate aliqua ex parte configere videntur, poenam præstituatur: non tamen ea, ut fiant, præcipit, sed conniventibus quasi oculis se ea videre dissimulat, longè majoribus periculis obviam ire cupiens *lib. 3. sentent. juris cap. 12.*
- 13 De altero præcepto ita scribit Cicero *lib. 1. offic. Justitiæ*
primum

primum munus est, ut ne cui quis noceat, nisi laceſſitus injuriâ: deindè, ut communibus utatur, pro communibus; privatis, ut ſuis. Prohibitum autem eſt alterum lædere; ſcilicet, illegitimo modo. Judex enim, qui ſontes ſervato juris ordine & proceſſu afficit ultimo ſupplicio, contra hoc præceptum non delinquit. Ut nec is, qui ſe cum moderamine inculpatae tutelæ defendit, ſi per conſequentiam in vaſorem læſerit *l. ut vim ff. de juſt. & jure l. ſed & partus ancillarum ff. Quod met. cauſ. l. 4. l. ſcientiam ff. ad L. Aquil. l. 1. C. unde vi.*

Non ſolùm autem alterum lædere prohibemur; ſed 14 nec ſeipſum impunè quis offendere, ſibiq; violentas manus inferre poteſt. Nemo enim eſt membrorum ſuorum dominus *l. liber homo ff. ad L. Aquil.* Et ſi abuſus rerũ & bonorum noſtrorum prohibitus §. *ſin. Inſtit. de his qui ſui vel al. jur.* multò magis corporis noſtri. Quin & naturâ hominum, ita comparatum eſſe Terentius ſcribit, ut omnes ſibi melius eſſe malint, quam alteri. Et Cicero *in Orat. in vatin.* dicit: Neminem eſſe tam demen-tem, tamq; parum de ſe cogitantem, qui alienam vitam magis quam ſuam diligat. Et vetat Pythagoras, injuſſu Imperatoris, id eſt, Dei, de præſidio & ſtatione vitæ decedere, ut ſcribit Cicero *in Catone majore*. Ille ipſe Deus, eſt proprietarius dominus, qui vitam mancipio nulli dedit, omnibus uſu, *uti Poëta cecinit.* Ille ſolus Deus vitæ & mortis habet poteſtatem, non alius *Sapient. c. 16. verſ. 13.* † Et hinc eum qui ſe graviter lædit, & vulne- 15rat, capite puniendum eſſe, reſcripſit Imperator Adrianus *in l. omne delictum §. qui ſe vulneravit ff. de re militari.* Plato αὐτοχρησίας poenam hanc proponit, ut qui ſeipſum ſolverit, & ex hac vitæ ſtatione injuſſu ſummi Impera-

toris emigrârit, omni jure sepulchri religiosi privetur. Et sepeliri ejusmodi solere in agris, vel locis supplicijs destinatis, vel, si honestiores sint, in cæmeterijs propinquis, notorium est; de quo etiam testatur Wesenbec. *in addit. ad Schneidw. in d. §. juris præcepta n. 6.*

At, inquires, multi se interfecerunt, ne in hostium manus pervenirent. Et illi male fecere. Non enim id fecerunt Patriarchæ, non Prophetæ, non Apostoli. Quin & ipse Christus, quando eos, si persecutionem paterentur, fugere admonuit, de civitate in civitatem, potuit monere, ut sibi manus inferrent. Si verò ille hoc non jussit, aut monuit, ut eo modo à vitâ migrarent, quâ, quæso, audaciâ quis sibi ideò violentas manus inferret? Zoannet. *in tract. defensionis p. 1. n. 4. V asq. illust. controuv. cap. 11. n. 1. & seqq.*

Sanè Ægidius Hortensius *in d. §. juris 3. defendere conatur*, per jus civile, licere cuiq; seipsum occidere *per l. sed si 9. §. si ipse 7. de pecul. & l. 3. §. sic autem ff. de bonis eor. qui ante sent.* Sed illa sententia meritò exploditur & rejicitur, per modò tradita, & quæ notavit Petrus Hegius *p. 2. quest. 36. per tot.*

16 Tertium juris præceptum vult, ut suum cuique tribuatur. Ita autem justitia unicuiq; suam tribuit, ut non distrahatur ab ullius personæ justiore petitione. Ideoq; si latro spolia, quæ mihi abstulit, apud te deposuit, inscium de malitia deponentis, mihi reddere debes, quæ facto scelestissimo sunt adempta, non latroni; cum justior mea sit petitio. Quod si itaq; ad ea petenda non veniam, ei restituenda sunt, qui deposuit, quamvis malè quæsitâ deposuerit, respondente ita Tryphonino *in l. bona fides 31. §. 1. ff. depos.*

Nec

Nec repugnat huic præcepto, jus usucapiorum; 17
 quippè, quod lex præsumat, dominum tanto tempore,
 res suas negligentem, in usucapionem, adeoq; in aliena-
 tionem consentire *l. alienationis 28. de verb. sign.* Ut ita
 usucapiens sivè præscribens, dominium veteri domino
 planè invito non adimat, sibiq; acquirat; Cur enim in-
 tra tempora legibus præfinita in res suas non inquirit?
l. quod quis 203. de reg. jur. Et noverit unusquisque, jura
 vigilantibus scripta esse *l. pupillus 24. in fin. ff. Quæ in fraud.*
cred. Quin autem usucapio, quæ cum mala fide proce-
 dit, cum hoc præcepto pugnet, nullum est dubium:
 Undè & ejusmodi usucapio vocatur impium præsi-
 dium, & improba temporis allegatio *Novell. 9. circ. med.*
 Nam omninò hoc præcepto excluditur voluntaria
 fraus & dolus, etiam in contractibus: quamvis secus
 sit in circumventionem, quæ ex ipsa re oritur, quam jura
 permittunt *l. in causa 16. §. pen. de minorib. l. item si 22. §.*
fin. ff. locati.

Illud prætermittendum non est: hæc verba in defi-
 nitione justitiæ, *jus suum unicuiq; tribuendi*, latè accipi;
 ita ut duo juris præcepta priora simul comprehendan-
 tur: hic verò strictè accipi, & duobus prioribus præ-
 ceptis opponi Borch. *in d. §. juris præcepta.*

CAPUT V.

Quæ sint consideranda in arte juris.

S U M M A R I A.

1. *Jus non consistit in sola cognitione, sed actione.*
2. *Jcti profitentur veram Philosophiam.*

L 3

3. Voca-

3. *Vocabulum praxeos quid notet.*
4. *In arte juris, tria observanda.*

1. **I**lls nostrum non consistit in sola cognitione, sed actionem semper intendit, ejusq; finis est *πραξις* l. 1. de *justicia & jure* §. 1. ubi *Jctus* Ulpianus dicit, *Jctos* veram & non † simulatam philosophiam affectare l. 1. §. 2. ff. de legib. §. §. fin. in proæmio *Instit.* ibi, posse etiam nostram rempublicam in partibus ejus, vobis credendis gubernari. *Aristot. lib. 10. Et hic. cap. ult. Coras. lib. 2. indagat. juris civilis cap. 13.* vocabulum *πραξις* † actionem hominis notat, cujus ducem facit rectam rationem, & executores affectus, & vires per membra corporis dantes effectus *Aristot. lib. 1. Et hic. cap. 3. §. 7. & lib. 3. cap. 1.* Hujusmodi autem actiones justas esse, quæ sunt proximus finis hujus partis Philosophiæ practicæ, testatur idem *Aristoteles 1. Et hic. 3.* Quæ itaq; Philosophi, alijq; viri docti, à cœteris disciplinis practicis præcognoscenda, monstrarunt *Jacob Zabarella lib. de tribus præcognitis c. 1. & lib. 2. de metodo cap. 15.* eadem in arte juris observare † operæ pretium est, *Finem, Subjectum, & Principia:* de quibus ordine breviter videbimus.

CAPUT VI.

De fine juris; ubi simul quoq; de justitia, ejusq; speciebus.

SUMMARIA.

1. *Finis juris, duplex est.*
2. *Justitia duplex est; Universalis & particularis.*
3. *Justitiam Universalem non tractant Jcti.*
4. *Justitia Particularis quid.*

5. *In hominibus nihil stabile.*
6. *Justitia definitur, non in concreto, sed in abstracto.*
7. *In definitione justitiae, rectius legitur, tribuendi, quam tribuens.*
8. *Definitio justitiae quomodo ad praxin accommodetur.*
9. *Nulli dantur casus pro Amico.*
10. *Judex non aliter judicabit, quam legibus aut moribus est constitutum.*
11. *Explicatur plenius, definitio justitiae.*
12. *Justitia distributiva, unde dicatur, & quid sit.*
13. *Justitia distributiva vult rationem personarum haberi.*
14. *Justitia distributiva in distributione poenarum maxime conspicitur.*
15. *Justitia distributiva neq; hodie in delictis & honoribus est sublata.*
16. *Investigatio analogiae geometricae.*
17. *Justitia commutativa unde dicatur, & in quibus consistat.*
18. *In justitia commutativa non habetur respectus personarum.*
19. *Justitia commutativa aliquando connivet.*
20. *A justitiâ, jus appellatur.*
21. *Remotior finis juris quis sit.*

Finis juris duplex est; proximus & remotior. Finis
 juris proximus est *justitia*: cum vetus sit illud pro-
 verbum; ne Jovem quidem sine justitia Regem
 agere posse Plutarch. *de doctrinâ Principis* Cic. *i. de orat.* ea
 est sanitas politiarum Nov. *iii. in princ.* & *procem. Instit. d.*
loc. Hinc Imperator Justinianus, expositurus jura po-
 puli Romani, praemittit *de justitia & jure*: de justitia,
 inquam, tanquam fine juris & jurisprudentiae. Ut enim
 artis medicae finis est conservare, & restituere sanita-
 tem: sic jurisprudentiae verus & proprius finis est, justitia

cia Nov. 21. § 163. quò omnes leges ferunt & collimant, nec - non omnes nostrorum studiorum rationes, & conatus nostri, in vita civili referri debent *arg. Novell. 69. in præfat.*

- 2 Priusquam autem ad definitionem progrediamur, præmittendum est, aliam justiciam esse universalem, aliam particularem Aristot. 5. *Ethic. 1. § 2.* Justitia *universalis* nihil aliud est, quam obedientia erga omnes leges. Ea itaq; justitia non una, sed omnis virtus & virtutum regina appellatur, quod in proverbium etiam abuisse videtur, quando dicitur:

Justitia in sese virtutes continet omnes.

- 3 Sed hanc justiciam non tractant Juri. Quamvis enim contemplatio universalis justitiæ, ad legum explanationem plurimum conducat; ad eam tamen non tam Juri admodum, quam hi, qui vel Rempublicam constituere, vel Regem aut Principem instituere satagunt, respicere solent. Hi enim bonis ac salutaribus legibus fundaturi civitatem, eam ad omnium virtutum chorum depingent & collineabunt, auctore Platone *lib. 1. de legib.* Hi itidem Regem aut Principem instituturi, omnis virtutis gloriam eidem ob oculos ponent, *ut patet ex principio præmij Instit. § 1. unic. in pr. C. de Justin. Cod. confirm.* Hinc est, quod postquam Persarum Regum filij primogeniti, & in regno successuri, prima inventutis rudimenta percepissent, illis adhiberi soliti sunt quatuor pædagogi; quorum primus ipsi prudentiæ, alter justitiæ, tertius fortitudinis, quartus temperantiæ præcepta traderet *Coras. lib. de arte juris p. 1. cap. 23. Hopper. lib. 1. de arte juris, cap. de speciebus justitiæ.*

- 4 Succedit nunc ergò altera, quæ *particularis* justitia dici-

dicatur, & quam propriè legumlatores & Jcti expetunt. Ea definitur; quod sit constans & perpetua voluntas jus suum cuiq; tribuendi *l. 1. de just. & jure §. 1. Inst. eod.*

Justitia definitur *voluntas*, per metonymiam subje-
cti pro adjuncto. Voluntas est subjectum justiciæ, quæ
est habitus voluntatis sive animi; adeoq; justitia est
habitus ~~æquæ~~ perpetuò justa faciendi. Non enim
qui justa facit, aut injusta non facit, vi nimirum com-
pulsus, aut metu poenæ, sed qui sic ab animo compara-
tus est, ut perpetuò, jus suum cuiq; velit tribuere, verè
justus est Cujat. *in notis posteriorib. ad tit. Instit. de just. &
jure.* Neq; voluntas firma & constans esse potest, nisi
in habitum transierit. Undè & Cicero *lib. 1. de legib.* vir-
tutem, constantem & perpetuam rationem vitæ, vocat.

Sanè in hominibus nihil est stabile *Nov. 7. cap. 2.* Un- 5
dè septies dicitur justus cadere *Proverb. 24. v. 16.* Justitia
tamen ratione essentia & naturæ suæ semper talis; at
mutatio contingit, ratione hominis: neq; homo justus
est, nisi agat justè; & quandiu justus, tandiu constan-
tèr justè agit Aristot. 2. *Ethic. 4.* Undè patet, justiciam de-
finitam esse non ratione nominis, vel, prout inest homi-
nibus, sive in concreto, sed ratione essentia & naturæ,
quam definitio explicare debet, sive, in abstracto Pac.
cent. 1. eva. quest. 4.

Quia autem plurimarum rerum in homine volun-
tas & cupiditas est, ut scientiæ, opum, gloriæ, immorta-
litas: ideò additur differentia ab officio sumta (pro-
ut in definitionibus virtutum, quæ alijs differentiis
proprijs destituuntur, fieri debet) *jus suum cuiq; tribuen-
di*, hoc est, servans æqualitatem cum cæteris homini-
bus, & debitum cuique reddens, nec cujusquam cor-
pori,

pori, famæ, bonis injuriam ullam inferens Wefenbec. *in paratt. de just. & jure num. 10.* Justicia enim ex omnibus alijs virtutibus sola est ἀλλότριον αγαθόν, alienum bonum: quia semper respicit alium, & inservit aliorum utilitati.

- 6 Non tamen ita in alio est occupata justicia, ut contra seipsum quis injustus esse, & violentas manus sibi inferre possit. Nam cum jura alium lædere prohibent, certè multò magis nos ipsos lædere prohibemur, ut supra *cap. 4. in altero præcepto* dictum est. Præterea ita justicia unicuique suum tribuit, ut non distrahatur ab alterius justiore petitione, quod itidem explicatum est superius.

- 7 Coeterum, in fine definitionis rectius legitur, *tribuendi*, quàm *tribuens*: cum illud non tam actum, quàm voluntatem designet, per quam voluntatem justicia definitur, & ad habitum voluntatis refertur in *Logicis*: uti jurisprudentia ad habitum intellectus, utpotè, quæ pro ipsâ juris scientiâ sumitur. Sed vocabulum, *tribuens*, ad actum propriè respicit: at non semper qui justiciam colit, actu ipso tribuit, sed potentiâ, quoties datur occasio. Nam & geometra dicitur, licet non semper metiatur. Et sic, *jus suum cuique tribuendi*, legitur in *Pandectis Florentinis* Wefenbec. in §. 1. *Instit. de just. & jur.*

- 8 Quando autem justicia definitur, *constans & perpetua voluntas*, illud ad usum fori ita accommodandum est. Quod judicis arbitrio relinquendum non sit, quidquid in jure decisum reperitur: ne judicibus in vitas & facultates hominum impunè libera grassandi relinquatur facultas. Ità ergò concludendum est. Non esse liberum judici, ut is controversiam, prout sibi æquum
visum

visum fuerit, definiat, mihiq; jus meum auferat, & alteri donet. Justitia enim est constans & perpetua voluntas, jus suum cuiq; tribuendi. Proinde nulli casus dari poterunt, qui PRO AMICO appellantur; ut in quo gratificari possit iudex, cui parti velit. Ità enim quæstiones *pro amicis* quidam appellant; eam ob causam, quòd plerumque in gratiam, & ad votum amicorum, præsertim in articulo dubio, decidi soleant Alex. Stiaticus *Observ. pract. 22. num. 88.* quanquam & in his meritò potior ratio veritatis & justitiæ, quàm amicitiae, haberi debeat Rauchb. *quest. 18. num. 3. p. 2.* Et certè sicut verum, non nisi unum est, ità & justum, respectu ejusdem objecti, non nisi unum Anton. Tessaur. *decis. 89. num. 3. & decis. 206. num. 13.* ubi dicit, quòd potius sit casus pro Diabolo; cum det causam ad inferos detrudendi. Induendi personam judicis, exuenda est persona amici: cum vix fieri possit, ut non oculorum sensum & animum premat amor; affectus, justitiæ maximè obsint.

Illud itaq; observare debet iudex, ne aliter judicet, 10 quàm legibus aut constitutionibus, aut moribus sit, proditum *in pr. Inst. de offic. jud.* Judicem legibus sapientiore esse non decet. Graviter Cicero *in Orat. pro Cluent.* Sapientis est judicis, inquit, cogitare, tantum sibi à populo esse permissum, quantum commissum, & non solum sibi potestatem datam, verum & fidem esse habitam; meminisse posse, quem oderit, absolvere, quem non oderit, condemnare: semper non quod ipse velit, sed quod lex & religio cogit, cogitare, animadvertere, quâ lege reus citeretur, de quo reo cognoscat, quæ res in cognitione versetur &c. Ac idcirco non sunt audiendi, qui dicunt, bonum esse, habere iudicem propitium Stiatric. *d. Obs. 22. n. 88. Gail. 1. Obs. 153. n. 9.*

Quando autem & quomodo in ambiguis, cum per nostram inscientiam, vel aliter respectu nostri, atque ita per accidens jus incertum sit, via eligenda sit, vel dividendo rem petitam æqualiter inter partes, vel componendo eas ad amicabilem transactionem, distincte docet Antonius Tessaurus *d. decis. 206. & decis. 98.* & faciunt scripta Zasij *in l. 2. §. exitus n. 12. de verb. oblig.* Cujatij *10. Observ. 4.* Menochij *remedio 3. retinenda possess. num. 339. usq. ad num. 380.*

II

Sed ut definitionem justitiæ aliquantò plenius explicemus; tribuit justitia suum cuique, æqualitate sive proportionem duplici; *Geometrica & Arithmetica.* Et exinde justitia dupliciter dividitur, in justiciam distributivam, & commutativam *Aristot. 5. Ethic. 2.* Proportio sive æqualitas *Geometrica*, respicit justiciam distributivam; proportio verò *arithmetica*, respicit justiciam commutativam.

12

Justitia *distributiva* dicitur à distribuendo: eò quòd inter personas dividit publicas res, putà, honores, munera, præmia & poenas, *geometrica* æqualitate, hoc est, non juxta numerum personarum, sed solà dignitatis & meritorum collatione facta, suum unicuique tribuit. *tot. tit. ff. de munerib. & honorib. l. nullis. C. de summ. Trinit. l. semper ff. de jur. immun. l. 3. l. 11. ff. de decurionib. l. 2. §. 7. de vacat. mun.* Nam quoniam inter personas magna est differentia & inæqualitas, sive bona animi spectes, sive corporis, sive externa, sive etiam facta singulorum, & mores *l. inter 31. solut.* idcirco non possunt publica illis singulis æqualia & numero & mensurà tribui. Hinc enim omnium rerum confusio sequetur, si v.g. eadem munia, officia, præmia & poenæ, peritis juxta ac

im-

imperitis, bonis & nocentibus, benè meritis & indignis distribuuntur. Proportio itaq; illa in eo spectatur, ut æqualibus æqualia, & inæqualibus inæqualia, secundum comparationem tribuantur Aristot. 5. *Ethic. cap. 3. & 4.* adeòq; æqualitatem proportionum & rationum inter se comparat, ponderans magis quantitates quàm annumerans Wesenb. in paratt. de just. & jure num. 11. † 13
Et hinc justitia distributiva vult, rationem personarum haberi *l. bonor 14. §. de honoribus ff. de munerib. & honorib.* & idoneos eligi ac promoveri ad curam Ecclesiarum, livè ministerium Ecclesiasticum *c. nullus 2. & c. seq. dist. 24.* ad magistratum Nov. 82. ad tutelam *l. Divi 24. ff. de tutorib. & curat. dat. & tot. tit. ff. & C. de magistrat. conveniendis* juventuti erudiendæ præficit doctos & moratos *l. magistros 7. C. de profess. & Med.* militiam commendat viris fortibus & probatæ virtutis *l. 1. c. Qui milit. & tot. tit. C. de re milit.* aliæ dignitates senibus *l. semper ff. de jure m- man.* aliæ junioribus *l. non aliter 69. in fin. de legat. 3.* sic justitia distributiva non contert officia publica mulieribus *l. alienam C. de procurat. l. 2. de reg. jur.* sed viris, ijsq; idoneis Nov. 82. unde Plato *lib. 4. de republ.* distributivam hanc justiciam commendans, optimum & felicissimum Reip. statum esse dixit, qui geometricâ proportionem constituitur, h. e. ubi certi sunt gradus officiorum & personarum, idoneisq; aptæ functiones tribuuntur *arg. l. ut gradatim ff. de munerib. & bon.*

Nusquam autem potest certius conspici hujus justitiæ actio, quàm in poenarum distributione. Nam tametsi verè & rectè dicitur, poenam delicto ex lege Talionis commensurandam, hoc est, delicto parem esse, debere: quippè quòd lex in genere & in abstracto curà

aliquem personarum & rerum complexum, & *line*
περσωπων *ἡ* poenam constituit arithmetica propor-
 tione *l. rescriptum 6. de his quib. ut indign. l. respiciendum 11.*
de poen. l. 1. C. ubi senat. vel clariss. l. 1. §. 1. ad L. Cornel. de Si-
car. l. 1. §. cum patronus ff. de offic. præs. urbi c. 2. de his que
fiunt à majori parte c. non adferamus 21. caus. 24. quest. 1. At-
 tamen justitia hæc legis executrix, seu magistratus, in-
 strumentum justitiæ, cum legem exequitur, & in con-
 creto de poenâ personæ applicandâ disputat, rem ad
 proportionem geometricam reducit, nec tantum quid
 factò debeatur, sed quid congruat personæ, tam ejus
 qui deliquit, quam illius in quem commissum est, ex-
 pendit & examinat: cum enim, uti modò dictum, per-
 sonarum ingenia, voluntates, dignitates, status, consi-
 lia, dicta atq; facta inæqualia sunt, non possunt etiam
 ijs æqualia numero tribui Wesenb. *d. loco. sed ratione*,
 personarum, aliarumq; circumstantiarum, poenæ aut
 intenduntur, aut mitigantur *l. aut facta §. qualitate ff. de*
poen. ipsarum quippè circumstantiarum diversitas facit,
ut, quamvis idem delictum sit, alia tamen atquè alia sit
tenenda æqualitas. Undè notum illud, quod vulgò di-
citur: Duo cum faciunt idem, non est idem, respectu scilicet
poenæ. Et sic poenæ graviores conferuntur his, mitio-
res illis d. l. aut facta §. 2. l. hodiè de poen. l. 5. de pecul. l. 2. in
fin. ff. de termino moto Wesenb. d. loc. n. 11. Tiraq. de poe-
nis temperandis aut remittendis. causâ 6. 7. 11. 13. 31. & passim.

15 Ex his, ut opinor, constare potest, quòd justitia di-
 stributiva versetur in ordinandis personis, & in investi-
 gatione honorum, præmiorum, itemq; poenarum. Fal-
 luntur itaque, qui hodiè in delictis & honoribus vo-
 lunt sublatam esse justiciam distributivam Cephal. *in*
tract.

tract. de orig. contract. in pr. Item, qui scribunt, hodie non posse reperiri in omnibus nostris legibus, vel unicum exemplum justitiæ distributiæ Gribald. *in repetit. l. vinum ff. si cert. pet.* Ultrumq; enim falsum est. Illud refutat totus titulus, *de munerib. & honoribus*: Huic verò aduersantur J Cti, Julianus *in l. si ita scriptum sit 12. de liber. & postb.* & Hermogenianus *in l. ex uncijis 87. de hered. instit.*

Et ut investigemus analogiam geometricam, sit, 16 exempli loco, id quod scriptum est, à Paulo J Cto *in l. Clemens 81. de hered. instit.* his verbis: Clemens patronus testamento caverat, ut si sibi filius natus fuisset, heres esset; si duo filij, ex æquis partibus heredes essent: si duæ filiæ similiter: si filius & filia, filio duas partes, filiæ tertiam dederat. Duobus filiis & filiâ natis: quærebatur, quem ad modum in propositâ facti specie partes faciemus? Et respondet Paulus: cum filij debeant pares esse, vel etiam singuli duplo plùs quàm soror accipere, ut ex his binas masculi, unam foemina accipiat. Filij igitur duplo plùs, quàm soror, accipiunt: hoc est, habent plùs vel amplius altero tanto, quod est bis tantum *l. si ita scriptum 47. §. in testamento & l. qui non militabat 78. §. filijs ff. de hered. Instit.* Indè igitur talis ineunda collatio: Thesis est: Filiis æqualiter dare oportet §. *cum filius Instit. d. tit. & d. l. qui non* Filio autem duplum ejus quod filia *d. l. Clemens* Hypothesis: Sic nato filio Titio, & Caja filia ex duodecim uncijis, vel asse, Titius octo, filius quatuor consequetur. Ergò natis Titio & Sempronio, cum filiâ Cajâ, sic temperanda res est, ut quisq; eorum bis tantundem habeat, quantum filia. Hinc ita argumentamur ex analogiâ geometricâ. Quæ ratio est Titij ad filiam, eadem est Sempronij ad eandem. At.

Titius altero tanto plus habet quàm filia: Ergò & Sempronius *d. l. Clemens.*

- 17 *Justicia commutativa* dicitur à commutando. Ea namque in commutationibus, pactis, & commertijs locum habet; adeoq; in rerum privatarum permutatione, servat æqualitatem, proportionem Arithmeticâ *tot. tit. de pact. tot. tit. de rerum permut. l. i. de contrab. empt. Aristot. 5. Ethic. 2.* Non enim hîc quæritur, quid personæ conveniat, nec ut ei aliquid tribuatur, propositum est; sed res privatorum, rebus duntaxat commutantur; earumquæ saltêm habetur ratio, non etiam personarum. Adeoquæ cùm rerum æqualitas eadem est, unâ etiam Arithmeticâ proportionem rectè definitur: quod secus est in personis, in quibus est magna disparitas, *uti modo dictum.* Exemplum esto in contractu emptionis: ubi nihil spectatur aliud, quàm traditio rei, & dati pretij collatio *l. quod vendidi 19. l. ut res 53. de contrab. empt. l. ex empto 11. §. 2. de act. empt.* quâ plus & minus, lucrum & damnum, per hoc medium, & per istum habitum, justiciam nimirum, æqualitèr conferimus. Eleganter id declarat Vaconius à Vacunâ *lib. 1. declarat. cap. 30. num. 17.* hoc exemplo: Sint duo, quorum uterq; habeat in bonis centum: horum alter, inter alia, habeat equum valentem viginti: is si eum vendat tradatq; alteri, remanebunt in bonis ejus octuaginta: & sic minùs habebit, quàm in principio habebat. Ille verò, cui equus venditus est, tradito ei equo, habebit centum & viginti: habebit itaq; lucrum. At si idem accepto equo, pretium, id est, viginti tradat venditori, remanebunt sibi computato equo centum, ut à principio habebat: venditor etiam acceptis viginti, illisq; computatis, in bonis habebit

bebit centum, ut prius. Neuter itaq; in hoc contractu emptionis, nec in damno, nec in lucro existit, sed inter eos est justitia commutativa, seu paritas arithmetica.

Et sic hæc justitia, per istum habitum, qui hujusmo-
 di æqualitatem facit, cuique contrahentium hoc quod
 suum est, hoc est, æquum & justum tribuit *l. bona fides*
ff. de pos. l. 4. C. de oblig. l. justitia ff. de just. & jure sine ullâ
 nimirum comparatione vel respectu personarum, aut
 aliarum circumstantiarum: adeoque in emptione, pre-
 tium, rei: in locatione, merces, usui: in permutatione,
 res, rei respondere debet. Quod licet ita exactè semper
 propter quotidianam varietatem observari non potest
l. pretia rerum ff. ad L. Falcid l. servum meum ff. ad L. Aquil.
l. 3. de eo quod certo loco l. 2. §. 1. C. ut nemini liceat in empt.
 nihilominus † tamen justitia connivet; si modò dolus
 abfuerit, & læsio non sit enormis, sive ultra dimidium
 justipretij *l. 2. C. de resc. vendit.* Undè natum est; con-
 trahentes in pretio & mercede se naturaliter decipere,
 posse *l. in causa §. Pomponius ff. de minorib. l. item si pretio §.*
quemadmodum ff. locat. l. 2. & seqq. C. de resc. vendit. Vocem
 naturaliter exponit Justinianus in *Novell. 93. ἐμπροκῶς*,
 quod vetus interpretes vertit, *negotiative*. Haloander
 verò, *ex usu & jure gentium*: quo emptor viliori com-
 parandi, venditor cariori distrahendi votum gerentes
 ad contrahendum, accedunt *l. si voluntate C. de resc. ven-*
dit. Idq; ideo, ut expellatur incuria, & excitetur dili-
 gentia, quam hominum natura desiderat; maximè in
 contractibus, in quibus est par utriusq; conditio *l. quod*
Nerva ff. de pos. & ut quodammodò læsi discant deinceps
cautius mercuri l. in civilem C. de furt. Quod si verò do-
 lus, vel nimia læsio intervenerit; tunc dolus contractum
 vel

vel ipso jure, vel per exceptionem reddit nullum: propter nimiam verò læsionem, contractus vel rescinditur, vel id quod deest suppletur *d. l. 2. l. si dolo C. de resc. vendit. l. Julianus 13. §. si quis ff. de act. empti.*

20 Hucusq; de proximo fine juris, nimirum *justicia*, à qua jus appellatum Ulpianus dixit *l. 1. de just. & jure*. Et rectè: si enim jus est ars, perindè, ac cæteræ artes, denominatur à re, cujus ars est, ac præcepta tradit, scilicet à *justicia*, cujus regulas atq; præcepta præscribit. Ordine quippè naturæ, omnis ars sive scientia, posterior est eo quod docetur. Et naturæ ordinem Jcti perpetuò in deducendis verborum originibus sequuntur Borch. *ad princ. tit. Instit. de just. & jure*. In quantum itaq; jus consideratur, quatenus in artem redactum est, *justicia* est prior jure *l. 1. §. 1. d. tit.* tanquam mater, filiâ; vel obligatio, actione *l. licet §. ea obligatio ff. de procurat. l. 2. in pr. mandati*. At quatenus jus consideratur, in quantum à præceptis est separatum, & in imaginatione positum, certè jus prius est *justicia c. non debet, ubi Dd. Ext. de consang. & affin.* Neque jus in natura positum, dici potest ars: cum hæc ex principiis exstructa naturalibus, studio paulatim discatur: ea verò lux mentis, sine doctrinæ exercitio ingenita sit nobis, & divinitus indita Wesenb. *in parat. d. loc. n. 14.*

21 Remotior finis & ultimus, est *salus populi*, quæ in felicitate, pace externa, charitate, honore, dignitate, splendore, & aliis semper benè agentibus quæ competunt, consistit Duar. *lib. 1. disputat. 11. Coras. ad l. 1. de stat. bom.* Ille dicit, finem juris esse utilitatem populi, atque ad eum omnia referri, quæ tot continentur voluminibus. Hic finis juris, inquit, est publica salus, civium tran-

tranquillitas. Hinc lex XII. tabb. *Salus populi suprema lex esto.* Et hanc ponit Horatius 1. Satyr. 3.

Atq; ipsa utilitas justī prope mater & equi.

Ejus itaq; ob id semper ratio habenda est potior, si fortè ei justum primo intuitu repugnare videatur Cic. lib. 2. de legib. Robert. lib. 3. sentent. cap. 12. Pet. Gregor. lib. de arte juris cap. 24. num. 8. & seqq.

CAPUT VII.

De subjecto juris; ubi de divisione juris, in publicum & privatum.

SUMMARIUM.

1. *Quodnam sit subjectum juris.*
2. *Rectius dicitur, hujus studij esse duas positiones, quàm species.*
3. *Publicum jus quid sit.*
4. *Publicum, undè dicatur.*
5. *Publicum dicitur dupliciter.*
6. *Testamenti factio, est juris publici, & quomodò.*
7. *Tutela, quomodo dicatur juris publici.*
8. *His quæ juris publici sunt tantum auctoritate, per conventiones derogari potest.*
9. *Jus privatum quid sit.*
10. *Quod ad unum privatum in specie pertinet, dicitur jus singulare.*
11. *Objecta juris tria sunt.*

Subjectum juris & jurisprudentiæ, sunt omnia negotia, seu omnes res & actiones, quatenus circa eas de jure acquirendo, conservando aut minuendo
I quæ-

quæritur *l. iusticia 10. de iust. & jure §. jurisprudentia Instit. eod. l. fin. ff. de legib.* Id verò cum duplici fine potissimum quæritur, videlicet, ad utilitatem publicam, vel privatam, fit, ut jus distinguatur in publicum & privatum *l. i. §. hujus studij ff. d. tit. & §. fin. Instit. eod.* Ubi rectè Justinianus nominat, positiones juris, non species. † Est enim unum & idem jus, quod versatur in duabus rebus, publicis & privatis: ut ita hæc partitio, non tam sit juris, quam finis & subjecti, in quo jus versatur *Welenb. in §. juris præcepta 3. verb. hujus studij Instit. d. tit.*

3 Publicum jus est, quod ad statum rei Romanæ spectat. Privatum, quod ad singulorum utilitatem *d. §. hujus studij*, ubi Oldendorpius notat, ita optimè, à duplici utilitate, describi jus publicum & privatum. Quia in societate humanâ duplex versatur utilitas. Quidquid itaq; nullam adfert utilitatem, illud jus non agnoscit: multò minùs, quod oppugnat utilitatem publicam, vel privatam *l. quoties nec hominum ff. de servit. l. transactio C. de transact.*

Huic bipartitæ divisioni, non contrariatur *l. ut inter 23. in prin. C. de SS. Eccl.* ubi jus triplex statuitur; *divinum, publicum, & privatum.* Quippè, quod sub jure publico, jus sacrum sivè divinum, quoq; comprehendatur *Donell. 2. comment. cap. 4.*

Quin & potest illa divisio trimembris, fieri bimembris, si dividatur in jus publicum & privatum. Et rursus, publicum subdividatur, in jus publicum humanum, & jus publicum divinum: quoniam eadem divini juris consideratio in arte juris est, quæ publici juris *Cujat. 15. obs. 33. Donell. d. cap. 4.*

Quæ si ad definitionem jurisprudentiæ accommo-

den-

dentur, patebit; jurisprudentiam nihil aliud esse, quam publici & privati juris notitiam. Unde etiam jurisprudentia definitur: quod sit rerum divinarum (hoc est, juris publici) & humanarum (hoc est, juris privati) noticia. Privatum autem jus continet res humanas *d. l. 1. & d. §. fin.*

Publicum dicitur quasi populicum; quod nimirum 4
nunquam in privati arbitrio consistat, nec singulorum conventionibus subji-
ciatur. At contra, quæ juris privati sunt, ea in privatorum arbitrio consistunt, & sin-
gulorum conventionibus subji-
ciuntur *d. §. hujus studij.* Hinc de jure publico pro regula statuitur: Quod id pri-
vatorum conventionibus tolli aut mutari non possit.
l. jus publicum 38. de pact. l. neg. pignus 45. §. ult. de reg. jur. Quod tamen de eo jure publico accipiendum est, quod
ad statum Reipublicæ principaliter pertinet *l. 7. §. & ge-
neraliter ff. de pact. l. nec ex pratorio de reg. jur.*

Tenendum enim est, publicum jus dici dupliciter: 5
Primò *ratione cause efficientis & finis*, hoc est, quod autho-
ritate & utilitate est publicum; sive quod Reip. admini-
strationem & utilitatem principaliter spectat, ut religio
Christiana, constitutio legum & magistratuum, trans-
actio des ReligionsFrieds Augustæ 1555. post transactio-
nem Passaviensem 1552. repetita; & confirmata 1566. §.
Und nach dem / cum similibus. Et hoc verè proprie di-
citur jus publicum; de quo dictum, quod illud priva-
torum conventionibus tolli aut mutari non possit *l. jus
publicum 38. de pact.* Deindè dicitur jus publicum, *ratione
cause efficientis duntaxat*, non etiam ratione finis, qui est
utilitas privatorum in rebus singulis: hoc est; aliud est
jus publicum autoritate duntaxat, id est, ejusmodi

publicum, quod non est in arbitrio & potestate privatorum: cum ab ejus præscripto recedendi facultatem non habeant, nisi quid arbitrio & voluntati privatorum sit relictum. Est, inquam, publicum auctoritate; sed tamen utilitate privatum, cum in eo principaliter
 6 utilitas privatorum respiciatur. † Sic testamenti factio est juris publici *l. 3. ff. Qui testam. fac. poss.* nimirum auctoritate: quia non est in arbitrio & potestate privatorum positum, qui, & quomodo testamenta facere, & quos heredes instituere velint *l. testandi 13. C. de testam. l. 1. ff. ad L. Falcid.* Quin & hi tantum possunt heredes institui, qui jure civili hereditatem capere possunt *l. 1. C. de hered. instit.* Postremò necesse etiam est in testamentis condendis servare formam & solennitates Romano jure introductas *l. 1. de injust. rupt. irrit.* Nemo enim potest in suo testamento cavere, ne leges in illo locum habeant *l. nemo ff. de legat. 1.* Sed quia fine etiam ad res privatas, & utilitatem privatorum pertinet, exindè testamenti factio dicitur etiam esse juris privati.

7 Sic tutela dicitur juris publici esse, nimirum, auctoritate: quia nec tutorem dare potest, nisi is cui jus permittit: nec tutor dari potest, nisi is quem lex dari permittit. Quin & tutores etiam nolentes fiunt *in pr. Instit. de excusat. tut.* at utilitate, tutela est juris privati: quia fine ad utilitatem privatorum tendit. *Pac. cent. 5. c. 1. quest. 81. & 85.*

8 De his & alijs, quæ ita publici juris sunt, ut privatorum usibus tamen deserviant, hoc est, quæ juris publici sunt auctoritate, non etiam utilitate, ita jus est; quod ijs per conventiones derogari potest *l. 2. §. hoc interdictum ff. Ne quid in loco publ.* Hinc est, quod partes
 inter

inter se pacisci possunt, ne liceat sibi ad provocandi & appellandi beneficium confugere *l. ult. in fin. C. de tempor. appellat.* Sic quoniam lex falcidia non principaliter ob utilitatem publicam, sed potius in heredis saltem gratiam & favorem lata est, ne propter nullam aut minimum lucrum detrectet hereditatem adire; ideò, licet testator efficere nequeat, ut falcidia in suo testamento locum non habeat *l. quod de bonis 15. ff. ad L. Falcid.* tamen heres cum legatarijs pacisci potest, ne falcidiam deducat *l. qui quod 46. l. potest 71. ad L. Falcid.* quilibet enim potest juri pro se introducto renunciare *l. pen. C. de pact.*

Jus privatum est, quod ad singulorum utilitatem principaliter pertinet §. *fin. Inst. de just. & jure l. 1. §. hujus studij ff. eod.* Dico principaliter: In distributione namq; hac juris, in publicum & privatum, spectandum est, cujus maximè principaliter intersit, totius ne Reipublicæ, an verò singulorum. Nam in consequentiam, jus privatum, etiam publicam utilitatem concernit: cum Reipublicæ intersit, ne quis re sua malè utatur §. *sed & major Instit. de his qui sui vel alieni juris*, ne tempore incendij, ruinæ, vel naufragij, aliquid rapiatur *l. 1. §. sed & si servus 13. ff. de ventre inspici.* Item, rivos & cloacos purgari *l. de pupillo 5. §. si quis rivos ff. de novi operis nunciat.* & subditos esse locupletes *Nov. 8. in prefat. §. 1. & similia.*

Addidi, *generaliter*: nam quod ad unum aliquem privatum duntaxat & in specie pertinet, jus singulare & speciale, item privilegium dicitur *d. §. fin. ubi Borch.* Differentia igitur est, inter *jus singulare*, & *jus privatum*. Licet enim utrumq; ad privatos pertineat; jus tamen privatum, non ad singulos in specie refertur, uti jus singulare, sed ad singulorum utilitatem generaliter spe,

Etat d. §. fin. Jus itaq; privatum, genus est: privilegium est species: & privilegium, quali privati juris communis privata, seu singularis lex habenda c. *Abbati. de verb. sign.* Oldendorp. in tract. de jure singulari. cap. de variis nominibus juris singularis.

II Hoc cum omnes causæ legitimæ principaliter vel personarum jura respiciant, vel rerum qualitatem, quatenus eæ vel jam dominio nostro contineantur, vel jure aliquo obligationis in genere, vel specie nobis teneantur, vel deniq; rationem juris nostri obtinendi, fit, exinde ut hoc subjectum in tria subdistinguat objecta, *personas*, nimirum, *Res & Actiones* textus in §. fin. *Inst. de jure natural. gent. & civ. l. 1. l. 2. de stat. hom.* Nam omne jus redditur *personis*, quarum causa jus constitutum est d. l. 1. l. 2. & de *rebus* redditur, de quibus jus constitutum est l. pen. ff. de legib. & per *actiones ac judicia* redditur, quæ hoc nomine constituta sunt l. nullus 13. C. de judæis. in pr. *Instit. de actionib.* Wesenbec in §. fin. *Inst. de jure naturali gent. & civili.* Hucusq; de fine, itemq; subjecto juris: superest ut de principiis juris agamus.

CAPUT VIII.

De principiis juris.

SUMMARIA.

1. Vocabulum principij, quid hoc loco significet.
2. An talia principia dari possint.
3. Causæ nihil aliud sunt, quam principia.
4. Causa juris est ipsa natura.
5. Jus in artis formam redigi potest: imò & modò redactum est.

6. *Exordium juris constituendi, ducitur ab ipsa natura.*
7. *Quare apud diversos contraria reperiantur jura.*
8. *Quenam sint principia propria.*

P Rincipij appellatio variè solet usurpari: at hic nobis principia sunt illa fundamenta, ceu fontes, è quibus jurisprudentia nostra ac præceptiones ejus, æqui boniq; rationem capiunt, ejusq; interpretationi solidæ cum primis inserviunt. † Sanè sunt qui audacter negant, posse dari principia, & exindè etiam jus in artis formam redigi posse, nolint asserere, ut videre, est apud Bodinum in sua juris universi distributione, itemq; Costalium *in prolegomnis suis*; sed hi vel eo ipso refelluntur, quod Justinianus scribit *in §. fin. Instit. de jure naturali gent. & civili. ex I Cro Ulpiano in l. 1. §. hujus studij ff. eod.* Jus collectum esse Ex naturalibus præceptis, aut gentium, aut civilibus. Ubi particula (Ex) denotat causam, & quidem causam efficientem proximam & immediatam, ut loquitur Bartolus *consil. 132. n. 2. vol. 1.* † Causæ verò nihil aliud sunt, quam principia; teste Aristotele 2. *Physic.* quando ait: omnes causæ principia sunt: Principijs autem omnibus commune est, esse prima, undè vel est aliquid, vel fit, vel cognoscitur. † Causa itaq; efficiens juris, est, tum ipsa natura, tum ratio naturalis, tum civilis cujusq; populi constitutio: undè jus aliud naturale, aliud gentium, aliud civile *l. 1. §. hujus studij, vers. privatum jus & §. seqq 4. ver. quæ res à jure gentium l. jus civile 6. de just. & jure §. ult. Inst. eod. l. bona fides 31. ff. depos. Wesenb. in parat. de just. & jure n. 14.*

Præterea in jure nostro habentur præcepta vera, justè disposita, & in vitâ utilia *l. 10. §. 1. de just. & jure & §. juris præcepta Inst. eod.* at ars nihil est aliud quàm *συνταξις* seu

seu ordo certarum præceptionum, exercitatione cognitarum, ad finem utilem in vita *Quintil. lib. 2. cap. 18.* Quin etiam in jure nostro habemus progressus ab universalibus ad singularia, per notationes, definitiones, causas &c. *l. 1. de orig. jur. l. 1. ff. de reb. cred. si cert. pet. §. bis igitur Instit. d. tit.* Coras. *de arte juris cap. 14.* Cicero *lib. 1. de Oratore*, ubi inquit; sit igitur in jure civili finis, & legitimæ atq; usitatæ in rebus causisq; civium æqualitatis conservatio *Coras. d. tract. cap. 14.* Ex quibus itidem evincitur, jus nostrum in artem redigi posse: imò, redactum esse; prout hoc probant Cujatius & Wesenbecius, Pacius, Fregius *in paratitulis & oeconomys suis*, sed Wesenbecius rectè scribit, quatenus Imperator jus artem appellat, eum loqui de doctrina juris, seu jurisprudentia, quæ certis methodi artisq; præceptis inclusa tradi potest; licet jus, quatenus in natura positum est, ars dici nequeat *in parat. de just. & jure num. 14.*

Coeterum, ut eò redeam, quò volebam, & quod instituti mei est, in gratiam studiosæ juventutis conabor principia illa *de quibus in §. fin. Instit. de just. & jure*, ex quibus jus nostrum collectum est, paucis explicare.

- 6 Rectè autem juris constituendi exordium ab ipsâ naturâ ducitur: cum jus non opinione, sed naturâ & ratione constet. Cui non refragatur, quod duplex sit ratio juris, quæ partim naturâ, partim legibus habetur,
- 7 & quod exindè politicum jus sit mutabile, adeoque, † contraria jura apud diversos populos reperiantur. Ratio namq; consideratur dupliciter; Primò, ut à naturâ est: hæc ubiq; locorum eodem modo viget, cognoscenti animæ infixæ *§. pen. Instit. de jure natur. gent. & civ.* Deinde consideratur ratio, uti politico judicio informata

mata est: quæ ipsa varia est, non per se, sed ex alio exte-
 no; tùm quia eadem omnibus Rebuspublicis non con-
 veniunt *l. 2. §. 1. de pæn. Nov. Leonis 78.* tùm quia in eadem
 republicâ, magna temporum diversitas existit, quæ le-
 ges invicem dissonas sæpè multumq; extorquet, *arg. l.*
continuus 137. §. cum quis ff. de verb. obligat. c. fraternitatis
dist. 14. tùm etiam, quia authores legum multoties er-
 rant, non quidem in fine, quem omnes salutem populi
 constituunt, sed in medio, quo illam salutem deprehen-
 dimus. Una itaq; eadem mens est legislatorum omniũ,
 ut æquitate constituendâ cives suos ad primævam na-
 turæ justiciam revocent: quam si legibus scriptis ex-
 primere nequeant, voluntate tamen propè accedunt.

Principia autem sive jura & leges, quia collectæ
 sunt ex jure naturali, gentium & civili, *d. l. 1. §. 2. ff. de*
just. & jure, & §. fin. Instit. eod. ubi Wesenb. exindè patet,
 principia juris alia esse *communia*, quæ apud omnes per-
 æquè observantur; alia quibusdam certæ Reipublicæ
 civibus propria *l. 6. l. 9. l. 11. de just. & jure. Donell. 1. com-*
ment. 6. Connan. 1. commentar. 4. Aristot. 1. Rhetor. 13.
 quorum illa, rursus sunt aut ex naturali omnium homi-
 num inclinatione & instinctu communi; qui id jus
 constituit, quod NATURALE vocatur *§. 1. Instit. de*
jure natur. gent. & civ. aut ex naturali omnium ratione;
 quâ quod profectum est, jus GENTIUM appellatur
§. sed jus quidem civile vers. jus autem gentium Instit. de jure
natur. gent. & civ. † Principia propria sunt, quæ ad opti- 8
 mam cujusque politiæ constitutionem & conservatio-
 nem speciatim populus quisq;, aut civitas, vel is, penes
 quem juris reddendi potestas, est, refert, ex ijsq; ex-
 structum jus, CIVILE vocatur *§. jus autem vers. nam,*

quod quisq; Instit. d. tit. l. 6. de just. & jure Connan. d. loc. cap. 4.

Quin & si legitimâ consuetudine, & tacito usu quid receptum & comprobatum, juris & legis auctoritatem obtinet §. *ex non scripto Instit. de jure naturali gent. & civili l. de quibus 32. de legib. l. 2. C. Quæ sit longa consuet.* Sed de his omnibus & singulis, separatim sequentibus capitibus aliquandò latius agemus.

CAPUT IX.

De jure naturali.

SUMMARIA.

1. *Jus natura, primus juris Romani fons.*
2. *Jus naturale, & jus gentium, promiscuè aliquando accipiuntur.*
3. *Jus naturale & gentium quomodò distinguantur.*
4. *Jus naturale in specie, quid sit.*
5. *Non indistinctè quicquid natura omnia animalia docuit, est juris naturalis.*
6. *Primum juris naturalis exemplum.*
7. *Conjunctio maris & fœminæ secundum præcepta juris, est juris civilis.*
8. *Conjunctio maris & fœminæ, diverso respectu est juris natura, & juris civilis.*
9. *Alterum juris natura exemplum, est procreatio sobolis.*
10. *Tertium exemplum est, liberorum educatio.*
11. *Quodcunq; nascitur, ex eo unde nascitur, ei alimenta relinquuntur.*
12. *Objectio ejusq; solutio.*
13. *Liberi, parentes egenos alere tenentur.*
14. *Bruta, jure non utuntur.*

Primus juris Romani fons est, *jus naturæ*. Et quidem
 natura est causa juris, non tantum juris naturæ, sed
 & juris gentium, unde etiam fit, † quod jus naturale,
 & jus gentium, promiscue aliquando accipiantur §. *fin.*
Instit. de jure natur. gent. & civ. §. singulorum Instit. de rer.
divis. l. 3. de just. & jur.

Quamvis autem jus naturale, & jus gentium, origi-
 gine, nimirum naturâ, idem sint, unde & utrumq; erit
 naturale: definitio tamen juris naturalis, & juris gen-
 tium, diversa est; adeoq; etiam ipsa jura erunt diversa.
 † Distinguendum enim inter jus naturale, & jus gen-
 tium, ratione & modo utriusq; introducendi diverso.
 Jus enim naturale, est à naturâ simpliciter & per se: jus
 gentium, à ratione naturali. Præterea jus naturæ est
 à naturâ immediatè: jus gentium est à naturâ me-
 diatè, nimirum, ratiocinatione ex principiis naturæ
 deductâ.

Jus itaque naturale, in specie, dicitur jus, ratione
 causæ, quæ est naturæ. Unde & quilibet, naturâ, sive
 naturæ instinctu, sine ullo rationis discursu, protinus
 ubi de eo cogitat aut audit, jus naturale pro jure agno-
 scit. At jus gentium, habet causam, rationem natura-
 lem, tum simplicem, tum compositam. Verum jus ci-
 vile, habet causam, rationem sive ratiocinationem civi-
 lem Vult. *ad pr. Instit. de jure natur. gent. & civ.*

Hinc jus naturale definit Imperator Justinianus,
 quod natura docuit omnia animalia: sive quod natura
 produxit circa eas actiones & qualitates, quæ homini-
 bus cum brutis animantibus communes sunt, ut maris
 & foeminæ conjunctio, prolis procreatio & educatio *in*
princ. Instit. d. tit. Jus autem gentium, quod naturalis ra-

tio, sive communis humanæ naturæ ratio inter homines constituit §. *quod verò naturalis ratio Instit. d. tit. l. omnes populi ff. de just. & jure.* Jus verò civile, quod quisq; populus ipse sibi jus constituit §. *jus autem civile, Instit. d. tit.*

- 6 Non tamen indistinctè jus naturæ est, quicquid natura omnia animalia docuit; ut includat actiones & facta, item edere, bibere, dormire, quiescere, currere, & similia, quæ homini cum brutis sunt communia. Licet enim homines ea faciant, non tamen faciunt jure naturali, sed naturaliter tantum. Adeoq; id saltem juris naturæ est, quod dictante simplici ratione ab hominibus pro jure receptum est, & in brutis simul animalibus sola inclinatione tenus animadvertitur. Quicquid ergò jure, sive secundum præcepta juris, facit homo; idem si faciat bestia ex solo sensu & naturæ instinctu, erit juris naturalis: at quicquid homo non facit jure, sive secundum præcepta juris, idem si faciat bestia, erit id quidem naturale, sed non juris naturalis Cujat. *in notis Instit. tit. de jure nat. gent. & civ. Govean. lib. 1. variar. lect. cap. 5. num. 19.* Hinc, sive ex hoc jure naturæ, descendit maris & foeminæ conjunctio; hinc liberorum procreatio; hinc educatio, cujus actiones, communes sunt hominibus, cum brutis animantibus. §. 1. §. 3. *Instit. d. tit. l. 1. §. 3. de just. & jure l. si quis 5. ff. de agnosc. & alend lib.*

- 7 Primum juris naturæ exemplum est, *conjunctio maris & foeminæ.* Hanc enim conjunctionem omnibus animantibus naturâ esse inditam, eleganter demonstrat Cicero *lib. 1. offic. & lib. 3. de finib. & lib. 2. de natura Deorum.* Itemq; Lactantius *lib. 6.* ubi inquit: cum excogitasset Deus duorum sexuum rationem, attribuit ipsis, ut

ut se invicem appetere, conjunctione gauderent. Itaq; ardentissimam cupiditatem omnium animantium admiscuit corporibus, ut in hos affectus avidissimè ruerent, eaq; ratione propagari & multiplicari genera possent. Conjunctio itaq; maris & foeminae, absolute considerata, est juris naturæ † sed conjunctio viri & uxoris, secundum præcepta juris & legum, quæ matrimonium dicitur, est juris civilis Coras. p. 2. de arte juris cap. 2. circ. fin. Schneidw. ad §. 1. Inst. de jure nat. gent. & civ. 8

Alterum exemplum est, *liberorum procreatio*. Nihil enim magis natura nos docuit, quam generare & procreare aliud nobis simile, sive filios filiasve concipere, & in lucem edere, ut ex prole eorum earumve, diuturnitatis memoriam nobis in ævum relinquamus *l. liberorum appellatione 220. §. ult. de verb. sign.* vel, ut immortalitatem, quam in individuo non possumus, in specie saltem conservemus *Aristot. lib. 2. de anima*. 9

Tertium exemplum est, *liberorum educatio*. Ipse enim naturalis stimulus parentes ad liberorum suorum educationem hortatur *l. unic. §. taceat. C. de rei uxor. act.* Et lege naturæ liberos à parentibus alendos & educandos esse, nisi vel ipsi se commodè alere possint, vel nisi sint improbi, probat *l. si quis 5. & tot. tit. de agnosc. & alend. liber. l. 3. l. 4. C. de alendis liber. l. ult. §. si ipsum autem C. de bonis quæ liber. †* Quodcunq; igitur nascitur, ex eo, undè nascitur, alimentum ei relinquitur. De quo graviter apud Gellium *lib. 12. Noct. Attic. cap. 1.* Phavorinus Philosophus differit: matres suo lacte, non nutricum adhibitarum, debere suos foetus alere atq; educare: quod leges ac instituta majorum quoq; fieri jusserunt *l. pen. ibi Bart. & Dd. C. de patria potest.* 10 11

12 Nec obstat, quod educatio ad omnes indistinctè à nobis procreatos liberos non pertineat *Aut b. ex complexu C. de incest. nupt.* Distinguere enim oportet, inter jus educationis per se consideratum, quod naturale est; quo modo jus civile prohibere vel disponere contra jus naturæ non potuit, ne incestuosi alantur; & inter illud, quod ejus respectu civile est, in actione danda, ad obtinenda alimenta ab invito, de quo tantum loquitur *dicta Authentica, ex complexu.*

13 Sicut autem de liberis dicitur; ita quoq; natura inlevit curam parentum educandorum *d. l. si quis s. §. parens ff. de agnosc. vel alend. lib. d. l. ult. §. ipsum autem C. de bon. quæ lib.* Undè & Imperatores rescripserunt, liberos, qui ultrò egenis parentibus alimenta non præstant, à competenti judice cogendos esse *l. 1. & 2. C. de alend. liber.* Et præcipuè parentibus, quibus liberi omnem pietatem, gratitudinem & obsequium debent, alimenta supeditanda esse, luculenter demonstrat Aristoteles 9. *Ethic. 2.* Ejusq; pietatis memorabile exemplum præbuit illa foemina, quæ patrem carcere inclusum, uberibus suis aluit, cum cibaria ei deferre prohiberetur: *de quo apud Val. Maxim. lib. 5. cap. 4.*

14 Hæc & alia ejusmodi, brutis cum homine quodammodò communia, juri naturæ adscribuntur; non quod bruta jure utantur, sed propter simulacrum & similitudinem aliquam hujusce juris in brutis animantibus apparentem; & quod nullo certiore argumento demonstrari possit, jus aliquod naturæ humanæ insitum esse, quam si in brutis, quæ solo naturæ instinctu moventur, simulachra quædam, & quasi vestigia juris ostendantur *Duar. ad tit. ff. de just. & jure Connan. d. cap. 4.* Nam quæ
bruta

bruta faciunt incitatione naturali, eadem si homines ducere ratione faciant, jure naturæ facta censentur, *ut modo dictum.*

CAPUT X.

De jure gentium.

SUMMARIA.

1. *Secundus Romani juris fons est, jus gentium.*
2. *Quare dicatur jus gentium.*
3. *Hoc jus gentium duplex, rationis & ratiocinationis.*
4. *Juris gentium effectus longè se extendunt.*

Secundus juris Romani fons est, *jus gentium*, quod naturalis, hoc est, humanæ naturæ communis ratio inter homines constituit *d. §. quod verò & d. l. omnes* & deinceps in forum Romanum traduxit: quod quia semper æquum & bonum est *l. pen. de just. & jure* ab omnibus peræquè custoditur *d. l. omnes & d. l. pen. †* Diciturq; *jus gentium*, non quasi à gentibus constitutum & introductum sit; sed quia natura constituit tale jus, ut omnibus gentibus ubique placeret, & observatione omninò necessarium videretur. Ideoq; Ulpianus de auctoritate gentium nihil dixit, sed de usu tantum; *jus gentium*, inquit, est, quo gentes humanæ utuntur *l. 1. de just. & jure ubi ubi Oldendorp.*

Hoc jus pro ratione duplicis naturalis noticiæ existentis in homine, simplicis nimirum & compositæ, etiam duplex est: Nam quoddam jus consistit in simplici & à naturâ cum ipso hominum ortu ingenita quorundam principiorum noticia, nec habet rationem necessitatis vitæ vel utilitatis: & dicitur *jus gentium rationis*:

tionis: huc pertinent, religio erga Deum, pietas in patriam, observantia erga parentes, & quoscunque superiores, item propulsatio violentiæ & impetus *l. scientiam 45. §. qui cum ff. ad L. Aquil. l. 2. & 3. de just. & jure l. postliminium §. filius ff. de postlim. rev.* Aliud porro jus gentium, non tam ex naturali ratione, hoc est, simplici noticiâ, quam ex noticiâ compositâ, nempe ratiocinatione commodorum ususq; vitæ defluxit: quatenus nimirum in conclusionibus ex hominum necessitate & usu certa ratiocinatione extractis consistit, adeoque quæ vitæ usus & necessitas requirit, considerat, & dicitur indè jus gentium ratiocinationis *Wesemb. in parat. de just. & jure n. 5.*

Uso itaq; & necessitate vitæ exigente, jus gentium hoc ratiocinationis introductum est. Ab initio enim cum omnia adhuc essent communia, generi humano incognitæ erant dominiorum distinctiones, bella &c. Posteaquam verò terra hominum multitudine frequentari cæpit, nec amplius communiter possideri cuncta possent, illæ & alia successu temporis, urgente ita hominum usu & necessitatibus, secuta fuerunt. *Uusus scilicet seu utilitas vitæ communis, peperit rerum communicationem, & commercia; dominiorumq; & possessionum acquisitionem, & translationem. Necessitas, ad tranquillitatem & defensionem condidit regna, constituit judicia, distinxit dominia, terminos agris posuit, struxit ædificia, & munitiones, introduxit bella, inducias, legationes, foedera, captivitates, servitutes, manumissiones, postliminia l. manumissiones de just. & jure §. jus autem gentium Institut. de jure nat. gent. & civ. ubi Wesemb.*

Hujus

Hujus fontis rivuli itaq; longè lateq; se effundunt, in omnes ferè juris Romani partes. Hinc omnes penè obligationes & contractus, tam nominati, quàm innominati introducti sunt *d. §. jus autem gentium*. Hinc varij modi acquirendi rerum dominia & possessiones *l. 1. & tot. tit. ff. de acq. rer. dom. & §. singulorum Instit. eod. l. 1. & tot. tit. de acq. poss.* Hinc jura servitutum realium & personalium *§. 1. Instit. de usu & habitat. Coras. in Rubr. de servit. Forcat. ad l. 1. de servit.*

CAPUT XI.

De jure civili.

SUMMARIUM.

1. Tertius juris Romani fons est, jus civile.
2. Jus Romanum privatum, triplex.
3. Tripartita hæc juris divisio quomodo considerari debet.
4. Juris naturalis causa, est ipsa natura.
5. Jus naturale cum homine natum.
6. Jus naturale simplex & per se immutabile.
7. Jus civile per se mutabile.
8. Originem juris civilis quis tractet, & ubi tractetur.
9. Initio civitatis, omnia manu regia gubernabantur.
10. Leges regia rogatione Tribunitia abrogata.
11. Decemvirorum origo.
12. Origo plebisciti.
13. Origo SCti.
14. Magistratuum origo, & varia illorum species.
15. Quis primis jura professus est.
16. Hodie JCtorum autoritas tantum probabilis.
17. Species juris quæ.

18. *Jus scriptum quid.*

19. *Modestinus non dissentit à Papiniano in enumerandis speciebus juris.*

I Tertius juris Romani fons est, *jus civile*, extractum ex principiis, quæ ad optimam cujusq; poliæ constitutionem & conservationem, speciatim populus quisq;, aut civitas, vel is penes quem juris condendi potestas est, refert *d. §. jus autem vers. nam quod quisq; l. omnes autem populi §. de just. & jure*. At contra, *jus naturæ & gentium*, utrumque, illud constat principiis communibus, quæ apud omnes peræquè observantur, ut superius *cap. 8.* dictum.

2 Ex his ergo tribus generibus, tanquam fontibus & principiis, *jus omne Romanum* constat & derivatur: ut ita sit triplex *jus privatum*, *unum* naturale, *alterum* gentium, *tertium* civile. Quæ divisio tripartita est elegans, si eam conferas, habito respectu ad naturam & vitam hominis, cujus causâ omne *jus constitutum* est *l. 1. & 2. de stat. hom.*

3 Primò namq; potest homo considerari, ut *animal*: & illo respectu *jus naturæ* illi attribuitur. Deindè ut *homo*, à cœteris animantibus ratione distinctus; & illo respectu est particeps *juris gentium*. Postremò ut *individuum* quia hujus aut illius urbis civis est, & ea ratione *jus civile* consequitur *Salom. in l. 1. de just. & jure* *Mudæus in l. 1. §. est autem ff. de contrab. emt. Coras. ad d. l. 1. §. 2. de just. & jure*. Sine naturali jure, rerum natura; sine civili jure, civitas; sine gentium jure, generis humani societas stare nequit *Hotom: in Epit. Digest. tit. de just. & jure n. 9.*

4 *Juris itaq; naturalis causa est, ipsa natura §. 1. Instit. de jure*

jure natur. gent. & civili. Juris gentium, naturalis ratio
 §. 2. *Instit. d. tit.* Juris civilis verò causa, est occasio civi-
 lis *l. 2. §. bis legibus §. & §. deinde ff. de orig. jur.*

Jus naturale cum homine natum est: Jus gentium, 5
 cum genere humano, sive cum gentibus: Jus civile,
 cum civitatibus. Jus naturale, proprium est omnium
 animantium *d. §. 1.* Jus gentium, est proprium omnium
 hominum *d. §. 2.* Jus civile, proprium est singulorum
 populorum *d. §. 2.*

Jus naturale, simplex & sibi semper æquè constans 6
 & per se immutabile est §. *sed naturalia Instit. d. tit.* Jus
 gentium, est quidem aliquo modo immutabile *d. §. sed*
naturalia. sed aliquandò naturæ vel juri naturali repu-
 gnat *d. §. 2. & §. 1. Instit. de jure pers.* † Jus civile, juri na- 7
 turæ vel gentium aliquid vel detrahit, vel addit, adeoq;
 per se mutabile est, increfcit & decrefcit, secundum
 temporum, quibus præfidet, conditionem eodem mo-
 do non semper euntem *l. jus autem civile ff. de just. & jure.*

Coeterum originem juris civilis historicam scire si 8
 quis desiderat, illam petet ex iis quæ Pomponius adfert
in l. 2. ff. de orig. jur. Undè triplex origo constitui potest;
Imperator qui fert leges; *Jure Consulti*, qui interpretantur
 leges; & *magistratus*, qui jus constitutum executioni
 mandant *Rubr. ff. de orig. jur.*

Initio namq; civitatis, cum omnia manu regia gu- 9
 bernarentur, nullæ scriptæ fuerunt leges, sed arbitria
 Principum pro legibus erant. Nonnullæ tamen à Ro-
 mulo, & sequentibus Regibus latæ sunt, quæ dictæ
 fuerunt Regiæ, vel curiatae, ex eo, quod curiarum,
 in quas divisus erat à Romulo populus, sententiis &
 approbatione præferebantur *Plutarch. in Romulo circ. fin.*

Hæ à Sexto Papirio collectæ, juris Papiriani nomen adeptæ sunt *d. l. 2. §. postea in fin.*

- IO Exactis autem Regibus, has leges, rogatione Tribunitia abrogatas, tradit Pomponius *d. l. 2. §. exactis*, quando iterum cæpit populus incerto magis jure & consuetudine ali, quam per latam legem: idq; propè viginti annos
- II passus est. Postea ne diutius hoc fieret, placuit publica auctoritate decem constitui viros, per quos peterentur leges à Græciæ civitatibus Athenientium & Lacædemoniorum *§. & non ineleganter Inst. de jure natur. gent. & civ. c. 2. disp. 7.* quæ ad hunc modum conscriptæ, latæ approbatæq; in duodecim tabulas æneas sunt redactæ, quæ fontes sunt omnis publici privatiq; juris *d. l. 2. §. postea 4. Nov. 9. cap. 15. in fin.*

At verò cum mirifica eas implicaret obscuritas Cic. *lib. 2. de legib. & lib. 3. offic.* multi ingenio & doctrinâ præstantes viri, ad eas populo interpretandas se contulerunt *d. l. 2. §. bis legib.* Undè illa altera juris civilis pars fluxit, qua ceperunt jurisprudentes leges duodecim tabularum interpretari.

Sicut autem hanc partem juris civilis jurisperiti; ita Pontifices, legis actiones, quibus inter se homines disceptarent intulerunt: Et ita eodem penè tempore, tria hæc jura nata sunt; leges duodecim tabularum: Ex his cæpit interpretatio prudentum, quæ communi nomine appellatur jus civile. Ex iisdem, legis actiones compositæ sunt *d. l. 2. §. 2.*

- 12 Augente civitate evenit, ut plebs in discordiam cum patribus veniret, & secederet in montem Aventinum, sibiq; jura constitueret, quæ *plebiscita* vocantur *§. plebiscita Instit. d. tit. & postea pro legibus assumpta: unde factum.*

factum est, ut inter plebiscita, & legem, species constituendi interessent, potestas autem eadem esset.

Deinde quia plebs difficile convenire cæpit, populus certe multò difficilius in tanta turba hominum, necessitas ipsa curam Reipublicæ ad senatum deduxit: & quidquid Senatus constituisset, id jus appellabatur Senatus Consultum *d. l. 2. §. deinde d. tit. & §. Senatus Consultum Instit. d. tit.* Nunc sequuntur magistratus.

Et quantum quidem ad illos; constat initio urbis Romæ, Romulum & alios subsequentes Reges omnem potestatem habuisse *Plutarch. in Romulo.* Quibus exactis, res ad magistratus rediit, & tam ordinarij, quàm extraordinarij, tam urbani, quàm provinciales, pro usu civitatis creati sunt, per quos, rebus ita exigentibus, res publica & foris & domi rectè administraretur *d. l. 2. §. quod ad magistratus §. d. tit.*

Juris civilis scientiam plurimi & maximi viri professi sunt. Ex omnibus autem qui scientiam nacti sunt, ante Tyberium Coruncanum, publicè jura professum neminem traditur *d. l. 2. §. juris civilis §. quem deinceps alij præstantes ingenio, eruditione, & multarum rerum usu homines subindè secuti, ad id fastigij & auctoritatis jurisprudentiam evexerunt, ut non privata ampliùs, sed publica Cæsarum auctoritate tandem sub Augustis responderi sit cæptum: adeò, ut ab hujusmodi responsis judicii recedere non liceret d. l. 2. §. fin. & §. responsa Instit. d. tit.*

Hodiè autem eorum quæ Juri respondēt, auctoritas non est necessaria, sed probabilis *arg. l. nemo C. de sent. & interlocut. judic.* Undè est, quod pro se habens duorum Doctorum approbatorum Consilium, dun-

taxat probabilem præsumatur habuisse litigandi causam; exindeque, quamvis causâ cadat, in expensas non condemnetur *l. eum quem 79. ff. de judic.* Bald. *in l. juris ff. Qui admitt. ad bon. poss.* Atque hæc de origine juris civilis hætenus.

- 17 Restant ejus species; quales sunt, jus scriptum, & jus non scriptum sive consuetudo §. *constat. Instit. d. loc.* Non enim omnia legibus sancienda sunt, ac ne possunt quidem: itaque ferendi etiam sunt mores *Cic. lib. 1. de legib.*

Constat jus scriptum ex sententia Papiniani *l. jus autem civile ff. de just. & jure.* Legibus, Senatus Consultis, Principum placitis sive Constitutionibus, magistratuum sive prætorum edictis, & responsis prudentum *d. §. constat.* Has partes Modestinus J.C. brevius recenset, quando inquit: Omne jus aut consensus facit, aut necessitas constituit *l. pen. de legib.*

- 18 Consensu enim constituitur lex, vel plebiscitum, illa populi, hoc plebis *d. §. constat. d. l. §. deinde.* Necessitate verò Senatusconsulta *d. l. 2. §. novissima* Principum constitutio *d. l. 2. §. post originem.* Imò & jus prætorium. Cum enim prætor asperitatem juris civilis corrigere, & quod deest adimplere soleat §. *media autem Instit. de legit. agnat. tut.* facit hoc, & utilitate *l. 1. ff. de restit. in integ. l. 1. de his qui effud. l. 1. de exercit. act. l. 1. de tribut. l. 2. Ne quid in loco publ. & necessitate, motus l. 1. ff. de negot. gest. l. 1. Quod met. caus. l. 1. §. 1. depositi l. 1. Quæ in fraud. credit.* Inde omnes istæ actiones, quæ proficiuntur ex edicto prætoris, dicuntur utiles *l. 1. l. 2. de eo quod cert. loc.* Inde etiam id, quod necessitate introducitur, jus prætorium dicitur *d. l. 1. de negot. gest. cum similib. modo alleg.*

- 19 Modestinus itaque *in d. l. 2.* qui duas tantum partes
juris

juris civilis scripti numerat, non dissentit à Papiniano in *l. jus autem civile ff. de just. & jure* qui sex recenset. Quæ enim illa plenius persequitur, hic ad pauciora redigit. Cujat. 14. obs. 16. Videndum est aliquantò latius de his scripti juris speciebus; & primò de legibus.

CAPUT XII.

DE LEGIBUS.

SUMMARIÆ.

1. *Lex in jure accipitur dupliciter.*
2. *Lex in genere quid sit.*
3. *Hodiè jus ferendi leges competit soli Imperatori, cum consilio statuum Imperij.*
4. *Forma ferendæ legis.*
5. *Leges de quibus constituentur.*
6. *Jus interpretandi leges, competit soli Imperatori.*
7. *Leges benignius sunt interpretandæ.*
8. *Si casus lege non sit comprehensus, tunc recurrendum ad similes.*
9. *Quoties deficit actio vel exceptio, utiliter actio & exceptio locum habet.*
10. *Vitium in jure, aliud grammaticum, aliud iniquitatis.*
11. *Interpretatio legum quomodò faciendæ.*
12. *Priores leges ad posteriores declarandas sæpè trabuntur.*
13. *Posteriores leges ad priores pertinent.*
14. *Quid in legum interpretatione observandum.*
15. *Differentia legis à jure.*
16. *Effectus legum quis.*
17. *De vita & duratione legum.*
18. *Hodiè Duces & Marchiones quales sint.*

Lex

- I **L** Ex in jure accipitur dupliciter, latè & strictè. Latè acceptum vocabulum legis, omnes juris scripti, & non scripti species amplectitur. Atq; ita accepta lex, definitur à Papiniano, quod sit commune præceptum, virorum prudentium consultum, delictorum quæ sponte vel ignorantia contrahuntur coercitio, communis Reipublicæ sponsio *l. 1. b. tit.* Quæ definitio
- 2 coincidit cum illa Demosthenis: Lex est, cui omnes homines decet obedire, cum ob alia multa, tum verò maximè, eò, quod omnis lex inventum ac munus Dei est, dogma hominum prudentum, coercitio eorum quæ vel sponte, vel ignorantia delinquuntur, communis sponsio civitatis, secundum quam omnes decet vivere, qui in ea civitate sunt *l. 2. in princ. d. tit.* Strictè vero intelligitur de ista rogatione senatoriâ, quæ fiebat ad populum, undè lex constituebatur. Et ita lex, pars tantum una est juris civilis §. *lex Instit. de jure nat. gent. & civ.* Undè definitur ab Imperatore Justiniano, quod lex sit, quod populus Romanus senatorio magistratu interrogante, veluti consule, constituebat *d. §. l. lex.*
- 3 Hodiè jus ferendi leges competit soli Principi *l. si Imperialis ii. in fin. C. de legib.* Sunt autem ferendæ leges de iis quæ frequenter, non quæ rarò accidunt *l. jura 3. de legib.* Adeoq; generaliter sunt conscribendæ leges, non in singulas personas, (ne nimirum uni magis deferantur quam alteri, exclusis cæteris) *d. l. jura.* Et quamvis plurimæ constitutiones contra formam propositam in singulas personas conceptæ, quæ de singularibus causis loquantur, in Codice existent; attamen omnes generaliter sunt intelligendæ, & vim habent universalem *d. l. si Imperialis.*

Forma faciendæ legis, proponitur ab Imp. *in l. humanum 8. C. eod.* ut scilicet lex in sacro Consistorio recitetur, & Imperialis serenitatis auctoritate firmetur. 4

Veterum cum neq; leges, neq; SCta, ita scribi possunt, ut omnes casus, qui quandoq; inciderint, comprehendantur, sed sufficit ea quæ plerunq; accidunt, contineri: Ideò de his quæ primò constituuntur, aut interpretatione, aut constitutione optimi Principis certius statuendum est *l. neq; leges 10. cum l. seq. b. tit.* 5

Jus itaq; interpretandi ac supplendi leges, soli Imperatori competit *l. 1. C. de legib.* Si enim in præsentì leges condere soli Imperatori concessum est *d. l. si Imperialis,* etiam leges interpretari solo dignum Imperio esse oportet *d. l. Imperialis 11. §. cum igitur Nov. 143. in pr.* 6

Benignis autem leges interpretandæ sunt, quò voluntas (quæ tribus explicatur articulis *in l. legis virtus de legib. & l. justitia §. 1. de just. & jure*) earum conservetur *l. 18. b. tit.* Nulla enim juris ratio, aut benignitas patitur, ut quæ salubriter pro utilitate hominum introducuntur, ea nos duriorè interpretatione contra ipsorum commodum producamus ad severitatem *l. 25. b. tit. l. semper 55. de reg. jur.* 7

Si præsens casus speciali aliqua lege comprehensus non est, ad similes leges recurrendum, supplendumque id quod legi deest: & ubi eadem ratio, ibi quoq; idem jus constituendum *l. ideo 27. eod.* Exemplum est in querela inofficiosæ donationis, quæ ad similitudinem inofficiosi testamenti introducta est *l. ult. C. de inoffic. donat.* Aliud exemplum proponitur in *l. 14. §. 1. de serv. corrupto*, his verbis: De filio, filiave familias corruptis huic edicto locus non est: quia servi corrupti constitu- 8

ta hæc actio est, qui in patrimonio nostro esset: sed utilis, competit officio judicis æstimanda: quoniam interest nostra, animum liberorum nostrorum non corrumpi.

In summa; quodocunq; deficientibus verbis legis, utilis actio vel exceptio datur, dicendum est, exemplum esse propositæ modò regulæ, *vers. si præsens casus speciali aliqua lege &c.* Hinc Pomponius: Quia actionum non plenus numerus est, inquit, ideò plerumq; actiones in factum desiderantur *l. 11. de præscript. verb.* † Et quoties deficit actio vel exceptio, utilis actio vel exceptio danda est *l. 22. d. tit.*

Coeterum si vox legis ambigua est, ea potius arripienda est significatio, quæ vitio caret, quæ æquitati convenit *l. 19. eod.* Ait lex: *quæ vitio caret*, hoc est, quæ rei gerendæ aptior est *l. 67. de reg. jur.* Loquitur de vitio, non Grammatico, sed de vitio iniquitatis: quod aliàs absurdum appellatur. † Vitium enim injure significat quandam repugnantiam juris & facti. Puta, jus in se quidem bonum est, facto tamen proposito non respondet. Id enim absurdè & vitiosè allegatur, quia jus in facto positum *l. si ex plagis ff. ad L. Aquil.*

Imprimis autem, si de interpretatione legis quærat, inspiciendum est, quo jure civitas in ejusmodi casibus usæ fuit: Optima enim interpretes legum est consuetudo. Nam Imperator noster Severus rescripsit, in ambiguitatibus, quæ ex legibus proficiscuntur, consuetudinem, aut rerum perpetuò similiter judicatarum auctoritatem, vim legū obtinere debere *l. 37. & l. seqq. b. tit.*

Non etiam est novum, ut priores leges antiquæ, ad posteriores declarandas & interpretandas trahantur:

ut

ut ita leges priores in posterioribus interpretandis possint adhiberi *l. 36. cum l. seqq. eod.* Exemplum est in rei uxoriæ actione antiquâ, cujus jura Imperator Justinianus trahit ac transfert ad actionem ex stipulatu de dote novam *l. unic. §. sed etsi non ignoramus, ibi, si quid autem optimum & §. videamus igitur cum seqq. C. de rei uxor. act.*

Sed & posteriores leges ad priores pertinent, scilicet, declarandas, ac distinguendas, & supplendas *l. 28. de legib.* Ut ita posteriores leges in prioribus interpretandis sint adhibendæ, nisi contrariæ sint. Sic jura fidei commissorum, quæ tempore sunt posteriora, pertinent ad legatorum jura, tempore priora *§. sed non usque Instit. de legat.*

Quin & hoc in interpretatione legum tenendum est, ea quæ in favorem alicujus constituta sunt, adversus eum non esse interpretanda *l. quod favore 6. C. eod.* Exemplum est in *l. contra 28. in princ. ff. de pact.* Ubi pactum, quod pupillus sine tutoris auctoritate fecit, non valet; ideò nimirum, ne lædatur pupillus. Qua ratione cessante, cessat lex, & valet pactum, quamvis sine auctoritate factum. Deniq; lex utilis Reipublicæ extendenda & adjuvanda est interpretatione *l. hoc modo 26. de condit. & demonstr.* Ut & beneficia Principum quam plenissimè interpretanda *l. beneficium 3. de constit. princ. l. 2. C. de bonis vacantib.*

Coeterum cum legum constitutarum proprium sit præscribere quid agendum, quid vè fugiendum *l. leges C. eod.* Siquidem leges non medentur malis præteritis, sed futuris, quantum possunt, occurrunt *in proæm. Instit. & l. 2. C. de Justin. Cod. confirm.* † Hinc traditur differentia legis à judice. Nam judex statuit de præteritis; Lex de

futuris Cujat. *ad Nov. 22. in pr.* Potest tamen Princeps etiam pendenti negotio novam legem dare *l. 21. in fin. C. de SS. Eccl. Nov. 19. & Nov. 115. in pr.*

- 16 Effectus legum est, ut omnes obligent, tam Laicos quam Clericos, si utriq; subsint statuenti, ad scientiam, obedientiam & poenam *l. leges C. eod. tit.*

Si de tempore quærimus, quo leges incipiunt subiectos ligare, hoc jure utimur; ut ante lapsum duorum mensium, vel ejus temporis quod adjectum est, à die publicationis, quempiam non ligent *Nov. 66. §. Sancimus l. fin. ff. de decret. ab ord. fac.* Idq; adeò verum est, ut post duos menses à tempore publicationis lapsos, non possit quis ullam prætereignare ignorantiam; nisi fortè absens esset, adeoq; longè, ut verisimile sit, ad ejus noticiam legem non pervenisse *d. Nov. 66. §. Provinciarum.*

- 17 Ad legum ipsarum vitam & durationem quod attinet, ita se res habet; Quod leges sunt perpetuæ, quando jurisdictio legem ferentis perpetua est, qualis est jurisdictio populi, qui semper durat, *l. quærebatur ff. de judic.* aut jurisdictio Principis perpetui, ut sunt Reges, & similes. At quando leges ab habente temporalem jurisditionem fiunt, tum & ipsæ quoq; temporales sunt, actionesq; temporales producant *Inst. de perpet. & temporal. act. Vasq. lib. 1. illust. controvers. cap. 50.*

- 18 Cum itaq; hodie Ducum, Marchionum, aliorumq; Principum, instar præsidum, imperia sunt perpetua & hereditaria; leges quoq; ipsorum tales esse, atq; adeò pro jure civili haberi oportere, sequitur Schrad. *de feud. p. 10. sect. 4. n. 44. & seqq.*

Coeterum adversus violatores legum, competit actio ad poenam in lege vel constitutione expressam; vel

vel si expressa non est, ad poenam arbitrio iudicis vel principis infligendam *tot. tit. C. de legib. & constit. princ. c. in his rebus dist. 11.*

CAPUT XIII.

DE PLEBISCITIS.

SUMMARIUM.

1. *Origo plebisciti, & quid sit.*
2. *Differentia plebis à populo.*
3. *Plebiscita lege Horatia universum populum obligant.*
4. *Hodierna consuetudo in ferendis legibus seu condendis statutis quæ.*

DE origine plebiscitorum ante hac *cap. 11.* dictum 1
 est *ex l. 2. §. cum deinde ff. de orig. jur.* Est plebiscitum, quod plebs scivit sive constituit, plebeio magistratu interrogante §. *lex Instit. dict. tit.* Lex, tempore & ordine prior est plebiscito, & hoc, ipsa posterius *d. l. 2. §. iisdem temporibus cum plebs ff. de orig. jur.* Et quemadmodum senatorius magistratus à populo universo legem; ita magistratus plebeius, veluti Tribunus, à plebe plebiscitum rogabat *l. 1. §. 1. ff. ad L. Aquil.* † Plebs 2
 autem à populo differt, sicut membrum ab integro: *Populi* enim appellatione, universi cives significantur, hoc est, patricij, senatores, & plebs: sed *plebis* appellatione significantur, præter patricios & senatores, ceteri cives §. *plebs Instit. d. tit.* Et quidem plebiscita ab initio non universum populum, sed plebem duntaxat, à qua nimirum constituta essent, obligabant; quæ erat insignis inter leges & plebiscita differentia. † Verum cum mul- 3

tæ discordiæ nascebantur de plebiscitis, placuit tandem primum lege Horatia, & deindè lege Hortensia, ut plebiscita pro legibus observarent, ac utriusq; eadem in universum populum Romanum, etiam patres, potestas esset. Et hoc est, quod Imp. ait, non minus valere, quam leges, cæperunt §. *sed & plebiscita*, Inst. d. tit. Hinc factum, ut lex Falcidia, lex Aquilia, lex Voconia, & similes, (quæ plebiscita fuerunt) leges tamen dicerentur.

- 4 Sanè utut in Romanâ Republicâ, plebi, etiam injussu senatus, leges, ex quibus tota civitas Romana obligabatur, condere permissum erat; hodie tamen in civitatibus nostris, plebi absq; consensu senatus leges vel statuta condere minimè conceditur; nisi statuto ab universa civitate condere hoc ius permissum fuerit; vel nisi lex vel statutum postea à senatu civibus confirmata fuerit l. 2. §. *deindè cum essent ubi* Bald. ff. de orig. jur. Bart. in l. omnes populi num. 7. de just. & jure, Schneidw. in §. constat. n. 3. Instit. de jure natur. gent. & civ. Schrad. in d. §. constat. num. 3. ubi etiam tradit, quatenus senatui alicujus civitatis, non consentiente plebe, legem vel statutum condere liceat.

CAPUT XIV.

DE SENATUS CONSULTIS.

SUMMARIA.

1. SCtum quid sit.
2. SCtorum effectus.
3. Diversa Senatusconsulta recensentur, ut Vellejanum, Sillanianum, Trebellianum, Pegasianum, Orpbitianum, Carbonianum, Turpilianum.
4. Senatus cum quibus hodie conferri possit.

DE origine & causa SCti, agit Imperator in §. *Senatusconsultum* 7. *Instit. d. tit.* & Pomponius in *d. l. 2. de origine juris*. Et est Senatusconsultum, quod senatus jubet atq; constituit *d. §. 7.* Cum enim progressu temporis ita populus Romanus augeretur, ut legis faciendæ causa in unum convocari amplius non posset, necessitas ipsa curam Reipublicæ ad senatum deduxit, ipsiq; legis ferendæ potestatem tribuit *d. §. 7. & d. l. 2. §. deinde quia difficile l. non ambigitur 9. ff. de legib.* † Anti-
 qua itaq; SCta vim legis obtinent, & contra ea elicta rescripta, nullius sunt momenti; quia Senatusconsulta illa, quatenus corpori juris inserta sunt, Justinianus confirmavit, adeoq; illis etiamnum obligamur. *l. unic. C. de SCtis*. Ejusmodi † est SCtum Vellejanum, quo inter-
 cisiones mulierum infirmantur *tot. tit. ff. & C. ad SC. Vellejanum*. Item, SCtum Macedonianum, quo tollitur exactio pecuniæ filiofamilias creditæ *tot. tit. ff. & C. de SC. macedon.* Item, SCtum Sillanianum, quo cautum & sancitum, ut de servis ejus, qui domi suæ necatus erit, qui quidem sub eodem tecto fuerint, nec opem eis tulerint, nisi qui impuberes fuerint, quæstio publica habeatur, & de convictis supplicium sumatur: neve bonorum possessio petatur, hereditas adeatur, vel operiatur testamentum, antequam de familia quæstio sit habita, & supplicium sumptum fuerit *ff. de SCto Sillajano & Claudiano*. Item, SCtum Trebellianum; quo cautum, ut absq; metu litium heres adiret hereditatem, translatis actionibus in fideicommissarium *l. 1. §. 1. ff. ad Trebell. §. restituta autem versic. & Neronis Instit. eod.* Sed quia heres sæpissimè hereditatem adire recusabat, introductum est SCtum Pegasianum, quod

quod fuit de quarta deducenda, si plus quam dodran-
tem, aut totam hereditatem restituere heres gravaretur
interpositis tamen stipulationibus, de oneribus priorata
subeundis. Sublatis SCti Pegaliani captionibus, omnis
vis & autoritas ejus à Justiniano in SC. Trebellianum
translata est §. *sed quia stipulationes Instit. de fideicom. be-
rad.* Est item SCtum Tertullianum, quo sancitum, ut
mater jus trium liberorum, ingenua, libertina quatuor
habens, ad liberorum successionem admitteretur §. 2.
Instit. de SC. Tertulliano. Item, SCtum Orphitianum, quo
cautum, ut matri succederet tam filius quam filia *in pr.*
Instit. de SC. Orphit. Item, SC. Libonianum, ex quo ac-
cusatio nascitur, si quis in alieno testamento heredita-
tem, legatum, vel fideicommissum, per se, vel per alium,
sibi, vel ei, in cujus potestate est, vel ei, quem in pote-
state habet, dictante licet testatore, commodi sui causa
adscripserit *l. 1. §. 7. & 8. l. 5. 6. §. ult. l. 10. l. 11. cum seqq. C.*
de his qui adscript. Item, SC Turpilianum, quod institu-
tum, ut accusatorum temeritas coerceretur: publicè si-
quidem interest, ne calumniatores impunè evadant si
falsò accusent; item, ne accusatio intermittatur, si vè
vera sit, ut delicta puniantur, si vè falsa, ut accusatores
pœna afficiantur *tot. tit. ff. ad SC. Turpill. & de abolit.*
crim.

- 4 Hodiè ejusmodi senatum propriè non habemus,
nisi velimus eum conferre cum hodierno senatu Impe-
rij. ex Electoribus, Principibus, & Civitatibus Imperij
collecto, den Reichständen. Sed in posterum SCta fieri
vetat Novella Leonis 78. senatus nimirum po-
testate in Principem trans-
lata.

CAPUT XV.

De Constitutionibus Principum,
ubi simul de privilegiis.

SUMMARIA.

1. *Constitutio principum quid sit.*
2. *Constitutiones aliæ speciales, aliæ generales.*
3. *Constitutionum generalium tres species; Item, de epistolâ.*
4. *De decreto.*
5. *De edicto.*
6. *Mandata principum quid sint.*
7. *Sanctio pragmatica quid sit.*
8. *Undè dicatur.*
9. *Constitutionis verbum propriè accipitur de Principum re-
scriptis; & quid Canon sit in jure Pontificio.*
10. *Constitutiones speciales quæ.*
11. *Privilegium dandi jus, quibus competat.*
12. *Privilegij definitio.*
13. *Privilegiorum species tres, quæ definiuntur.*
14. *Privilegiorum finis.*

Constitutio Principis est, quicquid Principi pla-
cuit, ut legis habeat vigorem §. *sed & quod Principi*
Instit. de jure nat. gent. & civ. l. 1. in pr. §. 1. b. tit.

Sunt autem constitutiones Principum duplices, ge-
nerales & speciales. Generales sunt, quæ procul dubio
omnes Romano Imperio subiectos tenent d. §. *sed &*
quod l. 3. C. eod. Et harum tres constituit species Impe-
rator; Epistolam, Decretum, Edictum d. §. *sed & quod*
l. 1. ff. eod.

3 Prima constitutionis species per *Epistolam* sive rescriptum est, quando Princeps, tum privatim à partibus, tum publicè à iudicibus & magistratibus consultus, vel subscribit precibus supplicantium privatorum, vel magistratibus, consulentibusq; rescribit, quid pro jure servari velit; undè Rescripta dicuntur §. 1. verb. *subscriptione Instit. Quib. mod. non est permiss. fac. testam. l. 7. ff. ad L. Rhod. de jact. l. sed addes 24. §. ult. ff. locati l. Divi 17. de jure patron. l. 1. de testib.*

4 Altera species est per *decretum*, quod Princeps cognoscens de negotiorum meritis statuit in causa proposita inter litigatores *l. 3. de his quæ in testam. del. l. Æmilius 39. de minorib. l. ult. de hered. Institut.* Solebant enim boni Principes, quatenus præ occupationibus ullo modo possent, præsidere judiciis, causasq; plena ac solenni cognitione per sententiam definire, quæ in similibus speciebus quoq; jus faciebat *l. fin. C. de legib.*

5 Tertia constitutionis species est *Edictum*, quando Princeps motu proprio aliquid jubet, aut prohibet, ad honestatem & utilitatem subditorum omnium Theoph. *ad d. §. sed & quod Principi l. 3. C. de legib.* Atq; hoc Imperij proceribus prius proponi, & cum eorum consensu promulgari debet, ad id, ut perpetui juris vim habeat, omnesq; teneat *l. humanum 8. C. de legib.*

6 Et his ferè modis fiebant olim constitutiones. Fiebant tamen interdum etiam mandatis *tot. tit. ff. de mandatis*, quæ sunt præcepta & monita, quæ à Principe dantur certis personis Cujat. *in paratt. C. de mandatis.* Itemq; Orationibus, quæ à Candidatis jussu Imperatorum in senatu recitabantur, ad persuadendum senatui, ut ipse, quod vellent, firmaret: hæ Orationes modò etiam

etiam SCta dicebantur *l. pen. ff. ad SC. Tertyll. & Orsit. Cujat. ad l. 8. de transact.*

Ad Constitutiones Principum pertinet etiam *San-* 7
ctio, in Comitibus, vel Auditorio Principis, super negotio
 aliquo controverso, cum causæ cognitione, de consilio
 Procerum & Sapientum facta ac promulgata: quæ ad
 differentiam aliarum Sanctionum, dici solet *pragmatica*
Sanctio, sive pragmatica lex *l. fin. & in Rubr. C. de divers.*
rescript. l. lege pragmatica C. de domest. & protect. lib. 12. c. per-
venit ibi gl. distinct. 101. † Indè deducto verbo, quod pra- 8
 gmaticis, sive viris rerum forensium peritis, in consiliū
 adhibitis, interponatur: *πράγμα* namq; dicitur causa:
 indè pragmatici, hoc est, causidici *l. universa §. 1. C. de div.*
rescript. & pragmat. sanct. ubi Gothof. ad Rubr. Ejusmo-
 di pragmatica sanctio, est Carolina Constitutio, ut fra-
 trum filij diversi numeri, soli si sint, in capita succedant.

Ex prædictis igitur patet, constitutionis verbum 9
 propriè & ferè semper de Principum & Imperatorum
 rescriptis accipi *l. 1. & tot. tit. ff. de constit. princ. l. pretor 3.*
§. Divus 5. ff. de sepul. viol. Sed uti Imperatores, ita quoq;
 Pontifices sua rescripta hoc verbo Constitutionis insi-
 gnire audent *c. constitutio dist. 2.* Estque Canon in jure,
 Pontificio propriè constitutio Concilij universalis;
 quamvis largiori significatione, de quavis Constitu-
 tione vel regula Canonizata hodiè accipiatur. Sic *de-*
cretum dicitur Constitutio Pontificis, motu proprio
 cum Cardinalium consilio facta & promulgata. Item,
Decretales epistole, quæ sunt constitutiones, vel potius
 rescripta ad preces alicujus data & emanata Decius &
 Ripa *ad Rubr. de constitutionibus princ.*

Constitutiones Principum speciales sunt, quæ de 10

singularibus personis, causis & rebus constituuntur, ac quandoq; jus singulare *l. jus singulare 16. de legib.* aliquando constitutio personalis *l. 1. de const. Princ.* interdum beneficium *l. 3. eod.* communiter privilegium *l. privilegium 166. de reg. jur. c. privilegia dist. 3.* dicuntur.

II Quamvis autem privilegium propriè sit concessio Principis supremi, hoc est, Imperatoris ac Regis: nihilominus tamen etiam verum est, aliis quibusdam superioribus ac dominis, privilegij dandi jus competere, subditis præsertim suis. Sic enim privilegia concedit Episcopus *c. fin. Ext. de his quæ fiunt à maj. c. 2. de maj. & obed. c. ut animarum de constit. in 6.* Senatus *l. non ambigitur 9. de legib. c. fin. de offic. de leg.* Itemq; civitas *l. Antiochensum 37. de privileg. cred. l. lucius 21. §. fin. ff. ad municip.* Guido Papæ *quæst. 394.*

12 Definitur propriè *privilegium*, quod sit jus singulare, contra jus commune, seu civilium ordinationum tenorem, propter aliquam naturalis æquitatis rationem, certâ constituentium auctoritate introductum, *d. c. privilegia dist. 3. c. Abbate 25. de verb. sign.* Oldendorp. *in tract. de jure singulari cap. 1.*

13 Privilegiorum species sunt tres: Sunt enim alia personalia, alia corporalia, alia realia. Personalia, subdividuntur in privilegia communia, & singularia.

Privilegia *personalia communia* sunt, quæ pluribus, ac certæ alicujus ætati, vel conditioni hominum tribuuntur, ut absentibus, advocatis, clericis, creditoribus, Doctoribus, Professoribus, Studiosis & similibus.

Privilegia *personalia singularia* sunt, quæ uni certæ personæ conceduntur, veluti, cum Imperator concedit mercatori alicui obærato, ne intra certum tempus satisfacere

facere creditoribus suis cogatur *l. unic. C. qui bonis cedere l. quoties 2. C. de precib. Imp.*

Privilegia *corporalia* sunt, corporibus quibusdam & universitatibus concessa, veluti, Academiis, Civitatibus, Collegiis, Ecclesiis, fisco & monasteriis.

Privilegia *realia* sunt, ut rerum Ecclesiasticarum, piarum causarum, & similia, quæ cum personæ seu corpori cohæreant, iis cognitis, ultrò sequitur realium cognitio.

Finis privilegiorum est, ut imbecillitati, vel præstantiæ, vel etiam justæ omissioni & negligentiae succurratur: item, ut virtutes & merita præmio aliquo remunerentur *l. 26. de testam. milit. l. 58. C. de decurionib. c. ita nos 2. quest. 2.*

CAPUT XVI.

De magistratuum edictis.

SUMMARIUM.

1. Magistratuum edicta quid sint.
2. Juris civilis differentia à jure prætorio.
3. Juris civilis species est, jus Prætorium: quod etiam vocatur *edilium edictum* num. 4. & 5.

ALia species juris scripti, sunt magistratuum edicta, puta, Prætorum, Proconsulum, Præsidum, & similia *d. §. constat*. Nec moveat quem, quod Papinianus Prætorum edicta nominatim à jure civili distinguat *l. jus autem ff. de just. & jure*. † Papinianus namq; jus civile restrictius accipit, & jus Prætorium definit, quod adjuvandi, vel supplendi, vel corrigendi juris civilis gratia introductum est. Quo significatu, jus

Prætorium fanè diversum est à jure civili: quippè, quod aliud sit jus interpretans, aliud jus interpretatum. Ac fanè generaliore significatione, juris civilis scripti species est † jus Prætorium. Dicitur Prætor, quod iuridicundo præest. Et quia Ædilis Curulis etiam comprobavit aut constituit edictum, exindè vocatur Ædilitium † edictum. Vocatur Ædilis ex eo, quod curam ædium gerebat. Curulis appellatur, quod curru sellæ insidens vehebatur. Utrumq; autem jus, honorarium appellatur §. *Prætorum Instit. d. loc. l. 7. §. 1. & l. seqq. ff. de just. & jure.* At jus ædilitium non propriè jus Prætorium est Cujat. *ad l. 5. de verb. obligat.* Pet. Faber in *l. nec ex Prætorio 27. de reg. jur.* † Verum cum eadem de re edicere possit, de quo edicit ædilis, indè fit, ut sub jure Prætorio contineatur quoq; jus ædilitium §. *Prætorias Instit. de divis. stulcat. & l. 5. §. Prætorias ff. de verb. obligat.* Cujat. 8. obs. 38.

CAPUT XVII.

De responsis prudentum.

SUMMARIA.

1. *Prudentes quinam sint.*
2. *Responsa prudentum initio fuerunt jus non scriptum, sed postmodum aliter factum.*
3. *Responsorum verbo quæ contineantur.*
4. *Libri Pandectarum undè compositi: Codex est ex constitutionibus Principum num. 5.*
5. *Hodiè qualiter auctoritatem habeant Jcutorum scripta.*
6. *Judex debet judicare secundum leges.*

ULTIMAM partem juris scripti, responsa prudentum constituunt §. *responsa Instit. d. loc.* Prudentes sunt Jureconsulti

consulti. Horum responsa in juris scripti, & non scri-
 pti disceptatione, interpretatione, definitione, deci-
 sione & auctoritate, itemq; in formularum & cautio-
 num conceptione consistunt:† & initio quidem fuerunt 2
 jus non scriptum *d. l. 2. §. his legibus §. de orig. jur.* sed dein-
 de Jurisconsultis concessum est, Cæsarum auctoritate,
 jura ordinare & condere; unde juris conditores appel-
 lantur *l. nulla C. de procurat. l. si furiosi C. de nupt. l. 1. C. de*
nupt. l. 1. C. de comm. servo manum. atque tùm scripto re-
 sponsa illorum sunt comprehensa, & juris scripti pars
 facta *d. §. constat.* † Responsorum verbo non tantum 3
 continentur ea, quæ consulentibus respondebant, quæ
 hodiè consilia vocantur, sed quælibet JCtorum scripta
 & commentaria, quorum varij extant tituli in indice,
 Pandectarum, & in inscriptionibus legum in Pandectis.
 Quippè, quod libri † Pandectarum ex responsis pru- 4
 dentum sive JCtorum compositi sunt; ut ex Constitu-
 tionibus † Principum Codex confectus est. Quamvis 5
 autem JCtorum omnium scripta eandem auctoritatem
 olim non habuerint, sed si quæ dissensio esset inter illos,
 & numerus utrinq; æqualis, prævalebat sententia ejus
 partis, in qua esset Papinianus *l. unica C. Theodos. de respon-*
sis prudentum. Hodiè tamen eorum † scripta, parem au- 6
 thoritatem habent, cum Justinianus ea sua esse voluerit
l. 1. vers. sed neq; C. de vet. jure enucl. Auctoritas igitur &
 vis hujus juris ea est, ut non liceat judici à responsis
 prudentum recedere *d. §. responsa & in pr. Instit. tit. de of-*
ficio judicis, ubi ait Theophilus, Judicem imprimis ob-
 servare debere, ne aliter judicet, quam legibus, aut con-
 stitutionibus, aut legislatione prudentum prodi-
 tum est. Hucusq; de juris scripti
 speciebus.

De jure non scripto, sive
consuetudine.

S U M M A R I A.

1. *Consuetudo quid sit.*
2. *Consuetudo duplex.*
3. *Causa efficiens consuetudinis.*
4. *Consentire quinam possint.*
5. *Causa materialis consuetudinis quæ.*
6. *Quenam consuetudo non valeat.*
7. *Requisita consuetudinis.*
8. *Qualia facta ad consuetudinem requirantur.*
9. *Quot & quales actus requirantur ad consuetudinem introducendam.*
10. *Consuetudinis præter legem potestas.*
11. *Consuetudo si legi contraria sit, quid dicendum.*
12. *Matatio bonæ legis vel consuetudinis non præsumitur, sed probanda est.*

¹ **U**T autem olim non tantum quod populus expresso sanxerat consensu pro jure valebat, sed & quod tacito usu receperat, §. *ex non scripto* Institut. d. tit. Ita etiam hodiè, si quid diuturnâ consuetudine cives comprobent, adhuc legis auctoritatem obtinet l. *de quibus* 32. de legib. Definit Imperator *Consuetudinem*, per jus, quod usus approbavit; hoc est, quod tacito populi consensu receptum est d. §. *ex non scripto*. Consuetudo enim est jus non scriptum; ac non minus species juris, quam jus scriptum d. l. *de quibus* & c. *consuetudo* dist. 1. Quod si itaq; Princeps subditis in oppido aliquo usum omnium
jurium

jurium quæ ibi vigent, per speciale privilegium concederent, de consuetudinibus quoq; ibidem exstantibus accipi debet, Rauchb. *lib. 1. quæst. juris 36. per tot.*

Consuetudo (æquè uti lex) alia est *generalis*, alia *specialis*. Illa est, quæ universaliter consensu omnium est approbata, & omnes stringit. Specialis hæc sive particularis, est illa, quæ homines alicujus loci astringit Wesenbec. *in parat. ff. de legib. num. 9.*

Causa efficiens consuetudinis & proxima, est consensus populi. Nisi enim consensus interveniat, non potest censeretur jus, *d. §. ex non scripto.* nam diuturni mores consensu utentium comprobati legem imitantur *d. l. de quibus vers. nam cum ipse.*

Possunt consentire, qui & statuendi facultatem habent; argumento ducto ab expresse ad tacitum *l. omnes populi ff. de just. & jure d. l. de quibus, vers. nam quid interest l. ult. ibi, & quod officiis, curiis, civitatibus, principibus, vel collegiis C. Quæ sit longa consuet. l. 1. ibi, quibus autem permisum est corpus habere collegij, societatis, sive cujusq; aliterius eorum nomine ff. Quod cujusq; univ. nom.* Qui verò facultatem non habent statuendi, vel consuetudinis introducendæ; iis solent confirmari à majoribus magistratibus, vel etiam ab ipso Cæsare Oldendorp. *ad d. l. de quibus ff. de legib.*

Causa materialis, circa quam versatur consuetudo, sunt res possibiles atq; honestæ. Turpium enim ac impossibile nullum est obligatio, adeoq; nec ullum jus aut consuetudo *l. impossibile 19. de reg. jur. l. generaliter 28. de verb. oblig.* Quare laudabiliter ajunt, consuetudinem oportere esse rationabilem *l. quod non ratione 39. de legib.*

- 6 Generaliter tamen non valet consuetudo *contra* jus divinum & naturale; adeoq; consuetudo, cum ratione, id est, regula honestatis & naturæ, & cum bono publico, pugnare non debet. Quin & si ad honestam hominum utilitatem non deserviat, potius corruptela censetur *c. crimina de elect. & c. fin. de consuet.* Non audiendus itaq; est, si quis existimet, consuetudinem sine ratione esse posse Bald. *d. l. de quibus.* Quod enim non ratione introductum, sed errore primum, deinde consuetudine obtentum est, in alijs similibus non obtinet *l. quod non ratione 39. de legib.* Et ea demum propriè dicitur, & est consuetudo, quæ cum lege scripta parem habet auctoritatem definiendi, interpretandi. Juris enim, non facti, significatio inspicitur *arg. l. 1. C. Ne uxor pro marito l. stipulatio ista habere §. hi qui sunt. in fin. de verb. obligat.*
- 7 Coëterum ad consuetudinem, præterquam quod ea cum justiciæ regulis & ratione, cum jus sit, convenire debeat, requiruntur adhuc, tum actuum frequentia, tum diuturnum tempus §. *ex non scripto ubi Interpp. Instit. d. tit.* Ex actuum frequentia, usu & moribus, colligitur consensus populi: quem causam esse proximam consuetudinis, superius diximus. Adeoq; non sufficit, si dicatur populi consensum adesse: sed actus sive exempla consensum illum confirmantia requiruntur *l. 1. ibi probatis bis, que in oppido frequenter C. Que sit longa consuet.* Neque omne consuetum, sive quod sæpius factum, id etiam consuetudinis est; hoc enim esset exemplis judicare *cont. l. nemo C. de sentent. & interlocut. judic.*
- 8 Sed si quid factum est in eum finem, ut progressu temporis pro jure observaretur, idq; populus non oppugnet, ex eo tacitus populi consensus inducitur, & legis

legis naturam induit *c. consuetudo dist. 1.* alias multa fiunt, non perpetuandi, sed alia causa. Animus itaq; debet esse, ut usus vigorem habeat. Et cum tali consensu, oportet etiam concurrere facta sive exempla, & tempus legitimum *d. §. ex non scripto, ubi Interpp.*

Quot actus ad introducendam consuetudinem requirantur, pleriq; Dd. arbitrio iudicis committunt Menoch. *de arbit. jud. quest. casu 81.* quod tamen arbitrium etiam in duobus, ut maximè si notorij sunt, subsistere volunt Dd. Bart. *in d. l. de quibus num. 12. & ibi Jason. n. 85.* ideò quod pluralis numerus duobus sit contentus *l. ubi numerus ff. de testib. l. hæc adjectio 192. de verb. sign.* Sed actibus voluntariis consuetudinem contra jus non introduci, nisi in contradictorio iudicio duabus ad minimum sententiis asserta & firmata sit, expressè docet. Accursius *in d. §. ex non scripto & in d. l. de quibus*, cui meritò assentiendum est. Sic namq; Ictus Ulpianus ad hanc quæstionem, de consuetudine quæ vincat legem & abroget, disertè scribit; illud primò explorandum esse, an etiam consuetudo contradicto iudicio firmata sit *l. cum de consuetudine 34. de legib.* non quod iudicium auctoritatem aliquam adjiciat consuetudini; sed ut ex publico iudicii testimonio constet, existare talem consuetudinem. Hoc igitur explorandum tradit Ulpianus: an etiam aliquando inter duos, quorum alter consuetudinem allegaret, alter verò contradiceret; iudicatum sit secundum assertam consuetudinem Oldendorp. *ad d. l. eum de consuetudine.*

Quod autem pleriq; communioribus Interpretum placitis receptum esse scribunt, consuetudinem non tantum rebus iudicatis, sed & aliis extrajudicialibus

actibus rectè introduci & probari Costal. *ad d. l. de quibus n. 11. Panorm. in c. fin. n. 16. Ext. de consuet. id eò tantum pertinere intelligendum est, quod inter cetera ad consuetudinem introducendam, actus etiam extrajudiciales crebros & frequentes intervenire necesse sit d. l. de consuetudine D. Cothm. resp. 34. n. 66. & seqq. vol. 2. & ad tit. 14. Cod. num. 230. & seqq.* Nisi enim diceremus, consuetudinem crebris actibus & frequenti exercitio introduci & recipi, futurum esset, ut consuetudo nunquam introduceretur: quippe quod consuetudo recepta sit, non possit per sententiam affirmari & declarari, nisi actibus aliquot probatis. At ut consuetudo non tantum inter aliquos observetur, sed & ut contra juris communis dispositionem jus singulare & exorbitans introducat, omninò necesse est, judicalem intervenire auctoritatem, qua consuetudinem ita esse asseratur & firmetur populo assentiente, vel non contradicente *d. l. cum de consuetudine Cothm. d. resp. 48. num. 66. & seqq. ubi plures allegat.*

IO Quod si consuetudo est præter legem, tunc eadem est potestas ejus quæ legis. Sic namq; Julianus; De quibus causis, ait, scriptis legibus non utimur, id custodiri oportet, quod moribus & consuetudine inductum est *d. l. de quibus 32.*

II Sed quid si consuetudo sit legi contraria? Sanè lex quæ ex naturalibus negotiis ducta & descripta, pia, æqua, & utilis est, contraria consuetudine nullo modo abrogari potest *l. 2. C. Quæ sit longa consuet.* alioquin humana plerumq; incerta observatio superaret certum divinæ rationis judicium: quod absurdissimè foret Oldendorp. *in d. l. de quibus.* Verum si sit consuetudo, quam
major

COLLATIO JURIS DIVINI CUM CIVILI. 101
major ratio suaverit *l. 1. C. d. tit.* quamq; publica utilitas
introduxerit, tacitusq; & inveteratus omnium consensus
receperit & probaverit *d. l. de quibus rerumq;* perpetuò
judicatarum authoritas firmaverit *d. l. 1. Et arg. l. nam
Imperator 38. de legib.* certè illa, legem, cujus ratio tan-
ta non est, quæq; minus Reip. nunc confert, & parum
utilis, jure abrogat *d. l. de quibus D. Cothm. d. tit. 14. n. 227.*
Non tamen in dubio præsumitur mutatio bonæ legis,
vel consuetudinis, nisi legitimè probetur *c. 1. de consti-
tutionib. in 6.*

C A P U T XIX.

Continens leges divinæ tabulæ decem
Præceptorum; collatas cum jure
Romano.

S U M M A R I A.

1. *Jus civile ex decalogo deducitur, adeoq; leges civiles circa
decalogum versantur, ejusq; executio sunt.*
2. *Lex à Deo data, sive decalogus, complectitur tum religio-
sam vitam, tum disciplinam civilem; illa respicit cul-
tum Dei, hæc vero charitatem proximi Et n. 2.*
4. *Summa tabulæ primæ Et secundæ Et n. 5.*
6. *Tria priora præcepta juris pertinent ad Deum, reliqua se-
ptem ad proximum.*
7. *Primum Et maximum Præceptum quid sit.*
8. *Ethnici an Et quatenus voluntatem Dei in lege Dei pate-
factam noverint Et n. 9. Et 10.*
11. *Nulla gens tam fera est, quæ non sciat Deum habendum esse.*
12. *Religio erga Deum est juris gentium.*
13. *Pœna dignus est, qui dubitat, utrum Deus honorandus sit.*

14. Religio illa sincerior est, qua est de redemptionis &c. mysteriis.
15. Secundi praecepti sententia.
16. Jurare an & quatenus liceat & n. 17. & n. 18.
19. Juramenti formula qualis concipienda sit.
20. Juramentum estimandum non intentione ejus cui juratur, sed ejus qui jurat.
21. Jurare non licet per virginem Mariam, itemq; per sanctos angelos.
22. Si quis non facit, quod juravit, ille pejerat.
23. Perjuriorum puniendorum causa sunt poenae constitutae, & quales ea de jure Romano n. 24. 25. & 26.
27. Religioni standum est.
28. Sabbathum quo fine à Deo institutum: & quid sit Sabbathum & n. 29.
30. Ferie in jure sunt dies sanctificationibus destinati.
31. Sanctificare verbum quid complectatur.
32. Sabbathi observantiam Impp. severè praeceperunt; ejus violati poena & n. 33. 34. 35.
36. Sabbathum non violatur, quando succurritur necessitati proximi: nam proprium Sabbathi opus est, consulere salutis propriae, & aliorum n. 37.
38. Honorare patrem & matrem, quid sit: & cur Deus utrumque honorandum praecepiat n. 39. & scriptura semper utrumq; parentem conjungat n. 40.
41. Patris matrisve appellatione qui contineantur: ejus appellatio est latissima, quod declaratur n. 42.
43. Ex quarto praecepto promanarunt & placent Deo omnes gradus magistratuum, & Imperia publica & privata.
44. Honorandos esse parentes, etiam leges civiles praeipiunt: item, parentes esse alimentandos à liberis num. 45. & 46. & 47.
48. Pa-

48. Parentum officium est, castigare liberos immorigeros, tam de jure civili, quam divino & n. 49.
50. In militibus etiā pietatis ratio in parentes constare debet.
51. Parentes percutiens, pœna mortis est afficiendus: de pœna parricidij n. 52.
53. Senes sunt honorandi: itemq; magistratus & Principes n. 54.
55. De promissione quam Deus quarto præcepto adnectit: & an obsequentes semper sint diuturnioris vitæ num. 56.
- Immorigeros liberos punit Deus n. 57.
58. Quintum præceptum, solos homines non occidendos respicit: & quæ sit ejus sententia n. 59. Ex hac lege conceditur defensio magistratui, & puniendi potestas n. 60.
61. Talionis pœnam adhuc bodiè observari, esset utile.
62. Dominis olim licuit servos occidere, sed jus divinum prohibet, itemq; jus civile.
63. Sed castigare licet n. 65.
64. Marito licuit uxorem adulteram interficere.
66. Magistris & præceptoribus licet discipulos castigare.
67. Patri conceditur castigatio liberorum, saltem in iis quæ ad domesticam disciplinam pertinent: non autem quæ pertinent ad publicam correctionem n. 68.
69. De pœna homicidij & n. 70.
71. De homicidarum asyis, scilicet qui involuntariè cadem faciunt, non de iis qui voluntariè occidunt num. 72. & seqq.
74. De statutis Imperatorum.
75. De pœna homicidij à quadrupede facti.
76. Machari quid sit: prohibentur tam mares quàm fœminæ: ratio n. 78. 79. magis tamen à maritis n. 80.
81. Milites etiam non debent machari: quia Deus etiam militum Deus est n. 82.

83. *Adulterij pœna spiritalis: & corporalis n. 84. ex L. XII. tabb. n. 85. & L. Julia num. 86. ex Constitutione Justiniani num. 87.*
89. *Si quis coierit cum sponsa alterius, quæ pœna de jure divino: & quæ de jure Romano n. 90.*
91. *Præceptum septimum quod prohibet furari, habet æquitatem & divinam & naturalem. Ex hoc præcepto ostenditur, rerum omnium communionem pugnare cum natura n. 92. statuitur legitima rerum distinctio n. 93. approbantur omnes contractuum formula num. 94. an pertineat etiam ad eos, qui ex necessitate furantur n. 95. illi enim non excusantur n. 96. pertinet etiam ad milites, namq; neq; illi furari debent n. 98. & 99.*
100. *Milites debent certesse de causa belli.*
101. *De pœna furti & n. 102.*
103. *Falsum testimonium dicere prohibetur præcepto octavo, & quid hoc sit dicere num. 104. utilitas hujus præcepti & n. 106.*
107. *Advocati non debent mentiri.*
108. *De pœna mendacij.*
109. *Concupiscentia prohibetur nono & decimo præcepto.*
110. *Circa posteriora duo præcepta cessant omnes leges civiles: ratio num. 111.*
111. *Discrimen inter Dei & hominum legem.*
112. *Posterioribus præceptis duobus, cõfirmatur œconomica vita.*
113. *Summa totius legis divine duplex: dilectio Dei, & proximi: quæ tamen inter se differunt n. 114.*
115. *Pœna & promissio Dei de decem præceptis.*
116. *Respublica constat pœna & pramio.*
117. *Filius an debeat portare iniquitatem patris? ubi, an alter pro alterius peccato puniatur n. 118. & 119. de crimine lesa majestatis n. 120.*

Hucusq; de juris principiis, deductis ex certis & indubitatis principiis: sed quia juris civilis doctrina, quæ legis divinæ pars, ex Dei Præceptis, † propriis digitis tabulæ lapideæ inscriptis, etiam desumpta est, adeoq; leges nostræ circa decalogum versantur, videndum deinceps hoc loco breviter, quomodo leges Romanæ cum divinis sæpè conspirent & conveniant.

Decalogus autem sive lex illa à Deo data, duo præcipue capita complectitur; vitam † religiosam, & disciplinam civilem. Quorum ratio duobus jussis est comprehensa, † cultu Dei, & charitate proximi. Undè illud *Matth. 22. vers. 37.* Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo (quæ est summa † Tabulæ primæ) & proximum tuum sicut teipsum (quæ est summa Tabulæ † secundæ.) Ea verò dilatata, ad decem numero pervenerunt: quorum tria † priora, pertinent ad Deum, reliqua septem, ad proximum, sive ad homines: qui numerus septenarius incipit ab honore parentum *Osander ad cap. 5. Deuteronomij lit. b.*

Primum itaq; decalogi præceptum, vetat alienos Deos haberi *Deuteron. 6. & 10.* Quæ lex naturæ, prima, omniumq; maxima est, *Matth. 22. vers. 39.* ubi dicitur maximum † & primum mandatum; puta, ratione obiecti, scilicet Dei, qui & Optimus Maximus. Lex illa est omnibus naturæ consentanea. Nam & gentes sive Ethnici † voluntatem Dei in lege seu decalogo patefactam aliqua ex parte noverunt & intellexerunt. Quæ tamen noticia † naturalis de Deo, ejusq; operibus, discernenda est ab iis capitibus, quæ solius fidei Christianæ obiecta sunt: ut de Sacrosancta Trinitate, de

- Christo, redemptore generis humani, omniaq; Evangelij mysteria: Hæc enim non ex principiis naturæ notis, sed ex sola patefactione divinæ vocis petenda sunt *Rom. 16. n. 16. Coloss. 1.* De secundæ tabulæ Decalogi operibus, inquit Apostolus Paulus *Roman. 2. vers. 14.* quod
- 10** gentes naturaliter ea, quæ † legis sunt, faciant imbutæ noticia naturali de discrimine honestorum & turpium, & scientes regulam: Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Cicero *lib. de legib.* inquit: De ipsiis quidem
- 11** hominibus, nulla gens est, neq; tam mansueta, † nequæ tam fera, quæ non (etiamsi ignoret qualem habere Deum deceat) tamen Deum habendum sciat. Et inde sumpta sunt omnia, quæ in XII. tabulis dicuntur. Lex XII. tabb. ita habet: *Ad Divos adeunto castè: pietatem adhibento: opes admovento: Qui secus faxit, Deus ipse vindex erit.* Valde igitur ad rem Pomponius, inter exempla juris naturalis (nam sic ibi intelligi debet jus gentium)
- 12** refert religionem † erga Deum *l. 2. ff. de just. & jure.* Omnes namque, modo sint sanæ mentis, communi fatentur consensu, Deum religiosè colendum esse: & Deum existere æternum, commune judicium est, cunctorum de gentium ratione, ut Boetius ait *lib. 5. de consol. philos. prof. 6.* Ac propterea castigatione † & pœnâ dignos eos, qui, utrum Deus honorandus sit? dubitare videatur, judicat Aristoteles *lib. 1. Topic. cap. 9.* Sed itidem hæc religio discernenda † est, à religione & pietate illa sinceriore, quæ est de redemptionis, justificationis sanctificationis mysterijs, (uti quoq; de Prophetarum intellectu occultiori *2. Petr. 1. vers. 20.*) temporibus secularibus tacitâ, omniq; absconditâ carni, quæ à Spiritu S. per prædicatum & auditum verbum Dei descendit,
- & sa-

& sapientiæ humanæ scandalum existit *Matth. 16. vers. 17. Rom. 10. v. 14. & 1. Corintb. 1. v. 23.* Coeterum ad hoc primum decalogi præceptum pertinet, quicquid *de justitia & legibus ad cultum Dei pertinentibus*, in libris nostris juris perscriptum reperitur.

Alterum præceptum est; Non assumes nomen Dei in vanum *Deut. 5. & Levit. 19.* Uti Deus in primo præcepto ostendit, quales esse motus cordis debeant: ita in secundo præcepto monet, qualis esse nostra oratio debeat. Vult enim Deus † nasci orationem ex piis motibus cordis, videlicet, ex verâ agnitione Dei, timore, Dei, fide, dilectione &c. Item, ne per sacrum ejus nomen proximo nostro malè imprecemur; ne juremus in vanum; ne fallamus sub testimonio Dei; ne magicam exerceamus, sed nomen ejus glorificemus, & in omnibus rebus invocemus. Huc respiciunt leges omnes *Digest. & Cod. de jurejurando, & de perjurijis.* 15

Rectè scribit Augustinus *Epist. 89. ad Hilarium circ. fin.* Non prohiberi nos omninò † jurare, à Christo: sed tantum superfluè jurare, vel obliquè: quia his modis Deo fit injuria, & ejus majestas spernitur. *Superfluè jurat*, qui affirmationi & negationi addit Dei nomen, & juramentum non necessarium: & sine quo partes agentes poterant esse contentæ. *Obliquè jurat*, qui non quidem ipsius Dei nomen, sed tamen creaturas illius veluti testes assumit, & plerumque, ubi nec opus est, nec decet. Licet † ergò jurare, ubi necessitas rei magnæ postulat, & tunc præcipitur ab ipso Domino *Deut. 6. v. 13. & 10. v. 20.* quin dominus ipse juravit, *Exod. 17. v. 16. Psalm. 132. v. 11. Heb. 6. v. 17. Psal. 116.* Sic & Paulus Deum testem invocatur, *2. Corintb. 1. v. 23. Roman. 1. v. 19.* Et privatis hominibus 17

18 conceditur juramentum à magistratu, quando † veritatis cognoscendæ quilibet alius modus deficit, *Hebr. 6. v. 16.* quo lites finiantur *l. 2. de jurejur. cum seqq.* & tuti inter se vivant mortales: majoris alicujus potestatis & numinis metu: Juramentum ergò hujuscemodi, malum non est Lambert. Danæus *lib. 2. Ethices Christ. cap. 9.*

Sed non omnis verborum jurisjurandi conceptio
 19 licita & honesta est, per quam Dei fit † mentio: sed formula juramenti modestissimè est concipienda, Dei nomine & appellatione quam reverentissimè interposita, aut additis verbis: *Sic me Deus juret: sic mihi addat: sic faciat Dominus:* ut sæpissimè in veteri testamento. Ac illud in ipsa jurisjurandi forma notandum, juramentum ex voluntate & intentione jurantis, non autem ejus cui
 20 juratur, esse æstimandum † & interpretandum *c. humanè nè 22. quest. 5. & c. juramenti ibid.* Sanè apud Christianos jam dudum receptum est, ut juretur per Deum & Sancta Evangelia, seu per verbum Dei, tactis Evangelijs; quod etiam tempore Justiniani in rebus majoris momenti usurpatum fuisse, declarat formula jurisjurandi præscripta à Justiniano *Nov. 8.* Quod verò Imperator
 21 ibidem jubet jurare *per sanctam gloriosam † Dei genitricem, & semper virginem Mariam, itemq; per Sanctos Archangelos, Michaëlem, Gabrielem, nec-non per quatuor Evangelia, æquè ac per Deum & Christum & Spiritum sanctum,* equidem probari non potest, cum tota scriptura clamet, hunc honorem soli Deo deberi, ut per eum juretur *Jeremia 5. & Hebr. 6. Deut. 6. v. 13. & cap. 10. v. 20. Matth. 5. v. 33.* ille enim solus est inspector & scrutator cordium, ut scire possit, qua fide, quavè conscientia quisq; juravit, solus sui nominis conterriti idoneus ultor & judex.

Cæte-

Coeterum qui non fecit, quod ex animi sui sententia quis juravit, sicut verbis conceptum est, ille † pejerat, 22
 live perjurium committit, Cic. *lib. 3. de offic.* Et ait Dominus ipse: non jurabitis nomen meum mentiendo *Levit. 19. v. 12. Psal. 15.* Is autem mentitur, qui sciens fallit. Ad hoc autem ut coerceantur † perjuria, ut religiosè 23
 promissioni satisfiat, sunt actiones & poenæ constitutæ. Ex leg. 12. tabb. perjurij poena divina, exitium: humana, dedecus. Apud Romanos † hæc fuit nomothesia, 24
 ut si per Deum jurans, quis pejeraret, ad Deum ipsum plectendus remitteretur, quem satis esse idoneum suæ maiestatis vindicem dicebant *l. jurisjurandi C. de reb. cred. & jurejur.* Sin per genium Principis quis jurans pejerasset, castigabatur fustibus, cum hoc elogio, Temerè ne jura *l. si duo patroni §. fin. de jurejur.* At si rem & pignus, quod dabam, juravi esse meum, nec est; est criment † stel- 25
 lionatus, & punitur hoc perjurium exilio ad tempus *l. de perjurio ff. de crim. stellionat.* Quod si, deferente me, juraveris, & absolutus sis, postea perjurium fuerit approbatum: Labeo ait, de dolo † actionem in eum dandam. 26
 Pomponius autem, per jusjurandum transactum videri. Quam sententiam & Marcellus *libro octavo Digestorum* probat: stari enim † religioni debet. 27

Deniq; præter jusjurandum & perjuria, hæc respiciunt *leges de veneficiis; incantationibus; sortilegiis, mathematicis, & indè promanantibus & dependentibus causis factisq; item, de pactis: & transactionibus; de stipulationibus & verborum obligationibus; de fidejussoribus: novationibus aliisq; contractibus & promissionibus fide vel Christiana vel politica sancitis & confirmatis.*

Tertium præceptum est: Memento ut diem Sab-

bathi sanctifices. Præcedentibus legibus præcipitur vera religio, dilectio & amor Dei. Ut autem remons impedimentis vera religio doceatur & tradatur, adeoque ex auditu verbi concipiamus fidem & dilectionem Dei, instituit † ille Sabbathum, quo externo Dei cultu pietatem nostram testificaremur, sepositis omnibus mundi negotiis: Sabbathum enim *שבת*: † lingua Hebraicâ dies quietus dicitur: & est septimus dies, quo Deus requievit ab operibus suis. Hos dies sanctificationibus destinatos, ferias † in jure dicunt, de quibus multa in libris Pandectarum & Codicis *tit. de feriis*. Pertinent quoq; huc quæcunq; *de caeremoniis, & de templis* scripta sunt. Nam verbum, *Sanctifices*, † complectitur omnes omnino justas caeremonias conservandas & defendendas, una cum sacerdotibus verbi divini *tot. tit. C. de SS. Eccl. & c. l. non distinguemus §. Sacerdotio obveniente ff. de recept. qui arbit. receper.*

Observantiam Sabbathi Constantinus Magnus & Justinianus Impp. severè præceperunt, ut † ex ipsorum sanctionibus constat. Sic enim inquirant: Dominicum diem semper honorabilem decernimus, taceat apparitio, advocatio delitescat, sit ille dies à cognitionibus alienus, præconis horrida vox filescat &c. *l. fin. C. de feriis*. Et scribit Cornelius Tacitus, quod veteres Germani fuerint devoti in servanda die dominicâ. Si enim servus laboraverat † in die dominicâ, fuste fuit correptus. Si homo liber, ter fuit admonitus, & si non paruit admonitioni, quartò amisit tertiam partem bonorum, & emancipatus fuit. Scriptura autem sacra duriores poenam decernit † contemtori Sabbathi: nam qui prophanaverit Sabbathum, morte morietur, inquit textus

Exodi

*Exodi 21. & jubet lapidari virum, qui collegerat ligna
 † in Sabbato Num. 15. ut alias poenas omittam Levit. 19. 35
 23. 25. & 26. Ezech. cap. 20. 22. & 23. Amos cap. 8. Esaiæ 1.
 Tbren. 1. Jerem. cap. 17.*

Quando autem succurritur necessitati † proximi, 36
 tunc non violatur Sabbatum: Necessitas enim legem
 non habet. Sic Dominus excusat discipulos suos velli-
 cantes spicas die septimo *Matth. 12.* proprium enim Sab-
 bati opus est, saluti † tam nostræ, quam aliorum 37
 consulere.

Et hætenus de tribus legibus prioris tabulæ; quæ, ut
 constat, latè patent; continent namq; totam religionis
 formam à capite usq; ad finem, & consequenter potis-
 simam juris publici partem, de quâ loquitur Ulpianus
l. 1. §. 1. de just. & jure publicum jus (inquiens) *in sacris,*
Sacerdotibus & magistratibus consistit.

Quartum præceptum jubet: honorari patrem &
 matrem: hoc est, † timere nos vult, & amare parentes: 38
 Item, illos qui in nos, authore Deo, imperium habent,
 aut aliud quodlibet jus. Non enim debemus eos con-
 temnere, multò minùs offendere; sed habere illis ho-
 norem & reverentiam secundum uniuscujusq; condi-
 tionem. Pervenimus itaq; ad secundam tabulam hujus
 legis, primumq; illius præceptum, quod est, honora-
 patrem & matrem, cum promissione speciali.

Utriusque, patris scilicet & matris, meminit lex.
 Quamvis enim satis sub masculino foemininum conci-
 pi posse videbatur *l. 1. de verb. signific.* Quia tamen vul-
 gò omnium populorum legibus sancitum est, ut foemi-
 narum, quam virorum, in multis sit deterior conditio:
 Itaq; & vilior censetur matrum conditio quam pa-
 trum

trum, & non habent matres in sua potestate liberos, sed patres habent: neq; eos ex suo cognomine & familia denominant, neq; iis nobilitatem pariunt, sed soli patres: Idcirco Deus expressè & disertè † utrumq; honorandum docet, *Deut. 21. v. 28.* ne propter jus illud dispar, uni tantum, nimirum patri, officium deberi censeretur, atq; negligerentur matres. Sic & *Proverb. 23. v. 22. 10. v. 1. 15. v. 20. 17. v. 25.* utriusque, patris & matris, disertè fit mentio, quia in procreandis liberis & educandis, utriusq; & labor intervenit, & ministerium.

Si itaq; de jure civili quæritur, potiora sunt jura patris: si de divino aut naturali, nihil plus patri tribui videtur, quam matri: nam, uti modò dictum, scriptura † semper utrumq; parentem conjungit *Deut. 21. v. 28.*

Sed illud adhuc tenendum; patris matrisvè significationem, hoc loco non esse restringendam † ad solas eorum personas, qui ipsi nos procrearunt, sed latius extendendam esse. Itaq; ajunt Juri, eos omnes comprehendendi, qui parentum nuncupatione continentur: hoc scriptum est à Constantino in *l. unica C. de iis qui parentes vel liberos occiderunt* & in §. *alia deinde lex Instit. de publ. judic.* Parentum autem appellatione continentur omnes, qui sunt in rectâ lineâ ascendente, usq; ad tritavum, ait Paulus *l. Jurisconsultus ff. de gradib. affin.* Ergò ultra tritavum non erunt honorandi parentes. Aliud tamen sentiendum est. Nam patris matrisvè significatio † hoc loco est latissima, & ad quatuor hominum genera pertinet: nempe, ad eos qui sunt vel patres naturâ sive adoptione, ut omnes cognati, consanguinei, patria ipsâ (& huc quadrat, quod Pomponius, addens exempla juris gentium naturali ratione constituti, hoc est,

est, juris verè naturalis & divini: ut parentibus (inquit) & patriæ pareamus. Conjungit parentes & patriam *d. l. 2. de just. & jure*) vel dignitate, ut Principes, Domini, Magistri: vel ætate, ut senes omnes: vel beneficio, ut benefactores animorum & corporum.

Ex hoc igitur fonte promanarunt, & Deo placent, omnes gradus magistratuum, & publica † imperia: 43 item, parentum & dominorum, aliorumq; administratorum privata potestas, dominia & jura: adeoq; ad hoc caput legis referri oportet omnia, tum oeconomica, tum politica præcepta, qualia sunt ea, quæ docent, cujusmodi & qualia sint subditorum officia ergà magistratus, & contra, Magistratuum officia ergà subditos: quale officium conjugis ergà maritum, & mariti ergà uxorem; servi ergà dominum, & domini ergà servum: denique discipuli ergà magistrum, quorum autoritas hoc præcepto sancitur, *& de quibus Paul. Epbes. 5. & 6. & Coloss. 3. & 4. Tit. 2. & 1. Petr. 2. & 3. 1. Johan. 2.* Hinc est titulus, *de patria potestate; lex Pompeja parricidiis, lex Julia Majestatis: titulus de statu hominis; de his qui sunt sui vel alieni juris: de adoptionibus: de arrogationibus: emancipationibus & manumissionibus: de tutelis & curationibus: de obsequiis parentibus & patronis præstandis: de operis libertorum: de operis servorum: de testamentis & ultimis voluntatibus: de imperiis & magistratibus, puta, de officio consulis, & aliorum magistratuum: de jurisdictione: de legibus: de Constitutionibus Principum: de custodia & exhibitione reorum: de accusationibus & inscriptionibus: de privatis judiciis: titulus de edendo: ad exhibendum: de interrogationibus in jure faciendis: ad SC. Turpilianum, & de abolitionibus criminum: de questionibus: de pœnis: de*

interdictis & relegatis: de bonis damnatorum: de sententiam passis & restitutis: de cadaveribus punitorum: denique tota actionum & interdictorum materia, libris nostris sparsim comprehensa, totusq; judiciarius processus huc est referendus. Unde patet: esse hic locum communem, totius juris civilis, qui tractat de jure personarum, juxta divisionem Caji l. 1. de stat. hom. & §. ult. Instit. de jure nat. gent. & civ. adeoq; ad hoc præceptum referri posse videntur etiam eæ actiones, quæ apud Romanos præjudiciales, sive præjudicia vocantur; quibus scilicet de statu hominis quaeritur, liber an servus sit; libertus an ingenuus; filius familias, nec ne sit.

Præcipit itaq; hæc lex divina honorari parentes. Sic etiam ex sententiâ Ulpiani; filio semper honesta † & sancta persona patris videri debet l. 9. de obseq. parentib. & patron. præst. & filium patrem matremq; venerari oportet l. 1. dict. tit. & jus gentium solis hominibus inter se commune est, veluti, erga Deum religio, ut parentibus & patriæ pareamus l. 2. de just. & jure. Imò etiam militibus pietatis ratio in parentes constare debet l. 1. ff. obseq. par. & patron. præst.

Sed ipsa natura nos docere potest, honorare parentes non posse dici eum, qui non suppeditat † illis ad vitam necessaria, pro suis facultatibus. Sed tamen & legibus cautum hac de re fuit, & quidem de alimentis nominatim l. si quis à liberis 5. ff. de agnosc. & alend. lib. Ubi scribit Ulpianus: si quis à liberis alii desideret, vel, si liberi, ut à parente exhibeantur: judex de ea re cognoscet. Et paulò post: si vel parens neget filium, idcirco alere se non debere contendat, vel filius neget parentem: summam judices oportet super eâ re cognoscere. Et si quis.

quis ex his alere detrectet, pro modo facultatam alimen-
 ta constituentur. Quod si non præstentur, pigno-
 ribus captis & distractis cogetur sententiæ satisfacere.
 Sic Imp. Antoninus, parentum necessitatibus liberos
 succurrere justum est *l. 1. C. de alendis liber.* Sic Divi fra-
 tres rescripserunt: Competens iudex à filio te alii ꝑ ju- 46
 bebit, si in ea facultate est, ut tibi alimenta præstare,
 possit *l. 2. C. dict. tit.* itemq; Impp. Diocletianus & Maxi-
 mianus: Filia tua non solum reverentiam, sed ꝑ etiam 47
 subsidium vitæ ut exhibeat tibi, Reçtoris provinciæ
 autoritate compelletur *l. 5. C. de patria potest.*

Extenditur hoc ad castigationem liberorū, qui sunt
 parentibus immorigeri aut etiam ꝑ malè costringant, 48
Deut. 21. v. 18. Si genuerit homo filium contumacem &
 protervum, qui non audierit patris ac matris imperium,
 & coercitus obedire contempserit, apprehendent eum,
 & educent ad seniores civitatis illius, & ad portam ju-
 dicij: dicentq; ad eos, Filius noster iste protervus, &
 contumax est, monita nostra audire contemnit, com-
 messationibus vacat, & luxuriæ atq; convivius. Et la-
 pidibus eum obruet populus civitatis, & morietur. Et
 qui maledixerit patri suo, vel matri, morte moriatur,
Exodi 21. v. 16. Et qui maledixerit patri suo, aut matri,
 morte moriatur. Patri matriq; qui maledixerit, sanguis
 ejus sit super eum.

Concordat ꝑ jus civile: sic namq; Imperator Ale- 49
 xander: si filius tuus pietatē patri debitam non agno-
 scit, castigare jure patriæ potestatis non prohiberis:
 acriore remedio uturus, si in pari contumacia perleve-
 rarit; eumq; præfidi provinciæ oblaturus, dicturo sen-
 tentiam, quam tu quoq; dici volueris *l. si filius tuus C. de*

patria potest. Ulpianus: si filius matrem aut patrem, quos venerari oportet, contumeliis afficit, vel impias manus eis infert: Præfectus urbis delictum, ad publicam pietatem pertinens, pro modo ejus vindicat *l. 1. §. pen. ff. de obseq. parentibus & patron. præst.* Impp. Valerianus & Gallienus: Prætes Provinciæ reverentiam debitam exhibere matri filios coget: &, si proVectam ad inclementiores injurias improbitatem depræhenderit, læsam pietatem severius vindicabit *l. congruentius C. de patria potest.* Quin etiam si filius miles in patrem aliqua commisit, pro modo delicti puniendus est: quia in
50 militibus etiam pietatis ratio in parentes † constare debet *l. 1. §. 1. de obseq. parentib. & patron. præst.* & indignus militiâ judicandus est, qui patrem & matrem, à quibus se educatum dixerit, maleficos appellaverit *d. l. 1. §. ult.*
51 Qui verò percusserit patrem suum, aut matrem suam, illi poena mortis poena est constituta *Exod. 21. v. 15.* Concordat *d. l. 1. de obseq. parent. & patron. præst.* ubi Ulpianus: si filius matrem aut patrem, quos venerari oportet, contumeliis afficit, vel impias manus ei infert, præfectus urbis delictum, ad publicam pietatem pertinens, pro modo ejus vindicat. Sed poena parricidij exactius
52 describitur à Modestino, his verbis: Poena parricidij † more majorum hæc instituta est, ut parricida, virgis sanguineis verberatus, deinde culeo insuatur cum cane, gallo gallinaceo, vipera & simiâ: deinde in mare profundum culeus jactetur. Hoc ita, si mare proximum sit: alioquin bestiis objicitur, secundum divi Adriani Constitutionem *l. 9. ff. ad l. Pomp. de parricid.* Cæterum ab Imp. Constantino hæc parricidij poena alijs etiam quibusdam homicidijs statuitur *l. unic. C. de his qui parent.*

rent. vel liberos occid. & §. alia deinde lex 6. Institut. de publ. judic.

Præterea non tantum parentes honorandi, sed etiam senes, † itemq; magistratus & Principes. *De honoratione senum* 53
legitur; Coram cano capite consurgendum, & honorandam personam senis, *Levit. 19. vers. 32.* Eleganter Callistratus: semper in civitate nostra senectus venerabilis fuit. Namq; majores nostri penè eundem honorem senibus, quem magistratibus tribuebant. Circa munera quoq; municipalia subeunda idem honor senectuti tributus est *l. semper ff. de jure immunit.*

De honoratione magistratuum & Principum † cautum est *Exodi 22.* Magistratibus (vel iudicibus) non maledices: neq; Principi populi tui maledices *Deuteron. 12.* Nec verò solum ut obtemperent obediantq; magistratibus, sed etiam ut eos colant, diligantque, præscribimus; *ut Charondas in suis scripsit legibus.*

Illud ad finem quarti præcepti addendum, quod de promissione ei Deus adnectit: *Honora patrem & matrem, ut benè tibi sit, & sis longævus super terram.* Quæ † promissio 55
ideò addita est, ut adhuc magis ad illud obsequium incitarentur homines, atq; ita tanquam per gradus ad alia obsequia provocarentur: item, ut esset velut quoddam foederis divini signum. Ea; promissio non tantum pertinet ad adolescentes liberos, uti volunt Chrysostomus & Theophilactus *in Epist. Pauli 6. v. 1.* quos refert Danæus *lib. 2. polit. Christ. cap. 12.* sed etiam ad senes, adeoq; ad omnes liberos, si modò vitam, & lucis hujus usuram diuturnam, itemq; prosperitatem à Deo habere velint. Quamvis autem non semper † ita fieri 56
videamus, ut, qui obsequuntur parentibus, sint vitæ

diuturnioris & longioris in his terris: eatenus tamen hoc fit, quatenus dominus ipse ijs ipsis expedire videt. Prospicit enim nobis melius, quam nos ipsi, & plus videt. Neq; verò propterea fallit Dominus filios obsequentes & morigeros parentibus, cum is vitam hanc temporalem adimit. Facit enim ut cœlestem longeq; beatiorum illi habeant. Itaq; commutat potius terrena promissa cum cœlestibus, caduca cum immortalibus.

57 Contra, immorigeros † & ingratos liberos Deus puniet, & in hac vita, si non brevitatem, certè infamia, varijs ærumnis, doloribus & cruciatibus, uti dicitur etiam *Prov. 30. vers. 17.* à feris bestiis: & in futura vita: nam quoq; filius qui maledicit patri, citò morietur *Prov. 20. v. 20. & 23. v. 22.* Exemplo est Absolon, & ejus ignominiosa mors 2. *Sam. 18. v. 9.* Itemq; Cham, irridens Noachum, ab eo maledictus *Genes. 9.*

Quintum præceptum est, Non occides *Exod. 21. & Deuter. 5.* Quod præceptum ad solos † homines non occidendos pertinet. Dei itaq; præcepto, ipsiq; voluntati planè repugnat, si quis alium occidat. Et quia Deus hominem creavit ad suam imaginem *Genes. 1.* Dei imaginem violat, qui alterum occidit. Nam eam imaginem delet, quam Deus exsculptam esse vult. Itaque Deo ipsi, non tantum homini mortali, quem offendit, injurius est homicida *Genes. 9. v. 5. & 6.* Undè inter ea scelera sex, quæ Deus maximè odit, enumeratur homicidium, *Poverb. 6. vers. 17. & Osea 4. vers. 2.* Et idcirco omnium gentium legibus prohibita sunt homicidia, & hominum corpora Sacrosancta habentur, & sacra recta ab omni injuria conservantur. Indè *lex Cornelia de sicariis & leges Julia de vi publicâ & privatâ, lex Julia Majestatis,*

tis, lex Pompeja de parricidis, lex Aquilia, de his qui dejecerint vel effuderint, de noxalibus actionibus injuriarum. Hoc † 59
 enim vult hoc præceptum; Non tantum ne quis lædat corpus, sed & nec famam proximi, neq; ulla eum adficiat injuria; ne quis infidietur proximo, velut vulpecula, sed juvet potius, & adsit ei in omnibus periculis, quoad potest. Cum enim natura seu Deus velit esse societatem quandam & cognationem hominum: ea non potest conservari, si nemo adversus injurias tutus sit. Ex hac igitur † lege divina, conceditur defensio ma- 60
 gistratui, & puniendi potestas, adversus malos, naturali ratione *l. ut vim ff. de just. & jure.* Undè pro manarunt omnes leges de varijs poenarum speciebus, fancientes, ne sint majores, aut minores, quam delicti qualitas exigit: inter quas nulla ad naturam propriius accedit, quàm poena Talionis, de quâ valde elegans locus extat *l. 1. & tot. tit. ff. Quod quisq; juris in alium statuerit, ut ipse eodem jure utatur:* quam utinam † hodiè retineremus! 61
 neq; enim tunc daret veniam corvis censura vexans columbas, ut Poëta verè dicit.

Pertinet autem hoc præceptum, non solum ad mar- res, sed etiam ad foeminas, nam de his nominatim sancitum est *Deut. 25. v. 11. & 12.* At infans & furiosus non tenetur, nisi per dilucida intervalla necaverit: quia rationis judicio caret *l. 12. ad ff. L. Cornel. de sicar.*

Sanè olim dominis † servos occidere licuit §. *in* 62
potestate Instit. de his qui sui vel alieni jur. Quin etiam varia extant exempla eorum patrum, qui privatis judicijs filios suos necaverunt *apud Valer. Maxim. lib. 8. cap. 8.* sed lege † Dei, quæ judicialis dicta est, verebantur Do- 63
 mini occidere servos *Exod. 21. v. 26.* multoq; magis pa-
 tres

tres prohibentur filios privato iudicio interficere. Unde apud Romanos ex epistola Severi, & rescripto D. Antonini, puniri iubentur Domini, qui servum suum sine causa iudicisq; cognitione occiderunt: non minus quam si alienum *d. §. in potestate l. ii. ff. ad L. Cornel. de sicar.*

Marito uxorem occidere nunquam licuit, Mosais legibus. At Romanorum legibus licuit, si in adul-
 64 terio deprehendisset † eam *l. nec in ea lege §. ideo autem & l. seqq. ff. ad L. Jul. de adult. Gell. lib. 9. Noct. Attic. cap. 23.*

Quamvis autem occisio & nex sive cædes servo-
 65 rum prohibeatur, *Exod. 21. v. 26.* Licet tamen domino † servos moderatè & ex iusta causa castigare: idq; apparet ex eo quod non prohibetur emendatio *dict. cap. 21. vers. 26.* Estq; lex Constantini 85. *C. de emendat. propinq.* ubi docetur, licere servum ex causa emendare, non tamen immoderatè: & locis verberibusq; cedere. Idem
 66 licet magistris, nimirum discipulos suos † castigare verberibus, moderatè tamen: Verbera, inquit lex, impunita sunt à magistris, vel parente; quia emendationis, non injuriæ causa videntur adhiberi *in l. aut facta §. causa ff. de pænis.* Sed ea castigatio patri conceditur, in ijs,
 67 quæ ad domesticam disciplinam † pertinent, ut si quod à filio flagitium domi commissum, vel in fratres, vel in ipsum patrem: non autem in ijs quæ pertinent ad pu-
 68 blicam morum † correctionem & accusationem, quemadmodum si filius sit adulter, homicida, falsus testis; de quibus correctio ad patrem non pertinet, sed ad iudicem, quia eòusq; se patria potestas non extendit *d. l. unic. C. de emendat. propinq. & tot. tit. ff. & C. de jurisd.*

69 Poena † homicidij extat *Exodi 21. & Levit. 24.* Qui percusserit hominem, & mortuus fuerit, morte moriatur:

tur. Quicumq; effuderit humanum sanguinem, effundetur sanguis illius *Genes. 9.* Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt *Mattb. 26.*

Cum his convenit, quid constituerunt Impp. Theodosius & Arcadius: homicida † quod fecit, expectet. 70
l. 3. C. de Episc. audient. Justinianus §. *item lex Cornelia Institut. de publ. jud.* lex Cornelia de sicarijs, homicidas ultore ferro persequitur, vel eos qui hominis occidendi causa cum telo ambulant. Unde patet, puniri etiam voluntatem occidendi, seu mortis alicujus quovis modo machinationem *l. 1. ff. ad L. Cornel. de sicar. § l. 3. eod.*

De homicidarum † asylis seu perfugijs, cautum 71
 est *Deuter. 19.* ubi à Mose dantur asyla seu perfugia (id est, quædam urbes pro asylis & perfugijs) ijs tantum homicidis, qui planè ἀκούσιτοι, id est, involuntariè cædem fecerunt. Nam adversus eos qui ἐκρούως cædem faciunt, ita † legitur *d. cap. 19. Deuter.* si quis odio habens 72
 proximum suum, insidiatus fuerit vitæ ejus, surgensq; percusserit illum, & mortuus fuerit, fugeritq; ad unam de supradictis urbibus: mittent seniores civitatis illius, & arripiant eum de loco effugij, tradentq; in manum proximi cujus sanguis est effusus: & morietur: de quo Danæus *lib. 2. Et hic. Christ. cap. 13.*

Quidam Christiani Impp. etiam constituerunt asyla *l. 3. C. de iis qui confug. ad Ecclesias.* Et Justinianus *Novell. 38.* eam prærogativam in Ecclesiam † Carthagi- 73
 nensem contulit, ut qui ad eam confugisset, impunitatem consequeretur: nisi homicidium, vel raptum virginis, aut vim in Christianum admisisset. Verum id postea ad omnes Ecclesias extensum fuit. Ad

74 statuas † Imperatorum quoq; confugiebant nonnulli, ut apparet ex lege Impp. Valentiniani, Theodotij, & Arcadij *Cod. de his qui ad statuas confug.* item §. *sed hoc tempore Instit. de his qui sunt sui vel alieni juris* & Ulpiani in l. 17. §. *apud labeonem ff. de adilit. edict.*

75 De poena homicidij † à quadrupede facti, cavetur *Exodi 21.* Cum quo conjungendum, quod constituitur *Instit. tit. si quadrupes pauperiem fecisse dic.* Si nimirum animalium nomine, quæ ratione carent, lascivia, aut feritate pauperiem fecerint, ut tunc animalia illa noxæ dedantur &c.

Sextum præceptum habet; Non mœchaberis *Exodi 20. Levit. 18. Deuteron. 5.* hoc est, non pollues † castitatem, ac modestiam vivendi factis aut dictis, nec admittes adulterium aut stuprum. Quia DEUS vetat omnem scortationem, omnemq; immunditiam, quæ vel pudicitia, vel castitas matrimonij violatur *Mattb 5. v. 27. & 1. Corinth. 6. v. 9. Epbes. 5. v. 5. Coloss. 3. v. 4.* Ostendit ergò, secundum naturam esse matrimonia, ut unusquisque habeat suam, retineaturq; in voluptatibus modestia quædam & certitudo. Vagi enim concubitus, incertam facerent de sobole opinionem, elevarentq; curam alendi partus.

Hinc oriuntur tituli & leges *de sponsalibus, de donationibus ante nuptias, de ritu nuptiarum, de nuptiis, & de secundis nuptiis, de incestis & inutilibus nuptiis, de interdicto matrimonio inter pupillum & tutorem, de agnoscendis liberis & alendis, de dotis promissione, de rei uxorie actione, de ventre inspiciendo custodiendog, partu, de pactis conventis tam super dote, quam super donatione, de pactis dotalibus, titulus, si ventris nomine in possessione sit, de dote cautâ non numeratâ, de dona-*

donationibus inter virum & uxorem, de divortiis & repudijs, titulus, soluto matrimonio quemadmodum dos petatur, si dos constante matrimonio soluta fuerit, titulus, ne fidejussores dotium dentur, de fundo dotali, de naturalibus liberis, lex Julia de adulteriis.

Prohibentur autem mœchari tam mares † quam 77
foeminae *Levit. 20. v. 15. & 16. Deut. 22. vers. 22.* Sanctitas
enim ab utrisq; & pudicitia requiritur. A maribus † 78
quidem & viris, quia, ut ait lex, periniquum est, virum
pudicitiam ab uxore exigere, quam ipse non exhibet.
A foemina † verò, quia etiam earum corpus templum 79
est Dei Spiritus Sancti *1. Corintb. 16. vers. 19.* A maritis † 80
autem castitas pudicitiaq; exigitur, eò magis, quod jam
fidem dederint uni, quam violare non debent. Nec ulla
exceptio est † in militibus: nam & illos hoc præceptum 81
comprehendit, tenetq; hujus legis prohibitio *l. miles ff. ad L. Jul. de adult.* Neq; excusat absentia eorum ab uxore, quæ fit Reip. causâ, ut militi ideò fornicari vel scortari liceat. Est enim Deus, militum † Deus *Exodi 15. v. 3.* 82
uti etiam togatorum & eorum qui in pace vivunt. Et
sic etiam lex Julia de adulteriis, ad omnia matrimonia
pertinet, tam militum, quàm paganorum, ut dicitur *in l. si uni ff. ad L. Jul. de adult.*

Pœna adulterij spiritalis † est mors æterna, uti 83
omnis scortationis *1. Corintb. 6. v. 9.* Corporalis † verò 84
legibus Mosaicis mors *Deuter. 22. Num. 25. v. 29. & 1. Corintb. 10. v. 8. & Judic. cap. 19. Levit. 20. v. 10.* ubi scribitur:
Qui adulterium commiserit cum uxore proximi sui,
moriatur adulter & adultera. Priscis verò Romanis
potissimum, capitis pœnâ punitum fuit adulterium.
Adfertur ex XII. Tabb. † legibus, de mulierere adulte- 85

ra; Adulterij convictam vir & cognati, uti volent, ne-
 86 canto. Item, lex† Julia de adulterijs coercendis, teme-
 ratores alienarum nuptiarum gladio punit §. *item lex*
Julia Institut. de publ. judic. Et quod tempore Alexan-
 dri Severi Imp. poena adulterij fuerit capitalis, patet
 ex l. 9. C. ad L. Jul. de adult. l. 18. C. de transact. l. 3. §. fin.
 87 C. ad L. Jul. de adult. At ex† constitutione Justiniani,
 adultera in monasterium per duos annos detruditur
 Nov. 134.

88 Si quis coierit† cum sponsâ alterius, ita constitu-
 tum est jure divino: Cum fuerit puella virgo despon-
 sata viro, & invenerit eam aliquis in urbe, coieritque
 cum ea: educetis utrumq; ad portam urbis ejus, & la-
 pidabitis eos lapidibus, ac morientur *Deut. 22. vers. 24.*
 89 Idem statuitur jure† Romano in sponsa: quia neque
 matrimonium qualecunque, nec spem matrimonij vio-
 lare permittitur, ut rescripserunt Divi Severus & An-
 toninus l. 13. §. *Divi Severus ff. ad L. Jul. de adult.*

Septimum præceptum; Ne furtum facies, hoc est,
 non eripies aliorum fortunas, neq; ulla fraude ad te
 transferes, aut si apud te sunt, non contrectabis invito
 domino *Exod. 20. & Deuter. 5. Levit. 19.* Undè rectissimè
 dixit JC. Paulus: furtum naturali lege prohibitum esse
 9 l. 1. ff. de furt. Et hinc hoc† præceptum æquitatem ha-
 90 bet, non solum divinam, sed etiam naturalem; quia, ut
 JCti ajunt, dominorum distinctio est juris naturalis l. ex
 hoc jure ff. de just. & jure. Undè observandum est, ex hac
 lege nobis ostendi: rerum omnium communionem
 pugnare† cum naturâ. Nam si omnes res nobis secun-
 91 dum naturam essent communes, hoc est, ita unius, sicut
 alte-

alterius: non posset committi furtum contra naturam; quia jure concederentur occupanti. Statuitur itaq; legitima rerum & dominiorum distinctio, † ut unusquisque 92 suum habeat, sitq; sua sorte contentus; & qui furatur, procul dubio illam distinctionem evertit, perturbatque. Et sic videmus ex hac lege, & sequentibus, colligi locum communem totius juris civilis, videlicet, qui pertinet ad res. Præterea cum ad transigendum hanc vitam opus sit quadam communione rerum in regulas certas redacta, ut unusquisq; ad usum suum acquirere, possit res quas velit, sine alterius injuriâ: consequens est, approbari hoc loco omnes † contractuum formu- 93 las; in quibus ea servatur æqualitas, ut sine ullo gravamine res ab uno ad alium transferantur; sicut etiam Pomponius rectè animadvertit *in d. l. ex hoc jure*.

Ex hoc itaq; fonte promanarunt in Pandectis & Codici tituli *de rerum divisione, & acquisitione: de contractibus: de servitutibus: de usufructu: de aleatoribus & alea lusu: de acquirenda possessione: de usurpationibus & usucapionibus: de furtis; de bonis vi raptis; de incendio, ruinâ, naufragio: de abigeis: de receptatoribus: de furibus balneariis: de effraCTORibus: expilata hereditatis: de termino moto: lex Julia repetundarum: de sacrilegis: & de residuis: lex Julia de annona*.

Coeterum hæc lex neminem excludit, sed omnes prohibentur furari, etiam pauperes † & egeni; qui licet 94 egeant, non tamen furari aut rapere debent, sed potius à Domino precibus impetrent, id est, à Deo ipso poscant, qui benignus est & largus in omnes, & præstare nobis potest ultra ea quæ petimus, ait Paulus *Ephes. 3. v. 20. & Phil. 4. vers. 10.* Est & hominis Christiani, posse

abundare, & posse etiam penuriam pati. Et solet semper Deus excitare magistratus, & alios bonos, qui sua liberalitate aliorum inopiam sublevant, quantum opus est. Et hanc sententiam defendit Lambertus Danæus *lib. 2. Ethicæ Christianæ cap. 15.* Contra alios, qui contendunt, furibus urgente fame, ad res aliorum fraudulose contrectandas † inductis, veniam & impunitatem dandam esse. Sanè illi pro sua sententia allegant textum *Proverb. 6. v. 30.* ubi dicitur: Non grandis est culpa, cum quis furatus fuerit; furatur enim ut esurgentem impleat animam. Undè deducunt; non esse ignominiosum furi, quando furatur: sed Danæus respondet *d. loc.* illud ibi κατὰ ἡμᾶς, non autem ἀπὸ ἡμᾶς accipiendum esse. Illud verò quidam non diffitentur: mitigationi poenæ locum esse, si quis modestus alioquin, fame coactus, panes, aut alia edulia, sine atrocitate furatus est Philippus Melancht *lib. 2. Ethic. cap. 3. de discrimine inter summum jus & Πικρίαν.*

96 Præterea hæc lex divina pertinet † etiam ad milites. Sanè Dominus ipse sanxit jura belli *Deuter. 20.* Sed Johannes Baptista respondit militibus; Neminem concutiatis *Luca 3. vers. 14.* Et Esaias *cap. 33. v. 1.* Habacuc *cap. 2. v. 8.* Væ tibi † qui prædaris, nam & ipse præda fies: non licet impunè militibus militiae prætextu, à quovis quælibet capere. Coeterum ab ijs quos tuentur stipendia accipere licet: prædari verò, eorumq; bona diripere non licet. Ergo solos hostes licet illis prædari *Deut. 20. vers. 14.* Nam bonus miles, uti strenuus canis, suos tuetur, & domesticos: hostes verò & extraneos abigit atq; allatrat, inquit Plato, quem refert Danæus *d. loc.* Sed prætendunt milites nostrates, proh dolor, sibi

sibi stipendia non dari: Unde concludunt, quod furari & prædari liceat: at valde illi falluntur. Quandoq; prætendunt, permissum sibi esse prædari à superioribus. Sed neq; hoc recte: Nam in omnibus milites superiori parere non oportet, sed in domino, id est, quatenus & quantum Dei voce præcipiuntur: deniq; quicquid fluctuante conscientia fit, pessimè fit 1. *Timoth. 1. vers. 19.* & *Corinth. 1. cap. 8.* fit enim sine fide, & idcirco peccatum, est *Rom. 14. vers. fin.* Sanè si milites certi † essent de causa belli, humanius versarentur cum illis, apud quos vivunt: sed audimus, proh dolor, non necesse esse, milites de belli, in quo militant, justitia certissimè persuasos esse: Nam, ut cum Danæo *d. lib. 2. tit. 13.* respondeam, si de militibus Christianis loquimur, certo certius est, debere eos, si non de singularum belli actionum instrui, certè de totius ipsius belli movendi æquitate, benè persuasos & instructos esse. Nam ubi æquum est bellum & justum, singulæ belli actiones eadem æquitate reguntur, & valent, qua valent: contra, ubi est iniquum, ait Augustinus, quem refert Danæus *d. loc.* Si bona fuerit causa pugnantis, pugnae exitus malus esse, non potest: sicut nec bonus judicabitur finis, ubi causa non bona, & intentio non recta non præcesserit Bernhard *in præfatione ad milites templi.*

Pœna furti † spiritalis est, mors animæ 1. *Corinth. 6. 100 v. 10.* Sanè furtum dicitur esse levè crimen *Prov. 6. v. 30.* Attamen 2. *Samuel. 12. v. 5.* dicitur dignum esse morte, *Exod. 22. v. 1.* Sic furem nocturnum occidere lex XII. tabb. permittit *l. 4. ff. ad L. Aquil.* præsertim si parcere, ei sine periculo suo non potuit *l. 9. ad L. Cornel. de sicar.* Pœna novissima † cujus in jure civili fit mentio, statuitur

tur à Justiniano *Novell. 134. cap. 13.* his verbis: Pro furto autem nolumus omninò quodlibet membrum abscindi, aut mori: sed aliter eum castigari.

- 102 Octavum † præceptum tale est; Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium *Exodi 20. &*
 103 *Deuter. 5.* hoc est: Fugies † mendacium: non deferes falsò aliquem in iudicio: non denigrabis famam ejus extra iudicium: sed veritatem ubiq; profiteberis, & (quando de nullius detrimento tractatur) omnia in meliorem ac benigniorem partem interpretaberis. Ergò hujus præcepti summa est: Debere nos, uti vitam ipsam & conjugia, & bona, sic & famam proximorum tueri, veritatemq; in omnibus rebus, dictis, & factis nostris colere. Ratio verò quæ dissuadet ne mentiamur aut di-
 104 camus falsa est † hæc, quòd rerum veritatem, quantum in se est, evertit, oppugnatq; mendax: *est enim mendacium rerum ipsarum naturæ contrarium: atq; ita ipsi rerum naturæ & sapientiæ, ordinationiq; Dei repugnat.*
 105 Quin & nusquam † & nunquam tuta erunt hominum inter se commercia, colloquia, contractus, pacta conventa, si impunè mentiri, fallere, aut falsa dicere licet. Et licet multis alijs modis homines ab hominibus lædantur; imprimis hoc fit sermone & lingua, ut ait Jacob. 3. v. 2. Undè cum hic sit fons iudiciorum & actionum; hoc injuriæ genus vindicatum est optimis populorum legibus: imprimis à Romanis de hoc scelere, variæ constitutæ & conditæ leges, *lex Cornelia de injurijs; lex Cornelia de falsis: Senatus Consultum Divi Claudij: pulchra illa lex diffamari: titulus de calumniatoribus: Si mentor falsum mod. dixerit: de dolo malo: de judicijs: de actionibus: de probationibus: de testibus: de crimine stellionatus: Sancitur itaq;*

itaq; hoc imprimis præcepto omnium judiciorum authoritas veneratio & veritas. Itaq; Rei ipsi & litigantes contra se verum fateri debent, ut Achan *Josue* 7. Neque patroni causarum & advocati debent scientes prudentesq; in judicijs causâq; agendâ mentiri, sed nec falsam atq; iniquam causam tueri: qui secus faciunt advocati, hoc præcepto damnantur, neque verò bona causa & vera ad se tuendam eget mendacio, ut ait Platon.

Pœna † hujus criminis spiritalis est, mors animæ, 107 nisi illi resipuerint *1. Corint. b. 6. v. 10. & 1. Timoth. 1. v. 10.* Pœna verò politica, lege Mosis, falsi testis, fuit mors: fuit enim hoc crimen capitale *Deuter. 19. v. 16.* Legibus Romanorum antiquissima pœna falsi testis fuit, ut de saxo projiceretur Alex. ab Alexandro *lib. 6. genial. dier. cap. 10.* Recentior deportatio, & omnium bonorum publicatio, vel pro magnitudine negotij sæpè mors indicta *l. 1. §. fin. ff. ad L. Cornel. de fals. & l. ubi C. eod.*

Nonum præceptum tale est: Non concupisces domum proximi tui. Decimum præceptum est: Non desiderabis uxorem ejus, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt *Exod. 20. & Deuter. 5.* Duobus † distinctis præceptis prohibetur 108 mala concupiscentia: ut significetur, Deum internam etiam legis impletionem requirere. Esse autem ultima duo præcepta distincta, vel ex eo putavit Augustinus *in Exod. quest. 71.* quod bis hæc eadem vox repetatur, *Non concupisces*: Non enim sic scriptum est; Non concupisces domum proximi tui, neq; uxorem ejus, neque servum &c. sed sc. distinctè: Non concupisces domum proximi tui: Non concupisces uxorem proximi tui, neq; servum ejus: Ergò duo sunt præcepta, inquit Au-

gustinus *d. loc.* Et quidem eò pertingit hæc lex, ut abdita cordis humani scrutetur, & pravas illius cogitationes & concupiscentias damnet. Id quod certè alia nulla lex, præter hanc facit, aut sancit. Itaq; ait D. Paulus: Non nossem concupiscentiam esse peccatum, nisi lex dixisset, non concupisces *Roman. 7. v. 7.*

109 Et rectè dicitur: cessare hic † omnes illas præclaras leges, quæ sunt veluti rivuli ex illis divinis fontibus fluentes. Legumlatores enim, qui pacis politicæq; inter homines stabiliendæ gratiâ leges condiderunt, solam mali concupiscentiam & cogitationem malam nunquam damnarunt, suisq; legibus puniverunt; sed eam †
110 demùm voluntatem, quæ certum animi propositum, certamq; rei malæ agendæ deliberationem cum assensu haberet *l. cogitationis ff. de pœn. l. 1. §. sola tamen ff. de furt. l. impuberem §. sed et si ff. ad L. Cornel. de fals. l. fugitivus de verb. signif.*

111 Est igitur hoc discrimen inter Dei & hominum † legem: Quemadmodum enim Dei justitia longè humanam superat: Sic à Deo lex profecta, longè melior, sanctior, perfectiorq; omnibus legibus humanis est: undè hæc lex dicitur sancta *Rom. 7. v. 12.* & iusta *Rom. 7. v. 7.*
112 & *v. 12.* & perfecta *Jacob. cap. 1. v. 25.* Quin & pœna, † corporalis & politica huic culpæ & delicto nulla debetur: Animi autem, est mors æterna, quia est peccatum, *Rom. 6. v. 23. & 7. vers. 7.*

Graviter hic etiam depingit Deus noticiam naturalem de conservanda successione cognatorum & familiarum. Et ne per concupiscentiam carnis corruptæ, simus præduri juris interpretes, ad expilandas, vel in totum transferendas hereditates alienas. Item ne callidi causarum patro-

patroni ad hoc operam elocent. Pertinent itaq; ad hoc nonum & decimum præceptum præcipuè tituli, *de hereditatibus & successiõibus; de postulando; de procuratoribus; & defensoribus; de advocatis; deniq; omnia scelera & crimina, quæ ob solùm affectum, effectu non secuto, puniri solent l. si quis non dicam rapere C. de episc. & cler.*

Denique cùm lex naturæ hic prohibet desiderari uxorem, servum, ancillam, jumenta aliena: Ergò probat, secundum naturam esse; quod paterfamilias habeat domum ex omnibus partibus instructam, quique in eâ sit quasi parvus Rex. Confirmat totam † œco- 113
nomicam vitam. Et profectò, dicit Oldendorpius (*in legibus divinis ad hoc præceptum*) potes vel ex his solis tabulis præclaram civitatem constituere. Optimum enim Reipublicæ statum dicit Aristoteles, qui proximè ad naturam accedit.

Summa totius legis Divinae.

Christus ait, esse duplicem † hujus legis summam: 114
Diliges Dominum Deum tuum toto corde, totâ animâ, totis viribus, & totâ potestate tua: Item: Diliges proximum tuum sicut te ipsum *Matth. 22. v. 37. & Marci 12. v. 30. Luc. 10. v. 17.* quod etiam traditur *Levit. 19. v. 18.* Dilectio itaq; Dei, & dilectio proximi, duo sunt summa totius hujus legis capita. At dilectio Dei † est tan- 115
quàm fons & mater ex quâ proximi dilectio, veluti rivus & filia, fluit & procreatur. Itaque primus Deus omninò amandus à nobis est, ut proximus postea diligì à nobis possit.

Pœna & promissio Dei de his præceptis.

Ego sum Dominus † Deus fortis, zelotes, visitans 116
iniquitatem in tertiam & quartam generationem eo-

rum qui oderunt me, & faciens misericordiam in millia, his qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea *Exodi 20*. Undè intelligitur, graviter interminari Deum transgressoribus poenam: & contrà, gratiam promittere observatoribus mandatorum ejus. Quare apparet, maximè secundum naturam esse id quod Solon dicit,
 117 duobus potissimum † rebus constare Rempublicam, scilicet, poenâ, & præmio. Quæritur autem utrum sit justa poena, quâ alter pro alterius peccato punitur? quia scriptum est *Ezechie 18. v. 19*. non portabit filius iniquitatem patris: & *Genes. 18. v. 23*. dicitur: perdes nepium cum impio: Respondet Thomas, quem allegat Danaus *d. lib. 2. cap. 8*. alterum pro alterius peccato puniri † poenâ temporali, non quâ ratione poena illa est merces & stipendium peccati: sed quâ est medicina
 118 majoris mali & periculi. Idq; fieri † triplici de causâ.
 1. Quia unus homo est res alterius temporalitèr, & carnalitèr, veluti filius est res patris, servus est res domini.
 2. Propter periculum imitationis. 3. Ad humanæ societatis unitatem magis eâ poenâ commendandam & conservandam facit. Plutarchus ait *in lib. de servâ numinis vindictâ* Uti paternorum debitorum nomine filij heredes obligantur, itâ & poenarum nomine, quæ in hisce rebus
 120 corporeis & temporalibus luuntur. Sic filius, patris † ebriosi sæpè poenam damnumq; ipse fert & patitur: sic leprosi filij, fiunt leprosi, quia corporis patris pars est filius quodammodò. Et licet per se nemo puniatur à Deo pro alio, & sic nec liberi pro parentibus *Execb. d. loc.* sed quisque pro suo ipsius peccato; omnes enim & singuli homines pravi sunt *Psal. 14*. Veruntamen ut benedictio, itâ & maledictio pendet à voluntate & arbitrio

bitrio supremi judicis, qui in crimine læsæ (per idololatriam & spirituales fornicationem) majestatis suæ divinæ, potest extendere poenam, quousque libet, præfertim si liberi sive posterii succedunt in peccato, & in contemptu verbi *Jeremia 32. v. 18.* Sic etiam in crimine, † læsæ majestatis humanæ, propter parentum peccata 121 & scelera puniuntur liberi: sunt filij intestabiles: privantur omni aditu & gradu ad honores, & illis vita est supplicium, mors solatium. *l. quisquis §. filij C. ad L. Jul. majest.*

CAPUT XX.

De reliquo jure sacro, quod in legibus nostris Imperialibus continetur.

SUMMARIA.

1. *Justinianus quare exorsus sit suum Codicem à Summâ Trinitate.*
2. *Fides quarum rerum sit: dicitur catholica & quare n. 3.*
4. *Spiritus Sanctus procedit etiam à Filio.*
5. *Ne sanctum baptisma iteretur.*
6. *De oblatione in baptismo vivâ voce faciendâ.*
7. *Ne sacra communio fiat in privatis ædibus.*
8. *Ne litaniæ fiant à laicis sive Episcopis & clericis.*
9. *Ne signum Salvatoris humi pingatur.*
10. *Signum Christi accipitur pro signo crucis.*
11. *Quâ linguâ debeat sacra Scriptura legi.*
12. *Ecclesia quatenus mater fidei sit.*
13. *Locus Ecclesiæ est sacrosanctus, & quare n. 14. & 15.*
16. *In ecclesiâ commissa scelera gravius puniuntur, quàm alio in loco perpetrata.*

17. *Justinianum fuisse religiosissimum, ostenditur ex ipsius constitutionibus, quas plerumq. invocato Dei auxilio orditur; item, quod fatetur imperium sibi à Deo traditum: nec non etiam ex editâ & repetitâ à se fidei confessione, n. 18.*

19. *Illustre encomium fidei christianæ elegans dictum ex edicto Justiniani.*

20. *Justinianus quicquid constituit de jure sacro, hoc non fecit vi clam vel precario, sed suo jure.*

PRÆTER leges divinæ tabulæ decem præceptorum, sive leges morales, adhuc aliæ res sacræ in legibus nostris tractantur ab Impp. Hinc Jurisprudentia definitur quod sit rerum tam divinarum quam humanarum scientia §. 1. *Instit. de just. & jure.* At ea quidem pars, quæ de rebus divinis tractat, præcipua & nobilissima est. Verum in Digestis ea explicari non potuit, propterea quod scripta veterum Jureconsultorum, qui Ethnici fuerunt, superstitiosis potius, quam religiosis præceptis referta fuerunt. Sed Justinianus Imperator religiosissimus, initio sui Codicis, ex Christianorum Principum constitutionibus, Jura de rebus divinis præscribit, à † summo rerum Parente, & à fide, ac religione, quæ sc. piè colitur, initio sumpto *tot. tit. C. de Summâ Trinitate, & fide catholicâ, & ut nemo de eâ publicè contendere audeat.* De summâ enim Trinitate, & fide catholicâ, tunc maxime in Ecclesiâ controversia erat, ut quæ humanam cognitionem excedit, cum sit de summâ Dei unitate in tribus personis, itemq; de fide, † quæ creduntur, quæ non videntur ad religionem pertinentia: dicitur *fides catho-*
 2 *lica*, quam catholica & orthodoxa † Ecclesia amplectitur; esse nimirum unum Deum in tribus personis, Pa-
 3 tre,

tre, Filio, Spiritu Sancto, per omnia æqualibus divinitate, æternitate, majestate, virtute, claritate, gloria, substantiâ; Christum esse singularem & unigenitum Dei filium, summæ Trinitatis personam unam, Deum de Deo, lumen de lumine, ut ait *l. 2. C. d. tit.* & inhumana-
tum utero virginis Mariæ, Deum & hominem, Deum Patri ὁμοῦσιον, id est, substantiâ parem, & similiter hominem ὁμοῦσιον per omnia nobis, certissimam salutem, redemptionemq; humani generis, ac proinde Mariam virginem, non Christi quali hominis tantum, sed etiam Dei matrem nominari *l. 5. 6. 7. 8. C. dict. tit.* De Spiritu Sancto quod Impp. ajunt *in l. 2. d. tit.* eum se ex Patre, summo rerum Parente & sperare & accipere; eo ipso non negant eum etiam prodire ex filio. Nam & veteres omnes ita locutos esse, licet non negarent, eum prodire etiam† ex filio, nec eâ de re ullum fuisse illorum Imperatorum ætate in Ecclesiâ discrimen, notat D. Cujarius *in paratt. Cod. ad dict. tit. 1. C. de Summâ Trinit.*

De BAPTISMATE Imperator edidit etiam constitutionem, *Ne sanctum baptismum† iteretur*: propter 5
Donatistas, Novatianos, & alios, qui baptizatos Christianos ab hæreticis rebaptizandos esse docuerunt, id auferentes quod geminabant, ut eleganter loquitur *l. 1. C. Theodos. eod.* Qui itaq; rebaptizant, vel rebaptizantur, in eos poenæ gravissimæ constitutæ sunt, modò hi sint puberes & dolo capaces, putà, infamia, testamenti vel donationis faciendæ interdictio, decem librarum auri mulcta, exilium, & ultimum supplicium *l. 2. & l. 3. b. tit.* Quas leges, ne sibi invicem contrariantur, ita conciliat Wesenbecius *ad tit. C. Ne sanct. bapt. iter. num. 8.* ut ultimum supplicium de exilio & deportatione accipien-
dum

dum sit; quæ conciliatio nititur auctoritate *l. capitalium circ. princ. ff. de pœn.* ubi deportatio summi supplicij species esse dicitur. Cætera quæ huc spectant, exposui *ad*
 6 *Nov. 144.* De oblatione in baptismo † vivâ voce faciendâ, agit Imperator *in Nov. 137. n. 10. & Nov. 146. n. 3.* ubi utrobiq; dixi.

De SACRA COMMUNIONE sancit Imp. *Nov. 58.* ne communio † sacra fiat in privatis ædibus, non adhibitâ auctoritate Episcopi. Eandem prohibitionem Imperator repetit magisq; declarat *Nov. 131. cap. 8.* ubi vocat Ecclesiasticam *λειτουργίαν*: In *Nov. 137. in pr.* vocat sacram oblationem. *Dixi latius de his ad Nov. 8.*

De LITANIIS sancit Imperator *Nov. 123. cap. 31. 32.* ne litanie † h. e. rogationes sive preces publicæ & solennes, faciant laici sine Episcopis & clericis; deinde ne sanctæ cruces quæ ibi præportantur, alibi reponantur quàm in Sacristiâ sive in loco sacro: *Dixi ad Nov. 123. num. 28. & seqq.*

Fuit etiam Justiniano diligens cura per omnia superni numinis religionem tueri: Hinc constituit, *Nemini*
 9 *licere signum † Salvatoris Christi humi, vel in silice, vel in marmore, aut insculpere, aut pingere l. unic. & tot. tit. 8. lib. 1. C. cod.* Signum Christi interpretatur Accursius *d. loc. pro*
 10 *signo † crucis; cum & veteres signum Domini nostri Jesu Christi pro crucis imagine acceperint.* Et signum Christi nihil aliud esse, quàm crucem Christi, apparet ex *Nov. 5. ibi, figens in eo salutis nostræ signum.* Sanè signum Christi, id est, crucem, non omninò insculpi aut pingi vetat Imperator, sed tantùm humi; ne à prætereuntibus conculcetur. *Dixi ad dict. tit. 8. C. lib. 1.*

De sacrorum librorum lectione, utrum in hebraicâ solùm, an & in alia linguâ sint legendi, definiit Impera-

tor Nov. 146. In lectione nimirum † sacrorum librorum, II
non solum hebraicâ linguâ utendum esse, sed græcam,
etiam assumendam; neque hanc tantum, sed etiam
omnem aliam linguam, quæ sit nota & familiaris audi-
toribus, pro ratione cujusq; loci, sive quæ à populo in-
telligi possit; de quo dixi *ad dict. Nov. 146. n. 1. & 2.*

Juris sacri pars etiam sunt Ecclesiæ, & res Ecclesijs
sacratae, ac sacrata privilegia, de quibus Imperatores
itidem jura constituerunt *tot. tit. C. de SS. Eccl.* In SS. Ec-
clesijs exercetur vera religio, & piè colitur Summa Tri-
nitas. Unde & Ecclesia † mater fidei dicitur *l. jubemus* 12
l. decernimus C. de SS. Eccl. quatenus nimirum docet ve-
ram fidem & verbum Dei, quo regeneramur, adeoque
quatenus in eâ nascuntur fideles per baptismum, &
aluntur prædicatione verbi divini, & distributione
Sacramentorum. Externa autem forma consistit in
ipsâ structurâ. Locus, in quo Ecclesia ædificatur, fit sa-
cro sanctus, † ut in rubricâ dicitur. Dicitur sacer, quia 13
† Deo dicatus & sacratus est *l. 2. §. 2. de rer. divis. §. sacra* 14
Instit. eod. Sanctus † dicitur, quia sanctionibus Impera- 15
torum ab injurijs hominum eximitur & defenditur *l.*
sanctum. cum. l. seq. ff. de rer. divis. l. 1. & seq. ff. Ne quid in lo-
co publ. nam scelera in Ecclesiâ † admissa gravius & se- 16
verius puniuntur *Auth. sed novo C. de Episc. & cleric. ubi*
capite puniendus esse dicitur, qui sacra ministeria tu-
multu excitato vel injuriæ illatione turbat.

Hinc videre est, quàm religiosissimus Imperator
Justinianus fuerit, qui non tantum Dei immortalis auxi-
lio implorato plerasque constitutiones suas orditur,
quo solo ad omnia consilia, omnesquæ actus semper
rectè progredimur *l. 2. in pr. C. de offic. pref. prator. Nov. 80.*

in pr. Nov. 85. in præfat. & passim alibi: sed & à cœlesti ma-
 17 jestate imperium † sibi traditum l. 1. C. de vet. jur. enucl.
 de cœlo datum Nov. 73. in præfat. §. 1. & à supernâ colla-
 tum clementiâ asserit Nov. 6. in pr. qui est lex animata, vi-
 ces Dei gerens Nov. 105. cap. 2. in fin. & ibi gl. Hic etiam
 18 ad aliorum exemplum, extare voluit suam fidei † con-
 fessionem, & quidem aliquoties repetitam; non tantum
 enim eam Codici suo inseruit l. cum recta 5. & 3. seqq. C.
 de sum. Trinit. verum etiam Novellis atq; Edictis suis
 eandem iteravit. Videatur Nov. 132. quæ apud Haloan-
 drum inscribitur *Edictum de fide Constantinopolitanâ*: vul-
 gò autem, *de interdictis collegijs hereticorum*; apud Cuja-
 tium, *de hereticis*: ex qua Novella, præter alia, notan-
 19 dum est illustre encomium Christianæ † fidei: *cujus*
confessionem vera & immaculatâ, ait, *primum & maximum*
esse bonum omnibus hominibus. Idem etiam Imperator
 edicto benè longo confessionem fidei complexus est,
 & refutationem præcipuorum hæresium, quæ catholi-
 cæ Ecclesiæ Dei adverfantur, maxime circa doctrinam
 de personâ Christi: quod edictum extat in editione No-
 vellarum Juliani, cujus initium est, *scientes, quod nihil aliud*
sit &c. ex quo notanda est illa præclara sententiâ: *Nihil*
 20 *esse aliud, † quod sic possit placare misericordem Dominum,*
quàm si omnes Christiani unum idemq; sapiant, in rectâ & im-
maculatâ fide, nec sint dissensiones in sanctâ Dei Ecclesiâ.

Neq; dubitandum est, quicquid Justinianus in suis,
de jure sacro, constitutionibus promulgandis fecit, eum
 suo jure hoc fecisse, & ipsius exemplo posse alios etiam
 Principes de jure sacro aliqua constituere aut edicta
 promulgare; ut ità Fachineus lib. 8. *controv. c. 1.* audien-
 dus non sit, qui obscure ibidem arguit, quasi vi, clam
 & pre-

MILITIS POLITICI ET CHRISTIANI. 139
& precario illam potestatem circa res sacras condendi
leges exercuisset.

CAPUT XXI. & ULTIMUM,

Continens

Collationem Vasalli & Militis chri-
stiani, cum vasallo & milite Politico ; ex
jure divino, & jure feudali.

SUMMARIA,

1. *Homo omnium creaturarum nobilissima.*
2. *Deus magno discrimine creavit hominem & cœtera ani-
mantia.*
3. *Homo constat animâ & corpore: non est sui corporis do-
minus num. 4. sed Deus num. 5.*
6. *Lehen dicitur à verbo Leihen.*
7. *Investitus & investiens quomodo in jure feudali vocentur.*
8. *Homines sunt milites christiani: & vita hominis est mi-
litia, quod ostenditur num. 9. Sunt etiam vasalli Dei
num. 10.*
11. *Juramentum fidelitatis presupponit dominium.*
12. *Hominum quid sit, & unde dicatur: & quid sit, hominem
alicujus fieri.*
14. *Vasalli christiani investiuntur in baptismo aquâ & spiri-
tu: & obligantur ibidem Deo mutuâ obligatione.*
15. *Homo christianus recognoscit vitam suam jure feudi rega-
lis; & est Dei vasallus ligius n. 16. & quid sit feudum
ligium num. 17.*
18. *Ligius sive homologus nemo potest esse duorum.*
19. *Deus concessit nobis hominibus feudum camera & cavena.*
20. *Quia homines sunt vasalli ligij, idcirco etiam soli Domino
feudi regalis supremo inservire fideliter debent.*

21. *Fidelis dominus, fidelis servus.*
22. *Aliquandò nos homines committimus feloniam, undè etiam disvestimur, quocirca oportet nos renovationem investituræ sive gratiæ divinæ à domino feudi Deo nostro petere: & tunc revestiti restituimur in pristinum jus vasallagij, jure postliminij n. 23.*
24. *Vita non est, nisi quandò beatè & piè vivitur.*
25. *Ne vitæ nostræ proprietas Domino feudi Deo sit inutilis, oportet nos bonos fructus facere: non enim habemus feudum francum num. 26.*
27. *Vasallus politicus, uti reipsa debet domino suo fidem & reverentiam; ita & christianus vasallus & miles, Deo suo fidem non fucatam exhibere debet: sin minus, dicitur committere feloniam, & punitur, at hic longè gravius, quàm ille n. 28. quod declaratur n. 29. & 30.*
31. *Naturæ est, interire corpus: at animam mori, infelicitatis extremæ est. Anima itaq; ante omnia habenda est ratio num. 32. quia est quâvis re pretiosior num. 33.*
34. *Militemus fidelitèr Domino Seniori nostro cœlesti bonam militiam, ut in æternum triumphemus & num. 35.*
36. *Christiani milites ne discedant ab armis contra hostem, quia ille nunquam cessat num. 37. Christiani animus nunquam sit inermis num. 38.*
39. *Precatio christiani quid valeat apud Deum, & qualis esse debeat num. 40. 41. 42.*

Non puto rem ingratham me fecisse lectori, quod pro conclusione discursus de collatione juris divini cum humano, placuerit subjicere collationem vasalli & militis christiani, cum vasallo & milite politico, ex jure divino & jure feudali.

Rectè & verè dixit Poëta: *Vita hæc mancipio nulli datur,*

etur, omnibus usu. DEUS enim liberrimâ voluntate per Filium suum JESUM CHRISTUM, in SPIRITU SANCTO, res omnes, quæ factæ sunt, condidit; inter quas HOMO omnium creaturarum † est longè nobilissima & præstantissima. 1

Quia DEUS Hominem, non tantum sicut cœtera animantia creavit; sed unâ † cum corpore, etiam rationalem & immortalem animam ei addidit; adeoq; ad imaginem suæ similitudinis formavit Hominem. 2

Est igitur Homo prodigiosum quoddam animal, ex duabus tribusvè partibus multò diversissimis compactum ex ANIMA, veluti Numine quodam, & † CORPORE, tanquam mutâ pecude: siquidem corpore usque adeò reliquo brutorum generi non præstamus, ut omnibus ejus dotibus inveniamur inferiores. Secundum animam verò, adeò divinitatis sumus capaces, ut ipsas etiam angelicas mentes liceat prætervolare, & unum cum Deo fieri. Si tibi corpus additum non fuisset, numen eras; si mens ista non fuisset indita, pecus eras. *Erasm. in enchiridio militis christiani tit. de homine exteriori & interiore.* 3

Non itaq; Homo est vitæ & corporis sui dominus; nec potest seipsum lædere, † & occidere. Hinc etiam est, quod DEUS prohibet in genere, *occidere hominem.* At qui se occidit, hominem occidit. 4

Verus autem proprietarius directus ac supremus Dominus vitæ & corporis est DEUS † creator cœli & terræ: qui ejus usum saltèm pro divinâ suâ voluntate & beneplacito nobis ad tempus concessit, *hat es uns nur vbergeben zum Lehen*; quod vocabulum dictum est à verbo *Leihen* / † quo significamus concessionem rei saltèm ad usum aliquem. 5 6

Sic videmus etiam, Homines plerosq; liberam rerum suarum temporalium administrationem habentes, concedere earum usumfructum alijs per investituram feudalem, idq; sub conditione fidei: cujusmodi investiti in jure feudali vocantur, MILITES, VASALLI, item FIDELIS, † à fide, quam Domino debent, ex quo illud Germanorum *Lieber Getreue*. At concedens plerumque appellatur DOMINUS, itemque SENIOR.

Sanè nos HOMINES tùm masculi tùm foeminae verè indigitamur & sumus etiam MILITES, prout JOBUS miles longè exercitatusissimus, & invictissimus, vitam nostram definit † MILITIAM.

Sicut enim Milites politici ab Imperatore, sive supremo belli Duce, certo loco, certo ordini, & certo tempore destinari, stando & excubias agendo, † hostem præstolari & adoriri debent: Ità etiam christiani Milites à DEO in hac terrâ certo loco & tempore ordinati, semper stationarii & vigilantes, ordinisq; sui observantissimi, hostem expectent, & in virtute DEI SPIRITUS SANCTI eundem superent.

Profitemur quoq; jure nos Vasallos DEI, quia, uti modò dictum, vitam & omnia nostra ab illo jure feudi accepimus & habemus. Arguit hoc imprimis juramentum fidelitatis & subjectionis (quod civiliter & politicè quoq; dominium † præsupponit) præstitum à nobis, quando vivifici lavacri mysterijs initiati, nomen nostrum DUCI CHRISTO dedimus, & impresso fronti nostræ Crucis caractere, nos sub illius signo fideliter militaturos toto tempore vitæ nostræ, stipulatò & juratò promissimus.

Fides

Fides illa sive fidelitas, quam politicus Vasallus pollicetur suo Domino, vocatur etiam Hominium: quæ vox deducitur ab homine. † Et hominem alicujus fieri, idem est, quod subijci ei tanquam Vasallum. †
 Eines seine Leut oder Lehen Leut seyn.

Ita nos Christiani Milites & Vasalli, investiti solenniter aqua & Spiritu in baptismo † reddimur DEI Homines, quia fidem & obedientiam ei promissimus: & tenetur uterque sibi invicem mutuâ obligatione, dann wir werden seine Leut / sein Volk vnd Eigenthumb; vnd Er wil vnser Gott vnd Herr seyn.

Vasalli itaq; DEI, & fideles sumus, Seine Liebe Geseuwen: Nec sanè minorum gentium dicendi Vasalli: Recognoscimus namq; vitam & animam nostram jure feudi Regalis; † à summo cœlesti Domino; undè sumus Capitanei (ceu capita quædam & vertices eminentes inter alios Vasallos) non alicujus summi politici Regis vel Principis, sed cœlestis illius Domini, & Domini dominantium; quo loquente, expavescit cœlum, & contremiscit terra.

Sumus etiam DEI † Vasalli & homines ligi, (Dicitur *feudum ligium*, † quod Vasallum arctissimè liget Domino suo, adversus omnes homines, totali subjectione.) Promissimus namq; fidem & subjectionem ei, qui in cœlo & terrâ neminem neq; de facto, neq; de jure, recognoscit superiorem, & quidem promissimus contra omnes, nemine excepto; imprimis contra infensissimum totius generis humani hostem Diabolum, ejusq; asseclas & socios infernales. Quid enim conveniat luci cum tenebris? Et valet hic, quod in Sacris traditur: *Neminem posse duobus Dominis servire*: quia plurimum, quam

- 18 quàm unius, † homo ligius sivè homologus quis esse non potest h. e. ligium habens Dominum unum, alium eodem jure habere nequit. Præterea Dominus & Senior noster, pro divinâ suâ benignitate præbet nobis ad nostram sustentationem ex divite sua camera sivè ærario & cellario, necessaria alimenta, tam spiritualia quàm corporalia, ne egeamus & pereamus. Feudistæ
- 19 nominant feudum *Camera* † & feudum *Cavena*. Hæc feuda quoq; dicuntur feuda *Soldatæ*, ab antiquo vocabulo germanico *Sold*, quod stipendium significat, dari solitum pro fide & servitijs; Germanicè *ein Cammer Lehen*.

Soli itaq; Domino Deo & verè Seniori nostro, accepta ferimus bona nostra omnia & singula, quibus utimur, fruimur; omnia reliqua ab eodem expectantes.

- Quandoquidem ergò sumus *DEI Vasalli* & homines ligij, *die wir allein unserm Himelischen Herrn zu dienen uns versprochen haben/wider menniglichen/niemand außgeschlossen/quapropter etiam in id sedulò & unicè nobis*
- 20 incumbendum est, † ut ipsi soli serviamus in sanctitate & justiciâ; ne peccando *DEI* nobis faciamus inimicum, & Diabolum contrà constituamus Dominum: ne vè ingrati desciscamus à Domino cœlesti tam benigno; & contrà mancipemus nos infernali illi turpissimo crudelissimoq; Domino. Scilicet, uti fidelis Do-
- 21 minus, † ità etiam fidelis sit *Vasallus*; ex quo illud nobis Germanis tritum, *trew Herr/trew Knecht*.

Verùm cùm, proh dolor, in medio vitæ cursu per Diaboli astutiam & scœvitiam aliquid sæpè accidat, quod est indignum *Vasallo* & milite christiano, quodq; gratiam Domini tollit: adeòq; *feloniam* committimus: ut de-

ut devestiri mereamur, quando nimirum ingratis-
 pactam illi fidem non præstamus, sed sanctissimis cœ-
 remonijs ictum in baptismo fœdus nephariè solvi-
 mus; exindè necesse habemus toties *renovationem in-*
vestiturae sive gratiæ divinæ à † D E O petere: quod 22
 fit, quando exemplo Davidis, Petri, & aliorum, rever-
 timur ad frugem meliorem, peccata commissa seriâ cor-
 dis contritione dolemus, & desuper salutari cœnâ Sal-
 vatoris nostri J E S U C H R I S T I, in confirmatio-
 nem fidei nostræ utimur. Revestiti & recepti hoc mo-
 do, in pristinum jus Vasallagij, sive in pristinam condi-
 tionem & dignitatem, † *jure postliminij* restituimur; 23
 Neque fribusculum illud sive temporaria illa mutatio
 turbat gratiæ & benignitatis divinæ harmoniam.

Sed quoniam vera vita non est, † nisi ubi feliciter 24
 vivitur; idè ne proprietas Domino sit inutilis, nec
 vita nostra infructuosa, oportet nos homines tanquàm
 Vasallos, bonos fructus, † hoc est, bona opera face- 25
 re. (Non enim habemus *feudum* hoc *francum*, † vel 26
liberum à bonis operibus & servitijs.) Sic namq; fru-
 ctus nomen in sacris literis frequentè usurpatur, pro
 operibus; & ipse Christus, vel etiam Apostoli ipsi,
 quoties nos ad agenda bona opera exhortantur, ferè
 semper verbo, *fructus*, uti solent: ut apud Matthæum;
 Facite fructus dignos poenitentiam.

Sicut itaq; Vasallus politicus frustra fidem & reve-
 rentiam jactaverit, si non reipsâ eam declaret præsta-
 tione servitiorum & operarum, quæ ex debito obse-
 quio & reverentiâ, tanquàm ex fonte profluunt: ita
 etiam Christianus † Vasallus fidem suam per charita- 27
 tem ergà D E U M & proximum realiter demonstra-
 bit.

Quod si autem Vasallus politicus debita servitia & operas Domino feudi proterviter & malitiosè non exhibeat, vel in personam illius enormiter delinquat & peccet, tum dicitur committere *feloniam* (quæ vox latinis significat scelus, germanis ein *Schelmstück*) & de-vestitur iterum, alijsq; legitimis poenis subicitur.

Quin etiam Christianus Vasallus qui cum vitijs perpetuam pacem inivit, & cum D E O in baptismo, 28 percussum foedus violavit, adeoq; infidelis † & perjurus factus, ob feloniam dolo malo commissam de-vestitur & punitur. Sed certè hic longè gravius, quàm ille.

Dominus feudi namque politicus, ut sit violentissimus, in fortunas & in corpus saltèm sævit. † Quid enim amplius in Hectorem potuit crudelissimus victor Achilles? At hinc in immortalem tui partem sævitur. Neque cadaver tuum circum sepulchrum trahitur, sed 30 corpus pariter atque anima ad inferos demergitur. † Illic extrema calamitas, ut animam à corpore victor gladius auferat; hinc ipsi animæ sua vita eripitur D E U S. Naturæ est interire corpus; quod etiam si nullus occi- 31 dat, tamen non emori non potest. † At animam mori, infelicitatis extremæ est.

Quia itaq; Animæ ante omnia habenda † est ratio; (ipsa enim quavis re † pretiosior est:) idcirco militemus fideliter & strenuè Domino & Seniori nostro † cœlesti, donec in hoc nostro corpore militamus; militemus bonam militiam, ut invictâ patientiâ puræ ac victrices animæ ad D E U M, id est, ad originem suam revertantur, & de hostibus, defunctæ hac ter- 35 restri militiâ, † victoriam ex certamine reportent & in æternum triumphent.

Similem in modum, qui *Togata militie* sua nomina dederunt, non sint ignavi focij, nomen militis sine omne, titulum sine re, umbram sine corpore ferentes & circumferentes; sed ita militare debent, ut devoratis laboribus & molestijs, præmia virtutis & honoris ambire dignè possint. Nam uti in *armatâ militiâ* nemo, etiam exercitatusissimus, præmia consequitur, nisi artis & virtutis suæ publica eaq; eximia ediderit specimina & documenta: ita quoq; in *togatâ militiâ* nemini etiam notoriè experto, decernuntur publico præconio præmia, nisi qui præter vitæ integritatem etiam eruditionem suam examine uno atq; altero comprobaverit; atque hoc ipso se dignum ostenderit, qui in publicam prodeat palæstram, & Virtutis reportet lauream.

Sed ut tandem claudam hunc discursum *de milite Politico & Christiano*; meminerimus Christiani milites, donec in corpore militamus, ne digitum † quidem, ut 36
ajunt, transversum ab armis discedamus. Nunquam non standum pro castris, nunquam non excubandum, quia nunquam † cessat hostis noster. Imò cum tran- 37
quillus est, cum fugam aut inducias simulat, tunc vel maximè molitur insidias, neque unquam cautiùs excubias oportet agere, quàm cum pacis speciem exhibet. Ergò summa Christiani cura sit, ne inermis † sit ani- 38
mus. Semper armatos esse vult Christianos, Paulus, qui sine intermissione jubet orare. Precatio pura in-
coelum subducit † affectum, arcem videlicet hostibus 39
inaccessam. Sic precationis armis pugnat cum hostibus Moyfes, sed manibus in altum sublatis. Quas simul atque demiserat, fit inferior Israel. Moyfes nullam edebat vocem, & tamen audiebat, quid clamas ad

40 me? Non strepitus † ille labiorum, sed ardens animi
 votum, tanquam intentissima quæpiam vox ferit aures
 divinas. Nulla tam vehemens hostium impressio, id est,
 nulla tam valida tentatio, quam ardens sacrarum litera-
 rum studium & precatio non facile retundat, nullà tam
 41 gò si te totum precationi † & studio scripturarum de-
 dicabis, si in lege Domini meditaberis die ac nocte,
 non timebis à timore nocturno, sivè diurno, sed ad
 omnem hostium insultum munitus atque exercitatus
 eris, & tantum fore confides, ut te victorem Imperator
 noster CHRISTUS, in suam civitatem Hierusalem
 transferat ovantem, ubi nullus omnino bellitumultus;
 42 sed pax immortalis † ac perfecta tranquillitas, cum
 interim omnis spes salutis in ferro sita sit; *Sunt verba.*

Erasmi Roterodami in Enchiridio militis christiani,

*sub tit. de armis militie christia-
 ne in fin.*

Laus & perennis gloria, Deo, Patri &
 Filio, Sancto simul Paracleto in seculo-
 rum secula Amen.

INDEX RERUM & VERBORUM.

Prior numerus caput, posterior numerum marginalem capituli indicat.

A.

Adulterij pœna spiritalis & corporalis 18. 83.

Advocati non debent mentiri 18. 107.

Æquitas opponitur juri scripto 3. 2. est duplex 3. 3. versatur circa res jure non decisas 3. 4. 5. 7. 8. supplet defectum legis 3. 9. elucet in tribus articulis 3. 23.

Æquitatis ratio quando & quomodo à judice habenda 3. 16. ejus usus hodiè magnus 3. 17. 18. 19.

De asylis homicidarum 19. 107.

Animam mori, extremæ est infelicitatis 21. 31.

Ædilitium jus quid 16. 4.

B.

Benigniora in dubio semper sunt sequenda 3. 21.

Bruta jure non utuntur 9. 14.

Baptisma sanctum ne iteretur 20. 7.

In baptismo oblatio viva voce facienda 20. 7.

C.

Casus pro amico non dantur 6. 9.

Causæ nihil aliud sunt quam ipsa principia 8. 3.

Causa juris quæ sit 8. 4.

Clausula ipso jure & ipso facto, quomodo intelligatur 1. 42.

Commutativa justitia quid & unde dicatur 6. 15. & seqq.

Concubinatus de genere permissorum est 4. 5.

De Constitutionibus Principum 15. 1. & seqq.

De consuetudine 18. 1. & seqq.

Contractus quomodo partim juris partim facti sint 1. 24.

Concupiscentia prohibetur 19. 109.

Christiani precatio quid valeat apud Deum 21. 39.

Codex unde compositus 17. 4.

Christi signum accipitur pro crucis signo 20. 10.

D.

Delicta partim facti, partim juris 1. 28.

Deū esse omnes gentes norunt 19. 11.

Distributiva justitia quid & unde dicta 16. 12.

Deus magno discrimine creavit hominem à bestiis 21. 2.

Dolus accedens contractui, annullat contractum 1. 44.

Duces & marchiones hodiè quales sint 12. 18.

E.

Ethnici quatenus Dei voluntatem noverint 19. 8.

I N D E X

Effectus eorum quæ sunt sui juris 1. 35. & quæ facti sunt 1. 38 legū 12. 16.
Exempla tibi dicitur aliquid fieri ipso jure 144.

Ecclesia locus est Sacrosanctus, & quare 10. 12.

Ecclesia mater fidei quatenus sit 20. 12

In Ecclesia delinquens, gravius punitur 20. 16.

F.

Facti vocabulum quibus opponatur 1. 5. & seqq.

Factum vel est repentinum, vel tractum temporis habens 1. 19 non recipit divisionem, & quæ ejus sit ratio 1. 41.

De feriis 19. 39.

De furti pœna 19. 101.

Fidelis Dominus, fidelis servus 21. 21.

Facti quæ, dicuntur naturalia 1. 33.

G.

Gens nulla est, tam fera, quæ non sciat Deum esse 19. 11.

De genere permissorum, constitutorum, & prohibitorum quæ sint 4. 4. & seqq.

H.

Homicidij pœna 19. 69.

Honorandi parentes 19. 38. & seqq. senes, magistratus 19. 53.

Homines sunt ligij Vasalli Dei 21. 20. constant anima & corpore. nō sunt sui corporis domini sed Deus 21. 3.

Hominiū quid sit, & undē dicatur & quid sit hominem alicujus fieri 21. 12.

Homo recognoscit vitam à Deo jure feudi regalis, & est Dei vasallus ligius 21. 15.

I.

Jus in artis formam redactum 8. 5. & seqq.

Jus civile ex decalogo d. ducitur 19. 1.

Jus gentium 10. 3. & seqq. publicum 7. 3. & seqq. privatam 7. 9. est triplex 11. 2.

Ius esse, & esse juris, quomodo differant 1. 17.

Ius Romanum ad rationem propius accedit quam cætera jura 3. 11. non consistit in sola cognitione sed etiam actione 5. 1.

Iuris variae significationes 2. 1. & seqq.

Iusticia quocumque & quot ejus species 6. 2. & seqq.

Ipso jure quæ nā venire dicantur 1. 45

Iudex judicare debet secundum leges 6. 10.

Iudicis decretum, juris habet auctoritatem 3. 12.

Iurare an & quatenus liceat 19. 16.

Iuramenti formula qualis esse debeat 19. 19. undē estimanda 19. 20.

Interpretatio legum quomodo facienda 12. 12.

Iureconsultorum auctoritas hodiē saltem probabilis 15. 5.

Iustinianus Imperator quare Codicē suū exorsus a summa Trinitate 20. 1.

L.

Legibus singulis constat sua equitas 3. 1.

RERUM & VERBORUM.

Lex quotupliciter accipiatur in jure
12. 1. *constituitur de iis quæ ut plu-*
rimum accidunt 12. 5.

Lex à Deo quid complectatur 19. 2.
& seqq.

Legis benignius interpretandæ 17. 7.
& seqq.

Leges à iudice differentia 12. 15.

De legum duratione 12. 17.

Lex à Deo data complectitur religio-
sam vitam & disciplinã civile 19. 2

Linguã quã debeat sacra scriptura
legi 20. 11.

De litaniis 20. 8.

M.

Marito licet adulteram interficere
19. 64.

Mandata Principum quid 15. 16.

Magistratum edicta 16. 1.

Mutatio legis non præsumitur, 18. 12.

Magistratus undè promanarũt 19. 43

Mœchari prohibentur etiam milites
19. 76.

Milites debent esse certi de causã
belli 19. 100

De militiã politicã, & Christianã
21. 1. & seqq.

N.

Naturalia quæ facti sunt 1. 34.

Naturæ est, interire corpus; 21. 31.

Ne sanctum baptisma iteretur 20. 5.

Ne signum Salvatoris humi pinga-
tur 20. 9.

O.

De origine juris civilis 11. 8. & seqq.

Objecta juris quæ 7. 11.

Origo plebisciti 13. 1.

Oblatio in baptismo vivã voce faci-
endã 20. 6. P.

Posseßio rei legatæ non transit ad le-
gatarium sine naturali appre-
hensione 1. 36.

Præcepta juris tria 4. 1. & seqq.

Principia juris qualia 8. 8.

Plebs à populo differentia 13. 1.

Plebiscitorum origo & effectus 14. 1.
& seqq.

Privilegium quid, ejus species, quibus
competat ius dandi privilegia 15.
17. & seqq.

Præceptum primum & maximum
quod sit 19. 15.

Pœnã dignus est, qui dubitat, utrum
Deus sit honorandus 19. 13.

Pragmatica sanctio quid 15. 17.

Pejerat ille qui non facit, quod jura-
vit facere 19. 22.

Perjuratorum pœnæ quæ 19. 23. & seqq.

Patris & matris appellatione qui
contineantur 19. 41.

Parentes honorandi 19. 44.

Parentum officium in castigatione
liberorum 14. 48. & 67.

Parentes etiam debent honorari à
militibus 19. 50.

De promissione quam Deus quarto
præcepto adnectit 19. 50.

Parentem percutientis pœna 19. 51.
& 52. ubi de parricidij pœnã.

Pœna Talionis 19. 61.

Præceptoribus licet discipulos casti-
gare 19. 66.

Præ-

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Præcedenti septimi summa 19. 91.
De pœna furti 19. 101 mendacij 19. 108
Cura præceptum nonum & decimū
cessant leges civiles 19. 100.
Pœna & promissio Dei de decem
præceptis 19. 115.
Patris iniquitatem an & quatenus
debeat portare filius 19. 117. & seq.
Proportio duplex arithmetica &
geometrica, quod illustratur 6.
11. cum seqq.

Q.

Questio de jure & facto 1. 1. cum
seqq. de jure scripto & æquo bo-
no, utrum præferendū 3. 1. & seqq.
Quenam sint partim facti, quenam
juris 123.

R.

Responsa prudentum initio fuerunt
jus non scriptum 17. 2. qualem
authoritatem hodie habeant 17. 5.
Religio erga Deum est juris gentium
19. 12.
Religio quæ sit sincerior 19. 14.
Religioni standum est 19. 27.
Respublica constat pœna & præmio
19. 116.

S.

Sanctificare quid 19. 31.
Sabbathum quid 19. 23. quomodo ob-
servandum 18. 32.

Sanctio pragmatica quid 15. 3.
Servi civilium sunt expertes 1. 39.
Seipsum ledere non licet 4. 13.
Senatusconsultum quid 14. 1. effe-
ctus 14. 2.
Subjectum juris quodnam sit 7. 1.
Solum id in jure præcipitur quod ho-
nestum est 4. 11.
De statutis Imperatorum 19. 74.
Solutio partim facti, partim juris
1. 27. T.
Testamenti factio est de genere per-
missorum 4. 6. est juris publici 7. 7.
Tabulæ primæ & secundæ summa
19. 4.
Testimonium falsum dicere prohibet
Deus 18. 103.

V.

Vasalli Christiani investiantur in
baptismo aqua & Spiritu 21. 14.
Vasallus ligius nemo potest esse
duorum 21. 18. De Vasallo politico
21. 27.
Vita non est, nisi quando benè vivi-
tur 21. 24.
Vitæ nostræ proprietas Dei est, 21. 25.
Vususfructus est ipsum jus, perceptio
fructuum est facti 1. 29.
Vsucapio sive præscriptio non contra-
riatur primo præcepto 129.
Vitium in jure quid sit.

FINIS

Stephani, Matthias

Matthiae Stephani ... Commentarius In Novellas Constitutiones Justiniani
Imperatoris Demonstrans Prioris Et Veteris Ivris Mvtationem Sive
Derogationem, Correctionem & abrogationem ...

Hanoviae 1634

Regensburg, Staatliche Bibliothek -- 999/4Jur.667
urn:nbn:de:bvb:12-bsb11067519-2